

ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΝΙΣΥΡΙΑΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΙΙΙ - ΑΘΗΝΑΙ - 1969

** Επιμέλεια έκδοσεως . : Παῦλος Ὁδ. Σακελλαρίδης*
** Εξώφυλλο : Δημήτρης Ὁδ. Σακελλαρίδης*
** Διορθώσεις : Στέφανος Κεφαλλονίτης*

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Πέτρος Χάρης εἰς ἄρθρον τοῦ τὸ ὁποῖον ἐδημοσίευσεν εἰς τὴν ἐφημερίδα «Ἐλευθερία» τῆς 5 Σεπτεμβρίου 1965 διὰ τὰ «Νισυριακά», μεταξὺ ἄλλων γράφει: «... Ἐνας καλοτυπωμένος τόμος μὲ 350 μεγάλες σελίδες, τὰ ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ τοῦ 1965, μᾶς καλεῖ νὰ ἐκτιμήσωμε τὰ ἔργα τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας. Ἐτήσια ἔκδοσις τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν εἶναι αὐτὰ τὰ ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ καὶ ἡ ὄλη ἐμφάνισή τους ἀποκλείει τίς παρατηρήσεις ἢ τίς ὑποδείξεις. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ξέρης πόσο μόχθο καὶ πόσες ὕλικές θυσίες ἀπαιτοῦν ἐργασίες αὐτοῦ τοῦ εἶδους, γιὰ νὰ ἀποτιμήσης σωστὰ τούτῃ τὴν προσφορὰ καὶ γιὰ νὰ ἔχῃς τὸ δικαίωμα νὰ ἐπαινέσης. Ἄλλοῦ ἐργασίες μὲ τόσο σημαντικὸ προορισμὸ — προβολὴ καὶ συντήρησις τῆς παραδόσεως μὲ ὄλα τὰ γνήσια γνωρίσματα τοῦ λαϊκοῦ βίου — ἀπασχολοῦν ὀλόκληρους ὀργανισμοὺς καὶ ἐνισχύονται μὲ κάθε τρόπο. Στὴν Ἑλλάδα τίς κάμνουν ἀποστολές τους οἱ («Ἑταιρεῖες») ἢ οἱ («Σύλλογοι») ποὺ ἰδρύει ἢ ἀγάπη γιὰ τὴ γενέτειρα, γιὰ τὸ μεγάλο ἢ μικρὸ ἐλληνικὸ κέντρο, καὶ ἡ νοσταλγία τῶν ξενητεμένων».

Αὐτὰ γράφει ἓνας ἔμπειρος συγγραφεὺς, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὴν πείραν τοῦ γνωρίζει τὰς δυσκολίας, ποὺ παρουσιάζει ἡ ἐργασία αὐτή. Καὶ ἐὰν αὐτὸ ἰσχύη διὰ τὰ ἄτομα, ἰσχύει πολὺ περισσότερον διὰ τὰ συλλογικὰ ὄργανα, τὰ ὁποῖα, ἐκτὸς ἀπὸ τὰς ὕλικὰς θυσίας, ἀντιμετωπίζουν καὶ δυσκολίας εἰς τὴν συγκέντρωσιν τῆς ὄλης.

Καὶ εἶναι μὲν βέβαιον ὅτι ἀρκετοὶ φίλοι τῶν Νισυρίων καὶ Νισύριοι προθυμοποιοῦνται νὰ γράφουν, ἀλλὰ αἱ καθημεριναὶ ἀσχολίαι των δὲν τοὺς ἀφήνουν ἀπερισπάστους διὰ νὰ παραδώσουν τὴν ἐργασίαν των ἐμπροθέσμῳ.

Διὰ τὸν δεύτερον τόμον πολλὰ ἐγράφησαν εἰς τὸν ἡμερήσιον καὶ περιοδικὸν τύπον καὶ πολλὰς ἐπαινετικὰς ἐπιστολάς ἐλάβομεν ἀπὸ Ὄργανισμοὺς καὶ ἄτομα. Εἰς ἄλλας σελίδας τοῦ τόμου θὰ εὗρη ὁ ἀναγνώστης ἐλάχιστον μέρος ἀπὸ τὰς κρίσεις καὶ τὰ σχόλια τὰ ὁποῖα ἐγράφησαν.

Ἐὐχαριστοῦμεν θερμῶς, ὅσους ἠσχολήθησαν μὲ τὸ ἔργον μας καὶ τοὺς διαβεβαιώνομεν ὅτι μὲ τὴν συμπαράστασίν των αὐτὴν μᾶς ἐνθαρρύνουν εἰς τὴν προσπάθειάν μας.

Ἐὐχαριστίας ἐπίσης ὀφείλομεν εἰς ὅσους συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν

αὐτὴν καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τοὺς συνεργάτας τοῦ δευτέρου τόμου κ.κ. Κων. Σακελλαρίδην, Ἐμμ. Πρωτοφάλην, Νικ. Μακρῆν, Σταῦρον Μάνεσην, Ἀναστ. Καραναστάσην, Μιχ. Κατσιματίδην καὶ Λοῦζ. Κοντοβερόν.

Μὲ τὴν ἐκδοσιν τοῦ Γ' τόμου συνεχίζομεν μίαν καθιερωθεῖσαν πλέον παράδοσιν. Εἰς τὸν τόμον αὐτὸν συνεργάζονται, ὁ καθηγητὴς τῆς Παντείου κ. Ἐμμ. Πρωτοφάλης μὲ τὴν μελέτην του («Ἀνέκδοτα Νισυριακὰ Ἐγγραφα τῶν Χρόνων τῆς Ἐπαναστάσεως (1821-1830)»), ὁ πρῶν Νομάρχης Δωδεκανήσου κ. Βασίλειος Παπακώστας μὲ τὴν μελέτην του («Ἱστορία τῆς Νισύρου μέχρι τῆς Ἀθηναϊκῆς Συμμαχίας»), ὁ καθηγητὴς τοῦ Ἐθνικοῦ Μετσοβίου Πολυτεχνείου κ. Σωτήριος Ἀγαπητίδης μὲ τὴν μελέτην του («Ὁ πληθυσμὸς τῆς Δωδεκανήσου»), ὁ κ. Κων/τίνος Σακελλαρίδης μὲ τὴν μελέτην του («Ἱστορία τῶν προνομίων τῶν Νοτίων Σποράδων»), ὁ πρῶν γυμνασιάρχης τοῦ Βενετοκλείου Ρόδου κ. Χ. Ι. Παπαχριστοδοῦλου μὲ τὴν μελέτην του («Τοπωνυμικὰ Νισύρου»), ὁ ἰατρός κ. Γεώργιος Ἐμμ. Παρθενιάδης μὲ τὴν μελέτην του («Ἡ Κῶς, ἡ πατρίς τῆς Ἱατρικῆς. Ὁ Ἱπποκράτης ὁ Κῶος, ὁ πατὴρ τῆς Ἱατρικῆς»), ὁ δημοδιδάσκαλος κ. Νικήτας Κουμέντος μὲ τὴν ἠθογραφίαν («Ἡ Κατερίνα τοῦ Κούλελη»).

Δὲν εἶναι ἔργον ἰδικόν μας νὰ κρίνωμεν τὰς ἐργασίας αὐτάς. Πιστεύομεν ὅμως, ὅτι θὰ ἰκανοποιήσουν τὸν ἀναγνώστην, διότι ἐγράφησαν παρ' εἰδικῶν καὶ πεπειραμένων ἀτόμων.

Ἡ κτηθεῖσα πείρα καὶ ἡ προθυμία τῶν ὄσων ἀσχολοῦνται διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς προσπάθειάς αὐτῆς, μᾶς ἐπιτρέπουσι νὰ ἐλπίζωμεν, ὅτι ὁ Γ' τόμος ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ τοῦ 1969 θὰ εἶναι ἄριστος.

Ο ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΗΣ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ

Υπό ΣΩΤΗΡΙΟΥ Ι. ΑΓΑΠΗΤΙΔΗ
Καθηγητοῦ Ε. Μ. Πολυτεχνείου

Τὸ ὄνομα «Δωδεκάνησος» ἐδόθη ἀρχικῶς εἰς τὰς δώδεκα νήσους τῶν Νοτίων Σποράδων, αἱ ὁποῖαι ἦσαν προνομιοῦχοι ἐπὶ τουρκοκρατίας. Αὗται ἦσαν, κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰν, αἱ ἐξῆς: Ἄστυπάλαια, Ἰκαρία, Κάλυμνος, Κάρπαθος, Κάσος, Καστελλόριζον, Λέρος, Νίσυρος, Πάτμος, Σύμη, Τήλος καὶ Χάλκη. Ἐκ τούτων μία, ἡ Ἰκαρία, ἠνώθη τὸ 1913 μετὰ τῆς Ἑλλάδος, αἱ δὲ λοιπαὶ ἕνδεκα εἶχον κοινὴν τύχην μετὰ τῶν νήσων Ρόδου καὶ Κῶ, περιελθοῦσαι ἅπασαι εἰς τὴν Ἰταλίαν κατὰ τὸ 1912 καὶ ὑπαχθεῖσαι εἰς ἑνιαῖον καθεστῶς διοικήσεως.

Κατὰ τὸ 1948 αἱ δεκατρεῖς νῆσοι προσηρτήθησαν, ὡς γνωστόν, εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ τῇ βράσει τῆς Συνθήκης Εἰρήνης μετὰ τῆς Ἰταλίας τοῦ 1947. Ἐκτὸς τῶν δεκατριῶν νήσων παρεχωρήθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ αἱ νησίδες τῆς περιοχῆς αὐτῶν.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἰταλικῆς κατοχῆς μία τῶν νησίδων τούτων, οἱ Λειψοί, ἀπέκτησεν ὑπολογίσιμον πληθυσμὸν καὶ κοινοτικὴν αὐτοτέλειαν, ἥδη δὲ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη καὶ ἕτερα νῆσος, τὸ Ἄγαθονήσι, ἐμφανίζεται μὲ ἰδίαν πληθυσμιακὴν ὄντοτητα. Φθάνομεν τοιοῦτοτρόπως εἰς ἓν σύνολον 15 νήσων, μὲ τὸν πληθυσμὸν τῶν ὁποίων θὰ ἀσχοληθῶμεν ἐνταῦθα.

Συγκεκριμένως θὰ ἐξετάσωμεν α) τὴν ἐξέλιξιν τοῦ πληθυσμοῦ ἀπὸ τοῦ 1821 καὶ ἐντεῦθεν, β) τὴν πυκνότητα καὶ τὴν κίνησιν αὐτοῦ καὶ γ) τὴν σύνθεσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῶν νήσων, ὡς αὕτη προκύπτει ἀπὸ τὰ δεδομένα τῆς ἀπογραφῆς τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ 1961, προβαίνοντες καὶ εἰς συγκριτικὰ παρατηρήσεις ἐν σχέσει πρὸς τὸν συνολικὸν πληθυσμὸν τῆς Ἑλλάδος.

Α'. Η ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

Ἀπογραφαὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Δωδεκανήσου κατὰ τὸ ἀπώτερον

παρελθόν δὲν ὑπάρχουν. Οἱ ἀριθμοὶ κατοίκων, οἱ παρεχόμενοι ὑπὸ διαφόρων συγγραφέων, βασιζονται εἰς ὑπολογισμοὺς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐμπειρικούς. Ἡ ἀκριβὴς γνῶσις τοῦ πληθυσμοῦ εἶναι δυσχερής, ὄχι μόνον κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἢ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους. Οἱ νησιῶται, ἐχόμενοι στερρῶς τοῦ προνομιακοῦ των καθεστῶτος, δὲν ἐδέχοντο καμμίαν ἐπέμβασιν τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν οὐδὲ διὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ πληθυσμοῦ των. Ἐπιστεύετο, ὅτι τοιοῦτου εἶδους ἐνέργεια θὰ εἶχε δυσμενῆ ἐπακόλουθα διὰ τοὺς κατοίκους, ἰδίως ἐπὶ τοῦ φορολογικοῦ καὶ τοῦ στρατολογικοῦ πεδίου, δι' ὃ καὶ ἀπεκρούσθησαν, πολλάκις καὶ μὲ ζωνηρὰ ἐπεισόδια, αἱ ἀπόπειραι πρὸς διενέργειαν ἀπογραφῆς. Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς ἰταλικῆς κατοχῆς. Διὰ τοῦτο, οἱ ἀναφερόμενοι μέχρι τοῦ 1930 ἀριθμοὶ κατοίκων εἶναι κατ' ἐκτίμησιν ἢ κατὰ προσέγγισιν, μὲ μεγάλην ἴσως ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Τοῦναντίον, αἱ πέντε τελευταῖαι ἀπογραφαὶ τοῦ δωδεκανησιακοῦ πληθυσμοῦ (1931, 1936, 1947, 1951 καὶ 1961) ἔδωσαν ἀκριβέστερα ἀποτελέσματα. Αἱ δύο πρώται (1931 καὶ 1936) ἐγένοντο ἐπὶ τῆς ἰταλικῆς κατοχῆς, ἡ τρίτη (1947) ἐπὶ ἑλληνικῆς στρατιωτικῆς διοικήσεως πρὸ τῆς ἐπισήμου προσαρτήσεως τῶν νήσων καὶ αἱ δύο τελευταῖαι (1951 καὶ 1961) εἰς τὰ πλαίσια τῶν γενικῶν ἀπογραφῶν τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ.

1. Αἱ ἐν γένει πληθυσμιακαὶ ἐξελίξεις.

* Ἄν θελήσωμεν νὰ συνδυάσωμεν τὰ ὑπάρχοντα στοιχεῖα ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ-τῶν νήσων ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι σήμερον (*) δυνάμεθα νὰ καταστρώσωμεν τὸν πίνακα I τῆς σελίδος 7.

Ἐπὶ τοῦ πίνακος τούτου ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἑξῆς:

Ὁ πληθυσμὸς τῆς Δωδεκανήσου ἐμειώθη σημαντικῶς ἀπὸ τῆς ἰταλικῆς κατοχῆς (1912) μέχρι σήμερον. Ὁ ἑκπατρισμὸς, ἀρχίσας ἀπὸ τῆς τουρκικῆς μεταπολιτεύσεως (Νεότουρκοι), ἤτις ἠπέλησε θεμελιωδῶς τὸ

* Πίνακας καὶ ἄλλα στοιχεῖα ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Δωδεκανήσου εὕρσκει τις εἰς διάφορα συγγράμματα καὶ δὴ εἰς τὰ ἑξῆς:

α) J. Stephanopoli: *Les îles de l'Égee, leurs privilèges, avec documents et notes statistiques*. Athenes 1912.

β) M. Volonakis: *The island of Rhodes and her eleven sisters*. London 1922.

γ) Livillivi: *Storia demografica di Rodi e delle isole dipendenti* Firenze 1944.

δ) Σ. Ἀγαπητίδης: *Ἡ κατάσταση εἰς τὴν Δωδεκάνησον*. Ἀθῆναι 1945.

ε) Ὑπουργείου Ἀνοικοδομήσεως. Δωδεκάνησος. Τόμος Α'. Γενικὴ ἀπογραφή. Ἀθῆναι 1947.

στ) Σ. Ἀγαπητίδης: *Ὁ πληθυσμὸς τῆς Δωδεκανήσου*, Ἀθῆναι, 1948. (Ἀνάπτυπον ἀπὸ τὴν Ἐπετηρίδα τοῦ 1947 τῆς Ἀνωτάτης Σχολῆς Βιομηχανικῶν Σπουδῶν).

ΠΙΝΑΚΑ I

Έξελξεις πληθυσμίου τής Δωδεκανήσου 1821 - 1961

Ν ή σοι	1821	1850	1900	1910	1912	1917	1922	1931	1936	1941	1947	1951	1961
1 Ρόδος	31.500	33.000	43.000	45.000	45.000	36.560	45.000	54.800	59.933	61.567	55.181	58.946	63.954
2 Κάρπαθος	7.500	8.000	8.500	9.500	8.527	6.930	7.500	6.580	7.861	7.231	7.416	7.069	6.707
3 Κως	11.000	12.000	15.700	16.500	14.570	15.070	16.000	21.170	19.845	18.231	18.545	19.076	18.187
4 Κάλυμνος	5.000	7.600	19.400	20.000	23.200	14.950	15.500	16.500	15.439	14.874	12.227	13.712	14.249
5 Άστυπάλαια	3.000	3.000	2.500	2.000	1.780	1.380	1.370	1.610	1.754	1.771	1.800	1.807	1.558
6 Λέρος	4.500	4.600	6.400	6.000	6.000	4.880	4.000	5.500	7.159	10.979	6.161	7.075	6.626
7 Κάσος	5.250	5.600	6.500	6.700	5.700	1.850	1.760	1.920	1.904	1.367	1.336	1.396	1.422
8 Τήλος	2.000	1.950	1.900	1.850	1.300	2.100	1.160	1.230	1.226	1.131	1.085	1.052	789
9 Σύμη	6.250	8.000	18.000	19.500	22.450	7.300	7.000	9.460	8.182	4.147	4.090	4.003	3.126
10 Πάτιμος	4.500	4.000	4.000	3.700	2.720	2.660	2.550	2.990	3.208	2.665	2.736	2.927	2.686
11 Νίσυρος	3.300	3.500	4.700	5.000	5.000	4.300	3.160	3.430	3.404	2.592	2.499	2.327	1.800
12 Χάλκη	1.200	1.500	2.900	3.000	3.215	2.200	1.300	1.790	1.470	754	731	621	523
13 Λειψοί	—	—	—	—	—	—	560	960	981	817	873	885	724
14 Καστελλόριζον	2.500	3.500	8.500	9.000	4.020	2.000	2.700	2.230	2.269	1.111	663	584	481
15 Άγαθονήσι	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	189
Σύνολον	85.000	96.750	142.000	149.530	143.482	102.180	109.560	130.830	132.638	129.285	115.343	121.480	123.021

προνομιακὸν καθεστῶς τῶν νήσων, ἐπετάθη μετὰ τὴν κατάληψιν αὐτῶν ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν, οἱ ὅποιοι συστηματικῶς ἐπεδίωξαν τὸν ἀφελληνισμόν τῶν νήσων μὲ διάφορα πιεστικὰ μέτρα πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς φύσεως. Ἡ σημαντικωτέρα μεταβολὴ ἐπῆλθε κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς Ἰταλοκρατίας, ὅτε ἡ μετανάστευσις ἦτο ἐλευθέρη. Οὕτω, κατὰ τὸ 1917 ἐμφανίζεται ὁ πληθυσμὸς μειωμένος κατὰ 29 % ἐν σχέσει πρὸς τὸ 1912.

Ἡ παρατηρουμένη ὑπεροχὴ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων τῶν νήσων κατὰ τὸ 1931 ἔναντι τοῦ 1922 καὶ τοῦ 1917 ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν ἔλευσιν τῶν Ἰταλῶν καὶ εἰς τὴν λίαν συντηρητικὴν ἐκτίμησιν τοῦ πληθυσμοῦ τῶν νήσων κατὰ τὸ 1922. Ὡσαύτως, ἡ ἐμφαινομένη εἰς τοὺς ἀριθμοὺς τοῦ 1941 συγκράτησις (ἐλαφρὰ μείωσις) τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὰ ἐπίπεδα τοῦ 1931 περίπου ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἐγκατάστασιν Ἰταλῶν καὶ Λεβαντίνων εἰς τὰς νήσους Ρόδον, Λέρον καὶ Κῶ. Ἀντιθέτως οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῶν νήσων, παρὰ τοὺς μεταναστευτικούς περιορισμούς (ἀπηγορεύθη ἡ ἐγκατάστασις των καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ἑλλάδα), διέρρευσαν εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Οὕτω, ὄχι μόνον ἡ φυσικὴ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ (ὅστις εἶχεν ὑψηλὸν ποσοστὸν ἀναπαραγωγῆς) δὲν φαίνεται, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῶν νήσων τοῦ 1931 αἰσθητῶς ἐμειώθη.

Κατὰ τὴν πολεμικὴν περίοδον ἡ διαρροὴ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν νήσων ἦτο ἐξαιρετικῶς σοβαρὰ. Οἱ νέοι διέφυγον διὰ τὰ καταταχθῶν εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς σχηματισμοὺς τοῦ στρατοῦ, τοῦ ναυτικοῦ καὶ τῆς ἀεροπορίας τῆς Μέσης Ἀνατολῆς. Ἡ προσέλευσις των ὑπῆρξε τόσον ἔγκαιρος καὶ τόσον ἀθρόα, ὥστε ἐλέχθη ἐπισήμως, ὅτι οὗτοι ἀπετέλεσαν τὴν βᾶσιν τῶν σχηματισμῶν τούτων. Οἱ Ἑβραῖοι ἐξωντῶθησαν διὰ βαρβάρων διωγμῶν. Οἱ Τούρκοι μετέβησαν εἰς τὴν ἀντιπέραν ἀκτὴν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Οἱ Ἕλληνες κάτοικοι, ἰδίως τῶν μὴ γεωργικῶν νήσων, διὰ λόγους ἀσφαλείας καὶ συντηρήσεως, κατέφυγον ἀρχικῶς κρυφίως καὶ εἶτα τῇ ἀνοχῇ ἢ καὶ τῇ παρακινήσει τῶν Ἰταλογερμανῶν (πρὸς ἐπάρκειαν τῶν τροφίμων ὑπὲρ αὐτῶν) εἰς τὴν Μέσην Ἀνατολήν. Τέλος οἱ Καστελλορίζιοι, μετὰ τὰς καταστροφὰς τῆς νήσου των, ἐγκατέλειψαν τὴν πατρίδα των, ἵνα διαφύγουν τὴν μῆνιν τῶν Ἰταλῶν καὶ τὸν ἐκ πείνης θάνατον.

Κατὰ τὸ 1947 οἱ κάτοικοι τῆς Δωδεκανήσου ἦσαν αἰσθητῶς ὀλιγώτεροι τοῦ 1941 — κατὰ 15.500 ἄτομα, χωρὶς νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ φυσικὴ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ — καθ' ὅσον, ἐνῶ εἶχον ἀποχωρήσει οἱ ξένοι (τοῦτο ἀντανεκλάται εἰς τὴν μείωσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ρόδου καὶ τῆς Λέρου), πολλοὶ τῶν μετατοπισθέντων γηγενῶν κατὰ τὴν πολεμικὴν περίοδον δὲν εἶχον ἐπαναπατρισθῆ. Ἡ διαπιστουμένη αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ μεταξὺ τοῦ 1947 καὶ 1951 (+6137) ἀντιστοιχεῖ περίπου πρὸς τὴν φυσικὴν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ. Αἱ ἀντίστροφοι κινήσεις εἰσόδου καὶ ἐξόδου προσώπων ἐξουδετερώθησαν ἀμοιβαίως καὶ τοιουτοτρόπως δὲν

έσημειώθη μεταβολή εις τὸ μέγεθος τοῦ πληθυσμοῦ πέραν ἐκείνης, ἥτις προέρχεται ἐκ τῆς προσθήκης τῆς διαφορᾶς τῶν θανάτων ἀπὸ τὰς γεννήσεις.

Κατὰ τὴν δεκαετίαν 1951 - 1961, ὁ πληθυσμὸς τῆς Δωδεκανήσου ἐνεφάνισεν οὐσιαστικὴν μείωσιν, δεδομένου ὅτι ἡ μικρὰ αὐξησης ἐκ 1541 ἀτόμων ὑπολείπεται κατὰ πολὺ τῆς φυσιολογικῆς, ἥτις θὰ ἔδει νὰ εἶναι τῆς τάξεως τῶν 12.000 τοῦλάχιστον. Μὲ μόνην, δηλαδή, τὴν καθαρὰν φυσικὴν αὐξησην τοῦ ὁ πληθυσμὸς ἔδει νὰ ἀνέλθῃ ἀπὸ 121.480 τὸ 1951 εἰς 133.500 ἄτομα περίπου κατὰ τὸ 1961.

Ἀπὸ τοῦ 1961 καὶ ἐνεῦθεν ἡ πραγματοποιηθεῖσα ἔξοδος κατοίκων τῶν νήσων, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὑπερεκόντισε τὴν φυσικὴν αὐξησην τοῦ πληθυσμοῦ, ὅστις, ἄνευ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ παράγοντος τούτου, θὰ ἔδει νὰ αὐξηθῇ ἐντὸς τῶν διαρρευσάντων 9 ἐτῶν (1961 - 69) κατὰ 10.000 ἄτομα περίπου.

Ἡ κυρία αἰτία τῆς ἐμφανιζομένης μικρᾶς αὐξήσεως καὶ εἰκαζομένης ἐν συνεχείᾳ στασιμότητος (ἢ καὶ κάμψεως) τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Δωδεκανήσου ἀπὸ τοῦ 1951 καὶ ἐνεῦθεν εἶναι αἱ μετατοπίσεις νησιωτῶν πρὸς τὴν πρωτεύουσαν καὶ ἔτι πλέον ἡ μετανάστευσις εἰς τὸ ἐξωτερικόν (*), ἰδίως εἰς Αὐστραλίαν καὶ Γερμανίαν. Ὡς πρὸς ὠρισμένας ὁμως νήσους, τὰς ναυτικές, ἕτερος λόγος εἶναι ἡ ἀπουσία ἐκ τῶν νήσων μονίμων κατοίκων των ἀπασχολουμένων εἰς ἐμπορικὰ πλοῖα. Ἀλλὰ καὶ ἂν προστεθοῦν οἱ τελευταῖοι, ὁ πραγματικὸς πληθυσμὸς ὑπολείπεται αἰσθητῶς τοῦ μεγέθους, τὸ ὁποῖον θὰ διεμορφώνετο ἔὰν παρέμενον εἰς τὰς νήσους οἱ ἐτησίως προστιθέμενοι ἐκ τῆς φυσικῆς κινήσεως.

Ἐὰν ἀνατρέξωμεν εἰς τὸν πληθυσμὸν τῶν νήσων κατὰ τὸ 1910, ὁπότε αὐταὶ ἔφθασαν εἰς τὸ ὑψηλότερον ἐπίπεδον κατοίκων (149.530 ἄτομα) καὶ ὑπολογίσωμεν ποῖον μέγεθος θὰ ἔδει νὰ διαμορφωθῇ μέχρι σήμερον, μὲ βάσιν τὴν φυσικὴν αὐξησην κατὰ τὸ διαρρεῦσαν χρονικὸν διάστημα τῶν 59 ἐτῶν (1910 - 1969), θὰ καταλήξωμεν εἰς ὕψος σχεδὸν διπλάσιον τοῦ σημερινοῦ (250.000 ἔναντι 125.000).

2. Ἡ πληθυσμιακὴ ἐξέλιξις κατὰ νήσους.

Εἰς οὐδεμίαν νῆσον τοῦ δωδεκανησιακοῦ συμπλέγματος ἠῦξήθη ὁ πληθυσμὸς φυσιολογικῶς. Ἡ παρατήρησις αὕτη, ἄλλωστε, ἀληθεύει δι' ὅλας τὰς ἑλληνικὰς νήσους. Εἰς τὴν Δωδεκάνησον, εἰδικώτερον, διαπιστοῦται ὅτι εἰς τὰς 10 νήσους ἐκ τῶν 13, ὄχι μόνον ἡ φυσικὴ αὐξησης ἀπώλεσθη, ἀλλὰ καὶ πέραν αὐτῆς μέγα τμῆμα τοῦ πληθυσμοῦ, τὸν ὁποῖον αὐταὶ

(*) Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη οἱ μετανάσται ἐκυμάνθησαν περὶ τὰ 2.500 ἄτομα ἐτησίως.

είχον κατά τὰ ἔτη 1910-1912. Ἐξαίρεσιν ἀπετέλεσαν ἡ Ρόδος, ἡ Κῶς καὶ ἡ Λέρος, αἱ ὁποῖαι ἐκράτησαν μέρος τῆς φυσικῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ των. Καὶ ἐξ αὐτῶν ἐσημειώθη εὐρεῖα ἔξοδος, ἀλλ' ἡ μετατόπισις πρὸς αὐτὰς κατοίκων ἐκ παρακειμένων νήσων καὶ ἄλλοθεν ἐξουδετέρωσεν ἕν τιμι μέτρῳ — εἰς τὴν Ρόδον περισσότερον καὶ εἰς τὴν Λέρον καὶ Κῶ ὀλιγώτερον — τὰς ἀπωλείας.

Τὴν μεγαλυτέραν ἐλάττωσιν πληθυσμοῦ ὑπέστησαν τὸ Καστελλόριζον, ἡ Σύμη, ἡ Κάσος καὶ ἡ Χάλκη, ἤτοι αἱ πλέον ἄγονοι ἐκ τῶν νήσων, αἱ ὁποῖαι ἀπέζων εἰς τὸ παρελθὸν ἐκ τῆς ναυτιλίας καὶ τῆς σπογγαλιείας, γνωρίσασαι μεγάλην ἀκμήν.

Τὸ κοινὸν χαρακτηριστικὸν εἰς τὰς τέσσαρας ταύτας νήσους εἶναι ὅτι αὐταὶ ὑπέστησαν ἀπότομον καὶ ἔντονον πληθυσμιακὴν ὑφασιν κατὰ τὴν πενταετίαν 1912 - 1917 (*).

Τὸ Καστελλόριζον ὑπέστη πραγματικὴν ἀπογύμνωσιν τοῦ πληθυσμοῦ του. Ἡ πρώτη καὶ εὐρεῖα πληθυσμιακὴ κάμψις ἐσημειώθη κατὰ τὰ ἔτη 1910-1917. Ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων τῆς νήσου τοῦ 1910 ἠλαττώθη ἐντὸς τῆς ἑπταετίας 1911-1917 κατὰ 78 %. Τοῦναντίον κατὰ τὴν εἰκοσαετίαν 1917 - 1936, διαπιστοῦται διακύμανσις περὶ τὰ φυσιολογικὰ ὄρια τῆς ἐξελίξεως τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ 1911. Ἐπηκολούθησεν ὁμως ἀπότομος πτώσις κατὰ τὴν πενταετίαν 1936 - 1941, ὁπότε διέρρευσεν ὑπὲρ τὸ ἡμισυ τοῦ πληθυσμοῦ. Οὕτω, ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου κατὰ τὸ 1941 κατῆλθεν εἰς 1110 ἔναντι 9000 τοῦ 1910. Κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον ἅπαντες οἱ Καστελλορίζιοι ἐγκατέλειψαν τὴν νήσον των, μετὰ δὲ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἐπανεπατρίσθησαν μόνον 663 ἄτομα. Ἀλλὰ καὶ οἱ ὀλίγοι μεταπολεμικοὶ κάτοικοι τῆς νήσου συνεχῶς ἐλαττοῦνται, συμποσοῦμενοι σήμερον εἰς τὸ 1/20 σχεδὸν τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ τὸ 1910.

Ἡ Σύμη, ἔχουσα ὅλους σχεδὸν τοὺς κατοίκους τῆς συγκεντρωμένους εἰς ἕνα μόνον οἰκισμὸν, ὅστις ἄλλοτε ἀπετέλει τὴν μεγαλυτέραν καὶ εὐρωστοτέραν οἰκονομικῶς πόλιν τῆς περιοχῆς (**), ἀπώλεσεν ἐπίσης τὸ μέγιστον τμῆμα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς. Ἡ πληθυσμιακὴ ἀνάπτυξις τῆς Σύμης ἐπραγματοποιήθη κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἡ δὲ κάμψις ἐπῆλθεν ἀποτόμως κατὰ τὰ πρῶτα πέντε ἔτη τῆς ἰταλικῆς κατοχῆς (1912-1917), ὁπότε ἀπωλέσθησαν ὑπὲρ τὰ 2/3 τοῦ πληθυσμοῦ.

Ποῖα τις ἀναζωογόνησις ἐσημειώθη, λόγῳ τῆς σπογγαλιευτικῆς δραστηριότητος ἰδίως, ἀπὸ 1922 - 1931, ἀλλ' ἡ ἐπακολούθησασα νέα μι-

(*) Ἐκ τῶν ἄλλων νήσων μόνον ἡ Κάλυμνος ὑπέστη ἀντίστοιχον πληθυσμιακὴν κάμψιν κατὰ τὰ ἔτη 1912 - 1917.

(**) Ἡ πόλις τῆς Σύμης ἦτο μεγαλυτέρα καὶ τῆς πόλεως τῆς Ρόδου.

κρά σχετικῶς ὑφεις κατά τὴν πενταετίαν 1931 - 1936 ἐνετάθη κατά τὴν ἐπομένην πενταετίαν 1936 - 1941, ὅποτε ὁ συμαϊκὸς πληθυσμὸς κατῆλθε σχεδὸν εἰς τὸ 1/2. Τὸ νέον χαμηλὸν ἐπίπεδον πληθυσμοῦ (περὶ τὰς 4.000) διτηρήθη κατά τὴν δεκαετίαν 1941 - 1951, ἄλλ' ἐν συνεχείᾳ — κατά τὴν δεκαετίαν 1951 - 1961 — νέα μεγάλη κάμψις ἔλαβε χώραν (22%). Οἱ σημερινοὶ τῆς κάτοικοι εἶναι ὀλιγώτεροι τοῦ 1/7 ἐκείνων τοῦ 1912.

Ἡ *Χάλκη*, ὡσαύτως, ὑπέστη μεγάλην ἀφαιμαξίν πληθυσμοῦ κατά τὴν πρώτην δεκαετίαν τῆς Ἰταλικῆς κατοχῆς (1912 - 1922), ἀπολέασα σχεδὸν τὰ 60% τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων τῆς κατά τὸ 1912. Ὁ μειωμένος πληθυσμὸς τοῦ 1922 διτηρήθη μέχρι τοῦ 1936. Ἐν συνεχείᾳ ὁμως, κατά τὴν πενταετίαν 1936 - 1941, ἔλαβε χώραν νέα ἀπότομος κάμψις, διαρρεύσαντος τοῦ ἡμίσεος τοῦ πληθυσμοῦ. Ἀλλὰ καὶ τὸ λίαν χαμηλὸν ἐπίπεδον τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ 1941 δὲν καθίσταται δυνατὸν νὰ συγκρατηθῇ. Ἡ ἐλάττωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων εἶναι ἔκτοτε συνεχῆς. Ἡ Χάλκη κατοικεῖται σήμερον ἀπὸ τὸ 1/8 τοῦ πληθυσμοῦ, ὅστις ὑπῆρχεν εἰς τὴν νῆσον κατά τὰ ἔτη 1910 - 1912.

Ἡ *Κάσος*, τέλος, διτήρησε μόλις τὸ 1/5 τοῦ ἀρχικοῦ πληθυσμοῦ τῆς. Ἡ νῆσος αὕτη κατά μὲν τὴν περίοδον 1910 - 1917 ἐνεφάνισεν εὐρείαν ὑφεισιν εἰς τὸν πληθυσμὸν τῆς (-72%), κατὰ δὲ τὴν περίοδον 1917 - 1936 μόνον διακυμάνσεις περὶ τὸ μειωμένον μέγεθος πληθυσμοῦ τοῦ 1917 παρετηρήθησαν. Νέαν ἀξιόλογον ἐλάττωσιν ἀριθμοῦ κατοίκων ὑπέστη ἡ νῆσος κατὰ τὴν πενταετίαν 1936 - 1941 (-28%). Ἐκτοτε ὁμως αἱ διακυμάνσεις διαπιστοῦνται περίξ τοῦ ἀριθμοῦ κατοίκων τῆς νήσου κατὰ τὸ 1941.

Ἐννοεῖται, ὅτι ἡ πραγματικὴ ἐλάττωσις τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἀνωτέρω νήσων εἶναι αἰσθητῶς μεγαλυτέρα, ἂν ὑπολογίσωμεν τὴν φυσικὴν αὐξησιν τῶν κατοίκων, ἧτις θὰ ἐπῆρχετο ὑπὸ κανονικὰς συνθήκας. Ἄξιον μνείας εἶναι ὅτι ἐσηματίσθησαν, ἐκτὸς τῶν νήσων, παροικίαι μὲ πολὺ μεγαλύτερον πληθυσμὸν τοῦ παραμείναντος εἰς αὐτάς. Τοῦτο συμβαίνει π.χ. μὲ τοὺς Συμαίους τῆς Ρόδου καὶ τοῦ Πειραιῶς, τοὺς Χαλκίτας τῆς Ρόδου καὶ τοὺς Καστελλοριζίους τῆς Αὐστραλίας.

Σοβαρὰν ἐλάττωσιν πληθυσμοῦ, οὐχὶ ὁμως τῆς ἐκτάσεως τῶν ἀνωτέρω τεσσάρων νήσων, εἶχον καὶ αἱ νῆσοι Ἄστυπάλαια, Τῆλος, Πάτμος, Νίσυρος, Κάρπαθος καὶ Κάλυμνος.

Ἡ Ἄστυπάλαια, ἡ Πάτμος καὶ ἡ Τῆλος εἶναι αἱ μόναι ἐκ τῶν νήσων, τῶν ὁποίων ὁ πληθυσμὸς ἐνεφάνισε συνεχῆ μείωσιν πρὸ τῶν ἐτῶν 1910-12. Ἐνῶ αἱ λοιπαὶ νῆσοι εἶχον πληθυσμιακὴν ἀνάπτυξιν μέχρι τέλους σχεδὸν τῆς τουρκοκρατίας, αἱ ἐν λόγῳ τρεῖς νῆσοι ὑπέστησαν πληθυσμιακὴν ὑφεισιν, ἀπολέασαι ἀντιστοίχως τὸ 33%, τὸ 18% καὶ τὸ 7,5% τοῦ πληθυσμοῦ των μέχρι τοῦ 1910. Διὰ τὰ μετέπειτα ἔτη παρατηροῦμεν τὰ ἀκόλουθα:

Ἡ Ἄστυπάλαια, ὄχι μόνον δὲν συνεκράτησε τὴν φυσικὴν αὐξησιν

του πληθυσμού της, αλλά και έχασε μεταξύ του 1910 και του 1961 το 22% περίπου αυτού. Κατά την διαδρομή των 51 τούτων ετών έσημειώθη συνεχής ελάττωση μέχρι του 1922, συνεχής αύξησης από του 1922 μέχρι του 1951 και αισθητή πτώσις κατά την δεκαετία 1951 - 1961 (-14%).

Ἡ Πάτμος, ώσαύτως, έστερήθη, πλήν τῆς φυσικῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ της, καὶ τὸ 27% τῶν κατοίκων της τοῦ ἔτους 1910. Ἐὰν συνυπολογίσωμεν ὅμως τὸν πληθυσμὸν τῶν νησίδων Λειψῶν καὶ Ἀγαθονησίου, αἱ ὁποῖαι ὑπήγοντο ἄλλοτε εἰς τὴν Πάτμον, ὁ συνολικὸς πληθυσμὸς κατὰ τὸ 1961 (3599 ἄτομα) ἐλάχιστα ὑπολείπεται τοῦ 1910 (-3%). Αἱ κατὰ τὴν περίοδον 1910 - 1961 διακυμάνσεις τοῦ πληθυσμοῦ τῆς νήσου ταύτης ἐμφανίζουσι μὲν συνεχεῖς καὶ σχετικῶς μεγάλας μεταπτώσεις, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων κατὰ τὸ 1961 ἐλαφρῶς ὑπολείπεται ἔναντι ἐκείνου τοῦ 1947.

Οἱ Λειψοὶ ἐνεφάνισαν ἀνάπτυξιν τοῦ πληθυσμοῦ των κατὰ τὴν περίοδον 1922 - 1931. Ἐκτοτε αἱ διακυμάνσεις τοῦ πληθυσμοῦ τῆς νησίδος ὑπῆρξαν συνεχεῖς ἀλλ' οὐχὶ ἐκτεταμέναι. Κατὰ τὴν δεκαετία ὅμως 1951 - 1961 ἡ νησις ὑπέστη πληθυσμιακὴν ὑφesiν κατὰ 18%, μὲ συνέπειαν νὰ ἀριθμῆ κατὰ τὸ 1961 ὀλιγωτέρους κατοίκους ἔναντι τοῦ 1947.

Ἡ Τήλος ἀπώλεσεν ὑπὲρ τὸ ἥμισυ τοῦ πληθυσμοῦ, τὸν ὁποῖον εἶχε κατὰ τὸ 1910. Εἰς τὴν νῆσον ταύτην, ἐνῶ κατὰ τὰ ἔτη 1910 - 1922 ἐσημειώθησαν πολὺ μεγάλα μεταπτώσεις, τούναντίον κατὰ τὴν τριακονταετία 1922 - 1951 αἱ διακυμάνσεις ἦσαν μᾶλλον ἐλαφραὶ. Πλέον ἀξιόλογος μεταβολὴ εἰς τὸν πληθυσμὸν τῆς Τήλου ἔλαβε χώραν μεταξύ τοῦ 1951 καὶ τοῦ 1961, ὅποτε ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων ἠλαττώθη ἀποτόμως κατὰ 25% .

Ἡ Νίσυρος ἔχασε τὰ 64% τῶν κατοίκων, τοὺς ὁποῖους εἶχε κατὰ τὰ ἔτη 1910 - 12. Κατὰ τὴν περίοδον 1912 - 1936 ὁ νισυριακὸς πληθυσμὸς ἀρχικῶς (1912 - 1922) ὑπέστη πτώσιν καὶ ἐν συνεχείᾳ (1922 - 1936) ἐπραγματοποίησεν ἄνοδον. Ἀπὸ τοῦ 1936 ἡ πληθυσμιακὴ ὑφesiς ὑπῆρξε συνεχῆς. Ἐν σχέσει πρὸς τὸ 1947 (διαπιστοῦται κατὰ τὸ 1961 μείωσις κατὰ 28%, χωρὶς νὰ ὑπολογισθῇ ἡ ἀπώλεια τῆς φυσικῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ.

Ἡ Κάρπαθος ἠκολούθησε φθίνουσαν δημογραφικὴν ἐξέλιξιν, μικρότερος ὅμως ἐκτάσεως ἢ αἱ ἄλλαι νῆσοι. Ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου κατὰ τὸ 1961 ἦτο μικρότερος κατὰ 30% ἐκείνου τοῦ 1910 καὶ κατὰ 10% τοῦ ἔτους 1947. Οὐσιώδης μεταβολὴ εἰς τὸν πληθυσμὸν τῆς Καρπάθου ἐπῆλθε κατὰ τὴν ἑπταετία 1910 - 1917, ὅποτε ἐμειώθη ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων τῆς νήσου κατὰ 27%. Μετὰ τὸ 1917 αἱ σημειωθεῖσαι διακυμάνσεις εἶναι μᾶλλον ἐλαφραὶ. Ὁ καρπαθιακὸς πληθυσμὸς τοῦ 1961 εὐρίσκεται εἰς τὰ ἐπίπεδα τοῦ 1917, ἦτοι ἀπώλεσθη ἔκτοτε μόνον ἡ φυσικὴ αὐξησης.

Ἡ Κάλυμνος μετὰ τῆς Σύμης καὶ τῆς Χάλκης, εἶναι αἱ μόναι νῆσοι τοῦ δωδεκανησιακοῦ συμπλέγματος, αἱ ὁποῖαι ἐγνώρισαν πληθυσμιακὴν αὐ-

ξησιν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς τουρκοκρατίας (1910 - 1912). Τὸ ἀνώτατον ἐπίπεδον πληθυσμοῦ εἰς τὰς τρεῖς νήσους διεπιστώθη κατὰ τὸ 1912. Ἡ ὕψους παρατηρεῖται ἀπὸ τῆς ἰταλικῆς κατοχῆς καὶ ἐντεῦθεν.

Ἐν σχέσει πρὸς τὸ 1912, ἡ Κάλυμνος ἀπώλεσε τὸ 38,6% τῶν κατοίκων της. Ἡ κυρία ἀπώλεια ἐπῆλθε κατὰ τὴν πενταετίαν 1912 - 1917. Ἐκτοτε μόνον ἡ καθαρὰ αὔξεις δὲν συγκρατεῖται εἰς τὴν νῆσον καὶ οὕτω τὸ ὕψος τοῦ σημερινοῦ πληθυσμοῦ της δὲν ἀπέχει ἀπὸ ἐκεῖνο τοῦ 1917. Καθ' ὅλην τὴν περίοδον 1917 - 1961 αἱ διακυμάνσεις εἶναι μᾶλλον μικραί. Ἐν συγκρίσει μάλιστα πρὸς τὸ 1947 ἐσημειώθη αὔξεις κατὰ 17% περίπου, χάρις προφανῶς εἰς τὴν ἀναζωογόνησιν τῆς οἰκονομίας τῆς νήσου.

Ἐὰν ὁμως ὑπολογίσωμεν καὶ τοὺς μὴ ἀπογραφέντας μονίμους κατοίκους τῆς νήσου (ναυτικούς), ἡ πραγματικὴ αὔξεις ἐν σχέσει πρὸς τὸ 1947 προσεγγίζει τὴν φυσικὴν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ, ἥτις εἶναι ταχεῖα, λόγω τοῦ ὑψηλοῦ ποσοστοῦ ἀναπαραγωγῆς τοῦ καλυμνιακοῦ λαοῦ.

Αἱ νῆσοι Ρόδος, Κῶς καὶ Λέρος εἶναι αἱ μόναι νῆσοι τοῦ δωδεκανησιακοῦ συμπλέγματος, αἱ ὁποῖαι παρουσίασαν κατὰ τὸ 1961 αὔξεις πληθυσμοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὸ 1910. Εἰδικώτερον:

Ἡ Ρόδος εἶχεν ἀξιόλογον πληθυσμιακὴν ἀνάπτυξιν κατὰ τὴν περίοδον 1910 - 1961. Ἐν σχέσει πρὸς τὸ 1910, ὁ ροδιακὸς πληθυσμὸς ηὔξηθη κατὰ 42%, ἐν σχέσει δὲ πρὸς τὸ 1947 κατὰ 16%. Μέγα τμήμα, δηλαδή, τῆς φυσικῆς αὔξεως τοῦ πληθυσμοῦ τῆς νήσου παρέμεινεν εἰς αὐτήν. Μολοντί δὲν συνεκράτησεν οὔτε ἡ Ρόδος ὅλην τὴν φυσιολογικὴν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ της(*), ἐπειδὴ αἱ λοιπαὶ τὴν ἀπώλεσαν ἐντελῶς ἢ καὶ ἀπεγυμνώθησαν καὶ τοῦ πλείστου μέρους τοῦ ἀρχικοῦ πληθυσμοῦ των, τὸ ποσοστὸν τὸ ὁποῖον καταλαμβάνει ὁ ροδιακὸς πληθυσμὸς εἰς τὸ σύνολον τοῦ δωδεκανησιακοῦ πληθυσμοῦ ἐσημείωσε συνεχῆ αὔξησιν. Ἐνῶ κατὰ τὸ 1910 ὁ πρῶτος ἀπετέλει τὸ 30% τοῦ δευτέρου, τὸ 1947 ἀνῆρχετο εἰς τὸ 48% καὶ τὸ 1961 εἰς τὸ 52% τοῦ συνόλου.

Ἡ Κῶς ἐσημείωσε μικρὰν μᾶλλον αὔξησιν πληθυσμοῦ (10%) κατὰ τὴν ἐξεταζομένην περίοδον (1910 - 1961). Ἐν σχέσει μάλιστα πρὸς τὸ 1947, ὁ ἀριθμὸς κατοίκων κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1961 εἶναι κατὰ τι μικρότερος (-358 ἄτομα). Μολοντί, τόσον ἡ γεωργία, ὅσον καὶ ὁ τουρισμὸς ἀνεπτύχθησαν ἱκανοποιητικῶς εἰς τὴν νῆσον ταύτην, δὲν καθίσταται δυνατὴ ἡ συγκράτησις οὐδὲ μέρους τῆς φυσικῆς αὔξεως τοῦ πληθυσμοῦ της.

Ἡ Λέρος ἀποτελεῖ ἰδιότυπον περίπτωσιν ἐξ ἀπόψεως δημογραφικῆς

(*). Παρ' ὅλην τὴν σοβαρὰν ἀνάπτυξιν τῶν κλάδων τῆς οἰκονομίας της καὶ δὴ τοῦ τουρισμοῦ καὶ τῆς γεωργίας.

έξελιξέως. Ἐνῶ ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων τῆς νήσου συνεχῶς ἐλαττοῦται, ὁ ἀπογραφόμενος πληθυσμὸς ἐνεφάνισεν ἄνοδον, τόσον κατὰ τὰ ἔτη 1931 - 1941, ὅσον καὶ κατὰ τὰ ἔτη 1947 - 1961. Ἡ πρώτη «τεχνητὴ» αὐξησις ὀφείλεται εἰς τὴν παρουσίαν Ἰταλῶν λόγῳ τῶν ἀμυντικῶν ἐγκαταστάσεων τῆς Λέρου, ἡ δὲ δευτέρα εἰς τὰς ὁμαδικὰς συμβιώσεις εἰς ἄσυλα καὶ ἄλλα ἰδρύματα τῆς νήσου. Ὁ διαπιστωθεὶς κατὰ τὸ 1961 ἀριθμὸς κατοίκων τῆς Λέρου εἶναι κατὰ 10% μεγαλύτερος ἐκείνου τῆς περιόδου 1910 - 1912 καὶ κατὰ 8% ἐν σχέσει πρὸς τὸ 1947.

Β'. Η ΠΥΚΝΟΤΗΣ ΚΑΙ Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

Εἰς τὴν παράγραφον ταύτην θὰ ἐξετάσωμεν τὴν πυκνότητα τοῦ δωδεκανησιακοῦ πληθυσμοῦ, τὴν φυσικὴν κίνησιν αὐτοῦ καὶ τὴν μετανάστευσιν.

1. Ἡ πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ

Ἡ ἀραιώσις τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Δωδεκανήσου εἶχεν, ὡς ἦτο φυσικόν, ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς πυκνότητος, ἥτοι τῆς σχέσεως τοῦ πληθυσμοῦ πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν. Τοῦτο φαίνεται εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα II.

ΠΙΝΑΞ II

Ἐπιφάνεια καὶ πυκνότης τῆς Δωδεκανήσου

Νῆσοι	Ἐπιφάνεια τετρ. χιλιομ.	Πυκνότης κατὰ τὸ 1910 (κάτοικοι κατὰ τετρ. χιλιόμετρον)	Πυκνότης κατὰ τὸ 1961 (κάτοικοι κατὰ τετραγ. χιλιόμετρον).
1 Ρόδος	1412,0	31,8	45,2
2 Κάρπαθος	306,0	31,0	21,9
3 Κῶς	288,7	57,1	62,9
4 Κάλυμνος	128,2	162,2	111,1
5 Ἀστυπάλαια	113,6	17,6	13,7
6 Λέρος	71,5	96,5	92,6
7 Κάσος	69,4	96,5	20,4
8 Τήλος	64,3	28,5	12,2
9 Σύμη	63,6	306,6	49,1
10 Πάτμος	57,1	64,7	47,0
11 Νίσυρος	48,0	104,1	37,5
12 Χάλκη	30,3	99,0	17,2
13 Λειψοί	17,4	—	41,6
14 Καστελλόριζον	11,5	782,56	41,8
Σύνολον	2681,6	Μέση πυκνότης 55,7	45,8

Ἐκ τοῦ πίνακος τούτου προκύπτουν τὰ ἑξῆς :

α) Ἡ γενικὴ πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ ἠλαττώθη κατὰ 18% περίπου μεταξὺ 1910 καὶ 1961, λόγω τῆς ἀντιστοίχου μειώσεως τοῦ πληθυσμοῦ. Οὕτω, σήμερον ἡ πυκνότης εἰς τὴν Δωδεκάνησον ὑπολείπεται τῆς μέσης πυκνότητος τοῦ ἐν γένει ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ (*), ἐνῶ εἰς τὸ παρελθὸν ὑπερέβαινε αἰσθητῶς ταύτην.

β) Αἱ νῆσοι, αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζουν σήμερον μεγαλυτέραν πυκνότητα ἢ εἰς τὸ παρελθὸν εἶναι ἡ Ρόδος καὶ ἡ Κῶς, ἀλλ' αὗται καὶ πάλιν ὑπολείπονται — ἡ Ρόδος περισσότερο, ἡ Κῶς ὀλιγώτερον — τῆς μέσης γενικῆς πυκνότητος τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ.

γ) Ἐκ τῶν λοιπῶν νήσων μόνον ἡ Κάλυμνος καὶ ἡ Λέρος ὑπερβαίνουν τὴν μέσην ἑλληνικὴν πυκνότητα, μολονότι σήμερον εἶναι ὀλιγώτερον πυκνοκατωκημένα ἢ κατὰ τὸ παρελθόν.

δ) Αἱ ἐξαιρετικὰ πυκνοκατωκημένα νῆσοι κατὰ τὰ ἔτη 1910 - 1912, τὸ Καστελλόριζον καὶ ἡ Σύμη, ἐμφανίζονται ἤδη ἀραιοκατωκημένα.

ε) Τὴν μικροτέραν πυκνότητα (12 - 22) ἔχουν κατὰ σειρὰν ἡ Τήλος, ἡ Ἀστυπάλαια, ἡ Χάλκη, ἡ Κάσος καὶ ἡ Κάρπαθος.

2. Ἡ φυσικὴ κίνησις τοῦ πληθυσμοῦ.

Ἡ φυσικὴ κίνησις τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Δωδεκανήσου (γεννητικότης, θνησιμότης καὶ καθαρὸν ποσοστὸν ἀναπαραγωγῆς) ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν τῆς ὅλης Ἑλλάδος κατὰ τὰ ἔτη 1956 - 1964 ἐμφαίνεται εἰς τὸν κάτωθι πίνακα III.

Π Ι Ν Α Κ Σ Ι Ι Ι

Ἡ φυσικὴ κίνησις τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Δωδεκάνησον

Ἔτη	Ἑλλάς			Δωδεκάνησος		
	Γεννητι- κότης	Θνησι- μότης	Καθαρὸν πο- σοστὸν ἀνα- παραγωγῆς	Γεννητι- κότης	Θνησι- μότης	Καθαρὸν πο- σοστὸν ἀνα- παραγωγῆς.
1956	19,7 ^ο / _{οο}	7,4 ^ο / _{οο}	12,3 ^ο / _{οο}	21,9 ^ο / _{οο}	8,2 ^ο / _{οο}	13,7 ^ο / _{οο}
1957	19,3	7,6	11,7	20,9	8,3	12,6
1958	19,0	7,1	11,9	21,5	7,2	14,3
1959	19,4	7,4	12,0	21,3	8,1	13,2
1960	18,9	7,3	11,6	20,9	7,0	13,9
1961	17,9	7,6	10,3	19,3	8,1	11,2
1962	18,0	7,9	10,1	19,1	8,0	11,1
1963	17,5	7,9	9,6	17,0	7,7	9,3
1964	18,0	8,2	9,8	18,2	8,3	9,9

(*) 64 κάτοικοι κατὰ τετραγωνικὸν χιλιόμετρον τὸ 1961.

Αί διαπιστώσεις εκ τῆς μελέτης τοῦ πίνακος τούτου εἶναι αἱ ἑξῆς:

α) Τόσον εἰς ὅλον τὸν πληθυσμὸν τῆς Ἑλλάδος, ὅσον καὶ εἰς τὸν πληθυσμὸν τῆς Δωδεκανήσου, ἔχομεν πτωτικὴν πορείαν εἰς τὴν γεννητικότητα καὶ ἀνοδικὴν εἰς τὴν θνησιμότητα, με συνέπειαν τὴν οὐσιώδη μείωσιν τοῦ καθαροῦ ποσοστοῦ ἀναπαραγωγῆς.

β) Ἡ γεννητικότητα, ἣτις εἰς τὴν Δωδεκάνησον ἦτο μεγαλυτέρα τῆς μέσης γενικῆς τῆς χώρας, ἐκάμφθη ἀπὸ τοῦ 1960 καὶ ἤδη ἔχει εὐθυγραμμισθῆ με αὐτήν. Ἐν αἴτιον τῆς ταχυτέρας πτώσεως τῆς γεννητικότητος εἶναι ἀσφαλῶς ἡ ηὔξημένη μεταναστευτικὴ κίνησις ἐκ τῶν νήσων.

γ) Δεδομένου, ὅτι ἡ θνησιμότης εἰς τὴν Δωδεκάνησον δὲν ἀφίσταται πολὺ ἀπὸ ἐκείνην τῆς ὅλης Ἑλλάδος, τὸ καθαρὸν ποσοστὸν ἀναπαραγωγῆς τοῦ πληθυσμοῦ της (διαφορὰ θνησιμότητος ἀπὸ γεννητικότητα) ἦτο ὑψηλότερον ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ γενικὸν τῆς Χώρας μέχρι τοῦ 1962. Ἐκτοτε τὰ δύο ποσοστὰ ἐμφανίζονται ἴσα, λόγω τῆς μεγαλυτέρας ἐλαττώσεως τῆς γεννητικότητος εἰς τὰς νήσους. Οὕτω, ἡ κάμψις τῆς καθαρᾶς ἀναπαραγωγῆς τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὴν Δωδεκάνησον κατὰ τὰ ἔτη 1956 - 1964 ὑπῆρξεν ἐντονωτέρα (ἀπὸ 13,7% εἰς 9,9%) ἢ εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα (ἀπὸ 12,3% εἰς 9,8%).

3. Ἡ μεταναστευτικὴ κίνησις τῶν νήσων.

Ἡ ἐκ Δωδεκανήσου μετανάστευσις κατὰ τὴν περίοδον 1956 - 64 ὑπῆρξε σχετικῶς εὐρυτέρα ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἐν γένει ἑλληνικὴν μετανάστευσιν, ὡς φαίνεται εἰς τὸν ἀκολουθοῦντα πίνακα, ὅπου παρατίθενται αἱ ἀπώλειαι καὶ εἰς ποσοστὸν ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ.

ΠΙΝΑΞ IV

Μονίμως μεταναστεύσαντες

Ἔτη	Ἐξ ὁλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος	% ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ	Ἐκ Δωδεκανήσου	% ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ
1956	35.349	0,44	1.370	1,12
1957	30.428	0,37	877	0,72
1958	24.521	0,30	556	0,45
1959	23.684	0,29	487	0,40
1960	47.768	0,59	1.085	0,89
1961	58.837	0,70	2.764	2,26
1962	84.054	1,00	2.586	2,11
1963	100.072	1,19	2.642	2,16
1964	105.569	1,26	2.572	2,10
Σύνολον	510.282	6,14	14.939	12,21

Ἐντὸς τῶν ἐννέα ἐτῶν (1956 - 64) ὁ μὲν συνολικὸς πληθυσμὸς τῆς Χώρας ἀπώλεσε, λόγῳ μεταναστεύσεως, τὸ 6,1% αὐτοῦ, ὁ δὲ δωδεκανησιακὸς τὸ 12,2% τοῦ ὅλου μεγέθους του. Ἡ ἔντονος μεταναστευτικὴ κίνησις ἐκ τῶν νήσων σημειοῦται, ὡς καὶ εἰς ὅλην τὴν Χώραν, ἀπὸ τὸ 1960 καὶ ἐντεῦθεν. Ἐντὸς τῆς πενταετίας 1960 - 64 ὁ δωδεκανησιακὸς πληθυσμὸς ἔχασε σχεδὸν τὸ 10% αὐτοῦ, ἐνῶ ὁ ἐν γένει πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος ὀλιγώτερον τοῦ 5%.

Ὁ ἀντίκτυπος ἐκ τοῦ ὀγκώδους μεταναστευτικοῦ ρεύματος εἰς τὴν κατὰ φύλα καὶ ἡλικίας διάρθρωσιν τοῦ πληθυσμοῦ (ἐλάττωσις τοῦ ἀνδρικοῦ ἔναντι τοῦ γυναικείου, ἐλάττωσις τῶν νέων καὶ τῶν ὀρίμων, ἔναντι τῶν παιδιῶν καὶ τῶν ἡλικιωμένων) καὶ εἰς τὴν φυσικὴν κίνησιν αὐτοῦ (μείωσιν τῆς γεννητικότητος) εἶναι πρόδηλος.

Πέραν τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν μονίμως μεταναστευσάντων ἐκ τῆς Δωδεκανήσου, ἠΰξημένος εἶναι καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν προσωρινῶς ἐγκαταλειψάντων τὰς νήσους, διὰ νὰ ἀπασχοληθοῦν κυρίως ὡς ναυτικοὶ εἰς ἐμπορικὰ πλοῖα. Ἐντὸς τῆς περιόδου 1956 - 1964 οἱ προσωρινῶς μεταναστεύσαντες ἐκ Δωδεκανήσου ἀνῆλθον εἰς 8.746 ἄτομα.

Γ'. Η ΣΥΝΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

Εἰς τὸ κεφάλαιον αὐτὸ θὰ ἐξετάσωμεν τὴν σύνθεσιν τοῦ δωδεκανησιακοῦ πληθυσμοῦ κατὰ μέγεθος οἰκισμῶν, κατὰ φύλα, κατὰ ἡλικίας, κατὰ βαθμὸν παιδείσεως καὶ κατὰ κλάδους τῆς οἰκονομίας, με βάσιν τὰ δεδομένα τῆς γενικῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1961.

1. Ἡ σύνθεσις τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ μεγέθη οἰκισμῶν.

Ἡ κατανομή τοῦ δωδεκανησιακοῦ πληθυσμοῦ εἰς ἀστικόν, ἡμιστικόν καὶ ἀγροτικόν, κατὰ τὸ 1961, φαίνεται εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα V.

ΠΙΝΑΞ V

Κατανομή κατὰ μεγέθη οἰκισμῶν	* Ἀτομα	%	συνόλου % Ἑλλάδος
Ἄστικὸς πληθυσμὸς	42.368	34,5	43,3
Ἡμιστικὸς »	29.621	24,1	12,9
Ἄγροτικὸς »	51.032	41,4	43,8
Σύνολον	123.021	100	100

*Ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ πίνακος τούτου:

α) *Ο αστικός πληθυσμός*, ήτοι ο αριθμός τῶν κατοίκων τῶν πόλεων, καταλαμβάνει ὑπὲρ τὸ 1/3 τοῦ συνόλου. Εἰς τὴν Δωδεκάνησον αἱ «πόλεις», ἑπταδὴ οἱ οἰκισμοὶ μὲ πληθυσμὸν μεγαλύτερον τῶν 10.000 ἀτόμων, εἶναι μόνον δύο, ἡ πρωτεύουσα τῆς Ρόδου καὶ ἡ Κάλυμνος. Ἡ Κῶς, καίτοι ἔχει πληθυσμὸν μεγαλύτερον τῆς Καλύμνου, δὲν διεμόρφωσεν εἰσέτι «πόλιν». Τέλος, ἡ Σύμη, ἡ ὁποία εἰς τὸ παρελθὸν εἶχε τὴν μεγαλύτεραν πόλιν τῆς Δωδεκανήσου, ἐμφανίζεται ἤδη μὲ μίαν μικρὰν κωμόπολιν.

β) *Ο ἡμιαστικός πληθυσμός*, ήτοι οἱ κάτοικοι «κωμοπόλεων», ὡς χαρακτηρίζονται οἱ οἰκισμοὶ μὲ πληθυσμὸν ἀπὸ 2.000 - 10.000 ἀτόμων, καλύπτει διπλάσιον περίπου ποσοστὸν ἐκείνου τῆς γενικῆς κατανομῆς τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ κατὰ μεγέθη οἰκισμῶν. Τοῦτο συμβαίνει, διότι οἱ κύριοι οἰκισμοὶ τῶν νήσων Κῶ, Λέρου, Σύμης καὶ Πάτμου, ἔτι δὲ καὶ τινες οἰκισμοὶ τῆς ὑπαίθρου τῆς Ρόδου καὶ τῆς Κῶς, ἀποτελοῦν κωμοπόλεις.

Ἡ σχέσις ἀστικοῦ καὶ ἡμιαστικοῦ πληθυσμοῦ εἶναι λίαν πιθανόν, ὅτι θὰ μεταβληθῆ, ὅταν προσεχῶς ὁ κεντρικὸς οἰκισμὸς τῆς Κῶς καταστῆ «πόλις», ήτοι ὅταν προστεθοῦν 1000 περίπου ἄτομα εἰς τὸν πληθυσμὸν τοῦ 1961. Τοῦτο καὶ μόνον ἀρκεῖ διὰ νὰ προσεγγίση ἡ κατανομή τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Δωδεκανήσου τὴν γενικὴν τῆς Ἑλλάδος, ήτοι τὸ μὲν ποσοστὸν τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ νὰ αὐξηθῆ αἰσθητῶς, τὸ δὲ ποσοστὸν τοῦ ἡμιαστικοῦ πληθυσμοῦ νὰ ἐλαττωθῆ σοβαρῶς ἐν σχέσει πρὸς τὸ 1961.

γ) *Ο ἀγροτικός πληθυσμός* τῆς Δωδεκανήσου καταλαμβάνει ποσοστὸν προσεγγίζον τὸ τῆς γενικῆς κατανομῆς τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ κατὰ μεγέθη οἰκισμῶν. Πλὴν τῶν περισσοτέρων οἰκισμῶν τῆς ὑπαίθρου τῆς Ρόδου καὶ τῆς Κῶς, αἱ μικρότεροι νῆσοι (Ἀστυπάλαια, Κάσος, Τήλος, Νίσυρος, Χάλκη, Λειψοί, Καστελλόριζον) ἔχουν σήμερον οἰκισμοὺς μὲ πληθυσμὸν μικρότερον τῶν 2.000 ἀτόμων, οἱ ὅποιοι κατατάσσονται εἰς τὰ «χωρία». Ἀλλὰ καὶ εἰς μίαν τῶν μεγαλύτερων νήσων, τὴν Κάρπαθον, ὁ πληθυσμὸς κατανέμεται εἰς μικροὺς οἰκισμοὺς, μὲ πληθυσμὸν ἕκαστος κάτω τῶν 2.000 ἀτόμων καὶ συνεπῶς ὅλοι οἱ κάτοικοι — καὶ τῆς πρωτεύουσας τῆς νήσου — ὑπάγονται εἰς τὸν ἀγροτικὸν πληθυσμὸν.

2. Ἡ σύνθεσις κατὰ φύλα.

Ἡ κατανομή τοῦ δωδεκανησιακοῦ πληθυσμοῦ εἰς ἄνδρας καὶ γυναῖκας παρέχει εἰκόνα πολὺ διάφορον τῆς γενικῆς κατανομῆς κατὰ φύλα τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ. Ἐνῶ εἰς τὸν τελευταῖον ἡ σχέσις τοῦ ἀνδρικοῦ πρὸς τὸν γυναικεῖον πληθυσμὸν εἶναι 48,75 : 51,25, εἰς τὴν Δωδεκάνησον ἡ ἀντίστοιχος σχέσις εἶναι 46,3 : 53,7.

Ἡ μεγαλύτερα ὑπεροχὴ τοῦ γυναικεῖου πληθυσμοῦ ὀφείλεται εἰς τὴν ηὔξημένην μετακίνησιν τῶν ἀνδρῶν ἐκ τῶν νήσων, τόσον ὡς μεταναστῶν, ὅσον καὶ ὡς ναυτικῶν. Οἱ μὲν μετανάσται κατὰ τὸ πλεῖστον (πλέον τῶν

2/3) είναι, ὡς γνωστόν, ἄνδρες, οἱ δὲ ναυτικοὶ ἐν τῷ συνόλῳ των ἄνδρες. Ἄλλὰ καὶ οἱ ἄνδρες, οἱ ἐγκαταλείποντες τὴν γενέτειραν πρὸς ἐγκατάστασιν, σπουδὰς κλπ. εἰς Ἀθήνας καὶ τὰ ἄλλα μεγάλα ἀστικά κέντρα τῆς Χώρας, εἶναι περισσότεροὶ τῶν γυναικῶν.

Ἡ ἔντονος διαφορὰ μεταξὺ γυναικείου καὶ ἀνδρικοῦ πληθυσμοῦ διαπιστοῦται καὶ εἰς ἄλλα ἐπαρχιακὰ διαμερίσματα τῆς χώρας καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὰς νήσους, ὅπου εἶναι ἄλλοτε μεγαλυτέρα (π.χ. Χίος, κυρίως λόγω τῶν πολλῶν ναυτικῶν της) καὶ ἄλλοτε μικροτέρα (π.χ. Κυκλάδες, Λέσβος) τῆς Δωδεκανήσου.

Ἡ μεγάλη διαφορὰ εἰς τὴν κατὰ φύλα κατανομήν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Δωδεκανήσου μετριάζεται, ἐὰν συνυπολογίσωμεν τοὺς διαμένοντας εἰς ἄσυλα καὶ ἄλλας συλλογικὰς συμβιώσεις, ὅπου οἱ ἄνδρες εἶναι ὑπερτριπλάσιοι τῶν γυναικῶν (3829 ἐναντι 1120). Δεδομένου ὅμως ὅτι πλεῖστα μέλη τῶν συλλογικῶν συμβιώσεων προέρχονται ἀπὸ ἄλλα διαμερίσματα τῆς Χώρας, ἡ παρατήρησις μας ἔχει περιορισμένην σημασίαν.

3. Ἡ σύνθεσις κατὰ ἡλικίας.

Ἡ κατανομή τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Δωδεκανήσου κατὰ κλιμάκια ἡλικιῶν, ἥτοι εἰς νέους (-14 ἐτῶν), ὠρίμους (15 - 64 ἐτῶν) καὶ ἡλικιωμένους (ἀπὸ 65 ἐτῶν καὶ ἄνω), δίδει ἐπίσης εἰκόνα πολὺ διάφορον ἐκείνης τῆς συνθέσεως τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος κατὰ ἡλικίας, ὡς φαίνεται εἰς τὸν κατωτέρω συγκριτικὸν πίνακα VI.

Π Ι Ν Α Κ Ε VI

Κατανομή κατὰ κλιμάκια ἡλικιῶν

Κλιμάκια ἡλικιῶν	Ἑλλάς	Δωδεκάνησος
- 14 ἐτῶν	26,7%	34,4%
15 - 64 ἐτῶν	65,1%	57,2%
65 ἐτῶν καὶ ἄνω	8,2%	8,4%
	100%	100%

Ὁ δωδεκανησιακὸς πληθυσμὸς ἐμφανίζεται μὲν μὲ ἴσον σχεδὸν ποσοστὸν ἡλικιωμένων πρὸς ἐκεῖνο τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Χώρας, ἀλλ' ἔχει πολὺ μεγαλυτέραν ἀναλογίαν εἰς παιδιὰ κάτω τῶν 15 ἐτῶν καὶ αἰσθητῶς μικροτέραν ἀναλογίαν ἀτόμων εἰς τὸ μεσαῖον κλιμάκιον (ἀπὸ 15 - 64 ἐτῶν), ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἀντίστοιχον ποσοστὸν τοῦ ὅλου ἑλληνικοῦ πληθυ-

σμοῦ. Ἡ ὁμοιομορφία εἰς τὸ τρίτον κλιμάκιον δεικνύει, ὅτι ὁ δωδεκανησιακὸς πληθυσμὸς ἔχει τὴν αὐτὴν περίπου μέσην ζωὴν ὡς καὶ τὸν ἴδιον σχεδὸν βαθμὸν «γηράνσεως» πρὸς τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν ἐν γένει.

Οἱ κύριοι παράγοντες τῆς ἀνομοιομορφίας εἰς τὴν κατανομὴν κατὰ ἡλικίας εἶναι ἀφ' ἑνὸς ἡ ὑψηλὴ γεννητικότητα τοῦ δωδεκανησιακοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ γεγονός ὅτι ἐξέρχονται ἐκ τῶν νήσων κατὰ μεγαλυτέραν ἀναλογίαν ἄτομα τῶν νέων καὶ ὠρίμων ἡλικιῶν, ἐνῶ παραμένουν οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸ πρῶτον καὶ τὸ τρίτον κλιμάκιον. Ἡ μέχρι τοῦ 1961 σχετικῶς ὑψηλὴ γεννητικότης διώγκωσε τὸ πρῶτον κλιμάκιον, ἡ δὲ ἐξοδος προσώπων ἐκ τῶν νήσων ἠραίωσε τὸ δεύτερον κλιμάκιον. Ἡ ἐπίδρασις τῶν δύο αἰτίων ἀντανακλάται εἰς τὴν διαπιστουμένην σχέσιν τῶν δύο κλιμακίων.

Συνδυάζοντες τὴν κατὰ φύλα καὶ κατὰ ἡλικίας κατανομὴν, διαπιστοῦμεν ὅτι εἰς τὸ πρῶτον κλιμάκιον (-14 ἐτῶν) ὑπερέχουν οἱ ἄρρενες (20.959 ἔναντι 19.645), ἐνῶ εἰς τὸ δεύτερον (15 - 64 ἐτῶν) καὶ τὸ τρίτον (65 ἐτῶν καὶ ἄνω) ὑπερέχουν αἱ θήλειαι.

Σοβαρὸς λόγος τῆς μεγάλης ὑπεροχῆς τῶν γυναικῶν εἰς τὸ δεύτερον κλιμάκιον (29.920 ἄνδρες ἔναντι 37.658 γυναικῶν) — πλὴν τοῦ γενικῶς ἰσχύοντος, ἥτοι τῆς ταχυτέρας ἀραίωσης τοῦ ἀνδρικοῦ πληθυσμοῦ — εἶναι ἡ ηὔξημένη ἐξοδος ἀνδρῶν, ὡς ἤδη ἐλέχθη. Κύριος δὲ λόγος τῆς ἐντόνου διαφορᾶς ἀνδρικοῦ καὶ γυναικείου πληθυσμοῦ εἰς τὸ τρίτον κλιμάκιον (3831 ἄνδρες ἔναντι 6060 γυναικῶν) εἶναι ἡ μακροτέρα μέση ζωὴ τῶν γυναικῶν.

4. Ἡ σύνθεσις κατὰ βαθμὸν παιδείσεως.

Τὸ ποσοστὸν ἀγραμμάτων (τῶν μὴ γνωρίζοντων γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν) ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν ἄνω τῶν 10 ἐτῶν κατοίκων τῆς Δωδεκανήσου κατὰ τὸ 1961 ἀνήρχετο εἰς 20,6%, ἥτοι ὑπερέβαινε μὲν τὸ μέσον γενικὸν ποσοστὸν τῆς Ἑλλάδος (17%), ἀλλ' ὑπελείπετο τοῦ ποσοστοῦ τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν (23%). Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἀγραμμάτων παρετηρεῖτο, ἐξ ἀπόψεως μὲν ἡλικίας μεταξύ τῶν ἀτόμων τῶν ὑπερβάντων τὸ 45ον ἔτος τῆς ἡλικίας των (72,2% τοῦ συνόλου), ἐξ ἀπόψεως δὲ φύλου μεταξύ τῶν γυναικῶν (78,1% τοῦ συνόλου).

Οὕτω, αἱ γυναῖκες ἄνω τῶν 45 ἐτῶν ἐκάλυπτον τὸ 57% τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν ἀγραμμάτων τῆς Δωδεκανήσου. Ἐξ ἄλλου, ἐκ τῶν δεδομένων τῆς τελευταίας ἀπογραφῆς, προκύπτει, ὅτι, ἐνῶ οἱ ἄρρενες ἀγράμματοι ἀπετέλουν τὸ 10% ἐπὶ τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ ἀρρένων ἄνω τῶν 10 ἐτῶν, αἱ ἀγράμματοι θήλειαι κατελάμβανον τριπλάσιον σχεδὸν ποσοστὸν (28%) ἐπὶ τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ θηλέων ἄνω τῶν 10 ἐτῶν.

Τέλος, αξίζει να σημειωθῆ, ὅτι καὶ ἐκ τῶν ἐμφανιζομένων ὡς «ἐγγραμμάτων», ἦτοι ἐκ τῶν δηλωσάντων ὅτι γνωρίζουν γραφήν καὶ ἀνάγνωσιν, ὑπὲρ τὸ ἡμισυ εἶχε περιορισμένας γραμματικὰς γνώσεις, ἦτοι δὲν εἶχε περατώσει οὐδὲ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον. Οἱ ἀπόφοιτοι δημοτικοῦ σχολείου ἐκάλυπτον τὰ 34% τῶν ἄνω τῶν 10 ἐτῶν κατοίκων τῶν νήσων, οἱ δὲ ἀπόφοιτοι γυμνασίου ὀλιγώτερον τοῦ 4% τοῦ ἀριθμοῦ τούτων (*).

5. Ἡ σύνθεσις κατὰ κλάδους τῆς οἰκονομίας.

Ὁ ἐνεργὸς πληθυσμὸς (οἱ δυνάμενοι καὶ προσφερόμενοι νὰ ἐργασθοῦν) εἰς τὴν Δωδεκάνησον ἀνέρχεται εἰς τὸ 47% τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων, οἱ ὅποιοι ὑπερέβησαν τὸ 10ον ἔτος τῆς ἡλικίας των. Τὸ ἀντίστοιχον ποσοστὸν δι' ὅλον τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν εἶναι χαμηλότερον (43,6%), καίτοι τὸ μέσον κλιμάκιον ἡλικιῶν (15-64) ἐτῶν, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκει ὁ ἐνεργὸς πληθυσμὸς, καταλαμβάνει εἰς τὴν Δωδεκάνησον αἰσθητῶς μικρότερον ποσοστὸν εἰς τὸ σύνολον ἢ εἰς ὅλην τὴν Χώραν (57,2% ἔναντι 65%). Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸν ἠϋξημένον ἀριθμὸν ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι προσφέρονται νὰ ἐργασθοῦν. Οὕτω φθάνουν εἰς τὸ 75% σχεδὸν τοῦ ὅλου ἀνδρικοῦ πληθυσμοῦ, ἔναντι 60,5% δι' ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα. Ὁ γυναικεῖος ἐνεργὸς πληθυσμὸς εἰς τὴν Δωδεκάνησον, εἰς ποσοστὸν ἐπὶ τοῦ συνολικοῦ γυναικεῖου πληθυσμοῦ, ὑπολείπεται κατὰ τι τοῦ ἀντιστοίχου ὅλης τῆς Χώρας (25% ἔναντι 28%). Εἰς τὸ σύνολον τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ οἱ ἄνδρες μετέχουν μὲ ποσοστὸν 71,8% καὶ αἱ γυναῖκες μὲ ποσοστὸν 28,2%.

Ἡ κατανομή τοῦ δωδεκανησιακοῦ πληθυσμοῦ κατὰ τομεῖς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς τὴν ἀντίστοιχον κατανομήν τοῦ ὅλου ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἔχει, εἰς ἑκατοστιαίας ἀναλογίας, ὡς τοῦ πίνακος VII (σελίς 22).

Ἐκ τοῦ πίνακος τούτου προκύπτει, ὅτι τὸ ποσοστὸν τῶν ἀπασχολομένων εἰς τὴν πρωτογενῆ παραγωγὴν τῆς Δωδεκανήσου ὑπολείπεται τοῦ μέσου γενικοῦ ὅρου τῆς Ἑλλάδος. Ἀντιθέτως, τὰ ποσοστὰ τῶν ἀπασχολομένων εἰς τὸν δευτερογενῆ καὶ τὸν τριτογενῆ τομέα ὑπερέχουν τῶν ἀντιστοίχων ὁλοκλήρου τῆς Χώρας. Ἡ βιομηχανία (καὶ συναφεῖς δραστηριότητες), ὁμοῦ μετὰ τῶν ὑπηρεσιῶν ἐν γένει, ἀπασχολοῦν ὑπὲρ τὸ ἡμισυ τοῦ συνόλου εἰς τὴν Δωδεκάνησον (53%), ἐνῶ εἰς τὴν ὅλην Ἑλλάδα ὀλιγώτερον τοῦ ἡμίσεος (45%). Ἡ σχετικῶς ἠϋξημένη ἀπασχόλησις δωδεκανη-

(*) Κατὰ τὴν διαρρεῦσασαν ὀκταετιᾶν ἀσφαλῶς ἐβελτιώθη ἡ κατάστασις, λόγῳ τῆς ἐπελθούσης μεταβολῆς εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ ἄνω τῶν 10 ἐτῶν πληθυσμοῦ. Πράγματι, ἐνῶ ἐξέλιπον ἀρκετοὶ τῶν ἄνω τῶν 45 ἐτῶν (ὅπου οἱ πλείστοι τῶν ἀγραμμάτων): περιλαμβάνονται ἤδη εἰς τὸ κλιμάκιον 10-18 ἐτῶν ἄτομα κατὰ τὸ πλεῖστον ἐγγράμματα.

σίων, τοῦ μὲν δευτερογενοῦς τομέως ὀφείλεται εἰς τὰς πολλὰς κατασκευὰς (οἰκοδομήσεις κλπ.), τοῦ δὲ τριτογενοῦς τομέως εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῶν τουριστικῶν κλπ. ὑπηρεσιῶν.

ΠΙΝΑΞ VII

Κατανομή κατὰ τομείς οικον. δραστηριότητος	Ἑλλάς	Δωδεκάνησος
Γεωργία καὶ συναφεῖς δραστηριότητες	55%	47
Βιομηχανία καὶ συναφεῖς δραστηριότητες	20%	26
Ὑπηρεσία πάσης φύσεως	25%	27
	100	100

Ὁ ἀκολουθῶν συγκριτικὸς πίναξ δεικνύει τὴν κατανομὴν τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ εἰς μισθωτοὺς καὶ μὴ μισθωτοὺς, ὅπου περιλαμβάνονται οἱ ἐργοδότες, οἱ ἐργαζόμενοι δι' ἴδιον λογαριασμόν, καὶ τὰ μέλη οἰκογενείας τὰ συνεργαζόμενα μὲ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν.

ΠΙΝΑΞ VIII

Κατανομή εἰς μισθωτοὺς καὶ μὴ μισθωτοὺς	Ἑλλάς	Δωδεκάνησος
Μισθωτοὶ	33%	36,66%
Μὴ μισθωτοὶ	67%	63,4%

Ἡ ὑπεροχὴ τοῦ δωδεκανησιακοῦ ποσοστοῦ, ἐναντι τοῦ γενικοῦ, εἰς τοὺς μισθωτοὺς ὀφείλεται εἰς τὴν σχετικῶς εὐρύτεραν ἀπασχόλησιν τῶν Δωδεκανησίων εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὰς ὑπηρεσίας, ἥτοι εἰς τομείς ὅπου ἡ μισθωτὴ ἐργασία ἔχει μεγαλυτέραν συχνότητα.

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΝΗΣΥΡΙΑΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (1821)

Υπό Ε. Γ. ΠΡΩΤΟΥΦΑΛΤΗ
Καθηγ. τῆς Πολιτικῆς Ἱστορίας

Κατὰ τὰς ἐρεῦνας μου εἰς τοὺς ἱστορικοὺς θησαυροὺς τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους καὶ συγκεκριμένως εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος, ηὐτύχησα νὰ εὑρῶ πολλὰ ἱστορικά ἔγγραφα ἀναφερόμενα εἰς τοὺς ἀγῶνας τῶν Δωδεκανησίων κατὰ τοῦ Ὀθωμανοῦ κατακτητοῦ καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν τύχην τῶν Νοτίων Σποράδων κατὰ τε τὴν Ἐπανάστασιν καὶ μετ' αὐτήν. Ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων πολλὰ ἐδημοσίευσα κατὰ καιροὺς εἰς τὴν πατριωτικὴν ἐφημερίδα *Ἀὐγὴ τῆς Δωδεκανήσου* τοῦ ἀειμνήστου Μιλτιάδου Παπαμανώλη, εἰς τὴν *Δωδεκανησιακὴν Ἐπιθεώρησιν* τῶν ἀδελφῶν Ν. καὶ Π. Κρητικοῦ, εἰς τὸ *Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον* τῆς Δωδεκανησιακῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἐταιρείας, εἰς τὰς αὐτοτελεῖς μελέτας μου (*Ἡ συμβολὴ τῆς Κάσου εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821*, ἐν Ἀθήναις 1930 καὶ ἕτερα ὁμοίωτίτλος, Ἀθήναι 1950 [ἔκδοσις τοῦ Συλλόγου τῶν ἐν Ἑλλάδι Κασίων]. *Σύντομος Ἱστορία τῆς Καρπάθου*, Ἀθήναι 1950) καὶ ἀλλαχοῦ. Πολλὰ δὲ μὴ ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων, ἀναφερόμενα εἰς ὅλας τὰς νήσους τοῦ Δωδεκανησιακοῦ συμπλέγματος, παραμένουσιν εἰσέτι ἀνέκδοτα, ἀναμένοντα τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου. Μεταξὺ τῶν κειμένων τούτων, πληρεστέρα εἶναι ἡ συλλογὴ ἢ ἀναφερομένη εἰς τοὺς ἀγῶνας τῶν Ροδίων κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 21, καὶ ταύτην ἐλπίζω νὰ δημοσιεύσω σὺν Θεῷ εἰς τὸ λίαν προσεχὲς μέλλον.

Σήμερον παρουσιάζω πολυτίμᾳ τινὰ ἔγγραφα ἀναφερόμενα εἰς τὴν Νίσυρον, διὰ τοῦ λαμπροῦ περιοδικοῦ *Νισυριακά*, τὸ ὁποῖον μετὰ πλείστη στοργῆς καὶ ἐπιμελείας ἐκδίδει ἡ ἐν Ἀθήναις Ἐταιρεία *Νισυριακῶν Μελετῶν*. Τὰ νῦν δημοσιευόμενα ἔγγραφα ἐχώρισα εἰς δύο ομάδας. Τὰ τῆς πρώτης ομάδος ἀναφέρονται εἰς τὴν πολιτικὴν τύχην τῆς Νισύρου μετὰ τὸ πέρας τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ δὴ κατὰ τὴν Καποδιστριακὴν περίοδον, τῆς δὲ δευτέρας εἰς τὰς ἐκουσίας καὶ ἀκουσίας εἰσφορὰς τῶν Νισυρίων κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως (1821 - 1828).

Α'. Ἡ πολιτικὴ τύχη τῆς Νισύρου μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821.

Εἶναι ἤδη γνωστόν, ὅτι κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως πᾶσαι σχεδὸν αἱ νῆσοι τοῦ Δωδεκανησιακοῦ συμπλέγματος, λαβοῦσαι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μέρος εἰς τὸν μεγάλον ἐθνικὸν ἀγῶνα, ὑπήχθησαν εἰς τὴν «Προσωρινὴν Διοίκησιν τῆς Ἑλλάδος», διαιρεθεῖσαι εἰς ἐπαρχίας, διωρίσθησαν δὲ εἰς αὐτὰς ἑπαρχοὶ, ἐδρεύοντες εἰς μίαν ἐκ τῶν τριῶν ἢ τεσσάρων νήσων — συνήθως τὴν μεγαλυτέραν — τῆς Ἐπαρχίας, οἱ ὁποῖοι ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν προκρίτων ἐκυβέρνην τὰ κοινά.

Ἡ πρώτη διοικητικὴ διαίρεσις τῶν Σποράδων εἶναι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἢ καθορισθεῖσα διὰ τοῦ Διατάγματος τοῦ Βουλευτικοῦ τῆς 4 Μαΐου 1823 ὡς ἐξῆς:

α) Ἐπαρχία Σαντορίνης, Ἀστυπалаίας, Ἀνάφης (ἑπαρχος Μᾶρκος Δαμιράλης).

β) Ἐπαρχία Πάτμου, Λέρου, Καλύμνου, Ἰκαρίας (ἑπαρχος Μαυρογένης)¹.

γ) Ἐπαρχία Κάσου (ἑπαρχος Γεράσιμος Κώπας).

δ) Ἐπαρχία Καρπάθου, Σύμης, Τήλου (Ἐπισκοπῆς) (ἑπαρχος ὁ Κάσιος πλοίαρχος Ν. Γρηγοριάδης). Ἐπαρχοὶ Καρπάθου ἐχρημάτισαν ἐν συνεχείᾳ ὁ Γ. Κοντουμάς, ὁ Σπετσιώτης Κοσμᾶς Γκίνης, ὁ Κάσιος ἥρωας Μᾶρκος Μαλιαράκης, ὁ Διονύσιος Σεμπρινός κ.ἄ.

ε) Ἐπαρχία Νισύρου, Χάλκης (ἑπαρχος Μᾶρκος Μαλιαράκης)². Ταχέως ὁμοῦ αἱ δύο τελευταῖαι ἐπαρχίαι συνεχωνεύθησαν καὶ οὕτως ἡ Ἐπαρχία Καρπάθου, τελοῦσα ἀπὸ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1823 ὑπὸ ἑπαρχόν τὸν «καπετὰν διᾶκον Μᾶρκον Μαλιαράκην», ἀπετελέσθη ἐκ τῶν νήσων: Καρπάθου, Νισύρου, Χάλκης, Ἐπισκοπῆς καὶ Σύμης³.

Μετὰ τοῦ Μ. Μαλιαράκη κατῆλθον εἰς Κάρπαθον ὡς Γενικὸς Γραμματεὺς τῆς Ἐπαρχίας ὁ Ἀντώνιος Βελκιονάριος καὶ ὡς Γενικὸς Ἀστυνόμος ὁ Ἀντώνιος Δηβάρης.⁴ Βραδύτερον, τὴν 30 Μαΐου 1824, διωρίσθη διὰ διατάγματος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Σώματος «ὁ κύριος Νικόλαος Κωνσταντουλά-

1. Ἡ Πάτμος μετὰ τῶν νήσων Ἰκαρίας, Λέρου καὶ Καλύμνου ἀπετέλει ἀπὸ τοῦ 1821 ἄν τε παρχίαν ὑπαγομένην εἰς τὴν ἐπαρχίαν Σάμου. Προήχθη εἰς ἐπαρχίαν μετὰ τῶν λοιπῶν σημειουμένων νήσων κατὰ τὴν διοικητικὴν διαίρεσιν τοῦ 1823 δι' ἐνεργειῶν τοῦ ἐν Ναυπλίῳ Πατριῶτος Ἐμμανουὴλ Ἐβου. Βλ. Μ. Μαλανδράκη, *Ἰσηιωτικὰ Χρονικά*, μέρος Β'. «Ἑλληνικά», τόμ. 11 (1939), σελ. 171.

2. Ἐ. Γ. Πρωτοψάλτη, Ἡ συμβολὴ τῆς Κάσου εἰς τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821. Ἀθῆναι 1930, σελ. 13.

3. Μ. Μαλανδράκη, ἐνθ. ἄνωτ., σελ. 171.

4. Ἐ. Γ. Πρωτοψάλτη, *Σύντομος Ἱστορία τῆς Καρπάθου*, Ἀθῆναι 1959, σελ. 37.

κης Γενικός Γραμματεὺς, Ἀστυνόμος καὶ Λιμενάρχης τῆς ἐπαρχίας Καρπάθου, Νισύρου, Χάλκης, Ἐπισκοπῆς καὶ Σύμης»¹.

Αἱ ὑπαχθεῖσαι εἰς τὴν ἔδραν τῆς ἐπαρχίας νῆσοι ἐκλήθησαν ἀντεπαρχίαι, εἰς τινὰς δ' ἐξ αὐτῶν διωρίσθησαν ἀντέπαρχοι. Οὕτω, αἱ ὑπαγόμεναι εἰς τὴν ἐπαρχίαν Καρπάθου νῆσοι: Σύμη, Τῆλος καὶ Νίσυρος ἀπετέλεσαν ἀντεπαρχίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπηρετήσεν ὡς ἀντέπαρχος ὁ Ἀκάκιος Ψαράκης².

Εἰς τὰς νήσους αἱ ὁποῖαι δὲν ἐτύγχανον ἔδραι ἐπάρχου ἢ ἀντεπάρχου, διεχειρίζοντο τὰ κοινὰ οἱ πρόκριτοι ἢ ἐπιστάται, τελοῦντες ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ ἐπάρχου ἢ τοῦ ἀντεπάρχου³. Εἰς ἔγγραφον τοῦ ἀπεσταλμένου τῆς Διοικήσεως Γεωργίου Κοντουμᾶ πρὸς τὸν ἐπαρχον Καρπάθου κλπ. Μᾶρκον Μαλιαράκην ἀναφέρεται, ὅτι οἱ πρόκριτοι τῆς Νισύρου ἦλθον εἰς Κάρπαθον, ἵνα λάβουν τὰς διαταγὰς τοῦ ἐπάρχου των. «...Σᾶς προστάζω, γράφει ὁ Κοντουμᾶς πρὸς τὸν ἀπουσιάζοντα ἐκ τῆς πρωτεύουσος ἐπαρχον, ἐξ ὀνόματος τῆς Ὑπερτάτης Διοικήσεως εἰς τὸ νὰ ἐπιστρέψετε ὅσον τάχος, τώρα ὅπου εἶναι οἱ προεστοὶ Νισύρου ἐνταῦθα, εἰς τὸ νὰ ἀκολουθήσετε τὰ χρέη τῆς Ὑπερτάτης Διοικήσεως, ἐξ ἐναντίας καὶ ἀδιαφορήσετε, ἦσθε ριποροσάμπιλις εἰς κάθε τι...»⁴.

Παραλλήλως διωρίζοντο ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἀ ρ μ ο σ τ α ἰ ἢ ἀ π ε σ τ α λ μ ἔ ν ο ι τ ῆ ς Δ ι ο ι κ ῆ σ ε ω ς, οἱ ὁποῖοι περιήρχοντο τὰς νήσους καὶ ἐρρυθμίζον ἐπὶ τόπου μετὰ τῶν ἐπαρχῶν καὶ τῶν προκριτῶν ποικίλα ζητήματα.

Τὸ διοικητικὸν τοῦτο καθεστῶς μετέβαλεν ὁ κατελθὼν εἰς Ἑλλάδα τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1828 Ἰωάννης Καποδίστριας, διορίσας καθ' ἅπασαν τὴν Ἐπικράτειαν Ἐκτακτοὺς Ἐπιτρόπους καὶ Προσωρινοὺς Διοικητάς. Κατ' Ἰούλιον τοῦ 1828 διωρίσθη Ἐκτακτὸς Ἐπίτροπος τῶν Ἀνατολικῶν Σποράδων⁵ ὁ Ἰωάννης Κωλέττης, ἔδρα τοῦ ὁποῖου ὠρίσθη ἡ Σάμος. Οὗτος, θεωρῶν τὰς νήσους ταύτας ὡς τμήματα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπικρατείας, ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς νησιώτας ἐγκύκλιον, διὰ τῆς ὁποίας ἐκήρυττεν ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἀνέμενε παρ' αὐτῶν καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων «τὴν γενικὴν σύμπνοιαν, τὴν ἔνωσιν, τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην καὶ τὴν εὐπειθειαν εἰς τοὺς νόμους... διὰ νὰ καταγίνεται πλέον εὐαρέστως εἰς τὴν συμπλήρωσιν ὅλων τῶν καλῶν καὶ ἀποκαταστήσῃ τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ ἔθνους».

Ἄλλ' ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος ἐκρίνετο τότε ὑπὸ τῶν λεγομένων Προστατί-

1. Ἐ. Γ. Πρωτοψάλτη, *Σύντομος Ἱστορία τῆς Καρπάθου*, σελ. 39.

2. Δ η μ. Χ α β ι α ρ ᾶ, *Σφραγὶς Ἀντεπαρχίας Σύμης, Ἐπισκοπῆς, Νισύρου τοῦ 1821*. Περιοδ. «Ἐστία», τόμ. 1880.

3. Μ. Μ α λ α ν δ ρ ᾶ κ η, *ἐνθ' ἄνωτ.* σελ. 157.

4. Ἐ. Πρωτοψάλτη, *ἐνθ' ἄνωτ.*, σελ. 32-33.

5. Οὕτως ἐχαρακτηρίζοντο αἱ Νότιοι Σποράδες μετὰ τῆς Ἰκαρίας.

δων Δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι ἀπεφάσιζον ἐν Λονδίῳ περὶ τῆς Ἑλλάδος ἐρήμην τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ Κυβερνήτου των. Διὰ τῶν πρωτοκόλλων τοῦ Λονδίνου τῆς 10/22 Μαρτίου 1829 καὶ σαφέστερον τῆς 3 Φεβρουαρίου 1830, αἱ Νότιοι Σποράδες Ἰκαρία, Πάτμος, Λέρος, Κάλυμνος, Ἀστυπάλαια, Νίσυρος, Χάλκη, Τήλος, Σύμη, Καστελλόριζον, Κάρπαθος καὶ Κάσος ἀπεδόθησαν εἰς τὴν Τουρκίαν, ἡ δ' Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις εἰς ἐκτέλεσιν τῶν διεθνῶν τούτων ἀποφάσεων, ἃς διαμαρτυρομένη ἀπεδέχθη κατ' ἀνάγκην, ἀνεκάλεσε τοὺς ἐν αὐταῖς ὑπαλλήλους τῆς τὸν Ἰούνιον τοῦ 1830. Οἱ παραμείναντες ἐκτὸς τῶν ἑλληνικῶν ὁρίων νησιῶται διεμαρτυρήθησαν σφοδρότατα κατὰ τῆς ἀνηλεοῦς ταύτης ἀποφάσεως καὶ προέβησαν εἰς ἔντονα, πλὴν μάταια, διαβήματα καὶ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν καὶ πρὸς τὰς αὐτὰς τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, διότι ὑπεχρεοῦντο νὰ ἐπιστρέφουν ἐκ νέου εἰς τὴν τουρκικὴν δουλείαν. Ἀλλὰ τὰ πράγματα ἦσαν ἀνώτερα καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν νησιωτῶν καὶ ἀπὸ τὴν θέλησιν τοῦ Καποδίστρια. Ὁ τελευταῖος οὗτος, ἀπαντῶν εἰς τὰς ἀγωνιώδεις ἐκκλήσεις τῶν κατοίκων τῶν νήσων, ὑπεχρεώθη νὰ εἶπῃ ὡμῆν τὴν ἀλήθειαν: «... Ἡ νῆσός σας εἶναι ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ Κράτους, καὶ ἂν ἠθέλαμεν νὰ μεσολαβήσωμεν ἀπ' εὐθείας ὑπὲρ ὑμῶν, δὲν ἠθέλαμεν κατορθῶσαι ἄλλο εἰμὴ νὰ καταστήσωμεν δεινότεραν τὴν θέσιν σας...».¹

* *

Ὡς ἐλέχθη ἤδη, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς Ἐπαναστάσεως ἀπηλευθερώθησαν πᾶσαι αἱ νῆσοι τοῦ Δωδεκανησιακοῦ συμπλέγματος, πλὴν τῆς Ρόδου. Ἡ πρωτεύουσα τῆς Δωδεκανήσου, κατεχομένη ὑπὸ ἰσχυρᾶς Τουρκικῆς φρουρᾶς ἐκ δύο χιλιάδων περίπου ἀνδρῶν, μετὰ φρουρίου ὄχυροῦ καὶ ἐφωδιασμένου δι' ἑκατὸν πεντήκοντα τηλεβόλων, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀκολουθήσῃ τὰς ἄλλας μικροτέρας ἀδελφάς τῆς. Εἶχεν ἄλλως τε τραχύτατον διοικητὴν, τὸν ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Μαυρομιχαλαίων καταγόμενον ἐξωμότην Μεχμέτ Σουκιούρμπεην¹, ὁ ὁποῖος ἐκυβέρνησε τὴν Ρόδον ἀπὸ τοῦ 1822 μέχρι τοῦ 1835. Ὁ βαλῆς οὗτος τῆς Ρόδου ἀπὸ τοῦ πέρατος τῶν ἐχθροπραξιῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ καὶ συγκεκριμένως κατὰ τὰ ἔτη 1828 καὶ 1829 ἐπέδιλξε νὰ ἐπαναφέρῃ τὰς νήσους εἰς τὴν ἐξουσίαν του, ἐξαπολύων «φοβερὰ μπουγιουρδία» διὰ νὰ τρο-

1. Ἐ. Γ. Πρωτοψάλτη, *Οἱ ἀπελευθερωτικοὶ ἀγῶνες τῶν Δωδεκανησίων*. «Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον», τόμ. Β' (1956-1957), σελ. 63. Πρβλ. καὶ Π. Μ. Κοντογιάννη, *Ἐγγραφα Δωδεκανησιακά*. «Ἑλληνικά», τόμ. 1 (1928), σελ. 185 κ.ε.

1. Γερασίου Δρακίδου, *Ὁ Σουκιούρμπεης*, Ἀθήνα 1921.
Σωκρ. Κουγέα, *Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ὑπὸ τοὺς Ὀρλόφ Πελοποννησιακῆς Ἐπαναστάσεως (1770)*. «Πελοποννησιακά», τόμ. Α' (1955), σελ. 81 κ.ε. Ἐ. Γ. Πρωτοψάλτη, *Ἡ τύχη τῆς Δωδεκανήσου μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821*. «Δωδεκανησιακὴ Ἐπιθεώρησις» 1947, ταύχ. 5,6,7,8.

μοκρατήση τούς νησιώτας και ἀποστέλλων Τούρκους ὑπαλλήλους διὰ τὴν εἰσπραξίν τῶν φόρων.

Εἰς τὴν περίοδον ταύτην τῆς ἀβεβαιότητος (1828-1830) ἀνάγονται τὰ κατωτέρω δημοσιευόμενα ἔγγραφα, τὰ ὅποια ἀναφέρονται εἰς τὰς σχέσεις τῆς Τουρκικῆς Διοικήσεως Ρόδου μετὰ τῶν Νισυρίων.

1

Πρὸς τοὺς προεστώτας, πρωτοπαπᾶδες, πρωτογῆρους και λοιποὺς ἐγκατοίκους τῆς νήσου Νισύρου και τῶν τριῶν χωρίων.

Τῆ 12 Φεβρουαρίου 1828, Ρόδος

Τὸ παρὸν μας δὲν εἶναι δι' ἄλλο, παρὰ διὰ νὰ σᾶς εἰδοποιήσωμεν τὸ τί μέλλει νὰ σᾶς ἀκολουθήσῃ με-τ-αὐτὴν τὴν γνῶσιν ὅπου κολαντρίζετε. Ἡμᾶς μᾶς ἐστείλετε ἐδῶ διὰ νὰ θεωρήσωμεν τοὺς λογαριασμοὺς τῶν βασιλικῶν χρεῶν μας μετὰ τοῦ ἐνδοξοτάτου και πολυχρονεμένου μπέτη ἐφέντη μας, τοὺς 5 ὁποίους και ἐθεωρήσαμεν· πλὴν, τί ἐκαταλάβαμεν, ὅπου μῆτε ἀπόκρισιν ἀπὸ λόγου σας ἐλάβαμεν, μῆτε ἄσπρα νὰ δώσωμεν εἰς τὰ χρέη τοῦ κοινοῦ μας, νὰ ἐλαφρωθῶμεν ὀλίγον, παρὰ ὅπου ἤλθαμεν και καθήμεθα χωρὶς καμμιάν εἰδησιῶν, χωρὶς κανένα ὄφελος. Λοιπόν, ἐπάρατε τὰ μέτρα σας καλά, συμμαζώξετε τοὺς στοχασμοὺς σας αὐτοὺς τοὺς ματαίους και ἀνωφελεῖς και κάμετε 10 ὅσον ἤμπορεῖτε νὰ ἀπαντήσετε τὰ χρέη σας (χρέη σας, λέγομεν, ἐπειδὴ και ἡμεῖς εἴμεθα ὡς οὐδέτεροι, ἐξ αἰτίας ὅπου δὲν ἤξεύρομεν τοὺς στοχασμοὺς σας)· στοχασθῆτε εἰς ποίαν ἀθλίαν κατάστασιν εὐρισκόμεθα, ὅπου πάσχομεν ὅλοι ἐξ ἴσου, και, ἂν δὲν λυπησθε τὸν ἑαυτὸν σας και ὄχι ἡμᾶς, λυπηθῆτε και τὰ παιδιὰ σας, ἐπειδὴ και ἀτοί σας μελετᾶτε και ζητεῖτε ἐν ταυτῶ τὸν ἐξολο- 15 θρευμὸν τῆς πατρίδος.

Σᾶς βεβαιώνομεν ἐν λόγῳ Θεοῦ, ὅτι σᾶς ὠργίσθη παρὰ πολλὰ ὁ ἐνδοξότατος αὐθέντης μας¹ και ὅτι σᾶς ἐβγαλε ἀπὸ τὸ ναζάρι² του πλέον, και ἡ αἰτία εἶσθε οἱ ἴδιοι.

Ἴδού, λοιπόν, ὅπου σᾶς στέλλομεν ἐπίτηδες μετζίλι³ διὰ νὰ στείλετε μίαν 0 ἀποφασιστικὴν ἀπόκρισιν και με ἀρκετοὺς παράδες και ὄχι με λόγια μόνον, ἐπειδὴ και τὰ λόγια πλέον δὲν ἤμποροῦν νὰ βοηθήσουν οὔτε ἐσᾶς, οὔτε ἡμᾶς, ἐπειδὴ και ἐγνωρισθήκαμεν τί ψεῦσται εἴμεθα· εἶδὲ και ἀδιαφορήσετε και αὐτὴν τὴν φορὰν, νὰ εἴσθε βέβαιοι διτι θέλει ὀρμήσει ἡ ἐνδοξότης του κατὰ

1. Μεχμέτ Σουκιοῦρμπεης, βαλῆς Ρόδου.

2. ναζάρι (τουρκ.) = προστασία, ἀγάπη, ὑπόληψις.

3. μετζίλι (τουρκ.) = ταχυδρόμος.

πάνω σας με ἀρμαμέντα και με στρατεύματα και θέλει σās ἐξολοθρεύσει
25 ἀπὸ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, και ἡ ἁμαρτία τῶν μικρῶν παιδιῶν θέλει εἶναι ἐν
ἡμέρα κρίσεως ἐναντία σας.

Ἔστω δὲ και εἰς εἰδησίην σας, ὅτι τὸ μενζίλι τὸ ἔχομεν παζάρι διὰ πενήν-
τα γρόσια με ἀπόφασιν τοῦ ἀθηντός μας και ἡ σταλία του εἶναι ἡμέρες πέν-
τε. Λοιπόν, εἰς αὐτὸ τὸ διάστημα τῶν πέντε ἡμερῶν, ἂν ἡμπορέσετε νὰ στεί-
30 λετε τοὺς ἀϊλαξῆδες¹, ἐπειδὴ και οἱ ἐδῶ ἐγυμνώθησαν πλέον και δὲν ὑποφέ-
ρουν γυμνοὶ νὰ δουλεύουν.

Ταῦτα και μένομεν

Διακο Ἐ(ν)τώνη
Διακο Μιχάλης
Χριστόφορος
Διακο Νικόλας (;)

(Ἐπὶ τοῦ νότου) : Δοθεῖη εἰς χεῖρας ὄλων τῶν ἐγκατοίκων και τῶν τρι-
ῶν χωριῶν τῆς νήσου Νισύρου

Εἰς Νίσυρον

2

Πανοσιώτατε ἕγιε καθηγούμενε τῆς καθ' ἡμῶν ἀγίας τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας τῆς Ἐ-
περαγίας Θεοτόκου και λοιποὶ ἀδελφοὶ χριστιανοὶ τῆς νήσου Νισύρου.

Μεγάλη ἀναισθησία, τῇ ἀληθείᾳ, εἰς τοῦ λόγου σας, ἀδελφοί, νὰ μὴ λυ-
πῆσθε και ἡμᾶς τοὺς ἀδελφούς σας. Ἡμεῖς εἴμεθα ὑπερβέβαιοι, ὅτι δι' ἄλλο
τέλος δὲν μᾶς ἐστείλετε ἐδῶ, παρὰ διὰ τὸν ἀφανισμόν μας· σās ἐστείλαμεν,
οἱ ταλαίπωροι ! μεζίλι με γράμματα, και τὸ ἐγυρῖσατε ὀπίσω με πολλὰ ὀλί-
5 γην ποσότητα ὡς πρὸς τὰ χρέη μας. Τίς, λοιπόν, νὰ μὴ θαυμάσῃ τὴν ἀσπλαγ-
χνίαν σας και ποῖος ἀθθέντης νὰ τὸ βαστάξῃ νὰ μᾶς βλέπῃ ἐμπροσθέν του
και νὰ μὴ μᾶς ἀφανίσῃ κατὰ κράτος ; Ἰδοῦ, λοιπόν, ὅπου μᾶς ἐσήκωσεν
εἰς φυλακὴν σιδηροδεσμίους, και χαρῆτε τοῦ λόγου σας, ὅταν τὸ ἀκούσητε.

Δὲν ἐλυπήθητε τὴν ἀνθρωπότητα, δὲν μᾶς ἐλυπήθητε, λέγω, ἡμᾶς, ὅπου
10 εἴμεθα ἐξ αἰτίας τοῦ τόπου κρατημένοι ἐδῶ και λιμοκτονοῦμεν ; Ἄλλ' οὔτε
τὰ μικρὰ παιδιά μας, ὅπου τὰ βλέπετε ἐμπροστά σας καθημερινῶς ζωντα-
νοορφανά, δὲν λυπεῖσθε, νὰ ἔλθετε εἰς αἴσθησιν ; Κάμετε, λοιπόν, ἀδελφοὶ
χριστιανοί, διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ, νὰ προφθάσετε αὐτὴν τὴν φορὰν
νὰ μᾶς βοηθήσετε, ἐπειδὴ και πάσχει ἡ ζωὴ μας, και ἄς εἶναι δι' ἀγάπην
15 Θεοῦ· σās περικαλοῦμεν, ὡς νὰ εἴμεθα σκλάβοι, και λυπηθῆτέ μας, μὴ γίνε-

1. Ἀϊλαξῆδες (τουρκ. aylak, aylakci) = οἱ ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐργαζόμενοι.

τε αἰτία νὰ ὑστερηθοῦμεν τὴν ζωὴν μας καὶ νὰ μένουν τὰ παιδία μας ὀρφανά. Εἰ δὲ καὶ δὲν σᾶς μέλλει, πάλιν, ἂν χάσωμεν ἡμεῖς τὴν ζωὴν μας, ἄς εἶναι ἡ ἁμαρτία τῶν παιδίων μας εἰς τὸν λαιμόν σας καὶ ἐν ὥρᾳ κρίσεως νὰ ᾿χετε νὰ δώσετε λόγον εἰς τὸν φοβερὸν Κριτὴν, ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς πάσχομεν διὰ
20 λόγον σας.

Ὁ ἐνδοξότατος μπέη ἐφέντης μας ἠθέλησε νὰ στείλῃ δέκα τζαουσαῶδες του νὰ ἔλθουν αὐτοῦ καὶ πάλιν, μὲ τὰς πολλὰς μας παρακαλέσεις, τοὺς ἐκράτηξε· πλὴν, μᾶς εἶπε μεθ' ὅρκου, ὅτι, ἂν δὲν στείλετε καὶ τούτην τὴν φορὰν ἀρκετὰ ἄσπρα διὰ τὰ χρέη μας, πρῶτον θὰ σηκώσῃ τὴν ἐδικὴν μας ζωὴν
25 καί, ἔπειτα, νὰ κάμῃ ἐκεῖνο, ὅπου πρὸ πολλοῦ μελετᾷ, καὶ ἄς σᾶς δουλεύῃ.

Πληρώσετε δὲ καὶ τὸν ναῦλον τοῦ καϊκίου γρόσια πενήντα, κατὰ τὴν συμφωνίαν μας. Στείλετε καὶ τοὺς ἀϊλαξῆδες, ἐπειδὴ καὶ οἱ ἐδῶ ἐγυμνώθησαν πλέον, καὶ δὲν εἶναι καλὰ αὐτὰ τὰ κινήματα ὅπου κάμνετε.

Διὰ τὸν Κουζούλλην καθόλου δὲν σᾶς ἤλθε εἰς τὸν νοῦν νὰ τοῦ στείλετε
30 μερικὰ ἄσπρα καὶ ἐκεῖνου τοῦ ἀνθρώπου, καὶ εἶναι ἐντροπή.

Ταῦτα, καὶ μένομεν

1828 Μαρτίου 7

Ρόδος

Οἱ ἐδικοί σας σιδηροδέσμιοι
προεστοὶ καὶ πρωτόγεροι

(Ἐπὶ τοῦ νότου): Τῷ πανοσιωτάτῳ ἀγίῳ καθηγουμένῳ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου κυρίῳ Νεοφύτῳ καὶ λοιποῦς προεστῶτας καὶ ἐγκατοίκους τῆς νήσου

Εἰς Νίσυρον

3

Τὴν ἐκλαμπρον αὐτῆς εὐγένειαν ταπεινῶς προσκυνούντες κατασπαζόμεθα σὺν τῷ σωτηρίῳ προσρήματι τὸ Χριστὸς Ἄνεστη.

† Ἄς ἔχη δόξαν ὁ Ὑψιστος, ὅστις ἐξαπέστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἕνα τέτοιον ἀρχηγὸν καὶ κυβερνήτην, ἵνα ἀναζωπυρώσῃ αὐτὴν τὴν ὑπὸ τοσοῦτων αἰῶνων ἡμιθανῆ καὶ τεταπεινωμένην ἕνεκα τοῦ σκληροτάτου ζυγοῦ. Ἀγκαλὰ καὶ προσωπικῶς εἰσέτι δὲν εἶδομεν τὴν ἐκλαμπρον αὐτῆς εὐγένειαν,
5 μ' ὄλον τοῦτο, ἡ πτεροειδῆς φήμη τοῦ ἀξίου ὑποκειμένου της, διαδραμοῦσα τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, ἔφθασε καὶ εἰς τὰς ἀκοάς μας. Αἴρομεν οὖν χεῖρας ἰκέτιδας πρὸς Θεὸν καὶ δεόμεθα τοῦ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἵνα διαφυλάττῃ αὐτὴν ἀνωτέραν παντὸς λυπηροῦ καὶ νὰ τὴν ἀξιῶσῃ εἰς ἐκεῖνον τὸν βαθμόν, ὅπου ἐπιποθεῖ ὄλον τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων.
10 Ἐμφανιζόμεθα, λοιπόν, πρὸς αὐτὴν διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν ταπεινοῦ γραμματος καὶ ἡμεῖς οἱ πτωχοὶ κάτοικοι τῆς νήσου ταύτης καὶ στέλλομεν ἐπίτηδες ἐκ μέρους ὄλων ἡμῶν τὸν πανοσιώτατον ἅγιον καθηγούμενον κύριον Νεό-

φυτον, ἵνα δηλοποιήσῃ καὶ διὰ στόματος τὰς πολλὰς θλίψεις, ζημίας, δόσεις καὶ δυστυχίας ὅπου μᾶς ἠκολούθησαν εἰς τὴν περίστασιν ταύτην.

- 15 Ἡμεῖς, εὐγενέστατε ἄρχον καὶ ἄξιε Κυβερνήτα τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς Ἐπαναστάσεως δὲν ἐχωρίστημεν ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸν σῶμα, ἀλλ' οὔτε ἐπαύσαμεν, καθ' ἃ εἶχομεν δύναμιν, δίδοντες χρηματικὴν δόσιν εἰς τὸ ἐθνικὸν ταμεῖον. Πλήρ, οἱ πρὸ αὐτῆς ἀρχηγοὶ καὶ διοικηταὶ τῆς Ἑλλάδος, ὡς οὐκ ὄντες ἀληθεῖς ποιμένες, πολλὰ ὀλίγην πρόνοιαν εἶχον κατὰ τοῦ κοινοῦ
- 20 λαοῦ. Ἄν περιγράψωμεν τὰς καταχρήσεις τῶν ὑπουργῶν ὅπου ἐστέλλοντο πρὸς ἡμᾶς λεπτομερῶς, περιλείπει ἡμᾶς ὁ χρόνος διηγουμένους. Αἱ ἀναφοραὶ, ὅπου ἐστέλλομεν, ἐδιπλώνοντο ὑποκάτω τοῦ στρωσίματος, δὲν εὐρίσκετο τινὰς ἀπὸ ἐκείνους νὰ εἰσακούῃ τὰς δεήσεις ἡμῶν καὶ νὰ κατοικτεῖρη τὰ δάκρυά μας. Οἱ ἑπαρχοὶ, ἀπὸ τὴν ἄκραν ὑπερηφάνειαν αὐτῶν, ἤρχοντο ἄλ-
- 25 λος μὲ πενήντα καὶ ἄλλος μὲ ἐξήντα στρατιώτας ἀτάκτους, οἵτινες ἐποίουν διαφόρους καταχρήσεις καὶ ἔξοδα, τὰ ὅποια θέλει τὰ στοχασθῆ ἢ ἔκλαμπος αὐτῆς εὐγένεια εἰς τὸ κατὰστιχον, ὅπου τῆς περικλείομεν. Ἄν ἴσως ἡμεῖς δὲν ἐπειθόμεθα εἰς τὰς διαταγὰς τῆς Διοικήσεως, τότε ἔπρεπε νὰ φέρουσιν εἰς ἡμᾶς ἐκτελεστικὴν δύναμιν, καί, ἂν ἐκεῖνοι λέγουσιν ὅτι δὲν ἐπειθόμεθα,
- 30 ψεύδονται· διότι, πενήντα καὶ ἐξήντα στρατιῶται ἄτακτοὶ δὲν ἠμποροῦσαν νὰ μᾶς καταπίσουν μὲ βίαν ἀρμάτων, ὅσον ποταπὴ εἶναι ἡ νῆσος ἡμῶν. Πρόδηλον, λοιπόν, ὅτι διὰ τὰ κακά τους θελήματα τοὺς ἔφερον μαζί τους καὶ μᾶς ἐπροξένησαν ἓνα τέλειον ἀφανισμόν. Ἐδίδον μίαν ὀλίγην δόσιν εἰς τὴν Διοίκησιν καὶ ἠγόραζον τὰς νῆσους· ἔπειτα, ἤρχοντο καὶ ἐζητοῦσαν τόσας χιλιά-
- 35 δας γρόσια ἀπὸ ἡμᾶς. Ἐκεῖνος ὁ Ἐπαρχος, ἐκεῖνος ὁ Δεκατιστὴς ὅπου δὲν εἶχεν ἐλαίας νὰ φάγῃ εἰς τὸ ὄσπίτιόν του, ἤθελε δέκα ὄρνιθες τὴν ἡμέραν νὰ τρώγῃ ἂμῃ οἱ ψευδοστρατιῶται, πόσα κατζίκοπρόβατα; τῶν δὲ πειρατῶν τίς νὰ διηγηθῆ τὰς ἐφόδους, τὰς ἀρπαγὰς, τὰς ἀτιμίας; Ἄθλιοι ἡμεῖς! Ἄν θελήσωμεν νὰ τὰς ἐξιστορήσωμεν καταλεπτῶς, δὲν ἔξαρκούσε δέκα κόλλες
- 40 χάρτης. Ὅθεν, διὰ νὰ μὴν τῆς δίδωμεν βάρος καὶ διὰ συντομίας <κάμνομεν τὴν> μικρὰν αὐτὴν νύξιν περὶ ἐκείνων ὅπου ἐδώσαμεν πρὸς αὐτήν, ἄς στοχασθῆ τὰς κακουργίας των ἢ κριτικωτάτη αὐτῆς φρόνησις. Αὐτὰ τὰ μεγάλα καὶ ἀνυπόφερτα κακὰ ὅπου ἐδοκιμάσαμεν, ἠμποροῦσαν, τρόπον τινά, νὰ εἶναι ὑποφερτὰ εἰς ἡμᾶς, ἂν ἴσως δὲν εἶχομεν ἄλλα μεγαλύτερα νὰ μᾶς τυραννοῦ-
- 45 σιν ὀσημέραι· ποῖα δὲ ταῦτα; τὸ ἀτίθασσον θηρίον, ὁ σκληρότατος ἡμῶν ἐχθρός, ὁ ἠγεμὼν τῆς Ρόδου. Δὲν παύει καθ' ἐκάστην γράφοντας πρὸς ἡμᾶς ἀπειλητικὰ γράμματα (ἐκ τῶν ὁποίων τῆς περικλείομεν μερικὰ διὰ βεβαίωσιν), ἂν ἴσως δὲν τοῦ ὑπάγωμεν τὰ χρῆματά μας, δὲν μακροθυμεῖ πλέον, ἀλλὰ θέλει μᾶς ἐξολοθρεῦσει ὀλοτελῶς σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις ἡμῶν. Τὰ χρῆματά ὅπου
- 50 μᾶς ζητεῖ, ἐξαιρώντας ἐκεῖνα ὅπου τοῦ ἔχομεν δοσμένα, εἶναι πονηριὰ διακόσια πενήντα. Ἡμεῖς, ὄντες ἐκνευρισμένοι ἀπὸ τὰς τόσας δόσεις καὶ ζημίας, ὅπου προεγράψαμεν, δὲν ἔχομεν δύναμιν νὰ τοῦ τὰ πληρώσωμεν. Τὸ

Die Regierung hat die Angelegenheiten der Provinz...

Main body of the document containing dense, mostly illegible handwritten text.

In gegebenem Auftrag

Der Minister

Die Regierung hat die Angelegenheiten der Provinz...

18. April 1871
An den Herrn Minister
in Berlin

Faint handwritten notes or a list at the bottom left corner.

τέλος μας, λοιπόν ; θάνατος. "Οθεν, μὴ ἔχοντες ἄλλην καταφυγὴν, προσπί-
 πτομεν εἰς τοὺς πόδας τῆς ἐκλάμπρου αὐτῆς εὐγενείας καὶ ζητοῦμεν ἔλεος,
 55 ἔλεος, ἔλεος. "Ας μὴν μᾶς ἀφήσῃ νὰ ἀπολεσθῶμεν, οἱ τάλανες ! "Ας μὴν τὸ
 καταδεχθῇ νὰ μᾶς ἰδῇ κατεσφαγμένους ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ ! "Ὡς καλὸς Κυβερ-
 νήτης, ἃς κυβερνήσῃ καὶ ἡμᾶς· ὡς φιλόστοργος πατήρ, ἃς δεῖξῃ καὶ εἰς ἡμᾶς
 τὴν πατρικὴν ἀγάπην. Εἰς τὸ μέρος, ὁποῦ εὐρισκόμεθα, δὲν ἠμποροῦμεν νὰ
 60 ἀντιστεκώμεθα εἰς τὸν ἐχθρόν, εἴμεθα περιτριγυρισμένοι ὑπὸ τῆς Τουρκίας
 πανταχόθεν. Διὰ τοῦτο παρακαλοῦμεν τὴν χριστιανικωτάτην αὐτῆς ψυχὴν,
 ἵνα εὖρη κανένα μέσον δι' ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς ἡμῶν. "Αν δὲν ἐγεινιάζαμεν
 τῆς Τουρκίας, ἠμπορούσαμεν νὰ δίδωμεν δεκατίας καὶ ἄλλ' ὅσα διεταττό-
 μεθα· μά, ἐπειδὴ τὸ ξίφος τοῦ ἐχθροῦ ἀκονίζεται καθ' ἐκάστην δι' ἡμᾶς,
 παρακαλοῦμεν νὰ γίνῃ μία συγκατάβασις εἰς ἡμᾶς, νὰ δίδωμεν ἕνα τόσον
 65 εἰς τὸ ἐθνικὸν ταμεῖον, καὶ ὅσον ἠμπορέσωμεν νὰ οἰκονομούμεθα καὶ μὲ τὸν
 ἐχθρόν, διὰ νὰ ζήσωμεν καὶ ἡμεῖς νὰ χαρῶμεν τὴν ποθητὴν ἐλευθερίαν μας.
 Εἴμεθα ἐδέλπιδες ὅτι θέλει μᾶς οἰκονομήσῃ, ὡς καὶ ἄλλους πολλούς,
 καὶ διὰ τοῦτο μένομεν μὲ ὄλον τὸ σέβας.

Ἐν Νισύρῳ
 τῆ 3 Ἀπριλίου 1828

Τῆς ὑμετέρας εὐγενείας
 δοῦλοι ταπεινοὶ

(Τ.Σ). "Απαντες οἱ ἐν τῇ νήσῳ Νισύρῳ οἰκοῦντες προύχοντές τε καὶ
 λοιποὶ χριστιανοὶ

Δημήτριος Ἀνεγνώστης Χακτ>ζη Παπα - Γιάκουμου
 Ἰωάννης Ἀνεγνώστης Χακτ>ζη Βασίλη
 Ἰωάννης Ἀνεγνώστης Παπα - Σακελλίου
 Καραμιχάλης Γερασιμοῦ
 Ἰωάννης Κουλάκης
 Νικόλαος Ἀνεγνώστης Παπα-Γεωργάκη
 Ἰωάννης Παπα - Γιαννάκη
 Γεώργιος Ἀναγνώστης Σακελλαρίου
 Γεώργιος Ἀναγνώστης Μανόλακας
 Γεώργιος ἱερεὺς Παπα - Ἀντωνίου
 Ἀντρουλῆς ἱερεὺς Παπα - Ζαπέτη
 Παπα - Νικόλας τοῦ Μανόλακα
 Γεώργης Τρακμπούλλης
 Διακο - Γεώργης Κώστας
 Ἰωάννης Δημητρίου
 Μανόλη Ρέτζης
 Ἰωάννης Ἀναγνώστης Οἰκονόμου
 Νικόλαος Παπα - Σακελλαρίου

Γεώργιος Ἀναγνώστη Χακτι>ζη Κωστακ>τη
Γιάκουμος Ἀνεγνώστης
Παπα - Ζαφείρης
Γεώργης Παχῆς
Κωνσταντῖνος ἱερόπαις Σακελλαρίδης
Χατζη Γεώργης Νικολάου
Ἰωάννης Λέου
Γεώργιος Παπα - Μανόλη
Νικόλαος Παπα - Μανόλη
Γεώργιος Παύλου
Πολυχρόνης
Νικήτας Βεζύρογλου
(Δι' ἄλλης χειρὸς ἢ σημείωσις) : 4276

Νισύρου κάτοικοι

4

Ἀριθ. 380

Ἐξοχώτατε,

Καὶ πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Γενικῆς Διοικήσεως καὶ πρὸς τὴν Ναυτι-
κὴν Ὑπηρεσίαν ἀνέφερον ὄσα εἰς τὴν περὶ Σάμου διαμονὴν μου παρετήρησα
ἄξια τῆς προσοχῆς τῆς σεβ. Κυβερνήσεως καὶ τὰς μέχρι τῶν 23 Ἰουλίου ἤδη
παρελθόντος πράξεις μου. Φθάσας σήμερον ἐνταῦθα, κατὰ χρέος ἀναφέρω
5 πρὸς τὴν Ὑ(μετέραν) Ἐ(ξοχότητα) τὰ ἀκόλουθα :

Ἀφοῦ ὁ Ἐκτακτὸς Ἐπίτροπος τῶν Ἀνατολικῶν Σποράδων περιῆλθε
τὰ σημαντικώτερα μέρη τῆς νήσου Σάμου καὶ πανταχοῦ ἀπελάμβανε τὴν
πρέπουσαν ὑποδοχὴν, εὐλικρινῆ ὁμῶς ἢ οὐ, ἀγνοῶ, τὴν 7 Αὐγούστου μοὶ ἐκοι-
νοποίησεν ἐγγράφως τὴν εἶδησιν ὅπου οἱ Νισύριοι δι' ἐπίτηδες πλοίου τῶ
10 ἔδωσαν, ὅτι ὁ διοικητὴς τῆς Ρόδου Σουκιοῦρ μπέης, ἐφοπλίσας τὸ πολεμι-
κὸν βρῖκι του, μίαν γολέτταν καὶ ἕξ - ἑπτὰ μίστικα, τὰ διεύθυνε κατὰ τῶν
νήσων Σύμης, Νισύρου καὶ τῶν παρακειμένων νήσων, διὰ νὰ ὑποχρεώσῃ
τοὺς κατοίκους τῶν νὰ τῶ πληρώσωσι παλαιὸς καὶ νέους φόρους, μοὶ ἐπρόσ-
θεσε δὲ ὅτι εἶναι ἀναγκαῖον τὸ δίκροτον νὰ ἐκπλεύσῃ πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν
15 ρηθειῶν νήσων. Ἄμα λαβὼν τὴν εἶδησιν ταύτην, ἐναντίον τῆς παντελοῦς
ἐλλείψεως τῶν τροφῶν, ἀφοῦ, κατὰ τὴν διατ(αγὴν) τῆς Ναυτικῆς Ὑπηρε-
σίας, διεύθυνα εἰς τὸν Ἐκτακτὸν Ἐπίτροπον τῶν Βορείων Κυκλάδων τοὺς
14 αἰχμαλωτισθέντας εἰς Χίον Τούρκους, σταλέντας μου διὰ νὰ τοὺς ἀνταλ-
λάξω εἰς Χίον, ἐκράτησα δὲ ἐπὶ τοῦ δίκροτου τοὺς 8 αὐτῶμιόλους διὰ νὰ τοὺς
20 ἐλευθερώσω, διευθύνθην εἰς τὰς ρηθείσας νήσους. Τὴν 8 ἔφθασα εἰς τὴν Νί-

25 στρον' ἀπέστειλα τὴν ἐφορκίδα μου μὲ ἕνα ἀξιωματικόν· οἱ Νισύριοι τὸν ἐβε-
 βαίωσαν ὅτι ἐν ἱμβρίκι, μία γολέττα καὶ τρεῖς τράτται τοῦ Σουκιούρ μπεη
 ἐπῆγαν εἰς τὴν Σύμην. Ἀμέσως διευθύνθη ἐπὶ τὴν Σύμην· τὴν 9 πρωτὶ ἔφθα-
 30 σα ἐκεῖ. Ἐκ τῶν πολεμικῶν πλοίων τοῦ Σουκιούρ μπεη δὲν εὗρον κανέν. Ἐνας
 δημογέρον τῆς Σύμης ἤλθεν ἐπὶ τοῦ δικρότου· μ' ἐβεβαίωσεν ὅτι ἡ εἶδησις
 αὐτῆ ἦτον ψευδής, ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὁ Σουκιούρ μπεη ἐφώπλισεν δύο τράτ-
 35 τας, αἱ ὁποῖαι συνέλαβον πλοιάριά τινα καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς Συμαίους· μὲ εἰ-
 δοποίησεν ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Σύμης, μὴ δυνάμενοι νὰ τῶ ἀντισταθοῦν, ἐπροσ-
 κάλεσαν διοικητὴν Ὀθωμανόν, ὅστις εὐρίσκεται ἤδη ἐπὶ τῆς νήσου ταύτης
 40 μεθ' ἑνὸς μόνου γραμματέως του. Ὁ Ὀθωμανός οὗτος τοὺς φορολογεῖ, δι-
 δει διαβατήρια εἰς τὰ πλοῖά των, τὰ ὁποῖα πηγαίνουν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀσί-
 ας καὶ ἐβγάζουσι σφουγγάρι, καὶ διαβατήρια εἰς τοὺς Συμαίους, οἵτινες ἐμ-
 πορεύονται μὲ τὴν Ἀσίαν, καὶ δυνάμει τῶν διαβατηρίων τους, οἱ Συμαῖοι
 35 εἶναι ἀνενόητοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Δὲν ἔκρινα εὐλογον νὰ συλλάβω τὸν
 Ὀθωμανόν τοῦτον, τὸ μὲν ὅτι ὅσοι Συμαῖοι εἶναι ἤδη εἰς τὴν ἔξουσίαν τοῦ
 Σουκιούρ μπεη βεβαίωτα ἤθελαν σφαγῆ παρ' αὐτοῦ, τὸ δὲ ὅτι ὅσοι ἦσαν
 εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ οἱ ἴδιοι κάτοικοι τῆς Σύμης ἔτρεχαν τὸν αὐτὸν κίνδυνον,
 μὴ ἔχοντες πρόχειρον βοήθειαν.

Ἀφοῦ ἐβεβαίωθην περὶ ὄλων τούτων, πληροφορηθεὶς ὅτι εἰς τὴν Ρό-
 40 δον ὁ Σουκιούρ μπεη εἶχεν αἰχμαλώτους τινας Ἑλλήνας, διευθύνθη εἰς Ρό-
 δον μὲ σκοπὸν ν' ἀπολυτρώσω τοὺς Ἑλλήνας, δίδων τοὺς ρηθέντας ὀκτῶ
 αὐτομόλους. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἔφθασα ἀπέναντι τῆς Ρόδου καὶ διὰ σημείου
 ἐστάλη εἰς τὸ δίκροτον πλοίαρχός τις Σαρδικοῦ ἐμπορικοῦ πλοίου, τὸν ὁποῖ-
 45 ον ἐδέχθη μὲ ὄλας τὰς ὑγειονομικὰς προφυλάξεις καὶ τῶ ἐκοινοποίησα τὸ
 πρόβλημά μου. Τὴν ἐπιούσαν ἤλθε πάλιν τὸν ἐδέχθη παρομοίως· μὲ εἰδο-
 ποίησεν ὅτι ὁ πασᾶς δὲν συγκατανεύει εἰς τὸ πρόβλημά μου καὶ ἀμέσως ἀνε-
 50 χώρησε. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἀνεχώρησα ἐκεῖθεν καὶ τὴν 11 ἔφθασα εἰς τὴν Κῶ,
 ὅπου ἄφησα τοὺς ρηθέντας αὐτομόλους. Τὴν 12, πλησίον τῆς Κῶ, συνέλα-
 βον πλοιάριον τουρκικόν μὲ 3 Τούρκους, μὲ φορτίον ὀπωρῶν, καὶ ἐν πλοιά-
 55 ριον μὲ Καλυμνίους, οἵτινες ἐμπορεύονται μὲ τὴν Ἀσίαν. Πληροφορημένος,
 ὅτι ἡ κράτησις τοῦ πλοιαρίου καὶ τῶν Τούρκων ἤθελον ἐπιφέρει μεγάλα
 δεινὰ εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Καλύμνου, τοὺς ἐλευθέρωσα, τοῖς ἔδωσα
 τὸ πλοιάριόν τους, τοῖς ἐπλήρωσα καὶ τὰς ὀπώρας, κρατήσας μόνον τ'
 60 ἄρματα τους. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἀπέστειλα ἐπίτηδες τὴν μελεοῦ¹ εἰς Σά-
 μον, κοινοποιήσας πρὸς τὸν Ἑκτακτὸν Ἐπίτροπον τῶν Ἀνατ(ολικῶν)
 Σποράδων τὴν κατάστασιν τῶν εἰρημένων νήσων, διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν
 ὁποίων ἐπρόσθεσα τὴν γνώμην μου καὶ ὅτι, διὰ τὴν παντελεῆ ἔλλειψιν τῶν

1. μελεοῦ = ἰστιοφόρον πλοιάριον (λιβυρνίς).

τροφῶν, ἤμην βιασμένος νὰ ἐπιστρέψω εἰς Πόρον, ὄχι ὀλιγώτερον καὶ διὰ τὴν ἀνάγκην τῆς ταχείας ἐπισκευῆς τοῦ δικρότου, κατὰ τὴν σεβ. διαταγὴν τῆς Ὑ(μετέρας) Ἐ(ξοχότητος), κοινοποιηθεῖσάν μοι διὰ τῆς Ναυτικῆς Ὑπηρεσίας, τὴν ὁποίαν καὶ ὄτε ἤμην εἰς Σάμον τῷ ἐγνωστοποίησα. Περιμένω, Ἐξοχώτατε, σεβαστὰς διαταγὰς σας περὶ τῶν πρακτέων μου καὶ μένω μὲ βαθύτατον σέβας.

Τὴν 15 Αὐγούστου 1828
ἐκ τοῦ δικρότου («Ἑλλάς»)
ἀπέναντι Αἰγίνης
Ὅ,τι ἴσον ἀπαράλλακτον τῷ πρωτοτύπῳ

Τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος
Προθυμότατος εἰς τὰς διαταγὰς σας
Ἀνδρέας Μιαούλης

Τῇ αὐτῇ ὡς ἀνωτέρω
ὁ ναύαρχος
Ἀνδρέας Μιαούλης

(Παρὰ πόδας τῆς α' σελίδος):

Πρὸς τὸν Ἐξοχώτατον Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος κτλ κτλ. κτλ.

Εἰς Αἴγιαν

5

(Τύπος τουρκικῆς σφαγίδος καὶ ἐπιγραφή δι' ἀραβικῶν στοιχείων). Ὁ ἐνδοξότατος, ἐκλαμπρότατος καὶ πολυχρονεμένος αὐθέντης Μεσετ Σουκιούρ μπέης, μουτσαρίφης τοῦ σαζακίου τῆς Ρόδου, μοντεβέλ ἀγᾶς τοῦ βασιλικοῦ ἱμαρετίου, χαρατζῆ ἀγᾶς καὶ ναζιρ ἀγᾶς τῆς κραταιᾶς Βασιλείας.

Εἰς τὴν Νίσυρον καὶ εἰς τὰ τρία χωρία¹, εἰς τοὺς πρωτογέροντας, πρωτοπαπᾶδες καὶ εἰς ὅλους τοὺς ραγιαῖδες μικροὺς καὶ μεγάλους, ἄνδρας, γυναῖκας καὶ παιδιὰ.

Βλέποντες τὸ ἐνδοξον καὶ φοβερόν μου πονγιορδί, σᾶς προστάζω:

Δὲν εἶχα πλέον κατὰ νοῦν νὰ σᾶς γράψω, ἀλλὰ ἔκαμνα ἄλλην ἐτοιμασίαν, νὰ σᾶς φτειάξω ὄχι ὡσάν τοὺς Συμιακοὺς, ἀλλὰ ἤθελα νὰ σᾶς κάμω μέγαν καὶ φοβερόν ἀφανισμόν, ὅπου εἰς μίαν νύκτα νὰ σᾶς φέρω ὅλους μέσα, κοσμηκούς καὶ παπᾶδες σας, διὰ νὰ καταλάβετε τὴν πλάνην σας. Ἐσεῖς, κακοκέφαλοι ἄνθρωποι, ἀκούγοντες τὰς φλυαρίας τοῦ ἐνός καὶ τοῦ ἄλλου, ἐπιμένετε νὰ χαθῆτε κατὰ κράτος, ἐσεῖς καὶ τὰ σπίτια καὶ παιδιὰ σας. Εἰς τί πρᾶγμα πάνω ἐλπίζετε νὰ βοηθηθῆτε, ὅταν εἰς μίαν νύκτα ἤθελα στείλω τὰ μίστικα

1. Πρόκειται διὰ τὰ χωρία Μαντράκι, Νικιά καὶ Νημποριός. Οἱ Πάλοι δὲν εἶχον εἰσέτι σχηματισθῆ εἰς χωρίον.

ὄπλα καὶ τὰς σκαμπαβίας μὲ 500 ἀνθρώπους ; τί ἠθέλετε γένοι, δὲν χάνετε
 ἕνας τὸν ἄλλον σας καὶ τὰ παιδιὰ σας ; ποιὸς ἤμπορεῖ, λοιπόν, νὰ σᾶς ἐγλυ-
 τώσῃ τότε ; Ἀυτὰ, λοιπόν, βλέποντες οἱ ἐδῶ εὐρισκόμενοι προεστῶτες καὶ
 15 αἰλακτζήδες σας ἔπесαν κλαίοντες. Βάζοντάς μας καὶ μεγάλους ριτζᾶδες¹,
 μᾶς ἐζήτησαν ἀνθρωπὸν μας καὶ νὰ στείλουν καὶ ἕνα ἐδικὸν σας νὰ ἔλθῃ διὰ
 νὰ σᾶς δώσουν νὰ καταλάβετε τὸ τί ἤμπορεῖ νὰ σᾶς ἀκολουθήσῃ, ἐπειδὴ μόνος
 ὁ Θεὸς καὶ ἐγὼ ἠξεύρουμε τὸ τί σκοποὺς ἔχω νὰ σᾶς μεταχειρισθῶ. Ἐκα-
 20 μα, λοιπόν, καὶ αὐτὴν τὴν φορὰν τὴν εὐσπλαγγίαν, καὶ ἰδοὺ ὅπου στέλνω
 τὸν ἀνθρωπὸν μου Ἀλῆ Τζαούση μαζὶ μὲ τὸν ἐδικὸν σας Χριστόφορον. Ἡξεύ-
 ρετε πολλὰ καλὰ ὅτι διὰ τὸν ἀνθρωπὸν μου Ἀλῆ Τζαούση, ὅπου μονάχοι
 τοὺς οἱ ἐδῶ προεστῶτές σας καὶ αἰλακτζήδες τὸν ἐζήτησαν, ἔμειναν κεφί-
 ληδες² ὅλοι τοὺς, καὶ προσέξετε καλὰ νὰ μὴν τύχῃ νὰ πειραχθῇ ἢ τρίχα του,
 διατί, μὰ τὸ κεφάλι τοῦ Βασιλέως, αὐτοὺς τὴν ἰδίαν ὥρα ἔχω νὰ τοὺς παρα-
 25 λατίσω ὅλους καὶ ἐσᾶς νὰ ἔλθω εἰς μίαν νύκτα νὰ σᾶς κάμω τὸν τόπον σας
 ἄνω - κάτω. Εὐθὺς, λοιπόν, ὅπου ἔλθουν αὐτοί, θέλετε παρασταθῆ ὅλοι οἱ
 προεστῶτες καὶ τῶν τριῶν χωρίων νὰ κάμετε ἕνα τεντέρι, κατὰ τὸ χρέος
 ὅπου ἔχετε, καὶ νὰ καταβάλετε ὅλοι σας κοινῶς ἐκεῖνο ὅπου διορίζετε τὸν κα-
 θένα, διὰ νὰ συναχθοῦν ἄσπρα ἀρκετά, διὰ νὰ γλυτώσετε τὰ κεφάλια σας καὶ
 30 τὰ παιδιὰ σας. Μὲ τὸ ἴδιον μενζίλι, ὅπου τοὺς φέρει, εὐθὺς νὰ μὲ ἀποκριθῆτε
 τὸ τί ἔχετε νὰ ἀκολουθήσετε καὶ ἡ περισσότερα διορία ὅπου σᾶς δίδω, ἀφοῦ
 ἔλθουν αὐτοὶ εἰς τὴν Νίσυρον, εἶναι 15 ἡμέρας, καί, ἂν εἰς τὴν διορίαν αὐτὴν
 δὲν προφθάσετε μενζίλι καὶ τοὺς αἰλεκτζήδες σωστούς, χωρὶς ἄλλον νὰ προσ-
 μένετε νὰ ἐλθοῦμεν ἡμεῖς τότε, ὅμως, ἄς εἶναι ἡ ἁμαρτία τῆς πτωχολογίας
 35 εἰς τὸν λαίμῳ σας, ἐπειδὴ καὶ ὅταν πατήσουν ἀπάνω εἰς τὴν Νίσυρον αὐτοὶ
 ὅπου ἔχω νὰ στείλω, τότε θέλετε ἰδεῖ τὸ τί γίνεται.

Περιμαζώξετε, λοιπόν, τὸν νοῦν εἰς τὸ κεφάλι σας καὶ μὴν ἀκούγετε
 τοὺς μερικὸς δαιμονισμένους, ὅπου τζαμπουνοῦν, ἐπειδὴ καὶ εἶναι ὅλα χάλ-
 40 τια,³ καὶ ἐσεῖς κάθε καιρὸν ἀπὸ τὸ χέρι μου δὲν ἐγλυτώνετε. Διὰ τοῦτο, λοι-
 πόν, εὐθὺς ὅπου κάμετε σύναξιν ἀπὸ ἀρκετὰ ἄσπρα, τότε στέλνετε τὸν Χρι-
 στόφορον μὲ ἄλλον ἕνα καὶ τὰ φέρουν καὶ κοιτάζετε καὶ τὸν λογαριασμὸν
 σας εἰς τὸν χαζινὲ καὶ διὰ τὰ κουσουρία δίδετε μίαν ὁμολογίαν καὶ παίρνετε
 τὰ χαρατζοχάρτια σας καὶ τότε ἀφήνω καὶ αὐτοὺς ὅλους ὅπου εἶναι ἐδῶ καὶ
 ἔρχονται.

45 Ἄν θέλετε τὴν ζωὴν σας καὶ τῶν παιδιῶν σας, ἀκολουθήσετε αὐτὰ ὅπου
 σᾶς γράφω, εἰδὲ μὲ κανέναν ἄλλον τρόπον δὲν θέλετε μὲ ἀπατήσει εἰς τὸ ἐξῆς,

1. ριτζᾶδες (τουρκ.) = παρακλήσεις.

2. κεφίληδες (τουρκ.) = ἐγγυηταί.

3. χάλτια (τουρκ.) = μωρολογήματα, ψεύδη.

καὶ προσμένω τὴν τελείαν σας ἀπόκρισιν.

Ἔτζι προστάζω ἐξ ἀποφάσεως.

1828, Αὐγούστου 18 ..

(Ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ περιθωρίου τῆς α' σελίδος):

Ἡξεύρετε καὶ τότε ὅτι ὅσοι Νισύριοι εὐρίσκονται εἰς τὴν Πόλιν, εἰς τὴν Κῶ, εἰς τὴν Χίον καὶ ἄλλου, καὶ αὐτοὶ θέλει εἶναι χαμένοι ἄνθρωποι.

6

Πρὸς τὸν Ἑκτακτον Ἐπίτροπον τῶν Ἀνατολικῶν Σποράδων.

5 Θεοῦ θέλοντος, κατενωδόθη εἰς τὴν νῆσόν μας τὸ καράβι τοῦ καπετὰν Σταμάτη καὶ ὁ ἄνθρωπος τῆς Ἐπιτροπείας κ.Γ. Θᾶνος καὶ μᾶς ὁμίλησαν ἐκτεταμένως τὰ ὅσα τοὺς διετάξατε νὰ μᾶς ὁμιλήσουν καὶ ἐλάβαμεν μεγάλην εὐχαρίστησιν, δοξάσαντες τὸν Θεὸν ὁποῦ μᾶς ἔστειλεν τοιοῦτον προστάτην

10 καὶ πατέρα¹.
Θέλει βάλωμεν, λοιπόν, κάθε ἐπιμέλειαν εἰς τὸ νὰ πράξωμεν ὅσα μᾶς ἐπαράγγειλαν καὶ μείνατε ἦσυχοι. Ὅμως, ἀπὸ τὰ γράμματα τὰ ὁποῖα σᾶς περικλείουν ὁ καπ(ετὰν) Σταμάτης καὶ ὁ κ. Γ. Θᾶνος πληροφορεῖσθε τὰ ὅσα μᾶς ἐπαπειλεῖ ὁ Σουκιούρ μπέης καὶ παρακαλῶμεν θερμῶς νὰ ἐσπλαγγι-
10 σθῆτε τὰ παιδιὰ μας καὶ ἡμᾶς καὶ νὰ λάβετε ὄλην τὴν ἀπαιτουμένην φροντί-
δα τῆς ὑπερασπίσεώς μας.

Ταῦτα, καὶ μὲ σέβας μένομεν

Τῆ 26 Αὐγούστου 1828

Νίσυρος

Οἱ Δημογέροντες
τῆς νήσου Νισύρου

Δημήτριος Ἀναγνώστης
Νικόλας Σακελλαρίου
Πασχάλης υἱὸς Γεωργίου

*Ἴσον ἀπαράλλακτον τῷ πρωτοτύπῳ

Τῆ 6 8βρίου 1828

ἐν Καρλοβασίῳ Σάμου

Ὁ Ἑκτακτος Ἐπίτροπος

τῶν Ἀνατολικῶν Σποράδων

(Τ.Σ.) Ἰωάννης Κωλέττης

1. Ὑπονοεῖ τὸν Ἰωάννην Κωλέττην.

Κύριε Ἐκτακτε Ἐπίτροπε τῶν Ἀνατολικῶν Σποράδων.

Τῆ 1ῃ 7βρίου 1828 Σύμη

Χθὲς μὲ τὸν ἐρχομὸν τοῦ ἐπίτηδες πρὸς ἡμᾶς ἀποσταλέντος κυρίου Γεωργίου Θάνου μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πλοίου, διοικουμένου παρὰ τοῦ καπετὰν Σταμάτη Γεωργιάδη, ἐδεξάμεθα τὸ ἀπὸ τῶν 25 σημειωμένον ἔντιμόν σας, καὶ διὰ τοῦ ὁποίου εἶδομεν νὰ μᾶς προστάζετε διὰ νὰ βάλωμεν εἰς προᾶξιν
 5 ἐκεῖνα ὅσα θέλετε μᾶς ὀμιλήσει διὰ προφορικοῦ λόγου, ἐνεργοῦντες αὐτὰ πρὸς τὸ συμφέρον μας. Διὸ καὶ ἐχάρημεν εἰς ὅσα διὰ ζώσης φωνῆς μᾶς ὀμίλησε ὁ ρηθεὶς κύριος Γεώργιος καὶ ἠθέλαμεν βάλει εἰς προᾶξιν, ἂν ἡ κατεπεύγουσα ἀνάγκη τῶν ἐν Ρόδῳ αἰχμαλωτισμένων χριστιανῶν δὲν ἤθελε μᾶς ἐμποδίζει, προσέτι καὶ τῶν ὄσων εἰς τὰ περίε τῆς Ἀνατολῆς καὶ εἰς ἄλλα
 10 μέρη τῆς Τουρκίας εὐρισκομένων χριστιανῶν πατριωτῶν μας. Καί, ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἡ μεγαλντέρα μας ἀνάγκη εἶναι ἡ ἔλλειψις τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων καὶ παρακαλοῦμεν νὰ μᾶς εὐσπλαγχνισθῆτε, ἀφέντες ἡμᾶς τοῦ νὰ ἐξοικονομούμεθα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, τοῦ καιροῦ μὴ συγχωροῦντος, καί, ἂν δὲν χαιρώμεθα σωματικῶς, ἔστω ψυχικῶς.
 15 Δουλοπροσκυνοῦντες, μένομεν

Τῶν ἐπιταγῶν σας

(Τ.Σ.) Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Σύμης

*Ἴσον ἀπαράλλακτον τῷ πρωτοτύπῳ

Τῆ 6 8βρίου 1828 ἐν Καρλοβασίῳ Σάμου

*Ὁ Ἐκτακτος Ἐπίτροπος τῶν Ἀνατολικῶν Σποράδων

(Τ.Σ.) Ἰωάννης Κωλέττης

*Ἀριθ. 1050

Ἑλληνικὴ Πολιτεία

Πρὸς τὸν Ἐξοχώτατον Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος

*Ὁ Ἐκτακτος Ἐπίτροπος τῶν Ἀνατολικῶν Σποράδων

Μὲ τὰς ἐπ' ἀριθ. 303 καὶ 656 ἀναφορὰς μου προειδοποίησα τὴν σεβ. Κυβέρνησιν διὰ προσεκλήθην ἀλλεπαλλήλως τότε ἀπὸ τὴν ν(ῆσον) Νίσυρον νὰ ὑπερασπισθῶ αὐτὴν καὶ τὰς συμπαρακειμένας ἄλλας νήσους ἀπὸ τὰς ἐπιδρομάς, τὰς ὁποίας ἐφοβέριζε καθημέραν ὁ Σουκιούρ μπηης τῆς Ρόδου νὰ
 5 κάμη.

Καίτοι μὴ γνωρίζων ἂν αἱ νῆσοι αὗται, οἷον Νίσυρος, Σύμη, Χάλκη καὶ

Δήλαι, ὑπάγονται εἰς τὸ ὁποῖον διευθύνω τμήμα, διότι μ' ὄλον τοῦτο εἶδον
να ἐπικαλῆται ἡ ὑπεράσπισις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἀπὸ χριστιανούς,
πάσχοντας τὰ μυρία δευρά, καὶ ἀπὸ νήσους τόσον σιμωνιτὰς εἰς τοῦτο τὸ ἴδιον
10 τμήμα, ἐστοχάσθην χρέος μου καὶ παρεκίνησα τὸν ναύαρχον Μιαούλην, ὄντα
πρὸς ταῦτα τὰ μέρη τότε, διὰ νὰ παρέξῃ τὴν ἐξασφάλισιν τούτων τῶν νή-
σων, ὅστις καὶ προσέπλευσεν εἰς αὐτὰ τὰ μέρη.

Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ τὸ δίκροτον («Ἡ Ἑλλάς») συγχρόνως ἔλαβεν ἀνάγκην νὰ
διορθωθῇ καὶ μετέπλεεν εἰς Αἴγινα καὶ ἐπειδὴ ὁ ἴδιος ναύαρχος, γνωρίσας
15 πλησιέστερα τὴν ἀνάγκην ναυτικῆς δυνάμεως πρὸς ἐξασφάλισιν αὐτῶν τῶν
μερῶν, παρεκίνησεν ὥστε μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του εὐρέθην ἀναγκασμένος
ν' ἀποστείλω τὸ πλοῖον τοῦ κ(απετὰν) Σταμάτη Γεωργιάδη, ἀπέστειλα καὶ
ὁμοῦ μ' αὐτὸ ἓνα ἄνθρωπον τῆς Ἐπιτροπείας μὲ τὰς ὁδηγίας νὰ κάμῃ διὰ ν'
ἀποδιωχθοῦν οἱ φορολογουῦντες τὰς νήσους αὐτὰς Τοῦρκοι, νὰ ἐνεργήσῃ καὶ
20 διοργάνισιν ἐσωτερικῶς, ὥστε νὰ παρειαῖξῃ εἰς αὐτὰς τὸν διοργανισμόν, ὑπὸ
τὸν ὁποῖον μορφοῦνται καὶ αἱ ἄλλαι τοῦ τμήματος νῆσοι.

Μ' ὄλα ταῦτα, ἐπειδὴ καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῶν, σιμὰ ὅτι ἔβλεπον διὰ ν'
ἀσφαλισθοῦν ἀπὸ τὰς καθημέραν ἐπιδρομὰς τὴν ἀνάγκην διαρκῆ τῆς ναυ-
τικῆς δυνάμεως, ἐφοβοῦντο νὰ μὴν ὑποπέσουν ἀκόμη κ' εἰς τὴν λιμοκτονίαν
25 διὰ τὴν στέρησιν τροφῶν, τὰς ὁποίας λαμβάνουν ἀπὸ τὴν Ρόδον καὶ τὰ παρά-
λια τῆς Ἀνατολῆς, ἀφοῦ ἤθελον ἀποσπασθῆ οὕτως ἀπὸ τὴν σχέσιν αὐτῶν
τῶν μερῶν, καὶ ἐπειδὴ, μ' ὄλον ὅσον ὁ λαὸς ἐλευθεροφρονεῖ καὶ εἶναι ἀφω-
σιωμένος εἰς τὴν προστασίαν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, μερικὰ ἄτομα,
προσκολλημένα τόσον εἰς τὴν προστασίαν τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας διὰ ἰδιαί-
30 τερά των ὄλως διόλου συμφέροντα, ἔκαμαν ὥστε μὴ καταπεισθοῦν, ἐστάθῃ
διὰ ταῦτα ἀδύνατον νὰ πραγματοποιηθῇ ὁ σκοπός μου οὗτος, τοῦ νὰ συμμορ-
φωθοῦν αἱ νῆσοι αὗται ὑπὸ τὸν διοργανισμόν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

Τὸν διοργανισμόν τοῦτον ἐστοχάσθην νὰ παρειαῖξω διὰ τῆς βίας, ἐπει-
δὴ εἶδον ὅτι τὰ μέρη αὐτὰ ἐκ τούτων πηγαίνουν νὰ τουρκίσουν, ἀλλὰ δὲν ἔκρι-
35 να, πρὶν ἢ ἀναφέρω τοῦτο πρὸς τὴν Ἐξοχότητά σας, διὰ νὰ λάβετε τὰ σω-
στικὰ μέτρα, ὥστε νῆσοι τοιαῦται νὰ μὴν ἀφεθοῦν διὰ νὰ ἐκκοποῦν ἀπὸ τὴν
ὄλοσχέρειαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπικρατείας, καί, ἂν ἐγκρίνετε νὰ μὲ διατάξετε
τὸν ἴδιον, περιμένω νὰ ἐκτελέσω τὰ ὁποῖα λάβετε περὶ αὐτῶν μέτρα.

Αἱ νῆσοι αὗται ὁμως πρέπει νὰ ἐλευθερωθοῦν, πρῶτον διότι ἀπ' ἀρχῆς
40 ἀκόμη ἔθεωρήθησαν ἐντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ ὀρίζοντος, δεύτερον διότι αἱ πρόσσο-
δοι αὐτῶν συμπεριελήφθησαν πάντοτε εἰς τὰς ἑλληνικὰς δημοπρασίας καί,
τρίτον, διότι εἶναι τόσον συμπαρακείμεναι εἰς τοῦτο τὸ τμήμα.

Περικλείου ἐπίτηδες ἐν ἔγγραφον τοῦ Σουκιούρ μπεη τῆς Ρόδου, τὸ
ὁποῖον συνέλαβε τὸ διωρισμένον ἐκεῖσε πλοῖον, στελλόμενον παρ' αὐτοῦ πρὸς
45 τοὺς Νισιησίους, κ' ἐκ τοῦ ὁποίου παρατηρεῖτε τὸν τρόπον, καθ' ὃν αὐτὸς με-

ταχειρίζεται τοὺς δυστυχεῖς αὐτοὺς χριστιανούς, τὴν κατάστασιν αὐτῶν καὶ τὰ δεινά, τὰ ὁποῖα ὑποφέρουν. Συμπερικλείω καὶ ἀντίγραφον μιᾶς ἀναφορᾶς τῶν κατοίκων τῆς Σύμης, ἀλλὰ δι' ὅλ' αὐτὰ <ἀναμένω> τὰς σεβαστὰς ὁδηγίας τῆς Ὑμ(ετέρας) Ἐξοχότητος.

50

Καὶ μὲ βαθύτατον σέβας εἶμαι

Τῆ 5 ὀβριου 1828
ἐν Ν. Καρλοβασίῳ Σάμου

Δούλος ταπεινός
(Τ.Σ.) Ἰωάννης Κωλέττης

(Ἐπὶ τοῦ νότου): Ἀριθ. 1050
Πρὸς τὸν Ἐξοχώτατον Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος
Ὁ Ἐκτακτος Ἐπίτροπος τῶν Ἀνατολικῶν Σποράδων
(Δι' ἄλλης χειρός): 8551
Ἀνατολ(ικαί) Σπορ(άδες) 1050

9

Ἐγγραφοὶ τῶν Νισυρίων πρὸς τὸν Κυβερνήτην.¹

Ἐξοχώτατε !

Ὁ εἰς τὴν καθέδραν τῆς Σ. Κυβερνήσεως μεταβαίνων πατριώτης μας κ. Κωνσταντῖνος Σακελλαρίου ἔχει ἐκ μέρους τῆς κοινότητος ἡμῶν τελείαν τὴν πληρεξουσιότητα διὰ νὰ παραστήσῃ τὰς ἀνάγκας καὶ τὰ περιστοιχοῦντα τὴν δυστυχεῖ πατρίδα μας ἀνιαρὰ.

5

Ὁ αὐτός, ἐφοδιασθεὶς μὲ τὰς εὐχὰς τῶν κατοίκων ὄλων διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ ποθομένου, φέρει μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν παροῦσαν ἀναφορὰν μας, δι' ἧς ἀναγγέλλονται ἐν συνόψει πρὸς τὴν Ἐξοχότητά της ὀλίγα τινά, τῶν ὁποίων τὴν ἐξοικονόμησιν καὶ τὴν εὐτυχεῖ ἀποπεράτωσιν ἀφιερουῦμεν εἰς μόνην τὴν πατρικὴν προστασίαν της.

10

Ἐξοχώτατε ! Ἡμεῖς καθ' ὄλον τὸ παρὸν τῆς Ἐπαναστάσεως δὲν ἐλείψαμεν - καθ' ἣν εἶχομεν δύναμιν, νὰ πληρῶνωμεν εἰς τὸ Ἐθνικὸν Ταμεῖον, δεχόμενοι ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους κατ' ἔτος εἰς τὴν νῆσόν μας ἐρχομένους τοῦ ἔθνους μας ὑπουργούς. Προαναφέρθημεν ἐν καιρῷ καὶ πρὸς τὴν Ἐξοχότητά της καὶ πρὸς τὸν ἔκτακτον ἐπίτροπον τῶν Ἀνατολικῶν Σποράδων. Ἐδέχθημεν εἰς τὴν νῆσόν μας τὸν παρὰ αὐτοῦ ἀποσταλέντα πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀπαριθμήσαντα καὶ τὰς οἰκογενείας μας, περιποιοῦμενοι αὐτὸν καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν, σεβόμενοι τὰς Σ. Διαταγὰς τοῦ Σ. ἡμῶν Κυβερνήτου καὶ τῶν ὑπαλλήλων ἀρχῶν. Καὶ ταῦτα ὅλα βέβαιοι ὄντες ὅτι τὸ σκοπιμώτατον τέλος τῆς Σ. Κυβερνήσεως ἀπέβλεπεν εἰς μόνην τὴν ἀποκατάστασιν, εὐνομίαν τε καὶ εὐτυχιάν ἐκάστου ἑλληνικοῦ μέρους προθυμούμενοι νὰ καταταχθῶμεν

15

20

1. «Ἑλληνικά», τόμ. 1 (1928), σελ. 132-133.

καὶ ἡμεῖς οἱ πτωχοὶ εἰς τὸν κατάλογον τῶν Ἐλευθέρων Νήσων, κειμένων ὑπὸ τὴν Ἑλληνικὴν ἀρχήν.

- Ἄφ' οὗ ἡ ταλαίπωρος νῆσός μας διοργανίσθη κατὰ τὸ ὀλικὸν πνεῦμα
25 τῆς Ἑλλάδος, συνέπραξε σωματικῶς καὶ χρηματικῶς ὅπου ἡ περίστασις καὶ ἡ δύναμις τῆς ἐσυγχώρησαν, τέλος ἐθεώρησε μ' ἀπειρον λύπην τῆς ὅτι καὶ αὐτὴ ἐξωκλείσθη τῆς ἑλληνικῆς ὀλομελείας, κατὰ τὸ πρωτόκολλον, καὶ ἤδη ὄχι μόνον φαίνεται ἄμοιρος τῆς γλυκυτάτης ἐλευθερίας, ἀλλὰ κατατῆ νὰ γίνῃ θῦμα ἐλεεινὸν τῆς θηριώδους μανίας τοῦ ἐν Ρόδῳ ἐξουσιαστοῦ Σουκιοῦρ μπεη.
30 Ὁ εἰρημένος, ἀφοῦ δι' ἀρπαγῶν καὶ καταχρήσεων, τῶν ὑπὸ τῆς ἀκορέστου φυλαργυρίας του, μᾶς ἔρριψεν εἰς βαρύτερα καὶ ὑπέρογκα χρέη, ἤδη τελευταῖον ἐπαπειλεῖ καὶ τὸν παντελεῖ ἀφανισμόν μας. Ὅθεν, ἐνεκα τούτου διευθύνομεν καὶ ἡμεῖς τὴν πρεσβείαν μας ὁμοῦ μὲ τὴν πρεσβείαν τῶν ὁμοιοπαθῶν μας Συμαίων πρὸς τὴν αὐτὴν Ἐξοχότητα, παρακαλοῦντες θερμῶς
35 νὰ δώσῃ εἰς ἡμᾶς τὰς πατρικὰς ὁδηγίας τῆς, ὅπως διὰ τὴν σωτηρίαν μας ἐκταυθῆ καὶ ἡ ἡμετέρα μέχρι Κωνσταντινουπόλεως, ἀκολουθοῦσα τὰ ἴχνη τῶν ὁμόρων καὶ ὁμοτύχων Συμαίων, τῶν ὁποίων τὰς πράξεις καὶ ὁδηγίας ἔχομεν πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν κατὰ τὸ ὑπερέχον τῆς νήσου των, καθ' ὅτι ὅσα αὐτοὶ ὡς πάσχοντες ἀπαιτοῦν, καὶ ἡμεῖς τὰ αὐτὰ ἀπαιτοῦμεν πάσχοντες τὰ ὁμοία
40 καὶ ἔτι χειρότερα ὡς μέρος ἀδυνατώτερον.

Δὲν ἀμφιβάλλομεν λοιπὸν ὅτι ὁ κοινὸς πατήρ μας θέλει συμβουλεύσει καὶ εἰς ἡμᾶς τὰ συμφέροντα ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας καὶ ἀσφαλείας μας. Καὶ ἐδέλπιδες ἐπιτυχεῖν τῶν αἰτήσεών μας διὰ τὴν ἐμφυτόν τῆς συμπάθειαν καὶ ἀθόρμητον περὶ τὰ καλὰ ροπὴν,
Ἐποσημειούμεθα

Τῆ 20 Δεκεμβρίου 1830 ἐν Νισύρῳ.

(Τ.Σ.) Οἱ ἐν τῇ Νήσῳ Νισύρῳ κατοικοῦντες ἅπαντες μικροὶ τε καὶ μεγάλοι.
(Ἐξωθι) Πρὸς τὸν ἐξοχώτατον Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος.

2.250

Νισύρου κάτοικοι

Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως ἀρ. 685
Κυβερν(ήτην).

Ἐγγραφον τοῦ Κυβερνήτου πρὸς τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως
περὶ τῶν Συμαίων καὶ Νισυρίων¹.

(Φάκελλος 1831 — ἀρ. 65, πρόχειρον).

65/1

No 685

Πρὸς τὸν Παναγιώτατον καὶ Οἰκουμενικὸν
Πατριάρχην Κον Κον Κωνσταντίου.

Ἐκ τῶν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς ἡγεμονίας τῆς Ρόδου ὑπαγομένων
νησιδίων δύο, ἡ Σύμη καὶ ἡ Νίσυρος, καταπιεζόμενοι δεινῶς καὶ ἀφορήτως
τόσα ἤδη ἔτη ἀπὸ τὸν τοπάρχην τῆς Ρόδου Σουκιοῦρ πέγην, καταφεύγουσιν
ἤδη πρὸς τὰ τοὺς Ἐξοχωτάτους ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις τῶν σεβα-
5 στῶν συμμάχων αὐτῶν καὶ πρὸς τὴν Ὑμ. Παναγιότητα, καθὼ κεφαλὴν τῆς
ὀρθοδόξου ἡμῶν ἐκκλησίας, ὅπως διὰ τῆς προστασίας τῶν Αὐτῶν Ἐξοχο-
τήτων καὶ διὰ τῆς Ὑμετέρας ἐκκλησιαστικῆς συνδρομῆς καὶ ἀντιλήψεως
εὐρωσιν ἀναφυχῆν τῶν συμφορῶν των καὶ κατορθώσωσι κατάπαντι μὲν ἐκ
μέρους τοῦ εἰρημένου ἡγεμόνος βίας, ἀποζημίωσιν δὲ τῶν ὄσων παρ' αὐτοῦ
10 ἠρπάχθησαν ἀδίκως καθ' ὄσους ἐπιφέρουσιν ὀνομαστικούς τῶν καταχρήσεών
του καταλόγους.

Ἐπὶ τούτῳ αἱ κοινότητες αὐτῶν τῶν νήσων, διὰ κοινῆς ψήφου ἐκλέξα-
σαι ἀντιπροσώπους των καὶ ἐφοδιάσασαι αὐτοὺς μὲ τὰ ἀναγκαῖα ἔγγραφα
καὶ ὀδηγίας, τοὺς ἀποστέλλουσιν ἤδη εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλὰ πρὶν
15 ἀπέλθωσιν εἰς τὸν πρὸς δν ὄρον των οἱ ἀπεσταλμένοι οὗτοι διετάχθησαν παρὰ
τῆς κοινότητός των νὰ διαβῶσι προηγουμένως ἐντεῦθεν, διὰ νὰ λάβωσιν ἀφ'
ἡμῶν συστατήρια καὶ ὀδηγίας, ἀπόφασιν ἔχοντες, ἐὰν δὲν λάβῃ ἔκβασιν ὁ
σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς των, νὰ μεταναστεύσωσιν οἱ κάτοικοι τῶν νήσων
αὐτῶν εἰς τὸ νέον ἑλληνικὸν κράτος, βάσιν ἔχοντες τὸ πρωτόκολλον τῆς 16
20 Ἰουνίου.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις θεωροῦσα τὰς αἰτήσεις των δικαίας, τόσον
μᾶλλον, ὅσον τὰ ἄπερ ὑπέφερον καὶ ὑποφέρουσιν ἐκ μέρους τοῦ τῆς Ρόδου
ἡγεμόνος εἶναι ὑπομονῆς καὶ καρτερίας ἐπέκεινα, ἔτι δὲ καὶ ἐνάντια εἰς τὴν θέ-
λησιν τῆς Ὑ. Ὀθωμανικῆς Πόρτας, ὅχι μόνον δὲν διστάζει εἰς τὸ νὰ τοὺς ἐφο-
25 διάσῃ, καθὼ ὁμογενεῖς καὶ ὁμοθρήσκους, μὲ τὸ παρὸν πρὸς τὴν Ὑμετέραν
Παναγιότητα, ἀλλὰ καὶ καθήκον τῆς ὑπολαμβάνει τὸ τοιοῦτον, ἐπιστηριζο-
μένη εἰς τὸ περὶ μεταναστεύσεως ἄρθρον τοῦ ἄνω εἰρημένου πρωτοκόλλου.

1. «Ἑλληνικά», τόμ. 1 (1928), σελ. 133-134.

30 Ἐκ φήμης πρὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν διαρκούσης καὶ πολλαπλασιαζομένης γνωρίζοντες τὰς ἐξόχους ἀρετὰς τῆς Ὑμετέρας Παναγιότητος, δι' ἧς κατ' ἀξίαν ἐτέθητε ὡς λύχνος ἐπὶ τῆς ἀπόπτου λυχνίας τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου, ἔσμεν εὐέλπιδες, θεϊότατε πάτερ, ὅτι θέλετε συντελέσει σπονδαίως εἰς τὴν δικαίαν εὐδόωσιν τῶν αἰτήσεων αὐτῶν τῶν νήσων.

Ἐξαιτούμενοι τὰς εὐαγεῖς καὶ θεοπειθεῖς ὑμῶν εὐχὰς μένομεν μὲ τὸ ἀνήκον σέβας

Τῆς Ὑμετέρας Παναγιότητος κλπ.
Ἐν Ναυπλίῳ τῇ 23 Ἰανουαρίου 1831
Ὁ Κυβερνήτης

I.A.K.

Ὁ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν καὶ τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ γραμματεὺς

Ἰ. Ριζός

B. Εἰσφοραὶ τῶν Νισυρίων κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως (1821 - 1827). Καταχρήσεις Ἑλλήνων καταδρομέων εἰς βάρος τῶν Νισυρίων.

Καθολικὴ ὑπῆρξεν ἡ οἰκονομικὴ εἰσφορὰ τῶν Ἑλλήνων ὑπὲρ τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος, μὴ περιοριζομένη μόνον εἰς τὴν καταβολὴν τῶν φόρων, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐκτάκτους εἰσφοράς καὶ δΟΣΙΜΑΤΑ χάριν τῶν ἀναγκῶν τοῦ παμφάγου πολέμου. Οἱ φόροι κατὰ τὴν περίοδον τοῦ ἀγῶνος παρέμειναν οἱ ἀκριβεῖς καὶ πρότερον, ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἤτοι ἡ δεκάτη πάντων τῶν γεωργικῶν προϊόντων τῶν νήσων, ὁ φόρος ἐπὶ τῶν αἰγοπροβάτων καὶ οἱ τελωνειακοὶ φόροι, εἰσεπράττοντο δὲ καὶ δικαιώματα ἐκ τῶν διαβατηρίων καὶ τῶν ναυτιλιακῶν ἐγγράφων. Ἡ εἰσπραξίς τῶν τακτικῶν φόρων παρεχωρεῖτο κατόπιν δημοπρασίας εἰς ἰδιώτας, τινὲς τῶν ὁποίων μετέβαλλον τὴν νόμιμον φορολογίαν εἰς αὐθαιρεσίαν καὶ ἀφαίμαξιν.

Αἱ ἐκτακτοὶ εἰσφοραὶ ἐπεβάλλοντο ὑπὸ τῆς Διοικήσεως εἰς τὰς νήσους εἰς ἐκτάκτους ἐθνικὰς ἀνάγκας καὶ κυρίως ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, κατὰ δὲ τὴν εἰσπραξίαν τούτων ὑπὸ ἐκπροσώπων τῶν ναυτικῶν νήσων ἐγίνοντο πολλοὶ καταναγκασμοὶ καὶ πολλαὶ ὑπερβολαί, δείγματα τῶν ὁποίων εὐρίσκει ὁ ἀναγνώστης εἰς τὰ περαιτέρω δημοσιευόμενα ἐγγραφα. Ἐννοεῖται ὅτι δὲν ἔλειψαν καὶ πειρατικαὶ ἐνέργειαι τακτικῶν τινῶν καταδρομέων εἰς βάρος τῶν φιλησύχων καὶ νομοταγῶν νησιωτῶν.

Πρὸς τὸν κύριον κύριον Νικόλαον Τράγκα Λέριον.

† Ἡμεῖς οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ταύτης, δημογέροντες, προύχοντές τε καὶ λοιποὶ, διαμαρτυρούμεθα ἐναντίον σου καὶ ζητοῦμεν τὰς ζημίας καὶ ἀτιμίας καὶ καταχρήσεις ὅπου ἔκαμες ἐπάνω εἰς τὴν νῆσόν μας, δεύτερον ὅπου ὁ ἄνθρωπός μας, δηλαδή ὁ δημογέροντάς μας, κατὰ τάξιν καὶ δυναστείαν
5 <ὄπου> μᾶς ἀκολούθησε παρὰ τοῦ κυρίου καπετὰν Κωνσταντῆν Ψαριανόν, ὄπου ἐρεβάρησεν ἐναυτὰ εἰς τὴν πατρίδα μας καὶ ἀμέσως δὲν ἐλείψαμεν εἰς τὸ νὰ στείλωμεν τὸ ρεγάλιον μετὰ τὸν δημογέροντά μας καὶ αὐτός, ὡς κλέπτῃς ὄπου ἦτον, χωρὶς νὰ τὸν γνωρίσωμεν ὡς τοιοῦτον, μᾶς ἐρεστήρησεν τὸν δημογέροντάν μας κύριον Μανόλη Ρεῖζη καὶ ἀμέσως ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν νῆ-
10 σὸν μας καὶ ἦλθον εἰς Λέρον καὶ σὲ ἀντάμωσεν, καθὼς τοὺς εἶχες συμβουλευσεις καὶ ἐπαρρησιάσας καὶ ὠδηγοῦσας τοὺς πειρατὰς διὰ νὰ ζητεῖν γρόσια 1.000 καί, δεύτερον, ἔγινες ἀγοραστής καὶ δυνάστευσες τὸν ἄνθρωπον καὶ τοῦ ἔλεγες ὅτι ἐγὼ σὲ ἀγόρασα γρόσια 1.000 καὶ νὰ μοῦ κάνης ὁμολογίαν χρεωστικὴν διὰ νὰ ἔλθω εἰς τὴν πατρίδα σου νὰ με πληρώσης.

15 Τί ἠμποροῦσεν ὁ ἄνθρωπος νὰ κάμῃ εἰς τὴν δυναστείαν, εἰμὴ μόνον ἀπεφάσισε καὶ ὑπόγραψε, φοβούμενος καὶ τὴν ζωὴν του.

Κύριε! Ἐὰν τὸν εἶχαν οἱ Τοῦρκοι πιασμένον καὶ τὸν ἀγόρασες, εἶναι δίκαιον νὰ σοῦ πληρώσωμεν τὸ κεφάλαιον καὶ ἐξοδά σου ὅμως, κύριε, εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι ἦσυνε ἐσὺ αἴτιος καὶ κλεπταποδόχος καὶ προδότης, ὄπου
20 ἔστειλες τοὺς πειρατὰς καὶ ἄρπαξαν τὸν ἄνθρωπον καὶ σοῦ τὸν ἤφεραν αὐτοῦ, καί, δεύτερον, ἐσήκωσες τὸ μίστικον Σάμιον καὶ ἦλθες νὰ μᾶς ζητῆς γρόσια καὶ νὰ μᾶς κανονιάρης, ὄπου αὐτὸ δὲν ἐστάθη εἰς τὴν Ἑλλάς καὶ οὔτε νὰ πιάσουν χριστιανοὶ τὸν ἀδελφόν των καὶ νὰ τὸν πωλήσουν εἰς ἄλλον, καθὼς ἐπραξες ἐλόγου σου εἰς τὰς 15 τοῦ Αὐγούστου μηνὸς εἰς 1825, ἀνήμερα
25 τῆς Κυρίας Θεοτόκου, καὶ ἐζημίωσες τὸ μοναστήρι μας γρόσια 3.000 καὶ ἐξὸν ἄλλα πὸν μᾶς ἔκαμες.

Διὰ τοῦτο ἐναντιοῦμεθα κατὰ σοῦ καὶ ζητοῦμεν τὰ ἐξοδά μας καὶ χασομερίες τοῦ ἀνθρώπου μας ντάννα,¹ σπέτζα,² ἰντερέσσα, συλλογισμένα καὶ ἀσυλλόγιστα, καὶ οὕτως ἔγινεν δι' ἡμῶν ἐν πρὸς ἐλόγου σου καὶ ἐν πρὸς ἡμᾶς,
30 ἕως οὔ νὰ ἀναφερθῶμεν ὅπου ἀνήκει τις.

1828 Μαρτίου 1

(Τ.Σ.)

1. danno (ital.) = βλάβη, ζημία.

2. spesa (ital.) = δαπάνη, ἐξοδα.

Ἄπαντες οἱ ἐν τῇ νήσῳ Νισύρῳ οἰκοῦντες προύχοντές τε καὶ λοιποὶ
χριστιανοὶ

Ἰωάννης τοῦ Παπα - Γιαννάκη
Γεώργιος Σακελλαρίου
Γεώργιος Μανόλακας
Γεώργιος ἱερεὺς Παπα - Ἀντωνίου
Ἀντρουλῆς ἱερεὺς Ζαπέτη
Παπα - Νικόλας τοῦ Μανόλακα
Γεώργης Τραμπούλλης
Ἰωάννης Σακελλίου
Δημήτρης Ἀνεγνώστης Χακτι>ξη Παπα - Γιάκουμου
Ἰωάννης Ἀνεγνώστης Χακτι>ξη Βασίλη
Γεώργιος Κώστας
Καραμιχάλης Γερασιμοῦ
Ἰωάννης Κουλάκης

12

Εἰς τὰ 1825 Ἀυγούστου 14 ἀρεβάρησεν ἓνας Λέριος ὀνομαζόμενος Νικόλαος Τράγκας. Ἄμα ὁποῦ ἀρεβάρησεν εἰς ἐν λιμένα τῆς νήσου μας ὀνομαζόμενον Πάλαι μὲ ἐν μίστικον Σάμιον, πειρατικόν, ἐπῆρην ἐξ ἀνθρώπους ἀπὸ ἐκείνους τοὺς πειρατὰς ἀρματωμένους καὶ ἦλθεν πρὸς τὸ χωρίον μας Μανδράκιον, εἰς τὸ ὁποῖον χωρίον εὐρίσκειται ἐν μοναστηράκι, ὀνομαζόμενον Σπηλιανή, τοῦ ὁποῖου μοναστηρίου ἡ πανήγυρις γίνεται εἰς τὰς 15 τοῦ ἄνωθεν μηνός. Ἦλθε, λοιπόν, ὁ εἰρημένος Νικόλαος μὲ τοὺς πειρατὰς, τοὺς ἔφερην εἰς τὸ μοναστήριον. Ἐκαμα τὸ χρέος μου, καθὼς τὸ κάμνω καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς ἐρχομένους χριστιανούς. Φεύγοντας, λοιπόν, αὐτὸς μὲ τοὺς πειρατὰς ἀπὸ τὸ
5 χωρίον μας, πηγαινάμενοι εἰς τὸν λιμένα ὁποῦ εἶχαν τὸ μίστικον, τοὺς ἀπάντησεν ἓνας ἄνθρωπος ἐδικός μας εἰς τὸν δρόμον· τὸν ἀρπαξαν καὶ τὸν ἔβαλαν μέσα εἰς τὸ μίστικον, λέγοντας ὅτι τὸν εἶχαν ἀγοράσει ἀπὸ ἄλλους πειρατὰς. Ἔστειλαμεν τὸν δημογέροντά μας διὰ νὰ πάγῃ νὰ τὸν πάρῃ, καὶ τὸν ἐκράτησαν καὶ αὐτὸν μέσα εἰς τὸ μίστικον, ζητώντας τὰ γρόσια, ὁποῦ ἔδωσαν καὶ
10 πῆραν τὸν ἄνθρωπον, ὡσὰν νὰ ἦτον εἰς τοὺς Τούρκους σκλάβος καὶ τὸν ἔλευθέρωσαν. Μᾶς ἦλθεν εἰδήσις μέσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὁποῦ ἔπαλλεν ὁ ἐσπερικός· ἔγινε μία σύγκρισις μεγάλη εἰς τὸν λαόν, καὶ ἀμέσως, διὰ νὰ γλυτώσωμεν τοὺς ἀνθρώπους μας, τοὺς ἐγράψαμεν διὰ νὰ τοὺς ἐβγάῃ ξέω καὶ νὰ τοῦ ἀποκριθοῦν τοὺς παραδες· πλὴν, αὐτὸς δὲν τοὺς ἐβγαλεν καὶ τοὺς δύο, παρὰ

20 μόνον τὸν ἓνα εἰς 4 ὥρας τῆς νυκτός. Καὶ μᾶς λέγει ὁ ἄνθρωπός μας, ὅπου ἦβγεν ἔξω, ὅτι εἶχαν νὰ μᾶς κάμουν μεγάλα κακά.

Ἐημερώνοντας, λοιπόν, εἰς τὰς 15 τοῦ Αὐγούστου μηνός, εἶχα ἔξοδα καμωμένα διὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου βόδια τρία, ἀλεύριν κοιλὰ 14, κρασί βαρέλλες 6, φασούλια, κονκκία, ρεβύθια, φάβα κοιλὰ 4, ρακὴν 25 ὀκάδες 30, καὶ ἄλλα χρειάζόμενα τῆς ἑορτῆς, ὅπου εἶναι ἀναγκαῖα. Ἐτρωγαν καὶ ἔπιναν οἱ χριστιανοὶ εἰς τὴν τράπεζαν τῆς Παναγίας. Ἐσηκώθη αὐτὸς καὶ ἤφερε τὸ μίστικον ἐμπροστὰ εἰς τὸ χωρίον καὶ μᾶς ἔκανονάρησεν. Πλήν, ἀπὸ τὰ ἄνωθεν ἔξοδα, ὅπου εἶχαμεν κάμει, δὲν ἀπόλαυσε τὸ μοναστήριον τίποτες, ἐξ αἰτίας του. Καθημερινῶς τραβᾷ βαρύτερα ἔξοδα τὸ μοναστήριον, 30 ἐπειδὴ εὐρίσκεται εἰς τὸ παραθαλάσσιον, καὶ προσμένομεν τὴν ἑορτὴν διὰ νὰ ἀπολαύσῃ τὴν παραμικρὰν συνεισφορὰν ἀπὸ τοὺς χριστιανούς, διὰ νὰ πληρώνεται μερικὰ ἔξοδα. Ἐγώ, ὅμως, ὁ ἡγούμενος τοῦ μοναστηρίου τὸν προτεστάρω¹ καὶ τὸν προτεντέρω² τὸν ἄνωθεν εἰρημένον Νικόλαον Τράγκα, ἕως οὗ νὰ λάβω ἀπὸ αὐτὸν ὅλα μου τὰ ἔξοδα, ὅπου εἶχα ἔξοδιάσει.

Νισύρθηεν τῇ 4 Ἀπριλίου 1828

Ἄπαντες οἱ ἐν τῇ νήσῳ Νισύρῳ οἰκοῦντες προύχοντές τε καὶ λοιποὶ χριστιανοὶ

Γεώργιος Ἀνεγνώστη Σακελλαρίου
Γεώργιος Ἀνεγνώστης Μανόλακας
Γεώργιος ἱερεὺς Παπα - Ἀντωνίου
Ἀντρουλῆς ἱερεὺς Ζαπέτη
Γεώργης Τραμπούλλης
Παπα - Νικόλας τοῦ Μανόλακα
Δημήτριος Ἀνεγνώστης Χατζη Παπα - Γιάκουμου
Ἰωάννης Ἀνεγνώστης Χατζη Βασίλη
Ἰωάννης Σακελλίου
Καραμιχάλης Γερασιμοῦ
Ἰωάννης Κουλάκης
Ἰωάννης Δημητρίου
Ἰωάννης Παπα - Γιαννάκη
Μανόλη Ρεῖζης

(Τ.Σ.)

1. protestare (ἰταλ.) = διαμαρτύρομαι.

2. pretendere (ἰταλ.) = ἀπαιτῶ, ἀξιῶ.

Απόσπασμα ἐκ τῶν καταστίχων τῆς νήσου Νισύρου ἀρχόμενον ἀπὸ τὰ 1821 ἕως 1828

Ἦ δημογέρον Γεώργιος Ἀναγνώστης Παύλου	
Ἦ ἔκαμεν ἔξοδα εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἐπιστάσεως του τὰ κάτωθεν:	
Εἰς ἀρμαμέντα ἑλληνικὰ καὶ εἰς μίστικα, γρόσια.....	921 : 20
Εἰς μίστικα κλεπτῶν, γρόσια	360
Εἰς ἕτερα ἀρμαμέντα ἑλληνικὰ, γρόσια	540
	<u>1.821 : 20</u>
Ἦ ἑννέα ἡμέρες ἐστάθησαν τὰ ἑλληνικὰ ἀρμαμέντα, κομμάτια 115	
Ἦ ἔδωσεν ὁ αὐτὸς εἰς τὴν Τουρκίαν, γρόσια	5.022 : 32
<hr/>	
Ἦ δημογέρον Καραμιχάλης	
Ἦ ὅταν ἦλθε τὸ πρῶτον ὁ Ψαράκης καὶ ἔφερε τὰ γράμματα τῆς Διοικήσεως, τοῦ ἔδωσε γρόσια	
	1.000
Διὰ τὴν φανιλίαν του, γρόσια	300
Ἦ ἔξοδον εἰς φαγητόν του, γρόσια.....	311 : 18
	<u>1.611 : 18</u>
<hr/>	
Ἦ δημογέρον Νικήτας	
Τὸ δεῦτερον ὅπου ἦλθεν Ἦ Ἐπαρχος ὁ Ψαράκης τοῦ ἔδωσε μετρητά, γρόσια	
	3.280
Ἦ ἔξοδον εἰς φαγητόν του, γρόσια.....	943 : 22
	<u>4.223 : 22</u>
Τὸ τρίτον ὅπου ἦλθεν ὁ Ψαράκης ἐπειδὴ δὲν ἔφερε γράμματα τῆς Διοικήσεως καὶ ἤθελε νὰ σταθῇ Ἦ Ἐπαρχος καὶ ἡμεῖς δὲν τὸν ἐδεχόμεθα, ὡς μὴ ἔχοντα γράμματα, ἐπῆγε καὶ ἔφερε τέσσαρα μίστικα κλέπτικα, ἔβαλε τοὺς κλέπτας καὶ ἔκαμναν κάθε ἀταξίαν μέσα εἰς τὸ χωρίον, μᾶς ἐπῆρε μὲ βίαν ἀνὰ ἑκατὸν γρόσια εἰς τὸ κάθε μίστικον τὴν ἡμέραν, ὅσας ἡμέρας ἐστάθησαν, καὶ ἔγινεν ἡ ποσότης τῶν ἐξοδῶν του, φαγούρας καὶ μετρητόν, γρόσια	
	4.652 : 16
Χωριστὰ ἀπὸ τὰς καταχρήσεις, ὅπου ἐποιοῦν οἱ κλέπται εἰς τὸ κάθε ὀσπίτιον.	
Ἦ ἔξοδα εἰς ἕτερα μίστικα κλέπτικα, γρόσια	1.580
	<u>10.455 : 38</u>
Ἦ ἔδωσε καὶ εἰς τὴν Τουρκίαν, γρόσια	4.780

Ὁ δημογέρων Νικόλαος Ἀναγνώστης Μουλὸς

Ὅταν ἦλθεν Ἐπαρχος ὁ καπετὰν Μᾶρκος,¹ Κάσιος, τοῦ ἐμέτρησε τὸν ἔρανον, ὁποῦ ἔρριπεν ἡ Διοίκησις εἰς κάθε νῆσον,

γρόσια	1.560
Διὰ μπιτιριμῆ ² τῆς δεκατίας του, γρόσια	11.000
Εἰς φαγητὸν αὐτῶν, γρόσια	2.100
Ἐξοδα εἰς ἀρμαμέντα καὶ εἰς κλέπτικα μίστικα, γρόσια ...	2.348
Ὅταν ἔστειλεν ὁ καπετὰν Μᾶρκος τὸν Ἀθανάση ³ μετὰ τὴν γουλέθα, ἔξοδα, γρόσια	450
	17.458
Ἐδωσε καὶ εἰς τὴν Τουρκίαν, γρόσια	10.752

Ὁ δημογέρων Νικόλαος Ἀναγνώστης Κλέας

Ὅταν ἦλθε δεκατιστὴς ὁ καπετὰν Μιχαλάκης Μιτζάτζος τοῦ ἔδωσε μετρητὰ, γρόσια

3.006	
Ἐξοδα εἰς φαγητὸν του, γρόσια	764
	3.770
Ὅταν ἦλθεν Ἐπαρχος ὁ καπετὰν Νικόλας Γρηγοριάδης, Κάσιος, καὶ Χατζῆ Ἡλίας Οἰκονόμον, Καρπάθιος, τοῦ ἔδωσε μετρητὰ διὰ ἔρανον, γρόσια	1.400
Διὰ μπιτιριμῆ τῆς δεκατίας των, γρόσια	6.750
Εἰς φαγούρας των, γρόσια	1.845
	13.765
Ἐδωσε καὶ εἰς τὴν Τουρκίαν, γρόσια	13.910

Ὁ δημογέρων Χριστόφορος

Ἐδωσε μετρητὰ εἰς τὸν ἰνταντζέρην⁴ Μηνᾶν Ἀναγνώστην Σακελλίου, Κάσιον, γρόσια

2.133	
Ἐξοδα εἰς φαγούρας του διὰ δύο φορὰς ὁποῦ ἦλθεν καὶ ἔφερε μαζί του τὸν Ἀθανάσιον Ρόδιον μετὰ δγδοήκοντα στρατιώτας, φηγάδας Κρητῆς, γρόσια	4.041
Ὅταν ἦλθε δεκατιστὴς ὁ καπετὰν Κώστας Μανιός, τοῦ ἔδωσε μετρητὰ, γρόσια	6.972

1. Μᾶρκος Μαλιαράκης.
2. μπιτιριμῆς (τουρκ.) = τέλος, ὀλοκλήρωσις.
3. Ἀθανάσιος Ἄρθου Ρόδιος.
4. ἰνταντζέρης = εισπράκτωρ φόρων.

* Εξοδα τῆς φαγούρας του, γρόσια	1.066 : 20
* Εξοδα εἰς κλεπτομίστικα καὶ ἀρμαμέντα, γρόσια	1.714 : 30
* Ἐστείλαμεν ἄνθρωπον εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν καὶ ἀγόρασε τὴν νῆσον μας, γρόσια	1.103
	<hr/> 14.902 : 10

* Ἐπειτα ὑπερίσχυσε ἄλλη Ἐπιτροπὴ καὶ ἀναίρεσε τὴν πρώ-
την καὶ τὴν ἐπώλησεν εἰς ἄλλον καὶ ἐχάσαμεν ἡμεῖς τὰ ἐδικά
μας, ὅπου ἐδώσαμεν.

* Ἐδωσε καὶ εἰς τὴν Τουρκίαν γρόσια	4.476
* Εξοδα εἰς δύο καράβια τούρκικα ἀρμαμέντα ὅπου ἐστάλ- θησαν εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τὸν ἡγεμόνα τῆς Ρόδου, γρόσια	361
Μεζιλία, ὅπου ἤρχοντο ἀπὸ Ρόδου, γρόσια	632
* Εξοδα φαγούρας εἰς αὐτά, γρόσια	84

* Ἦλθε μία σακολέβα κλέπτικη, Ψαριανή, καὶ ἐπῆρε μὲ βίαν
ἕνα ἄνθρωπον ἐδικόν μας καὶ τὸν ἐπώλησεν εἰς Λέρον εἰς ἕνα Κά-
σιον Νικόλαον Τράκαν¹, ὅστις ὑπωπτεύετο καὶ διὰ κλεπταπο-
δόχος, ὁ ρηθὴς Νικόλαος, διὰ γρόσια

900

* Ἦλθεν ἄλλο κλέπτικο μίστικο Ψαριανὸν καὶ ἐπίασε τρία
παιδιά ἐδικά μας, ὅπου ἐψάρεναν, καὶ ἐζητοῦσαν νὰ τὰ πάρουν
εἰς ἄλλον τόπον νὰ τὰ πουλήσουν, καὶ τὰ ἐξαγοράσαμεν ἡμεῖς
διὰ γρόσια

1.652

Μᾶς ἔχουν καὶ εἰς τὴν θάλασσαν οἱ κλέπται ζημίας κεφαλαιώ-
δεις εἰς καΐκια ἕως κρασί, σχοινία, πανία, γρόπους καὶ ἄλλα,
γρόσια

18.364

Σούμα ὀλικῆ ἐξόδων, δοσιμάτων καὶ λοιπῶν, γρόσια

120.050

* Ὑφείλω τὰ ὅσα ἐδόθησαν εἰς τὴν Τουρκίαν

40.017

80.033

Διὰ δὲ τὰ 115 ἀρμαμέντα ἑλληνικά, ὅπου ἐστάθησαν ἀραμέ-
να εἰς τὴν νῆσόν μας, ἃς γίνῃ συμπερασμὸς πόσον κρασί ἔπιον οἱ
ναῦται τῶν καραβίων, πόσα σταφύλια ἔφαγον, πόσα ἀμύγδαλα,
πόσα βόδια, πόσα γιδοπρόβατα, πόσας ὄρνιθας, καὶ ἃς προσθέσῃ
ἀριθμὸν γροσίων.

* Ἡ περίμετρος τῆς νῆσον μας εἶναι μιλίων 30.

10.000 ἄνθρωποι, νὰ τρώγουν ἐννέα ἡμέρες σταφύλια, δὲν
ἤμπορῶ νὰ εἶρω ἀριθμὸν. Μίαν πείραξιν, δμως, δὲν μᾶς ἔδωσαν,
ὅπου δὲν μᾶς ζητοῦσαν καλάθια, νὰ τὰ βάζουσι, μόνον τὰ ἔκο-
πτον μὲ τὰς κληματίδας.

1. Τράκαν.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΙΣΥΡΟΥ

(Μέχρι τῆς Ἀθηναϊκῆς Συμμαχίας)

Ὑπὸ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Γ. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τὸ δημοσιευόμενον πρῶτον μέρος τῆς ἱστορίας τῆς Νισύρου καλύπτει τὴν περίοδον ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων μέχρι τῆς ἐποχῆς τῆς Ἀθηναϊκῆς συμμαχίας.

Ἐπιδιώξις μου ὑπῆρξε νὰ ἀνιστορήσω πλήρως τὴν Νίσυρον, κατὰ τὴν περίοδον αὐτήν. Δὲν εἶμαι βέβαιος ἐὰν ἐπέτυχον τοῦτο.

Ἡ ἱστορία μιᾶς περιοχῆς, ὡς ἡ Νίσυρος, καὶ μιᾶς περιόδου, ὡς ἡ ἱστορουμένη, εἶναι ἐξαιρετικὰ ἄχαρις καὶ δύσκολος ἐργασία. Τὰ γραπτὰ κείμενα, τὰ μνημεῖα καὶ τὰ εὐρήματα εἶναι ἀπελλιτικῶς ἀνεπαρκῆ. Ἄν ἡ ἱστορικὴ ἐργασία εἶναι, ὡς ἐκ τῆς φύσεώς της, γενικῶς ἀτελής, ἡ ἐν προκειμένῳ ἰσχύοντος τοῦ διαθεσίμου ὕλικου ἐπηύξησε τὰς ἐξ ἀντικειμένου ἑλλείψεις. Ἡ κριτικὴ, ἡ ἐρμηνευτικὴ καὶ ἡ συγκριτικὴ μέθοδος, τὰς ὁποίας ἐχρησιμοποίησα, καὶ ἡ συμπλήρωσις τῶν κενῶν διὰ παραλλήλων ἱστορικῶν δεδομένων συγγενῶν πρὸς τὴν Νίσυρον περιοχῶν, μοιραίως δὲν δύνανται νὰ ὀδηγήσουν, οὔτε εἰς ἀσφαλῆ, οὔτε εἰς ἀδιαμφισβήτητα συμπεράσματα.

Παρέμεινεν ὅμως ἀκεραία ἡ προσπάθεια τῆς συνθέσεως, εἰς ἐνιαῖον ὀργανικῶς σύνολον, τοῦ διαθεσίμου ὕλικου, τοῦ ἀφορῶντος ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἰς τὴν Νίσυρον. Ὅταν ἀνορυχθοῦν οἱ ἄγνωστοι θησαυροὶ τῆς Νισυριακῆς γῆς καὶ ἀποκαλυφθοῦν τὰ ζηλοτύπως κατακρατούμενα μυστικὰ τοῦ βίου τῆς νήσου κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην, ἀσφαλῶς, ἄλλοι θὰ ἐργασθῶν ὑπὸ εὐτυχεστέρας προϋποθέσεις καὶ θὰ δημιουργήσουν πληρέστερον ἔργον. Μέχρι τότε ὅμως, ἡ παροῦσα ἱστορία, παρ' ὅλας τὰς ἑλλείψεις της, θὰ εἶναι χρήσιμος.

Τὴν ἱστορίαν τῆς Νισύρου τὴν ἀφιερῶνω εἰς τὴν μητέρα μου Εἰρήνην, τὸ γένος Νικολάου Πετρούτσου. Τῆς ὀφείλω τὴν ἀφιέρωσιν αὐτήν, διότι μὲ ἐδίδαξε νὰ ἀγαπῶ τὴν Νίσυρον καὶ νὰ αἰσθάνωμαι πολὺ περισσότερον Νισύριος ἀπὸ ὅ,τι πραγματικῶς εἶμαι.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Ι
ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΙΣΥΡΟΥ

Βιβλιογραφία: Στράβων, ἔνθ. ἀν.* Πλίνιος, ἔνθ. ἀν. Στέφανος Βυζάντιος, ἔνθ. ἀν. Εὐσταθίου Θεσ. ἔνθ. ἀν., Διονυσίου Πύρρου, ἔνθ. ἀν., Σκύλακος Καρυανδέως, ἔνθ. ἀν., Ἀριστοτέλους, *Φυσικά*, IX, 21, Ἀνδριωτάκη Ν.Χ. ἐν *Message*, τοῦ ἰδίου ἐν «Πλάτωνι». Bondelmonti, ἔνθ. ἀν. Boschini, ἔνθ. ἀν. Grill E. ἔνθ. ἀν., Dapper, ἔνθ. ἀν., ὅπου καὶ πλουσία βιβλιογραφία. Νουάρου Μιχαηλίδου, ἔνθ. ἀν., Παπαδοπούλου Γ., *Ἱστορία*, τοῦ ἰδίου, *Ἡμερολόγιον*, Reclus, ἔνθ. ἀν., Vivien de Saint Martin, ἔνθ. ἀν., Flegel C., ἔνθ. ἀν., Γεωργαντᾶ, ἔνθ. ἀν., ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία, Λογοθέτη Μ., ἔνθ. ἀν.

1. Ἡ θέσις καὶ ἡ φύσις, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἔζησεν ἡ ζῆ, ἔδρασεν ἡ δρᾶ, ἕνας λαός, συνιστοῦν θεμελιώδεις καὶ πρωταρχικοὺς παράγοντας τοῦ ἱστορικοῦ του γίνεσθαι. Ἡ θέσις καὶ ἡ φύσις μιᾶς περιοχῆς διαμορφώνουν τὸν χαρακτῆρα τοῦ διαμένοντος ἐν αὐτῇ λαοῦ, συμβάλλουν οὐσιωδῶς καὶ ἐπιδρῶν ἀποφασιστικῶς εἰς τὴν ὕλικὴν καὶ πνευματικὴν του πρόοδον καὶ ἀνάπτυξιν καὶ εἰς τὴν ἰδιομορφίαν καὶ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν του. Ἐκ τῆς θέσεως καὶ τῆς φύσεως μιᾶς περιοχῆς ἐπηρεάζονται κατὰ μέγα μέρος αἱ διαμορφούμεναι σχέσεις της μετ' ἄλλων γειτονικῶν ἢ ἀπομεμακρυσμένων περιοχῶν, αἱ συγκοινωνιακαὶ καὶ ἐπικοινωνιακαὶ της δυνατοτήτες, ἡ μορφή καὶ ἡ σύνθεσις τῆς οἰκονομίας της, αἱ ἀντιδράσεις καὶ τὰ κίνητρα διὰ τὴν πνευματικὴν, κοινωνικὴν καὶ ἠθικὴν ζωὴν τοῦ ἐνοικοῦντος λαοῦ.

Τὰ ἀνωτέρω ἔχουσι πλήρη ἐφαρμογὴν καὶ εἰς τὴν Νίσυρον. Ἡ θέσις τῆς νήσου καὶ τὸ φυσικὸν αὐτῆς περιβάλλον ἠσκησαν κατάδηλον ἐπιρροὴν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς ἱστορικῆς της φυσιογνωμίας. Ἰδιαίτερος μάλιστα διὰ τὴν Νίσυρον, δὲν θὰ ἦτο ὑπερβολὴ νὰ ἰσχυρισθῆ τις, ὅτι ἡ ἱστορία τῶν κατοίκων τῆς νήσου εἶναι εἴτε ἀδιάκοπος καὶ τραχὺς ἀγὼν νὰ ὑποτάξουν ἢ νὰ ἀπολυτρωθοῦν ἀπὸ τὸ σκληρὸν καὶ πολλάκις μοιραῖον φυσικὸν περιβάλλον μὲ τὸ ὁποῖον τοὺς συνέζευξαν ἡ μοῖρα καὶ οἱ θεοί, εἴτε συνεχῆς καὶ ἐπίμοχος προσπάθεια νὰ προσαρμόσουν τὴν ζωὴν των εἰς τὴν ἀμετάκλητον ἐπιταγὴν τῶν ἀναλλοιώτων δεδομένων τῆς φύσεως. Καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς συνεχοῦς πάλης καὶ προσπάθειας συνοδεύουν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον.

2. Ἡ νοτιοδυτικὴ περιοχὴ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καταλαμβάνεται, κατὰ μέγα μέρος, ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Καρίαν. Οἱ κατοικοῦντες τὴν περιοχὴν Κᾶρες εἶναι λαὸς μὲ ἔντονον φυσικὴν καὶ φυλετικὴν φυσιογνωμίαν καὶ μὲ πανάρχαιαν ἱστορίαν. Ἡ παραλία τῆς Καρίας εἶναι ἀνώμαλος, μὲ συνεχομένους κόλπους καὶ κολπίσκους, ἀβαθεῖς ἢ βαθεῖς, μὲ ἐκτεταμένα βραχώδη ἢ ἀμμώδη ἀκρωτήρια, σαφῆς εἰκὼν γεωλογικῶν μεταβολῶν. Παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς

(*) Αἱ παραπομπαὶ ἀφοροῦν εἰς τὴν γενικὴν βιβλιογραφίαν, ἥτις παρατίθεται εἰς τὸ τέλος τῆς μελέτης.

Καρίας, ἄλλοῦ ἐν εἶδει προεκτάσεως τῆς μικρασιατικῆς γῆς καὶ ἄλλοῦ ὡς ἀναδυθέντα τμήματα τοῦ θαλασσίου βυθοῦ, περιβάλλουν τὴν παραλίαν τὰ Δωδεκάνησα, τὸ νησιωτικὸν σύμπλεγμα τῶν ἀρχαίων νοτίων Σποράδων.

Ἐκ τούτου κέντρου τῆς Καρίας· καὶ εἰς μέγα μῆκος ἐντὸς τῆς θαλάσσης, ἐκτινάσσεται ὡς ἀνώμαλος γλῶσσα ἢ χερσονήσος τῆς Κνίδου, ἀποτελοῦσα τὸ νότιον τμήμα τοῦ κόλπου τοῦ Κεραμικοῦ καὶ τὸ βόρειον τμήμα τοῦ κόλπου τῆς Δωρίδος. Εἰς τὴν κεφαλὴν τῆς χερσονήσου τῆς Κνίδου σχηματίζεται τὸ ἀκρωτήριο τοῦ Τριοπίου, ὅπου εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν εἶχεν οἰκοδομηθῆ ὁ περιφανὴς καὶ περίλαμπρος ναὸς τοῦ Τριοπίου Ἀπόλλωνος, θεοῦ τῆς Δωρικῆς φυλῆς καὶ προστάτου τῆς περιοχῆς, ἐπίκεντρον θρησκευτικόν, φυλετικόν καὶ πολιτιστικόν καὶ ταμειυτήριον τῆς Δωρικῆς ἐξαπόλεως, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπήγετο καὶ ἡ Νίσυρος.

Ἐκ τούτου εἰς τὰ κατάντι τοῦ Τριοπίου ἀκρωτηρίου καὶ εἰς ἀπόστασιν ἐννέα μιλίων ἀπ' αὐτοῦ, πρὸς δυσμᾶς, κεῖται ἡ Νίσυρος. Καταλαμβάνει τὸ κέντρον τοῦ νησιωτικοῦ συγκροτήματος τῶν καλουμένων νοτίων Σποράδων καὶ εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς κυρίας γραμμῆς τῆς ἐκκινούσης ἀπὸ τῆς περιοχῆς τῆς πόλεως Καμείρου τῆς Ρόδου καὶ διηκούσης μέχρι τῆς Σάμου. Βορείως τῆς Νισύρου εὐρίσκεται τὸ κοῖλον τμήμα τοῦ κόλπου τῆς Κεφάλου τῆς νήσου Κῶ. Νοτίως τῆς Νισύρου κεῖται ἡ Τήλος, νοτιοανατολικῶς ἡ νῆσος Σύμη καὶ δυτικῶς ἡ νησίς Σύρνα καὶ ἡ Ἀστυπάλαια. Ἡ Νίσυρος δακτυλιοῦται ἀπὸ δορυφόρους νήσους καὶ νησίδας, τὸ Γυαλί, τὴν Περγουσαν, τὴν Παχειάν, τὴν Στρογγυλὴν, τὴν Ἀντιλέουσαν καὶ τινὰς βραχῶδεις ἐξάρσεις τοῦ βυθοῦ. Ἡ περιρρέουσα τὴν Νίσυρον θάλασσα - ὡς καὶ τὰς περὶ αὐτὴν νησίδας καὶ τὰς νήσους τοῦ συγκροτήματος τῶν νοτίων Σποράδων - ὀνομάζεται, ἤδη ἀπὸ τῶν παλαιωτάτων χρόνων, Καρπάθειον πέλαγος, ὁμώνυμον τῆς νήσου Καρπάθου, κειμένης νοτιοδυτικῶς τῆς Νισύρου, καὶ ὁρατῆς ἀπ' αὐτῆς εἰς ἡμέρας μεγάλης διαυγείας. Τὸ Καρπάθειον πέλαγος οὕτω ἐξαπλοῦται ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Κρήτης καὶ φθάνει μέχρι τῶν καρικῶν παραλίων, ἐλεύθερον ἀπὸ βορρᾶ καὶ νότου, καὶ συνεχόμενον πρὸς ἄρκτον μὲν μετὰ τοῦ κεντρικοῦ Αἰγαίου, πρὸς νότον δὲ μετὰ τοῦ Λιβυκοῦ πελάγους. Τὸ Καρπάθειον πέλαγος εἶναι θάλασσα κατ' ἐξοχὴν ἀνήσυχος καὶ τεταραγμένη καὶ δυσπροσπέλαστος. Οἱ εὐρεῖς ἢ στενοὶ δίαυλοι, σχηματιζόμενοι μετὰ τῶν νήσων καὶ τῆς μικρασιατικῆς παραλίας, δημιουργοῦν ἰσχυρὰ θαλάσσια ρεύματα, τὰ ὅποια ὑποβάλλουν τοὺς διαπλέοντας εἰς σκληρὰν δοκιμασίαν καὶ εἰς ἀπροβλέπτους κινδύνους. Ἡ Νίσυρος προσβάλλεται ἀπὸ ἀνατολικὸς καὶ νοτιοδυτικὸς ἀνέμους καὶ ὅταν πνέουν οὗτοι σχηματίζονται τόσο ἰσχυρὰ καὶ ἐπικίνδυνα ρεύματα, ὥστε ὁ περὶ αὐτὴν διάπλους καθίσταται ἀδύνατος. Τὸ βάθος τῆς θαλάσσης εἰς τὰ ἀνοικτὰ τῆς νοτίας καὶ νοτιοδυτικῆς πλευρᾶς τῆς Νισύρου φθάνει τὰ 600 μέτρα, ἐνῶ βορείως καὶ βορειοανατολικῶς τὸ βάθος δὲν ὑπερ-

βαίνει τὰ 350 μέτρα, ἔκτος ἐνὸς βαθέος ρήγματος, ἀνατολικῶς τῆς νη-
σίδος Στρογγυλῆς, τοῦ ὁποίου τὸ βάθος εἶναι περὶ τὰ 650 μέτρα.

Ὁ Στράβων καθορίζει τὴν θέσιν τῆς Νισύρου ὡς ἐξῆς: «*Ἐξω γὰρ τῆς Κῶ καὶ τῆς Ρόδου, περὶ ὧν ἐροῦμεν ὕστερον, τὰς τε ἄλλας ἐν ταῖς Σποράσι τίθεμεν καὶ δὴ καὶ ἐνταῦθα μεμνήμεθα αὐτῶν, καίπερ τῆς Ἀσίας οὐ τῆς Εὐρώπης ἐγγὺς οὐσῶν, ἐπειδὴ ἡ Κρήτη καὶ ταῖς Κυκλάσι καὶ τὰς Σπορά-
δας συμπεριλαβεῖν ὑπήγετο πῶς ὁ λόγος. . . Νίσυρος δὲ πρὸς Ἄρκτον μὲν ἐστὶ Τήλου διέχουσα αὐτῆς ὅσον ἐξήκοντα σταδίους, ὅσους καὶ Κῶ διέχει»·
Εἰς ἄλλο σημεῖον ὁ Στράβων, ἀναφερόμενος εἰς τὴν Κνίδον, λέγει: «*Εἶτα Κνίδος, δύο λιμένας ἔχουσα, ὃν ἕτερον κλειστὸν τριηρικὸν καὶ ναύστα-
θμὸν νηασὶν εἴκοσι. Πρόκειται δὲ νῆσος ἑπταστάδιος πῶς τὴν πείμეტρον, ὑψηλὴ καὶ θεατροειδῆς συναπτομένη χῶμασι πρὸς τὴν ἠπειρον καὶ ποιούσα δίπολιν τρόπον τινα τὴν Κνίδον, κατ' αὐτὴν δὲ Νίσυρος πελαγία*». Περίπου κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον περιγράφουν τὴν θέσιν τῆς Νισύρου καὶ ὁ Πλίνιος καὶ ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος.*

Ἡ θέσις τῆς Νισύρου εἶναι 10 μίλλια νοτίως τῆς Κῶ, 8 μίλλια βορειο-
δυτικῶς τῆς Τήλου καὶ 9 μίλλια νοτιοδυτικῶς τοῦ Τριοπίου ἀκρωτηρίου. Ἐδρίσκεται εἰς μέσον βόρειον γεωγραφικὸν πλάτος 36° καὶ 35' καὶ μέσον ἀνατολικὸν γεωγραφικὸν μῆκος 27°, 10' καὶ 30'.

3. Τὸ σχῆμα τῆς Νισύρου εἶναι περίπου κυκλικόν, μὲ μικρὰς ἀλλοιω-
σεις, αἵτινες προσδίδουν, ἐν ὀριζοντιογραφίᾳ, εἰς τὴν νῆσον τὸ σχῆμα πεντα-
γώνου μὲ μικρὰς ἀνισότητας τῶν γραμμῶν τῆς. Ἔχει μέγιστον μῆκος 7,5 χλμ.
καὶ μέγιστον πλάτος 8,5 χλμ., τὸ δὲ ἔμβαδόν τῆς εἶναι περίπου 41,13 τ. χλμ.

Ὁ ἀπὸ θαλάσσης περίγυρος τῆς νήσου εἶναι θεαματικὸς, μὲ ἀδιακό-
πους ἐναλλαγὰς, ἢ παραλία, ἀπὸ τοῦ Μανδρακίου πρὸς τοὺς Πάλους καὶ
ἀπὸ τῆς Παναγίας τῆς Θερμιανῆς μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Μαῦρο, ἔχει μι-
κρὰ βάθη κυμαινόμενα ἀπὸ τοῦ 1 μ. ἕως τῶν 3,5 μ. Ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριο Μαῦ-
ρο μέχρι τοῦ Μανδρακίου, ἡ παραλία ἔχει ἀγρίας καὶ ἀποκρήμνους ἐγκοπὰς,
μὲ βάθη ἀπὸ 4 - 20 μ. Τὰ κυριώτερα ἀκρωτήρια τῆς Νισύρου εἶναι τὸ πετρῶ-
δες ἀκρωτήριο, μὲ τὴν ἔξαρσιν τῆς Πέτρας τοῦ Καλογήρου, εἰς τὴν κεφα-
λὴν του, τὸ Λευκός, τὸ Λουτρός, τὸ Πηλῶδες, τὸ Ἀμμῶδες καὶ ἡ Ἀκρω-
τήρα. Οἱ κυριώτεροι κόλποι τῆς εἶναι τοῦ Κόρφου, τοῦ Λεφροῦ καὶ τῶν Πά-
λων. Τὰ ὑψηλότερα βουνὰ τῆς Νισύρου εἶναι τοῦ Προφήτου Ἥλιου (Δια-
βάτη) 698 μ. ὕψους, τοῦ Σωτήρα 540 μ., τοῦ Ἀη - Γιώργη 519 μ., τοῦ Ἀη-
Γιάννη 585 μ., τὸ Νύφιος 541 μ., τὸ Ντράννι 384 μ., ὁ Ἅγιος Ἥλιος 478 μ.,
τὸ Μάλι 433 μ., ὁ Ἀκιμαρόνας 452 μ., καὶ ὁ Ἀη-Βασίλης 418 μ. Εἰς τὸ κέν-
τρον περίπου τῆς νήσου, περιβαλλομένη ἀπὸ τὰς κορυφὰς τῶν βουνῶν,
εὑρίσκεται ἡ ἠφαιστειακὴ πεδιάς τοῦ Λακκιοῦ — Ραμμοῦ μήκους 2.800 μ.
περίπου καὶ μέσου πλάτους 450 μ., καὶ ἡ πεδιάς τοῦ Κάτω Λακκιοῦ, μήκους

875 μ. καὶ μέσου πλάτους 175 μ. Βαθεῖαι χειμαρρῶδεις διαβρώσεις ἀδλακῶνουν τὰ ἠφαιστειογενῆ πετρώματα τῆς Νισύρου εἰς δλην τῆς τὴν ἔκτασιν ἀπὸ τὰ βουνὰ πρὸς τὴν θάλασσαν. Ρέοντα ὕδατα ἢ ὑπόγειαι λίμναι δὲν ὑπάρχουν. Δύο μικραὶ πηγαί, τὸ *Πηγάδι τῆς κυρᾶς* καὶ ἡ *Στέρνα τοῦ Μουλδουβάνου* εἶναι καρστικαὶ πηγαὶ ἀσημάντου παροχῆς. Τὰ ὄμβρια ὕδατα ἐκχύνονται σχεδὸν ἀμέσως εἰς τὴν θάλασσαν, εἴτε διὰ μέσου τῶν χειμαρρῶδων ἀγωγῶν, εἴτε διὰ μέσου ὑπογείων ρηγμάτων.

4. Ἡ Νίσυρος ἀποτελεῖται καθ' ὅλοκληρίαν ἀπὸ πετρώματα ἠφαιστειογενῆ. Ἀνδεσῖται καὶ τραχυανδεσῖται εἶναι τὰ κυρίαρχα πετρώματα τῶν χαμηλοτέρων στρωμάτων τῆς Νισύρου. Συνθέτουν τὴν βάσιν τῆς νήσου καὶ σχηματίζουν πεταλοειδῆ ὄγκον, ἀνοικτὸν νοτιοδυτικῶς. Αὐτὰ εἶναι καὶ τὰ παλαιότερα πετρώματα τῶν πρώτων ἠφαιστειακῶν ἐκρήξεων. Μεταξὺ τῶν πετρωμάτων αὐτῶν ὑπάρχουν ἠφαιστειογενεῖς τόφοι, προϊόντα τῆς μηχανικῆς ἐνεργείας τοῦ ἠφαιστείου καὶ κροκαλοπαγῆ ἢ λατυποπαγῆ πετρώματα, προϊόντα φυσικῆς ἐνεργείας. Αὐτὰ εἶναι πολὺ νεωτέρας ἡλικίας.

5. Ἡ Νίσυρος εἶναι θόλος ἠφαιστείου ἐν ἐνεργείᾳ. Τὸ ἠφαίστειον εὐρίσκεται ἐπὶ τοῦ σημείου ὅπου συναντῶνται δύο μεγάλα ρήγματα τοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς, τὸ ἐν ἀπὸ τὸν Μονόλιθον, τὴν Τῆλον, τὴν Νίσυρον, τὴν Κῶ καὶ τὴν Πάτμον, καὶ τὸ ἕτερον ἀπὸ τὴν Αἴγιναν, τὸν Πόρον, τὴν Σαντορίνην, τὴν Νίσυρον καὶ τὴν Μικρασίαν. Ἡ ἀπουσία ἄλλων εἰδῶν πετρωμάτων, πλὴν τῶν ἠφαιστειογενῶν, μᾶς ὀδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ Νίσυρος εἶναι, καὶ κατὰ τὴν γένεσίν της καὶ κατὰ τὴν διαμόρφωσίν της, κατασκευάσμα ἠφαιστειακῆς ἀποκλειστικῶς ἐνεργείας. Κατὰ τὴν ἄποψιν τῶν γεωλόγων, ἡ Νίσυρος ἤρχισε νὰ σχηματίζεται ἀπὸ τὴν μειόκαινον ὑποπερίοδον τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος, ἤτοι 12 ἑκατομμύρια ἔτη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς μας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, εἰς τὸ σημεῖον ὅπου συναντῶνται αἱ ἠφαιστειακαὶ γραμμαὶ τοῦ πυθμένος τοῦ Αἰγαίου, ἐπεσυνέβησαν ἐκχύσεις λαβῶν, αἱ ὁποῖαι ἐσχημάτισαν τὸν πρῶτον σκελετὸν τῆς νήσου, ὁ ὁποῖος εἶχε μορφήν ἀμφιθεατρικὴν μὲ ἀνοιγμα πρὸς νότον. Μετὰ μακρὰν περίοδον ἡρεμίας, νέα δραστηριότης τοῦ ἠφαιστείου ἐξεδηλώθη ἐκ πολλῶν ὑποθαλασσίων στομιῶν, ἀπὸ τῶν ὁποίων τεραστία εἰς ὄγκον πυρακτωμένη ἠφαιστειώδης ὕλη ἐπεκάθησεν ἐπὶ τοῦ πρώτου πετάλου. Ἀκόμη τότε ἡ Νίσυρος δὲν εἶχεν ἀναδυθῆ. Κατὰ τὴν διάρκειαν τρίτης περιόδου ἐκρήξεων ἐπληρώθη ἐκ λάβας τὸ κενὸν τοῦ ἀμφιθεάτρου καὶ ἡ νοτιοδυτικὴ πλευρὰ τῆς νήσου. Συνεχίσθη τότε καὶ ὀριστικοποιήθη ἡ ἀνάδυσις ἀπὸ τῶν ὑδάτων τῆς νήσου, ἡ ὁποία ἔκτοτε ἔλαβε τὴν ὀριστικὴν της μορφήν. Μικρότερα κενὰ συνεπληρώθησαν διὰ τόφων. Οἱ γεωλόγοι ἀμφισβητοῦν ἂν ἡ περιοχὴ τοῦ Λακκίου καὶ τοῦ Ραμμοῦ εἶναι ἡ χοάνη τοῦ ἠφαιστείου. Ἡ ἐπικρατήσασα ἄποψις δέχεται, ὅτι ἡ ἠφαιστειακὴ αὕτη πεδιάς ἀποτελεῖ ἀτελεῖ πλήρωσιν, μὴ τελειωθείσαν δι'

ήφαιστειακῶν ὑλῶν, τοῦ ἀρχικοῦ πετάλου. Κρατηροειδῆ στόμια ήφαιστείου δὲν ἔχει ἡ Νίσυρος. Ἀποτελεῖ κρατηροειδῆ θόλον, ὁ ὁποῖος ἐπικάθηται εἰς τὰ ὑποβρύχια στόμια τοῦ ήφαιστείου καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐκδηλοῦται ἀπλῶς ἡ δρᾶσις τῶν ὑποθαλασσιῶν ἐνεργειῶν. Κοιλώματα τοῦ κρατηροειδοῦς θόλου εἶναι ὁ Στέφανος, μὲ διάμετρον 300 μ. καὶ βάθος 25 μ., ὁ Ἀλέξανδρος, διαμέτρου 100 μ. καὶ βάθους 30 μ., ὁ Μέγας Πολυβότης, διαμέτρου 80 μ. καὶ βάθους 12 μ., ὁ Μικρὸς Πολυβότης, διαμέτρου 18 μ. καὶ βάθους 12 μ., καὶ ἡ Ἀχελώνα. Ἐφαιστειακαὶ ἐκρήξεις κατὰ τὴν ἀρχαιότητα δὲν ἀναφέρονται ὑπὸ τῶν συγγραφέων. Γνωσταὶ ήφαιστειακαὶ ἐκρήξεις εἶναι αἱ τοῦ 1422, τοῦ 1830, τοῦ 1871, τοῦ 1873 καὶ τοῦ 1888. Τὸ ήφαιστειον σήμερον θεωρεῖται ἐν ἡρεμίᾳ, χωρὶς νὰ θεωρῆται καὶ ἐσβεσμένον. Σεισμοί, κατὰ τὸ πλεῖστον ήφαιστειογενεῖς, μικρᾶς συνήθως ἐντάσεως, εἶναι σχεδὸν ἀδιάλειπτοι εἰς τὴν Νίσυρον. Οἱ ἰσχυρότεροι ἐκ τῶν γνωστῶν σεισμῶν ἔλαβον χῶραν τῷ 1871, 1873, 1887, 1888 καὶ 1953.

Εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς νήσου, εἰς ἀκτὰς ἢ καὶ ἐντὸς τῆς θαλάσσης, ἀναβλύζουν θερμαὶ μεταλλικαὶ πηγαί, προϊόντα μεταήφαιστειακῶν φαινομένων. Αἱ κυριώτεραι ἐξ αὐτῶν εἶναι ἀνατολικῶς τοῦ Μανδρακίου καὶ τῶν Πάλων. Αἱ πηγαὶ τοῦ Μανδρακίου εἶναι ὑπέρθερμοι, χλωριοῦχοι καὶ θεικαὶ ἀλκαλικά ἀλιπηγαί. Τῶν Πάλων εἶναι ὑπέρθερμοι χλωρονατριοῦχοι πηγαί. Οἱ ἀρχαῖοι ἐξεμεταλλεύοντο, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, κυρίως τὰς πηγὰς τῶν Πάλων, ὅπου καὶ εὐρέθησαν οἰκιστικὰ κατάλοιπα ἐντὸς τῆς παραλιακῆς ζώνης. Τῷ 1889, ἐν μέρει βυθισμένα ἐντὸς τῆς θαλάσσης, εὐρέθησαν ἐρείπια, πιθανῶς τῶν Πηγῶν τοῦ Ἴπποκράτους.

6. Ἡ φυσικὴ οἰκονομία τῆς Νισύρου δὲν παρέχει εὐρείας ἢ ἀξιολόγους δυνατότητας ἀναπτύξεως τῆς νήσου. Τὸ πετρώδες καὶ ήφαιστειογενὲς τοῦ ἐδάφους, ἡ ἔλλειψις μεγάλων ἐκτάσεων πρὸς καλλιέργειαν, ἡ μεγάλη κλίσις τῆς γῆς - ἡ μέση κλίσις τοῦ ἐδάφους τῆς νήσου εἶναι 18°, εἰς πολλὰ δὲ σημεῖα φθάνει τὰς 40° - ἡ ἔλλειψις ὕδατικοῦ πλοῦτου, αἱ δυσμενεῖς κλιματολογικαὶ συνθῆκαι, δὲν ὑπῆρξαν παράγοντες εὐνοϊκοὶ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας, ἡ ὁποία καὶ ἦτο ἡ κυριώτερα πλουτοπαραγωγικὴ πηγὴ τῆς νήσου. Παρὰ τὰς δυσμενεῖς ἀντικειμενικὰς προϋποθέσεις, ἡ ἐργατικότης τῶν κατοίκων καὶ ἡ φυσικὴ εὐφυΐα καὶ ἐφευρετικότης, ἡ ὁποία τοὺς διακρίνει, κατάρθωσαν νὰ μειώσουν κατὰ τὸ δυνατόν τοὺς ἀρνητικούς παράγοντας καὶ οὕτω ἡ γεωργία τῆς Νισύρου νὰ ἐμφανίζεται περισσότερον ἀνεπτυγμένη ἀπὸ ἄλλας ὁμοιογενεῖς νήσους, ὡς ἡ Χάλκη, ἡ Σύμη, οἱ Λειψοί, ἡ Πάτμος. Ἡ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα γεωργικὴ παραγωγή φαίνεται ὅτι ἐκάλυπτε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἀναγκῶν τῶν κατοίκων, τινῶν δὲ προϊόντων ἡ παραγωγή ἐπέτρεπε καὶ τὴν ἐξαγωγήν, κυρίως ὅμως λόγῳ τῆς καλῆς ποιότητος αὐτῶν καὶ τῆς φήμης ἣν εἶχον ἀποκτήσει. Τὰ κυριώτερα προϊόν-

τα τῆς Νισύρου ἦσαν τὰ σῦκα, ὁ σῖτος, τὸ ἔλαιον, ὁ οἶνος καὶ τὸ μέλι. Εἰδικῶς ὁ «Νισύριος οἶνος ἦτο χρηστός» καὶ ἐξήγετο, λόγῳ τῆς ποιότητός του, εἰς τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια. Ἡ δενδρώδης καλλιέργεια ὑπῆρξε πτωχὴ καὶ μικρὰ ἢ κτηνοτροφία. Γνωστὴ εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἦτο ἡ αὐτοφυῆς βλάστησις τῆς ἱερᾶς ἄκανθας, ἱαματικοῦ θάμνου τὸν ὁποῖον περιγράφει ὁ Πλίνιος. Ἀπὸ ἀπόψεως πανίδος, γνωστός ἦτο ὁ κύανος, τὸν ὁποῖον ὁ Ἄριστοτέλης («Περὶ τὰ ζῶα ἱστοριῶν» IX, 21, 3) περιγράφει οὕτω: *Ἔστι δὲ πετραῖος ὃ ὄνομα κύανος· οὗτος ὁ ὄρνις ἐν Νισύρῳ μάλιστα ἐστίν. ποιεῖται δὲ ἐπὶ τῶν πετρῶν τὰς διατριβάς· τὸ δὲ μέγεθος κοττύφου μὲν ἔλαττον, σπίζης δὲ μείζων μικρῶ. Μεγάπους δὲ καὶ πρὸς τὰς πέτρας προσαναβαίνει. Κυανοῦς ὄλος. Τὸ δὲ ρύγχος ἔχει λεπτὸν καὶ μακρὸν, σκέλη δὲ βραχέα τῇ πίσῳ παρόμοια.* Ἀπὸ ἀπόψεως ὀρυκτῶν, ἡ Νίσυρος ἦτο γνωστὴ διὰ τὴν παραγωγὴν κισσήρεως, κισσηροχωμάτων καὶ πορσελλάνης. Ἡ κίσσηρις, ἀφθονοῦσα ἐν Νισύρῳ λόγῳ τῶν πολλῶν ἠφαιστειογενῶν τόφῳων, ἐξωρῦσσετο ἐπιφανειακῶς, ἦτο ἀρίστης ποιότητος, ἐξήγετο εἰς μεγάλας ποσότητας καὶ ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς μονωτικὸν ὑλικόν, ὡς καλλυντικὸν καὶ εἰς τὴν βιομηχανίαν παπύρων καὶ μεμβρανῶν. Γνωστός καὶ περιζήτητος, λόγῳ τῆς ποιότητός του, ἦτο ὁ *μύλιος λίθος*, αἱ μυλόπετραι, αἱ ὁποῖαι μάλιστα ἐξητοῦντο καὶ ἐπωνύμως ὡς *πέτρα Νισυρίτις*. Ὁ Στράβων ἀναφέρει ὅτι ἡ χρῆσις τῶν νισυριακῶν μυλίων λίθων ἦτο λίαν διαδεδομένη, πολλοὶ δὲ μῦλοι γειτονικῶν περιοχῶν ἐλειτούργουν μὲ αὐτούς. *Καὶ μυλίον λίθον τοῖς γούν ἀστυγείτοσιν, ἐκείθεν ἐστὶν ἡ τῶν μύλων εὐπορία.* Ἐξ ἄλλου ὁ κ. I.N. Καζαβῆς ἀναφέρει καὶ στίχους τοῦ Ἀντιπάτρου, ἀναφερομένους εἰς τοὺς νισυρίους μυλίους λίθους:

«Ἴσχετε χεῖρα, μυλαῖον ἀλετριδῶς
εἶδετε μακρά, κ' ἦν ὄρθρον
προλέγη γῆρις ἀλεκτρούνων
Δηὼ γὰρ νύμφαισι χερῶν
ἐπετείλατο μόχθους.
αἱ δὲ κατ' ἀκροτάτην ἀλλόμεναι
τροχίην ἄξονα δινεύουσιν
ὁ δ' ἀκτίνεσιν ἐλικταῖς
στρωμᾶ Νισυρίων κοῖλα βάρη
μυλάκων.»

Οἱ Φοίνικες ἐμπορεύθησαν τὸ θεῖον τῆς Νισύρου, εὐρισκόμενον ἐν ἀφθονίᾳ εἰς τὰς περὶ τοὺς κρατηροειδεῖς θόλους περιοχάς, ὡς καὶ τὴν στυπτηρίαν, τὸ δὲ ἐμπόριον καὶ ἡ παραγωγὴ θείου συνεχίσθη ὑπὸ τῶν Δωριέων καὶ ἐξήγετο εἰς Ἑλλάδα καὶ Μικρασίαν. Ἡ βιοτεχνία τῶν ἀγγείων, φαίνεται, ὅτι ἦτο διαδεδομένη ἐν Νισύρῳ, λόγῳ τῶν πολλῶν εὐρημάτων διαφόρων τύπων καὶ χρησιμότητος ἀγγείων. Ἡ λεπτότης τῶν διακοσμῆσεων ὀδη-

γεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὑπῆρχον ἐργαστήρια τεχνητῶν διακοσμητῶν. Ἐπίσης ἐγένετο κατεργασία δερμάτων, καὶ ἐπὶ Φοινίκων ὑπῆρχον ὑφαντουργεῖα καὶ βαφεία βιομηχανικῆς ἐκτάσεως, ἀφοῦ ἡ Νίσυρος ἦτο ἐν τῶν μεγάλων κέντρων ἀλιείας κογχυλίων, ἐξ ὧν παρήγετο ἡ πορφυρὰ βαφή.

Τὸ ἐμπόριον ὑπῆρξε διὰ τὴν Νίσυρον μία τῶν βασικῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν. Οὕτω ἐξηγεῖται ὁ πλοῦτος, τὸν ὁποῖον κατὰ καιροὺς ἀπέκτησε, καὶ ἡ δυσαναλόγως μεγάλη, ἐν σχέσει μὲ τὸ μέγεθός της, δύναμις τοῦ ναυτικοῦ τὸ ὁποῖον διετήρει.

Ἡ ἀλιεία τῆς νήσου ἦτο ἀνεπτυγμένη. Τέλος, ἡ Νίσυρος εἶχεν ἀξιόλογον λιμένα καὶ ἐμπορικὰς ἀποθήκας, ἦτο δὲ συχνῆ ἡ ἐπικοινωνία μὲ τὰς νήσους, τὴν Καρίαν, τὴν Λυδίαν, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θράκην, τὴν Κιλικίαν, τὴν Συρίαν, τὴν Αἴγυπτον, τὴν Σικελίαν, καὶ φυσικὰ μὲ τὴν Ἑλλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙ

Η ΓΕΝΕΣΙΣ ΤΗΣ ΝΙΣΥΡΟΥ

Βιβλιογραφία: Ἀπολλόδωρος, 1,2,3. Εὐσταθίου, ἔνθ. ἀν. 525. Πausanias, 1,2,4. Στράβων, X,5,16. Διόδωρος Σικελιώτης V, 54,3. Guthrie, W.K.C. *The Greeks and their Gods*, London 1954. Dudhie, a. *The Greek Mythology*, London 1966. Nilsson, M.P. *A History of the Greek Religion*, Oxford, 1949. Persson, A.N. *The Religion of Greece in prehistoric times*, 1942. Richard, C. *Les Religions Prehelléniques*, 1948. Rose, H.J. *A Handbook of the Greek Mythology*, London, 1958. Rispen J. *Ἑλληνικὴ Μυθολογία*. Decharme, *Ἑλληνικὴ Μυθολογία*. Robert Graves, *The Greek Mythology*, 1964. Ἀνδριωτάκη, ἔνθ. ἀν., Ζερβοῦ, ἔνθ. ἀν., Καζαβῆ, ἔνθ. ἀν., Λογοθέτη I, ἔνθ. ἀν., Levi Doro, ἔνθ. ἀν. Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη, λέξις *Νίσυρος*. Martinelli, ἔνθ. ἀν., Παπαδοπούλου, ἔνθ. ἀν. Reclus, ἔνθ. ἀν., Volonakis, ἔνθ. ἀν., Flegel, ἔνθ. ἀν. Hicks, *History of Kos*.

1. Ὀλίγαι νῆσοι ἔχουν τὸ προνόμιον νὰ συνδέουν τὴν γένεσιν τῶν μὲ ἓνα ἀπὸ τοὺς μύθους, τοὺς ὁποίους ἐδημιούργησαν οἱ ἀρχαῖοι, διὰ νὰ ἐκφράσουν μίαν πραγματικὴν κατάστασιν, τῆς ὁποίας αἱ ἐκδηλώσεις καὶ τὰ φαινόμενα ἐξήρχοντο τοῦ ἐπαισθητοῦ, ἢ διὰ νὰ συμβολίσουν τὴν ἠθικὴν ποιότητα τῶν φυσικῶν γεγονότων καὶ τὴν οὐσίαν τῶν φυσικῶν νόμων. Ἡ μέθοδος τῆς μυθολογίας ἐκφράσεως, οἰκεία εἰς ὄλους τοὺς ἀρχαίους λαοὺς, ὡς ἐκφράζουσα θρησκευτικὰς ἀνάγκας ἢ ὑπερβατικὰς ἐρμηνείας, εἰς τοὺς Ἑλληνας συνεδύαθη κατ' ἀνεπανάληπτον τρόπον μὲ τὴν γνησίαν πλαστικὴν σκέψιν καὶ τὴν αἰσθητικὴν ἐκδήλωσιν. Τίποτε δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ δύναται νὰ παρασταθῇ διὰ τῆς ζωγραφικῆς ἢ τῆς γλυπτικῆς καί, βεβαίως, νὰ διατυπωθῇ μὲ διαύγειαν, σαφήνειαν

καὶ ἀπλότῃ δια τοῦ λόγου. Καὶ σχεδὸν οὐδεμία φυσικὴ ἢ ἠθικὴ ἐκδή-
λωσις δὲν παρέμεινε ἐξω τοῦ κύκλου τῶν ἑλληνικῶν μύθων. Ἦτο φυσικόν,
ἢ Νίσυρος, ἀποτελοῦσα καθ' ἑαυτὴν φυσικὸν φαινόμενον μὲ συχνὰς ἐντό-
νους ἐκδηλώσεις, νὰ γίνῃ ἀντικείμενον τῆς μυθικῆς φαντασίας τῶν Ἑλλη-
νων. Ἡ γένεσις, οὕτω, τῆς Νισύρου ἐσυμβολίσθη μὲ ἓνα ἀπὸ τοὺς πλεόν
γνωστοὺς καὶ ὠραίους ἑλληνικοὺς μύθους. Τὸν μῦθον τῆς Γιγαντομαχίας
καὶ τῆς ἥττης τοῦ γίγαντος Πολυβότου. Ποῖοι ὅμως ὑπῆρξαν οἱ Γίγαντες,
διὰ τί ἐγένετο ἡ Γιγαντομαχία καὶ ποία ὑπῆρξεν ἡ θλιβερά ἀλλ' ἀναπόφευ-
κτος μοῖρα τοῦ Πολυβότου;

2. Ἐν ἀρχῇ ἦτο τὸ Χάος, ἔπειτα ἡ Γῆ, καὶ κατόπιν ὁ Ἔρως. Ἡ Γῆ ἦτο
ἡ μήτηρ τῶν πάντων. Ἐγέννησε τὸν Οὐρανόν, ὁ ὁποῖος τὴν περιέβαλλε παν-
ταχόθεν μὲ τὸν ἑναστρον θόλον του. Ἀπὸ τὴν ἔνωσιν τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς
Γῆς ἐγεννήθησαν οἱ Τιτᾶνες, οἱ Κύκλωπες καὶ οἱ Ἑκατόγχειρες. Γονιμώτα-
τος ὁ Οὐρανὸς συνεχίζει ἀδιακόπως νὰ γεννᾷ. Γνωρίζει ὅμως ὅτι εἰς τῶν
υἰῶν του θὰ τὸν ἐξεθρόνιζε, δι' αὐτὸ ρίπτει τὰ τέκνα του εἰς τὰ σκοτεινὰ
τάρταρα. Ὁργισμένη ἡ Γῆ διὰ τὴν σκληρότητα τοῦ Οὐρανοῦ πρὸς τὰ τέ-
κνα των, συνωμότησε μὲ τὸν μικρότερον υἰὸν της, τὸν Κρόνον, ὅστις, καὶ
ἐπωφεληθεὶς καταλλήλου εὐκαιρίας, ἀποκόπτει διὰ δρεπάνου τὰ γεννητικὰ
μόρια τοῦ Οὐρανοῦ, καταστήσας αὐτὸν ἀνίκανον πρὸς περαιτέρω τεκνο-
ποιᾶν καὶ ἀχρηστεύσας αὐτὸν τοῦ λοιποῦ. Τὰς σταγόνας τοῦ αἵματος ἀπὸ
τὴν πληγὴν τοῦ Οὐρανοῦ ἐφύλαξεν ἡ Γῆ, καὶ ἐξ αὐτῶν ἐγεννήθησαν οἱ
Γίγαντες, εἰς περιοχὴν ἀνατολικῶς τῆς Ρόδου. *Γενέσθαι δὲ κατὰ τὸν και-
ρὸν τοῦτον ἐν τοῖς πρὸς ἕω μέρεσι τῆς νήσου Ρόδου τοὺς κληθέντας Γίγαν-
τας* (Διόδωρος 5,55). Ἡ ἰδία τύχη ἐπεφυλάσσετο, ἐν συνεχείᾳ, καὶ εἰς τὸν
Κρόνον, τὸν ὁποῖον ἐξεθρόνισε καὶ διεδέχθη ὁ Ζεὺς. Ὑπέικων εἰς τὰς παρα-
κλήσεις τῆς Γῆς, ὁ Ζεὺς ἀπελευθερώνει ἀπὸ τὰ τάρταρα τοὺς Τιτᾶνας, οἱ
ὁποῖοι, ὅμως, μὴ ἀνεχόμενοι τὴν ἐξουσίαν του, στρέφονται κατὰ τῶν νέων
θεῶν. Ὁ Ζεὺς, μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Κυκλώπων καὶ τῶν Ἑκατογχείρων, νι-
κᾷ καὶ ἐξουδετερώνει τοὺς Τιτᾶνας. Ὁργισμένη ἡ Γῆ, διὰ τὴν ἐκ νέου πτώ-
σιν τῶν τέκνων της, παρακινεῖ τοὺς Γίγαντας νὰ στραφοῦν κατὰ τῶν θεῶν
τοῦ Ὀλύμπου. Οἱ Γίγαντες ἦσαν ὄντα φόβερά. Εἶχον κολοσσιαίας διαστά-
σεις, ἀκαταμάχητον δύναμιν καὶ τρομερὰν ὄψιν. Μακρὰ κόμη καὶ πυκνὴ
γενειὰς ἐκάλυπτον τὴν ἀγρίαν κεφαλὴν των καὶ οἱ πόδες των ἦσαν κεκαλυμ-
μένοι μὲ φολίδας ἐρπετῶν. Ἀφύσικα γεννήματα μᾶς πρωτοφανοῦς πατρο-
κτονίας, διαθέτουν τὴν ἄλογον δύναμιν τῶν στοιχείων τῆς φύσεως. Μὲ
ἀπροσδόκητον ἔντασιν, ἀρχίζουν τὸν ἀγῶνα των ἐναντίον τῶν θεῶν, οἱ
ὁποῖοι συντόμως περιέρχονται εἰς δυσχερῆ θέσιν. Ἄλλ' οἱ Γίγαντες, κατ'
ἀντίθεσιν πρὸς ἄλλα μυθολογικὰ ὄντα, εἶναι θνητοί, καὶ αὐτὴν τὴν ἀδυνα-
μίαν προσπαθεῖ νὰ καλύψῃ ἡ Γῆ, σκεπτομένη νὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς τὸ μαγι-

κόν βότανον, δι' οὗ θά καθίσταντο ἀθάνατοι. Ὁ Ζεὺς τὸ ἀντιλαμβάνεται, διατάσσει τὸν Ἥλιον καὶ τὴν Σελήνην νὰ μὴ ἐμφανισθοῦν καὶ σπεύδει ὑπὸ τὸ φῶς τῶν ἀστέρων νὰ ἀφανίσῃ τὸ βότανον. Ὅσονδήποτε ἰσχυροὶ καὶ ἂν εἶναι οἱ Γίγαντες, ἤδη ἡ μοῖρα ἀπεφάσισε τὴν καταστροφὴν των. Ἀλλὰ πείσμονες οἱ Γίγαντες, παρ' ὅλον ὅτι γνωρίζουν ὅτι ἡ δύναμις των δὲν εἶναι πλέον ἀποφασιστικὴ, συνεχίζουν μὲ ὄλον ἐν μεγαλῦτέρᾳ ὁρμῇ τὸν ἀγῶνα. Εἶναι ὅμως ἡ προσπάθειά των ματαίᾳ. Τελικῶς, οἱ Γίγαντες νικῶνται καὶ ὑποχωροῦν. Ἡ Ἀθηνᾶ καταδιώκει τὸν Ἐγκέλαδον, τὸν φθάνει εἰς τὰς ἰταλικὰς ἀκτὰς καὶ τὸν καταπλακώνει μὲ τὴν Σικελίαν. Ὁ Ποσειδῶν ἀναλαμβάνει νὰ ἀφανίσῃ τὸν Πολυβότην. Νικημένος ὁ Γίγας Πολυβότης καὶ διωκόμενος ἀπὸ τὸν θεὸν τῆς θαλάσσης, διασχίζει ἔντρομος τὸ Αἰγαῖον διὰ νὰ σωθῇ. Ὁ Ποσειδῶν τὸν φθάνει πλησίον τῆς Κῶ. Ὁ Γίγας εἶναι πλέον εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ θεοῦ, ὁ ὅποιος διὰ τῆς τριαίνης του ἀποσπᾷ τὸ παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Χελῶνης τμήμα τῆς Κῶ καὶ τὸ ρίπτει κατὰ τοῦ φεύγοντος Πολυβότου, ὅστις καταπλακώνεται ὑπ' αὐτό. Ἡ οὕτω σχηματισθεῖσα νῆσος εἶναι ἡ Νίσυρος.

3. Ἐκτοτὲ ὁ ἐπαναστάτης Γίγας παραμένει ἐξουθενωμένος ἀπὸ τὴν βαρεῖαν μοῖραν του. Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν διαμαρτύρεται καὶ στενάζει ὑπὸ τὸ τραγικὸν πεπρωμένον του, ἀλλ' εἰς μάτην. Ἡ δύναμις τοῦ θεοῦ κυριαρχεῖ ἐπ' αὐτοῦ. Ὁ μῦθος τῆς γενέσεως τῆς Νισύρου ἀσφαλῶς ἐκφράζει ἐν φυσικὸν γεγονός, τὸ ὁποῖον συνέβη εἰς ἀπωτάτους χρόνους καὶ τοῦ ὁποίου τὴν ἀνάμνησιν διετήρησεν ἡ παράδοσις. Εἶναι ἐνδεχόμενον, κάποτε ἡ Νίσυρος νὰ ἦτο ἡνωμένη μὲ τὴν νῆσον Κῶ, ἢ ἐπίσης ἦτο ἐνδεχόμενον, τὸ παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Χελῶνης τμήμα τῆς Κῶ νὰ ἔπαθε καθίζησιν, καί, ἐξ ἄλλης αἰτίας, νὰ ἀνεδύθη ἡ Νίσυρος, καὶ ἡ λαϊκὴ φαντασία καὶ ἡ παράδοσις, μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, νὰ διεμόρφωσεν τὸν μῦθον τοῦ Πολυβότου, συνδέσασα αὐτὸν μὲ ἡφαιστειακὴν ἐνέργειαν τῆς νήσου. Ἐξ ἄλλου, καὶ ἀνεξαρτήτως τῶν γεωλογικῶν ἀναστατώσεων αἱ ὁποῖαι ἀπέληξαν εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς Νισύρου, ὁ μῦθος τοῦ Πολυβότου δυνατόν νὰ συνεδυάσθῃ μὲ ἱστορικὰς καὶ φυλετικὰς ἀναταραχὰς εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Αἰγαίου. Τὸ ὅτι οἱ Γίγαντες, ὡς καὶ οἱ Τιτᾶνες καὶ οἱ Ἑκατόγχειρες, ἀνήκουν εἰς τοὺς ἀπογόνους τοῦ Οὐρανοῦ, οἵτινες παρέμενον ἐν καταπίεσει ἐπὶ τῆς περιόδου τῆς βασιλείας τοῦ Κρόνου, πιθανὸν νὰ ὑποδηλοῖ ἐν ἱστορικὸν γεγονός, ἐπιβληθὲν εἰς τοὺς πρώτους κατοίκους τῆς περιοχῆς τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Ἑλλάδος. Ὅταν ἐνεφανίσθῃ ἡ νέα φυλὴ τῶν θεῶν, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Διός, ἤρχισεν σκληρὸς ἀγὼν μεταξύ τῶν νέων ἀποίκων καὶ τῶν κατεστημένων παλαιῶν κατοίκων. Τὸ κυριώτερον θέατρον τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ Χαλκιδικὴ καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Οἱ νέοι ἀποικοὶ συνήντησαν ἀπροσδόκητον ἀντίστασιν ἀπὸ τοὺς παλαιούς καὶ ἐπὶ μακρὸν ὁ ἀγὼν ὑπῆρξεν ἀμφίρ-

ροπος. Οί νέοι ἄποικοι, ἀδυνατοῦντες νὰ κατισχύσουν δι' ἰδίων μέσων, κατέφυγον εἰς τὴν βοήθειαν τῶν πρώτων κατοίκων, τῶν ἀπογόνων τοῦ Οὐρανοῦ, οἵτινες κατεπιέζοντο ἀπὸ τοὺς νεωτέρους δυνάστας, τοὺς φίλους τοῦ Κρόνου. Οὕτω, οἱ ἀπόγονοι τοῦ Οὐρανοῦ, Τιτᾶνες καὶ Ἑκατόγχειρες, συμμαχοῦν μετὸν Δία καὶ οὗτος ἐπὶ τέλους ἐπικρατεῖ καὶ τοὺς ἀπελευθερώνει ἀπὸ τὴν καταπίεσιν. Οἱ Γίγαντες φαίνεται ὅτι δὲν ἔλαβον μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τοῦ Διός. Μετὰ ὅμως τὴν καταβολὴν τοῦ Κρόνου, οἱ ἀπόγονοι τοῦ Οὐρανοῦ δὲν ἀνέχονται νὰ ἀλλάξουν κυρίου καὶ στρέφονται κατὰ τοῦ ἰδίου τοῦ Διός, ὁ ὁποῖος ὅμως τοὺς καταβάλλει. Τότε ἐμφανίζονται εἰς τὸ προσκήνιον οἱ Γίγαντες καὶ στρέφονται μετὴν σειρὰν των καὶ αὐτοὶ κατὰ τοῦ Διός.

4. Εἶναι ἐπίσης πιθανόν, ὁ μῦθος τοῦ Πολυβότου νὰ ἐκφράζη πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς ἀναταραχάς. Ἡ περίοδος τῆς βασιλείας τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τοῦ Κρόνου ἀντιπροσωπεύουν τὴν ἀπόλυτον καὶ ἀποκλειστικὴν ἄσκησιν τῆς κυριαρχίας ὑπὸ τῶν βασιλέων. Ὅλοι οἱ ἄλλοι καταπιέζονται ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος, ὁ ὁποῖος ἔχει ἀπόλυτον δικαίωμα ἐπὶ τῆς ζωῆς των. Καὶ ὁ Οὐρανὸς καὶ ὁ Κρόνος, εἴτε ρίπτουν τὰ τέκνα των εἰς τὰ Τάρταρα, εἴτε τὰ καταβροχθίζουν. Οὔτε ὁ εἰς, οὔτε ὁ ἄλλος ἔχουν παρὰ τὸ πλευρόν των ἄλλους θεοὺς. Τὴν ἐξουσίαν δὲν τὴν νέμονται ἀπὸ κοινοῦ μετὰ οὐδένα. Τὴν κρατοῦν ἐνιαίαν, ἀδιαίρετον καὶ ἀπόλυτον δι' ἑαυτοῦς. Ὁ Ζεὺς, ὅστις τοὺς διαδέχεται κατόπιν ἐπαναστάσεως, ἀντιπροσωπεύει μίαν ἄλλην κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν κατάστασιν. Εἶναι ὁ ἰσχυρότερος πάντων, πατὴρ θεῶν καὶ ἀνθρώπων, ἀλλὰ παρ' αὐτῷ ὑπάρχει καὶ μία ὀλόκληρος κοινωνία θεῶν, πολλάκις ἐξ ἴσου ἰσχυρῶν μετὰ αὐτόν, οἵτινες ἀσκοῦν ἐξουσίας καὶ ἔχουν ἀρμοδιότητος. Ὁ Ζεὺς εἶναι ὁ πρῶτος, ἀλλ' ὄχι ὁ μόνος θεός. Δὲν εἶναι δὲ καὶ ἀνεξέλεγκτος, διότι ὑφίσταται συχνὰ τὴν κριτικὴν τῶν ἄλλων. Οὔτε παντοδύναμος, διότι πολλάκις δὲν δύναται νὰ ἐπιβάλῃ τὴν θέλησίν του. Ἡ ὀμηγυρις τῶν θεῶν εἶναι μία ἀριστοκρατικὴ ὁμάς μετὰ ἓνα ἡγέτην ἐπὶ κεφαλῆς. Αὕτη εἶναι ἡ νέα τάξις τοῦ Διός, ἡ τάξις τοῦ ὀμηρικοῦ ἡγεμόνος, τὴν ὁποίαν ἐπαναστατοῦν διὰ νὰ ἀνατρέψουν οἱ Γίγαντες, φυσικὰ τέρατα συμβολίζοντα τὰς ἀναρχικὰς δυνάμεις. Καὶ ἐπὶ τῶν δυνάμεων αὐτῶν τῆς ἀναρχίας κατισχύει ἡ δύναμις τῶν καθιερωμένων πραγμάτων καὶ ὁ νόμος τῆς τάξεως. Ἐναντι τοῦ καλοῦ, ποῦ ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ τοὺς θεοὺς, ἀντιπαρτάσσεται τὸ κακόν, τὸ ὁποῖον κατὰ ἠθικὴν ἀναγκαιότητα ἠτᾶται. Καὶ ἡ Νίσυρος εἶναι τὸ μέσον, τὸ ὄργανον, δι' οὗ τὸ κακόν καθίσταται ἀδύνατον νὰ βλάβῃ. Μέσα εἰς τὰ σπλάχνα τῆς κρατεῖ αἰχμάλωτον τὸν ἐκπρόσωπον τῆς ἀναρχίας, τὸν δαίμονα τοῦ κακοῦ.

5. Ἀπὸ ἄλλης σκοπιᾶς κρινόμενος ὁ μῦθος τῆς Νισύρου, ἐκφράζει τὸν στενὸν καὶ ἀδιάλυτον δεσμόν τῆς νήσου μετὰ τὸν θεὸν τοῦ ὑγροῦ στοιχείου. Ὁ Ποσειδῶν ἐδημιούργησε τὴν νῆσον καὶ τὴν θέτει ὑπὸ τὴν προστα-

σίαν του. Καί ἡ Νίσυρος τοῦ ἀνταποδίδει τὸ εὐεργέτημα τῆς προστασίας του ποικιλοτρόπως. Ὁ περικαλέστερος ναὸς τῆς γῆσου εἶναι ὁ τοῦ Ποσειδῶνος. Εἰς νομίσματα τῶν Νισυρίων εἰκονίζεται συχνὰ ἡ κεφαλὴ τοῦ θεοῦ. Ἐορταί πρὸς τιμὴν του ἐλάμβανον χώραν καὶ ἐπιγραφαὶ ἐπικαλούμεναι τὴν συμπαράστασιν του ἢ ἐξαίρουσαι τὴν νίκην του κατὰ τῶν Γιγάντων δεικνύουν τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν τιμὴν τῶν Νισυρίων πρὸς τὸν Θεόν. Ἡ κλίσις των πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ὁ σημαντικὸς στόλος τὸν ὁποῖον κατεσκεύασαν ἀποδεικνύουν τοὺς συνεχεῖς δεσμούς των μετὰ τὸν Ποσειδῶνα. Ἐκφράζει ἀκόμη ὁ μῦθος τοῦ Πολυβότου τὸν ἐπίσης στενὸν καὶ ἀδιάλυτον δεσμὸν τῆς Νισύρου μετὰ τὴν Κῶ. Ἀποτελεῖ ἀποσπασθὲν τμήμα της καὶ διατηρεῖ τὸν δεσμὸν τῆς προελεύσεώς της ἀνὰ τοὺς αἰῶνας καὶ μέχρι σήμερον. Οἱ δεσμοὶ των εἶναι πολιτικοί, ἠθικοί, κοινωνικοί, οἰκονομικοί. Εἰς τὴν Νίσυρον, ὡς ἀποκαλύπτεται ἐκ πολλῶν ἐπιγραφῶν, διέμενον πολλοὶ Κῶες (ἐπιγραφαὶ ὑπ' ἀριθ. 96, 140), ὅπως καὶ εὐρεῖα νισυριακὴ παροικία ὑπῆρχεν ἐν Κῶ, ὑπὸ τὸ ὄνομα μάλιστα Νισυρειάδαι (βλ. Paton -Hicks Inscriptions of Kos 368, VI, 39). Ὅταν ἡ Νίσυρος καταστρέφεται ὑπὸ σεισμῶν, ἐποικίζεται ἀπὸ Κῶους κυρίως. Καὶ αἱ δύο νῆσοι ἔχουν κοινὸς βασιλεῖς καὶ ἐνεργοῦν ἀπὸ κοινοῦ ἐκστρατείας. Ἔχουν τὸν ἴδιον τύπον πολιτεύματος καὶ μετέχουν εἰς τὰ ἴδια κοινά.

6. Ὁ μῦθος τοῦ Πολυβότου εἶναι καθαρῶς ἑλληνικὸς μῦθος. Οὐδεὶς ἄλλος τῶν γειτονικῶν λαῶν ἔχει παρόμοιον μῦθον ἀφορῶντα εἰς τὴν Νίσυρον. Ἐκ τούτου συνάγεται ὅτι ἡ περιοχὴ πάντοτε ἐθεωρεῖτο ἑλληνική, παρὰ τὰς κατακτήσεις ὑπὸ ἄλλων λαῶν, τοὺς ἐποικισμούς, ἢ τὰς ἀναγκαστικὰς συμμαχίας, αἵτινες συχνὰ ἐπεβλήθησαν εἰς τὴν Νίσυρον. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς δωρικῆς καθόδου, ἡ νῆσος διατηρεῖ τὴν ἑλληνικότητά της, ἀνεξαρτήτως ἂν εὐρέθη ὑποχρεωμένη εἰς τινὰς περιπτώσεις νὰ συμμαχήσῃ μετὰ ἐχθροὺς τῶν Ἑλλήνων, ὡς τοῦτο ἐγένετο δι' ὅλην τὴν μικρασιατικὴν παραλίαν καὶ τὰς νήσους.

Ὁ μῦθος τοῦ Πολυβότου ἦτο εὐρύτατα διαδεδομένος εἰς ὀλόκληρον τὴν Ἑλλάδα, ἀπετέλει δὲ ἀντικείμενον καὶ καλλιτεχνικῶν δημιουργημάτων. Ὁ Πausanias εἰς τὰ Ἀττικὰ (1,2,4) μᾶς περιγράφει τὸν ἐν Ἀθήναις ναὸν τῆς Δήμητρος, ὁ ὁποῖος ἦτο κεκοσμημένος μετὰ ἔργα τοῦ Πραξιτέλους τοῦ ναοῦ δὲ οὐ πόρρω, Ποσειδῶν ἐστὶν ἐφ' ἵππου, δόρυ ἀφίεις ἐπὶ γίγαντα Πολυβότην, ἐς δὲ Κῶις ὁ μῦθος ὁ περὶ τὰς ἄκρας ἔχει τῆς Χελώνης.

ΟΙ ΠΡΟΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΝΙΣΥΡΟΥ.

Βιβλιογραφία: Ἡρόδοτος, Θουκυδίδης, Διόδωρος Σικελιώτης, Εὐστάθιος Θεσσαλονικεύς, Στράβων. A. Aymard et J. Auboyer, *L' Orient et la Grèce antique*, 1959. Bury J.B., *History of Greece*, 1951. Burton Brown T., *The Coming of Iron to Greece*, 1954. Glotz G., *The Aegean Civilization*, 1929. Τοῦ ἰδίου, *La Civilisation Minoenne*, 1921. Cambridge, *Ancient history*, 1932, Τόμοι I-II. Dunbabin T.J., *The Greeks and their Eastern Neighbours*, 1959. Dussand R., *Les civilisations préhelléniques dans le bassin de la mer Egée*, 1914. Sir Arthur Evans, *The Palace of Minos*. Hutchinson R. W., *Prehistoric Crete*, 1956. Hall H.R., *Ancient History of the near East*, 1942. Τοῦ ἰδίου, *The Civilization of Greece in the bronze age*, 1928. Cook J. M., *The Greeks in Ionia and the East*, 1962. Cottrell Leon, *The Bull of Minos*. Marinatos S., *Crete and Mycenae*, 1960. Ormerod H. A., *Piracy in the Ancient World*, 1924. Starr C.G., *The Origins of the Greek civilization*, 1961. Παπαρηγοπούλου, *Ἱστορία*. Μ. Καραγάτση, *Ἱστορία τῶν Ἑλλήνων*. Ἰ. Παναγιωτοπούλου, *Γενική Ἱστορία τῆς Τέχνης*. Thomson G., *Studies in Ancient Society, The Prehistoric Aegean*, 1954. Forsdyke E.J., *Minoan Art*, ἐν British Academy, τόμος 25ος. Waltz P., *Le Monde Egéen avant les Grecs*. Γ. Παπαδοπούλου, *Γενική περιγραφή κλπ.*, I. Ν. Καζαβῆ, *Τὰ Ἑλληνικὰ Δωδεκάνησα*, 1941: Τοῦ ἰδίου, *Ἱστορία τῆς νήσου Νισύρου*, 1966. Volonakis, ἐνθ. ἄν. Bernard Victor, *Les Phéniciens et l' Odyssée*, 1927. I. Λογοθέτου, *Περὶ Νισύρου* ἐν Γνωμαγόρῳ III, 1934. Α. Κοντοβεροῦ, *Τὸ παλαιόκαστρον*, ἐν Νισυρ. Χρον. 1956. Hatzfeldt, *History of Greece* Α. Κοντοβεροῦ, *Χιλιετής ἱστορία τῆς Νισύρου*, Νισυρ. Χρον. I.

1. Εἰς τὴν ἐρώτησιν ποῖοι ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Νισύρου, θετική ἀπάντησις δὲν δύναται νὰ δοθῆ. Ὡς συμβαίνει καὶ δι' ὀλόκληρον τὸν ἠπειρωτικὸν καὶ νησιωτικὸν ἑλλαδικὸν χῶρον, αἱ γνώσεις μας περὶ τῶν πρώτων κατοίκων αὐτοῦ δὲν δύναται, ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦλάχιστον, νὰ εἰσδύσουν εἰς βάθος χρόνου ἀπεριορίστως. Πέραν τῶν ὧσων ἀναφέρονται, εἰς ἀρχαῖα κείμενα ἢ εἰς στοιχεῖα ἐξ εὐρημάτων, περὶ τῶν πρώτων κατοίκων τῆς Νισύρου, ἡ ἔρευνα εἰσέρχεται εἰς τὸν κύκλον τῶν ὑποθέσεων ἢ τῶν ἐνδείξεων καὶ ὀπωσδήποτε εἶναι ἀκροσφαλῆς. Παρὰ ταῦτα, μία τοιαύτη ἔρευνα δὲν εἶναι καὶ ἄσκοπος, διότι παρέχει, ἔστω καὶ καθ' ὑπόθεσιν, ἐξήγησιν εἰς πολλὰ πράγματα καὶ συνδέει κατὰ τρόπον ὁμαλὸν τὴν προϊστορίαν μὲ τὴν ἱστορίαν.

Ἡ ἱστορία τῆς Νισύρου εἶναι ὁμοιογενῆς μὲ τὴν ἱστορίαν τῶν Δωδεκανήσων καὶ συνδέεται ὀργανικῶς μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς κατάντι Μικρασια-

τικῆς παραλίας, τῆς Κρήτης καὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου. Ὅσα συνεπῶς ἱστοροῦνται περὶ τῶν πρώτων κατοίκων τῶν Δωδεκανήσων, ταυτίζονται μὲ τὰ ἱστορούμενα τῶν ἄλλων περιοχῶν τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

2. Οἱ πρώτοι λαοί, οἱ ὅποιοι κατώκησαν εἰς τὴν Νίσυρον καὶ εἰς τὸ ὑπόλοιπον γειτονικὸν νησιωτικὸν συγκρότημα, εἶναι διηκριβωμένον, ὅτι δὲν ὠμίλουν τὴν ἰδίαν γλῶσσαν μὲ τοὺς λαοὺς, οἱ ὅποιοι, πολὺ ἀργότερον, ἐγκατεστάθησαν ἐν Νισύρῳ καὶ εἶχον ὡς γλωσσικὸν ἰδίωμα τὸ ἑλληνικόν. Φυλετικῶς, δὲν ἀνήκον εἰς τὴν ἰδίαν ὁμάδα. ἀσφαλῶς δὲ ἡ Νίσυρος δὲν ἐπακίσθη κατὰ τὴν προϊστορικὴν ἐποχὴν ἀπὸ μίαν μόνον φυλὴν. Κύματα λαῶν, κατὰ καιροὺς, ἐκινεῦντο καὶ διὰ τῆς Νισύρου εἴτε ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς εἴτε ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς, λαῶν ἀνομοιογενῶν κατὰ γένεσιν καὶ ἐπίπεδον πολιτισμοῦ. Οἱ λαοὶ οὗτοι, ἄλλοτε ἐξόντωναν τοὺς αὐτόχθονας, ἄλλοτε ἀνεμιγνύοντο μετ' αὐτῶν, ἐγκαθιστάμενοι μονίμως ἢ ἡμιμονίμως, καὶ ἄλλοτε ἀπλῶς διήρχοντο ἐκ Νισύρου.

3. Σημαντικὰ εὐρήματα εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἄσπρης Πέτρας τῆς Κεφάλου Κῶ καὶ τοῦ Βαθέος Καλύμνου, μὲ ἀντίστοιχα εὐρήματα εἰς τὴν Κρήτην, σημειοῦν μετακινήσεις ὁμάδων λαῶν ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς ἀπὸ τῆς 6ης μέχρι τῆς 4ης χιλιετηρίδος π.Χ. Τὰ εἰς τὴν Κρήτην εὐρήματα ἐσημείωσε πρῶτος ὁ Evans, ἐν συνεχείᾳ δέ, τὰ εὐρήματα τῆς Ρόδου, τῆς Κῶ καὶ τῆς Καλύμνου ὠδήγησαν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι οἱ κύριοι ἀγωγοὶ τῆς κινήσεως τῶν λαῶν αὐτῶν ὑπῆρξαν ἡ περιοχὴ τῆς Ἀλικαρνασσοῦ καὶ τοῦ Τριοπίου ἀκρωτηρίου, ἢ Κῶς, ἢ Κάλυμνος, ἢ Νίσυρος, ἢ Κάρπαθος καὶ ἢ Κάσος. Κατὰ τὴν αὐτὴν περίπου ἐποχὴν, ἄλλα κύματα λαῶν, κινήθεντα διὰ τῶν αὐτῶν ἀγωγῶν, ἔφθασαν καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς Κυκλάδας. Ἀσφαλῶς, ὁμάδες τῶν λαῶν αὐτῶν, εἴτε μονίμως εἴτε ἡμιμονίμως, ἐγκατεστάθησαν καὶ ἐν Νισύρῳ. Ἐφερον μετ' αὐτῶν κατοικίδια ζῶα καὶ ἐξημερωμένα κτήνη. Ἐγνώριζον νὰ κατασκευάζουν ἀνθρώπινα ὁμοιώματα μὲ χονδροειδεῖς μορφὰς ἐξ ἀργίλου καὶ πήλινα ἀγγεῖα χειροποίητα. Διὰ μεγαλύτεραν ἀσφάλειαν, ἢ καὶ λόγῳ ἐλλείψεως στοιχειωδῶν δομικῶν γνώσεων, ἔζων ἐντὸς σπηλαίων ἢ ἐντὸς διαρρυθμισθέντων κοιλωμάτων τῆς γῆς. Ἀφικνοῦντο καὶ ἐγκαθίσταντο εἰς διάφορα σημεῖα τῆς νήσου κατὰ μικρὰς ὁμάδας καὶ εἰς μικροὺς, σχεδὸν οἰκογενειακοὺς, οἰκισμοὺς. Ὅχουρὰ διὰ νὰ ἀμύνωνται δὲν κατεσκεύαζον. Διότι, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἦσαν διεσπαρμένοι εἰς μεγάλας ἐκτάσεις, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἐγκατάστασις των δὲν εἶχε χαρακτῆρα μονιμότητος καί, τέλος, διότι δὲν ἦσαν πολεμισταί, ἀλλὰ ἀποικοὶ. Διὰ νὰ διέλθουν τὴν θάλασσαν ἐχρησιμοποιοῦν σχεδίας καὶ πρωτόγονα πλοιάρια. Ἡ θρησκεία των ἦτο ἐντελῶς πρωτόγονος. Λόγῳ τοῦ ὅτι ἐπεκράτει ἡ μητριαρχία, ἢ γυνὴ δὲ ἦτο ἡ κατ' ἐξοχὴν παραγωγικὴ καὶ γόνιμος δύναμις, ἢ προσωποποιήσις τῆς ὑπὸ τὸν τύπον τῆς *Μεγάλης θεᾶς*, ἢ ὁποῖα ἀργότε-

ρον ἐξειλίχθη εἰς τὴν Ρέα, ἦτο τὸ κυριώτερον σύμβολον λατρείας.

4. Μετὰ μίαν περίπου χιλιετηρίδα, ἦτοι τῷ 4.000 π.Χ., νέα κύματα ἄλλων λαῶν ἐξεκίνησαν ἀπὸ τὴν ἀνατολήν, καὶ διὰ τῶν ἰδίων διαύλων ἤλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς Κυκλάδας καὶ τὴν Κρήτην. Οἱ νέοι αὐτοὶ ἄποικοι ἀνέπτυξαν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Αἰγαίου τὸν λεγόμενον Κυκλαδικὸν πολιτισμὸν. Οἱ νέοι αὐτοὶ ἄποικοι δὲν ἦσαν τόσον εἰρηνικοὶ ὅσον οἱ παλαιοί. Πολεμισταὶ καὶ κατακτηταί, ἀπέβλεπον εἰς τὴν κατάληψιν τῶν περιοχῶν αὐτῶν καὶ τὴν μόνιμον ἐγκατάστασίν των. Μᾶς εἶναι ἄγνωστοι οἱ λόγοι διὰ τοὺς ὁποίους ἐγκατέλειψαν τὴν Ἀσίαν καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰ νησιωτικὰ συμπλέγματα τοῦ Αἰγαίου. Ἴσως ἐξεδιώχθησαν ἀπὸ τὴν ἀνατολήν ἀπὸ ἄλλους ἰσχυροτέρους λαούς, ἴσως ἡ δίψα τῆς περιπετείας τοὺς ἐκίνησε πρὸς τὰς ἀγνώστους περιοχὰς τοῦ Αἰγαίου, ἴσως ἡ φαντασία ὅτι πέραν τοῦ ὕψους στοιχείου θὰ εὑρουν ὠραιότερας, πλουσιωτέρας καὶ ἀσφαλεστέρας περιοχὰς, τοὺς ὤθησαν πρὸς τὰς νήσους. Οἱ νέοι αὐτοὶ ἄποικοι ἦσαν περισσότερο προηγμένοι ἀπὸ τοὺς παλαιούς, οἱ ὅποιοι, ὡς ἀσθενέστεροι, ἐξηφανίσθησαν ἢ συνεχωνεύθησαν μετὰ τῶν νέων. Ἦλθον ἀπὸ τὴν Ἀσίαν μὲ ἀνεπτυγμένον πολιτισμὸν καὶ μὲ νέα μέσα ἐπιβιώσεως καὶ ἐπιβολῆς. Ἐγνώριζον τὴν ἀνόρυξιν, τὴν καμίνευσιν καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ χαλκοῦ καὶ ἄλλων μετάλλων. Ἐκ παραλλήλου μὲ τὰς λιθίνας κατασκευὰς κατασκευάζον ἐκ χαλκοῦ ἐγχειρίδια καὶ κεφαλὰς δοράτων. Ἐλάξουν εἰς λίθους ἢ μαρμαρολίθους ἀγαματίδια θεαινῶν καὶ διεκόσμουσαν τὰ ἀγγεῖα των μὲ γεωμετρικὰ ἀπλᾶ σχέδια. Σὺν τῷ χρόνῳ, προήγαγον καὶ ἐβελτίωσαν τὴν κατεργασίαν καὶ ἐπλήθυναν τὴν χρῆσιν τῶν μετάλλων, κατασκευάζοντες, κατὰ τὰ τέλη τῆς περιόδου, πλέον πολυπλόκους συνδυασμούς, ὡς κοσμήματα καὶ διαφόρων μορφῶν πελέκει. Ἐζων καὶ αὐτοὶ εἰς μικρὰς ὀμάδας, εἰς προχείρους οἰκισμούς. Ὅσοι ἐξ αὐτῶν δὲν ἔζων εἰς μικρὰς καλύβας, ἠκοδόμουσαν ὀρθογωνίους εὐθυγράμμους κατοικίας ἐκ λίθων. Ἐβελτίωσαν σημαντικῶς τὴν τέχνην τῆς κατασκευῆς ἀγγείων, τὰ ὁποῖα σὺν τῷ χρόνῳ κατέστησαν κομψώτερα καὶ αἱ πρωτόγονοι γεωμετρικαὶ διακοσμήσεις ἀντικατεστάθησαν μὲ τυποποιημένας ἀνθρωπομόρφους παραστάσεις ἢ ἀπετύπωνον τὰ πρωτόγονα πλοῖα των, τὰ ὁποῖα ἐσυμβόλιζον τὰ σημαντικώτερα γεγονότα τῆς ζωῆς των. Εἶχον πρωτόγονον γεωργίαν καὶ ἐγνώριζον τὴν καλλιέργειαν τοῦ σίτου καὶ τῶν σύκων. Ἐθαπτον τοὺς νεκρούς των εἰς κοιλότητας βράχων, τοὺς ὁποίους ἐλάξουν κατασκευάζοντες μνημεῖα, ἢ εἰς κτίσματα λίθινα, καὶ συναπέθετον μετ' αὐτῶν σίτον καὶ ἀγγεῖα. Μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, τὰ κύματα αὐτὰ τῶν ἀποίκων πληθύνονται καὶ ἐξαπλοῦνται εἰς ὀλόκληρον τὸ Αἶγαῖον.

5. Περί τὸ 3.000 π.Χ., ἀρχίζουν νὰ σχηματίζονται μόνιμοι οἰκισμοὶ εἰς τὴν Ρόδον, τὴν Κῶ, τὴν Κάλυμνον, τὴν Νίσυρον καὶ ἄλλας νήσους,

καὶ ἀπ' ἐδῶ, τὸ ριπίδιον νέων, ὅλον ἐν καὶ τολμηροτέρων, ἐποικίσεων ἀκτινοῦται. Οἱ λαοὶ αὐτοὶ τελικῶς πλημμυρίζουν ὄλην σχεδὸν τὴν νοτιοανατολικὴν Μεσόγειον. Ἡ ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον κάθοδος των εἰς τὴν Μικρασίαν, κατὰ παράδοσιν, διὰ τῶν αὐτῶν διαβάσεων, δημιουργεῖ τὰ ἴχνη ἐπὶ τῶν ὀπίων, πολὺ ἀργότερον, κατεσκευάσθη ἡ μεγάλη βασιλικὴ ὁδός. Ὁ ἐποικισμὸς οὕτω τοῦ Αἰγαίου κατέστη συστηματικώτερος, διότι καὶ αἱ νῆσοι ἔχουν καταστῆ πολυάνθρωποι καὶ τὰ προβλήματα τοῦ ἐποικισμοῦ πολυπλοκώτερα. Προηγούνται κατ' ἀρχὰς οἱ πρῶτοι ἀραιοὶ ἐρευνηταὶ τῶν φυλῶν, οἱ ὅποιοι εἶναι καὶ πολεμισταί, ἔπονται δὲ αὐτῶν οἱ κυρίως ἄποικοι, οἱ ὅποιοι εἶναι γεωργοὶ καὶ τεχνῖται. Ἦδη, οἱ ἄποικοὶ τῶν νοτίων Σποράδων καὶ τοῦ ὑπολοίπου Αἰγαίου γνωρίζουν νὰ ἀναμιγνύουν τὸν χαλκὸν μὲ τὸν κασσίτερον καὶ ἐπιτυγχάνουν τὸ μείγμα τοῦ σκληροῦ ὀρειχάλκου, τοῦ ὁποίου ἡ χρῆσις γενικεύεται καὶ διευρύνεται. Ὁ περισσότερον ἀνεπτυγμένος πολιτισμὸς καὶ τὸ μεγαλύτερον πλῆθος τῶν ἀποίκων γεννᾷ τὸν πόθον τῆς κατακτησεως. Ἡ εἰρηνικὴ ζωὴ ἐξαφανίζεται ἀπὸ τὰς νήσους. Οἱ νέοι ἄποικοι εἶναι σκληροὶ καὶ μαχητικοί. Ἐπειδὴ ἔχουν ἰσχυρότερα ὄπλα, εἶναι καὶ περισσότερον καταστροφικοί. Οἱ παλαιοὶ ἄποικοι ἀρχίζουν νὰ ἀμύνονται. Κατασκευάζουν τώρα εὐρύτερους οἰκισμοὺς, διὰ νὰ εἶναι περισσότεροι καὶ συνεπῶς ἰκανώτεροι πρὸς ἄμυναν. Οἰκοδομοῦν εἰς ἐπιλεγόμενας περιοχὰς τείχη, διὰ νὰ βοηθῶνται εἰς τὴν ἄμυνάν των. Ἄλλοι ἐξ αὐτῶν κατορθώνουν καὶ ἀνθίστανται, ἄλλοι ὑποκύπτουν καὶ ἐξοντώνονται καὶ οἱ περισσότεροι εὐρίσκουν τρόπους κοινῆς συμβιώσεως μὲ τοὺς νέους κατακτητὰς. Ὅπου ἡ κατάκτησις διὰ τῶν ὄπλων δὲν εἶναι δυνατὴ, οἱ νέοι ἄποικοι ἀρκοῦνται εἰς τὸν ἀντιπραγματισμὸν καὶ τὴν δημιουργίαν ὑποτυπωδῶν ἐμπορικῶν σχέσεων, αἱ ὁποῖαι ὅμως δὲν εἶναι πάντοτε οὔτε ἀσφαλεῖς οὔτε ἀκίνδυνοι. Ἐκ τῆς συμβιώσεως τῶν νέων καὶ τῶν παλαιῶν φυλῶν καὶ τοῦ νέου καὶ τοῦ παλαιοῦ πολιτισμοῦ, καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοπικῶν συνθηκῶν, δημιουργεῖται μία νέα φυλὴ ἀποίκων, μὲ μόνιμον ἐγκατάστασιν καὶ ἴδιον πολιτισμὸν.

Εἰς τὰς Κυκλάδας, ἀρχικῶς, κυρίως ὅμως εἰς τὴν Κρήτην καὶ τὰς νοτίους Σποράδας, ἀναπτύσσεται ἀξιόλογος καὶ λαμπρὸς πολιτισμὸς. Ἡ ἀνάμνησις τῆς προελεύσεως των ὀδηγεῖ τοὺς κατοικοὺς τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου εἰς τὴν δημιουργίαν σχέσεων μὲ τὰς ἀρχαίας ἐστίας των. Αἱ σχέσεις αὐταὶ εἶναι πνευματικαὶ καὶ ἐμπορικαί. Αἱ σχετικῶς πλούσιαι χῶραι τὰς ὁποίας ἐπώκησαν, αἱ νέαι γνώσεις τὰς ὁποίας ἀπέκτησαν ἀπὸ τοὺς αὐτόχθονας, συνέτειναν εἰς τὸ ν' ἀναπτύξουν ταχέως τὸν πολιτισμὸν, τὴν οἰκονομίαν, τὴν ὀργάνωσιν, καὶ δὴ κατ' ἰδιόμορφον τρόπον, ἐν σχέσει πρὸς ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον εἶχον εἰς τὴν Ἀνατολήν. Διὰ νὰ ὑπάρχη ἀσφάλεια εἰς τὰ ταξίδια καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον τὸ ὁποῖον διεξάγουν, ἰδρῶν εἰς ἐπίκαιρα σημεῖα, εἴτε σταθμοὺς ἐμπορικοῦς, εἴτε φυλάκια ἐλέγχου τῶν διόδων. Τοιαῦτα φυλάκια ἐλέγ-

χου, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, εἶναι καὶ τὰ ἐν Νισύρῳ εὐρεθέντα, εἰς τὴν Ἐνωτοῦ Ἄργους περιοχὴν καὶ εἰς τὴν νησίδα τῆς Πυργούσης.

Τὰ παλαιὰ καὶ τὰ νέα γλωσσικὰ ἰδιώματα ἀνεχωνεύθησαν καὶ διεμορφώθη μία κοινὴ γλῶσσα, ἡ ὁποία, μὲ μικρὰς παραλλαγὰς, καθιερώθη εἰς ὀλόκληρον τὸ Αἰγαῖον. Αἱ καταλήξεις εἰς -σος -νθος -τος κλπ., αἱ ὁποῖαι ἀπαντῶνται καὶ εἰς τὴν Κρήτην καὶ εἰς τὴν Δωδεκάνησον καὶ εἰς περιοχὰς τῆς Μικρασίας, ἐξηγοῦνται οὕτω. Πολλὰ ἐπίσης ὀνόματα τοποθεσιῶν ἢ καὶ νήσων, ὡς Σύμη, Κάσος, Ἄλαρόδιος, καὶ - κατὰ μίαν ἄποψιν - Νίσυρος, εἶναι τῆς προελεύσεως ἐκείνης. Πέραν ὅμως τῶν γενικῶν κοινῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ νησιωτικοῦ Αἰγαίου, ἐκάστη τῶν νήσων ἢ ἐκάστη ὁμᾶς νήσων διατηρεῖ καὶ διαμορφώνει ἰδίαν ἀτομικότητα καὶ ἰδιοσυγκρασίαν, ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν ποικίλων φυσικῶν καὶ ἱστορικῶν στοιχείων. Τὸ συγκρότημα τῶν νοτίων Σποράδων, πλὴν τῆς φυλετικῆς, ἐμφανίζει καὶ πολιτικὴν ὁμοιογένειαν, μὲ κυρίους πόλους ἑλξεως ἄλλοτε τὴν Ρόδον, ἄλλοτε τὴν Κῶ, καὶ ἄλλοτε τὴν παραλίαν τῆς Μικρασίας. Παρὰ ταῦτα, αἱ μικρότεροι νῆσοι διατηροῦν κάποιαν αὐτονομίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν. Κατ' ἐξοχὴν ὅμως ἡ Κῶς καθορίζει τὴν μοῖραν τῆς Νισύρου καὶ τῆς Καλύμνου, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν μετ' αὐτῆς οἰονεὶ πολιτικακὴν ἔνωσιν καὶ κοινότητα, ἐλκόμεναι ἀπὸ τὴν δύναμιν καὶ τὸν πλοῦτον τῆς, ὅσάκις αὕτη εὐρίσκετο ἐν ἀκμῇ.

6. Ἡ τρίτη χιλιετηρὶς ἀρχίζει μὲ μίαν βαθεῖαν ἀλλαγὴν τῆς ὑφισταμένης καταστάσεως εἰς τὸ Αἰγαῖον. Διὰ λόγους οἱ ὁποῖοι μᾶς παραμένουν ἄγνωστοι ἀκόμη, ὁ πολιτισμὸς τῶν Κυκλάδων ἀφανίζεται καὶ αἱ νῆσοι ἐρημοῦνται. Κυρίαρχος ἀρχίζει νὰ διαγράφεται ἡ φυσιογνωμία τῆς Κρήτης, καί, κατὰ δεύτερον λόγον, τῆς Ρόδου, μὲ τὰς ὑπολοίπους νήσους, ἐνῶ ἡ Μικρασία φθίνει καὶ περιέρχεται εἰς ἀφάνειαν. Αἱ σχέσεις τῶρα τῶν νήσων ἀναπτύσσονται κυρίως μὲ τὴν Αἴγυπτον, τὴν Συρίαν, τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Ἑλλάδα καί, πέραν αὐτῶν, μὲ τὰ βόρεια παράλια τῆς Μεσογείου μέχρι τῶν στηλῶν τοῦ Ἡρακλέους. Ἡ ποιότης καὶ ἡ δύναμις τοῦ ἀναπτυχθέντος αὐτοῦ πολιτισμοῦ, μὲ ἐπίκεντρον τὴν Κρήτην, διήρκεσεν ἐπὶ δεκαπέντε αἰῶνας καὶ ἐδημιούργησε τὰ θεμέλια τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ, ἐπέδρασε δὲ καὶ ἐπηρέασεν ἀποφασιστικῶς καὶ ποικιλοτρόπως τὴν τύχην τοῦ κόσμου. Τὰ στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ εἶναι ἀρκούντως γνωστά. Μία πανίσχυρος οἰκονομία δημιουργεῖται, μὲ σαφῶς ἀστικὸν χαρακτῆρα καὶ λαμβάνει χώραν ἢ μεγάλη ἀστικὴ ἐπανάστασις. Ἡ βιοτεχνικὴ κατασκευὴ τυποποιεῖται καὶ δημιουργοῦνται συστήματα μαζικῆς παραγωγῆς. Ἐκ παραλλήλου, ἡ γεωργικὴ παραγωγὴ ἐξαπλοῦται παντοῦ καὶ διευρύνεται ἡ ποικιλία τῶν εἰδῶν. Τὸ ἐμπόριον ὀργανοῦται ἐπὶ βάσεων, αἱ ὁποῖαι διατηροῦνται μέχρι σήμερον. Τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα ἐπανδρῶνται μὲ πολεμιστάς, διὰ νὰ δύνανται νὰ ἀντιμετωπίζουσιν τοὺς πειρατάς, ἐνῶ, ἐκ παραλλήλου, καθιεροῦται εἰς ὅλην

τὴν ἔκτασιν τῆς μεσογειακῆς λεκάνης σταθερὸν καὶ κοινῶς ἀνεγνωρισμένον σύστημα διεθνῶν συναλλαγῶν. Ἰδρύνονται πολυάνθρωποι πόλεις, ἀφ' ἑνὸς μὲν λόγῳ τῶν ἀναγκῶν εἰς ἐργατικὰς χεῖρας τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τὸ νὰ προστατεύεται ἀποτελεσματικῶς ὁ συγκεντρούμενος πλοῦτος. Ἡ κοινωνικὴ ζωὴ καὶ ἡ πολιτικὴ ἐξουσία λαμβάνουν σχῆμα καὶ μορφήν. Αἱ τέχναι ἀναπτύσσονται εἰς ἀξιοθαύμαστον σημεῖον καὶ μᾶς δίδουν τὰς λεπτὰς καὶ εὐαισθητοὺς μορφάς, τὰς τὸσον οἰκείας εἰς τὴν διακόσμησιν τῶν ἀγγείων, τῶν οἰκημάτων καὶ τῶν ἐνδυμασιῶν. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ γίνεται περίπλοκος καὶ ὀγκώδης, ἱκανοποιούσα τὰς ἀπαιτήσεις καὶ τὰς ἀνάγκας μιᾶς ἀνέτου ζωῆς. Ἡ ψυχαγωγία καὶ αἱ ἐορταὶ ὀργανοῦνται, ὡς ἐπίσης καὶ ἀγῶνες ἐπιδειξιοτήτος καὶ ἐπιδόσεως. Εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν ἡ γυνὴ παίζει ρόλον σπουδαῖον, δοθέντος ὅτι τὰ κατάλοιπα τῆς μητριαρχίας δὲν ἔχουν πλήρως ἐξαφανισθῆ. Ἐνα τῶν τοιούτων καταλοίπων εἶναι καὶ τὸ ὅτι τὰ τέκνα ἀποδίδονται εἰς τὴν μητέρα, συνήθεια ἡ ὁποία ἐξηκολούθησε νὰ ἰσχύη μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἡροδότου εἰς τὴν Καρίαν καὶ ἡ ὁποία προφανῶς ὑπῆρχε καὶ εἰς τὴν Νίσυρον. Οἱ μῦθοι καὶ αἱ παραδόσεις τῶν προγόνων δημιουργοῦν τὰς βάσεις μιᾶς νέας θρησκείας.

7. Εἰς τὸ ἀνωτέρω γενικὸν ἱστορικὸν περίγραμμα τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς, ἐσκιαγραφῆθησαν τὰ χαρακτηριστικὰ μιᾶς περιόδου, διὰ τὴν ὁποίαν ἐλάχιστα εἶναι γνωστά. Τώρα, θὰ ἐπιχειρήσωμεν νὰ περιγράψωμεν τοὺς λαοὺς αὐτοῦς, οἱ ὁποῖοι ἐπέκησαν τὴν Νίσυρον τὴν ἰδίαν αὐτὴν περίοδον, καὶ τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ἢ καὶ στοιχεῖα διέσωσεν ὁ μῦθος ἢ ἡ παράδοσις. Παρ' ὄλον ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καθορισθῆ χρονολογικῶς ἢ σειρὰ τῆς καθόδου τῶν πρὸς τὴν Δωδεκάνησον, τοὺς δίδομεν μίαν σειρὰν, χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνῃ ὅτι αἱ περίοδοι αὐταὶ χωρίζονται σαφῶς. Εἶναι οἱ Τελχίνες, οἱ Πελασγοί, οἱ Κᾶρες, οἱ Κρήτες ἢ Ἐτεοκρήτες, καὶ οἱ Φοίνικες.

8. Οἱ πρῶτοι μυθικοὶ κάτοικοι τῆς Κύπρου, τῆς Κρήτης, τῆς Ρόδου καὶ τοῦ περιβάλλοντος αὐτὰς νησιωτικοῦ συμπλέγματος ὑπῆρξαν οἱ ἀπροσάρμοστοι Τελχίνες. Εἶναι εὐλόγον νὰ ὑποθέσῃ τις, ὅτι καὶ αἱ ὑπόλοιποι νῆσοι τοῦ δωδεκανησιακοῦ συμπλέγματος, καὶ δὴ ἡ Νίσυρος, ἐπακίσθησαν ὑπὸ τῶν μυθικῶν αὐτῶν ὄντων, καθ' ὅσον πρόκειται περὶ ἠφαιστειακῶν πνευμάτων, κατ' ἐξοχὴν ἐνασχολουμένων μὲ τὸ πῦρ. Ἐξ ἄλλου, ὁ στενὸς συγγενικὸς καὶ πνευματικὸς δεσμὸς τῶν Τελχίνων μὲ τὸν Ποσειδῶνα καὶ μὲ τὸ σύμβολον αὐτοῦ, τὴν τρίαιναν, εὐλόγως ὀδηγεῖ εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι καὶ τῆς Νισύρου οἱ πρῶτοι κάτοικοι, ὡς τῆς Ρόδου καὶ τῶν λοιπῶν νήσων, ὑπῆρξαν οἱ Τελχίνες.

Ἦσαν οἱ Τελχίνες μυστηριώδη πνεύματα, ἠφαιστειακὰ δημιουργήματα, ἀπροσδιορίστου προελεύσεως μὲ συγκεκριμένας ιδιότητας, προϊόντα μιᾶς πρωτογόνου φαντασίας καὶ ἀρχαιοτάτης παραδόσεως, προδήλως θεοποιού-

σης ἢ προσωποποιούσης τὰς ἐπικρατούσας ἠφαιστειακὰς συνθήκας τῆς περιοχῆς. Ὡς ἀναφέρει ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, ἦσαν υἱοὶ τῆς Θαλάσσης ἢ τοῦ Πόντου. Εἰς αὐτοὺς ἡ ἀσιατικὴ θεὰ Ρέα ἐνεπιστεύθη τὴν ἀνατροφὴν τοῦ Ποσειδῶνος. Ἄλλ' ὁ δεσμός των μὲ τὸν θεὸν τῆς θαλάσσης γίνεται στενώτερος, ἀφ' ἧς ὁ Ποσειδῶν, ἀνδρωθεὶς, ἔλαβεν ὡς σύζυγον τὴν ἀδελφὴν τῶν Τελχίνων Ἀλίαν, ἐξ ἧς ἐγέννησεν ἐξ υἱοὺς καὶ μίαν θυγατέρα, τὴν Ρόδον. Ὁ δὲ Ποσειδῶν ἦτο καὶ δημιουργὸς καὶ προστάτης τῆς Νισύρου. Κατ' ἄλλην παράδοσιν, οἱ Τελχίνες ἐγεννήθησαν ἀπὸ τὰς σταγόνας αἵματος ἐκ τῆς ἀποκοπῆς τῶν μορίων τοῦ Οὐρανοῦ ὑπὸ τοῦ Κρόνου καὶ συνεπῶς ἔχουν κοινὴν προέλευσιν μὲ τοὺς Γίγαντας καὶ τοὺς Τιτᾶνας. Κατὰ δὲ τὸν μῦθον *Πολυβότης γὰρ εἰς τῶν γιγάντων ὑπὸ τοῦ Διὸς βληθεὶς ἠρείχετο Ποσειδῶν δὲ ἐπ' αὐτὸν ἀφείλε τὴν τρίαιναν τοῦ μὲν ἡμαρτε γέγονε γὰρ νῆσος τὸ βληθὲν Νίσυρος*. Ἀργότερον ἐξωρίσθησαν ἀπὸ τὴν Ρόδον καὶ τὰς νήσους ὑπὸ τῶν Ἡλιαδῶν, υἱῶν τοῦ Ἡλίου, καὶ μετέβησαν εἰς Κρήτην, ὅπου ἐμερίμνησαν διὰ τὴν ἀνατροφὴν τοῦ Διὸς. Μετ' ὀλίγον ἐπέστρεψαν πάλιν εἰς τὰς νήσους, καί, ἀντεκδικούμενοι διὰ τὴν ἐκεῖθεν ἐκδίωξίν των, ἠρήμωσαν τὴν περιοχὴν, καταβρέξαντες αὐτὴν μὲ ὕδωρ τῆς Στυγός, καταστήσαντες οὕτω αὐτὴν παντελῶς ἄγονον. Ἐξ ἄλλου, πλὴν τῆς Κρήτης, φαίνεται ὅτι μετέβησαν καὶ εἰς Κυκλάδας καὶ ἐκεῖθεν ἐφθασαν μέχρι τῆς Βοιωτίας καὶ τῆς Σικυῶνος. Εἰς τινὰς παραστάσεις εἰκονίζονται ἄχειρες καὶ ἀποδες. Ἡ παράδοσις τοὺς ἀναφέρει ὡς ζῶα ἀμφίβια, ἀνθρώπους ὁμοιάζοντας μὲ ἰχθύς, ἔχοντας μεταξὺ τῶν δακτύλων τῶν μεμβράνας. Προφανῶς, ἡ παράδοσις ἐκφράζει τὰς κινήσεις λαοῦ εἰς τὸν νησιωτικὸν χῶρον μὲ σχεδιάς ἢ μὲ μικρὰ πρωτόγονα πλοίαρια. Ἀπὸ ἀπόψεως χαρακτῆρος, ἔθεωροῦντο ἀπροσάρμοστοι, μονήρεις, σκληροί, ριψοκίνδυνοι, ἐκδικητικοί, φίλεργοι καὶ ἐφευρετικοὶ εἰς τὰς τέχνας. Κατὰ τὴν παράδοσιν, κατεσπάραξαν τὸν κύριόν των Ἀκταίωνα καὶ μυθολογεῖται ὅτι ἐφονεύθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος ἢ τοῦ Διὸς, διότι ἡ κακία των εἶχε καταστῆ ἀνυπόφορος.

Οἱ Τελχίνες ἦσαν ἐξαίρετοι τεχνῖται. Ἐθεωροῦντο τὰ πνεύματα τῶν μετάλλων καὶ ἔφερον ὀνόματα, ὡς Χρυσός, Ἄργυρος, Χαλκός. Πρῶτοι ἀνεκάλυψαν τὰ μέταλλα καὶ ἐδίδαξαν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν καμίνευσιν καὶ τὴν χρῆσιν τῶν μετάλλων καὶ τὴν κατασκευὴν χρησίμων ἐργαλείων καὶ ὄπλων ἐξ αὐτῶν. Οὕτω ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι βιοτέχνη καὶ βιομήχανοι καὶ σημειοῦν τὸ ὄριον τῆς ἐποχῆς τοῦ λίθου καὶ τὴν ἐναρξιν τῆς ἐποχῆς τοῦ μετάλλου. Αὐτοὶ κατεσκεύασαν τὸ δρέπανον, μὲ τὸ ὁποῖον ὁ Κρόνος ἠκρωτηρίασε τὸν Οὐρανόν, καὶ τὴν τρίαιναν τοῦ Ποσειδῶνος. Ἐπίσης, μετὰ τῶν Κυκλώπων, κατεσκεύασαν τὸ δωρηθὲν εἰς τὴν Ἀρμονίαν περιδέραιον, τὸ ὁποῖον ἔφερε τὴν δυστυχίαν εἰς ὅσας τὸ ἐφόρου. Πρῶτοι ἐπίσης κατεσκεύασαν ὁμοιώματα καὶ ἀγάλματα θεῶν.

Ἐπὶ πολλῶν ἔθεωροῦντο μάγοι καὶ γόητες. Κατὰ τὴν παράδοσιν, εἰ-

χον τὴν ἱκανότητα νὰ προκαλοῦν βροχοπτώσεις, νὰ ρίπτουν κεραυνούς, νὰ μεταβάλλουν κατὰ βούλησιν τὰς καιρικές συνθήκας. Ἡδύναντο νὰ φέρουν, ὅπου ἤθελον, τὴν δυστυχίαν ἢ ἐπιδημίαν. Ἐθεωροῦντο ἐπίσης οἱ πρῶτοι ἰατροί, γνωρίζοντες νὰ παράγουν καὶ φίλτρα ἀπὸ ρίζας φυτῶν καὶ φάρμακα ἀπὸ μαγικά βότανα, διὰ τὴν θεραπείαν ἢ τὴν πρόκλησιν ἀσθενειῶν. Εἶναι γνωστόν, ὅτι ἡ Νίσυρος ἔχει ἰδιαιτέρους δεσμούς μετὰ τὴν ἰατρικὴν ἐπιστήμην. Ὁ Ποδαλείριος, εἷς τῶν ὀμηρικῶν ἰατρῶν, κατέφυγε καὶ διέμεινεν εἰς Νίσυρον, ὃ δὲ Ἱπποκράτης, ἂν δὲν ἔζησεν εἰς τὴν Νίσυρον, εἶχεν, ἐν πάσῃ περιπτώσει, θεραπευτήριον εἰς τὰς θερμοπηγὰς τῶν Πάλων.

9. Ὁ πρῶτος προελληνικὸς λαός, ὃ ὁποῖος ἐπέκτισε τὴν Νίσυρον, εἶναι οἱ Πελασγοί. Ὀλίγα στοιχεῖα τοῦ λαοῦ αὐτοῦ διεσώθησαν μέχρι σήμερον. Ἀντιθέτως, μεγάλη εἶναι ἡ σύγχυσις ἢ ὁποία ἐπικρατεῖ περὶ τὴν καταγωγὴν, τὸν τρόπον διαβίωσης, καὶ τὸν πολιτισμὸν τῶν Πελασγῶν. Ἡ ὕπαρξις ἑνὸς *πελασγικοῦ λαοῦ*, κατοικοῦντος ὀλόκληρον τὴν Ἑλλάδα, τὸ Αἰγαῖον καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, δὲν ἀμφισβητεῖται. Ἡδη, ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος, οἱ Πελασγοὶ ἔθεωροῦντο οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς ἠπειρωτικῆς καὶ τῆς νησιωτικῆς Ἑλλάδος. Παρὰ ταῦτα, τὰ ὀλίγα διασωθέντα στοιχεῖα δὲν ὑπῆρξαν ἐπαρκῆ διὰ νὰ σχηματισθῇ ἀκριβῆς γνῶσις περὶ αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος δέ, οἱ Πελασγοὶ παραμένουν ἐν ὄνομα τὸ ὁποῖον ἐκφράζει τὸ κατὰ προσέγγισιν εἶδος τῶν πρώτων κατοίκων τοῦ ἐλλαδικοῦ χώρου.

Κατὰ τὴν μυθολογικὴν παράδοσιν, γενάρχης τῶν Πελασγῶν ἦτο ὁ ὀμώνυμος υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Νιόβης Πελασγός, ὅστις ἐβασίλευσεν ἐπὶ τῆς Ἀρκαδίας. Πιθανὸν νὰ κατῆλθον εἰς Ἑλλάδα καὶ Μ. Ἀσίαν ἐκ τῆς Ἰλλυρίας, διότι στενοὶ δεσμοὶ τοὺς συνέδεον μετὰ τὴν Δωδώνην. Τὸ γεγονὸς εἶναι πάντως ὅτι κατέκλυσαν ὅλην τὴν νοτιοανατολικὴν Μεσόγειον καὶ τὴν Θράκην, τὸν Πόντον καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἀναλόγως τῶν περιοχῶν τὰς ὁποίας ἐπέκτισαν, ἔλαβον καὶ διάφορα ὀνόματα. Μία ἀπὸ τὰς πλέον ἀξιολόγους πελασγικὰς ἐστίας ἦτο ἡ χερσόνησος τῆς Κνίδου, μετὰ τὴν λοιπὴν Καρίαν, καὶ αἱ παρακείμεναι νῆσοι μέχρι τῆς Κρήτης.

Κατ' ἀρχάς, φαίνεται, ὅτι οἱ Πελασγοὶ ἦσαν νομάδες. Μετὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῶν ὄμων εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν καὶ νησιωτικὴν Ἑλλάδα, ἀπώλεσαν, σὺν τῷ χρόνῳ, τὸν νομαδικὸν τρόπον ζωῆς καὶ κατώκησαν μονίμως πολλὰς περιοχάς. Μετὰ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, ἐκάστη πελασγικὴ περιοχὴ ἀπέκτησεν ἰδιομορφίαν τινά, χωρὶς ὄμως ἡ φυλὴ νὰ ἀπολέσῃ καὶ τὰ ἀρχέγονα χαρακτηριστικά της. Διετήρησαν μίαν φυλετικὴν, πολιτικὴν καὶ πολιτιστικὴν ἐνότητα καὶ ἴσως ἐκ τούτου τοῦ λόγου οἱ ἀρχαῖοι τοὺς ἐχαρακτήριζον συλλήβδην ὡς *ἔθνος Πελασγῶν*. Ἀργότερον, ἔλαβον διάφορα ὀνόματα ἐκ τῶν διαφόρων περιοχῶν εἰς τὰς ὁποίας ἀπὸ μακροῦ εἶχον ἐγκατασταθῆ, ὡς Λέλεγες, Κᾶρες κλπ.

Ἐνωρίς, εἶχον ἐξοικειωθῆ με τὴν θάλασσαν. Ἐν συγκρίσει με τὰ πρωτόγονα σκάφη καὶ τὰς σχεδιάς τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποιοῦν οἱ προηγηθέντες, αὐτῶν, οἱ Πελασγοὶ ἐβελτίωσαν τὴν ναυπηγικὴν τέχνην καὶ κατεσκεύαζον καλὰ πλοῖα, με τὰ ὁποῖα τελικῶς ἐπέτυχον νὰ κυριαρχήσουν τοῦ Αἰγαίου καὶ μέρους τῆς Μεσογείου διὰ τοῦτο καὶ ἀπὸ ἄλλους συγχρόνους τῶν λαοῦς ἀναφέρονται ὡς *ἄνθρωποι τῆς θαλάσσης*. Κατὰ μίαν μάλιστα ἄποψιν, αὐτὸ τοῦτο τὸ ὄνομα τῶν προῆλθεν ἀπὸ τὴν λέξιν *πέλαγος*.

Ἡ γλῶσσα τῶν δὲν ἦτο ἐλληνικὴ, ἂν καὶ ἡ μετέπειτα διαμορφωθείσα γλῶσσα τῶν Ἑλλήνων ἔλαβεν ἐξ αὐτῶν πολλὰ στοιχεῖα. Ἐγνώριζον ἐπίσης στοιχειώδη γραφήν. Ἀρχικῶς, εἶχον θεοποιήσει τὰς φυσικὰς δυνάμεις καὶ ἐλάτρευον θεοὺς χωρὶς ὀνόματα. Ἀργότερον, οἱ θεοὶ αὐτοὶ ἔλαβον σχῆμα καὶ ὄνομα, ὡς ὁ Ζεὺς ὁ Δωδωναῖος Πελασγικός, ὁ Ἄργειος Ποσειδῶν κ.ἄ. Ἀπὸ τοὺς Πελασγοὺς, ἐπίσης, οἱ Ἕλληνες ἐδιδάχθησαν τὰ μυστήρια τῶν Καβείρων, με κέντρον τὴν Σαμοθράκην καὶ τὰ Ὀρφικά. Εἶχον ἀνεπτυγμένον τὸ μουσικὸν αἶσθημα καὶ ἀνέπτυξαν κανόνας ἀρχιτεκτονικῆς, οἱ ὁποῖοι καὶ σήμερον προκαλοῦν ἐκπληξιν. Ὀργάνωσαν τὸν μόνιμον τρόπον διαβιώσεώς τῶν εἰς οἰκισμοὺς, ὠχύρωσαν τὰ πολισμάτα εἰς ἰκανὰς πρὸς ἄμυναν θέσεις, ἔθεσαν τὰς βάσεις τῆς κοινωνικῆς συμβιώσεως, ἰδρύσαντες ὠργανωμένα κράτη ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων. Ἀπέκτησαν κοινωνικὴν ἱεραρχίαν καὶ κεντρικὴν διοίκησιν, με ἐπὶ κεφαλῆς βασιλεῖς, οἱ ὁποῖοι κατόκουν μετὰ τῶν ἀρχόντων εἰς ὄχυρὰ μέρη ἐντὸς περιπλόκων ἀνακτόρων. Τὰ ἀνάκτορα αὐτὰ με τοὺς μακροὺς ἐλικοστρεφεῖς διαδρόμους, λαξευμένα πολλὰκις ἐντὸς βράχων, ἦσαν αἱ πρῶται μορφαι τῶν λαβυρίνθων. Τὰς μεταξὺ τῶν σχέσεις ἐρρῦθμιζον ἠθικοὶ καὶ θεοὶ νόμοι καὶ εἶχον τὴν συνειδησιν ὅτι ἐπεβάλλετο ἐξ ἀνάγκης ὁ σεβασμὸς καὶ ἡ τήρησις τῶν. Ἀνέπτυξαν τὸ ἐμπόριον με τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Ἰταλίαν, τὴν Συρίαν, τὴν Αἴγυπτον. Τελευταῖα ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα εἰς Καρίαν, Κρήτην, Δωδεκάνησον καὶ Πελοπόννησον ἀποδεικνύουν τὴν ὕπαρξιν μιᾶς ἐξειλιγμένης μορφῆς τέχνης, ὡς π.χ. ἀγγεῖα, γλυπτὰ κ.ἄ. Ἰδίως ὅμως οἱ Πελασγοὶ ἔμειναν γνωστοὶ κυρίως ἀπὸ τὰ θαυμάσια ὄχρωματικά ἔργα τῶν καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῶν ἐντὸς βράχων λαξευμένων κατοικιῶν τῶν. Διεκρίνοντο διὰ τὴν ἐμφυτον ἰκανότητά τῶν νὰ ἐπιλέγουν θέσεις φύσει ὄχυράς, με ὠραίαν θέαν καὶ δυνατότητα ἐποπτείας τῶν πέριξ χώρων. Ἐπ' αὐτῶν κατεσκεύαζον τεῖχη με τεραστίους ὀρθογωνίους λαξευμένους ὀγκολίθους, ἐναποτιθεμένους ἄνευ συγκολλητικῆς ὕλης ἢ ἀρμῶν συνδέσεως ἰσοδομικῆς. Κατὰ μίαν γνώμην, ἡ περισθεῖσα, καὶ ἐννοιολογικῶς ἀλλοιωθεῖσα, λέξις *Ἄργος* ἔχει πελασγικὴν προέλευσιν καὶ σημαίνει ὄχυρόν, ἢ φρούριον τεχνικόν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου συνεκεντροῦντο οἱ κάτοικοι, ὁσάκις ἐκινδύνεον ἀπὸ ἐπιδρομάς, διὰ νὰ ἀμυνθοῦν περισσότερον τελεσφόρως.

Πολλὰ ἐνδείξεις συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως ὅτι οἱ ἀρχαιότατοι

προέλληνες κάτοικοι τῆς Νισύρου ὑπῆρξαν οἱ Πελασγοί. Πρῶτον, διότι, ἐφ' ὅσον αἱ πελασγικαὶ φυλαὶ εἶχον πλημμυρίσει ὀλόκληρον τὸ νησιωτικὸν σύμπλεγμα τοῦ Αἰγαίου καὶ δύο ἀπὸ τὰ πλέον ἀξιόλογα κέντρα τοῦ πελασγικοῦ πολιτισμοῦ θεωροῦνται εἰς μὲν τὴν Μ. Ἀσίαν, ἢ Καρία, καὶ εἰδικώτερον ἢ χερσόνησος τῆς Κνίδου, εἰς δὲ τὴν νησιωτικὴν Ἑλλάδα ἢ Κρήτη, εὐλογον εἶναι νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι ἡ ἐπικοινωνία μεταξὺ των ἐγένετο διὰ τῶν ἐνδιαμέσων νήσων, ἐν αἷς καὶ ἡ Νίσυρος. Κατὰ τὴν ἄποψιν μάλιστα τοῦ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου, οἱ Πελασγοὶ τῶν νήσων δὲν ἦσαν μόνον προελεύσεως μικρασιατικῆς, ἀλλὰ πολλοὶ ἐκ τῶν ἀποίκων Πελασγῶν προήρχοντο καὶ ἀπὸ τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα, διότι ἀναφέρει ἐποικισμὸν τῆς γειτονικῆς Κῶ ἀπὸ Πελασγοῦς ἐκ Θεσσαλίας, ὑπὸ τὸν Μέροπα τῶν Ἡλιαδῶν ἐνεργηθέντα. Δεύτερον, ἡ ὀνομασία *ἄργος*, διατηρουμένη μέχρι καὶ σήμερον ἐν Νισύρῳ, ἐφ' ὅσον πράγματι εἶναι πελασγικῆς προελεύσεως καὶ ὑποδηλοῖ τὸ ὄχυρόν, ἀποτελεῖ ἔνδειξιν ὅτι ἐν Νισύρῳ ὑπῆρξαν Πελασγοί. Μία περιοχὴ δυτικῶς τοῦ Μανδρακίου φέρει τὸ τοπωνύμιον *Ἄργος*. Ἐπίσης, ἐν Νισύρῳ ἐλατρεῖτο κυρίως ὡς θεὸς τῆς νήσου ὁ Ἄργεῖος Ποσειδῶν. Ἐπιγραφή, διασωθεῖσα ἐν Νισύρῳ (ἀριθ. 103 Inscriptioes Insularum Maris Aegaei, Fasc. III, Berolini MDCCCXCVIII), τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος, κατασκευασθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἐπιχάρμου τοῦ Σολέως καὶ ἀφορῶσα εἰς προκρίτους Νισυρίους διακριθέντας εἰς τὸν κρητικὸν πόλεμον (Πολύβιος XXXIII, 15) τιμηθέντας ὑπὸ τοῦ δήμου Νισυρίων διὰ χρυσοῦ στεφάνου, ἀφιερῶνται εἰς *Ποσειδάνι Ἀργεῖῳ καὶ Ἄρει*. Τὸ ὄνομα *Ἀργεῖος* προδήλως ἀφορᾷ εἰς τοπωνύμιον τῆς περιοχῆς πελασγικῆς προελεύσεως. Τρίτον, τὰ πελασγικὰ τεῖχη, περὶ τῶν ὁποίων διεξοδικώτερον θὰ ἀσχοληθῶμεν, ἀποτελοῦν ἐπίσης ἔνδειξιν ὅτι ἐν Νισύρῳ ὑπῆρξαν Πελασγοί. Τρία συγκροτήματα ἀμυντικῶν τευχῶν προομηρικῆς περιόδου ἔχουν μέχρι στιγμῆς ἀποκαλυφθῆ εἰς τὴν Νίσυρον, χαρακτηριζόμενα ὡς Πελασγικά. Τὸ ἐν εὐρίσκεται εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἄργους, τὸ δεύτερον εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Κατέρου, καὶ τὸ τρίτον, τὸ Παλαιόκαστρον, παρὰ τὸ Μανδράκι. Τὸ Παλαιόκαστρον εὐρίσκεται εἰς σχετικῶς καλὴν κατάστασιν, λόγῳ προφανῶς μεταγενεστέρων βελτιώσεων, συμπληρώσεων καὶ συντηρήσεων, ἅς κατὰ καιροὺς ὑπέστη. Τὸ Παλαιόκαστρον εὐρίσκεται εἰς τὴν βορειοδυτικὴν ἄκραν τῆς νήσου καὶ ἔχει περίδρομον δύο περίπου μιλλίαν. Ὡς ὅλα τὰ παρόμοια τεῖχη, εἶναι ἐκτισμένον ἐπὶ ἔδαφικῆς ἐξάρσεως, ἀποληγούσης ἀποτόμως πρὸς βορρᾶν εἰς τὴν πεδιάδα καὶ πρὸς ἀνατολὰς εἰς χεῖμαρρον καὶ μὲ τεχισμένην ἔξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν. Τὸ χρησιμοποιηθὲν ὕλικόν εἶναι ἐπιτόπιος μέλας τραχύτης ἡφαιστειογενοῦς προελεύσεως. Κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Λουδοβίκου Ρὸς (1841):

«Ἐπὶ τοῦ ἄνωθεν τῆς πολίχνης ἐξ ἀπολιθωμένης λάβας ὑψηπέδου (κοινῶς ὁ Ὄξος τῆς Παναγιᾶς) εὐρίσκονται τὰ ἐρεῖπια τῆς ἀρχαίας ἀκροπόλεως

καὶ νοτιῶς εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἐγείρονται ἐπὶ γηλόφου πανίσχυρα τεῖχη ἐκ μέλανος τραχύτου καθ' ὅλα ὁμοίου τοῦ τῆς νήσου Μήλου. Ἡ κυρίως πύλη, πλάτους 1,80 μ., κεῖται νοτιοανατολικῶς τῶν τειχῶν κατὰ τὸ ἡμισυ κεχωσμένη, ἀποτελεῖται δὲ ἐκατέρωθεν ἀπὸ ἑξ παραλλήλους λίθους, τοῦ ἐπὶ τῆς μετόπης ὀγκολίθου ἔχοντος μήκος 3,60-4 μέτρων. Τὸ εὖρος τοῦ τείχους εἶναι ὀλιγώτερον τῶν 3,60 μ. (καὶ οὐχὶ πλέον τῶν 11 ποδῶν). Ὁ τραχύτης ἀποτελεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κανονικοὺς τετραγωνικοὺς ὀγκολίθους ὕψους 2-2,5 ποδῶν καὶ μήκους 3-5 ποδῶν. Οἱ λίθοι εἶναι ὀριζοντιῶς τεθειμένοι καὶ κατὰ μέγα μέρος τῆς νοτίου πλευρᾶς τὸ τεῖχος εἶναι ἐκτισμένον εἰς πολυγωνικὸν σχῆμα ἑξ ἀτάκτων ὀγκολίθων τραχύτου. Ἐνταῦθα τὸ ὕψος παρουσιάζει διαφορὰν 20-40 ποδῶν, ἀναλόγως τῆς διαπλάσεως τοῦ ἐδάφους καὶ κατὰ τὴν πλευρὰν ταύτην ἐχρειάσθη νὰ κτισθῶσι τὰ ἰσχυρότερα τεῖχη, διότι μόνον ἐκ τῶν ὀπισθεν τοῦ μεγάλου τούτου λόφου ἠδύναντο ἀποτελεσματικῶς νὰ προσβληθῶσι. Οἱ πύργοι τῶν προμαχώνων εἶναι τετράγωνοι καὶ κατ' ἀποστάσεις προεξέχουν τοῦ τείχους, ὁ δὲ πύργος ὁ ὑποστεγάζων τὴν κυρίαν πύλην εἶναι 10 τετραγ. μέτρων. Ἐκ τοῦ σχηματιζομένου δεξιόθεν τῆς πύλης ἀγκῶνος (κόχης) παραλλήλως τοῦ πρώτου πύργου, εἶναι ἐγκεχαραγμένη παναρχαία ἐπιγραφή ἐκ ψηφίων μεγέθους 3-4 δακτύλων (παλαιστῆ) ἕκαστον, δηλοῦσα ὅτι, τὸ ἔδαφος εἰς πλάτος 5 ποδῶν γύρωθεν τῆς πόλεως ἔδει νὰ παραμῆνῃ κτῆμα τοῦ δημοσίου (*Ἀπὸ τοῦ τείχεος δαμόσιον τὸ χωρίον πέντε πόδας*). Ἀναμφιβόλως ἐντὸς τοῦ χώρου τούτου οὐδέποτε ἔπρεπε νὰ κτισθῶσιν οἰκῆματα, οὔτε νὰ φυτευθῶσι δένδρα, ἵνα μὴ διευκολύνωσι τὸν ἐχθρὸν εἰς τὴν ἀναρρίχησιν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων. Τόσον ὁ ἐσωτερικὸς τοῖχος, ὅσον καὶ ὁ ἐξωτερικὸς, φαίνονται σχεδὸν ἐκτισμένοι μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιμελείας, εἰς ἀποστάσεις κλίμακες ἐκ 16-20 βαθμίδων, ὕψους ἑνὸς ποδὸς ἑκάστη, ἄγουσι πρὸς τὸ ἰσόπεδον κορυφῶμα τοῦ τείχους. Τὸ μεταξὺ τῶν πλευρῶν τοῦ τείχους (τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου) διάστημα εἶναι ἀνάμειστον χαλίκων καὶ χώματος, τούτων καλυφθέντων ὑπὸ μεγάλων λιθίνων πλακῶν πρὸς ἰσοπέδωσιν τοῦ ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων δαπέδου, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ ἐμποδίζεται ἡ εἰσδυσὶς τῆς βροχῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἵνα καταστῆ ὁ περιδρομὸς ὀμαλὸς καὶ ἄνετος εἰς τὴν κυκλοφορίαν τῶν ἀμυνομένων. Ἐκ τούτων, μόνον τὸ μικρὸν θωρακεῖον μὲ τὰς ἐπάλξεις καὶ τὸ ἀνώγειον τῶν πύργων δὲν διασῶζονται σήμερον».

10. Μετὰ τοὺς Πελασγοὺς, ἡ Νίσυρος κατεκτήθη καὶ κατῳικήθη ἀπὸ τοὺς Κᾶρας. Ἡ Καρία εἶναι ἡ περιοχὴ μεθ' ἧς ἡ Νίσυρος, ἡ Κάλυμνος καὶ ἡ Κῶς εὐρίσκονται ἀνέκαθεν εἰς στενὸν ἱστορικὸν σύνδεσμον. Ἡ ἐπὶ θαλάττῃ Καρία, κειμένη κατάντι τῆς Νισύρου, μεταξὺ τῆς Ἰωνίας, τῆς Λυδίας, τῆς Λυκίας καὶ τῆς Φρυγίας, πολυάνθρωπος καὶ πλουσία, κόμβος κοινωνιακὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ μέγα ναυτικὸν καὶ ἐμπορικὸν κέντρον,

είναι φυσικὸν νὰ ἔχη ἐπηρεάσει, ὅσον οὐδεμία ἄλλη περιοχὴ, τὴν Νίσυρον καὶ τὰς παρακειμένας νήσους. Οἱ Κᾶρες ἐθαλασσοκράτησαν ἐνωρὶς τῆς Ν.Α. Μεσογείου καὶ ἀνέπτυξαν ἐξαίρετον πολιτισμὸν. Αἱ καρικαὶ πόλεις, ἡ Καρύανδα, ἡ Σαλβάνη, ἡ Εὐίππη, ἡ Ἔβα, ἡ Κύδραμος, τὰ Μύλασσα, ὑπῆρξαν μεγάλα καὶ πλούσια ἐμπορικὰ κέντρα. Κατήγοντο δέ, κατὰ τὴν παράδοσιν, οἱ Κᾶρες ἀπὸ τὸν Κάρ, ἰδρυτὴν τῆς Καρίας καὶ ἀδελφὸν τοῦ Μυσοῦ καὶ τοῦ Λυδοῦ. Ἦσαν, κατὰ μίαν θεωρίαν, φύλα θρακικῆς καταγωγῆς, ἀπωθηθέντα ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον καὶ ἐγκατασταθέντα τελικῶς εἰς τὴν Καρίαν. Ὁ Ἡρόδοτος (I, 8,I) ἀναφέρει ὅτι ὁ γηγενὴς λαὸς τῆς Καρίας ἦσαν οἱ Κάονες, οἱ δὲ Κᾶρες ἦσαν λαὸς ἑλθὼν καὶ ἐγκατασταθεὶς ἐκ τῶν νήσων. Οἱ ἴδιοι ὁμῶς οἱ Κᾶρες ὑπεστήριζον ὅτι ἦσαν αὐτόχθονες.

Πολὺ πρὶν ἀναπτυχθῆ τὸ Μινωικὸν κράτος, οἱ Κᾶρες ἐξεχύθησαν καὶ κατέλαβον ὀλόκληρον τὸ Αἰγαῖον καὶ τὰ παράλια τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Θουκυδίδης ἀναφέρει (I, 8,I) ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἰδρύσεως τῆς συμμαχίας των, ἐνεργοῦντες κάθαρσιν εἰς Δῆλον, ἀνεῦρον τάφους ἀναγνωρισθέντας ὡς καρικοὺς *τῇ τε σκεύῃ τῶν ὄπλων ξυντεθαμμένη καὶ τῷ τρόπῳ ᾧ νῦν ἔτι θάπτουσι*. Κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἀκμῆς των ὑπῆρξαν ἔθνος *λογιμώτατον τῶν ἐθνῶν ἀπάντων* Ὁ φυσικὸς πλοῦτος τῶν εὐφόρων ὄροπεδίῳ τῆς χώρας των, ἡ γεωγραφικὴ των θέσις εἰς τὴν αἰχμὴν δύο πολιτισμῶν, τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἀνθρώπων τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ ἀσιατικοῦ πολιτισμοῦ, ἀνέδειξεν αὐτοὺς ἀρίστους ἐμπόρους κατὰ θάλασσαν καὶ κατὰ ξηράν, ὀργανώσαντας μονίμους ἐπισταθμίας συναλλαγῶν μεταξὺ τῶν νήσων, τῆς Κρήτης, τῆς Ἑλλάδος, τῆς Παλαιστίνης, τῆς Συρίας καὶ τῆς Φρυγίας, πολὺ πρὶν ἐμφανισθοῦν οἱ Φοίνικες. Συνέβαλον, οὕτω, εἰς τὴν προσέγγισιν καὶ τῶν Ἑλλήνων. Ὑπῆρξαν δὲ καὶ ἐξαίρετοι ναυτίλοι, πρόδρομοι τῶν Κρητῶν. Διεκρίνοντο ἐπίσης διὰ τὴν ἐπίδοσίν των εἰς τὴν γεωργίαν, διδάξαντες εἰς τὰς νήσους τὴν καλλιέργειαν τῆς ἀμπέλου, τῆς ἐλαίας καὶ τῶν σύκων, καὶ τὴν παραγωγὴν καὶ ἐμπορίαν τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ἐλαίου. Διετηρήθησαν ἐν ἀκμῇ μέχρι τῶν μέσων τῆς τρίτης χιλιετηρίδος, ὅτε, ἑλθόντες εἰς σύγκρουσιν μὲ τοὺς συνεχῶς ἀναπτυσσομένους Κρήτας, ἤρχισαν νὰ παρακμάζουσιν. *Μίνως παλαίτατος ὢν ἀκοῇ ἴσμεν ναυτικὸν ἐκτίησατο καὶ τῆς νῦν ἑλληνικῆς θαλάσσης ἐπὶ πλείστον ἐκράτησε καὶ τῶν Κυκλάδων νήσων ἠρξέ τε καὶ οἰκιστὴς πρῶτος τῶν πλείστων ἐγένετο, Κᾶρας ἐξελάσας καὶ τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας ἡγεμόνας ἐγκαταστήσας*. Ἐκτοτε, οἱ Κᾶρες ἐξέπεσαν ὑποταγέντες εἰς τοὺς Κρήτας, ἐναντι δὲ φόρου ὑποτελείας ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ὑπηρετοῦν ὡς ναῦται εἰς τὰ κρητικὰ πλοῖα. Ἡ παρακμὴ καὶ ὁ κίνδυνος ἀφάνισμοῦ των, τότε, τοὺς ἠνάγκασαν νὰ τραποῦν εἰς βίον πλάνητα, ἄνομον καὶ τυχοδιωκτικόν, ἐξ οὗ καὶ ἡ κακὴ φήμη τὴν ὁποίαν ἀπέκτησαν. Κατέστησαν ἔκλυτοι, δόλιοι, ἄρπαγες. Ἐξετράπησαν εἰς φοβερὰς πειρατίας, λυμαινόμενοι τὰς νήσους, ἄγριοι, ἀπάνθρωποι, μὴ ὑποκειμε-

νοι εἰς οὐδένα νόμον, θεῖον ἢ ἀνθρώπινον. Πολλοὶ κατέστησαν δοῦλοι ταπεινοί, πονηροί, κλέπται καὶ χαμερπεῖς.

Κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀκμῆς τῶν, ἀνέπτυξαν καλὴν διοικητικὴν ὀργάνωσιν με κεντρικὴν διοίκησιν καὶ βασιλεῖς διαμένοντας εἰς ἀνάκτορα πολυτελεῖ, ἐθέσπιζον νόμους ὑφ' οὓς διεβίουν καὶ ἱδρυσαν συστήματα διατηρήσεως τῆς τάξεως καὶ τῆς ἀσφαλείας. Ἦσαν τεχνίται καὶ διακοσμηταὶ ἐξαιρητοὶ καὶ εἶχον ἰσχυρὸν διὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ὀπλισμῶν. Κατειργάζοντο τὰ μέταλλα, τὸ ἔλεφαντοστοῦν, τὸ δέριμα καὶ πολυτίμους λίθους. Προήγαγον τὴν ἀγγειοπλαστικὴν καὶ κατεσκεύαζον ἐκ μαρμάρου καὶ λίθου εἰδῶλα. Ἐχρησιμοποιοῦν εἰς τὰς συναλλαγὰς ἴδιον μετρικὸν σύστημα καὶ ὑποτυπώδη γραφὴν. Διεκρίνοντο ἐπίσης διὰ τὴν ἐπίδοσίν των εἰς τὴν μουσικὴν.

Εἶναι μᾶλλον βέβαιον ὅτι ἡ Νίσυρος εἶχε κατοικηθῆ ἀπὸ τοὺς Κᾶρας καὶ μετεῖχε τοῦ καρικοῦ πολιτισμοῦ, ἐνδεχομένως δὲ νὰ ἀπετέλει ἀξιόλογον ναυτικὸν καὶ ἐμπορικὸν κέντρον τῶν Καρῶν. Πρῶτον, διότι, πέραν τῶν γενικῶν ἀναφορῶν τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Θουκυδίδου ὅτι κατεῖχον τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ δὴ τὰς Κυκλάδας, συνεπῶς καὶ τὰς παρακειμένας τὴν Καρίαν νήσους, ἔχομεν τὴν ρητὴν μαρτυρίαν τοῦ Διοδώρου, καθ' ὃν *Κάλυνδαν δὲ καὶ Νίσυρον, τὸ μὲν ἀρχαῖον Κᾶρες κατώκησαν*. Ὁ Στράβων, ἐξ ἄλλου, ἀναφέρει ὅτι οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Κῶ ἦσαν Κᾶρες, ἡ δὲ Κῶς ἐλέγετο καὶ Καρίς. Εἶναι δὲ ἀπίθανον οἱ Κᾶρες νὰ κατέλαβον τὴν Κῶ καὶ νὰ μὴ κατέλαβον τὴν Νίσυρον, ὡς καὶ τὰς ἄλλας νήσους, καὶ νὰ ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτάς. Κατὰ μίαν μάλιστα ἐκδοχὴν, καὶ τὸ ὄνομα τῆς Νισύρου εἶναι καρικῆς προελεύσεως, ὡς ἄλλως τε καὶ τῆς Σύμης, Κάσου, Ἀλασαρίας, τοῦ Δήμου Ἀλισαρνητῶν (Καρδαμαίνης) κλπ. Δεύτερον, διότι συνήθειαι καρικαὶ διετηρήθησαν ἐπὶ μακρόν, τινὲς μάλιστα καὶ μέχρι σήμερον, εἰς τὴν Νίσυρον. Οὕτω, π.χ. οἱ Κᾶρες *καλέουσι ἀπὸ τῶν μητέρων ἐωντοὺς καὶ οὐκ ἀπὸ τῶν πατέρων*· *εἰρομένου δὲ ἑτέρου τὸν πλησίον τίς εἶη, καταλέξει ἐωντὸν μητρόθεν*, συνήθεια ἡ ὁποία ὑπῆρχε καὶ διατηρεῖται μέχρι καὶ σήμερον ἐν Νισύρῳ. Ἐπίσης, ὁ μὴν Σμύνθιος, ἀναφερόμενος εἰς ψήφισμα τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνος καὶ χρησιμοποιοῦμενος ἐν Νισύρῳ, εἶναι ὀνομασία καρικῆς προελεύσεως. (Πρβλ ἐπίγραμμα ἀριθ. 2).

11. Ἡ κρητικὴ θαλασσοκρατία εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Αἰγαίου καὶ ὁ ἀναπτυχθεὶς καὶ διαδοθεὶς κρητικὸς πολιτισμὸς διήρκεσαν ἐπὶ 1.500 περίπου ἔτη. Ὁ Θουκυδίδης ἀναφέρει ὅτι *Μίνως γὰρ παλαιάτος ὢν ἀκοῆ ἴσμεν ναυτικὸν ἐκτίησάτο καὶ τῆς νῦν ἐλληνικῆς θαλάσσης ἐπὶ πλεῖστον ἐκράτησε καὶ τῶν Κυκλάδων νήσων ἤρξέ τε καὶ οἰκιστὴς πρῶτος τῶν πλείστων ἐγένετο, Κᾶρας ἐξελάσας καὶ τοὺς ἐαυτοῦ παῖδας ἡγεμόνας ἐγκαταστήσας. τό τε ληστρικόν, ὡς εἰκόσ, καθήρει ἐκ τῆς θαλάσσης ἐφ' ὅσον ἠδύνατο, τοῦ τὰς προσόδους μᾶλλον ἰέναι αὐτῶ. Δέον, συνεπῶς, νὰ συμπερά-*

νομεν ὅτι καὶ ἡ Νίσυρος, ὡς καὶ ἡ λοιπὴ Δωδεκάνησος, κατελήφθησαν καὶ ἐπωκίσθησαν ἀπὸ τοὺς Κρήτας καὶ ἔτυχον τῶν πλεονεκτημάτων τοῦ κρητικοῦ πολιτισμοῦ. Τὴν ἐν Δωδεκανήσῳ, ἄλλωστε, ἐγκατάστασιν τῶν Κρητῶν καὶ τὴν ὑπαρξιν ἀνεπτυγμένου Μινωικοῦ πολιτισμοῦ μαρτυροῦν παραδόσεις καὶ εὐρήματα. Οὕτω, κατὰ μίαν παράδοσιν, ὁ ἐγγονὸς τοῦ Μίνωος ἐγκατεστάθη ἐν Ρόδῳ καὶ ἐβασίλευσεν αὐτῆς, αὐτοεξόριστος ἀπὸ τὴν Κρήτην, διὰ τὴν ἀποφύγη τὴν πραγμάτων χρησιμοῦ, ὅτι θὰ ἐγένετο πατροκτόνος. Γνωστὸν ἐξ ἄλλου τυγχάνει ὅτι οἱ Τελχίνες κατῴκουσιν εἰς τὴν Κρήτην καὶ τὴν Δωδεκάνησον. Τέλος, διάφορα εὐρήματα σχεδὸν ἀπανταχοῦ τῆς Δωδεκανήσου ἀποκαλυφθέντα, ὡς ἀγγεῖα, κτερίσματα, ἀγαλμάτια κλπ., ὡς καὶ ἐρείπια οἰκιῶν, μαρτυροῦν τὴν βαθεῖαν ἐπίδρασιν τῆς κρητικῆς τεχνολογίας καὶ τοῦ κρητικοῦ πολιτισμοῦ. Ἄλλὰ, πλὴν τοῦ Θουκυδίδου, καὶ ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Κρήτης Μίνως ἐκυριάρχησε τῶν νήσων χρησιμοποιοῦν εἰς τὸ ναυτικὸν τοῦ Κἄρας. Ὁ δὲ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης γράφει *Τῶν γὰρ Κυκλάδων νήσων παλαιὸν ἐρήμων οὐσῶν Μίνως ὁ Διὸς καὶ Ἐδρώπης, βασιλεύων Κρήτης καὶ μεγάλας δυνάμεις ἔχων περὶ τὰς τε καὶ ναυτικὰς ἐθαλασσοκράτει καὶ πολλὰς ἀποικίας ἀπέστειλεν ἐκ Κρήτης. Καὶ ἀλλαχοῦ, Τὴν δὲ Κάραθον πρῶτοι μὲν ὤκησαν τῶν μετὰ Μίνω τινὲς συστρατευσαμένων καθ' ὃν χρόνον ἐθαλασσοκράτησε πρῶτος τῶν Ἑλλήνων. Τὰ ἴχνη τοῦ Μινωικοῦ πολιτισμοῦ ἐν Νισύρῳ θὰ ἀναφερθῶσιν εἰς ἐπόμενον κεφάλαιον.*

12. Ἀπὸ τῆς 2ας χιλιετηρίδος καὶ ἐντεῦθεν, κατὰ περιόδους διακοπτομένης, εἴτε ὡς ἀποικοὶ εἴτε ὡς ἔμποροι, οἱ Φοίνικες, εἴτε καταλαμβάνουν, εἴτε συναλλάσσονται μὲ τὴν Νίσυρον. Γεγονὸς πάντως φαίνεται ὅτι οἱ Φοίνικες, εἰς τὴν Νίσυρον, ὡς καὶ εἰς τὰς ἄλλας νήσους τοῦ δωδεκανησιακοῦ συμπλέγματος καὶ γενικώτερον τῶν μικρασιατικῶν παραλίων καὶ τῶν λοιπῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, δὲν ἀπέβλεπον εἰς μόνιμον ἐγκατάστασιν καὶ κατάκτησιν. Καταλαμβάνουν τὰ παράλια καὶ δι' αὐτῶν ἐκμεταλλεύονται πολυτρόπως τὰς περιοχάς. Φαίνεται ὅτι ἡ Νίσυρος προσεφέρετο ὡς ἐπισταθμία καὶ βιομηχανικὴ περιοχὴ καὶ ὡς τοιαύτην τὴν ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ Φοίνικες. Ἰδρυσαν ἐκεῖ μεγάλα ἀγρευτήρια πορφύρας καὶ ἐπεξεργασίας αὐτῆς, βαφεῖα καί, πιθανῶς, ὑφαντήρια. Ἡ πρώτη παρουσία τῶν Φοινίκων εἰς τὴν Νίσυρον δέον νὰ τοποθετηθῆ εἰς τὴν περίοδον καθ' ἣν οὗτοι, μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κύπρου καὶ ἐν συνεχείᾳ τῆς Ρόδου, φθάνουν εἰς Νίσυρον καὶ κατόπιν ἐκχύνονται εἰς ὀλόκληρον τὸ Αἰγαῖον. Κατὰ τὸν Πλίνιον, ἡ πρώτη ὄνομασία τῆς Νισύρου ἦτο *Πορφυρίς*, ὁ δὲ Στέφανος Βυζάντιος ἀναφέρει ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἔλαβεν ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῇ *πορφυρέων*. Πορφυρεῖς ὄμως ἐκαλοῦντο καὶ οἱ Φοίνικες, ἐκ τούτου δὲ δύναται νὰ εἰκάσῃ τις ὅτι ἡ ὄνομασία δὲν προῆλθεν ἐκ τῆς ἀφθονούσης πορφύρας, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν Φοινίκων-Πορφυρέων, ἐνοικούντων τὴν νῆσον. Κατὰ μίαν ἄλλην

ἐκδοχήν, ὑποστηριζομένην ὑπὸ τοῦ Drapper (Descript. de l' Arch., σελ. 179), αὐτὴ αὐτὴ ἢ λέξις *Νίσυρος* εἶναι φοινικικῆς προελεύσεως, σημαίνουσα τὸ τμήμα, τὸ ἀπόθραυσμα. Κατὰ δὲ τὸν Berard (Les Phoeniciens et l' Odyssee, τόμ. II, σελ. 191), ἡ λέξις *Νίσυρος* εἶναι μὲν φοινικικῆς προελεύσεως, σημαίνει ὅμως σκοπιὰν ἢ κορυφὴν ἐποπτείας. Ἡ πρώτη ἐγκατάστασις τῶν Φοινίκων εἰς τὴν Νίσυρον πρέπει νὰ τοποθετηθῆ μεταξύ τοῦ 16ου καὶ τοῦ 13ου αἰῶνος, δηλαδὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν, ὁ μὲν κρητικὸς πολιτισμὸς εἶχεν ἀρχίσει νὰ παρακμάζη, ὁ δὲ μυκηναϊκὸς δὲν εἶχεν εἰσέτι ἐπεκταθῆ εἰς νότιον Αἰγαῖον. Τότε ἀκριβῶς οἱ Φοίνικες ἐμφανίζονται ἀνταγωνισταὶ τῶν Κρητῶν, εἰς τὴν νοτιοανατολικὴν Μεσόγειον, πλήρει δραστηριότητος καὶ εἰς τὸ ὑψηλότερον σημεῖον τῆς ἀκμῆς των. Δευτέρα ἐγκατάστασις αὐτῶν ἐν Νισύρῳ σημειοῦται μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, ἀλλ' ὑπὸ συνθήκας διαφορητικᾶς αὐτὴν τὴν φορὰν.

Ἡ πρώτη μακρὰ ἐγκατάστασις τῶν Φοινίκων ἐν Νισύρῳ ἀσφαλῶς ἐπηρεάσε πολλαπλῶς τὸν πολιτισμὸν τῆς νήσου καὶ ἐπέδρασεν ἐπ' αὐτοῦ. Σκόπιμον λοιπὸν εἶναι, νὰ ἐξετάσωμεν ἐν συντομίᾳ ποῖοι ἦσαν οἱ Φοίνικες, ποῖος ὁ πολιτισμὸς των καὶ ποῖα ἡ γενικὴ καὶ εἰδικὴ ἐπίδρασις τοῦ πολιτισμοῦ των ἐπὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Νισύρου.

Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, οἱ Φοίνικες ἦλθον, κατ' ἀρχάς, εἰς Αἴγυπτον, ἐκ τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης. Ἐκεῖθεν διέβησαν τὴν Παλαιστίνην καὶ ἐξεχύθησαν εἰς τὴν ἐνδοχώραν, ἐγκατασταθέντες τελικῶς εἰς τὰ παράλια τῆς Συρίας. Μὲ ἐπίκεντρον τὴν Τύρον καὶ τὴν Σιδῶνα, ἐδημιούργησαν καὶ διετήρησαν σχέσεις φιλικᾶς, καὶ κατὰ καιροὺς ἐχθρικᾶς, μὲ τὴν περιοχὴν τοῦ Αἰγαίου, τὰ μεσογειακὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς, τοὺς Ἴβηρας, τὴν Ἰταλίαν, ἐξελθόντες δὲ τῶν Ἡρακλείων Στηλῶν ἔφθασαν ἕως τὰς Καναρίους νήσους. Ἰδιαιτέρως οἱ Φοίνικες συνεδέθησαν μὲ τοὺς Βαβυλωνίους, τοὺς Χαλδαίους, τοὺς Αἰγυπτίους καί, διὰ τῆς Κύπρου, μὲ τὴν Κρήτην, τὰς νήσους καὶ τὴν Ἑλλάδα. Καταλαβόντες μέγα μέρος τῆς Κύπρου, ἵδρυσαν περιλάμπρους πόλεις, ὡς τὴν Ἀμαθοῦντα, τὴν Πάφον, τὸ Κύτιον, τὴν Λάπηθον, τὴν Καρπασίαν καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τὴν Καμασόν, ἀπὸ ὅπου ἐξώρυσσον χαλκόν. Μετὰ ταῦτα κατέλαβον παράλια τῆς Κρήτης, τῆς Ρόδου, τῆς Νισύρου, τῆς Δήλου, τῆς Θήρας, τῆς Ἀμοργοῦ καὶ ἔφθασαν μέχρι τοῦ Εὐξείνου πόντου, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος. Ἡ διασωθεῖσα παράδοσις τοῦ Κάδμου ἀνήκει εἰς τὸν κύκλον τῶν παραδόσεων, δι' ὧν ἐκφράζονται αἱ σχέσεις Φοινίκων καὶ Ἑλλάδος. Ὁ Κάδμος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀγήνορος, ἡγήτορος τῶν Φοινίκων, ἀδελφὸς τῆς Εὐρώπης, τοῦ Κίλικος καὶ τοῦ Φοίνικος. Ἡγούμενος ὁμάδος Φοινίκων ἐγκατεστάθη κατ' ἀρχάς ἐν Ρόδῳ, Νισύρῳ, Κῶ καὶ εἰς τὰς ἄλλας νήσους τοῦ Αἰγαίου, καὶ καταλείψας ἐκεῖ φρουρὰς μετέβη εἰς Θάσον καὶ Παγγαῖον, ἀπολήξας τελικῶς εἰς Ἀττικὴν, ὅπου ἵδρυσεν τὰς Θήβας. Κατάλοιπα τῶν φοινικικῶν φρουρῶν τοῦ Κά-

δμου ἀπαντῶνται πολὺ ἀργότερον εἰς διαφόρους περιοχάς. Οὕτω, ὁ Φινεὺς μετέχει τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἀργοναυτῶν, ὁ Μεμβλῖαρος εἰς τὴν Θήραν, ἀπόγονος τῶν Φοινίκων, ἠγεῖται τῆς Θήρας μέχρι τῆς καταλήψεώς της ὑπὸ τῆς Σπύρτης, οἱ δὲ δολοφόνοι τοῦ Ἰπάρχου κατήγοντο ἀπὸ τοὺς Γεφυραίους, ἀπογόνους τῶν Φοινίκων.

Ἡ πολιτικὴ ὀργάνωσις τῶν Φοινίκων ἔχει πολλὰς ὁμοιότητας μὲ τὰς ἑλληνικὰς πολιτείας τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς. Οἱ Φοίνικες, ἂν καὶ ἑνιαῖον ἔθνος, διηροῦντο εἰς αὐτοδιοικουμένας πολιτείας, ἀνεξαρτήτους ἀπ' ἀλλήλων, ἄλλοτε συνεργαζομένας μεταξὺ των καὶ ἄλλοτε εὐρισκομένας εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν. Ἐκάστη πολιτεία ἦτο συντεταγμένη κατὰ τὸν τύπον τῆς ὀμηρικῆς βασιλείας. Ὅπως καὶ εἰς τὴν μυκηναϊκὴν ἐποχὴν, τὸ ἱερατεῖον ἦτο ἰσχυρότατον. Ὁ θεσμὸς τῆς δουλείας ἦτο λίαν διαδεδομένος, τὸ δὲ πλεῖστον τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Φοινίκης ἀπετελεῖτο ἀπὸ δούλους καὶ εἰς τὰς φοινικικὰς πόλεις ἦνθιζον τὰ πλέον γνωστὰ δουλεμπορικὰ κέντρα.

Οἱ Φοίνικες ἦσαν κατ' ἐξοχὴν ἔμποροι καὶ κατ' ἀκουλουθίαν ναυτίλοι. Τὸ μὲν ἐμπόριον κατέστησε τὴν Φοινικὴν πλουσίαν, τὸ δὲ ναυτικὸν της ἰσχυράν. Οἱ Φοίνικες δὲν ἦσαν λαὸς κατακτητικὸς, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἀπέβλεπον εἰς τὴν πρόσκτησιν νέων ἐδαφῶν. Σκοπὸς τῆς ἐπεκτάσεώς των ἦτο νὰ ἐλέγχουν ἐπικαίρους θέσεις διὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἐμπορίου των, νὰ ὀργανώσουν σταθμοὺς ἀνεφοδιασμοῦ καὶ ἀποθήκας καὶ νὰ ἰδρύνουν βιομηχανίας, ἐκμεταλλεῦμενοι τὰς περιοχάς. Ἐὰν τὰς ἐπιδιώξεις των αὐτὰς τὰς ἐπετύγχανον διὰ συνεννοήσεων, ἤρκοῦντο εἰς ἓν εἶδος εἰρηνικῆς διεισδύσεως. Ἐὰν τὰ πράγματα ἐπέβαλλον τὴν βιαίαν κατάληψιν, ἤρκοῦντο μόνον εἰς τὴν κατάληψιν τοῦ ἀναγκαιοῦντος τμήματος. Κατὰ κανόνα, *κατεῖχον ἄκρα τε θαλάσση καὶ τὰ νησίδια ἐμπορείας ἔνεχα*. Ἄλλοῦ, τέλος, ὡς εἰς Αἴγυπτον, ἐπετύγχανον τὰ ἰδιότυπα ἐμπορικὰ προνόμια, τὰ ὁποῖα παρεχώρουν οἱ Αἰγύπτιοι. Πάντως, συνέβαλον ἀποφασιστικῶς εἰς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ ἐμπορίου μεταξὺ τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου καὶ καθιέρωσαν κανόνας συναλλαγῆς. Διὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἐμπορίου ὀργάνωσαν ναυτικὴν δύναμιν καὶ ἐπεδόθησαν μὲ ἀγάπην εἰς τὴν ναυσίπλοϊαν, προήγαγον τὴν τεχνικὴν τῆς κατασκευῆς τῶν πλοίων καὶ ἐφεῦρον ὄργανα ἀσφαλίζοντα τοὺς μακροὺς πλόας. Οἱ Φοίνικες δὲν εἶχον ἴδιον πολιτισμόν. Ἐρχόμενοι εἰς ἐπαφὴν μὲ διαφόρους πολιτισμοὺς τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, διέδωσαν αὐτοὺς μεταξὺ των καὶ ἐπωφελήθησαν ἐξ αὐτῶν. Ἐδιδάχθησαν τὴν γραφὴν καὶ τὰς τέχνας ἀπὸ τοὺς Χεττίτας καὶ Αἰγυπτίους καὶ τὰς προσήρμοσαν εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἐμπορίου. Ἀνέπτυξαν καὶ ἐδίδαξαν τὴν μεταλλουργίαν, τὴν διακοσμητικὴν, τὴν ἀγγειοπλαστικὴν καὶ ἐδημιούργησαν περίκομψα ἐγχεάρκτα εἰς λίθους καὶ ἔλεφαντοστοῦν καὶ σφραγιδολίθους. Ἡ βαθεῖα ἐρυθρὰ βαφή, τὴν ὁποίαν παρήγον ἀπὸ κογχύλια πορφύρων καὶ τὰ ὑφαντουργεῖα των κατέστησαν καὶ παρέμειναν διάσημα. Κατεσκευάζον μεγάλα

τεχνικά ἔργα, γεφύρας, διώρυγας, οἰκοδομάς, τὰ δὲ τείχη των ἦσαν ἀπόρθη-
τα. Ἡ θρησκεία των ἦτο κατὰ βάσιν ἡ βαβυλωνιακὴ θρησκεία. Ἐλάτρευον
τὸν Βάαλ, τὴν Ἀνάτ, τὴν Μιλήταν καὶ τὴν Ἀστάρτην - Ἀφροδίτην, ἧς
ἡ λατρεία συνεδέθη μὲ ἀκατονομάστους ὀργιαστικὰς ἐκδηλώσεις. Ἡ ὁμα-
δικὴ πορνεία ἦτο ἀχώριστον μέρος τῆς λατρείας τῆς Ἀστάρτης. Ἀργότε-
ρον, κατὰ τὴν πρώτην κἀθοδον τῶν Ἡρακλειδῶν, καθιέρωσαν τὴν λατρείαν
τοῦ Μελκάρθ - Ἡρακλέους, ἔκοπτον νομίσματα μὲ τὴν μορφήν του καὶ τὸν
λέοντα καὶ ἱδρυσαν περίλαμπρον ἱερόν του εἰς Θάσον. Ἡ ἐν Φοινίκῃ λα-
τρεία τοῦ Ἡρακλέους δὲν εἶναι πάντως ἄσχετος μὲ τὴν πρώτην κἀθοδον τῶν
Ἡρακλειδῶν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Μικρασίας καὶ τῶν νήσων καὶ τὴν πρώ-
την αὐτῶν ἐγκατάστασιν ἐν Κῶ καὶ Νίσυρῳ.

Δευτέρα περίοδος δραστηριότητος τῶν Φοινίκων εἰς τὴν περιοχὴν τῶν
Δωδεκανήσων σημειοῦται μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, ἀλλ' ἡ δραστηριό-
της αὐτῆ συγγέεται ἐντὸς τῶν γενικωτέρων ἀναταραχῶν καὶ ἀνακατατάξεων,
αἵτινες παρατηροῦνται εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν. Ἀπὸ τοῦ 8ου αἰῶνος, ἡ
πλημμυρὶς αὕτη τῶν Φοινίκων εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Αἰγαίου ὑποχωρεῖ
καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐξαφανίζεται τελείως.

Εἰς τὸν νησιωτικὸν χῶρον, οἱ Φοινικες ἀφήκαν ἀνάγλυφα τὰ ἴχνη των
καὶ προήγαγον τὸν πολιτισμὸν. Ἐδίδαξαν εἰς τοὺς κατοικοὺς τῶν περιοχῶν
αὐτῶν τὴν νέαν καὶ τελειότεραν ναυπηγικὴν τέχνην, κανόνας ναυσιπλοΐας
καὶ ἐλέγχου τῶν θαλασσιῶν συγκοινωνιῶν καὶ ἔδωσαν οὕτω τὴν εὐκαιρίαν
ἀργότερον εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ ἐπωφεληθοῦν τῆς πείρας των καὶ νὰ προαγά-
γουν ἔτι περαιτέρω τὴν ναυτιλίαν. Ἐδίδαξαν τὰ πλεονεκτήματα τοῦ ἐμπο-
ρίου καὶ τὰς ἀρχὰς τῶν συναλλαγῶν, καθιερῶσαντες τὸ νόμισμα ὡς μέτρον
τῶν ἀξιῶν. Ἐφερον εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν δωδεκανησιακὸν χῶρον τοὺς πολιτι-
σμοὺς τῆς Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Εὐρώπης καὶ ἔδωσαν τὸ ἀρχέγονον
δεῖγμα γραφῆς, βάσει τῶν φωνητικῶν ἀναγκῶν καὶ οὐχὶ τῶν ἰδιογραμμάτων.
Ἐδίδαξαν τὴν λεπτὴν καὶ αἰσθητικὴν τέχνην τῶν ἀναγλύφων καὶ ἐγχαρά-
κτων μετάλλων καὶ λίθων καὶ ἀνέπτυξαν τὴν βιομηχανίαν. Ἡ μεγάλη των
ἐπιρροὴ ἐπὶ τῆς Δωδεκανήσου γενικῶς δηλοῦται διὰ τῆς χρήσεως τοῦ ὀνόμα-
τος *Φοινικίς* εἰς τὴν Ρόδον καὶ τοῦ ὀνόματος *Προφωρὶς* εἰς τὴν Νίσυρον.
Εἰδικώτερον, ἡ Νίσυρος πολλὰ φαίνεται ὅτι ὠφελήθη ἐκ τῶν Φοινίκων. Κα-
τασταῖσα ἐμπορικὸν κέντρον καὶ ἐπισταθμία, λόγῳ τῆς θέσεώς της, ἀπέβη
πλουσία καὶ ἰσχυρά, παρὰ τὸ μικρὸν τοῦ μεγέθους της καὶ τὸ ὀλιγάνθρωπον
αὐτῆς. Ὡς φαίνεται, ἀνέπτυξεν ἀξιόλογον ναυτικὴν δύναμιν καὶ ἤρχισε
νὰ παίξῃ οὐσιώδη ρόλον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς περιοχῆς, ἀναφερομένη μὲ
τὰς κατὰ πολὺ μεγαλυτέρας καὶ πλουσιωτέρας νήσους τῆς Κῶ, τῆς Καλύ-
μνου καὶ τῆς Καρπάθου καὶ συμμετέχουσα μετ' αὐτῶν ἐνεργῶς εἰς πολεμι-
κὰς ἐπιχειρήσεις, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Ταῦτοχρόνως, ἐχαλάρωσε τοὺς
μέχρι τότε ὑπάρχοντας δεσμοὺς της μὲ τὴν Ἀσίαν καὶ ἔκτοτε ἡ Νίσυρος

συνδέεται περισσότερο και οργανικώτερον με τὸ νησιωτικὸν συγκρότημα και τὸν ἑλλαδικὸν χῶρον. Ἀνέπτυξε τὴν βιομηχανίαν τῆς και μετὰ τῆς Ἀμοργοῦ, τῆς Γυάρου και τῆς Κῶ κατέστη μονοπωλιακὸν κέντρον ἀγρεύσεως πορφύρας, δι' ἧς ἐβάφοντο τὰ πολύτιμα ὑφάσματα, τὰ ὁποῖα ἔγιναν περιζήτητα εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Οἱ Φοῖνικες ἐπίσης ἐγκατέστησαν ἐν Νισύρῳ, ὡς ἐν Κῶ και Ἀμοργῷ, ὑφαντουργεῖα. Τὸ βαθὺ ἐρυθρὸν και ἀνεξίτηλον χρῶμα τῶν ὑφασμάτων ἔγινε σύμβολον τοῦ πλοῦτου, τῆς εὐγενείας και τῆς καλαισθησίας, λόγῳ τῆς ὑψηλῆς του τιμῆς. Ἐκ τῶν ὑφασμάτων αὐτῶν κατεσκευάζοντο αἱ πορφύραι τῶν ἡγεμόνων και τῶν ἰσχυρῶν τῆς ἡμέρας. Ἐξ ἄλλου, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι, ὡς συνέβη ἐν Μήλῳ, οὕτω και ἐν Νισύρῳ, οἱ Φοῖνικες ἐξεμεταλλεύθησαν τὸ θεῖον και τὴν στυπτηρίαν τοῦ ἡφαιστείου και τὸν σκληρὸν μύλιον λίθον.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Ι V

ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΝΙΣΥΡΟΥ

Βιβλιογραφία : Ὀμήρου Ἰλιάς. Στράβων. Εὐστάθιος. Σουΐδας. Διόδωρος Σικελιώτης. Allen T. W. *The Homeric Catalogue of Ships*, 1921 Bonnard A., ἐνθ. ἀν. Volonakis, ἐνθ. ἀν. Glotz G., ἐνθ. ἀν. Cambridge, ἐνθ. ἀν., Ζερβοῦ Σ., ἐνθ. ἀν. Hicks, ἐνθ. ἀν. Keller A.G., ἐνθ. ἀν. Kitto H.D.F., ἐνθ. ἀν. Καζαβῆ Ἰ., Ἰστορία. Τοῦ ἰδίου, *Τὰ Δωδεκάνησα*. Lang A., *The world of Homer*. Λογοθέτη Ι., ἐνθ. ἀν. Miraux E., *Daily life in the time of Homer*, London 1959. Montelius O., *La Grèce Préclassique*, 1926 Mylonas G.E., ἐνθ. ἀν., Vivien de saint Martin, ἐνθ. ἀν. Nilson M. P., *Homer and Mycenae*, London 1933. Μιχαηλίδου - Νουάρου, ἐνθ. ἀν. Page D.L., ἐνθ. ἀν. Παπαρηγοπούλου Κ., ἐνθ. ἀν. Παπαδοπούλου Γ., Ἰστορία. Τοῦ ἰδίου, *Ἡμερολόγιον*. Tsountas and Manatt, ἐνθ. ἀν., Finlay M.I., ἐνθ. ἀν., Φραγκοπούλου, ἐνθ. ἀν., Webster T.B.L., ἐνθ. ἀν., Wace A., ἐνθ. ἀν. Κρουσίου *Λεξικὸν Ὀμηρικόν*, μτφρ. Ἰ. Πανταζίδου. Andrey Furness, *Some early pottery of Samos, Calymnos and Chios*, ἐν *Proceedings of the Prehistoric science for*, 1956 σελ. 156. κ.ἐ. Giulio Jacopi ἐν *Clara Rhodos*, 1933, *Sciavi e ricerche di Nisyro*, σελ. 468 κ.ἐ.

1. Κατὰ τὸ 1.400 π.Χ., βαθεῖα ἀλλαγὴ σημειοῦται εἰς ὀλόκληρον τὸν ἑλληνικὸν χῶρον και ἰδίᾳ εἰς τὴν Κρήτην, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, τὴν Δωδεκάνησον και τὴν μικρασιατικὴν παραλίαν. Ἐπειτα ἀπὸ μίαν πρωτοφανῆ ἀνθησιν, ὁ φοινικικὸς και ὁ μινωϊκὸς πολιτισμὸς ἤρχισαν νὰ ἀφανίζονται. Τὰ αἰτία τῆς πτώσεως δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστά. Δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον ἂν ἡ ἀλλαγὴ αὕτη, σημειωθεῖσα εἰς ὀλόκληρον τὸν ἑλληνικὸν χῶρον, ὀφείλεται ἢ και ἐβοηθήθη ἀπὸ φυσικὰ γεγονότα. Ὁ Θουκυδίδης ἀνα-

φέρει ότι, κατ' αὐτὴν περίπου τὴν ἐποχὴν, ἔλαβον χώραν εὐρεῖαι γεωλογικαὶ μεταβολαὶ καὶ κῦμα λοιμοῦ ἐκάλυψε τὸν ἠπειρωτικὸν καὶ νησιωτικὸν ἑλληνικὸν χῶρον. Ἀνεξαρτήτως ὁμως τῶν φυσικῶν γεγονότων τὰ ὁποῖα ἐνδεχομένως νὰ ἐπισυνέβησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι πυκναὶ μᾶζαι νέων ἀποικῶν συνεχίζουσι ἀλλεπαλλήλως, κατ' ἀραιὰ ἢ κατὰ πυκνὰ διαστήματα, νὰ κατέρχωνται ἀπὸ βορρᾶ διὰ τῆς Ἰλλυρίας καὶ Θεσσαλίας πρὸς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, καὶ ἐν συνεχείᾳ νὰ κατακλύζουσι τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀπ' αὐτῆς τὰς ἐγγυὺς νήσους καὶ τὴν Κρήτην, ἐνῶ ἄλλαι ὁμάδες, τῆς αὐτῆς φυλῆς, διὰ τῆς Μακεδονίας κατέρχονται εἰς τὰς δυτικὰς ἀκτὰς τῆς Μικρασίας καὶ τὰς ἐγγυὺς αὐτῶν νήσους. Αἱ φυλαὶ αὗται εἶναι δωρικῆς προελεύσεως. Οἱ πρῶτοι οὗτοι Δωριεῖς εἶχον σχετικῶς ἀνεπτυγμένον πολιτισμόν. Δὲν διεκρίνοντο οὔτε διὰ τὴν βαρβαρότητα οὔτε διὰ τὴν καθολικὴν ἀγριότητα αὐτῶν. Ὁμίλουσι γλῶσσαν βασικῶς ἑλληνικὴν, φαίνεται δέ, ὅτι ἐγνώριζον καὶ στοιχειώδη γραφὴν. Εἶχον ἐκτεταμένας γνώσεις ἐπὶ τῆς καμινεύσεως καὶ τῆς χρήσεως τοῦ χαλκοῦ, τοῦ ὀρειχάλκου καὶ τῶν πολυτίμων μετάλλων, κυρίως ὁμως ἐγνώριζον τὸν σίδηρον, ἄγνωστον ἀκόμη τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ ὁποῖος, λόγῳ τῶν πλεονεκτημάτων τοῦ ἐναντι τῶν ἄλλων τότε γνωστῶν μετάλλων, ἔδιδεν εἰς αὐτοὺς πολεμικὴν ὑπεροχὴν. Εἶχον ἐπίσης ἀνεπτυγμένας γνώσεις τῆς οἰκοδομικῆς καὶ τῆς ὀχυρωματικῆς τέχνης. Οἱ ἀποικοὶ οὗτοι, ἀλλοῦ εὖρον ἀντίστασιν τῶν κατοικῶν καὶ κατίσχυσαν διὰ τῶν ὄπλων, ἀλλοῦ περιωρίσθησαν μόνον εἰς τὴν ἐξαφάνισιν τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν βασιλευόντων οἴκων, ἀλλοῦ, τέλος, ἤλθον εἰς συνδιαλλαγὴν, καὶ δι' ὁμαλῆς διαδοχῆς ἢ δι' ἐπιγαμιῶν, κατέστησαν, μετ' οὐ πολὺ, ἡ ἄρχουσα τάξις.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, νέα κέντρα ἀναπτύσσονται εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὴν Ἀττικὴν, τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τὴν Δωδεκάνησον. Καὶ εἰς τὰ κέντρα αὐτὰ ἐξελισσεται ὁ ἀποκληθεὶς *Μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς*, ὁ ὁποῖος διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ 14ου μέχρι τοῦ 11ου αἰῶνος π.Χ.

2. Χωρὶς νὰ γνωρίζωμεν ἐπακριβῶς τὰς ἐξελικτικὰς φάσεις τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ, εἴμεθα ὥστόσον εἰς θέσιν νὰ τὸν περιγράψωμεν εἰς τὰς γενικὰς του γραμμὰς. Εἶναι δὲ ὁμοιογενὴς καθ' ὅλην τὴν ἑκτασιν τοῦ ἑλληνικοῦ χῶρου ὁ πολιτισμὸς αὐτός, ἢ συντόμως κατέστη ὁμοιογενής. Ἐνα μέρος τοῦ κόσμου αὐτοῦ, τὸ πλέον ἐξιδανικευμένον, μεθυσμαστὰς λεπτομερείας καὶ μίαν καταπλήσισσαν ἀκρίβειαν, μᾶς περιγράφει ὁ Ὅμηρος. Ἄλλας φάσεις τῶν συνθηκῶν διαβιώσεως, τῆς κοινωνικῆς ζωῆς καὶ τῆς τέχνης μᾶς ἀπεκάλυψεν ἡ ἐπίμοχθος προσπάθεια τῆς ἀρχαιολογικῆς σκαπάνης, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος. Ἀποκρυπτογραφηθέντα κείμενα ἄλλων λαῶν, μεθ' ὧν εἶχον σχέσεις αἱ τότε ἀνθοῦσαι πολιτεῖαι τῆς Ἑλλάδος, ἀνέστυραν τὸν πέπλον ἀπὸ πολλὰ ἄγνωστα μυστικὰ καὶ τέλος ἡ ἀνακάλυψις

της γραμμικής γραφής Β. της Πύλου μᾶς ἔδωκεν ἀγνώστους καὶ πολυτίμους πληροφορίας περὶ τοῦ κόσμου ἐκείνου. Ὁ συνδυασμὸς ὄλων αὐτῶν μὲ τοὺς μύθους καὶ τὰς παραδόσεις μᾶς ἔχουν φέρει ἐγγύτερον εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἀπὸ ὅ,τι ἦσαν οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες συγγραφεῖς τῆς κλασσικῆς περιόδου. Πολλὰ ἀπὸ τὰς πληροφορίας αὐτὰς δημιουργοῦν ἐκ πρώτης ὄψεως τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εὐρίσκονται εἰς ἀντίθεσιν, μὲ ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ὁ Ὅμηρος μᾶς περιέγραψεν ὡς μυκηναϊκὸν κόσμον. Ὁ Ὅμηρος ὅμως ὑπῆρξεν ἐπικὸς ποιητὴς καὶ ἀντικείμενόν του ἦτο ἡ περιγραφή τῆς ζωῆς τῶν ἡρώων του, οἳ ὅποιοι ἀπετέλουν τὴν ἄρχουσαν τάξιν τῆς κοινωνικῆς ὀργανώσεως. Δὲν ἠθέλησεν, ἢ καὶ δὲν ἐνδιεφέρθη, νὰ μᾶς παράσχη πληροφορίας δι' ἄλλας κοινωνικὰς τάξεις καὶ δι' ἄλλους τρόπους ζωῆς.

Ὁ νέος μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς δὲν εἶναι ξένος πρὸς τὸν μινωϊκὸν τοιοῦτον. Πολλὰ στοιχεῖα τοῦ μινωϊκοῦ πολιτισμοῦ ἀφομοιώνονται μὲ τὸν πολιτισμὸν τῶν νέων ἀποίκων. Ἀλλὰ οἱ Δωριεῖς ἔχουν ἰδικὸν τῶν πολιτισμὸν καὶ ἰδικὸν τῶν τρόπων ζωῆς καὶ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἐπιβάλλονται καὶ προέχουν τῶρα εἰς τὸν μυκηναϊκὸν κόσμον.

3. Πῶς οἱ νέοι ἀποικοὶ Δωριεῖς ἠγωνίσθησαν, κατίσχυσαν καὶ ἐκυριάρχησαν ἐπὶ τῆς Νισύρου, τῆς Κῶ, τῆς Καλύμνου, τῆς Καρπάθου καὶ τῆς Κάσου, μᾶς τὸ λέγει εἰς ἀπὸ τοὺς μύθους τοῦ Ἡρακλέους, ἐν συνδυασμῷ μὲ τὰ ὀμηρικὰ ἔπη. Ὁ Ἡρακλῆς ὑπῆρξεν ὁ γενάρχης τῶν Δωριέων καὶ ἡ πλέον ἀνάγλυφος φυσιογνωμία, ἡ ὁποία ἐπροικίσθη μὲ ὄλας τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας τῆς δωρικῆς φυλῆς. Ὡς γνωστόν, εἴλκε τὴν καταγωγὴν του, κατὰ τὴν προσφιλεῖ μέθοδον τῶν Ἑλλήνων, ἀπὸ τὸν βασιλεῖα τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων, τὸν Δία. Εἶχε - καὶ ἔπρεπε νὰ ἔχη - μίαν φοβερὰν φυσικὴν δύναμιν, ἡ ὁποία ὁμοιάζει μὲ τὰ ἄμορφα φυσικὰ γεγονότα, τὰ κατισχύοντα πάσης ἀντιθέτου δυνάμεως. Τὸ ἀνάστημα, τὸ εὔρος τοῦ σώματος, οἱ μῶνες, ὁ τρόπος τῆς διαίτης, ὁ ἀνδρισμὸς, τὸν καθίστων ὑπεράνθρωπον. Ἐξ ἄλλου, εἶχε τὴν ἀπλότητα τοῦ παιδίου καὶ τὴν πονηρίαν τοῦ χωρικοῦ. Διότι, αὐταὶ αἱ δύο ιδιότητες εἶναι ἀχώριστοι σύντροφοι τῆς φυσικῆς δυνάμεως. Ἡ καρδιά του - διότι πολὺ ὀλίγον ἐσκέπετο - ἄλλοτε τὸν ὠδήγει εἰς πράξεις ἀκατονομάστου σκληρότητος καὶ ἄλλοτε τὸν ἐπροίκιζε μὲ τὴν δύναμιν συναισθημάτων ἄκρως ἀνθρωπίνων. Ὅπως καὶ ὁ πατὴρ του ὁ Ζεὺς, εἶχε μίαν ἀκαταμάχητον κλίσιν εἰς τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων. Εἶχε τὴν γενναιοῦτητα φυσικοῦ μᾶλλον φαινομένου, ἀλλ' ὅταν εὐρίσκετο εἰς δύσκολον θέσιν, δὲν ἐδίσταζε νὰ ζητήσῃ σωτηρίαν εἰς τὴν φυγὴν, ἢ νὰ ἐνδυσθῆ γυναικεῖα ἐνδύματα διὰ νὰ διαλάθῃ τῆς προσοχῆς τῶν ἐχθρῶν του. Ἐδρασεν εἰς ὀλόκληρον τὴν Ἑλλάδα, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἡπειρον, τὴν Ἰταλίαν, ἔφθασε μέχρι τῆς Ἰσπανίας καὶ τοῦ μακρυνοῦ πόντου, εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ εἰς τὴν Δωδεκάνησον, ἰδιαιτέρως δὲ εἰς τὴν Κῶ. Μετὰ τὸν θάνα-

τόν του, ἕνα θάνατον γελοῖον καὶ ἀνάξιον, ἐκλήθη εἰς τὸν Ὀλυμπον ὑπὸ τοῦ πατρός του καὶ κατέστη ἀθάνατος. Ἀπετέλεσε τὸν ἐθνικὸν ἥρωα τῆς δωρικῆς φυλῆς καὶ ἡ λατρεία του διεδόθη ἐκ παραλλήλου μὲ τὰς κατακτήσεις τῶν Δωριέων. Οἱ ἄθλοι του καὶ αἱ περιπέτειαι συμβολίζουν τὰς ἀλλεπαλλήλους προσπαθείας καὶ τοὺς διαδοχικοὺς χώρους δράσεως τῆς δωρικῆς φυλῆς, εἰς τὸν ἀγῶνα των διὰ τὴν ἐπικράτησίν των. Ἡ μήτηρ του, ἡ Ἀλκμήνη, ἦτο κόρη τοῦ Ἡλεκτρίονος, υἱοῦ τοῦ Περσέως, βασιλέως τῶν Μυκηναίων, καὶ τῆς Ἀνδρομέδας. Ὁ δὲ σύζυγος τῆς Ἀλκμήνης, ὁ Ἀμφιτρώων, ἀφοῦ ἐφόνευσε τὸν πατέρα της εἰς τὰς Μυκήνας, ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ μετ' αὐτῆς διὰ τὰς Θήβας, ὅπου τὴν ὀραίαν Ἀλκμήνην ἐρωτεύθη ὁ Ζεὺς. Ἐκ τῆς ἐνώσεώς των ἐγεννήθη ὁ Ἡρακλῆς.

4. Μεταξὺ τῶν ἄθλων τοῦ Ἡρακλέους, ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Ρόδιος, ἱστορεῖ καὶ τὸν κατωτέρω :

Ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἐδρυσθέως, ὅστις ἐβασίλευσε τῶν Μυκηναίων μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ἀμφιτρώωνος, Ἀδμήτη, κατελήφθη ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ζώνην τῆς ἡγεμονίδος τῶν Ἀμαζόνων Ἰπολύτης, δῶρον τοῦ Ἄρεως πρὸς αὐτήν, ὅπερ συνεβόλιζε τὴν δύναμιν καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἀρχῆς. Ὁ Ἡρακλῆς διετάχθη νὰ μεταβῇ εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Θερμύδοντος ποταμοῦ, παρὰ τὸν πόντον, ὅπου ἔζων αἱ πολεμικαὶ ἀμαζόνες, καὶ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸν πόθον τῆς Ἀδμήτης. Ὁ Ἡρακλῆς συνεμορφώθη καὶ ἀφοῦ συνεκέντρωσε τοὺς συντρόφους του μετέβη εἰς τὴν χώραν τῶν Ἀμαζόνων, ὅπου, ἀφοῦ τὰς ἐνίκησε καὶ ἐφόνευσε τὴν Ἰπολύτην, τῆς ἀφήρεσε τὴν ζώνην. Ἐπιστρέφων εἰς τὰς Μυκήνας διήλθεν ἐκ Τροίας. Ἐκεῖ εἶχε μίαν ἄλλην περιπέτειαν, ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας συνεδέθη μὲ τὴν Κῶ καὶ τὴν Νίσυρον. Βασιλεὺς τῆς Τροίας ἦτο ὁ Λαομέδων, ὁ ὁποῖος ἔκτισε τείχη ἰσχυρά, διὰ νὰ προστατεύσῃ τὴν πόλιν ἀπὸ τοὺς πολλοὺς της ἐχθροὺς. Τὰ τείχη αὐτὰ τὰ ἔκτισαν ὁ Ἀπόλλων καὶ ὁ Ποσειδῶν, ὑποχρεωμένοι νὰ ἐργασθοῦν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Λαομέδοντος, λόγῳ κάποιας τιμωρίας των. Συνεφώνησαν μὲ τὸν Λαομέδοντα νὰ κτίσουν τὰ τείχη τῆς Τροίας ἔναντι ἀμοιβῆς. Οἱ θεοὶ ἀπεπεράτωσαν τὸ τεῖχος, ἀλλ' ὁ δόλιος Λαομέδων ἠρνεῖτο νὰ καταβάλλῃ τὴν συμφωνηθεῖσαν ἀμοιβήν. Ἀδυνατοῦντες οἱ θεοὶ νὰ τὸν ἐξαναγκάσουν νὰ τηρήσῃ τὰ ὑπεσχημένα, ὠργίζοντο, καὶ ὁ μὲν Ἀπόλλων ἐξαπέλυσε θανατηφόρον πανῶλην εἰς τὴν πόλιν, ὁ δὲ Ποσειδῶν ἔστειλε φοβερὸν τέρας, τὸ ὁποῖον καθ' ἑκάστην ἐξερχόμενον τῆς θαλάσσης κατέτρωγε τοὺς Τρῶας, ἐργαζομένους εἰς τοὺς ἀγρούς των. Ὁ Λαομέδων ἠρώτησε τοὺς θεοὺς τί ἔπρεπε νὰ πράξῃ διὰ νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν πόλιν του ἀπὸ τὴν δυστυχίαν. Τὸ μαντεῖον ἀπήντησεν ὅτι, διὰ νὰ σωθοῦν οἱ Τρῶες, ἔπρεπε ὁ Λαομέδων νὰ προσφέρῃ τὴν κόρην του Ἡσιόνην βορὰν εἰς τὸ θαλάσσιον τέρας. Τότε ἐφθασεν εἰς τὴν Τροίαν ὁ Ἡρακλῆς. Συγκινηθεὶς ἀπὸ τὴν ἐπικειμένην θυ-

σίαν τῆς ὤραίας παρθένου, προσεφέρθη νὰ τὴν σώσῃ. Ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν ἦτο ἀφιλοκερδῆς, ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Λαομέδοντα, ὡς ἀντάλλαγμα, τοὺς θεϊκοὺς ἵππους, τοὺς ὁποίους παλαιότερον εἶχε δωρίσει εἰς τὸν πρόγονον τοῦ Λαομέδοντος, τὸν Τρῶα, ὁ Ζεὺς, διὰ νὰ τὸν παρηγορήσῃ διὰ τὴν ἀρπαγὴν τοῦ Γανυμίδου. Ὁ Ἡρακλῆς ἐφόνευσε τὸ τέρας καὶ ἔσωσε τὴν Ἥσιόνην. Ἄλλ' ὁ Λαομέδων ἐξηπάτησε καὶ αὐτὸν καὶ ἠρνήθη τοὺς ὑποσχεθέντας ἵππους. Μηνύων ὁ Ἡρακλῆς φεύγει ἀπὸ τὴν Τροίαν καί, ἀφοῦ συνεκέντρωσε τοὺς συντρόφους του, ἐπιστρέφει καὶ τὴν πολιορκεῖ. Κατορθώνει δέ, ἔπειτα ἀπὸ σκληρὸν ἀγῶνα, νὰ τὴν ἐκπορθήσῃ, φονεύει τὸν δόλιον Λαομέδοντα, ὁ ὁποῖος ἐνέπαιξε θεοὺς καὶ ἀνθρώπους, καὶ δίδει τὴν Ἥσιόνην εἰς τὸν Τελαμῶνα, ὡς ἀμοιβὴν διότι πρῶτος ἀνήλθεν εἰς τὰ τεῖχη τῆς Τροίας. Αὐτὴ ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Τελαμῶνα νὰ τῆς ἐπιτρέψῃ νὰ παραλάβῃ μετ' αὐτῆς καὶ ἓνα συμπατριώτην τῆς, παρέλαβε δὲ τὸν μικρότερον ἀδελφόν τῆς Πρίαμον, τὸν ὁποῖον ὁ Τελαμῶν ἠλευθέρωσε λαβὼν ὡς ἀντάλλαγμα τὸν χρυσοῦν πέπλον τῆς Ἥσιόνης, τὴν ὁποίαν ἐρωτευθεὶς ὑπανδρεύθη καὶ ἐγέννησεν ἐξ αὐτῆς τὸν Τεῦκρον. Ἐπιστρέφων ὁ Ἡρακλῆς ἐκ Τροίας κατελήφθη καθ' ὁδὸν ὑπὸ τρομερᾶς τρικυμίας, τὴν ὁποίαν ἐξαπέλυσεν ἡ Ἥρα ἐναντίον του καὶ εἰς κακὴν κατάστασιν ἐσώθη μὲ τοὺς συντρόφους του εἰς τὴν Κῶ, ὅπου ἐζήτησε φιλοξενίαν. Οἱ κάτοικοι ὅμως τῆς Κῶ, οἱ Μέροπες, καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Εὐρύπυλος τὸν ἐξεδίωξαν ὡς πειρατὴν καὶ τὸν ἐλιθοβόλησαν. Ὁ Εὐρύπυλος ἦτο υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἀστυπαλαίας. Τελικῶς, ὁ Ἡρακλῆς ἐνίκησε καὶ ἐφόνευσε τὸν Εὐρύπυλον καὶ τοὺς υἱοὺς του. Μετὰ τὴν νίκην του ἐνυμφεύθη τὴν κόρην τοῦ Εὐρυπύλου, Χαλκιόπην, καὶ ἐπὶ μακρὸν διάστημα παρέμεινε βασιλεύων εἰς τὴν Κῶ καὶ τὰς πέριξ νήσους. Ἐκ τοῦ γάμου τοῦ Ἡρακλέους μὲ τὴν Χαλκιόπην ἐγεννήθη ὁ Θεσσαλός, μετέπειτα βασιλεὺς τῆς Κῶ.

Κατὰ τὸν Πλούταρχον, ναυαγὸς ὁ Ἡρακλῆς εἰς τὴν Κῶ, ἀφοῦ ἀπώλεσε κατὰ τὴν τρικυμίαν τὰ πέντε ἀπὸ τὰ ἐξ πλοῖα του, καὶ νῆστις ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, συνήντησε τὸν Ἀνταγόραν, ὁ ὁποῖος ἔβοσκε τὸ ποίμνιον αὐτοῦ, καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ τοῦ δώσῃ ἓνα κριόν, διὰ νὰ φάγουν αὐτὸς καὶ οἱ σύντροφοί του. Ὁ Ἀνταγόρας προεκάλεσε τὸν Ἡρακλῆν νὰ παλαίσουν, καί, εἰς περίπτωσιν ἤττης, ὑπεσχέθη, θὰ τοῦ ἔδιδε τὸν κριόν. Οἱ δύο ἀντίπαλοι ὑπῆρξαν ἰσόπαλοι. Τελικῶς, ὁ ἀγὼν ἐγενικεύθη μεταξὺ τῶν συντρόφων τοῦ Ἡρακλέους καὶ τῶν κατοίκων τῆς Κῶ, τῶν Μερόπων. Ὁ Ἡρακλῆς, φοβηθεὶς τὸ πλῆθος τῶν Μερόπων, ὑποχωρεῖ, καταφεύγει εἰς τὸν οἰκισμὸν τῶν Φυξιωτῶν, ὅπου μία Θραξ γυνὴ τὸν ἐνδύει μὲ γυναικεῖα ἐνδύματα καὶ τὸν κρύπτει. Μετῆμφισμένος ὁ Ἡρακλῆς μεταβαίνει εἰς τὸν δῆμον τῶν Φρυξιωτῶν, συμμαχεῖ μετ' αὐτῶν καὶ μὲ τὴν βοήθειάν των νικᾷ τοὺς Μέροπας καὶ τὸν βασιλέα τῶν Εὐρύπυλον.

Ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ υἱὸς του Θεσσαλὸς ἐβασίλευσαν ἐπὶ τῆς Κῶ, τῆς

Νισύρου, τῆς Καλύμνου καὶ ἄλλων νήσων, τοὺς διεδέχθησαν δὲ οἱ υἱοὶ τοῦ Θεσσαλοῦ Φεΐδιππος καὶ Ἄντιππος, τοὺς ὁποίους ἀναφέρει ὁ Ὅμηρος. Ὁ ἕτερος υἱὸς τοῦ Ἡρακλέους Τληπόλεμος ἐβασίλευσε τῶν τριῶν πόλεων τῆς Ρόδου.

Οὕτω συνετελέσθη ὁ πρῶτος ἐκδωρισμὸς τῆς Νισύρου καὶ τῶν λοιπῶν νήσων διὰ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν.

5. Ἡ Τροία, παρ' ὅλας τὰς ἐπανειλημμένας καταστροφὰς καὶ ἐπιδρομὰς τὰς ὁποίας εἶχεν ὑποστῆ κατὰ τὸν 13ον καὶ 12ον αἰῶνα, ἐξηκολούθη καὶ κατὰ τὸ 1123 νὰ εἶναι πόλις ἰσχυρὰ καὶ πλουσία, ἀσκοῦσα ἐπιρροήν, ὄχι μόνον εἰς τὰ παράλια τῆς Β. Ἀσίας καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἀλλὰ καὶ εἰς ὀλόκληρον τὴν ἀνατολικὴν μεσογειακὴν λεκάνην. Κτισμένη εἰς ἕν νευραλγικὸν σημεῖον τοῦ τότε κόσμου, εἰς τὴν διασταύρωσιν μεταξὺ Ἀσίας καὶ Εὐρώπης καὶ μεταξὺ Εὐξείνου καὶ Αἰγαίου, ἤλεγχε τὸ χερσαῖον καὶ θαλάσσιον ἐμπόριον καὶ τὴν διακίνησιν τῶν πληθυσμῶν, ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον καὶ ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς. Πόλις κατ' ἐξοχὴν ναυτικὴ καὶ ἐμπορικὴ, εἶχε καὶ ἀνεπτυγμένην χειροτεχνίαν καὶ μεταλλουργίαν καὶ ἐξαιρετικὰ προωδευμένον πολιτισμόν. Ἡ πολιτικὴ καὶ ὁ πολιτισμὸς τῆς ἐπηρέαζε μέγα μέρος τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου. Πήλινα ἀγγεῖα καὶ πινάκια κατεσκευασμένα καὶ διακεκοσμημένα διὰ τρωϊκῆς τεχνοτροπίας εὐρέθησαν καὶ εἰς τὴν Νίσυρον, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐπιμαρτυρεῖ ὅτι οὐ μόνον σχέσεις ὑπῆρχον μεταξὺ τῆς Τροίας καὶ τῆς Νισύρου, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὑπῆρχον καθιερωμένοι μέθοδοι βιοτεχνίας καὶ αἰσθητικῆς, αἱ ὁποῖαι εἶχον διαδοθῆ πέραν τῆς Καρίας καὶ πέραν τῶν νήσων. Ὁ πλοῦτος, ἡ εὐημερία καὶ ἡ δύναμις τῆς Τροίας εἶχον ἀπὸ μακροῦ προκαλέσει τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, ὁ δὲ οἰκονομικὸς ἀνταγωνισμὸς φαίνεται ὅτι ἠνύθει τοὺς Τρῶας, ἀφοῦ ὡς ἐκ τῆς θέσεώς των ἠδύναντο νὰ παρακαλύουν ἢ καὶ νὰ φορολογοῦν τὴν διακίνησιν τῶν ἐμπορευμάτων διὰ θαλάσσης πρὸς τὸν Εὐξείνου Πόντον καὶ τὰνάπαλιν. Πρέπει νὰ σημειωθῆ, ὅτι τὸ ἐμπόριον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ἡ πειρατεία ἠσκέιτο μόνον διὰ θαλάσσης, διότι εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ τότε καὶ πολὺ ἀργότερον, ὀργανωμένον χερσαῖον δίκτυον οὐδέποτε ὑπῆρξεν. Ἡ πειρατεία ἐξ ἄλλου, ἡ ὁποία ἦτο νόμιμον καὶ ἀνεγνωρισμένον μέσον πορισμοῦ πρῶτων ὑλῶν καὶ ἐργατικῶν χειρῶν, ἐξαφανισθεῖσα κατὰ τὴν θαλασσοκρατίαν τῆς Κρήτης, εἶχεν ἀναβιώσει εἰς τὸ Αἶγαῖον μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ μινωϊκοῦ κράτους. Εἴτε λοιπὸν διὰ τὴν ποιητικὴν ἀφορμὴν τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ὁ Ὅμηρος, εἴτε λόγῳ οἰκονομικοῦ ἀνταγωνισμοῦ, εἴτε διότι οἱ Ἀχαιοὶ δὲν ἠνείχοντο τὸν ἔλεγχον τῶν θαλασσίων συγκοινωνιῶν, εἴτε, τέλος, διὰ λόγους λαφυραγωγίας, ὁ πόλεμος μεταξὺ τῶν Μυκηνηῶν καὶ τῆς Τροίας, ἐπιβεβλημένος κατ' ἀρχάς, κατέστη ἤδη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 12ου αἰῶνος ἀναπότρεπτος. Καὶ ὁ πόλεμος διεξήχθη τῇ πρωτο-

βουλία τῶν Μυκηθῶν. Βασιλεὺς τῶν Μυκηθῶν ἦτο ὁ Ἄγαμέμνων ὁ Ἄτρεΐδης, ἰσχυρότερος ὄλων τῶν Ἀχαιῶν. Οὗτος ὄχι μόνον ἤλεγχε μέγα μέρος τῆς χερσαίας Ἑλλάδος, ἀλλ' εἶχεν ἐπεκτείνει τὸ κράτος του καὶ τὴν ἐπιρροήν του εἰς ὄλας τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ πέραν τοῦ Αἰγαίου εἰς τὴν ἀσιατικὴν ἀκτὴν καὶ μερικῶς εἰς τὴν ἐνδοχώραν. Ὁ Ἄγαμέμνων ἀνέλαβε λοῖπὸν τὴν πρωτοβουλίαν τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ συνεκέντρωσε περὶ αὐτόν, ἐναντίον τῆς Τροίας, ὄλους τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν Νίσυρον. Πολλοὶ ἐκ τῶν Ἀχαιῶν εἶχον σοβαροὺς λόγους νὰ διάκεινται ἐχθρικῶς πρὸς τοὺς Τρῶας, ἄλλοι εἶχον συμφέρον νὰ τοὺς ἴδουν καταστραφομένους, οἱ πλείστοι δὲ ἐκ φόβου ἠκολούθησαν τὸν Ἄγαμέμνονα. Κατὰ τὸν Ὅμηρον, ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Τροίας 1.200 πλοῖα, κατὰ τοὺς πλέον μετριοπαθεῖς δὲ ὑπολογισμοὺς περίπου 70.000 Ἀχαιοὶ ἔλαβον μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν αὐτήν. Ἡ συγκέντρωσις τόσον μεγάλου στρατοῦ καὶ στόλου κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο ἀξιωματικὸν κατόρθωμα, ὄχι τόσον διὰ τὸν ὄγκον τῶν συγκεντρωθεισῶν δυνάμεων, διότι, ἂν ὑπολογίσῃ τις τὰ συμμετασχόντα κράτη, θὰ συμπεράνῃ ὅτι μικρὰς μόνον δυνάμεις διέθεσεν ἕκαστον, ἀλλὰ διότι διὰ πρώτην φορὰν καὶ μίαν ἀπὸ τὰς σπανίας φορὰς ὁ ἑλληνικὸς χῶρος εὐρέθῃ ἠνωμένος, εἴτε ἐθελουσίως εἴτε ἀναγκαστικῶς, εἰς μίαν ἐπιθετικὴν ἐνέργειαν κατὰ τῆς Ἀσίας.

6. Ἡ Β' ραψοδία τῆς Ἰλιάδος τοῦ Ὁμήρου, ἐπιγραφομένη *ὄνειρος καὶ κατάλογος*, ἀπαριθμεῖ τὴν δύναμιν εἰς πλοῖα ἐκάστης πόλεως συμμετασχούσης μετὰ τῶν Ἀχαιῶν, εἰς τὴν κατὰ τῆς Τροίας ἐκστρατείαν καὶ κατονομάζει τοὺς ἡγήτορας ἢ τοὺς ἡγεμόνας, οἵτινες διώκουν αὐτά. Μεταξὺ τῶν πόλεων ἢ νήσων, αἵτινες ἀναφέρονται εἰς τὸν *κατάλογον* περιλαμβάνονται καὶ αἱ δυνάμεις εἰς πλοῖα τῶν νήσων Καρπάθου, Νισύρου, Κῶ, Καλύμνου καὶ Κάσου. Τῶν ἀνωτέρω νήσων τὰ πλοῖα ἀνήρχοντο εἰς τριάκοντα, ἡγοῦντο δὲ αὐτῶν ὁ Ἄντιφος καὶ ὁ Φεΐδιππος, υἱοὶ τοῦ Θεσσαλοῦ καὶ ἐγγονοὶ τοῦ Ἡρακλέους. Κατ' ἐκτίμησιν, τῶν πλοίων αὐτῶν πρέπει νὰ ἐπέβαινον περὶ τοὺς 2.500 ἄνδρας. Ἡ δύναμις αὐτῆ τῶν ἀνωτέρω νήσων πρέπει νὰ θεωρηθῆ μεγάλη. Ἄλλαι νῆσοι μεγαλύτεραι, πολυανθρωπότεραι καὶ πλουσιώτεραι, ὡς ἡ Ρόδος μετὰ τὰς τρεῖς πόλεις τῆς καὶ ἡ Σύμη, ἀπέστειλαν δυνάμεις συγκριτικῶς μικροτέρας. Θὰ πρέπει συνεπῶς νὰ ὑποτεθῆ, ὅτι ἡ Νίσυρος καὶ αἱ λοιπαὶ νῆσοι ἦσαν πλούσιαι καὶ ἰσχυραὶ, διὰ νὰ δυνηθοῦν νὰ κατασκευάσουν, νὰ συντηροῦν καὶ νὰ ἐξοπλίζουσαν στόλον ἐκ τριάκοντα πλοίων, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἀξία ἐνὸς πλοίου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ὁ ἐξοπλισμὸς ἐνὸς ὀπλίτου ἦτο μεγάλη ὑπόθεσις. Καὶ πράγματι φαίνεται, ὅτι ἡ Νίσυρος καὶ αἱ ἄλλαι νῆσοι ἦσαν τότε ἀξιόλογα ἐμπορικὰ καὶ ναυτικὰ κέντρα τοῦ νοτίου Αἰγαίου, μετὰ ἀνθοῦσαν οἰκονομίαν καὶ ἀνεπτυγμένην τεχνικὴν. Ἐξ ἄλλου, τὸ γεγονός ὅτι συμμετέσχον εἰς τὴν ἐκστρα-

τείαν με τόσοσ ὄγκον πλοίων καὶ ἀνδρῶν σημαίνει ὅτι οἱ Νισύριοι ἐπέδειξαν ἰδιαίτερον ζῆλον καὶ εἶχον εἰδικοὺς λόγους νὰ ἐπιθυμοῦν τὴν ἐπιθετικὴν αὐτὴν ἐνέργειαν τῶν Ἀχαιῶν. Καὶ πράγματι, οἱ Ἑρακλεῖδαι τῶν νήσων πολυτρόπως συνεδέοντο μετὰ τὰς Μυκῆνας, τὴν ἡγέτιδα πόλιν τῆς κατὰ τῆς Τροίας ἐκστρατείας. Ἡ προμάμμη τῶν ἡγουμένων τῶν νήσων καὶ μήτηρ τοῦ Ἑρακλέους Ἀλκμήνη ἦτο κόρη τοῦ βασιλέως τῶν Μυκηναίων. Ὁ Ἑρακλῆς ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Ἀμαζόνων διὰ νὰ ἀφαιρέσῃ τὴν ζώνην τῆς Ἱππολύτης, ἐν συνεχείᾳ δὲ κατέλαβε τὴν Τροίαν, διὰ νὰ ἐκδικηθῇ διὰ τὸν ἐμπαιγμὸν ὃν ὑπέστη ὑπὸ τοῦ Λαομέδοντος, ὃπερ ὑπῆρξεν ἡ αἰτία νὰ ὑποστῇ πολλὰς καὶ ταπεινωτικὰς τλαιπωρίας εἰς τὰς νήσους, νὰ τὰς κατακτήσῃ καὶ νὰ παραδώσῃ τὴν βασιλείαν εἰς τοὺς ἀπογόνους του. Εὐλογον, ὡς ἐκ τούτου, ἦτο ὁ υἱὸς καὶ οἱ ἐγγονοὶ τοῦ Ἑρακλέους νὰ τρέφουν ἀντιπάθειαν πρὸς τοὺς Τρῶας. Πέραν τούτου, ἡ Νίσυρος ἦτο κατ' ἐξοχὴν ναυτικὴ καὶ ἐμπορικὴ νῆσος καὶ τοιαύτη ὑπῆρξεν εἰς ὅλην τὴν ἱστορίαν της. Ὁ ἔλεγχος τῶν θαλασσιῶν ὁδῶν, ὅστις ἤσκεῖτο, ὡς φαίνεται, συστηματικῶς ἀπὸ τοὺς Τρῶας, παρενέβαλεν ἀσφαλῶς ἐμπόδια εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τὴν διακίνησιν τοῦ στόλου τῶν Νισυρίων. Ἄλλως τε, δὲν πρέπει νὰ παραγνωρίζεται καὶ τὸ κατωτέρω γεγονός. Καθ' ὅλην τὴν προηγουμένην περίοδον, ἡ Νίσυρος καὶ αἱ ἄλλαι νῆσοι τοῦ δωδεκανησιακοῦ συμπλέγματος συνεδέοντο στενώτερον μετὰ τὴν Καρίαν καὶ τὰ μικρασιατικὰ παράλια, πλησίον τῶν ὁποίων εὐρίσκοντο, παρὰ μετὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ πολιτικὴ ἐπιρροὴ τῆς Καρίας ἐπὶ τῆς Νισύρου ὑπῆρξε σχεδὸν συνεχῆς. Ἀκόμη καὶ ὅταν ἡ Νίσυρος ἐτέλει ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Πελασγῶν ἢ τῶν Κρητῶν ἢ τῶν Φοινίκων, ἡ ἐπίδρασις τῆς Καρίας ἐπ' αὐτῆς δὲν ἐξηφανίζετο. Κατὰ τὴν παροῦσαν ὁμοῦς περίοδον, οἱ δεσμοὶ τῆς Νισύρου μετὰ τὴν Καρίαν φαίνονται τελειῶς διακεκομμένοι. Διότι, ἐνῶ ἡ Νίσυρος ἐνετάχθη εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀχαιῶν, οἱ Κᾶρες μετὰ τῶν Λελέγων, τῶν Πελασγῶν καὶ τῶν Λυκίων ἦσαν σύμμαχοι τῶν Τρῶων καὶ συνεπῶς ἐχθροὶ τῶν Νισυρίων. Φαίνεται ὅθεν ὅτι, μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Νισύρου ὑπὸ τῶν Ἑρακλειδῶν, αὕτη ἀπέκτησεν αὐτοτέλειαν καὶ αὐτονομίαν πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν, ἡ ὁποία τὴν ἔφερε πλησιέστερον πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον, παρὰ πρὸς τὴν Μικρασίαν. Οὔτε ὁ Ὅμηρος, οὔτε ἡ ἱστορία μᾶς πληροφοροῦν ἐὰν ὁ Ἄντιφος καὶ ὁ Φεΐδιππος ἦσαν συμβασιλεῖς τῶν νήσων, ἢ ἐβασίλευεν ἕκαστος ἐπὶ τινῶν ἐξ αὐτῶν. Ὁ θεσμὸς τῆς συμβασιλείας καὶ τῶν δύο βασιλέων, ἀπότοκον τοῦ συμβιβασμοῦ ἰσχυρῶν γενῶν, δὲν ἦτο ἄγνωστος εἰς τοὺς Δωριεῖς καὶ δὴ τοὺς Ἑρακλεΐδας. Φαίνεται ὁμοῦς ὅτι μᾶλλον πρόκειται περὶ ἡγεσίας τῶν ἐνόπλων δυνάμεων, παρὰ περὶ συμβασιλείας. Αὕτη αὕτη ἡ διατύπωσις τοῦ Ὁμήρου δὲν εὐνοεῖ τὴν ἄποψιν ὅτι πρόκειται περὶ περιπτώσεως κοινῆς ἀσκήσεως τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας. *Οἱ δ' ἄρα Νίσυρον τ' εἶχον Κάρπαθόν τε Κᾶσον τε καὶ Κῶν Ἐδρυπόλιο πόλιν, νήσους τε Καλύ-*

δνας τῶν αὐτῶν Φεΐδιππός τε καὶ Ἄντιφος ἠγησάσθην Θεσσαλοῦ υἱε δὴ δύο Ἑρακλείδαο ἄνακτος. Ἡ ἄποσις, ἐξ ἄλλου, τοῦ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου καθ' ἣν Κάλυδναν δὲ καὶ Νίσυρον, τὸ μὲν ἀρχαῖον Κᾶρες κατώκησαν, μετὰ δὲ ταῦτα Θετταλὸς δὲ Ἑρακλείδης ἀμφοτέρως τὰς νήσους κατεκτήσατο. Διόπερ Ἄντιφος τε καὶ Φεΐδιππος, οἱ Κῶων βασιλεῖς στρατεύοντες εἰς Ἰλιον ἤρχον τῶν πλεόντων ἐκ τῶν προειρημένων νήσων δὲν ἔχει ἐρείσματα. Διότι οὐδαμοῦ φαίνεται ὅτι ὁ Ἄντιφος καὶ ὁ Φεΐδιππος ἦσαν βασιλεῖς τῆς Κῶ καὶ ὅτι κατέκτησαν καὶ κατέστησαν ὑποτελεῖς τὰς λοιπὰς νήσους. Ἡ κατάκτησις ὅλων τῶν νήσων καὶ ἡ ἐκδιώξις τῶν πρώτων ἐπικυριάρχων ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Ἑρακλέους ἢ τοῦ Θεσσαλοῦ καὶ συνεπῶς εἴτε ὑπῆρξαν οὗτοι ἐξ ὑπαρχῆς βασιλεῖς ὅλων τῶν νήσων ὁμοῦ, ἢ κατεῖχον ταύτας ἐκ κατακτήσεως. Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς υἱοὺς τοῦ Θεσσαλοῦ Ἄντιφον καὶ Φεΐδιππον, ἐμφανίζονται ὡς ἀπλῶς ἠγούμενοι τοῦ στόλου καὶ τοῦ στρατοῦ τῶν νήσων, χωρὶς νὰ διευκρινίζεται ἂν ἦσαν καὶ βασιλεῖς, ὡς ἐκ τούτου δὲ εἶναι δυνατόν νὰ ὑποτεθῆ ὅτι ὁ Θεσσαλός, γέρον καὶ ἀνίκανος, δὲν ἠθέλησε νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ ἴδιος κατὰ τῆς Τροίας, ἀλλὰ ἔστειλε τοὺς δύο αὐτοῦ υἱοὺς ὡς κοινούς ἠγέτας τῶν νήσων, παραμείνας αὐτὸς εἰς τὰς νήσους καὶ συνεχίζων νὰ βασιλεύῃ ἐπ' αὐτῶν. Ὁ Ὅμηρος ἄλλως τε, διὰ μὲν τὰ τέκνα τοῦ Θεσσαλοῦ, λέγει ὅτι ἠγοῦντο, τὸν δὲ ἴδιον τὸν Θεσσαλὸν χαρακτηρίζει ὡς ἄνακτα, ὥστε εἶναι πιθανὸν νὰ ὑποτεθῆ ὅτι ἔζη καὶ ἐβασίλευεν εἰσέτι ὁ Θεσσαλός. Ὁ Εὐστάθιος ὁ Θεσσαλονίκης εἰς τὰς *Παρεκβολὰς εἰς Ἰλιάδα* λέγει σχετικῶς τὰ ἀκόλουθα: *Θεσσαλὸς υἱὸς Ἑρακλέους, οὗ παῖδες Ἄντιφος καὶ Φεΐδιππος τριάκοντα νηῶν ἀρχηγοί. Ὡν οἱ στρατιῶται Νίσυρον εἶχον, Κάρπαθόν τε, Κάσον τε καὶ Κῶν, Εὐρυπόλιο πόλιν, νήσους τε Καλύδνας. Τούτων δὲ ἡ μὲν Κάσος οὐ περιάδεται τοῖς παλαιοῖς. Περὶ δὲ Νισύρου καὶ τῆς Κῶ καὶ Καλυδνῶν καὶ Καρπάθου τὰ δέοντα γέγραπται.* Ἦτοι, ὅτι ὁ Φεΐδιππος καὶ ὁ Ἄντιφος ἦσαν ἀρχηγοὶ τῶν τριάκοντα πλοίων, οἱ δὲ στρατιῶται αὐτῶν κατεῖχον τὰς νήσους.

7. Ἡ περίοδος τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ ἐμφανίζει κοινὰ χαρακτηριστικὰ εἰς τὸν ἑλλαδικὸν καὶ τὸν νησιωτικὸν χώρον. Τὰ βασικὰ αὐτὰ χαρακτηριστικὰ ἀσφαλῶς ὑπῆρχον εἰς τὴν Νίσυρον. Ποῖα, λοιπόν, ἦσαν αὐτὰ καὶ πῶς ἦτο περίπου ἡ Νίσυρος κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτήν;

Δὲν εἶναι γνωστὸν, ἐὰν ἡ Νίσυρος, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἓνα ἢ πλείονος οἰκισμοῦς. Τὸ φυσικώτερον εἶναι, ὅτι εἶχε μίαν ἀκρόπολιν, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἄργους, ὅπου διέμενον ὁ βασιλεὺς, οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ κρατικοὶ λειτουργοί. Πέριξ τῆς ἀκροπόλεως ὑπῆρχον μικρο-οἰκισμοὶ ἢ καὶ ἀγροικίαι. Τὰ ἐγκατεσπαρμένα εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἄργους καὶ τοῦ Κατέρρου ἐρείπια ἢ ἴχνη οἰκισμῶν πιθανὸν νὰ εἶναι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς πόλεως τῆς Νισύρου ἦτο ὁ

βασιλεύς. Λόγω τῆς γενεᾶς τοῦ Ἡρακλέους, ἐξ ἧς κατήγετο οὗτος, ἀπετέλει τὴν ἐνσάρκωσιν τῆς φυλετικῆς ἐνότητος τῶν Ἡρακλειδῶν Δωριέων, οἱ ὁποῖοι εἶχον κατακτήσει τὴν νῆσον. Τὸ δικαίωμα τῆς ἐπικυριαρχίας του εἶχε θείαν προέλευσιν. Εἶχε συγκεντρωμένην περὶ αὐτὸν ἰσχυρὰν στρατιωτικὴν δύναμιν, διὰ τὰ δύναται νὰ κατασφαλίσῃ τὸ θεῖον δικαίωμα του ἀπὸ πᾶσαν ἀμφισβήτησιν ἐκ μέρους ἢ ἄλλων ἐπιφανῶν Δωριέων, ἢ ἐξωσθέντων ἐντοπίων ἀρχόντων, ἢ καὶ τοῦ λαοῦ. Τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνακτος ἦσαν πολλά. Αὐτὸς ἀπεφάσιζε τὴν κήρυξιν πολέμου ἢ τὴν σύναψιν εἰρήνης. Αὐτὸς ἐκάλει ὑπὸ τὰ ὄπλα τὸν λαόν, διηύθυνε τὰς ἐπιχειρήσεις κατὰ τὸν πόλεμον, ἢ ἐμονομάχει μετὰ τοῦ ἀντιπάλου βασιλέως, ὡσάκις τοῦτο συμφωνεῖτο. Διένεμε μετὰ τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν πολεμιστῶν τὰς ἀναλογούσας μερίδας τῶν κατακτηθέντων λαφύρων, ἢ τὰ προϊόντα τῆς πειρατείας. Αὐτὸς ἦτο τὸ ὄργανον δι' οὗ ἢ θεία βούλησις καθίστα γνωστὰς τὰς ἐπιθυμίας της, τὴν χαρὰν ἢ τὴν ὀργὴν της, τὴν ἱκανοποίησιν ἢ τὰς τιμωρίας της πρὸς τὴν κοινότητα. Ἦτο παρὼν ὡσάκις οἱ θεοπρόποι ἢ οἱ μάντιες ἡρμήνευον τὰ σημεῖα τῆς φύσεως καὶ ἐπρωτοστάτει εἰς τὰς θυσίας καὶ ὠργάνωνε τὰς τελετὰς διὰ τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν εὐημερίαν τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ οἴκου του. Ἦτο κριτὴς τῶν μετὰ τῶν πολιτῶν διαφορῶν, ἀλλὰ δὲν ἐδίκαζε ἐγκλήματα τοῦ κοινοῦ δικαίου, διότι ταῦτα ἐκανονίζοντο μετὰ τῶν ἐνδιαφερομένων δι' ἀνταποδόσεως ἢ διὰ πληρωμῆς λύτρων. Συνεκάλει τὸν λαὸν εἰς τὴν ἀγοράν, διὰ τὰ ἀκούσῃ τὰς ἀποφάσεις του ἢ διὰ τὰ παρακολουθήσῃ τὰς συζητήσεις ἐπὶ ἐπικαίρων θεμάτων μετὰ τῶν ἀρχόντων. Διετῆρει πάντοτε τὸ πρόνομιον τῆς λήψεως τῆς τελικῆς ἀποφάσεως. Εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ φορολογίαν εἰς εἶδος ὑπὲρ αὐτοῦ, ἢ νὰ ἐπιβάλλῃ προσωπικὴν ἐργασίαν τῶν κατοίκων διὰ τὴν κατασκευὴν ἔργων ἀμύνης ἢ κοινῆς ὠφελείας, ὅπως ἦσαν τὰ τείχη, τὰ ἀνάκτορα, οἱ δημόσιοι χῶροι κ.τ.τ. Παρὰ ταῦτα, ἡ ζωὴ τοῦ βασιλέως δὲν ἦτο οὔτε ἄνετος, οὔτε εὐχάριστος, οὔτε ἀκίνδυνος. Ἐπρεπεν, ὁ βασιλεὺς νὰ διατηρῇ συνεχῶς ἰσχυρὰν φρουράν, διὰ τὰ δύναται νὰ διοικῇ. Αἱ συχναὶ ὅμως ἀπουσίαι τοῦ βασιλέως εἰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις ἢ πειρατικὰς ἐπιδρομὰς, ἐξ ὧν ἦντλει τὰ οἰκονομικὰ μέσα διὰ τὰ διατηρῇ τὴν ἐξουσίαν, εἶχον ἀπότοκον συνεχεῖς ἀναταραχὰς καὶ ἀδιακόπους πολιτικὰς ἀλλαγὰς. Ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, οἱ βασιλεῖς τῆς Νισύρου, μετὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Τροίας, ἐξηφανίσθησαν ἀπὸ τὸ προσκηνίον τῆς ἱστορίας τῆς νήσου. Ἡ διαδοχὴ τῶν βασιλέων δὲν ἦτο πάντοτε ἐξησφαλισμένη ὑπὲρ τῶν υἱῶν των. Ὅταν ὁ βασιλεὺς δὲν ἦτο ἀρκετὰ ἰσχυρὸς, ἢ οἱ υἱοὶ του ἀπεδεικνύοντο ἀσθενεῖς, τὸν διεδέχετο ἄλλος ἰσχυρὸς ἄρχων, ἢ καὶ ἀντίπαλος. Ἐπίσης, συχνά, οἱ γηράσκοντες βασιλεῖς, οἱ ὁποῖοι μαζὶ μὲ τὴν νεότητα ἔχαναν καὶ τὴν δύναμιν ἐπιβολῆς, παρεμερίζοντο καὶ ἰδιώτερον, τοὺς διεδέχοντο δὲ ἐν ζωῇ εἴτε οἱ υἱοὶ των, εἴτε ἄλλοι ἄρχοντες ἰσχυροί.

Μετὰ τὸν βασιλεῖα, εἰς τὴν κοινωνικὴν πυραμίδα, ἤρχοντο οἱ ἄρχον-

τες, οἱ εὐγενεῖς, οἱ ἐκ καταγωγῆς ἀριστοκράται. Διέθετον πλοῦτον καὶ πολιτικὴν ἰσχὺν καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς εἰρήνης καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου. Εἰς τὸ πολιτικὸν σῶμα τῆς πόλεως ἀπετέλουν τὴν Βουλὴν ἢ τὴν Γερουσίαν, ἦτοι τὸ ἐπίσημον σῶμα τὸ ὁποῖον συνεβούλευε τὸν βασιλέα, συνεζήτει μετ' αὐτοῦ τὰ βασικὰ θέματα τῆς πολιτείας, ἤλεγχε τὰς πράξεις καὶ τὴν πολιτικὴν τοῦ ἀνακτος καὶ οὐσιαστικῶς περιώριζε τὰ ἀπόλυτα δικαιώματα τοῦ βασιλέως καὶ ἔθετε φραγμὸν εἰς ἐνδεχομένας παραλόγους ἐνεργείας του. Μὲ τὴν ἀροδοὺν τοῦ χρόνου καθιερώθη ἡ ἀρχή, νὰ ζητῆται ὑποχρεωτικῶς ἡ γνώμη των ἐφ' ὧν των θεμάτων των ἀφορώντων εἰς τὸ δημόσιον συμφέρον. Κατέστησαν οὕτω, σὺν τῷ χρόνῳ, θεμελιώδης πολιτειακὴ δύναμις καὶ τὸ πραγματικῶς κυβερνῶν στοιχεῖον. Αἱ ὀλίγαι οἰκογένειαι τῶν ἀριστοκρατῶν ἐκάστης πόλεως διεδραμάτιζον, ὡς ἐκ τούτου, ἡγετικὸν ρόλον εἰς τὴν ζωὴν ἐκάστης πατρίδας. Συνεδέοντο καὶ αὐτοί, ὡς καὶ ὁ βασιλεὺς, γενεαλογικῶς μὲ μυθικοὺς ἥρωας ἢ μὲ θεοὺς.

Οἱ ἄρχοντες ἔζων βίον πολυτελεῖ. Κατῴκουν ἢ εἰς τὰ ἀνάκτορα μετὰ τῶν βασιλέων, ἢ ἐκτὸς τῆς ἀκροπόλεως εἰς ἰδίας κατοικίας, ἢ εἰς κατοικίας ἐντὸς τῶν κτημάτων των ἔξω τῆς πόλεως. Αἱ κυριώτεραι ἀσχολίαι των, ὅταν δὲν εὐρίσκοντο εἰς πόλεμον, ἦσαν οἱ πολιτικοὶ ἀγῶνες εἰς τοὺς ὁποίους μόνοι αὐτοὶ συμμετεῖχον, τὸ κυνήγιον, αἱ ταυρομαχίαι, ἡ ἄθλησις, οἱ ἀγῶνες, οἱ ἔορτασμοί, αἱ δολοπλοκίαι καὶ ἡ πειρατεία. Ἐκαστος εὐγενῆς εἶχεν ἴδιον ἀγρόκτημα, τὸ ὁποῖον ἐξεμεταλλεύετο καὶ τὸ ὁποῖον συνίστα τὴν βάσιν τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς δυνάμεώς του. Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ἀγροκτήματός του καὶ εἰς τὸν οἶκον του, ἦσκει ἐπὶ τῶν προσώπων καὶ τῶν πραγμάτων θρησκευτικὴν καὶ δικαστικὴν ἐξουσίαν, περιοριζομένην μόνον ἀπὸ τὴν συνθήειαν καὶ τοὺς θεσμοὺς. Ἐντὸς τοῦ οἴκου των ἦσαν ἀδιαμφισβήτητοι ἡγέται καὶ ὁ οἶκος τῶν ἀριστοκρατῶν ἦτο ἡ βῆσις τῆς τότε φεουδαρχικῆς κοινωνικῆς ὀργανώσεως.

Μετὰ τὴν τάξιν τῶν ἀριστοκρατῶν, ἦρχετο ὁ λαός, τὸ ποικιλώνυμον ἢ ἀνώνυμον πλῆθος τῶν πολιτῶν. Βαθὺ καὶ ἀδιάβατον χάσμα ἐχώριζε τὴν τάξιν τῶν ἀριστοκρατῶν ἀπὸ τὸν λαόν. Καθὼς ἡ φύσις τῆς οἰκονομίας ἀπέκλειε ἢ καθίστα δυσχερεστάτην τὴν δημιουργίαν νέων ἀκινήτων περιουσιῶν, οἱ κοινοὶ πολῖται δὲν ἠδύναντο νὰ μεταπηδήσουν εἰς τὴν τάξιν τῶν εὐγενῶν. Ἄλλ' οὔτε καὶ δι' ἐπιγαμίας ἠδύναντο νὰ παρειαφύσουν εἰς αὐτὴν, διότι ὁ γάμος εἶχε ταξικὸν χαρακτῆρα. Δὲν πρέπει ἐξ ἄλλου νὰ νομισθῆ, ὅτι ὁ λαὸς ἀπετέλει ἐνιαίαν τάξιν, μὲ κοινὰ δι' ὅλους δικαιώματα. Ὅπως μετὰ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀριστοκρατῶν ὑπῆρχεν ἄβατος διαχωριστικὴ γραμμὴ, οὕτω καὶ ὁ λαὸς ἀπετελεῖτο ἀπὸ διαφόρους τάξεις, μὴ συγχεομένας μετὰ τῶν. Ἦσαν οἱ ἐλεύθεροι πολῖται, οἱ ὁποῖοι εἴτε κατεῖχον μικρὰς καὶ ἀσημάντους περιουσίας, τὰς ὁποίας ἐξεμεταλλεύοντο οἱ ἴδιοι, καὶ μόλις ἐξήρουν διὰ νὰ συντηροῦνται, εἴτε ἦσαν τεχνῖται, οἱ ὁποῖοι κατεργάζοντο τῶν

λίθον, τὸ ξύλον καὶ τὸ μέταλλον, εἴτε ἦσαν οἰκοδόμοι ἢ διασκομηταί, ἢ χειροτέχναι καὶ ἴδια ἀγγειοπλάσται, ἢ ἦσαν μικροὶ κτηνοτρόφοι. Εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν ἀνῆκον καὶ οἱ ἱερεῖς, οἱ μάντις, καὶ οἱ ἰατροί, μὲ τὰς μυστηριώδεις γνώσεις καὶ τὴν ἰκανότητα νὰ ἀναγνωρίζουν καὶ νὰ ἐκφράζουν τὰς θείας θελήσεις, οἱ βάρδοι ἢ αἰδοί, οἱ ὁποῖοι ἐξύμνουν τὰ κατορθώματα καὶ τὴν ζωὴν τῶν βασιλέων καὶ τῶν εὐγενῶν καὶ ἐξεθείαζον τὰς πράξεις αὐτῶν καὶ τῶν προγόνων των καὶ ἀπετέλουν οἰωνεὶ μεμισθωμένους ἱστοριογράφους, οἱ ὁποῖοι ἔδιδον τόνον μεγαλοπρεπείας εἰς τὰς ἐορτάς, τὰς πανηγύρεις καὶ τὰ κοινὰ γεύματα. Τέλος, εἰς αὐτὴν τὴν τάξιν τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν ὑπῆγοντο οἱ κήρυκες, μὲ τὴν μεγάλην φωνήν, οἱ ὁποῖοι ἐκάλουν τὸν λαὸν ἐξ ὀνόματος τοῦ βασιλέως, ἢ διελάλουν τὰς ἀποφάσεις τῶν ἀρχόντων, ἢ ἐξετέλουν ἄλλας λειτουργίας εἰς τὴν πολιτείαν.

Ἄλλη τάξις ἦσαν οἱ θῆτες, εἶδος δουλοπαροίκων, τυγχῶς ἐλευθέρων ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι εἰργάζοντο ἐπὶ μισθῷ εἰς τοὺς εὐγενεῖς καὶ εἰς οὓς ἀνετίθεντο συνήθως βαρεῖαι ἢ ἀνάξια ἐργασίαι ἢ ἦσαν ἐπαῖται, κλέπται καὶ γυρολόγοι. Καὶ αὐτοὶ ἦσαν ἢ κατωτέρα καὶ ἀθλιεστέρα τάξις τοῦ κοινωνικοῦ ὄργανισμοῦ.

Κατόπιν ἤρχοντο οἱ δοῦλοι. Ἦσαν πολλαὶ γυναῖκες καὶ ὀλίγοι ἄνδρες. Διότι οἱ δοῦλοι ἀπετελοῦντο συνήθως ἀπὸ κατακτηθέντας λαοὺς, τῶν ὁποίων τὰ πρόσωπα καὶ αἱ περιουσίαι ἀνῆκον εἰς τοὺς νικητάς, κατὰ τὰ τότε ἰσχύοντα, καὶ διετίθεντο ὑπ' αὐτῶν κατὰ βούλησιν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἄνδρες, κατὰ κανόνα, ἐφονεύοντο, ὁ μέγας ὄγκος τῶν δούλων ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀπαχθείσας γυναῖκας. Οἱ δοῦλοι ἐφρόντιζον τὸν οἶκον καὶ ὑπηρετοῦν τοὺς κυρίου των. Ἦσαν καθαρισταί, μάγειροι, ὑπηρεταί, βοσκοί, ἐργάται. Ἡ καλλιέργεια τῶν κτημάτων ἐγένετο ἀπὸ δούλους. Δοῦλοι ἐπίσης ἔβοσκαν τὰ ποιμνία τῶν κυρίων των.

Αὐτὸ ἦτο τὸ σύνολον τοῦ λαοῦ μιᾶς πόλεως. Οἱ ἐλεύθεροι πολῖται διέθετον καὶ μικρὰν πολιτικὴν ἐπιρροήν, δοθέντος ὅτι ἡ ἀγορά, ἦτοι ἡ συνέλευσις τοῦ πολιτικοῦ σώματος, ἀπετελεῖτο καὶ ἀπὸ αὐτοῦς. Ἡ ἀγορὰ συνεκαλεῖτο ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Συνήθως συνήρχετο τὴν αὐγὴν. Ὁ θέλων νὰ ὁμιλήσῃ ἔπρεπε νὰ κρατῇ τὸ σκῆπτρον. Δικαίωμα ὅμως νὰ ὁμιλοῦν εἰς τὴν ἀγορὰν, νὰ ἐκφέρουν γνώμην, ἢ νὰ ἀντιπολιτεύωνται, εἶχον μόνον οἱ εὐγενεῖς. Ἡ συνέλευσις τοῦ λαοῦ δὲν ἐψήφισεν, οὔτε ἀπεφάσιζεν, οὔτε ὁμίλει. Παρέμενεν ἀπλοῦς ἀκροατῆς καὶ ἠθικὸς κριτής, διότι διὰ φωνῶν καταφάσεως ἢ ἀντιρρήσεως ἐξέφραζε τὸ κοινὸν αἶσθημα. Παρὰ ταῦτα, ἡ ἀγορὰ ἀπετέλει πολιτικὴν δύναμιν, διότι ὡσάκις ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ ἀριστοκράται εἶχον μεταξύ των ἀντιθέσεις, ἀμφότεροι προσεπάθουν νὰ κατακτήσουν τὸ κοινὸν αἶσθημα ὑπὲρ αὐτῶν. Τοῦτο ἔδιδε τὴν δύναμιν εἰς τὴν ἀγορὰν, νὰ περιορίζῃ ἢ νὰ καθορίζῃ μιὰν πολιτικὴν.

8. Ὁ κοινωνικός, θρησκευτικός καὶ οἰκονομικός πυρῆν, περίξ τοῦ ὁποῖου ὄργανοῦτο ἡ ζωὴ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἦτο ὁ οἶκος. Διὰ τοῦ ὄρου οἶκος δὲν ἠνοεῖτο μόνον ἡ οἰκογένεια. Περιελάμβανε τὸ σύνολον τῶν περιουσιακῶν στοιχείων καὶ τὸ σύνολον τῶν προσώπων, τὰ ὅποια ἀπετέλουν μίαν κοινωνικοοικονομικὴν ἐνότητα. Ἦσαν τὰ κτήματα, τὰ ζῶα, τὰ ἀκίνητα, οἱ δοῦλοι, οἱ συγγενεῖς οἱ διαβιῶντες ἀπὸ κοινοῦ, οἱ ἐλεύθεροι καὶ οἱ θῆτες οἱ ἐργαζόμενοι εἰς διαφόρους ἐργασίας. Ἀπὸ τὸν οἶκον παρήγοντο ὅλα τὰ ἀγαθὰ, παντὸς εἴδους, τὰ ἀπαραίτητα διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν τῶν ἐνοικούντων προσώπων. Ταῦτοχρόνως, ὁ οἶκος παρείχε τὴν ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς καὶ τῆς προσωπικῆς καταστάσεως τῶν ἀποτελούντων αὐτόν, διότι εἰς αὐτόν ἴσχυε τὸ ἀπαραβίαστον. Ἀναλόγως τῆς δυνάμεως ἦν διέθετεν, εἰς πλοῦτον ἢ εἰς πλῆθος ἀνδρῶν, κατωχῶρωνε τὸ αὐτοτελές καὶ τὸ ἀπαραβίαστον. Οἱ βασικοὶ ἠθικοὶ κανόνες καὶ οἱ εἰδικοὶ ἠθικοὶ κανόνες ἐκάστης οἰκογενείας, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, ἐκληροδοτοῦντο εἰς τὸν οἶκον καὶ ἀπετέλουν τὴν οἰκογενειακὴν παράδοσιν. Εἰς αὐτόν οἱ πάντες καὶ τὰ πάντα ἐκινουῦντο κατὰ καθιερωμένους κανόνας συμπεριφορᾶς, μὲ σαφῶς καὶ αὐστηρῶς τηρουμένας ὑποχρεώσεις, καθήκοντα καὶ εὐθύναι. Διὰ τοῦ οἴκου, ἢ καὶ ἐν τῷ οἴκῳ, ἀνεπτύσσοντο καὶ ἐμορφοποιουῦντο αἱ κοινωνικαὶ σχέσεις. Ἐξ ἄλλου, ὁ οἶκος ἦτο ὁ χῶρος λατρείας τῶν οἰκογενειακῶν θεῶν, τῶν ἡρώων καὶ τῶν γεναρχῶν, οἱ ὅποιοι ἐλατρεύοντο καὶ αὐτοὶ ὡς θεοί. Ταῦτοχρόνως, ἦτο καὶ ἓνας μικρὸς στρατῶν, διότι τὰς πολεμικὰς ὀμάδας τῶν εὐγενῶν, τοὺς μικροὺς ἰδιωτικοὺς στρατοὺς, τοὺς ὄργανωνον, τοὺς ἐγύμναζον καὶ τοὺς ἐξώπλιζον ἐκεῖ οἱ εὐγενεῖς ἡγέται τοῦ οἴκου. Πλὴν τῶν προσώπων τῆς οἰκογενείας καὶ τῶν ἄλλων προσώπων τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν κυριότητα τοῦ εὐγενοῦς, εἰς τὸν οἶκον ὑπῆγοντο καὶ οἱ θεράποντες, οἱ ὅποιοι δὲν ἦσαν οὔτε δοῦλοι, οὔτε δουλοπάροικοι, οὔτε θῆτες. Ἦσαν ἐλεύθεροι μὲν, ἀλλ' αἱ ἐνέργειαι, αἱ κινήσεις καὶ ἡ ζωὴ τῶν ἐκονομίζοντο βάσει καθιερωμένων κανόνων. Ἦσαν ἐπιστάται, τεχνῖται, τηρηταὶ τῆς τάξεως καὶ τῆς εὐρυθμίας. Ἀντήλλασσον τὰς ὑπηρεσίας τῶν μὲ τὴν θέσιν τὴν ὁποῖαν ἀπέκτων εἰς τὴν βασικὴν κοινωνικὴν ἐνότητα τοῦ οἴκου. Ἐπὶ πλεον, ἐντὸς τοῦ οἴκου διεβίουν καὶ οἱ υἱοὶ τῶν ἀρχηγῶν μὲ τὰς οἰκογενείας τῶν καὶ πολλακίς αἱ θυγατέρες μετὰ τῶν ἰδικῶν τῶν οἰκογενειῶν.

Σκοπὸς τῆς οἰκονομίας τοῦ οἴκου ἦτο νὰ συντηρῆ τὸ πλῆθος τῶν μελῶν τοῦ καὶ νὰ βεβαιώνη καὶ νὰ διατηρῆ τὸ κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν ἐπίπεδον εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκεν ἡ οἰκογένεια καὶ ὁ ἀρχηγός. Ὁ κυριώτερος καὶ βασικός συντελεστὴς τῆς οἰκονομίας τοῦ οἴκου ἦτο ἡ ἔγγειος ἰδιοκτησία, τὰ καλλιεργούμενα ἐδάφη, αἱ βοσκαὶ καὶ αἱ ἀστικά ἰδιοκτησία. Αἱ πιθανότητες διὰ τὴν ὀμαλὴν αὐξήσιν τῆς κτηματικῆς περιουσίας κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦσαν μικραὶ. Διότι ἡ ἐγγὺς τῶν οἰκισμῶν περιοχὴ ἦτο κατελημμένη καὶ διανεμημένη. Ἡ ἐπέκτασις καὶ κατάληψις γαιῶν μακρὰν τῶν

οίκιστικῶν κέντρων ἐδημιούργει τοιαύτας δυσχερείας ἐπιβλέψεως, μεταφορᾶς κλπ., ὥστε τελικῶς ἀπεφεύγεται, διότι οὐδὲν σχεδὸν προσέθετεν εἰς τὴν οἰκονομίαν τοῦ οἴκου. Μόνον ὑπὸ τὴν πίεσιν ἀδηρήτου ἀνάγκης ἐγένοντο τοιαῦται ἐπεκτάσεις καὶ κατὰ κανόνα ἀπέληγον εἰς τὴν χαλάρωσιν τῆς ἐνότητος τοῦ οἴκου. Ὅσάκις ἡ παραγωγή δὲν ἐπῆρκει διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ οἴκου, τότε τὰ ἀγαθὰ συνεπληροῦντο διὰ πειρατικῶν ἐπιχειρήσεων ἢ διὰ λαφυραγωγίας, ἢ δι' ὀργανωμένων ληστειῶν. Τὰ ἀγαθὰ τὰ ὁποῖα δὲν παρήγοντο εἰς μικρὰς νήσους, ὡς ἡ Νίσυρος, ἦσαν τὰ μέταλλα, τὰ ὁποῖα, ὡς ἐκ τούτου, ἀπέκτων μίαν τεραστίαν ἀξίαν. Ἡ κατοχὴ τῶν ἀπετέλει ἔνδειξιν μεγάλου πλοῦτου καὶ δυνάμεως. Τὸν χαλκόν, τὸν χρυσόν καὶ τὸν σίδηρον, ἰδίᾳ εἰς κατειργασμένα ἀντικείμενα, ἐθεώρουν θησαυρόν. περιζήτητα ἦσαν τὰ λεπτὰ ὑφάσματα, οἱ ὕγιεις, δυνατοὶ καὶ ταχεῖς ἵπποι, καὶ αἱ ὠραῖαι γυναῖκες. Τὸ πλέον σημαντικὸν τμήμα τῆς κατοικίας ἦτο ὁ ἀποθηκευτικὸς χώρος. Ἐκεῖ ὑπῆρχον οἱ πίθοι μὲ τὸν οἶνον καὶ τὸ ἔλαιον, αἱ σιταποθήκαι, τὸ ὄπλοστάσιον, ἀντικείμενα χρυσᾶ, χαλκᾶ ἢ σιδηρᾶ, κατειργασμένα διὰ διακοσμῆσεων καὶ χρησιμοποιοῦμενα ὡς δῶρα, δέρματα, ἔριον, ὑφάσματα, κ.ἄ.

9. Αἱ ἀκροπόλεις ἐγίνοντο ἐπὶ φύσει ὀχυρῶν θέσεων, ἐπὶ καταλλήλων λόφων, ἐξάρσεων τοῦ ἐδάφους ἢ ἐπὶ βραχωδῶν καὶ ἀποκρήμων τοποθεσιῶν. Κατὰ τὴν μυκηναϊκὴν ἐποχὴν, ἡ κατασκευὴ τειχῶν, φρουρίων καὶ ὀχυρωματικῶν ἔργων εἶχεν ἀναχθῆ εἰς πραγματικὴν τέχνην. Τὰ τεῖχη περιέκλειον χώρον ἐπαρκῆ διὰ τὰ ἀνάκτορα μὲ τὰ κτίρια τῶν βασιλικῶν ὑπηρεσιῶν, τοὺς στρατῶνας, διὰ τοὺς ναοὺς, τὰς κατοικίας τῶν εὐγενῶν, τῶν ἱερέων, καὶ ὄσων διέμενον ἐντὸς τῶν ἀκροπόλεων. Περιελάμβανον ἐπίσης κοινοχρήστους χώρους, οἶον ἀγοράς, πλατείας καὶ χώρους συγκεντρώσεων, ἰδίᾳ διὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ὀσάκις ὁ ἐχθρὸς προσέβαλλε τὴν περιοχὴν καὶ ὁ πληθυσμὸς, διὰ τὴν προστασίαν του, συνεκέντρον ἐντὸς τῶν τειχῶν τὰς οἰκογενείας καὶ τὰ ἀγαθὰ του. Κατὰ τὴν περίοδον τῆς εἰρήνης, ἐντὸς τῶν τειχῶν ἐγένετο ἡ ἀγοραπωλησία καὶ ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν ἀγαθῶν, αἱ θυσίαι, αἱ ἑορταί, αἱ πανηγύρεις καὶ τὰ ἐπίσημα κοινὰ γεύματα. Ἐκεῖ συνήρχετο ἡ Βουλὴ ἢ ἡ Γερουσία, ἡ Συνέλευσις τοῦ λαοῦ, καὶ ἀπενέμετο δημοσίᾳ ἢ δικαιοσύνη. Ἀπετέλει τὸ κατ' ἐξοχὴν πολιτικοθησκευτικὸν κέντρον. Εἰς περιόδους πολέμου, ἡ κατάστασις ἦτο φοβερὰ. Πολεμισταί, εὐγενεῖς, δοῦλοι, θῆτες, τεχνῖται, ἀγρόται, ἔμποροι, ὅλοι ὅσοι ὑπῆγοντο ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ βασιλέως συνεκέντροντο ἐκεῖ. Καὶ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχουν τὰ ἀναγκαῖα ἀγαθὰ, συγκεντρωμένα εἰς ἀποθήκας ἢ ἄλλους χώρους, διὰ νὰ συντηροῦν ὄλον τὸ πλῆθος καὶ ταυτοχρόνως νὰ διεξάγεται καὶ ὁ πόλεμος καὶ ἡ ἄμυνα. Αἱ μάχαι καὶ ἄρματομαχίαι βεβαίως ἐγίνοντο ἔξω τῶν τειχῶν, ἀλλ' αἱ ἐπιθέσεις τοῦ ἐχθροῦ πρὸς κατάληψιν τῆς ἀκροπόλεως καὶ ἡ ἄμυνά

της, ἀπήτουν διαρκῆ ἐπαγρύπνησιν. Πολλάκις αἱ πολιορκίαι διήρκουν ἐπὶ μακρόν, ἐπὶ μῆνας καὶ ἔτη, καὶ ἀναλογίζεται τις τὴν εἰκόνα τότε τῆς ἀκροπόλεως.

10. Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς μῦκηναϊκῆς ἐποχῆς, τὸ ἐμπόριον ἦτο σπανιώτατον. Κατὰ τὸ τέλος τῆς περιόδου, καὶ ἰδίᾳ τὸν 12ον καὶ 11ον αἰῶνα, ἀρχίζει νὰ ἀναπτύσσεται καὶ νὰ λαμβάνη μορφήν κανονικῆς ἀνταλλαγῆς ἀγαθῶν. Χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι τὸ ἐμπόριον ἀσκεῖται ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς καὶ τοὺς ἀριστοκράτας. Κατ' ἀρχάς, διεξάγεται μεταξὺ γειτονικῶν περιοχῶν, ἀργότερον δὲ μεταξὺ τῶν νήσων καὶ τῆς Μικρασίας, τῆς Αἰγύπτου, τῆς Ἰταλίας, καὶ τῆς Μαύρης θαλάσσης. Ἐμπορικὰ κέντρα εἶναι κυρίως τὰ παράλια τῆς Ν.Α. Μεσογείου καὶ τῆς Μαύρης Θαλάσσης, κατ' ἐξοχὴν δὲ αἱ νῆσοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐξέχουσαν θέσιν κατεῖχεν ἡ Νίσυρος, ἡ Ρόδος καὶ ἡ Κῶς. Ἡ μεταφορὰ τῶν προϊόντων γίνεται διὰ θαλάσσης καὶ σπανιώτατα διὰ ξηρᾶς. Τὸ διὰ θαλάσσης διεξαγόμενον ἐμπόριον παρουσίαζε πολλὰ πλεονεκτήματα. Ἦτο περισσότερον ἀσφαλές, ταχύτερον, κατὰ τὰς περιόδους τῶν νηνεμιῶν ἀνετώτερον, ἢ δὲ μεταφορὰ ἐπαρκῶν ὄγκων διὰ σκαφῶν εὐχερεστέρα. Δοθέντος δέ, ὅτι τὰ κέντρα παραγωγῆς καὶ τὰ κέντρα καταναλώσεως ἦσαν κατὰ κύριον λόγον αἱ νῆσοι καὶ οἱ παραλιακοὶ χῶροι, ἢ διὰ πλοίων μεταφορὰ ἦτο καὶ ἡ μόνη δυνατὴ. Τὰ ἀνταλλασσόμενα εἶδη ἦσαν γεωργικὰ προϊόντα καὶ κυρίως οἶνος, μέλι, ἔλαιον καὶ ξηρὰ σύκα, δασικὰ προϊόντα καὶ μέταλλα. Τὰ μέταλλα, τὰ ὁποῖα ἐσπάνιζον εἰς τὰς νήσους, ἀπετέλουν ζωτικῆς σημασίας πρώτας ὕλας. Εἰδικώτερον, ἡ Νίσυρος εἶχεν, ὡς φαίνεται, ἀξιόλογον στόλον καὶ συνεπῶς ἀνεπτυγμένον ἐμπόριον μὲ τὴν Κῶν, τὴν Ρόδον, τὴν Καρίαν, τὴν Τροίαν, καὶ ἀντήλλασσε, πλὴν τῶν γεωργικῶν καὶ βιοτεχνικῶν τῆς προϊόντων, καὶ τὴν πολύτιμον πέτραν, δι' ἧς κατεσκευάζοντο μυλόλιθοι, ἀπαραίτητοι εἰς τὴν τότε οἰκονομίαν, βαφάς, ὑφάσματα, θεῖον, κατειργασμένα δέρματα κ.ἄ. Ἐπρομηθεύετο δὲ χαλκόν, ὀρεῖ χαλκον καὶ σίδηρον διὰ τὴν κατασκευὴν ἐργαλείων, σκευῶν καὶ ὄπλων.

Αἱ ἐμπορικαὶ ἀνταλλαγαὶ εἶχον τὴν μορφήν, ἄλλοτε μὲν τοῦ ἀντιπραγματισμοῦ, ἄλλοτε δὲ τῆς ἀνταλλαγῆς δώρων. Ἡ μορφή τῆς διὰ δώρων ἀνταλλαγῆς φαίνεται ὅτι ἦτο ἡ μᾶλλον διαδεδομένη. Ἀργότερον, ὅταν αἱ ἀνταλλαγαὶ ἐπυκνώθησαν, ἤρχισαν νὰ χρησιμοποιοῦνται ὑποτυπώδη μέτρα καὶ σταθμὰ ὡς μέτρα ἀνταλλαγῆς καὶ μέσα πληρωμῆς.

Ἐκ παραλλήλου μὲ τὸ ἐμπόριον, ἀνετύχθη καὶ ἡ βιοτεχνία. Κατ' ἀρχάς ἦτο οἰκοτεχνία, διότι ἐκάλυπτε μόνον ἀνάγκας τοῦ οἴκου. Μὲ τὴν πύκνωσιν ὁμως τῶν ἀνταλλαγῶν ὀργανώθη ἡ παραγωγή ἐπὶ μαζικῆς βάσεως. Παρήγοντο ἀγγεῖα ἀπὸ ὀπτὴν γῆν ἢ ἐκ μετάλλου καὶ ἄλλα ἀντικείμενα ἐκ λίθων, ὀστῶν, μετάλλων κλπ. Εἰς τὴν Κάλυμνον καὶ τὴν Κῶ (Ἄσπρη Πέτρα) ἀνευρέθησαν ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν ἀρχαιολόγων κεραμεικὰ καὶ ὀψιδιανὰ

τεμάχια ἀγγείων μυκηναϊκῆς τεχνοτροπίας ὁμοιάζοντα μὲ τὰ ἀνευρεθέντα ἐν Τροίᾳ, μὲ διακοσμήσεις κυκλαδικῆς τέχνης, κύπελλα, πινάκια πρὸς ἔψησιν τροφῶν, δίσκοι μὲ διακοσμήσεις μονοχρώμους, μελαίνας ἢ ἐρυθράς, σκευὴ μὲ διακοσμήσεις μαιάνδρων καὶ διπλῶν σταυρῶν ἢ μὲ ἐλικοειδεῖς γραμμὰς. Ἄνευρέθησαν ἐπίσης λίθινοι λεπίδες καὶ ἐργαλεῖα ἔγχρωμα. Ὅμοια ἀντικείμενα εὐρέθησαν καὶ εἰς τὸ Γυαλί καὶ ἀσφαλῶς θὰ ὑπάρχουν καὶ εἰς τὴν Νίσυρον.

Αἱ ἀνάγκαι τῆς ζωῆς, ἡ ἄρθρωσις τῆς κοινωνίας καὶ ἡ οἰκονομικὴ δομὴ εἶχον δημιουργήσει διαφόρους ἐπαγγελματίας. Εἶδομεν ἤδη τὴν ἐξέλιξιν τῆς οἰκοτεχνίας εἰς βιοτεχνίαν, λόγῳ ἀναπτύξεως ἐμπορικῶν σχέσεων, καὶ τὴν ἀνάγκην δημιουργίας εἰδικῶν τεχνιτῶν καὶ διακοσμητῶν. Πλὴν τῶν τεχνιτῶν, τῶν διακοσμητῶν, τῶν οἰκοδόμων καὶ ἄλλων, ἀνεπτύχθησαν καὶ ἄλλα ἐπαγγέλματα. Οἱ ἱερεῖς, οἱ κήρυκες, οἱ γραφεῖς, οἱ ἰατροί, οἱ ἀοιδοὶ οἱ ὁποῖοι ἐξύμνουν τοὺς ἄθλους καὶ τὰ ἔργα τῶν ἀρχόντων ἢ τῶν προγόνων τῶν κ. ἄ. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἐπαγγελματῖαι μεγάλως ἐξετιμῶντο ἀπὸ τὰς μυκηναϊκᾶς κοινωνίας.

11. Μία ἀπὸ τὰς κυριωτέρας ἀσχολίας τῶν ἀρχόντων καὶ τὰς συνήθεις τλαιπωρίας τῶν λαῶν, ἦτο ὁ πόλεμος. Διεμορφώθησαν, σὺν τῷ χρόνῳ, κανόνες διεξαγωγῆς πολέμου, οἱ ὁποῖοι ἴσχυον ὡς δίκαιον. Τοιοῦτοι κανόνες εἶναι οἱ ἀφορῶντες εἰς τὴν τυπικὴν κήρυξιν πολέμου κατὰ καθιερωμένην διαδικασίαν, τὰ ἐπιτρεπτά καὶ ἀνεπίτρεπτα ὄπλα διεξαγωγῆς του, τὴν ἀπαγόρευσιν χρήσεως δηλητηρίων, τὴν τύχην τῶν αἰχμαλώτων, τὴν ἀνταλλαγὴν, τὰ λύτρα, τὸν σεβασμὸν τῶν νεκρῶν, τὴν ἀνακοχὴν καὶ τὴν ἐκχειρίαν, τὴν τύχην τῶν κατακτωμένων προσώπων, περιουσιῶν καὶ ἐδαφῶν, τὴν σύνθεσιν τοῦ στρατοῦ τῶν ἀντιπάλων, τὴν μονομαχίαν μεταξὺ ἡγετῶν, τὰς συμφωνίας μεταξὺ τῶν ἐμπολέμων, τὰς ὑπηρεσίας καὶ μεθόδους ἐφοδιασμοῦ τῶν στρατῶν κλπ. Οἱ κανόνες οὗτοι, τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, τῶν ἀναγκῶν καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἐποχῶν, δὲν διαφέρουν βασικῶς ἀπὸ τοῦς ἰσχύοντες καὶ σήμερον. Εἰς ἰδίους κανόνας ὑπήγετο ἡ πειρατεία, ἡ ὁποία, μακρὰν τοῦ νὰ θεωρῆται ἀτιμωτικὴ ἐνασχόλησις, ἦτο πηγὴ πλουτισμοῦ καὶ δόξης διὰ τοὺς ἐνασκοῦντας αὐτήν. Ἡ εἰρήνη συνήπτετο, εἴτε διὰ συμφωνιῶν, εἴτε διὰ κατακτῆσεως, ὁπότε ἡ τύχη τοῦ κατακτωμένου ἦτο ὁ φόνος τῶν ἀνδρῶν, ἡ ἀρπαγὴ τῶν γυναικῶν, ἡ κατεδάφισις τῶν τειχῶν, ἡ καταστροφή καὶ ἡ δῆωσις.

12. Ἡ φιλοξενία, κατὰ τὴν μυκηναϊκὴν περίοδον, ἦτο θεσμὸς ἱερός. Ὁ ξένος ἦτο προστατευόμενος τῶν θεῶν καὶ συνεπῶς καὶ τῶν ἀνθρώπων. Μόνον βάρβαροι καὶ ἄγριοι παρεβίαζον τὰ δικαιώματα τοῦ ξένου. Χωρὶς νὰ θεωρῆται ὁ ξένος ἐπιθυμητός, πολλάκις μάλιστα ἦτο καὶ ὑποπτος, ἐτύγχανε πάντως ἰδιαζούσης μεταχειρίσεως καὶ πολλῶν περιποιήσεων. Τὸν ἔλου-

ζον, τὸν διέτρεφον, διελέγοντο μετ' αὐτοῦ, τὸν καθίστων ὁμοτράπεζον, καί, ἀναχωροῦντα, τὸν προέπεμπον, ἀφοῦ προηγουμένως ἀντήλασσον μετ' αὐτοῦ ἀναμνηστικά δῶρα.

Διὰ τὴν ψυχαγωγίαν των οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ ἄρχοντες ἠθλοῦντο, ὄργانونον ἀγῶνας, τελετὰς καὶ κοινὰς ἐστιάσεις, συνοδευόμενας μὲ τὰ ἄσματα τῶν ἀοιδῶν.

Κατὰ τὴν τελευταίαν μυκηναϊκὴν περίοδον εἶχε διαμορφωθῆ ἡ θρησκεία, ὡς περιγράφεται εἰς τὸν Ὅμηρον.

13. Αὐτὴ ἦτο ἡ κοινὴ εἰκὼν τῶν πόλεων καὶ τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων τῆς μυκηναϊκῆς περιόδου, καὶ ἰδίᾳ τῆς ἐποχῆς τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, εἰς τὸν ἑλλαδικὸν χῶρον καὶ τοιαύτη ἦτο περίπου καὶ ἡ εἰκὼν τῆς Νισύρου καὶ τοῦ βίου τῶν κατοίκων τῆς νήσου, ὅταν οὗτοι, μετὰ τῶν ἄλλων νησιωτῶν, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἀντίφου καὶ τοῦ Φειδίππου, ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Τροίας μετὰ τῶν λοιπῶν Ἀχαιῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ V

ΤΑ ΜΕΤΑ ΤΑ ΤΡΩΪΚΑ

Βιβλιογραφία: Διόδωρος Σικελιώτης, Ἡρόδοτος, Θουκυδίδης, Στράβων. Bonnard A., ἐνθ. ἀν. Volonakis, ἐνθ. ἀν. Gerola G., ἐνθ. ἀν. Dussand R., ἐνθ. ἀν. Hicks, ἐνθ. ἀν. Cook J.M., ἐνθ. ἀν. Kitto H.D.F., ἐνθ. ἀν. Καζαβῆ Ἰ., *Ἱστορία*. Παπαδοπούλου Γ. *Γενικὴ Περιγραφή*. Παπαρρηγοπούλου Κ., *Ἱστορία*. Starr G.B., ἐνθ. ἀν.

1. Πλὴν τῆς μνείας ὅτι οἱ ἡγεμόνες Φεΐδιππος καὶ Ἀντιφος, ὡς ἀρχηγοὶ τῶν Κῶων, τῶν Νισυρίων, τῶν Καλυμνίων, τῶν Καρπαθίων καὶ τῶν Κασίων, μετέσχον διὰ τριάκοντα πλοίων εἰς τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, οὐδὲν ἕτερον ἀναφέρει περὶ αὐτῶν ὁ Ὅμηρος. Ἡ δρᾶσις των κατὰ τὰ μακρὰ ἔτη τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου εἶναι ἄγνωστος. Ἐκ τούτου εἰκάζεται, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐπέδειξαν ἰδιαιτέραν δραστηριότητα, οὔτε ὅτι ἐνήργησαν ἀξιωματικῶς πρᾶξεις, ὥστε νὰ προκαλέσουν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ποιητοῦ καὶ τῆς ἱστορίας. Μετέσχον ἁπλῶς εἰς τὸν πόλεμον καὶ διεξήγαγον αὐτὸν καθ' ὃν τρόπον καὶ τόσοι ἄλλοι ἀνώνυμοι Ἀχαιοί.

Ὁ τερματισμὸς τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Τροίας ἐσημείωσε τὴν ἐναρξιν σειρᾶς φοβερῶν καὶ ἀνεπανορθῶτων συμφορῶν, αἱ ὅποια, ὡς συμβαίνει συνήθως, ἐπληξαν τόσον τοὺς νικητὰς, ὅσον καὶ τοὺς ἡττημένους. Ἡ ὑπερήφανος καὶ πλουσία πόλις τῆς Τροίας ἐξεθεμελιώθη. Οἱ ἄρρνες κάτοικοι, πλὴν ἐλαχίστων διαφυγόντων, ἐθανατώθησαν καὶ αἱ γυναῖκες ἐσύρθησαν εἰς ἐπαίσχυντον δουλείαν. Οὐδέποτε πλέον ἡ ἰσχυρὰ Τροία ἐπανέκτησε τὸ

παλαιὸν μεγαλεῖον τῆς. Ἄλλὰ καὶ ἡ τύχη τῶν νικητῶν δὲν ὑπῆρξε καλυτέ-
ρα. Οἱ πλείστοι τῶν Ἀχαιῶν ἡγεμόνων καὶ ἡρώων εἴτε ἐφονεύθησαν διαρ-
κοῦντος τοῦ πολέμου, εἴτε ἀπωλέσθησαν κατὰ τὴν ἐπάνοδον εἰς τὰς ἐστίας
των, εἴτε ἐπιστρέψαντες ἀντεμετώπισαν μακροχρονίους καὶ τραγικὰς περι-
πετείας, αἱ ὁποῖαι τοὺς ἠφάνισαν. Ἡ μακροχρόνιος ἀπουσία των ἠκολου-
θῆθη ἀπὸ μίαν πρωτοφανῆ θύελλαν οἰκογενειακῶν καὶ κοινωνικῶν ἀναστα-
τώσεων. Ἡ παλαιὰ τάξις ἀνετράπη σχεδὸν παντοῦ καὶ ἡ ἀναρχία τὴν διε-
δέχθη. Ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις, οἱ Ἀχαιοὶ εἶχον τραγικωτέραν μοῖραν ἀπὸ
τοὺς Τρῶας. Προφανῶς, τὰ παλαιὰ καθεστῶτα καὶ οἱ ἐνσαρκούντες αὐτὰ
Ἀχαιοὶ εἶχον παύσει νὰ εἶναι ἀγαπητοὶ εἰς τοὺς θεοὺς.

2. Οἱ ἡγεμόνες τῶν Νισυρίων καὶ τῶν ἄλλων νήσων δὲν διέφυγον τὸ
ταραχῶδες πεπρωμένον τῆς ἐποχῆς. Τοῦτο ἄλλως τε ἦτο φυσικόν. Διάδο-
χοι τῶν Ἡρακλειδῶν κατακτητῶν, εἶχον βιαίως ἐπιβάλει τὴν ἡγεμονίαν
των ἐπὶ τῆς Νισύρου, ἐκτοπίσαντες τοὺς τοπικοὺς ἡγεμόνας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ
κατάκτησις τῶν Ἡρακλειδῶν εἶχεν ἐπισυμβῆ ὀλίγα ἔτη πρὸ τοῦ Τρωϊκοῦ
πολέμου, δὲν εἶχον ἐπιτύχει νὰ ἀλλοιώσουν τὴν φυλετικὴν φυσιογνωμίαν
τοῦ λαοῦ, ὃ ὁποῖος ἀσφαλῶς τοὺς ἐβλεπεν ὡς ξένους κατακτητὰς. Ὁ ἐκδο-
ρισμὸς τῆς Νισύρου δὲν εἶχε προλάβει νὰ ὀλοκληρωθῆ ἀπὸ τοὺς Ἡρακλει-
δας. Ἡ παλαιὰ κοινωνικὴ τάξις παρέμενε ἀνεπαφός, ἡ ἐλάχιστα ἠλλοιώ-
θη. Ἡ ἐπιστροφή συνεπῶς τοῦ Φειδίππου καὶ τοῦ Ἀντίφου εἰς τὴν Νίσυ-
ρον, μετὰ μίαν τόσον μακρὰν ἀπουσίαν, ἰσοδυναμεῖ μὲ μίαν νέαν κατάκτη-
σιν τῆς νήσου. Καὶ αὐτὴν τὴν νέαν κατάκτησιν τῆς Νισύρου εἴτε δὲν ἐπε-
θύμουν, εἴτε καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπιτύχουν οἱ ἐγγονοὶ τοῦ Ἡρακλέους.

Αἱ παραδόσεις αἱ ὁποῖαι ἀφοροῦν εἰς τὴν τύχην τῶν δύο ἡγήτορων τῶν
Νισυρίων, μετὰ τὸν τερματισμὸν τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, εἶναι μεταγενέ-
στεραι τοῦ Ὀμήρου. Ἀνεξαρτήτως ὁμοῦ αὐτοῦ, ἐκφράζουν τὴν γενικὴν ἀνα-
στάτωσιν τῆς ἐποχῆς, τὰς περιπετείας τῶν νικητῶν, τὴν ἐπικρατοῦσαν κα-
τάστασιν εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν πτώσιν τῶν παλαιῶν κα-
θεστῶτων καὶ τῶν ἡγεμόνων των. Γεγονὸς πάντως παραμένει, ὅτι, μετὰ τὸν
πόλεμον, οὔτε ὁ Ἀντιφος, οὔτε ὁ Φειδίππος ἐπέστρεψαν εἰς τὰς νήσους,
διὰ νὰ ἀναλάβουν ἐκ νέου τὴν ἡγεσίαν των.

Κατὰ μίαν παράδοσιν, οἱ ἡγήτορες τῶν Νισυρίων μετὰ τὸν τερματι-
σμὸν τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου περισυνέλεξαν τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον
των, μὲ τὰ μερίδια τῆς λείας τὰ ὁποῖα τοὺς ἀνήκον καὶ ἐξεκίνησαν διὰ
τὰς νήσους των. Καθ' ὁδὸν ὁμοῦ συνήντησαν ἰσχυρὰν τρικυμίαν, ὃ στόλος
των διελύθη καὶ παρασυρθέντες ὑπὸ τῶν κυμάτων ἐναυάγησαν, καὶ ὁ μὲν
Φειδίππος μὲ τὰ ὑπολείμματα τῶν διασωθέντων ἐφθασεν εἰς τὴν νῆσον Ἄν-
δρον, ὃ δὲ Ἀντιφος διεξεπεραιώθη εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Θεσσαλίας, ὅπου ἔμει-
νε καὶ ἐβασίλευσεν ἐκεῖ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ οἴκου τῶν Ἡρακλειδῶν. Κατ' ἄλ-

λην παράδοσιν, ὁ μὲν Ἄντιφος ἐπνίγη, ὁ δὲ Φεῖδιππος ἀπεβιβάσθη εἰς Ἄνδρον καί, παραμείνας ἐκεῖ ἐπ' ὀλίγον, ἐξεκίνησεν ἐκ νέου, περιπλανηθεὶς εἰς τὰς θαλάσσας, διεξεπεραιώθη δὲ τελικῶς εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἡπειροῦ. Ὁ Φεῖδιππος ἐγκατέλειπε τὴν παραλίαν διὰ τὴν ἐξερευνήσῃ τὴν περιοχὴν καὶ συνήντησε βοσκόν, εἰς τὸν ὁποῖον κατέστησε γνωστὴν τὴν καταγωγὴν τοῦ. Οὗτος τὸν ἐπεριποιήθη, καὶ ἐν συνεχείᾳ τὸν ὠδήγησε διὰ τῆς Πίνδου, καὶ μετὰ πολλὰς περιπετείας ἐν μέσῳ ἀγρίων καὶ ἀφιλοξένων λαῶν, εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ἡ Θεσσαλία ἦτο τότε ἰσχυρὸν κέντρον τῶν Ἡρακλειδῶν. Τὸ ὄνομά της εἶχε δοθῆ ἀπὸ τὸν Θεσσαλόν, τὸν υἱὸν τοῦ Ἡρακλέους καὶ πατέρα τοῦ Φεῖδιππου. Εἰς τὴν χώραν λοιπὸν αὐτὴν ἐγκατεστάθη τελικῶς ὁ Φεῖδιππος, καὶ ἔζησε χωρὶς πλέον τὴν ἀπασχολήσῃ τὴν ἱστορίαν. Κατ' ἄλλην τέλος παράδοσιν, ὁ Φεῖδιππος, ἀφοῦ ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν Ἄνδρον, διήλθε διὰ τῶν Δωδεκανήσων χωρὶς τὴν σταματήσῃ ἐκεῖ, δι' ἀγνώστους λόγους, καὶ μετέβη εἰς Κύπρον, ὅπου εὐρίσκετο ἤδη καὶ ὁ Ἀγαπήνωρ, βασιλεὺς τῶν Ἀρκάδων, καὶ ἐγκατεστάθη ἐκεῖ.

3. Ὑπεστηρίχθη, ὅτι μετὰ τὸν τερματισμὸν τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν Ἀχαιῶν εἰς τὰς πατρίδας των, εἰς τὴν Νίσυρον ἐγκατεστάθη εἰς τῶν ὀμηρικῶν ἡρώων, ὁ ἰατρὸς Ποδαλείριος. Ὁ Ποδαλείριος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ ἀδελφὸς τοῦ Μαχάωνος καὶ τῆς Ὑγείας. Κατήγετο ἐκ Τρίκλης τῆς Θεσσαλίας. Εἶχον δὲ οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ συνεκστρατεύσει μετὰ τῶν ἄλλων Ἀχαιῶν τῆς Θεσσαλίας κατὰ τῆς Τροίας, ἡγούμενοι στόλου ἐκ τριάκοντα πλοίων. Ὁ Μαχάων καὶ ὁ Ποδαλείριος ἐδιδάχθησαν τὴν ἰατρικὴν ἀπὸ τὸν πατέρα των καὶ ὡς ἰατροί, κατὰ τὴν συνῆθειαν τῆς ἐποχῆς, ἔχαιρον μεγάλης φήμης καὶ ἐκτιμήσεως. Ὁ Ποδαλείριος ἦτο καὶ ἐπιδέξιος μαχητῆς, τραυματισθεὶς ἐνῶ ἡμόνετο τοῦ στρατοπέδου τῶν Ἀχαιῶν. Ὡς ἰατρὸς προσέφερε πολλὰς καὶ πολυτίμους ὑπηρεσίας εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς. Ἐθεράπευσε τὸν Φιλοκτήτην ἀπὸ τὰ δηλητηριώδη δῆγματα ὄψεως καὶ πρῶτος αὐτὸς διέγνωσε τὴν μανίαν ἐξ ἧς ἠσθένησεν ὁ Τελαμώνιος Αἴας, ὅταν τὰ ὄπλα τοῦ Ἀχιλλέως ἐδόθησαν, ἀντ' αὐτοῦ, εἰς τὸν Ὀδυσσεά. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Τροίας, ἐξεκίνησε μὲ τὸν Κάλχαντα, τὸν Ἀμφίλοχον, τὸν Λεοντέα, τὸν Πολυποίτην καὶ ἄλλους, κατερχόμενος διὰ ξηρᾶς πρὸς νότον. Κατὰ τὴν διαδρομὴν, ὁ Ποδαλείριος ἠρώτησε τὸν Δελφικὸν Πύθιον Ἀπόλλωνα ποῦ ἔπρεπε νὰ ἐγκατασταθῇ καὶ ὁ θεὸς τὸν συνεβούλευσε νὰ διαμεῖνῃ ἐκεῖ ὅπου δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑποστῇ βλάβην, ἔστω καὶ ἂν ὁ οὐρανὸς ἐπιπτεν ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ Ποδαλείριος ἀνεζήτησε τοιαύτην περιοχὴν καὶ τελικῶς ἐπέλεξε τὴν καρικὴν Σύρνον, ἣτις ἦτο ὑψίπεδον, περιβαλλόμενον ὑπὸ κορυφῶν δυναμένων νὰ συκρατήσουν τὸν οὐρανὸν ἂν ἐπιπτεν. Ἐπειδὴ δὲ περιοχὴ εἰς τὴν Καρίαν μὲ τὴν ὀνομασίαν Σύρνος δὲν ὑπάρχει, ἐθεωρήθη ὅτι πρόκειται περὶ τῆς

Νισύρου, ἡ ὁποία μὲ τὸν ἠφαιστειακὸν τῆς κῶνον φαίνεται νὰ παρέχῃ τοιαύτην ἀσφάλειαν. Κατ' ἄλλην ἀφήγησιν, ὁ Ποδαλείριος, ἐπιστρέφων εἰς τὴν πατρίδα του, συνήντησεν ἐναντίους ἀνέμους, οἱ ὁποῖοι τὸν ἔρριψαν ναυαγὸν εἰς τὴν Καρίαν ἢ τὴν Νίσυρον, ὅπου διεσώθη ἀπὸ τὸν βουκόλον τοῦ βασιλέως τῆς Καρίας Δαιμαθοῦ, Βύβασσον. Ὅτε ὁ βασιλεὺς ἔμαθεν ὅτι ὁ Ποδαλείριος ἦτο ἰατρός, τὸν ἐκάλεσε νὰ ἐξετάσῃ τὴν κόρην του Σύρναν, πάσχουσαν ἐκ τραύματος προκληθέντος ἐκ πτώσεως. Ὁ Ποδαλείριος τὴν ἐθεράπευσε καὶ ὁ Δαιμαθὸς τὸν ἐξετίμησε τόσον, ὥστε τοῦ ἔδωσε σύζυγον τὴν Σύρναν καὶ προῖκα μέρος τοῦ βασιλείου του, ἐν ᾧ τὴν Νίσυρον καὶ τὴν Κῶ. Κατ' ἄλλην ἐκδοχὴν, ὁ Ποδαλείριος δὲν ἔμεινε εἰς τὰς νήσους, ἀλλ' ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν εἰς Ἰταλίαν, ἐγκατασταθεὶς εἰς Ἀπουλίαν, ὅπου μετέπειτα ἐλατρεύετο ὡς ἥρωας. Ἡ ἄποψις ὅτι ὁ Ποδαλείριος προσωρμίσθη εἰς Νίσυρον, παρ' ὅλον ὅτι δὲν εὐρίσκει ἔρεισμα εἰς τὰς διασωθείσας πηγάς, δὲν φαίνεται ἀπίθανος. Πράγματι, εἰς τὴν Καρίαν δὲν εἶναι γνωστὴ περιοχὴ μὲ τὴν ὀνομασίαν Σύρνος, ἢ δὲ ὑπόθεσις τοῦ κ. Α. Κοντοβεροῦ, ὅτι ἐξ ἀντιγραφικοῦ λάθους ἢ Νίσυρος ἐγράφη ὡς Σύρνος, πιθανὸν νὰ μὴ εἶναι ἐσφαλμένη. Ἡ ἐκ Θεσσαλίας καταγωγὴ τοῦ Ποδαλείριου, μεθ' ἧς οἱ Ἑρακλεῖδαι εἶχον στενάς σχέσεις, καὶ τὸ ὅτι ὁ Ποδαλείριος ὑπῆρξε πρόγονος τοῦ Ἴπποκράτους, τοῦ ὁποίου οἱ δεσμοὶ μὲ τὴν Νίσυρον εἶναι στενοί, καὶ ἡ παράδοσις ὅτι ἡ Νίσυρος ἦτο ἔκτοτε ἰατρικὸν καὶ θεραπευτικὸν κέντρον, ἀφήνουν περιθώρια εὐλογοφανείας εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτῇ.

4. Ἡ περίοδος ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τῆς Τροίας μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 7ου αἰῶνος σημειώνει μίαν ἀπότομον παρακμὴν καὶ σχεδὸν ἀφανισμόν τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἦδη, ὁ ἑλληνικὸς χῶρος εἰσέρχεται εἰς ἓνα σκοτεινὸν μεσαιῶνα, εἰς ἓνα ἀδιερεύνητον χάος. Ὁ τόσον λαμπρὸς καὶ ὑψηλὸς πολιτισμὸς ἐξαφανίζεται, κατὰ τρόπον ἀπροσδοκῆτως ἀπότομον. Πόλεις πλούσιαι, ἰσχυραὶ καὶ ἐνδοξοὶ, ὡς αἱ Μυκῆναι, ἡ Τύρινς, ἡ Πύλος, αἱ Θῆβαι, μὲ τὴν ἐντονὸν καὶ ἐκλεπτυσμένην ζωὴν των, μὲ τὴν ἐξαισίαν τέχνην των, μὲ τὴν πατριαρχικὴν κοινωνικὴν δομὴν καὶ τὸν πλοῦτον των, ἐξαφανίζονται ἀποτόμως ἀπὸ τὸ προσκῆνιον τῆς ἱστορίας καὶ μεταπίπτουν ἔκτοτε εἰς κατάστασιν πτωχῶν καὶ ἀθλίων οἰκισμῶν. Οἱ μεγάλοι βαλεῖς, οἱ ἰσῶθει ἢ θεογενεῖς ἡγεμόνες, ἐξέλιπον ὑπὸ τὸ βάρος μιᾶς δραματικῆς μοίρας καὶ μᾶς ἀφήκαν τοὺς ὠραίους κύκλους τῶν τραγωδιῶν τοῦ 4ου αἰῶνος. Τὰ περίλαμπρα ἀνάκτορά των ἠρειπώθησαν. Αἱ κατώτεραι τάξεις, τῶν χωρικῶν, τῶν ἐπαγγελματιῶν, τῶν τεχνιτῶν κλπ., ἂν δὲν ἐξηφανίσθησαν μετὰ τῶν ἡγεμόνων των, περιέπεσαν εἰς ἐσχάτην ἔνδειαν καὶ παρακμὴν. Ὀλόκληρος ἡ Ἑλλὰς καὶ μέγα μέρος τοῦ νησιωτικοῦ κόσμου ἀπεμονώθη εἰς μίαν ἀνεξερεύνητον σιωπῆν, εἰς ἓν ἀδιαπέραστον σκότος, εἰς μίαν μοιραίαν ἀπομόνωσιν, εἰς ἀσημότητα, εἰς εὐτέλειαν, εἰς πτωχείαν. Αἱ τέ-

χναι, τὰ ἐπαγγέλματα ἐξέπεσαν ἢ ἠφανίσθησαν. Ἡ γραφίς, ἡ ὁποία ἐχρησιμοποιοεῖτο ἀπὸ ἐλαχίστους, ἐξέλιπε. Ἡ ἐπαφή μὲ τὸν ἔξω κόσμον ἔπαυσε, ἢ περιορίσθη τόσον, ὥστε νὰ μὴ θεωρῆται ὑπάρχουσα. Ὁ ἐκφυλισμὸς διεδέχθη τὴν ἔντασιν καὶ τὴν χαρὰν τῆς ζωῆς, Κατὰ παράδοσιν, οἱ ἱστορικοὶ ἰσχυρίζονται ὅτι τὸν ἑλληνικὸν μεσαίωνα προεκάλεσεν ἡ δωρική ἐισβολή, ἐνῶ ἄλλοι ὑποθέτουν ὅτι φοβερὰ ἐπιδημία ἐνέσκηψε καὶ ἠφάνισε τὸν τόπον. Πιθανὸν νὰ συνέβησαν ἀμφότερα.

Τὴν ἰδίαν ἐποχὴν γενικώτερα ταραχὴ καὶ ἀνησυχία παρατηρεῖται εἰς ὅλους σχεδὸν τοὺς λαοὺς τοῦ μεσογειακοῦ χώρου. Ἀνεξαρτήτως τῶν αἰτίων, τὰ ὁποῖα προεκάλεσαν τὸν ἑλληνικὸν μεσαίωνα, γεγονὸς εἶναι ὅτι ἀπὸ τοῦ 10ου αἰῶνος εἰσβάλλουν ἀπὸ βορρᾶ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς νήσους, κατὰ περιόδους, κύματα ἐπιδρομῶν δωρικῆς προελεύσεως καὶ πλημμυρίζουν τὸν ἑλλαδικὸν χώρον καὶ τὰς νήσους. Δωρικαὶ φυλαί, ὡς οἱ Ἑρακλεῖδαι, εἶχον ἀρχίσει νὰ κατέρχωνται πρὸς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς νήσους, εἴτε διὰ τῆς Θεσσαλίας, εἴτε διὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἤδη ἀπὸ τοῦ 13ου αἰῶνος. Αἱ πρῶται ὅμως αὐταὶ εἰσβολαὶ ὑπῆρξαν μεμονωμένα. Τώρα τὰ κύματα διαδέχονται ἄλληλα καὶ ἡ ἀγριότης τῶν εἶναι μεγαλύτερα. Δὲν στρέφεται μόνον κατὰ τῶν βασιλευόντων οἴκων, ἀλλὰ καταστρέφουν ὅ,τι συναντοῦν, ἢ ὅ,τι τοὺς ἐμποδίζει. Ὅμοιάζουν μὲ φοβερὸν χεῖμαρρον, ὁ ὁποῖος ἀφανίζει ὅ,τι συναντᾷ καὶ δημιουργεῖ ἐν μακρόβιον χάος. Δὲν κατῆλθον βεβαίως ὡς ὠργανωμένον ἔθνος ἢ συντεταγμένον στρατός, καὶ δὲν προέβησαν εἰς πολεμικὴν κατάληψιν τῶν πόλεων. Ὦθοῦντο ἀπλῶς ἀπὸ τὸ ἐνστικτον τῆς αὐτοσυντηρήσεως καὶ τῆς ἐπιβιώσεως. Διεχύθησαν εἰς τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα — μὲ μόνην ἐξαίρεσιν ἐπὶ τὰς Ἀθήνας — διέσχισαν τὸν Ἰσθμὸν καὶ κατέκλυσαν τὴν Πελοπόννησον μὲ ἐπίκεντρον τὴν Λακωνίαν. Ἐκεῖθεν διέσχισαν τὴν θάλασσαν, ἤλθον εἰς τὰς Κυκλάδας, καὶ ἰδίως εἰς Μῆλον καὶ Κύθηρα, ἔφθασαν εἰς Κρήτην καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὰ Δωδεκάνησα καὶ τὴν παραλίαν τῆς Καρίας. Εἰς τὰ Δωδεκάνησα ὅμως ἡ νέα κάθοδος τῶν Δωριέων δὲν ὑπῆρξε καταστροφικὴ, ὡς τοῦτο συνέβη ἄλλαχού. Ἡ νέα εἰσβολὴ τῶν Δωριέων προσέλαβε τὴν μορφήν τῆς *ἐπιστροφῆς τῶν Ἑρακλειδῶν*. Καὶ τοῦτο ὑπῆρξεν, ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις, σημαντικόν. Εἰς τὴν Δωδεκάνησον ὁ πολιτισμὸς συνεχίσθη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ὀμαλῶς, ἡ δὲ διαδοχὴ τοῦ μυκηναϊκοῦ βίου ἀπὸ τὸν δωρικὸν γίνεται δι' ἀναμίξεως, μὲ τελικὴν ἐπικράτησιν τοῦ δωρικοῦ στοιχείου. Ὡς ἤδη εἶδομεν, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ἡ Δωδεκάνησος εὕρισκετο εἰς τὴν παραλίαν τῆς Μ. Ἀσίας καὶ εὐλογον ἦτο ὡς ἐκ τούτου νὰ ἐπηρεάζεται οὐσιωδῶς ἀπὸ τὰ ἀνατολικά κράτη, ἡ τάσις τῶν νήσων ἦτο νὰ συνδέωνται περισσότερο καὶ νὰ ἐπηρεάζωνται ἀποτελεσματικώτερον ἀπὸ τὰς Κυκλάδας, τὴν Κρήτην καὶ τὰς Μυκῆνας. Τώρα, μὲ τὴν ἀπομόνωσιν καὶ τὴν κατάπτωσιν τῆς Ἑλλάδος, ἐστράφησαν πλέον αἱ νῆσοι πρὸς ἀνατολὰς καὶ πρὸς νότον. Ὁ δεσμὸς τῶν μὲ

τὰ ἀσιατικὰ παράλια, μὲ τὴν Φρυγίαν, τὴν Καρίαν, τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Κύπρον, τὴν Φοινίκην, τὴν Αἴγυπτον γίνεται σταθερότερος καὶ εὐρύτερος. Ἀποτέλεσμα τούτου ὑπῆρξε, κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν, νὰ διαμορφωθῆ εἰς τὰς νήσους ἰδιότυπος μικτὸς πολιτισμὸς, δωρικὸς μὲν καὶ ἑλληνικὸς κατὰ βάσιν, ὑπὸ τὴν ἄμεσον ὁμῶς ἐπιρροὴν τῶν μεγάλων ἀσιατικῶν κρατῶν.

5. Εἰς τὴν Νίσυρον, ὅπως καὶ εἰς τὰς ἄλλας νήσους, ἰδίᾳ εἰς τὴν Κῶ καὶ τὴν Ρόδον, ὁ μετατρωϊκὸς ἐκδωρισμὸς οὐδέποτε ὑπῆρξε πλήρης, ὅπως εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα. Ἡ ὁμαλὴ καὶ σχεδὸν εἰρηνικὴ διαδοχὴ τοῦ δωρικοῦ στοιχείου εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν ἀποδοχὴν τῶν παραδόσεων, ἐθίμων, ἠθῶν τῆς μυκηναϊκῆς ζωῆς, ὡς αὕτη εἶχε διαμορφωθῆ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν πολιτισμῶν τῶν ἀνατολικῶν κρατῶν. Ἐξ ἄλλου, τὰ θεμελιώδη στοιχεῖα τοῦ δημοσίου βίου καὶ ἡ δομὴ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἐπηρεύσθησαν ἀπὸ τὰ δωρικὰ πρότυπα. Ὁ θεσμὸς τοῦ βασιλέως, ὑπὸ τὴν μυκηναϊκὴν ἢ τὴν ἀσιατικὴν μορφήν, δὲν ὑπάρχει κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν εἰς τὴν Νίσυρον. Εἰς ἄλλας περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος, ὁ τίτλος τοῦ βασιλέως διετηρήθη συνδυασθεὶς μὲ παλαιὰ λειτουργήματα (π.χ. ἐν Σπάρτῃ ὡς στρατηγός) ἢ μὲ νέα τοιαῦτα (κυρίως θρησκευτικά). Οὐδαμοῦ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Νισύρου ἀναφέρεται ὁ τίτλος τοῦ βασιλέως ὑπὸ οἰανδήποτε μορφήν. Οὔτε ὁ θεσμὸς τῶν ἐξ ἀριστοκρατικῶν γενῶν πολιτειακῶν ὀργάνων, ὡς διεμορφώθη εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ θεσμοῦ τῆς βασιλείας, ὑπάρχει εἰς τὴν Νίσυρον, κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν. Οὔτε, τέλος, ὁ θεσμὸς τῶν τυράννων, οἱ ὅποιοι εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τὴν Ἰωνίαν κατέλυσαν βιαίως τὴν πολιτικὴν δύναμιν τῆς ἀριστοκρατίας καὶ κατέλαβον τὴν ἀρχὴν, ὑπῆρξεν εἰς τὴν Νίσυρον. Ἡ Νίσυρος, κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν καὶ βεβαίως πολὺ περισσότερον ἀργότερον, καὶ ἐφ' ὅσον διετήρει τὴν ἐλευθερίαν της, δὲν εἶχεν, οὔτε ἐγνώρισε ποτέ, οὔτε ἰδίους βασιλεῖς, οὔτε τυράννους, οὔτε πολιτικοὺς ἀριστοκράτας. Ἡ ἰσότημος συμμετοχὴ εἰς τὸν δημόσιον βίον καὶ ἡ καθολικὴ μέθεξις τῶν πολιτῶν εἰς τὴν διαμόρφωσιν καὶ τὸν καθορισμὸν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τῆς νήσου καὶ ἡ κατ' ἀξιώτητα ἀνάδειξις ἡγητόρων ὑπῆρξεν οὐσιώδες καὶ πολῦτιμον στοιχεῖον τοῦ νισυριακοῦ βίου. Ὁ Δῆμος, δηλαδὴ τὸ σῶμα τῶν πολιτῶν ὡς ἐνιαῖον πρόσωπον, ὁ λαὸς, καθώριζε τὰς κατευθύνσεις τῆς πολιτικῆς, τῆς οἰκονομικῆς, τῆς πνευματικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς ζωῆς καὶ ἡ πόλις κατέστη οὕτω ἡ μόνη δημιουργικὴ καὶ ἐνεργὸς δύναμις, ἐν ἣ διεμορφοῦτο ἡ πολιτικὴ σκέψις, ὁ χαρακτὴρ τῶν πολιτῶν, καὶ ἐδίδοτο ἡ ἄθησις πρὸς ἀρετὴν εἰς τοὺς Νισυρίους. Εἰς τοῦτο διηυκόλυσε καὶ τὸ μέγεθος τῆς πόλεως. Οἱ πολῖται τῆς μικρᾶς πόλεως ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ διέλθουν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας ἀπὸ τὴν ἀγορὰν ἢ ἄλλον τόπον συγκεντρώσεως καὶ ἐκεῖ ἐμάνθανον τὰ πάντα διὰ τὴν πόλιν καὶ τὰς ὑποθέσεις της, συνεζήτουν ὅλα τὰ ζητήματα, ἐξέφερον τὴν συμφω-

νίαν ἢ τὰς ἀντιρρήσεις των καὶ προπαρεσκευάζοντο οὕτω διὰ τὰς συνελεύσεις τοῦ Δήμου. Τὰ μεγάλα καὶ ἐκτεταμένα κράτη, ὡς ἦσαν τὰ Ἀσιατικά, δὲν ἠνόουν τὰ δημοκρατικά πολιτεύματα, ἐνῶ εἰς τὰς μικρὰς πόλεις ἢ συμμετοχῇ τῶν πολιτῶν εἰς τὰ κοινὰ ἦτο ἀναπότρεπτος. Ἐξ ἄλλου, εἰς τὴν Νισυρον, οἱ ὑπὸ τοῦ Δήμου ἢ τῆς Βουλῆς ψηφίζόμενοι καὶ ἰσχύοντες νόμοι, τὰ ἐξατομικεύοντα τοὺς νόμους τούτους ψηφίσματα ἢ αἱ ἄλλαι εἰδικαὶ διατάξεις, οἱ θεσμοί, αἱ παραδόσεις αἱ ἀφορῶσαι εἴτε εἰς τὴν συγκρότησιν καὶ λειτουργίαν τοῦ πολιτικοῦ σώματος εἴτε εἰς τὴν μορφήν τοῦ πολιτεύματος εἴτε εἰς τὰς σχέσεις τῶν πολιτῶν πρὸς τὴν πόλιν ἢ τὰς σχέσεις μεταξύ των, ἦσαν παρὰ πάντων σεβαστοὶ καὶ ἀπεδίετο ἠδὲ ἡδύμενη καὶ βασικὴ σημασία εἰς τὴν τήρησιν αὐτῶν. Τοῦτο καταφαίνεται, οὐ μόνον ἀπὸ ἐπιγραφικὰ εὐρήματα, μεταγενεστέρων ἴσως ἐποχῶν, προφανῶς ὅμως ἰσχυόντων καὶ τότε, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι, τόσον οἱ Λυδοί, ὅσον καὶ οἱ Πέρσαι καὶ ἀργότερον οἱ Ἕλληνας καὶ οἱ Μακεδόνες, στηρίζουν εἴτε τὴν ἐπικυριαρχίαν των ἐπὶ τῆς Νισύρου εἴτε τὰς σχέσεις των μετ' αὐτῆς ἐπὶ τοῦ σεβασμοῦ θεσμῶν καὶ παραδόσεων, κυρίως πολιτειακοῦ καὶ θεμελιώδους περιεχομένου. Ἐξ ἄλλου, ἡ δικαιοπλαστικὴ ἀρμοδιότης τῶν Νισυρίων πολιτῶν, καὶ ἡ ἐκ τούτου αὐτόματος συνείδησις τῆς τηρήσεως καὶ τοῦ σεβασμοῦ αὐτῶν, ἐδημιούργει, ἐν συνεχείᾳ, τὴν ὑποχρέωσιν αὐτῶν νὰ διδάσκουν εἰς τοὺς νέους τὰς γενικὰς ἀρχὰς τοῦ δημοσίου βίου, ὥστε τελικῶς αὐτὴ αὐτὴ ἡ πόλις τῆς Νισύρου ἀπέβαινε τὸ φυτώριον καὶ τὸ σχολεῖον ἐν ᾧ ἐξετρέφοντο καὶ ἐξεπαιδεύοντο οἱ πολῖται εἰς τὸ ἰδεῶδες τῆς πόλεως καὶ τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος μὲ ἀσυνήθη τελειότητα. Καὶ οὕτω ἐδημιουργοῦντο πολῖται ἀφοσιωμένοι ἐκ συνειδήσεως εἰς τὴν πόλιν, ὑπηρεταὶ τοῦ κοινοῦ καλοῦ καὶ τοῦ γενικοῦ συμφέροντος, καὶ θεράποντες τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς, ὡς θὰ ἴδωμεν ὅτι συνέβη μὲ Νισυρίους εἰς ἄλλα κεφάλαια.

Ἡ θρησκεία εἶχεν ἤδη διαμορφωθῆ, μὲ βασικὰ χαρακτηριστικὰ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἴσχυον καὶ διὰ τὴν ὑπόλοιπον Ἑλλάδα καὶ δὴ τὴν νησιωτικὴν. Ἐξ ἄλλου, ἡ θρησκεία τῶν Νισυρίων ἦτο συνδεδεμένη μὲ τὴν νῆσον των. Οἱ θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου ἐλατρεύοντο παντοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ἐκάστη πόλις ἢ νῆσος εἶχεν, ὄχι βεβαίως ἰδίου θεοῦ, ἀλλ' ἰδίαν λατρείαν τῶν θεῶν αὐτῶν. Πέραν τῶν καθιερωμένων θεῶν, ὑπῆρχον οἱ φυλετικοὶ καὶ παραδοσιακοὶ θεοί, οἱ ὁποῖοι, ἐνῶ εἶχον τὰς εἰς αὐτοὺς ἀποδιδόμενας πανελληνίως ἰδιότητας, λόγῳ τῶν ἰδιαίτερων δεσμῶν των μὲ τὴν πόλιν ἢ τὴν νῆσον, ἀπέκτων καὶ τὴν μορφήν ἰδιωτικῶν θεῶν τῆς πόλεως, ἧς ἐτύγχανον προστάται, ἢ ἐπροστάτευον εἰδικοὺς θεσμοὺς καὶ καταστάσεις. Ὑπῆρχον ἐπίσης ἰδιαίτεροι τρόποι λατρείας ἐκάστου θεοῦ κατὰ περιοχάς, διαμορφωθέντες ἀπὸ εἰδικοὺς λόγους. Ἐκτός, τέλος, τῶν βασικῶν Ὀλυμπίων θεῶν, ἐκάστη πόλις εἶχεν ἰδίας μικροτέρας τοπικὰς θεότητας, ἥρωας, νύμφας κλπ., μὲ ἰδίαν λατρείαν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἡ κάθε πόλις ἢ νῆσος ἀπετέλει καὶ

ἐν εἶδος αὐτονόμου θρησκευτικοῦ κέντρου. Οἱ θεοὶ οὗτοι παραστέκουν ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ φυλετικοῦ, ἔθνικοῦ, κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου τῆς πόλεως καὶ τῶν πολιτῶν. Τὸ ἴδιον συνέβαινε καὶ μὲ τὴν Νίσυρον. Εἶχε προστάτην θεὸν τὸν Ποσειδῶνα καὶ φυλετικὸν θεὸν τὸν Ἀπόλλωνα. Ἐλατρεύετο ὁμοῦ, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, καὶ ὁ Μειλίχιος Ζεὺς καὶ ἡ Ἄρτεμις καὶ ἡ Ἀφροδίτη καὶ ὁ Ἄρης καὶ ὁ Διόνυσος καὶ ὁ Ἑρμῆς καὶ ἡ μεγάλη θεὰ Τύχη καὶ ἡ Λήθη καὶ αἱ Μοῖραι καὶ πολλοὶ ἄλλοι καὶ ἕκαστος ἐξ αὐτῶν ἐλατρεύετο κατὰ τὴν διαμορφωθείσαν παράδοσιν, ἢ μὲ τὰς ἰδιομορφίας τῆς προελεύσεως τῆς λατρείας του.

Ἡ οἰκονομία τῆς Νισύρου, κατὰ τοὺς χρόνους αὐτούς, δὲν φαίνεται ὅτι ἦτο ἀξιοσήμαντος. Βάσις τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομίας ἦσαν ἡ γεωργία, ἡ ναυτιλία καὶ κατὰ ἕσσονα λόγον ὁ ὀρυκτὸς πλοῦτος καὶ ἡ βιοτεχνία. Γνωστοὶ ἦσαν οἱ οἶνοι καὶ οἱ κύαμοι τῆς Νισύρου, ἡ Νισυρίτις πέτρα, ἡ ἐλαφρόπετρα, τὰ ἱαματικά φυτά, αἱ θερμαὶ πηγαὶ κ.ἄ. Ἡ βιοτεχνία παραγωγῆς βαφῶν καὶ ὑφασμάτων φαίνεται ὅτι ἦσαν ἀνεπτυγμέναι. Ἀξιόλογος ἐξηκολούθει νὰ εἶναι ἡ ναυτιλία τῆς. Ἐξ ἄλλου, μὲ σοφὸν σύστημα οἱ Νισύριοι εἶχον ὀργανώσει τὰ δημόσια οἰκονομικά των. Οἱ πόροι ἑνὸς ἐξ ἀντικειμένου πτωχοῦ κράτους εἶναι περιορισμένοι καὶ οἱ πόροι τοῦ δήμου δὲν ἦσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀξιόλογοι. Ὡς ναυτικὸν κράτος, ἦντλει τοὺς πόρους τῆς ἐκ τῶν φόρων τῶν εἰσαγομένων ἢ τῶν ἐξαγομένων ἐμπορευμάτων ἐκ τῶν λιμένων τῆς, εἶχεν ἔσοδα ἐκ τῆς ἐκμεταλλεύσεως κρατικῶν ἐπιχειρήσεων, ἐκ τῶν προστίμων τῶν ἐπιβαλλομένων εἰς τοὺς παρανομοῦντας πολίτας, τὰ ὁποῖα ἦσαν ὡς φαίνεται βαρέα, ἐκ δωρεῶν καὶ χορηγιῶν τῶν πολιτῶν. Αἱ χορηγίαι ἰδίως, πλὴν τῶν ταμειυτικῶν, εἶχον καὶ καθαρῶς πολιτικούς σκοπούς, διότι οἱ πλούσιοι πολῖται ὤφειλον ἢ νὰ ἀσκῶν δαπανηρὰ λειτουργήματα, ἢ νὰ ἐκτελοῦν κοινωφελῆ ἔργα, ἢ νὰ συμβάλλουν εἰς τὸν ἐξοπλισμὸν πλοίων. Ἐναντι τῆς συμβολῆς τῶν εὐπόρων Νισυρίων εἰς τὰ δημόσια οἰκονομικά, ἀπέκτων οὗτοι προσωπικὴν προβολὴν ἢ δημοσίας τιμᾶς.

6. Ἀνεξαρτήτως τοῦ ἐπικρατήσαντος μετὰ τὰ Τρωϊκὰ ἑλληνικοῦ μεσαίωνα, εἰδικώτερον διὰ τὴν Νίσυρον ὑπεστηρίχθησαν διάφοροι ὑποθέσεις περὶ τῆς ἐπικρατησάσης ἐν αὐτῇ καταστάσεως. Κατὰ μίαν ἄποψιν, τὴν καταστροφὴν τῆς Τροίας καὶ τὴν προηγηθεῖσαν κατάληψιν τῆς Κρήτης ἐπηκολούθησεν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ν.Α. Αἰγαίου ἔξαρσις τῆς δραστηριότητος τῶν Καρῶν, οἱ ὁποῖοι, ἀξηθέντες καὶ ἰσχυροποιηθέντες, κατέλαβον τὰς νήσους. Ἡ ἄποψις αὕτη στηρίζεται εἰς τὸν Διόδωρον τὸν Σικελιώτην (V, 54) καθ' ὃν: *Μετὰ δὲ τὴν Τροίας ἄλωσιν, Κᾶρες ἀξηθέντες ἐπὶ πλείον ἐθαλασσοκράτησαν καὶ τῶν Κυκλάδων νήσων ἐκράτησαν, τινὰς μὲν ἰδίας κατέσχον καὶ τοὺς ἐν αὐταῖς κατοικοῦντας Κρητὰς ἐξέβαλον, τινὰς δὲ μετὰ*

τῶν προενοικούντων Κρητῶν κατώκησαν. Ὑστερον δὲ τῶν Ἑλλήνων ἀξή-
θέντων, συνέβη τὰς πλείους τῶν Κυκλάδων νήσων οἰκισθῆναι καὶ τοὺς βαρ-
βάρους. Κᾶρας ἐξ αὐτῶν ἐκπεσεῖν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ἴδι οὗ Διόδωρος
ὀμιλεῖ περὶ τῶν Κυκλάδων νήσων, ἀλλ' εἶναι φυσικὸν νὰ ὑποτεθῆ ὅτι μετὰ
τῶν Κυκλάδων κατελήφθησαν καὶ ἡ Νίσυρος καὶ αἱ ἄλλαι νῆσοι. Κατὰ
μίαν ἄλλην ἄποψιν, εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Νισύρου ἐπανήλθον οἱ Φοίνι-
κες, ἀφοῦ προηγουμένως ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ρόδον καὶ τὴν Κῶ.
Τοῦτο εἶναι πιθανόν, ἀλλὰ προδήλως δὲν πρόκειται περὶ καταλήψεων
καὶ μονίμων ἐγκαταστάσεων τῶν Φοινίκων εἰς τὰς νήσους. Πράγματι, με-
τὰ τὰ τρωϊκά, οἱ Φοίνικες ἐπεξέτεινον τὴν ἐμπορικὴν τῶν δραστηριοτήτων
εἰς ὀλόκληρον τὸ Αἰγαῖον, εἰς τὰς Σποράδας, τὰς Κυκλάδας, ἰδίᾳ δὲ εἰς
Δῆλον, Ρήνειαν, Πάρον, Ὀλίαιρον, Θήραν, Σίφνον, Μῆλον, φθάσαντες
μέχρι τῆς Σαλαμίνας. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ἴδρυσαν εἰς τὰς νήσους ναυ-
τικὸς σταθμὸς καὶ ἐμπορικὰς ἀποθήκας, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἐκτετα-
μένου ἐμπορίου τῶν. Τέλος, κατὰ μίαν ἄλλην ἐκδοχὴν, μετὰ τὰ τρωϊκά,
ἐπεσυνέβησαν φοβεροὶ σεισμοί, οἱ ὅποιοι ἐξεθεμελίωσαν τὴν Νίσυρον, καὶ
οἱ πλείστοι τῶν κατοίκων τῆς ἐφονεύθησαν, ἡ νῆσος δὲ ἐπῶκίσθη ὑπὸ Κῶων
καὶ Ροδίων.

Εἶναι ἐνδεχόμενον, κατὰ τὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ 11ου μέχρι τοῦ 7ου αἰῶ-
νος, νὰ ἐγένετο προσπάθεια καταλήψεως καὶ ἐποικισμοῦ τῆς Νισύρου ὑπὸ
Καρῶν ἢ Φοινίκων, πάντως γεγονὸς παραμένει ὅτι καθ' ὅλην αὐτὴν τὴν πε-
ρίοδον ὁ ἐκδωρισμὸς τῆς νήσου ὀλοκληροῦται διὰ μεταναστεύσεων Δωριέων,
εἴτε ἐκ Κῶ καὶ Ρόδου, εἴτε, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος, ἐκ Πελοποννήσου καὶ
δη ἐξ Ἐπιδαύρου.

ΚΕΦ Α Λ Α Ι Ο Ν VI

ΤΑ ΠΕΡΣΙΚΑ

Βιβλιογραφία: Ἡροδότου, ἐνθ. ἀν. Θουκυδίδου, ἐνθ. ἀν. Διοδώρου
Σικελιώτου, ἐνθ. ἀν. Ξενοφῶντος, Ἑλληνικά. Bury J.B., ἐνθ. ἀν. Volonakis
ἐνθ. ἀν. Ζερβου Σ., ἐνθ. ἀν. Hammond N.G.L., ἐνθ. ἀν. Hicks, ἐνθ. ἀν. Cook
J.M., ἐνθ. ἀν. Kitto H.D.F., ἐνθ. ἀν. Καζαβῆ Ἰ., Ἱστορία, Νουάρου - Μι-
χαηλίδη, ἐνθ. ἀν. Olmstead, ἐνθ. ἀν. Παπαρρηγοπούλου Κ., ἐνθ. ἀν. Πα-
παδοπούλου Γ., Γενικὴ κλπ. Sinclair T.A., ἐνθ. ἀν. Sakellariou, ἐνθ. ἀν.
Φραγκοπούλου, ἐνθ. ἀν. Faccioli, ἐνθ. ἀν.

1, Ἀπὸ τοῦ 7ου αἰῶνος π.Χ. ἰδρύεται καὶ διαμορφοῦται εἰς ἰσχυρὰν
δύναμιν τὸ κράτος τῶν Λυδῶν, ἐπηρεάσαν πολυτρόπως τὴν παραλίαν τῆς
Μ. Ἀσίας καὶ τὰς παρ' αὐτὴν νήσους. Τῷ 683 ὁ Γύγης φονεῖ τὸν Κάνδου-
λην καὶ ἀνέρχεται εἰς τὸν θρόνον τῆς Λυδίας. Πολιτικὸς μὲ μεγαλοφυεῖς

συλλήψεις ὁ Γύγης, ἀφοῦ παγιώσῃ τὴν ἐξουσίαν του εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Λυδίας, στρέφεται πρὸς τὰ ἑλληνικὰ παράλια. Δὲν ἀσκεῖ ὁμοῦ κατακτητικὴν πολιτικὴν ὑπὸ τὴν κλασσικὴν ἔννοιαν. Πολεμᾷ, ὅταν τοῦτο εἶναι ἀναπόφευκτον, συνδέεται φιλικῶς μὲ τοὺς ἠττημένους, στρέφει τὴν μίαν πόλιν κατὰ τῆς ἄλλης, ἐξαγοράζει τοὺς ἰθύνοντας, τελικῶς ὁμοῦ ὑποτάσσει τὴν Ἑλληνικὴν Ἀσίαν, ἀλλ' ἀρκεῖται νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν κυριαρχίαν του μόνον δι' ἀσημάντου φόρου ὑποτελείας. Τῷ 653 Ἑλληνας καὶ Λυδοὶ ἐπολέμων ἀπὸ κοινοῦ διὰ ν' ἀντιμετωπίσουν τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων Κιμμερίων. Τὴν ἰδίαν πολιτικὴν ἔναντι τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ἠκολούθησαν καὶ οἱ διάδοχοι τοῦ Γύγης, Σαδυάτης, Ἀλυάτης καὶ Κροῖσος. Εἰς τὸ οὕτω διαμορφωθὲν πολιτικὸν καθεστῶς τῆς Μ. Ἀσίας ὑπήγχετο ἡ Καρία, ἡ Δωρίς καὶ αἱ νῆσοι, ἐν αἷς καὶ ἡ Νίσυρος.

Ἡ ἐπικυριαρχία τῆς Λυδίας ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν καὶ τῶν νήσων ἦτο χαλαρὰ καὶ σχεδὸν ψιλῶ ὄνόματι. Συνίστατο ἀπλῶς εἰς τὴν καταβολὴν μικροῦ συμβολικοῦ φόρου ὑποτελείας, ἐνῶ ἐξ ἄλλου ἔχαιρον, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὄλων τῶν πλεονεκτημάτων τῆς προστασίας τῶν Λυδῶν, προστασίας οἰκονομικῆς, ἐμπορικῆς καὶ πολιτικῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ πλήρους καὶ ἀνεμποδίστου αὐτοδιοικήσεως καὶ ἐσωτερικῆς αὐτονομίας. Ἡ μεγάλη ἐκτίμησις τὴν ὁποῖαν ἔτρεφον οἱ Λυδοὶ βασιλεῖς πρὸς ὅ,τι ἑλληνικόν, αἱ στεναὶ φιλικαὶ σχέσεις αὐτῶν μετὰ τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ ἡ ὑψηλὴ πολιτιστικὴ στάθμη αὐτῶν ἐπέφεραν, σὺν τῷ χρόνῳ, εὐρεῖαν ἀλληλοεπιρροήν. Οἱ Ἑλληνας τῆς Ἀσίας καὶ τῶν νήσων ἀπέκτησαν πολλὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὸν τρόπον ζωῆς καὶ τὰς συνηθείας τῆς πολυτελοῦς καὶ ἐκλεπτυσμένης ζωῆς τῶν Ἀσιατῶν. Ἐξ ἀντιθέτου, οἱ Λυδοὶ ἐθαύμαζον καὶ ἠγάπων τὸ πνεῦμα, τὴν ἐμπορικότητα, τὴν ποιητικὴν διάθεσιν, τὴν σοφίαν τῶν Ἑλλήνων. Πλούσιαι, εὐτυχεῖς καὶ σχεδὸν ἐλεύθεραι αἱ πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας καὶ αἱ νῆσοι ἔφθασαν μετ' ὀλίγον εἰς σημεῖον ἀκμῆς κοινωνικῆς, οἰκονομικῆς καὶ πνευματικῆς, ἀξιολογώτερον ἐκείνου εἰς τὸ ὁποῖον εὕρισκετο ἡ κυρίως Ἑλλάς. Ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς τῆς ἐποχῆς αὐτῆς εἶχε τὸ λίκνον του εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἐντεῦθεν ἐπηρέασε οὐσιωδῶς καὶ τὴν ὑπόλοιπον Ἑλλάδα. Μετὰ τῶν ἄλλων νήσων καὶ ἡ Νίσυρος συνεχίζει τὴν ἀνάπτυξίν της, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ἀπόγειόν της τὸν 4ον καὶ 3ον αἰῶνα. Ἡ οἰκονομία της εἶναι εὐρωστος, τὸ ἐμπόριον ζωτικόν, ἔχει στόλον ἀξιόλογον καὶ ἐμπειρον, ὁ ὁποῖος διασχίζει ὄχι μόνον τὰς ἐγγὺς θαλάσσας ἀλλὰ καὶ τὰς ἀπομεμακρυσμένας. Αἱ ἐμπορικαὶ της σχέσεις ἐπεκτείνονται εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θράκην, τὸν Πόντον, τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μικρασίας, τὴν Κύπρον, τὴν Κρήτην, τὴν Συρίαν, τὴν Καπαδοκίαν καὶ πρὸς δυσμὰς εἰς τὴν Σικελίαν καὶ τὰς ἐν αὐτῇ νησιωτικὰς, ροδιακὰς, ἢ καϊκὰς ἀποικίας. Ἐχει βιομηχανίαν καὶ βιοτεχνίαν ἀξιόλογον. Ἐχει ὑφαντουργεῖα, βαφεῖα καὶ ἐργαστήρια παραγωγῆς ἀγγείων. Τότε ἀρχίζουσιν νὰ διαμορφοῦνται καὶ νὰ παγιῶνται οἱ θεσμοὶ τῆς

Νισύρου, θεσμοὶ θρησκευτικοί, πολιτικοί, ἠθικοί, οἰκονομικοί, κοινωνικοί. Τὰ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα, ἂν καὶ ἐλάχιστα, εἶναι ἀξιόλογα καὶ ἐνδεικτικὰ τοῦ πολιτιστικοῦ, οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ἐπιπέδου τῆς Νισύρου. Τότε, ἐπίσης, ἤρχισαν νὰ παγιοῦνται καὶ οἱ πολιτικοὶ θεσμοὶ καὶ αἱ μέθοδοι διοικήσεως, μὲ βάσιν τὴν Βουλὴν καὶ τὸν Δῆμον, μὲ ὄργανα κρατικὰ καθωρισμένων ἀρμοδιοτήτων, καὶ μὲ ἴδιαν νομοθεσίαν.

2. Ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τῆς 6ης ἑκατονταετηρίδος, εἰς τὸ προσκείμενον τῆς ἱστορίας τῆς Ἀνατολῆς ἐμφανίζονται οἱ Πέρσαι. Ὑπὸ τὸν ἰδρυτὴν τοῦ περσικοῦ κράτους, τὸν Κῦρον, μίαν ἔντονον φυσιογνωμίαν τῆς ἐποχῆς καὶ τῆς ἱστορίας, ἐξεκίνησαν ἀπὸ τὰ ὑψίπεδα τῆς Περσίδος, κατέκτησαν δλόκληρον τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὴν Μέσσην Ἀνατολὴν καὶ ἀνεστάτωσαν ἐπὶ πολλὰς δεκαετηρίδας τὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας τῆς Μικρασίας, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ Κῦρος, ἀφοῦ ἀργάνωσε τοὺς ὀρεσιβίους καὶ ἀγρίους Πέρσας καὶ συνήνωσε τὰς φυλάς τῶν γεωργῶν καὶ τῶν κτηνοτρόφων, ἐστράφη κατὰ τῶν Μήδων οἱ ὅποιοι ἦσαν κύριοι τῆς Περσίδος. Συντόμως κατέκτησε τὴν Μηδικήν, δημιουργήσας οὕτω ἰσχυρὸν καὶ πλούσιον κράτος. Ὁ ἐκδιωχθεὶς βασιλεὺς τῆς Μηδικῆς Ἀστυάγης κατέφυγεν εἰς τὴν αὐλήν τοῦ Κροΐσου, τοῦ βασιλέως τῆς Λυδίας, τοῦ ὁποίου ἦτο θεῖος. Ὁ Κροΐσος, ἀφ' ἑνὸς μὲν παρακινούμενος ὑπὸ τοῦ Ἀστυάγου, ἀφ' ἑτέρου διαπιστῶν ὅτι ἡ ἰσορροπία τῆς Ἀσίας εἶχε διαταραχθῆ διὰ τῆς ἰδρύσεως νέου μεγάλου, ἰσχυροῦ καὶ πολεμικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον συνίστα μόνιμον ἀπειλήν διὰ τὸ ἴδιον αὐτοῦ κράτος, ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ Κύρου. Οἱ Ἕλληνας τῆς Μ. Ἀσίας καὶ αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου, ἐν αἷς καὶ ἡ Νίσυρος, κατέστησαν ἐπίκεντρον ἀνταγωνισμοῦ τῶν δύο μεγάλων ἡγεμόνων τῆς Ἀσίας. Ὁ Κῦρος, διὰ νὰ δημιουργήσῃ ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὸν Κροΐσον, ἐζήτησεν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας νὰ τὸν βοηθήσουν εἰς τὸν ἀγῶνα του, ἐπαναστατοῦντες καὶ ἐπιτιθέμενοι κατὰ τοῦ Λυδοῦ βασιλέως. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνας τῶν παραλίων καὶ αἱ νῆσοι ἐτέλουν ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν καὶ τὴν προστασίαν τοῦ Κροΐσου. Οἱ Δωριεῖς τῶν νήσων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ οἱ Νισύριοι, εἶχον ἐπὶ πλεόν καὶ εἰδικοὺς πολιτικοὺς λόγους νὰ συμπαθοῦν τὸν Κροΐσον, διότι ἡ Σπάρτη, τὸ κέντρον τῶν Δωριέων, εἶχε συνάψει μετ' αὐτοῦ εἰδικὴν συνθήκην ἀλληλοβοηθείας εἰς περίπτωσιν πολέμου, τῆς ὁποίας τὴν ἐφαρμογὴν ἀμέσως ἐπεκαλέσθη ὁ Κροΐσος, ζητήσας τὴν ἀποστολὴν στρατιωτικῆς βοηθείας ἀπὸ τὴν Σπάρτην καὶ τὰς δωρικὰς ἀποικίας, ἣν προθύμως ὑπεσχέθησαν οὗτοι νὰ παράσχουν. Ἄλλως τε, ὅλοι οἱ Ἕλληνας τῆς Ἀσίας ὑπελόγιζον εἰς νίκην τοῦ Κροΐσου. Ἡρνήθησαν ὅθεν τὴν πρότασιν τοῦ Κύρου καὶ παρέμειναν ἐμφανῶς πιστοὶ εἰς τὸν Κροΐσον, πλὴν τῆς Μιλήτου, ἡ ὁποία παρέμειγεν ἀναποφάσιτος καὶ καιροσκοποῦσα. Ὁ Κροΐσος ὁμως ἠττήθη καὶ

οἱ Πέρσαι κατέκτησαν τὴν Λυδίαν, ἡ δὲ θέσις τῶν Ἑλλήνων κατέστη δεινή. Οἱ νησιῶται ἦσαν τότε εἰς καλυτέραν θέσιν ἀπὸ τοὺς κατοικοῦντας εἰς τὰ παράλια Ἑλληνας, διότι ὁ Κῦρος, μὴ ἔχων στόλον οὔτε πείραν τοῦ κατὰ θάλασσαν πολέμου, δὲν ἠδύνατο, τοῦλάχιστον τότε, νὰ κατακτῆσῃ τὰς νήσους. Οἱ Ἑλληνες, ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου μέχρι τῆς Δωρίδος, ἔσπευσαν τότε καὶ ἐξήτησαν ἀπὸ τὸν Κῦρον, νὰ ἀναγνωρίσῃ αὐτοὺς ὡς φόρου ὑποτελεῖς, ὑφ' οὗς ὄρους ἀνεγνωρίζοντο καὶ ὑπὸ τῶν Λυδῶν. Ὁ Κῦρος ἀπέρριψε σκαιῶς τὴν πρότασίν των. Μετὰ γενναῖον ἀλλὰ μάταιον ἀγῶνα ὑπεδουλώθησαν τὸ 546 π.Χ. εἰς τοὺς Πέρσας ἡ Αἰολία, ἡ Ἰωνία, ἡ Καρία καὶ ἡ Δωρίς. Αἱ νῆσοι δὲν κατεκτήθησαν βιαίως, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐθελουσίαν ἀναγνώρισιν τῆς περσικῆς κυριαρχίας ὑπὸ τῆς Χίου καὶ τῆς Λέσβου ἠκολούθησαν καὶ αἱ ἄλλαι νῆσοι τὸ παράδειγμά των, ἐν αἷς καὶ ἡ Νίσυρος. Μόνον ἡ Μίλητος, διὰ τὸν καιροσκοπισμὸν τῆς ἔμεινεν αὐτόνομος, καὶ ἡ Σάμος, ἧς τύραννος ἦτο ὁ Πολυκράτης. Ὁ Κῦρος, ἐξ ἄλλου, μὴ θέλων νὰ χρονοτριβῆσῃ μὲ τοὺς Ἑλληνας, ἐπειγόμενος νὰ στραφῇ πρὸς ἄλλας κατευθύνσεις, συμπεριεφέρθη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ἠπίως πρὸς τὰς νήσους, ἐπιβαλὼν φόρους ὑποτελείας καὶ περιορισθεὶς εἰς ἐγκατάστασιν συμβολικῶν φρουρῶν. Ταυτοχρόνως, τὰς ὑπεχρέωσεν ὅπως τοῦ παράσχουν στρατιωτικὴν καὶ κυρίως ναυτικὴν δύναμιν, διὰ τὴν συνέχισιν τῶν ἐκστρατειῶν του. Ἀπέφυγε πάντως ἐπιμελῶς νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν διοίκησιν καὶ εἰς τὰς σχέσεις των μετὰ τῆς κυρίως Ἑλλάδος.

Ἡ Νίσυρος τότε κατέστη τμῆμα τοῦ νέου περσικοῦ κράτους. Ἐπλήρωσε τὸν ὑπὸ τοῦ βασιλέως καθορισθέντα φόρον ὑποτελείας, ἐβοήθησεν αὐτὸν διὰ τῆς παροχῆς ναυτικῆς ἐνισχύσεως καὶ ἐδέχθη φρουρὰν περσικὴν, ὡς καὶ αἱ ἄλλαι νῆσοι. Διετήρησεν ὅμως ποιὰν τινα ἀνεξαρτησίαν. Ἡ νῆσος διοικεῖτο, ὡς καὶ πρότερον, ἐσωτερικῶς, μὲ κυριάρχους τὸν Δῆμον καὶ τὴν Βουλὴν, καὶ ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ τοὺς *δαμεργούς* τῆς. Διετήρησε σχέσεις μὲ τοὺς Ἐπιδαυρίους, τοὺς Τροιζηνίους καὶ τοὺς Λακεδαίμονας καὶ κυρίως μὲ τὰς νήσους τῆς Κῶ, τῆς Ρόδου καὶ τῆς ἐλευθέρας Σάμου καὶ μὲ τὰς ἀποικίας αὐτῶν, ἐν Ἰταλίᾳ, εἰς ἃς εἶχε καὶ αὐτὴ εἰς μικρὸν συμμετάσχει. Διεξῆγε τὸ ἐμπόριον μὲ τοὺς Ἑλληνας πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς νότον καὶ συνέχισε νὰ βελτιώνῃ τὴν οἰκονομίαν τῆς. Ἦσκει ἐλευθέρως τὴν λατρείαν τῶν προγονικῶν καὶ τῶν τοπικῶν θεῶν καὶ μετεῖχε τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ ἐν μέρει τοῦ πολιτικοῦ κοινοῦ τῶν δωρικῶν πόλεων καὶ νήσων, τοῦ ὁποίου τὸ κέντρον ἦτο τὸ Τριόπιον ἀκρωτήριον, ἔνθα καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, θεοῦ κατ' ἐξοχὴν δωρικοῦ. Τότε, ἡ Νίσυρος ἤρχισε νὰ καθιεροῦται ὡς ἀξιόλογον ἐμπορικὸν κέντρον καὶ νὰ τὴν ἐπισκέπτονται ἐκ διαφόρων περιοχῶν καὶ νήσων. Τοῦτο συνάγεται ἀπὸ πλῆθος ἐπιγραφῶν. Εἰς τὴν Νίσυρον εὐρίσκοντο Κῶοι, Θηραῖοι, Φολεγανδρινοί, Ἀναφιῶται, Ἀστυπαλαιεῖς, Ρόδιοι, Καλύμνιοι, Τήλιοι, Ἐφέσιοι, Θραῖκες, Λύνδιοι, Ἑλληνες τοῦ Πόντου,

Θηβαῖοι, Καππαδόκες, Κίλικες, Σύροι. Ἡ ἀρχαῖκή νεκρούπολις τοῦ VI καὶ V αἰῶνος τῆς Νισύρου, μερικῶς ἀνασκαφείσα ὑπὸ τῶν Ἱταλῶν, εἰς ἀπόστασιν 100 μέτρων ἀπὸ τοῦ ναῖδρίου τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου, πλησίον τοῦ Μανδρακίου, ἀπεκάλυψεν εὐρήματα καὶ ὕλικά τοπικῆς κατασκευῆς, ὡς πίθους, ἀγγεῖα πρωτοκορινθιακῆς ἐποχῆς καὶ τεχνοτροπίας, οἰνοχόους ροδιακοῦ τύπου, κατεσκευασμένας ἐξ ἐρυθροῦ ἀργίλου μὲ βαθυχρώμους παραστάσεις γραμμικὰς καὶ ζωομόρφους, πινάκια γλυπτὰ ἢ ἀνάγλυφα, ἀποδεικνύοντα τὴν ὑπαρξιν, οὐχὶ μόνον ἀνεπτυγμένου διὰ τὴν ἐποχὴν πολιτισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀνθούσης οἰκονομίας.

Βεβαίως, ἡ κατάκτησις τῶν Περσῶν ἐπέφερεν, ὡς ἦτο φυσικόν, ἀναστάσι τινὰ εἰς τὴν Νίσυρον, ἀλλ' ὅπωςδῆποτε αὕτη δὲν ἦτο οὔτε μορφῆς οὔτε ἐκτάσεως δυναμένης νὰ ἀνατρέψῃ τὴν ὁμαλὴν καὶ ἀπρόσκοπτον πορείαν πρὸς τὴν πρόοδον τῆς νήσου, ἥτις ἐκορυφώθη κατὰ τὸν 4ον καὶ 3ον αἰῶνα.

Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Λυδίας, ὁ Κῦρος ἐστράφη πρὸς νότον, ἐνισχυμένος καὶ ἀπὸ στρατιωτικὴν καὶ ναυτικὴν δύναμιν τῶν Ἑλλήνων, καὶ κατέκτησε τὴν Βαβυλῶνα κατ' ἀρχάς, τὴν Φοινίκην, τὴν Κύπρον καὶ τὴν Ἰουδαίαν ὕστερον. Ἡ Ἐπιστρέψας διὰ νὰ ἐτοιμάσῃ νέαν ἐκστρατείαν πρὸς βορρᾶν, ἐφονεύθη τῷ 529 ὑπὸ τῶν Σκυθῶν, εἰς τινὰ μετ' αὐτῶν μάχην. Τὸν Κῦρον διεδέχθη ὁ υἱὸς του Καμβύσης (529-522), ὅστις ἐνίκησε τὸν Ἄμασιν τὸν Ψαμμίτιχον καὶ κατέκτησε τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Ἐρυθρὰν. Οὗτος, ἀπησχολημένος μὲ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Αἰθιοπίας, διετήρησε τὸ ὑφιστάμενον καθεστῶς εἰς τὰς νήσους. Τοῦτον διεδέχθη ὁ Σμέρης ἢ Ψευδοσμέρης, δολοφονηθεὶς μετὰ τινὰς μῆνας ὑπὸ τοῦ ἐπιφανεστέρου γένους τῶν Περσῶν, τῶν Ἀχαιμενιδῶν, καὶ τὴν βασιλείαν ἀνέλαβε πλέον ὁ Δαρεῖος ὁ Ὑστάσπους, ἀρχηγέτης τοῦ οἴκου (522-486 π. X.).

3. Ἡ βασιλεία τοῦ Δαρείου ὑπῆρξε μακρὰ καὶ γόνιμος. Τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του ὑπῆρξαν ταραχώδη, διότι ὑπεχρεώθη νὰ ἀντιμετωπίσῃ σειρὰν στάσεων καὶ ἐπαναστάσεων, αἵτινες τελικῶς κατεπνίγησαν μέσα εἰς τὸ αἷμα. Τελικῶς ἐκυριάρχησε καὶ ἐβασίλευσεν ἀδιατάρακτος. Κατ' ἀρχὰς ἀργάνωσε μεθοδικὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν τοῦ κράτους καὶ συνέστησε σύστημα δημοσιονομικόν. Διοικητικῶς, διήρесе τὸ ὅλον κράτος εἰς εἴκοσι σατραπείας, ἧτοι διοικητικά, οἰκονομικά καὶ στρατιωτικά διαμερίσματα καὶ καθώρισε δι' ἐκάστην σατραπείαν τὸν καταβλητέον εἰς τὸν ἡγεμόνα καὶ τὸ κεντρικὸν κράτος ἐτήσιον φόρον εἰς χρῆμα καὶ τὴν μερίδα ἐκάστης εἰς παραγόμενα προϊόντα. Ἐκάστη σατραπεία διοικεῖτο ἀπολυταρχικῶς ὑπὸ τοῦ σατράπου. Ἐνιαῖον σύστημα διοικήσεως τῶν σατραπειῶν δὲν ὑπῆρχεν. Ἐκαστος διώκει τὸ διαμέρισμά του, καθ' ὃν τρόπον ἐνόμιζε καλύτερον, ἀποδοτικώτερον καὶ πλέον προσηρμοσμένον εἰς τὰς κρατού-

σας συνθήκας. Ἐναντι τοῦ ἡγεμόνος, ὁ σατράπης ὑπεχρεοῦτο εἰς ὑποταγήν. Ἦτο ὑπεύθυνος διὰ τὴν εἰσπραξίν καὶ ἀποστολήν τῶν καθορισθέντων φόρων καὶ εἰσφορῶν καὶ ὑπεχρεοῦτο ὅπως παρέχη εἰς τὸν ἡγεμόνα τὸν καθοριζόμενον στρατὸν καὶ στόλον διὰ τὴν ἄμυναν τοῦ κράτους, διὰ τὴν ἀσφάλειαν καὶ διὰ τὰς ἐπιχειρουμένας ἐκστρατείας. Ἐξ ἄλλου, ἕκαστος σατράπης καθώριζε τὸν εἰσπρακτέον φόρον καὶ τὴν εἰσφορὰν δι' ἑκάστην πόλιν, ὥστε νὰ καλύπτεται ὁ φόρος καὶ ἡ εἰσφορὰ πρὸς τὸν ἡγεμόνα καὶ τὰ ἐξοδα τῆς ἰδικῆς του αὐλῆς. Ἐκάστη, τέλος, πόλις καθώριζε τὸν κατὰ κεφαλὴν φόρον καὶ τὴν εἰσφορὰν ἑκάστου πολίτου. Αἱ πόλεις διοικοῦντο δι' ἰδίων ἀρχῶν. Οἱ Πέρσαι ἀπέφυγαν νὰ ἀναμιχθοῦν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τῶν πόλεων. Ἠνόησαν ὅμως τυραννικὰ καθεστῶτα καὶ τοῦτο διὰ νὰ ἀσκοῦν πλέον ἀποτελεσματικὸν ἔλεγχον ἐπὶ τῶν πόλεων καὶ τῶν νήσων. Τὴν διοίκησιν καὶ τὴν διαχείρησιν ἑκάστου σατράπου ἤλεγχεν εἰδικὸς βασιλικὸς γραμματεὺς - ἐπιθεωρητής. Εἰς ὅλα τὰ ἐπίκαιρα καὶ νευραλγικὰ σημεῖα τοῦ κράτους ἐγκατεστάθησαν βασιλικαὶ φρουραὶ, διὰ τὴν παρακολούθησιν τῶν πόλεων καὶ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ κράτους καὶ τῶν συναλλαγῶν. Μεγάλα δημόσια ἔργα κατεσκευάσθησαν παντοῦ καὶ ἰδίᾳ ὁδοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ βασιλικὴ ὁδός, καὶ οὕτω ἡ διακίνησις καὶ ἡ συναλλαγὴ κατέστησαν εὐχερεῖς. Τέλος, ὁ Δαρεῖος ἔκοψεν ἴδιον νόμισμα χρυσοῦν, χωρὶς νὰ καταργήσῃ εἰς τὰς συναλλαγὰς καὶ τὰ κοπτόμενα τοπικὰ νομίσματα ἑκάστης πόλεως ἢ νήσου.

4. Ἐὰν θελήσῃ τις νὰ καθορίσῃ τοὺς λόγους, οἱ ὅποιοι ὠδήγησαν εἰς τὴν ἰωνικὴν ἐπανάστασιν (ἀπεκλήθη ἰωνικὴ, ἀλλὰ πλὴν τῶν Ἴωνων μετέσχον εἰς αὐτὴν καὶ Αἰολεῖς, Δωριεῖς, Κᾶρες καὶ Κύπριοι) θὰ δυσχερανθῇ νὰ ἀνεύρῃ οὐσιαστικὰ αἷτια. Οἱ Ἕλληνες τῶν παραλίων καὶ τῶν νήσων τῆς Μικρασίας δὲν εἶχον σοβαροὺς λόγους παραπόνων κατὰ τῆς Περσικῆς διοικήσεως. Εἶχον βεβαίως τὰς ὀρισθείσας ὑποχρεώσεις ἐναντι τοῦ ἐπικυριάρχου, ἦσαν ὅμως κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐλεύθεροι νὰ ρυθμίζουσι τὰ τοῦ οἴκου των. Ἡ ἔνταξις των ἐξ ἄλλου εἰς τὸ περσικὸν κράτος παρεῖχεν εἰς αὐτοὺς καὶ πλεονεκτήματα. Βεβαίως, ἡ ὑποτέλειά των εἰς λαὸν τὸν ὁποῖον ἐθεώρουσαν βάρβαρον καὶ ἡ εὐνοία ἦν ἐπεδείκνυον οἱ Πέρσαι εἰς τὰ τυραννικὰ καθεστῶτα, ἐδημιούργουν ἐσωτερικὰς ἀντιθέσεις καὶ εὐλόγους δυσαρεσκείας εἰς τὸν λαόν. Ἀξιοσημείωτον ὅμως ἐν προκειμένῳ εἶναι ὅτι τὴν ἐπανάστασιν τὴν ὠργάνωσαν αὐτοὶ οὗτοι οἱ τύραννοι καὶ ὄχι ὁ λαός. Καὶ κατὰ μίαν περίεργον ἱστορικὴν ἰδιοτροπίαν, ὁ ἴδιος ὁ λαὸς ἐβοήθησε τοῦ τυράννου, παρὰ τὸν τυχοδιωκτισμὸν, τὴν ἀφροσύνην καὶ τὴν ἀχαλίνωτον κερδοσκοπίαν των. Ἡ ἐπανάστασις προσέλαβε κατ' ἀρχὰς τὸν χαρακτήρα μεμονωμένων περιστατικῶν καὶ ἀργότερον, λόγῳ τῆς κακῆς ἀντιμετωπίσεώς της ὑπὸ τῶν Περσῶν, ἐγενικεύθη εἰς ὅλην τὴν Μ.

Ἄσιαν. Οἱ τύραννοι ἐγνώριζον καλὰ ὄλας τὰς ἀδυναμίας τῶν Περσῶν. Ἐκεῖνο τὸ ὄποῖον δὲν ἐγνώριζον, ἦτο ἡ δύναμις τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁ συσχετισμὸς αὐτῆς μὲ τὴν δύναμιν τῶν Περσῶν. Συνέπεια τούτου ἦτο, νὰ ἀποβῆ ἡ ἐπανάστασις μοιραία διὰ τοὺς Ἑλληνας τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τὴν Ἑλλάδα.

Τὴν ἐπανάστασιν ἐκήρυξαν πρῶτοι οἱ τύραννοι τῆς Μιλήτου Ἰστιαῖος καὶ Ἀρισταγόρας. Μετὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Σκυθίας, ὁ Δαρεῖος ἐκράτησε παρ' αὐτῶ τὸν Ἰστιαῖον, ὁ δὲ γαμβρὸς τοῦ Ἀρισταγόρας, ἀντικαθιστῶν αὐτὸν κατὰ τὴν ἀπουσίαν του, ἐνέπλεξε τὸν Ἀρταφέρνην καὶ τὸν Μεγαβάτην εἰς τὴν περιπέπειαν τῆς Νάξου. Ὀργισμένοι οἱ Πέρσαι ἀπὸ τὴν ἐπιπολαιότητα τοῦ Ἀρισταγόρου, ἐσκέπτοντο νὰ τὸν τιμωρήσουν. Ὁ Ἀρισταγόρας φοβηθεὶς ἐξήγειρεν ἀφρόνως τὴν Μίλητον εἰς στάσιν καὶ μετέβη εἰς τὴν Σπάρτην ὄπου ἐζήτησε βοήθειαν. Ἀποπεμφθεὶς ἐκεῖθεν, μετέβη εἰς Ἀθήνας, ὄπου κατάρθωσε νὰ παρασύρῃ τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὴν κατὰ τῶν Σάρδεων ἐκστρατείαν. Προτοῦ ἀντιληφθοῦν πόσον ἀνόητος ἦτο ἡ ἐπιχείρησις, ὄλαι αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις καὶ νῆσοι, ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου μέχρι τῆς Κύπρου, εὐρέθησαν ἐν ἐξεγέρσει, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ στάδιον ὑποχωρήσεως πλέον. Ἐπανεστάτησαν δέ, ὄχι μόνον αἱ νῆσοι, ἀλλὰ καὶ τὰ παράλια τῆς Μικρασίας καὶ οἱ λαοὶ τῆς Καρίας καὶ τῆς Δωριδος. Εἰς τὴν ἐπανάστασιν πρωτεύοντα ρόλον ἐπαιξεν ἡ Καρία, μὲ τὸ Τριόπιον ἀκρωτήριον καὶ τὴν Δωρικὴν Πεντάπολιν, καὶ βεβαίως ἡ Νίσυρος, ἡ ὄποία μετεῖχε τῆς Δωρικῆς Ὀμοσπονδίας. Οἱ Πέρσαι ἐνήργησαν ταχέως. Τὴν μὲν παραλίαν τῆς Ἰωνίας συνεκράτησαν δι' ἰσχυροῦ στρατοῦ, μὲ τὸν φοινικικὸν δὲ στόλον ἐστράφησαν εἰς τὴν Κύπρον, τὴν ὄποίαν καὶ τελικῶς κατέλαβον. Τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Καρίαν καὶ τὴν Δωρικὴν Πεντάπολιν ἀνέθεσεν ὁ Δαρεῖος εἰς τὸν γαμβρόν του Δαβρίσιν, ὄστις, εὐρισκόμενος ἐν Ἑλλησπόντῳ, ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς Καρίαν. Πληροφορηθέντες τοῦτο οἱ ἐπαναστάται, συνῆλθον εἰς τὰς Λευκὰς Στήλας παρὰ τὸν Μαρσύαν ποταμὸν, διὰ νὰ συσκεφθοῦν περὶ τοῦ τρόπου διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου. Ὁ Πιξωδάρης, υἱὸς τοῦ Μαυσώλου ἐκ Κυνδύεος καὶ γαμβρὸς τοῦ βασιλέως τῶν Κιλικῶν Συνεσσίου, ὑπεστήριξε τὴν ἀποψιν νὰ διαβοῦν τὸν ποταμὸν Μαίανδρον καὶ νὰ παραταχθοῦν διὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τοὺς Πέρσας ἔμπροσθεν καὶ κατὰ μῆκος αὐτοῦ, ὄστε νὰ μὴ δύνανται νὰ ὑποχωρήσουν καὶ ὄς ἐκ τούτου νὰ πολεμήσουν μέχρις ἐσχάτων. Ἄλλοι ὄμως ἠγέται ὑπεστήριζαν ἀντίθετον γνώμην, ἦτις καὶ ἐπεκράτησε τελικῶς. Ἡ συναφθεῖσα μάχη ὑπῆρξε μακρὰ καὶ σκληρὰ, καὶ τελικῶς οἱ Κἄρες καὶ οἱ Δωριεῖς ὑπεχώρησαν παρὰ τὸ ἱερὸν τοῦ Διὸς εἰς Λαβαύνδρα, ἔνθα συννητήθησαν μετὰ τῶν ὑπὸ τῶν Μιλησίων καὶ ἄλλων συμμάχων ἀποσταλεισῶν ἐνισχύσεων. Συναντηθέντες διὰ δευτέραν φορὰν μὲ τοὺς Πέρσας, ἠττήθησαν καὶ πάλιν, ἀλλὰ συνέχισαν ἀνένδοτοι τὸν ἀγῶ-

να. Πιστεύοντες ὅτι ἐκ παρατάξεως δὲν ἠδύναντο νικηφόρως νὰ ἀντιμετώπισουν τοὺς Πέρσας, εὖρον εὐκαιρίαν μετ' οὐ πολὺ καὶ ἔστησαν παγίδα εἰς αὐτοὺς, εἰς τὰ στενὰ δι' ὧν διήρχετο ἢ πρὸς Πήδασον ὁδός, καὶ ἐπέφερον καίριον πλῆγμα κατ' αὐτῶν φονεύσαντες πλείστους καὶ ἐπιφανεῖς ἀντιπάλους, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸν ἴδιον τὸν Δαβρίσιν καὶ τοὺς στρατηγοὺς Ἀμόργην καὶ Σισιμάνην. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἐπανάστασις εἶχεν ἐκφυλισθῆ. Μετὰ τινα χρόνον ὁ ἰωνικὸς στόλος ἠττάτο παρὰ τὴν Λάδην, καὶ ἡ Μίλητος κατελαμβάνετο καὶ κατεστρέφετο. Ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην αἱ πόλεις καὶ αἱ νῆσοι περιήρχοντο εἰς τὰς περσικὰς χεῖρας. Τέλος, μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰωνίας, οἱ Πέρσαι κατέλαβον τὴν Καρίαν καὶ τὰς νήσους, ἐν αἷς καὶ τὴν Νίσυρον, ἣτις ἔκτοτε παρέμεινεν ὑπὸ πλήρη περσικῆν κυριαρχίαν. Ἡ συμμετοχὴ τῆς Νισύρου εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Περσῶν εἶναι σχεδὸν βεβαία. Πρῶτον, διότι, ἐφ' ὅσον ὅλη ἡ περιοχὴ ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου μέχρι τῆς Δωριδος καὶ ὀλόκληρον τὸ νησιωτικὸν συγκρότημα μέχρι τῆς Κύπρου, ἰδίᾳ δὲ ἡ Καρία καὶ τὸ Τριόπιον, εὐρίσκοντο ἐν ἐξεγέρσει, θὰ ἦτο περιέργον νὰ μὴ μετέχη τῆς κοινῆς αὐτῆς προσπάθειας καὶ ἡ Νίσυρος. Δεύτερον, διότι ὁ Ἀρισταγόρας, προτοῦ καταφύγη εἰς τὸν Μύρκινον τοῦ Παγγαίου, ἐσκέπτετο νὰ ὀχυρώσῃ τὴν Λέρον καὶ νὰ ἀμυνθῆ ἐκεῖ. Δοθέντος δέ, ὅτι ἡ Λέρος, ἡ Κάλυμνος, ἡ Κῶς καὶ ἡ Νίσυρος ἐνήργουν ἀπὸ κοινού, θὰ ἦτο παράδοξον νὰ ὑποτεθῆ ὅτι ἡ Νίσυρος δὲν μετεῖχε τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐκτοτε ἡ Νίσυρος χάνει τὴν πολιτικὴν τῆς αὐτοτέλειαν καὶ ὑπάγεται διοικητικῶς ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐξουσίαν τῶν ἡγεμόνων τῆς Ἀλικαρνασσοῦ.

5. Ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἰώνων ἔσχε μακροχρονίους καὶ δραματικὰς ἐπιπτώσεις ἐπὶ τῆς τύχης, οὐ μόνον τοῦ ἐν Ἀσίᾳ Ἑλληνισμοῦ, ἀλλ' ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου. Ἐκτοτε, ἡ περσικὴ κατακτητικὴ πολιτικὴ στρέφεται πρὸς δυσμάς, μὲ στόχον τὴν κατάκτησιν τοῦ ἑλληνικοῦ χερσαίου καὶ ἐνιαλίου χώρου. Ἡ ἦττα τοῦ Μαραθῶνος δὲν ἀπεθάρρυνε τοὺς Πέρσας. Τὸναντίον ἐπηύξησε τὸ μῖσος τῶν ἐναντίων τῶν Ἑλλήνων καὶ αἱ προσπάθειαι τῶν συνεχίσθησαν καὶ ἐνετάθησαν, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δαρείου, ἀπὸ τὸν Ξέρξην, ὁ ὁποῖος καὶ αὐτοπροσώπως ἐπραγματοποίησε τὴν δευτέραν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἡγούμενος πρωτοφανοῦς εἰς ὄγκον στρατοῦ καὶ στόλου. Ὁ στόλος τοῦ Ξέρξου ἀπετελεῖτο, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, ἀπὸ 1207 πολεμικὰ καὶ 3000 μεταγωγικὰ καὶ φορτηγὰ πλοῖα. Οἱ Φοίνικες μετεῖχον διὰ 300 πλοίων, οἱ Αἰγύπτιοι διὰ 200, οἱ Κύπριοι δι' 150, οἱ Κίλικες δι' 100, οἱ Ἴωνες δι' 100, οἱ Ἑλλησπόντιοι καὶ Πόντιοι δι' 100, οἱ Κᾶρες δι' 70, οἱ Αἰολεῖς δι' 60, οἱ Λύκιοι διὰ 50, οἱ Παμφύλιοι διὰ 30 καὶ οἱ Δωριεῖς διὰ 30 πλοίων. Εἰς τὸν στόλον τῶν Δωριέων μετεῖχε καὶ ὁ στόλος τῶν Νισυρίων. Ὁ στρατὸς ἀνήρχετο

εἰς ἓν ἑκατομύριον περίπου ἄνδρας. Τῶν κατὰ μέρος τμημάτων τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου ἡγοῦντο οἱ ἡγεμόνες ἐκάστου ἔθνους ἢ πόλεως. Οὗτοι ἠκολούθουν τὸν βασιλέα, οὐχὶ ὡς στρατηγοί, ἀλλ' ὡς στρατευμένοι ὑπήκοοι. Οἱ ἀρχηγοὶ ἦσαν ὁ Ἄριαβίγνης, υἱὸς τοῦ Δαρείου, καὶ ὁ Ἀχαιμένης, ἀδελφὸς τοῦ Ξέρξου. Ἦγοῦντο δὲ διαφόρων τμημάτων ὀνομαστοὶ στρατηγοί, ὡς οἱ Τετράμνηστος ὁ Ἀνύσου ἐκ Σιδῶνος, Ματτὴν ὁ Στρώμου ἐκ Τύρου, Μέρβαλος ὁ Ἀβγάλου ἐκ Κιλικίας, Σύννεσις ὁ Ὀρομέδοντος Κυβερνήσκος τοῦ Σίκα ἐκ Λυκίας, Γόργος ὁ Χέρσιος, Τιμῶναξ ἐκ Κύπρου, Ἰστιαῖος ὁ Πίγρης καὶ Δαμασίθυμος ἐκ Καρίας, καὶ τέλος ἡ Ἄρτεμισία, ἡγεμονὶς τῆς Ἀλικαρνασσοῦ, τῆς Καλύμνου, τῆς Κῶ καὶ τῆς Νισύρου. Αὕτη ἦτο ἡ μόνη γυνή, ἡ ὁποία μετέσχεν αὐτοπροσώπως καὶ ἐνεργῶς εἰς τὴν πολεμικὴν ἐπιχείρησιν τῶν Περσῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Καὶ εἶναι εὐλογος ὁ πρὸς αὐτὴν θαυμασμὸς τοῦ Ἡροδότου καὶ δικαιολογημένη ἡ ἀπεριόριστος ἐκτίμησις τὴν ὁποίαν ἔτρεφε δι' αὐτὴν ὁ μέγας βασιλεὺς, καταστήσας ταύτην ἐκ τῶν κυριωτέρων συμβούλων του.

6. Ἡ ἡγεμονὶς Ἄρτεμισία τῆς Ἀλικαρνασσοῦ δὲν εἶχεν ὑποχρέωσιν νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν στόλον τοῦ μεγάλου βασιλέως. Ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει, ὅτι ἐκουσίως μετέσχε τῆς ἐκστρατείας ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὴν περιπέτειαν καὶ ἀνδρείαν. Καὶ πράγματι, μόνον μία ροπή πρὸς περιπετείας ἠδύνατο νὰ ὤθῃσῃ τὴν γυναῖκα αὐτὴν νὰ μετάσχη ἐνεργῶς τῆς ἐκστρατείας, μόνη γυνὴ μεταξὺ χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ ἡγεμόνων. Ἐκ τῆς μετέπειτα δράσεώς της ἀπεδείχθη αὕτη οὐδενὸς τῶν μετασχόντων τοῦ πολέμου κατατέρα, κατὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὸ ριψοκίνδυνον θάρρος. Ἡ Ἄρτεμισία δὲν ἦτο, παρὰ ταῦτα, φύσις τυχοδιωκτικῆ. Αἱ γνῶμαι καὶ συμβουλαὶ τῆς πρὸς τὸν Ξέρξην, αἱ σχετικαὶ μὲ τὸν τρόπον διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου καὶ τὴν ἀκολουθητέαν τακτικὴν, διεκρίνοντο διὰ τὴν περίσκεψιν, τὴν σφροσύνην, θετικότητα καὶ πολιτικότητα αὐτῶν. Ἡ πρωτοβουλία τῆς Ἄρτεμισίας, νὰ ἡγηθῇ αὐτοπροσώπως τῶν δωρικῶν ἀποικιῶν, δὲν ὀφείλεται εἰς μῖσος τὸ ὁποῖον ἔτρεφε κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἴσως δι' αὐτὸν τὸν λόγον ὁ Ἡρόδοτος νὰ ἀσχολῆται εἰδικῶς μὲ τὰ κίνητρα τῆς προσωπικῆς τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν ἐκστρατείαν, ... *ὑπὸ λήματός τε καὶ ἀνδρητῆς ἐστρατεύετο...*, καὶ οὐχὶ ἐξ ἄλλου λόγου.

Ἡ Ἄρτεμισία ἦτο Ἑλληνὶς τὴν καταγωγὴν. Ἦτο θυγάτηρ τοῦ Λιγδάμους τοῦ Ἀλικαρνασσεῶς καὶ ἡ μήτηρ τῆς ἦτο Κρήσσα. Ἡ δὲ Κρήτη τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἦτο δωρικῆ. Ὁ Ἡρόδοτος δὲν ἀναφέρει τὸ ὄνομα οὔτε τὴν ἔθνικότητα τοῦ συζύγου τῆς προφανῶς ὁμοῦ καὶ αὐτὸς θὰ ἦτο Ἕλληνας, διότι κατὰ τὴν παγίαν τακτικὴν, οἱ Πέρσαι ὠρίζον ἢ ὑπεστήριζον τυράννων, ἀπὸ τοὺς ἐντοπίους. Οὗτος εἶχεν ἀποθάνει, καί, ἐπειδὴ τὸ τέκνον των, τὸ ὁποῖον θὰ διεδέχετο εἰς τὴν τυραννίδα αὐτὸν ἦτο ἀνήλικον καὶ μέχρις

ἐνηλικιώσεώς του, τὴν ἡγεμονίαν ἤσκει ἡ μήτηρ του Ἄρτεμισία. Παρ' ὅλον ὅτι ὁ θεσμός τῆς τυραννίας δὲν ἦτο κληρονομικός, δοθέντος ὅτι οἱ τύραννοι ἐστηρίζοντο ἐπὶ τῶν προσωπικῶν τῶν δυνατοτήτων καὶ τῆς δυνατότητος τῆς βιαίας διατηρήσεως τῆς ἀρχῆς, εἶναι ἐν προκειμένῳ παράδοξον πῶς ἡ Ἄρτεμισία διεδέχθη τὸν σύζυγόν της εἰς τὴν τυραννίαν, ἢ τοῦλάχιστον πῶς ἤσκει ταύτην ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλικίου τέκνου της. Πέραν δὲ τούτου, εἰς οὐδεμίαν περιοχὴν τῆς Ἑλλάδος, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἀναφέρονται ὡς ἡγούμεναι πόλεων, ὄχι τυραννίδες, ἀλλ' οὔτε βασιλισσαι. Συνεπῶς ἡ Ἄρτεμισία διετήρει τὴν ἀρχὴν, εἴτε διότι ὑπεστηρίζετο ἀπὸ τοὺς Πέρσας, εἴτε διότι αἱ ἐξαιρέτοι ἰκανότητές της τὴν ἐπέβαλλον εἰς τὸν λαόν, εἴτε καὶ δι' ἀμφοτέρους τοῦ λόγου, ὅπερ καὶ πιθανώτερον. Ἡ Ἄρτεμισία ἤσκει τὴν τυραννίαν εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἀλικαρνασσοῦ καὶ τὰς νήσους τῆς Κῶ, Καλύμνου καὶ Νισύρου, ἤτοι μεγάλου μέρους τῶν Δωριέων. Ὁ Ἡρόδοτος δὲν ἀναφέρει ἂν ἡγεμόνευε καὶ ἐπὶ τῆς Ρόδου, καὶ δὴ τῶν τριῶν πόλεων αὐτῆς, ἤτοι τῆς Ἰαλύσσου, Καμείρου καὶ Λίνδου, καθὼς καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν νήσων, αἵτινες ἀπετέλουν τὴν δωρικὴν Ἐξάπολιν (ἥτις μετὰ τὴν ἀποχώρησιν ἀπ' αὐτῆς τῆς Ἀλικαρνασσοῦ μετετράπη εἰς δωρικὴν Πεντάπολιν). Φαίνεται, συνεπῶς, ὅτι ἡ πολιτικὴ συμμαχία, τὸ κοινὸν τοῦ Τριοπίου, εἶχε διαλυθῆ μετὰ τὴν ἰωνικὴν ἐπανάστασιν καὶ τὴν κατάληψιν τῶν νήσων ὑπὸ τῶν Περσῶν. Πάντως, ὁ θρησκευτικὸς θεσμὸς μεταξὺ τῶν δωρικῶν νήσων διετηρήθη.

Ἐδρα τοῦ βασιλείου τῆς ἡγεμονίδος Ἄρτεμισίας ἦτο ἡ Ἀλικαρνασσός, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι ἡ πόλις μὲ τὴν ἐνδοχώραν παρεῖχε μείζονα ἀσφάλειαν εἰς τοὺς τυράννους, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι εὐρίσκετο εἰς τὸ μέσον τριῶν νήσων, τὰς ὁποίας ἤλεγχε, καὶ πλησίον τοῦ Τριοπίου ἀκρωτηρίου, πνευματικοῦ, φυλετικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ κέντρου τῆς περιοχῆς. Πέραν τούτου, ἡ Ἀλικαρνασσός συνεδέετο μὲ τὴν Καρίαν καὶ τὰς ὀδικὰς ἀρτηρίας τῆς Περσίας. Τὸ δωρικὸν στοιχεῖον τοῦ βασιλείου τῆς Ἄρτεμισίας δὲν ἦτο ὁμοιογενές· ἐξ ἄλλου κλάδου τῶν Δωριέων κατήγοντο οἱ Ἀλικαρνασσεῖς καὶ ἐξ ἄλλου οἱ νησιῶται. Ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει ὅτι ἡ Ἄρτεμισία ἡγεμόνευεν ἐπὶ ἔθνος δωρικοῦ, τῶν μὲν Ἀλικαρνασσέων καταγομένων ἐκ Τροιζήνης, τῶν δὲ λοιπῶν ἐξ Ἐπιδαύρου. *Τῶν δὲ κατέλεξα πολλίων ἡγεμονεύειν αὐτήν, τὸ ἔθνος ἀποφαίνω πᾶν ἔδν Δωρικόν, Ἀλικαρνασσέας μὲν Τροιζηρίους, τοὺς δὲ ἄλλους Ἐπιδαυρίους.* Ἡ ἄποψις τοῦ Ἡροδότου, ὅτι ἡ Νίσυρος καταφεῖτο ἀπὸ Δωριεῖς ἐξ Ἐπιδαύρου, δημιουργεῖ τὸ ἐρώτημα, πῶς εὐρέθησαν οἱ Ἐπιδαυριοὶ εἰς τὴν Νίσυρον, ἐφ' ὅσον αὐτὴ εἶχεν ἤδη ἐποικισθῆ ἀπὸ Ἡρακλείδας. Ἡ μόνη δυνατὴ ἐξήγησις εἶναι ὅτι μεταξὺ τοῦ 9ου καὶ τοῦ 6ου αἰῶνος, εἴτε λόγῳ ἐπισυμβάντων σεισμῶν ἢ νήσος κατεστράφη καὶ κατακλήθη ἀπὸ Ἐπιδαυρίους, εἴτε ὁ ἐκδωρισμὸς τῆς Νισύρου καὶ τῶν νήσων συνεπληρώθη δι' ἀποικισμοῦ Δω-

ριών τῆς Ἐπιδαύρου. Ὁ ἀποικισμὸς οὗτος, πιθανῶς, ἐγένετο ἐπὶ ἐποχῆς Περιάνδρου, τοῦ τυράννου τῆς Κορίνθου, καὶ Περικλέους, τοῦ τυράννου Ἐπιδαύρου. Ἐπιδαύριοι ἄλλως τε εἶχον μεταναστεύσει καὶ ἐγκατασταθῆ, ὄχι μόνον εἰς τὴν Νίσυρον καὶ τὰς νήσους, ἀλλ', ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, καὶ εἰς τὰς λοιπὰς πόλεις τῆς Ἰωνίας.

Ἐξεταστὲον τῶρα τὸ θέμα, ἐὰν οἱ Νισύριοι μετέσχον τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ξέρξου κατὰ τῶν Ἑλλήνων οἰκεία βουλήσει ἢ πειθαναγκασθέντες. Οἱ Νισύριοι, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι νησιῶται, εἶχον συνείδησιν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Κοινὴ φυλετικὴ καταγωγὴ, κοινὰ παραδόσεις, κοινὴ θρησκεία καὶ γλῶσσα ἦσαν δεσμοὶ ἀδιάλυτοι καὶ τοὺς ἦνον μετὰ τῆς ὑπολοίπου Ἑλλάδος. Πλὴν τῆς γενικωτέρας ἐθνικῆς ἐνότητος, οἱ Νισύριοι εἶχον συνείδησιν καὶ τῆς εἰδικῆς ἐνότητος τῆς δωρικῆς φυλῆς. Μετεῖχον ἐνεργῶς τοῦ κοινοῦ τοῦ Τριοπέου Ἀπόλλωνος, ἐλάτρευον τοὺς δωρικοὺς θεοὺς, εἶχον τὰς δωρικὰς συνθηεῖας καὶ ὠμίλουν καὶ ἔγραφον τὴν δωρικὴν διάλεκτον. Οἱ δεσμοὶ τῶν μετὰ τῶν μεγάλων δωρικῶν κέντρων τῆς ἀνατολικῆς Πελοποννήσου ἦσαν στενοί. Ἡρακλεῖδαι καὶ Ἐπιδαύριοι ἦσαν οἱ πρόγονοὶ τῶν. Καὶ πέραν ἔτι τούτου, ἐντὸς τῆς νησιωτικῆς κοινότητος τοὺς ἦνον μετὰ τῶν ἄλλων γειτονικῶν νήσων — τῆς Κῶ, τῆς Καλύμνου, τῆς Τήλου, τῆς Χάλκης, τῆς Καρπάθου, τῆς Ρόδου — ἡ μακρὰ κοινὴ ἱστορία, αἱ κοινὰ περιπέτεται, τὰ κοινὰ συμφέροντα. Ἀνεξαρτήτως δὲ τοῦ ἐὰν διετήρουν ἢ ὄχι τὴν πολιτικὴν τῶν αὐτοτέλειαν, ἀνεξαρτήτως ἂν ἡ τοπικὴ τῶν ἐνότης προσελάμβανε μορφήν ἐπίσημον καὶ τυπικὴν διὰ συνάψεως συμμαχιῶν, ἢ κοινῶν, ἢ ἄλλων πολιτικῶν ἢ θρησκευτικῶν ἐνώσεων, ἢ δωρικὴ νησιωτικὴ ἐνότης τῶν ἦτο δεδομένη καὶ ἀναμφισβήτητος. Καὶ διὰ τοὺς Νισυρίους, ὅπως καὶ διὰ τοὺς ἄλλους Ἑλληνας, ὅλοι οἱ ἄλλοι λαοὶ ἐθεωροῦντο βάρβαροι, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀλλογενοῦς καὶ τοῦ ἀλλογλώσσου. Δι' ὅλους τοὺς ἀνωτέρω λόγους, θὰ ἦτο ἠθικὴ καὶ ἱστορικὴ ἀνακρίβεια, νὰ ὑποτεθῆ ὅτι οἱ Νισύριοι μετέσχον τῆς κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείας ἐθελουσίως καὶ ἀβιάστως. Μήπως δὲν εἶχον προσφάτως ἀκόμη μετάσχη τῆς ἰωνικῆς ἐπαναστάσεως, τῆς ἄφρονος αὐτῆς περιπετείας εἰς τὴν ὁποίαν τοὺς ἔρριπεν ὁ τυχοδιωκτισμὸς καὶ ἡ φαυλότης τῶν τυράννων; Κοινὴ δὲ συνέπεια τῆς ἀποτυχούσης ἐπαναστάσεως ἦτο ἢ εἰς τοὺς Πέρσας δούλωσις καὶ ἢ διανομὴ τῶν εἰς τὴν αὐθαίρετον ἐξουσίαν καὶ τὴν ἀκόρεστον βουλιμίαν τῶν Περσῶν σατραπῶν καὶ ἢ ἐγκατάστασις εἰς τὴν ἀρχὴν καθεστώτων καὶ προσώπων φίλα προσκειμένων πρὸς τοὺς σατράπας. Ἡ Ἀρτεμισία, ἡγεμονίς τῆς Νισύρου, ἦτο καὶ αὐτὴ ἐγκάθετος τῶν Περσῶν καὶ ἄνθρωπος τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ Ξέρξου. Δὲν εἶναι γνωστὸν ἂν αἱ πολλαὶ καὶ ποικίλαι ἀρεταὶ τῆς Ἀρτεμισίας τὴν καθίστων ἀνεκτὴν εἰς τοὺς Νισυρίους, πρέπει ὅμως νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν ἦτο καὶ ἀγαπητὴ. Διότι οὐδεὶς

φιλελεύθερος καὶ κατὰ φύσιν δημοκρατικὸς λαὸς παραμένει ἀφοσιωμένος εἰς τοὺς τυράννους, ὅσασδήποτε ἀρετὰς καὶ ἂν ἔχουν, ἢ εἰς τοὺς κατακτητὰς, ὅσονδήποτε ἤπιοι καὶ ἂν ἐμφανίζονται. Ἄλλως τε, ὁ ἴδιος ὁ Ξέρξης, παρ' ὄλην τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην μεθ' ἧς περιέβαλλε τὴν Ἀρτεμισίαν, ἐγνώριζε μέχρι ποίου σημείου ἔπρεπε νὰ ἐμπιστεύεται τοὺς Ἑλληνας. Δεῖγμα δὲ τῆς ἐλλείψεως ἐμπιστοσύνης πρὸς τοὺς Ἴωνας καὶ τοὺς Δωριεῖς τῆς Ἀσίας παρέσχεν, ὅταν εἰς τὴν σχηματισθεῖσαν παράταξιν ἐν Σαλαμῖνι ἔδωκεν ὅλως δευτερεύουσαν θέσιν εἰς αὐτούς, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν αὐτομόλησιν των πρὸς τοὺς Ἑλληνας. Ἄλλὰ καὶ ὀλίγον ἀργότερον, ὅταν ὁ Ξέρξης μετὰ τὰς ἀτυχίας του ἠναγκάσθῃ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ μετέβῃ εἰς Περσίαν, ἀφήκε δὲ τὸν Μαρδόνιον μὲ τὰ ὑπόλοιπα τῆς μεγάλης στρατιᾶς νὰ συνεχίσῃ τὸν ἀγῶνα, ὁ τελευταῖος οὗτος ἠρνήθη νὰ κρατήσῃ τοὺς Ἴωνας καὶ Δωριεῖς μετ' αὐτοῦ, δι' ἔλλειψιν ἐμπιστοσύνης. Καὶ ἦτο δικαιολογημένη ἡ δυσπιστία τοῦ Ξέρξου καὶ τοῦ Μαρδονίου πρὸς τοὺς Ἑλληνας τῆς Ἀσίας, διότι πράγματι, μόλις εὔρον τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν, καὶ τοῦτο συνέβη εἰς τὴν Μυκάλην, οὗτοι ἠὲ αυτομόλησαν ἀπὸ τοὺς Πέρσας πρὸς τοὺς Ἑλληνας. Οἱ Νισύριοι, λοιπόν, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι Ἑλληνες τῆς Ἀσίας, ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος, πειθαναγκασθέντες ὑπὸ τοῦ Πέρσου βασιλέως καὶ τῆς ἐγκατεστημένης ὑπ' αὐτοῦ ἡγεμονίδος Ἀρτεμισίας. Ὁ ζῆλος μεθ' οὗ ἀνέλαβε προσωπικῶς τὴν ἐκστρατείαν ἡ Ἀρτεμισία καὶ τὰ ἐπιδεικτικὰ δείγματα πίστεως πρὸς τὸν Ξέρξην ἐδικαιολογοῦντο ἐκ τῆς προσπαθείας της νὰ διαλύσῃ τὰς, βασιμούς ἄλλωστε, ὑποψίας τοῦ βασιλέως. Ἡ Ἀρτεμισία, οὕτω, ἐκινεῖτο καὶ ἐπολιτεύετο μεταξὺ τῆς καχυποψίας τῶν Περσῶν πρὸς τὸν λαόν της καὶ τὴν ἀντίδρασιν τοῦ λαοῦ της πρὸς αὐτὴν καὶ τοὺς Πέρσας. Χαρακτηριστικὸν ἐξ ἄλλου εἶναι καὶ τὸ γεγονός ὅτι ἡ Νίσυρος, ἡ Κῶς, ἡ Κάλυμνος, ἡ Κάρπαθος καὶ ἡ Κάσος, τὴν ἐποχὴν τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἀχαιῶν κατὰ τῆς Τροίας συμμετέσχον μὲ τριάκοντα πλοῖα εἰς αὐτὴν, ἐνῶ τώρα μετέχουν τῆς ἐκστρατείας τῶν Περσῶν κατὰ τῶν Ἑλλήνων μόνον μὲ 5 πλοῖα. Οὔτε δὲ περισσότερον πλοῦσαι, ἰσχυραὶ καὶ πολυάνθρωποι ἦσαν τότε αἱ νῆσοι, οὔτε τὸ κόστος τοῦ ἐξοπλισμοῦ καὶ τῆς κατασκευῆς τῶν πλοίων ἦτο τώρα μεγαλύτερον. Πολλοὶ λόγοι, ὅθεν, μᾶς ὀδηγοῦν εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἡ συμμετοχὴ τῶν Δωριέων τῶν νήσων εἰς τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπιχείρησιν εἶχεν ἐπιβληθῆ ἀπὸ τοὺς κατακτητὰς καὶ διὰ τοῦτο ἦτο μᾶλλον συμβολικὴ.

7. Μετὰ τὰς Θερμοπύλας καὶ τὴν κατάληψιν τῶν Ἀθηνῶν, ὁ περσικὸς στρατὸς ἐξεχύθη εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἐνῶ ὁ περσικὸς στόλος, μετὰ τὰς ἐνοχλήσεις ἃς ὑπέστη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ Ἀρτεμισιον, ἐκινήθη ἐντὸς τοῦ Σαρωνικοῦ. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἀνεπτύχθη εἰς τὸ ἐσωτερικὸν

τοῦ κόλπου τῆς Σαλαμίνας. Ἐκεῖ ἀμφότεροι οἱ ἐμπόλεμοι ἀντεμετώπισαν τὸ δίλημμα, ἂν θὰ ἔπρεπε νὰ ναυμαχήσουν εἰς τὰ στενὰ τῆς Σαλαμίνας ἢ εἰς ἄλλην περιοχὴν. Οἱ Ἕλληνες, μετὰ μακρὰς καὶ δραματικὰς συζητήσεις, ἔμειναν ἐκεῖ ἐξαναγκασθέντες εἰς τοῦτο ἀπὸ τὸ τέχνασμα τοῦ Θεμιστοκλέους. Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῶν Περσῶν, καὶ ὁ Ξέρξης δὲν ἠσθάνετο ἱκανὸς νὰ ἀποφασίσῃ μόνος του. Ἐκρινε σκόπιμον νὰ ἀκούσῃ καὶ τὰς γνώμας ἄλλων ὑπευθύνων καὶ οὕτω συνεκάλεσε συμβούλιον τῶν ἡγετῶν τοῦ στρατοῦ του εἰς τὸ Φάληρον. Εἰς τὴν σύσκεψιν μετέσχε καὶ ἡ βασίλισσα τῶν Νισυρίων. Κατ' αὐτὴν ὑπεστηρίχθησαν πολλαὶ ἀπόψεις. Ἡ Ἀρτεμισία ὑπεστήριξε τὴν ἄποψιν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ παρασυρθοῦν οἱ Πέρσαι εἰς τὰ στενὰ τῆς Σαλαμίνας καὶ νὰ ἐμπλακοῦν εἰς ναυμαχίαν. «Δὲν ὑπῆρξα ὀλιγώτερον γενναία ἀπὸ οὐδένα κατὰ τὰς ναυμαχίας τῆς Εὐβοίας», εἶπε, «καὶ θὰ προσπαθῶ νὰ συμβουλευσῶ τί συμφέρει περισσότερο νὰ πράξωμεν τώρα. Συμβουλευθῶ λοιπὸν νὰ μὴ ναυμαχήσητε φειδόμενοι τῶν πλοίων. Διότι τί εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μᾶς ὠθεῖ νὰ διακινδυνεύσωμεν τὸν στόλον μας εἰς αὐτὴν τὴν ναυμαχίαν; Ἐξεστρατεύσαμεν διὰ νὰ καταλάβωμεν τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα. Καὶ τὰς κατέχομεν. Οὐδεὶς αὐτὴν τὴν στιγμήν ἴσταιται ἐμπόδιον. Ὅσοι ἤδη ἀντέστησαν ὑπετάγησαν. Πιστεύω, ὅτι ἂν δὲν ναυμαχήσωμεν τώρα καὶ διατηρήσωμεν ἀνέπαφον τὴν δύναμιν τοῦ στόλου μας πλησίον τῆς ξηρᾶς ἢ καὶ προχωρήσωμεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, τότε εὐκόλως θὰ ἐκπληρωθοῦν οἱ τελικοὶ μας σκοποὶ. Προβλέπω ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀνθῆξουν ἐπὶ πολὺ εἰσέτι καὶ θὰ διαλυθοῦν διὰ νὰ μεταβοῦν εἰς τὰς ἐστίας τῶν. Καὶ τοῦτο διότι, ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν νῆσον δὲν ὑπάρχουν ἀρκετὰ τρόφιμα διὰ νὰ συντηρηθοῦν ἐπὶ μακρόν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ προέλασις τοῦ στρατοῦ μας πρὸς τὴν Πελοπόννησον θὰ τοὺς ἐξαναγκάσῃ νὰ φύγουν ἀπ' ἐδῶ καὶ νὰ μὴ ναυμαχήσουν πρὸ τῶν Ἀθηνῶν. Ἐὰν ἐξ ἄλλου ναυμαχήσωμεν, εἶναι πιθανὸν νὰ ὑποστῇ ζημίαν ἢ ναυτικὴ μας δύναμις καὶ τότε ἀσφαλῶς θὰ ἐπηρεασθῇ δυσμενῶς καὶ ὁ ὑπόλοιπος στρατός». Αὕτη ἦτο ἡ ἄποψις τῆς Ἀρτεμισίας, δηλαδὴ νὰ ἀποφύγουν τὴν ναυμαχίαν εἰς τὰ στενὰ τῆς Σαλαμίνας καὶ νὰ προχωρήσῃ τὸ πεζικὸν εἰς κατάληψιν τῆς Πελοποννήσου, παρακολουθούμενον ἀπὸ τῶν ἀκτῶν ὑπὸ τοῦ ναυτικοῦ. Διὰ τὴν Ἀρτεμισίαν ὑπεστήριξε τὴν ἄποψιν αὐτήν; Βεβαίως δὲν ἠσθάνθη δειλίαν ἐνώπιον τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου. Ἦτο γενναία καὶ ἀφοβος καὶ τὸ εἶχε συχνὰ ἀποδείξει. Συνεπῶς δὲν ἐπρόκειτο περὶ δειλίας, ἀλλὰ περὶ συνέσεως. Πρῶτον, διότι ἀπὸ τὰς ἐπανειλημμένας συγκρούσεις τῆς Εὐβοίας καὶ τὰς ἀπωλείας τῶν Περσῶν ἔβλεπεν ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ ἐπέφερον συνεχῶς ζημίαν εἰς τὸν στόλον, μέχρις οὗ καταστῆναι δυνατόν νὰ εὑρουν συνθήκας εὐνοϊκὰς διὰ νὰ τὸν ἀντιμετωπίσουν ὀριστικῶς, ὅταν θὰ ἔκρινον ὅτι εἶχεν ἀρκετὰ ἐξασθενήσει. Δεύτερον, αἱ κατὰ θάλασσαν ζημίαι ἐπέφερον μείωσιν καὶ κλονισμόν τοῦ

φρονήματος τοῦ στρατοῦ. Τρίτον, ἀπὸ ἀπόψεως τακτικῆς, ἦτο ὀρθή ἢ σκέψις τῆς Ἀρτεμισίας, διότι ἡ ναυμαχία εἰς τὰ στενὰ τῆς Σαλαμίνας θὰ ἐδημιούργει δυσχερείας ἐλιγμῶν καὶ κινήσεων τοῦ μεγάλου στόλου καὶ τῶν δυσκινήτων κατὰ τὸ πλεῖστον πλοίων, ἐνῶ, ἐξ ἄλλου, θὰ ἐξηφάνιζε τὸ πλεονέκτημα τοῦ πλήθους τῶν πλοίων, ἐφ' ὅσον περιορισμένος μόνον ἀριθμὸς αὐτῶν θὰ ἠδύνατο ἐνεργῶς νὰ συμμετάσχη εἰς τὴν σύγκρουσιν. Τέλος, ὀρθή ἦτο καὶ ἡ ἄποψις, ὅτι, εἰσερχομένου τοῦ στρατοῦ εἰς Πελοπόννησον καὶ συνοδευομένου καὶ ὑποστηριζομένου ἀπὸ τὸν παραπλέοντα εἰς τὰς ἀκτὰς στόλον, οἱ Ἕλληνες θὰ διελύοντο, ἀφ' ἐνὸς διότι δὲν εἶχον ἀρκετὰ ἐφόδια διὰ νὰ παραμείνουν ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν Σαλαμίνα καὶ ἀφ' ἑτέρου διότι, ὡς εἰσῆρχοντο οἱ Πέρσαι εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀσφαλῶς θὰ ἔσπευδον οἱ Πελοποννήσιοι νὰ βοηθήσουν τὰς κινδυνευούσας πατρίδας των. Ἡ γνώμη αὕτη τῆς Ἀρτεμισίας ἤρχετο εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὴν ἐκπεφρασμένην γνώμην τῆς ἡγεσίας τῶν Περσῶν καὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ Ξέρξου. Διὰ τοῦτο ἐπιλέγει ὁ Ἡρόδοτος, «οἱ μὲν στρατηγοὶ οἱ εὐμενῶς πρὸς αὐτὴν διακαίμενοι διέβλεπον, ὅτι θὰ τῆς συνέβαινε συμφορὰ, διότι προσεπάθησε νὰ δώσῃ εἰς τὸν βασιλέα συμβουλὰς ἀντιθέτους πρὸς τὰς ἐπιθυμίας του, καὶ οἱ φθονοῦντες αὐτὴν, διότι ἐτιμᾶτο ἐξ ὄλων τῶν συμμάχων ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἠὺχαριστοῦντο, διότι θὰ κατεστρέφετο. Ὁ Ξέρξης ὁμοῦς περιέργως κατενόησε τὸ πνεῦμα τῆς Ἀρτεμισίας, καὶ, παρ' ὅλον ὅτι δὲν ἐδέχθη τὰς ἀπόψεις της, τὴν ἐθεώρει τώρα περισσότερον ἀξιοπρόσεκτον καὶ τὴν ἐπῆνει περισσότερον ἀπὸ ἄλλοτε». Διὰ τοὺς Ἕλληνας ὑπῆρξε μέγα εὐτύχημα ὅτι δὲν εἰσηκούσθησαν αἱ ἀπόψεις τῆς Ἀρτεμισίας, διότι ἀσφαλῶς τότε ἡ ἔκβασις τῆς ὅλης ἐκστρατείας θὰ ἦτο διάφορος καὶ ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος ἀμφίβολος. Περὶ τὰ ἐξημερώματα τῆς ἡμέρας ἐκείνης, οἱ Ἕλληνες ἀρχίζουν τὴν κατὰ τῶν Περσῶν ἐπίθεσιν, ἥτις ἐντὸς ὀλίγου γενικεῦται καὶ ἀμέσως σχεδὸν ἐμφανίζονται αἱ ἀδυναμίαι τῆς περσικῆς διατάξεως τοῦ στόλου, τὰς ὁποίας ἐκμεταλλεύονται οἱ Ἕλληνες. Τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ ὀλοσχερῆς ἦττα καὶ καταστροφή τοῦ μεγάλου περσικοῦ στόλου. Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἐν προκειμένῳ ἐνδιαφέρει εἶναι ἡ δρᾶσις τὴν ὁποίαν ἀνέπτυξεν ἡ ἡγεμονίς τῶν Νισυρίων καὶ τῶν ἄλλων νησιωτῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ναυμαχίας. Ἀμα ὡς ἐκάμφθη ἡ παράταξις τῶν Ἰώνων καὶ τῶν Καρῶν καὶ ἤρχισαν τὰ πλοῖα των νὰ ὑποχωροῦν πρὸς τὸ Φάληρον, ἡ Ἀρτεμισία εὕρισκετο εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῆς μάχης. Μία ἀττικὴ τριήρης τότε ἐπλευσε κατ' αὐτῆς. Μὴ ἔχουσα ὁδὸν διαφυγῆς, ἡ Ἀρτεμισία ἐστράφη καὶ ἐπέπεσε κατὰ τῆς τριήρους τοῦ βασιλέως τῶν Καλυμνίων Δαμασιθύμου, ἣν καὶ ἐβύθισεν αὐτανδρῶν. Τοῦτο ἰδὼν ὁ τριήραρχος τοῦ ἀθηναϊκοῦ πολεμικοῦ ἐνόμισεν ὅτι ἔσφαλλε καὶ ἐπετίθετο κατὰ φιλικοῦ πλοίου, δι' ὃ καὶ ἐγκατέλειψε τὴν καταδίωξιν τῆς Ἀρτεμισίας. Καὶ ὁ Ἡρόδοτος ἐπιλέγει, ὅτι ἐκ τούτου διττῶς ὠφελήθη ἡ

· βασιλίτσα. Ἄφ' ἐνός μὲν ἐσώθη ἀπὸ βεβαίας κατατροφῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ συνέβη ὥστε κακὸν ἐργασαμένην ἀπὸ τούτων αὐτὴν μάλιστα εὐδοκίμῃσαι παρὰ Ξέρξης. Πράγματι, ὁ Ξέρξης, παρακολουθῶν τὴν ναυμαχίαν ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἰδὼν τὴν καταβύθισιν τοῦ πλοίου ὑπὸ τῆς ναυαρχίδος τῆς Ἄρτεμισίας, ἐνόμισεν ὅτι ἐβύθισε πλοῖον ἐχθρικὸν καὶ εἶπεν οἱ μὲν ἄνδρες γεγόνασί μοι γυναῖκες, αἱ δὲ γυναῖκες ἄνδρες. Εὐτυχῶς διὰ τὴν Ἄρτεμισίαν, δὲν ἐπέζησεν οὐδεὶς τῶν ἐπιβαινόντων τῆς καλυμνιακῆς τριήρους καὶ ὁ Ξέρξης ἔμεινεν οὕτω μὲ τὴν ἀγαθὴν ἐντύπωσιν τοῦ ἠρωϊσμοῦ τῆς βασιλίτσης. Τὴν ἐπομένην τῆς περσικῆς συμφορᾶς, ὁ Ξέρξης διελογίζετο νὰ ἀναχωρήσῃ ἐξ Ἑλλάδος, ἐγκαταλείπων τὴν ἐπιχείρησιν. Εἰς τοῦτο τὸν ἐνίσχυε καὶ ὁ Μαρδόνιος, ὑποσχόμενος ὅτι ἀνελάμβανε τὴν δούλωσιν τῆς Ἑλλάδος μὲ 300.000 Πέρσας. Ὁ Ξέρξης τότε εἰδικῶς ἐζήτησε τὴν γνώμην τῆς Ἄρτεμισίας ὅτι πρότερον ἐφαίνετο μόνη νοέουσα τὰ ποιητέα ἦν. Ἡ Ἄρτεμισία ὑπεστήριξε τὴν ἄποψιν τοῦ Μαρδονίου καὶ προσέθεσεν ὅτι ἐνδεχομένη μὲν ἦττα τοῦ Μαρδονίου θὰ ἐβάρυνε τὸν ἴδιον, χωρὶς νὰ μειωθῇ ἐκ τούτου ὁ βασιλεὺς, ἐνῶ νίκη του κατὰ τῶν Ἑλλήνων θὰ ἦτο νίκη τοῦ βασιλέως. Ὁ Ξέρξης δέ, ὁ ὁποῖος κατὰ βάθος ἤθελε νὰ ἀναχωρήσῃ τὸ ταχύτερον, ἐπέισθη προθύμως εἰς τὰς συμβουλὰς τῆς Ἄρτεμισίας καὶ ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Προτοῦ ἀναχωρήσῃ ὁ Ξέρξης, ἔστειλε καὶ τὴν Ἄρτεμισίαν νὰ συνοδεύσῃ τοὺς παῖδας του εἰς τὴν Ἐφεσον. Ἦσαν δὲ οὗτοι νόθοι υἱοὶ τοῦ βασιλέως καί, κατὰ τὴν κρατοῦσαν συνήθειαν, ἠκολούθουν τὸν πατέρα των. Μετὰ τῶν τέκνων του ὁ βασιλεὺς ἔστειλε μὲ τὴν Ἄρτεμισίαν καὶ τὸν παιδαγωγὸν αὐτῶν, τὸν εὐνοῦχον Ἐρμότιμον ἐκ Πηδάσου, μεγάλως τιμώμενον ὑπὸ τοῦ Ξέρξου.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ παράδοξος καὶ ἐξαιρετος δρᾶσις τῆς ἡγεμονίδος τῆς Νισύρου, κατὰ τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν τοῦ Ξέρξου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ VII

Ἡ ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΣΥΜΜΑΧΙΑ

Βιβλιογραφία: Στράβωνος, ἐνθ. ἀν. Εὐσταθίου Θεσσαλονικέως, ἐνθ. ἀν. Ἡροδότου, ἐνθ. ἀν. Διονυσίου Πύρρου Θεσσαλοῦ, ἐνθ. ἀν. Ξενοφῶντος, ἐνθ. ἀν. Ἀριστοτέλους, *Πολιτικά*. Τοῦ ἰδίου, *Ἀθηναίων Πολιτεία*. Μ. Καραγάτση, *Ἡ ἱστορία τῶν Ἑλλήνων*, τόμ. Α'. Croiset, *Οἱ ἀρχαῖες Δημοκρατίες*. Ἀνδριωτάκη, Ν.Χ. *Περὶ Νισύρου*. Barker E., ἐνθ. ἀν. Bury, J.B., ἐνθ. ἀν. Volonakis, ἐνθ. ἀν. Basso Lelio, ἐνθ. ἀν. Grote G., ἐνθ. ἀν. Cambridge, ἐνθ. ἀν. Desio A., ἐνθ. ἀν. Zimmern A., ἐνθ. ἀν. Ζερβοῦ Σ., ἐνθ. ἀν. Hugh Lloyd-Jones, ἐνθ. ἀν. Henderson B.W., ἐνθ. ἀν. Hummond N.G.L., ἐνθ. ἀν. Hicks, ἐνθ. ἀν. Jones A.H.M., *The Athenian democracy*, 1958. Kitto H.D.F., ἐνθ.

άν. Καζαβή *Ἰ. Τὰ Ἑλληνικὰ Δωδεκάνησα*. Τοῦ ἰδίου, *Ἡ ἱστορία*. Νουάρου-Μιχαηλίδη, ἔνθ. άν. Olmstead, ἔνθ. άν. Παπαρρηγοπούλου Κ., ἔνθ. άν. Παπαδοπούλου Γ., *Ἱστορία*. Robinson C.E., ἔνθ. άν. Sinclair T.A., ἔνθ. άν.

1. Μετὰ τὴν ἦταν τῆς Σαλαμίνας, τὰ κατάλοιπα τῆς μεγάλης περσικῆς ἀρμάδος, συμποσοῦμενα εἰς 300 πλοῖα, συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν Σάμον, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ ἀποφύγουν τὸν ἑλληνικὸν στόλον, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ ἐπιτηροῦν τοὺς Ἑλληνας τῶν νήσων καὶ τῆς Μικρασίας. Αἱ ἐπανελημμένα ἦνται τῶν Περσῶν εἶχον ἀναπτερώσει τὸ αἶσθημα τῆς ἀποτινάξεως τοῦ βαρβαρικοῦ ζυγοῦ τῶν Ἰωνῶν, τῶν Αἰολέων καὶ τῶν Δωριέων τῆς Ἀσίας. Οἱ Πέρσαι ἐξ ἄλλου ἐφοβοῦντο ὅτι μία ἐξέγερσις τῶν Ἑλλήνων θὰ ἦτο σύνθημα δι' εὐρύτερας ἀναταραχὰς εἰς τὸ περσικὸν κράτος. Ὁ Ξέρξης διώρισε τὸν Τιγράνην φύλακα τῶν Ἑλλήνων καὶ τὸν ἐφωδίασε μὲ τὰ ἀπαραίτητα πλοῖα καὶ στρατόν. Ὁ στόλος τῶν Ἑλλήνων, μετὰ τὴν νίκην του εἰς τὴν Σαλαμίνα, συνεκεντρώθη εἰς Δῆλον, συμποσοῦμενος εἰς 110 πλοῖα, ὑπὸ τὸν Σπαρτιάτην Λεωτυχίδην καὶ τὸν Ἀθηναῖον Ξάνθιππον. Ἐκεῖ ἐπεσκέφθησαν τοὺς Ἑλληνας οἱ Ἴωνες καὶ οἱ ἄλλοι νησιῶται καὶ προέτρπεον αὐτοὺς νὰ ἀπελευθερώσουν τὴν Ἀσίαν. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 478 π.Χ. ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐξεκίνησε διὰ τὴν Μικρασίαν. Μόλις ὁμως ἐπλησίασε τὴν Σάμον, οἱ Πέρσαι, μὴ θέλοντες νὰ διακινδυνεύσουν ἐν θαλάσῃ, ἀπεσύρθησαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Μιλήτου καὶ ἔσυραν τὰ πλοῖα των εἰς τὴν ξηρὰν, ὄχυρωθέντες εἰς τὴν ἄνωθεν τῆς Μιλήτου τοποθεσίαν τῆς Μυκάλης. Οἱ Ἑλληνες ἔσπευσαν ἐκεῖ καὶ ἐπετέθησαν ἐναντίον των. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μάχης, πρῶτοι οἱ Σάμιοι μὲ τοὺς Μιλησίους καὶ ἐν συνεχείᾳ οἱ λοιποὶ Ἴωνες, Αἰολεῖς καὶ Δωριεῖς ἐπανεστάτησαν καὶ ἐστράφησαν κατὰ τῶν Περσῶν, οἵτινες, παρὰ τὸν ἡρωϊσμόν ὃν ἐπέδειξαν, περιελθόντες εἰς σύγχυσιν ἠττήθησαν κατὰ κράτος, ὑποστάντες μεγάλην καταστροφὴν. Ἐκτοτε οἱ Ἑλληνες τῆς Ἀσίας, ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου μέχρι τῆς Δωρίδος, ἀπληλευθέρωθησαν καὶ ἔσπευσαν νὰ ἐνώσουν τὰς δυνάμεις των μετὰ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων. Οὕτω μετὰ τῶν ἄλλων νήσων ἀπληλευθέρωθη καὶ ἡ Νίσυρος.

Πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῶν νήσων, ἐδημιουργήθη καὶ ἡ πρώτη διαφωνία μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν, ὡς πρὸς τὴν ἀκολουθητέαν πολιτικὴν. Οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἐπέμενον νὰ ἀποβιβασθοῦν εἰς τὰς ἀκτὰς καὶ νὰ ἐλευθερώσουν, πλὴν τῶν νήσων, καὶ τὰ ἑλληνικὰ παράλια, οἱ δὲ Σπαρτιᾶται διεφώνουν, διότι ἐσκέπτοντο, ὅτι ἡ διατήρησις τῆς ἐλευθερίας τῶν παραλίων θὰ ἀπήτει διαρκῆ παρουσίαν ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ στόλου, πρὸς προστασίαν των. Καὶ ἡ Σπάρτη δὲν ἐπεθύμει νὰ διατηρῇ ἐπὶ μακρὸν δυνάμεις εἰς τοιαύτας μακρυνὰς ἀποστάσεις. Ἄνεζήτουν, λοιπόν, εὐκαιρίαν οἱ Σπαρτιᾶται, νὰ ἐγκαταλείψουν τὸν ἀγῶ-

να. Κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 478 π.Χ. ἐδημιουργήθη τὸ θέμα τῆς προδοσίας τοῦ Πausανίου. Οἱ Σπαρτιᾶται τὸν ἀνεκάλεσαν καὶ ἔστειλαν εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ τὸν Δόρκην μὲ συμβολικὴν μόνον δύναμιν. Οἱ σύμμαχοι δὲν ἐδέχθησαν νὰ τοῦ παραχωρήσουν τὴν ἡγεσίαν καὶ ὁ Δόρκης ἀπεχώρησε μὲ τοὺς ὀλίγους Σπαρτιάτας ὀριστικῶς τῆς ἀσιατικῆς ἐπιχειρήσεως. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπροχώρησαν τότε εἰς τὴν σύμπηξιν τῆς Δηλείου συμμαχίας, εἰς ἣν μεταξὺ τῶν πρώτων μετέσχε καὶ ἡ Νίσυρος μὲ τὰς ὑπολοίπους νήσους τοῦ δωδεκανησιακοῦ συμπλέγματος.

Ἡ συμμαχία ἰδρύθη τῷ 478 π.Χ., ὀριστικοποιήθη καὶ ἔλαβε τὴν τελικὴν της μορφήν τὸ 476 π.Χ. Διήρκεσε περὶ τὰ τεσσαράκοντα πέντε ἔτη. Καὶ ὡς σύλληψις καὶ ὡς ἐφαρμογή, ἡ συμμαχία ἦτο ἐν ἑκ τῶν πλέον μεγαλεπιβόλων σχεδίων, τὰ ὁποῖα συνέλαβον οἱ Ἀθηναῖοι. Κρινομένη ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων της, ὑπῆρξε μὲν μία μορφή ὑλοποιήσεως τῆς Πανελληνίου ιδέας καὶ μέχρι τινὸς ἔδρασε καὶ ἐπέτυχε πολλὰ σημαντικά, ταῦτοχρόνως ὅμως, μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου καὶ τὴν ἀλλαγὴν τῆς ἀρχικῆς της μορφῆς, διήρκεσε τοὺς Ἑλληνας καὶ ἐδημιούργησε μεταξὺ τῶν βαθύτατα μίση, ἐξετράπη δὲ οὐχὶ ἅπαξ εἰς πρωτοφανεῖς βαρβαρότητας.

Ἡ περσικὴ κυριαρχία ἐπὶ τῶν νήσων καὶ ἡ κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπιχειρήσεις ἀπέδειξαν, ὅτι ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἀνεξαρτησία τῶν ἐλληνικῶν πόλεων καὶ τῶν νήσων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διατηρηθῆ χωρὶς ναυτικὰς δυνάμεις. Ἡ δημιουργία καὶ ἡ διατήρησις μεγάλου ἐλληνικοῦ στόλου ἦτο ζωτικῆς σημασίας διὰ τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος. Οὔτε ἀνάπτυξις, οὔτε προκοπή, οὔτε ἐμπόριον, οὔτε πολιτικὰ σχέδια ἦτο δυνατόν νὰ γίνουιν, χωρὶς νὰ ἔχη προηγουμένως ἐξασφαλισθῆ ἡ ἐλευθεροπλοῖα καὶ ὁ ἔλεγχος τῶν θαλασσῶν. Μόνον οὕτω ἐνδεχομένη νέα ἐπιδρομὴ τῶν Περσῶν θὰ ἠμποδίζετο, ἡ ἀνάπτυξις τῶν πόλεων καὶ τῶν νήσων θὰ ἦτο ἀσφαλῆς καὶ βεβαία καὶ ἡ ἄσκησις μεγαλοπνόου πολιτικῆς θὰ ἦτο ἐφικτή.

Ἡ ναυτικὴ δύναμις τῶν Περσῶν ἦτο ὁ φοινικικὸς στόλος καὶ τὰ πλοῖα τῶν νήσων καὶ τῆς παραλίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τὸ δὲ ὀρμητήριον τοῦ περσικοῦ στόλου, ἀποβλέποντος εἰς τὴν κατάκτησιν τῶν νήσων καὶ τῆς Ἑλλάδος, ἦσαν πάντοτε αἱ αἰολικαί, ἰωνικαί καὶ δωρικαὶ νῆσοι καὶ αἱ ἀποικίαι τῆς Ἀσίας. Ἐὰν οἱ Πέρσαι ἐστεροῦντο τῶν νήσων καὶ τῶν παραλιῶν τῆς Ἀσίας, οὔτε ὁ στόλος τῶν Φοινίκων μόνος του ἦτο ἱκανὸς νὰ κυριαρχήσῃ τοῦ Αἰγαίου, οὔτε βάσεις ἐξορμήσεως ἀσφαλεῖς καὶ ἐγγὺς τοῦ στόχου τῶν ὑπῆρχον. Οἱ Ἀθηναῖοι, μὲ τὴν διακρίνουσαν αὐτοὺς διορατικότητα, ἀντελήφθησαν ἀμέσως τὴν ἀποφασιστικὴν σημασίαν τῆς δημιουργίας ἰσχυροῦ στόλου καὶ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ἀποικιῶν καὶ τῶν νήσων τῆς Ἀσίας. Ὁ Θεμιστοκλῆς, δημιουργὸς τοῦ ἀθηναϊκοῦ ναυτικοῦ, εἶχεν ἀποδείξει τὴν ἀλήθειαν τῶν ἀρχῶν αὐτῶν. Καὶ οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὴν συνήθη εἰς αὐτοὺς θέλησιν καὶ ἐπιμονὴν ἐπεδόθησαν εἰς τὴν δη-

μιουργίαν τῆς συμμαχίας. Ἡ Σπάρτη δὲν ἠθέλησεν οὔτε νὰ ἐννοήσῃ τὴν σημασίαν τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἀσίας, οὔτε νὰ ἀντιληφθῇ τὴν ἀνάγκην δημιουργίας στόλου, ἐνεργούντος μακρὰν τῆς ἐστίας του. Διὰ τοῦτο, μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Δόρκη, οὐκέτι ὕστερον ἐξέπεμψαν Λακεδαιμόνιοι, φοβούμενοι μὴ σφίσιον οἱ ἐξιόντες χεῖρους γίνωνται, ἀπαλλαξιόντες δὲ καὶ τοῦ Μηδικοῦ πολέμου καὶ τοὺς Ἀθηναίους νομίζοντες ἱκανοὺς ἐξηγεῖσθαι.

Ἡ ἰδέα μίας πανελληνίου συμμαχίας, εἰς τὴν ὁποίαν ὅλοι οἱ Ἕλληνες θὰ ἦνانون τὰς δυνάμεις των διὰ νὰ ἀπαλλαγῶν ἀπὸ τὴν περσικὴν δυναστείαν, ἦτο, ὡς φαίνεται, τῶν Χίων, τῶν Σαμίων, τῶν Λεσβίων καὶ τῶν ἄλλων νησιωτῶν, οἱ ὁποῖοι τὴν ἐπρότειναν εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Βεβαίως, ἐφ' ὅσον ἡ πρότασις ἀνταπεκρίνετο εἰς τοὺς πολιτικοὺς δραματισμοὺς τῶν Ἀθηναίων, τὴν ἐδέχθησαν ἀμέσως καὶ ἔσπευσαν νὰ τὴν ὑλοποιήσουν τὸ ταχύτερον δυνατόν, ὅρισαντες τὸν Ἀριστείδην ἐκπρόσωπόν των διὰ τὴν συζήτησιν τῶν λεπτομερειῶν. Οἱ νησιῶται ἐξ ἄλλου ἐγνώριζον ὅτι αἱ νίκαι τῶν Ἑλλήνων δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἀναστειλοῦν ἐπὶ μακρὸν ἢ νὰ ματαιώσουν τὰ κατακτητικὰ σχέδια τῶν Περσῶν. Μία συνεπῶς μόνιμος δύναμις ἀμύνης καὶ προστασίας των ἦτο ἐπιβεβλημένη. Συνήφθη οὕτω ἡ συμμαχία, ἡ ὁποία εἶχεν ἀμυντικὸν καὶ ἐπιθετικὸν χαρακτῆρα, ἐφ' ὅσον εἰς τοὺς σκοποὺς τῆς ἦτο καὶ ἀμύνεσθαι ὧν ἔπαθον δηοῦντας τὴν βασιλέως χώραν. Εἰς τὴν συμμαχίαν μετέσχον τελικῶς ἄνω τῶν 250 πόλεων καὶ νήσων. Ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν συμμαχίαν ἐγένετο ἐκουσίως. Αἱ σύμμαχοι πόλεις καὶ νῆσοι διετήρησαν τὴν αὐτονομίαν των καὶ ἀνεξαρτησίαν τοῦλάχιστον κατὰ τὴν πρώτην περίοδον. Ἀργότερον, διεκρίνοντο εἰς ὑποτελεῖς, ἦτοι ὑποχρέους καταβολῆς τέλους μόνον, ὡς ἡ παρὰ τὴν θάλασσαν Καρία, οἱ παρὰ τὴν Καρίαν Δωριεῖς, ἡ Ἰωνία, πλὴν τῆς Χίου καὶ Λέσβου, καὶ αἱ Κυκλάδες, πλὴν τῆς Μήλου καὶ Θήρας, καὶ εἰς συμμετέχοντας δι' ἰδίου στόλου, ὡς ἡ Χίος, Λέσβος κλπ. Ἡ αὐτονομία καὶ ἡ ἀνεξαρτησία τῶν συμμάχων περιοριζέτο βεβαίως ἐκ τῶν ὑποχρεώσεων τῶν ἀπορρουσῶν ἀπὸ τὴν συμμαχίαν. Ἐδρα τῆς συμμαχίας ἦτο ἡ Δῆλος καὶ τὸ Ἱερὸν τοῦ Δηλίου Ἀπόλλωνος. Οὕτω, ἡ ἔδρα εὕρισκετο εἰς τὸ μέσον τοῦ Αἰγαίου καὶ ἱκανοποιεῖ τοὺς Δωριεῖς, διότι ὁ Ἀπόλλων ἦτο ὁ φυλετικὸς θεὸς των. Τὰ ὄργανα τῆς συμμαχίας ἦσαν ἡ κοινὴ σύνοδος, ἦτοι ἡ συνέλευσις τῶν ἀντιπροσώπων ὄλων τῶν συμμάχων, συνερχομένη κατ' ἔτος ἐν Δήλῳ. Τῆς κοινῆς συνόδου προήδρευον οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες καὶ ἐστρατήγουν τῆς συμμαχίας. Τῷ 454 π.Χ., μετὰ δηλαδὴ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου ἐν Αἰγύπτῳ, ἡ ἔδρα τῆς συμμαχίας καὶ ὁ θησαυρὸς μετεφέρθησαν εἰς Ἀθήνας, εἰς τὸν ὀπισθόδομον τοῦ Παρθενῶνος, διὰ νὰ εἶναι ἐν ἀσφαλείᾳ, εἰς τὴν πραγματικότητα ὁμοῦς ἢ μὲν σύνοδος συνήρχετο διὰ νὰ κυρώσῃ τυπικῶς τὰς ἀποφάσεις τῶν Ἀθηναίων, ὁ δὲ θησαυρὸς ἐνεσωματώθη εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον τῶν Ἀθηναίων. Ἡ

κοινή σύνοδος ἀπεφάσιζεν ἐφ' ὄλων τῶν ζητημάτων τῆς συμμαχίας, ἐκτελεστικῆς δὲ τῶν ἀποφάσεών της ἦσαν αἱ Ἀθηναίαι. Ἐκαστος διέθετε μίαν ψήφον.

Ἡ κοινή σύνοδος ὥριζε δέκα Ἀθηναίους ὡς Ἑλληνοταμίας. Ἡ ἐξουσία τῶν Ἑλληνοταμιῶν ἦτο μεγάλη. Οὗτοι διεχειρίζοντο τὸν θησαυρόν, ἦτοι τὸ κοινὸν ταμεῖον, διηύθυνον τὴν συμμαχίαν, εἶχον τὴν φροντίδα παρακολουθήσεως τῆς ὁμαλῆς λειτουργίας αὐτῆς, ἐμερίμων διὰ τὴν εἰσπραξίν τῶν φόρων καὶ ἐλογοδότηον καθ' ἕκαστον ἔτος εἰς τὴν κοινήν σύνοδον. Οἱ εἰσπραττόμενοι φόροι ἐφυλάσσοντο μερίμνη τῶν Ἑλληνοταμιῶν εἰς τὸ Ἱερόν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ὠνομάζοντο *θησαυρός*. Ὁ φόρος ἐκάστου μέλους ἐκανονίζετο βάσει τῶν ἀναγκῶν τῆς συμμαχίας. Οὕτω, ὁ πρῶτος καθορισμὸς τῶν ἀναγκῶν τῆς συμμαχίας, γενόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου, ἀνήρχετο εἰς 460 τάλαντα κατ' ἔτος. Βάσει τοῦ συνολικοῦ τούτου ποσοῦ, ἐγένετο ὁ κατὰ σύμμαχον προσδιορισμὸς τοῦ καταβλητέου φόρου, ὅστις ἴσχυε διὰ μίαν τετραετίαν. Τὸ κριτήριον τοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ φόρου ἦτο κυρίως ὁ ἔγγειος πλοῦτος τοῦ συμμάχου καὶ ἡ ναυτικὴ του δύναμις. Εἰς καταβολὴν φόρου ὑπεχρεοῦντο ὅλοι, πλην ἐκείνων οἵτινες παρεῖχον εἰς τὴν συμμαχίαν αὐτοῦσιον στόλον. Ἄλλως, ἄλλοι συνεισέφερον μερικῶς μὲν στόλον καὶ μερικῶς φόρον, ἄλλοι κατέβαλλον μερικῶς φόρον καὶ εἰσέφερον μερικῶς εἰς ἄνδρας, οἱ πλεῖστοι ὁμῶς εἰσέφερον μόνον φόρον. Ὁ ἐλλαδικὸς χῶρος διηρέθη εἰς διαμερίσματα, καὶ ὁ εἰς ἕκαστον ἐπιβαλλόμενος φόρος εἶχεν ἄντιστοιχον ὄνομα. Ὑπήρχεν ὁ ἐλλησπόντιος φόρος, ὁ ἐπὶ τὴν Θράκην, ὁ ἰωνικὸς, καρικὸς καὶ νησιωτικὸς. Ὁ καρικὸς φόρος περιελάμβανε τὴν περιοχὴν ἀπὸ Λυκίας καὶ Παμφυλίας μέχρι τῆς Δωρίδος μετὰ τῶν νήσων καὶ ἰδία τῆς Ρόδου, Κῶ, Καλύμνου, Καρπάθου, Χάλκης, Κάσου, Τήλου, Νισύρου, Ἀστυπαλαίας.

Ἡ Νίσυρος, ὡς καὶ ἄλλαι δωρικαὶ νῆσοι, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν των ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, μετέσχον ἐνεργῶς τῆς συμμαχίας. Κατ' ἀρχὰς βεβαίως ἔδωσαν τὸν ὄρκον τὸν καθιερωμένον εἰς τοὺς συμμετέχοντας εἰς τὴν συμμαχίαν: *τοὺς ὄρκους ὤμοσεν, ὥστε τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν εἶναι καὶ φίλον ἐφ' οἷς καὶ τοὺς μύδρους ἐν τῷ πελάγει καθεῖσαι*, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὴν *Πολιτείαν Ἀθηναίων*. Ἡ ὄρκομωσία ἔλαβε χώραν τρία ἔτη μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν. Προηγήθησαν διασκέψεις τῶν πόλεων καὶ νήσων, αἵτινες θὰ ἦσαν ἀρχικὰ μέλη τῆς συμμαχίας, καὶ ἡ Νίσυρος ἐστειλε τοὺς ἰδικούς της ἀντιπροσώπους. Ἡ διάσκεψις ἐτέλει ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀριστείδου, ὁ ὁποῖος ἀνέπτυξεν ὅλως ἰδιαιτέραν πρωτοβουλίαν, ὧν ὁ οὐσιαστικὸς ρυθμιστικὸς τῶν θεμάτων. Οὗτος καὶ καθώρισε τὰς ἀνάγκας εἰς τὰ χρήματα τῆς συμμαχίας καὶ ὥρισε τὸ καταβλητέον ἑτησίως ὑφ' ἐκάστου τῶν συμμάχων, ποσόν. *Καὶ τοὺς φόρους οὗτος τάξας ταῖς πόλεσιν τοὺς πρώτους, ἔτει τρίτῳ μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν ἐπὶ*

Τιμοσθένης ἄρχοντας, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης. Ἀφοῦ οἱ μετέχοντες ἀντιπρόσωποι συνεφώνησαν ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τῆς συμφωνίας, ἔλαβον χώραν αἱ κεκανονισμένα τελεταὶ καὶ ἐγένετο ἡ τυπικὴ καὶ πανηγυρικὴ δῆλωσις τῆς δεσμεύσεως ἐκάστου, δηλαδὴ τῆς ὑπογραφῆς, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον, τῆς συνθήκης. Ἡ ἀνάληψις δεσμεύσεως ἦτο μία τυπικὴ διαδικασία. Ἐγένετο ἐπὶ κλησις τοῦ θείου, ἐν συνεχείᾳ ἕκαστος ἀντιπρόσωπος — καὶ ἀσφαλῶς καὶ ὁ Νισύριος — ἐλάμβανε πυρακτωμένα τεμάχια λίθου ἢ σιδήρου καὶ τὰ ἔρριπτεν εἰς τὴν θάλασσαν, ἐπικαλούμενος ταῦτο χρόνως τὴν ὄργην τῶν θεῶν καὶ βαρείας κυρώσεις ἐὰν καθίστατο ἐπίορκος. Ὁ κ. Ἰ. Ν. Καζαβῆς ἀναφέρει ὅτι ἡ ρῖψις τῶν *μόδρων* ἐξέφραζε συμβολικῶς τὴν ἰδέαν, ὅτι ἡ ὑποχρέωσις συμμετοχῆς τῆς Νισύρου εἰς τὴν συμμαχίαν θὰ ὑφίστατο, μέχρις ὅτου τὸ μέταλλον *ἐγεροθῆ* ἐξ ἰδίου του ἀπὸ τὸν *πυθμένα* καὶ *πλή* εἰς τὴν *ἐπιφάνειαν*.

Ἡ Νίσυρος μετέσχε τῆς συμμαχίας ὡς ἐλευθέρα καὶ ἀνεξάρτητος νῆσος. Μετεῖχον δέ, ὄχι μόνον ἡ καθαυτὸ νῆσος μὲ τὴν πόλιν καὶ τοὺς οἰκισμοὺς της, ἀλλὰ καὶ αἱ παρακείμεναι νησίδες, αἵτινες ὑπήγοντο εἰς τὴν κυριότητα τῆς κυρίας νήσου καὶ ἀπετέλουν ἀναπόσπαστον τμήμα τοῦ ἐδάφους της, ὡς τὸ Γυαλί, ἡ Πυργούσα, καὶ αἱ ὅποια φαίνεται ὅτι κατοκοῦντο ὑπὸ Νισυρίων τὴν ἐποχὴν αὐτὴν. Πρέπει νὰ ἦτο ἤδη ἐλευθέρα καὶ ἀνεξάρτητος ἡ Νίσυρος, διότι εἰς τὴν συμμαχίαν μόνον ἐλεύθεροι νῆσοι μετεῖχον. Ἦτο δὲ καὶ ἀνεξάρτητος, δηλαδὴ δὲν ὑπήγετο ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν ἄλλης νήσου τοῦ συγκροτήματος, ὡς τῆς Ρόδου ἢ τῆς Κῶ ἢ τῆς Καρίας, διότι μόνον οὕτω ἡ Νίσυρος ἠδύνατο νὰ ἀναλάβῃ δεσμευτικὰς ὑποχρεώσεις πρὸς τρίτους καὶ νὰ ἀναδεχθῆ τὴν ὑποχρέωσιν καταβολῆς ἰδίου φόρου. Τὸ ὅτι αἱ παρὰ τὴν Καρίαν νῆσοι, ἐν αἷς καὶ ἡ Νίσυρος, χαρακτηρίζονται ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου ὡς *ὑποτελεῖς*, δὲν σημαίνει ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς συνάψεως τῆς συμμαχίας, ἦτοι τῷ 478 καὶ 477 π.Χ., εἶχε καθ' οἰονδήποτε τρόπον μειωμένα κυριαρχικὰ δικαιώματα. Ἡ ἔννοια τῆς λέξεως *ὑποτελής* ἐσήμαινεν ὅτι, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς ἄλλας νήσους ἢ πόλεις, αἵτινες παρεῖχον αὐτοῦσιον στόλον, αἱ παρὰ τὴν Καρίαν νῆσοι παρεῖχον εἰς τὴν συμμαχίαν εἴτε τὸν φόρον, δηλαδὴ τὸ τέλος, εἴτε τέλος καὶ ναύτας. Ἐξ ἄλλου, ὁ Θουκυδίδης ἀναφέρεται εἰς τὴν κατάστασιν τῶν καρικῶν νήσων τὴν ἐποχὴν τῆς ἐκρήξεως τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἦτοι περὶ τὰ 45 ἔτη μετὰ τὴν σύναψιν τῆς συμμαχίας. Καὶ ἐν τῷ μεταξὺ πολλὰ συνέβησαν.

Ἡ Νίσυρος μετεῖχε καὶ τῆς ἐν Δήλῳ τακτικῆς ἐτησίας συνόδου, καθ' ἣν ἐρρυθμίζοντο ὅλα τὰ θέματα τῆς συμμαχίας καὶ τὸ πρόγραμμα δράσεώς της κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος καὶ ἐνέκρινε διὰ τῶν ἀντιπροσώπων της τὴν λογοδοσίαν τῶν Ἑλληνοταμιῶν. Οἱ Νισύριοι ἀντιπρόσωποι ἐξελέγοντο ὑπὸ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου, δοθέντος ὅτι, μετὰ τὴν ἀποτίναξιν τοῦ περ-

σικοῦ ζυγοῦ, ἡ Νίσυρος ἀπετίναξε καὶ τὸ καθεστῶς τῶν τυράννων καὶ καθίδρυσε τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα τῶν Δωριέων τῆς Ἀσίας, ὅμοιον μὲ τὸ καθίδρυσθὲν εἰς Κάλυμνον καὶ Κῶ.

Ἡ Νίσυρος ἀρχικῶς ἀνήκεν εἰς τὴν περιοχὴν τῶν παρὰ τὴν Καρίαν νήσων. Ἡ ὅλη συμμαχία, ἀπὸ ἀπόψεως φορολογικῆς, εἶχε διαιρεθῆ εἰς πέντε διαμερίσματα: τὸν Ἑλλησποντον, τὴν Θράκην, τὴν Ἰωνίαν, τὴν Καρίαν καὶ τὰς νήσους. Ἀπὸ τοῦ 437 π.Χ. ἡ περιοχὴ τῆς Καρίας ἐνοῦται μὲ τὴν Ἰωνίαν καὶ τοῦ λοιποῦ ὁ καταβαλλόμενος φόρος ἀναφέρεται ὡς ἰωνικός. Ἀπὸ ἐπιγραφᾶς ἀνευρεθείσας εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῆς ἀκροπόλεως καὶ ἐξ ἄλλων στοιχείων, προκύπτει ὅτι ἡ Νίσυρος κατέβαλλεν εἰς τὴν συμμαχίαν ἀξιόλογον φόρον, ἐξ οὗ συνάγεται ὅτι ἀπετέλει ἐνεργὸν μέλος τῆς συμμαχίας. Οὕτω, τῷ 478 π.Χ. ἐμφανίζεται ἀναγεγραμμένη δι' ἑν καὶ ἡμισυ τάλαντον, τῷ 460 διὰ 1000 δραχμάς, τῷ 454 διὰ 3000 δραχμάς, τῷ 442 διὰ 3000 δραχμάς. Ἡ Νίσυρος παρέμεινεν ἐνεργὸν μέλος τῆς συμμαχίας μέχρι τοῦ 411 π.Χ.

Ὡς ἤδη ἐλέχθη, καὶ ἡ ἀρχικὴ προσχώρησις καὶ ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν συμμαχίαν κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἰσχύος της, ἦτο ἐλευθέρα. Αἱ συμμετέχουσαι πόλεις καὶ νῆσοι μετεῖχον ἰσοτίμως εἰς τὴν συμμαχίαν, ἀναγνωρίζουσαι βεβαίως προβάδισμα καὶ βαρύνουσαν γνώμην εἰς τοὺς Ἀθηναίους, οἱ ὅποιοι, ὄχι μόνον ἐστρατήγουν, ἀλλὰ καὶ ἀνεδέχοντο τὸ μέγιστον μέρος τῶν βαρῶν αὐτῆς. Ὅταν ἀργότερον αἱ Ἀθηναὶ κατέστησαν μέγα καὶ ἰσχυρὸν ναυτικὸν κράτος, οὐσιαστικῶς κατήργησαν τὴν ἰσοτιμίαν καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν συμμάχων τῶν καὶ ἐπροχώρησαν εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς ἡγεμονίας των. Ἡ Νίσυρος, ὡς καὶ αἱ ἄλλαι νῆσοι, παρέμειναν κατ' ὄνομα ἐλευθεραὶ καὶ ἀνεξάρτητοι καὶ ἰσοτίμοι ἑταῖροι. Εἰς τὴν πραγματικότητα, διὰ πολλῶν μεθόδων, οἱ Ἀθηναῖοι ἤσκουν ἔλεγχον ἐπὶ τῆς πολιτικῆς τῶν συμμάχων τῶν καὶ προέβαινον εἰς παντοειδεῖς αὐθαιρεσίας. Μὲ τὸ πρόσχημα τῆς κανονικῆς καταβολῆς τοῦ φόρου, ἐστελλον εἰς τὰς νήσους τοὺς φρουράρχους καὶ τοὺς ἐπισκόπους μὲ μικρὰς φρουράς. Τὸ κυριώτερον ἔργον αὐτῶν ἦτο ἡ παρακολούθησις τῶν ἀντιδράσεων τῶν νήσων καὶ ἡ ἐνημέρωσις τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὅποιοι συχνὰ καὶ ὑπὸ πολλὰς προφάσεις ἐπενέβαινον καὶ ἐρρῦθμιζον, κατὰ τὸ δοκοῦν, τὰ ἐσωτερικὰ τῶν πόλεων καὶ τῶν νήσων. Οὕτω καὶ ἡ Νίσυρος κατέστη ἐξάρτημα τῆς Ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ VIII

Ἡ ΝΙΣΥΡΟΣ ΤΟΝ V ΑΙΩΝΑ

Βιβλιογραφία: Μ. Χαβιαρᾶ, *Νισύρου Ἐπιγραφαί*, ἐν Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδι 1913, σελ. 7 κ.ἑ. *Inscriptiones insularum maris Aegaei*, Fasciculus III, ἐξ οὗ καὶ ἡ ἀρίθμησις τῶν ἐπιγραφῶν. Καζαβῆ Ἰ. ἐνθ. ἀν. Κοντοβεροῦ Λ.,

‘Ο ‘Εφρηβος τῆς Νισύρου, Ν.Χ. 1957. Barker E., ἔνθ. ἀν. Volonakis, ἔνθ. ἀν. Giulio Jacopi, *Scavi e Ricerche di Nisiro*, ἐν Clara Rhodos, 1933, 11, σελ. 468 κ.έ. Devambez P., *Greek Painting*, London, 1962. Dawkins and Wace, ἔνθ. ἀν. Hill G., ἔνθ. ἀν. Hicks and Hill, ἔνθ. ἀν. Cook R.M., ἔνθ. ἀν. Lawe A., ἔνθ. ἀν. Lullis R. and Hirmer, ἔνθ. ἀν. Nilson M.P., ἔνθ. ἀν. Rose H.J., ἔνθ. ἀν. Richter G.M.A., ἔνθ. ἀν. Siclair T.A., ἔνθ. ἀν. Flegel, ἔθν. ἀν. Γ. Γεωργαλά, ‘*Η νῆσος Νίσυρος*, ἐν Ν.Χ., 1958, σελ. 22-23.

1. ‘Ο 5ος π.Χ. αἰὼν σημειώνει τὴν ἔναρξιν τοῦ κλασικοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Οἱ παλαιότεροι κοινωνικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἀγῶνες εἶχον παραχωρήσει τὴν θέσιν των εἰς σταθερὰ πολιτικὰ σχήματα καὶ κοινωνικὰ καθεστῶτα. ‘Η μεγάλη οικονομικὴ ἀνθσις παρείχεν ἀφθόλους τὰς προ-υποθέσεις ἀναπτύξεως τῆς ποιήσεως, τῆς φιλοσοφίας, τῆς τέχνης. ‘Η θρησκεία εἶχε σχηματοποιηθῆ εἰς τὰς γνωστὰς αἰσθητικὰς της μορφάς. Μέσα εἰς τὸ γενικὸν κλίμα τῆς ἀνατάσεως, ἡ Νίσυρος ἐχάραξε καὶ ἠκολούθησε τὸν δρόμον της καὶ ἐκαλλιέργησε τὸν πολιτισμὸν της.

‘Η διαμορφωθείσα θρησκεία εἰς τὴν Νίσυρον, τὸν 5ον αἰῶνα, εἶναι ἡ ἐπικρατήσασα θρησκεία τοῦ ἑλληνικοῦ πανθέου. Λόγω ἀπουσίας δογματικῆς ἀκαμψίας καὶ τελετουργικῆς αὐστηρότητος εἰς τὴν βασικὴν θρησκείαν, εὐκόλως ἐπέδρων αἱ ἑκασταχοῦ κρατοῦσαι συνθήκαι καὶ ἐδημιούργουν τοπικὰς παραλλαγὰς τῆς λατρείας. Εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν ἐπιχωρίων θρησκευτικῶν προτιμήσεων, διεδραμάτισαν σπουδαῖον ρόλον οἱ μῦθοι, αἱ παραδόσεις, καὶ κυρίως οἱ καλλιτέχναι κάθε περιοχῆς. Εἰς τὴν Νίσυρον ἐλατρεύετο κατ’ ἐξοχὴν ὁ Ποσειδῶν, υἱὸς τοῦ Κρόνου, ἀδελφὸς τοῦ Διὸς καὶ κύριος τοῦ ὑγροῦ στοιχείου. Πολλοὶ εἶναι οἱ δεσμοί, οἱ ὅποιοι τὸν συνδέουν μὲ τὴν Νίσυρον καὶ τὸν καθιστοῦν θεὸν προστάτην τῆς νήσου. Εἰς αὐτὸν ὀφείλει τὴν ὑπαρξίν της. *Ποσειδῶν διώκων ἕνα τῶν γιγάντων, Πολυβότην, ἀποθραύσας τριαίνη τρύφος τῇ Κῶ ὑπ’ αὐτὸ βάλοι καὶ γένοιτο νῆσος τὸ βληθέν, ἡ Νίσυρος*. Εἶναι ὁ προστάτης τῶν πλοίων καὶ τῶν ναυτίλων καὶ ἡ Νίσυρος εἶναι κατ’ ἐξοχὴν ναυτικὴ νῆσος. Εἶναι ὁ θεὸς τῶν σεισμῶν. ‘Εκ τῆς ‘Αλίας, ἀδελφῆς τῶν Τελχίνων, ἐγέννησε τὴν Ρόδον. ‘Η Νίσυρος εἶχεν ἀνεγείρει, πρὸς τιμὴν τοῦ προστάτου της, περιώνυμον ναόν. ‘Η θέσις του ἦτο πλησίον τοῦ λιμένος, ἐντὸς τῆς πόλεως. ‘Ανεφέρετο καὶ ὡς ‘Αργεῖος Ποσειδῶν. ‘Η μορφή τοῦ θεοῦ εἰκονίζετο ἀνάγλυφος εἰς νισυριακὰ νομίσματα. Παρουσιάζετο, εἴτε καθήμενος ἐπὶ βράχου καὶ κρατῶν τρίαίναν, μὲ τὸ ἱμάτιον καλυπτον τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος, εἴτε ὡς ἀνάγλυφος κεφαλὴ μὲ πυκνὴν κόμην καὶ ὑπογένειον. Τὰ σύμβολά του, ἡ τρίαίνα καὶ ὁ δελφίν, συχνὰ εἰκονίζοντο ἐπίσης εἰς νομίσματα τῆς Νισύρου. Εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ οἱ πολῖται τῆς νήσου ἀφιέρουν χαριστήριους στήλας, πρὸς τιμὴν αὐτοῦ. Οὕτω, ἡ ὑπ’ ἀριθ. 103

ἐπιγραφή ἀναφέρει Ποσειδᾶν Ἀργεῖω καὶ Ἄρει χαριστήριον. Ἡ ἑορταστικὴ λατρεία τοῦ Ποσειδῶνος περιελάμβανε τὰς κατ' ἔτος θυσίας καὶ ἀγῶνας γυμνικοὺς καὶ μουσικοὺς. Ἐλατρεύετο ἐπίσης ὁ Ἀπόλλων. Ἦτο ὁ κατ' ἐξοχὴν δωρικὸς θεὸς, προστάτης τῆς δωρικῆς Ἐξαπόλεως, εἰς ἣν μετεῖχε καὶ ἡ Νίσυρος. Ὁ τόπος τῶν συνόδων τοῦ κοινοῦ τῆς Ἐξαπόλεως ἦτο ὁ παρὰ τὸ Τριόπιον μέγας ναὸς του. Ἡ ὑπ' ἀριθ. 92 ἐπιγραφή ὀμιλεῖ διὰ τὸν ἄκανθον τὸν ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Δηλίου. Ὑποτίθεται, ὡς ἐκ τούτου, ὅτι ὑπῆρχεν ἐν Νισύρῳ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἐλατρεύετο δὲ ὡς Δῆλιος, Κάρνειος, Νισυρείτης, καὶ Δελφίνιος ἢ Δελφίδιος. Ἡ ἐπιγραφή ὑπ' ἀριθ. 5 ἀναγράφει: Φιλόκριτος Ἀναξίδιος ἱερατεύσας Ἀπόλλωνι Δελφιδίῳ. Ὁ Ἀπόλλων, ὡς Δελφίνιος ἢ Δελφίδιος, ἐλατρεύετο κυρίως ἐν Κρήτῃ. Ἄλλη ἐπιγραφή ἀναγράφει: Μηροφάνης Μηροφάνους Σμυρναῖος Ἀπόλλωνι Νισυρείτι ἐπιφανεῖ εὐχὴν. Ὡς Νισυρείτης Ἀπόλλων ἐλατρεύετο καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Λυδίας. Πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος ἑορτάζοντο τὰ Κάρνεια. Ἐκ τῆς ἑορτῆς ἔλαβε τὸ ὄνομα του καὶ ὁ μὴν Κάρνειος (μεταξὺ Αὐγούστου καὶ Σεπτεμβρίου), ἀναφερόμενος εἰς ἐπιγραφὰς εὐρεθείσας ἐν Νισύρῳ. Ἦτο μὴν τοῦ δωρικοῦ μηνολογίου. Τὰ Κάρνεια ἑορτάζοντο εἰς ὅλας τὰς δωρικὰς περιοχάς. Αἱ ἑορταὶ τῶν Καρνείων, πρὸς τιμὴν τοῦ Καρνείου Ἀπόλλωνος, διήρκουν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. Ὁ Ἀπόλλων εἶναι ὁ ἐπικρατέστερος θεὸς τῆς περιοχῆς τῆς Δωδεκανήσου. Ἐχαρακτηρίζετο ὑπὸ τῶν Δωριέων Φοῖβος, Αἰγλήτης, Πύθιος, Δέλφειος, Νυμφαγέτης. Ἐξεπροσώπει τὸ δωρικὸν πνεῦμα. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Διόνυσον, ἀσιατικὸν θεόν, ἐξέφραζεν ὁ Ἀπόλλων τὸ πνεῦμα τῆς ἰσορροπίας καὶ ἡ λύρα του ἐσυμβόλιζε τὴν παγκόσμιον ἁρμονίαν. Ὡς νησιώτης, ἦτο προστάτης τῶν νήσων. καὶ ὡς Δελφίνιος, ἦτο ὁδηγὸς τῶν πλοίων. Εἰς τὴν Νίσυρον ἔθεωρεῖτο προστάτης τῶν ποιμνίων, τῶν κοινωνικῶν παραδόσεων καὶ τῶν νόμων καὶ τῶν στρατιωτῶν. Ὅπως εἰς ὅλας τὰς περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος, οὕτω καὶ εἰς τὴν Νίσυρον ἐλατρεύετο καὶ ὁ πατὴρ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων, ὁ Ζεὺς. Εἰς τὴν Νίσυρον εἶχεν ἴδιον ἱερὸν καὶ ἐλατρεύετο ὡς Ζεὺς Μειλίχιος. Ἡ μία ἐπιγραφή ἀναφέρει:

... Κιλίξ... Κλέων Πισίδαξ ὧς
 Καππαδοξ...ος καππαδοξ, ἀνδρόφιλος Κῶος
 Ἡρόδοτος Κῶος Δαμοκράτης Ἐφέσιος... Καππαδοξ
 Ἐκαταῖος Θεῶξ

Διὶ Μελιχίῳ χαριστήριον

Ἡ ἄλλη ἐπιγραφή ἀναφέρει:

Κλεύδικος Βουλαγόρα τοῦ Κλευδίκου

Διὶ Μελιχίῳ καὶ τῷ δάμῳ

Ὡς Μειλίχιος ὁ Ζεὺς ἐλατρεύετο κυρίως εἰς τὰς Ἀθήνας, ἡ δὲ ἑορτὴ πρὸς τιμὴν τοῦ ἦτο ἡ μείσθη τῆς πόλεως. Ὁ Θουκυδίδης ἀναφέρει ὅτι ὁ Κύλων, θέλων νὰ καταλάβῃ τὴν Ἀκρόπολιν, ἠρώτησε τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν πότε ἔπρεπε νὰ προβῆ εἰς τὴν ἐνέργειαν. Τὸ Μαντεῖον τοῦ ἀπάντησε τὴν μεγαλυτέραν ἑορτὴν τοῦ Διὸς. Ὡς ἦτο φυσικόν, ὁ Κύλων ὑπέθεσε τὴν μεγαλυτέραν πανελληνίως ἑορτὴν τοῦ Διὸς καὶ αὐτὴ ἦτο ἡ Ὀλυμπιακὴ ἑορτὴ. Ἀπέτυχεν ὅμως διότι ἔστι γὰρ Ἀθηναίους Δάσια, ἃ καλεῖται Διὸς ἑορτὴ Μειλίχιον μείσθη. Τὸ ἐν Νισύρῳ ἱερὸν τοῦ Μειλίχιου Διὸς φαίνεται ὅτι ἔκειτο πλησίον τοῦ σημερινοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ἐκεῖ εὐρέθησαν σαφῆ ἴχνη τοῦ ναοῦ καὶ αἱ χαριστήριοι πρὸς τὸν θεὸν στήλαι. Ἐκ παραλλήλου μὲ τὸν Μειλίχιον Δία, ἐλατρεύετο εἰς τὴν Νίσυρον καὶ ἡ Ἥρα. Ἐχαρακτηρίζετο ὡς *Ὀυρανία* καὶ *Δέσποινα* τῆς *Νισύρου*. Ὁ κ. Ἰ. Καζαβῆς ἀναφέρει ἀπόσπασμα τοῦ Φιλάρχου, συμφώνως πρὸς τὸ ὅποιον, κατὰ τὰς τελετὰς πρὸς τιμὴν τῆς Ἥρας, μόνον ἐνήλικες ἐλεύθεροι πολῖται ἠδύναντο νὰ συμμετέχουν εἰς αὐτάς. Ἡ τοιαύτη ἰδιοτυπία μόνον ἐν Νισύρῳ διεπιστοῦτο. *Νισύριοι δὲ μόνον μὲν ἐλεύθεροι ἱεροεργοί. ἀνδράσι προσκηνοῖσιν ἐλεύθερον ἄμαρ ἔχοντες. δούλων δ' οὐ τοῖς πάμπαν ἐσέρχεται οὐδ' ἡβαῖον. Δούλοι οὐ παραγίγνονται εἰς τὴν ἐδωχίαν.*

Ὡς προκύπτει ἐξ ἐπιγραφῶν, ἐν Νισύρῳ ἐλατρεύετο καὶ ὁ Διόνυσος. Ἡ μία ἐξ αὐτῶν ὀμιλεῖ περὶ *Διονυσιαστῶν Ἐδουθεμιδίων*. Αἱ ἑορταὶ πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου ὁμοίᾳζον μὲ τὰς μυστηριακὰς τελετὰς καὶ μιμήσεις τοῦ μύθου τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Κόρης, ὡς ἐτελοῦντο εἰς τὴν περιόχην τοῦ Παγγαίου καὶ τὴν Θάσον. Πλὴν δὲ τοῦ μιμικοῦ εἶχον καὶ ὄργανιστικὸν χαρακτήρα. Φαληφόρος πομπὴ μὲ ἐστεφανωμένας νεάνιδας κανιστροφόρους ἔφερον τὰ ὄργανα τοῦ θεοῦ, σύμβολα τῆς παραγωγικῆς δυνάμεως, ρόδα καὶ δοχεῖα πλήρη οἴνου. Τῆς πομπῆς ἠγεῖτο ὀδηγούμενος τράγος, ὅστις ἐθυσιάζετο καὶ ἐψάλλοντο φαλλικὰ ἄσματα.

Ἐξ ἐπιγραφῶν ἐπίσης γνωρίζομεν ὅτι ἐλατρεύετο ὁ Ἄρης, θεὸς τοῦ πολέμου, καὶ ὁ Ἑρμῆς, θεὸς τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν ὁδῶν, καθὼς καὶ ἡ Ἄρτεμις καὶ ἡ Πάνδημος Ἀφροδίτη, ἧς ἡ λατρεία εἰσῆχθη ἐν Νισύρῳ μὲ τὰ τυπικὸν τῆς Ἀνατολῆς. Ἐκ τῶν ἡσσοнос σημασίας θεοτήτων, προσωποποιουσῶν τὰς περιπετείας τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἐλατρεύετο ἡ Λήθη, ἡ Τύχη, ἧτις εἰς ἄλλους μὲν διένεμεν ἐν ἀφθονίᾳ τὰ δῶρα τῆς, ἐνῶ ἀπὸ ἄλλους ἐστέρει τὰ πάντα, καὶ ἡ ὁποία εἰς εὐρεθεῖσαν ἐπιγραφὴν χαρακτηρίζεται ὡς *Μεγάλη Θεὰ Τύχη*, καθὼς ἐπίσης ἐλατρεύετο καὶ ἡ Μοῖρα. Ἀξιοπρόσεκτον εἶναι ὅτι εἰς τὸ ἀνευρεθὲν ἐπιτύμβιον ἡ Μοῖρα ἀναφέρεται εἰς τὸν ἐνικὸν ἀριθμὸν. Τὸν τύπον *Μοῖρα* ἀντὶ *Μοῖραι* χρησιμοποιεῖ κυρίως ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Πίνδαρος. Κατὰ τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν, ὁ ἴδιος ὁ Ζεὺς καὶ οἱ θεοὶ εἶναι ὄργανα τῆς Μοῖρας. Τὰ δῶρα τῆς ἔχουν φυ-

σικήν νομοτέλειαν καὶ αἱ ἀποφάσεις της εἶναι ἀναπότρεπτοι καὶ ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τὴν ἐλευθέραν βούλησιν. Ἐλατρεύετο ἐπίσης, ὡς ἦτο φυσικόν, ὁ Ἄσκληπιός.

Μία περιέργος ἐπιγραφή, εὑρεθεῖσα ἐν Νισύρῳ ἔχει οὕτω :

.....
εἰ δέ τις καθάπτῃ ἢ ἐπίσταμα
ἐπιστάι, ἀποτεισάτω δραχμὰς μυρίας
καὶ αἰρέτω τὸν νεκρόν, ἢ τὸ ἐπίσταμα εἰ δέ
κα μὴ ἄρῃ αἰρόντων τοὶ προστάται.
εἰ δέ καὶ μὴ ἄρῳντι τοὶ προστ
αται, ἀποτείσαντω ἕκαστος.
δραχμὰς χιλίας ἐν εὐθύναις.
Φαινέτω δὲ ὁ χρηρίζων ἐπὶ τῶν
ἡμίσει ἐπὶ.....

Κατὰ μίαν ἄποψιν, ὑποστηριζομένην ὑπὸ τῶν Loch καὶ Hiller, ἡ διάταξις αὕτη περὶ ἐνταφιασμοῦ ἀφεώρα τοὺς τυράννους. Κατὰ τὸν Hermann, ἡ διάταξις ἀφορᾷ εἰς ταφήν νεκρῶν ἐξ ἐνδοπολιτειακῶν ἀγώνων. Κατὰ τὴν γνώμην μου, βασιζομένην ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τῆς ἐπιγραφῆς, πρόκειται ἀπλῶς περὶ διατάξεως ἀπαγορευοῦσης τὴν ταφήν τῶν νεκρῶν εἰς ὄρισμένον χῶρον, εἰς τὸν ὁποῖον, δι' ἀγνώστους λόγους, ὁ Δῆμος δὲν ἤθελε νὰ ὑπάρχουν τάφοι. Ὁ κ. Ἰ. Καζαβῆς ἀναφέρει καὶ διάταξιν νόμου — προδήλως διάφορον τῆς προηγουμένης — καθ' ἣν αἱ ἐπὶ τῶν τάφων πλάκες ἔπρεπε νὰ εἶναι ὄρισμένου μεγέθους, ἀπαγορευομένης τῆς διακοσμῆσεως τῶν τάφων δι' ὑψηλῶν καὶ καλλωπιστικῶν μνημείων.

Τὸ φιλόθρησκον αἶσθημα τῶν Νισυρίων φαίνεται ὅτι ἦτο ἔντονον, τοῦτο δὲ προκύπτει ἀπὸ τὴν ὑπ' ἀριθ. 98 ἐπιγραφὴν, δι' ἣς Νισύριος, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα δὲν διετηρήθη, προβαίνει εἰς δωρεάν πρὸς τὸν δῆμον περιοχῆς ἀγνώστου ἐκτάσεως, ἐν ἣ ὑπῆρχον καὶ κτίσματα προφανῶς ἱερὰ ἢ θυσιαστήρια, ἵνα χρησιμοποιοῦνται ὡς χῶρος λατρείας τῶν θεῶν. Τὸ ἐπίγραμμα ἔχει οὕτω :

.....υς τοῖς θεοῖς
ἰδρῦσατο αὐτ.....
Πάντας τοὺς ἐν Ὀλύμπῳ, θεοὺς καὶ πάσας
διατίθημι ταύτην ἔχειν τὴν γᾶν
τὰν ἐγ..... τὰς πύλας..... ἵνα θυσίαι
.... τᾶι διαθήκαι τὸ δημόσιον
.....πόδε.....

Ἡ ἀφιέρωσις γίνεται εἰς τὸ σύνολον τῶν Ὀλυμπίων θεῶν καὶ ἀναφέρεται εἰς ἕκτασιν ἐγγὺς τῆς πύλης κειμένην.

2. Παρ' ὅλον ὅτι τὰ ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα εἶναι πτωχά, αἱ δὲ πηγαὶ μόνον ὀνοματολογικῶς ἀναφέρουν ἔργα τῆς Νισύρου, πρέπει νὰ υποθέσωμεν, ὅτι ὁ 5ος αἰὼν ἀνοίγει εἰς τὴν τέχνην νέας ὁδοὺς ἐν Νισύρῳ. Οὐδεμία πληροφορία διεσώθη, περὶ τοῦ ἂν ἡ λογογραφία εἶχεν ἀναπτυχθῆ ἐν Νισύρῳ. Οὔτε φιλόσοφος, οὔτε ἱστορικός, οὔτε ποιητής, οὔτε τραγικός ἐκ Νισύρου ἀναφέρεται. Δὲν ἀνεκαλύφθησαν οὔτε ἴχνη ἀρχαίου θεάτρου, ὅπου θὰ ἐδιδάσκοντο ἀρχαῖα δράματα. Ἐκ τούτου βεβαίως δὲν πρέπει νὰ ὀδηγηθῶμεν εἰς τὴν σκέψιν ὅτι ὁ πεζὸς καὶ ὁ ποιητικὸς λόγος οὐδεμίαν παρουσίαν ἔσχεν ἐν Νισύρῳ. Ὑπάρχουν δύο ἐπιτύμβιοι ἐπιγραφαὶ (ὑπ' ἀριθ. 106 καὶ 107), τὰς ὁποίας θεωρῶ ἀπὸ τὰς καλυτέρας τοῦ εἶδους τῶν, καὶ αἱ ὁποῖαι διακρίνονται διὰ τὴν λεπτότητα τῆς ἐκφράσεως, τὴν δύναμιν τῆς φαντασίας, τὴν ἔντασιν τῶν αἰσθημάτων, τὴν βαθεῖαν καὶ εἰλικρινῆ παθητικότητα. Ἡ μία ἐπιγραφή ἔχει οὕτω :

*Οὔτε μὲ παρθενικαῖς ἐναρμόν ἤγαγε Μοῖρα
οὔτ' ἐπέτρεπεν ἰδεῖν νυμφιδίοις θαλάμοις
Ἡ δὲ μὲ γενομένην νεαρὴν πάλιν εἶσατο μήτηρ
οὐ προνοῦσ' ὀλοοῦ τεναϊάστρου θανάτου.*

Ἡ δευτέρα ἐπιγραφή ἔχει οὕτω :

*Οὐκ ἀδάκρυτος ὁ τύμβος ὃν Ἐρμῆς ποῖσεν ὁ πρεσβύτερος
Ἐρμεῖ παιδὶ ἰδίῳ ὑστατα δῶρα τάδε.
Πέμπτον πληρώσας καὶ εἰκοστὸν λυκάβαντα (ἔτος)
τὸν στυγρὸν Λάθας ἤλυθεν εἰς λιμένα.*

Ἐὰν ὑπῆρχον εἰς τὴν Νίσυρον ἐπιγραφοποιοί, ἱκανοὶ νὰ δώσουν τόσον ἀπλὴν καὶ δραματικὴν ἐκφρασιν εἰς τὸν ἀνθρώπινον πόνον, τότε ἀσφαλῶς πρέπει νὰ ὑπῆρχον καὶ λογοποιοὶ ἐξαιρέτοι, τῶν ὁποίων τὰ ἔργα ἐχάθησαν.

3. Ἡ ἀγγειοπλαστικὴ φαίνεται ὅτι ἦτο ἀνεπτυγμένη εἰς τὴν Νίσυρον τοῦ 6ου καὶ τοῦ 5ου αἰῶνος. Γενόμεναι τῷ 1931 ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν ἀνασκαφαί, εἰς τὴν κατφεκμένην περιοχὴν τοῦ Μανδρακίου, πέριξ τῆς ἀκροπόλεως καὶ πρὸς ἀνατολάς, ἀπεκάλυψαν ὅτι ὀλόκληρος ἡ ζώνη εἶναι πλήρης ἀπὸ ἀρχαίους τάφους τοῦ 7ου, τοῦ 6ου καὶ τοῦ 5ου αἰῶνος. Διὰ πολλοὺς λόγους οἱ Ἰταλοὶ δὲν συνέχισαν τὰς ἀνασκαφάς. Τὰ ὀλίγα ὅμως εὑρήματα εἶναι σημαντικὰ καὶ χαρακτηριστικά. Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἀρχαϊκῆς νεκροπόλεως τῆς Νισύρου, πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, καὶ εἰς βάθος 0,60—1,20 μ., εὑρέθησαν τάφοι κυκλικοῦ ἢ ὠσειδοῦς σχήματος, μὲ ὀλικά τοῦ 6ου καὶ 5ου αἰῶνος. Εὑρέθησαν πίθοι, ἀγγεῖα, οἶνοχοοί, πι-

νάκια κ.ἄ. με ἐξαιρέτους διακοσμήσεις. Ἡ ἀγγειογραφία ἐν Νισύρῳ ἠκολούθησε τὴν ἀνύψωσιν τῆς ἐν γένει τέχνης. Ἀδῶφ τῆς πληθώρας τῶν κατὰ διαφορῶν καιρῶν ἀγγειογραφικῶν καὶ ἀγγειοπλαστικῶν εὐρημάτων καὶ τῶν πηλίνων καὶ λιθίνων κτερισμάτων, διαπιστοῦται μία ἰδιαίτερα στοργὴ τῶν Νισυρίων εἰς τὰς μικρὰς τέχνας. Τὰ νισυριακὰ ἀγγεῖα εἶναι μελανόμορφα, ἐρυθρόμορφα ἢ φαιά. Ἀπὸ τοῦ 7ου μέχρι τοῦ 5ου αἰῶνος, ἡ νισυριακὴ ἀγγειογραφία μεταπηδᾷ, ἀπὸ τὰ συμβατικά καὶ στατικά βιοτεχνικὰ σχέδια τῆς μεταμυκηναϊκῆς περιόδου, εἰς σχέδια ἐλεύθερα καὶ ποικίλα, σημειοῦντα τὴν ἐπελθοῦσαν καλλιτεχνικὴν πρόοδον. Οἱ Νισυριοὶ ἀγγειογράφοι ἢ ἀντιγραφεῖς, μετὰ τὸ χρῶμα, τὴν ἀκρίβειαν τοῦ σχεδίου, τὴν ποικιλίαν τῶν θεμάτων καὶ τὴν αὐστηρὰν ἐξεργασίαν, ἐπιτυγχάνουν ἐκπληκτικὰ ἀποτελέσματα. Χρησιμοποιοῦν τὰ γεωμετρικὰ καμπυλόγραμμα ὡς βάσιν καὶ ζωγραφίζουσιν ἀνθέμια, κλάδους, φύλλα, δένδρα, ἰχθύς, ζῶα, ἀστέρας, ἀνθρωπομόρφους παραστάσεις καὶ ἐπιτυγχάνουν τὸ στιλπνὸν μέλαν χρῶμα τῆς βαφῆς, δίδοντες εἰς τὰς κινήσεις τῶν εἰκόνων ἔξοχον θέλητρον.

Τὰ ἀγγεῖα εἶναι πρωτοκορινθιακῆς τεχνοτροπίας καὶ ἀποδεικνύουν τὸ πάθος πρὸς τὴν τάξιν καὶ τὴν φυσικὴν κλίσιν πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τῶν Δωριέων. Αἱ ποικίλαι συνθέσεις προδίδουσιν τὴν ἰκανότητα τῶν Νισυρίων τεχνιτῶν. Αἱ οἰνοχόοι εἶναι ροδιακοῦ τύπου, χρησιμοποιεῖται δὲ ἀργίλλος ἀνοικτοῦ χρώματος μετὰ φαιομόρφους παραστάσεις κυνῶν. Εἰς ἓν πινάκιον ἔξ ἀργίλλου μετὰ φαιᾶς διακοσμήσεις παρίστατο μετὰ ρωμαλέαν ἀκρίβειαν εἰς κύων μετὰ ἐλαφρὰν κλίσιν πρὸς τὰ δεξιὰ. Εἰς ἄλλο πινάκιον, μετὰ ὠραιότητα διακοσμητικὰς περιγραφὰς ἔξ ἀνθέων, εἰκονίζετο σφιγξὶ δίχρωμος, φαιὰ καὶ πορφυρᾷ.

4. Τὰ γλυπτὰ ἔργα τῆς Νισύρου τοῦ 5ου αἰῶνος εἶναι μὲν ἐλάχιστα (ἀσφαλῶς εἰς ἰδιώτας θὰ ὑπάρχουν πολλά), ἐν ὅμως ἔξ αὐτῶν εἶναι ἀξιόλογον. Εἰς τὸ μουσεῖον ἀρχαίων γλυπτῶν τοῦ Βερολίνου, ὑπὸ στοιχεῖα Ν.Κ. 575, εὐρίσκεται εἰδῶλιον γυναικὸς ἐκ μαρμάρου. Μία ἐπιτύμβιος στήλη, εἰκονίζουσα γυναῖκα κρατοῦσαν καρπὸν εἰς τὰς χεῖρας καὶ θραύσματα ἄλλων γλυπτῶν. Τὸ 1953, εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς ἀκροπόλεως ἀνευρέθη ἐντὸς τάφου, εἰς βάθος 1,50 μ. μαρμαρίνη προτομὴ Νισυρίας γυναικὸς, τὴν ὁποῖαν ὁ τότε ἐπιμελητὴς ἀρχαιοτήτων Νισύρου κ.Μ. Κατσιματίδης περιγράφει οὕτω: «Μαρμαρίνη προτομὴ ὕψους 0,34 μ. περιμέτρου 0,66 μ., βάρους 13 χλγμ. Σῦγκεται δὲ αὕτη ἐκ μαρμάρου λεπτεπιλέπτου(!), στιλπνοῦ καὶ ἀρίστης ποιότητος (!). Ἔχει πρόσωπον ὠσειδές. Ρῖνα ἑλληνικὴν κλασσικὴν. Στόμα μικρὸν συμμετρικὸν καὶ χαρεῖεν, τὰ δὲ χεῖλη δὲν ἐφάπτονται. Ὀφθαλομοὺς βλοσυροὺς μετὰ κανονικὰς κόγχας καὶ σιαγόνα ρυθμικῶς καταλήγουσαν εἰς μικρὰν φυσικὴν κοιλότητα. Ἡ κό-

μη εκ πλοκάμων χωρίζεται εις τὸ μέσον διὰ λισσώσεως. Οἱ πλόκαμοι συμπτύσσονται καὶ δοῦνται ἄνωθεν καὶ πέραν ἀκόμη τοῦ τραχήλου εἰς κόρυμβον. Τοὺς βραχίονας ἔχει τελείως γυμνοὺς. Χιτῶν καλύπτει τὸ στήθος, διέρχεται διὰ τῶν ὤμων καὶ ἀφήνει τριγωνικὸν ἄνοιγμα μέχρι τοῦ στήθους. Οὗτος ἐνοῦται περὶ τὴν ὄσφυν μὲ ἄλλο ἔνδυμα φέρον πτυχὰς καὶ ραβδώσεις». Τὸ σπουδαιότερον ὅμως γλυπτὸν εἶναι ἡ ἐπιτύμβιος στήλη τοῦ Ἐφήβου τῆς Νισύρου, εὗρισκομένη εἰς τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει μουσεῖον (ἀριθ. 11-1142) καὶ περιγραφὴν ὑπὸ τῶν Lechat, Reinach, Mandel καὶ Walston. Ἴδου ἡ περιγραφή τῆς στήλης ἀπὸ τὸν Reinach, κατὰ μετάφρασιν τοῦ κ. Α. Κοντοβερού: «Τὸ σχῆμα τῆς στήλης εἶναι ἐλαφρῶς πυραμιδοειδές, κοινὸ χαρακτηριστικὸ τῶν μνημείων αὐτῆς τῆς σειρᾶς. Ἡ σιλουέττα τοῦ ἐφήβου τὴν διακοσμεῖ καὶ τὴν γεμίζει τελείως. Ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ τὸ ἐξωτερικὸν περίγραμμα τῶν βραχιόνων ἐφάπτεται τῶν ἄκρων τῆς στήλης. Τὸ ἀφεθὲν ἐπάνω ἀπὸ τὴν κεφαλὴν κενὸν διάστημα ἔχει ἀκριβῶς τὸ ἴδιο ὕψος μὲ τὸ μικρὸν τετράγωνον κυμάτιον, τὸ ὁποῖον ἐξέχει κάτω ἀπὸ τὰ πόδια. Ὁ ἔφηβος εἶναι ὀρθιος καὶ προτείνει ἐλαφρῶς τὸ ἀριστερὸν τοῦ πόδι. Τὸ πέλμα τοῦ ποδιοῦ του εἶναι ὀριζόντιον, ἀγγίζει δὲ ἀκριβῶς τὸ ἔδαφος. Μὲ τὸ ἀριστερὸν χερὶ τὸ ὁποῖον εἶναι ἀνασηκωμένον μέχρι τὰ μάτια, κρατᾷ μιὰ τελείως κάθετη λόγχην, σύμφωνα μὲ τὴν κατεύθυνσιν τῆς ὁποίας παρατηρεῖται μιὰ ἐλαφρὰ κλίσις ἐπὶ τῆς προσθίας ὀψεως τοῦ ἄνω μέρους τῆς στήλης. Ὁ δεξιὸς βραχίον πέφτει ἄνετα καὶ ὄχι μαλθακὰ κατὰ μῆκος τοῦ σώματος, σχηματίζει δὲ μόνον μιάν ἐλαφρὰν κλίσιν εἰς τὸ ὕψος τοῦ ἀγκῶνος. Τὸ κεφάλιν εἶναι τελείως ἐν κατόψει, ἀλλὰ τὸ μάτι, τὸ ὁποῖον φαίνεται νὰ περιβάλλεται ἀπὸ λεπτὰ βλέφαρα, εἰκονίζεται κατὰ τρία τέταρτα. Τὸ αὐτὶ εἶναι μεγάλο καὶ λίγο ὑψηλόν. Τὰ μαλλιά, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ εἶχαν χρῶμα, δίδουν τὴν ἐντύπωσιν ἑνὸς ἴσιου σκούφου ὃ ὁποῖος σκεπάζει τὸ κεφάλιν. Ἡ γραμμὴ τῆς κάτω σιαγόνας εἶναι χαραγμένη βαθειὰ καὶ συνεχίζεται μέχρι τὸ αὐτὶ. Τὸ σχῆμα τοῦ σώματος εἶναι δυνατὸν καὶ ἡ σιλουέττα πολὺ κομψή. Ἄν καὶ τὸ ἀνάγλυφο τονίζεται πολὺ λίγο, καμμιά λεπτομέρεια δὲν λείπει καὶ κανένας σπουδαῖος μῦς, ἡ ἐπιγονατὶς μάλιστα εἶναι τονισμένη μὲ ἐπιμονή, ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ φανῆ ὑπερβολικὴ στὰ μοντέρνα γούστα. Ὅχι μόνον ἡ στήλη τῆς Νισύρου εἶναι ἓνα ἀριστοῦργημα ἄξιον τῶν μεγαλυτέρων καλλιτεχνημάτων τῆς ἰταλικῆς Ἀναγεννήσεως καὶ τῆς καλυτέρας παραγωγῆς, μαρτυροῦσα τὴν ἀπόλυτην συμφωνίαν τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς, ἀλλὰ εἶναι καὶ ἓνα θαῦμα τέχνης, ἀνάμεσα εἰς τὴν σειράν τῶν παρομοίων ἀναγλύφων, τὰ ὁποῖα ἐμφανίζονται ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ βου αἰῶνος ἕως τὸ τελευταῖον ἡμισυ τοῦ 5ου μὲ τὴν ἴδιαν σύλληψιν, ἐπηρεαζόμενα ἄλλοτε λιγώτερον, ἄλλοτε περισσότερο ἐπιτυχῶς ἀπὸ τὸ ἴδιον ἰδεῶδες».

Οὐδὲν ὄνομα Νισυρίου γλύπτου μᾶς διεσώθη, πλὴν τοῦ ἐπιγραφοποι-
οῦ Ἐπιχάρμου τοῦ Σολέως. Οὗτος πιθανὸν νὰ ἦτο καὶ γλύπτης.

5. Τὰ νομίσματα τῆς Νισύρου, χαλκᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἔχοντα ὡς νομισματικὴν μονάδα τὴν δραχμὴν, εἶναι ἐξαιρετικῆς τέχνης καὶ περιζήτητα. Εἰκονίζουσι μὲ ἐξόχως λεπτὴν αἴσθησιν γυναικείας κεφαλᾶς, πιθανῶς τῆς Ἀρτέμιδος ἢ τῆς Ἀφροδίτης, μὲ συγκεντρωμένην καὶ ἔστεφανωμένην κόμην, μὲ ἐνώτια καὶ περιδέραια ἢ κεφαλᾶς νέων. Εἰς ἄλλας εἰκονίζεται ὁ Ποσειδῶν, εἴτε καθήμενος ἐπὶ βράχου κρατῶν τὴν τρίαιναν εἰς χεῖρας ὀρθίαν καὶ μὲ τὸ ἱμάτιόν του καλυπτον τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος, εἴτε ὡς γενειοφόρος ἀνὴρ. Ἀνάγλυφοι ἐπίσης παραστάσεις, ρόδων, δελφίνων μετὰ τριαινῶν ἢ κεφαλῶν βοῶς, ἢ δελφίνων καὶ σταφυλῶν, χαράσσονται εἰς τὰ διάφορα νομίσματα τῆς Νισύρου.

6. Πολλοὶ καὶ πολύτιμοι πληροφοροὶ, διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ὀνοματολογίαν, μᾶς περιέρχονται ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Νισύρου. Οὕτω, γνωρίζομεν ὅτι τὰ συνήθη ὀνόματα Νισυρίων γυναικῶν ἦσαν: Ἀγησῶ, κόρη τοῦ Κλεοφῶντος καὶ σύζυγος τοῦ Εὐξίππου, Ἀριστώ, σύζυγος τοῦ Κυδροκλέους, Βουλαγάθη, κόρη τοῦ Ἀνδροτίμου, Δεινουσία, Ἐράτα, Εὐγενία, Κλεινώ, κόρη τοῦ Εὐξίππου, Ὀρθαγόρη, Τιμῶ, Χερσίς, σύζυγος τοῦ Μέλωνος. Ἀνδρῶν δὲ ὀνόματα ἦσαν: Ἀγλοφάνης, ὄνομα ἀπαντώμενον καὶ ἐν Θήρᾳ, Φολεγάνδρῳ καὶ Ἀνάφῃ, Αἰνήσιππος, Ἀνδρότιμος, Ἀριστίων, ὄνομα ἀπαντώμενον καὶ ἐν Τήλῳ, Ἀνάφῃ καὶ Θήρᾳ, Ἀριστόδημος, Φαῖνις, Ἀριστοκλῆς, Ἀρχικίδης, Βουλοκράτης, Βουλαγόρας, Γοργίδας, Δαμοκρίτης, Δαμόνικος, Δημήτριος, Πορθμεύς, Διδύμαρχος, Ἐδρίαρχος, Ἐμβροτος, Ἐπαφρίων, Ἐπίχαρμος, Ἐργίνος, Ἐρμογένης, Ἐρμοφάνης, Εὐκράτης, Ἐχελαιδᾶς, Ἠλειόδωρος, Καινοφῶν, Καλλίας, Καλλιγενίδας, Καλλίνος, Κάλις, Καλισθένης, Καλίσταινος, Κλεινογένης, Καρπωνίδας, Κλείτων, Κλεοφῶν, Κληνοφῶν, Κόκκιππος, Κύδαρχος, Κυδροκλῆς, Λαισθένης, Λαίστρατος, Λεοντίδας, Λυσικράτης ὁ δαμιεργός, Μένων, Ναύφιλος, Πεισίας ὁ δαμιεργός, Παρμενίσκος, Πεισικλῆς, Περσίας, Πρότιμος, Φιλόμβροτος, Φίλων, Φράσων, Χαιροξένης, Χαρμοκλῆς, Χρῦσος.

Πολλὰ ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὀνομάτων Νισυρίων πολιτῶν ἦσαν συνήθη εἰς τὰς νήσους Θήραν, Τήλον, Μῆλον, Ἀστυπάλαιαν, Ρόδον, Κῶ, Ἀνάφην, Ἐφεσον, Κνίδον καὶ εἰς ἄλλας ἰδίαι νήσους.

Ἐξ ἄλλων ἐπιγραφῶν γνωρίζομεν ὅτι ἐν Νισύρῳ κατόικουν ἢ διέμενον κατὰ καιροὺς ξένοι, ὡς ὁ Ἀθηνόδωρος ὁ Κῶος, ὁ Ἀνδρόφιλος ὁ Κῶος, ὁ Δαμοκράτης ὁ Ἐφέσιος, ὁ Ἐκαταῖος ὁ Θρᾶξ, ὁ Ἐπαφρᾶς ὁ Ἀντιοχεύς, ἢ Ἐρμιόνη ἢ Ἐφεσία, ἢ Εὐθεμένη Σωσικλέους ἐξ Ἰστανίας (Καμείρου), ὁ Ζωπυρίων ὁ Κῶος, ἢ Ζωσίμη ἢ Ἀντιοχίς, ὁ Ὀνησᾶς ὁ Μίνδιος, ὁ Σαίνιος ὁ Τήλιος, ὁ ἱερεὺς Σῶδαμος ὁ Ρόδιος, ὁ Ὑψικλῆς ὁ Τήλιος, ὁ Ἀριστόνικος ὁ Θηβαῖος.

7. Ἐξ ἐπιγραφῶν ἐπίσης γνωρίζομεν ὅτι ὁ χρόνος ἐμετράτο εἰς ἔτη ὑπὸ τὴν δωρικὴν ὀνομασίαν *λυκάβαντες*. Εἰς τὴν Νίσυρον ἐχρησιμοποιεῖτο τὸ δωρικὸν μηνολόγιον. Εἰς ἐπιγραφὰς ἀναφέρονται οἱ δωρικοὶ μῆνες Σμίνθιος καὶ Κάρνειος. Τὰ ἔτη ἐχαρακτηρίζοντο ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἐπωνύμου ἄρχοντος, τοῦ δαμιεργοῦ καὶ τοῦ ἱερέως, τὰ δὲ πολεμικὰ ἔτη ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ναυάρχου ἢ τοῦ στρατηγοῦ.

Μετρικὴ μονὰς τῆς Νισύρου ἀναφέρονται οἱ πόδες.

8. Ἀπὸ τὸ σύνολον σχεδὸν τοῦ εἰς τὴν διάθεσίν μας ὑπάρχοντος ἐπιγραφικοῦ ὕλικου, ἐξάγεται ὅτι ἡ ἐπικρατοῦσα ἐν Νισύρῳ διάλεκτος καὶ οἱ ἰδιωματισμοὶ ἦσαν οἱ δωρικοί.

9. Τὰ γνωστὰ ἐπαγγέλματα τῶν Νισυρίων ἦσαν οἱ ἀγρόται, οἱ κτηνοτρόφοι, οἱ ὅποιοι καὶ κατειργάζοντο τὰ γεωργικὰ καὶ κτηνοτροφικὰ προϊόντα, οἱ ἄλιεις, ναῦται, πορθμεῖς, ἔμποροι, ναυπηγοί, λατόμοι, κτίσται, βαφεῖς, μεταλλουργοί. Εὐγενέστερα ἦσαν τὰ ἐπαγγέλματα τῶν ἀγειοπλαστῶν καὶ ἀγγειογράφων, ἐπιγραφοποιῶν, τεχνιτῶν μετάλλων, γλυπτῶν, ἰατρῶν, ἱερέων καὶ στρατιωτικῶν.

Αἱ θερμαὶ πηγαὶ τῆς Νισύρου καὶ ἡ ἀποτελεσματικότης τῶν ἐναντι ὄρισμένων ἀσθeneiῶν, ἦσαν γνωσταί. Τὰ λουτρά ἀπεῖχον ἀπὸ τὴν πόλιν περὶ τὰ τέσσαρα χιλιόμετρα ἀνατολικῶς καὶ ὑπάρχουν ἴχνη ἀρχαίων κτισμάτων διαφόρων ἐποχῶν. Συνεπῶς, εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν ὑπῆρχον λουτρικαὶ ἐγκαταστάσεις καὶ ἐνδαιτήματα ἀσθενῶν. Λίαν πιθανόν, νὰ ὑπῆρχε καὶ ἱερὸν τοῦ Ἄσκληπιοῦ. Ἐχρησιμοποιοῦντο δὲ τὰ λουτρά ἀπὸ κατοίκους καὶ ἄλλων περιοχῶν, ἐπισκεπτομένους τὴν Νίσυρον πρὸς Ἴασιν.

Ἡ πόλις τῆς Νισύρου εἶχε, φαίνεται, σχέδιον τὸ ὁποῖον ἐτηρεῖτο, μὲ ἐπίκεντρον τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὸ τεῖχος, τοῦ ὁποίου δύο σκέλη κατήρχοντο μέχρι τῆς θαλάσσης κατὰ τρόπον αὐδηρωτὸν καὶ ἐπροστάτευον τὸ παραθαλάσσιον τμήμα καὶ τὸν λιμένα. Ἡ θέσις τοῦ λιμένος, κατὰ τὸν Ross, καθορίζεται παρὰ τὴν τοποθεσίαν *λίμνη*, ἢ ὁποία τώρα κατὰ μέγα μέρος ἔχει προσχωθῆ. Ἡ ἀρχαιολογικὴ ὑπηρεσία τῆς Ρόδου, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἔφορον κ. Κωνσταντινόπουλον, ἔχει καταρτίσει καὶ σκαρίφημα, βάσει τῶν εὐρημάτων καὶ πληροφοριῶν, τμημάτων τῆς ἀρχαίας πόλεως.

Ἡ ζωὴ τῶν Νισυρίων γυναικῶν ἦτο ὁμοία μὲ τὴν ζωὴν τῶν ἄλλων Ἑλληνίδων. Μονότονος, κλειστὴ εἰς τὸν οἶκον της, ὅπου ὅμως ἤσκει ἀποκλειστικὰ δικαιώματα. Ἐξ ἐπιγραφῶν σημειοῦται ἡ ἰδιαιτέρα στοργὴ τῶν ἀνδρῶν πρὸς τὰς γυναῖκας τῶν καὶ αἱ τιμαὶ ἄς ἀπέδιδον εἰς αὐτάς. Αἱ διασκεδάσεις τῶν γυναικῶν ἦσαν αἱ ἑορταὶ καὶ τελεταὶ εἰς τὰς ὁποίας μετεῖχε. Διετῆρει ὅμως ἡ Νισυρία τὴν κομψὴν της ἐμφάνισιν, τὴν ἐπιμελημένην περιβολὴν της καὶ συχνὰ ἐστολίζετο μὲ κοσμήματα. Ἀπὸ τὴν διασωθεῖσαν προτομὴν τῆς Νισυρίας γυναικὸς καὶ ἀπὸ ἀνάγλυφα νομισμά-

των πληροφορούμεθα ὅτι ἡ προτιμωμένη κόμμωσις τῶν γυναικῶν ἦτο ἡ σύμπτυξις των εἰς πλοκάμους χωριζομένους εἰς τὸ μέσον τοῦ μετώπου καὶ ἡ πλοκή των περὶ τὴν κεφαλὴν, ὥστε νὰ ἀφήνουν τὸ ἥμισυ τοῦ ὠτὸς ἐλεύθερον, καὶ ἡ συγκέντρωσις των εἰς κόρυμβον ἄνωθεν τοῦ τραχήλου. Τὴν κόμην συνεκράτουν μὲ ταινίας ἢ μὲ στέφανον καὶ ἔφερον κομψὰ ἐνώτια καὶ περιδέραια ἐκ χρυσοῦ ἢ λίθων πολυτίμων. Χαρακτηριστικὸν τῆς προτομῆς τῆς Νισυρίας γυναικὸς εἶναι ἡ περιβολὴ της. Ὁ λεπτὸς καὶ σχεδὸν διαφανὴς χιτῶν δὲν εἶναι ἐνιαῖος, ἀλλὰ ἐνοῦται κάτω τοῦ στήθους μὲ ἄλλο πτυχωτὸν ὕφασμα. Ἐπίσης, αἱ πόρπαι τῶν μεταμασχαλίων ἀφήνουν σχεδὸν τὸ πλάγιον τμήμα τοῦ στήθους γυμνόν, ὡς γυμνοὶ εἶναι καὶ οἱ βραχιόνας. Εἰς ἄλλο ἐπιτύμβιον ἀνάγλυφον, ἡ γυνὴ φέρει καὶ ἱμάτιον καὶ πέπλον.

Οἱ ἄνδρες ἔφερον χιτῶνα μέχρι τοῦ γόνατος καὶ ἱμάτιον. Οἱ νέοι εἶχον κόμην ἐπιμελῶς διευθετημένην καὶ ἦσαν ἀγένειοι, τοῦναντίον οἱ ἠλικιωμένοι ἔφερον μακρὰν κόμην καὶ ὑπογένειον. Οἱ νέοι ἠσχολοῦντο μὲ τὴν γύμνασιν καὶ ἀσφαλῶς θὰ ὑπῆρχε γυμναστήριον. Ἡ ἐπιτύμβιος πλάξ τοῦ Ἐφήβου μὲ τὸν δίσκον παρὰ τοὺς πόδας καὶ τὸ ἀκόντιον δεικνύει ὅτι πρόκειται περὶ ἀθλητοῦ.

Οὕτω πως, ἐκ τῶν ὀλίγων στοιχείων τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν, φαίνεται ὅτι ἦτο διαμορφωμένη ἡ ζωὴ εἰς τὴν Νίσυρον, κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα. Τώρα μένει νὰ ἴδωμεν τὸ πολιτικὸν καθεστῶς τῆς νήσου κατὰ τὴν περίοδον αὐτήν.

10. Μετὰ τὰ Περσικὰ καὶ τὴν σύμπηξιν τῆς Δηλίου συμμαχίας, τὸ πολιτικὸν καθεστῶς τῆς Νισύρου ἀπετίναξε τὰ παλαιὰ κατάλοιπα τῆς βασιλείας καὶ τῆς τυραννίας καὶ ἐγένετο δημοκρατία. Ὁ τύπος τῆς δημοκρατίας τῆς Νισύρου ἦτο βασικῶς ὁ ἴδιος ὁ ἰσχύων εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, μὲ ἐπικτήτους δωρικὰς ἰδιοτυπίας, ὁμοίας μὲ τὰς καθιερωθείσας εἰς τὰς περὶ τὴν Καρίαν νήσους. Ὁ λαὸς ἤσκει τὰ κυριαρχικά του δικαιώματα. Τὰ ἤσκει ἀμέσως καὶ ἐξέλεγε τοὺς δημοσίους λειτουργοὺς καὶ τοὺς ἄρχοντας τῆς νήσου, εἴτε δι' ἐκλογῆς, εἴτε διὰ κλήρου. Ἀπὸ διαφόρους ἐπιγραφὰς τῆς Νισύρου τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἢ καὶ ὀλίγον μεταγενεστέρας, γνωρίζομεν ὅτι ὑπῆρχεν ἡ πόλις ὡς νομικὴ ἔννοια διάφορος τοῦ συνόλου τῶν πολιτῶν. Ἡ ἐπιγραφή ὑπ' ἀριθ. 1 ἀναφέρεται εἰς τὸν Διδύμαρχον Βῶλιον, ὅστις ἀνὴρ ἀγαθὸς ὢν διετέλει εἷς τε τὰμ πόλιν καὶ τοὺς πολίτας πάντας τὰμ πᾶσαν σπουδὰν καὶ φιλοτιμίαν παρεχόμενος. Ἡ ὑπ' ἀριθ. 88 ἐπιγραφή ἀναφέρεται εἰς τὸν Ἀριστίωνα καὶ τοὺς υἱοὺς του ἀνδρες ἀγαθοὶ ὄντες διατελέοντι ἐς τὰμ πόλιν καὶ τὸν δᾶμον τῶν Νισυρίων. Ἡ ὑπ' ἀριθ. 89, ἀναφερομένη εἰς τὸν Φαῖνιν τὸν Νεκιοξείνου λέγει ἐν τε τοῖς πρότερον χρόνοις ἀνὴρ ἀγαθὸς ὢν διετέλει ἐς τὰμ πόλιν καὶ τοὺς πολίτας. Πολῖται τῆς Νισύρου δὲν εἶναι, ἐξ ἄλλου, ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς νήσου, ἀλλὰ μόνον

οί ὑπὸ τῶν νόμων ἀναγνωρίζομενοι ὡς πολῖται καὶ ἔχοντες τὰ δικαιώματα καὶ τὰς ὑποχρεώσεις τὰς ἀπορρεούσας ἐκ τῆς ιδιότητος τοῦ πολίτου. Κατὰ καθιερωμένην νομικὴν ἀρχὴν τῆς ἐποχῆς, πολῖται εἶναι ὅσοι κατάγονται ἀπὸ πολίτην Νισύριον καὶ Νισυρίαν μητέρα καὶ εἶναι ἐγγεγραμμένοι εἰς τοὺς καταλόγους τοῦ Δήμου (*Γραμματεῖον*). Κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τοὺς πολίτας, ὑπῆρχον καὶ διέμενον ἢ κατόκουν εἰς τὴν πόλιν, ὡς ξένοι, οἱ παρεπιδημοῦντες καὶ οἱ διαμένοντες εἰς αὐτήν. Ἡ ἐπιγραφὴ ὑπ' ἀριθ. 104, ἀν' καὶ μεταγενεστέρα, ποιεῖται διάκρισιν τῶν κατοικούντων καὶ παρεπιδημούντων εἰς τὴν Νίσυρον καὶ θέντα τὸ ἔλαιον πᾶσι ἐλευθέροις καὶ κατοικοῦσι ἐν Νισύρῳ καὶ τοῖς παρεπιδημοῦσιν. Καὶ οἱ μὲν κατοικοῦντες ἦσαν οἱ μονίμως διαμένοντες, ἀνεξαρτήτως ἀν εἶχον τὸν τίτλον τοῦ πολίτου ἢ ὄχι, οἱ δὲ παρεπιδημοῦντες ἦσαν οἱ προσωρινῶς διαμένοντες ἐν Νισύρῳ. Πολλοὶ ἐπίσης ἐπιγραφαὶ μαρτυροῦν ὅτι οἱ ἐν Νισύρῳ κατοικοῦντες ξένοι ἦσαν πολλοὶ καὶ ἔχαιρον τῆς ὑπὸ τῶν νισυριακῶν νόμων καὶ ἐθίμων παρεχομένης φιλοξενίας καὶ προστασίας, δυνάμενοι νὰ ἀσκοῦν ἀκωλύτως ἐμπορείαν ἢ ἐπιτήδευμα ἢ νὰ θεραπεύωνται εἰς λουτρά ἢ νὰ διαμένουν εἰς τὴν νῆσον δι' ἄλλον τινὰ λόγον. Εἰς διαφόρους ἐπιγραφὰς ἀναφέρονται ὡς ξένοι διαμένοντες ἐν Νισύρῳ ὁ Ἀθηνόδωρος Ζαυπυρίωνος, Κῶος, ὁ Ἀνδρόφιλος, Κῶος, ὁ Ἀριστίων, Θηβαῖος, ὁ Ἀστυμήδης, Ρόδιος, ὁ Δαμοκράτης, Ἐφέσιος, ὁ Δίος, Ρόδιος, ὁ Ἐκαταῖος, Θραῖξ, ἡ Ἐρμιόνη, Ἐφεσία, ἡ Ζωσίμη Ἐπαφρά, Ἀντιοχίς, ὁ Ἡρόδοτος, Κῶος, ὁ Ὀνησᾶς, Μύνδιος, ὁ Σαίνιος τοῦ Νικία, Τήλιος, ὁ Σῶδαμος, Ρόδιος, ἱερεὺς τοῦ Ἀλίου, ὁ Ὑψικλῆς, Τήλιος, ὁ Φαῖνις ὁ Ἀριστίωνος, Θηβαῖος, καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

Οἱ κατοικοῦντες εἰς τὴν πόλιν διεκρίνοντο εἰς ἐλευθέρους πολίτας καὶ εἰς δούλους. Τὸ φαινόμενον ὑπάρξεως δούλων εἰς τὰς ἀρχαίας πολιτείας δὲν ἦτο τί τὸ ἰδιάζον, ἀλλ' αὐτονόητον καὶ συγγενὲς πρὸς τὴν φύσιν τῆς τότε κοινωνίας. Οἱ δούλοι δὲν ἦσαν ἐστερημένοι παντὸς δικαιώματος, οὔτε οἱ κύριοι εἶχον δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπ' αὐτῶν. Ἐξων ἀπλῶς εἰς τὸ περιθώριον τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτειακῆς ὀργανώσεως καὶ ἔθεωροῦντο περιουσιακὰ στοιχεῖα τῶν κυρίων τῶν.

Τὸ βασικὸν δικαίωμα τῶν Νισυρίων πολιτῶν ἦτο νὰ πολιτεύωνται, ἦτοι νὰ ἀσκοῦν τὰ ὑπὸ τῶν νόμων τῆς Νισύρου καθοριζόμενα πολιτικὰ δικαιώματα. Τὸ κυριώτερον ἐξ αὐτῶν ἦτο νὰ μετέχουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Δήμου, εἰς τὸν *Δᾶμον*. Ὑπὸ τὰς καθιερωμένας προϋποθέσεις μετεἶχον ἐπίσης εἰς τὴν *Βουλάν* καὶ κατελάμβανον διάφορα πολιτικὰ ἀξιώματα, ὡς τοῦ *δαμιεργοῦ*, τοῦ προστάτου, τοῦ γυμνασιάρχου, τοῦ ἀγορανόμου, τοῦ στρατηγοῦ, τοῦ ναυάρχου, τοῦ ἱερέως, τοῦ προέδρου τῶν ἀγῶνων κ.ἄ.

Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Δήμου ἦτο ἡ ἀνωτάτη ἐξουσία τῆς νισυριακῆς

πολιτείας, ὑπῆρξε δ' αὐτῆ κοινωρικὴ καὶ πολιτικὴ κατάκτησις τοῦ λαοῦ καὶ τὸ θεμέλιον τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος τῆς Νισύρου. Δὲν εἶναι ἡ παλαιὰ ἀγορά, ἡ ὁποία ἤκουε μόνον τοὺς βασιλεῖς ἢ τοὺς ἄρχοντας. Εἶναι ζῶσα δύναμις τῆς πολιτείας, ἀποφασιστικὴ καὶ ἐνεργός, ἐντὸς τῆς ὁποίας ὑλοποιοῦνται τὰ μεγάλα ρεύματα τῶν πολιτικῶν ἀπόψεων εἰς ἀποφάσεις καὶ ψηφίσματα. Ὁ Δῆμος ἀποφασίζει δι' ὅλα τὰ θέματα τῆς Νισύρου, τὰ τρέχοντα καὶ τὰ προσδιορίζοντα τὴν τύχην τῆς πόλεως. Ἐγκρίνει τοὺς νόμους, ἀποδέχεται τὰ ψηφίσματα καὶ διορίζει τοὺς ἀξιωματούχους τῆς Νισύρου. Παγίως, εἰς τὰς ἀνευρεθείσας ἐπιγραφὰς ἀναφέρεται ἡ φράσις *ἔδοξε τῷ δῆμῳ*. Εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως *ἔδοξε* ὑπάρχει τὸ κυριαρχικὸν δικαίωμα τοῦ δήμου νὰ σταθμίσῃ τὸ συμφέρον τῆς πόλεως καὶ νὰ ἀποφασίσῃ ἐλευθέρως καὶ κατὰ τὸ δοκοῦν. Ἡ στάθμισις τῶν συμφερόντων τῆ πόλει ἐγίνετο δι' ἐλευθέρας συζητήσεως τῶν μετεχόντων εἰς τὸν Δῆμον πολιτῶν. Ὁ γραμματεὺς τοῦ Δήμου ἀνεγίγνωσκε τὴν ἡμερησίαν διάταξιν καὶ εἰσηγεῖτο τὸ ὑπὸ τῆς Βουλῆς καταρτισθὲν σχέδιον ἀποφάσεως καὶ κατόπιν ἤρχιζε κατὰ τὴν καθιερωμένην τάξιν ἢ συζήτησις, εἰς ἣν μετεῖχεν οἰοσδήποτε ἐπεθύμει νὰ καταστήσῃ γνωστὰς τὰς ἀπόψεις του. Ἐδημιουργεῖτο οὕτω τὸ αἶσθημα εὐθύνης τοῦ πολίτου ἐναντι τῆς πολιτείας. Ἐδιδάσκετο εἰς τὸν Δῆμον ὁ Νισύριος πολίτης, νὰ ὁμιλῇ ὑπευθύνως πρὸς τοὺς συνδημότας του, νὰ ἀκούῃ τοὺς ὁμιλοῦντας, νὰ κρίνῃ καὶ νὰ ἀποφασίσῃ ἐφ' ὅλων τῶν θεμάτων, τὰ ὁποία ἐνδιέφερον τὴν Νίσυρον. Καὶ κατέστη, οὕτω, ὁ Δῆμος τὸ ὠραιότερον σχολεῖον τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος.

Ὁ Δῆμος, ὡς ἐλέχθη, ἦτο συνέλευσις τῶν πολιτῶν. Δὲν ἦτο, ὡς ἐκ τούτου, δυνατόν νὰ εὐρίσκηται εἰς διαρκῆ σύνοδον. Πέραν τούτου, ἡ κυρίαρχος ἐξουσία τοῦ Δήμου ἔπρεπε νὰ κινῆται κατὰ τρόπον εὐκαμπτον, ταχὺν καὶ ἀσφαλῆ. Ὁ κίνδυνος τῆς δημοκρατίας ἦτο ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ ἀναρχία. Ἄλλως τε, ἡ σοφία τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἐγκεῖται εἰς τὴν ἰσορροπίαν τῶν ἐξουσιῶν τῶν ὀργάνων τῆς. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὑπῆρχεν ἡ Βουλὴ.

Ἡ Βουλὴ ἐξελέγετο ἀπὸ τὸν Δῆμον. Δὲν εἶναι γνωστὸν ἂν εἰς τὴν Νίσυρον ἡ ἐκλογή τῆς Βουλῆς ἐγίνετο δι' ἐπιλογῆς τῶν προσώπων ὑπὸ τοῦ Δήμου, ἢ διὰ κληρώσεως, ὡς ἦτο τὸ σύνηθες ἀλλαχοῦ. Οὔτε εἶναι γνωστὸς ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τῆς Βουλῆς. Ταύτης, κατὰ καθοριζόμενα διαστήματα, προήδρευον διαδοχικῶς οἱ *ἐπιστάται*. Οὗτοι ἐξετέλουν ἢ ἐπέβλεπον τὴν διεξαγωγὴν τῆς τρεχούσης ἐργασίας. Οἱ ἐπιστάται προήδρευον καὶ τοῦ Δήμου. Εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῆς Βουλῆς ἀνήκει ἡ κατάρτισις τῆς ἡμερησίας διατάξεως, ἢ σύνταξις τῶν σχεδίων νόμων καὶ ψηφισμάτων, ἢ ἄσκησις ἐλέγχου καὶ παρακολουθήσεως τῶν κρατικῶν λειτουργῶν, ἢ ἔγκρισις τοῦ ἀπολογισμοῦ τῶν ἀξιωματούχων τῆς πολιτείας. Ἡ Βουλὴ

διετήρει καί τινα δικαστικὴν ἀρμοδιότητα. Ἦτο, κατὰ πλάσμα, τὸ ἐν διαρκεῖ λειτουργίᾳ τμήμα τοῦ Δήμου. Ἡ Βουλὴ ἐλογοδοτεῖ εἰς τὸν Δῆμον.

Ὁ Ἐπώνυμος Ἄρχων τῆς Νισύρου ἦτο ὁ *δαμιεργός*. Εἰς τὰς ὑπ' ἀριθ. 2, 89, 90 ἐπιγραφάς, περιεχούσας τιμητικὰ ψηφίσματα, ὁ χρόνος ἐκδόσεως αὐτῶν χαρακτηρίζεται διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ δαμιεργοῦ. Δὲν ἔχομεν πληροφορίας, περὶ τοῦ ἐάν οἱ δαμιεργοὶ τῆς Νισύρου ἐξελέγοντο ὑπὸ τῆς Βουλῆς ἢ τοῦ Δήμου, ἢ ἂν ἐκληροῦντο ὑπὸ τῆς Βουλῆς. Εἰς τὴν Μαντινεϊάν τῆς Ἀρκαδίας, ὅπου ὑπῆρχε παρόμοιος θεσμός, γνωρίζομεν ἀπὸ τὰ *Πολιτικά* τοῦ Ἀριστοτέλους ὅτι ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ Δήμου. Δὲν εἶναι ἐπίσης γνωστὸς ὁ χρόνος τῆς θητείας των. Εἰς τὰς ἀρχαίας δημοκρατίας, ὁ φόβος τῶν καταχρήσεων καὶ τῆς μεταβολῆς τῶν ὀργάνων τῶν διαθετότων ἐξουσίαν εἰς τυράννους ἦτο μέγας. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ θητεία τῶν ἀρχόντων τῶν κατεχόντων ἐπικαίρους θέσεις ἦτο βραχυχρόνιος. Δεδομένου δὲ ὅτι οἱ δαμιεργοὶ ἦσαν καὶ ἐπώνυμοι ἄρχοντες, ἦτοι ἔδιδον τὸ ὄνομά των εἰς τὸν χρόνον τῆς θητείας των, δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ θητεία των ἦτο ἐνιαυσία. Οἱ δαμιεργοὶ ἦσαν γνωστοὶ καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ὀμήρου. Ἀναφέρονται μὲ τὸν ἰωνικὸν τύπον *δημοεργοί*, καὶ ἦσαν οἱ ἐκτελοῦντες κοινωφελῆ ἔργα καὶ μὴ ἀνήκοντες εἰς οὐδεμίαν παράταξιν. Ἐδίδετο δέ, κατὰ τὴν ὀμηρικὴν ἐποχὴν, τὸ ἐπίθετον *δημοεργοί* καὶ εἰς μάντις, ἰατροὺς καὶ διακεκριμένους τεχνίτας. Ἀργότερον, διὰ τοῦ *δαμιεργός* ἐδηλοῦτο τὸ πολιτικὸν ἀξίωμα τοῦ ἐν τῇ πολιτείᾳ ἄρχοντος. Οἱ δαμιεργοὶ ὀργάνωνον τὰς δημοσίας τελετάς, τὰς τοπικὰς ἑορτάς, ἐτήρουν τὸ τυπικὸν τῶν ἱεροτελεστιῶν, ἐξέλεγον τοὺς χορηγοὺς καὶ τοὺς τριηράρχους, δηλαδὴ τοὺς ὑποχρέους ἐκ τῶν πλουσίων πολιτῶν νὰ ἐξοπλίσουν πλοῖα, ἐδίκαζον διὰ συμβιβασμοῦ μικρὰς διαφορὰς οἰκογενειακοῦ χαρακτῆρος, ἐνήργουν προδικαστικῶς, προῆδρευον τῶν δικαστηρίων καὶ ἐμερίμων διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν νόμων. Ἡ πολιτικὴ των ἐξουσία δὲν ἦτο μεγάλη, ἀλλὰ τὸ ἠθικὸν καὶ κοινωνικὸν των κύρος ἦτο σημαντικόν. Γνωρίζομεν ἐκ τῶν ὑπ' ἀριθ. 89, 91 καὶ 104 ἐπιγραφῶν τὰ ὀνόματα τῶν δαμιεργῶν, Πεισίου, Γνωμαγόρου καὶ Λυσικράτους, ἐτέρου δέ, υἱοῦ τοῦ Σμυνθίου, τὸ ὄνομα δὲν διεσώθη ὀλόκληρον.

Οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ ναύαρχοι, ἦτοι οἱ ἡγέται τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, ἐξελέγοντο ὑπὸ τῆς Βουλῆς μεταξὺ τῶν εἰδικῶν εἰς τὴν στρατιωτικὴν καὶ τὴν ναυτικὴν τέχνην. Γνωρίζομεν ὀνόματα Νισυρίων στρατηγῶν ἐξ ἐπιγραφῶν, ὡς τοῦ Αὐφραγόρα καὶ τοῦ πάππου τοῦ Γνωμαγόρου.

Προστάται ἐν Νισύρῳ διετέλεσαν εἰς ἄγνωστον χρόνον, ὁ Χαιρόξενος καὶ ὁ Σχελαΐδας, ὁ Θαλιάρχος καὶ ὁ Διδύμαρχος. Ἀγορανόμος δὲ ὁ Διδύμαρχος ὁ Βώλιος.

Εἰς πολίτας ἢ καὶ εἰς ξένους, οἵτινες προσέφερον διακεκριμένας ὑπηρεσίας εἰς τὴν Νίσυρον, ὁ Δῆμος ἢ ἡ Βουλὴ ἀπένεμον τιμητικὰς διακρί-

σεις. Ἐχαρακτηρίζοντο διὰ τοῦ τίτλου *εὐεργέται* τῆς πόλεως, ἢ ἐστεφανοῦντο διὰ χρυσοῦ στεφάνου ἢ ἀνεγείροντο ἀνδριάντες χάλκινοι ἢ λίθινοι αὐτῶν εἰς τὰ ἱερά ἢ εἰς τὴν ἀγοράν, ἢ ἐχαράσσοντο τὰ τιμητικά ψηφίσματα εἰς εἰδικὰς στήλας ἢ εἰς τοὺς βατῆρας τῶν ἀνδριάντων.

Ἡ λειτουργία τῆς πολιτείας τῶν Νισυρίων ἀπῆται δαπάνας καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐδημιουργεῖτο θέμα δημοσίων ἐσόδων. Τὰ δημόσια ἔσοδα τῆς πόλεως ἦσαν: τὰ ἔσοδα ἐκ τῶν ἰδιοκτησιῶν τοῦ δημοσίου, ἤτοι τῶν μισθουμένων πρὸς καλλιέργειαν γαιῶν καὶ τῶν ὄρυχείων τοῦ θείου, τοῦ μολοίθου καὶ τῆς κισσήρεως (βλ. ἐπιγραφὰς ὑπ' ἀριθ. 86, 90, 98), τὰ ἔσοδα τῶν εἰσερχομένων ἐκ τοῦ λιμένος ἐμπορευμάτων, τὰ ἔσοδα ἐκ τῶν προστίμων ἢ δημεύσεων (εἰς τινὰς περιπτώσεις τὰ πρόστιμα ἀνῆρχοντο εἰς 10.000 ἢ 1.000 δραχμάς, ποσὸν δηλαδὴ τεράστιον (ἐπιγραφή ὑπ' ἀριθ. 87), σημαντικαὶ κληροδοσίαι πρὸς τὸ δημόσιον (ἐπιγραφή ὑπ' ἀριθ. 98), αἱ ἐπιδόσεις καὶ αἱ εἰσφοραὶ, ἤτοι ἐθελούσiai προσφοραὶ πλουσίων ἢ βάσει καταλόγων εἰσφοραὶ τῶν εὐπορούντων πρὸς ἀντιμετώπισιν κρισίμων περιστάσεων, ἐκτάκτων κινδύνων, αἵτινες ἀπετέλουν ἀξιόλογον ἀλλ' εὐκαιριακὸν ἔσοδον· αἱ ἐθελούσiai ἢ ὑποχρεωτικαὶ χορηγίαι καὶ ἐξοπλισμοὶ πλοίων ἢ στρατιωτῶν, καὶ τέλος ὁ φόρος τῆς ἐγγείου ἰδιοκτησίας τῶν μεγαλοκτηματιῶν, ἐξ οὗ κατεβάλλετο καὶ τὸ τέλος τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν Ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν.

Ἐντὸς τοῦ κλίματος αὐτοῦ τῶν ἀρτιωμένων θεσμῶν, τῶν ἰσχυρῶν κινήτρων, τῆς μορφοποιημένης συλλογικῆς ζωῆς, τῆς ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς ρώμης, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ὑπευθυνότητος, τῆς εὐγενοῦς ἀμίλλης καὶ τῆς φιλοπατρίας ἀνεπτύχθησαν αἱ ἀρεταὶ καὶ ἡ εὐγένεια τῶν ἰδεωδῶν τῶν πολιτῶν τῆς Νισύρου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Οἱ πολῖται τῆς δημοκρατίας τῆς Νισύρου διακρίνονται διὰ τὴν εὐφυΐαν, τὴν δξύνοιαν, τὴν θέλησιν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν. Ἀποστρέφονται τὴν βίαν καὶ τιμοῦν τὴν φροντίδα διὰ τὸ κοινὸν καλόν. Ἐχουν βαθεῖαν αἴσθησιν τῆς ἠθικῆς ὠραιότητος καὶ εἶναι πρᾶοι καὶ ἡπιοι, ἀλλ' ἀποφασιστικοὶ καὶ πειθαρχημένοι ὅταν ἡ ἀνάγκη τὸ ἐπιβάλη. Ὁ Διδύμαρχος ὁ Βώλιος στεφανοῦται ὑπὸ τοῦ Δήμου διότι *ἐνδόξως τὴν πᾶσαν φιλοπατρίαν ἐποιήσατο, ὅπως σίτου τε εὐφορία γίνηται καὶ τὰ ἄλλα τὰ συμφέροντα τῶν δήμων*. Ὁ Ἀριστίων καὶ οἱ υἱοὶ του στεφανοῦνται ὡς ἀγαθοὶ καὶ ὁ Φαῖνις, διότι *διατελεῖ εἰς τὴν πόλιν καὶ τοὺς πολῖτας σωφροσύνην καὶ δικαιοσύνην*. Ὁ Κύδαρχος ὁ Καλλιγενίδας στεφανοῦται *ἀρετῆς ἕνεκεν καὶ εὐνοίας*.

ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A

- ALLEN T. W.: The Homeric catalogue of ships, 1921.
A. AYMARD et J. AUBOYER.: L'orient et la Grèce antique, 1959.
Ἀρχαιολογική Ἱταλική Σχολή : Annuario 1921.
ΑΝΔΡΙΩΤΑΚΗ Ν. Χ.: Ὅλιγα τινά περὶ Νισύρου - Πλάτων - Δελτίον Ἑλλήνων Φιλο-
λόγων, 1, 1888, σελ. 354-363.
Τοῦ αὐτοῦ : Περὶ Νισύρου ἐν *Message d'Athènes.*, 1888, φύλλον 41.

B

- BONNARD A.: Greek Civilization from the Iliad to the Parthenon, London, 1957 (γενικὸν Ὅμηρικά.
BARKER E.: Greek political theory, London, 1960.
BURY J. B.: History of Greece to the death of Alexander the Great, London, 1951.
BOSSERT H. T.: The art of ancient Crete, 1908.
BURTON BROWN T.: The coming of iron to Greece, 1954.
BREASTED J. H.: Ancient records of Egypt.
VOLONAKIS : The island of Roses and her eleven sisters or the Dodecanese, 1922.
BERARD VICTOR : Les Phéniciens et l'Odysée, 1927.
BUNDELMONTI CHRIST : Librum insularum Archipelagi, 1844.
BASSO LELIO : Nel oriente Italiano, 1924.
BOSCHINI : Archipelago, 1687.

Γ - G

- GUTHRIE W. K. C.: The Greeks and their gods, London, 1954.
GLOTZ G.: La civilisation minoëne, 1921.
Τοῦ αὐτοῦ : The Aegean civilization, 1925.
GROTE G.: History of Greece, I-XII τόμ.
CORNFORD F. M.: Greeks' religious thought from Homer to the age of Alexander, 1923.
CAMBRIDGE: Ancient History, by J. B. Bury, S. A. Cook, F. E. Adcock, M.P. Churlesworth.
GAERTRINGEN HILLER Von : Inscriptiones Graecae insularum, Berlin, 1898.
GEROLA G.: Nissari, ἐν Annuario della Scuola Archeologica di Atene, II, 1915, σελ. 20.
GRILL E.: I minerali dell'isola di Nisyro, ἐν Memorie Reale, Acad. dei Lincei, τόμ. X, 1914.
DUDHIE ALEX.: Greek Mythology, London, 1966.
DUNBABIN T. J.: The Greeks and their eastern neighbours, London, 1959.
DINSMOOR N. B.: The architecture of Ancient Greece, Batsford, 1950.
DUSSAND R.: Les civilisations préhelléniques dans le bassin de la mer Égée, 1914.
DESBOROUGH V.: Protoegeometric poetry, 1952.
DOPPER : Descriptions exactes des îles de l'Archipel. Revue Archéologique, 1703.
DESIO A.: Le isole Italiane de l' Egeo, Roma, 1831.
DAWKINS and WACE : Ἐν Annual British School at Athens, τ. 12, 1905-6, σελ. 165, Notes from Sporades, Astypalia, Telos, Nisyros, Leros.
DORO LEVI : Nisiro, Enciclopedia Italiana, 1934, τ. 24.

E

EVANS SIR ARTHUR : The Palace of Minos.
ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗ : Λεξικόν.

Z

ZIMMERN A.: The Greek commonwealth. Politics and economics in fifth century Athens,
Oxford, 1931.
ΖΕΡΒΟΥ ΣΚΕΥΟΥ : 'Η 'Ιστορία της Δωδεκανήσου διά μέσου τῶν αἰώνων.

H

HASEBROEK J.: Trade and politics in Ancient Greece, London, 1933.
HUGH LLOYD—JONES : The Greek World, London, 1965.
HILL G.: A guide to the principal coins of the Greeks London, 1959.
HUTCHINSON R. W.: Prehistoric Crete, 1965, London.
HALL H. R.: Ancient History of the Near East, 1942.
Τοῦ αὐτοῦ : The civilization of Greece in the Bronze age, 1928.
HYDE N. W.: Ancient Greek mariners, 1947.
HENDERSON B.W.: The great war between Athens and Sparta, 1927.
HUXLEY G. L.: Early Sparta, 1962.
HEICHELHEIM F.: Ancient economic history, 1959.
HAMMOND N.G.L.: A history of Greece to 322 B.C., 1959.
HICKS : History of Kos.
HICKS and HILL : A manual of Greek historical inscriptions, 1901.
ΗΛΙΟΣ : Λεξικόν.

J

JAEGER W.: Paideia - The ideals of Greek culture. Oxford, 1939.
JONES W.H.S.: Hippocrates, 1923.
JONES A.H.M.: Athenian Democracy, 1958.
JACOPI G.: Scavi e ricerche di Nisiro - Clara Rhodia, Istituto Storico Archeologico,
1933, XI, σ. 461.
Τοῦ αὐτοῦ : Inscrizioni antiche di Nisiro.

K - C

COOK J.M.: The Greeks in Ionia and the East, London, 1962.
COOK R.M.: Greek painted pottery, London, 1960.
KELLER A. G.: Homeric society, London, 1902.
KITTO H.D.F.: The Greeks, 1963.
COTTRELL LEONARD : The bull of Minos.
CHRIMES K.M.T.: Ancient Sparta, 1952.
ΚΟΝΤΟΒΕΡΟΣ Α.: 'Αρχαιολογικαὶ ἐντυπώσεις Νισύρου, «Νισυριακά Χρονικά», 1956.
Τοῦ αὐτοῦ : Τὸ Παλαιόκαστρον, Ν.Χ., 1956.
Τοῦ αὐτοῦ : 'Αρχαῖα νομίματα Νισύρου, Ν.Χ., 1956.
Τοῦ αὐτοῦ : 'Ο Ἐφηβος τῆς Νισύρου, Ν.Χ., 1956.
Τοῦ αὐτοῦ : 'Η ἐτυμολογία τῆς λέξεως Νισυρος, «Γνωμαγόρας», σελ. 7, 1938.

- KAZABHES IAKΩBOΣ : Τὰ Ἑλληνικὰ Δωδεκάνησα, 1941.
 Τοῦ αὐτοῦ : Ἱστορία τῆς νήσου Νισύρου, 1966.
 LAWRENCE A.W.: Greek Architecture, 1957.
 LAWE A.: Greek Pottery, 1948.
 LULLIES R. and HIRMER M.: Greek sculpture of the Greeks, 1957.
 LANG A.: The world of Homer, 1910.
 LEAF W.: Homer and History.
 LACROIX : Iles de la Grèce, 1853.
 LONG GEORGE : Nisyros, ἐν «Γνωμαγόρα», 1933, σελ. 6-7.
 ΛΟΓΟΘΕΤΗ ΙΩΑΝΝΟΥ : Περὶ Νισύρου, «Γνωμαγόρας», III, 1934.
 ΛΟΓΟΘΕΤΗ ΜΙΛΤΙΑΔΟΥ : Τουρισμὸς καὶ Οἰκονομία τῆς νήσου Νισύρου.
 ΛΥΚΟΥΔΗ Σ.Ε.: Νίσυρος, ἐν Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλ., τόμ. 18, 1932.

M

- MYRES J. L.: Who were the Greeks, Berkeley, 1930.
 MICHELL H.: The economics of Ancient Greece, Cambridge, 1957.
 MIREAUX E.: Daily life in the time of Homer, London, 1959.
 MARROU H.I.: A History of education in Antiquity, London, 1956.
 MONTELIUS O.: La Grèce préclassique, 1926.
 MARINATOS S.: Crete and Mycenae, 1960.
 MYLONAS G.E.: Ancient Mycenae, 1957.
 MICHELL H.: Sparta, 1952.
 ΜΑΝΩΛΑΚΑΚΗ ΕΜΜ.: Καρπαθιακά, Ἀθήναι, 1896.
 ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΗ ΑΠΟΣΤ.: Ἡ νήσος Νίσυρος, «Ροδιακὸν Ἡμερολόγιον», II, σελ. 305, 1930.
 MARTIN VIVIEN DE SAINT: Nouveau dictionnaire géographique universelle.

N

- NILSSON M.P.: A History of Greek religion, Oxford, 1949.
 Τοῦ αὐτοῦ : Homer and Mycenae, London, 1933.
 NEWTON : Greek inscriptions in the British Museum.
 ΝΟΥΑΡΟΥ-ΜΙΧΑΗΛΙΔΗ : Ἱστορία τῆς Νήσου Καρπάθου.

O

- ORMEROD H. A.: Piracy in the Ancient World, 1924.
 OLMSTEAD : History of the Persian Empire, 1948.

P

- PAGE D.L.: History and the Homeric Iliad, Berkeley, 1959.
 PERSSON A. N.: The religion of Greece in prehistoric times, 1942.
 PICARD C.: Les religions préhelléniques, 1948.
 PIGGOT S.: The Dawn of civilization.
 PALMER L.R.: Mycenans and Minoans, 1961.
 PEARSON L.: Popular ethics in ancient Greece, 1961.
 PIACENZA FRANCESCO : L' Egeo redivivo, 1688.

PERONI : Rodi e le isole Italiane del Egeo.

ΠΥΡΣΟΣ : Λεξικόν.

ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ Κ.: 'Ιστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Γ.: Γενική γεωγραφική καὶ ἱστορική περιγραφή, ἀρχαία καὶ νεώ-
τέρα τῆς νήσου Νισύρου, 1909.

Τοῦ αὐτοῦ : Νισυριακὸν Ἡμερολόγιον, 1923.

P - R

ROSE H. J.: A handbook of Greek Mythology, London, 1958.

Τοῦ αὐτοῦ : Primitive culture in Greece, 1925.

RICHTER G.M.A.: Handbook of Greek art, London, 1958.

ROBINSON C.E.: A History of Greece, 1960.

ROEBUCK C.: Ionian trade and colonization, 1959.

ROSS LUDWIG : Insel reisen.

Τοῦ αὐτοῦ : Τὸ Παλαιόκαστρον τῆς Νισύρου. Μετφρ. Α. Κοντοβεροῦ, ἐν «Νισ.
Χρον.». 1956.

REINACH S.: Stèle funéraire découverte a Nisyros, «Revue Archeologique» XXXIX,
1901. σελ. 158.

REELUS : Nouvelle Géographie Universelle.

ΡΑΓΚΑΒΗ ΙΑΚΩΒΟΥ : Τὰ Ἑλληνικά 1853.

Σ - S

SINCLAIR T.A.: A history of Greek political thought, London, 1952.

SELTMAN C.: A book of Greek coins, 1952.

STARR C.G.: The origins of the Greek civilization, 1961.

SMITH WILLIAM, SIR : Dictionary of Greek and Roman Geography, 1870.

STRELBITSKY S.: Superficie de l'Europe, 1882.

SAKELLARIOU : La Migration Grecque en Ionie, 1958.

ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΟΥ ΕΠΑΜ.: Περὶ Νισύρου, ἐν «Χρυσσαλλίς» I, 1863, τ. 16, σελ. 481.

T

THOMSON G.: Studies in ancient society. The prehistoric Aegean. London, 1954.

TSOUNTAS and MANATT : The Mycenaean age.

TOURING CLUB ITALIANO : Rodi e le minori isole italiane del Egeo, 1930.

Φ - F

FINLAY M.I.: The world of Odysseus, London, 1956.

FORSDYKE E.J.: Minoan art, British Academy, Vol. XV.

FLEGEL K.: Ἡ νῆσος Νισυρος καὶ αἱ Θέρμαι αὐτῆς, Κων)πολις, 1901.

FUMAGALLI GIUSEPPE : Bibliographia rodia, 1937.

ΦΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ ΠΗΠΟΚΡ.: Ἱστορία τῆς Καλύμνου, 1952.

FLANDINI : L' isola di Rodi e le Sporade.

FACCIOLI : L' isole del Egeo.

X

ΧΑΒΙΑΡΑ Μ.: Νισύρου Ἐπιγραφαί, «Νισ. Χρον.», 1956.

W

- WEBSTER T.B.L.: From Mycenae to Homer, London, 1958.
WACE ALAN: Mycenae.
WALTZ P.: Le monde Egéen avant les Grecs.
WASON M.O.: Class struggles in ancient Greece, 1947.
ΣΤΡΑΒΩΝΟΣ: Γεωγραφικά.
PLINIUS SECUNDI: Naturalis Historiae.
ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ: Ἐκ τῶν Ἐθνικῶν, κατ' ἐπιτομήν, Berlin, 1849.
ΗΡΟΔΟΤΟΥ: Μοῦσαι.
ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ: Ἱστορία.
ΟΜΗΡΟΥ: Ἰλιάς.
ΔΙΟΔΩΡΟΥ ΣΙΚΕΛΙΩΤΟΥ: Ἱστορική Βιβλιοθήκη.
ΑΠΟΛΛΟΔΩΡΟΥ ΑΘΗΝΑΙΟΥ: Βιβλιοθήκη.
ΗΣΙΟΔΟΥ: Θεογονία.
ΠΑΥΣΑΝΙΟΥ: Περιηγήσεις - Ἀττικά.
ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ: Ὑπομνήματα εἰς «Διονύσιον τὸν Περιηγητὴν» - Λειψία, 1828.
ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΠΥΡΡΟΥ ΘΕΤΤΑΛΟΥ: Γεωγραφία μεθοδική καὶ καταγραφή ἀπάσης τῆς οἰκουμένης, Ναύπλιον, 1831.
ΣΚΥΛΑΚΟΣ ΚΑΡΥΑΝΔΕΩΣ: Περίπλους τῆς θαλάσσης τῆς οἰκουμένης.
ΜΕΛΕΤΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ: Γεωγραφία παλαιὰ καὶ νέα, τόμ. III.
ΣΟΥΪΔΑΣ: Λεξικὸν Ἑλληνικὸν καὶ Λατινικόν.

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΝΟΜΙΩΝ ΤΩΝ ΝΟΤΙΩΝ ΣΠΟΡΑΔΩΝ

Ἰπὸ ΚΩΣΤΑ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΑΗ

Ἡ ἔρευνα ἐπάνω σὲ ἱστορικά θέματα τοπικοῦ ἐνδιαφέροντος εἶναι πάντοτε χρήσιμος.

Τὰ ἱστορικά αὐτὰ γεγονότα ἀποτελοῦν πάντοτε ἀναπόσπαστο μέρος τῆς γενικῆς ἱστορίας τοῦ Ἔθνους καὶ κατὰ συνέπεια τὰ τοπικά θέματα συμβάλουν στὴ σύνθεση καὶ ἀξιολόγηση τῆς ἱστορικῆς διαδρομῆς τῆς φυλῆς.

Ἡ συγκέντρωση τοῦ μέχρι σήμερα κατεσπαρμένου γνωστοῦ ὕλικου, ἡ προσκόμιση νέων πηγῶν καὶ ἡ ἐπ' αὐτῶν ἔρευνα, ἡ κατὰ κάποιον τρόπο προσπάθεια ὀλοκληρωμένης προβολῆς τοῦ ὑπὸ ἐξέταση θέματος, ἀποτελεῖ προσφορά πρὸς τὴν ὀρθὴ ἐκτίμηση τῶν γεγονότων τῆς ἱστορικῆς περιόδου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Εἶναι γνωστὸ πὼς στὴν ἱστορία τῶν Ἑλλήνων κυριαρχεῖ ὁ παράγων ἀνθρώπος σὰν συνισταμένη τῶν ἀρετῶν τοῦ ὄντος.

Οἱ Ἕλληνες ἀγωνίζονται πάντοτε γιὰ τὸ ἐλεύθερον.

Ἡ ἱστορία εἶναι ἡ μνήμη τοῦ Ἔθνους. Γιὰ νὰ ζῆσει τὸ Ἔθνος, νὰ μεγαλουργήσει, νὰ σταθεῖ ὄρθιον στὸ σημερινὸ διαρκῶς μεταβαλλόμενο παρὸν πρέπει νὰ διατηρεῖ τὴ μνήμη τοῦ ἐνδόξου παρελθόντος του.

Ἐθνικὴ ἀνάγκη ἢ συντήρηση τῆς μνήμης.

Μὲ τίς σκέψεις αὐτὲς ξεκίνησε ἡ ἐργασία ποὺ ἀκολουθεῖ.

Ἄς θεωρηθεῖ μιὰ προσπάθεια ποὺ σκοπὸ ἔχει νὰ φέρει τὸ μήνυμα ποὺ προβάλλει ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες τῶν νησιωτῶν γιὰ τὴ διατήρηση τοῦ ἑλληνικοῦ τοὺς βίου, γιὰ τὴν ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια.

Οἱ ὀλίγοι αὐτοὶ νησιῶτες μπόρεσαν σ' ὅλο τὸ μεγάλο διάστημα τῆς δουλείας νὰ κρατήσουν τοὺς Τούρκους ἔξω ἀπὸ τὰ νησιά τους.

Ὁ Τούρκος περιοριζόταν μόνον νὰ ἀσκεῖ δικαιώματα ἐπικυριαρχίας πάνω σ' αὐτὰ καὶ ἔτσι ἡ παρουσία του δὲν στάθηκε, οὔτε σὰν ἐπιβολὴ οὔτε σὰν παράδειγμα, καὶ παράγων στὴ διαμόρφωση καὶ ἐξέλιξη τοῦ πολιτικοῦ τους συστήματος.

Ἄλλὰ σχεδὸν πάντοτε αἱ συμπίπτουσαι αὐτῶν κοινὰ καὶ ἰδιωτικὰ ὑποθέσεις ἐξητάζοντο καὶ ἐτελειοῦντο μὲ τὴν γνώμην καὶ τὴν βουλήν των κατὰ τὰ τοπικά των ἔθιμα.

Είναι γνωστό πώς τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος κατόρθωσε νὰ διατηρήσει τὴ γλώσσα του, τὴ θρησκεία, τὶς παραδόσεις, τὰ ἦθη καὶ ἔθιμά του καὶ ἰδιαίτερα ὀλοζώντανη τὴν ἐθνικὴ του συνείδηση καὶ ἄσβεστη τὴ μνήμη του ἱστορικοῦ παρελθόντος του καθ' ὅλα τὰ χρόνια τῆς ὑποταγῆς του στοὺς Τούρκους. Αὐτὸ βέβαια δὲν ὀφείλεται σὲ θαῦμα, ἀλλὰ σὲ διαρκεῖς ἀγῶνες τοῦ ὑπόδουλου λαοῦ μας, πού τοὺς διεξήγαγε μὲ διάφορες μορφές. Εἴτε μὲ ὄπλα, εἴτε μὲ δεξιότητες διαπραγματευτῆ, ὑποχρέωνε τὸ δυνάστη νὰ παραχωρεῖ προνόμια ἢ Ὀργανωτικὰ διατάξεις¹, πού ἐπέτρεψαν στοὺς Ἕλληνες, παρὰ τὶς σκληρὰς δοκιμασίες, νὰ διαφυλάξουν τὴν καθαρότητα τῆς φυλῆς τους.

Ἡ ἱστορία μας εἶναι γεμάτη ἀπὸ τέτοιους ἀγῶνες καὶ προσπάθειες. Ἀνάμεσα δὲ σ' αὐτοὺς ξεχωριστὴ θέση κατέχει τὸ κατόρθωμα τῶν λεγομένων Νοτίων Σποράδων, πού ἐπέτυχαν ἀπὸ τὸν σκληρὸ κατακτητὴ παραχώρηση προνομίων πού μετέβαλαν τὰ μικρὰ αὐτὰ νησιά, κατὰ ἓνα τρόπο, σὲ ἀνεξάρτητες πολιτεῖες αὐτοδιοικούμενες, μέσα στὰ ὅρια τῆς Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας, μὲ μοναδικὸ ἀντάλλαγμα τὴν πληρωμὴ κατ' ἀποκοπὴν ὀρισμένου ποσοῦ φόρου.

Τὰ νησιά πού ἀποτελοῦν τὸ νησιωτικὸ σύμπλεγμα στὸ Νοτιοανατολικὸ Αἰγαῖο, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Ἰκαρίας, ἀναφέρονται ὡς Νότιαι Σποράδες. Τὰ μικρὰ καὶ ἄγονα αὐτὰ νησιά σὰν ἀκραία ἐπαρχία τοῦ Βυζαντίου εὐρίσκονται πάντοτε σὲ διαρκῆ πολεμικὸ συναγερμό, σὰν ἐπάλξεις τοῦ μαχόμενου ἔθνους κατὰ τῶν βαρβάρων πού ἐπέδιδαν τὸν ἀφανισμό τῆς φυλῆς.

Τὰ νησιά ἀπὸ τὸν 7ον αἰῶνα ὑπέστησαν ἀρχικὰ τὶς ἐπιδρομὰς τῶν Σαρακηνῶν καὶ ἀπὸ τὸν 13ον αἰῶνα συνεχεῖς ἐπιδρομὰς τῶν Τούρκων καὶ τῶν διαφόρων πειρατῶν πού ἐσάρωναν τὸ Αἰγαῖο.

Ὀλόκληρα νησιά ἐπανειλημμένα ἐρημώθηκαν, ὅπως ἡ Πάτμος, ἡ Κάσος, ἡ Νίσυρος. Ἡ Σάμος ἔμεινε ἔρημος ἓνα περίπου αἰῶνα ἀπὸ τὸ 1476. Χαρακτηριστικὸ τοῦ τί ὑπέστησαν τὰ νησιά ἀπὸ τοὺς πειρατὲς καὶ τοὺς Τούρκους εἶναι τὸ ἱστορικὸ τῆς Νισύρου πού μᾶς δίδει ὁ Ε. Σταματιάδης στὸ περὶ Νισύρου ἱστορημά του².

1. Περίπτωση Σάμου.

2. Χρυσάλλης, Α' τόμος, σελ. 482 - 484.

Ὁ Νισύριος λαογράφος Γ. Παπαδόπουλος ἀναφέρει ὅτι «εἰς πλεῖστα δημοτικὰ ἄσματα τῆς νήσου ἀπεχθῶς καὶ δυσωνύμως ἀναφέρονται ὀνόματα Σαρακηνῶν καὶ Ἀράβων πειρατῶν πού κατὰ καιροὺς ἐκούρσεσαν τὴν νήσον».

Οἱ ἐπιδρομὰς τῶν κουρσάρων ἱστοροῦνται σὰν λαϊκὰς παραδόσεις ἀπὸ τοὺς γέροντες

Τὸ 1449, ὅπως γράφει κάποιος μοναχὸς Γρηγόριος : Πολυάριθμοι πειραταὶ διαπλέοντες τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας πολλὴν ἐπροξέονον φθορὰν. Νίσυρος δὲ καὶ Κάλυμνος οἱ περὶ Ρόδον ὑποκείμεναι νῆσοι ὑπὸ τῶν ἐν Στροβίλου καὶ Μιλήτου ἐξερχομένων τὰ τηρικαῦτα ξύλων παντελῶς ἄρδεν ὑπ' αὐτῶν ἠφανίσθησαν.

Τὸ 1455 ἰσχυρὸς τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Χαμζὰ βέην ἐπέδραμε κατ' ἄλλων τε νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους καὶ κατὰ τῆς Νισύρου, πολλοὺς ἀπὸ τοὺς κατοίκους αὐτῆς ἐξηνδραπόδισε, τοὺς δὲ ἄγρους κατέσκαψε.

Τὸ 1457 στόλος ἐξήκοντα τουρκικῶν πλοίων, προσεγγίσας εἰς Νίσυρον, κατέσφαξε καὶ ἠχμαλώτισε πάντας οὓς εὗρεν ἐκτὸς τοῦ φρουρίου, τὰς δὲ ἀμπέλους ἐδήωσε.

Τὸ 1471 τὸση τρομερὰν ἐπιδρομὴν ὑπέστη ἡ Νίσυρος, ὥστε οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι παρατήσαντες τὰς γαίας αὐτῶν ἀπεσύρθησαν εἰς Ρόδον, ἵνα σωθῶσιν. Τὸ δὲ Τάγμα τῶν Ἱπποτῶν συμπαθοῦν αὐτοὺς τοὺς ἀπήλλαξε τοῦ δασμοῦ τῶν τριακοσίων φλωρινίων ἃ ὄφειλον νὰ πληρῶσωσι.

Οἱ ἐπιδρομὲς τῶν πειρατῶν ἐξακολουθοῦν καὶ στοὺς μετέπειτα χρόνους.

Τὸ 1504 ὁ διάσημος πειρατὴς Καμαλῆ πλεύσας ἐπὶ τὴν Νίσυρον προσεπάθησε νὰ κυριεύσῃ αὐτὴν ἀλλ' ἀπήντησε τισαύτην ἀντίστασιν, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ ἀπέλθῃ ἄπρακτος.

Τὸ παραπάνω τραγικὸ χρονικὸ δίδει μιὰ εἰκόνα σὲ ποιά κατάστασι εὐρίσκοντο τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὰ νησιά.

Ὅταν οἱ Βυζαντινοὶ ἦσαν κύριοι τῶν Δωδεκανήσων, τὰ εἶχαν ἐντάξει στὰ ἀκόλουθα τρία θέματα³:

1) Τῶν Κιβυρραϊωτῶν⁴: ὑπήγοντο ἡ Ρόδος, ἡ Σύμη, τὸ Καστελλόριζον.

2) Τῆς Σάμου: ὑπήγοντο ἡ Κῶς, Νίσυρος, Τῆλος, Κάλυμνος, Πάτμος.

3) Τοῦ Αἰγαίου Πελάγους: ὑπήγοντο τὰ ἄλλα νησιά.

Τὰ τρία αὐτὰ θέματα ἦσαν κατὰ κύριον λόγον ναυτικὰ καὶ χορηγοῦσαν

τῆς Νισύρου, ποὺ τοὺς τίς μετέδωσαν οἱ πρόγονοί τους. Τὸ σῆμα τοῦ συναγερμού τὸ ἔδιδαν οἱ καμπάνες τῆς Σπηλιανῆς καὶ τότε ὅλοι οἱ κάτοικοι ἔτρεχαν νὰ ἀσφαλισθοῦνε μέσα στὸ Ἐνετικὸ φρούριον ποὺ περιβάλλει τὸ βράχο τοῦ μοναστηριοῦ τῆς Σπηλιανῆς. Στὸ ἔσωτερικὸ τοῦ φρουρίου σώζεται ἀκόμη ὁ μπαρουτθοχανὰς (ἀποθήκη πυρομαχικῶν). Ἡ τουρκικὴ του ὄνομασία φανερώνει ὅτι ἦταν σὲ χρῆσι καὶ στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας.

3. Ἡ ἀνάγκη τῆς ἀποκορύσεως τῶν συνεχῶν ἐπιδρομῶν τῶν Ἀγαρηνῶν ἐπέβαλε στὸ Βυζάντιον τὴν ἀναμόρφωσι τοῦ συστήματος ἀμύνης τοῦ κράτους μετὰ τὴν ἴδρυσιν τῶν θεμάτων. Ἦσαν τὰ θέματα γεωγραφικὲς περιφέρειες μετὰ «στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν χαρακτηριστῆρα διοικούμενα ἀπὸ στρατηγὸν πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς εὐκόλου καὶ ταχείας στρατιωτικῆς κινητοποιήσεως τῆς περιοχῆς κατὰ τὴν ἀναγκαίαν ὥραν, καθὼς καὶ τῆς ὀργανώσεως τῆς φρουρήσεως τῶν συνόρων (ἄκραι) μετὰ εἰδικὰ στρατιωτικὰ σώματα».

4. Ἐπαρχία τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους πρὸς τὸ Ν.Α. τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐκτεινομένη ἀπὸ τίς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Μαιάνδρου μέχρι τῆς Ἀνεμουρίου ἀκρωτηρίου ἔναντι τῆς Κόδρου. Πρωτεύουσαν εἶχε τὴν μικρὰν Κιβύραν.

τις πιδ ἀξιόλογες ναυτικές δυνάμεις τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Κατὰ τὴν ἐκστρατεία πρὸς ἀνάκτηση τῆς Κρήτης ἀπὸ τοὺς Ἄραβες ἐπὶ Λέοντος ΣΤ' (886 - 902) τὸ θέμα τῆς Σάμου ἔδωσε 5000 στρατιῶτες καὶ 4680 ναῦτες.

Οἱ Βυζαντινοὶ παρεχώρησαν εἰς τὰ νησιὰ διάφορα προνόμια αὐτοδιοίκησης καὶ ἀτέλειες, ἀπὸ λόγους καθαρῶς ρεαλιστικούς. Τὸ ἄγονο τῶν νησιῶν καὶ ἡ μείωση τοῦ πληθυσμοῦ τοὺς στὸ ἐλάχιστο λόγω τῶν συνεχῶν ἐπιδρομῶν τῶν πειρατῶν καὶ Ἀράβων, εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα νὰ μὴ ὑπάρχουν ἀρκεταὶ πρόσοδοι γιὰ νὰ ἐπαρκέσουν ἔστω γιὰ τὴν κάλυψη τῆς μισθοδοσίας τῶν ἀπαραιτήτων γιὰ κάθε νησι κρατικῶν ὑπαλλήλων.

Ἔτσι τὰ νησιὰ ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων αὐτοδιοικοῦντο. Καὶ στὶς καλὲς ἐποχὲς οἱ Βυζαντινοὶ μὲ εἰσπράκτορές τοὺς εἰσέπρατταν ἐλάχιστο ποσὸ φόρου καὶ παρέιχαν στὰ νησιὰ ἐλευθερία καὶ αὐτοδιοίκηση. (Μιλτ. Καραβοκυροῦ : *Τινὰ τῶν ἐν Τουρκίᾳ κ.τ.λ.* «Ἐκκλ. Ἀληθ.» 1912, ἀρ. 43, σελ. 383). Ὅταν δὲ οἱ Ἰππῶται ἀντικατέστησαν τοὺς Βυζαντινοὺς στὴν κυριότητα τῶν νησιῶν, παρεδέχθησαν τὸ ἰσχύον σύστημα καὶ δὲν ἔφεραν καμία μεταβολὴ στὴν αὐτονομία τῶν νησιῶν, ἐπέβαλαν δὲ σ' αὐτὰ τὴν καταβολὴ ὀρισμένου ποσοῦ ὑπὲρ τοῦ Τάγματός τοὺς. Ἐὰν τὸ νησι ἦταν φέουδο, ὅπως ἡ Νίσυρος στὴν περίπτωσι αὐτῆ, τὴν εἰσπραξὴ καὶ καταβολὴ τοῦ ποσοῦ ἐπεμελεῖτο ὁ φεουδάρχης Ἰππότης⁵.

Ἐκεῖ δὲ πού τὸ νησι δὲν ἦταν φέουδο, ὅπως ἡ Σύμη, ἡ καταβολὴ ἐγίνετο κάθε χρόνο στὸ Μεγάλου Μάγιστρο τοῦ Τάγματος. Ἡ Σύμη ἐπλήρωνε 500 ἄσπρα κι ἀπολάμβανε διοικητικῆς ἐλευθερίας⁶. Εἰς ὅσες περιπτώσεις οἱ Ἰππῶται θελήσανε νὰ μεταχειρισθοῦν δεσποτικά τοὺς νησιῶτες, αὐτοὶ ἐξηγέρθησαν ἐναντίον τοὺς.

«Τὸ 1352 ὁ δεσποτικὸς τρόπος τοῦ κυρίου τῆς Νισύρου Νοβέλλου Μάνακο ἐξ

5. Δελτίον Ἱστορ. Ἐθνολ. Ἐταιρίας 1904, ἀρ. 6, σελ. 328. Δημ. Χαβιαρᾶ : *Σουλτανικὰ φερμάνια.* «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» 1912, ἀρ. 43, σελ. 383. Μιλτ. Καραβοκυροῦ : *«Τῶν Σποράδων τὰ δίκαια καὶ προνόμια».*

Ἄμφότεροι ἀναφέρουν ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ παρεχώρησαν στὰ νησιὰ ὀρισμένες ἀτέλειες καὶ προνόμια αὐτοδιοίκησης καὶ ὅτι οἱ διαδεχθέντες αὐτοὺς Ἰππῶται τῆς Ρόδου ἐδέχθησαν νὰ συνεχισθεῖ τὸ ἴδιο καθεστῶς. Ὁ Δημ. Χαβιαρᾶς ἀναφέρει σὰν ἀπόδειξι ὅτι ἡ Σύμη «ἀπέτεινεν εἰς αὐτοὺς φόρον κατ' ἐκκοπήν».

Ἄπὸ ἔρευνας πού ἔκαμε ὁ κ. Ζ. Τσιρπανλῆς στὰ ἀρχεῖα τῆς Μάλτας σὰν στοιχεῖο πού ἔρχεται σὲ ἐπιβεβαίωση τοῦ πάρα πάνω ἰσχυρισμοῦ εἶναι ἓνα ἔγγραφο, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο οἱ Νισύριοι ἀναλαμβάνουν τὸ Νοέμβριον τοῦ 1453 νὰ τειχίσουν τὸ νησί τοὺς μὲ δικά τοὺς ἔξοδα, μὲ τὴν ἐγκριση τοῦ Ἰπποτικοῦ Τάγματος. Τὸ ἔγγραφο τοῦτο πρέπει νὰ θεωρηθεῖ σὰν χαρακτηριστικὸ τῆς αὐτοδιοίκησης τῶν νησιῶν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Τὸ ἔγγραφο ἐκφράζεται κολακευτικά γιὰ τοὺς Νισυρίους.

(*Δωδεκανησιακά*, Τόμος Β' 1967, Ζ.Ν. Τσιρπανλῆ : *Σελίδες ἀπὸ τὴ Μεσαιωνικὴ Ἱστορία τῆς Νισύρου*, 1306 - 1453, σελ. 46 - 47, 48).

6. Μ. Σκευοφύλακα. *Ὁ Πανορμίτης*, σελ. 20 - 21.

Ἰσχίας ἐξήγειρε τοὺς κατοίκους τῆς Νισύρου, οἱ ὅποιοι ὄχι μόνον ἠρνήθησαν νὰ ὑπακούσωσι καὶ νὰ πληρώσωσιν τοὺς τεταγμένους φόρους ἀλλὰ ἀπεπειράθησαν νὰ τὸν φονεύσωσι⁷.

Ὅπως βλέπουμε, τὰ νησιά αὐτοδιοικοῦντο μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς ὑποταγῆς τους στοὺς Τούρκους. Δὲν εἶναι δὲ ὑπερβολὴ νὰ ὑποστηριχθεῖ ὅτι ἡ βία τοῦ διοικητικοῦ τους συστήματος, παρ' ὅτι μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου ὑπέστη ἀναπροσαρμογὲς σύμφωνα μὲ τὶς ἐκάστοτε περιστάσεις, ἦσαν οἱ ἀρχαῖοι δωρικοὶ θεσμοὶ καὶ ἀκόμη ὑπερτάτη ἀρχὴ στάθηκε ἡ Ἐκκλησία τοῦ Δήμου, ποὺ διατηρήθηκε μὲ ὅλα τὰ δικαιώματά της καθ' ὅλο τὸ βίον τῶν Δημογεροντιῶν. Ἡ ἱστορικὴ ἀναδρομὴ εἰς τὴν ἐποχὴ ποὺ προηγήθηκε τῆς τουρκικῆς κατοχῆς ἀποδεικνύει ὅτι ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων αἱ Νότιαι Σποράδες οὐδέποτε ἀπέτελεσαν ἐπαρχίαν ἐξολοκλήρου ἐξαρτωμένην καὶ διοικουμένην σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους κυριάρχου κράτους.

Τὰ νησιά ἀπολάμβαναν πλήρη, διοικητικὴ, οἰκονομικὴ καὶ δικαστικὴ αὐτονομία, τὸ δὲ κράτος ἐπὶ τὸ ὅποιο ἀνῆκαν εἶχε μόνον ἐπικυριαρχία καὶ ὄχι κυριαρχία ἐπάνω σ' αὐτά⁸.

Αὐτὸ περίπου ἦταν τὸ καθεστῶς τῶν νησιῶν ὅταν ἦλθε ὁ Σουλεϊμάν ὁ Μεγαλοπρεπὴς τὸ 1522⁹ νὰ τὰ καταλάβει. Σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση, ὅταν ὁ Σουλτάνος Σουλεϊμάν ἦτο στρατοπεδευμένος εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Ρόδου Μικρασιατικὴ ἀκτὴ καὶ ἐνῶ τὰ στρατεύματά του πολιορκοῦσαν τὴν Ρόδον, τὸ μόνον νησί ποὺ ἦταν ἀκόμα εἰς τὴν κατοχὴ τῶν Ἰπποτῶν, τὸν ἐπεσκέφθη ἀντιπροσωπεῖα Συμιακῶν, τοῦ ἐδήλωσε ὑποταγὴν προσφέροντάς του μερικὰ μαλακὰ ὠραῖα σφουγγάρια.

Οἱ Συμιακοὶ ἐπωφελήθησαν τῶν διατάξεων τοῦ ἱεροῦ νόμου τοῦ Ἰσλάμ (Σερι) ποὺ προέβλεπε ὅτι, ἐκεῖνοι ποὺ ἐκούσια ὑποτάσσονται δικαιοῦνται πολ-

7. Ε. Σταματιάδης: *Περὶ Νισύρου*, «Χρυσάλλης», Α' τόμος, σελ. 484.

8. Σὰν δεῖγμα τῆς ἐπιμονῆς τῶν κατοίκων τῶν νησιῶν εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ ἐλευθέρου συστήματός των μπορεῖ νὰ ἀναφερθῇ ὅτι ἀπὸ ἐπιγραφῆς ποὺ βρέθηκε εἰς τὴν Νισυρὸν ἀναγράφεται ὅτι ὅταν ἡ νῆσος συνετάσσετο τῷ Β Φιλίππῳ εἰς τὸν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ Ἀττάλου καὶ Ροδίων πόλεμον οὗτος διὰ τοῦ Πρέσβεως Καλλίου ἐπέτρεψεν αὐτοῖς ἵνα χρῶνται τοὺς πατρίους νόμους (Χρυσάλλης Α' τόμος, σελ. 492).

«Βασιλεὺς Φίλιππος Νισυριοῖς χαίρειν ἀφέσταλκα Καλλίαν πρὸς ὑμᾶς ὄντα καὶ ἡμῖν συνήθη καὶ ὑμέτερον πολίτην...

⁹ Ἐδοξεν τῷ δάμῳ βουλὰς γνῶμα ἐπειδὴ Καλλίας παρέστη παρὰ βασιλέως Φιλίππου γράμματα φέρων καὶ σφραγίδα τῆν βασιλέως καὶ ἀπαγγέλλειν δέδωκεν. . . βασιλεῖ ἡμῖν νόμους τῆς πατρίδος καὶ ὑπάρχουσαν χρῆσθαι δέδοχθας Νισυριοῖς (ὅτι) ὡς Καλλίας ἀπαγγέλλει (τοῖς νόμοις) χρῆσθαι ἅπα (σιν). Πλάτων Ι, σελ. 361. *Περὶ Νισύρου*, Ν. Χ. Ἀνδριωτάκης.

9. Ettore Rossi: *Assedio e Conquista di Rodi nel 1522*, Roma 1927, σελ. 18: Ἡ Νισυρὸς παραδόθηκε ἐπὶ τὸν Σουλεϊμάν ὅστις 6 Σεπτεμβρίου 1522.

λῶν παραχωρήσεων καὶ εὐνοιῶν καὶ ἀκόμα τοὺς ἔδιδε τὸ δικαίωμα νὰ ὑποβάλλουν αἰτήματα καὶ νὰ συζητοῦν μετὰ τοῦ κυριάρχου σὰν ὑπήκοοι καὶ ὄχι σὰν σκλάβοι. Οἱ Συμιακοί, κατὰ πᾶσα πιθανότητα ἐνεργοῦντες σὰν ἐκπρόσωποι καὶ τῶν ἄλλων γειτονικῶν νησιῶν, ἐζήτησαν σὰν εὐνοια ἐκ μέρους τοῦ Σουλτάνου, γιὰ τὴν αὐτοπροαίρετη ὑποταγή τους, νὰ διατηρήσουν τὰ νησιά τὶς ἴδιες ἐλευθερίες ποὺ εἶχαν καὶ νὰ συνεχίσουν νὰ αὐτοδιοικοῦνται.

Ὁ Σουλεϊμάν δέχθηκε τὸ αἶτημα τῶν νησιωτῶν καὶ προφανῶς μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Ρόδου ἐξέδωκε φερμάνι, μὲ τὸ ὁποῖο ἀνεγνώριζε σὲ ὀρισμένε ἀπὸ τὶς Σποράδες πλήρη αὐτονομία διοικητικὴ, οἰκονομικὴ καὶ δικαστικὴ ἔναντι τῆς ὑποχρέωσης τῆς πληρωμῆς κατ' ἀποκοπὴν ὀρισμένου φόρου (Μακτοῦ). Τὰ ἔσοδα ἀπὸ τοὺς φόρους αὐτοὺς ἐξεχώρησε στὰ διάφορα μουσουλμανικὰ τζαμιά, ἱμαρέτια καὶ μενδρεσέδες ποὺ ἴδρυσε στὴ Ρόδο.

Γι' αὐτὸ τὰ νησιά ποὺ ἀπελάμβαναν τῶν προνομίων ἀναφέρονται στὰ μετὰπειτα φερμάνια τῶν Σουλτάνων ὡς Βακούφια : Ἀφιερώματα τοῦ Σουλτάνου Σουλεϊμάν, ποὺ σημαίνει, ὅτι αἱ πρόσοδοί τους ἀνῆκαν στὰ ἱερὰ μουσουλμανικὰ ἱδρύματα τῆς Ρόδου.

Ὁ Σουλεϊμάν στὴν παραχώρηση τῶν προνομίων δὲν προέβη βέβαια ἀπὸ λόγους ὑψηλοφροσύνης καὶ συμπάθειας πρὸς τοὺς πτωχοὺς νησιῶτες. Ἄλλὰ λόγοι καθαρὰ στρατιωτικοὶ τὸν ὑποχρέωσαν νὰ μὴ κατακερματίσει τὶς δυνάμεις του, τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ποὺ εἶχε ἀναλάβει ἕνα κατακτητικὸ πόλεμο, διαθέτοντας αὐτὲς στὴν ἀστυνόμευση καὶ φρούρηση διασκορπισμένων νησιῶν, ποὺ στὸ τέλος, ὕστερα ἀπὸ τὸ πάρσιμο τῆς Ρόδου, δὲν εἶχαν καμιὰ στρατιωτικὴ σημασία.

Ἐνῶ, μὲ τὸ νὰ ἐπιτύχει τὴ νομιμοφροσύνη τῶν νησιωτῶν, ἐξοικονομοῦσε δυνάμεις σὲ ὥρα μάχης καὶ στὸ μέλλον. Ἀκόμη φρόντιζε νὰ μὴ μείνουν ἀκατοίκητα τὰ νησιά καὶ γίνουιν καταφύγιο πειρατῶν. Ὁ ἴδιος λόγος ἦταν ποὺ τὸν ὑποχρέωσε τὸ 1550 μὲ φερμάνι νὰ παραχωρήσει στοὺς χριστιανοὺς κατοίκους τῆς Σάμου προνόμια εὐρυτάτης ἐλευθερίας γιὰ νὰ ἐπιτύχει τὴν ἐγκατάσταση κατοίκων στὸ ἔρημο τότε νησί.

Ἡ ἀπόφαση τοῦ Σουλεϊμάν νὰ ἐκχωρήσει τοὺς ἐπιβληθέντες κατ' ἀποκοπὴν (Μακτοῦ) φόρους στὰ ἱερὰ ἱδρύματα ποὺ συνέστησε στὴ Ρόδο δείχνει πῶς ἐπιθυμοῦσε ὅπως αὐτὰ ἔχουν ἐξασφαλισμένη τὴν συντήρησή τους στὸ διηνεκές. Καὶ μὲ τὴν πράξη του αὐτὴ ἔδειξε πῶς σὰν εὐσεβὴς καὶ πιστὸς Μωαμεθανὸς ἔκαμε τὸ χρέος του στὸν Προφήτη καὶ στὸν Ἄλλο καὶ συνάμα ὅτι ἐνδιαφερόταν γιὰ τὴν ὑστεροφημία του.

Τὸ γεγονός τοῦτο πολλαπλᾶ βοήθησε τοὺς Δωδεκανησίους, τόσο στὴ διεκδίκηση, ὅσο καὶ στὴν ἐπιβεβαίωση τῶν προνομίων ἀπὸ τοὺς διαδόχους σουλτάνους τοῦ Σουλεϊμάν.

Οἱ ἀποφάσεις τῶν μετέπειτα σουλτάνων, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ διάφο-

ρα διασωθέντα φερμάνια, πολύ ἐπηρεάζοντο ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ καταβαλλόμενος φόρος ἀποτελοῦσε εἰσόδημα ἱερῶν ἰδρυμάτων πού συνέστησε ὁ διαπρεπὴς σουλτάνος.

Δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα πού νὰ μᾶς πληροφοροῦν τὸ ὕψος τοῦ κατ' ἀποκοτὴν φόρου γιὰ κάθε νησί πού ὤρισε τότε ὁ Σουλεϊμάν. Στὰ μετέπειτα φερμάνια, καὶ ἰδιαίτερα τοῦ σουλτάνου Ἀχμέτ Γ' (Μάιος 1721) καὶ τοῦ σουλτάνου Ὄσμάν Γ' (Μάιος 1755) ἀναφέρονται τὰ ποσὰ τῶν φόρων κατὰ νησί. Τὸ δεδομένο αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς φωτίσει γιὰ νὰ γνωρίσουμε τὰ ποσὰ πού ἀρχικὰ καθόρισε ὁ Σουλεϊμάν καὶ ἂν ἀκόμα στὴν ἐποχὴ του ὁ φόρος ἦταν μέγας ἢ μικρός. Ἐνα πρᾶγμα ὁμως εἶναι βέβαιο, ὅτι πολλὲς φορές οἱ νησιῶτες ἀδυνατοῦσαν νὰ πληρώσουν τοὺς φόρους, πρᾶγμα πού δείχνει ὅτι εἶχαν ὀριστεῖ πάνω ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ τους ἀντοχή.

Οἱ Συμιακοὶ πού τοὺς πλήρωναν μὲ σφουγγάρια ἀναγκαζόντουσαν νὰ ἀγοράζουσαν σφουγγάρια ἀπὸ τοὺς Καλύμνιους καὶ τοὺς Χαλιίτες γιὰ νὰ συμπληρώσουν τὴν καθορισμένη ποσότητα (φερμάνι Η καὶ Θ). Οἱ Νισύριοι ὑποχρεώνονται ἀπὸ τὸν Βαλῆ τῆς Ρόδου νὰ προπωλήσουν ὅλη τὴν παραγωγὴ τοῦ βαλανιδιοῦ τοῦ νησιοῦ τους σὲ κάποιον ἐβραῖο, πού ἀνελάμβανε νὰ πληρώσει τοὺς καθυστερημένους φόρους (Ἐγγρ. ἀρ. 1). Οἱ Συμιακοί, πού στάθηκαν πρωτεργάτες στὴν παραχώρηση τῶν προνομίων, οὐδέποτε ἐσταμάτησαν νὰ διαμαρτύρονται καὶ νὰ ἐνεργοῦν στὴν Ὑψηλὴ Πύλη, ὅταν τὸ καθεστῶς τῶν προνομίων κατεπατεῖτο ἀπὸ ἀνωτέρους καὶ κατωτέρους ὑπαλλήλους τῆς Αὐτοκρατορίας. Καὶ δὲν ἐδίσταζαν νὰ καταγγείλουν μὲ θαυμαστὴ παρρησία τὶς ὑπερβασίες τῶν κρατικῶν ὀργάνων μικρῶν καὶ μεγάλων πού ἦσαν μιὰ μόνιμη πληγὴ γιὰ τὰ νησιά.

Μὲ τὶς ἐνέργειές τους αὐτὲς ἐπέτυχαν κατὰ καιροὺς τὴν ἔκδοση νέων φερμανίων πού ἐπιβεβαίωσαν τὰ προνόμια πού παρεχώρησε ἀρχικὰ ὁ Σουλεϊμάν.

Τὰ φερμάνια αὐτὰ πρωτοδημοσίευσεν ὁ Δημ. Χαβιαρᾶς στὰ 1904 στὸ Δελτίο τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος, μὲ ἀνάλογο εἰσήγησιν (ἀριθ. Δελτ. 6, σελ. 321 - 350) παρμένα ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῆς δημορχίας Σύμης. Γιὰ τὴν πλήρη ἐνημέρωσιν τοῦ ἀναγνώστη ἐθεώρησα σκόπιμο νὰ τὰ παραθέσω αὐτούσια μὲ τὶς ὑποσημειώσεις τοῦ Δ. Χαβιαρᾶ, ἀμέσως μετὰ ἀπὸ τὸ τέλος τῆς μελέτης αὐτῆς καὶ ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ ἐπακολουθοῦν τὰ διάφορα ἄλλα ἔγγραφα πού ἀναφέρονται στὸ θέμα πού μᾶς ἀπασχολεῖ.

Ὅπως εἶναι γνωστὸ, σὲ κανένα ἄλλο νησί δὲν βρέθηκε κανένα φερμάνι σχετικὸ μὲ τὰ προνόμια τῆς περιόδου ἐκείνης. Συνεπῶς, τὰ ἀφορῶντα τῇ Σύμῃ φερμάνια εἶναι τὰ μοναδικὰ πού ἀναφέρονται στὰ προνόμια τῆς χρονικῆς περιόδου πρὸ τοῦ 1835 (χρόνος ἐκδόσεως τοῦ φερμανιοῦ τοῦ Σουλτάνου Μαχμουτ Β').

Εἰς τὰ ἐκδοθέντα ἀπὸ τοὺς Ὄσμάν Γ' καὶ Ἀβδούλ Χαμίτ Α' φερμάνια

ρητῶς ἀναφέρεται ὅτι ἡ Σύμη καὶ τὰ νησιά Κάλυμνος, Λέρος, Χάλκη, Τῆλος, Νίσυρος, πληρώνουσαι κατ' ἀποκοπὴν εἰσὶν ὑφ' ὄλας τὰς ἀπόψεις ἐλεύθεραι. Ἀναγράφεται δὲ εἰς αὐτὰ ὁ κατ' ἀποκοπὴν φόρος ποῦ ἔπρεπε νὰ καταβάλλει κάθε νησί ὑπὲρ τῶν εὐαγῶν ἰδρυμάτων ποῦ συνέστησε ὁ Σουλτάνος Σουλεϊμάν.

Ἀπὸ τὸ κείμενο τῶν φερμανίων ἀποδεικνύεται ὅτι ἀρχικὰ τὰ προνόμια μόνο στὰ παραπάνω νησιά παραχωρήθηκαν. Ὅμως ὁ Δημ. Χαβιαρᾶς στὴν παρουσίαση τῶν φερμανίων ἐπιμένει ὅτι: Καίτοι δὲ οὐχὶ ἅπασαι αἱ Σποράδες μνημονεύονται ἐν τοῖς φερμανίοις, βέβαιον ὅμως καὶ ἀναντίρρητον τυχάνει ὅτι καὶ αἱ λοιπαὶ Νότιοι Σποράδες μετὰ τῆς Μεγίστης τῆς Λυκίας ἀπῆλθον ἐξ ἴσου τῶν αὐτῶν προνομίων. Εἰ δὲ τινες αὐτῶν δὲν καταλέγονται μετὰ τῶν μνημονευομένων ἐν τοῖς ρηθείσι φερμανίοις, νομίζω ὅτι τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι τῶν μὴ μνημονευομένων νήσων οἱ κατ' ἐκκοπὴν φόροι δὲν ἦσαν ἀφιερωμένοι εἰς τὰ ἐν Ρόδῳ ἱερὰ μουσουλμανικὰ ἰδρύματα ἢ βακούφια, αἱ δὲ νῆσοι ἐκεῖναι ἀπέτινον αὐτοὺς ἀμέσως πρὸς τὸ αὐτοκρατορικὸν ταμεῖον, τυχούσαι πάντως τῶν αὐτῶν προνομίων, ἐν ἄλλοις χρόνοις καὶ ἐν ἄλλῳ καταστίχῳ φόρων κατακεχωρημένα.

Τις παραπάνω ἀπόψεις τοῦ Δ. Χαβιαρᾶ ἀνατρέπει μερικῶς ἡ μελέτη τῶν διαφόρων σουλτανικῶν φερμανίων καὶ διαταγμάτων τοῦ ἀρχιναυάρχου τοῦ τουρκικοῦ στόλου ποῦ δημοσίευσε ὁ Μιχαὴλ Μαλανδράκης (*Ἑλληνικά* 1937/1938, τόμος 10ος καὶ 11ος, σελ. 69 - 116) καὶ ποῦ ἀναφέρονται στὴν Πάτμο καὶ προφανῶς ἀφοροῦν καὶ τὰ νησιά Ἀστυπάλαια καὶ Κάσον. Τὰ ἔγγραφα αὐτὰ παρῆλθον ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῆς Μονῆς Ἰωάννου Θεολόγου Πάτμου.

Ἀπὸ τὰ ἔγγραφα αὐτὰ φαίνεται, ὅπως διευκρινίζουμε κατωτέρω, ὅτι τὸ καθεστῶς τῆς Πάτμου καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα καὶ τῶν δύο ἄλλων νησιῶν ἦταν ὅλως διόλου διαφορετικὸ ἀπὸ αὐτὸ ποῦ ἔσχυε καὶ καθόριζαν τὰ φερμάνια τῶν σουλτάνων στὰ ἄλλα προνομιούχα νησιά:

Α) Ὅτι σαφῶς ἀναφέρεται ὅτι ὑπήγοντο στὴ δικαιοδοσίᾳ τοῦ ἀρχιναυάρχου τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἴσως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ποῦ κατελήφθησαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, πάντως πρὸ τοῦ 1650, σύμφωνα μὲ σχετικὸ φερμάνι.

Β) Ὅτι οἱ φόροι, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν κεφαλικόν, εἰσπράττοντο ἰδιαιτέρα καὶ κατεβάλλοντο στὸ ταμεῖο τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Πολλὲς φορές δὲ μετεπιβάλλετο τὸ δικαίωμα τῆς εἰσπράξεως τῶν φόρων σὲ ἰδιῶτες ποῦ ἐπλήρωναν στὸ ταμεῖο ὀρισμένο ποσὸν καὶ ἐκεῖνοι εἰσέπρατταν ἀπ' εὐθείας τοὺς φόρους μὲ κέρδος.

Γ) Ὅτι τὰ νησιά διώκουν τὰ καθ' ἑαυτὰ χωρὶς τὴν ἀνάμιξη τῶν Τούρκων μὲ ἐκλεγομένους ἀπὸ τοὺς κατοίκους προεστῶτες ἢ ἐπιτρόπους, χωρὶς ὅμως νὰ συνιστῶσιν ἰδίαν πολιτείαν. Ἐν ἀνάγκῃ οἱ προεστῶτες ἀνεφέροντο στὸν ἀρχιναύαρχο ἀκόμη προκειμένου καὶ περὶ ἰδιωτικῶν ὑποθέσεων. Οἱ ἀνω-

τέρω ὀρισμοὶ τοῦ καθεστῶτος σαφῶς διαφέρουν μὲ τὸν ὀρισμὸν ὡς πρὸς τὸ καθεστῶς τῶν ἄλλων προνομιούχων νήσων : Πληρώνουσαι κατ' ἀποκοπὴν εἰσὶν ὑφ' ὄλας τὰς ἀπόψεις ἐλεύθεραι.

Δ) "Ὅτι ἐκεῖνοι ποῦ στὴν οὐσία διηύθυναν τὰ πράγματα τῶν νησιῶν, Πάτμος κλπ., ἦσαν οἱ Ἑλληνες διερμηνεῖς τοῦ τουρκικοῦ στόλου.

Ε) Οἱ πληρωνόμενοι φόροι ἦσαν πάντοτε κυμαινόμενοι καὶ τὸ ὕψος τῶν ποσῶν ἐξηρητᾶτο πάντοτε ἀπὸ τὶς διαθέσεις τῶν ἀρχιναυάρχων.

ΣΤ) "Ὅτι τὰ νησιὰ ὑφίσταντο διαρκῶς πιέσεις γιὰ πληρωμὴ χρημάτων ἀπὸ πλείστους ὅσους κρατικούς ὑπαλλήλους. Φαίνεται δὲ ὅτι ὕστερα ἀπὸ παράπονα τῶν νησιωτῶν ἐξεδόθησαν φερμάνια ποῦ συνιστοῦσαν τὴν εἰσπραξὴ μόνον τῶν καθορισμένων ποσῶν, ὅπως τὸ φερμάνι *Περὶ τῆς μὴ μεταδόσεως εἰς ἄλλους τοῦ δικαιώματος τῆς εἰσπράξεως τῶν φόρων τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου ὑπὸ τῶν ἀναλαμβανόντων τὴν εἰσπραξὴν ταύτην ἰδιωτῶν καὶ τῆς μὴ παροχῆς ὑπὸ τῶν νησιωτῶν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ κατ' ἔτος εἰσπλέοντος εἰς τὸ Αἰγαῖον στόλου ἐπιδόματος μείζονος τοῦ ἐκ τοῦ παλαιοῦ ὄρισμένου.*

Στὸ διάταγμα αὐτὸ ἀναφέρονται τὰ νησιὰ τῆς Ἀσπρης θάλασσης : Ἡ Νάξος, Πάρος, Σαντορίνη, Αἴγινα, Μύκονος, ἡ μικρὰ Μῆλος, Σκόπελος ἡ Μπιλιπιτζέ, Ἀμοργός, Ἀστροπαλιά, Ἀνάφη, Ἀντίπαρος, Σίφνος, Κίθνος, Κέα, Σαλαμίς, Πόρος, ἡ μικρὴ Μιλτζιά, Σκίαθος, Σκυῖρος, Ψάρα, Φολέγανδρος, Σίκυνος, Σέριφος, Κάσος, Πάτμος, Ἴος καὶ ἡ Μεγάλῃ Μῆλος.

Ἡ μοῖρα τοῦ Καστελλορίζου¹⁰ ἦταν ἀπὸ τὶς πιὸ σκληρὲς τῶν νησιῶν μας. Κατὰ καιροὺς ἐγίνε πεδίο μάχης μεταξὺ τῶν Τούρκων καὶ τῶν Ἑνετῶν. Τὸ 1788 τὸ καταλαμβάνει ὁ Λάμπρος Κατσώνης, ἐπανέρχονται οἱ Τούρκοι, τὸ 1792 οἱ Ρῶσοι καὶ ὕστερα πάλιν οἱ Τούρκοι. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ δὲν ἴσχυσε γιὰ τὸ νησί τοῦτο μόνιμο διοικητικὸ σύστημα καθιερωμένο μὲ ὑψηλὴ διαταγή.

Διαπιστώθηκε ἀπὸ ἔγγραφα, ὅτι πρὸ τοῦ 1835 οἱ δημογέροντες διαρίζοντο ἀπὸ τὸν βαλῆ τῆς Ρόδου, ὁ ἴδιος βαλῆς μὲ ἔγγραφό του παραχωροῦσε οἰκόπεδα καὶ ἐξέδιδε ἄδειες γιὰ ἀνοικοδόμησι σπιτιῶν καὶ γιὰ ναυπήγησι πλοίων. Συνεπῶς, δὲν εἶναι σωστὸ νὰ παραδεχθοῦμε ὅτι τὸ καθεστῶς ποῦ ἴσχυε δυνάμει τῶν σουλτανικῶν φερμανίων στὰ νησιὰ Σύμη, Νίσυρο κ.τ.λ., ποῦ ἀνεφέροντο σ' αὐτά, ἦταν τὸ ἴδιο σὲ ὄλα τὰ νησιὰ τοῦ Δωδεκανησιακοῦ συμπλέγματος.

Τὸ βέβαιο εἶναι πῶς οἱ συνθήκες διοικήσεως ἦσαν διαφορετικὲς ἀπὸ νησιὸν σὲ νησί, τὸ δὲ ἀναφερόμενο στὰ φερμάνια ὅτι αἱ νῆσοι αὐταὶ πληρώνουσαι κατ' ἀποκοπὴν εἰσὶν ὑφ' ὄλας τὰς ἀπόψεις ἐλεύθεραι ἦταν μιὰ γενικὴ διατύπωση. Ἀλλὰ ἕως ποῦ ἔφθανε ἡ ἐρμηνεία καὶ ἡ ἀξιοποίησὴ τῆς ἦταν δ-

10. Δελτ. Ἱστορ. Ἐθν. Ἐταιρ., Τόμος 8ος καὶ 9ος. Ἀχ. Διαμαντάρη: Ἱστορία τῆς νήσου Καστελλορίζου.

λως διόλου ἀποτέλεσμα τῆς εὐψυχίας, τῆς τόλμης καὶ τῆς ἱκανότητος τῶν κατοίκων τοῦ κάθε νησιοῦ.

Οἱ Συμιακοί, καλύτερα ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν ἄλλων νησιῶν, ἀξιολόγησαν τὸ προνόμιον ἐλεύθεροι ὑφ' ὅλας τὰς ἀπόψεις. Ἐφθασαν μέχρι συμφωνίας (1684) μὲ τοὺς τότε θαλασσοκράτορες Ἐνετούς, στοὺς ὁποίους πλήρωναν χίλια βενέτικα φλουριά μὲ ἀντάλλαγμα νὰ προστατεύουν τὰ καράβια τοὺς ἀπὸ τοὺς πειρατές. Ἡ διμερὴς αὐτὴ σύμβαση κατὰ πολὺ συνέτεινε στὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἐξαγωγικοῦ ἐμπορίου σφουγγαριῶν τῆς Σύμης καὶ κατὰ ἐπέκταση στὴν πρόοδο τοῦ νησιοῦ¹¹.

Ὁ βασικὸς ρόλος τῶν δημογεροντιῶν στὴ διακυβέρνηση τῶν νησιῶν εἶναι ἀναμφισβήτητος. Ὁ ρόλος αὐτὸς γίνεται πρὸ σημαντικὸς κατὰ τὰ χρόνια τῆς Ἐθνικῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1821.

Ἦστερα δὲ ἀπὸ τὸ 1835, τῆ δευτέρῃ περιόδῃ τοῦ προνομιακοῦ καθεστῶτος, τὸ ἔργο τῶν Δημογεροντιῶν ἔγινε πρὸ συγκεκριμένο καὶ περιέλαβε, πέρα ἀπὸ τίς διοικητικὰ καὶ δικαστικὰ, καὶ ἄλλες ὑπευθυνότητες καὶ δὲν εἶναι ὑπερβολὴ ἂν στὶς δημογεροντίες δώσουμε τὸν χαρακτηρισμὸ τῆς κυβένησης. Οἱ δημογέροντες μὲ τοὺς συμβούλους ἐξελέγοντο κάθε χρόνον ἀπὸ τὸ λαό. Σὲ μερικὰ νησιά ἡ γενικὴ αὐτὴ συνέλευση ἐγίνετο σὲ περίβολο ἐκκλησιᾶς. Οἱ Δημογεροντίες κατόπιν μετωνομάσθησαν σὲ Δημαρχίες. Οἱ ἀρχὲς αὐτὲς τῶν προνομιοῦχων νησιῶν ἦταν ἡ Νομοθετικὴ, Δικαστικὴ καὶ Ἐκτελεστικὴ ἐξουσία, ποὺ εἰσέπραττε ὅλους τοὺς φόρους, συντηροῦσε σχολεῖα, πλήρωνε γιατροὺς, εἶχε φαρμακεῖο, τῶν δὲ ἀγαθῶν τούτων οἱ νησιῶτες ἀπελάμβαναν δωρεάν, ἔκαμνε ἔργα κοινῆς ὠφελείας καὶ ἄλλα. Σὲ πολλὰς περιπτώσεις ἐξέδιδε διαβατήρια καὶ ἔγγραφα νηολογίου¹².

11. Μ. Σκευοφύλακα: *Πανορμίτης*, σελ. 19 - 20.

12. *Νισυριακὰ Χρονικά*, ἀριθ. 18, σελ. 29. Κ. Σακελλαρίδη: *Ἱστορικὰ ἔγγραφα Νισύρου*. Ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τῆς ἱερᾶς μονῆς Σπηλιανῆς εἶναι παρμένα τὰ παρακάτω ἔγγραφα: χαρακτηριστικὰ τῶν ἐξουσιῶν τῶν Δημαρχιῶν τῶν νησιῶν.

Ἡ Δημαρχία τῆς Νήσου ταύτης, λαβοῦσα τὰς ἀναγκαίας πληροφορίας περὶ τοῦ πλοίου (σκάφη) οὔσης πηχῶν ἕξ, ἀριθμὸς β, ὀνομαζόμενον «Χελιδὼν» καὶ διοικούμενον παρὰ τοῦ Νικήτα Ἰωάννου Πατηνιώτη, πιστοποιεῖ ὅτι δι' ἐξόδων τοῦ ρηθέντος Νικήτα, χερσὶ δὲ ναυπηγοῦ Νικήτα Συναλλιοῦ. Ὅθεν ὁ ρηθεὶς Νικήτας Ἰωάννου θέλει εἶναι ἐξουσιαστὴς καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν. Καὶ εἰς ἐνδειξὴν μας δέδοται αὐτῷ τὸ παρὸν ἐσφράγιστον τῇ 6 Μαΐου 1835. Σύμη.

Ὁ ναυπηγὸς Νικήτας Συναλλιοῦ βεβαιῶ καὶ μὴ ἠξέροντας νὰ γράφω παρακαλεστικῶς μὲ ὑπέγραψεν ὁ Γεώργιος Κ. Μακροβιός.

Γεώργιος Κ. Μακροβιός μαρτυρῶ
οἱ Δημαρχοὶ καὶ ἀντ' αὐτῶν ὁ Γραμματεὺς
Ν. Διακίδης.

Ἄριθ. 65. Ἐκ τῆς Δημαρχίας τῆς νήσου Νισύρου.

Ἀπέρχεται ὁ ἐν ἱερεῦσιν αἰδεσιμώτατος πατὴρ Νικήτας διὰ τὴν Κων)πολιν ἐλευθέρως

Ἡ Ὄθωμανικὴ Κυβέρνηση εἶχε σὰν ἐκπρόσωπό της σὲ κάθε νησί ἓνα κατώτατο ὑπάλληλο ποῦ ἐλέγετο *Μουδήςρης*, αὐτὸς δὲν εἶχε κανένα συγκεκριμένο καθήκον, μόνο ποῦ ἐπληρώνετο κατὰ μῆνα μὲ τριακόσια γρόσια¹³.

Ὅλα τὰ νησιά, ἐκτὸς βέβαια ἀπὸ τὴ Ρόδο καὶ Κῶ, ἀπὸ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1821 βρέθηκαν στὸ πλευρὸ τοῦ μαχόμενου Ἔθνους.

Οὔτε οἱ ἀπειλὲς τοῦ βαλῆ τῆς Ρόδου οὔτε οἱ κατ' ἐπίταγὴν συστάσεις τοῦ Ἁγίου Ρόδου (ἔγγρ. ἀρ. 2) ἐκλόνισαν τὸ φρόνημα καὶ τὴ στάση τῶν νησιωτῶν. Στάθηκαν σταθεροὶ στὸν Ἐθνικὸ Ἀγῶνα προσφέροντες τὰ πάντα.

Κατὰ τὴν περίοδο τῆς Ἐπανάστασης ἢ Ἑλληνικῆ Κυβέρνηση (1823) διαίρεσε τὰ νησιά σὲ ἐπαρχίες καὶ ἀντεπαρχίες. Ἡ Νίσυρος μὲ τὴ Σύμη, Τήλο, καὶ Κάρπαθο ἦσαν ἀντεπαρχία μὲ ἀντέπαρχο τὸν Κάσιο Μάρκο Μαλλιάρακη¹⁴. Μετέπειτα τὸν Ἀκάκιον Ψαράκη καὶ τὸ 1827 διορίζεται ὁ Μιχ. Ζαχαριαδάκης ἀρχηγὸς τῆς ἐκτελεστικῆς δυνάμεως τῶν νήσων Καρπάθου, Νισύρου, Τήλου, Σύμης καὶ Χάλκης).

Μετὰ τὴν ἀνάληψη τῆς ἀρχῆς ἀπὸ τὸν κυβερνήτη Ἰωάννη Καποδίστρια κατὰ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1828 διορίσθηκε σὰν «Ἐκτακτος Ἐπίτροπος τῶν Ἀνατολικῶν Σποράδων» μὲ ἔδρα τὴ Σάμο, ὁ Ἰωάννης Κωλέττης, ὁ μετέπειτα πρωθυπουργός.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἑλληνικῆς κυριαρχίας στὰ νησιά, οἱ δημογεροντίες εἶχανε τὰ βάρη τῆς διοίκησης τῶν νησιῶν. Μαζί μὲ τοὺς προκρίτους διεχειρί-

ἐκ τοῦ λιμένος τούτου, ὅστις ἀποδημεῖ δι' ἰδιαίτερας του ὑποθέσεις. Χωρὶς ὁμῶς νὰ ἐμποδισθῆ παρακαλοῦμεν τὰς Ὑμετέρας Φιλικὰς Δυνάμεις παρ' οὐδενός. Μάλιστα δὲ νὰ δοθῆ παρ' ὑμῶν πρὸς αὐτὸν πᾶσα βοήθεια καὶ εὐκολία ὑπερασπίσεως.

Δι' ὃ εἰς πίστωσιν δίδεται πρὸς αὐτὸν τὸ παρὸν ἐσφράγιστον. Κατεσφραγισμένον παρὰ τῆς δημογεροντίας τῆς Ν. ταύτης μὲ τὴν τοῦ ἡμετέρου ἀφθέντου Δελαβέρ Πασᾶ σφραγίδα.

Οἱ Δήμαρχοι καὶ ἀντ' αὐτῶν

Ὁ Γραμματ. Ι. Κωνσταντῆς

τὴν 16: 7βρ.

ἐν 1836

ἀνάστημα: μέτριον

ἔτων: τεσσαράκοντα

ὄφθαλμοί: καστανοὶ

τρίχες: μέλαιαι

ἐπάγγελμα: ἱερωσύνη

πατρίς: Νίσυρος

διαμονή: ἐνθάδε.

13. Μιλτ. Καραβοκυροῦ: Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια, 1812, ἀριθ. 43: *Τινὰ περὶ τῶν ἐν Τουρκίᾳ κ.τ.λ. Τῶν Σποράδων νήσων τὰ δίκαια καὶ προνόμια.*

14. Ἀρχεῖον Ἑλληνικῆς Παλλιγενεσίας. Τόμος Β', σελ. 13 καὶ 16. *Νησιωτικὰ Χρονικά*, Μέρος Β'. Μιχ. Μαλανδράκη, σελ. 19. Ὅρα Δημ. Χαβιαρᾶ ἐν τῷ περιοδικῷ Ἐστία, ἐν ᾧ ἐδημοσιεύθη ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἡ σφραγὶς τῆς Ἀντεπαρχίας φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν «Ἀντεπαρχία Σύμης Ἐπιτοκῆς Νισύρου».

Μιχ. Σκευοφύλακα: Ἐγγράφα Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως, σελ. 10-11.

ζοντο τὰ κοινὰ καὶ ἐκαλοῦσαν τακτικὰ γενικὲς συνελεύσεις τῶν νησιωτῶν. Ἐκαμναν καθήκοντα συμβολαιογράφων, εἰρηνοδικῶν, ἐξήταζαν δὲ κάθε τοπικὴ ὑπόθεση γιὰ τὴν ὁποία ἔπαιρναν ἐντολὴ ἀπὸ τὸν Ἐπαρχο ἢ τὸν Διοικητὴ, εἰσηγούμενοι καὶ γνωμοδοτοῦντες σχετικὰ.

Ὁ ἕκτακτος Ἐπίτροπος μὲ τὴν ὑπ' ἀριθ. 1471)29-12-1828 Διαταγὴ τοῦ καθόρισε τὰ καθήκοντα τῶν δημογερόντων τῶν Νοτίων Σποράδων, ποῦ ἕως τότε δὲν ἦτανε γραπτὰ καθορισθέντα. Ἡ διαταγὴ αὐτὴ διαγράφει *Τὰ χρέη, καθήκοντα καὶ ὁδηγίαι τοῦ τμήματος τῶν Ἀνατολικῶν Σποράδων*¹⁵.

Οἱ νησιῶτες μὲ αἰσθήματα ἀγωνίας καὶ σπαραγμοῦ εἶδαν μετὰ τὴν ὑπογραφή τοῦ Πρωτοκόλλου τοῦ Λονδίνου (1830) τὰ νησιά τους νὰ μένουν ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπικράτεια. Πολλὰ ἔγγραφα ὑπάρχουν ποῦ διεκτραγωδοῦν τὴν ἀγωνία καὶ τὴ μεγάλη λύπη τῶν κατοίκων καὶ τίς πιέσεις καὶ ἀντίποινα τῶν Τούρκων¹⁶.

Ὁ διαβόητος Σουκιούρ Μπέης¹⁷ βαλῆς τῆς Ρόδου, διαρκῶς ἀπαιτοῦσε τὴν καταβολὴ χρημάτων, ἀπειλοῦσε, κακοποιοῦσε τοὺς νησιῶτες, ἄρπαζε τὰ καράβια τους, ἐφυλάκιζε τὰ πληρώματά τους¹⁸, πωλοῦσε τὰ πλοῖα τους καὶ οἰκιοποιεῖτο τὴν ἀξία τους, μὲ ἄλλους λόγους ἐξασκοῦσε πειρατεία σὲ βάρος τῶν νησιωτῶν.

Ὁ Σουκιούρ Μπέης ἦταν καὶ ἐπιχειρηματίας· εἶχε καράβια καὶ πάντοτε ἐκκρεμεῖς λογαριασμοὺς μὲ τοὺς Καστελλοριζίους, ποῦ τοὺς εἶχε ἢ συνεταίρους ἢ καπετάνιους στὰ καράβια του. Ὑστερα ἀπὸ τὸ θάνατό του οἱ κληρονόμοι του ἀξιοῦσαν ἀπὸ τοὺς Καστελλοριζίους ὀρισμένα ποσὰ ὀφειλόμενα δῆ-

15. Μ. Μαλανδράκη. *Νησιωτικὰ Χρονικά*, Μέρος Β, σελ. 29.

16. Σχεδὸν ὅλα τὰ νησιά μὲ ἔγγραφα διαμαρτυρίας ἐξέφρασαν τὰ αἰσθήματα πικρίας καὶ ἀγωνίας γιὰ τὴν παραμονὴ τους κάτω ἀπὸ τὴν κυριαρχία τῆς Τουρκίας: Στὰ παραπάνω *Νησ. Χρον.* σελ. 78 καὶ 79 δημοσιεύονται: Αἴτησις τῶν Λερίων πρὸς τὸν βασιλέα Ὁθωνα τῆς 9-3-1833, σελ. 80-81. Ἀπαντήσεις πρὸς τοὺς Πατριοὺς τοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου καὶ τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Γραμματέα τῆς Ἐπικρατείας (ἀριθ. 900/11/10/1833 καὶ 894/10/8/1833). Σὲ αὐτὰ ἀναφέρεται: *Ἡ ἱερότης τῶν συνθηκῶν τούτων αἱ ὁποῖαι εἶναι ἡ βᾶσις τοῦ νέου Βασιλείου, ἡ ἀπαραβίαστος ἀρχὴ τῶν ὁποίων ἡ Α.Μ. προσέθετο τὸ νὰ ἐκτελέσῃ κατὰ συνείδησιν τὰς ὅσας ἀνεδέχθη ὑποχρεώσεις καὶ νὰ διατηρήσῃ ἐπακριβὲς εἰλικρίνειαν εἰς τὰς μὲ τὰ γειννιάζοντα κράτη σχέσεις, τῆς ἐπιβάλλον εἰς αὐτὴν τὸ χρέος νὰ μὴ δώσῃ ἀκρόασιν εἰς καμμίαν αἴτησιν, σκοποῦν ἔχουσιν τὴν προσβολὴν τῶν ἡγεμονικῶν δικαιωμάτων τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐλῆς καὶ τοιουτοτρόπως νὰ παραγνωρίσῃ τὴν κατὰ τὰς συνθήκας ὀρθοθεσίαν.*

Νισυριακὰ Χρονικά, ἀριθ. 15, σελ. 25, ἔγγραφο τῶν Νισυριῶν πρὸς τὸν Κυβερνήτην ἡμερ. 20-12-1830. Ἀρχεῖον Ὑπουργ. Ἐξωτερικῶν Φάκελλος 1830/ἀριθ. 65.

17. Μεχμέτ Σουκιούρ Μπέης ἀνέλαβε διοικητὴς Ρόδου τὸ 1822, ἀντικατέστησε τὸν φιλέλληνα Γιουσοῦφ Μπέη. Ὁ Γ. Δρακίδης στὸ βιβλίο του *Σουκιούρ Μπέης* ἀναφέρει ὅτι ἦταν ἐλληνικῆς καταγωγῆς τῆς οἰκογένειας Μαυρομιχάλη Μάνης.

18. *Νισυριακὰ Χρονικά*, ἀριθ. 15, σελ. 29. Περιλήψις πρακτικῶν Πρεσβείας Σύμης, ἀριθ. 19, σελ. 27. Πάνδημος ἀναφορὰ τῶν Νισυριῶν πρὸς τὸν Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος (3-4-1828).

θεν πρὸς τὸν Σουκιούρ Μπέη. Ἡ διένεξη αὐτὴ ἐφθασε μέχρι τοῦ βαλῆ Ρόδου¹⁹.

Μετὰ τὸ Πρωτόκολλο τοῦ Λονδίνου, τὰ νησιὰ δὲν κατελήφθησάν ἀπὸ τοὺς Τούρκους οὔτε καὶ οἱ νησιῶτες ἐδέχοντο τὴν Τουρκικὴ κυριαρχία²⁰. Καὶ παρὰ τὶς ἀπειλὲς τοῦ βαλῆ τῆς Ρόδου ἤρνοῦντο νὰ πᾶνε νὰ δηλώσουν ὑποταγὴ καὶ οὐδέποτε ἔπαυσαν ἐνεργοῦντες γιὰ τὴν ἐνσωμάτωση τῶν νησιῶν τους στὴν Ἑλλάδα ἢ γιὰ ἀναγνώρισή τους σὰν ἀνεξάρτητες αὐτοδιοικούμενες μονάδες. Πρῶτοι πάλι οἱ Συμιακοὶ (Δεκέμβριος τοῦ 1830) καταρτίζουσαν πρεσβεία ἀπὸ τοὺς Νικάνδρον Ἰωαννίδην καὶ Σίμων Κούσταν, τοὺς ἐφοδιάζουσαν μὲ τὰ κατάλληλα γράμματα πρὸς τὸν Κυβερνήτη καὶ τοὺς Πρεσβευτὲς τῶν Μεγάλων Δυνάμεων στὴν Κωνσταντινούπολη, μὲ τὴν ἐντολὴ νὰ φροντίσουν ὅπως τὰ νησιὰ μὴ ἐπανέλθουν κάτω ἀπὸ τὸ ζυγὸ τῶν Τούρκων²¹. Στὴν πρεσβεία αὐτὴ προστέθη ὁ Κωνσταντῖνος Σακελλαρίου ἀπὸ τὴ Νίσυρο²².

Ἡ ἀντιπροσωπεία τῆς Σύμης καὶ τῆς Νισύρου εἶχε συνάντησι μὲ τὸν Ι. Καποδίστρια. Ἐτυχαν καλῆς ὑποδοχῆς καὶ ὁ Κυβερνήτης τοὺς ἔδωκε γράμματα πρὸς τὸν Πατριάρχην καὶ τοὺς πρεσβευτὲς Ρωσσίας καὶ Γαλλίας, στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἐκεῖ εἶδανε πρῶτα τὸν ἐπιτετραμμένο τῆς Ρωσσίας, ἔπειτα τὸν Πατριάρχην καὶ τοὺς πρεσβευτὲς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας. Ὑστερα

19. Δελτίον Ἱστορ. Ἐθνολ. Ἐταιρ., τόμος 8ος καὶ 9ος, σελ. 269-288. Ἀχ. Διαμαντάρη Ἱστορία τῆς νήσου Καστελλορίζου. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, ἀναφέρεται ὅτι «ὁ Σουκιούρ πασᾶς ἦτο πολὺ δραστήριος στὶς ἐμπορικὰς του ἐπιχειρήσεις καὶ πολὺ σκληρὸς πρὸς τοὺς συνεταίρους του καὶ ὅτι πολλὰ φορτία ξυλείας καὶ ἄλλων εἰδῶν τῆς Ἀνατολῆς ἐφρόντιζε νὰ τὰ φορτώνῃ γιὰ τὰ πλοῖα του, τὰ ὁποῖα εἶχε συνεταιρικὰ μετὰ τῶν Καστελλορίζων».

20. Μ. Μαλανδράκη. *Νησιωτικὰ χρονικά*, Β' Μέρος. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησι ἀνεκάλεσε ἀπὸ τὰ νησιὰ τοὺς ὑπαλλήλους τῆς κατὰ τὸν Ἰούνιο τοῦ 1830 ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησι δὲν τὰ κατέλαβε, αὐτοδιοικοῦνται κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς νόμους μέχρι τοῦ 1836, πού ἐξεδόθηκε τὸ φερμάνι τοῦ Μαχμούτ Β.

21. Ἑλληνικά, 1928, σελ. 118-137. Π. Κοντογιάννη: *Ἐγγραφα Συμίων, Νισυρίων καὶ Κασίων*.

22. *Νισυριακὰ χρονικά*, τεῦχος 15, σελ. 29: Ἐγγραφον Νισυρίων πρὸς τὸν Κυβερνήτην (Ἀρχεῖον Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν, φάκελλος 1830, ἀρ. 65). Εἰς αὐτὸ ἀναφέρεται ὅτι *Εἰς τὴν καθέδραν τῆς Σ. Κυβερνήσεως μεταβαίνων πατριώτης μας Κωνσταντῖνος Σακελλαρίου ἔχει ἐκ μέρους τῆς κοινότητος ἡμῶν τελείαν τὴν πληρεξουσιότητα διὰ νὰ παραστήσῃ τὰς ἀνάγκας καὶ τὰ περιστοιχοῦντα τὴν δυστυχεῖ πατρίδα μας ἀνιαρά. Εἰς τὸ ἴδιο ἔγγραφο ἀναφέρονται τὰ παρακάτω, πού μᾶς δίδουσαν μιὰ εἰκόνα τῆς ὑπεροχῆς τῶν Συμιακῶν στὰ ἐθνικὰ θέματα: "Ὅθεν ἔνεκα τούτου διευθύνουσαν καὶ ἡμεῖς τὴν πρεσβείαν μας ὁμοῦ μὲ τὴν πρεσβείαν τῶν ὁμοιοπαθῶν μας Συμίων πρὸς τὴν αὐτῆς ἐξοχότητα, παρακαλοῦμεν θερμῶς νὰ δώσῃ εἰς ἡμᾶς πατρικὰς δδηγίας τῆς ὅπως διὰ τὴν σωτηρίαν μας ἐκτανθῇ καὶ ἡ ἡμετέρα μέχρι Κωνσταντινουπόλεως, ἀκολουθοῦσα τὰ ἴχνη τῶν ὁμῶν καὶ ὁμοτύχων Συμίων, τῶν ὁποίων τὰς πράξεις καὶ δδηγίας ἔχομεν πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν κατὰ τὸ ὑπερέχον τῆς νήσου των, καθ' ὅτι ὥστε αὐτοὶ ὡς πάσχοντες ἀπαιτοῦν καὶ ἡμεῖς ταῦτα ἀπαιτοῦμεν πάσχοντες τὰ ὁμοια καὶ ἔτι χειρότερον ὡς μέρος ἀδυνατότερον.*

είχαν συνομιλίες με τὸν ἄρχοντα Στέφανο Βογορίδη, τὸν μετέπειτα ἡγεμόνα τῆς Σάμου. Ὁ Βογορίδης εἶχε στενὲς σχέσεις μετὰ τὴν Ὑψηλὴ Πύλη.

Ἄλλὰ εἶναι προτιμότερο νὰ μεταφέρουμε αὐτούσια μιὰ περικοπὴ ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιο τῆς πρεσβείας τῶν νησιωτῶν²³ :

4/3/1831. Τὴν 24/2 τοῦ παρελθόντος ἐφθάσαμεν εἰς Κων/λιν, μετὰ ἡμέρα ἐπαρουσιάσθημεν εἰς τοὺς μινιστέρους τῶν τριῶν Δυνάμεων, οἱ ὅποιοι μᾶς ἐδέχθησαν σήμερον καὶ ἤκουσαν τὰ δικαιολογήματά μας προσεκτικῶς. Ἀκούσαντες δὲ μᾶς ἐβεβαίωσαν ἀποφασιστικῶς ὅτι μένομεν εἰς τὴν Τουρκίαν καθὼς καὶ τὰ ἄλλα μέρη ὡς τὸ Πρωτόκολλον διαλαμβάνει, ὥστε εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίσωμεν, λέγει, τὸν Σουλτάνον διὰ βασιλέα μας καὶ ἔπειτα θέλουσι μᾶς δοθῆ ὅσα ἐζητήσαμεν ἀπὸ τὴν Ὀθωμανικὴ Πόρταν. Διὰ τῆς προστασίας τοῦ ἰδίου, δηλαδὴ νὰ μᾶς διορισθῆ κάποιος φόρος τὸν ὅποιον νὰ προσφέρωμεν ἡμεῖς αὐτοὶ εἰς τὴν Πύλην καὶ χωρὶς νὰ γνωρίζωμεν Ρόδον, ἢ καμμίαν ἄλλην ἀρχὴν Τουρκίας, παρὰ καθ' ἕκαστον χρόνον νὰ ἐκλέγωμεν ἰδικούς μας δημογέροντας, ἐν ἐνὶ λόγῳ νὰ ἔχωμεν ἰδικούς μας νόμους νὰ γνωρίσωμεν τὴν τοπικὴν μας ἀρχὴν, ἢ ὅποια θέλει ἔχει ὅλην τὴν ἐκτελεστικὴν δύναμιν εἰς τὴν νῆσον μας καὶ ἂν ποτὲ ἢ ἐκτὸς ἢ ἐντὸς τῆς νήσου μας ἢ ἐν θαλάσῃ ἢ ἐν ξηρᾷ ἀδικηθῶμεν ἐκ μέρους τῶν Τούρκων νὰ ἔχωμεν καταφύγιον τὴν ὑπεράσπισιν τῶν τριῶν. Ἡμεῖς λοιπὸν εἰς ὅλα αὐτὰ ἐδείξαμεν ἀντίστασιν καὶ ἐπεμείναμεν εἰς δύο προτάσεις: Ὅτι νὰ φορολογούμεθα μὲν ἀπὸ τὴν Τουρκίαν, τὸν φόρον ὅμως νὰ τὸν δίδωμεν ἐμμέσως ἢ διὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἢ μιᾶς τῶν τριῶν Δυνάμεων ἢ μετοικήσωμεν ἐκ τῆς νήσου μας. Ὅσοι δὲ μᾶς εἶπον ὅτι τὸ νὰ μετοικήσωμεν ἔχομεν τὸ ἐλεύθερον, τὸ δὲ νὰ διατελοῦμεν ἐμμέσως τινος δυνάμεως εἶναι ἀδύνατον. Ἀκολούθως μᾶς ἐσυμβούλευσαν...

Ἡ πρεσβεία ὑπέβαλε δευτέρῃ καὶ ἀναφορὰς γιὰ τὶς ζημίαις ποὺ ὑπέστησαν οἱ κάτοικοι τῆς Σύμης ἀπὸ τὸν Σουκιοῦρ Μπέη.

Τὴν ἴδια ἐποχὴ εὐρίσκειτο στὴν Πόλη πρεσβεία τῶν Σαμίων, μετὰ τὴν ὁποίαν εἶχαν στενὴ ἐπαφὴ καὶ τελικὰ ἀπεφάσισαν νὰ συνδέσουν μετὰ αὐτὴν τὴν τύχη τῆς ἀποστολῆς τους. Ἔτσι, ὅταν ἡ ἀποστολὴ τῶν Σαμίων ἀρνήθηκε, ὑπὸ οἰασδήποτε συνθήκας, νὰ δεχθῆ τὴν ἐπιστροφὴ τῆς Σάμου στὴν Τουρκία καὶ ἀπεχώρησε ἀπρακτος, τότε καὶ ἡ πρεσβεία τῶν νησιῶν ἀνεχώρησε καὶ ἐκείνη, διακόψασα κάθε ἐπαφὴ μετὰ τοὺς ἀρμοδίους τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀπὸ τότε οἱ Δωδεκανήσιοι παρακολουθοῦν τὶς ἐνέργειες τῶν Σαμίων καὶ ἐνεργοῦν παράλληλα μετὰ αὐτοῦς. Ὅταν τὸ 1832 ἡ Σάμος ἐπέτυχε ἀπὸ τοὺς Τούρκους μετὰ φερμάνι τοῦ Μαχμούτ τοῦ Β' νὰ ἀνακηρυχθῆ ἡγεμονία²⁴ ὑποτελῆς στὴν Τουρκία,

23. Νισυριακὰ χρονικά, ἀριθ. 14, σελ. 24 καὶ ἀριθμ. 15, σελ. 28, 29. Ἱστορικὰ ἔγγραφα Νισύρου: περιληψὶς καὶ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ πρακτικὰ τῆς πρεσβείας τῶν Συμίων εἰς Ἑλλάδα καὶ Κωνσταντινούπολιν.

24. Συνέπεια ὅμως διαφόρων πολιτικῶν λόγων, ἡ αὐτονομία μόλις ἐτέθη σὲ ἐφαρμογὴ

μέ δικαιώματα που ασφαλίζανε την αυτοδιοίκησή της, οι Δωδεκανήσιοι 'θ' αρχίσουν διαπραγματευόμενοι με την 'Υψηλή Πύλη, απαιτούντες τὰ ἴδια δικαιώματα που δοθήκανε στους Σαμίους.

Κατὰ καιρούς οἱ Τούρκοι ἀρχίσανε νὰ καλοῦν τοὺς νησιῶτες νὰ δηλώσουν ὑποταγή. Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ ἔγγραφο τοῦ Καπουτζῆ Πασᾶ Χασάν Μπέη, μουτεσαφίρη τοῦ σαντζακίου τῆς Ρόδου τῆς 10/10/1833, που στάλθηκε στους κατοίκους τῆς Τήλου (ἔγγρ. ἀρ. 3). 'Αναφέρεται σ' αὐτὸ ὅτι *Διὰ τὰς μεγάλας φροντίδας που εἶχεν ἕως τώρα ἡ 'Υψηλὴ Πύλη ἀδιαφοροῦσεν ἀπ' ὅλας τὰς νήσους, καθὼς καὶ διὰ τὴν νῆσον σας, διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς οὐτ' ἐρωτήσαμεν, οὐτ' ἐζητήσαμεν κανέναν ἀπὸ ἐσᾶς. Τώρα ὁμως τὸ νὰ μᾶς ἦλθεν ὁρισμὸς με τὸν Ταταρὶν μας, ὅτι ἐμείνατε εἰς τὴν ἐπικράτειαν τῆς Τουρκίας καὶ ζητεῖ νὰ σταλοῦν δύο ἢ τρεῖς προεστῶτες νὰ πάρουν τὰ βασιλικά Χαρατσοχάρτια.* "Ὅπως ἀναφέρει ὁ Μ. Μαλανδράκης στὰ *Νησιωτικὰ χρονικά* (τόμος Β) τὸ 1834 ὁ Τούρκος στόλαρχος Χασάν βέης ἀπὸ τὴ Σάμο, ὅπου πῆγε με στρατὸ καὶ στόλο γιὰ νὰ ἐγκαθιδρύσῃ τὴ νέα διοίκηση, προσεκάλεσε τοὺς κατοίκους τῶν νησιῶν νὰ στείλουν ἀντιπροσώπους στὴ Σάμο, γιὰ νὰ δηλώσουν σ' αὐτὸν τὴν ὑποταγὴ τους στὴν Τουρκία. Οἱ Πάτμιοι με τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ἄλλων νησιῶν ἐδήλωσαν ὑποταγὴ στὴν Τουρκικὴ κυβέρνησι, ὑπέβαλαν δὲ τὴν ἀξίωσι νὰ ἐνωθοῦν με τὴν 'Ηγεμονίαν τῆς Σάμου. Αὐτὸς τοὺς ἐδήλωσε ὅτι θὰ δοθῇ στὰ νησιά τὸ ἴδιο πολίτευμα τῆς Σάμου καὶ συνέστησε νὰ στείλουν τὸ ταχύτερο ἀντιπροσώπους στὴν Κωνσταντινούπολη.

Βασισθέντες στὴ δήλωσι αὐτὴ τοῦ Τούρκου στολάρχου, που τοὺς δόθηκε καὶ ἐγγράφως, οἱ κάτοικοι τῶν νήσων 'Ικαρίας, Πάτμου, Καλύμνου, Λέρου, 'Αστυπάλαιας, Νισύρου, Σύμης καὶ Τήλου ἀπέστειλαν ἀντιπροσώπους, στὴν Κωνσταντινούπολη κατὰ τὸν 'Ιούλιο τοῦ 1834. Παρὰ τίς ὑποσχέσεις τοῦ Τούρκου στολάρχου, οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν νησιῶν συνήντησαν μεγάλες δυσκολίες στὴν Κωνσταντινούπολη, γιὰ τὴν ἀποδοχὴ τῶν ἀξιώσεών τους.

Γιὰ τὸ ἔργο καὶ τὴν ὀδύσσεια τῆς ἀντιπροσωπείας τῶν Νησιωτῶν πολὺ διαφωτιστικὰ εἶναι τὰ δύο ἔγγραφα αὐτῆς:

α) 'Υπόμνημα τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Σποράδων πρὸς τὰς πρεσβείας τῶν τριῶν συμμαχικῶν Αὐλῶν στὴν Κωνσταντινούπολη τῆς 13/7/1835, β) 'Υπόμνημα τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Σποράδων πρὸς τὸ ναύαρχο Χασάν Μπέη. Τὰ ἔγγραφα αὐτὰ στὰ γαλλικά περιέχονται στὸ περισπούδαστο ἔργο τῆς Jeanne Stephanopoli: *Les îles de l' Égee leurs privilèges.*

'Ἐκρίθη ἀπαραίτητο, γιὰ τὴν πλήρη ἐνημέρωσι τοῦ ἀναγνώστη, νὰ περιληφθοῦν μεταφρασμένα στὰ συνημμένα ἔγγραφα τῆς παρούσης μελέτης. 'Η

τὴν 21 Αὐγούστου 1834, ἀφοῦ συνεφώνησαν οἱ Σάμιοι στὴν ἐφαρμογὴ τῶν ὄρων τοῦ «'Ὁργανικοῦ Νόμου Σάμου».

σειρά τους είναι μετά τὰ φερμάνια. Τὴν ἀντιπροσωπεία συμπαραστέκετο ὁ ἡγεμὼν τῆς Σάμου Στέφανος Βογορίδης.

Κατ' ἀρχὰς οἱ ἀπεσταλμένοι ἐπέδωσαν τὶς αἰτήσεις τῶν νησιῶν στὸ Ρετζ' Ἐφέντην, Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν. Οἱ αἰτήσεις τους ἀψηφάσθησαν σὲ τρεῖς συνεδριάσεις τοὺς Τούρκους ὑπουργοὺς καὶ ὕστερα ἀπὸ πολλὰ συστάσεις τοῦ Τούρκου ἀρχιναυάρχου ἀπεφασίσθη μὲ τὸ σύμφωνον τοῦ Σουλτάνου τὰ νησιά Πάτμος, Ἰκαρία, Κάλυμνος καὶ Ἀστυπάλαια νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὴν Ἡγεμονία τῆς Σάμου· γιὰ τὰ ἄλλα νησιά, τὰ κάτω ἀπὸ τὴ Κῶ, Νίσυρο κτλ. ὁ ὑπουργὸς ὑπεσχέθη «ὅτι θὰ γίνῃ καὶ δι' αὐτὰ ἐνέργεια μετὰ ταῦτα, ὅταν ἔλθουν καὶ τῶν ἄλλων νήσων οἱ ἀντιπρόσωποι».

Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἔμεινε ἀνεφάρμοστη ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπέμβασις τοῦ διοικητοῦ τῆς Ρόδου Σουικιούρ Μπέη, πού ἀπαίτησε ὅπως ὅλες οἱ Σποράδες ὑπαχθοῦν στὴ Ρόδο. Ἡ ἀξίωσις αὕτη τοῦ Σουικιούρ ἐπεκράτησε.

Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν νησιῶν ἀντέστησαν στὴν ἀπόφασις αὕτη καὶ ἐδήλωσαν ὅτι «προτιμοῦν νὰ μετοικήσουν εἰς ἄλλην γῆν παρὰ νὰ δεχθοῦν τοιοῦτον δυνάστην ἐπὶ τῆς κεφαλῆς των» καὶ ἐπέμεναν νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὴν Ἡγεμονία τῆς Σάμου. Συνάμα διεμαρτυρήθησαν εἰς τὸν στόλαρχον Χασὰν Μπέη καὶ τοῦ ὑπέβαλαν αἴτησις κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1834, πού ἐκφράζουν τὴ δυσφορία τους γιὰ τὴ κρατᾶ σὲ μᾶκρος ἢ ρύθμισις τοῦ ζητήματός τους καὶ ζητοῦσαν τὴν παρεμβασὴν του, μὰ πού σ' αὐτὸν ἐξ ἀρχῆς ἔδωκαν τὸν λόγον τῆς ὑποταγῆς των καὶ τοῖς διηύθυνε εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὑποσχόμενος εἰς αὐτοὺς ὅτι ἡ Ὑψηλὴ Πόρτα δὲν θέλει παραβλέπει τὰς αἰτήσεις των καὶ λοιπά. Εἰς αὐτὸν ἀπευθύνεται ἡ ἀναφορὰ τῶν ἐκπροσώπων τῶν νησιῶν, πού δημοσιεύθηκε στὸ Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον, Τόμος Α, σελὶς 139, ἀπὸ τὸν καθηγητὴν κ. Γιάννη Κλ. Ζερβόν²⁵.

25. Προφανῶς τὸ κατωτέρω ἔγγραφο ἀποτελεῖ μέρος τοῦ ὑπομνήματος τῆς ἀντιπροσωπείας τῶν Νησιωτῶν πρὸς τὸν Ναύαρχον Χασὰν Μπέη (Βλέπε συνημμένα ἔγγραφα, μετάφρασις ἀπὸ τὰ γαλλικὰ ἀπὸ τὸ ἔργο τῆς Joanne Stephanopoli: *Les îles de l'Égee, leurs privilèges*, κακῶς δὲ ἀποδίδεται εἰς τὸν Χασὰν Μπέη ὁ τίτλος τοῦ Μ. Βεζύρη.

Πρὸς τὸν ἐνδοξότατον Μ. Βεζύρη Χασὰν Μπέη.

Ἐπειδὴ φαίνεται δύσκολος ἡ ἐνωσις μας μὲ τὴν Σάμον, ἐνῶ τοιοῦτον εἶναι τὸ πνεῦμα τῶν ἀναφορῶν μας καὶ μὲ αὐτὸν τὸ σκοπὸν ἐστάλημεν, παρακαλοῦμεν ὅπως ἐνεργηθοῦν αἱ ἐφεξῆς προτάσεις μας.

α) Δὲν ἐννοοῦμεν νὰ ὑποκειμεθα διόλου εἰς τὸ Σατζάκιον τῆς Ρόδου διὰ τὰς παρελθούσας καταχρήσεις ὅπου ἐδοκιμάσαμεν ἐκ τῶν ὑπαλλήλων τῶν Διοικητῶν τῆς.

β) Νὰ μᾶς δοθοῦν ἀνεξαιρέτως τὰ προνόμια τῆς Σάμου καθ' ὅλην τὴν ἑκτασίαν.

γ) Νὰ μᾶς δοθῇ ἡ αὐτὴ σημαία τῆς Σάμου, ἡ ὅποια εἶναι ἀβιζιτάριστη, καθὼς τοῦτο ἐσυμφωνήθη μὲ τοὺς Σαμίους.

δ) Τὸ κουμέρι νὰ εἶναι τρεῖς τὰ ἑκατὸ εἰς ὅλην τὴν ἐπικράτειαν τῆς Πόρτας.

ε) Ἀγγαρεία, Ἀϊλακτζήδες, Τσαοῦσηδες νὰ μὴν ὑπάρχουν.

στ) Καδῆς νὰ μὴν ἔρχεται στὰ νησιά ἀλλὰ νὰ κρίνονται ἐπιτοπίως, καὶ ὅταν ἡ ὑπόθε-

Ἡ ἀντιπροσωπεία συνέχισε τὶς ἐνέργειές της. Εἶδε τὸν ἀρχιναύαρχο Χαλίλ πασᾶ καὶ ἀγωνιζότανε στὸ νὰ ἀνατρέψει τὴν διαταγὴ νὰ ὑπαχθοῦνε τὰ νησιά στὴ Ρόδο²⁶. Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1835 οἱ ἀντιπρόσωποι, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ποθ. Νικολαΐδη, ποῦ ἦταν καὶ ὁ πιὸ μορφωμένος καὶ ἐγνώριζε τὰ γαλλικά, ἐπέστρεψαν στὰ νησιά, εἶχε δὲ ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ἐνσκήψει ἐπιδημία πανώλης στὴν Πόλη.

Τὰ τελευταῖα συνημμένα ἔγγραφα τῆς μελέτης αὐτῆς εἶναι ἀποσπάσματα ἀπὸ γράμματα τοῦ Π. Νικολαΐδη, ποῦ ἀπευθύνονται στὴ Δημαρχία Πάτμου.

σις εἶναι μεγάλη, νὰ πηγαῖν εἰς τὴν πρωτεύουσα τῶν νήσων, νὰ κρίνεται ἀπὸ τὴν συστησμένην βουλὴν καὶ ἐξωτερικῶς διὰ κανέναν λόγον νὰ κρινῶνται.

ζ) Χαρτὶ νὰ μὴν πληρώνωμεν, ἀλλὰ νὰ λαμβάνωμεν διαβατήρια δημαρχιῶν.

η) Ὁ δοθησόμενος διοικητὴς νὰ εἶναι ὁμόθρησκος τοῦ διοικουμένου λαοῦ, ὃν τρόπον ἡ Α. Μεγαλειότης ἠδόκησε διὰ τοὺς Σαμίους.

θ) Νὰ δοθῆ εἰς κάθε νησί φερμάνιον διὰ νὰ λαμβάνη ζαερὲν ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν, σιτᾶρι, λάδι, κρέας καὶ λοιπὰ ἐν καιρῷ διασακίου.

ι) Ἀπασαὶ αἱ νῆσοι συνηνωμένοι νὰ σχηματίσουν μίαν Δημοκρατίαν διοικουμένην ἀπὸ τὸν διοικητὴν, ὅστις θέλει κάθηται εἰς ποίαν τῶν νήσων ἐγκρίνει.

ια) Ὅλοι αἱ ὑποθέσεις, εἴτε κοιναὶ εἴτε μερικαί, θέλουν θεωρεῖσθαι πρῶτον ἐπιτοπίως, εἴτα ἐὰν δὲν εὐχαριστηθοῦν τὰ ἐνδιαφερόμενα μέρη νὰ πηγαῖν εἰς ἐκείνην τῶν νήσων ὅπου θέλει λαμβάνουν τέλος αἱ διαφοραὶ τῶν πολιτῶν, χωρὶς νὰ ἐβγαίνουν ἔξω τοῦ κέντρου τῶν νήσων διὰ κανέναν λόγον.

ιβ) Ἐκάστη νῆσος ὀφείλει νὰ στείλῃ εἰς τὴν νῆσον, ὅπου εὐρίσκεται ὁ Διοικητὴς ἐν βουληφόρον διὰ νὰ θεωρῆ τὰς ὑποθέσεις των, διὰ νὰ φυλάττωνται οὕτω τὰ ἔθιμα καὶ αἱ συνήθειαι τῶν νήσων.

Τὰ ἀνωτέρω κεφάλαια παρακαλοῦμεν τὴν Ἐνδοξότητά σας νὰ ἐνεργήσητε, ἄλλως εἴμεθα βιασμένοι νὰ ἀναχωρήσωμεν.

Οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν νήσων.

Ἰκαρίας — Πάτιου : Νατάλης — Πάγκαλος καὶ Π. Νικολαΐδης
Καλύμνου : Διακογιώργης Χ. Θεοδώρου Ἰωάν. Σέργιος
Λέρου : Διαμαντῆς Ρεῖσης
Ἄστυπαλαίας : Γεωργ. Μεσοσθένης.
Νισύρου : Διακονικόλαος Παπαγεωργίου
Σύμης : Μιχ. Θεοδώρου καὶ Μιχ. Ἰωαννίδης
Τήλου : Μ. Νικητάκης.

26. Μ. Μαλανδράκη, *Νησιωτικὰ Χρονικὰ*, Β' τόμ. σελ. 12. Εἰς τὸν Χαλίλ πασᾶ ἐπρότειναν τὸν φόρον νὰ τὸν καταβάλλουν στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου θὰ προσετάσσοντο, μᾶλλον δὲ εἰς αὐτὸν τὸν ἀρχιναύαρχον καὶ οὕτως νὰ τὸν δίδῃ ὅπου ἀνήκει, ἅμα δὲ ὅπως δοθῆ εἰς τὰς νήσους Διοικητῆς ἀπὸ τοὺς πιστοὺς ραγιάδες τοῦ Δοβλετίου, ὁμόθρησκός των, ὅχι διότι δὲν εἶναι εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν Τουρκικὴν Διοίκησιν, ἀλλὰ διότι ἀνέκαθεν Τοῦρκος ποτὲ δὲν ἐπάτησε εἰς τὰς πετρώδεις νήσους των καὶ ἡ τουρκικὴ γλῶσσα δὲν εἶναι γνωστὴ εἰς τοὺς κατοίκους, πάντοτε δὲ ἦσαν αὐτόνομοι. Ὅλα δὲ τὰ ἔγγραφα των καὶ τὰ χοτζέτια (ἰδιωτικὰ ἔγγραφα) τῶν σπιτιῶν των εἶναι γραμμένα εἰς τὴν γλῶσσαν των, προέτειναν δὲ καὶ διοικητὴν κατὰ κοινὴν ἐκλογὴν, τὸν τέως διερμηνέα τοῦ Τουρκικοῦ στόλου Ἰωάννην Μουσοῦρον, ἀνθρώπον ἀπὸ οἰκίαν, εὐγενῆ, μὲ ὑπόληψιν καὶ γνωρίζοντα διαφόρους διαλέκτους, διότι ὁ διοικητὴς θὰ θεωρῆ πλήν τῶν ἐσωτερικῶν ὑποθέσεων καὶ τὰς μετὰ τῶν Ἑυρωπαίων ἐμπόρων δΟΣΟΛΗΨΙΑΣ».

Τὰ πρωτότυπα αὐτῶν βρίσκονται στὰ ἀρχεῖα τῆς ἱεραῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Χάρη στὴν εὐγενῆ φροντίδα τοῦ προηγουμένου τῆς Μονῆς πανοσιολογιοτάτου Μελετίου Μοργιόλου, μπορέσαμε νὰ τὰ φερώμε στὸ φῶς τῆς δημοσιότητος.

Τὰ γράμματα ἔχουν γραφεῖ μεταξὺ Αὐγούστου 1834 καὶ Σεπτεμβρίου 1835, ἀναφέρονται δὲ στὶς διαπραγματεύσεις τῆς ἀντιπροσωπείας τῶν νησιῶν μὲ τὴν Ὑψηλὴ Πύλη. Τὸ περιεχόμενό τους εἶναι ἀξιόλογο καὶ πολλὰ προσφέρει στὴν ἔρευνα τῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ποὺ τόσο σημαντικὰ στάθηκαν γιὰ τὸ μέλλον τῶν νησιῶν.

Ἀνάμεσα ἀπὸ αὐτὰ τὰ κείμενα ἀναδύεται ἡ προσωπικότητα τοῦ Π. Νικολαΐδη, ποὺ χάρις στὴ μόρφωσή του ἦταν ἡ ἡγετικὴ μορφή τῆς ἀντιπροσωπείας. Ἦταν ἀνυποχώρητος, γεμᾶτος πίστη γιὰ τὸ δίκαιο τῶν αἰτημάτων τῶν νησιωτῶν. Στὸ ἀπὸ 9/1/1835 γράμμα του ἀναφέρει: *Ἡμεῖς φίλοι πατριῶται ὑπερμαχοῦμεν τοὺς συμφερωτέρους καὶ καλλιτέρους τρόπους διὰ νὰ ἴδῃ ὁ λαὸς τῆς Πατρίδος ἄνεσιν ζῶν ὑπὸ τὴν αἰγίδα ἀγαθῶν Νόμων. Ἐὰν ἠθέλομεν νὰ συγκατανεύσωμεν εἰς τὰς θελήσεις τῶν Τούρκων εἴμεθα, πρὸ καιροῦ αὐτοῦ, ἀλλὰ τί τὸ ὄφελος; διὰ νὰ μὴ στενοχωρηθῶμεν καὶ διὰ νὰ μὴ ἀγρυπνίσωμεν νὰ ὑποδουλώσωμεν τόσον λαόν; Ἀπαγε. Θέλομεν ἀντιτείνῃ εἰς τὴν ὑστέρα στιγμήν νὰ ἐπιτύχωμεν τοῦ σκοποῦ μας ἐκρίζοντες τὴν τυραννίαν καὶ ἀντείσταγοντες τὴν ποθητὴν ἐλευθερίαν, ἣτις παράγει τὰ σπάνια πνεύματα τοῦ αἰῶνος καὶ κάμνει ἀγαθοὺς καὶ φιλοπάτριδας τοὺς πολίτας.*

Ὁ ὑπέροχος αὐτὸς μαχητὴς δὲν παρέλειπε συνάμα νὰ ἐμψυχώνει μὲ τὰ γράμματά του τοὺς συμπατριῶτες τοῦ Πατμίους, προτρέποντας αὐτοὺς νὰ μείνουν σταθεροὶ καὶ νὰ μὴ κάμουν καμμίαν ὑποχώρησιν στοὺς Τούρκους καὶ ἰδιαίτερα στὸν Σουκιούρ Πασᾶ. Ἐερμὰ συνιστῶ τὴν ἀνάγνωσθ τῶν γραμμάτων αὐτῶν.

Ὁ Ποθ. Νικολαΐδης, σὰν γενικὸς πληρεξούσιος καὶ τῶν ἄλλων ἀντιπροσώπων, ἐπέδωκε ἀναφορὰ στοὺς πρεσβευτὲς Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ Ρωσσίας καὶ ἐζήτησε βοήθεια καὶ συμπαράσταση. Αὐτοὶ τοῦ ἀπήντησαν ὅτι «δὲν δύνανται νὰ ἐνεργήσουν τὸ παραμικρόν, μὴ ἔχοντες οὐδεμίαν ὁδηγίαν ἀπὸ τὰς Αὐλὰς τῶν περὶ αὐτῶν τῶν νήσων καὶ ὅτι μένουν αὐταὶ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ὑπεράσπισιν τῆς Ὑψηλῆς Πόρτας» (βλέπε συνημμένα ἔγγραφα).

Τελικὰ, τὸ μόνον ποὺ ἐπέτυχαν οἱ ἐνέργειες τῶν ἀντιπροσώπων ἦταν ἡ ἀντικατάστασις τοῦ διοικητοῦ τῆς Ρόδου Σουκιούρ πασᾶ διὰ τοῦ Δελαβέρ πασᾶ καὶ κατὰ τὰ τέλη Δεκεμβρίου 1835 ὁ ἀρχιναύαρχος τοῦ τουρκικοῦ στόλου προσεκάλεσε τοὺς προεστῶτες τῶν νησιῶν στὴ Σάμο καὶ τοὺς ἐγνώρισε ὅτι ὀριστικὰ θὰ ὑπάγωνται στὴ Ρόδο καὶ νὰ ὑπακούσουν τὰ νησιά στὴν ἀπόφασιν αὐτὴ χωρὶς καμμιά ἐξάλειψιν. Στὸ ἀναμεταξύ, πρὶν νὰ ἀποχωρήσει ὁ Σουκιούρ Μπέης μὲ διάγγελμά του πρὸς τοὺς «Προκρίτους καὶ τοὺς ἄλλους κατοίκους τῆς Σύμης» (27/9/1835, ἔγγρ. ἀρ. 4) τοὺς καλεῖ νὰ πᾶνε στὴ Ρόδο

πρὸς συζήτηση προφορικά «περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἡσυχίας καὶ ἀσφαλείας τοῦ ὑμετέρου λαοῦ» καὶ ἀναφέρει σὲ συνέχεια «ἀλλ' ὑμεῖς ἐφέρθητε μετὰ τούτης ἀδιαφορίας καὶ ὑπεροψίας καὶ μάλιστα δὲν ἀπαντήσατε εἰς ὅ,τι ἡμεῖς σὰς συνεχωρήσαμεν».

Αἰσθάνεται κανένας, σὰν Ἕλληνας καὶ Δωδεκανήσιος, ἐθνικὴ ὑπερηφάνεια σὰν διαβάζει τέτοια ἔγγραφα, πού δίνουν τόσο παραστατικὰ τὸ ἡρωϊκὸ σθένος τῶν νησιωτῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὁ ἡρωϊσμός τους ἀκόμα εἶναι πιὸ μέγας, ἂν λάβει κανένας ὑπ' ὄψιν του ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν νησιῶν εἶχαν ἐγκαταλειφθῆ ἀπὸ ὅλους. Ἀπὸ τὴν ἀδύνατη τότε Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση καὶ ἀπὸ τὶς Μεγάλαις Προστάτιδες... Δυνάμεις πού ἔδειξαν ἀδιαφορία κατὰ τὸ στάδιο τῶν διαπραγματεύσεων τῶν ἀντιπροσώπων τους μετὰ τὴν Ὑψηλὴ Πύλη.

Σὰν ἐξήγηση τοῦ ἡρωϊσμοῦ τούτου, ἐκτὸς βέβαια ἀπὸ τὴν προαιώνια ἀρετὴ τῆς φυλῆς, τὴν ἀγάπη πρὸς τὴν Ἐλευθερίαν, πρέπει νὰ δεχθοῦμε ὅτι ὁ ἐλεύθερος βίος, ἔστω καὶ μικρᾶς διαρκείας, κατὰ τὴν περίοδο τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1821, παρὰ τὰ βάσανα καὶ τὶς πικρίες πού πέρασαν²⁷, πολὺ συνέτεινε στὸ νὰ ἐξυψώσει τὸ ἐθνικὸ φρόνημα καὶ τὴ μαχητικότητα τῶν νησιωτῶν. Οἱ ἄγωνες τους κατὰ τὴν περίοδο τῆς Ἐπανάστασης χαλύβδωσαν τὶς καρδιές καὶ τὶς ψυχές τους καὶ ἔτσι, σὰν ἤρθε ἡ σκληρὴ ὥρα τῶν δυσκόλων διαπραγματεύσεων μετὰ τὸν Δυνάστην, ἔδειξαν ὠριμότητα, σταθερότητα καὶ συνέπεια στὴ γραμμὴ τῶν ἐπιδιώξεών τους. Ἐνήργησαν ὁμόγνωμα καὶ οὐδέποτε ἐλύγισαν στὶς φοβέρες τῶν Τούρκων. Δὲν ἐπέτυχαν φυσικὰ τὰ ὅσα ζητοῦσαν, ἀλλὰ στὸ τέλος ἡ ἐπιμονὴ τους ὑποχρέωσε τὴν Ὑψηλὴ Πύλη νὰ τοὺς παραχωρήσει τὰ προνόμια πού εἶχανε καὶ πρῶτα καὶ ἔτσι τὸ φερμάνι τοῦ σουλτάνου Μαχμούτ Β' στάθηκε ὁ καταστατικὸς χάρτης τῆς ἰδιόρρυθμης αὐτῆς νησιωτικῆς πολιτείας, πού σύμφωνα μετὰ αὐτὸ οἱ ἐξουσιασταὶ τῆς Ρόδου καὶ εἰ τις ἄλλοι δὲν ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ ἐπεμβαίνωσιν εἰς τὰ πράγματά των, ἀλλὰ αἱ συμπίπτουσαι κοινὰ καὶ ἰδιωτικὰ ὑποθέσεις των θέλουσι ἐξετάζεσθαι καὶ τελειοῦσθαι μετὰ τὴν γνώμην καὶ τὴν βουλήν των κατὰ τὰ τοπικὰ τῶν ἔθιμα. Καὶ πάλιν ἄλλοῦ ἀναφέρει ὅτι αἱ συμπίπτουσαι αὐτῶν ὑποθέσεις τελειοῦσθαι τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν βουλήσει ὑπὸ τῶν ἐτησίως ἐν δημοσίᾳ συνελεύσει ἐκλεγομένων ὑπ' αὐτῶν, περὶ ὧν θέλουσι σὲ εἰδοποιεῖ καὶ παρὰ τῶν ἐν Ρόδῳ μελλόντων ἰστάναι ἐπιτρόπων.

Πόσο διαφωτιστικοὶ εἶναι οἱ ὅροι αὐτοὶ τοῦ φερμανίου! Ἀποδεικνύουν δὲ ἀδιαφιλονίκητα, ὅτι οἱ νησιῶτες στὴ μακρὰ διαδρομὴ τοῦ χρόνου καὶ πρὶν ἀκόμα τῆς ἐποχῆς τῶν προνομίων εἶχαν διαμορφώσει τὸ διοικητικὸ τους σύστημα πού ἀναφέρεται στὸ φερμάνι κατὰ τὰ τοπικὰ ἔθιμα καὶ τελειοῦσθαι τῇ ἰδίᾳ

27. Νισυριακὰ Χρονικά, ἀρ. 19, σελ. 27: «Πάνδημος ἀναφορὰ τῶν Νισυρίων πρὸς τὸν Ι. Καποδίστριαν».

αὐτῶν βουλήσει ὑπὸ τῶν ἐτησίως ἐν δημοσίᾳ συνελεύσει ἐκλεγομένων ὑπὸ αὐτῶν.

Οἱ νησιῶτες, ὑποχρεωμένοι νὰ ἀντιπαλεύουν μόνοι τους τοὺς Ἀγαρηνοὺς, τοὺς Κουρσάρους, τοὺς Τούρκους, πήρανε ἐπάνω τους ὅλες τὶς εὐθύνες τῆς διοίκησης τοῦ τόπου τους καὶ μὲ βᾶσιν πάντοτε, σὰν πρότυπα, τὰ διοικητικὰ συστήματα τῶν προγόνων τους, διαμόρφωσαν τὸ κυβερνητικὸν τοῦ σύστημα πού ἦταν ἄγραφο καὶ γι' αὐτὸ πήρε τὴν ἀξία καὶ τὸ ἀπαραβίαστο τοῦ ἐθίμου. Τὰ προνόμια πού παρεχώρησαν οἱ Τούρκοι στὰ νησιά μὲ τὸ ἰδιόμορφο διοικητικὸν τοῦ σύστημα καὶ τὶς ὑπευθυνότητες πού προέβλεπαν, δὲν εἶχαν τίποτα τὸ κοινὸ μὲ τὰ διάφορα προνόμια περιορισμένης ἀξίας πού κατὰ καιροὺς ἔδωσαν στοὺς Χριστιανοὺς. Αὐτὸ δὲ τοῦτο τὸ σύστημα πού καθιέρωναν μὲ τὰ φερμάνια τους δὲν εἶχε τίποτα τὸ κοινὸ μὲ τὶς Τουρκικὲς διοικητικὲς συνήθειες, μὲ λίγα λόγια τὸ σύστημα τῶν προνομίων δὲν εἶχε τίποτα τὸ Τουρκικόν, ἦταν ἓνα κυβερνητικὸν σύστημα πού δημιούργησε ὁ χωρὶς διακοπὴ Ἑλληνικὸς βίος τῶν νησιωτῶν.

Τὸ φερμάνι τοῦ Σουλτάνου Μαχμουτ τοῦ Β' (βλέπε τὸ κείμενό του ἀμέσως μετὰ ἀπὸ τὰ σουλτανικὰ φερμάνια Δ. Χαβιαρᾶ) πρωτοδημοσίευσεν ὁ Νισύριος λαογράφος Γεώργιος Παπαδόπουλος τὸ 1909 στὸ ἔργο του *Γενικὴ Γεωγραφικὴ καὶ Ἱστορικὴ περιγραφή τῆς νήσου Νισύρου μετὰ τῶν πέριξ νήσων καὶ αἱ θερμοπηγαὶ αὐτῆς*, ἔκδοσις ἐν Νισύρῳ 5 Φεβρουαρίου 1909. Τὸ 1912 τὸ περιλαμβάνει ὁ Μιλτ. Καραβοκυρὸς στὴν ἐργασία του *Τῶν Σποράδων νήσων τὰ δίκαια καὶ προνόμια* («Ἐκκλησιαστικὴ ἀλήθεια», ἀριθμ. 43, σελ. 383) καὶ τὸ 1928 ὁ Σκεῦος Ζερβὸς στὸ βιβλίον του *Τὸ ζήτημα τῆς Δωδεκανήσου καὶ τὰ διπλωματικὰ αὐτοῦ ἔγγραφα*.

Τὸ φερμάνι τοῦτο παύει νὰ ἀναφέρει ὅτι τὰ νησιά εἶναι βακούφια καὶ ὅτι αἱ πρόσοδοι αὐτῶν εἶναι ὑπὲρ τῶν ἰδρυμάτων τῆς Ρόδου. Στὸ δημοσιευθὲν ἀπὸ τὸν Γεώργιο Παπαδόπουλον ἀναγράφεται ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει νήσων Ἰκαρίας, Πάτμου, Λέρον καὶ λοιπῶν Σποράδων νήσων (πλὴν τῆς Κῶ καὶ Ρόδου)... ἐνῶ στὰ ἄλλα δύο δὲν ἀναφέρεται ἡ φράσις καὶ τῶν λοιπῶν Σποράδων... Εὐλογία ἐξήγησις τῆς βασικῆς αὐτῆς διαφορᾶς νομίζουμε ὅτι εἶναι πὼς τὸ ἀρχικὸν φερμάνι ἀνεφέρετο στὰ νησιά Ἰκαρία, Πάτμο, Λέρο καὶ Κάλυμνο, ὅμως τὸ Σεπτέμβριον τοῦ 1838 ὁ αὐθέντης τῆς Ρόδου καὶ τῶν Σποράδων νήσων Χαφίζ Ἀχμέτ Πασᾶς Μουχαβουζῆς μὲ διαταγὴν τοῦ εἰς ὅλας τὰς ὑπὸ τὴν Ρόδον ὑποκειμένας νήσους...²⁸ ἀποστέλλει στὰ νησιά τὸ φερμάνι τῆς

28. Ὑψηλὴ διαταγὴ τοῦ Χαφίζ Μεχμέτ Πασᾶ Μουχαβουζῆ τῆς Ρόδου καὶ τῶν Σποράδων νήσων.

Ὁ Ὑψηλότατος αὐθέντης Χαφίζ Ἀχμέτ Πασᾶς Μουχαβουζῆς τῆς Ρόδου καὶ τῶν Σποράδων νήσων.

Εἰς ὅλας τὰς ὑπὸ τὴν Ρόδον ὑποκειμένας νήσους, πρὸς τοὺς ἡμετέρους αὐτῶν Ζαπίτας,

παραχώρησης τῶν προνομίων καὶ σ' αὐτὰ πού δὲν περιλαμβάνονται στὸ ἀρχικό. Τότε φαίνεται ἔγινε ἡ προσθήκη τῆς φράσης πού ἀναφέρει ὁ Γ. Παπαδόπουλος καὶ πού ἀνταποκρίνεται στὰ πράγματα. Ἀπὸ τὸ κείμενο τῆς διαταγῆς φαίνεται ὅτι στὰ νησιά στάλθηκε ἀντίγραφο τοῦ φερμανίου μεταφρασμένο στὰ ἑλληνικά.

Μὲ τὸ καθεστῶς τῶν προνομίων τὰ νησιά προόδευσαν, ἀναπτύχθηκε ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριο σὲ μεγάλο βαθμὸ καὶ ἀρχίσανε νὰ δημιουργοῦνται οἱ πυρῆνες τῶν διαφόρων Δωδεκανησιακῶν παροικιῶν στὶς χῶρες τοῦ ἐξωτερικοῦ, πού τόσο συνέτειναν στὴν πρόοδο καὶ στὴν ἀνοδο τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῶν νησιῶν. Ἡ παιδεία, ἡ κοινωνικὴ συναντίληψη ἀνεπτύχθησαν σὲ ζηλευτὸ βαθμὸ. Ἦταν δὲ ὀλοφάνερη ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὰ προνομιοῦχα καὶ μὴ προνομιοῦχα νησιά.

Μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἀπὸ τὸ 1836 μέχρι τὰ 1865 οἱ Τοῦρκοι ἐσεβάσθησαν τὰ προνόμια καὶ τὸ καθεστῶς τῶν νησιῶν ἐλειτούργησε χωρὶς μεγάλες ἐπεμβάσεις.

Ὁ Ἀχ. Διαμαντάρας στὴν *Ἱστορία τῆς νήσου Καστελλορίζου* («Δελτ. Ἱστ. καὶ Ἐθν. Ἐτ.», 9ος τόμος, σελ. 269 ἕως 288) γράφει ὅτι ἡ περίοδος ἀπὸ τὸ 1840 ἕως τὸ 1850 στάθηκε ἡ πρώτη βαθμίδα τῆς ἐμπορικῆς ἀνάπτυξης καὶ τῆς καθόλου προόδου γιὰ τὸ Καστελλόριζο. Μᾶς πληροφορεῖ δὲ ἀκόμα ὅτι τὸ 1836 στὶς 18-12 ὁ Δηλαβέρ Πασᾶς δίδει ἄδεια τοῦ Μιχαλάκη τοῦ Μπάρμπα Σάββα νὰ φτιάξῃ πλοῖο. Τὸ 1841 (Ρόδος 28-10) ὁ Μουχασίλης τῆς Ρόδου Σακκίρ Ἐφέντης δίδει ἄδεια στὸ Χατζῆ Μάρκου Καστελλοριζιώτῃ νὰ κατασκευάσει πλοῖο «13 πηχῶν ἱμπρίκη καὶ νὰ ταξιδεύει μὲ σημαίαν ραγιαδικήν». Ἀπὸ τὸ 1849 τῆς 5-9 οἱ Καστελλοριζιοὶ ἐκλέγουν δημάρχους, ὅτι τὰ νομαρχιακὰ διατάγματα καὶ ἔγγραφα ἐγράφοντο στὴν Ἑλληνικὴ μέχρι τοῦ 1857. Ἀπὸ τὸ 1857-1874 γράφονται στὶς δύο γλώσσες, ἀπὸ τὸ 1874 ἐστέλλοντο τὰ ἔγγραφα τουρκικὰ στὸ διοικητῆ, αὐτὸς ὅμως ἐξακολουθοῦσε

πρὸς τοὺς *Δημογέροντας, προεστῶτας καὶ λοιποὺς ἐγκατοίκους Ραγιαδες μικροὺς τε καὶ μεγάλους.*

Διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν ὀρισμοῦ σᾶς κάμνομεν γνωστὸν ὅτι κατ' αὐτὰς διηύθυνε πρὸς ἡμᾶς (διὰ μέσου Καποῦ κεχαγιά μας) ὁ γαληνότατος καὶ εὐσπλαγχνικότατος ἡμῶν Βασιλεὺς Σουλτάν Μαχμούτ Χάν ἐφέντης ἐν ὑψηλὸν προσκυνητὸν Χάτι Χουμαγιὸν ἐπικεκρωμένον τῇ ἰδίᾳ Αὐτοῦ δικαίᾳ χειρὶ καὶ ἠντρεπισμένον, ὡς θέλετε τὸ ἰδῆ, τὸ ὅποιον μεταφράσαμεν εἰς τὴν κοινῇ ὑμῶν διάλεκτον κατὰ τὸν ὑψηλὸν προσκυνητὸν ὀρισμὸν τῆς Α.Α.Μ. καὶ σᾶς τὸ διευθύνομεν ἤδη μὲ τὸν παρόντα ἄνθρωπόν μας. Ἀμείσως δὲ ὅπου λάβητε τὴν εἶδησιν τοῦ ἐρχομοῦ του εἰς τὰ αὐτόθι (πρὶν ἢ ἐξέλθῃ τοῦ πλοίου) θέλετε τὸν προὔπαντήσει μὲ ὄλον τὸ προσῆκον σέβας, ὅλοι μικροὶ τε καὶ μεγάλοι, καὶ λαβόντες το θέλετε προσκυνήσει καὶ ἀσπασθῆ ὡς νὰ εἶναι τὸ πρωτότυπον καὶ οὕτω θέλετε τὸ ἀναγνώσει, εἰς ἐπήκοον πάντων, χουσιμέτι δὲ δὲν θέλετε πληρῶσει ὀβολόν.

Οὕτω ποιήσατε, ὡς ὑμῖν ἐντελλόμεθα, ἐξ ἀποφάσεως 1838 Σ)βρίου 25 ἀπὸ τὸ Διβάνι. (Σ. Ζερβοῦ: Τὸ ζήτημα τῆς Δωδεκανήσου, σελ. 32).

νά γράφει ἑλληνικά στὴ Δημογεροντία. Ἀπὸ τὸ 1894 γράφονται τουρκικά μόνον πρὸς ἀρχές καὶ ἰδιῶτες, οἱ προκηρῦξεις γράφονται στὶς δύο γλῶσσες καὶ ἀπὸ τὸ 1900 μόνον στὰ τουρκικά. Τελωνεῖο ἐγκατεστάθη μὲ τὴν βία στὸ Καστελλόριζο τὸ 1872.

Ἡ πρώτη ἀπόπειρα τῶν Τούρκων γιὰ τὴν κατάργηση τῶν προνομίων ἀρχίζει τὸ 1865. Κατὰ τὸν Γεράσιμο Δρακίδη (*Ὁ Σιονκιὸς Μπέης*, ἔκδ. 1921, σελ. 75) ὁ Χασάν Μπέης, σκικὸς καὶ φανατικὸς διοικητὴς τῆς Ρόδου, κατὰ τὸν Αὐγούστο τοῦ 1865 ἐξόρισε ἐπὶ 6 μῆνες στὴ νῆσο Κῶ τὸν Νικόλαο Καστρίσιον, ἀντιπρόσωπο τῶν Χριστιανῶν στὸ Νομαρχιακὸ Συμβούλιο, γιὰτὶ ἀρνήθηκε νὰ ὑπογράψῃ ὑποβληθὲν ἔγγραφον περὶ καταργήσεως τοῦ Μακτοῦ καὶ ἄλλων προνομίων τῶν Χριστιανῶν.

Ἀπὸ τὰ πρακτικά τῆς Κοινότητος τῆς νήσου Νισύρου (*Νισυριακὰ Χρονικά*, τεῦχος 18, σελ. 29-30), φαίνεται ὅτι οἱ νησιῶτες τὸ 1865 ἀντιμετωπίζουν σοβαρὴ ἐπέμβαση τῶν Τούρκων διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ περὶ καπνῶν καὶ ἀλάτου μέτρου ὡς προσβαλλούσης οὐσιωδῶς τὰ ἐν ἰσχύι προνόμια τῶν ἐπονομαζόμενα Μακτοῦ.

Ὅταν τὸ 1867 ἐπανεστάτησε ἡ Κρήτη καὶ ἡ Κάσος μὲ τὰ καράβια τῆς τὴν βοήθησε, τότε οἱ Τούρκοι φοβηθήκανε ὅτι τὸ παράδειγμα τῶν Κασσίων ἦταν δυνατὸ νὰ ἀκολουθήσουν καὶ τὰ ἄλλα νησιά καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἀφομοιώσουν διοικητικὰ τὸ καθεστῶς τῶν νησιῶν μὲ τὸ διοικητικὸ σύστημα ποῦ ἴσχυε σὲ ὅλη τὴν Τουρκικὴ ἐπικράτεια. Διεξοδικὰ ἀναφέρει τὰ γεγονότα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ἡ Jeane Stephanopoli στὸ βιβλίον τῆς *Les îles de l' Egée leurs privilèges*, σελ. 41-42:

«Στὶς 26 Αὐγούστου 1867 ἕνας κυβερνητικὸς ὑπάλληλος ὄνομα Λαχόβαρη ἔφθασε μὲ ἕνα πολεμικὸ καὶ στρατὸ στὴ Σύμη. Ἐγκατέστησε ἕνα καϊμακάμη καὶ κάλεσε τοὺς κατοίκους ἐπὶ ἀπειλῇ βομβαρδισμοῦ νὰ συνέλθουν σὲ γενικὴ συνέλευση γιὰ νὰ ἀναγνωρίσουν ἐνυπόγραφα τὸ νέο τους διοικητὴ. Οἱ Συμιακοὶ σὲ ἀπάντηση στείλανε ἀντιπροσώπους στὸ Λονδίνο γιὰ νὰ ἐκθέσουν τὰ δίκαια καὶ παράπονά τους στὸν ὑπουργὸ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας Λόρδον Stanley. Μὲ τὴν ἐπέμβαση τοῦ Φόρεϊν Ὄφφισ, ὁ Λαχόβαρη ἀπεχώρησε ἐκ τῆς Σύμης. Εὐθὺς ὡς κατεστάλη ἡ Κρητικὴ Ἐπανάσταση τὸ 1869, ὁ Ἀχμέτ Καϊσερλή Πασᾶ ἐξεστράτευσε μὲ στρατὸ καὶ στόλο ἐναντίον τῶν νησιῶν. Πολιορκεῖ τὴ Σύμη, ἀποβιβάζει στρατεύματα καὶ καταλαμβάνει ὅλα τὰ δημόσια κτίρια. Διορίζει ἕνα καϊμακάμη καὶ ἐπειδὴ ὁ λαὸς ἀρνήθηκε νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ, συνέλαβε καὶ ἔστειλε στὶς φυλακὲς τῆς Ρόδου πολλοὺς ἀπὸ τοὺς προκρίτους. Ἀπεχώρησε ἀφοῦ ἄφησε ἀκετὴ φρουρὰ στρατοनिσημένη στὰ κτίρια τῶν σχολειῶν. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἐγκατέστησε καὶ στὰ ἄλλα νησιά καϊμακάμηδες. Στὴ Κάλυμνο ὁ Ἀχμέτ Πασᾶ διέταξε πολιορκία τῶν νησιωτῶν ποῦ ἀπεσύρθησαν στὴν Ἄνω Χώρα καὶ ἐδῶ συνέλαβε, ἐκακοποίησε καὶ ἐφυλάκισε τοὺς προκρίτους».

Με τις ενέργειες πάντοτε τῶν ἐκπροσώπων τῶν νησιωτῶν, με ἐπικεφαλῆς τοὺς Συμιακοὺς, στὴν Ἀγγλικὴ Κυβέρνηση ἐπέτυχαν ὅπως ὁ τότε ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας Λόρδος Clarendon ἀποσπᾷ ἀπὸ τὸν τότε Μέγα Βεζύρη Ἀαλῆ Πασᾶ δήλωση ὅτι ἡ πρόθεση τῆς Τουρκικῆς Κυβέρνησης ἦτο νὰ καλυτερεύσῃ τὸ διοικητικὸ σύστημα τῶν νησιῶν καὶ ὅτι δὲν ἔχει τὴν πρόθεση νὰ τροποποιήσῃ τὸ φορολογικὸ σύστημα ποὺ ἰσχύει μέχρι σήμερα. Ἡ δήλωση αὐτὴ ἐκοινοποιήθη ἀπὸ τὸ Φόρειν Ὁφφισ στὸν ἐκπρόσωπο τῶν νησιωτῶν²⁹ (Βλέπε συνημμένα ἔγγραφα ἀριθ. 5).

Ἐκρίναμε καὶ πάλι σκόπιμο νὰ δώσωμε σὲ μετάφραση τὴν ἀλληλογραφία ποὺ ἀντήλλαξαν οἱ ἐκπρόσωποι τῶν ἀπεσταλμένων τῶν νησιωτῶν στὸ Λονδίνο μετὰ τὸ Φόρειν Ὁφφισ. Εἶναι στοιχεῖα ἀπαραίτητα στὴν ἱστορία τῶν ἀγῶνων τῶν νησιωτῶν γιὰ τὴν διατήρηση τῶν προνομίων τους. Κατόρθωσε ἡ μικρὴ αὐτὴ γωνιά τῆς γῆς τὰ δίκαιά της νὰ τὰ φέρει στὸ προσκῆνιο τῆς παγκόσμιας ἐπικαιρότητας καὶ νὰ ἐπιτύχει τὴν παρέμβαση τῆς πρώτης Δυνάμεως τοῦ κόσμου γιὰ τὴν ἀπόδοση τοῦ δικαίου. Τὰ ἔγγραφα αὐτὰ ἔχει περιλάβει στὸ βιβλίον της ἡ J. Stephanopoli *Les îles de l' Egée* κτλ.: Εἶναι ἀπόσπασμα ἀπὸ φυλλάδιο ποὺ διενεμήθη στὰ μέλη τοῦ Βρετανικοῦ Κοινοβουλίου κατὰ τὴν σύνοδο τοῦ 1870 (Βλέπε συνημμένα ἔγγραφα ἀριθ. 5).

Στις 22-3-1869 ὁ Ἀχμέτ Πασᾶς κοινοποιεῖ διάταγμα πρὸς τὰ Δώδεκα νησιά ποὺ δίδει τὴν ἴδια διαβεβαίωση ποὺ ἔδωσε ὁ τότε Μ. Βεζύρης Ἀαλῆ Πασᾶ³⁰.

Ἔτσι, ἀπὸ τὸ 1869 ἐπεβλήθησαν στὰ νησιὰ αἱ Καϊμακαμίαι καὶ παρὰ τις ὑποσχέσεις, ὅτι ὁ προορισμὸς τους ἦταν ἡ καλύτερη διοικητικὴ διοργάνωση καὶ πὼς δὲν θὰ ἐθίγετο τὸ προνομιακὸ καθεστῶς, ἄρχισε ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη μιὰ περίοδο συνεχῶν ἐπεμβάσεων καὶ ἀπόπειρας τροποποιήσεων τῶν προνομίων.

29. Σκεύου Ζερβοῦ. Τὸ ζήτημα τῆς Δωδεκανήσου, σελ. 40-42.

30. Σκεύου Ζερβοῦ. Τὸ ζήτημα τῆς Δωδεκανήσου, σελ. 44.

Διάταγμα Ἀχμέτ Πασᾶ

Κοινοποιηθὲν εἰς τὰς Δώδεκα Νήσους.

Ὡς ἐπληροφορήθημεν, οἱ κάτοικοι τῶν νήσων κατελήφθησαν ὑπὸ φόβου μήπως ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ νέου διοικητικοῦ συστήματος παραβλάψῃ δῆθεν τοὺς κατ' ἀποκοπὴν φόρους αὐτῶν (Μακτοῦ), ἐνῶ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σύστημα ἀφορᾷ μόνον τὴν ἀλλαγὴν τοῦ προηγουμένου διοικητικοῦ συστήματος καὶ τὴν ἀφομοίωσιν αὐτοῦ μετὰ τὸ καθ' ἅπασαν τὴν Αὐτοκρατορικὴν Ἐπικράτειαν ἐφαρμοσθὲν διοικητικὸν σύστημα. Ὅπως δὲ γνωρίσωσιν οἱ διαληφθέντες κάτοικοι ὅτι ἡ ὡς εἴρηται ἐφαρμογὴ ποσῶς δὲν παραβλάπτει τὸν κατ' ἀποκοπὴν φόρον καὶ ἐπομένως οὐδεμίαν ὑπάρχει περὶ τούτου ἀνωτέρα διαταγὴ, ἐκδίδεται τὸ παρὸν Διάταγμα ἐκ τοῦ Βιλαετίου τῶν Νήσων τοῦ Ἀρχιεπελάγου καὶ ἐπαφίεται εἰς χεῖρας αὐτῶν πρὸς γνῶσίν των.

Τῆ 20 Σελήνης Ζηχλιτζὲ 1285
(22 Μαρτίου 1869).

Οἱ Τοῦρκοι ἐπεχείρησαν νὰ ἐγκαταστήσουν τελωνεῖα, παρὰ τὴ ρητὴ διάταξη τῶν φερμανίων ὅτι τὰ νησιά πληρώνοντας τὸν κατ' ἀποκοπὴν φόρον μένουσαν ἐλεύθερα.

Οἱ νησιῶτες ἀντέστησαν καὶ τελικὰ ἐπέτυχαν ἀπὸ τὸ 8% τῶν εἰσπράξεων νὰ τοὺς ἀποδίδεται τὸ 3% γιὰ τὴ συντήρηση τῶν φιλανθρωπικῶν τοὺς ἰδρυμάτων καὶ σχολείων. Τὰ ὑπόλοιπα 5% ἐκάλυπταν τὴ μισθοδοσίαν τῶν ὑπαλλήλων τῶν τελωνείων. Ἡ λύση αὐτὴ δὲν θεωρήθηκε ἱκανοποιητικὴ ἀπὸ τοὺς νησιῶτες καὶ ἔστειλαν ἀντιπροσωπεῖα στὴ Κωνσταντινούπολη, γιὰ νὰ ὑποβάλλει τὰ παράπονα καὶ ἀξιώσεις τοὺς στὴν Ὑψηλὴ Πύλη. Τότε ἐξεδόθη ἡ ἀπόφαση τοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους ἀπὸ ἡμερ. 15 Ρεββιούλ, Ἐββέλ 1292. Μὲ αὐτὴ παρείχεται τοὺς κατοίκους ὁλόκληρο τὸ εἰσόδημα τῶν τελωνείων. Ἡ ἀπόφαση αὐτὴ ἔμεινε ἀνεκτέλεστη καὶ ἐξακολούθησε νὰ καταβάλλεται στὰ νησιά μόνο τὸ 3%. Μὲ τὴν ἴδια μέθοδο ἐπεβλήθη καὶ στοὺς κατοίκους ἡ φορολογία τῶν διαβατηρίων. Τὸ μέτρο ὅμως αὐτὸ δὲν εἶχε καμιὰ ἰσχὺ γιὰ τοὺς νησιῶτες, γιὰτι αὐτοὶ ταξίδευαν σὲ ὅλη τὴν Αὐτοκρατορίαν μὲ ἔγγραφα πού τοὺς ἐφοδιάζαν δωρεὰν οἱ τοπικὲς τοὺς ἀρχές καὶ τὸ εἰδικὸ γραφεῖο τῶν νησιῶν πού ἦταν ἐγκατεστημένο στὴν Πόλη. Στὰ ἔγγραφα αὐτὰ ἀνεφέρετο πῶς ὁ κάτοχος αὐτῶν, σὰν κάτοικος τῶν προνομιούχων Σποράδων, ἦταν ἀπηλλαγμένος τοῦ φόρου διαβατηρίων καὶ παντὸς ἄλλου. Ἀπὸ πρακτικὰ τῶν Δημογεροντιῶν Νισύρου 11-10-1900 (ἔγγραφ. ἀριθ. 6), φαίνεται ὅτι ἀποστέλλεται πρόσωπον μὲ ἀναφορὰ στὸ Καϊμακάμ Μπέη Κῶ ὅπως συζητηθῆ τὸ περὶ ἀποδείξεως (ἰλμιχαπερί) ὅπερ ἐδίδοτο, πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων, παρὰ τῆς Μουδρηίας διὰ τὰ ἐξαγόμενα ἐμπορεύματα τοῦ τόπου καὶ ἀπηλλάσσοντο τῆς Δεκάτης καὶ τὴν ὁποίαν σήμερον ὁ Μουδῆρης ἀρνεῖται νὰ δώσῃ ὡς ἔχων ἀνωτέραν διαταγὴν.

Ὅμοιως πρακτικὸ τῆς 29-4-1902 (ἔγγρ. ἀριθ. 7): Ἀποφασίζεται νὰ ζητηθῆ προθεσμία ἀπὸ τὸ Μουδῆρον διὰ τὴν ἀπάντησιν ἐπὶ ἐγκυκλίῳ του ὡς καὶ τῶν Ἐλμιχαπερίων διὰ νὰ συνεννοηθοῦν μὲ τὸν Μητροπολίτην Ρόδου καὶ τὰ ἄλλα νησιά.

Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Νισύρου ἀπεφάσισαν σὲ γενικὴ συνέλευση (12-5-1902, ἔγγρ. ἀρ. 8): πρῶτον εἰς ἀπάντησιν τῆς πρὸς τὴν Μουδρηίαν ἐπιδοθείσης ἐγκυκλίῳ Υ. Βεζυρικής Διαταγῆς ἀναφορικῶς διὰ τὸ κλείσιμον τῶν δημογεροντικῶν σφραγίδων ἐντὸς κιβωτίου κλπ., ὡς καὶ τὴν παραδοχὴν τοῦ Ἰλμιχαπερίου τουρκοιστὶ γεγραμμένην. Ἀπεφασίσθη ὅπως οὐδετέρου τούτου γίνῃ δεκτὸν δυνάμει τῶν προνομίων ἅτινα οἱ κατὰ καιρὸν ἔνδοξοι Σεβ. Σουλτάνοι παρέσχον τοῖς προνομιστοῦχοις νήσοις εἰς ἃς ὑπάγεται καὶ ἡ ἡμετέρα.

Πρακτικὸ τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου Νισύρου (ἔγγρ. ἀριθμ. 9) τῆς 25-7-1902 ἀναφέρεται σὲ διαταγὴ τῆς Νομαρχίας γιὰ τὴν παύσιν τῶν Δημογεροντῶν Μανδρακίου.

Ἀπόσπασμα πρακτικοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου 6-6-1905 (ἔγγρ. ἀρ. 10).

Ἀποφασίζεται: Ἐπὶ ἀπαιτήσεως τῆς Διοικήσεως νὰ εἰσπράττη φόρον ἐπὶ τῶν αἰγῶν τῆς Μονῆς Σπηλιανῆς, νὰ πωληθῶσιν αἱ αἰγες ἀντὶ νὰ πληρωθῇ ὁ φόρος ἵνα μὴ θιγῇ ἡ ἀσυδοσία τῆς Ἱερᾶς Μονῆς. Τὸ 1905 ὁ Μουδῆρης Νισύρου με διαταγὴ του πρὸς τοὺς Δημογέροντες Μανδρακίου ζητεῖ νὰ δηλώνονται τὰ παιδιὰ ποὺ γεννιῶνται, οἱ γάμοι, οἱ θάνατοι καὶ νὰ τοῦ γνωρίζουν πόσοι ἱερεῖς ὑπάρχουν. Οἱ Δημογέροντες Νισύρου στέλνουν ἀντίγραφον τῆς διαταγῆς αὐτῆς στὴν Κάλυμνο καὶ ζητοῦν νὰ ἔχουν τὸ ταχύτερον ἀπάντησιν γιὰ νὰ ἐνεργήσουν ἀπὸ κοινοῦ ³¹. Τὸ 1908 ἡ Ἐπανάστασις τῶν Νεοτούρκων ἐπέβαλε τὸ Σύνταγμα στὴν Τουρκία. Ἀπὸ πρακτικὸ τῶν Δημογεροντιῶν Νισύρου 19-8-1908 βλέπουμε ὅτι ἀντιπροσωπεῖται τῶν νησιῶν Καλύμνου, Νισύρου καὶ Σύμης συνῆλθαν στὴ Σύμη γιὰ νὰ ἐξετάσουν ἂν πρέπει τὰ νησιά νὰ δεχθοῦν σύμφωνα με τὸ Σύνταγμα νὰ ἐκλέξουν βουλευτὴ ³². Οἱ ἴδιοι Δημογέροντες, με ἔγγραφόν τους στὴ Δημογεροντία Σύμης (18-9-1908) γνωρίζουν ὅτι κατόπιν ἐπιμονῆς τῆς Διοικήσεως Κῶ τὴν παρελθοῦσαν Κυριακὴν διεξήχθησαν ἐκλογαὶ ἐκλεκτόρων. Ἀνεδείχθησαν οἱ κ.κ. Ἰ. Μ. Κατσιμματιδῆς καὶ Μιλτιάδης Λογοθέτης, οἵτινες θ' ἀναμείνωσιν τὰς ὁδηγίας ὑμῶν ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἐκλεχθὸς ἄτομον ὡς κοινὸν βουλευτὴν ³³.

Οἱ ὑπάλληλοι τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως στὰ νησιά ἀρχίσανε νὰ ζητοῦν ἀπὸ τοὺς κατοίκους τὴν πληρωμὴ νέων φόρων ὑπὸ διάφορες μορφές καὶ ὀνομασίες καὶ προέβαιναν σὲ κάθε εἶδους πιέσεις. Οἱ δικαστικὲς καὶ διοικητικὲς ἀρχὲς ἀπαιτοῦσαν ὅπως ἡ διαδικασίᾳ στὰ δικαστήρια καὶ γενικὰ κάθε ἔγγραφο συντάσσεται στὴν τουρκικὴ γλῶσσα.

Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1909 κοινοποιεῖται ἀπόφασιν τοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους (4-7-1909) ποὺ διευκρίνιζε ὅτι στὸ φόρο Μακτοῦ δὲν περιλαμβάνονται παρὰ μόνον τρεῖς φόροι, ὁ Κτηματικὸς, ὁ τῆς Δεκάτης καὶ ὁ Στρατιωτικὸς καὶ ὅτι ὅλοι οἱ ἄλλοι φόροι πρέπει νὰ εἰσπράττωνται. Τὸν ἴδιον Ἰούλιον ἡ Μεγάλῃ Βεζηρεία, με τηλεγράφημά της πρὸς τὸν Βαλῆ τοῦ Ἀρχιεπαγγέλου, ἀνήγγειλε τὴν κατάργησιν ὅλων τῶν προνομίων τῶν Σποράδων καὶ τὴ διοικητικὴ καὶ φορολογικὴ ἀφομοίωσιν τῶν νησιῶν πρὸς τὰς ἄλλας ἐπαρχίας τοῦ κράτους καὶ ὅτι ἡ ὑποχρεωτικὴ στρατολογία θὰ ἐτίθετο ἀμέσως σὲ ἐφαρμογὴ ³⁴.

Ἦστερα ἀπὸ αὐτὸ οἱ νησιῶτες ἔστειλαν πληρεξουσίους στὴ Κωνσταντινούπολιν τοὺς κ.κ. Μιχ. Βενιαμὶν καὶ Μιχ. Νεοκλ. Καλαβρόν, ποὺ ὑπέβαλαν τὸ ἀπὸ 1-11-1909 ὑπόμνημα πρὸς τὴν Σεβ. Αὐτοκρατορικὴ Κυβέρνησιν πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἐν αὐταῖς καθεστῶτος. Ἀντίγραφο τοῦ ὑπομνή-

31. Νισυρ. Χρονικά, Ἱστορικὰ ἔγγραφα Νισύρου. Τεύχος 20, σελ. 25.

32. Νισυρ. Χρονικά, Ἱστορικὰ ἔγγραφα Νισύρου. Τεύχος 20, σελ. 25.

33. Νισυρ. Χρονικά, Ἱστορικὰ ἔγγραφα Νισύρου. Τεύχος 20-26.

34. Δελτίον Λυκείου Ἑλληνίδων Καρπάθου «Ἀθηνᾶ», τεύχος 4, σελ. 19. Μ. Μιχαηλίδου Νουάρου: Τὸ Νεοτουρκικὸν Σύνταγμα τοῦ 1908 κτλ.

ματος τούτου υπάρχει κατατεθειμένο στην Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην Ἀθηνῶν. Ἀναφέρει δὲ τὰ κατωτέρω αἰτήματα:

«Λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν τὴν ἀρχὴν τοῦ ἱεροῦ Νόμου «ἡ δυσκολία θέλει διευκόλυνση» παρακαλοῦμεν νὰ ἀποδεχθῆ εὐμενῶς καὶ εὐσεβάστως καὶ ταπεινῶς τὰ ὑποβαλλόμενα ἀκόλουθα αἰτήματα.

Α) Νὰ διαταχῶσιν οἱ εἰς τὰς εἰρημένας νήσους ὑπάλληλοι τῆς Σεβαστῆς Αὐτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως ὅπως παύσωσι ζητοῦντες τὴν εἰσπραξίν νέων φόρων ὑπὸ οἰανδήποτε μορφήν.

Β) Νὰ μὴ περιληφθῶσιν αἱ πτωχαὶ ἡμῶν νῆσοι μεταξὺ τῶν στρατολογουμένων μερῶν.

Γ) Νὰ ἐξακολουθήσῃ ἡ χρῆσις τῆς μόνης παρὰ τοῖς κατοίκους ὁμιλουμένης γλώσσης κατὰ τὸ ἀπὸ αἰῶνων καθεστῶς ἔν τε τῇ Διοικήσει καὶ τοῖς Δικαστηρίοις, ἵνα μὴ ἐπέλθῃ παντελὴς ἀρνησιδικία ἀντικρυς ἀντικειμένη πρὸς τὰς ὑπὸ τοῦ Συντάγματος τεθείσας ἀρχάς.

Δ) Νὰ καθορισθῆ ἀκριβοδικαίως τὸ μέρος τῶν Νήσων ἐκ τοῦ εἰσοδήματος τῶν τελωνείων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σημερινῶν προσόδων».

Οἱ ἀγῶνες συνεχίζονται χωρὶς καμιά ἀνάπαυλα. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ ἀποσπάσματα πρακτικῶν τῆς Δημογεροντίας Μανδρακίου ποὺ δημοσιεύονται μὲ τὴ σειρά τους (ἔγγρ. ἀρ. 11 ἕως ἀρ. 19) καὶ ἀναφέρονται στὴν περίοδο 1908 μέχρι τὸ Μάρτη τοῦ 1912.

Τελικὰ οἱ νησιῶτες, παρὰ τίς πιέσεις, ἀπέφυγαν τὴ στρατολογία. Ἱστορικὸ ντοκουμέντο τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶναι τὸ ἔγγρ. ἀρ. 20: Ἀναφορὰ τῆς Δημογεροντίας Σύμης (ἡμερ. 9-8-1911) πρὸς τὸν Καίμακάμη Σύμης, παρμένο ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῆς Δημαρχίας Μανδρακίου Νισύρου. Σ' αὐτὸ ἀναφέρεται πῶς τὸ Μάρτιο τοῦ 1911 μὲ τηλεγραφικὴ διαταγὴ τοῦ τῷ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐσωτερικῶν, διέταξε τὴν ἀδυστηρὰν τήρησιν τοῦ καθεστώτος τῶν νήσων καὶ ἀποφυγὴν παντὸς νεωτερισμοῦ καὶ πάσης ἐνοχλήσεως τῶν κατοίκων αὐτῶν.

Παρὰ τὴ διαταγὴ αὐτῇ, οἱ ἐπεμβάσεις καὶ οἱ εἰσπράξεις φόρων συνεχίζονται, οἱ δὲ διαμαρτυρίες τῶν νησιωτῶν δὲν φέρουν κανένα ἀποτέλεσμα. Στὸ ἴδιο ἔγγραφο ἀναφέρεται ὅτι τὸ τελωνεῖο ἐγκατεστάθη τὸ 1873, ἐπίσης ὅτι οἱ Ἀρχεὲς ἀπὸ τίς 27 Ἰουλίου ζητοῦν τὴν ἐφαρμογὴ τῆς τουρκικῆς γλώσσας εἰς ὅλας τὰς εἰς τὸ ἐνταῦθα πρωτοδικεῖον ἐπιδιδομένας ἀγωγάς, αἰτήσεις, μνηύσεις καὶ λοιπὰ δικόγραφα. Ὅλα αὐτὰ ἀποδεικνύουν ὅτι τὸ μὲν ἐπίσημον κράτος ἀνεγνώριζε κατὰ κάποιον τρόπο τὴν ἰσχὺ τῶν προνομίων, τὰ ὅργανά του ὅμως ἀκολουθοῦσαν ἄλλη γραμμὴ: τὴ μὲ τὸ χρόνο κατάργησι αὐτῶν στὴν πράξιν.

Ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσι ὅλων αὐτῶν τῶν ἐγγράφων ποὺ ἀναφέραμε ἔχουμε τὴν εἰκόνα τοῦ ἀγῶνα τῶν Νησιωτῶν ὅπως διατηρήσουν τὰ προνόμιά τους σὲ ὅλη τους τὴν ἔκτασι.

Ὅπως εἶδαμε, τὰ κατώτατα ὅργανα τῶν Τούρκων, παρὰ τίς ἐπίσημες δια-

ταγές, καταργούσανε όρισμένες άτέλειες φόρων που προέβλεπαν τά προνόμια. "Όμως οί νησιώτες μπόρεσαν νά κρατήσουν ίσχυρά μερικά από αυτά, όπως τήν άπαλλαγή τους από τή στρατολογία, τήν έλευθέρα διδασκαλία τής Έλληνικής γλώσσας, τó δικαίωμα νά εκλέγουν μόνοι τους τούς άρχοντές τους και επέτυχαν κατά τó δυνατό, τόν περιορισμό τών φόρων που εισέπρατταν με τά τελωνεία τους οί Τούρκοι.

Συνεπώς, όταν τόν 'Απρίλιο του 1912 οί 'Ιταλοί κατέλαβαν τά νησιά, τó προνομιακό καθεστώς αυτών, ιδιαίτερα από τήν έπίσημη πλευρά τής Τουρκικής Κυβέρνησης, ήταν σέ ίσχύ. Τó τελευταίο (έγγραφο άρ. 21) είναι πρακτικό τής Δημογεροντίας Νισύρου τής 24/4/1912 που αναφέρει ότι τά νησιά κατελήφθησαν από τούς 'Ιταλούς.

'Αλλά αυτή είναι μιá άλλη ιστορία...

'Η άνωτέρω έξιστόρηση του άγώνα τών Δωδεκανησιών για τήν άπόκτηση και διαφύλαξη τών προνομίων τους στηρίζεται καθολοκληρία στά διάφορα ιστορικά κείμενα: Φιρμάνια, Διαταγές τών Τούρκων Διοικήτών, διαμαρτυρίες και άναφορές τών Νησιωτών και Πρακτικά τής Δημογεροντίας Νισύρου.

'Εκτός τών δημοσιευμένων για πρώτη φορά έγγραφων, συμπεριλάβαμε και δημοσιευθέντα κατά καιρούς φιρμάνια, διαταγές και άναφορές, που σάν ιστορικά άποδεικτικά θεμελιώνουν τήν παραχώρηση ή έπιβεβαίωση τών Προνομίων.

Και τούτο για νά δώσουμε μιá πλήρη και ολοκληρωμένη εικόνα του θέματος του προνομιακού καθεστώτος τών νησιών. Δέν είναι ύπερβολή, κατά τή γνώμη μας, άν τόν ιστορηθέντα αυτόν άγώνα τόν χαρακτηρίσουμε σάν μοναδικό στό είδος του στή μακράιωνη ιστορία του "Έθνους. Είναι από εκείνους που έξυψώνουν τή Φυλή μας σάν σύνολο και σάν άτομα.

'Η ιστορία τών Έλλήνων είναι γεμάτη από ήρωϊσμούς, αυτοθυσίες, δλοκαυτώματα και μαρτύρια, παράλληλα σ' αυτά στέκεται και ή άκαμπτη έπιμονή, ή φρόνηση, ή διαπραγματευτική ικανότητα τών νησιωτών που κατόρθωσαν νά διαφυλάξουν άνεπαφους τούς θεσμούς τους, τά ήθη και έθιμά τους, τις παραδόσεις, τήν Έλληνικότητα του βίου τους κατά τήν διαδρομή ολοκλήρων αιώνων και κάτω από δουλεία σκληρού κατακτητή.

Αυτό που επέτυχαν με τούς άγώνες τους οί ταπεινοί αυτοί νησιώτες τους αξίωσε όχι μόνον νά θέσουν τις βάσεις τής παιδείας στά νησιά τους, αλλά νά περισώσουν και νά μās μεταβιβάσουν σάν κτήμα του "Έθνους τήν πνευματική τους κληρονομία και έκφραση. Νά μās δώσουν τή Λαογραφία τους, χάρις στά άξια τέκνα τών νησιών τής εποχής εκείνης, όπως ό 'Εμμ. Μανωλακάκης, ό Δημοσθένης Χαβιαράς, ό Γεώργιος Παπαδόπουλος ό 'Αχιλλεύς Διαμαντάρας, ό Μ. Μιχαηλίδης Νουάρος κ.ά.

Είναι και αυτό ένα μεγάλο έπίτευγμα, μιá προσφορά στό Λαογραφικό,

Ἱστορικὸ Ἄρχεῖο τοῦ Ἑθνους, ποὺ ἀξίζει νὰ ἐκτιμηθῇ ἀνάλογα μὲ τὴ μεγάλη του ἀξία.

Οἱ νησιῶτες ἐγνώριζαν τὴ μεγάλη ἀξία τῶν Προνομίων τους καὶ γι' αὐτὸ ἀγωνιστήκανε χωρὶς ἀνάπαυλα γιὰ τὴν διατήρησή τους. Ἦταν γι' αὐτοὺς κάτι τὸ ἱερό, τὸ δῶρο τοῦ Θεοῦ ποὺ τόσο τοὺς βοηθοῦσε, στὸν ἀγώνα τῆς ἐπιβίωσης, στὸ νὰ κρατηθῇ ἀμόλυντος ἡ γενιά τους, μέχρις ὅτου νὰ μποῦνε στὴν οἰκογένεια τοῦ ἐλεύθερου Ἑλληνικοῦ Κράτους.

ΦΙΡΜΑΝΙΑ
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΡΟΝΟΜΙΩΝ ΣΥΜΗΣ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΛΟΙΠΩΝ ΣΠΟΡΑΔΩΝ

Α'

Φιρμάνιον Σουλτάν Μεχμέτου τοῦ Δ'.

Ἐνδοξε, ἰκανέ, συνετέ Μου μουσίρη τοῦ Παλατίου Μου, πρώην Ναύαρχε, νῦν δὲ διοικητὰ τῆς Ρόδου, βεζύρη Ἀλή πασᾶ, καὶ σὺ ὑπογραμμέ τῶν καθήδων, ὁ διαπρέπων ἐν ἀρετῇ καὶ χάριτι, καθῆ τῆς Ρόδου, ἅμα τὸ ὑψηλὸν Μου αὐτοκρατορικὸν Μονόγραμμα φθάση αὐτόσε, γνωστὸν γίνεται ὅτι, ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου τῆς νήσου Σύμης, ἥτις εἶναι ἐκ τῶν βακουφίων τοῦ ἀποθανόντος Σουλτάν Σουλεϊμάν (καθηγιασμένον εἶη τὸ μνημα Αὐτοῦ), πέμπαντες ἤδη εἰς τὴν Πύλην τῆς εὐδαιμονίας Μου¹ ἄνθρωπον καὶ ἀναφορὰν λέγουν, ὅτι, ἐνῶ συγκατατιθέμεθα νὰ πληρώσωμεν κατὰ τὸν νόμον καὶ τὴν διαταγὴν τὸν πρὸς τὸ ρηθὲν βακούφιον ὀφειλόμενον φόρον εἰς τοὺς ὑπαλλήλους τοὺς ὑπὸ τοῦ μοντεβελῆ διοριζομένους, ὅπως εἰσπράξωσιν αὐτὸν οἱ χαρατζήδες, μετὰ ταῦτα οὗτοι μὴ ἀρκοῦμενοι εἰς τὸ νὰ λαμβάνωσι τὸν φόρον τοῦτον κατὰ τὸν νόμον καὶ τὴν διαταγὴν, ζητοῦν περισσότερον ἐναντίον τοῦ σερί καὶ τοῦ νόμου· ἐκτὸς δὲ τούτου ἀπαιτοῦν χρήματα λόγῳ ἐλαίου, μέλιτος, καφέ, ὄρουζιου, σπόγγου καὶ ἄλλους παρομοίους φόρους καὶ στενοχωροῦν ἡμᾶς ἐναντίον τοῦ σερί-σερίφ· δὲν ἔχομεν ποσῶς δύναμιν νὰ πληρώσωμεν, ἐὰν δὲ οἱ φόροι οὗτοι μὴ ἐξαλειφθῶσι, βεβαία εἶναι ἡ καταστροφὴ ὄλων ἡμῶν. Λέγουσι ταῦτα καὶ ἐξαιτοῦνται τὴν ὑψηλὴν Μου διαταγὴν, ὅπως ὁ ἐπιβεβλημένος αὐτοῖς φόρος λαμβάνηται ὑπὸ τοῦ μεχκεμέ τῆς Ρόδου καὶ ὄχι ἀπὸ κανέν ἄλλο μέρος· νὰ μὴ ἐνοχλῶνται διὰ τῆς ἀπαιτήσεως περισσοτέρου φόρου, ἐναντίον τοῦ σερί, τοῦ νόμου καὶ τῆς διαταγῆς καὶ νὰ μὴ ἐνοχλῶνται διὰ τῆς ἀπαιτήσεως χρημάτων λόγῳ ζωοτροφῶν. Διατάττω λοιπόν, ὅπως οἱ πτωχοὶ καὶ οἱ ραγιαῖδες μὴ παρενοχλῶνται καὶ μὴ λαμβάνηται παρ' αὐτῶν οὐδὲ ὀβολὸς περισσότερον ἢ παρ' ὅσα ἐξηκολούθουν νὰ δίδουν μέχρι τοῦδε· καὶ ἅμα φθάση ἡ ὑψηλὴ

1. Εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Μου αὕτη ἀπόφασις, σπεύσατε νὰ ἐνεργήσητε τὰ δέοντα συμφώνως πρὸς τὸ ἐπὶ τούτῳ Φιρμάνιον¹. Ὁ φόρος τὸν ὅποιον ὀφείλουσιν ἀποτίνειν οἱ ἀλλόπιστοι τῆς ρηθείσης νήσου εἰς τὸ ρηθὲν βακούφιον, νὰ λαμβάνηται συμφώνως τῷ νόμῳ καὶ τῇ διαταγῇ ὑπὸ τοῦ μεχκεμὲ τῆς Ρόδου διὰ τῶν ὑπαλλήλων τῶν ἐπιτετραμμένων τὴν εἰσπραξιν αὐτοῦ. Νὰ μὴ λαμβάνητε ὅθεν εἰς τὸ ἐξῆς ἀπὸ τοὺς ρηθέντας οὐδὲ ὀβολὸν περισσότερον, παρ' ὅσον διορίζει ὁ ἀρχαῖος νόμος, οὐδὲ χρήματα λόγῳ ζωοτροφιῶν καὶ οὐδὲ εἰς ἄλλους νὰ ἐπιτρέψητε νὰ πράξωσι τοῦτο· νὰ μὴ κάμητε, ὥστε νὰ γίνουσι πάλιν παράπονα δι' αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν,

Γνωτὲ οὕτω καὶ ἐκτελέσατε τὴν διαταγὴν Μου.

Ἐγράφη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 15 Ἑρτζέπ 1062 (τῇ 15 Ἰουνίου 1652).

Β'

Μπουγιουλτί.

Πρὸς τὸν ἐξοχώτατον μοντεσαρίφην Ρόδου Ἀβδ-οὐλ-Ἀζίζ.

Οἱ ραγιάδες τῶν βακουφίων τοῦ μακαρίτου Σουλτὰν Σουλεϊμὰν ἐν τῇ νήσῳ Ρόδῳ ἔδωκαν ἀναφορὰν, ἐν ἣ γγνωστοποιοῦσιν ὅτι, ἐνῶ πληρῶνουσιν εἰς τὸν ζαπίτην τοῦ βακουφίου τὰ ἐπιβεβλημένα αὐτοῖς δικαιώματα καὶ τοὺς διὰ βασιλικῆς διαταγῆς τεθειμένους φόρους εἰς τὸν εἰσπρακτορα αὐτῶν καὶ δὲν τοὺς καθυστεροῦσι, καὶ ἐνῶ, τῶν χωρίων τῶν σουλτανικῶν βακουφίων ἐλευθέρων ὄντων νὰ τελῶσι τοὺς φόρους κατ' ἀποκοπήν, δὲν ἐπιτρέπεται ἐξωτερικῇ εἰς αὐτὰ ἐπέμβασις, σεῖς ἐναντίον τοῦ σερί καὶ ἄνευ αὐτοκρατορικῆς διαταγῆς, δις τοῦ ἔτους μεταβαίνων εἰς τὰ χωρία των, λαμβάνεις τριακόσια γρόσια καὶ ἐπιστρέφων λαμβάνεις τριακόσια πενήκοντα· ἐκτὸς δὲ τούτων κατ' ἔτος συλλαμβάνων δεκαοκτῶ φελουκαζήδες, ἀναγκάζεις τοὺς ραγιάδες νὰ πληρῶνωσιν τοὺς φόρους αὐτῶν (χαράτσι) καὶ δι' ἕκαστον αὐτῶν τῶν φελουκαζήδων λαμβάνεις τριάκοντα γρόσια, καὶ ταύτην τὴν στιγμὴν μεγάλη προσγίνεται αὐτοῖς ἀδικία. Ἀπεστάλη ὅθεν πρὸς ἡμᾶς αὐτοκρατορικὸν Φιρμάνιον, διατάττον, ἵνα παύση καὶ ἐμποδισθῇ τὸ ἀδίκημα τοῦτο. Συνεπεῖα λοιπὸν τούτου ἐστάλη ὑμῖν τὸ παρὸν μπουγιουλτί. Γνωρίσατε λοιπὸν ὅτι, ἐπειδὴ οἱ ραγιάδες τῶν ἄνω ρηθέντων βακουφίων πληρῶνουσι τοὺς φόρους τοὺς ἐπιβεβλημένους αὐτοῖς δι' αὐτοκρατορικῆς διαταγῆς, δὲν πρέπει νὰ τοὺς ἀδικῆτε καὶ ἐνοχλῆτε, ζητοῦντες παρ' αὐτῶν χρήματα, καὶ νὰ τοὺς ἀναγκάζητε νὰ πληρῶνωσι τοὺς φόρους (χαράτσι) καὶ τοὺς μισθοὺς τῶν φελουκαζήδων τοὺς ὁποίους συλλαμβάνετε, μηδὲ εἰς ἄλλον τινὰ νὰ ἐπιτρέψητε νὰ πράξῃ τοῦτο, ἀλλὰ νὰ

1. Ἐννοεῖ ἄρα γε ἄλλο προγενέστερον Φιρμάνιον ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Σουλτάνου, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἀναφέρει τὰ εἶδη τῶν φόρων καὶ τὸ κατ' ἐκκοπήν ποσὸν αὐτῶν ἢ ἴσως ἐννοεῖ τὸ Φιρμάνιον τοῦ Σουλτὰν Σουλεϊμὰν τοῦ Α', τὸ ὅποιον βεβᾶτως κατωτέρω ἀντίκειται ἀποκαλοῦν αὐτὸ «ἀρχαῖον νόμον»;

τὸ ἐμποδίσητε καὶ νὰ τὸ παύσητε, διότι, ἐπειδὴ οἱ ραγιαδες τῶν ρηθέντων βακουφίων εἶναι ἐλεύθεροι νὰ τελῶσι τοὺς φόρους κατ' ἀποκοπὴν, τὸ νὰ τοὺς ἀδικῆτε εἶναι ὄλως ἐναντίον εἰς τὴν ὑψηλὴν Αὐτοκρατορικὴν θέλησιν. Σκεφθέντες λοιπὸν ἀναλόγως ἐνεργήσατε συμφώνως μὲ τὸ αὐτοκρατορικὸν Φιρμάνιον καὶ προσέχετε μὴ τὸ παραβῆτε.

Τῆ 29 Τζεματζι-οὐλ ἔββελ 1102¹ (τῆ 18 Φεβρουαρίου 1691).

Γ'

Φιρμάνιον Σουλτάν Ἀχμέτ Γ'.

Σὺ καθῆ τῆς Ρόδου,

Ἄμα φθάσῃ τὸ παρὸν Μου αὐτοκρατορικὸν Μονόγραμμα, γνωστὸν γίνε-
ται ὅτι ὁ μοντεβελῆς τοῦ βακουφίου τοῦ μακαρίτου Σουλτάν Σουλεϊμάν ἐν τῇ
νήσῳ Ρόδῳ Χασάν ἔκαμεν ἔκθεσιν εἰς τὴν Πύλην τῆς εὐδαιμονίας Μου, γνω-
στοποιῶν ὅτι, ἐπειδὴ ἡ νῆσος Σύμη ἀνήκει εἰς τὸ ρηθὲν βακούφιον, κατεχω-
ρίσθη εἰς τὸ κατάστιχον, ἵνα πληρώνη ἐμάνετον κατ' ἔτος εἰσόδημα εἰς αὐτὸ
24.000 ἄσπρα λόγῳ προσόδου τοῦ μικροῦ καὶ τοῦ μεγάλου λιμένος², φόρου τε-
λωνικοῦ, δεκάτου ἰχθύων, δικαιώματος πασσάλου (ρέσμι καζίκ). Ζητηθέντων
λοιπὸν τῶν φόρων τούτων, οἱ ραγιαδες τῆς νήσου ταύτης, λέγοντες ὅτι ὑπάρχει
κατακεχωρισμένον, ἵνα ἡ νῆσος αὕτη πληρώνη κατ' ἀποκοπὴν τοὺς φόρους
καὶ τὰ δέκατα, ἀρνοῦνται νὰ δώσωσι τὸ εἰσόδημα τοῦ μικροῦ καὶ τοῦ μεγάλου
λιμένος, τὸν φόρον τῶν ἰχθύων, τὸν φόρον πασσάλου, τοῦτο δὲ μεγάλως ζημιοῖ
τὸ βακούφιον λέγων ταῦτα ὁ ρηθεὶς Χασάν, παρακαλεῖ, ὅπως ἐκδοθῆ αὐτοκρα-
τορικὴ Μου διαταγή, ἵνα οἱ ρηθέντες φόροι εἰσπράττωνται κατὰ τὸ κατάστι-
χον καὶ εἰς μηδένα ἐπιτρέπηται νὰ ἀνθίσταται παρὰ τὸ κατάστιχον. Ἐξετα-
σθέντος λοιπὸν τοῦ βακουφικοῦ βιβλίου, τοῦ φυλαττομένου εἰς τὰ αὐτοκρατο-
ρικά Μου ἀρχεῖα, εὐρέθη γεγραμμένον ὅτι τὸ μὲν λαμβάνει ἤδη παρὰ τῆς νή-
σου Σύμης κατὰ τὸ παλαιὸν κατάστιχον φόρον τοῦ σερί (χαράτς) 9.900, πλη-
ρῶνει δὲ κατ' ἀποκοπὴν ἡ νῆσος αὕτη κατὰ τὸ παλαιὸν κατάστιχον 20.162
ἄσπρα ἀπέναντι τοῦ ἰσπεντζέ, τοῦ δεκάτου τῶν δημητριακῶν προϊόντων, τοῦ

1. Τὸ βεζυρικὸν τοῦτο διάταγμα ἐξεδόθη κατ' ἀκολουθίαν τῆς ἐκδόσεως αὐτοκρατο-
ρικοῦ Φιρμανίου ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Σουλεϊμάν τοῦ Β', βασιλευσαντος ἀπὸ τοῦ 1687 ἕως
τοῦ 1691. Τὸ κείμενον τοῦ Φιρμανίου περιεῖχε βεβαίως τὰ ὄνόματα τῶν νήσων (τῶν χω-
ριῶν τῶν σουλτανικῶν βακουφίων) καὶ τὰ κατ' ἐκκοπὴν ποσὰ καὶ τὰ εἶδη τῶν φόρων αὐτῶν,
ἅτινα ἦτο περὶ τὸν νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ βεζυρικὸν διάταγμα, ὅπερ σκοπὸν εἶχε νὰ διατάξῃ τὴν
ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τοῦ Φιρμανίου.

2. Μέγας λιμὴν ὁ Αἰγιαλὸς εἰς ὃν προσορμίζονται ἐκτὸς τῶν μικρῶν καὶ τὰ μεγάλα
πλοῖα (φρεγάδες ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις, ἐν δὲ τοῖς νεωτέροις καράβια). Μικρὸς λιμὴν τὸ
Πέδι εἰς ὃν ἄλλοτε μάλιστα προσορμίζοντο μικρὰ πλοία καὶ ἐναυλόχουν αἱ σπογγαλιευ-
τικαὶ σκάφαι, καθότι ἐστὶ δύσορμος καὶ πονηρὸν ἔχει τὸν εἰσπλου εἰς μεγάλα πλοῖα.

φόρου τῶν ἀμπέλων, τοῦ δεκάτου τῶν ὀπωρικῶν, τοῦ φόρου τῶν μελισσώνων, τοῦ φόρου τῶν προβάτων, τῶν φόρων τῶν γάμων, τοῦ φόρου τοῦ ἐδάφους καὶ ὄλων τῶν λοιπῶν δικαιωμάτων τοῦ σερί. Κατὰ δὲ τὸ νέον κατάστιχον, ἐπειδὴ ὁ ἰσπεντζές τῆς νήσου εἶναι περισσότερος τῶν δημοτριακῶν καρπῶν καὶ τῶν λοιπῶν προϊόντων, ὑπεσχέθησαν οἱ ραγιάδες τῆς νήσου νὰ δίδωσι κατ' ἀποκοπὴν (μακτοῦ) 60.000 ἄσπρα, τὰ ὁποῖα νὰ λαμβάνωνται διὰ τὰ τζαμιά, τοὺς μετρεσέδες καὶ τὰ ἱμαρέτια τοῦ μακαρίτου Σουλτὰν Σουλεϊμὰν ἐν τῇ νήσῳ Ρόδῳ καὶ τῶν ὁποίων τὸ ἥμισυ νὰ δίδηται διὰ φερμανίου εἰς τὸ βακούφιον. Ὑπάρχει δὲ προσέτι κατακεχωρισμένον ὡς εἰσόδημα εἰς τὸ βακούφιον ἐκ τῆς Σύμης κατ' ἔτος ἐμάνετεν 24.000 ἄσπρα, λόγῳ προϊόντος τοῦ μικροῦ καὶ τοῦ μεγάλου λιμένος, φόρου τελωνικοῦ, δεκάτου ἰχθύων μετὰ τῶν πλοιαρίων, φόρου πασσάλου. Διατάττω ὅθεν ὅπως ἐνεργηθῶσι τὰ δέοντα κατὰ τὸ βασιλικὸν κατάστιχον. Ἄμα λοιπὸν φθάσῃ ἡ παρούσα Μου διαταγή, σπεῦσον νὰ εἰσπράττης διὰ τὰ βακούφια τὸ εἰσόδημα τοῦ μικροῦ καὶ τοῦ μεγάλου λιμένος, τὸν φόρον τοῦ τελωνείου, τὸ δέκατον τῶν ἰχθύων καὶ τὸν φόρον τοῦ πασσάλου κατὰ τὸ κατάστιχον, καὶ μὴ ἐπιτρέψῃς, ἵνα οἱ ραγιάδες ἀνθίστανται καὶ προφασίζονται καὶ ζημιώνηται τὸ βακούφιον.

Γνωτε οὕτω καὶ ἐκτελέσατε τὴν διαταγὴν Μου.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ Σαμπάν 1133. (Περὶ τὰ τέλη Ματοῦ 1721)¹.

Δ'

Φερμανιον Σουλτὰν Ὁσμάν Γ'.

Σὺ καθὴ τῆς Ρόδου καὶ σὺ ναῖπη τῆς νήσου Κῶ,

Ἄμα φθάσῃ τὸ παρὸν Μου αὐτοκρατορικὸν μονόγραμμα, δῆλον γίνεται ὅτι ὁ ἀγὰς τῆς Πύλης τῆς εὐδαιμονίας Μου, Ἄλῃ ἀγὰς, ἔστειλεν εἰς τὴν Πύλην τῆς εὐδαιμονίας Μου ἀναφορὰν, ἐν ἣ λέγει τὰ ἑξῆς: Εἰς τὸ μέρος ἐν ᾧ καταγράφονται τὰ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν αὐτοῦ εὐρισκόμενα βακούφια τῶν τζαμίων, ἱμαρετίων καὶ μετρεσέδων, τὰ ὁποῖα ὁ μακαρίτης Σουλτὰν Σουλτὰν Σουλεϊμὰν ἀνοδόμησεν εἰς τὸ σαντζάκι καὶ εἰς τὸν ναχιγέ τῆς νήσου Ρόδου, κατεχωρήσθη εἰς τὸ νέον κατάστιχον ὅτι ἡ πόλις Ρόδος δίδει κατ' ἀποκοπὴν εἰς τὸ βακούφιον 345.881 ἄσπρα λόγῳ φόρων ἰσπεντζέ, ἐδάφους, αἰχμαλώτων, προϊόντων κτλ., ὁ δὲ ναχιγές τῆς Ρόδου 14.280 ἄσπρα· ἡ δὲ νήσος Κάλυμνος, ἡ ὑπαγομένη εἰς τὸν καζᾶν τῆς Κῶ, τὸ φρούριον τῆς Καλύμνου καὶ ἡ νήσος Κέτσι² πλησίον τῆς Καλύμνου δίδουν κατ' ἀποκοπὴν λόγῳ τῶν ἰδίων φόρων 30.000 ἄσπρα· ἡ δὲ νήσος Λέρος, ἡ εἰς τὸν καζᾶν τῆς Κῶ ὑπαγομένη καὶ τὸ φρούριον τῆς Λέρου, καθὼς καὶ ἡ νήσος Ἀρσαχλὸτ³ πλησίον τῆς Λέρου, δίδουν ἐπίσης

1. Ἡ 15 Σαμπάν τοῦ 1133 συμπύπτει τῇ 30 Ματοῦ 1721.

2. Ἐνωεῖ βεβαίως, τὴν Ψέρημον, νησιδα πρὸς ἀνατολὰς τῆς Καλύμνου.

3. Ἀρχάγγελος, ἡ μεζῶν τῶν περὶ τὴν Λέρον νησιδων, κειμένη βορειοδυτικῶς αὐτῆς.

κατ' αποκοπήν 32.000 ἄσπρα. Ἡ δὲ νῆσος Χάλκη ἢ εἰς τὴν Ρόδον ὑπαγομένη 12.000 ἄσπρα. Ἡ δὲ νῆσος Σύμη δίδει 60.000 ἄσπρα κατ' αποκοπήν, λόγῳ φόρον ἴσπεντσέ, ὁσπρίων καὶ λοιπῶν προϊόντων. Ἡ δὲ νῆσος Νίσυρος 60.000 ἄσπρα, ἡ δὲ νῆσος Τῆλος¹ 30.000 ἄσπρα. Αἱ ἄνω ρηθῆσαι νῆσοι, πληρώουσαι κατ' αποκοπήν, εἰσὶν ὑφ' ὄλας τὰς ἐπιφειεῖς ἐλεύθεραι. Ἐξεδόθησαν δὲ πολλὰ Φιορμάνια διατάττοντα, ὅπως μὴ παραβιάζονται οἱ ραγιαδες τοῦ ἔβκαφίου ἐναντίον τῆς ἐλευθερίας των καὶ παρὰ τὸν νόμον καὶ τὸ κατάστιχον. Ἐν τούτοις, ἐνῶ οὗτοι ἐπλήρωναν τοὺς ἐπιβεβλημένους αὐτοῖς φόρους, οἱ καπιτάν-πασάδες, οἱ μιριμιράνηδες, οἱ πλοίαρχοι τῶν φρεγατῶν, οἱ μοντεσελίμηδες, οἱ ὀρτουβέηδες καὶ οἱ φρούραρχοι ἐνοχλοῦσι τοὺς ραγιαδες τοῦ ἔβκαφίου ἄνευ ὑψηλῆς διαταγῆς, ἀπαιτοῦντες παρ' αὐτῶν γεμεκλίκι καὶ χρήματα λόγῳ ξυλουργοῦ, καλιοντζῆ, καλαφατσῆ καὶ πλοίων ταχυδρομικῶν καὶ ἄλλους ὁμοίους βαρεῖς φόρους· ὁ ρηθεις ἀγᾶς παρακαλεῖ ἐν τέλει, ὅπως ἐκδοθῆ αὐτοκρατορικόν Μου Φιορμάνιον, διατάττον, ἵνα μὴ οἱ ραγιαδες τοῦ ἔβκαφίου ἐνοχλῶνται διὰ τῆς ἄνευ ὑψηλῆς διαταγῆς ἐπεμβάσεως εἰς τοὺς φόρους τῆς ἐλευθερίας. Ὅθεν ἐρευνηθέντων τῶν καταστίχων καὶ τῶν ἐγγράφων τῶν φυλαττομένων ἐν τοῖς αὐτοκρατορικοῖς Μου ἀρχείοις, εὐρέθη ὅτι τὸ πρᾶγμα ἔχει ὡς ἐξετέθη ὑπὸ τοῦ ἀγᾶ. Διὰ τοῦτο διέταξα, ὅπως ἐνεργηθῶσι τὰ δέοντα συμφώνως μὲ τὸ κατάστιχον τὸ βασιλικόν. Ἄμα λοιπὸν φθάσῃ ἡ παροῦσα Μου διαταγή, μὴ ἐπιτρέψητε, ὅπως οἱ μιριμιράνηδες, μιριλιβάδες, μοντεσελίμηδες, οἱ βοῖβοδάδες, οἱ προῦχοντες, οἱ φρούραρχοι, οἱ ὀρτουβέηδες, οἱ τιμαριῶται, οἱ τσερι-σασῆδες, τσερι-σουρουτσῆδες, εἰσπράκτορες καὶ λοιποὶ ὑπάλληλοι, συλλέγοντες αὐτοὶ τοὺς εἰς τοὺς ραγιαδες ἐπιβεβλημένους φόρους, ἐνοχλῶσι καὶ παραβιάζωσι μηδένα ἐξ αὐτῶν, καὶ φροντίσατε, ὅπως οἱ φόροι εἰσπράττωνται διὰ τῶν ὑπαλλήλων τοῦ βακουφίου, διότι οὕτως εἶναι γεγραμμένον εἰς τὸ κατάστιχον· ἐὰν δὲ τις τῶν ραγιαδῶν πράξας ἔγκλημα, κατὰ συνέπειαν ἐρεῦνης τοῦ σερί ἤθελε θεωρηθῆ ἄξιος ἀπαγχονίσεως, ἀποκεφαλίσεως, ἢ ἀποκοπῆς μελῶν, νὰ λαμβάνῃ τὴν ποινὴν του εἰς τὸ μέρος ἐνθα ἔπραξε τὸ ἔγκλημα καὶ ὄχι ἀλλαχοῦ διὰ τῶν ἐπιτετραμμένων τὰ τῆς ποινῆς, ἀφοῦ προηγουμένως γίνῃ περὶ τούτου ἀπόφασις τοῦ καδῆ καὶ ἐκδοθῆ τὸ ἐπὶ τούτω χοτζέτιον τοῦ σερί. Νὰ μὴ λαμβάνητε μηδὲ ὀβολὸν λόγῳ ἀντιποίνου, μηδὲ ἄλλους νὰ ἐπιτρέψητε νὰ λάβωσι, νὰ μὴ ἀδικῆτε, μήτε ἄλλους νὰ ἐπιτρέψητε νὰ ἀδικῶσι τοὺς ραγιαδες καὶ φροντίσατε, ὅπως ἐξαλείψητε τὰς ὑπαρχούσας ἀδικίας. Καὶ ἐὰν μέχρι τοῦδε ἐλήφθη διὰ τῆς βίας τι ὑπὲρ τοὺς φόρους τῆς ἐλευθερίας, τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὸ βακούφιον, ἀφοῦ ἀποδειχθῆ τὸ πρᾶγμα, ἀποφασίσσατε καὶ λάβετέ το ὀπίσω. Εἰς τὸ ἐξῆς μὴ ἐπιτρέψητε εἰς μηδένα νὰ πράττη τι ἐναντίον τῆς διαταγῆς Μου· μὴ κάμητε, ὥστε ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου

1. Αἱ νῆσοι τουρκιστὶ γράφονται καὶ λέγονται οὕτω: Σαιμπεκέ=Σύμη, Χερεκί=Χάλκη, Ἰλιακί=Τῆλος, Ἰντζιρλου=Νίσυρος, Στάνκιε=Κῶς.

νά ἔλθῃ διαταγή Μου. Γνωῦτε οὕτω. Τὴν παροῦσαν Μου διαταγήν, ἀφοῦ τὴν καταχωρίσητε, ἐγχειρίσατέ την εἰς τὸν ζαπίτην τοῦ βακουφίου, ὅπως μείνῃ παρ' αὐτῷ.

Ἐγράφη περὶ τὰ μέσα τοῦ Σαμπάν 1168. (Περὶ τὰ μέσα τοῦ Μαΐου 1755)¹

Ε'

Φιρμάνιον Σουλτάν Ἀβδ-οὔλ Χαμίτ Α'.

Καθὴ τῆς Ρόδου καὶ σὺ ναῖπη τῆς νήσου Κῶ,

Ἄμα φθάσῃ τὸ παρόν Μου αὐτοκρατορικὸν μονόγραμμα, γνωστὸν γίνεται ὅτι προλαβόντως ὁ ἀγῶς τῆς Πύλης τῆς εὐδαιμονίας Μου, Μεχμέτ ἀγῶς, ἐπέδωκεν ἀναφορὰν, ἐν ἧ λέγει ὅτι ὑπάρχει κατακεχωρισμένον εἰς τὸ κατάστιχον τῶν βακουφίων τῶν ἀνηκόντων εἰς τὰ τζαμία, τὰ ἱμαρέτια καὶ εἰς τοὺς μετρεσέδες τοὺς οἰκοδομηθέντας ὑπὸ τοῦ Σουλτάν Σουλεϊμάν ἐν τῇ νήσῳ Ρόδῳ, ὅτι ἡ πόλις Ρόδος πληρῶνει κατ' ἀποκοπὴν εἰς τὸ βακούφιον 345.881 ἄσπρα λόγῳ συνοικιῶν, ἀτόμων ἐδάφους, ἰσπεντζέ, φόρου νυμφῶν, ἐγκλήματος, φόρου πέϊτ-οὔλ-μάλ, μάλ-γαῖπ, μαλι-μεφκούτ, αἰχμαλώτων φηγόντων, νυμφῶν Ἑβραίων, ἵππων, βοῶν, τῶν μουτζεκιάν, τοῦ ἀπτι-πίκ, τῶν σκλάβων, ἀξίας ἐκείνων τῶν ὁποίων ἔληξεν ἡ προθεσμία κτλ., τὰ ἄτομα καὶ τὸ χωρίον τὸ ὑπαγόμενον εἰς τὸν ναχιγέ τῆς Ρόδου 14.180 ἄσπρα, λόγῳ ἰσπεντζέ, ἐγκλήματος κτλ., ἡ δὲ νήσος Κάλυμνος, ἡ ὑπαγομένη εἰς τὸ Καζᾶν τῆς Κῶ, καὶ τὸ φρούριον τῆς Καλύμνου, τὸ ὑπαγόμενον εἰς τὴν νήσον ταύτην, λόγῳ φρουρῶν, συνοικιῶν καὶ ἀτόμων, καὶ ἡ νήσος Κεμιλέζ² λόγῳ ἰσπεντζέ καὶ λοιπῶν ὀσπριῶν καὶ προϊόντων πληρῶνουσι κατ' ἀποκοπὴν ὁμοῦ εἰς τὸ βακούφιον 30.000 ἄσπρα. Ὁ δὲ καζᾶς τῆς Κῶ καὶ τὸ φρούριον αὐτῆς καὶ ἡ νήσος Ἐπσχανλοῦ³ 12.000 ἄσπρα λόγῳ ἰσπεντζέ, προϊόντων κλπ. Ἡ δὲ νήσος Σύμη 60.000 ἄσπρα κατ' ἀποκοπὴν. Ἡ δὲ νήσος Νίσυρος ἐπίσης 60.000 ἄσπρα κατ' ἀποκοπὴν. Αἱ ἄνω ρηθεῖσαι νῆσοι, βακούφια τοῦ μακαρίτου Σουλτάν Σουλεϊμάν, πληρῶνουσαι κατ' ἀποκοπὴν, μένουσι ὑφ' ὄλας τὰς ἐπόψεις ἐλευθεραί. Ἐξεδόθησαν δὲ πολλὰ βασιλικά χάρτια, διατάττοντα, ὅπως μὴ γίνηται ἐπέμβασις καὶ ἀντίστασις εἰς τοὺς ραγιαδες τῶν βακουφίων ἐναντίον τῆς ἐλευθερίας των ἀλλ' ἐνῶ ἐπλήρωνον τοὺς ἐπι-

1. Ἡ 14 Σαμπάν τοῦ 1168 ἀντιστοιχεῖ τῇ 15 Μαΐου 1755.

Σημείωσις. —Τοῦ Φιρμανίου τούτου ἐπίσημον ἀντίγραφόν ἐστὶ τὸ σωζόμενον ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ Κοινοῦ τῆς Σύμης, δοθὲν προδήλως αἰτήσῃ τῶν Συμαίων, καθὸ τοῦ πρωτοτύπου κατατεθέντος ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ βακουφίου, ὡς ρητῶς ὀρίζεται ἐν αὐτῷ τῷ Φιρμανίῳ.

2. Ἄναμφιβόλως ἐστὶν ἡ νησις Ὑφέρμος, ἥτις ἐν τῷ προηγουμένῳ Φιρμανίῳ καλεῖται Κέτσι.

3. Ἴσως ἐνοεῖ τὴν νησιδα Ἀρκόννησον, ἥτις κεῖται πρὸ τῆς Ἀλικαρνασσοῦ, ἀπέναντι δὲ τῆς Κῶ.

βεβλημένους αὐτοῖς φόρους συνεπεία διαταγῶν ἐπὶ τούτῳ ἐκδοθεῖσῶν, ζητοῦσι παρ' αὐτῶν καὶ ἄλλα χρήματα λόγῳ ξυλουργοῦ, καλιοντζῆ, καλαφατσῆ, ἀκατίων ταχυδρομικῶν καὶ ἄλλους παρομοίους βαρεῖς φόρους. Οἱ δὲ καπιτάν-πασσάδες, οἱ μιριμιράνηδες, οἱ πλοίαρχοι τῶν φρεγατῶν, οἱ μουτεσελίμηδες, οἱ λιβὰ-βέηδες καὶ οἱ φρουράρχοι ἐνοχλοῦσι καὶ πιέζουσι τοὺς ραγιάδες τοῦ ἐφκαφίου ζητοῦντες παρ' αὐτῶν γεμεκλίκι. Καὶ προλαβόντως δὲ συνεπεία ἐκθέσεως τοῦ Ἁγῆ ἀγῶ ἐξεδόθη ὑψηλὸν χᾶττι, ἀπαγορευθὲν τὴν τοιαύτην ἐπέμβασιν καὶ παραβίασιν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σουλτᾶν Ὀσμάν¹. Ἡ διαταγὴ αὕτη ἀνενεώθη ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἀποθανόντος ἀδελφοῦ μου Σουλτᾶν Μουσταφᾶ τῷ 1171 περὶ τὰ μέσα τοῦ Τζεμαζι-οὐλ ἐββέλ², συνεπεία ἐκθέσεως τοῦ Μεχμέτ ἀγῶ. Ὁ ἄνω ρηθεις ἀγῶς τῆς Πύλης τῆς εὐδαιμονίας Μου Μεχμέτ ἀγῶς ἐξαιτεῖται ὅπως ἐκ νέου δώσω ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου διαταγὴν. Διατάττω λοιπόν, λέγων ὅτι, ἐ π ε ι δ ἦ α ἰ ἄ ν ω ρ η θ ε ἰ σ α ἰ ν ἦ σ ο ἰ π λ η ρ ῶ ν ο υ σ α ἰ κ α τ' ἀ π ο κ ο π ῆ ν μ έ ν ο υ σ ι ν ἔ λ ε ὑ θ ε ρ α ἰ κ α θ' ὄ λ α, οἱ καπιτάν - πασσάδες, οἱ μιριμιράνηδες, οἱ μιριλιβάδες κλπ. δὲν πρέπει νὰ ἐπεμβαίνωσιν εἰς τὸν φόρον τοῦ ἐγκλήματος, τὸν φόρον τῶν ρυμφῶν, τῶν δούλων κτλ. Ἀφοῦ δὲ οἱ ραγιάδες πληρώσωσι τοὺς δι' ὑψηλῆς διαταγῆς ἐπιβεβλημένους αὐτοῖς φόρους, μὴ ἐπιτρέπετε ὥστε νὰ ἐνοχλώσι τοὺς ραγιάδες, αἰτοῦντες παρ' αὐτῶν φόρον ναυπηγοῦ, καλιοντζῆ, καλαφατσῆ, ταχυδρομικῶν ἀκατίων, γεμεκλίκι καὶ ἄλλων βαρέων φόρων. Κάμετε ὥστε ὅλοι οἱ φόροι νὰ εἰσπράττωνται ἐκ μέρους τοῦ βακουφίου, καθότι οὕτως εἶναι γεγραμμένον. Ἐὰν δὲ τις τῶν ραγιάδων πράξας ἐγκλημα θεωρηθῆ κατὰ τὸ σερὶ ἄξιος ἀγχόνης, ἀποκεφαλισμοῦ ἢ ἀποκοπῆς μέλους, πρέπει νὰ ἐκδίδηται ἀπόφασις τοῦ καθῆ, κατόπιν τῆς ὁποίας ὁ ἔνοχος νὰ λαμβάνῃ τὴν ποινὴν του διὰ τῶν ἀρμοδιῶν ὑπαλλήλων εἰς τὸ μέρος, ἐνθα ἐπραξε τὸ ἐγκλημα καὶ νὰ μὴ μεταφέρεται εἰς ἄλλο μέρος. Ἐμποδίσατε δὲ ὅπως μὴ λαμβάνηται μηδὲ ὀβολὸς ὡς ἀντίποινον, μὴ ἐπιτρέψητε εἰς μηδένα νὰ πράττῃ τι ἐναντίον τῆς διαταγῆς Μου καὶ μὴ κάμητε, ὥστε νὰ γίνῃ ἀνάγκη καὶ νέας περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου διαταγῆς Μου. Ἀφοῦ ἐννοήσητε τὴν παροῦσαν Μου βασιλικὴν διαταγὴν, καταχωρίσατέ την εἰς τὸ βιβλίον καὶ διατηρήσατέ την εἰς τὸ βακουφίον.

Ἐγράφη περὶ τὰ μέσα τοῦ Σεββάλ 1188. [τῆ 7 Δεκεμβρίου (= 14 Σεββάλ) 1774].

Σημείωσις: Ὡς τοῦ προηγουμένου, καὶ τοῦ ἀνωτέρω φερμανίου ἐπίσημον ἀντίγραφον ἐστὶ τὸ ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Κοινότητος Σύμης τεθησαυρισμένον. Τὸ ἀντίγραφον τοῦτο φέρει ἔξωθεν τὴν ἐξῆς σημείωσιν: 1775 Ἰουνίου 24 ἀντίτυπον τοῦ χᾶττι χουμαγιούν τί εἶναι τὰ δοσίματα τοῦ τόπου μας τῆς νήσου Σύμης.

Ἡ χρονολογία τῆς σημείωσεως ταύτης ἀνάγεται εἰς τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἐδόθη τοῖς Συμαίοις ἐν Ρόδῳ τὸ ἀντίγραφον, ἦτοι ἀντίτυπον τοῦ Φερμανίου.

1. Ἐννοεῖ τὸ προηγουμένον Φερμάνιον.

2. Ἡ 14 Τζεμαζι-οὐλ-ἐββέλ 1171 ἀντιστοιχεῖ τῆ 13 Ἰανουαρίου 1758. Τὸ ὑπὸ τῆν

Φιρμάνιον Σουλτάν Ἀβδ-ούλ Χαμίτ τοῦ Α΄.

* Ἐνδοξε, ἰκανέ καὶ συντετέ Μου βεζύρη, ναύαρχε τῶν νήσων, ὡς καὶ σὺ ὑπογραμμέ τῶν καθήδων, μεταλλεῖον τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν λόγων, καθή τῆς Ρόδου,

* Ἀμα φθάση αὐτόσε τὸ παρόν Μου ὑψηλὸν αὐτοκρατορικὸν μονόγραμμα, γνωστὸν γίνεται ὅτι, ἀναβὰς τὴν δην Ζιλκαδὲ τοῦ 1187¹ εἰς τὸν εὐδαίμονα ὀθωμανικὸν θρόνον, διέταξα, ὅπως ἀνανεωθοῦν ὄλαι αἱ διαταγαί. Συννεπεία ὄθεν τούτου ὁ ἀγῶς τῆς Ὑψηλῆς Πύλης Ἀλῆ ἀγῶς ἐπεμψε προλαβόντως εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν Διβάνιον ἔκθεσιν, ἐν ἣ λέγει ὅτι, ἐνῶ οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Σύμης, ἦτις εἶναι ἐκ τῶν ἀφιερωμάτων τοῦ τζαμίου καὶ τοῦ ἱμαρετίου τοῦ ἀποθανόντος Σουλτάν Σουλεϊμάν (εἶη καθηγιασμένον τὸ μνημα αὐτοῦ) ἐν τῇ νήσῳ Ρόδῳ, ἦτις εἶναι ἐκ τῶν βακουφίων τῶν εὐρίσκομένων ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ ρηθέντος Ἀγαῶ, ἀφοῦ ἔδιδον τοὺς σπόγγους τοὺς ὠρισμένους κατὰ τὸ ὀτζακλίκι εἰς τὸ νέον αὐτοκρατορικὸν Σεράγιόν Μου, δὲν ἔπρεπε κατὰ τὸν νόμον τὸν ἰσχύοντα εἰς τὰ σουλτανικὰ βακουφία νὰ ἐνοχλῶνται διὰ τῆς ἀπαιτήσεως, ἄνευ Φιρμανίου καὶ ἐναντίον τῆς ἐλευθερίας των, βαρέων φόρων ἐκ μέρους σου καὶ ἐξ ἄλλων τινῶν, διὰ τῆς ἀπαιτήσεως χρημάτων, λόγῳ δώρων (μπαξίς), δυτῶν, ζωοτροφιῶν καὶ ἄλλων καὶ ἀποφασίζει ὅπως ταῦτα ἐξαλειφθοῦν. Ἐξετασθέντων τῶν ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ θησανροφυλακίῳ Μου φυλαττομένων καταστίχων τῆς Ἀνατολῆς, τῶν φόρων καὶ τῶν μουκατάδων τῶν αὐτοκρατορικῶν κτημάτων, ἐκ μὲν τοῦ γραφείου τῶν λογαριασμῶν τῆς Ἀνατολῆς ἐδόθη σημείωσις ὅτι τὸ μουτεβελίκι τῶν ἄνω ρηθέντων βακουφίων εὐρίσκεται δι' αὐτοκρατορικοῦ Φιρμανίου ἐπάνω εἰς τὸν Ἀχμέτ Κατρίν μὲ ὠρισμένον μισθόν. Ἐκ δὲ τοῦ γραφείου τῶν φόρων ἐδόθη σημείωσις ὅτι εἰς τὸ κατάστιχον τῶν φόρων ὑπάρχει κατακεχωρισμένον, ὅπως οἱ ραγιάδες τῆς ρηθείσης νήσου δίδωσιν ἀπέναντι φόρων εἰς τὸ νέον αὐτοκρατορικὸν Σεράγιον κατὰ τὸ ὀτζακλίκι δώδεκα χιλιάδας χονδρὰ καὶ τρεῖς χιλιάδας καλῆς ποιότητος σπογγάρια· ἐκ δὲ τοῦ γραφείου τῶν αὐτοκρατορικῶν κτημάτων ἐδόθη σημείωσις ὅτι εἰς γεμεκλίκι, τὸ ὁποῖον ἐξακολουθοῦν νὰ δίδουν αἱ νῆσοι διὰ τοὺς ναύαρχους, ἡ νήσος Ρόδος ὑποχρεοῦται νὰ χορηγῇ χίλια διακόσια γρόσια, ἀλλ' ὅτι τὸ κατάστιχον δὲν ἀναφέρει καθαρῶς ὅτι καὶ ἡ Σύμη ὑποχρεοῦται νὰ δίδῃ γεμεκλίκι²· διὰ τοῦτο τὸ τοιοῦτο δὲν εἶναι γνωστὸν ἐνταῦθα. Ὅθεν κατὰ συνένειαν ἐστάλη εἰς τὸ Παλάτιον ἔκθεσις, ἐξαιτουμένη τὴν αὐτοκρατορικὴν διαταγὴν Μου, ὅπως οἱ ραγιάδες τῆς ρηθείσης νήσου μὴ ἐνοχλῶνται διὰ τῆς ἀπαιτήσεως παρ' αὐτῶν φόρου πλειοτέρου, ἀφ' ὅσον ἔδιδον ἔκπαλαι. Διέταξα λοιπὸν ὅπως ἐκτε-

χρονολογίαν ταύτην Φιρμάνιον ἀπωλέσθη, ὡς ἀπωλέσθησαν καὶ πολλὰ ἄλλα.

1. Τῇ 10 Ἰανουαρίου 1774.

2. Χρήματα λόγῳ τροφῆς.

λεσθῶσι τὰ δέοντα συμφώνως μὲ τὴν ρηθεΐσαν ἔκθεσιν. Πρὸς δὲ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἀποθανόντος ἐξαδέλφου μου Σουλτάν Ὀσμάν ἐξεδόθη αὐτοκρατορικὸν Φιρμάνιον ὑπὸ ἡμερομηνίαν 24 Σαμπάν 1109¹, διατάττον ὅπως μὴ ἀδικῶνται καὶ ἐνοχλῶνται οἱ ραγιάδες τῆς νήσου Σύμης διὰ τῆς ἀπαιτήσεως παρ' αὐτῶν φόρου πλειοτέρου, παρ' ὅσον ἔδιδον ἔκκαλαι, καθότι τὰ κατάστιχα δὲν ἀναφέρουν ρητῶς ὅτι καὶ ἡ νήσος Σύμη ὑπόκειται εἰς τὸ γεμεκλίκι. Ἐδόθη δὲ σημειώσεις ὅτι οὐδαμοῦ εὐρέθη κατακεχωρισμένον ὅτι μετὰ ταῦτα ἐξεδόθη ἐναντία περὶ τούτου διαταγή. Ὅθεν διατάττω, ἵνα ἀνανεωθῇ ἡ διαταγή καὶ ἵνα ἅμα φθάσῃ ἡ παρούσα Μου ὑψηλῆ ἀπόφασις, σπεύσῃτε νὰ ἐνεργήσῃτε συμφώνως μὲ τὸ περιεχόμενον τοῦ τε παρόντος Φιρμανίου καθὼς καὶ ἐκείνου τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη προλαβόντως², ὡς ἀνωτέρω ἐρρέθη καὶ μὴ ἐπιτρέψῃτε νὰ γίνῃ τι ἐναντίον τῆς διαταγῆς Μου.

Γινῶτε οὕτω καὶ ἐκτελέσατε τὴν διαταγὴν Μου.

Τῆ 8 Ρεμπι-οὐλ ἔββελ (Τῆ 29 Μαρτίου 1775).

Z'

Φιρμάνιον τοῦ Σουλτάνου Ἀβδ-οὐλ Χαμίτ τοῦ Γ'

Σὺ μουτσεσαρίφη τῆς Ρόδου καὶ σὺ καθὴ τῆς Ρόδου,

Ἄμα φθάσῃ τὸ παρὸν μου αὐτοκρατορικὸν μονόγραμμα, γνωστὸν γίνε-
ται ὅτι ὁ Ἀχμέτ, ὅστις δι' αὐτοκρατορικοῦ Μου Φιρμανίου εἶναι μουτεβελῆς
τοῦ βακουφίου τοῦ μακαρίτου Σουλτάν Σουλεϊμάν ἐν τῇ νήσῳ Ρόδῳ, δώσας
ἀναφορὰν εἰς τὴν Πύλην τῆς εὐδαιμονίας Μου, λέγει ὅτι ἐπειδὴ εἶναι κατακε-
χωρισμένον εἰς τὸ κατάστιχον τοῦ βακουφίου, ἵνα ἡ νήσος Σύμη ἢ ὑπαγομένη
εἰς τὸ ρηθὲν βακούφιον πληρῶν κατ' ἔτος ἐμάνετον ὡς πρόσοδον εἰς τὸ ρηθὲν
βακούφιον 24.000 ἄσπρα λόγῳ εἰσοδήματος τοῦ μικροῦ καὶ τοῦ μεγάλου λι-
μένος, φόρου τελωνείου, δεκάτου ἰχθύων καὶ πλοισαρίων, φόρου καζικίου, ἐξη-
τήθη τὸ ποσὸν τοῦτο κατὰ κατάστιχον παρὰ τῶν ραγιάδων τῆς ρηθείσης νή-

1. Τὸ προηγούμενον ὑπὸ στοιχ. Δ' Φιρμάνιον τοῦ Σουλτάν Ὀσμάν Γ' ἐστὶ προγενέ-
στερον κατὰ ἓν ἔτος τοῦ ἀνωτέρω μνημονευομένου, ὅπερ ἐξεδόθη, ὡς φαίνεται, τῇ αἰτή-
σει τῶν κατοίκων Σύμης, ἂν μὴ ὑπάρχῃ λάθος ἐν ταῖς χρονολογίαις, ὅτι ἐξάγεται ὅτι εἰσὶν
ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Φιρμάνιον τοῦ Σουλτάν Ὀσμάν Γ', ἐκδοθὲν αἰτήσει τῶν Συμαίων, ποιούμε-
νον δὲ μνηεῖαν καὶ τῶν ἄλλων νήσων.

2. Ἐννοεῖ βεβαίως τὸ ὑπ' ἀριθ. Ε' προηγούμενον Φιρμάνιον τοῦ Σουλτάνου τούτου,
ὅπερ αἰνιττεται καὶ εἰς τὴν ἐν ἀρχῇ φράσιν: διέταξα λοιπὸν ὅπως ἐνεργηθῶσι τὰ δέοντα
συμφώνως μὲ τὴν ρηθεΐσαν ἔκθεσιν.

Παρατηρητέον δὲ ὅτι ὁ Σουλτάνος ἐξέδωκε μετὰ ἓνα μῆνα καὶ τρίτον Φιρμάνιον, τὸ
κατόπιν ὑπὸ στοιχ. Ζ'.

Ἐξώθεν τοῦ ἀνωτέρω Φιρμανίου ὑπάρχει ἡ ἐξῆς σημείωσις: 1775, τὸ φερμάνι διὰ
τὰ δοσίματα τοῦ τόπου μας τῆς νήσου Σύμης, τί εἶναι νὰ δίνουμεν, τὰ συνειθισμένα,
παράνω ὄχι.

σου, ἀλλ' οὗτοι, λέγοντες ὅτι εἶναι κατακεχωρισμένοι, ἵνα πληρώσωσι κατ' ἀποκοπήν τὰ δέκατα καὶ τοὺς φόρους, ἀρνοῦνται νὰ πληρώσωσι τὸν ἄνω ρηθέντα φόρον τοῦ εἰσοδήματος τοῦ μικροῦ καὶ μεγάλου λιμένος, τὸν φόρον τοῦ τελωνίου, τὸ δέκατον τῶν ἰχθύων καὶ τὸν φόρον τοῦ καζικίου καὶ τοιοντοτρόπως προξενοῦν μεγάλην ζημίαν εἰς τὸ βακούφιον, καὶ παρακαλεῖ, ὅπως δοθῇ αὐτοκρατορικῇ Μου διαταγῇ, ἵνα οἱ ἐν τῷ καταστίχῳ κατακεχωρισμένοι φόροι καὶ δέκατα λαμβάνωνται ὑπὸ τοῦ βακουφίου, οἱ δὲ ραγιάδες μὴ ἀρῶνται τὴν πληρωμὴν των. Ἐξετασθέντων τῶν καταστίχων τῶν ἐν τοῖς αὐτοκρατορικοῖς Μου ἀρχείοις φυλαττομένων, εὐρέθη ὅτι εἰς τὸ μέρος ἔνθα εἶναι γεγραμμένον ὅτι τὰ βακούφια τὰ ἐξαρτώμενα ἀπὸ τὰ τζαμιά, τὰ ἱμαρέτια καὶ τοὺς μετρεσέδες, τὰ ὁποῖα ὁ Σουλτὰν Σουλεϊμὰν ἔκτισεν ἐν τῇ νήσῳ Ρόδῳ, εἶναι ἐλεύθερα πληρωόμενα κατ' ἀποκοπήν καθὼς καὶ τὰ βακούφια τῶν ἐνδόξων Σουλτάνων, καὶ ὅτι κατεχωρίσθη τοῦτο εἰς τὸ νέον κατάστιχον ὑπάρχει ἐπίσης γεγραμμένον ὅτι ἡ πόλις Ρόδος πληρῶνει εἰς τὸ βακούφιον 315.188 ἄσπρα, λόγῳ μαχαλέδων, ἀτόμων, ἐδάφους, νερομύλων, ἰσπεντζέ¹ σίτου καὶ ἄλλων. Ἡ δὲ Σύμη 24.000 ἄσπρα κατ' ἔτος ἐμάνετον² λόγῳ νεφεράτ, εἰσοδήματος μικροῦ καὶ μεγάλου λιμένος, φόρου τελωνικοῦ, δεκάτου ἰχθύων, καζικίου καὶ 5.000 ἄσπρα λόγῳ ἐγκλήματος, παῖτλοῦ-μάλ-ἄμέ³, βέ χασί⁴, μάλ-γαῖπ⁵ μάλ-μετκούτ⁶, δούλων δραπετευσάντων, ἀξίας αἰχμαλώτων, ὧν ἔληξεν ἡ προθεσμία κτλ. Ὅθεν διατάττω ὅπως ἐνεργηθῶσι τὰ δέοντα κατὰ τὰ ἀνωτέρω. Ἀμα λοιπὸν φθάση ἡ παροῦσα Μου διαταγῇ, ἐνεργήσατε, ἵνα οἱ ἄνω ρηθέντες φόροι καὶ τὸ δέκατον τῶν ἰχθύων τῆς ρηθείσης νήσου λαμβάνωνται μετὰ τοῦ φόρου των ὑπὸ τοῦ βακουφίου κατὰ τὸ βασιλικὸν κατάστιχον· μὴ ἐπιτρέψητε οἱ ραγιάδες τῆς νήσου νὰ ἀντίστανται καὶ προφασίζονται εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν φόρων ἐναντίον τοῦ καταστίχου. Εἰς τὸ ἐξῆς μὴ ἀφήσητε μηδένα νὰ ἐνεργήσῃ ἐναντίον τῆς διαταγῆς μου, καὶ μὴ κάμητε ὥστε νὰ γίνῃ ἀνάγκη ἐκδόσεως καὶ ἀποστολῆς καὶ δευτέρας διαταγῆς,

Γνώτε οὕτω καὶ ἐκτελέσατε τὴν διαταγὴν Μου.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ Ρεμπι-οὐλ ἀχίρ 1189. (Κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου [14 Ρεμπι-οὐλ ἀχίρ=3 Ἰουνίου] 1775).

Σημείωσις. — Τὸ ἀνωτέρω Φιρμάνιον φέρει ἐρυθρὸν τουγρᾶν· ἔξωθεν δὲ τὴν σημείωσιν: 1775. Ἰουνίου 24. φερμάνι διὰ τὸ καπιτανίκι.

1. Φόρος δημητριακῶν καρπῶν.

2. Φόρος εἰσπραττόμενος κατ' εὐθεῖαν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως κατ' ἀντίθεσιν τοῦ μακτού.

3. Δημοσίου ταμείου.

4. Ἰδιαιτέρου ταμείου.

5. Περιουσίας ἀπόντος.

6. Περιουσίας μὴ ὑπάρχοντος. Νεφεράτ δὲ φόρος ἄγνωστος.

Φιρμάνιον τοῦ Σουλτάν Σελίμ Γ'

Σὺ μοντεσσαρίφη τῆς Ρόδου Χασάν βέη καὶ σὺ καθῆ τῆς Ρόδου.

"Αμα φθάσῃ τὸ παρὸν Μου αὐτοκρατορικὸν μονόγραμμα, γνωστὸν γίνεται ὅτι ὁ ἀγᾶς τῆς Πύλης τῆς εὐδαιμονίας Μου, Χαφίς Μουσταφᾶς, καθυπέβαλεν εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν Μου Διβάνιον ἔκθεσιν, ἐν ἣ λέγει ὅτι οἱ ραγιάδες τῆς Σύμης, ἦτις εἶναι ἐκ τῶν χωρίων τῶν ἀνηκόντων εἰς τὰ βακουφία τοῦ Σουλτάν Σουλεϊμάν, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ ρηθέντος ἀγᾶ, δώσαντες ἀναφορὰν λέγουσιν ὅτι, μὴ ἐξαρκούντων τῶν σφογγαρίων τῶν ἐξαγομένων εἰς τὴν ρηθείσαν νῆσον, ὅπως ἐξ αὐτῶν δώσωσι κατ' ἔτος κατὰ τὴν συνήθειαν τὴν ποσότητα τὴν ὠρισμένην διὰ τὸ παλαιὸν καὶ νέον σεράγιον καὶ δι' ἄλλα μέρη, ἐξηκολούθουν νὰ ἀγοράζωσι τὰ ἀπαιτούμενα σφογγάρια ἀπὸ τὰς γειτνιαζούσας νήσους κατὰ τὴν τιμὴν τοῦ μιρὶ, νὰ ἀναπληρῶνωσι τὰ ἐλλείποντα καὶ νὰ ἐγχειρίζωσιν ἐγκαίρως τὴν ρηθείσαν ποσότητα τοιοῦτοτρόπως λοιπόν, ἐπειδὴ εἰς τὴν Σύμην οἱ ἐργάται οἱ ἐξάγοντες τοὺς σπόγγους εἶναι ὀλίγοι, ἦτο ἀδύνατον νὰ συμπληρωθῶσι τὰ σφογγάρια, τὰ ἀνήκοντα εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν Μου σεράγιον, καὶ ἐπειδὴ οἱ ἐργάται οἱ ἀλιεύοντες τοὺς σπόγγους εἰς τὰς γειτνιαζούσας νήσους: τὴν Χάλκην καὶ τὴν Κάλυμνον εἶνα πολλοί, οἱ ραγιάδες τῆς Σύμης ὁσάκις ἤθελον νὰ ἀγοράσωσιν ὡς καὶ πρότερον κατὰ τὴν τιμὴν τοῦ μιρὶ τοὺς διὰ τὸ αὐτοκρατορικὸν Μου σεράγιον ἀναγκαίους σπόγγους ἀπὸ τοὺς ραγιάδες τῶν δύο ρηθεισῶν νήσων, οὗτοι ἀρνοῦνται καὶ προφασίζονται καὶ πωλοῦσι τοὺς σπόγγους εἰς πολὺν βαρεῖαν τιμὴν εἰς τοὺς ἐμπόρους· τοῦτο δὲ ἐπιφέρει ἔλλειψιν εἰς τοὺς σπόγγους τοῦ σεραγίου Μου. Λέγοντες ταῦτα οἱ ραγιάδες τῆς Σύμης, παρακαλοῦσιν, ὅπως ἐκδοθῇ αὐτοκρατορικὸν Μου Φιρμάνιον, διατάττον, ὅπως οἱ ραγιάδες τῆς Καλύμνου καὶ τῆς Χάλκης δίδωσιν εἰς τοὺς ραγιάδες τῆς Σύμης τοὺς σπόγγους, οἵτινες ἀναγκαιοῦσιν εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν Μου σεράγιον μὲ τὴν τιμὴν τοῦ μιρὶ κατὰ τὸ παλαιὸν καὶ νὰ μὴ τοὺς ἀδικῶσι ζητοῦντες περισσοτέραν τιμὴν. Τὰ αὐτὰ ἀνήγγειλε καὶ ὁ τοποτηρητῆς τοῦ μοντεβελῆ τοῦ ρηθέντος βακουφίου. Διατάττω λοιπόν, ὅπως ἐκτελεσθῶσι τὰ δέοντα κατὰ τὰ ἀνωτέρω. "Αμα δὲ φθάσῃ ἡ παρούσα Μου διαταγὴ, σὺ μοντεσσαρίφη, προσπάθησον, ὅπως οἱ ραγιάδες τῆς Καλύμνου καὶ τῆς Χάλκης δίδωσι μὲ τὴν τιμὴν τοῦ μιρὶ κατὰ τὸ ἀρχαῖον εἰς τοὺς ραγιάδες τῆς Σύμης τοὺς σπόγγους, οἵτινες ἤθελον τοὺς ἐλλεῖπει καὶ νὰ μὴ ἀδικῶσιν αὐτούς, ζητοῦντες μεγαλητέραν τιμὴν καὶ σὺ καθῆ πρᾶξον συμφώνως μὲ τὴν διαταγὴν Μου κτλ.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Τζεμαζι-ούλ ἐββέλ 1221. ('Η 5 Τζεμαζι-ούλ ἐββέλ τοῦ 1221 ἀντιστοιχεῖ τῇ 9 'Ιουλίου 1806).

Σημείωσις.— Τὸ ἀνωτέρω Φιρμάνιον φέρει ἐξωθεν τὴν ἐξῆς σημείωσιν: 1806. φερμάνι ὁπαῦ ἔφερε τὸ Κοζάδικον διὰ μπειλίδικον σφογγάρι ὁποῦ νὰ ἀγοράζωμε ἀπὸ τὴν Κάλυμνον καὶ Χάλκην μὲ παχᾶν ἐμιριοῦ κατὰ τὸ παλαιόν.

Φιρμάνιον Σουλτάν Μαχμουτ τοῦ Β'

Σὺ μοντεσσαρίφη τῆς Ρόδου Χασὰν Βέη καὶ σὺ Καδῆ τῆς Ρόδου,
 Ἄμα φθάσῃ τὸ παρὸν Μου αὐτοκρατορικὸν μονόγραμμα, γνωστὸν γίνεται ὅτι ὁ ἀγᾶς τῆς Πύλης τῆς εὐδαιμονίας Μου Σαῖτ Χαφιζ ἀγᾶς, ἐπέδωκέ Μοι ἀναφοράν, ἐκ τοῦ περιεχομένου τῆς ὁποίας ἐξάγεται ὅτι οἱ ραγιάδες τῆς νήσου Σύμης, ἧτις εἶναι ἐκ τῶν βακουφίων τοῦ ἀειμνήστου Σουλτάν Σουλεϊμάν ἐν τῇ Ρόδῳ, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται εἰς τὴν ἐποπτεῖαν του, τὸ ἐλλεῖπον μέρος τῶν σπόγγων, οὗς χορηγοῦσι κατ' ἔτος καὶ κατὰ τὴν συνήθειαν εἰς τὸ παλαιὸν καὶ νέον Σεράγιόν Μου καὶ εἰς ἄλλα μέρη, τὸ ἀπεπλήρουν ἀγοράζοντες κατὰ τὴν τιμὴν τοῦ μιοῦ ἀπὸ τὰς γειτνιαζούσας νήσους καὶ ἐνεχειρίζον τοὺς σπόγγους κατ' ἔτος ἐγκαίρως. Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ ἐργάται οἱ ἐξάγοντες τοὺς σπόγγους ἐκ τῆς ρηθείσης νήσου Σύμης εἶναι ὀλίγοι, ἀδύνατον εἶναι νὰ συμπληρωθῇ ἡ ποσότης τῶν σπόγγων τῶν προωρισμένων διὰ τὸ αὐτοκρατορικὸν Μου Σεράγιον, καὶ ἐπειδὴ οἱ ἐργάται οἱ ἐξάγοντες τοὺς σπόγγους ἐκ τῶν γειτνιαζουσῶν νήσων Καλύμνου καὶ Χάλκης, αἵτινες εἶναι χωρῖα τοῦ βακουφίου, εἶναι πολλοί, οἱ ραγιάδες τῆς Σύμης ἠγόραζον τοὺς σπόγγους τοὺς ἀναγκαιοῦντας εἰς τὸ Σεράγιόν Μου ἀπὸ τὴν Κάλυμνον καὶ Χάλκην ἄλλὰ ὁσάκις θέλουσι νὰ ἀγοράσωσιν, οὗτοι προφασίζονται καὶ ἀρνοῦνται νὰ δώσωσι καὶ μὲ ὑπέρογκον τιμὴν πωλοῦσι τοὺς σπόγγους εἰς τοὺς ἐμπόρους, τοῦθ' ὅπερ ἐπιφέρει ἔλλειψιν εἰς τοὺς σπόγγους τοῦ Σεραγίου Μου καὶ κάμνει ὥστε οἱ ραγιάδες τῆς Σύμης νὰ μὴ δύνανται ἐγκαίρως νὰ ἐγχειρίζωσι τοὺς σπόγγους. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ σὺ, ὅστις εἶσαι μοντεσσαρίφης καὶ ἀντιπρόσωπος τοῦ μοντεβελεῖ τοῦ ρηθέντος βακουφίου, ἔγραψας ὅπως ἐκδοθῇ ὑψηλὸν Μου Φιρμάνιον, ἀνανεῶνον καὶ ἐνισχύον τὴν Ὑψηλὴν διαταγὴν, ἧτις προλαβόντως ἐδόθη εἰς τὰς χεῖρας τῶν ραγιάδων τῆς Καλύμνου καὶ Χάλκης, διατάσσουσα αὐτοὺς νὰ δίδωσιν εἰς τὸ ἐξῆς τὸ ἐλλεῖπον μέρος τῶν σπόγγων εἰς τοὺς ραγιάδες τῆς Σύμης κατὰ τὴν τιμὴν τοῦ μιοῦ καὶ νὰ μὴ τοὺς ἀδικῶσι, ζητοῦντες ἀνωτέραν τιμὴν, καὶ ἐπειδὴ οἱ ραγιάδες τῆς Σύμης ἔδωκαν ἐπὶ τούτῳ ἀναφοράν, ἐξητάσθησαν τὰ κατάστιχα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Μου θησαυροφυλακίου καὶ ἐκ τοῦ γραφείου τοῦ Σὰς-Μουχασεπέ ἐδόθη σημειώσεις τῆς καταχωρίσεως τῆς διαταγῆς, ἧτις ἐξεδόθη τῷ 1221 περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Τζεμαζὶ οὐλ ἔββέλ¹. Ἐξεδόθη λοιπὸν τὸ παρὸν Μου αὐτοκρατορικὸν Φιρμάνιον, ἐπικυρῶνον καὶ ἐνισχύον τὴν προηγουμένην διαταγὴν. Διατάττω λοιπὸν, ἄμα φθάσῃ ἡ παροῦσα Μου διαταγὴ, νὰ ἐκτελέσῃς τὰ δέοντα ἀναλόγως αὐτῆς. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἰς τὸ κατάστιχον ὑπάρχει κατακεχωρισμένον, ὅτι ὑπὸ τὴν ἄνω ρηθεῖσαν ἡμερομηνίαν ἐξεδόθη περὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως διαταγὴ, συμμορφώθητι μὲ τὴν παροῦσαν διαταγὴν, ἧτις περιέχει τὴν ἐπικύρωσιν καὶ ἐνίσχυσιν τῆς πρώτης καὶ ἐμπόδισον τοὺς ρα-

1. Ἐννοεῖ τὸ προηγούμενον ὑπὸ στοιχ. Η' φιρμάνιον.

γιαδες τῆς Καλύμνου καὶ Χάλκης νὰ ἀνθίστανται καὶ προφασίζωνται, καὶ σὺ καδῆ προᾶξον κατὰ τὴν διαταγὴν Μου καὶ ἄπεχε τοῦ νὰ παραβῆς αὐτήν.

Τῆ 4 Ρεμπι-ούλ ἀχίρ, 1228. (Τῆ 25 Μαρτίου 1813).

Σημείωσις.— Ἐξώθεν τοῦ ἀνωτέρω Φιρμανίου ὑπάρχει ἡ ἐξῆς σημείωσις: 1813 νέον Φιρμάνι ὁποῦ ἔφερεν ὁ Γεώργιος Λεβεσανός διὰ τὸ μπεϊλίδικον σφογγάρι, ὁποῦ νὰ ἀγοράζωμεν ἀπὸ τὴν Κάλυμνον καὶ Χάλκην μὲ παχᾶν ἐμριουῦ κατὰ τὸ παλαιόν.

Φιρμάνιον τοῦ Σουλτάνου τῆς Τουρκίας Μαχμούτ τοῦ Β'

Περὶ τῶν προνομίων τῶν Νοτίων Σποράδων.

Ἡγεμῶν τῶν ἐνδόξων ἡγεμόνων, μεγάλε τῶν μεγάλων καὶ περικλεῶν ἐξουσιαστῶν, Κύριε ὑψηλότατε καὶ λαμπρότατε κ.τ.λ., ὁ πλείστῳ ἔλεει τοῦ Ὑψίστου παμβασιλέως (τοῦ σαντζακίου τοῦ μεντεσε) ἐνδοξος ὑπάτος, διοριστῆς καὶ ἐξουσιαστῆς τῆς Ρόδου, περιουστάτέ μου Σουκρῆ Πασᾶ, διαιωνιζέσθῳ σου ἡ εὐδαιμονία.

Ἄμα ὡς ἤθελε φθάσει ὁ παρὼν ὑψηλὸς ὄρισμός Μου, γνωστὸν ἔστω σοι ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ Πελάγει εὐρισκομένων νήσων Ἰκαρίας, Πάτμου, Λέρον, Καλύμνου καὶ πρότερον μὲν ἐπεφορτίζοντο μὲ παντοειδῆ βάρη καὶ παιδείας, μὴ διαφυλαχθέντες κατὰ τὸ πρόπον, τελευταῖον δὲ πολλὰ ἔπαθον ἐκ τῶν κακοπραγιῶν καὶ δολιοτήτων τῶν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀναφαινομένων πλοίων τῶν κακούργων καὶ κακοποιῶν ἀνταρτῶν καὶ πειρατῶν. Ταῦτα πάντα ἔφθασαν εἰς τὰς βασιλικὰς Μου ἀκοάς. Ἐπειδὴ δὲ ὅσοι τῶν ἐν τῇ ὑψηλῇ Μου βασιλείᾳ ραγιαδῶν δεικνύουσιν ἀφοσίωσιν καὶ εἶναι στερεοὶ ἐν τῇ ὑπακοῇ καὶ ὑποταγῇ εἰς τὸ Βασιλικὸν Μου Κράτος, καθὼς οἱ κάτοικοι τῶν πτωχῶν τούτων καὶ ξηρῶν νήσων, οἱ τοιοῦτοι πρέπει ν' ἀναπαύωνται ἡσύχως εἰς τὰς στρωμνὰς αὐτῶν, ὑπὸ τὴν Αὐτοκρατορικὴν Μου εὐεργετικὴν σκέπην, διαφυλαττόμενοι ἀπὸ πάσης ἀδικίας καὶ καταπιέσεως κατὰ τὴν πανεύφημον ἀγαθοποιὸν βασιλικὴν Μου ἀπόφασιν καὶ ἐπειδὴ εἶναι φανερὸν ὅτι αἱ νῆσοι αὗται, ὑποκείμεναι ἔκπαλαι ὑπὸ τὴν Ρόδον, διατελοῦσι τῷ ὄντι πισταὶ καὶ ἀφωσιωμένοι ὑποτελῶς τῷ ὑπερόχῳ Μου Κράτει, διὰ ταῦτα δίκαιον εἶναι νὰ ἀξιωθῶσι τῆς βασιλικῆς Μου εὐσπλαγχνίας καὶ μεγαλοδωρίας πρὸς ἀνάπανσίν των.

Εἰς βεβαίωσιν οὖν τῶν προτέρων αὐτῶν δικαιωμάτων, διατάττω ἵνα τοῦ λοιποῦ πληρῶνῳσιν ἔτησίως εἰς τὴν πρέπουσαν ποσότητα τὸν φόρον αὐτῶν κατ' ἀποκοπὴν, χωρὶς νὰ ἐνοχλῶνται ἀπὸ κανὲν ἕτερον βᾶρος, διαφυλαττόμενοι δὲ καὶ ἀπὸ πᾶν ἄλλο βᾶρος καὶ ἐνόχλησιν, καθὼς καὶ ἀπὸ τὰς κακουργίας καὶ δολιότητας τῶν κακούργων ἀνταρτῶν καὶ πειρατῶν, τοῦθ' ὅπερ εἶναι ἀπὸ τὰ χρειώδη. Οὕτω δέ, βεβαιωθέντων τῶν προτέρων αὐτῶν δικαιωμάτων, τῶν εἰρημένων νήσων, οἱ ἐν αὐταῖς κατοικοῦντες ἐφ' ὅσῳ διατελοῦσι στερεοὶ ἐν τῇ εὐπειθίᾳ καὶ ὑποταγῇ, θέλουσι πληρῶνει ἔτησίως φόρον κατ' ἀποκοπὴν δι' ὅλα ἐν γένει 80.000 γρόσια· τὴν ποσότητα δὲ ταύτην θέλουσι διαμοιρασθῆ ἀληθῶς καὶ δικαίως, ἀναλόγως τῆς καταστάσεως καὶ τῆς δυνάμεως ἐκάστης νῆ-

σου και από τῆς πρώτης Μαρτίου αἰσίου τρέχοντος ἔτους θέλουσι στέλλει αὐτὸν εἰς δύο δόσεις, πρὸς τοὺς κατὰ καιρὸν ἐξουσιαστὰς τῆς Ρόδου, οἵτινες καθῆκον ἔχουσι νὰ προφυλάττωσιν αὐτοὺς ἀπὸ πάσης κακοπραγίας, πείσεως και δολιότητος· ἐπίσης, διὰ τοῦ ὑψηλοῦ Μου τούτου ὀρισμοῦ γνωστοποιῶ ὅτι οἱ ἐξουσιασταὶ τῆς Ρόδου και εἴ τις ἄλλος δὲν ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ ἐπεμβαίνωσιν εἰς τὰ πράγματά των, ἀλλ' αἱ συμπίπτουσαι κοιναὶ και ἰδιωτικαὶ ὑποθέσεις των θέλουσιν ἐξετάζεσθαι και τελειοῦσθαι μὲ τὴν γνώμην και τὴν βουλὴν των κατὰ τὰ τοπικά των ἔθιμα. Ταυτοχρόνως θέλουσι στέλλει ἀντιπροσώπων των εἰς Ρόδον ἐκλελεγμένους ὑπὸ τῶν ἰδίων ὑπηκόων τῆς κραταιᾶς Μου βασιλείας, ἄνδρας ἐμπιστευμένους και καλοκαγάθους, διὰ νὰ ἴστανται και διατρίβωσιν ἐκεῖ και συμβιβάζωσι τὰς συμπιπτούσας ὑποθέσεις των ἐπὶ τούτῳ ἐξεδόθη ὁ εὐκλεῆς κεκοσμημένος Αὐτοκρατορικός Μου ὀρισμὸς οὗτος και διατάττω νὰ ἐνεργήσῃ και κινηθῆ σύμφωνα μὲ αὐτόν.

Σὺ λοιπὸν ἐνδοξε Πασᾶ, γίνωσκε ὅτι, ἐφ' ὅσον οἱ προμνησθέντες νησιῶται δὲν εὐρίσκονται εἰς ἐνάντια κινήματα, ἀλλὰ μένουσι πιστοὶ εἰς τὸ ἐκ προγόνων ραγιαλίκιον και τὴν ὑποταγὴν, θέλουσι πληρώσει ἐτησίως εἰς δύο δόσεις τὸν φόρον αὐτὸν κατ' ἀποκοπὴν (Μακτοῦ) παραδίδοντες αὐτὸν ἐγκαίρως πρὸς σέ. Οὐδεμία δὲ ἑτέρα ἐνόχλησις δύναται νὰ γίνῃ πρὸς αὐτοὺς μῆτε ἐκ μέρους σου, μῆτε ἐκ μέρους κανενὸς ἄλλου, ἀλλὰ μόνον ὑπεράσπισις, προστασία και διαφύλαξις ἀπὸ τοὺς κακοποιοὺς κουρσάρους. Γίνωσκε ταυτοχρόνως ὅτι αἱ συμπίπτουσαι αὐτῶν ὑποθέσεις θέλουσι τελειοῦσθαι τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν βουλήσει ὑπὸ τῶν ἐτησίως ἐν δημοσίᾳ συνελεύσει ἐκλεγομένων ὑπ' αὐτῶν, περὶ ὧν θέλουσι σὲ εἰδοποιεῖ και παρὰ τῶν ἐν Ρόδῳ μελλόντων ἰστάναι ἐπιτρόπων. Γενέσθωσαν δὲ ἀντίγραφα δευτέρα και δοθήτωσαν εἰς χεῖρας τῶν προμνησθέντων πιστῶν ραγιαδῶν μου, ἵνα και αὐτοὶ ἔχωσι γνῶσιν τοῦ Ὑψηλοῦ Αὐτοκρατορικοῦ και εὐεργετικοῦ Μου ὀρισμοῦ. Αἴτη εἶναι ἡ ἀπόφασις και Αὐτοκρατορικὴ Μου θέλησις. Γίνωσκε λοιπὸν ταύτην και ἐνέργει συμφώνως, ἀφιστάμενος πάσης ἐναντιότητος. Ἐπὶ τούτῳ ἐξεδόθη τὸ παρὸν ἱερὸν Μου θέσπισμα και διατάττω, ἵνα ὅπου και ἂν ἤθελε φθάσει, ὑπακούωσιν εἰς αὐτό. Οὕτω γίνωσκε και εἰς τὸ βασιλικὸν και ἱερὸν Μου σημεῖον πειθου. Ἐγράφη ἐν ἔδρῳ τῆς εὐδαιμονίας Μου εἰς τὰ μέσα τοῦ μηνὸς Τζεμαζ-οὐλ-εββέλ 1251 (1835).

Εἰς τὸ πρωτοδημοσιευθὲν κείμενον τοῦ ἰδίου ὡς ἂν Φιρμανίου ἀπὸ τὸν Νισύριον λογογράφον Γεώργιον Παπαδόπουλον τὸ 1909 ὑπάρχουν αἱ ἐξῆς διαφοραὶ:

Α) Τὸ Φιρμάνι ἀναφέρεται ἐκτὸς τῶν νήσων Ἰκαρίας, Πάτμου, Λέρου, Καλύμνου και τῶν λοιπῶν Σποράδων νήσων (πλὴν Κῶ και Ρόδου).

Β) Τὸ ποσὸν τοῦ κατ' ἀποκοπὴν φόρου ὀρίζεται εἰς γρόσια ἑκατὸν ὀγδοήκοντα χιλιάδας ἀντὶ γρόσια 80.000 και τοῦτο προφανῶς γιατί τὸ ἐπὶ πλέον ποσὸν τῶν 100.000 γροσίων το ἡ ἀναλογία σὲ φόρο τῶν ἄλλων νησιῶν.

Ἑπόμνημα τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Σποράδων πρὸς τοὺς Πρεσβευτὰς
τῶν τριῶν Συμμαχικῶν Ἀδελῶν

Πρὸς τὰς Αὐτὰς Ἐξοχότητας τοὺς πρεσβευτὰς τῶν τριῶν Συμμαχικῶν Ἀδελῶν τῆς Α.Μ. Χριστιανοῦ Βασιλέως τῆς Γαλλίας, τῆς Α.Μ. τῆς Βρεττανίας καὶ Βασιλέως τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Α.Μ. τοῦ Αὐτοκράτορος πασῶν τῶν Ρωσιῶν κτλ. κτλ.

Τὸ πρωτόκολλον τοῦ Λονδίνου τῆς 3 Φεβρουαρίου, τὸ ὁποῖον ἐρρῦθμισε τὴν ὁροθέτησιν τῆς Ἑλλάδος κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν, μᾶς ἀπέκλεισε πρὸς ἀπεριόριστον ὁδύνην μας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπικρατείας καὶ μᾶς θέτει ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ὀθωμανικῆς Πόρτας.

Ἐνδρισκόμενοι τότε στὸν τόπο μας δὲν παρελείψαμεν ἀπὸ τοῦ νὰ ἀπευθυνθῶμεν δι' αἰτήσεων στοὺς Αὐγούστους Ἡγεμόνας σας, παραπονούμενοι διὰ τὴν ἐγκατάλειψιν εἰς τὴν ὁποίαν μᾶς ἄφησαν οἱ Ἕλληνες ἀδελφοί μας καὶ σύντροφοι στοὺς ἀγῶνες.

Μερικοὶ ἀπὸ μᾶς ἀπηυθύνθησαν ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν ὑμετέραν Ἐξοχότητα. Σᾶς εἶχαν ἀποστείλει ἀντιπροσώπους¹ γιὰ νὰ σᾶς ἐκθέσουν προφορικῶς τὰ παράπονά τους καὶ εἶχαν πάρει τὴν ἀπάντησιν ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔγινε μετὰ τὴ Σάμο θὰ γίνῃ ἐπίσης καὶ γιὰ μᾶς. Καὶ ὅταν ὁ Καπετὰν Μπέης ἔφθασε γιὰ νὰ κάμῃ εἰρήνην καὶ συμφωνίαν μετὰ τὴ Σάμο, ἐκάλεσε ἐπίσης τὰς νήσους μας μετὰ ἐγγράφους προσκλήσεις νὰ ἀποστείλῃ τοὺς Δημογέροντας κάθε νήσου γιὰ συνουμλίαν μαζί του.

Γνωρίζοντες τὴν Ὑψηλὴ ἀπόφασιν τῶν Ἡγεμόνων, χωρὶς νὰ ἐναντιωθῶμε, ἀπεστείλαμε ἀντιπροσώπους εἰς τὴ Σάμο γιὰ νὰ δηλώσουν ὑποταγὴν εἰς τὴν Πόρταν. Αὐτοὶ ἔλαβαν ἀπὸ τὸν Καπετὰν Μπέην τὴν ἀπάντησιν ὅτι θὰ μᾶς παραχωρηθῇ τὸ ἴδιον καθεστῶς τῆς Σάμου, τὰ ἴδια προνόμια ποὺ εἶχαν συμφωνηθῆ ἐγγράφως εἰς τὴ Σάμο καὶ γράφοντας ξανὰ στοὺς κατοίκους τῶν νήσων τοὺς ἐκάλεσε νὰ ἀποστείλουν τὸ ταχύτερον πληρεξουσίους τοὺς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν γιὰ νὰ πραγματοποιήσουν αὐτό.

Ὅτῳ, ἐν συνεχείᾳ τῆς προσκλήσεως τοῦ Καπετὰν Μπέην, οἱ ὑπογεγραμμένοι ἀπεστάλημεν ὑπὸ τῶν νήσων μας, κομίζοντες τὶς ἀναφορὰς τῶν κατοίκων τοὺς πρὸς τὴν Α.Μ. τὸν Σουλτάνον. Τὶς ἀναφορὰς αὐτὰς παρεδώσαμε παρευθὺς εἰς τὴν Α. Ἐξοχότητα, τὸν Ρεῖζ Ἐφέντη καὶ τὸ περιχόμενό τους ἦταν ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν ἀναφερομένων νήσων δηλοῦμεν ὑποταγὴν εἰς τὴν Αὐτῆς Μεγαλειότητα, παρακαλῶντας τὸν νὰ μᾶς παραχωρήσῃ τὶς ἴδιες εὐνοίας ποὺ εἶχε κάμει ὡς βασιλικὸ δῶρον στοὺς Σαμίους.

Ἀρχικῶς, ὅταν εἶχαμε παρουσιασθῆ ἐνώπιον τοῦ Ρεῖζ Ἐφέντη μᾶς

1. Ἀναφέρονται εἰς τὴν Πρεσβείαν τῶν Συμαίων καὶ Νισυρίων στὸν Καποδίστρια καὶ εἰς τὴν Κων/πολὶν τὸ 1831, ὅπως ἐξιστορεῖται εἰς τὴν παρούσα μελέτη.

ὑπεδέχθη μὲ εὐμένεια λέγοντάς μας ὅτι τὸ ἔκαμε πολὺ χάριτι πὺν ἤρθαμε καὶ ὅτι ἐκεῖνος πὺν ἔρχεται νὰ επικαλεσθῆ τὴν χάριτι τοῦ Θεοῦ δὲν ἀποτυγχάνει ποτέ. Ἀκούσαντες αὐτὰ τὰ λόγια ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Ρεῖζ Ἐφέντη ἀρχίσαμε νὰ ἐλπίζουμε, ὅτι ἡ ὑπόθεσί μας θὰ ἐτελείωνε τὸ ταχύτερον. Ἐπὶ πλέον εἶχαμε πάντοτε πιστεύσει στὶς ὑποσχέσεις τὶς ὁποῖες ὁ Καπετὰν Μπέης μᾶς εἶχε δώσει στὴ Σάμο.

Ταυτοχρόνως ἐμάθαμε ἀπὸ τὸν Πρίγκηπα τῆς Σάμου ὅτι ἡ ὑπόθεσί μας εὐρίσκετο στοὺς Καλέμς, σὲ σημεῖο νὰ τελειώσῃ. Καὶ ἐνδυναμωθέντες ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἐπεριμέναμε 4 μῆνες. Αἴφνης, μὲ ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἡμέρες, πηγαίνοντας στὸν Πασᾶ Καπουσί, ἐμάθαμε ὅτι ὁ Σιουκιὺρ Πασᾶς εἶχε διορισθῆ στὴ Ρόδο καὶ ὅτι αἱ νῆσοι μας τοῦ εἶχαν ἀνατεθῆ χωρὶς νὰ μᾶς συμβουλευθοῦν. Αὐτὴ ἡ ὀδνηρὰ εἶδησι μᾶς ἔφερε μεγάλη ταραχή, γνωρίζοντες τὰ ὅσα εἶχαμε ὑποφέρει ἀπὸ τὸν χαρακτῆρα τοῦ Σιουκιὺρ Πασᾶ. Ἡ σκέψη μας ἐστρέφετο στὸ νὰ ἀναχωρήσωμε χωρὶς νὰ ἐπιτύχωμε τίποτα καὶ ἐὰν πολὺ πιεσθῶμεν, νὰ ἐγκαταλείψωμε τὰς νήσους μας μεταναστεύοντας στὴν Ἑλλάδα.

Δέκα πέντε μέρες μετὰ τὸν διορισμὸ τοῦ Σιουκιὺρ Πασᾶ ἐκλήθημεν μὲ τὴ μεσολάβησι τοῦ Πρίγκηπα τῆς Σάμου Σ. Βογορίδη πρὸ τοῦ Κεχαγιᾶ Μπέη τῆς Πόρτας, γὰ νὰ ὀρισθῆ τὸ Μακτοῦ τῶν νήσων. Τὸν ἐρωτήσαμε σὲ ποιὸν θὰ τὸ πληρώνωμε, μᾶς ἀπήντησε στὴν Ρόδο, στὸν Σιουκιὺρ Πασᾶ. Εἶπαμε τότε ὅτι ἐπροτιμούσαμε νὰ μᾶς κοποῦν τὰ κεφάλια παρὰ νὰ πᾶμε στὴ Ρόδο. Σ' αὐτὰ μᾶς τὰ λόγια ἀρχισε νὰ μᾶς λέη ὅτι θὰ μᾶς συλλάβῃ καὶ θὰ μᾶς κρατήσῃ φυλακισμένους ἕως ὅτου στείλῃ στὴ Ρόδο ἀπεσταλμένους νὰ ἐρευνήσουν ἐὰν ἦσαν τὰ νησιὰ πὺν ἀρνοῦνται νὰ ὑπαχθοῦν στὸν Σιουκιὺρ Πασᾶ ἢ μόνον ἐμεῖς. Ἐπειτα τὸ ξανασκέφθηκε καὶ μᾶς ἄφησε ἐλεύθερους ἐπιφορτίζοντας τὸν Καπετὰν Μπέη νὰ μᾶς πείσῃ νὰ δεχθοῦμε τὴν ἐξάρτησι μας ἀπὸ τὴ Ρόδο.

Ἐπὶ εἴκοσι ἡμέρες ὁ Καπετὰν Μπέης προσπαθοῦσε νὰ μᾶς πείσῃ χωρὶς νὰ τὸ ἐπιτύχῃ. Ὁ Κεχαγιᾶ Μπέης, πιστεύοντας ὅτι ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ Ἑλληνοῦ θὰ συμφωνοῦσε μαζί μας, ἐπεφόρτισε τὸν ἀδελφὸ του Ἐμὶν Ἐφέντη Τουφὲκ Χανὲ Ναζιρ, ὁ ὁποῖος προσεπάθησε, σύμφωνα μὲ τὶς ἐντολὲς τοῦ ἀδελφοῦ του Καποῦ Κεχαγιᾶ, νὰ μᾶς πείσῃ νὰ δεχθοῦμε τὴν ὑποταγὴ στὴ Ρόδο καὶ μᾶς εἶπε : «Εἶναι ἡ νῆσος Ρόδος ἡ ὁποία δὲν σᾶς ἀρέσει ἢ ὁ Σιουκιὺρ Πασᾶς» ; Καὶ ἐμεῖς τοῦ ἀπαντήσαμε : «Οἱ Κυβερνήται τῆς Ρόδου ἔχουν πνίξει τὰ νησιὰ στὰ χρέη καὶ στὶς (ζουλοῦμς) παρανομίες. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος πὺν αὐτὰ δὲν θέλουν νὰ ἐξαρτῶνται ἀπὸ αὐτὸ τὸ Σαντζάκιον». Ὁ Ἐμὶν Μπέης, βλέποντας ὅτι δὲν τὸ κατώρθωσε νὰ μᾶς πείσῃ νὰ δεχθοῦμε τὸν ζυγὸν τῆς Ρόδου, μετεβίβασε καὶ αὐτὸς τὴν ὑπόθεσι στὴν Πόρτα.

Ἐμεῖς, βλέποντας τὸν καιρὸ νὰ περνᾶ χωρὶς ἀποτέλεσμα, ἀπευθύναμε στὴν Αὐτοῦ Ὑψηλότητα τὸν Χαλίλ Πασᾶ μὲ ἀναφορὰ, πὺν τὴν ἔλαβε ἀλλά,

παρὰ τὴν ἐλπίδα μας, δὲν μᾶς ἔδωσε καμία ὑποστήριξη. Ἐπευθύνθημεν ἐπίσης στὸν Σερασκέρ Πασᾶ. Ἐκεῖ, ὕστερα ἀπὸ ἀναμονὴ ἑνὸς μηνός, μᾶς ἐπέστρεψε τὴν αἴτηση, λέγοντάς μας νὰ πᾶμε στὸν Ταῦρ Πασᾶ, ὁ ὁποῖος εἶναι Κυβερνήτης τῆς Ἀσπρῆς Θάλασσας.

Ἀφοῦ ἀπευθυνθήκαμε σὲ κάθε Τουρκικὸ Ὑπουργεῖο χωρὶς ἀποτέλεσμα, ἀποφασίσαμε νὰ ὑποβάλουμε μιὰ αἴτηση στὴν Αὐτῆς Μεγαλειότητα τὸν Σουλτάνον. Τὴν ὑπεβάλαμε τὴν 19ην Ἀπριλίου αὐτοῦ τοῦ ἔτους καὶ τὸ περιεχόμενό της ἦταν τὸ ἀκόλουθο :

«Παρακαλοῦμε τὴν Α.Μ. νὰ μᾶς ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὸ Σαντζάκιο τῆς Ρόδου καὶ νὰ πληρώσωμε τὴν μακτοῦ ἐδῶ στὴν Κων/πολη καὶ δεδομένου ὅτι τὸ αἴτημά μας εἶναι μικρό, ἐλπίζουμε ὅτι θὰ γίνῃ δεκτὸ καὶ ὅτι θὰ ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ ὅλα τὰ κακὰ πού ὑποφέραμε ἕως σήμερα».

Ἄλλὰ, παρὰ τὴν προσμονή μας, ὅταν πῆγαμε μετὰ δέκα μέρες στὸν Κεσσεδάρ Ἐφέντη νὰ ζητήσωμε ἀπάντηση, μᾶς εἶπαν νὰ ἀφήσωμε νὰ περῶσουν δεκαπέντε μέρες, γιὰ νὰ μᾶς εἰποῦν τί ἀπέγινε ἢ ὑπόθεσή μας. Ἐπανήλαμε μετὰ δεκαπέντε μέρες καὶ μᾶς εἶπαν νὰ πᾶμε στὸ Σαούχ Μπαχσί πού μᾶς εἶπε: δὲν ξέρω τίποτα, ὁ Κεχαγιά Μπέης γνωρίζει καὶ νὰ ἀπευθυνθῆτε σ' αὐτόν.

Γνωρίζοντες ὅτι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὁ Κεχαγιά Μπέης ἦταν διατεθειμένος ἐχθρικῶς ἀπέναντί μας καὶ ἐπέμενε νὰ μᾶς ρίξῃ στὴν ἐξουσία τῆς Ρόδου, δὲν ἐπήγαμε σ' αὐτόν ἀλλὰ εἶδαμε τὸ Ρεῖζ Ἐφέντη πού ἤθελε τὸ καλὸ μας, ὅπως μπορέσαμε νὰ διαπιστώσωμε ἀπὸ τὶς πρώτες ἡμέρες. Ἐμείναμε σχεδὸν ἕνα μῆνα κοντὰ στὴν Α.Ε. Στὸ τέλος μᾶς ἐδήλωσε : Προσπάθησα νὰ σᾶς βοηθήσω ἀλλὰ δὲ μπόρεσα νὰ τὸ κατορθώσω καὶ ὅτι ἢ εἰθύνῃ βαρύνει ἐκείνους οἱ ὁποῖοι εἶναι ἢ αἰτία.

Θεωροῦντες λοιπὸν ὅτι βρισκόμαστε ἐπὶ ἕνα χρόνον στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου περιπλανηθήκαμε ἀνάμεσα σ' ὅλα τὰ Τουρκικὰ Ὑπουργεῖα καὶ ὅτι ἔχομε ἀπευθυνθῆ στὸν Σουλτάνον τὸν ἴδιον καὶ ὅτι ἡ Πόρτα ἐπιμένει στὴν ἀπόφασή της νὰ μᾶς θέσῃ ὑπὸ τὸν Πασᾶ τῆς Ρόδου ἀφαιρώντας μας συνάμα τὰ προνόμια πού κατείχαμε πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ἀφοῦ εἶχαμε ζήσει ἐπὶ 400 χρόνια σχεδὸν ὑπὸ Δημοκρατίαν, βλέποντες δὲ ὅτι ἡ Πόρτα θέλει νὰ μᾶς περιορίσῃ εἰς τὸ ἐλάχιστον καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ κάμωμε διαφορετικὰ ἀπὸ τὶς ὁδηγίες μας, ἀποφασίσαμε νὰ ἐπιστρέψωμε στὸν τόπον μας χωρὶς νὰ ἐπιτόχωμε τίποτα.

Ἄλλὰ φοβούμενοι πάντοτε γιὰ τὸ μέλλον, τολμοῦμε μὲ τὴν παροῦσαν νὰ τεθοῦμε ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος. Σᾶς ἰκετεύομε καὶ ἰκετεύομε δι' ὑμῶν τοὺς Ἡγεμόνας σας νὰ εὐσπλαγχνισθοῦν τὸν ἀθῶον πληθυσμὸν καὶ ἐν τέλει νὰ παρέμβουν μὲ τὴ μεσολάβησίν σας ὅπως παραχωρηθῆ μία συμφωνία στα δύστυχημένα αὐτὰ νησιὰ χάριν 100.000 ψυχῶν πού ὑψώνουν τὰ χέρια πρὸς τὸν οὐρανόν, παρακαλοῦντες γιὰ τὴν αἰώνια διάρκειαν τῶν θρόνων τους.

Μὴ ἐπιτρέψετε, Ἐξοχώτατε, οἱ δυστυχισμένοι αὐτοὶ πληθυσμοὶ νὰ καταστοῦν μάρτυρες τῆς πρώτης ἀποτυχίας σας ἀλλὰ τείνετε πρὸς αὐτοὺς χεῖρα βοηθείας ὅπως ἔχετε κάμει γιὰ τοὺς Σαμίους, οἱ ὁποῖοι ἐπέρασαν τὶς ἴδιες ἀγωνίες μὲ μᾶς.

Γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, Ἐξοχώτατε, σώσατε τὶς ἀπελπισμένες ψυχὰς τους, μεσολαβήσετε γιὰ νὰ τοὺς δοθῇ ἡ ἐλευθερία κατὰ τὸν τρόπο ποὺ εἰσεῖς θὰ κρίνετε καλύτερα.

Ναί, στὸ ὄνομα τῆς Πίστεως. Ἐπ' ὀνόματι τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας, στὸ ὄνομα τῶν δικαιομάτων τῆς ἀνθρωπότητας, μὴ μᾶς ἀφήνετε μέσα στὴν ἀπελπισία, ἀλλὰ βοηθήσατέ μας ἱκετεύοντάς σας. Γιὰ τὴν ἀγάπη τῶν ἀθῶων παιδιῶν, τῶν ὁποίων οἱ προσευχῆς γιὰ σᾶς θὰ ἀντηχοῦν κάτω ἀπὸ τὸν οὐράνιο θόλο.

Γονυκλινεῖς, χύνοντας δάκρυα οἱ πληθυσμοὶ πέφτουν στὰ πόδια τῶν Ἡγεμόνων Αὐγούστων Σας. Τοὺς παρακαλοῦν νὰ μὴ τοὺς ἐγκαταλείβουν βορὰ στὴν τυραννία καὶ τὴ σκληρότητα. Ἄλλ' εὐσπλαγχνιζόμενοι τὴν φτώχεια τους καὶ τὴν ἀπελπισία τους νὰ ἐνεργήσετε οὕτως ὥστε νὰ τοὺς παραχωρηθῇ ἕνα καθεστῶς παρόμοιο μὲ κεῖνο τῶν ἀδελφῶν τους Σαμίων ἢ ὁποιοδήποτε ἄλλο εἶδος, τὸ ὁποῖο ἢ συμπάθειά σας θὰ κρίνῃ ἀκριβοδίκαιο καὶ εὐλογο.

Μὲ τὴν πεποίθησι ὅτι οἱ παρακλήσεις μας θὰ εἰσακουσθοῦν, διακείμεθα μὲ τὴ διαβεβαίωσι τῆς τελείας ὑπολήψεώς μας πρὸς τὴν Ἑμετέραν Ἐξοχώτητα.

Οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν Ἀνατολικῶν Σποράδων.

Πάτμον : Π. Νικολαΐδης

Λέρον : Διαμαντῆς Νικολάου

Καλύμνον : Γεώργιος Χατζηθεοδώρου

Ἀστυπалаίας : Π. Νικολαΐδης

Νισύρον : Νικόλαος Παπαρηγορίου

Τήλον : Ἰωάν. Μιχαήλ

Σύμη : Μ. Θεοδώρου, Μ. Ἰωαννίδης

Ἰκαρίας : Π. Νικολαΐδης

Κωνσταντινούπολις 13-7-1835

Ἐπίσημα τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Σποράδων
πρὸς τὸν Ναύαρχον Χασὰν Μπέη

Πρὸς τὸν ἐνδοξότατον Χασὰν Μπέη.

Εἶναι σχεδὸν πέντε μῆνες ἀπὸ ὅταν ἐμεῖς οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν νήσων βρισκόμαστε ἐδῶ κοιμιστὰι τῶν παρακλητικῶν ἀναφορῶν τῶν πτωχῶν συμπατριωτῶν μας, μὲ τὶς ὁποῖες παρακαλοῦμε τὴν Α.Μ. τὸν Σουλτάνο Μαχμουτ Κύριό μας νὰ μᾶς ἐνώσῃ μὲ τὸ Πριγκιπᾶτο τῆς Σάμου παραχωριώντας μας τὰ ἴδια προνόμια.

Ἐποβάλαμε ταυτόσημες αἰτήσεις στὸν Ρεῖζ Ἐφέντη ἀλλὰ μέχρι τώρα δὲν ἔδωσε καμμιά ἀπάντηση σὲ τίς αἰτήσεις τοῦ ἀτυχοῦς λαοῦ μας. Βλέποντες αὐτὲς τίς καθυστερήσεις, τίς κοροϊδίες καὶ ἀναβολὲς ἀπὸ μέρα σὲ μέρα χωρὶς καμμιά ἀπὸ τίς ὑποθέσεις μας νὰ τελειώνη, ἀποφασίσαμε νὰ ἀναχωρήσωμε χωρὶς νὰ ἔχωμε ἐπιτύχει τίποτα.

Ἀλλὰ ἐπειδὴ ἡ ἐνδοξότητά σας μᾶς ἔχει ἐνθαρρύνει ὅτι αὐτὴ εἶναι ἐπιφορτισμένη νὰ τελειώσῃ τὴν ὑπόθεσή μας καὶ ἐπειδὴ ἔχουμε τὴν ἐλπίδα ὅτι χάρις στὸ γενναϊόδωρο καὶ φιλόανθρωπο χαρακτήρα σας οἱ πτωχοὶ ἄνθρωποι ἀπευθυνόμενοι σ' ἐσᾶς ἐπιτυγχάνουν δικαιοσύνη, ἀποφασίσαμε νὰ περιμένωμε ἀκόμη λίγο, συμμορφούμενοι μὲ τὴ διαταγὴ σας, γιὰ νὰ ἐξετάσετε τὴν ὑπόθεσή μας.

Πρὸς μεγάλη μας λύπη ἐμεῖς, οἱ ὁποῖοι ὑπήρξαμε πάντοτε πιστοὶ ραγιάδες καὶ («ἐνταετλὶς») τῆς Ὑψηλῆς Πύλης εἶδαμε τοὺς Σαμίους νὰ ἀποκτοῦν ζηλευτὰ προνόμια, ποὺ ἐδόθησαν ἀπὸ τὴ φιλευσπλαγχνία τοῦ Σουλτάνου Μαχμουτ τοῦ Κυρίου μας, ἐνῶ ἐμεῖς ποὺ αὐθορμήτως ὑπετάγημεν χωρὶς ὁ Θεόνομος νὰ ἀποστείλῃ οὔτε στρατὸ οὔτε στόλο, δὲν ἐκρίθημεν ἄξιοι τῆς εὐσπλαγχνίας, ἣ ὅποια ἐπεδείχθη πρὸς τοὺς Σαμίους. Γι' αὐτὸ θερμὰ παρακαλοῦμε τὴν Ὑμετέραν Ἐνδοξότητα, ἀφοῦ σ' αὐτὴν ἔδωσαμε τὴν ὑπαιτιγὴ μας καὶ ἀφοῦ ἡ Ἐνδοξότητά σας μᾶς ἔχη ἀποστείλει ἐδῶ δίνοντας ὑπόσχεσι, ὅτι ἡ Ὑψηλὴ Πύλη δὲν θὰ ἀδιαφορήσῃ γιὰ τίς αἰτήσεις μας κτλ., γι' αὐτὸ σᾶς παρακαλοῦμε θερμὰ, στὸ ὄνομα τῶν ἀτυχῶν συμπατριωτῶν μας, ἐπειδὴ φαίνεται ἀδύνατη ἡ ἐνωσὴ μας μὲ τὴν Σάμο, ἐνῶ αὐτὸ εἶναι τὸ πνεῦμα τῶν ἀναφορῶν μας καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς μας, νὰ ἐνεργήσετε γιὰ τὴν υἰοθέτηση τῶν ἀκολούθων προτάσεων.

1. Δὲν ἐννοοῦμε νὰ ὑποκείμεθα στὴν δικαιοδοσία τοῦ σαντζακίου τῆς Ρόδου ἐξ αἰτίας τῶν κατασχέσεων τίς ὁποῖες ὑποφέραμε ἀπὸ τοὺς ὑπαλλήλους καὶ τοὺς Διοικητὲς αὐτοῦ κατὰ τὸ παρελθόν.

2. Νὰ μᾶς δοθοῦν ὅλα τὰ προνόμια τῆς Σάμου χωρὶς ἐξαίρεση καὶ σ' ὅλη τους τὴν ἔκταση.

3. Νὰ μᾶς δοθῇ ἡ ἴδια σημαία τῆς Σάμου, ἣ ὅποια θὰ εἶναι ἀβιζιτάρι στη, ὅπως τοῦτο συμφωνήθηκε μὲ τοὺς Σαμίους.

4. Τὸ δικαίωμα τοῦ Τελωνείου νὰ εἶναι 3% γιὰ ὅλη τὴν ἐπικράτεια τῆς Πόρτας.

5. Ἀγγραεῖα, ἀϊλακτζήδες, τσαούσηδες νὰ μὴν ὑπάρχουν.

6. Καθὴς νὰ μὴ ἐπιτρέπεται νὰ ἐρχεῖται στὰ νησιά ἀλλὰ οἱ ὑποθέσεις νὰ κρίνονται ἀπὸ τοὺς ἀρμοδίους τοῦ τόπου. Ὄταν ἡ ὑπόθεση θὰ εἶναι μεγάλη, τότε θὰ κρίνεται στὴν πρωτεύουσα τῶν νήσων ἀπὸ τὴν Βουλὴ ποὺ πρόκειται νὰ συστηθῇ καὶ δὲν θὰ εἶναι δυνατὸ μὲ ὁποιοδήποτε πρόσχημα νὰ ἀποστέλλεται νὰ κριθῇ ἐνώπιον ἄλλου δικαστηρίου.

7. Δὲν θὰ πληρώνωμε χαρτόσημο ἀλλὰ θὰ λαμβάνωμε διαβατήρια Δημορχιῶν.

8. Ὁ Διοικητὴς πὸν θὰ δοθῆ στὰ νησιὰ νὰ εἶναι ὁμόθρησκος τῶν διοικουμένων, ὅπως ἡ Α.Μ. ἠδόκησε γιὰ τοὺς Σαμίους.

9. Νὰ δοθῆ σὲ κάθε νησί ἓνα φιομάνι ἐξουσιοδοτώντας το νὰ ἀνεφοδιάζεται ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ σιτάρι, λάδι, κρέας, κτλ. σὲ περίοδο πὸν ἡ ἐξαγωγή θὰ εἶναι ἀπηγορευμένη.

10. Ὅλα τὰ νησιὰ συννηρωμένα νὰ σχηματίσουν μία Δημοκρατία πὸν θὰ διοικεῖται ἀπὸ Διοικητὴ ὁ ὁποῖος θὰ ἐδρεύῃ στὸ νησί τῆς ἐκλογῆς του.

11. Ὅλες οἱ ὑποθέσεις, εἴτε κοινές εἴτε ἰδιωτικές, θὰ ἐξετάζονται κατ' ἀρχὰς ἐπιτοπίως. Σὲ περίπτωσι ὅπου αὐτὲς δὲν καταλήγουν νὰ ἱκανοποιήσουν τὰ δύο μέρη, θὰ κατευθύνονται στὸ νησί ὅπου θὰ ἐδρεύῃ ὁ Διοικητὴς. Ἐκεῖ θὰ τελειώνουν ὀριστικά οἱ διαφορὲς μεταξὺ τῶν πολιτῶν, χωρὶς νὰ εἶναι δυνατὸ γιὰ κανένα λόγον νὰ μεταφερθοῦν ἔξω ἀπὸ τὸ Κέντρο τῶν νησιῶν.

12. Κάθε νησί θὰ ἀποστείλῃ στὴν ἔδρα τοῦ Διοικητοῦ ἓνα βουλευφόρον, γιὰ νὰ θεωρῆ τίς ὑποθέσεις τους, γιὰ νὰ φυλάττωνται ἔτσι τὰ ἔθιμα καὶ οἱ συνήθειες τῶν νησιῶν.

Παρακαλοῦμε τὴν ἐνδοξότητά σας νὰ ἐνεργήσῃ γιὰ τὴν παραδοχὴ τῶν ἀνωτέρω κεφαλαίων, διαφορετικὰ θὰ εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ ἀναχωρήσωμε χωρὶς νὰ ἔχωμε ἐπιτύχει τίποτα.

Διατελοῦμε μετὰ βαθυτάτου Σεβασμοῦ.

Οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν νήσων.

Πάτμον : Π. Νικολαΐδης καὶ Νατάλης Πανάγος. Λέρον : Διαμαντῆς Ρεῖσης καὶ Νικόλαος Μιχαήλ. Καλύμνον : Δ. Χατζηθεοδώρον καὶ Ἰωάννης Στέργιος. Ἀστυπалаίαις : Γ. Μεσθένης καὶ Γ. Ροῦσος. Νισύρον : Ν. Παπαργηγορίου. Τήλον : Μ. Νικητάκης καὶ Ι. Πίτσας. Σύμης : Μ. Θεοδώρον καὶ Μ. Ἰωαννίδης¹.

ΕΓΓΡΑΦΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΝΟΜΙΑ ΤΩΝ ΝΟΤΙΩΝ ΣΠΟΡΑΔΩΝ

1

Διαταγὴ τοῦ Βαλῆ τῆς Ρόδου

(Σφραγὶς καὶ ὑπογραφή τουρκικά. Μετὰ ἀρχίζει ἑλληνικά μέχρι τέλους ἄνευ ὑπογραφῆς)

Ὁ ἐνδοξότατος καὶ ἐκλαμπρότατος Γιουσουφ μπέης βαλῆς τοῦ σαττακίου τῆς Ρόδου μουτεβελλῆ ἀγᾶς καὶ κατῆρ ἀγᾶς καὶ χαράτσι ἀγᾶς τῆς Κραταϊᾶς Βασιλείας.

1. Τὰ δύο αὐτὰ ὑπομνήματα ἔχουν ληφθῆ σὲ μετάφρασι ἀπὸ τὰ γαλλικά, ἀπὸ τὸ βιβλίον τῆς Jeanne Stephanopoli *Les îles de l'Égée leurs privilèges*, σελ. 185 - 192, ὑπὸ τὸν τίτλον Αἰ διαπραγματεύσεις μετὰ τὸ 1832.

Εἰς νῆσον Νίσυρον καὶ στὰ τρία χωριά, στοὺς προεστοὺς καὶ πρωτογέροντες καὶ παπᾶδες γέροντας μεγάλους καὶ μικροὺς σᾶς γράφω καὶ σᾶς προστάζω θεωροῦντος τὸ ἔνδοξόν μου πηουρδὴν, σᾶς λέγω νὰ ξεύρετε ὅλοι σας, μεγάλοι καὶ μικροί, ἄντρες καὶ γυναῖκες, πὼς ἦρταν οἱ προεστοὶ καὶ πρωτόγεροι εἰς ἡμᾶς καὶ τοὺς ἐλογαριάσαμεν καὶ μείνατε τόσα γρόσια νὰ μᾶς χρεωσῶτε καὶ μαῖδιὰ δὲν ἐφέρανε νὰ μᾶς νεντάρουσι. Ἐγὼ τὰ μαῖδιὰ τὰ ζητῶ καὶ ἔτσι ἐβρέθη ἓνας πρᾶματεφτής ὄβρεος καὶ τοῦ ἐδώκασιν τὸ βελανίδιν ὅσον ἔβγει καὶ στὰ τρία χωριά καὶ τὸ κάμαμεν παζάρι νὰ τὸ πάρῃ ἄλλον τὸν φιλὸ γρόσια 7 : ἑπτὰ καὶ χοντρὸν γρ. 6, λέγω ἔξη, καὶ εἶναι τὸ παζάρι του νὰ τὸ φέρετε σεῖς ἕως τὸ μαγαζὶ ἕως τὸ καράβι τὰ ἔξοδα τοῦ ἐβρέου καὶ τοὺς ἔδωσεν καὶ διὰ μπεῖ γρόσια τέσσερις χιλιάδες πεντακόσια, λέγω γρ. 4.500, ὅμως ἔχουν γράμματα δοσμένα ἓνας ὑπὲρ τοῦ ἄλλου τους καὶ γράφουν νὰ μὴν ἔχετε ἀδειαν νὰ πουλᾶτε ἀλλοῦ μὴν ὀκᾶ καὶ ἔτσι σᾶς προστάττω καὶ ἐγώ, διατὶ ὅποιος τύχει καὶ παρακούση καὶ πουλήσῃ ἢ πολὺ ἢ ὀλίγο καὶ τὸ μάθω, θὰ πληρῶνῃ στὸ καντάρι γρόσια 20 τοῦ πρᾶματεφτῆ καὶ θὰ τοῦ παίρνω γὼν τεσσερὸν ὅποιος παρακούσει κατὰ πὼς γράφουν καὶ τὰ κοντράτα τους καὶ τὸ κρέμα στὸ λαιμὸ τους ἔτσι νὰ κάμετε σᾶς γράφω ἐξ ἀποφάσεως.

1821 — Μαρτίου 30. Ρόδος.

Ἵστερογράφων: Ἀκόμα σᾶς προστάττω τὸ πρᾶμα νᾶναι παστρικό νὰ μὴν ἔχει πέτρα ἢ χῶματα καὶ νὰ μὴν εἶναι καὶ βρεμμένο κάμνον βακηλίδες σὲ κάθε χωριὸ καὶ τῶνομα τοῦ Ἰμποριοῦ τοῦ παπᾶ Ἡλία, στὸ Μαντράκι τὸν Πάβλον πρωτόγερον, στὰ Νικιά τὸν Διακομανώλην καὶ τοὺς κάμνω καὶ τοὺς τρεῖς τεπήχην νὰ πέρουν παστρικό πρᾶμα καὶ τὸ νὰ βρετε ποῦ τοῦ μαγαζιοῦ τὸ βελανίδι τὸ δόκαμε ἐδῶ φιλὸ χοντρὸ 8 γρόσια καὶ μαῖδιὰ 20 καὶ πήραμεν πεντακόσια καντάρια, τὰ μαῖδιὰ τὰ περάσασι στὸ σούμπαση καὶ ἀνέβγει παραπάνω ᾽πὸ τὰ πεντακόσια ὅσον ἔβγει παραπάνω θενάρθη τὸ καράβι νὰ τὸ σηκώσῃ τὸ ζυάζετε καὶ πέρνετε τὰ μαῖδιὰ ᾽πὸ 8 γρόσια, ὅμως νὰ φυλακτῆτε νὰ μὴν πᾶτε νὰ δώκετε ἀλλοῦ ὀκᾶ κ' ἕστερον ἐσεῖς τὸ ξέρετε ἔτσι νὰ κάμετε¹.

2

Συμβουλευτικὸν ἔγγραφον τοῦ Μητροπολίτου τῆς Ρόδου

Αἰδεσιμώτατοι Ἱερεῖς καὶ τιμιότατοι προεστότες καὶ λοιποὶ πάντες χριστιανοὶ τῆς νήσου Νισύρου καὶ Τήλου. Ἀπὸ ψυχῆς εὐχόμεθά σας ἀπὸ τὸ ἔνδο-

1. Νισυριακὸν ἡμερολόγιον, 1923. Γ. Παπυδοπούλου, σελ. 41, 42. Ὁ ἀναφερόμενος ὡς πρωτόγερος Πάβλος εἶναι ὁ Διακογεώργιος Παῦλος. Ἀπὸ ἔγγραφου ποῦ βρέθηκε στὸ Μοναστήρι τῆς Σπηλιανῆς (Νισυριακὰ Χρονικά, ἀρ. 14, σελ. 24) ἐστάλη σὰν ἐκπρῶσπος τοῦ νησιοῦ στὴν ἐν Ἀστρεὶ Ἐθνικῆ Συνέλευση. Σ' αὐτὸ ἀναφέρεται: «Ὅταν ἐκατέβη πρὸς ἡμᾶς ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, ἐφάνη ὁ πρῶτος Ἑλληὴν καὶ ὄντος τότε προεστὼς τῆς νήσου ἔδειξεν ἄκρον ζῆλον διὰ τὸ γένος».

ξον πουργιουδὲ τοῦ ἐνδοξοτάτου καὶ πολυχρονίου ἡμῶν αὐθέντου μεμέτη Σου-
κιούρ πεί, τὸ ὁποῖον στέλλεται ἐπίτηδες μὲ τὸν οἰκονόμον ἀπὸ τὸν ὁποῖον θέ-
λετε πληροφορηθῆ τὸ κερέμι καὶ τὴν πρὸς τοῖς ραγιάδες ἰλαρότητα τῆς ἐνδο-
ξότητός του, ἀμέσως λοιπὸν ὅπου λάβετε τὸ ἐνδοξον αὐτὸ μπουγιουρλδῆ τοῦ
ἐφένδη μας, νὰ μὴν ἀναβάλλετε τὸν καιρὸν ἀλλὰ ὅσον τάχος νὰ κάμετε ὡς
προστάξεσθε ἀφόβως καὶ ἄνευ τινὸς ὑποψίας, φέροντες καὶ τὰ συνηθισμένα
χρῆή σας..... (δυσανάγνωστον) σας, ἀλλὰ ὡς πιστοὶ καὶ σαδίκηδες ραγιάδες
νὰ προφθάσετε ἐδῶ χωρὶς κανένα δισταγμὸν καὶ μικροψυχίαν, διότι δὲν εἶναι
τώρα καιρὸς εἰς τὸ νὰ ἀργοπορῆτε τὸν ἐρχομὸ σας, ἀλλὰ ὡς πιστοὶ ραγιάδες
νὰ ἔλθετε ὅλοι σας οἱ προεστοὶ καὶ πρωτόγεροι τῶν δύο νήσων, νὰ προσκνή-
σετε τὸν πεί ἐφέντη μας ὅσο τὸ γληγορώτερον διὰ νὰ μὴ φανῆ μὲ τὴν ἀμέλειαν
(δῆθεν) ὅτι ἀδιαφορήσετε ἔτσι νὰ κάμετε νὰ ἔχετε τὴν εὐχὴν μας (ἐπίσης) περι-
κλείομεν καὶ ἐν ἐγκύκλιον πατριαρχικὸν γράμμα παραινετικὸν καὶ συμβου-
λευτικόν, εἰς τὸ νὰ φυλάττετε ἀπαραιμιώτοιπον πιστὸν καὶ τὸ σαδακάτη τοῦ
ραγιαληκιοῦ σας, εἰς τὸ ὑψηλὸν καὶ κραταιὸν δεβλέτη, ὡς καλοὶ ραγιάδες, τὸ
ὁποῖον αὐτὸ ἐγκύκλιον πατριαρχικὸν γράμμα νὰ ἀναγνώσῃτε εὐθὺς εἰς ὅλας
τὰς ἐκκλησίας τοῦ κάθε χωριοῦ καὶ εἰς τὰ δύο νησιά καὶ μετὰ μεγάλῃ σας τῆς
προσοχῆς νὰ ἀκούσῃτε πάντα τὰ ἐν αὐτῷ γραφόμενα. Μὴν προσμένετε λοιπὸν
νὰ σᾶς ἔλθῃ καὶ δεῦτερον μπουγιουρλδῆ ἀλλὰ νὰ προλάβετε τὸ ὀγληγορώτερον.

Οἱ προεστοὶ τῆς Χάλκης ἅμα ὅπου τοὺς ἐπῆγε τὸ μπουγιουρλδῆ τοῦ μπεί
ἐφέντη μας εὐθὺς ἦλθαν ὅλοι. Καὶ τοὺς ὑπεδέχθη ὁ πολυχρόνιος μπεί ἐφένδης
μας μετὰ μεγάλῃ του τῆς ἰλαρότητος, ἔτσι νὰ κάμετε λοιπὸν καὶ ἡ τιμιότης
σας νὰ ταχύνετε τὸν ἐρχομὸν σας χωρὶς καμίαν μικροψυχίαν καὶ ταῦτα μὲν
εὐχετικῶς, εἴητε δὲ ὑγιαίνοντες καταμφοτέρον.

1821 Ἰουλίου 31

Ρόδου Ἀγάπιος καὶ εὐχέτης σας.

Ἐκ τῆς συλλογῆς Λαζ. Κοντοβεροῦ, «Δελτίο Γνωμαγόρα» ἀρ. 12, σελ. 10.

3

Ἡμεῖς Καπουτζῆ Πασᾶς Χασὰν Μπέης, Μουτεσσαφίρης τοῦ σαντζακίου τῆς
Ρόδου, μουταβελῆς ἀγῶς τοῦ Βασιλικοῦ Ἱμαρετιοῦ Χαρατζῆ ἀγῶς καὶ Μέγας
Ναζίρ ἀγῶς τῆς Κραταιᾶς Βασιλείας

Εἰς νῆσον Τῆλλον εἰς ὅλους τοὺς προεστῶτας καὶ λοιποὺς ἐγκατοίκους
Ραγιάδες.

Διὰ τοῦ παρόντος μου σᾶς εἰδοποιῶ ὅτι διὰ τὰς μεγάλας φροντίδας ποῦ
εἶχε ἕως τώρα ἡ Ὑψηλὴ Πόρτα, ἀδιαφοροῦσεν ἀπὸ ὅλας τὰς νήσους καθὼς καὶ
διὰ τὴν νῆσον σας, διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς οὐτ' ἐρωτήσαμεν οὐτ' ἐζητήσαμεν κα-
νέναν ἀπὸ ἐσᾶς. Τώρα ὁμως, τὸ νὰ μᾶς ἦλθεν Ὑψηλὸς Ὁρνιαμὸς μὲ τὸν Τάτα-
ρὶν μας, ὅτι ἐμείνατε εἰς τὴν ἐπικράτειαν τῆς Τουρκίας καὶ εἰς τὸ σαντζακίον
τῆς Ρόδου, καθὼς καὶ πρότερον. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς σᾶς γράφομεν, εἰδο-

ποιούντες σας ὅτι τὰ ὄσα ἔγιναν καὶ παρήλθαν δὲν ἐρευνούμεν στὸ ἐξῆς, ἀλλὰ μὲ τὸν παρόντα ἄνθρωπόν μας..... νὰ ἐξαποστείλητε δύο ἢ τρεῖς εἰδήμονας προσεστῶτας διὰ νὰ πάρουν τὰ βασιλικά χαρτζοχάρτια σας καὶ νὰ παρατήσητε ἀπὸ τοὺς καπνοὺς τῆς φαντασίας, ὅπου ἕως τῶρα σᾶς ἐκουρίεον, ἐπειδὴ δὲν ἔχουν τέλος καλὸν καὶ ἂν παρακούσητε ταύτην τὴν προσταγὴν μας, γνωρίζετε ὅτι εἶναι καὶ ὀρισμὸς εἰς καθὲ τῆς Ἀνατολῆς, εἰς Μόγλα, Κῶ, Πετρούμη, διὰ νὰ ἐκτελέσουν κατὰ τὰς προσταγὰς μας καὶ σᾶς βεβαιώνω ὅτι κανένα δικαιολόγημα δὲν θέλετε δυνηθῆ νὰ προβάλετε εἰς τὸ ἐξῆς παρακούοντες εἰς ὄσα σᾶς γράφομε.

1833 Ὀκτωβρίου 10 Κονάκι

(Ἐλεύθερα Δωδεκάνησα, ἀρ. 7, σελ. 15-16, Ἀντώνη Ἀναγνωστίδη:
Ἄ Ο Ἀντώνης Ἀνεγνώστης).

4

Διάγγελμα τοῦ Πασᾶ τῆς Ρόδου Μεχμέτ Σοκιοῦρ
πρὸς τοὺς Προκρίτους καὶ τοὺς ἄλλους κατοίκους τῆς Σῆμης

Διὰ προηγουμένου διαγγέλματος τῆς 25 Αὐγ., ὅπερ ἀπηυθύνθη ὑμῖν διὰ τοῦ ἀξιωματικοῦ Ἀλῆ Καβαζῆ, εἰδικῶς ἀποσταλέντος σας, προσεκαλέσαμε νὰ ἔλθετε εἰς Ρόδον, συμφώνως πρὸς τὴν παλαιὰν συνήθειαν, διὰ νὰ συζητήσωμεν προφορικῶς περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἡσυχίας καὶ ἀσφαλείας τοῦ ὑμετέρου λαοῦ. Ἀλλ' ὑμεῖς ἐφέρθητε μετὰ τοιαύτης ἀδιαφορίας καὶ ὑπεροφίας καὶ μάλιστα δὲν ἀπαντήσατε εἰς ὅ,τι ἡμεῖς σᾶς συνεχωρήσαμεν καὶ παραβλέψαμεν. Ἢδη γράφοντες ἐκ νέου τὸ παρὸν σᾶς παρορμῶμεν καὶ σᾶς συμβουλεύομεν πατρικῶς νὰ ἔλθητε ὅσον τάχει διὰ νὰ σκεφθῶμεν καὶ ἀποφασίσωμεν ἀπὸ κοινοῦ περὶ τῶν συμφερόντων τῆς νήσου σας. Καὶ ἐπειδὴ σήμερον ἐλάβομεν διὰ τοῦ ἡμετέρου Δερβις ἀγᾶ σεβαστὸν αὐτοκρατορικὸν φερμάνιον, ὅπερ περιλαμβάνει ἐκ νέου τὴν ὑμετέραν ἐξάρτησιν ἐκ τῆς Ρόδου, ἐρχόμενοι εἴσθε ἐλεύθεροι νὰ ἀπευθύνητε τὰς αἰτήσεις σας ἵνα γνωρίσωμεν ἐὰν θέλετε νὰ δεχθῆτε Διοικητὴν ὑφ' ἡμῶν διοριζόμενον ἢ νὰ αὐτοδιοικεῖσθε καταβάλλοντες ἐτησίως ἕν ὀρισμένον ποσὸν καὶ συνεννοούμενοι μεθ' ἡμῶν. Ἀλλ' ἐν περιπτώσει καθ' ἣν καὶ τὴν φορὰν ταύτην θὰ δεῖξετε ἀδιαφορίαν καὶ θὰ σιωπήσετε θὰ μετανοήσετε κατόπιν ἀνωφελῶς, καθότι αἱ αὐτοκρατορικαὶ διαταγαὶ εἶναι ρηταί. Τοῦτο ἔστω πρὸς γνῶσιν σας καὶ περιμένομεν τὴν ἀπάντησιν ὑμῶν γραπτῆν.

Ρόδος 27 Σ)βρίου 1835 (Ἐκ τοῦ Διβανίου)

Ἀπόσπασμα ἀπὸ ἓνα φυλλάδιο ποῦ διενεμήθη στὰ μέλη τοῦ Βρετανικοῦ κοινοβουλίου κατὰ τὴ σύνοδο τοῦ 1870 «Χριστιανικὰ Δίκαια εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν Ἐπικράτειαν καὶ εἰς τὰς ἐξηρημένους αὐτῆς περιοχάς. Ἡ περίπτωση τῶν Σποράδων νήσων»¹.

1

Σύμη 14 Σ/βρίου 1867

Πρὸς τὸν ἐντιμότατον Λόρδον *Stanley M.P.* τῆς *A. Μεγαλειότητος* τῆς Βρετανίας, πρῶτον Γραμματεὰ τοῦ Κράτους ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑποθέσεων.

Τὸ ταπεινὸν καὶ γεμᾶτον σεβασμὸν ὑπόμνημα, τῶν ὑπογεγραμμένων *T.Σ. Ν.* καὶ *Δ. Χριστιανῶν κατοίκων* καὶ ἐμπόρων τῆς Σύμης καὶ τῶν παρακειμένων νήσων τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀρχιπελάγους ἐν ὀνόματι αὐτῶν καὶ ὑπὸ τὴν ιδιότητα τῶν ἀπεσταλμένων τῶν συμπατριωτῶν καὶ ὁμοθηρήσκων των.

Ἐκθέτοντες καὶ παρακαλοῦντες διὰ τὰ ἐξῆς:

Κατὰ τὸ ἔτος 1835 μιὰ συμφωνία συνθηκολογήσεως ἢ συνθήκης παρεχωρήθη εἰς τὴν Σάμον καὶ μετὰ ἐπεκυρώθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, μεταξὺ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Δώδεκα νησιῶν Ἰκαρίας, Πάτμου, Λέρον, Καλύμνου, Καστελλορίζου, Νισύρου, Σύμης, Τήλου, Ἀστυπαλαίας, Καρπάθου, Κάσου, Χάλκης. Καὶ ὅτι συμφώνως πρὸς τοὺς ὅρους τῆς ἀναφερομένης συμφωνίας τὰ προνόμια αὐτοδιοικήσεως τῶν ὡς ἄνω νήσων κατοχυρώθησαν διὰ Φερμανίου τοῦ Αὐτοκράτορος Σουλτάνου Μαχμουὺτ

2

Ἐπιστολὴ τοῦ Κου *Egerton* πρὸς τὸν κ. *Stark*²

Εἶμαι ἐπιφορτισμένος ἀπὸ τὸν Λόρδον *Stanley* νὰ σᾶς γνωρίσω λήψιν τῆς ἐπιστολῆς σας 18 τρέχ., ὡς καὶ τὸ ὑπόμνημα τῶν διαφόρων ἀπεσταλμένων τῶν Χριστιανῶν κατοίκων καὶ ἐμπόρων τῆς Σύμης καὶ τῶν παρακειμένων νήσων.

Διατελῶ ταπεινὸς καὶ εὐπειθής.

E. C. Egerton

1. Τὰ δημοσιευόμενα ἀποσπάσματα ποῦ βρίσκονται στὸ ἀναφερόμενο φυλλάδιο ἔχουν μεταφρασθῆ ἀπὸ τὰ γαλλικά, ἀπὸ τὸ βιβλίον τῆς *Jeanne Stephanopoli Les iles de l'Égée leurs privilèges*, σελ. 198-204 ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Ἀγγλία καὶ οἱ Σποράδες». Ὅπως ἀναφέραμε καὶ στὸ κείμενον τῆς μελέτης, ἡ ἀναδημοσίευσή τους ἐδῶ ἐκρίθη ἀναγκαία, γιὰ τὴν πλήρη ἐνημέρωσιν τοῦ ἀναγνώστη. Στὰ συννημένα αὐτὰ ἔγγραφα δόθηκε ἡ ἐνδειξὴ ὑπ' ἀριθ. 5, διετερήθησαν δὲ οἱ κατὰ ἔγγραφο ἀριθμοὶ τοῦ φυλλαδίου.

2. Δικηγόρος τῶν Δωδεκανησιῶν στὸ Λονδίνο.

Memorandum

Ἀποτέλεσμα τοῦ προηγουμένου ὑπομνήματος ὑπῆρξαν αἱ παραστάσεις τοῦ Λόρδου Stanley πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην πού εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐπανορθώσῃ αὐτὴ τὰς βλάβας διὰ τὰς ὁποίας παρεπονοῦντο οἱ νησιῶται. Ἐπὶ πλέον ἐπεσίμανε τὴν παράβασιν τῆς συμφωνίας καὶ ἄλλας παραβάσεις εἰς τὰς ἐγγυήσεις ἀπὸ τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου ἢ Νοβρίου τοῦ 1867 ἕως τῆς ἀλλαγῆς τοῦ Ὑπουργείου πού ἐπηκολούθησεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἐνθαρρυνθέντες (οἱ Τοῦρκοι) ἐκ τῆς συνθέσεως τοῦ νέου Ὑπουργείου καὶ ἰδίως τὸ 1869 ἐπανελήφθησαν αἱ παραβάσεις τῆς συμφωνίας καὶ αἱ βιαιότητες τοῦ Ἀχμέτ Πασᾶ, διοικητοῦ τῶν Δαρδανελλίων μὲ μεγαλυτέρας φρικαλεότητος.

Ὁ Κοξ Bennett πρὸς τὸν Κόμητα τοῦ Clarendon, Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν

H. Furnival's Inn, 24/3/1869

Λόρδε μου

Εἶμαι ἐπιφορτισμένος ἀπὸ τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν φόρου ὑποτελεῖς Σύμης καὶ ἄλλων παρακειμένων νήσων τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἀρχιπελάγους, οἱ ὅποιοι ἔχον τεθῆ ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, τὰ ὑποβάλλω εἰς προσοχὴν καὶ ἐκτίμησιν τῆς Ὑ. Ἐξοχότητος τὸ συνημμένον ὑπόμνημα, ἐξαιτούμενος τὰς καλὰς ὑπηρεσίας τῆς Κυβερνήσεως τῆς Α.Μ. ἀναφορικῶς μὲ διαφόρους πράξεις βίας, καταπιέσεις καὶ παρανόμους φορολογίας, αἱ ὁποῖαι τοὺς ἔχον ἐπιβληθῆ ἀπὸ τὸν Πασᾶ τῶν Δαρδανελλίων.

Εἶναι συνάμα καθήκον μου μὲ ὄλον τὸν ὀφειλόμενον σεβασμὸν πρὸς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα, τὰ ἀναφερθῶ εἰς ἓνα προηγούμενον ὑπόμνημα, διὰ τὰ ἴδια παράπονα εὐσεβάστως ἀπευθυνθὲν εἰς τὸν Λόρδον Stanley ἀπὸ τοῦ ἀπεσταλμένου τῆς Σύμης ὑπὸ ἡμερομ. 14/9/1867. Ἐπίσης καὶ εἰς τὴν ἀνταλλαγείσαν ἀλληλογραφίαν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος μὲ τὴν Κυβέρνησιν τῆς Α.Μ., ἐν συνεχείᾳ τῆς ὁποίας, ὅπως ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Λόρδου Stanley πρὸς τὸν Κύριον Nalder ὑπὸ ἡμερ. 9/11/1867, ἡ Ἐξοχότης σας εἶχε τὴν καλωσύνην τὰ παρεμβῆ καὶ ἐπέτυχεν ὅπως ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις ἀναστείλῃ τὰς πράξεις βίας, διὰ τὰς ὁποίας ἐκατηγορεῖτο. Τολμῶ καὶ ἐλπίζω ὅτι ἡ Ὑμετ. Ἐξοχ. θὰ κρίνῃ προσηκόντως καὶ θὰ ἀσκήσῃ μίαν εὐεργετικὴν ἐπιρροήν, προστατεύουσα ἀκόμη μίαν φορὰν τοὺς Συμαιοὺς ἔναντι τῶν βιαιοπραγιῶν τὰς ὁποίας οἱ ἀπεσταλμένοι των εὐσεβάστως ἐκθέτουν. Τέλος δέ, αἱ ἀτέλειαι τὰς ὁποίας τοὺς ἠγγυήθησαν αἱ συνθήκαι καὶ αἱ συμφωνίαι ἵνα δύνανται τὰ ἐξά-

σκοῦν ἡσύχως καὶ εἰρηνικῶς τὰ ἐπιτηδεύματά των, καὶ τὴν τοπικὴν των διοί-
κησιν νὰ μὴ ἀθετοῦνται εἰς τὸ μέλλον.

Ἔχω τὴν τιμὴν

Nicolas Bennett
Δικηγόρος τῆς Ἀποστολῆς

6

Ὁ Κοσ Hammond πρὸς τὸν Κοσ Bennett

Foreign Office 29/3/1869

Κύριε

Εἶμαι ἐπιφορτισμένος ἀπὸ τὸν Κόμητα τοῦ Clarendon νὰ σᾶς γνωρίσω
λήψιν τῆς ἐπιστολῆς σας ἀπὸ 24 τρέχ. ἐσωκλείουσαν ἓνα ὑπόμνημα μερικῶν
κατοίκων καὶ ἐμπόρων τῆς Σόμης καὶ τῶν παρακειμένων νήσων ἀναφερόμε-
νον εἰς τὰς βιαιότητες τὰς ἀποδιδόμενας εἰς τὸν Ἀχμέτ Πασᾶ καὶ νὰ σᾶς
γνωρίσω εἰς ἀπάντησιν ὅτι ἓνα ἀντίγραφον τῶν ἐγγράφων αὐτῶν θέλει σταλῆ
εἰς τὸν πρεσβευτὴν τῆς Α.Μ. εἰς Κων/λιν διὰ τὴν ὑποβολὴν του εἰς τὸν Ἀαλί
Πασᾶ. Ὁ Μέγας Βεζύρης ἔχει ἤδη πληροφορηθῆ διὰ τὸ ἐνδιαφέρον πὸ ἐπι-
δεικνύει ἢ Κυβέρνησις τῆς Α.Μ. διὰ τοὺς κατοίκους τῶν νήσων, καθὼς καὶ δι-
δλους τοὺς ἄλλους Χριστιανούς ὑπηκόους τοῦ Σουλτάνου. Εἶμαι, κ.τ.λ.....

8

Memorandum

Τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς πρώτης ἀνταλλαγίσης ἀλληλογραφίας ἐπὶ
ἀφορμῆς τοῦ δευτέρου ὑπομνήματος ὑπῆρξεν ἡ δῆλωσις τοῦ Λόρδου Claren-
don ὅτι εἶχε δεχθῆ τὰς πλέον ἱκανοποιητικὰς διαβεβαιώσεις τοῦ Μεγάλου
Βεζύρη Ἀαλῆ Πασᾶ.

Ὁὕτω τὸ ζήτημα ἐθεωρήθη ὡς κλεισθέν, ὅταν κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1869
πληροφορία ληφθεῖσαι ἐκ τῶν νήσων ἀνήγγελλον ὅτι ὄχι μόνον αἱ «δ ι α β ε-
β α ι ὦ σ ε ι ς» τοῦ Ἀαλῆ δὲν εἶχον κανένα ἀποτέλεσμα, ὄχι μόνον αἱ ἀνα-
φερθεῖσαι ἀδικίαι καὶ βιαιότητες δὲν εἶχον σταματήσει, ἀλλὰ εἰς τὴν πραγματι-
κότητα αἱ πράξεις βίας αἱ διαπραττόμεναι ὑπὸ τῶν Τούρκων εἶχον σοβαρῶς
αὐξηθῆ.

16

Ὁ Κοσ Hammond πρὸς τὸν Κοσ Goodwin

Foreign Office 12/7/1869

Κύριε,

Σχετικῶς πρὸς τὸ μέρος τῆς ἐπιστολῆς σας τῆς 6 τρέχ. ἐν τῷ ὁποίῳ ἀνα-

φέρεσθε εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ κ. Bennett τῆς 8 Ἰουνίου, ὡς καὶ εἰς τὴν ἰδι-
κὴν σας τῆς 23, ὡς περιέχουσιν λεπτομερείας ἐπὶ τῶν πράξεων διὰ τὰς ὁποίας
παραπονοῦνται οἱ κάτοικοι τῶν Σποράδων, ὁ Κόμης τοῦ Clarendon μὲ ἐπε-
φόρτισε νὰ σας πῶ ὅτι εἰς τὴν Α. Ἐξοχότητα φαίνεται ὅτι αὐτὰ τὰ ἀποδει-
κτικὰ στοιχεῖα ἀναφέρονται εἰς παλαιὰ παράπονα, διὰ τὰ ὁποῖα ἔχει ἐπιστηθῆ
ἢ προσοχῆ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης καὶ εἰς τὰ ὁποῖα, γενικῶς ὁμιλοῦντες, ἔχει
δοθῆ ἤδη θεραπεία παρ' αὐτῆς.

Ἐπιπλέον ἡ Παρὰ ἔχει ἀρνηθῆ πρᾶγματι κάθε πρόθεσιν νὰ τροποποιήσῃ τὸ
φορολογικὸν σύστημα ὅπερ ἰσχύει σήμερον εἰς τὰς νήσους, ἔχει δὲ βεβαιώσῃ
ὅτι ἡ μόνη πρόθεσις τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ἦτο νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὰς νήσους ἕνα
καλύτερον διοικητικὸν σύστημα.

Ἐπιπλέον ὁ Λόρδος Clarendon ἦτο μὲ τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Κου
Bennett τῆς 8 Ἰουνίου ἀναφέρεται εἰς τὰς προσφάτους πράξεις καὶ τὸ ἀντι-
κείμενον τῆς ἐπιστολῆς μου τῆς 10 Ἰουνίου ἦτο νὰ ἐπιτύχῃ ἀπὸ τὸν Κου
Bennett μίαν ἔκθεσιν ἐμπεριστατωμένην τῶν παραπόνων τὰ ὁποῖα δυνατὸν
νὰ ὑπάρχουν ἐπὶ τοῦ παρόντος.

17

Ἐπιπλέον ὁ Κος Goodwin¹ πρὸς τὸν Λόρδον Clarendon

4 Furnival's Inn. 14/7/1869

Λόρδε μου

Παρ' ὄλον τὸ ὀφειλόμενον σέβας πρὸς τὴν Ὑμετ. Ἐξοχότητα, εἶμαι ἀνί-
κανος νὰ ἀκολουθῆσω τὸ ὕφος τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Κου Bennett τῆς 8 Ἰουνίου
(εἰς παλαιὰ παράπονα διὰ τὰ ὁποῖα ἐδόθη θεραπεία). Δὲν εἶναι οὕτω πρᾶγματι,
καθ' ὅσον γνωρίζω..... Πάντως θὰ ἐπαναλάβω εὐσεβᾶστως εἰς τὴν Ὑμετ.
Ἐξοχ. ὅτι λόγοι ἰσχυροὶ ἔχουν ἐμποδίσει τὴν συλλογὴν ἀποδείξεων βεβαιω-
μένων ὑπὸ συμβολαιογράφου (νὰ ὑποθέσῃ κανεὶς ὅτι αὐταὶ θὰ εἶναι πλέον ἀπο-
τελεσματικαὶ ἢ πλέον ἀξιόπιστοι) τοῦλάχιστον εἰς εὐλογον χρόνον.

1) Τὸ κράτος τοῦ τρόμου ἐμποδίζει τὴν συλλογὴν τῶν μαρτυριῶν, ἐκτὸς
ἀπὸ μίαν ἐπιτροπήν, τὴν ὁποίαν οἱ Τούρκοι θὰ ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ σεβα-
σθοῦν. Διότι ἐφθασαν εἰς τὸ σημεῖον νὰ δημιουργοῦν ψευδεῖς ἀναφορὰς καὶ
δηλώσεις διὰ τὸ ὑπέροχον τῶν μεταρρυθμίσεων! τὰς ὁποίας οἱ πληθυσμοὶ
ὑπεχρεώθησαν νὰ ὑπογράψουν ἐξαναγκασθέντες ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τῶν ὅπλων.

2) Αἱ ἐπικοινωνίαι μὲ τὰς νήσους ἔχουν διακοπῆ, παρεμποδιζόμεναι πολὺ
ἀνωμάλως ζηλοτύπως ἐπιβλεπόμεναι (αἱ ἐπιστολαὶ συνήθως ἐμποδίζονται
ἀπὸ τοὺς Τούρκους ὑπαλλήλους) καὶ συχνὰ καθυστερημέναι.....

1. Ἐπίτιμος γραμματεὺς τῆς ἀποστολῆς τῶν Σποράδων.

4) "Ένας μεγάλος αριθμός τών προκρίτων έφηνγεν ή κρύπτεται.

6) Δέν υπάρχει ένας υπάλληλος ή υπηρεσία δυναμένη να συγκεντρώση καταλλήλως τās καταθέσεις. . . .

Όφείλω να προσθέσω ότι οι νησιώται έφθασαν πολύ μακριά δια να αποδείξουν τήν καλήν των πίστιν. "Απέστειλαν μίαν αντιπροσωπείαν εις Κωνσταντινούπολιν επιφορτισμένην με μίαν αποστολήν προς τήν Α. Έξοχ. τόν "Ααλή Πασά και δια αυτού υπέβαλον μίαν ταπεινήν αίτησιν προς τήν Α.Μ. Αυτοκράτορα τόν Σουλτάνον, επικυρίαρχόν των, παρακαλοῦντες όπως μία Αυτοκρατορική αποστολή έξ εντίμων και αξιοπίστων αξιωματικών σταλή εις τήν Κάλυμνον, Σύμην και τās άλλας νήσους, δια να πιστοποιήση τās κατηγορίας του πλέον σοβαροῦ χαρακτήρος και λίαν επαναστατικοῦ, τās καταγγελλείσας κατά τών αξιωματικών και τών Τουρκικῶν δυνάμεων, έδωσαν δέ τήν επίσημον υπόσχεσιν ότι, εις τήν περίπτωσιν πού ή έρευνα δέν ήθελεν αποδείξει τὸ καλῶς θεμελιωμένον τών κατηγοριῶν αὐτῶν, αἱ τοπικαί αρχαί και τὰ μέλη τῆς αποστολῆς τὰ ἴδια θά επλήρωνον όλα τὰ έξοδα και θά ύφίσταντο ἐπὶ πλέον κάθε τιμωρίαν ή ὁποία τοῦς ήθελεν επιβληθῆ.

Η ἐν λόγῳ αποστολή τών νησιωτῶν εἶχε μίαν συνομιλίαν μετὰ τῆς Α.Ε. τόν "Ααλή Πασά τήν 19/5-τρέχ. έτους. "Ὡς προς τὰ παράπονα τὰ διατυπωθέντα εις τήν επιστολήν του Κου Bennett τῆς 8' Ιουνίου, ὁ "Ααλή Πασά ήρνήθη κατηγορηματικῶς να καταρτίσῃ ἐπιτροπήν έρεύνης, να ανακαλέσῃ ή να τροποποιήσῃ τήν νέαν παράνομον καταθλιπτικὴν φορολογίαν, να απομακρύνῃ ή να χαλιναγωγῆσῃ τὰ στρατεύματά του ἀλλὰ ἀπλῶς ὕβρισε τοῦς απεσταλμένους, λέγοντάς τους ότι «οἱ αρχηγοί σας και αἱ αρχαί τών Σποράδων απέστειλαν αντιπροσώπους εις τās χριστιανικὰς Δυνάμεις ἀλλὰ βλέπουν ότι ὁπωσδήποτε εἶναι ὑποχρεωμένοι να απευθυνθοῦν εις τήν "Υψηλ. Πύλιν και εὐρίσκονται ήδη εγκαταλελειμμένοι ἀπὸ εκείνους τοῦς ὁποίους ἐνόμιζον συμμάχους των. Θά αναλάβῃ τήν ὑπόθεσιν των δια να τοῦς κάμῃ να αισθανθοῦν τήν νησιμακίαν και τήν ἐκδίκησίν του».

"Ὡς εὐσεβάστως, συνεχίζω Λόρδε μου, ότι οἱ Νησιῶται παραπονοῦνται πάντοτε.

α) "Ὅτι αἱ νόμιμοι αρχαί των ἔχουν ἀθαιρέτως πανθῆ.

β) "Ὅτι ἔχουν τεθῆ ὑπὸ στρατιωτικὴν κατοχήν (ὑπὸ στρατιώτας ἀπειθαρχήτους, οἵτινες ἔχουν ἐπιδοθῆ εις λεηλασίαν) συνοδευομένην ἀπὸ πράξεις βίας παρ' ὅλας τās δοθείσας ἐγγυήσεις.

γ) "Ὅτι ἔχουν ληστευθῆ ἀπὸ μίαν σειρὰν νέων καταθλιπτικῶν και παρανόμων φόρων εισπραττομένων χωρὶς να ἐνδιαφέρῃ τοῦς Τούρκους ή κανονικότης οὔτε ἐὰν ὑπάρχουν πόροι.

δ) "Ὅτι, ἀναριθμητοὶ βιαιοπραγίαι, δια τās περισσοτέρας τών ὁποίων ὑπάρχουν λεπτομερεῖς πληροφορίες, ἔχουν προσφάτως συντελεσθῆ και εξακολουθοῦν να διαπράττονται και ότι ὡς προς τοῦς νησιώτας ματαίως ἔχουν ἰκε-

τεύσει ἐπανάρθωσιν καὶ προστασίαν, ἐξαιρέσει μιᾶς περιπτώσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ κυβερνήτης τοῦ γαλλικοῦ πολεμικοῦ πλοίου *Forbin* τὴν ἐξήτησε καὶ ἀθρομήτως ἐνεργῶν τὴν ἐπέτυχε δι' αὐτοὺς διὰ τῆς ἐπιβολῆς δυνάμεως.

Ὡς πρὸς τὴν πρόφασιν τοῦ Ἀαλῆ Πασᾶ «ὅτι ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἔχει ὡς μόνον ἀντικείμενον νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὰς νήσους ἓνα καλύτερον διοικητικὸν σύστημα», ἐκεῖνο ποῦ δύναμαι νὰ πιστοποιήσω εἶναι ὅτι αὕτη ἐρχεται εἰς αὐτόφορον ἀντίφασιν πρὸς τὰ γεγονότα καὶ εἶναι πολὺ θλιβερὰ διὰ νὰ ἀρπάξῃ ἓνα χαμόγελον, ἐξαιρέσει τῶν *Kon Elliott* καὶ *Hammond*, καὶ τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ τῶν προσώπων ἐκείνων ποῦ ἔχουν συμμετάσχει εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς φρασεολογίας αὐτῆς. Τοιμῶ δὲ νὰ δηλώσω μὲ ὄλον τὸ προσήκον σέβας ὅτι δὲν ὑπάρχουν εἰς τὴν Εὐρώπην δύο ἄνθρωποι ὄντις τὰς φρένας, ποῦ νὰ μὴν εἶναι *Τουρκοὶ*, οἱ ὅποιοι νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ φαντασθοῦν ὅτι μὲ τὸ νὰ ἐπιβάλλουν τὸν φόβον οἱ καϊμακάμηδες, οἱ στρατιῶται καὶ οἱ ἐξοχώτατοι Πασάδες πῶς αὐτὸ εἶναι ἓνα μέσον «διασφαλίσεως μιᾶς καλύτερας διοικήσεως», ἐκτὸς ἐὰν αὐτὸς δὲν εἶναι παρὰ εἰς τὸ βασιλείον τῆς *Δαχομέης* ἢ εἰς τὰ περίφημα κράτη τῆς *Νέας Γουϊνέας*.

Ἔχω τὴν τιμὴν κτλ.

Charles Goodwin

18

Ὁ Κορς *Hammond* πρὸς τὸν Κορ Goodwin

Foreign Office 17 Ἰουλίου 1869

Κύριε,

Εἶμαι ἐπιφορτισμένος ἀπὸ τὸν Κόμητα τοῦ *Claredon* νὰ φέρω εἰς γνῶσιν σας, ὅτι θὰ διεξαχθῇ μία ἔρευνα διὰ τὰ παράπονα τῶν *Νησιωτῶν τῶν Σποράδων* τῶν ὁποίων κάμνει μνεῖα ἢ ἀπὸ 11 τρέχοντος ἐπιστολῆ σας.

Εἶμαι κτλ.....

33

Ὁ Κορς *Hammond* πρὸς τὸν Κορ Goodwin

Foreign Office 14 Σεβρίου 1869

Κύριε,

Εἶμαι ἐπιφορτισμένος ἀπὸ τὸν Κόμητα τοῦ *Clarendon* νὰ σᾶς γνωρίσω λήψιν τῶν ἐπιστολῶν σας τῆς 2,7 καὶ 8 Σεπτεμβρίου ἀναφερομένης εἰς πράξεις ἀποδιδόμενας εἰς τὰς *Τουρκικὰς ἀρχὰς τῶν Σποράδων* καὶ νὰ σᾶς κάμω γνωστὸν εἰς ἀπάντησιν, ὅτι ἀντίγραφα τῶν ἐπιστολῶν αὐτῶν θὰ σταλῶσιν εἰς τὸν ἐν *Κωνσταντινουπόλει* πρεσβευτὴν τῆς *Α. Μεγαλειότητος*.

Εἶμαι κτλ.....

Συνεδρίασις Η'

Γενικῆς συνελεύσεως γενομένης ἐν τῷ Δημογεροντικῷ Καταστήματι, παρόντων καὶ τῶν Δημογερόντων τῶν ἐτέρων δύο Δήμων Ἐμπορίου καὶ Νικίων ἀφορώσης τὴν ἀποστολὴν προσώπου μετ' ἀναφορᾶς, πρὸς τὸν Καϊμακὰμ Βέην καὶ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Μ. Παρθεσιάδην, ὅπως συζητηθῆ τὸ περὶ ἀποδείξεως (ἰλιμχαπέρι) ὅπερ ἐδίδετο, πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων, παρὰ τῆς Μουδρίας διὰ τὰ ἐξαγόμενα ἐμπορεύματα τοῦ τόπου καὶ ἀπηλλάττοντο τῆς Δεκάτης καὶ τὴν ὁποίαν σήμερον ὁ Μουδρίας ἡμῶν ἀρνεῖται νὰ δώσῃ ὡς ἔχων ἀνωτέραν διαταγὴν. Διὰ ταῦτα, ἐπειδὴ βλέπονται τὰ προνόμια τῆς Μαχτοῦς τῆς Νήσου μας, ἀπεφασίσθη καὶ ἀποστέλλεται ἀπὸ κοινοῦ ὁ κ. Ι. Φασουλαρίδης ὅπως ἐπιδώσῃ τὰς ἀναφορὰς μας πρὸς τὸν Καϊμακὰμ Βέην καὶ ἐκεῖθεν τὴν πρὸς τὸν Ἐξ. Βαλῆ Πασσάν καθὼς καὶ τὴν πρὸς τὸν κ. Μ. Παρθεσιάδην πληρεξούσιον ἐπιστολὴν μας, μετὰ τοῦ ὁποῖου συνεννοούμενος νὰ ἐνεργήσῃ πρὸς ἄρσιν τοῦ κωλύματος τούτου, ὅπερ βλέπτει ἀρχαιότατον προνόμιον.

Ὁ κ. Ι. Φασουλαρίδης δέχεται μόνον τὰ ἐξοδά του, δηλαδὴ ναῦλον, ἀγώγια ζῶον κτλ., χωρὶς νὰ ἔχη καμμίαν ἀπαίτησιν δι' ἰδιαιτέραν ἀμοιβήν¹.

Νίσυρος 11 Ὀκ/βρίου 1900

Οἱ Δημογερόντες

Π. Δημητρίου

Ν.Ε. Παπαϊωάννου

Μιχαὴλ Β.

Ν.Ι. Μανρομουστάκης

Δ.Μ. Καμπουράκης

Ε.Δ. Μονογεννῆς

Νικ.Δ. Στέλλας

Πασχ. Πασχαλίδης

Οἱ παρόντες καὶ τὰ μέλη

τοῦ Δ. Συμβουλίου

Ν. Κοδριτσός

Πετροῦτσος

Ν. Γενᾶς

Ν. Πετροῦντζος

Συνεδρίασις Ξ'

Σήμερον τὴν 29 Ἀπριλίου 1902 ἐν τῷ Δημογεροντικῷ καταστήματι τοῦ δήμου Μανδράκιον, συνελθόντων τῶν Δημογεροντικῶν μελῶν καθὼς καὶ οἱ Δημογερόντες τῶν χωρίων Ἐμπορίου καὶ Νικίων καὶ συσσκεφθέντων περὶ τῆς διακοινωθείσης ἡμῖν παρὰ τοῦ Μουδρίου Βεξύρ ἐγκυκλίον ὡς καὶ τῶν Ἰλιμχαπερίων ἀπεφασίσθη ὁμοθυμαδὸν καὶ ἐγράφη καὶ παρὰ τῶν τριῶν Δημογεροντιῶν ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Μουδρίην ὅπως δοθῆ εἰκοσαήμερος προθεσμία καὶ συνεννοηθῶμεν μετὰ τὰς μεγαλυτέρας προνομιοῦχους νήσους, ἐπίσης ἀπεφασίσθη ὅπως σταλῆ ἔξεπίτηδες πρόσωπον καὶ συνεννοηθῆ μετὰ τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου καὶ διέλθῃ πρὸς τούτους καὶ συνεννοηθῆ μετὰ τῶν Δημογερον-

1. Βιβλίον Πρακτικῶν Διμαρχίας Νισύρου, σελ. 39.

τιῶν Χάλκης καὶ Σύμης καὶ συμφώνως νὰ πράξωμεν καὶ ἡμεῖς περὶ τῶν ἀπαιτουμένων παρὰ τοῦ Μουδρίου ζητημάτων. Ὅρισθὲν πρόσωπον ὁ κ. Κ. Παρθε-
νιάδης¹.

Οἱ Δημογέροντες

Ι. Φωτιάδης	Ἰωάν. Οἰκονόμος
Β. Τσατσαρώνης	Κων. Δ. Ζωγράφος
Ὁ Ἡγούμενος Κύριλλος	Μ. Χ. Ξανθός
Κωνστ. Παρθενιάδης	Νικ. Δ. Στέλος
Ἰάκωβος Καφετζῆς	Κ. Κοντομανώλης
Γ. Σακελλάριος	Π. Βαρκανῆς

8

Ἀντίγραφον πρακτικοῦ τῆς Συνελεύσεως περὶ τῆς διακοινοθείσης ἡμῖν παρὰ τοῦ Μουδρίου Βεζυρικής διαταγῆς ἐγκυκλίου.

Σήμερον τῇ 12ῃ Μαΐου 1902 γενικῆς συνελεύσεως γενομένης ἐν τῷ Νάρθικῳ τῆς Ἱερᾶς Ἐκκλησίας Ποταμιτίσσης ἀφορώσης τὴν ἀπάντησιν τῆς πρὸς τὴν Μουδιρίαν ἐπιδοθείσης ἐγκυκλίου Υ. Βεζυρικής διαταγῆς ἀναφορικῶς διὰ τὸ κλείσιμον τῶν Δημογεροντικῶν Σφραγίδων ἐντὸς κιβωτίου κ.τ.λ., ὡς καὶ διὰ τὴν παραδοχὴν τοῦ Ἰλμιχαπερίου Τουρκιστὶ γεγραμμένου.

Ἀπεφασίσθη ὅπως οὐδέτερον τούτων γίνῃ δεκτὸν δυνάμει τῶν προνομίων ἅτινα οἱ κατὰ καιρὸν ἔνδοξοι Σεβ. Σουλτάνοι παρέσχον ταῖς προνομιοῦχοις νῆσοις εἰς ἃς ὑπάγεται καὶ ἡ ἡμετέρα.

Οἱ παρόντες

Κ. Παρθενιάδης	Νικολ. Καζαβῆς	Μιχ. Α. Μαβρουδῆ
Νικολ. Οἰκονομίδης	Ἄντων. Γ. Κατσομάτης	Κωνστ. Θεοδώρου
Κ. Τζατσαρώνης	Ἰω. Δ. Γιαννίδης	Ν. Καρβαίνης
Ι. Νικολός	Ν. Σακελλαοῖδης	Γ. Οἰκονομάκης
Παναγ. Νικολάου	Ἰάκ. Κ. Μούρας	Ν. Γ. Πασχάλη
Δημ. Καρακωσταντῆς	Κωνστ. Λεμονῆς	Γεωργ. Ν. Μαγούλη
Ι. Κόκκινος	Γ. Πετροῦντζος	Γεωργ. Πουρῆς
Κωνστ. Α. Κοντοβερός	Κωνστ. Μαστρογιάννης	Ἰωάν. Κ. Μαντούς
Δημ. Ι. Σακλαρῆς	Κων. Ν. Κονταρῆς	Κωνσταντ. Παπάτζος
Κων. Π. Καλίτης	Μιχ. Λυριζῆ	Γρηγ. Γ. Μπροῦζος
Δημ. Τσουλλάτος	Φίλ. Ι. Φιλίππου	Μιχ. Γ. Διακωνικήτα
Ἰωάν. Ν. Νισυριώτου	Ἰάκ. Καφετζῆς	Κωνστ. Πληθός
Ἰω. Ροσσέτης	Ἄντων. Ι. Καρπαθάκης	Κωνστ. Κουλιανού

1. Βιβλίον Πρακτικῶν Δημαρχίας Νισύρου, σελ. 49.

Ἰωάν. Κ. Μούρας	Ι.Γ. Περούλης	Τ.Δ. Σμαράγδας
Ἰωάν. Μ. Μελίνης	Ι.Α. Κουλάκης	Κωνστ. Νικολοῦ
Νικητ. Μαστρογιάννης	Ν. Πετροῦντζος	Ἀντών. Στρίκης
Μιχ.Β. Κυπραίος	Φίλ. Νικολάου	Γ.Ν. Συρριώτου
Ἀναστ. Δ. Παριανός	Ἐμμ. Χατζηγιαννάκη	Ἰω. Ἐμ. Ζαπέτη
Παναγ. Γιαννάκης	Ἀντών. Νικολάου	Ἀντών. Δημητρίου
Ὁδ. Γεωργάκης	Γ. Φιλίππου	Ἰω. Ι. Καζαβή
Νικ. Νικολός	Νικόλ. Λαδερὸς	Κωνστ. Ἐμμ. Σακλαρῆ
Ἀντών. Ἀθανασίου	Δημ. Παριανός	Γεωργ. Νενέ
Κωνστ. Κοικινάκης	Νικολ. Γ. Ὁρφανοῦ	Νικολ. Δ. Μηλᾶ
Γ. Καζαβῆς	Ν. Φασουλαρῆς	Πασχάλης Νικολάου
Ι. Φασουλαρίδης	Νικόλ. Ἀντωνίου	Φίλιππ. Ν. Κιουζέλης
Γεωργ. Τραμπούλης	Κωνστ. Μάβρος	Παναγ. Κ. Μούρας
Κωνστ. Π. Φασουλαρῆς	Ἰω. Ἀντωνίου	Ἐμμ. Νικολάου
Μ. Μπροῦζος	Νικόλ. Καρακωνσταντῆς ¹	

9

Συνεπεία τῆς ὑπὸ ἡμερομηνίαν 25/7/1902 καὶ ὑπ' ἀριθμ. 67 διαταγῆς τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Νομαρχίας διακοινωθείσης παρὰ τοῦ Μουδρίου πρὸς τὸν Ἀρχιερατικὸν Ἐπίτροπον κύριον Κύριλλον καὶ τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον περὶ παύσεως τῶν Δημογερόντων Μανδρακίου Ἰωάννη Φωτιάδη καὶ Βασιλείου Δ. Τσατσαρώνη καὶ ἐκλογῆς νέων ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ, τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον συνελθὼν κοινῇ γνώμῃ ἀπεφῆγατο ὅπως διὰ τοῦ Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου κ. Κυρίλλου Αὐτ. νὰ ἐρωτήσῃ τοὺς λόγους τῆς παύσεως τῶν Δημογερόντων Ἰω. Φωτιάδου καὶ Β. Τσατσαρώνη καὶ εἶτα νὰ προβῆ εἰς ἐνεργείας τῶν δεόντων πρὸς ἀνάδειξιν Δημογερόντων².

Νίσυρος 4 Αὐγούστου 1902

Τὰ μέλη τοῦ Δημοτ. Συμβουλίου

Κωνστ. Παρθεσιάδης
Ἰάκωβος Γ. Καφεζῆς
Γεώργιος Νικολάου
Δημ. Τσατσαρώνης

Ὁ Ἀρχιερατικὸς Ἐπίτροπος
Ἀρχιμανδρίτης Κύριλλος

1. Βιβλίον Πρακτικῶν Δημαρχίας Νισύρου, σελ. 50. Ἐδημοσιεύσαμε τὰ δνόματα τῶν παρευρεθέντων καὶ ὑπογραψάντων τὸ ἀνωτέρω πρακτικὸν, γιὰτι νομίζουμε ὅτι τὰ ἐπίθετα τῶν κατοίκων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἔχουν τὴν ἀξία τους ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς Νισύρου.

2. Ἐνθ. ἀν. σελ. 52.

Ἀπόσπασμα ἀπὸ πρακτικὸν 6 Ἰουνίου 1905

β) Ἐπὶ τῆς ἐπιμόνου ἀπαιτήσεως καὶ πάλιν τῆς Διοικήσεως ὅπως εἰσπράττη καὶ κατὰ τὸ τρέχον ἔτος φόρον ἐκ τῶν αἰγῶν τῆς Μονῆς Σπηλιανῆς ἐγένετο ἀρκετὴ συζήτησις, μεθ' ἣν ἐξ ἀνάγκης ἐνεκρίθη νὰ πληρωθῆ καὶ ἐφέτος ὁ φόρος οὗτος θεωρηθέντος ἀσυμφόρου ἐνάρξεως ἀγῶνος μετὰ τῆς Κυβερνήσεως, ἐπειδὴ δὲ διὰ τῆς πληρωμῆς τοῦ φόρου τούτου θίγεται ἡ ἀσυνδοσία τῆς Ἱερᾶς Μονῆς ἐθεωρήθη προτιμώτερον καὶ ἐνεκρίθη ἡ πώλησις τῶν ζώων τούτων πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ ἐπαχθοῦς τούτου φόρου εἰς τὸ μέλλον, μεθ' ὃ διελύθη ἡ συνεδρίασις.

Τὰ μέλη τοῦ Συμβουλίου
 Μ. Κατσιματίδης
 Ν.Ε. Παπαϊωάννου
 Κ.Ν. Σακλαρῆς
 Ἄρ. Φωτιάδης

Οἱ δημογέροντες
 Ο. Σακελλαρίδης
 Ν. Κωνσταντινίδης

Σήμερον τῇ 20 Δ)βρίου τοῦ 1907 συνελθόντων τῶν Δημογερόντων καὶ τῶν τριῶν δήμων ἐν τῷ Δημογεροντικῷ Καταστήματι τῆς κωμοπόλεως Μανδρακίου εἰς ἕκτακτον συνεδρίασιν ἀφορῶσαν τὰ ἀκόλουθα ζητήματα:

α) Ἐάν κατὰ τὸ Ἄρθρ. Ιον τοῦ Κεφ. Α' εἰς τὸν περὶ ἰδρύσεως Εἰρηνοδικείου Νόμον τὰ συμβούλια τῶν δήμων ἀπαρτίζονται ἐκ τῶν μελῶν τῆς Δημογεροντίας ἢ ἐκ τῶν συμβούλων τῆς Μουδιρίας ὡς δισχυρίζεται ὁ Μουδιρῆς μας καὶ ἔχει ἤδη καταρτίσει Δικαστήριον καὶ δικάζει.

β) Ἐάν ὁ Μουδιρῆς δικαιούται νὰ λαμβάνῃ δικαιώματα ὑπὸ τῶν διὰ πολιτικὰς ὑποθέσεις δικαζομένων ὡς ἤδη πληροφοροῦμεθα ὅτι ἔχει λάβει καὶ γ) Ἐάν τὰ ὀριζόμενα νομίμως διὰ ποινικὰς ὑποθέσεις πρόστιμα ἀνήκουσι τῷ Μουδιρῆ ἢ τῇ Δημογεροντίᾳ τοῦ δήμου εἰς ὃν ὑπάγονται οἱ διάδικοι.

Ἀπεφασίσθη νὰ σταλῆ εἰς Ρόδον ἀπεσταλμένος καὶ τῶν τριῶν δήμων ὁ πρῶτος Δημογέρων Μανδρακίου κ. Ε. Κατσιματίδης ἵνα ἐμφανισθῆ πρὸς τὴν Α. Ἐξοχότητα τὸν πεπνυμένον ἡμῶν Νομάρχην καὶ προφορικῶς ἐξετάσῃ τὰ ζωτικά τούτα ζητήματα τῆς νῆσου μας.

Οἱ Δημογέροντες Μανδρακίου Οἱ Δημογ. Ἐμπορίου Ὁ Δημογ. Νικίαν
 Ἐμμ. Κατσιματίδης Δ. Σύμπληξ Γ. Σακελλαρίδης
 Ἀνδρικόσ Γ. Βροῦζος

Συνεδρίασις 21/2/1908

Συνεπεῖα ὑψηλῆς διαταγῆς τῆς αὐτοῦ Ἐξοχότητος τοῦ Νομάρχου ἡμῶν ὑπ' ἀριθμ. ἀποστελλομένης πρὸς τὸν Μουδιρῆν, δι' ἧς ἐντέλλεται ὅπως

κοινοποίησι, είδοποίησι δὲ τὴν Σ. Δημογεροντίαν ὡς καὶ ἐγένετο, τῆς ὁποίας τὸ ἀναφερόμενον ἀνεγνώσθη ἐν πλήρει συνδεδριάσει ἀναφέρουσα καὶ ἐντέλλουσα τῇ Δημογεροντίᾳ ὅπως διορισθῆ Ἐπιτροπὴ πρὸς εἰσπραξίν τοῦ τοπικοῦ δικαιομάτου («Σκαλιάτικο»), ἣτις ἡ Ἐπιτροπὴ αὕτη θὰ ἐνεργῆ τὴν εἰσπραξίν συμφώνως τοῦ κεκρωμένου Κανονισμοῦ καὶ τοῦ ὁποίου τὴν ἐξόδευσιν καὶ πληρωμὴν θὰ συνεννοῦνται πάντοτε μετὰ τῆς κατὰ καιρὸν Δημογεροντίας καὶ χρησιμοποιεῖ εἰς τὰς κυριωτέρας ἀνάγκας τοῦ τόπου. Ἡ Δημογεροντία δὲ εἰς πλήρη συνεδρίασιν ἐνέκρινε καὶ συνέστησε τὴν ἐν λόγῳ Ἐπιτροπὴν ἀποτελουμένην ἐκ τῶν κ.κ. Ἰωάν. Φωτιάδου, Προέδρου, Β. Τσατσαρώνη, γραμματέως καὶ Ἰακώβου Καφεζῆ, Εἰσπράκτορος, τῆς ὁποίας ἡ διάρκεια τῆς ὑπηρεσίας των θὰ εἶναι ἐπὶ ἐν ἔτος¹.

Οἱ Δημογέροντες
Ε. Κατσιματιδῆς
Ἄνδρ. Βροῦζος

Ὁ Γραμματεὺς
Γ. Σακελλάριος

13

Σήμερον τὴν 12ην μηνὸς Σ|βρίου τοῦ ἔτους 1909 γενικῆς συνελεύσεως γενομένης ἐν τῷ προαυλίῳ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, παρόντων καὶ τῶν τριῶν Δημογεροντιῶν τῆς Νήσου, Μανδρακίου, Ἐμπορίου καὶ Νικίων, ἀφορώσης τὴν ἀποστολὴν πληρεξουσίου ἐκ τῶν τριῶν Δήμων εἰς τὴν Νήσον Πάτινον πρὸς σύσκεψιν καὶ συνεργασίαν μετὰ τῶν πληρεξουσίων καὶ τῶν λοιπῶν νήσων εἰς τὸν κατ' ἀποκοπὴν φόρον ὑποκειμένων ἐξελέγη παμπηφεὶ μετὰ συζήτησιν ὁ κ. Π. Παντελίδης ἰατρός.

Ἀπουσιάζοντος τοῦ κ. Π. Παντελίδου τῆς Συνελεύσεως καὶ ἀμφιβάλλοντες περὶ τῆς παραδοχῆς του, καίτοι ἡ Δημογεροντία Ἐμπορίου ὑπόσχεται νὰ πείσῃ αὐτόν, ἀπεφασίσθη ἐν περιπτώσει ἀρνήσεώς του νὰ ψηφίσῃ μόνη ἡ Δημογεροντία Μανδρακίου ἕτερον κατάλληλον πρόσωπον, ἀντιπροσωπεῦον καὶ τοὺς τρεῖς δήμους².

Μεθ' ὃ λύεται ἡ συνδεδριάσις.

Ἐν Μανδρακίῳ Νισύρου τῇ 12 Σ|βρίου 1909

Οἱ Δημογέροντες Μανδρακίου
Ι. Φωτιάδης
Ι. Γ. Κατσιματιδῆς

Ἐμπορίου
Κ. Περδικάρης
Ζ. Σύμπλης

Νικίων
Δ. Ι. Χαρτοφύλης
Ἐμμ. Μονογενῆς

1. Ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 114.

2. Ἐν ἄνωτ. σελ. 140.

Σήμερον 24/3/1910 συνελθόντων τῶν Δημογερόντων τῶν τριῶν τῆς νήσου μας δῆμων καὶ ἀναγνωσθεῖσων τῶν ἐπιστολῶν τῶν ἐν Κων/λει πληρεξουσίων τῶν Δωδεκανήσων καὶ μετ' ἀκριβῆ ἀκρόασιν πάντων τῶν ἐν αὐτῷ περιλαμβανομένων ἀπαιτοῦν, ὡς καὶ ἐκ τῆς Σ. Δημογεροντίας Σύμης ἕτερα ἐπιστολὴ διὰ τὰς δύο τελευταίας διμηγίας ἀνάλογον τῆς νήσου μας, 20/φρ. 18 διὰ τὰ ὁποῖα παρακαλοῦν ἡμᾶς νὰ ἐπισπεύσωμεν τὴν ἀποστολὴν αὐτῶν.

Συσκέψεως δὲ γενομένης ἀπεφασίσθη παμψηφεί ὅπως ἐξαποστείλωμεν τὸ ποσὸν αὐτὸ πρὸς τὴν Δημογεροντίαν Σύμης καταβάλλουσα ἐκάστη Δημογεροντία τὸ ἀνάλογον τῆς Κοινότητος αὐτῆς, δι' ἃ καὶ ὑπογράφεται καὶ παρὰ τῶν τριῶν Δημογεροντιῶν καὶ διελύθη ἡ συνεδρίασις¹.

Οἱ Δημογέροντες Ἐμπορίου
Ζ. Ζαφειρόπουλος
Α. Βλαχάκης

ἽΟ Γραμ. Ἰωάν. Πατούρης
Οἱ Δημοτ. Σύμβουλοι

Οἱ Δημογέροντες Νικίων
Σταῦρος Χαρτοφύλης
Φώτιος Παπα Μιχαήλ

ἽΟ Γραμ. Κωστής Παπαμιχαήλ
Οἱ Δημ. Μανδρακίον
Γεώργ. Ν. Βαγιάτης
ἽΗλ. Κατσιμματίδης

Συνεδρίασις 5/12/1910

Τῇ προσκλήσει τοῦ Λαοῦ παρὰ τοῦ Προεδρίου τῆς Δημογεροντίας εἰς γενικὴν συνεδρίασιν ἐν τῷ Γραφείῳ τῆς Δημογεροντίας εἰς ἣν προσήλθον πολλοὶ ἐκ τῶν ἐγκρίτων πολιτῶν, ἐτέθη τὸ ζήτημα περὶ τοῦ στρατιωτικοῦ λεγομένου φόρου, τὸν ὁποῖον ἡ Σ. ἡμῶν Κυβέρνησις ἀφήρесе ἐκ τοῦ κατ' ἀποκοπὴν πληρωνωμένου τῆς ἡμετέρας νήσου φόρου ἐὰν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἡμετέρου Δήμου (δηλ. ἡ Δημογεροντία) ἀφαιρέσῃ εἰς ἓνα ἕκαστον τῶν πολιτῶν ἀνάλογον ποσὸν τοῦ τοιοῦτου φόρου ἢ νὰ γίνῃ ἐξακολουθήσει τῆς τακτικῆς πληρωμῆς συμφώνως τοῦ φορολογικοῦ βιβλίου. Ἡ συνέλευσις συσκεφθεῖσα περὶ τούτου ἀπεφασίσθη ὅπως πληρώνη ἕκαστος τὸν κατὰ τὸ φορολογικὸν βιβλίου κεκατονισμένον φόρον πρὸς ἐξοικονόμησιν τῶν διαφορῶν ἀναγκῶν τῆς ἡμετέρας κοινότητος, χωρὶς καὶ νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ δωρούμενον παρὰ τῆς Κυβερνήσεως ἡμῖν τοιοῦτον ποσὸν εἶναι ἰδιαίτερος Κυβερνητικὸς φόρος, ἀλλὰ κυρίως Κοινοτικός. Ἐπιφυλασσομένης ὅμως τῆς ἡμετέρας Κοινότητος νὰ ἐπιστρέφῃ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τοὺς φόρους τούτου ἐν καιρῷ δέοντι².

Οἱ παρόντες

1. Ἔνθ. ἄνωτ. σελ. 153.

2. Ἔνθ. ἄνωτ. σελ. 166.

Σήμερον τῇ 16 τοῦ μηνὸς Ἀπριλίου 1911 εἰς ἑκτακτον συνεδρίασιν συνελθούσης τῆς Δημογεροντίας μετὰ τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου ἀφορῶσαν τὴν ἀπάντησιν τῆς πρὸς τὸν Μουδίου ἐπιστολῆς δι' ἧς ἀπαιτεῖ τὴν καταμέτρησιν τῶν ἐπὶ τῆς νήσου ἡμῶν ἐνδικοιτομένων αἰγοπροβάτων μετ' ὄριμον σκέψιν καὶ συζήτησιν ἐδόθη ἡ ἀκόλουθος ἀπάντησις:

Ἐντιμε Μουδίου Νισύρου

Ἐ ν τ α ὄ θ α

Ἐπειδὴ καὶ ἡ ἡμετέρα νῆσος συγκαταριθμεῖται μεταξὺ τῶν προνομιοῦχων 12 νήσων, ὧν τὰ προνόμια ἡ Σ. Κυβέρνησις ἀναγνωρίζει ἀδυνατοῦμεν νὰ δηλώσωμεν ὑμῖν τὰ ἐπὶ τῆς νήσου μας ἐνδικοιτώμενα ζῶα¹.

Οἱ Δημοτικοὶ Σύμβουλοι

Ι. Φασουλαρίδης

Σταυρινὸς Κέντρης

Γ. Βαγιάτης

Ν. Καμπανίδης

Η. Κατσιματίδης

Οἱ Δημογέροντες

Ε. Κατσιματίδης

Ἰάκωβος Γ. Καφετζῆς

Συνεδρίασις Η' (7/11/1911)

Προσκληθέντων πάντων τῶν μελῶν τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου καὶ προσελθόντων αὐτῶν ἐκτὸς τοῦ κ. Ἡλ. Κατσιματίδου, δηλώσαντος προφορικῶς παραίτησιν, ἀπελογήθη τὸ πρῶτον ὁ κ. Γ. Βαγιάτης διὰ τὴν εἰς Ρόδον ἀποστολὴν του, καταλήξας ὅτι ἡ Α. Ἐξοχότης ὅπου ἐπαρουσιάσθη τοῦ ἐδήλωσε τελευταῖον ὅτι θὰ φροντίσῃ περὶ τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ Μουδίου. Κατόπιν ὁ Πρόεδρος κ. Ι. Καφετζῆς ἀφηγήθη λεπτομερῶς τὰς βασιάνους ἃς ὑπέστη μετὰ τῶν δύο συμβούλων κ. Σταυρ. Παπακέντρη καὶ Ν. Καμπανίδου ἐν τῇ φυλακῇ Κῶ, εἰς ἣν ὠδηγήθησαν διαταγῇ τοῦ Καϊμακάμη Κῶ ἀρνηθέντος νὰ ὑπογράψῃ τὰ χαρτιά ἐκ Κῶ σταλέντα τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ ἐδῶ νυμφευθέντος Ν. Κουμπανίου τὴν θυγατέρα Μ. Κονταρῆ καὶ ἀπεφασίσθη παμψηφεί ἡ δημοσίευσίς τῶν τοιούτων παρανομῶν τοῦ Καϊμακάμη εἰς τὸν «Τηλέγραφον» Κων/λεως καὶ εἰς «Ἀρμονίαν»².

Συνεδρίασις 6/3/1912

Ἀ π ὅ σ π α σ μ α. Ἀνεγνώσθη ἐπιστολὴ τοῦ Μουδίου φέρουσα ἀρ. 201 καὶ ἡμερ. 19 παρελθόντος δι' ἧς ἐδηλοῦντο τῇ Δημογεροντίᾳ τινὰ τοῦ Λιμε-

1. Ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 174.

2. Ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 181.

νάρχου ἀντιβαίνοντα πρὸς τὰ προνόμιά μας. Μετ' ὠρίμου ὁμως σκέψεως ἐγένετο αὐτῷ γραπτῶς ἡ δέουσα ἀπάντησις συμφώνως πρὸς ἐκείνην ἣν ἡ προκατόχος Δημογεροντία κατὰ τὴν 18 παρελθόντος Ἰουνίου ἐπέδωκε τῷ Λιμενάρχῃ ὅστις ἀπήτει καὶ τότε τὴν ἐφαρμογὴν παρομοίας φύσεως ζητήματος¹.

19

Ἀπόσπασμα Πρακτικοῦ 18/3/1912

Ἀποφασίζεται νὰ γίνῃ παρὰστασις ἐκ τῆς Διοικήσεως τῆς Σ. Κυβερνήσεως πρὸς ἄρσιν ἐκ τῆς νήσου μας τοῦ Λιμενάρχου, διότι ἡ ὑπαρξίς αὐτοῦ ἐνταῦθα καὶ αἱ ἐνέργειαι του θεωρεῖται παρὰβασις τῶν προνομίων μας.

20

Πρὸς τὴν Αὐτοῦ ἐνδοξότητα, τὸν Καϊμακάμην Σύμης κλπ.

Ἐνδοξότατε,

Μετὰ σεβασμοῦ ὑποβάλλομεν τῇ Ὑμ. Ἐνδ. κατ' ἐντολὴν τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου τὰ ἀκόλουθα:

Κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου τρέχοντος ἔτους, τηλεγραφικὴ διαταγὴ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν, διέταξε τὴν ἀδυστηρὰν τήρησιν τοῦ καθεστῶτος τῶν νήσων καὶ ἀποφυγὴν παντὸς νεωτερισμοῦ καὶ πάσης ἐνοχλήσεως τῶν κατοίκων αὐτῶν.

Παρὰ τὴν ὑψηλὴν ὁμως ταύτην διαταγὴν, διεπράχθησαν ἔκτοτε ἐνταῦθα ἐκ μέρους τῶν ὑπαλλήλων αἱ ἐξῆς ὑπερβασίαι, αἵτινες οὐχὶ μόνον τὸ καθεστῶς παραβαίνουσιν ἀλλὰ καὶ τὸ προνομιακὸν σύστημα τοῦ τόπου ἄρδην ἀνατρέπουσι καὶ

α) Τὸ ἐνταῦθα Τελωνεῖον ἤρξατο ἀπαιτοῦν τελωνειακὸν δασμὸν ἀπὸ τὰ εἰσαγόμενα φάρμακα τοῦ μοναδικοῦ ἐνταῦθα φαρμακείου, τὸ ὁποῖον παρέχει δωρεὰν φάρμακα εἰς τοὺς κατοίκους, εἰς τοὺς ὑπαλλήλους τῆς Κυβερνήσεως, στρατιώτας καὶ χωροφύλακας καὶ ὅπως ἄλλωστε τὴν ἀσυδοσίαν τοῦ ἐντελῶς οὐχὶ μόνον ἐκ τοῦ καθεστῶτος τῆς νήσου, ἀλλὰ ἐκ σαφοῦς τοῦ νόμου διατάξεως (ἀριθμ. 3 τοῦ νόμου ἀσυδοσίας Τελωνεῖου) καὶ ἤρκεσθη μὲν τὸ ἐνταῦθα Τελωνεῖον νὰ λαμβάνῃ εἰς παρακαταθήκην ἀνάλογον ποσὸν διὰ τελωνειακὸν δασμὸν τῶν ἀναφερομένων φαρμάκων ἐπιστρεπτέον ἅμα ὡς ἤθελε φθάσει Κυβερνητικὴ ἄδεια ἀναγνωρίζουσα καὶ ἐγγράφως ὡς φιλανθρωπικὸν καθίδρυμα τὸ εἰρημένον φαρμακεῖον, τὴν ὁποῖαν ἄλλωστε ἄδειαν ἡ Διοίκησις ὑπεσχέθη νὰ προκαλέσῃ ἀλλὰ μετὰ πάροδον ἱκανοῦ καιροῦ, μὴ ἐκδοθείσης τοιαύ-

1. Ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 188.

της άδειας τὸ Τελωνεῖον κατεχώρησεν εἰς εἰσόδημα τελωνειακὸν ὄλας τὰς μέχρι τοῦδε μετρηθείσας αὐτῷ παρακαταθήκας.

Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἡ Δημογεοργητρία ἡμῶν δὲν σκέπτεται νὰ ἐξακολουθήσῃ παρὰ τὸ καθεστῶς, πληρώνουσα τελωνειακὸν δασμὸν μέχρι τοῦδε μὴ ὑφιστάμενον, ἔστω καὶ ὑπὸ τύπον παρακαταθήκης μεταβαλλομένης ἐντὸς ὀλίγου εἰς εἰσόδημα τελωνειακὸν διὰ τὰ φάρμακα τῶν κατοίκων τὰ ὁποῖα καὶ αὐτὸς ὁ νόμος ἀπαλλάσσει.

Καὶ ἡ συνέπεια ἐκ τῶν προτέρων εἶναι γνωστή. Τὸ μοναδικὸν ἐνταῦθα φαρμακεῖον θὰ μείνῃ χωρὶς φάρμακα, ὁ δὲ λαὸς θὰ ἀφελῆ εἰς τὴν φροντίδα τῆς Σ. Κυβερνήσεως.

β) Δυνάμει τῆς σειρᾶς τῶν Ὑ. Ἀδτ. Φιρμανίων τῶν καταχωρούντων τὸ προνομιακὸν τῆς νήσου καθεστῶς, πληρώνουσα αὕτη τὸ ὄρισμένον ποσὸν εἰς τὸ ὁποῖον περιλαμβάνονται κατ' ἀποκοπὴν πάντες οἱ φόροι τῶν κατοίκων, ἔμεινεν ὑφ' ὄλας τὰς ἀπόψεις ἐλευθέρα. Οὕτω ὄλα τὰ ἐξ Εὐρώπης εἰσαγόμενα ἐμπορεύματα δι' ἐπιτοπίαν κατανάλωσιν δὲν ὑπεβάλλοντο εἰς πληρωμὴν τελωνειακοῦ δασμοῦ. Ὅτε δὲ ἐγκατεστάθη τὸ τελωνεῖον κατὰ τὸ ἔτος 1873 εἰσεπράττετο τελωνειακὸς δασμὸς 80/ο ὑφ' ὄλων τῶν ἐν Σύμῃ εἰσαγομένων ἐμπορευμάτων τῶν τε δι' ἐπιτοπίαν κατανάλωσιν καὶ τῶν διὰ μετακόμισιν, ἅτινα ἔδει νὰ μένωσι ἀτελεῖ, κατόπιν δὲ ἀντὶ τῶν (3) τριῶν ἐκ τῶν 80/ο ὠρίσθη νὰ δίδεται ποσὸν γρ. 2387 κατ' ἔτος ἐκ τῶν εἰσπράξεων τοῦ Τελωνείου Σύμης εἰς τὴν ἡμετέραν κοινότητα, πρὸς τὴν ὁποῖαν καὶ ἐπληρώνοντο κατ' ἔτος τακτικώτατα ὡς ἀπόδειξις τῆς ἀσυδοσίας τὴν ὁποῖαν εἶχε ἐπὶ τῶν ἐξ Εὐρώπης δι' ἐπιτοπίαν κατανάλωσιν εἰσαγομένων ἐμπορευμάτων. Πρὸ τινων δὲ ἐτῶν ἐζητήθη νὰ ὑποβληθῆ τὸ ποσὸν τοῦτο εἰς ἔκπτωσιν κατὰ 150/ο. Κατόπιν ἐνεργειῶν τῆς ἡμετέρας κοινότητος ἀνεστάλη ἡ τοιαύτη ἔκπτωσις καὶ ἐξηκολούθησεν ἡ πληρωμὴ κατ' ἔτος ὀλοκλήρου τοῦ ποσοῦ τακτικῶς. Ἄλλ' ἀτυχῶς ἀπὸ δύο ἐτῶν τὸ Τελωνεῖον ἀρνεῖται νὰ πληρώσῃ τὸ ποσὸν τοῦτο, οὕτω δὲ ἡ Κοινότης ὄχι μόνον ζημιοῦται αὐτό, ἀλλὰ στερεῖται καὶ τῆς ἀποδείξεως μιᾶς τῶν ἀτελειῶν τῆς.

γ) Ζητεῖται ἀπὸ τῆς 27 Ἰουλίου ἡ ἐφαρμογὴ τῆς Τουρκικῆς γλώσσης εἰς ὄλας τὰς εἰς τὸ ἐνταῦθα Πρωτοδικεῖον ἐπιτιδομένας ἀγωγάς, αἰτήσεις, μηνύσεις καὶ λοιπὰ δικόγραφα, ἅτινα μέχρι τοῦδε συνετάττοντο καὶ ἐπεδίδοντο Ἑλληνιστί, ἥτοι εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν κατοίκων τῆς νήσου ἡμῶν, οἵτινες ἀγνοοῦσιν ἐντελῶς τὴν Τουρκικὴν, ὡς ἐπίσης ἀγνοοῦσιν αὐτὴν οἱ δικασταὶ καὶ ὡς ἐκ τούτου οὐδεμία διαδικασία εἶναι δυνατόν νὰ διεξαχθῆ εἰς τὴν Τουρκικὴν, ὥστε θὰ ἐπέλθῃ πλήρης δικαιοστάσιον, οὕτινος αἱ συνέπειαι θὰ εἶναι δεινὰ καὶ ἀνυπολόγιστα.

Ἐνδοξότατε,

Αἱ τοιαῦται παραβάσεις κατὰ τοῦ προνομιακοῦ καθεστῶτος τῆς νήσου

ἡμῶν ἐλόπησαν μεγάλως ἅπαντας τοὺς κατοίκους καὶ ἐπειδὴ ἡ Ὑμ. Ἐνδ. εἶναι τεταγμένη φρουρὸς τοῦ καθεστῶτος καὶ ἐκ τούτου ὑποβάλλομεν αὐτῇ εὐσεβᾶστως τὰ ἀνωτέρω καὶ παρακαλοῦμεν αὐτὴν νὰ ὑποδείξῃ τὰς συνεπείας εἰς τοὺς ἀνωτέρω, ὅπως ἐγκρίνη, καθότι ἡ νῆσος ἡμῶν διέρχεται σοβαρὰν κρίσιν ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης μεταναστεύσεως τῶν πλείστων νέων εἰς Ἀμερικὴν καὶ Ἀφρικὴν.

Διατελοῦντες μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ

Ἐν Σύμῃ τῇ 9 Ἀυγούστου 1911

Οἱ Δημογέροντες
(ΤΣ) Ν. Μαυρίκιος
(ΤΣ) Π. Κλαδάκης
Ὁ Γραμ. Δ. Χαβγριαῶς¹.

21

Συνεδρίασις τῆς 24 Ἀπριλίου 1912

Συνεπεία τῶν ἐπελθόντων καὶ εἰς τὴν νῆσον μας κατὰ τὴν πρωτὴν τῆς σήμερον Ἰταλικῶν πλοίων συνῆλθεν ἡ Δημογεροντία μετὰ τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου εἰς συνεδρίασιν καὶ μετὰ τὴν δῆλωσιν τῶν διαταγῶν ἡ ἔλαβεν ὁ κ. Πρόεδρος παρὰ τοῦ Ἰταλικοῦ Ναυάρχου ὅπως ἐπιτηρῇ τὴν τάξιν καὶ ἐκτελῇ τὴν νόμιμον Διοίκησιν τῆς νήσου μέχρι νεωτέρας διαταγῆς, συνεσκέφθη ἡ ὀλομέλεια τοῦ Δημογεροντικοῦ Συμβουλίου καὶ ἀπεφάσισεν ὅπως διορισθῶσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος δύο ἀστυφύλακες, οἵτινες νὰ ἐπαρτυποῦν διὰ τὴν προφύλαξιν τοῦ τόπου καὶ ἐπιτήρησιν τῆς τάξεως. Ταῦτα ἐδηλώθησαν γραπτῶς καὶ τοῖς Δημογέρονσι τῶν ἄλλων Δήμων καὶ διελύθη ἡ συνεδρίασις.

Οἱ Δημοτικοὶ Σύμβουλοι
Ν. Γενᾶς
Ι. Φασουλαρίδης
Ι. Φωτιάδης
Ν. Μ. Ζαπέτης

Οἱ Δημογέροντες
Γ. Βαγιάτης
Ι. Γ. Κατσιματίδης

1 Νισυριακὰ Χρονικά, τεῦχος 21, σελ. 27. «Ἱστορικὰ ἔγγραφα Νισύρου».

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ Π. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ

Τὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ γράμματα πού θὰ ἀκολουθήσουν εἶναι, ὅπως ἔχει γραφῆ στὸ κείμενο τῆς μελέτης, τοῦ Ποθητοῦ Νικολαΐδη, ἀντιπροσώπου τῆς Πάτμου στὴ Κωνσταντινούπολη. Μερικὰ ἀπὸ τὰ γράμματα αὐτὰ ὑπογράφουν καὶ οἱ Μαζαράκης καὶ Νατάλης Πάγκαλος, ἀντιπρόσωποι καὶ αὐτοὶ μέχρι τῆς 22/2/1835. Ἐκτοτε ὁ Π. Νικολαΐδης ὑπογράφει μόνος εἴτε κάτω ἀπὸ τὸν τίτλο τοῦ Γενικοῦ Πληρεξουσίου τῆς Πάτμου καὶ Ἀστυπалаίας ἢ ὁ πατριώτης, ὁ πληρεξούσιος, ὁ συμπολίτης σας.

Τὰ γράμματα ἀπευθύνονται στὴ Δημαρχία Πάτμου καὶ τὰ πρωτότυπα τοὺς εὐρίσκονται στὰ ἀρχεῖα τῆς ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου.

Ὁ Π. Νικολαΐδης, ἀπόφοιτος τῆς περίφημης Πατριάδου Σχολῆς, διεκρίνετο γιὰ τὴ μόρφωση καὶ γλωσσομάθειά του. Τὰ προσόντα αὐτὰ τὸν ἔφεραν ἐπικεφαλῆς τῆς ἀντιπροσωπείας τῶν νησιωτῶν στὴν Πόλι, πού εἶχε σὰν ἀποστολὴ τὴ ρύθμιση τοῦ καθεστῶτος τῶν Δωδεκανήσων, θέμα πού προέκυψε ὅταν μετὰ τὴν ὑπογραφή τοῦ Πρωτοκόλλου τοῦ Λονδίνου (1830) τὰ νησιά ἔμειναν ἔξω τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπικράτειας.

Ἀπὸ τὸ πλήρες κείμενο τῶν γραμμάτων φαίνεται πὼς ὁ Νικολαΐδης ἦτο ἐπιφορτισμένος, ἐκτὸς τῆς ἐθνικῆς ἀποστολῆς, καὶ μὲ τὴν παρακολούθηση καὶ διεκπεραίωση τῶν διαφόρων ζητημάτων τῆς ἱερᾶς Μονῆς καὶ τῆς Δημαρχίας. Κάθε γράμμα του πρὶν νὰ τελειώσει περιλαμβάνει τὰ διεθνῆ νέα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Περιοριστήκαμε μόνο στὴ δημοσίευση τῶν τεμαχίων ἐκείνων πού ἔχουν σχέση μὲ τὸ θέμα τῶν Προνομίων. Οἱ πληροφορίες πού μᾶς δίνει γιὰ τίς διαφορὰς φάσεις τῶν διαπραγματεύσεων μὲ τὴν Ὑψηλὴ Πύλη εἶναι πολὺτιμες καὶ φωτίζουν, ἀπὸ πρῶτο χέρι, τὰ γεγονότα πού τόσο σημαντικὰ στάθηκαν γιὰ νὰ ἀποκτήσουν τὸ προνομιακὸ καθεστῶς τὰ νησιά μας.

Ὁ Π. Νικολαΐδης ὑπῆρξε ἓνας τίμιος πατριώτης, γεμᾶτος θάρρος καὶ μαχητικότητά. Δὲν παραλείπει νὰ νοθετεῖ τοὺς συμπατριῶτες του πού ἔμειναν στὸ νησί, νὰ τοὺς ἐμφυχῶνει καὶ νὰ τοὺς συνιστᾷ νὰ σταθοῦν σταθεροὶ καὶ ἀνυποχώρητοι ἔναντι τῶν Τούρκων. Οἱ ἀπειλὲς τῶν Τούρκων κατὰ τὴ διάρκειά τῶν διαπραγματεύσεων δὲν εἶχανε πάνω σ' αὐτὸν καμιά ἐπίδραση. Πί-

στευε καὶ ἐπέμενε πὼς οἱ Τοῦρκοι χωρὶς τῆ συγκατάθεση τῶν νησιωτῶν δὲν θὰ τολμοῦσαν νὰ ἐπιβάλλουν τὸ ὁποιοδήποτε καθεστῶς στὰ νησιά.

Θὰ εἶμι εὐτυχῆς ἂν ἡ παροῦσα μελέτη, συντείνει στὸ νὰ δοθεῖ στὸν Π. Νικολαΐδη ἡ θέση ποὺ δίκαια τοῦ ἀνήκει στὴν ἱστορία τῶν ἀγῶνων τῶν νησιῶν μας.

1

Πρὸς τὴν ἔντιμον Δημαρχίαν τῆς Νήσου Πάτμου

Ἐν Κων/πόλει τῇ 31ῃ Αὐγούστου 1834

Καὶ ἀπὸ τὴν Χίον Σᾶς ἔγραφα τὸ ἐκεῖ φθάσιμόν μας. Διὰ τῆς παρουσίας μου σᾶς γνωστοποιῶ ὅτι ἐφθάσαμεν εὐτυχῶς ἐνταῦθα εἰς τὰς 13 τοῦ ἡδὴ παύοντος Αὐγούστου, ὑποφέροντες ὄχι ὀλίγον αἰτία τῶν ἐναντίων ἀνέμων. Μεθ' ἡμέρας δύο τοῦ φθάσιμού μας μοὶ ἐνεχειρίσθη ἡ ὑπὸ τὰς 2 τοῦ λήγοντος Αὐγούστου ἐπιστολή σας, ἐσώκλειστον ἔχουσα γραφὴν τοῦ Μπέη πρὸς τὴν αὐτοῦ ὑψηλότητα. Εἶδον τὰ γραφόμενά σας περὶ τῶν ὄσων σᾶς ἔγραψε κατ' ἐμοῦ ὁ Μπέης σπρωχθεὶς ἀπὸ τὸν Μπαρμακζήν καὶ Καστελοριζιώτην, διότι ἐφάνην ἐναντίος εἰς τὰ διανοήματα καὶ σκοπούς των καὶ ἠθέλησαν δι' αὐτοῦ τοῦ μέσου, νὰ μὲ συκοφαντήσουν ἐπινοήσαντες τὰ ὅσα ἠδύνατο νὰ ἐπινοήσουν κακεντρεχεῖς ἄνθρωποι καὶ προδόται, ὅποιοι εἶναι αὐτοί, καθὼς δὲν λανθάνει τοῦτο, οὔτε τοὺς Σαμίους οὔτε τοὺς Πατμίους. Ἐγὼ Κύριοι! εἶναι γνωστόν, ὅτι εἰς τὸ διάστημα τῶν τεσσάρων ἡμερῶν διετρίψαμεν εἰς Σάμον, δὲν ἤσυχασα στιγμὴν περιφερόμενος εἰς τὰ χωρία μὲ τὴν καῦσιν τοῦ ἡλίου, διὰ ν' ἀνταμώσω τὸν διοικητὴν καὶ τὸν Μπέην¹, νὰ λάβω τ' ἀναγκαῖα ἔγγραφα καὶ δὲν εἶχα καιρὸν οὔτε νὰ πῶ νερόν, ὄχι νὰ διεγείρω ἀνθρώπους ν' ἀναχωροῦν καὶ εἰς τί τάχα ἠδύνατο ν' ἀποβλέψῃ μία τοιαύτη διαγωγή γενομένη ἐκ μέρους μου. Ἴσως νὰ λάβω κανένα ἀξίωμα ἢ δῶρον ἀπὸ τὸν Βασιλέα τῆς Ἑλλάδος; ἢ ν' ἀντιποιηθῶ τὰ πράγματα τῶν φυγάδων; καὶ ἐπειδὴ τοιαῦται διαθέσεις δὲν ὑπάρχουν εἰς ἐμέ. Ἄρα οἱ συκοφάνται μου εἶναι ψεῦσται. Ἐπρεπεν ἂν ἦσαν ἀληθινοὶ ἐν ᾧ ἤμην ἔτι εἰς Σάμον, νὰ μοῦ παραστήσουν τοὺς μάρτυρας κατ' ἔμπροσθεν τῶν ὁποίων εἶπον αὐτὰς τὰς σπερμολογίας, τῶν ὁποίων τὸ εἶδος δὲν ἐξηγοῦν, ἢ ἀρσενικοὶ εἶναι, ἢ θηλυκοί. Ὡν ἔτι εἰς Χίον ἔμαθον ἀπὸ τοὺς Καλυμναίους προεστούς, τὰ ὅσα ἐκινήθησαν μετὰ τὴν φυγὴν μου οἱ διαληφθέντες, καὶ ἀμέσως ἐπῆγα καὶ ἐδῆξα ἕνα Χόζαν καὶ ἔγραφα τοῦ Μπέη μίαν γραφὴν τουρκικὴν, δικαιολογούμενος διὰ τὸν χαρακτήρα μου, τὴν ὁποίαν καὶ ἔστειλα τῆς γυναικὸς του εἰς τὸν Τζισμέν, ἥτις νομίζω, ὅτι τοῦ ἔγραψεν ὑπερ

1. Πρόκειται περὶ τοῦ ναυάρχου Χασάν Μπέη, ποὺ κάλεσε τοὺς Νησιῶτες στὴ Σάμο νὰ πᾶνε νὰ δηλώσουν ὑποταγὴν πρὸ Σουλτάνου.

ἐμοῦ λέγουσα πρὸς αὐτὸν εἰς τὴν γραφὴν μου. Μ' ὄλα ταῦτα ἔλαβα εὐχαρίστησιν, ὅτι ἐγνωρίσατε τὴν ἀθωότητά μου, καὶ ἐγράψατε ἀναλόγως, χωρὶς νὰ ὑποχωρήσητε εἰς τὰς θελήσεις τοῦ Μπαρμακζή καὶ Καστελοριζιώτου καὶ ἐνταυτῷ διεφυλάξατε τὸν χαρακτῆρα τῆς πατρίδος, ὡς πρὸς τὴν ἐλευθεριότητα τῆς ἐκλογῆς μὴν' ἀφήσαντες νὰ κρέματαὶ ἀπὸ δυναστείας ἐξωτερικῆς, «ἄλλως», ἂν ἠθέλατε ὑπενώσῃ εἰς τὰς ἀθαιρέτους προσταγὰς τοῦ Μπέη, ἡμῖν ἔτοιμος, ν' ἀκούσω τὴν φωνὴν τῆς Πατρίδος ἐπαναστρέφων εἰς τὰ ἴδια καὶ ἀποφεύγων τὸν ἀνιστάμενον κίνδυνον τῆς πανώλους, τὸν ὅποιον ἤδη φιλοτιμούμενος, καὶ οὐδὲν λογιζόμενος διὰ χάριν τῆς Πατρίδος. Τὸ δὲ κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ Μπαρμακζή καὶ Καστελοριζιώτου, νὰ ἦμαι ἀπαράδεκτος ὡς τολμηρὸς ἀπὸ τὰ πολιτικὰ τῆς Πάτμου (διότι δὲν συμφέρω εἰς τοὺς σκοποὺς των) κατὰ τοῦτο ἔχω πολλὴν εὐχαρίστησιν, καὶ ἂν ἦτον τρόπος νὰ τὸ ἔκαμναν καὶ μετὰ Χάτι Βασιλικόν¹, ἠθέλα τὸς γνωρίσῃ αἰωνίως τὴν χάριν, διότι ἐπρονόησαν τὴν σωτηρίαν καὶ ἡσυχίαν μου, χωρὶς ἐγὼ νὰ τὸ αἰσθάνωμαι. Μ' ὄλον ὅτι οἱ ἀναφερόμενοι ἐρέθισαν τὸν Μπέην, διὰ νὰ γράψῃ νὰ μὴν γνωρισθῶ, ἢ ὑψηλότης του ἐγνώρισε τὴν κακοτροπίαν των, καὶ δὲν ἔδωκε τὴν παραμικρὰν ἀκρόασιν εἰς τὰς συκοφαντίας των, ἀλλὰ χωρὶς νὰ μοῦ δείξῃ σημεῖα ψυχρότητος μετὰ παρεδέχθη ὡς πληρεξούσιον, κατὰ τὰ ὁποῖα εἶχον εἰς χεῖράς μου ἔγγραφα ὁμολογήσας τὸν εὐμετάρρεπτον χαρακτῆρα τῶν κρατούντων καὶ τὸ ἔτοιμον αὐτῶν εἰς τὰς διαβολὰς, μὴ διακρινόντων τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ τὸ ψεῦδος, καὶ τὴν ἀρετὴν ἀπὸ τὴν κακίαν.

² Ἀναφερόμενος δέ, ὡς πρὸς τὰς ὑποθέσεις τῆς ἀποστολῆς μας, σᾶς λέγω ὅτι ἐπαρησιόσθημεν εἰς τὸν Ρεῖζ ἐφέντην. Μᾶς ὑπεδέχθη μετ' εὐμένειαν — μᾶς εἶπεν αὐτὰς τὰς λέξεις «ὅτι τὸ ἔκαμα πολὺ χάρι, ὅτι ἤλθετε, ὅποιοι προστρέχει εἰς τὸ ἔλεος τῆς Βασιλείας δὲν ἀποτυγχάνει». Ἡμεῖς ἐξ ἀμοιβῆς τοῦ εἶπομεν «ὅτι ἡ θεία Πρόνοια νὰ στερεοῖ τὸ ὕψος τῆς Μεγαλειότητός του, διὰ νὰ ἔχωσιν καταφύγιον οἱ δυστυχεῖς, καὶ ὅτι ὁ πτωχὸς ραγιαῖς τῆς Πατρίδος μας μᾶς ἀπέστειλε, διὰ νὰ παρησιάσωμεν, τὸ ὕψος του, τὸ ἀρτζιχάλι² του, πιστεῦων ἀδιστακτως, ὅτι δὲν θέλει ἀποτύχει τῆς εὐσπλαγχνίας τῆς Μεγαλειότητός του». Ἡ ὑπερτάτη ἐξοχότης του ὁ Ρεῖζ³ ἐφέντης ἔλαβε τὰς ἀναφορὰς τῶν Νήσων καὶ διέταξε νὰ μεταφραστοῦν εἰς τὸ τουρκικόν. Ἐπομένως ἔγιναν τρεῖς συνελύσεις τοῦ Διβανίου, περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου καὶ ὕστερον ἀπὸ διαφόρους φιλονεικίας καὶ ἀντιστάσεις τοῦ Ταῖρ-Πασᾶ ὑπερίσχυσε τὸ Μινιστέριον, καὶ κατάνοησιν τῆς Μεγαλειότητός του, ἔμειναν συννηνωμένα μετὰ τὸ Πριγκιπᾶτον τῆς Σάμου, αἱ ἐφεξῆς Νῆσοι «Πάτμος, Λέρος,

1. Χάτι βασιλικόν = Αὐτοκρατορικὸν διάταγμα.

2. Ἀρτζιχάλι = ἀναφορά.

3. Ρεῖζ ἐφέντης = ὁ τότε ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Τουρκίας.

Κάλυμνος, Ἀστυπалаία καὶ Ἰκαρία). Ἦτον καὶ πληρεξούσιος τῆς Νισύρου, πλὴν δὲν ἠμπόρεσε νὰ εἰσαχθῆ ὡς κάτω τῆς Κῶ, ὡς ἔδωκεν ὁμως ἡ ὑψηλότης του χρηστὰς ἐλπίδας, ὅτι ἀκολουθῶς θέλει ἐνεργηθῆ καὶ δι' αὐτούς, ὅταν ἔλθουν καὶ οἱ πληρεξούσιοι τῆς Τήλου, Χάλκης, Καρπάθου, Κάσου καὶ Σύμης. Εἰς δέκα ἡμέρας ἐκδίδεται τὸ Βασιλικὸν Χάτι, ἀπὸ τὸ ὁποῖον θέλει λάβῃ κάθε Νῆσος Κόπιαν ἐπικυρωμένην, διὰ νὰ τὴν φυλάττῃ εἰς ἔνδειξιν τοῦ Νέου Πολιτεύματός της.

Ἀκολουθῶς βάλλοντες τὴν βάσιν τῶν πραγμάτων θέλομεν διενεργήσῃ καὶ τὰς ἄλλας ὑποθέσεις μὲ τὸν χαρακτῆρα τοῦ Περιγικιάτου.

.....

Μὲ λύπην μας σὰς ἀναγγέλλομεν, ὅτι πρὸ τινων ἡμερῶν διὰ διαβολῆς ἐνὸς κακεντρεχοῦς ὑποκειμένου εἰς τὴν Πόρταν, ἐξώσθη ὁ φιλογενῆς καὶ πεπαιδευμένος Πατριάρχης Κωνσταντίας ὁ Σιναΐτης καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐμβῆκεν ὁ πρῶν Τορνόβου, ἄνθρωπος χωρὶς Παιδείαν καὶ Ἰδέας ἀναλόγους τοῦ βαθμοῦ, τὸν ὁποῖον παρ' ἀξίαν ἐπεθύμησε. Ἡ τοιαύτη ἀπροσδόκητος ἀλλαγὴ προὔξενῃσεν αἰσθητὴν λύπην εἰς τοὺς ὁμογενεῖς μας καὶ αὐτοὺς τοὺς ἄλλοεθνεῖς καὶ ἔδωκεν ὀπισθοπόρῃσιν εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου, τὰς ὁποίας εἵχομεν βαλμένας εἰς δρόμον, καὶ τώρα χρειάζεται ἐκ νέου, νὰ τὰς ἀρχίσωμεν πάλιν.

Ἐγχειρίσαμεν καὶ τὴν πρὸς τὸν Κύριον Μανουῖσον Φωτόλῃν ἐπιστολήν σας, ὅστις καὶ σὰς ἀσπάζεταιται.

Ἐλπίζομεν διὰ τῆς συνεργείας τῶν ἐφόρων τῆς Πατρίδος ν' ἀποπερατώσωμεν τὰς ἐμπιστευθείσας μας ὑποθέσεις κατ' εὐχὴν τῶν Πατριωτῶν.

Ἡ Πανώλης ἐξακολουθεῖ κάμνουσα θραῦσιν μεγάλην εἰς τοὺς Ἑβραίους καὶ Τούρκους. Ὀλιγωτέρα εἰς τοὺς Γραικοὺς καὶ Ἀρμενίους καὶ ὁ Θεολόγος νὰ βοηθήσῃ καὶ ἡμῶν, ὅπου περιφερόμεθα καθημέραν εἰς τὸν Πασᾶ Καπουσι καὶ εἰς ἄλλα Κονάκια διὰ τὰς κοινὰς ὑποθέσεις.

ἀσπαζόμενοι σας πατριωτικῶς μένομεν
Οἱ πληρεξούσιοι

Ἡ. Μαζαράκης. Π. Νικολαΐδης
Νατάλης Πάγκαλος

Υ.Γ. Ὁ Περιγικὴ καταγίνεται ὥστε ἡ πολιτικὴ αὕτη μόρφωσις νὰ ὑπογραφῆ διὰ τοῦ Πρωτοκόλου καὶ ἀπὸ τοὺς Πρόσβεις διὰ νὰ εἶναι ἀδιάσειστος εἰς κάθε μεταβολὴν διοικήσεως.

Πρὸς τὴν Δημαρχίαν τῆς Νήσου Πάτμου

Μὲ τὸν Καπετὰν Γιακουμῆ Τζητζηλιάνον σᾶς ἐγράψαμεν δύο γραφάς μας λέγοντές σας τὰ ὅσα ὁ τότε καιρὸς ἀπήτηι. Ἐν τῇ παρουσίᾳ μας δέ, ἦτις μὲ τὸν κύρ Νικόλαον Λινάρδον σᾶς ἔρχεται, σᾶς λέγομεν, ὅτι κατὰ δυστυχίαν ἐγινεν ὁ Σουκιούρμπεης δύο τουγιῶν Πασᾶς, ἦτοι τοῦ Μεντεσεῖ Μουλῶν, Μαρμαρᾶ καὶ Ρόδου, καὶ ζητεῖ ἐπιμόνως νὰ λάβῃ καὶ τὰ Νησιᾶ, ὄχι μόνον ἐκεῖνα, ὅπου ἦτον εἰς τὴν Ρόδον τὸ πάλαι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἰδικὰ μας.

Ἡμεῖς μαθόντες ἀπροσδοκῆτως τὴν τοιαύτην εἶδησιν, δὲν ἐλλείψαμεν νὰ ὑπάγωμεν ὅλοι οἱ πληρεξούσιοι ἐκ συμφώνου εἰς τὸν Πρίγκιπα, λέγοντές του, ὅτι προτιμοῦμεν νὰ μετοικίσωμεν εἰς ἄλλην γῆν παρὰ νὰ δεχθοῦμεν τοιοῦτον δυνάστην ἐπὶ κεφαλῆς μας.

Ἐπετράπη εἰς τὸν Πρίγκιπα τοῦ νὰ ἐρωτήσῃ τὴν γνώμην μας, περὶ τοῦ ἄνωθεν προβλήματος, ὅστις καὶ μᾶς προσκάλεσε σήμερον καὶ τοῦ ἀπεκρίθημεν ὁμοφώνως, ὅτι δὲν στέργομεν, καὶ ὅτι ἡ πληρεξουσιότης μας εἶναι περιορισμένη, καὶ ὅτι ἄλλο ἀπὸ τὰ γραμμένα μας δὲν ἤξεύρομεν, οὔτε γνωρίζομεν.

Ἐπροβλήθη, τοῦ νὰ πληρῶνομεν κατὰ τὸ παλαιόν, καὶ νὰ ἔχωμεν ἀγᾶν Τοῦρκον κάθε Νησι καὶ αὐτὸ τὸ ἀπορρίψαμεν, διότι γνωρίζομεν ὅτι θέλει γίνον ἀπειραι καταχρήσεις καὶ ἐπιμένομεν ἀνευδότης, εἰς τὴν συνένωσιν τοῦ Πριγκιπάτου. Εἴμεθα ὅλοι ὀρκωμένοι νὰ ἀντιπαλαίσωμεν μέχρι τελευταίας ἀναπνοῆς, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὸν σκοπὸν μας, νὰ μᾶς συγχωροῦν οἱ μεταγενέστεροι.

Μὴν στοχάζεσθε φίλοι Πατριῶται! ὅτι εἶναι ἀπλοῦν τὸ πρᾶγμα. Εἶναι ἀνυπέρβλητοι δυσκολίαι, τὰς ὁποίας θὰ ἐξομαλίσωμεν. Μ' ὅλα ταῦτα εἴμεθα εὐέλπιδες (ἐν ᾧ ζητοῦν καὶ ἐρωτοῦν τὴν γνώμην μας, καὶ δὲν τὸ κάμνον ὄρφιλαν) ὅτι θέλομεν ἐπιτύχει διὰ τῆς συνεργείας τῶν ἐφόρων τῆς Πατρίδος μας.

Ἴσως τινὲς εἰποῦν, ὅτι τάχα, πῶς μᾶς ἔγραψαν, ὅτι ἦτον σχεδὸν τελειωμένα, καὶ τώρα ἀκούομεν ἄλλα. Εἰς τοῦτο ἀποκρινόμενοι λέγομεν, ὅτι οὔτε ὁ ἴδιος ὁ Πρίγκιψ δὲν ἤξευρε τὸ τί διανοεῖτο τὸ Μινιστέριον καὶ μὲ λύπην του ἤκουσεν ἐν τοιοῦτον, καὶ ἀναλόγως ὅπου μᾶς ἔλεγεν ἔτι σᾶς ἐγράψαμεν. Ἄν ἦτον Εὐρωπαϊκῆ Κυβέρνησις ἠμποροῦσέ τινας νὰ ζητᾶ τακτικὰ πράγματα.

Μὴν λυπήσθε ὁμως, καὶ ὡς ἀνωτέρω σᾶς εἶπομεν, ἐλπίζομεν νὰ ὑπερβῶμεν κάθε δυσκολίαν ἔχοντες συμπράκτορα καὶ τὴν ὑψηλότητά του. Αἱ σκέψεις μας μὲ τοὺς ἄλλους πληρεξουσίους εἶναι ἀδιάκοποι, καταγινόμενοι εἰς τὴν εὐρεσιν τοῦ τρόπου, δι' οὗ θέλομεν φθάσει αἰσίως εἰς τὸν σκοπὸν μας, καὶ εἴθε μὲ ἀκόλουθόν μας νὰ σᾶς χαροποιήσωμεν τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ἐφέσεών μας.

Εἶναι περιττόν, νὰ σᾶς ἐλεεινολογηθῶμεν τὴν λυπηρὰν θέσιν μας καὶ τὰς στενοχωρίας τὰς ὁποίας δοκιμάζομεν. Τοῦτο δόνασθε νὰ τὸ πληροφορηθῆτε ἀπὸ τοὺς ἐρχομένους αὐτόθι Πατριώτας μας. Ὡστόσοσον εἴμεθα ἀποφασί-

σμένοι, νὰ ὑποφέρωμεν μυριάκις τόσα, μόνον καὶ μόνον ν' ἀκούσωμεν τὴν ἐδῶ γνησίαν τῶν Πατριωτῶν μας, δικαιοῦντες οὕτω τὰς εὐχὰς των.

Ἐν τοσούτῳ ἀσπαζόμενοι σας πατριωτικῶς μένομεν

Οἱ πληρεξούσιοι

Π. Νικολαΐδης

Νατάλης Πάγκαλος

Ἐν Κωνσταντινῶν τῇ 16 Νοεμβρίου 1834.

Υ. Γ. Ἐπειδὴ καὶ οἱ Λέριοι Πληρεξούσιοι δὲν ἐπρόφθασαν νὰ γράψουν εἰς τὸν τόπον τους, μᾶς παρεκάλεσαν νὰ σᾶς γράψωμεν νὰ εἰδοποιήσετε τοὺς Πατριώτας των περὶ τῶν τρεχόντων καὶ εἰ δυνατόν νὰ τοὺς στείλετε Κόπιαν τῆς παρουσίας διὰ νὰ ἰδοῦν ἐν παραγράφῳ τὰ ὅσα ἀκολουθοῦν πρὸς πληροφορίαν τους.

Οἱ ἡμέτεροι

3

Πρὸς τὴν ἔντιμον Δημαρχίαν τῆς Νήσου Πάτμου

Προηγουμένως σᾶς ἐπενεχόμεθα τὸ νέον ἔτος ὑγιᾶς μὲ σειρὰν πολλῶν ἀγαθῶν καταθυμίῶν. Ἐπομένως σᾶς βεβαιοῦμεν τὴν προλαβοῦσάν μας μὲ τὸν Καραβοκώρη Κωνσταντῖνον Διμοιράρη, τὴν ὁποίαν ἐλπίζομεν, νὰ ἐλάβετε ἐν καιρῷ, ἡμεῖς δὲ μ' ὄλον ὅτι δὲν λείπουν νὰ ἐρχονται εὐκαιρία ἀπὸ αὐτοῦ, δὲν ἐλάβομεν, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἤλθομεν ἐδῶ κανένα σας γράμμα, ἐκτὸς ἐκεῖνο, ὅπου μᾶς ἐγράψατε διὰ τὴν καταδρομὴν τοῦ κυρίου Καστελοριζιώτου, καὶ ἀποροῦμεν τὴν τοιαύτην σας σιωπὴν. Ἡμεῖς ὅμως καὶ ἂν δὲν μᾶς γράφατε τὰ χρέη μας δὲν τ' ἀμελοῦμεν, καὶ κατὰ τοῦτο ἄς εἰσθε βέβαιοι.

Προλαβόντως σᾶς εἶχομεν εἰπεῖ, ὅτι ὁ Σουγκιούρμπεης ἔγεινε Πασᾶς τῆς Ρόδου καὶ ἐξήτει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του καὶ τὰ Νησιά μας. Ὁ Χασάμπεης ἐξ ἄλλου μέρους ζητᾷ νὰ γίνῃ Πασᾶς τῆς Χίου καὶ νὰ λάβῃ καὶ τὰ Νησιά.

Ἡμεῖς λοιπὸν διὰ νὰ ἀποφύγωμεν τοὺς δύο αὐτοὺς ἀντιζήλους ἐπροστρέξαμεν μὲ ἔγγραφον ἀναφορὰν μας εἰς τὸν ὑψηλότατον Χαλῆλ Πασᾶν, γαμβρὸν τῆς αὐτοῦ Μεγαλειότητος τοῦ Σουλτάνου καὶ διὰ νὰ τὸν ἰντερεσεσώρωμεν εἰς τὴν ὑπόθεσιν ἐκλέξαμεν γενικὸν διοικητὴν τῶν δώδεκα Νήσων τὸν εὐγενέστατον Κύριον Γιάνκον Μουσσοῦρον πρῶτον ἀδελφὸν τοῦ ἐν Σάμῳ Κυρίου Κωνσταντῆ Μουσσοῦρου, ὅστις ὦν διερχομὸς τοῦ ὑψηλοτάτου Χαλῆλ Πασᾶ ἔχει ὄλην τὴν παρορησίαν καὶ ἔκαμε νὰ γίνῃ δεκτὴ ἡ ἀναφορὰ μας, εἰς τρόπον ὅτι διετάχθη ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης νὰ τὴν κάμῃ τακίρα¹ εἰς τὴν

1. Τακίρα = γραπτῶς.

Πόρταν, συνεργούντος εἰς τοῦτο καὶ τοῦ κυρίου Παναγιωτάκη Κομήσου.

Ἐχοντας μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὴν Πόρταν, διὸ καὶ ἐλπίζομεν εἰς τὴν θέσιν ὅπου εὐρίσκεται σήμερον ἡ ὑπόθεσις μας, νὰ λάβῃ αἴσιον τέλος, μὲ ὄφελος τῆς φίλης Πατρίδος. Ὁ ἐκλεχθεὶς διοικητὴς θέλει ἔχει πόρον τὰ Ναυτηλιακὰ ἔγγραφα καὶ τὰς ποινάς, τὰ δὲ δέκατα καὶ τελώνεια μένουσιν εἰς τὸ Κοινόν. Ἐὰν διὰ τῆς θείας Προνοίας καὶ τῆς συνεργείας τῶν ἐφόρων μας λάβῃ τὸ πρῶγμα καλὴν ἔκβασιν, ἡ Νῆσος μας θέλει ἀναδειχθῆ Μητροπόλις τῆς συμπολιτείας ταύτης, καὶ θέλει ἔχει πολλὰ συμφέροντα. Ἴσως ἀποτελεσθῆ καὶ Πριγκιπᾶτον ὁμοίον τῆς Σάμου. Ἡμεῖς, φίλοι Πατριῶται, ὑπερμαχοῦμεν τοὺς συμπερωτέρους καὶ καλλιωτέρους τρόπους διὰ νὰ ἴδῃ ὁ λαὸς τῆς Πατρίδος ἀνεσιν, ζῶν ὑπὸ τὴν αἰγίδα ἀγαθῶν Νόμων. Ἐὰν ἠθέλαμεν νὰ συγκατανεύσωμεν εἰς τὰς θελήσεις τῶν Τούρκων, εἴμεθα πρὸ καιροῦ αὐτοῦ. Ἀλλὰ τί τὸ ὄφελος; Διὰ νὰ μὴ στεναχωρηθῶμεν, καὶ διὰ νὰ μὴ ἀγρυπνήσωμεν νὰ ὑποδουλώσωμεν τόσον λαόν; Ἀπαγε, θέλομεν ἀντιτείνει εἰς τὴν ὑστέραν στιγμὴν, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὸν σκοπὸν μας ἐκρίζουσιντες τὴν τυραννίαν καὶ ἀντιεσάγοντες τὴν ποθητὴν ἐλευθερίαν, ἣτις παράγει τὰ σπάνια Πνεύματα τοῦ αἰῶνος καὶ κάμνει ἀγαθοὺς καὶ φιλοπάτριδας τοὺς πολίτας.

Ἴδετε, ὅτι πάσχομεν νὰ ἐκβάλλωμεν τοὺς πασσάλους ἰσχυροτέροις πασσάλοις. Ἄν δὲ συμπέσῃ (τὸ ὁποῖον δὲν στοχαζόμεθα) καὶ ὁ Σουκιὸρ Πασᾶς ἤθελε στείλῃ κανένα μπουγιουρδὶ¹ προσκαλῶν σας νὰ ὑπάγετε εἰς προσκύνησίν του, εἰπεῖτε του ὅτι ἔχετε πληρεξουσίους ἀπεσταλμένους εἰς Κωνσταντινὴν καὶ ὅτι ἐπιστρέφοντας θέλει σᾶς γνωστοποιηθῆ πῶς εἴσθε ὑποκείμενοι, καὶ οὕτως τὸν ἀποβάλλετε, χωρὶς νὰ δώσητε τὴν παραμικρὰν ὑποχρέωσιν οὔτε νὰ ποτηθῆτε εἰς τὸ παντελές.

Τὰ ὅσα σᾶς γράφομεν ἐν συνόλῳ περὶ τῆς θέσεως τῶν πραγμάτων τῶν Νήσων γράφατε καὶ εἰς Λέρον, Κάλυμνον καὶ Σύμην, διότι δὲν ἐπρόφθασαν οἱ πληρεξούσιοι τῶν νὰ γράψουν μὲ τὴν παροῦσαν εὐκαιρίαν τοῦ Καπετὰν Κώνστα Γαλάνη.

Ἐν τοσοῦτῳ ἀσπαζόμενοί σας πατριωτικῶς μένομεν

Οἱ πληρεξούσιοι

Ἡ. Μαζαράκης

Π. Νικολαΐδης

Νατάλης Πάγκαλος

Ἐν Κωνσταντινῇ τῇ 9 Ἰανουαρίου 1835

1. Μπουγιουρδὶ = διαταγή.

Πρὸς τὴν ἔντιμον Δημαρχίαν τῆς Νήσου Πάτμου

*Ἐχομεν ὑπ' ὄψιν τὰς δύο τιμίας σας γεγραμμένας ἀπὸ τὰς 17 Ἰανουαρίου καὶ 11 Φεβρουαρίου, ὁποῦ χθὲς διὰ τοῦ Καπετᾶν Παύλου Κεφαλιανοῦ ἐλάβομεν, χαίροντες προηγουμένως τὰ αἴσια τῆς υἰείας σας.

Ἐξοχώτατος Μπεϊζανδὲς Τηλέμαχος Χαντζερλῆς μᾶς ἐπαρησίασε τρεῖς ὁμολογίας, χρέος τῆς Κοινότητός μας εἰς τὸν ποτὲ Καπὶ Κεχαγιᾶν μας Χάτμανον Ζαμπακόν, ἐξ ὧν μία εἶναι ἐπ' ὀνόματι τῆς συζύγου του διὰ γρ. 1000 = Κεφάλαιον καὶ δύο ἑτέρας ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἰδίου Ζαμπακοῦ, ἡ μὲν μία εἰς τὰ 1817, ἀπὸ γρ. 1313 = Κεφάλαιον, ἡ δὲ ἑτέρα ἀπὸ γρ. 2500, τῶν ὁποίων μᾶς ἐζήτησε τὴν ἐξαργύρωσιν καὶ τοῦ εἶπομεν, ὅτι αὐτὰ τ' ἄσπρα ἐμβάσθησαν τῷ ποτὲ Καπὶ Κεχαγιᾶ μας μὲ πολίτζαν τοῦ κυρίου Θεοδώρου Ξένου εἰς βάρους τοῦ ἀδελφοῦ του κῆρ Ἰωάννου, καὶ ὅτι εἰσέτι εὐρίσκονται ἐμπλεγμένα αὐτὰ τὰ γρόσια ἐπάνω τους.

Λέγει, ὅτι ἐγὼ ἀπὸ αὐτὰ δὲν θέλω νὰ ἤξεύρω καὶ ἀγροικηθῆτε μὲ αὐτούς. Εἰς ἀπάντησιν τοῦ εἶπομεν, ὅτι ἐὰν δὲν ἴδωμεν τὴν τύχην τῆς Πατρίδος μας καὶ νὰ βάλλωμεν εἰς τάξιν τὰ πράγματα, δὲν ἠμποροῦμεν νὰ πληρώσωμεν καὶ οὕτω φαίνεται, ὅτι λαμβάνει ὑπομονήν. Προσέτι μᾶς ζητᾷ ἓνα λογαριασμὸν ἀπὸ γρ. 3067 — ὅτι ἐπλήρωσεν ὁ Καπὶ Κεχαγιᾶς εἰς 1820 — διὰ τὴν Μακτοῦ τῆς Νήσου μας καὶ περιπλέον γρ. 1000 = διὰ τὰ μελάχιχα καὶ βαστᾶ τοὺς αὐτοὺς λογαριασμοὺς ὑπογεγραμμένους, ὅτι ἐλήφθησαν ἀπὸ τὸν ποτὲ Νικόλαον Μουρούζην δραγομάνον τοῦ στόλου. Ἡμεῖς δὲ τοῦ εἶπομεν ἐν ἀποκρίσει, ὅτι αὐτὰ εἶναι πληρωμένα καὶ ἐὰν δὲν ἦσαν ἔπρεπε νὰ ἔχη ὁμολογίας, καθὼς ἔχει καὶ τ' ἄλλα. Κυττάξατε λοιπὸν νὰ εὐρῆτε εἰς τὴν Μάναν τὸν λογαριασμὸν καὶ τὴν ἀνταπόκρισίν του μὲ τὸ Κοινόν, νὰ μᾶς στείλετε τὰ ἀντίγραφα ἐσφραγισμένα νὰ τοῦ τὰ παρησιάσωμεν νὰ τὸν ἐβγάλωμεν ἀπὸ τὴν ἰδέαν τῶν αὐτῶν λόγων τοὺς ὁποίους προτεντέρει ὡς μετρητά.

Περὶ δὲ τῆς ἐδῶ ὑποθέσεώς μας σᾶς λέγομεν, ὅτι τὸ σχέδιον σᾶς ἐκθέσαμεν μὲ τὴν προλαβοῦσαν μας διὰ τὸν διερμηνέα τοῦ Χαλλῆλ Πασᾶ, ὑπαγορευθὲν ὡς σωτήριον ἀπὸ τὸν Κύριον Ξένον καὶ ἄλλους ἐδῶ Πατριώτας, δὲν τὸ βλέπομεν ζωηρὸν καὶ ἀγκαλὰ ὁ Κύριος Γιάνκος Μουσσουῖρος, νὰ μᾶς ἀγγέλλῃ ἀγαθὰς ἐλπίδας, πλὴν δὲν τὰς βλέπομεν πραγματοποιουμένας καὶ φειδόμεθα τὸν καιρὸν ὁποῦ ἐχάσαμεν. Τοῦτ' ὁμοῦ τὸ ἠκολουθήσαμεν, διὰ νὰ μὴν σᾶς γράφον διὰ μᾶς ἔδειχναν δρόμους σωτηρίας καὶ δὲν τοὺς ἐνεργούσαμεν. Ἡ αὐτὴ ὑπόθεσις μας ἐπεφορτίσθη εἰς τὸν Ἐμὴν Ἐφέντην τοῦ Δοβλέτ Καγιασι τοῦ ἀδελφοῦ, διὰ νὰ κόψῃ τὴν Μακτοῦ μας, πρὸς ὃν καὶ ἐπαρησιάσθημεν χθὲς καὶ μᾶς εἶπε, ὅτι θέλει μᾶς ξεμπερδέψῃ ὀγρήγορα ν' ἀναχωρήσωμεν. Ἐπειδὴ

ὄμως καὶ ὁ Σουκιούρ πασῶς δώσας καταγραφὴν τῶν δοσιμάτων τῶν Νήσων ἐπεφόρτισεν ἀπὸ ὅλα τὸ Νησί μας περισσότερον μὲ γρ. 15173, προσθέτων γκεμησί¹ καὶ ἄλλα καταχρηστικὰ κονδήλια καὶ μὲ τὸ νὰ μὴν δίδουν οἱ Τοῦρκοι πίστιν εἰς τὸν λογαριασμὸν ἐπαρρησιάσαμεν ὅτι ἐπληρώναμεν ἀπὸ γρ. 3607, διὰ τοῦτ' εἶναι ἐπάναγκες νὰ μᾶξ στείλετε τὰ μπουγιουρδιά τοῦ Καπιετὰν Πασᾶ τῶν 1818, τῶν 1819 καὶ 1820, διὰ νὰ δώσωμεν τῆς Πόρτας νὰ γνωρίσῃ τ' ἀληθινὰ δοσίματά μας. Πρὸς τοῦτοις νὰ μᾶς στείλετε τὰ γράμματα τοῦ Χασάμπεη καὶ τοὺς διοργανισμοὺς τοῦ Πολιτεύματος, πὸν μᾶς ἔδωκεν ὅταν ἐπήγαμεν εἰς Σάμον διὰ νὰ τὰ παρρησιάσωμεν, ὅτι μ' αὐτὰς τὰς ὑποσχέσεις τοῦ Χασάμπεη ἐπροσκυρήσαμεν. Αὐτὰ θέλετε τὰ στείλει εἰς Σμύρνην τοῦ κυρίου Μάκρη, διὰ νὰ μᾶς τὰ στείλῃ, μὲ τὸ βαπόρι, νὰ μᾶς ἔλθουν γρήγορα ὡς χρέσιμα τῆς ὑποθέσεώς μας.

Εἰς τὴν Σύμην ἐπῆγεν ὁ Σουκιούρ Πασᾶς καὶ τὸν ἔβαλαν εἰς τὴν καραντίναν. Ἐζήτησε μερικὸς προεστὸς γνωρίμους του νὰ ὑπάγουν νὰ τὸν ἀνταμώσουν, πλὴν ὁ λαὸς δὲν τοὺς ἄφισε. Ἐζήτησε δέκα καίτια νὰ μετακομίσουν τὸ χαρέμι του, δὲν τοῦ ἐδόθησαν, διότι τὸ ἔκαμε μὲ τρόπον νὰ βάλλῃ ἀνθρώπους εἰς τὸ χέρι. Τὸ ἴδιον ἔκαμε καὶ ἡ Τῆλος ὁποῦ ἐπῆγεν ἐκεῖ. Οἱ Συμαῖοι ἔδειξαν χαρακτῆρα καὶ ἔστειλαν καὶ ἀναφορὰν διὰ Σμύρνης μὲ 300 ὑπογραφάς. Οἱ Καλόμνιοι, καίτοι μακρυσμένοι, ἐπῆγαν μέρος ὡς μανθάνομεν καὶ τὸν ἐπροσκύνησαν, καὶ εἶναι διαπαρισμένοι καὶ ἂν κάμουν κἀνένα κίνημα θὰ σκλαβώσουν τὴν πατρίδα των. Μὴν λείψετε νὰ κάμετε καὶ ἐκ μέρους τῶν κατοίκων τῆς Νήσου μας μιὰν ἀναφορὰν πρὸς τὸν Σουλτάνον, διαλαμβάνουσαν ὅτι παρακαλεῖται τὸ ὄψος του νὰ χάρισῃ καὶ εἰς ἡμᾶς τὰ ἐλέη ὁποῦ Βασιλικῶς ἐχάρισε πρὸς τοὺς Σαμίους. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο εἶναι ἀπαρέσκον εἰς τὸ Δοβλέτι, νὰ γίνῃ τὸ ἔλεος κἂν νὰ τοῦ πληρώνομεν εἰς Κωνσταντῖνον εἰς βασιλικὸν θησαυροφυλάκιον καὶ ὄχι εἰς κἀνένα ὄντζάκι. Ἔστω εἰς εἰδησίᾳ σας, ὅτι ὁ ταρσανᾶς² δὲν ἔχει πλέον Νησιά, οὔτε εἰσοδήματα ὡς τὸ πρῶτον ἀλλ' εἶναι τῆς Βασιλείας καὶ τὰ ἔσοδά του καὶ τὰ ἔξοδά του. Μὴν στοχασθῆτε ὅτι θὰ ὑπενδώσωμεν ποτὲ διὰ κἀνένα λόγον, οὔτε εἰς τὸ κεφάλαιον τὸ περὶ ὑποταγῆς εἰς Ρόδον, οὔτε εἰς τὴν ποσότητα τῶν δοσιμάτων, ἀλλὰ θέλομεν ἀνθέξει ἕως νὰ φθάσωμεν εἰς τὸν σκοπὸν μας ζητοῦντες πάντοτε τοὺς καλλιωτέρους καὶ συμφερωτέρους τρόπους.

Οἱ Πληρεξούσιοι τῆς Ἀστυπάλαιας ἄφισαν εἰς τὸν Νικολαΐδην μας τὸ Πληρεξούσιον τῆς Νήσου των, γράψατε καὶ εἰς Ἰκαρίαν νὰ τῷ στείλουν καὶ ἐκεῖνοι τὸ ἰδικόν των, διὰ νὰ ἐνεργήσῃ καὶ δι' αὐτούς, καθὼς καὶ διὰ τοὺς Ἀστυπάλαιας. Τὸν λόγον ὁποῦ ζητεῖ τὸ πληρεξούσιον τῆς Ἰκαρίας θέλει σᾶς

1. Γκεμησί = πλοῖον· προφανῶς ἀφορᾷ δικαίωματα ἐπὶ τῶν πλοίων.
2. Ταρσανᾶς = ναύσταθμος.

τὸ εἰπῆ ὁ Κύριος Νατάλης Πάγκαλος κομιστῆς τῆς παρουσίας, ὅστις καὶ ἀπεφάσισε νὰ μισέψῃ δι' αὐτοῦ ἓνα μὲν διὰ νὰ μὴν ἀκολουθοῦν ἔξοδα, ἄλλο δὲ διότι ἔπασχε ἡ ὑγεία του.

Καὶ ἡ τοῦ Μοναστηρίου ὑπόθεσις νεκροῦται κατὰ τὸ παρόν, ἐὰν δὲν γνωρισθῆ ἡ τύχη τῆς πατρίδος, οὔτε τὸ Συγγίλιον δὲν ἀνανεώθη. Διὰ τοὺς λόγους γράφει εἰς τοὺς πατέρας ὁ Κύρ Παῖσιος, οὔτε ἡ ἄδεια τοῦ ταξειδίου, τῆς γεωργίας δὲν ἐβγήκε μὲ τὸ νὰ ζητῆ ὁ Πατριάρχης ἄδειαν Μοναστηριακὴν.

Θέλομεν δοκιμάσει τὴν ὑπόθεσιν τὴν κοινὴν καὶ διὰ τῶν ἐνταῦθα Πρέσβεων τῶν Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης, ὁ Νικολαΐδης μας δὲν ἔλλειψε νὰ ὑπάγῃ δις εἰς τὸν Πρέσβην τῆς Ἑλλάδος, ὅστις τὸν ἐσυμβούλευσε νὰ προστρέξῃ εἰς τὸν Μινίστρον τῆς Ρωσσίας καὶ Γαλλίας καὶ δὲν θέλει λείπει νὰ ὑπάγῃ καὶ εἰς αὐτούς, ἐπειδὴ φαίνεται νὰ ὑποκρύπτωνται λόγοι ἀνωτέρας θεωρίας ἄγνωστοι εἰς ἡμᾶς. Κάθε μέτρον τὸ ὁποῖον ἡμπορεῖ νὰ φαβορίζῃ τὴν ὑπόθεσίν μας δὲν θέλομεν τὸ παραβλέπει.

Ἐπειδὴ καὶ πρὸ καιροῦ μᾶς ἔλλειψαν τὰ ἔξοδά μας, ἐδανείσθημεν ἀπὸ τὸν ὑψηλότετον Πρίγκιπα κύριον Στέφανον Βογοριδίην εἰς δύο ράτας γρόσια 1625 καὶ τοῦ ἐδώσαμεν ὁμολογίαν ἐπ' ὀνόματι τῶν δύο Κοινοτήτων πληρωτέαν εἰς τὰ τέλη Μαΐου ἐλευσομένου ἄνευ τόκου. Ἀπὸ Πατριώτας μας δὲν ἐλάβομεν τὸ παραμικρόν, οὔτε κἂν τοὺς ἐζητήσαμεν, ἐπειδὴ καὶ κατὰ τὸν λόγον μᾶς εἶπε ὁ πρῶην ἡγούμενος κύρ Γρηγόριος τοῦ νὰ ζητήσωμεν ἀπὸ τὸν κύρ Ποθητὸν Συνετόν, ὅταν μᾶς λείψουν τὰ ἔξοδα μας, τοῦ τ' ἀναφέρωμεν καὶ μᾶς εἶπεν ὅτι δὲν εἶναι εἰς καιρόν, ἡ τοιαύτη ἀπόκρισις του μᾶς ἔκαμε νὰ λάβωμεν μέτρα καὶ διὰ τοὺς ἄλλους νὰ μὴν τοὺς ζητήσωμεν, διὰ νὰ μὴν ἀκούσωμεν μεγάλο «ἄχι».

.....
Ταῦτα ἐν τωσῶδε καὶ ἀσπαζόμενοί σας πατριωτικῶς μένομεν

Ἐν Κωνσταντίνῃ τῇ 11 Φεβρουαρίου 1835

Οἱ Πληρεξούσιοι
Ποθητὸς Νικολαΐδης
Νατάλης Πάγκαλος

Υ.Γ. Εἴμεθα εἰς τὰς 23 τοῦ τρέχοντος Φεβρουαρίου καὶ σᾶς προσθέτω, ὅτι χθὲς ἐπήγαμεν ὅλοι οἱ Πληρεξούσιοι εἰς τὸν Ἐμὴν Ἐφέντη καὶ μᾶς ἀπεκρίθη, ὅτι νὰ κάμωμεν ἀρτζιχάλι ἐκθέτοντες τὴν γνώμην τοῦ λαοῦ, καὶ ὅτι κατὰ τὴν ζήτησίν μας θέλει γίνε. Φαίνεται, ὅτι τὰ πράγματα ἄλλαξαν μορφήν καὶ καθὼς φαίνεται ὑπάγει ἡ ὑπόθεσις νὰ τελειώσῃ κατὰ τὸ πρῶτον σχέδιον τῆς Σάμου, διότι ὁ Πρίγκιψ ἐφιλοτιμήθη καὶ ἔκαμε οὐκ ὀλίγα καὶ εἶθε μὲ ἀκόλουθόν μου νὰ σᾶς εἴπω πραγματοποιημένον τὸ αὐτὸ σχέδιον. Ὁ κύριος Γεώργιος Μεσθενὲς ὑπάγει διὰ τὴν πατρίδα του ἀπερῶν ἀπὸ αὐτοῦ καὶ μὲ παρεκάλεσε νὰ σᾶς

γράφω νὰ τοῦ δώσετε σχέδιον τῆς ἀναφορᾶς. Θέλει κάμετε διὰ νὰ κάμουν καὶ οἱ Ἀστυπαλαῖοι ὁμοίαν. Εἰς τὴν ἀναφορὰν σας βάλετε νὰ μᾶς ξεκόψη ἀπὸ τὴν Ρόδον καὶ νὰ ἐνωθῶμεν μὲ τὴν Σάμον κατὰ τὰς ὑποσχέσεις τοῦ Χα-
σάμπεη.

Ἐν τοσοῦτῳ μένω
Ὁ γενικὸς πληρεξούσιος
τῆς Πάτμου καὶ Ἀστυπαλαίας
Ποθητὸς Νικολαΐδης

5

Πρὸς τὴν ἔντιμον Δημαρχίαν τῆς Νήσου Πάτμου

Προλαβόντως σᾶς ἔγραφα περὶ τῆς γεννηθείσης ἀποφάσεως τοῦ νὰ
ξεχωρισθῶσι τὰ πέντε Νησιά καὶ νὰ μείνουν εἰς τὴν Σάμον καὶ τὰ ἐπίλοιπα
εἰς τὴν Ρόδον. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐδιπάρτησαν τὰ ριζάλια ἔμεινεν ἐκκρεμῆς ἡ ὑπό-
θεσις, διὸ βλέποντες ὅτι μακρύνει τὸ πρᾶγμα ἀπεφασίσαμεν εἰς τὰς 19 τοῦ
ἀπελθόντος Ἀπριλίου καὶ ἐδώσαμεν ἀρτζιχάλι εἰς τὴν Αὐτοῦ Μεγαλειότητα
τὸν Σουλτάνον. Τὸ ὅποιον ἐπήγαμεν εἰς τὸ Ἐγιοῦμπ² καὶ τὸ ἐδώκαμεν οἱ ἴδιοι,
καθ' ὃν καιρὸ ἐπήγαγεν εἰς τὸ τζαμί. Ἐνευσέ δε εἰς ἓνα τῶν ὑπασπιστῶν
του, καὶ τὸ ἔλαβε καὶ καθὼς φαίνεται ἐμπουγιουρδίσθη³ καὶ κατὰ τὴν συνή-
θειαν ἐπήγαμεν εἰς τὸν Κεσσεντὰρ ἐφέντην, νὰ ζητήσωμεν τὴν ἀπάντησιν καὶ
μᾶς εἶπεν, ὅτι δὲν τοῦ εἶχε ἔλθει ὁ τορβᾶς, διὰ νὰ ἰδῆ τὴν ἀπόφασιν τῆς Μεγα-
λειότητός του. Ἡμεῖς πάλιν μετὰ ἕξ ἡμέρας ἐπήγαμεν νὰ ἴδωμεν, ποῦ ἔγεινε
χαβαλέ³ ἢ ὑπόθεσις μας, καὶ μᾶς εἶπεν ὁ Κεσσεντὰρ ἐφέντης ὅτι μετὰ δεκαπέν-
τε ἡμέρας τελειώνει ἡ ὑπόθεσις σας καὶ μὴν ὑπάγετε ἄλλου, μήτε νὰ δώσητε
ἄλλο ἀρτζιχάλι, διότι ἀπὸ ἐδῶ θὰ λάβετε τὴν ὀλοῦστερην ἀπόφασιν. «Μποϊλέ
Ἐμπρὲ ἐτέκ Ἐφέντης μας»⁴. Οὕτω δηλαδὴ ἐκριθῆ εὐλογον ἀπὸ τὴν Μεγαλειό-
τητά του τὸν Σουλτάνον. Περιμένομεν λοιπὸν ν' ἀπεράσῃ ἡ προθεσμία τῶν
δεκαπέντε ἡμερῶν καὶ νὰ ὑπάγωμεν νὰ λάβωμεν τὴν τελευταίαν ἀπόφασιν,
ἡ ὁποία κατὰ τὰ φαινόμενα πρέπει νὰ ἦναι ἀφαβόρε μας καὶ ἀμέσως ὅπου μᾶς
κοινοποιηθῆ ἕξ ὀφφικίου, θέλει σᾶς διευθύνω τὴν ἀγγελίαν διὰ τοῦ ἀτμοκι-
νήτου μέσου Σμύρνης.

Προχθὲς εἰς τὰς 4 τοῦ παρόντος μηνὸς Μαΐου ἡ Μεγαλειότης του ὁ Σουλ-
τάνος ἐπήγεν αὐτοπροσώπως εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Πιρίγκιπος Βογορίδου, ὡμί-
λησε σχεδὸν μίαν ὥραν μαζῆ του καὶ ἔπειτα ἀνεχώρησε. Ἡ αὐτὴ βίξιτα ἐφάνη

1. Ἐγιοῦμπ = περιοχὴ ὅπου εὐρίσκετο τὴ Σουλτάν Ἐγιοῦμπ τζαμί, στὸ ὁποῖο ἐπή-
γαине ὁ Σουλτάνος κατὰ τὴν ἐνθρόνησί του καὶ ἐζῶνετο τὸ σπαθί.

2. Ἐμπουγιουρδίσθη = διετάχθη.

3. Ἐγινε χαβαλέ = ἀνετέθη.

4. Μποϊλέ Ἐμπρὲ ἐτέκ ἐφέντη μου = ἔτσι ἐφέντη μας.

ὡς ἐν δεῖγμα ὑπολήψεως τῆς Μεγαλειότητός του εἰς τὸν Πρίγκιπα καὶ ἔσεται ἐκ τούτου ὅτι ἡ ὑπόθεσίς μας θέλει λάβει αἴσιον πέρας καὶ εἴθε μὲ ἀκόλουθόν μου νὰ σᾶς χαροποιήσω μὲ τὴν καλὴν ἔκβασιν τῶν πρακτέων μας.

Ἐγὼ θεωρῶν τὸ πρᾶγμα νὰ μακρύνῃ καὶ νὰ μένωμεν εἰς τὴν ἰδίαν ἀβεβαιότητα ἀπὸ τὴν λύπην καὶ στενοχωρίαν μου ἠρρώσθησα καὶ ἤμην κλινήρης 20 ἡμέρας περίπου. Βλέπων δὲ ὅτι εἰς τὴν ἀπουσίαν μου δὲν ἐγένετο κάμμία δουλειά, ἐσηκώθην κακῶς ἔχοντας, κατὰ παράκλησιν τῶν ἄλλων Πληρεξουσιῶν, ἄρχισα πάλιν τὴν σειρὰν τῶν πράξεών μου καθὼς θεωρεῖτε ἄνωθεν καὶ ἐλπίζομεν ν' ἀποπερατώσωμεν τὴν ὑπόθεσίν μας καὶ νὰ ἔλθω κατὰ τὴν ἔφεσίν μου καὶ οἱ ἔφοροι τῆς Πατρίδος νὰ μὲ ἀξιώσουν ἐντὸς ὀλίγον, νὰ τοὺς προσκυνήσω.

Εἶμαι εἰς θανασμόν τώρα δύο μῆνας νὰ μὴν λάβω κανένα σας γράμμα, ἐν ᾧ σᾶς ἔγραφα ὑποθέσεις, ὅπου ἔπρεπε ἀμέσως νὰ μοῦ ἀπαντήσετε, νὰ ὀδηγηθῶ εἰς τὰς πράξεις μου καὶ μάλιστα περὶ γονναράδων, διότι ἂν φθάσουν ἄργὰ τὰ γράμματά σας, δὲν θέλει εἶμαι εἰς καιρὸν νὰ ἐνεργήσω τί, διότι θὰ ἐτοιμάζωμαι διὰ φυγὴν, μὲ τὸ νὰ τελειώῃ ἀφεύκτως ἡ ὑπόθεσίς μας κατατῆσασα εἰς τὴν ἀμετάθετον ψῆφον τοῦ Βασιλέως.

Σήμερον ὅπου σᾶς γράφω πληροφοροῦμαι βεβαίως, ὅτι τὰ χαρέμια τοῦ Σουλτάνου ἐπῆγαν εἰς ἐπίσκεψιν τῶν Χαρεμίων τοῦ Βογορίδου, καὶ ἐλπίζοντες συνπερίας αἰσίων ἀποτελεσμάτων εἰς τὴν ὑπόθεσίν μας καὶ εἴθε μὲ ἀκόλουθον νὰ δώσω εὐχαρίστους ἀγγελίας.

* Ἄνευ ἐτέρου Σᾶς ἀσπάζομαι πατριωτικῶς καὶ μένω

Ἐν Κωνσταντοῦποι τῇ 6 Μαΐου 1835

Ὁ Πληρεξούσιος Πάτριος καὶ Ἀστυναλαῖας
Π. Νικολαΐδης

6

Πρὸς τὴν Ἐντιμον Δημαρχίαν τῆς Νήσου Πάτριου

Ἐν Κωνσταντοῦποι τῇ 1ῃ Ἰουνίου 1835

Εἶναι σχεδὸν τρεῖς μῆνες, ὅπου ὕστεροῦμαι γραφῆς σας, ἐν ᾧ ἐγὼ μὲ κάθε ὑκαιρίαν δὲν λείπω τοῦ νὰ σᾶς γράφω. Ἡλπίζω μὲ τὸν Καπετὰν Παῦλον, ὅτι ἠθέλατε μοῦ ἔχει γράμματα καὶ ἔξαφνα μανθάνω μὲ ἀπορίαν μου, μανθάνω ὅτι δὲν μοῦ εἶχετε καὶ ἐλυπήθην.

Ἄδελφοι Πατριῶται! Δὲν εἶναι καιρὸς τώρα νὰ παρεισάγετε τὰς μερικὰς ὑσαρρασκείας σας καὶ νὰ καταφρονεῖτε τὰ γενικὰ μέτρα, τὰ ὅποια ὡς καλοὶ διευθυνταὶ πρέπει νὰ λαμβάνετε. Γνωρίζετε καλῶς, πόσον κοστίζουν αἱ πα-

ροῦσαι στιγμᾶ! ὁποῦ ἡ τύχη τῆς Πατρίδος ταλαντεύεται. Μία διαγωγὴ ἐναντίας πολιτικῆς ἡμπορεῖ νὰ φέρῃ ἀποτελέσματα ἀπενκταῖα. Διὸ ἀφίνοντες τὰς ἐσωτερικὰς ἀντιδιαθέσεις, τὰς ὁποίας εἴσθε εἰς καιρὸν πάντοτε νὰ ἐπαναλαμβάνετε, κοττάξατε, νὰ βάλλωμεν καλὸν ρυθμὸν εἰς τὸ γενικὸν σύστημα τῆς Πατρίδος, καὶ ἔπειτα ὁ καθ' εἷς κύριος τοῦ φρονήματός του.

.....

Περὶ τῆς ὑποθέσεώς μας σᾶς εἶχον γράφει προλαβόντως, ὅτι ἐκάμαμεν ἀρτιζιχάλι εἰς τὴν αὐτοῦ Μεγαλειότητα τὸν Σουλτάνον καὶ ἠλπίζαμεν ὅτι ἡ ὑπόθεσις ἤθελε λάβει πέρας. Εἶναι ἤδη ἀπερασμένες περίπου σαράντα ἡμέραι καὶ δὲν βλέπομεν νὰ γίνῃ κανένα τέλος, αἰτία, ὁποῦ ὁ Κεχαγιάμπεης τῆς Πόρτας ἔστειλε Σαῆ¹ εἰς τὸν Σουκιούρ Πασᾶν, διὰ νὰ ἰδῆ, ἂν καθὼς ἔγραφε τὸν ἐπροσκύνησαν τὰ Νησιᾶ, ἐναντίον νὰ γίνῃ ἄλλη προᾶξις. Ἡμεῖς εἰς αὐτὸ τὸ μεταξὺ, δὲν ἐλλείψαμεν νὰ πηγαίνωμεν εἰς τοῦ Ρεῖζ ἐφέντη, λέγοντάς του, ἂν δὲ γίνεται τίποτε, νὰ μᾶς δοθῆ ἡ ἄδεια ν' ἀναχωρήσωμεν. Ἡ ἐξοχότης του μᾶς ἐμπόδιζε μὲ τὸ σήμερον καὶ μὲ τὸ αὔριον ἕως νὰ φθάσῃ ὁ Σαῆς ἀπὸ τὴν Ρόδον, τέλος πάντων ἔφθασε χθὲς καὶ καθὼς μανθάνομεν γράφει ὁ Σουκιούρης, ὅτι τὰ Νησιᾶ, ἐν ὄσῳ καθήμεθα ἡμεῖς ἐδῶ, δὲν προσκυνοῦν, ἀλλὰ νὰ μᾶς διώξουν καὶ ἔτζι θὰ τὸν προσκυνήσουν. Ἡ Πόρτα ὅμως, μὴ δυναμένη νὰ μᾶς ὑποχρεώσῃ μὲ τὴν βίαν, ζητεῖ μὲ τὴν κολακείαν διὰ νὰ φανῆ, ὅτι ἡμεῖς μόνοι μας προσκυνοῦμεν, καὶ ὄχι ὅτι μᾶς ὑποχρεοῖ ἡ Πόρτα. Ἡμεῖς ὅμως εἶπομεν τοῦ Ρεῖζ ἐφέντη ὅτι νὰ μᾶς κόψῃ τὸ κεφάλι μας εἶναι ἀδύνατος τρόπος νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὴν Ρόδον καὶ εἶναι περιττὸν νὰ δοκιμάζῃ τὸ Δοβλέτι τὴν γνώμην μας, ἐν ᾧ μᾶς ἐδοκίμασε τώρα ἕνα χρόνον. Ἐπὶ πλέον τοῦ ἐδείξαμεν τὰς ἀναφορὰς τῶν Νησιῶν διὰ νὰ ἰδῆ τὴν θέλησιν τοῦ λαοῦ, τὰς ὁποίας ἔδωκεν εἰς τὸν Πρίγκιπα Βογορίδην νὰ μεταφράσῃ εἰς τὸ τουρκικὸν νὰ τὰς δείξῃ ὅπου ἀνήκει. Ἐγὼ πρὸς περισσοτέραν βεβαίωσιν τοῦ Δοβλετιοῦ, ἔδωκα νὰ μεταφρασθοῦν τὰ γράμματα τοῦ Χασάμπεη διὰ ν' ἀποδείξωμεν, ὅτι μὲ τὸ νὰ μᾶς ὑποσχεθῆ τὰ προνόμια τῆς Σάμου ἤλθομεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Πρίγκιπος Βογορίδου, τὸ πρᾶγμα θὰ τελειώσῃ αὐταῖς ταῖς ἡμέραις καὶ ὅτι αὐταὶ εἶναι αἱ ὀλοῦστεριναὶ δοκιμασίαι νὰ ἰδοῦν τὴν γνώμην μας. Ἐὰν λάβῃ τέλος κατ' αὐτὰς ἡ ὑπόθεσις θέλει σᾶς εἰδοποιήσουν μέσον Σμύρνης.

.....

Ἐν τοσούτῳ σᾶς ἀσπάζομαι πατριωτικῶς καὶ μένω

Ὁ Πατριώτης

Π. Νικολαΐδης

1. Σαῆ = ἀγγελιαφόρος.

Πρὸς τὴν ἐντιμον Δημαρχίαν καὶ Κατοίκους τῆς Νήσου Πάτμου

Ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τῆς 14ης Ἰουνίου 1835

Καὶ προλαβόντως σᾶς ἔγραψα μὲ τὸν Κύρ Ἰωάννην Χρυσοφοῦ καὶ ἐλπίζω νὰ σᾶς ἔφθασεν ἐν καιρῷ, ὅστερημένος δὲ ἤδη τιμίας σᾶς περίπου τρεῖς μῆνας δὲν ὑπάγω μακρύνων. Περὶ τῆς ὑποθέσεώς μας σᾶς λέγω, ὅτι εἰσέτι μένει εἰς τὰ ἴδια. Ὁ Πρίγκιψ Βογορόιδης μᾶς εἶπεν, ὅτι ὁ Κεχαγιάμπτης τῆς Πόρτας ἀπεφάσισεν, ὥστε αἱ τέσσαρες νῆσοι Πάτμος, Λέρος, Ἀστυπάλαια καὶ Ἰκαρία νὰ πληρώνουν ἐδῶ εἰς Κωνσταντινὴν ἔχουσαι ἓνα Καπὶ Κεχαγιᾶν. Αἱ δὲ ἄλλαι νῆσοι νὰ ὑπάγουν ὡς ἦτον καὶ τὸ πρῶτον εἰς τὴν Ρόδον. Ἡ ὑψηλότης τοῦ ἐλπίζει, ὅτι αὐταὶ αἱ τέσσαρες νῆσοι ὡς τμήμα τῆς Σάμου, νὰ μείνουν ὑπὸ τὴν Σάμον καὶ πραγματεύεται τὴν ὑπόθεσιν. Εἰς τὰ παρτίδια τὰ ἐδικὰ μας δίδει ἀκωλύτως τὴν Σαμιακὴν σημαίαν καὶ Τεσχερέδες¹ εἰς τοὺς ἀνθρώπους μας καὶ ὑπάγουν ὅπου θέλουν, τῶν δὲ ἄλλων Νήσων ζητᾶ νὰ πάγουν τὰς φαμελιάς των εἰς Σάμον, καὶ ἐκ τούτου περαίνεται, ὅτι ἠμποροῦν αὐτὰ τὰ τέσσαρα Νησιά νὰ κολλήσουν μὲ τὴν Σάμον, πλὴν χρειάζεται σταθερότης καὶ ἐπιμονὴ καὶ εἶμαι εὐελπὺς, ὅτι θέλομεν ἐπιτύχει, διότι ἡ θέσις τῶν αὐτῶν Νήσων τοὺς ὑπόσχεται καλλητέραν τύχην ἀπὸ τὰ ἄλλα, μὲ ὅλον ὅτι ἐκεῖνα εἶναι ἔτοιμα νὰ θυσιάσουν καὶ χρήματα ἰκανὰ καὶ μέσα δὲν τοὺς λείπουν, πλὴν ὅπως καὶ ἂν κάμουν, δὲν ἠμποροῦν ποτὲ νὰ λάβουν τὸ χροῦ τὸ ἐδικόν μας, οὔτε τὴν ἐπιροήν μας, καὶ κατὰ τοῦτο ἄς ἦσθε βέβαιοι. Ἡ ὑπόθεσις μας, καθὼς σᾶς προεῖπον, διὰ νὰ κερδιθῆ χρειάζεται ἐπιμονὴ καὶ σταθερότης φρονήματος. Ἡ Πόρτα δὲν ἠμπορεῖ νὰ μᾶς βιάσῃ στὲρ ἰστεμέες², νὰ πᾶμεν μὲ τὴν Ρόδον, ἢ ὅπου ἄλλοῦ θέλει, ἀλλὰ περιμένει νὰ ἔλθῃ ἐξ ἰδίων ἡμῶν. Ἀφ' οὗ λοιπὸν δὲν πρόκειται καμμία βία, καὶ ἡμεῖς βαδίζοντες οὕτω ἠμποροῦμεν νὰ κερδίσωμεν καὶ τὰ περυσινὰ καὶ τὰ φετεινὰ δοσίματα καὶ δὲν ἠξεύρομεν καὶ τί πολιτικὴ ἄλλη μεταβολὴ ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ πρὸς ὄφελόν μας, ἀφ' οὗ λέγω ἔχομεν δοκιμασμένον, διὰ νὰ εἰπῶ οὕτω, τὸν σφιγμὸν τῆς Πόρτας, διατὶ νὰ μὴν ἐπιμείνωμεν νὰ κατορθώσωμεν ἓνα ὠφέλιμον πολίτευμα. Μόνον νὰ γνωμέωμεθα «ψοφοδεεῖς» μὴ ὑπάρχοντος οὐδενὸς φόβου, ἢ βίας, ἐπειδὴ λοιπὸν Κύριοι! δὲν ἠξεύρομεν πότε θὰ ἔλθῃ τὸ κέφι τῶν Τούρκων, νὰ δώσουν τέλος τῆς ὑποθέσεώς μας, καὶ ἐγὼ δὲν ἠμπορῶ πλέον νὰ περιμένω ἐδῶ ἀφ' ὅτι ἔμεινα. Μάλιστα ἀκουσα νὰ λέγουν μερικοὶ αὐτοῦ, ὅτι μόνος μου θέλω καὶ κάθημαι, χωρὶς ν' ἀποβλέψω ὅτι εἶναι εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν καὶ τῶν ἄλλων Νήσων οἱ πληρεξούσιοι, διὰ τοῦτο σᾶς παρακαλῶ νὰ διορίσετε ἄλλον εἰς τὸν τόπον μου νὰ ἔλθῃ, διότι ἀρκε-

1. Τεσχερέδες = ἐπίσημα ἔγγραφα.

2. Στὲρ ἰστεμέες = θέλοντας καὶ μὴ.

τὰ ἐξετέλεσα τὸ πρὸς τὴν Πατρίδα χρέος μου τώρα ἔνδεκα μῆνας, πλὴν τὸ
 ὅτι δὲν ἐτελείωσα τὸ πρᾶγμα κατὰ τὴν ἐφεσὶν σας δὲν ἐκρέματο ἀπὸ τὸ χέρι
 μου, διότι δὲν εἶχα στρατεύματα νὰ ὑποχρεώσω τὸ Δοβλέτι νὰ κάμη κατὰ τὴν
 θέλησίν μου. Οἱ ἐδῶ ἐρχόμενοι πατριῶται δύνανται νὰ σᾶς εἰποῦν τοὺς ἀγῶνας
 καὶ προσπαθήσεις μου καὶ τοὺς τρόπους τοῦ φερσίματός μου μὲ τὸ τουρκι-
 κὸν Μινιστέριον, καθ' ὄλην τὴν ἐνταῦθα διατριβὴν μου. Ἐάν ἦτοιν εὐρωπαϊκὴ
 Κυβέρνησις ν' ἀκούη δικαιώματα καὶ νὰ προσέχη εἰς τὴν δύναμιν τῶν ἐγγράφων,
 ἤθελα ἔχω πολλὰς πράξεις τελειωμένας, διότι κινῶ πάντα λίθον πρὸς ἐπίτευ-
 ξιν τοῦ σκοποῦ διὰ τὸν ὅποιον ἐστάλην, ἀλλ' εὐρέθην κατὰ δυστυχίαν νὰ ἔχω
 νὰ κάμω μὲ ἓνα Κράτος ἀμαθὲς καὶ βάρβαρον, τὸ ὅποιον ἐάν δὲν ἰδῆ φόβον
 καὶ ξυλιαῖς δὲν κάμνει κανένα καλὸν πρᾶγμα. Διὸ καὶ ἀθις Κύριε! σᾶς παρα-
 καλῶ, νὰ μὲ ἀπολύσετε τοῦ βάρους τὸ ὅποιον ἀπὸ καλοσύνην σας μοῦ ἐνεπι-
 στεύθητε, διὰ νὰ ἤμπορέσω κἀγὼ νὰ ἐπιστρέφω εἰς τὴν οἰκίαν μου νὰ κνττάξω
 τὴν ἐξοικονόμησιν τῆς οἰκογενείας μου, ἣ ὁποία μένει ἄνευ τῆς προστασίας
 μου τόσον καιρὸν διὰ χάριν τῆς φίλης Πατρίδος. Σᾶς προσθέτω δὲ καὶ τοῦτο,
 πρὸς Κυβέρνησιν σας, ὅτι ὁ σταλθησόμενος πληρεξούσιος, δὲν πρέπει νὰ εἶναι
 σοῦδιτης¹, διότι δὲν εἶναι δεκτὸς ἀπὸ τὴν Πόρτα, ἀλλὰ χαλλιλ ραγιαῖς², καὶ
 οὕτως ἔχει τὴν εἴσοδον.

Ἐν τοσοῦτῳ Σᾶς ἀσπάζομαι πατριωτικῶς καὶ μένω
 Ὁ Πατριώτης
 Π. Νικολαΐδης

Ὁ Σιὸρ Μανουῖσος σᾶς ἀσπάζεται καὶ κατ' αὐτὰς ἐτοιμάζεται νὰ ἐκπλεύσῃ
 δι' αὐτοῦ. Ἡ ξεχώρησις τῶν τεσσάρων Νήσων ἀπὸ τὴν Ρόδον εἶναι βεβαία,
 καθὼς καὶ ὁ κύριος Λογοθέτης μᾶς τὸ ἐξέφρασε σήμερον.
 Ὁ ἴδιος

Πρὸς τὴν ἔντιμον Δημαρχίαν τῆς Νήσου Πάτμου

Ἐν Κωνσταντινῶν τῇ 1η Ἰουλίου 1835

Εἰς τὰς 14 τοῦ ἤδη παύοντος ἐστάλη ἡ τελευταία μου μὲ κὺρ Νικόλαον
 Λινάρδον, ὑστερημένος δὲ ὀλονένα γραφῆς σας δὲν ἐκτείνομαι. Μὲ τὴν προλα-
 βοῦσάν μου σᾶς ἔγραφα νὰ στείλετε ἄλλον ἀντ' ἐμοῦ, ν' ἀναλάβῃ τὴν θέσιν μου,
 καὶ τώρα πάλιν σᾶς ἐπιβεβαιῶ τ' αὐτά. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀνάγκη νὰ ἦναι

1. Σοῦδιτης = πλαστοῦς.
 2. Χαλλιλ ραγιαῖς = καθαροῦς ραγιαῖς.

ἔδῳ, διότι φυλάττω μίαν ἀνακωχήν, ἕως νὰ ἔλθῃ ἡ στιγμή, ὅπου ἡ Πόρτα νὰ δώσῃ ἐν τέλος εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῶν Νησιῶν. Ἐλλέως καὶ φύγει ὁ ἄνθρωπος, τότε κάμνει ὁ Σουκιούρης, ὅ,τι θέλει καὶ δὲν ἔχει λόγον ἢ Πατρίς, νὰ τοῦ ἐναντιωθῇ. Διὸ καὶ λάβετε τὰ ἀνήκοντα μέτρα περὶ τούτου, καὶ μὴν ἐκλαμβάνετε μὲ ἀδιαφορίαν τὸ πρᾶγμα. Ἐγὼ ἤμποροῦσα νὰ φύγω, καθὼς οἱ συμπληρεξούσιοί μου, ἀλλ' ἐστοχάσθην, ὅτι ἐν ᾧ ἤθελον ὑπάγει εἰς μάτην τὰ ἔξοδα, ἤθελε γίνεαι ἡ θέλησις τῶν Τούρκων τοῦ νὰ μᾶς καθυποβάλλουν εἰς δυσβάστακτα δοσίματα, διὰ τοῦτο ἐπέμεινα ἕως τώρα μὲ ζημίαν ὄχι ὀλίγην τοῦ μερικοῦ μου καὶ ἂν δὲν ἐτελείωσα ὡς ἡ ἐπιθυμία τῆς Πατρίδος, ἀπήντησα ὁμως πολλὰ ἐπακόλουθα καὶ ἐφύλαξα μὲ στήθος σοστενίροντας¹ τὰ δίκαια τῆς πτωχολογίας, καὶ ἐλπίζω ἂν γίνῃ ἀκολούθως καμμία σύμβασις νὰ κερδηθοῦν τὰ δοσίματα τὰ περυσινά. Ἴσως καὶ τὰ φετεινά, τὸ ὅποιον θέλει εἶναι ἔργον τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῆς σταθερότητος. Μὲ τὸ ἐδικόν μου παράδειγμα ἐπιμένον καὶ τῶν ἄλλων Νήσων οἱ Πληρεξούσιοι καὶ ἔτζι φυλάττεται ἕνας φραγμός, ὥστε οἱ κρατοῦντες δὲν ἤμποροῦν νὰ ἐκτελέσουν τοὺς σκοποὺς των.

Μὲ τὴν προηγουμένην μου σᾶς εἶπον, ὅτι ἐξεχωρίσθησαν τέσσαρες Νῆσοι. Προχθὲς ἐπήγαμεν εἰς τὸ γιαλι τοῦ Ρεῖζ ἐφέντη, καὶ τοῦ ἐπροτεινάμεν νὰ γίνῃ ἡ ξεχώρησις των, καθὼς ἀπεφάσισεν ὁ Κεχαγιάμπεης τῆς Πόρτας καὶ ἔλαβεν εἰς σημείωσιν τὰ ὀνόματα τῶν νησιῶν καὶ μᾶς εἶπεν ὅτι θέλει συνομιλήσει μετὰ τοῦ Κεχαγιάμπεη καὶ ἀκολούθως μᾶς δίδει τὴν ἀπάντησιν. Συγχρόνως ὅπου ἐπήγαμεν εἰς τοῦ Ρεῖζ ἐφέντη εὐρέθησαν καὶ οἱ δραγομαναῖοι τῆς Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ Τοσκάνας καὶ δὲν ἐλλείψαμεν νὰ τοὺς ἐκθέσωμεν τὰ τρέχοντα εἰς ἡμᾶς, οἵτινες ἔλαβον μεγάλην συμπάθειαν τῶν δεινῶν μας καὶ μᾶς εἶπον νὰ κάμωμεν ἀναφορὰν εἰς τὰς τρεῖς δυνάμεις καὶ ἐλπίζον, ὅτι θέλομεν ἐπιτύχει. Οἱ Πληρεξούσιοι τῶν ἄλλων Νήσων δειλιοῦν τοῦ νὰ γίνῃ ἐν τοιοῦτον, φοβούμενοι τὰ ἐπακόλουθα ὅπου ἤμποροῦν νὰ συμβοῦν, ἐγὼ ὁμως προσπαθῶ νὰ τοὺς καταπέισω ν' ἀποφασίσουν, διότι εἶμαι βέβαιος ὅτι θέλομεν ἀπολαύσει τὸν σκοπὸν μας, καὶ ἀκολούθως θέλει σᾶς γράψω ἐὰν ἐνεργηθῇ τὸ αὐτὸ σχέδιον. Ἐγὼ πρὸ καιροῦ εἶχα σκοπὸν νὰ τὸ κάμω, ἀλλὰ μὲ μόνῃ τὴν ὑπογραφήν μου δὲν ἐγίνετο δουλειά, ἀλλ' ὅταν εἶναι καὶ αἱ ἄλλαι Νῆσοι, τότε εἰσκούεται ἡ φωνή μας εἰς τοὺς πρέσβεις, καὶ μία Νότα τὰ τελειώνει εὐθύς.

Ἐν τοσοῦτω σᾶς ἀσπάζομαι πατριωτικῶς καὶ μένω

Ὁ Πληρεξούσιος

II. Νικολαΐδης

1. Σοστενίρω = ὑποστηρίζω.

Πρὸς τὴν ἔντιμον Δημαρχίαν τῆς Νήσου Πάτμου

Ἐν Κωνσταντινῶν τῇ 30 Ἰουλίου 1835

Ἡ τελευταία μου ἐστάλη εἰς τὰς 20 τοῦ ἤδη λήγοντος μὲ Διαμαντὴν Ρεῖσιν πληρεξούσιον τῆς Νήσου Λέρον, ἀναχωρήσαντα ὑστερινῶς ἀπὸ τοῦς ἄλλους πληρεξουσίους, ἐγὼ δὲ ὑστερημένος ὀλονένα ἐπιστολῆς σας δὲν ὑπάγω μακρύνων.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν πληρεξουσίων, ἡ Πόρτα μοῦ ἐπρότεινε περὶ ξεκοπῆς Μακτοῦς. Ὑστερον, ἀφ' οὗ ἐζήτει 100 χιλιάδες γρόσια διὰ τὰ πέντε Νησιά Πάτμον, Λέρον, Κάλυμνον, Ἰκαρίαν καὶ Ἀστυπάλαιαν τὰ ἐκατέβασα ἕως 80 χιλιάδας ἀντὶ πάντων καὶ διὰ πάντα, δηλαδὴ μουκατᾶ, δοσιμάτων, χαρτζοχαρτῶν καὶ λοιπά.

Ἐσῆκωσα καὶ τοῦ νὰ μὴν ὑπάρχη εἰς τὰ Νησιά Ναζιῶν¹ Τοῦρκος παρὰ νὰ διοικοῦνται δημοκρατικῶς. Συμπεραίνω λοιπόν, ὅτι ἡ ἀναλογία μας θέλει πέσει δέκα ἢ δώδεκα χιλιάδες γρόσια τὸ κατ' ἔτος μας δόσιμον.

Εἶμαι δὲ τώρα εἰς φιλονεκίαν, ἐπειδὴ ὁ Κεχαγιάμπεης τῆς Πόρτας ἐπιμένει νὰ πληρώνωμεν αὐτὸ τὸ δόσιμον εἰς Ρόδον. Ἐγὼ διῶσχυρίζομαι νὰ τὸ πληρώνωμεν ἐνταῦθα εἰς Κωνσταντινῶν. Ἐλπίζω μὲ τὴν ἐπιμονήν μου καὶ μὲ τοῦς τρόπους ὅπου θέλει μεταχειρισθῶ, νὰ τὸ ἐπιτύχω καὶ αὐτὸ καὶ τότε τὸ σύστημα θὰ γίνῃ πλέον ἐλεύθερον καὶ πλέον ἐλαφρὸν καὶ αὐτῆς τῆς Σάμου. Αὐτὰ Κύριοι! τὰ ἐνεργῶ μὲ κίνδυνον τῆς ἰδίας μου ζωῆς, διὰ νὰ ἀκούσω μίαν ὥραν τὴν εὐχαρίστησιν τῶν Πατριωτῶν μου. Ἐπειδὴ δὲ πάσχω νὰ ἀφελῆσω, ὅσον ἤμπορῶ τὴν Πατρίδα, ἐλπίζω εἰς τὴν Πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ νὰ μὴ μὲ ἀφίση νὰ κακοπάθω. Τὸ θανατικὸν ἀρχισεν εἰς τὴν Πόλιν ταύτην, πλὴν εἶναι μολύσματα τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ οἱ περισσότεροι γλυτώνουν. Μ' ὅλα ταῦτα νὰ φυλάττεσθε, ὅσον δύνασθε, διότι καὶ εἰς Σμύρνην ἀκολουθεῖ καὶ εἰς Μιτυλήνην καὶ Αἰβαλί.

Ἄνευ ἐτέρου σᾶς ἀσπάζομαι
πατριωτικῶς καὶ μένω
ὁ συμπολίτης σας
Π. Νικολαΐδης

Πρὸς τὴν ἔντιμον Δημαρχίαν τῆς Νήσου Πάτμου

Ἡ τελευταία μου ἐστάλη εἰς τὰς 21 τοῦ φθίνοντος μὲ Μανόλη Παππά-ζογλον ἀναχωρήσαντα ἐντεῦθεν μὲ τὸ Καλύμνιον καράβι δι' αὐτοῦ. Ἦδη ἀπαντῶ εἰς τὴν ἐπιστολήν σας τῶν 23 ἀπελθόντος Ἰουλίου, τὴν ὁποίαν μὲ

1. Ναζιῶν = νομάρχης.

Καπετᾶν Παναγῆ Δενδρινὸν ἔλαβον. Θεωρῶ, ὅτι μ' ὄλον ὅτι σᾶς παρεκάλεσα ἐπιμόνως νὰ στείλετε ἄλλον εἰς τὸν τόπον μου, ἢ συνέλευσις τῶν Πατριωτῶν δὲν τὸ ἔκρινεν εὐλογον, διὰ τοὺς λόγους μου προτείνετε, καὶ ὅτι μὲ ἀξιεῖτε νὰ σταθῶ ἀκόμη δύο ἢ τρεῖς μῆνας. Ἴσως λάβῃ ἢ ὑπόθεσις τὸ ἐλπιζόμενον τέλος. Ἐγὼ Κύριοι! μ' ὄλον ὅτι πολὺ ἔκακοπάθησα καὶ κακοπαθῶ ταλαιπωρούμενος μὲ παντοῖου εἶδους δυστυχῆ περιστατικὰ καὶ ἂν ἡ θεία πρόνοια δὲν μ' ἐβοήθει ἤθελα γίνεαι θῦμα εἰς τὴν δούλευσιν τῆς Πατρίδος μου. Μ' ὄλα ταῦτα τ' ἀπευκαταῖα καὶ τὰς μερικὰς ζημίας μου δσας ἐδοκίμασα καὶ δοκιμάζω ἀποφασίζω πάλιν μὲ κίνδυνον ζωῆς ν' ἀκούσω τὴν φωνὴν τῆς Πατρίδος μου, τῆς ὁποίας τὸ γλυκὺ αἶσθημα εἶναι ὑπέριπτον εἰς ἐμὲ ἀπ' ὄλας τὰς ἄλλας ἐφέσεις τοῦ κόσμου. Ὡστε ὄλαι αἱ δυσχερεῖς προσβολαὶ τῶν συμβεβηκότων μὲ φαίνονται ὡς μηδὲν ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ κερδίσω τὸ συμφέρον καὶ τὴν σωτηρίαν τῆς Πατρίδος μου, καὶ εἴθε ἡ θεία παντοδυναμία νὰ εὐδοκήσῃ εἰς τὰς μετὰ πρόβου προσπαθείας μου ἐπιχορηγοῦσα αἴσιον πέρας εἰς τοὺς ἀγῶνάς μου. Εἶδον καὶ τὸν μισθὸν τὸν ὁποῖον ἡ συνέλευσις εὐρῆκε εὐλογον νὰ μοῦ διορίσῃ, καὶ ὅσον μὲν περὶ τούτου ἐγὼ ποτὲ μὲ τὴν Πατρίδα μου, οὔτε ἔκαμα οὔτε κάμνω παζάρι, ἀλλ' ὅτι μὲ προστάξει εἶμαι ὑπήκοος καὶ ἂν τὰ περιστατικὰ μου ἦσαν σὲ εὐτυχῆ θέσιν, οὔτε αὐτὸν δὲν τὸν ἤθελα, πλὴν αἱ φαμελικαὶ ἀνάγκαι μου μὲ ὑποχρεοῦν νὰ τὸν δεχθῶ.

Περὶ δὲ τῆς ὑποθέσεώς μας σᾶς εἶχα γράφει προλαβόντως, ὅτι ἡ Πόρτα ἀπεφάσισε τὸ ἐτήσιον δόσιμον τῶν πέντε Νήσων διὰ 80 χιλιάδες γρόσια ἀντὶ πάντων καὶ διὰ πάντα, ἐδέχθη καὶ τοῦ νὰ μὴν ὑπάρχῃ Ναζιζης Τούρκος. Τώρα ἐσυγκατέβη, ὅτι αἱ ὑποθέσεις τῶν πολιτῶν νὰ θεωροῦνται ἐπιτοπιῶς, καὶ διὰ κανένα λόγον νὰ μὴν πηγαίνουν ἔξω τοῦ κέντρου τῶν Νήσων καὶ ἂν τις ἤθελε ὑπάγῃ εἰς Ρόδον ἐγκαλῶν, νὰ γίνεται ἐξόριστος καὶ ἀπόβλητος ἀπὸ ἐκείνην τὴν Πατρίδα. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ ἐπιμένει εἰσέτι τοῦ νὰ δίδεται τὸ αὐτὸ δόσιμον εἰς τὴν Ρόδον, ἐγὼ διῆσχυρίζομαι νὰ μὴν γίνῃ τοῦτο ἀλλὰ νὰ πληρώνωμεν ἐδῶ ὡς καὶ πρότερον. Ὁ στοχασμὸς τῶν Τούρκων εἶναι νὰ βάλλουν γάζον μίαν φορὰν καὶ ἔπειτα ἀπ' ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ καταστήσουν τὰς Νήσους εἰς τὸν παλαιὸν δυσφόρητον ζυγόν, τοῦτο ὁμως μόνοι τους δὲν ἔμποροῦν νὰ τὸ κατορθώσουν καὶ ζητοῦν παντοῖοις τρόποις, ν' ἀπατήσουν τοὺς νησιώτας νὰ λάβουν ταῖς ὑπογραφαῖς των, διὰ νὰ ἔχουν λόγον ν' ἀποδείξουν εἰς τὰς δυνάμεις ὅτι μόνοι τους οἱ νησιῶται ἐπῆγαν καὶ ἐπροσκύνησαν εἰς Ρόδον, καὶ ὅτι αὐτοὶ δὲν τοὺς ἐβίασαν. Δι' αὐτὸ χρειάζεται φρόνησις καὶ μανέγγιον καλόν, νὰ μὴ μᾶς γελάσουν καὶ μᾶς ἀρπάξουν τὴν Ἐλευθερίαν μας, τὴν ὁποίαν δεκαπενταετῆς ἀγὼν μᾶς ἐχάρισε, καὶ οἱ Τούρκοι προσπαθοῦν μὲ ἓνα μουσααντέ¹, καὶ μὲ

1. Μουσααντέ = ἄδεια.

ὑποκρούτους ἀπειλὰς, νὰ μᾶς ὑποσκελίσουν, νὰ μᾶς κάμουν αἰωνίους σκλάβους. Διὸ λάβετε τ' ἀναγκαῖα μέτρα, νὰ μὴν τύχη καὶ δειλιάση τὸ πείσμά σας εἰς τὰς ἀπειλὰς τοῦ Σουκιοῦρη, ἢ εἰς τὰς κολακείας του. Εἰς ἐμὲ μοῦ ἐπρόβαλε πολλὰ ὁ ἐδῶ σιληχτάρης¹ του Δερβὶς ἀγᾶς, πλὴν κατὰ πετρῶν ἔσπειρε, καὶ ἔτσι πρέπει νὰ φερθῆτε καὶ ἡ τιμιότης σας, ἂν σᾶς γράψῃ, εἴτε ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως, καὶ τὰς ὑποσχέσεις του νὰ τὰς στοχασθῆτε ὁμοίως τοῦ ἀντιχρίστου ἀποβλεπούσας ν' ἀπατήσῃ νὰ βάλῃ τὰ νύχια του εἰς τὸν πτωχὸν λαὸν νὰ τὸν κατασπαράξῃ ἐφευρίσκων καθημέραν αἰτίας, ὅτι ἐκατοῦρησεν εἰς τὸν ἥλιον, καὶ ἄλλας μυρίας σκευωρίας ὁποῦ ἡ τυραννικὴ του κακόνοια θέλει μηχανεύεται πάντα.

Ἐν τοσοῦτω σᾶς ἀσπάζομαι πατριωτικῶς καὶ μένω
ὁ συμπολίτης σας
Π. Νικολαΐδης

Ἐν Κων/πόλει τῇ 27 Αὐγούστου 1835

11

Πρὸς τὴν ἐντιμον Δημαρχίαν τῆς Νήσου Πάτμου

Ἐν Κωνσ/λει τῇ 18 7βρίου 1835

Εἰς τὰς 27 καὶ 29 Αὐγούστου παρελθόντος σᾶς ἔγραψα μὲ Καπετᾶν Παῦλον καὶ κὺρ Ποθητὸν Μουζάκη. Ἐν τῇ παρουσίᾳ μου δὲ σᾶς λέγω, ὅτι θεωρῶν ὁ Κεχαγιάμπεης² τῆς Πόρτας, ὅτι δὲν ἐδύνατο νὰ μὲ καταπέισῃ τοῦ νὰ δεχθῶ τὸ Ναζαρέτι τῆς Ρόδου² προτείνων πάντοτε, ὅτι δὲν ἤμπορῶ νὰ πάγω ἐναντίον τῶν ὀδηγῶν μου, ἀπεφάσισε μόνος του ἀθαιρέτως καὶ ἔκαμε δύο φριμάκια, καὶ τὰ ἔδωσε εἰς τὸν ἄνθρωπον τοῦ Σουκιοῦρη Πασᾶ ἀφίνων τὰ μὲν κάτω Νησιὰ Σύμην, Νίσυρον, Τήλον, ὅπως διόλου εἰς τὴν ἐξουσίαν του νὰ τὰ μεταχειρισθῆ ὅπως θέλει. Τὰ δὲ ἐπάνω Ἰκαρίαν, Πάτμον, Λέρον, Κάλυμνον νὰ πληρώουν ὀγδοῆντα χιλιάδες γρόσια ἀντὶ πάντων ἐπὶ πᾶσι καὶ διὰ πάντα χωρὶς νὰ ἔχουν Τοῦρκον ἀγᾶν. Χαρτιὰ νὰ μὴν πέρνουν μόνον τεσχερέδες³ τῆς Καπετανίας. Τὸ δὲ ἀνέκλητόν τους κριτήριον, νὰ εἶναι εἰς Ρόδον καὶ νὰ ἔχουν ἓνα τορμπατζῆ⁴ κοντὰ εἰς τὸν Σουκιοῦρη Πασᾶν διὰ νὰ θεωροῦνται Μαστλαάτι των. Τὴν Ἀστυπалаίαν, ἐν ᾧ πρῶτον οὔτε εἰς τὴν ἀποκοπὴν τῶν ἄλλων Νήσων καὶ αὐτὴν τὴν ἔβγαλαν καὶ τὴν ἄφισαν εἰς τὴν Κῶν, ὡς ἦτον λέγει τὸ πρῶτον. Αὐτὰ τὰ ἔκαμεν ὁ Κεχαγιάμπεης μόνος του, χωρὶς νὰ προσέξῃ εἰς τὰς ἀναφορὰς καὶ ἀρτιζιχάλια τῶν Νησιωτῶν. Λέγουσι ὅτι θὰ σταλθῆ ὁ Καπετᾶν Νικολῆς Τζεσεμελῆς

1. Σιληχτάρης = βαθμοῦχος ἐπὶ τῶν ὄπλων.

2. Ναζαρέτι τῆς Ρόδου = νομαρχία ἢ διοίκησις τῆς Ρόδου.

3. Τεσχερέδες = ἔγγραφα ἐπίσημα.

4. Τορμπατζῆς = ἄρχοντας.

καὶ ἓνας ἄνθρωπος τοῦ Σουκιοῦρ Πασᾶ διὰ τὴν διαβάσῃ εἰς τὰ Νησιὰ τὰ φερ-
 μάνια καὶ τὴν πάρῃ καὶ τὰς ὑπογραφὰς τῶν Νησιωτῶν, ὅτι δέχονται τὸ Ναζα-
 ρέτι τῆς Ρόδου, καὶ ἔπειτα τὸν τὸν βάλῃ τὸν χαλκᾶν εἰς τὸν λαιμόν. Ἐνδεχό-
 μενον τὸ ἐλθόν καὶ αὐτοῦ τὸν τὸν σᾶς προτείνουσι εἰάν ἦσθε εὐχάριστοι τὸν τὸν ὑπάγε-
 τε εἰς Ρόδον εἰς ἀπάντησιν τὸν τὸν εἰπῆτε, ὅτι ἡμεῖς ἔμπρι δὲν ἦτον τὸν τὸν ἡμε-
 θα εἰς τὴν Ρόδον ἀλλ' ἤδη τετρακοσίους χρόνους ἐπληρώναμεν εἰς Κωνσταντι-
 νῶν καὶ ἐκεῖ θέλομεν τὸν τὸν πληρώναμεν πάλιν, ἐν ᾧ εἶναι δυσάρεστον εἰς τὸν Δοβλέτι
 τοῦ τὸν ἡμεθα συννηωμένοι μὲ τὴν Σάμον. Ὡς τμήμα τῆς Σάμον ὅπου εἶμεθα
 ζητοῦμεν τὸν τὸν ἡμεθα κατὰ τὸν τὸν παλαιὸν εἰς τὴν Κωνσταντινῶν τὸν τὸν πληρώναμεν εἰς τὴν
 Μεγαλειότητά του τὸν τὸν Σουλτάνον, καὶ τὸν τὸν ἀντέτι¹ δὲν γνωρίζομεν καὶ ἂν μᾶς
 βιάσῃ τὸν Δοβλέτι κατὰ τὸν τὸν πρωτόκολλον τῶν 3 Φεβρουαρίου 1832 εἶμεθα
 ἀποφασισμένοι γενικῶς τὸν τὸν μεταναστεύσωμεν χωρὶς ἐξαιρέσεων, καὶ τοιοῦτο-
 τρόπως φερόμενοι ἐλπίζω τὸν τὸν ἐπιτύχωμεν τὸν τὸν σκοπὸν μας καὶ μὴν λυπήσθε διότι
 ἂν εἶχαν τὴν δύναμιν οἱ Τούρκοι, ἤθελον προστάξει ἀποτόμως χωρὶς τὸν τὸν ἐρω-
 τοῦν τινὰ καὶ τὸν τὸν κολάσουσι τὸν τὸν πρᾶγμα. Ἐγὼ ἔμαθον, ὅτι ἔγινε συνέλευσις εἰς
 τὴν Κάλυμνον, καὶ ἐπῆγαν οἱ προεστοὶ τῶν Νησιῶν μὲ τὰς σφραγίδας τῶν
 κοινοτήτων τὸν τὸν κάμουσι ἀναφορὰς εἰς τὰς τρεῖς δυνάμεις καὶ περιμένω τὸν τὸν φα-
 νοῦν οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν Νήσων, τὸν τὸν φέρουσι αὐτὰ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα, τὸν τὸν
 τὰ δώσω μὲ τὰς ἰδικὰς μου ἀναφορὰς, καὶ τὸν τὸν ἀναχωρήσω, ἀφ' οὗ πρῶτον
 λάβω τὰς ἀναγκαίας ὁδηγίας ἀπὸ τῶν ἐξοχωτάτους πρέσβεις, ὅπου οὕτω τὸν τὸν
 ἐνεργηθῆ ἢ ὑπόθεσις πρεπόντως, διὰ τὸν τὸν μὴν σκλαβώσωμεν τὸν τὸν νησί μας ἀπὸ ἀπρο-
 βλεψίαν ἢ δειλανδρείαν προερχομένην ἀπὸ ἄγνοιαν τοῦ ἀληθινοῦ δρόμου, ὅπου
 πρέπει τὸν τὸν βηματίσωμεν πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ ἀποβλέποντος τὴν σωτη-
 ρίαν τῆς φίλης Πατρίδος. Ἄν τυχὸν ἔλθῃ ἄνθρωπος τοῦ Σουκιοῦρ Πασᾶ χωρὶς
 τὸν τὸν τοῦ δείξετε περιφρόνησιν περιποιηθῆτέ τον μὲ τὸν τὸν τρόπον πολιτικόν, καὶ
 εἰπῆτέ του ὅτι σέβασθε τὸν τὸν Βασιλικὸν ὄρισμόν, πλὴν ὅτι παρακαλεῖτε τὸν τὸν γί-
 νη ὁ τὸν τὸν τρόπος, ὅπου ἀνωτέρω σᾶς γράφω, καὶ ὅτι νέον ἀντέτι δὲν γνωρίζει ἢ
 πτωχολογιά, παρὰ ἐκεῖνο τὸν τὸν παλαιόν, ὅπου ἤξευρε.

Εἶμαι βέβαιος, ὅτι θὰ ζητήσῃ πρῶτον τὰ κάτω Νησιὰ καὶ ἐπειδὴ διό-
 λον δὲν θέλουσι τὸν τὸν ἀκούσουσι τὸν τὸν ὄνομά του καὶ θὰ ἀντισταθοῦν. Τὰ ἐπάνω ἴσως
 δὲν τὰ ζητήσῃ τελείως, μ' ὅλον τοῦτο σᾶς τὸν τὸν γράφω τὸν τὸν ἦσθε προετοιμασμένοι
 τὸν τὸν μὴν ἐκφρασθῆτε διαφορετικὰ.

Εἰς τοιαύτην θέσιν ὄντες, ἂς μὴ μοῦ λείπουσι τὰ γράμματά σας διὰ τὸν τὸν
 μαθάνω, τὸν τὸν ὁδηγοῦμαι εἰς τὰ κινήματά μου, διότι ἡ Πολιτικὴ παίζει σήμερον
 ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν καὶ ἐκεῖ ὅπου βλέπετε ὁμίχλην, ἐκεῖ ἀμέσως φαίνει
 τὸν τὸν φῶς τοῦ ἡλίου, καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα καθαρίζει ἀπὸ τὸν τὸν νεφελῶδες σκότος, ὅπου
 τὸν τὸν περικαλύπτει καὶ μὴν εὐθροεῖσθε εἰς τὸν τὸν παντελὲς βλέποντες τὴν δυσχέριαν

1. Ἀντέτι=ἔθιμον.

τοῦ πράγματος ἀλλ' ἴστασθε στερεοὶ καὶ ἀκλόνητοι, καὶ εἶμαι εὐελπὶς διὰ τῆς σταθερότητος καὶ ἐπιμονῆς νὰ τελειώσῃ τὸ πρᾶγμα κατ' εὐχὴν. Σήμερον ἐπῆγα εἰς τὴν Καπιτάνιαν νὰ ἐβγάλω δύο Καλυμνίων Τεσχερέδες, καὶ ὁ Καπετανάμπεης ἔστειλε καβάσην¹ εἰς τοῦ Χαρατζημπάση λέγοντάς του νὰ διατάξῃ τοὺς ἀνθρώπους του νὰ μὴν πιάνουν τῶν Νησιῶν τῶν ἐπάνω τοὺς ἀνθρώπους, διότι εἶναι Τεσχερελῆδες² καθ' ὁμοιότητα τῶν Σαμίων, καὶ ὅτι τὸ Μαστλαάτη των δὲν ἔτελείωσεν ἀκόμη, ἀλλ' εἰσέτι εἶναι μπελκτζῆδες³. Φανερὸν ἐκ τούτου, ὅτι τὸ πρᾶγμα παίζει καὶ εἶναι ἀπλῆς δοκιμασίας τοῦ Κεχαγιάμπεη διὰ νὰ ἀπατήσῃ τοὺς Νησιώτας νὰ δεθοῦν μὲ τὴν Ρόδον νὰ κάνουν ἀγκαρίαις τοῦ Σουκιούρη.

Σᾶς ἀσπάζομαι πατριωτικῶς καὶ μένω
Ὁ συμπολίτης σας
Π. Νικολαΐδης

¹ Ἡ παροῦσα σᾶς ἔρχεται μὲ τὴν γολέταν τοῦ Καπετᾶν Πέτρον Μαθιοῦ γαμβροῦ.

1. Καβάσης = κλητήρας.
2. Τεσχερελῆδες = ἔχουν ἐπίσημα ἔγγραφα.
3. Μπελκτζῆδες = ἀδειούχοι.

ΤΟΠΩΝΥΜΙΚΟ ΝΙΣΥΡΟΥ

Υπό Χ. Ι. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἀπὸ πολλὰ χρόνια τώρα ἤθελα νὰ γράψω μιὰ ἐργασία σχετική μὲ τὴ Νίσυρο γιὰ τὰ *Νισυριακά*, οἱ ἀσχολίες μου ὅμως μὲ τὴν ἐκδοση τῶν σχετικῶν μὲ τὴ Ρόδο ἐργασιῶν δὲ μοῦ ἐπέτρεψαν νὰ πραγματοποιήσω τὴν ἐπιθυμία μου αὐτή, ποῦ ἦταν καὶ ἐπιθυμία τοῦ Δ. Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν. Μελετώντας γιὰ τὸ *Τοπωνυμικὸ τῆς Ρόδου*, ἀσχολήθηκα καὶ μὲ τὸ ὄνομα τῆς Νισύρου καὶ ἀργότερα ἄρχισα νὰ συγκεντρῶνω καὶ τὰ τοπωνύμια τῆς. Μιὰ ἀρκετὰ μεγάλη συλλογὴ μοῦ ἔστειλε στὰ 1958 ὁ Δ/ντῆς τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου Πάλων Νικ. Μαῦρος καταγραμμμένη μὲ προσοχή, ἀρκετὰ βρῆκα καὶ στὸ βιβλιαράκι τοῦ Γ. Παπαδοπούλου *Ἱστορικὴ καὶ γεωγραφικὴ περιγραφή Νισύρου*, ὀνόματα πόλεων, χωριῶν, κόλπων, ἀκρωτηρίων, λιμανιῶν, βουνῶν, ἐκκλησιῶν, μονῶν κ.λ.π. καὶ μιὰ μεγάλη συλλογὴ διάβασα, τοῦ κ. Α. Κοντοβεροῦ, δημοσιευμένη στὰ *Νισυριακά* (τ. 1, 1963), γιὰ τὴν ὁποία γράφει μιὰ κριτικὴ ὁ Στ. Μάνεσης στὸ 2ο τόμο τοῦ ἴδιου περιοδικοῦ (1965)¹. Στὸ ἔργο *Νισύρου Λαογραφικά* τοῦ Γ.Ν. Καζαβῆ δημοσιεύεται ἓνας χάρτης τῆς Νισύρου, ποῦ περιέχει πολλὰ τοπωνύμια, τὰ ἴδια σχεδὸν ἀπαντοῦν σὲ διάφορες ἐργασίες, π.χ. στὰ ποιήματα τοῦ Δ. Μπαλαῆ *τὰ Χωριὰ μου* καὶ στὰ διάφορα ἄρθρα τῶν *Νισυριακῶν Χρονικῶν* καὶ *Νισυριακῶν*, ἔτσι μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι συμπληρῶνεται σχεδὸν τὸ *Τοπωνυμικὸ* τῆς Νισύρου, ἂν καὶ τὸ θέμα αὐτὸ εἶναι πάντα ἀνεξάντλητο.

Ἐκεῖνο ὅμως ποῦ ἔλειπε ἀπὸ ὅλη αὐτὴ τὴ συλλογὴ μου ἦταν ἡ ἐξαιρέτως τοῦ ὕλικου, γιὰτὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ δημοσιευμένα τοπωνύμια ἦσαν χωρὶς ἄρθρο, πράγμα ποῦ δυσκολεύει πολὺ τὴν περιγραφή καὶ ἔτυμολογία τῶν ὀνομάτων. Γράφουν π.χ. *Τραχιά*, *Ραχιά*, ποῦ μπορεῖ νὰ εἶναι θηλ. ἢ οὐδέτερο,

1. Τὴν ἴδια συλλογὴ τὴν ἔχει περιλάβει ὁ κ. Κοντοβερός καὶ στὸ βιβλίο του *Νισύρου Ἱστορικά*, Μασσαχουσέτη, 1967.

Νύφιος (ὁ ἦ τό), *Καράβα* (ἡ ἦ τοῦ), σὲ ἄλλα γίνεται προσπάθεια νὰ παίρνουν ἓνα τύπο λόγιο: τὸ *Μανδράμιον* ἀντὶ τὸ *Μανδράκι*, ὁ *Ἅγιος Παντελεήμων* ἀντὶ *Παντελέμονας*. Γι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ ἐλεγχθῆ ὁ λαϊκὸς τύπος τῶν ὀνομάτων. Σ' αὐτὸ μοῦ ἐβοήθησαν πολὺ οἱ ἐγκατεστημένοι στὴ Ρόδο Νισύριοι, ἐπιστήμονες, ὑπάλληλοι, ἐπαγγελματίες, μερικοὶ πρῶην γεωργοὶ καὶ ποιμένες, νοικοκυρές, κτηματίες, ἀλλὰ πάλιν δὲν ἤμουν ἱκανοποιημένος γιὰ τὴν ἀκρίβεια τῆς ἐργασίας, γι' αὐτὸ ἔλαβα τὴν ἀπόφαση νὰ ἐπισκεφθῶ μὲ τὴν εὐκαιρία ὁ ἴδιος τὸ γραφικὸ νησί, πρᾶγμα ποῦ ἦταν καὶ ἐπιθυμία μου νὰ κάμω. Σ' ἓνα πενθήμερο ταξίδι στὶς ἀρχὲς Ἰουνίου 1967 ἐπισκέφθηκα τοὺς εἰδικούς γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ στὸ Μανδράκι καὶ τίς δυὸ κοινότητες Ἐμπορειῶ-Πάλων καὶ Νικιῶν καὶ ἔτσι μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι βρῆκα τοὺς πραγματικούς τύπους τῶν ὀνομάτων¹.

Τὰ τοπωνύμια, ὅπως λέει ὁ Γ. Χατζηδάκης, εἶναι ἐπιγραφές χαραγμένες στὸ ἔδαφος καὶ δείχνουν τὴν ἐθνολογικὴ κατάσταση τοῦ τόπου αὐτοῦ. Ἔτσι καὶ ἡ ἐξέταση τοῦ Τοπωνυμικοῦ τῆς Νισύρου δείχνει ἓνα νησί μὲ πανάρχαιο πολιτισμὸ καὶ μὲ ἑλληνικὴ παράδοση συνέχεια ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἴσαμε σήμερα. Ξενικὴ ἐπίδραση δὲ βρίσκουμε σχεδὸν καθόλου, ἐκτὸς ἀπὸ λίγες λέξεις ποῦ πέρασαν στὴν Ἑλληνικὴ ἀπὸ τίς σχέσεις ποῦ ἦλθε ὁ Ἑλληνισμὸς μὲ διάφορους λαούς, λατινικὲς, βενετικὲς, ἰταλικὲς, τουρκοαραβικὲς, ἀλλὰ καὶ ἀπ' αὐτὲς πολὺ λίγες πέρασαν στὰ τοπωνύμια τῆς Νισύρου.

Τὰ Νισυριακὰ τοπωνύμια ἔχουν μεγάλη ὁμοιότητα μὲ τῆς Ρόδου καὶ τῶν ἄλλων νησιῶν τῆς Δωδεκανήσου, τῆς Κρήτης, Κύπρου τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδας, πρᾶγμα ποῦ μᾶς δείχνει τὴν ἀδιάσπαστη ἐνότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ μέσα στὸν ἑλληνικὸ χῶρο καὶ ἔξω ἀπ' αὐτόν, ἐκεῖ ὅπου πέρασαν καὶ ἔδρασαν οἱ Ἑλληνες μὲ τὴν ἴδρυση ἀποικιῶν, Μικρασία, Κάτω Ἰταλία καὶ ἄλλες χῶρες.

Ἦστερα ἀπὸ μιὰ σύντομη ἱστορικὴ εἰσαγωγή τοῦ νησιοῦ μπαίνουμε στὴν ἐξέταση τοῦ ὕλικου, ποῦ τὸ χωρίζουμε σὲ 10 κεφάλαια: 1) τὸ ὄνομα Νισυρος, 2) ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι συνοικισμοί, 3) κτήρια, ἰδρύματα, ἐρείπια, 4) ὀνόματα γεωργικὰ καὶ ποιμενικὰ, 5) γεωγραφικοὶ ὄροι, πεδιάδες, βουνά, νερά, ὄρμοι, 6) σχῆμα τοῦ ἐδάφους, 7) ζωνύμια, 8) φυτωνύμια, 9) ἐκκλησίες-μονές, 10) προσωπωνύμια.

1. Ὅφειλα νὰ εὐχαριστήσω τὸν ἀρχιερατικὸ Ἐπίτροπο Νισύρου αἰδ. Ν. Χατζόγλου, τὸν τότε Δήμαρχο κ. Π. Χριστοφόρου, τοὺς Προέδρους τῶν Κοινοτήτων, τοὺς ἐκπαιδευτικούς καὶ ἄλλους τοὺς καλοὺς πατριῶτες ποῦ μὲ τόση προθυμία μοῦ ἐβοήθησαν στὴν ἐργασία αὐτή. Στὴν ἐξακρίβωση ἔλαβαν μέρος α) στὴν Ρόδο: Ν. Σακελλαρίδης, Μ. Τσαταρῶνης, Γ. Κουμέντος, Μ. Λογοθέτης, Ι. Κουμέντος, Μαρία Κουμέντου, Ν. Χαρτοφύλης, Ἄ. Πατούρης, Εὐτυχία Πατούρη, Κ. Διαμαντόπουλος, Κ. Ζαχαράκη, Σ. Κοντονικολάου, β) στὴν Νίσυρο: Γ. Χριστοδούλου, Χ. Πάχος, Καλλιόπη Ὀρφανοῦ «Κατεριώτισσα», Μ. Μαστόρου (Μανδράκι), Ι. Χατζόγλου, Δ. Καλυμνίου, Γ. Γεωργαλλῆς, Δ. Ἀμαριώτης, Δ. Ζαράκης (Ἐμπορειὸς-Πάλιοι), Μ. Καραγιώργης, Α. Διακοβασίλης, Ν. Οἰκονομίδης, Μ. Χαρτοφύλης (Νικιά).

Δὲ θὰ ἀσχοληθῶ μὲ τὸ διαλεκτικὸ ἰδίωμα τῆς Νισύρου, ποῦ ἔχει πολλές ὁμοιότητες μὲ τῆς Ρόδου, ἀπλῶς καταγράφω τὰ ὀνόματα στὸν τύπο ποῦ ἐπικρατεῖ σήμερα, τὰ σχετίζω ἐτυμολογικὰ μὲ τὶς πρωτότυπες λέξεις καὶ μὲ ἄλλα γνωστὰ ἕως τῶρα τοπωνύμια ἄλλων περιφερειῶν καὶ μόνο ὅπου εἶναι ἀνάγκη ἀναφέρω φράσεις σχετικές μὲ τὴ λέξη ποῦ θέλουμε νὰ προσδιορίσουμε. Ὑστερα ἀπὸ τὸ ὄνομα, ποῦ ἀκολουθεῖ ἀλφαβητικὴ σειρὰ σὲ κάθε κεφάλαιο, μπαίνει τὸ ἄρθρο, ἔπειτα σὲ παρένθεση βραχυγραφικὰ τὸ χωριὸ ποῦ ἀπαντᾷ, ἡ ἐξήγηση καὶ ἡ συσχέτιση μὲ ἄλλα ὅμοια καὶ ἀκολουθοῦν ἄλλοι τύποι, ἂν ὑπάρχουν, στὸν πληθυντικὸ, ὑποκοριστικὰ, μεγεθυντικὰ ἢ σύνθετα ἀπὸ τὴν ἴδια λέξη¹.

ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΙΣΥΡΟΥ

Ἡ Νίσυρος ἀνήκει στὴν ὁμάδα τῶν Ν. Σποράδων, ποῦ ἀπὸ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, κυρίως ὅμως ἀπὸ τὴν ἰταλικὴ κατάληψη τοῦ 1912, εἶναι γνωστὲς μὲ τὸ ὄνομα Δωδεκάνησα ἢ Δωδεκάνησος. Βρίσκεται στὰ Δ. τῆς Ρόδου ἀνάμεσα στὴν Κῶ, Τῆλο, Ἀστυπάλαια καὶ τὸ Τριόπιο ἀκρωτήριο τῆς Μικρασίας, τὸν Κάβο Κριό². Φαίνεται πὼς ἦταν κατοικημένη ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια καὶ ἀναφέρεται στὸ ἀρχαιότατο ἑλληνικὸ φιλολογικὸ μνημεῖο, τὴν Ἰλιάδα τοῦ Ὀμήρου, ὅτι ἔλαβε μέρος, μὲ τὴν Κάρπαθο, Κάσο, Κῶ, Κάλυμνο, στὸν Τρωϊκὸ πόλεμο μὲ 30 πλοῖα.

*οἱ δ' ἄρα Νίσυρόν τ' εἶχον Κράπαθόν τε Κάσον τε
καὶ Κῶν, Εὐρυπόλιο πόλιν, νήσους τε Καλύδνας
τῶν αὖ Φεΐδιππος καὶ Ἄντιφος ἠγησάσθη...
τοῖς δὲ τριήκοντα γλαφύραι νῆες ἐστιχόωντο).*

(B 675)

1. Βραχυγραφίες α) χωριῶν: Μανδρ.=Μανδράκι, Ἐμπ.=Ἐμπορεῖός, Νικ.=Νικιά, Πάλοι, Ἄργος. β) λέξεων καὶ φράσεων: ΑΒΓ.=ἀρχαία Ἑλληνικὴ Γλῶσσα.

ΝΕΓ	= νέα Ἑλλ. γλῶσσα	μον.	= μεσαιωνικὸς
ἀναλ.	= ἀναλογία	δ.π.	= ὅπως παρὰ πάνω
ἀνομ.	= ἀνομοίωση	παρετ.	= παρετυμολογία
ἀφομ.	= ἀφομοίωση	παρομ.	= παρομοίωση
βλασφημ.	= βλασφημία	πρβ.	= παράβαλε
δημ.τραγ.	= δημοτικὰ τραγούδια	σκωπτ.	= σκωπτικὸς
εὐχρ.	= εὐχρηστος	συμφ.	= συμφυρμὸς
κ.ἄ.τ.	= καὶ ἄλλα τέτοια	σπάν.	= σπάνιος
μγθ.	= μεγεθυντικὸ	συν.	= συνηθισμένους
τοπων.	= τοπωνύμιο	ὑποκρ.	= ὑποκοριστικὸ
		φρ.	= φράση

2. Σύμφωνα μὲ τὸ μῦθο, στὴ μάχη τῶν Γιγάντων καὶ θεῶν ὁ Ποσειδῶνας ἔκοψε μὲ τὴν τρίαινά του ἓνα βράχο ἀπὸ τὴν Κῶ γιὰ νὰ σκεπάσῃ τὸν γίγαντα Πολυβῶτη

Παράλληλα με τὸ ὄνομα Νίσυρος τὴν ἔλεγαν *Πορφυρίδα*, ἀπὸ τὶς πορφύρες ποὺ ἔπιαναν στὴν παραλία τῆς γιὰ τὴν κόκκινη βαφή, καὶ *Κισσηρίδα*, ἀπὸ τὴν κίσσηρη ποὺ ἦταν ἀφθονη στὸ νησί.

Γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Νισύρου, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ὅμηρο βρίσκουμε στοιχεῖα στοὺς διάφορους συγγραφεῖς, ὅπως εἶναι ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Διόδωρος Σικελιώτης, ὁ Στράβων¹, ὁ Ἀπολλόδωρος, ὁ Στέφανος Βυζάντιος, ἔπειτα ὁ Cr. Buon-delmonti στὴν ἐποχὴ τῶν Ἱπποτῶν κ.τ.ἄ. Μὲ τὴν κάθοδο τῶν Δωριέων κατοικήθηκε ἀπ' αὐτοὺς καὶ συνδέει τὴν τύχη τῆς μὲ τὴ *Δωρικὴ Ἐξάπολη*, ποὺ ἀποτελέσαν οἱ τρεῖς πόλεις τῆς Ρόδου, Λίνδος, Ἰαλυσὸς καὶ Κάμυρος, ἡ Κῶς, ἡ Κνίδος καὶ Ἀλικαρνασσὸς στὴν ἀπέναντι παραλία τῆς Μικρασίας. Ἀπὸ τὴ δωρικὴ διάλεκτο τοῦ νησιοῦ ἔμειναν λίγα λείψανα στὰ τοπωνύμια, ὅπως καὶ στὴ Ρόδο καὶ Κῶ, λ.χ. τὸ *Κρανὶ* (=Κρηνί), ἡ Ἀχοῦσα (=ἠχοῦσα), οἱ Βάσσει κ. ἄ.

Ἀναφέρεται στὰ διάφορα γεγονότα μαζί μὲ τὰ γειτονικὰ νησιά, ὅπως εἶναι οἱ περσικοὶ πόλεμοι, ἡ ἐκστρατεία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, οἱ πόλεμοι τῶν Διαδόχων καὶ τὶς περισσότερες φορές ἀκολουθεῖ τὴν Κῶ ἢ τὴ Ρόδο, τῶν ὁποίων θεωρεῖται καὶ δῆμος. Οἱ *Νισύριοι*, ὅπως καὶ οἱ *Τήλιοι*, σὰν δῆμοι συνεργάζονται μὲ τὴ Ρόδο, οἱ *Χαλκῆται* εἶναι δῆμος τῆς Καμίρου, ἐνῶ οἱ *Καρπαθιοπολῖται*, οἱ *Βρυκούντιοι*, οἱ Ἀρχασεῖς καὶ οἱ ἄλλοι δῆμοι τῆς Καρπάθου ἀνήκουν στὴ Λίνδο [Pauly-Wissovna R.E. (1931) ἄρθρ. Ρόδος]. Ὁ Γερμανὸς Herzog, ποὺ ἔκαμε τὶς ἀνασκαφὲς τοῦ Ἀσκληπείου Κῶ, θεωρεῖ τὴν Τήλο καὶ Νίσυρο δῆμους τῆς Κῶ, αὐτὸ ὅμως ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὶς διαφορὲς περιστάσεις. Μὲ τὴν ἔνωση τῶν τριῶν πόλεων τῆς Ρόδου, ἡ νέα πόλη Ρόδος, ποὺ χτίστηκε στὰ 408 π.Χ., διατηρεῖ τοὺς παλιούς δῆμους, σ' ἑκτακτες ὅμως περιστάσεις ἔχει τὸ γενικὸ πρόσταγμα στὴ Ρόδο καὶ τὰ νησιά.

Μὲ τὴ ρωμαϊκὴ κατάκτηση πάλι, μαζί μὲ τὰ ἄλλα νησιά ἀποτελεῖ τμήμα τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ ἔπειτα τοῦ βυζαντινοῦ καὶ ἀνήκει στὸ θέμα Σάμου. Ἐπαθε καταστροφὴ στὴν ἑλληνιστικὴ περίοδο ἀπὸ τὴν Κλεοπάτρα καὶ τὸν Ἀντώνιο, ὅταν περνοῦσαν ὕστερα ἀπὸ τὴ μάχη στὰ Φάρσαλα, γιὰτὶ δὲν ὑπάκουσε στὶς διαταγὲς τους. Ἀργότερα στὸ Μεσαίωνα, ἀπὸ τὶς ἀραβικὲς ἐπιδρομὲς ποὺ πολλὰ χρόνια κυριαρχοῦσαν στὸ Αἰγαῖο.

Ὑστερα ἀπὸ τὴν κατάληψη τῆς Ρόδου ἀπὸ τοὺς Ἱππότες (1309), ἡ Νίσυρος ἔγινε τμήμα τῶν ἱπποτοκρατουμένων νησιῶν καὶ στὰ 1522, μὲ τὴν ἄλω-

καὶ τὸ κομμάτι αὐτὸ εἶναι ἡ Νίσυρος. Ὁ μῦθος δικαιολογεῖται ἀπὸ τὴ γεωλογικὴ διάπλαση τοῦ νησιοῦ καὶ ἡ θέση του δείχνει ὅτι πράγματι εἶναι κομμάτι ποὺ ἀποσπᾶσθηκε ἀπὸ τὴν Κῶ.

1. Στράβ. 10, 488 *Νίσυρος πρὸς ἄρκτον ἐστὶ Τήλου... στρογγύλη, ὑψηλή, πετρώδης τοῦ μύλλου λίθου, ἔχει καὶ πόλιν ὀμώνυμον καὶ θερμὰ καὶ Ποσειδῶνος ἱερὸν.*

ση τῆς Ρόδου ἀπὸ τὸν Σουλτάνο Σουλεϊμάν, πέρασε στὴν τουρκικὴ αὐτοκρατορία. Στὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση τοῦ 1821 ἔλαβε μέρος καὶ ἡ Νίσυρος, ἀλλὰ μὲ τὸν καθορισμὸ τῶν συνόρων τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ Κράτους ἀπὸ τὶς προστάτιδες Δυνάμεις ἔμεινε στὴν Τουρκία μαζί με ὅλα τὰ Δωδεκάνησα, ἕως τὰ 1912. Τὸ ἔτος αὐτὸ ἡ Ἰταλία, γιὰ νὰ ὑποχρεώσῃ τὴν Τουρκία νὰ τῆς παραχωρήσῃ τὴν Τριπολίτιδα, κατέλαβε τὰ Δωδεκάνησα τὰ ὁποῖα, σύμφωνα με τὴ συνθήκη τοῦ Οuchy τῆς Λωζάννης, θὰ γύριζε στὴν Τουρκία γιὰ ἀντάλλαγμα, ἀφοῦ τῆς ἔδωσε τὴν Τριπολίτιδα, τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1912. Στὸ διάστημα ὅμως αὐτὸ ἄρχισε ὁ Βαλκανικὸς πόλεμος, ἀργότερα ὁ Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος (1914) καὶ ἔτσι ἡ Ἰταλία κράτησε τὰ νησιά ἕως τὸ τέλος τοῦ Β΄ Παγκοσμίου πολέμου (1945). Μὲ τὴν ἦττα τοῦ Ἄξονα οἱ Σύμμαχοι καὶ ὁ ἑλληνικὸς λόχος ἐλευθέρωσαν τὰ νησιά, ἔμειναν ὅμως στὴν ἀγγλικὴ κατοχὴ ἕως τὰ 1947. Στὴν 31η τοῦ Μάρτη 1947 οἱ Ἄγγλοι τὰ παράδωσαν στὴν ἑλληνικὴ στρατιωτικὴ Διοίκηση με διιοικητὴ τὸ ναύαρχο Π. Ἰωαννίδη καὶ στὶς 8 τοῦ Μάρτη 1948 ἔγινε ἡ ἐπίσημη ἐνσωμάτωση με τὴ μητέρα πατρίδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΝΙΣΥΡΟΣ

“Ὅσοι ἀσχολήθησαν με τὴν ἱστορία τῆς Νισύρου, προσπαθοῦν νὰ ἐτυμολογήσουν τὸ ὄνομά της με μιὰ ἐξωτερικὴ συσχέτιση, ὅπως γίνεται γιὰ τόσα ἄλλα τοπωνύμια, νομίζουν δηλαδὴ ὅτι πρέπει νὰ τὰ ἐξηγήσουν με κάποιο τρόπο, χωρὶς νὰ λαμβάνουν ὑπόψη τὴ συστηματικὴ μελέτη τοῦ θέματος. Δὲ θὰ ἀναφέρω καμμιά ἀπὸ τὶς προτεινόμενες ἐτυμολογίες, γιατί εἶναι πολὺ τυχαῖες. Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι τόσο εὔκολο, ὅσο θὰ νόμιζε καθένας. Χρειάζεται μεγάλη προσοχὴ γιὰ νὰ ἐκφέρῃ γνώμη γιὰ τὴν προέλευση καὶ τὴ σημασία τῶν τοπωνυμίων, γνώση τῆς ἱστορίας καὶ ἀρχαιολογίας τοῦ τόπου-ἀρχαιολογικὲς ἐρευνες, ἀνασκαφές, ἐρεΐπια, ἐπιγραφές, κτήρια ἀρχαῖα ἢ νεώτερα, διάφορες ἐγκαταστάσεις, μελέτη τῶν ἀσχολιῶν τῶν κατοίκων, γεωργία καὶ κτηνοτροφία, ζῶα καὶ φυτὰ, ἰδιοκτῆτες τῶν κτημάτων, μονές, γνωριμία τοῦ ἐδάφους, γεωλογικὲς ἐρευνες, ἐπίσης μελέτη τοῦ τοπικοῦ διαλεκτικοῦ ἰδιώματος σὲ συνδυασμὸ με τοὺς γλωσσικοὺς νόμους. Ἔτσι θὰ μπορέσῃ νὰ καταλήξῃ σὲ συμπεράσματα πού θὰ ἀνταποκρίνονται στὴν πραγματικότητά, ὅσο βέβαια εἶναι δυνατό, διαφορετικὰ καλὸ εἶναι νὰ μὴ ἐκφέρῃ καμμιά γνώμη.

Εἶναι τόσο γνωστὸ σήμερα, ὅτι ὅταν κατέβησαν τὰ ἑλληνικὰ φύλα στὴν σημερινὴ Ἑλλάδα ἀπὸ τὴ βόρεια καὶ βορειοανατολικὴ κοιτίδα τους, στὴν δευτέρη χιλιετηρίδα π.Χ., δὲ βρῆκαν μιὰ χώρα ἀκατοίκητη οὔτε πρωτόγονη, ἀπεναντίας βρῆκαν ἕνα θαυμάσιο πολιτισμὸ πού τὸν λέμε σήμερα *Αἰγαῖο*, γιατί δὲν ξέρομε τὴ γλῶσσα καὶ τὸ ὄνομα τοῦ λαοῦ ἢ τῶν λαῶν πού κατοικοῦσαν στὰ μέρη αὐτά.

Οι ἀρχαιολογικὲς ἀνακαλύψεις τοῦ Ἀγγλοῦ ἀρχαιολόγου Evans στὴν Κρήτη, ποὺ συνεχίζονται ἀδιάκοπα σήμερα σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ Ἑλληνες καὶ ξένους ἀρχαιολόγους, μᾶς ἔφεραν σὲ φῶς τὰ θαυμάσια εὐρήματα τῆς Κνωσοῦ, τῆς Φαιστοῦ, τῆς Πύλου καὶ τόσων ἄλλων κέντρων τοῦ μεγάλου αὐτοῦ πολιτισμοῦ, ποὺ εἶναι ἐπίσης γνωστὸς καὶ μὲ τὰ ὀνόματα *Κρητικός*, ἀπὸ τὸ κέντρο τῆς ἀκμῆς του, τὴν Κρήτη, καὶ *Μινωικός*, ἀπὸ τὸ ὄνομα τῶν βασιλιάδων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὁ πολιτισμὸς αὐτὸς εἶχε τὴν ἐπίδρασή του εἰρηνικά, ὅπως πιστεύεται σήμερα, στὰ νέα κέντρα ποὺ ἱδρυσαν οἱ Ἑλληνες μὲ τὴν καθοδὸ τους, ὅπως εἶναι οἱ Μυκῆνες, κι ἔτσι προῆλθε ἕνας νέος θαυμάσιος πολιτισμὸς, ὁ *Μυκηναϊκός*, ποὺ εἶναι πιά ἑλληνικός.

Δυστυχῶς δὲν ἔχουν ἀκόμη ἐξηγηθῆ οἱ ἐπιγραφές τοῦ μινωικοῦ πολιτισμοῦ καὶ εἶναι ἄγνωστη ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, εἴμαστε ὅμως σὲ θέση νὰ γνωρίζουμε, ὅτι ἀρκετὰ ὑπολείμματα ἀπὸ τὴ γλῶσσα αὐτὴ πέρασαν στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ, κυρίως ὀνόματα φυτῶν, μετὰλλων, ὄροι ναυτικοί, ὅπως, ἐρέβινθος, τερέμινθος, κολόκυνθα, ρόδον, ἐλαία, ἄμπελος, χαλκός, σίδηρος, κάλως, θάλασσα κ.λ.π¹. Οἱ λέξεις αὐτὲς δὲν ἐξηγοῦνται μὲ τίς ρίζες τῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν γλωσσῶν, οὔτε εἶναι δάνεια ἀπὸ τίς σημιτικές, ἀπὸ τίς ὁποῖες μᾶς ἤρθαν ἀρκετὲς μαζί μὲ διάφορα φυτὰ ἢ ἐμπορεύματα, ὅπως εἶναι τὰ: βίβλος, λίβανος, ἀργότερα κανέλλα, καφὲς κ.τ.ἄ. Ἀρκετὲς λέξεις ἀπὸ τὴ γλῶσσα τῶν Αἰγαίων μᾶς ἔδωσε ὁ Ἡσύχιος, λεξικογράφος τοῦ Ε' μ.Χ. αἰῶνα, λέγοντάς τες κρητικές, «*Κρηῆτες ὄνομα*».

Μεγάλα ὅμως ὑπολείμματα ἀπὸ τὴ γλῶσσα τῶν Αἰγαίων ἔμειναν στὰ ἑλληνικὰ τοπωνύμια, ὀνόματα πόλεων, βουνῶν, ποταμῶν, νησιῶν ποὺ τελειῶνουν συνήθως σὲ -σος (-σος ἢ -ττος) -ρος (-ιρος -υρος -ύριον), -νθα -νθος (-ινθος -ινθος), -νδός -νδα (-ινδος -ινδα) καὶ ἀποτελοῦν τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ τοπωνυμικοῦ τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι τὰ τοπωνύμια δὲν ἀλλάσσουν εὐκόλα, ἀκόμη καὶ στίς φοβερῶτερες καταστροφές, ὅπως εἶναι λ.χ. ἡ τουρκικὴ κατὰκτηση, ὕστερα ἀπὸ τὴν ὁποία ἔμειναν τὰ ὀνόματα Ἰσταμπούλ, Ἰσμίρ, Ἰσμιδ (εἰς τὴν Πόλην, εἰς Σμύρνην, εἰς Μήδειαν-Νικομήδειαν) κ.τ.ἄ.

Στὴ Δωδεκάνησο ἔμειναν πολλὰ τέτοια τοπωνύμια καὶ δὲν εἶναι φοινικικά, ὅπως πίστευαν ἕως τώρα, γιὰτὶ οἱ Φοίνικες παρουσιάζονται πολὺ ἀργότερα ἀπὸ τοὺς Αἰγαίους, ὅταν πιά οἱ Ἑλληνες κατοικοῦσαν στὴν Ἑλλάδα. Τέτοια εἶναι τὰ: *Ρόδος*, *Σύμη*, *Κῶς*, *Κάλυμνος*, *Νίσυρος*, *Τήλος*, *Λέρος*, *Κάσος*, *Λίνδος*, *Κάμιρος*, Ἰαλυσὸς ἀνάλογα μὲ τὰ, *Σῦρος*, *Σάμος*, *Λέσβος*, *Ζάκυνθος*, *Κόρινθος*, *Κέρκυρα*, *Πίνδος*, *Κηφισός*, *Ἰλισός*, *Λυκαβηττός*, *Κνωσός*, *Φαιστός*, *Πύλος* κ.ἄ.

Σχεδὸν τὰ περισσότερα ὀνόματα πόλεων, ποταμῶν, ὄρεων στὴν ἀρχαία

1. Glotz, Civ. Eg. σ. 441.

Ἑλλάδα εἶναι ὑπολείμματα τῶν Αἰγαίων καὶ δὲν ἐξηγοῦνται μὲ λέξεις ἐλληνικές, ὅπως εἶναι τὰ *Ρόδος-ρόδον* ποὺ ἔχουν προέλευση αἰγαιακή, ἐνῶ ἄλλα ποὺ ἐδόθησαν ἀργότερα ἐξηγοῦνται εὐκόλα, ὅπως τὰ: *Μαραθῶν, Μαραθοῦς Φοινικοῦς, Σκιλλοῦς, Ἐλαιοῦς, Κερασοῦς*, ποὺ εἶναι περιεκτικά, σημαίνουν δηλ. τὸν τόπο ποὺ ἔχει μάραθο, φοίνικες, σκίλλες¹, ἐλιές, κερασιές, πρβ. τὰ νεοελληνικά: *Κουμμαρώνας, Κυμμαρώνας, Μυρτώνας, Στροῖλιὰ* (στρόβιλος, πεύκη), *Δάφνη, Μηλιές* κ. ἄ. Πολλὰ ἔχουν σχέση μὲ τὴ διαμόρφωση τοῦ ἐδάφους: *Τραπεζοῦς, Τραπεζιά*, ἢ μὲ τὸ πρόσωπο: *Ἀλεξάνδρεια, Σελεύκεια, Ἀντιόχεια, Ἀττάλεια, Θεσσαλονίκη, Κωνσταντινούπολις*.

Ἡ Νίσυρος ἀνήκει στὴν ομάδα τῶν αἰγαιακῶν τοπωνυμίων ποὺ τελειώνουν σὲ -ρος (*ιρος - υρος - ὄριον*) ὅπως εἶναι τὰ: ἡ *Κάμρος* ἢ *Κάμειρος*, ἢ *Κέσκυρος*, ὁ *Ἀτάβυρος* ἢ τὸ *Ἀταβύριον*, τὸ *Μνασύριον*, ἢ *Σίλυρα* (-υρα) στὴ *Ρόδο*. Ἀνάλογα στὴν ἄλλη Ἑλλάδα καὶ γύρω στὴ Μεσόγειο εἶναι: Ἡ *Κέρκυρα*, τὰ *Κύθηρα*, τὰ *Κίλλαρα*, τὰ *Πάταρα*, ἢ *Κίβρα*².

Χρειαζέται λοιπὸν προσοχή. Ὄνόματα ποὺ μᾶς θυμίζουν τόσο πανάρχαιο πολιτισμὸ, δὲν πρέπει νὰ τὰ σχετίζουμε τόσο παρατραβηγμένα μὲ πράγματα ποὺ δὲν ἔχουν καμμιά σχέση μαζί τους³.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΟΙ ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΙ

Ἡ Νίσυρος σήμερα ἔχει πρωτεύουσα τὸ *Μανδράκι* καὶ δυὸ Κοινότητες, τὸν *Ἐμπορειό*, ὅπου ὑπάγεται καὶ ὁ συνοικισμὸς *Πάλαι*, καὶ τὰ *Νικιά*. Στὸ μεσαίωνα ὁ Φλωρεντῖνος κληρικὸς Χριστόφορος Buondelmonti, ποὺ πέρασε ἀπὸ τὰ νησιά στὶς ἀρχές τοῦ 15^{ου} αἰῶνα καὶ ἔγραψε τὸ βιβλίον του «*Liber Insularum*»⁴ λέει γιὰ τὴ Νίσυρο: «quinque videntur oppida, quorum duo principaliora apparent, Mandrachi et Palaeocastro, Pandenichi, Nicea et Argos sunt in circuitu». Ὑπάρχει καὶ μετάφραση στὴν ἐλληνικὴ τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἀπὸ κάποιον ἄγνωστο, ποὺ τὴν ἔχει ἐκδώσει ὁ Ε. Legrand, *Des-*

1. *σκίλλα* (=ἀγριοκρομμύδα), ἀσκελλαρού(δ)α, ἢ ἀτσιλλαρού(δ)α.

2. Βλ. Χ. Παπαχριστοδοῦλου, *Τοπωνυμικὸ Ρόδου*, σελ. 25-31.

3. Ἐκδ. de Sienner, *Λειψία καὶ Βερολίνο* (1824) σελ. 76.

4. Ὁ μῦθος δὲ μᾶς βοηθεῖ στὴν ἐπιστημονικὴ ἐξήγηση τῶν ὀνομάτων, ἔχει τὴ σημασία του σὰν μῦθος, σὰν φαντασία τοῦ λαοῦ. Ὁ Ποσειδῶνας τράβηξε ἓνα βράχο ἀπὸ τὴν Κῶ καὶ ἔκαμε τὴ Νίσυρο· δείχνει τὴ γεωλογικὴ κατάσταση καὶ τὴ θέση τοῦ νησιοῦ. Ὁ Ἥλιος πῆρε τὴ *Νύμφη Ρόδο*, δὲν ἔδωσε ὅμως τὸ ὄνομα *Ρόδος* ὁ ἴδιος, ὅπως λέει ὁ μῦθος, ὑπῆρχε τὸ ὄνομα καὶ ἔπειτα ὁ λαὸς ἔπλασε τόσο χαριτωμένα τὸ μῦθο. Ὑπῆρχε τὸ σπήλαιον στὴ Νίσυρο καὶ ὁ λαὸς τὸ εἶπε «ὁ *Δρακόσπηλιος*», γιὰ τὴ κατασκευὴ του ἦταν τέτοια ποὺ πίστεψαν ὅτι ἐκεῖ κατοικοῦσαν δράκοι.

cription des îles de l'Archipel par Christophe Buondelmonti (Paris: 1857). Παραθέτουμε μερικά αποσπάσματα από τη μετάφραση αυτή (σ. 31): «Περὶ τῆς Νησάρου. Δείξαντες τὴν Ἐπισκοπίαν, νῦν πρὸς τὴν πάλαι μὲν Κάριστον (Καρίαν), νῦν δὲ Νήσαρον λεγομένην, ἔρχομαι ὅπως καὶ αὐτὴν καὶ τὸ ἐν αὐτῇ αἰτναῖον ὕψος δῆλον ποιήσω, εἴ γε δυνήσομαι... Φαίνονται δὲ καὶ φρούρια πέντε ἀφ' ὧν δύο μὲν εἰσι τὰ μᾶλλον ὑπερέχοντα, *Μανδράχη*¹ καὶ *Παλαιόκαστρον*, ἡ *Πανδονίκη* δὲ καὶ *Νίκαια* καὶ τὸ Ἄργος κυκλοτερῶς εἰς κείμενα». Δὲν ἀναφέρει τὸν Ἐμπορειό, γιατί στὴ θέση του τοποθετεῖ τὸ παλαιότερο κάστρο *Παντονίκη*. Τὰ ἐξετάζουμε μὲ ἀλφαβητικὴ σειρά:

Ἄργος, τὸ μιὰ μεγάλη ἀγροτικὴ περιφέρεια στὴ Ν.Δ. πλευρὰ τοῦ νησιοῦ, χωρὶς σημερινὸ συνοικισμό, τὸ ὄνομα ὅμως εἶναι γνωστὸ ἀπὸ μιὰ ἐπιγραφή τῆς Νισύρου πού βρέθηκε στὸν τοῖχο ἑνὸς χοιροστασίου στὸ Μανδράκι, δημοσιευμένη στὴ Συλλογὴ ἐπιγραφῶν τοῦ Hiller von Gaertrigen² «Ποσειδῶνι Ἀργεῖω καὶ Ἄρει χαριστήριον», εἶναι δηλαδὴ ἓνα ἀνάθημα στὸν Ποσειδῶνα τοῦ Ἄργους καὶ στὸν Ἄρη. Στὸν ἴδιο τόμο γίνεται λόγος γιὰ τὸ Ἄργος τῆς Πελοποννήσου καὶ τὸ Ἄργος τῆς Νισύρου. Ἐπίσης ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος τὸ ἀναφέρει στὰ *Γεωγραφικά του*, ὅπου φαίνεται ὅτι ἦταν συνηθισμένο ὄνομα πόλεων σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα: «Ἄργος διασημοτάτη πόλις Πελοποννήσου, δευτέρα Ἄργος Ἀμφιλοχικόν, τρίτη Θεσσαλίας, τετάρτη Κιλικίας, πέμπτη ἐν Νισύρῳ μιᾷ τῶν Κυκλάδων». Συνεχίζει γιὰ ἄλλες πολλὰς πόλεις μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα καὶ προσθέτει: «Ἄργος δὲ σχεδὸν πᾶν πεδῖον κατὰ θάλασσαν». Τὸ Ἄργος τῆς Νισύρου θὰ ἦταν κατοικημένο ἕως τὴν Ἱπποτικὴ ἐποχὴ, ἀφοῦ τὸ ἀναφέρει ὁ Buondelmonti, ὅπως εἶδαμε παραπάνω, σὰν πέμπτη πόλιν τοῦ νησιοῦ, ἀργότερα θὰ ἔπαθε καταστροφὴ καὶ ἔμεινε ἀπλὴ ἀγροτικὴ περιφέρεια.

Τὸ ὄνομα Ἄργος εἶναι πολὺ γνωστὸ καὶ ἀπὸ τὸν Ὅμηρο: α') Ἄργος· πόλις τῆς Ἀργολίδας, πού ἔδρασε σὲ ὅλη τὴν ἀρχαιότητα καὶ διατηρήθηκε συνεχῆ κατὰ μεσαίωνα, ἴσαμε σήμερα, β') Ἄργος, ἡ ἐπικράτεια τοῦ Ἀγαμέμνονα πού κράτησε καὶ σήμερα τὸ ὄνομα «Ἀργολίς», γ') ἡ Πελοπόννησος, ἃν κρίνουμε ἀπὸ τὸ Ἀργεῖα Ἑλένη (=Πελοποννησία), δ') ὅλη ἡ Ἑλλάδα μὲ ἐπέκταση τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Ἀγαμέμνονα σὰν ἀρχηγοῦ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, γι' αὐτὸ καὶ Ἀργεῖοι εἶναι ὅλοι οἱ Ἕλληνες, παράλληλα μὲ τὰ Ἀχαιοὶ καὶ Δαναοὶ πού μεταχειρίζεται ὁ Ὅμηρος σὰν Ἐθνικὰ ἀντὶ Ἑλληνες, ὄνομα πού ἐπιβλήθηκε ἀργότερα. Γι' αὐτὸ τὸ Ἄργος τῆς Πελοποννήσου λέγεται Ἀχαιϊκόν, γιὰ νὰ ξεχωρίζῃ ἀπὸ τὸ Πελασγικόν Ἄργος, πού εἶναι τὸ κράτος τοῦ Ἀχιλλέα καὶ μὲ ἐπέκταση πάλι ἡ Θεσσαλία καὶ ὅλη ἡ Ἑλλάδα³.

1. Λέει Μανδράχη τὸ Mandrachi, παίρνοντας γιὰ — χή τὸ λατινοῦταλικό, — chi (=κι.

2. I. G., τομ. XII₃ ἐπιγρ. Σύμης Τήλου, Νισύρου, σελ. 24, ἀριθ. 103.

3. Βλ. Ὅμ. Α 30, Β 108, 161, 352, 559, 681, Δ 52, α 344, δ 726.

Ἐκτός ἀπὸ τίς Ὀμηρικῆς πόλεις εἶναι γνωστὲς στὴν ἀρχαιότητα καὶ τοὺς νεώτερους χρόνους α') τὸ Ἄμφιλοχικὸν Ἄργος, στὴν Ἀμφιλοχία τῆς Δ. Στερεᾶς, β') τὸ Ὀρεστικὸν Ἄργος στὴν Ὀρεστιάδα τῆς Μακεδονίας, γ') Ἄργος σὰν τοπωνύμιον ἀρχαῖον ἢ νεώτερον ἀπαντᾷ στὴν Καρία, Κιλικία, Τροιζήνα, Ἀπουλία, Θράκη, Ἡπειρο, Κέρκυρα, Κύπρον, Ρόδο, Κάλυμνον, Κάσο καί, ὅπως λέγει ὁ Στράβων, σύμφωνα μὲ τὴν κοινὴ ἀντίληψιν τῶν ἀρχαίων, ἄργος τὸ πεδῖον λέγεται¹. Ἄργος λοιπὸν σημαίνει πεδιάδα, ὅπως μᾶς λένε ὁ Στράβων καὶ ὁ Στέφ. Βυζάντιος, καὶ θὰ εἶναι τῆς Αἰγυπτιακῆς ἐποχῆς².

Ἐμπορεῖος, ὁ ὄνομα χωριοῦ στῆ Β. κορυφῇ μιᾶς ὀροσειρᾶς γύρω ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ ἠφαιστείου, στὸ κέντρο σχεδὸν τοῦ νησιοῦ. Ἐμπορεῖον ἢ Ἐμπορεῖον εἶναι τὸ ἐμπορικὸν λιμάνι, τόπος ἐμπορικῶν συναλλαγῶν καὶ ἀπ' αὐτὰ πῆραν τὸ ὄνομα καὶ οἱ γύρω συνοικισμοὶ σὲ πολλὰ μέρη, τὸ Ἐμπορεῖον καὶ ὁ Ἐμπορεῖος, ὅπως ἔγινε καὶ ἐδῶ. Στὸ μεσαίωνα ἀπὸ τὸ φόβον τῶν πειρατῶν οἱ κάτοικοι μεταφέρθησαν σὲ ὑψηλότερον μέρος, ὅπως γινόνταν σ' ὅλους τοὺς παράλιους ἢ πεδινούς συνοικισμούς, καὶ στὸ νέο χωριὸν ἔδωσαν τὸ ἴδιον ὄνομα, ἐνῶ ὁ παλιὸς συνοικισμὸς, ποὺ κατοικήθηκε πάλιν ἀργότερα, ἔμεινε σὰν ἐπίγειον καὶ πῆρε τὸ ὄνομα Πάλοι³.

Ἡ συνήθεια νὰ δίνουν στίς μετοικήσεις τὸ ὄνομα τῆς πρώτης κοιτίδας εἶναι παλιὰ καὶ αὐτὸ ἔγινε καὶ ὕστερα ἀπὸ τὴν μικρασιατικὴν καταστροφὴν, μὲ τὰ Νέα Σμύρνη, Νέα Ἰωνία, Νέα Κίος κ.ἄ. Στὴ Μακεδονία οἱ Πόντιοι ἔχτισαν καὶ Μονὴν «Παναγία τοῦ Σουμελαῖ», μὲ τὸ ὄνομα ποὺ λατρευόταν στὸν Πόντον. Ἐμπορεῖος ἢ Νιμπορεῖος (ὁ) ὑπάρχει καὶ στὴ Σύμη (τὸν Ἐμπορεῖον > ὁ Νιμπορεῖος), ὅπως: τὴν οὐρανὸν > ἢ νουρά, τὸν ἄμωνα > ὁ νῶμος), Ἐμπορεῖον, τὸ, στὴν Κάλυμνον καὶ στὴ Θήρα.

Μανδράκι(ν), τὸ ἢ σημερινὴ πρωτεύουσα τοῦ νησιοῦ, μσν. Μανδράκιον, στὴ θέσιν τῆς ἀρχαίας Νισύρου. Μάντρα (ἀρχ. μάνδρα), ἐκτός ἀπὸ τὴν ποιμενικὴν σημασίαν, σημαίνει τὸν κλειστὸν χώρον ὅπου συγκεντρώνουν οἰκονομικὸν ὕλικόν. Μαντράκι ὑπκρ. εἶναι τὸ χτιστὸν λιμάνι, ὅπως ἦταν καὶ στὴ Νίσυρον ὁ χώρος ποὺ βρίσκεται στὸ κέντρο τῆς σημερινῆς πολίχνης, ἀργότερα ὁμως ἐγκαταλείφθη καὶ ἔγινε λίμνη, ἢ ὁποῖα χώθηκε καὶ ἔγιναν κῆποι, φαίνεται ὁμως ὅτι ἦταν λιμάνι στὰ περασμένα. Μαντράκι⁴ λένε καὶ στὴ Ρόδο ἓνα ἀπὸ

1. Στράβ. 5, 221. 6, 271. 7, 316. 7, 326. 8, 360, 365, 369, κ.λπ. (Λειψία Teubner 1915).

2. Στὴ Ρόδο ὑπῆρχε δῆμος Ἀργείων, μὲ κέντρο τὸ Ἄργος, γνωστὸς ἀπὸ τίς ἐπιγραφάς. Μία ἀπ' αὐτὰς λέει Ἀσκληπιῶ τῶ ἐν Κεγχρεαῖς, ταῖς ἐν Ἄργει καὶ ὑγίειᾳ (I. G. XII₁ ἀριθ. 26), ἀπὸ τὴν ὁποία φαίνεται ὅτι ὁ Ἀσκληπιὸς καὶ ἡ Ὑγίεια, ἐκτός ἀπὸ τὴν Κῶν, λατρεύονταν καὶ στὴ Ρόδο, ὅπου ὑπῆρχε Ἀσκληπιεῖον, τὴ λατρεία δὲ αὐτὴ μᾶς δεῖχνουν καὶ τὰ ὀνόματα Ἀσκληπειῖον (χωριὸν), τὰ Σκλαπειῖα (=ἀσκληπειῖα), τοπωνύμιον.

3. Πρβλ. Παπαδοπούλου Γεωργ., Νισυριακά, σελ. 26 - 27.

4. Γιὰ τὴ λ. μάνδρα, Μαντράκι, βλ. Π. Τοπ. σελ. 112 - 113.

τὰ δυὸ σημερινὰ λιμάνια, «τὸν μικρὸν λιμένα» τῶν ἀρχαίων, καὶ τὸ ὄνομα πῆ-
ρε καὶ ἡ πλατεῖα ποῦ ἀποτελεῖ τὴν κεντρικώτερη προκουμαία στὴν πόλη Ρόδο.
Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση τὴν ὀνόμασαν «Πλατεῖα Ἐλευθερίας», χωρὶς
νὰ χάσῃ καὶ τὸ παλιὸ ὄνομα.

Νικιά, τὰ ὄνομα χωριοῦ ποῦ βρίσκεται στὴν ἴδια ὄροσειρὰ τοῦ Ἐμπο-
ρειοῦ, στὸ ἀπέναντι ἀκριβῶς μέρος, πρὸ κοντὰ στὸ ἠφαιστειο, κι ἔτσι τὰ δυὸ
χωριά ἔχουν στὴ μέση τὴν κοιλάδα «Λακκί», ὅπου βρίσκεται τὸ ἠφαιστειο.
Τὸ ὄνομά του φαίνεται ὅτι προῆλθε ἀπὸ τὴ φράση: τὰ (κτῆματα τοῦ) Νικία >
τὰ Νικιά μὲ συνίζηση. Ἡ συνήθεια νὰ μεταχειρίζωνται τὸ οὐδέτερο ἄρθρο τὰ
(ἐνν. κτῆματα) μὲ γενικὴ τοῦ ἰδιοκτήτη ἢ ἰδρυτῆ παρουσιάζεται ἀπὸ τὴ βυ-
ζαντινὴ ἐποχὴ· πρβ. τὰ *Καριανου*, τὰ *Εἰρήνης*, τὰ *Θεοφίλου*, τὰ *Ἐλένης*, στὴν
Κωνσταντινούπολη¹. Στὴ Ρόδο ὑπάρχουν πολλὰ τοπωνύμια μὲ τὸν τύπο αὐ-
τό: τὰ (κτῆματα τοῦ) *Εὐφάντου* > τ' *Ἀφάντου*, τὰ *Καλοβάρδα* > τὰ *Καλα-
βάρδα* μὲ ἀφομοίωση, τὰ *Σγουροῦ*, τὰ *Πολυστράτου*, τὰ *Σελεύκου*, τὰ *Συμ-
μάχου*, τὰ *Φιλίσκου* κ.ἄ².

Τὸ ὄνομα *Νικίας* εἶναι πολὺ γνωστὸ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα· πρβ. *Νικίας*,
ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων καὶ *Νικίειος εἰρήνη*, *Νικίας*, πολὺ συχνὰ ἀπαντᾷ
στὶς ἐπιγραφὰς τῶν νησιῶν. Μιὰ ἐπιγραφή ποῦ βρέθηκε στὴ θέση *Καμπί*,
κοντὰ στὸ *Παλιόκαστρο* τοῦ Μανδρακιοῦ, δημοσιευμένη ἀπὸ τὸν Gaertringen³,
λέει: «*Νεικία* (γράφ. *Νικία*) ὑπὲρ *Σαινίου* καὶ Ἰψικλέους *Νικία* *Τηλίου*».
Ἐπίσης στὶς ἐπιγραφὰς τῆς Ρόδου, *Κῶ* καὶ *Καλύμνου* ἀπαντᾷ τὸ ὄνομα, πρᾶ-
γμα ποῦ σημαίνει ὅτι ἀπὸ κάποιου *Νικία*, ἰδιοκτήτη τῆς περιοχῆς, πῆρε τὴν
ὀνομασία ἢ τοποθεσία κι ὕστερα τὸ χωριὸ ποῦ χτίστηκε ἐκεῖ.

Παλιόκαστρο(ν), τό <τὸ Παλαιόκαστρον ποῦ ἀναφέρει σὰν κατοικη-
μένη πόλη ὁ Buondelmonti τὸν ΙΕ' αἰῶνα. Πρόκειται γιὰ τὸ ἀρχαῖο τεῖχος
ποῦ διατηρεῖται ἀρκετὰ καλὰ σήμερα ἀνάω ἀπὸ τὸ Μανδράκι καὶ ἀποτελοῦσε
τὴν ἀκρόπολη τῆς ἀρχαίας πόλης Νισύρου.

Πάλαι, οἱ συνοικισμὸς μὲ λιμανάκι, ἐπίνειο τοῦ Ἐμπορειοῦ, ὅπου λει-
τουργοῦσαν πρὶν λίγα χρόνια καὶ ἱαματικὰ λουτρά, σήμερα ἐρείπια. Φαίνεται
πὼς ἐδῶ θὰ ἦταν ὁ Ἐμπορειὸς κι ὅταν ἐρημώθηκε μὲ τὴ μετοίκηση τῶν κα-
τοίκων στὸ σημερινὸ χωριὸ, πῆρε τὸ ὄνομα *Πάλαι* ἀπὸ τοὺς πάλους⁴, δηλ.
τοὺς πασσάλους, ὅπου ἔδεναν τὰ πλοῖα. Ἀπὸ τὴν αἰτ. τοὺς Πάλους λένε με-
ρικοὶ οἱ *Σπάλαι* καὶ ὁ κάτοικος *Σπαλιώτης*, ἐπικρατεῖ ὅμως τὸ *Πάλαι-Παλιώτης*.

Παντονίκη, ἡ ὄνομα φρουρίου τοῦ Ἐμπορειοῦ, ποῦ ὁ λαὸς τὸ λέει ἀπλῶς
Κάστρο. Ὁ Buondelmonti τὴν ἀναφέρει σὰν πολίχνη κατοικημένη στὸν ΙΕ'

1. Κ. Ἀμάντου *Ἱστορία Βυζαντινῆ*, σελ. 34.

2. Π. Τοπ. σελ. 73, 76, 77, 183, 185.

3. I. G. XII₃, σελ. 28, ἀριθ. 142.

4. Πάλος <λατ. palus.

αἰῶνα μὲ τὸ ὄνομα *Pandenichi*, ἐνῶ στήν ἑλληνική μετάφραση τῆ λένε *Πανδονίκη* καὶ στὸ χάρτη τῆς Νισύρου τῆ σημειώνουν *Πανδενίκη*· φαίνεται πὼς θὰ ἦταν *Παντονίκη*. Στὸ Λεξικὸ κυρίων ὀνομάτων τοῦ Ραρε ἀπαντᾷ τὸ ἄρσ. *Παντόνικος*· τὴν ἴδια σύνθεσιν ἔχουν τὰ *Παντακλῆς* ἢ *Παντοκλῆς*, *Πανταλέων* ἢ *Παντολέων* καὶ τὸ θηλ. *Παντόκλεια*, ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχεται τὸ τοπωνύμιο τῆς Ρόδου *Πατόκλεια*¹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

ΚΤΗΡΙΑ - ΕΡΕΠΙΑ - ΙΔΡΥΜΑΤΑ

Κάθε εἶδους κτήρια ἢ ἐρεπία, ὀχρωματικὰ ἔργα, φρούρια, παρατηρητήρια, εὐρήματα ἀρχαιολογικά, εἶναι τὰ τοπωνύμια τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ :

Ἐρμόμυλος ἢ Ἀνεμόμυλος, ὁ (Νικ.), ἀπαντᾷ καὶ ἀπλῶς ὁ *Μύλος* (Μανδρ.) *Μύλος τῆς Παναγιᾶς*, τοῦ Βζέ κ.ἄ.

Βίγλα, ἡ (Μανδρ. Νικ.), *Βιγλιά*, τὰ (Πάλιοι, Μανδρ.)· ὄνομα συχνὸ ὑψωμάτων καὶ παραλιακῶν θέσεων, ὅπου στὴ βυζαντινὴ ἐποχὴ ἐποποθετοῦσαν σκοποὺς γιὰ τὶς ἐπιδρομὲς τῶν Σαρακηνῶν καὶ ἄλλων ἐχθρῶν· ἀνάλογα εἶναι τὰ ἀρχαῖα *σκοπή*, *σκοπιά*· πρβ. Εὐστ. Ἰλιάδ. «σκοπήν λέγει τὴν κοινῶς λεγομένην βίγλαν»²· ἢ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ λατ. *vigilia* καὶ πέρασε μὲ τὸσους ἄλλους στρατιωτικὸς καὶ πολιτικὸς ὄρους στὸ Βυζάντιο σὰν διάδοχο τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους : *Κόμης*, *πρίγκηψ*, *κούρτη*, *πόρτα* (λατ. *comes-itis*, *principis-ipsis*, *cohors-rtis*, *porta*) κ.τ.ἄ. Ἐπῆρχε καὶ στρατιωτικὸς βαθμὸς : «δρουγάριος *Βίγλης*» ρ. *βιγλίζω*, *βιγλεύω* = φυλάγω ἀπὸ τῆ βίγλα, σήμερα = βλέπω ἀπὸ ὑψωμα, *βιγλάτωρ* = ὁ φύλακας τῆς βίγλας. Τοπωνύμια μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ ὑπάρχουν σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα, πρβ. τῆς Ρόδου : ἡ *Βίγλα*, ἡ *Βίγλα*, τὸ *Βιγλί(ν)*, τὸ *Μερο(β)ίγλι(ν)* (<ἡμεροβίγλιον).

Βιστέρνα, ἡ (Μανδρ., Ἐμπ.), τὰ *Βιστερνιά* (Μανδρ.)· τοῦ Δράκου τὸ *Βιστέρνι(ν)* (Νικ.) πρβ. Ἡσύχ. «*κιστέρνα*, *λάκκος* φρέατος, *βάραθρον* ἢ *βυθός*», λατ. *einsterna*, σημερ. *στέρνα*. Ἀπὸ τοὺς βυζαντινοὺς συγγραφεῖς εἶναι γνωστὲς οἱ παραλλαγές : *γιστέρνα*, *γησιτέρνα*, *κιστέρνα*, *στέρνα*, στὴ Ρόδο τῆ λένε *Βουσιτέρνα* (συμφ. βούρνα + γιστέρνα)³, στὴ Νίσυρο προφέρουν *βιστέρνα* (<γιστέρνα μὲ τροπὴ τοῦ γ σὲ β, πρβ. γόνατο> βόνατο), ὑπκρ. *βιστέρνι* καὶ *βιστερνί*.

Βοῦρνες, οἱ (Νικ.), *Βουρνιά*, τὰ (Ἐμπ.), οἱ Ἀλατόβουρνες, παραλία ποῦ

1. Π. Τοπ. σελ. 76.

2. δ. π. 85 - 86.

3. δ. π. σελ. 105.

σχηματίζεται άλάτι, ή Γαδαρόβουρνα (Μανδρ.) γούρνα πού πίνουν τά ζώα, ή Σκυλλόβουρνα (Έμπ., Νικ.) τή λένε και Σηνόβουρνα (πιθ. χηνό-), λατ. urna > γούρνα > βούρνα (άρχ. γρώνη), κυρίως τīs βρίσκουν σέ άρχαίους τάφους κι άπ' αútēs παίρνουν τó όνομα πολλά τοπωνύμια¹.

Βουτσάκια, τά (Νικ.), <βυτίον> βουτσι (πρβ. βάτινα) > βάτσινα = βατό-μουρα, βατίον > βατσι. ύπκρ. τó βουτσάκι, πρβ. τó Βουτσι(ν) (Ρόδος)².

Γράνα, ή, Γρανακάκι(ν), τó (Νικ.), ύπκρ. με τīs καταλ. -άκι + -άκι, όπως μικρό > μικρακάκι (Σύμη), Μανόλης-Μανολακάκι (Κάρπαθος), τó Πποινακάκι (Ρόδος) <Δέσποινα> Πποίνα· γράνα = τάφος, αύλακι στενό, σχε-τικώς βαθύ και τεχνητό, χαντάκι.

Δάλι(ν), τó (Μανδρ.), τó λένε και τά Δάλια στόν πληθ. Σχετικά είναι τά τοπωνύμια: ή Δάλη και ή Δήλια τής Ρόδου, ή Δηλία τής Καρίας, ή Δήλος ή Δάλος τών Κυκλάδων, τó Δήλιον τής Βοιωτίας (Θουκ. Δ' 76), τó Δήλιον, τόπος ιερός τής Χίου, όπως και τής Βοιωτίας (βλ. Δ. Βαγιακάκου, περιοδ. Ιστορία 2 [1968] σ. 159). Στή Ρόδο ó 'Απόλλωνας λατρευόταν και με τά όνόματα Πύ-θιος και Δάλιος δηλ. Δήλιος, στή δωρική διάλεκτο κι ένας μήνας τού ροδιακού ήμερολογίου είχε τó όνομα Δάλιος³. Έπομένως μπορεί νά ήταν και στή Νίσυρο τó Δάλιον ιερόν, άφοϋ είναι χώρος δωρικός, ίσως μάλιστα κάτι μπορούσε νά άποδείξη μιá έρευνα άρχαιολογική, όπως πιστεύουν στή Νίσυρο, δέν έχει γίνει όμως τίποτε έως τώρα.

'Ελληνικό(ν), τó (Έμπ.), 'Ελληνικά, τά ('Αργος)· στή βυζαντινή έποχή με τήν έπικράτηση τού χριστιανισμού όλα τά ειδωλολατρικά κτίσματα τά έλεγαν 'Ελληνικά και 'Ελλην έσήμαινε ειδωλολάτρης, ένώ τó Ρωμαίος πήρε τή σημασία τού 'Ελληνα χριστιανού κι άπ' αυτό προήλθε τó ρωμικός. 'Από τότε έμειναν τά τοπωνύμια: τά 'Ελληνικά, τó Αλενικό(ν), ó 'Ελληνότοιχος, ó 'Αλληλικός, ó 'Ελληνικό(β)ουνος (Ρόδος), τά 'Ελληνόχτιστα (Κάρπαθος), τά Αηνόχτιστα (Χάλκη), τó 'Ελληνικό ('Αττική) κ.τ.ά.

Θερμά, τά (Μανδρ.)· τά κοινοτικά λουτρά, Θερμά, τά (Πάλοι), ιδιωτικά λουτρά έρειπωμένα σήμερα· φρ. «έπ'ηε στα θερμά» = έκαμε θεραπεία στα ιαματικά λουτρά· θερμά τά λέγει και ó Στράβωνας (10,488).

Θόλος, ó (Μανδρ. Νικ.)· κτήριο θολωτό ή τροϋλλος έρειπωμένου έξω-κλησιού· τέτοιοι θόλοι ύπ'ήρχαν παντού πάνω άπό βρύσες, ή είδος ύποστέ-γων, όπου κατέφευγαν οί διαβάτες σέ ώρα βροχής ή κακοκαιρίας, ανάμεσα στα χωριά πού άπέιχαν πολύ, όπως συμβαίνει στή Ρόδο και στήν Κύπρο· πρβ.

1. Στή Ρόδο ύπάρχει και τοπωνύμιο: τού Δράκου ή Βούρνα, μιá γούρνα λαξευμένη σέ βράχο, πού ή παράδοση λέει ότι τή γέμιζαν με γάλα οί ποιμένες τής περιοχής για νά πίνη ó δράκος, νά μη τρώη τά ποιμνιά τους. δ. π. σελ. 83 και 90.

2. δ. π. σελ. 91.

3. δ. π. σελ. 34.

ὁ *Θόλος*, τὸ *Θολάρι(ν)*, τὰ *Θολάρια*, ὁ *Θόλαρος*, τὸ *Σταυροθόλι(ν)* (Ρόδος)¹.

Καμάρα, ἡ (Ἄργος), τὸ *Καμάρι(ν)* (Μανδρ.): *καμάρα* = τόξο μεγάλο μὲ πελεκητὲς πέτρες γιὰ διάφορα κτήρια, *καμάρι* = μικρὸ τόξο πάνω ἀπὸ τὴν ἐστία, τὶς βρύσες κ.λ.π. (ἀρχ.λ.). Μὲ *καμάρες* συγκρατοῦσαν τὶς στέγες στὰ μιν. κτήρια καὶ τὰ σπίτια στὰ χωριά καὶ τὰ νησιά.

Καντελέουσα, ἡ, ὄνομα νησίδας, τὴ λένε καὶ Ἀντελέουσα καὶ τὴ γράφουν Ἀντιλέγουσα· στὸ χάρτη σημειώνεται *Κανδηλιούσα* καὶ ἔχει φάρο (στὰ Δ. τῆς Νισύρου), γιὰυτὸ πῆρε τὸ ὄνομα, ὅπως τὰ ροδίτικα: οἱ *Λάμπες*, ὁ *Λύχνος* ἢ *Λαφτήρα*, τὰ *Λαμπρά*, ὁ *Φανός*, ἔπου ἀναβαν φωτιὲς οἱ φρουρὲς γιὰ νὰ προστατεύουν τὸν τόπο ἀπὸ τοὺς πειρατὲς καὶ γιὰ βοήθεια τῶν ναυτικῶν.

Καστέλλι(ν) τὸ (Νικ.)· πρβ. τὸ *Καστέλλι* (Κρήτη), ἡ *Κάστελλος*, ἡ *Καστέλλα*, τὰ *Κάστελλα*, τὰ *Καστέλλια* (Ρόδος), ἡ *Καστέλλα* (Πειραιᾶς) κ.ἄ. μιν. *κάστελλος* (λατ. *castellum*) = α) φρούριο, β) τόπος κατηφορικὸς (Ἡσύχ.)

Κάστρο(ν) τὸ (Μανδρ., Ἐμπ., Νικ.), ἐρείπια φρουρίων· τὸ *Παλιόκαστρο(ν)* (Μανδρ.) τὸ ἀρχαῖο τεῖχος τῆς Νισύρου· μιν. *κάστρον* (λατ. *castrum*)² συν. σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα, στὴν κοινὴ ὁμιλία καὶ τὰ τοπωνύμια, μὲ τοὺς τύπους: τὸ *Κάστρο*, τὰ *Κάστρη*, τὸ *Καστρί*, τὰ *Καστριά*, τὰ *Κοτρούλλια*, τὸ *Λεοντόκαστρον*, τὸ *Ποντικὸκαστρον*.

Καστροτοιχιά, ἡ (Μανδρ.) = ὁ σωζόμενος τοῖχος τοῦ κάστρου, ἀρχαίου ἢ μιν. καὶ σὰν προσηγορικὸ, ὅπως ἡ *μεσοτοιχιά* = *μεσοτοιχία*, τὸ *μακροτοιχί(ν)* = ὁ μεγάλος τοῖχος τοῦ ἀγροτικῆς σπιτιοῦ, ἀπέναντι στὴν πόρτα, τὸ *κοντοτοιχί(ν)* = ὁ μικρὸς τοῖχος, δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ στὴν εἴσοδο.

Κέλλα, ἡ (Ἐμπ.) = μάντρα μὲ τοίχους «τραχαλλόχτιστους» καὶ κλαδιά, γιὰ τὰ γίδια ἢ ἄλλα ζῶα, τὰ *Κελλιά* (Ἐμπ.): α) καλύβες ποιμενικὲς, β) κελιά τῆς μονῆς.

Κόκκαλα, τὰ, *Κοκκάλες*, οἱ (Μανδρ.), μγθ. ἡ *κοκκάλα*, ἀπὸ *κόκκαλα* τάφων ἢ ζώων.

Λευκαντεῖό(ν), τὸ (Μανδρ.)· παραλία μὲ πέτρες πλατειές, ὅπου «λευκαίνουν» τὰ ροῦχα.

Λουτρά, τὰ (Μανδρ.), τὰ ἱαματικὰ λουτρά, μὲ ἐγκαταστάσεις τοῦ Δήμου, πρβ. *Θερμά*. *Κάβο Λουτρός*, ὁ (Νικ.)· ἀκρωτήριο μὲ ἀτμόλουτρα, τόπος ποῦ βγαίνουν ἀτμοὶ ἀπὸ τὶς κοιλότητες τῶν βράχων (ὁ *Κάβος Λουτρός* > ὁ *Κάβο Λουτρός*).

Μύλος, ὁ (Μανδρ.)· βλ. Ἀερόμυλος.

Ναχώματα, τὰ (Νικ.) <ἀναχώματα = σωρὸς χρώματος γύρω ἀπὸ ἀγρό,

1. δ. π. σελ. 91.

2. δ. π. σελ. 86 - 87.

δρόμο, χείμαρρο, άκτή, πρόχωμα, με άφείρ. του άρκτ. α (πρβ. άφέντης> φέντης, 'Αθανάσης>Θανάσης).

Παρλέττια, τὰ (Νικ.) τὸ κτήριο τοῦ κάστρου, εἶναι γνωστὸ μ' αὐτὸ τὸ ὄνομα.

Περγούσα, ἡ, ὄνομα νησίδας <ἡ Πυργούσα. Ἡ κατάλ -οῦσα ἢ -οῦσσα με περιεκτικὴ σημασία εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα ἢ νεώτερα τοπωνύμια: ἡ *Τευτλοῦσα* (Σύμη), τόπος με ἄγρια τεῦτλα (σεῦκλα ἢ σέσκουλα), τὸ σημερινὸ *Σεκλί(ν)* ἢ τὰ *Σέσκλιά*, αἱ *Οἰνοῦσαι* (Χίος), ἡ *Τραγοῦσσα* (Ρόδος)¹.

Περίολος, ὁ (Ἐμπ.) <περίβολος.

Ἡ *Πόρτα*, τὸ *Πορτί(ν)* (Ἐμπ.), πύλη φρουρίου.

Ἡ *Πύργος*, οἱ *Πύργοι* (Μανδρ., Ἐμπ.), ὁ *Μισόπυργος* <μέσα πύργος τόποι με πύργους ἢ ἐρείπια πύργων> οἱ *Παραπυργιές* (Μανδρ.), τὰ *Δαπύργια* (Μανδρ.). *Πυργωτό(ν)* τὸ (Ἐμπ.) τόπος πυργωτός, ἢ κατάλ. -ωτός γνωστὸ ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα *δικτυωτός*, *χειριδωτός χιτών*, *μηλωτή*, ἀπὸ τὴ σημασία τῆς ιδιότητος καὶ ὁμοιότητος πέρασε στὰ τοπωνύμια, πρβ: ἡ *Ἀμμωτή*, τὸ *Πετρωτό(ν)*, τὰ *Πλακωτά* (Ρόδος)².

Σκάλα, ἡ (Μανδρ.), τὸ λιμάνι, ὅπως καὶ στὴ Ρόδο, στὴν Πάτμο κ.ά., ἀπὸ τὴ σκάλα γιὰ τὴν ἐπιβίβαση καὶ ἀποβίβαση τῶν ἐπιβατῶν.

Σκόπι(ν), τὸ (Μανδρ., Ἐμπ.), σκοπὴ, σκοπιὰ, ὑπκρ. μsn. βίγλα.

Τάφμιες, οἱ (Μανδρ.) <τάφμιες (γιὰ τὴν προφορὰ πρβ. χωράφια> χωράφια), ἐπίθ. τάφμιος, ταφήμιος = ἐπιτάφμιος, ἔνν. λίθος «πλάξ», τὰ *τάφια* σάν οὔσ. = τόπος ἐνταφιασμοῦ, νεκροταφεῖο, κοιμητήριο (Liddel - Scott, Δημ. Λεξ., πρβ. καὶ *Νισυριακὰ* 2, σ. 264). Ἐδῶ θὰ ἦταν: οἱ τάφμιες> οἱ *Τάφμιες*³ στὴ Ρόδο συνηθίζουν τὸ ρ. *ταφιάζω*, σὲ ὑβριστικὲς φράσεις, «νά σοῦ δώσω μιὰν νὰ σὲ ταφκιάσω» = νὰ σὲ σκοτώσω, νὰ σὲ θάψω. Ἀπὸ τίς ἐπιγραφές τῆς Ρόδου εἶναι γνωστὸ τό: *ταφίαι*⁴, με τὴν παρὰ πάνω σημασία.

Φλισκίνα, ἡ (Νικ.) δεξαμενὴ ὅπου μαζεῦουν βρόχινο νερό· στὰ ὄρεινὰ νησιά, Σύμη, Χάλκη, Νίσυρο κ.ά. κάθε σπίτι ἔχει καὶ τὴ φλισκίνα του, ὅπου μαζεῦουν νερό γιὰ πόση καὶ τὴ χρῆση τοῦ σπιτιοῦ, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχουν πηγές. Ἡ λ. ἀπαντᾷ στὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα κ.ά. μsn. συγγραφεῖς με τοῦ:

1. Π. Τοπ. σελ. 165.

2. δ. π. σελ. 71.

3. Τὰ συμπλέγματα τοῦ j (ια-ιε-ιο-εια-ειε-ειο-οια-οιε-οιο) προφέρονται πάντα με συνίζηση: *μηλιά*, *μηλιές*, *νιός*, *Παλιόκαστρο*, *ταφιάζω*, *Ἐμπορείος*, δὲν τὴν σημειώνουμε ὁμως γιατί εἶναι γενικὸ φαινόμενο· με τὰ προηγούμενα σύμφωνα παθαίνει μεταβολές, πρβλ. *Τάφμιες*, *Παλσκια* (βλ. Tsor. Phon. 69-72).

4. A.S.A.I. (νέα σειρά I-II 1939-40, σελ. 157, ἀριθ. ἐπιγρ. 18).

τύπους φυσκίνα και φουσκίνα (Π. Τοπ. σ. 94) και προέρχεται από συμφ. τοῦ πρισκίνα¹+φλετρο²=φλισκίνα.

Φουῖροι, οἱ (Μανδρ.) τῶν καλογήρων· τὰ Φρουριά (Μανδρ.) <φουρνιά με μεταθ.

Χαλατά, τὰ (Μανδρ.) = ἐρείπια.

Χαντάκι(ν), τὸ (Ἐμπ.) μσν. χάνδαξ (<ἀραβ. handak), τὸ χαντάκι, τάφος, ἀπ' αὐτὸ οἱ Ἄραβες δῶσαν στὸ Ἡράκλειο τὸ μσν. ὄνομα χάνδαξ τάφος φρουρίου) καὶ τὴν Κρήτη τὴν εἶπαν οἱ ξένοι Candia).

Χτιστό(ν) (Νικ.), παλιὸ καζαναρειό.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Δ'

ΟΝΟΜΑΤΑ ΓΕΩΡΓΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΙΜΕΝΙΚΑ

Ἄργος, ὁ (Ἐμπ.), Καταβρός, ὁ (Ἄργος) <καταγρός (κάτω ἀγρός), πρβ. γραμίθια> ἀβραμίθια, γιὰ τὴν τροπὴ γρ-βρ. Ἡ λ. ἀγρός στὴν Α.Ε.Γ ἐσήμαινε ὅ,τι καὶ σήμερα, χωράφι, στὴν βυζαντινὴ ἐποχὴ ὅμως πῆρε τὴ σημασίαν τοῦ ἐξαιρετικοῦ κτήματος, με δένδρα, λουλούδια, σπίτια, ὅπου ἔμεινε καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ ἰδιοκτήτη· «ἀγρός ἔστι πᾶς κεκαλλωπισμένος χώρος· ἀγρίδιον μεγάλοῦ χώρου ἀποδιαίρεσις», μᾶς λέει ἓνα μσν. κείμενο δημοσιευμένο στὸ Journal of Hellenik Studies (XXXV, 76). Ἀνάλογα τοπωνύμια: ὁ Ἄργος, ὁ Ἀναγρός, ὁ Καταγρός, ὁ Μεσαναγρός (Ρόδος), ὁ Ἀναγρός, ὁ Καταγρός (Κάρπαθος), ὁ Μεσαναγρός (Λέσβος), ὁ Ἄργος, τὸ Ἀγρίν, τὸ Μονάγριν (Κύπρος), ἐπίσης στὴν Κῶ, Αἴγινα, Χίο κ.ἄ.³ Πιθ. τὴν ἴδια προέλευση ἔχει καὶ τὸ Ἄργος, ὁ (Μανδρ.) <ὁ ἀγρός με μεταθ. πρβ. ἀκρωτήρα-ἀγρωτήρα-ἀγρωτήρα.

Ἄλώνια, τὰ, Ἀλωνάκια, τὰ (Μανδρ.)· ἡ λ. πολὺ συχνὴ σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ τόπους ὅπου ἦταν ἀλώνια γιὰ ἀλώνισμα τῶν δημητριακῶν, ἢ ἔμοιαζε με ἀλώνι τὸ ἔδαφος· τὰ Πολώνια (Νικ.) = τόπος με ὑπολείμματα τοῦ ἀλωνισμού, πρβ. πόλωνα = μετὰ τὸν ἀλωνισμό, «θὰ τοῦ τὰ δώση πόλωνα».

Ἀμπέλι(ν), τὸ Ἀμπέλα, ἡ (Μανδρ.), τὰ Παλιάμπελα (Μανδρ.), τόποι με ἀμπέλια ἢ κτήματα ποὺ ἦταν ἀμπελώνες.

Ἄνεδρά, ἡ (Νικ.), ἀναδενδράδα>ἀνεδρά(δ)α> ἀνεδρά.

Ἄφεντικά, τὰ (Νικ.), κτήματα «αὐθεντικά» τῆς βυζ. ἐποχῆς, δηλ. τοῦ αὐθέντη, τοῦ ἄρχοντα· αὐθέντης>ἀφέντης: α) ὁ κύριος, τὸ ἀφεντικὸ κι ἀπ'

1. Λατ. piscina=δεξαμενὴ.

2. φρέαρ, πηγάδι.

3. ὁ. π. σελ. 86.

αὐτὸ τὸ τουρκοαραβ. efendim, β) ὁ πατέρας. Ἀφεντικὰ ὑπάρχουν καὶ στὴ Ρόδο, τὴν Κύπρο, τὴ Χίο κ.ά.¹ τ' Ἀφεντικοῦ ἢ Βιστέρνα (Νικ.).

Ἀχερώνι(ν), τὸ (Ἐμπ.) ὑπκρ. τοῦ ἀχερώνας (<ἀχουρών) = ὁ στάβλος ποῦ βάζουν τὰ ἄχυρα ἢ καὶ τὰ ζῶα οἱ γεωργοί.

Γλάστρα, ἡ (Μανδρ.) = τοῖχος, ποῦ ὑψώνουν ἀνάμεσα στὴ γεωργικὴ καὶ ποιμενικὴ ζώνη, «χτίννουν γλάστρες», λένε, γιὰ νὰ μὴ μπαίνουν ζῶα, πρβ. Φράχτης, Φραχτή· ὁ γλάστρος, τὰ γλάστρα = φυτὸ σὰν σπάρτο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο θὰ ὀνόμασαν τὸ φράκτη κι ἐπειτα τὸν τοῖχο· σὲ τύπο μγθ. ἡ γλάστρα.

Γλύσματα, τὰ (Μανδρ.)· ἔτσι λένε τὰ νεοκαλλιεργημένα χωράφια στὴ Νίσυρο, ποῦ ἦταν πρὶν δάση· φρ: «ἔκαμε γλύσματα» = ἀνοιξε νέα κτήματα, στὴ Ρόδο τὰ λένε «νιόουλια» (<νεό(β)ολα) πρβ. δι(β)ολίζω, τρι(β)ολίζω = κάμνω τὴ δευτέρη ἢ τρίτη καλλιέργεια.

Καλύβι(ν), τὸ καὶ Καλύβια, τὰ (Μανδρ.), καλύβες ἀπὸ κλαδιὰ ἢ μὲ πέτρες ὅπου μένουν οἱ γεωργοί ὅταν ἀσχολοῦνται μὲ γεωργικὲς ἐργασίες, θέρισμα, ἀλώνισμα, φύλαξη μπουστάνων τὸ καλοκαίρι. Καλύβες ἢ καλύβια κάμνουν καὶ οἱ ποιμένες γιὰ νὰ κλείσουν τὰ αἰγοπρόβατα· βλ. καὶ Κέλλα.

Καμίνι(ν), τὸ (Ἐμπ.), τὸ μέρος ποῦ κάμνουν κάρβουνα, ἀσβέστι, πίσσα κ.λπ. Καμινάκια, τὰ (Νικ.)· τόπος ἔξω ἀπὸ τὸν κρατῆρα τοῦ ἠφαιστείου ποῦ ἔχει κατ' ἀπὸ ἐκρηξη. Καρβουνόλακκος, ὁ (Μανδρ.)· λάκκος καμινιοῦ καρβουνῶν.

Καπάλα, ἡ (Νικ.), τὸ Καπάλι(ν) (Ἐμπ.), τὰ Καπάλια (Μανδρ.) ὑπκρ. ἔτσι λένε τὰ καμένα δάση, περιφέρειες γεμᾶτες θάμνους ποῦ τοὺς καίνε γιὰ νὰ σπεύρουν σιτηρά.

Κήποι, οἱ (Μανδρ.), περιφέρεια μὲ κήπους μέσα στὸ Μανδράκι, ὅπου ἦταν τὸ παλιὸ λιμάνι· τὸ Κηπί(ν) (Ἐμπ.), ὑπκρ. ὁ Κήπουλλος (Ἄργος) μγθ.

Κουτσούρα, ἡ (Νικ.) = α) κομμένος κορμὸς δέντρου, β) τὸ κάτω μέρος μὲ τὴ ρίζα ποῦ μένει μὲ τὸ κόψιμο· κοψόουρον > κουτσοουρο(ν) μγθ. ἡ κουτσούρα.

Ληνός, ὁ (Ἐμπ.), ἡ Ληνούρα, μγθ., τὸ Ληνούρι(ν) ὑπκρ. (Μάνδρα) ληνός = τὸ πατητήρι τῶν σταφυλιῶν.

Λινοβρόγια, τὰ (Ἐμπ.) καὶ Λινοβρόγια = λινοβροχεῖα, λάκκοι ὅπου ἔβρεχαν τὸ λινάρι γιὰ νὰ τὸ κατεργασθοῦν, πρᾶγμα ποῦ σημαίνει ὅτι παλαιότερα καλλιεργοῦσαν τὸ λινάρι στὰ νησιά· πρβ. τὸ Λινοβροχειό(ν), ἡ Λιναριά, τὰ Λιναρίδια, τὰ Λινοῦδια (Ρόδος)².

Λιοτρίδι(ν), τὸ (Μανδρ.) <τὸ λιοτρίβι, ἐλαιοτριβεῖο.

Λούκι(ν) τὸ (Μανδρ.) βράχος μὲ ὀπὴ ἀπὸ τὴν ὁποία περνοῦν τὰ κύματα· ὀλούκα = α) ἀυλάκι ἀπὸ ξύλο σκαφιδωμένο ποῦ περνᾷ τὸ νερὸ ἀπὸ τὸ ἕνα

1. ὁ. π. σελ. 97.

2. ὁ. π. σελ. 107 καὶ 161.

μέρος χανδακιού στο άλλο, β) δλούκι(ν) = σωλήνας πλήντος για διοχέτευση νερού (<τουρκ. oluk).

Μάντρα, ή (Μανδρ., Έμπ., Νικ.) τόποι με μάνδρες για αίγοπρόβατα· τὸ *Καγομάντρι(ν)* (Μανδρ.) = καμένη μάνδρα, ή *Ἀρνόμαντρα* (Μανδρ.) μ. ἀρνιῶν, τὰ *Παλιὰ Μαντριά* (Νικ.), οἱ *Παλιόμαντρες* (Μανδρ.), πρβ. Μαντρακί.

Μαντρακιώτικο(ν), τὸ (Έμπ.), σύνορο τοῦ Μαντρακίου.

Μετόχι(ν) τὸ, *Ὁξω Μετόχι(ν)* (Έμπ.), *Μέσα Μετόχι(ν)* κ.λ.π. ἔτσι χαρακτηρίζουν τὶς ἀγροτικὲς περιφέρειες πού προορίζονται γιὰ σπορά, ἐνῶ οἱ ἄλλες μένουν γιὰ βοσκή καὶ ἐναλλάσσονται κάθε ἓνα ἢ δύο χρόνια.

Μούδια, τὰ (Νικ.) πιθ. μόδια, πρβ. ὁ *Μόης*, ὁ *Μυριομό(δ)ῆς* (Ρόδος), τὸ *Χιλιομόδι* (Κόρινθος).

Εὐλος, τὸ (Μανδρ.) (πρβ. ή Κουτσούρα) κατὰ τὸ ὄρος, τὸ δάσος.

Παραδείσι(ν), τὸ (Μανδρ.) παραδείσιον, ὠραῖος κήπος, παράδεισος, λ. ἱρακική πού πέρασε στήν ΑΕΓ κι ἔπειτα στήν Ἁγία Γραφή· πρβ. τὸ *Παραδείσι(ν)*, ὄνομα βουνοῦ καὶ χωριοῦ στή Ρόδο, ἐπίσης: ὁ *Παράδεισος*, τὸ *Παραείσι(ν)*, τὰ *Παράεισια*.¹

Παρασπóρια, τὰ (Μανδρ.), γεωργική ἔκταση στὸ Ἄργος· ὅπως λέγει ὁ Du Cange (Gloss. Graec.) «*παρασπóρια, καστρένια ιδιόκτητα*», «στρατιωτικὰ πεκούλια». Ἡ λ. *παρασπóρι* ή *παρασποριά* λέει ὁ Κ. Ἄμαντος (Ἑλληνικά Δ' [1931] 320), ἦταν τὸ χωράφι πού καλλιεργοῦσαν κάθε δυὸ χρόνια. Στὴν Ἠπειρο σημαίνει τὸ εὐφορο χωράφι πού οἱ χριστιανοὶ καλλιεργοῦσαν γιὰ τὸν Τούρκο Ἄγα σὰν ἀγγαρεία. Σὲ ἄλλα μέρη εἶναι ή γεωργική ἐργασία πού κάμνουν ὄλοι μαζί οἱ γεωργοὶ γιὰ φιλανθρωπικούς σκοπούς, ή τὸ τμήμα τοῦ τιμαρίου πού ἔσπερνε ὁ καλλιεργητής γιὰ λογαριασμό του, πρβ. τὸ *Παρασπóρι(ν)* (Ρόδος)· στήν Κάτω Ἰταλία συνηθίζεται ή λ. με τοὺς τύπους *paraspori, parasporo, parasporu*.²

Περιολί(ν), τὸ (Μανδρ.) <τὸ περιβόλι με ἀποβολή τοῦ β ἀνάμεσα στὰ φωνήεντα· με τὸν τύπο αὐτὸ ἀπαντᾷ καὶ τὸ λαϊκὸ τραγοῦδι «τὸ περιολί».

Προικιά, τὰ (Ἄργος), κτήματα πού δόθηκαν προίκα καὶ τὰ λέγαν: τὰ προικιά (τοῦ τάδε), φράση πού ἐπαναλάμβανε συχνὰ αὐτὸς πού τὰ πῆρε.

Πρωῖμον, τὸ (Μανδρ.), ἀπὸ τὰ προϊόντα τοῦ τόπου.

Σποριές, οἱ (Μανδρ.) <σπορί(δ)α>σποριά· στή Νίσυρο σποριές λένε τὰ χωράφια τὰ κατὰλληλα γιὰ σπορά, φρ.: «ἔχουμεν πολλές σποριές» = πολλὰ χωράφια γιὰ σπορά· *σπορί(δ)α* ἄλλοῦ λένε τὴν πρασιά, ὅπου σπέρνουν καπνὸ, ντομάτες, μελιτζάνες καὶ τὰ μεταφυτεύουν ἔπειτα στήν ὀριστική τους θέση.

1. δ.π. σελ. 99.

2. Σελ. 99-100.

Τυροκόμι(ν), τὸ (Μανδρ.) <τυροκόμιον, τυροκομεῖο, τὸ σταβλὶ ὅπου κάμνουν τυρὶ, «τυροκομοῦν»· τὰ *Τυροκομάκια* (Νικ.) ὑπκρ. πρβ. *Μάντρα*, *Καλύβια*.

Φράχτης, ὁ, ἡ *Φραχτή* (Μανδρ.), οἱ *Φραχτές* (Ἐμπ.) = φράχτες, φραγμένες περιφέρειες, τὰ «μετόχια», δηλ. τὰ σπαρμένα χωράφια πού τὰ χωρίζουν μὲ φράχτη ἀπὸ τὴν ποιμενικὴ ζώνη, γιὰ νὰ μὴ μπαίνουν τὰ ζῶα, πρβ. *Γλάστρα*, *Μετόχι*.

Φυτεῖς, οἱ (Νικ.), φυτεία > φυτεῖα, ἐκεῖ πού σπέρνουν δενδρύλλια γιὰ νὰ τὰ μεταφυτέψουν ὅταν μεγαλώσουν, φυτώρια· *φυτεῖς* λένε καὶ τὰ νεοφυτεμένα ἀμπέλια.

Ψυχικό(ν), τὸ (Νικ.)· «ψυχικά» στὴ βυζαντινὴ ἐποχὴ ἔλεγαν τὰ κτήματα πού ἀφιέρωναν σὲ μιὰ ἐκκλησίᾳ ἢ μονῇ γιὰ ἀνάπαυση τῆς ψυχῆς τους, ὅπως γίνεται ἀκόμη¹. Πρβ. τὸ *ψυχικό* (Ρόδος, Ἀθήνα)· *ψυχικό* σήμερα = ἐλεημοσύνη, *ψυχικάρης* = ἐλεήμονας, *ψυχογῖος* = θετὸς γιός, *ψυχοκόρη* = θετὴ κόρη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε'

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΙ ΟΡΟΙ

Βουνά, πεδιάδες, ποταμοί, νερά, γιалоί, λιμάνια, κόλποι, ἀκρωτήρια.

¹*Ακρίνος*, ὁ (Νικ.).

²*Ακρωτήρα*, ἡ, προφ. καὶ ³*Αργωτήρα* ἢ ⁴*Αργωτήρα* ἀπὸ τὰ τρία χωριά, μγθ. τύπος τοῦ ἀκρωτήρι.

⁵*Ακωλος*, ὁ (Μανδρ., Ἐμπ., Νικ.) κρατήρας τοῦ ἠφαιστείου, πού δὲν ἔχει πυθμένα, γενικὰ τὸ ἠφαιστειο καὶ φράση: «ἔσπασεν ὁ ἸΑκωλος» εἶπε κάποιος ὅταν ἔκαμε ἐκρηξὴ τὸ ἠφαιστειο καὶ τὸ λένε σὰν ἄστεϊο.

⁶*Αμμος*, ὁ *Παχὺς Ἄμμος* (Ἐμπ.), παχὺ στρώμα, τ' ⁷*Αμμουδία* (Νικ.) ὑπκρ., οἱ ⁸*Αμμουδες* (Μανδρ.) μγθ.

⁹*Ανεμοφάς*, ὁ (Μανδρ.) <ἀνεφά(γ)ος, τοποθεσία τοῦ ἄκρου Κριός, ὅπου κτυπᾶ πολὺς ἀέρας.

¹⁰*Ανιασιά*, ἡ (Ἐμπ.) <ἀνε(β)ασιά = ἀνάβαση, ἀνηφορία.

¹¹*Αντρας*, ὁ (Μανδρ.)· βουνὸ μὲ σπήλαια στοὺς πρόποδες, ὅπου ὑπάρχουν καὶ γοῦρνες· ἡ ὀνομασία προῆλθε ἀπὸ τὰ ἄντρα -τὸ ὄρος ἢ ὁ βουνὸς ἢ ¹²*Αντρα* καὶ μὲ παρετ. ὁ ¹³*Αντρας*.

¹⁴*Ἀπέρατος*, ὁ, ἡ ¹⁵*Οσαπέρατος*, (Νικ.)· ἀπέρατος τόπος, ἀποτελεῖται ἀπὸ δυὸ τμήματα, στὸ πρῶτο πάνε περπατώντας, στὸ δεύτερο κολυμβώντας ἢ μὲ

1. Νέος Ἑλληνομνήμων, Α, 103.

βάρακα, γιαντὸ εἶπαν: Ἐπέρατος καὶ ὁ Ἔσω Ἐπέρατος > Ὁσαπέρατος, πρβ. ἡ Ἔσω, Ἐσάλωνα > Σάλωνα, Ἐσάμπελα > Σάμπελα.

Ἄπυριά, ἡ (Νικ.) ὑπόγειος ὄχετος ἀπὸ τὸν ὁποῖο βγαίνουν ἄτμοι καὶ πέφτουν σταγόνες ἀπὸ τοὺς βράχους· ἐκεῖ μπαίνουν γυμνοὶ ὅσοι πάσχουν ἀπὸ ρευματισμοὺς καὶ μένουν ὅσο νὰ ιδρώσουν, δὲ σταματοῦν ὅμως πολὺ, γιὰτὶ κάμνει ζέστη· ἄπυρι, τό, λένε τὸ θειάφι πού βρῖσκουν σὲ διάφορες κοιλότητες καὶ εἶναι ζεστὸ ἀκόμη. Τέτοιες κοιλότητες ὑπάρχουν πολλὲς πού βγάζουν ἄτμους ἀπὸ τὶς λεγόμενες ξεφυσήτρες τοῦ ἡφαιστείου καὶ τὶς λένε πυριές ἢ ἀπυριές με α προσθ. κὶ ἀπ' αὐτὲς τὰ τοπωνύμια: ἡ Πυριά (Μανδρ., Ἐμπ.).

Ἀυλάκι(ν), τὸ καὶ τὰ Ἀυλάκια, ἡ περιφέρεια ἐνὸς δρομίσκου με θερμοπηγές πού χρησιμοποιεῖται σὰν ἐπίγειο τῶν Νικιῶν.

Ἀχοῦσα, ἡ (Νικ.) δωρ. τύπος τοῦ ἡχοῦσα, ἀπὸ τὴν ἡχώ, ἡ ἀντήχηση πού γίνεται στοὺς βράχους· ἀνάλογα τοπωνύμια, ἡ Ἀχοῦσα (Ρόδος, Κύπρος, Κάρπαθος), ἡ Ἀχιά (ἡχέα), ἡ Ἀντηχοῦσα (Ρόδος)¹.

Βαθύ(ν), τὸ (Μανδρ.) λαγκάδι, κοιλάδα, πληθ. τὰ Βαθιά. Τοπωνύμια ὁ Βαθύς, ἡ Βαθειά, τὰ Βαθιά, ἡ Βάθη εἶναι συνηθισμένα παντοῦ.

Βάσσει, οἱ (Μανδρ.) «βᾶσσα» δωρ. τύπος τοῦ «βῆσσα», κοιλάδα με δάση· τὸ ὄνομα ἔχουν καὶ δυὸ χωριά τῆς Κύπρου, Βᾶσσαι ἐπίσης στὴν Ἀρκαδία πάνω ἀπὸ τὴν Ἀνδρίτσεινα, ὅπου βρῖσκεται τὸ περίφημο ἱερὸ «τοῦ Ἐπικουρείου Ἀπόλλωνος, τοῦ ἐν Βάσσαις». Βάσσει ὑπάρχουν καὶ στὴ Ρόδο, στὴν Κάρπαθο, Βᾶτσα, Βᾶτσει στὴν Κεφαλληνία καὶ Ἀστυπάλαια, Βέσσα στὴ Χίο κ.ἄ.

Βλυφά, ἡ (Ἐμπ.) <ἡ Βλυφά(δ)α, με ἀποβολὴ τοῦ δ καὶ σύμπτυξη, <γλυφάδα, οἱ Βλυχῆς (Νικ.) ἐνν. πηγές· γλυφά ἢ βλυχά = τὰ ὑφάλμυρα νερά τῶν παραλιῶν, γιαντὸ τὰ τοπωνύμια Βλυχά καὶ Γλυφάδα εἶναι συχνὰ παντοῦ στὴν Ἀττικὴ, Κρήτη, Ρόδο, Ἄνδρο, Κάρπαθο καὶ σ' ἄλλες παραλίες.

Βόθρος, ὁ (Νικ.), στοὺς Βοτύλλους (Μανδρ.). Βόθρος καὶ βόθυνος ἢ βόθυλλας = λάκκος, χάσμα.

Βουή, ἡ (Μανδρ.) <βῆ, τὸ ἔκρο τοῦ βράχου πάνω στὸν ὁποῖο εἶναι ἡ μονὴ Σπηλιανῆς, ὅπου γίνεται μεγάλος θόρυβος τῶν κυμάτων.

Βουνός ὁ (Νικ.), Βουνί(ν) τὸ (Ἐμπ., Μανδρ.) <βουνί(ο)ν, Βουνάρι(ν), τὸ (Μανδρ., Ἐμπ.) <βουνάρι(ον), ὀνόματα λόφων· ὁ Πρόνος (Μανδρ.) <πρό(β)-ουνος, πρόποδες λόφου, ἀνάλογα εἶναι τὰ ροδίτικα: ὁ Ἀτσιλλαρόνος (<ἀτσιλλαρό(β)ουνος)², ὁ Κουμμαρόνος (<κουμαρό(β)ουνος), ὁ Μεσόνομος (<μεσό(β)ουνος) κ.ἄ. οἱ Δραοῦνες (Νικ.) <ἡ δρα(γ)οβούνα <δρακοβούνα, θηλ. με ἔκκρουση τοῦ ο ἀπὸ τὸ α, πληθ. οἱ Δραοῦνες μγθ. τύπος· ὁ Μισόβουνος (Μανδρ.) <μεσόβουνος (ὁ μέσα βουνός), πρβ. Μισόπτωρος, Μισοχώρι (ἀντὶ μεσό-)· ὁ Τσιλί-

1. Π. Τοπ. σ. 46.

2. Ἀτσιλλαρούδα ἢ ἀτσιλλαρούα εἶναι ἡ σκίλλα = ἔγκριρομύδα.

κονας (Μανδρ.) <ὁ Τσιλίκοουνας (τοῦ Τσιλίκη ὁ βουνός) ἀπὸ τὸν ἰδιοκτήτη¹, πρβ. ὁ Ἄξουνας (<ὄξυ(β)ουνας), ὁ Ἀσκινόουνας (Ρόδος) καὶ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἰδιοκτήτη: ὁ Παρτενόρος, ὁ Τσακόνος (τοῦ Παρθένη, τοῦ Τσάκου ὁ βουνός) μὲ τὸν τύπο σέ -ος. Τοπωνύμια ἀπλᾶ ἢ σύνθετα μὲ τὴ λ. βουνός εἶναι πολὺ συνηθισμένα².

Βουρκάνια, τὰ (Μανδρ. Ἐμπ. Νικ.)³, ἡ πλαγιά δίπλα ἀπὸ τοὺς κρατῆρες τοῦ ἠφαιστείου, βουλκάνι(ο)ν (λατ. vulcanus) >βουρκάνι· γιὰ τὸ σύμπλεγμα λκ-ρκ, πρβ. χαλκεῖον-χαρκεῖο.

Βρακιά, τὰ (Μανδρ.) ἐπιθ. τὰ βραχέα >βραχιά, =βράχια, γιὰ τὴν προφορά χ-κ ἔχουμε καὶ ἄλλα παραδείγματα: τὸ *Κιοτάρι* <Χιοτάρι <χαίτη (Ρόδος), τὸ Πηλωρύκι <πηλωρύχι (Π. Τοπ. σ. 142).

Γερονομί(ν), τὸ (Μανδρ.) πρβ. τὰ σχετικὰ τοπωνύμια: ἡ *Γερόλιμνα*, τὸ *Γεροποτάμι(ν)* (Ρόδος), ἡ *Ἱερά* (Θήρα), ἡ *Ἱερά Ἄκρο* (Ἀττάλεια), τὸ *Ἱερόν* (Πόντος), ἡ *Ἱεροπηγή* (Μακεδονία), ἡ *Ἱεράπυτνα-Ἱεράπετρα*, ὁ *Γερολάκκος* (Κρήτη), ὁ *Γερόλακκος*, ἡ *Γεροσκήπου* (ιερός κῆπος, Κύπρος), ἡ *Γερόλιμνα* (Κάρπαθος), (Π. Τοπ. σ. 44), οἱ *Γερολάκκοι* (Μανδρ.).

Γιαλλός, ὁ (Νικ.); *Γιαλλουδάκι(ν)*, τὸ (Νικ.) <αἰγιαλός>γιαλλός>γιαλλουδάκι, ὑπκρ. μὲ συμφ. τῶν καταλ. -οῦδι + -άκι, ὅπως τὸ μωρὸ >τὸ μωρουδάκι, ὁ λαγός >τὸ λαγουδάκι. *Τριγιάλλι(ν)*, τὸ (Μανδρ.), περιφέρεια μὲ ἀκρωτήρια ποῦ σχηματίζουν τρεῖς μικροὺς γιαλοὺς. *Γιαλλισκάρι(ν)*, τὸ (Μανδρ.) <ἀρχ. αἰγιαλισκάριον (-ίσκος + -άριον), ὅπως παῖς-παιδίσκη-παιδισκάριον (Ἡσύχ.)· πρβ. τὸ *Γιαλλισκάρι(ν)* (Ρόδος), τὸ *Γιαλλισκάρι* (Κεφαλληνία, Ἱκαρία, Χίος, Λέρος), τὸ *Διαλλισκάρι* (Κρήτη, Μύκονος)· βλ. Π. Τοπ. σ. 47.

Γλίστρες, οἱ (Μανδρ.), ἡ γλίστρα = ὀλισθητὸ μέρος, ὄνομα, ὀπισθοχωρητικὸ ἀπὸ τὸ γλιστρῶ (ἐκλιστρῶ), ὅπως γνωρίζω >τὸ γνῶρος, παρακαλῶ > ἡ παρακάλια. Τὰ λένε καὶ γλίσπες καὶ τοπων: ἡ *Γλίσπα*, στὸ Γυαλλί, ρ. *ξεγλι-σπώνω* = κατορθώνω νὰ ἀπαλλαγῶ ἀπὸ κάτι.

Γιαλλί(ν), τὸ ὄνομα νησίδας στὰ Β. τῆς Νισύρου, κοντὰ στὴν Κῶ, γεμάτη πέτρα ποῦ περιέχει ὕαλο, *γυαλλόπετρα*, εὐκολὴ στὸ πελέκημα καὶ τὴ βάζουν στὶς γωνιὲς τῶν κτηρίων. Ἐκεῖ εἶναι τὰ ἀρυχεῖα κίσηρης (ἐλαφρόπετρας). *Κατάγυαλλος*, ὁ (Μανδρ.), ἔτσι λένε τὴν πλαγιά δίπλα στὸ ἠφαιστεῖο ποῦ εἶναι γεμάτη γυαλί, λάβα⁴.

Γυαλλίτρα, ἡ καὶ *Γυαλλιτρί(ν)*, τὸ (Νικ.), πέτρα ποῦ γυαλίζει.

1. *Τσιλίκη* ἢ *ξυλίκη*=ἀδύνατος (σὰν *ξυλάκι*).

2. Στὴ Ρόδο ὑπάρχουν πάρα πολλά, ὅπως φαίνονται ἀπὸ τὸ Τοπωνυμικὸ, ὅπου ἀφιερώνεται ὀλόκληρο κεφάλαιο «ὀνόματα λόφων μὲ τὴν λ. βουνός» σ. 127—131.

3. Προφέρουν καὶ *φουρκάνια* μὲ τροπὴ τοῦ β σέ φ κι ἐπίδραση τοῦ *φούρκα*, *φουρκάνος*.

4. ἡ κατὰ μὲ τὴ σημασία τοῦ, ὅπως διόλου, πολὺ, στὰ ἐπιθ. «καταπράσινος», «κατακόκκινος», «τὴν κλίνη μου τὴν κατανυφικιάν μου» (δημ. τραγ.).

Δεμοσιά, ἡ (Ἐμπ.) προφ. Δεμοσσία, ἡ δημοσία ὁδός, δρόμος, μονοπάτι. Διαβάτι(ν), τὸ (Μανδρ.) <Διαβατὸ-Διαβάτι(ον) = διαβατὸ μέρος, διάβαση μέσα ἀπὸ ὄρεινὴ περιοχή καὶ τὸ ὄνομα πῆρε καὶ τὸ βουνὸ στὸ ἀρσ. ὁ Διαβάτης. Τὸ ἴδιο ἔγινε στὴ Ρόδο: τὸ Γραμίττι-ὁ Ἀκραμίτης (βουνό).

Δράκου, τοῦ (Ἐμπ.) τοποθεσία με σπήλαια, ὅπου πιστεύεται ὅτι κατοικοῦν οἱ δράκοι καὶ οἱ Νεράιδες· πρβ. τοῦ Δράκου, τὸ Βιστέρνι, οἱ Δρα(γ)ο(β)οῦνες, ὁ Δρακόσπηλιος (βλ. σπήλιος).

Ἐγκρεμμός, ὁ (Μανδρ.), κρημνός: ὁ Μαῦρος Ἐγκρεμμός (Ἐμπ.) ἀπὸ τὸ χρῶμα τῶν βράχων, στοὺς ψηλοὺς Ἐγκρεμμοὺς (Μανδρ.).

Ἐμπαση, ἡ (Μανδρ., Ἐμπ.) <ἐμβασις, εἴσοδος γιὰ ἀνάβαση σὲ ὑψηλότερο μέρος, τόποι πού εἰσιν ἐπὶ τὴν Ρόδο τοὺς ἔλεγαν ἄμβωνες καὶ ἀπ' αὐτὸ πῆρε τὸ ὄνομα τὸ χωριὸ Ἐμπωνας.

Ἐσσω, ἡ (Μανδ.) <ἡ ἔσω (ἐνν. τοποθεσία, μεριά): ἔτσι λένε τὶς τοποθεσίες πού θέλουν νὰ ξεχωρίσουν ἀπὸ τὶς ἔξω καὶ εἶναι πανελλήνια συνήθεια, ἀπὸ τὴν ὁποία προῆλθαν τὰ τοπωνύμια: τὰ Σάμπελα (Ρόδος), τὰ Σάμπελα (Λακωνία), τὰ Σάλωνα (Λαμία), τὰ Σεπόλια (ἔσωπόλια, Ἀθήνα), τὰ Ἐωπόλια (Κέρκυρα). Στὴ Χίο λένε τὰ σώθυρα, τὰ ξώθυρα, στὶς Κυκλάδες τὰ σώχωρα, τὰ ξώχωρα, πρβ. Ὁσαπέρατος (βλ. Π. Τοπ. σ. 100-101).

Θαλάμι(ν), τὸ (Ἐμπ.) παραλιακὴ τοποθεσία, θαλάμη, κοίτη ὅπου ζοῦν ὑδρόβια ζῶα.

Καλλιπόλη, ἡ (Μανδρ.), τοποθεσία στὸ Ἄργος, με κτήματα, στάβλους γεωργῶν, κάτω φαίνεται ἡ θάλασσα.

Καμακευτήρι(ν), τὸ (Νικ.)· παραλιακὴ τοποθεσία ὅπου ψαρεύουν (καμάκι-εὔω > καμακευτήριον).

Κάμπος, ὁ (Ἐμπ.), οἱ Κάμποι (Μανδρ.), τὸ Καμπί(ν) (Μανδρ.), τὰ Καμπιά (Ἐμπ.) πεδινὰ μέρη σχετικὰ με τὰ γύρω ὄρεα. Κάταμος, ὁ (Μανδρ.), κάταμμος(;)· Κατήφορα, τὰ (Ἐμπ.), κατηφορικά, Κισίλες, οἱ (Μανδρ.), Κοκκινόρο(ν), τὸ (Νικ.)· Κόκκινο ὄρος ἀπὸ τὸ χρῶμα τοῦ χῶματος. Κόκκινος Κάβος ὁ (Μανδρ.), Κόρφος, ὁ (Μανδρ.) <κόλπος.

Κρανί(ν), τὸ (Μανδρ.), πηγάδι, δωρ. τύπος τοῦ κρηνί· πρβ. ἡ Κράνα, τὸ Κρανί(ν) καὶ Ἄις Γεώργης ὁ Κρανής στὴ Ρόδο (ἔ.π. σ. 51).

Κρεμμάρα, ἡ (Μανδρ.)· κρεμμάρες λένε τὰ σπήλαια κάτω ἀπὸ κρημνοὺς σὰν στοές, ὅπου συχνάζουν οἱ φώκιες καὶ ἀπ' αὐτὲς πῆραν τὸ ὄνομα οἱ τοποθεσίες Φακιοκρεμμάρες (Μανδρ., Ἐμπ.)· τὸ Σιεροκρέμμαρο(ν) ἢ Σιερεκρέμμαρο(ν) (Ἐμπ.) <σιδηροκρέμμαρον, ἀπὸ τὸ χρῶμα.

Κρεμμαστός, ὁ (Ἐμπ.), κρημνὸς κομμένος σὰν κρεμμαστός. Κρεμμαστή καὶ Κρεμμαστός (ἡ Κρεμαστή) στὴ Ρόδο· ὄνομα πολὺ συχνὸ σὲ ἀρχαῖα καὶ νεώτερα τοπωνύμια¹.

1. Π. Τοπ. σ. 135.

Κρεφτή, ή (Μανδρ.) < κρυπτή-κρύπτη· κρεφτιές λένε τὰ σπήλαια, όπου φύλαγαν ἀγγεῖα με κρασί, γιὰ νὰ γίνεταί ὠραῖο.

Κυλίντρα, ή (Μανδρ.)· μέρος κατηφορικό πού κυλοῦν χῶματα, στὶς πλαγιές τοῦ ἡφαιστείου (κυλίνδρα-κύλινδρος) = ή κυλίστρα· στή Νίσυρο τή λένε *κυλίντρα*.

Λαγκάδι(ν), τὸ (Μανδρ., Ἐμπ., Νικ.), τὰ *Λαγκάδια* (Μανδρ.), ή *Λαγκάδα* καὶ *Λαγκά* (<λαγκά(δ)α, μγθ. (Μανδρ., Ἐμπ., Νικ.), τὸ *Λαγκαδάκι(ν)*, ὀρμίσκος, τὸ *Κλεφτολάγκαδο(ν)* (Ἐμπ.), ή *Κακολαγκάδα*, καὶ *Κακολαγκά*, ή *Βαθειὰ Λαγκά* (Ἐμπ.), ή *Λαγκουνιά* (Μανδρ.), ή *Μελαγκουνιά* (Ἐμπ.)· οἱ λ. *λαγκάδι*, *λαγκάδα*, *λαγκουνιά* εἶναι συν. καὶ σημαίνουν κοιλάδα, (<λάκκος+λαγών = λάγκος, λαγκών, λαγκάς, λαγκάδι(ον), λαγκουνιά).

Λάκκοι, οἱ (Μανδρ., Ἐμπ., Νικ.), οἱ *Κάτω Λάκκοι* (Μανδρ.), κοιλάδες· τὸ *Λακκί(ν)*, ή κοιλάδα τοῦ ἡφαιστείου, στὸ κέντρο τοῦ νησιοῦ, τὰ *Λακκιά* (Ἐμπ.), ή *Λατσία* (Ἐμπ.) <λακκίδα, οἱ *Γερολάκκοι* (Μανδρ.), τὸ *βαθὺ Λάκκωμα* (Μανδρ.).

Λάντα, ή, τὸ κάτω μέρος τῆς κοιλάδας τοῦ ἡφαιστείου, ὅπου μαζεύνονται τὰ νερά τῆς βροχῆς, γιὰτὶ δὲν ἔχουν διέξοδο· *λάντα* = τὸ μέρος πού λιμνάζουν νερά, ή λ. προέρχεται ἀπὸ τὴ γερμανικὴ πού πέρασε στήν Ἰταλικὴ με τὴ σημασία τοῦ χῶρα, λιβάδι, λιμνούλα¹.

Λεσκός, ὁ (Ἐμπ.)· σχιστὸ ἔδαφος, στή Ρόδο τὸ λέν *λέσκα*, δωρ. *λέσχα*, ή *λέσχη*, πρβ. Ἡσύχ.: «τοὺς ἀλεινοὺς τόπους λέσχας καλοῦσιν».

Λιθόστρατος, ὁ (Μανδρ.), στρατά στρωμένη με πέτρες.

Λιάδια, τὰ (Νικ.) <λιβάδια.

Λιμένι(ν), τὸ (Νικ.)² <λιμένι(ο)ν *Λιμενάρι(ν)*, τὸ (Μανδρ.) <λιμενάρι(ο)ν, ὑπκρ. τύποι.

Λίμνη, ή (Μανδρ.), τὸ παλιὸ λιμάνι πού ἔγινε τέλμα κι ἔπειτα ἐχώθη καὶ τὸ ἔκαμαν κήπους· οἱ *Λίμνες* (Νικ.), τὸ *Λιμνί(ν)* (Μανδρ., Ἐμπ.), μικρὲς λιμνοῦλες ἀπὸ στάσιμα νερά τὸν χειμῶνα.

Λιόπυρα, τὰ (Μανδρ.) <ἡλιόπυρα, τόπος ὑπὴνεμος, ὅπου κάμνει πολλὴ ζέστη· φρ.: «ἐκάην μέσ' στὸ λιόπυρο(ν)» = ζεστάθηκε πολύ.

Λουρί(ν) (Ἐμπ.)· κομμάτι γῆς, γνωστὸ καὶ ἀπὸ τὴ Ρόδο.

Μάλι(ν), τὸ (Μανδρ.), ὑπκρ. ἓνα ἴσωμα κάτω ἀπὸ λόφους, πρβ. τὰ *Μαλά* (Ρόδος) <ὀμαλά, σχετικὰ με τὰ δίπλα ὄρεινά. *Μέσες*, οἱ (Μανδρ.), τὸ μέσο, τὰ μεσαῖα κτήματα, πρβ. ή *Ἔσω*.

Νερό(ν), τὸ, *Νερά*, τὰ, τοποθεσίες με πηγάδια, ή νερά θαλάσσια. *Νερόν*

1. *Λάντα* στή Ρόδο=μαζεμένο νερό, φρ.: «ἔκαμε λάντες» λένε ὅταν ρίχνουν πολλὰ νερά στὸ ράντισμα.

2. *Λιμένι* ὑπάρχει καὶ στή Μάνη, ἀπὸ τὸ ὁποῖο κατάγεται πιθ. ή οἰκογένεια τοῦ Ροδίτη ποιητῆ Ἐμμ. Γεωργιλλᾶ ή *Λιμενίτη*, πού ἔγραφε τὸ «Θανατικὸ τῆς Ρόδου» στὰ 1499-1500.

τοῦ *Μιχαλιού* (Ἐμπ.), τὰ *Θολὰ Νερὰ* (Νικ.), τὰ *Βαθιά Νερὰ* (Ἐμπ.), παραλία.

Νύμφιος, τὸ (Μανδρ.), σπήλαιο μὲ ἐκκλησία στὸ βάθος· θὰ ἦταν ἱερὸ τῶν Νυμφῶν· τὸ *Νύμφαιον* > τὸ *Νύμφιο(ν)* > τὸ *Νύμφιος*· πρβ. τὸ *Ἐύλος* ἀνάλογα μὲ τὰ οὐδ. σέ -ος· τὸ ἀρκτικό ν θεωρήθηκε τοῦ ἀρθρου κι ἔτσι τὸ λένε καὶ *ὑμφιος*, τὸ *Νύφιο*-*Ἵφιος*, ὅπως· τὴν *Ναξιὰ*-*ἡ Ἀξιά*· πρβ. ἡ *Νύμφη* (<*Νύμφη*), τὰ *Νύμφια*, τὸ *Νύμφιο(ν)* στὴ *Ρόδο*, γνωστὰ καὶ ἀπὸ ἄλλα νησιά¹.

Ξεφυσήστρα, ἡ (Μανδρ.)· ξεφυσήστρες λένε τὶς ρωγμὲς τοῦ ἐδάφους ἢ τῆς παραλίας ἀπὸ τὶς ὁποῖες βγαίνουν ἀτμοὶ «ξεφυσοῦν». *Ξωβούνη(ν)* τὸ (Νικ.), τὸ ἔξω βουνό, *Ξωβράχι(ν)*, τὸ (Νικ.) = ὁ ἔξω βράχος.

᾽Ολός, ὁ (Νικ.)·

Παλίσια, τὰ (Μανδρ.).

Πατέλλα, ἡ (Μανδρ.)· μικρὸ ὀροπέδιο, λατ. *patella* ἀρχ. *πατάνη* = *λεκάνη*, πολὺ συν. καὶ στὴ *Ρόδο*, σὰν προσηγορικὸ καὶ στὰ τοπωνύμια (ὀροπέδια).

Περάματα, τὰ (Μανδρ.), διαβάσεις ποταμῶν, ὀρεινῶν τοποθεσιῶν, παραλιακῶν θέσεων.

Πέτρα, ἡ (Μανδρ.), τὰ *Πετρωτὰ* (Νικ.) μὲ τὴν περιεκτικὴ κατάλ. -ωτὰ = τόπος πετρῶν.

Πή, ἡ (Ἐμπ.)· λένε ἡ *Πῆς* κατὰ τὸ ἡ γῆς, ἀλλὰ «πάμεν κοντὰ στὴν *Πῆ(ν)*» < *πη(γ)ή*· τὸ *Παλιοπί(ν)* (Νικ.)· *παλιά πηγῆ* ἢ *Παλιοπή*· τὴν περιφέρεια τὴν λένε *Παλιοπίδια*². τὸ *Πη(γ)άδι(ν)*, τὸ *Πηασούλλι(ν)* < *πηγαδούλλι* (Μανδρ.) ὑπκρ.

Πλάκα, ἡ (Μανδρ.), οἱ *Πλακιές* (Νικ.)· *Πλαγιά*, ἡ, *Πλαγιές*, οἱ, τὸ *Πλάϊ(ν)* < *πλά(γ)ι(ο)ν*, τὰ *Πλασούδια* ὑπκρ., ἡ *Ἄσπρη Πλαγιά*, ἀπὸ τὸ χρῶμα τοῦ χώματος, πολὺ συν. σὰν προσηγορικὰ καὶ τοπωνύμια. *Πλατῆς*, ὁ (Μανδρ.) *πλατὺς ποταμός*· περνᾷ ἕνας χεῖμαρρος ἀπὸ τὴν τοποθεσία.

Πλόμος, ὁ (Ἐμπ.) παραλιακὴ τοποθεσία· *πλόμος* = *φλόμος*, *βουκάμινο*, *ναρκωτικὸ γιὰ ψάρεμα*· πρβ. Ἄριστλ. (Ζ. Ἰστ. Θ' 19,602 b, 31), «ἀποθνήσκουσι δι' οἱ ἰχθύες τῶ πλόμῳ», *πλομίζω* = *ψαρεύω* μὲ *πλόμο*, «τοὺς ἐν ποταμοῖς καὶ λίμναις θηρεύουσι πλομίζοντες» (Ἄριστλ. Θ, 19,603a)³.

Ποταμός, ὁ, *πλατεῖα* τοῦ *Μανδρακιοῦ*, δίπλα ἀπὸ τὴν ὁποία περνοῦν τὰ νερὰ τοῦ *Πλατῆ* καὶ *κατακλύζου* τὴ συνοικία. *Ποταμιά*, ἡ (Μανδρ.), *ποταμιές* = *κτῆματα* κοντὰ στὸ ποτάμι πού σχηματίσθηκαν μὲ ἀλλαγὴ τῆς κοίτης του. *Πυριά*, ἡ, βλ. Ἄπυριά· *πυριά*, ἡ = *ζεστασιὰ* τῆς φωτιάς, φρ: «*κοντεύω* νὰ *σκάσω* πού τὴν *πυριά(ν)*» λένε αὐτοὶ πού κάθονται κοντὰ στὴ φωτιά.

Πωρός, ὁ (Νικ.), *Πωροί*, οἱ (Ἐμπ.), *Πωρωπά*, τὰ (Νικ.) μὲ τὴν περιεκτ. κατάλ. -ωπός, ὅπως, ὁ *Κυμμαρωπός*, ἡ *Βατωπή*, τὰ *Κοτσυφωπά* κ.ἄ. (*Ρόδος*)⁴.

1. δ. π. σ. 42-43.

2. Ἡ περιφέρεια μιᾶς τοποθεσίας συνηθίζεται στὸν πληθ.: ἡ *Σιών* καὶ οἱ *Σιώνες*.

3. Ἐκδ. Teubner, Λειψία 1917.

4. Π. Τοπ. σ. 166.

πωρούς λένε τῇ στερεοποιημένη λάβα, τὸ *πωρί*, ἢ *πωρόπετρα*, πού ὑπάρχει ἄφθονη στὸ νησί.

Ριζοκρεμμιά, ἢ (Νικ.), ρίζα τοῦ κρημονοῦ, πρόποδες· πρβ. ἢ *ριζοβουνιά*, τὸ *ριζοβούνι*, τοπων.: τὸ *Ριζόρος*, τὸ *Ριζόκαστρον*¹. *Ρόποδα*, τὰ (Μανδρ.) <ὀρόπεδα, πεδινὰ κάτω ἀπὸ τὸ βουνό, πρβ. τὰ *Λευκόποδα* (Ρόδος)· *Ρυάκια*, τοῦ (Ἐμπ.)· *ρύακας*. *Ρυμίδι(ν)* τὸ (Μανδρ.), τὸ *Ρυμί(ν)* (Ἄργος) <ρυμί(δ)ι, ὑπκρ. τοῦ *ρύμη*· ἔτσι λένε τὰ στενὰ δρομάκια «σοκάκια» τῆς *Τύφλας* τὸ *Ρυμίδι(ν)*, σκοτεινὸ δρομάκι, τοῦ *Κιούρτη* τὸ *Ρυμίδι(ν)* καὶ στὰ δημ. τραγ. «πέρα στὴν πέρα γειτονιάν, πέρα στὴν πέρα ρύμη».

Σπήλιος, ὁ (Ἄργος) < ὁ σπήλαιος ἄρσ., ὁ *Δρακόσπηλιος* (Μανδρ.) μὲ τὶς σχετικὲς παραδόσεις. *Στάσιμο(ν)*, τὸ (Ἄργος), *Στρατί(ν)*, τὸ (Ἐμπ.), τὸ *Τρίστρατο(ν)* (Μανδρ.) τριόδιο.

Τσιλλιστή, ἢ (Νικ.) ἔνν. πέτρα· σὰν πιτσουλιστή. *Τσίλα* <τίλα, ρ. *τσιλλίζω* ἢ *τσιλλῶ*, ἐπιθ. *τσιλλιστός*. *Τσυγγούρια*, τὰ (Ἐμπ.) ὑπκρ. τοῦ *τσυγγούρα* = τόπος πού βγάζει σταγόνες νεροῦ ἀπὸ βράχους, *δίυγρός* <ζυγρός <τζυγρός < *τσύγγρα-τσυγγούρα*, *τσυγγούρι*· στὴ Ρόδο λένε «τσυγγρί-τσυγγρί» = λιγάκι, σταλαγματιά-σταλαγματιά, ἢ *Ζυγρόχαιτη*, τὰ *Τσυγγρά* τοπων. Πρβ. Du Cange: «ζυγρός, pro δίυγρος». *Φαράουρα* ἢ *Φαράουλα*, τὰ (Ἐμπ.). *Χοροί*, οἱ (Ἐμπ.) στοὺς χορούς, τόποι, ἰσοπεδωμένοι κάπως.

Χογλάκοι, οἱ (Μανδρ.), *χόγλακας* = στρογγυλὴ πέτρα. *Χῶμα*, τό, *Χώματα*, *Μαῦρα Χώματα* (Ἐμπ.) ἀπὸ τὸ εἶδος τοῦ χώματος. *Χώνη*, ἢ (Ἐμπ.), στενὴ κοιλάδα, εὐχρηστο στὴν κοινὴ ὀμιλία καὶ τὰ τοπωνύμια· πρβ. αἱ *Χῶναι* τῆς Μικρασίας καὶ *Νικήτας ὁ Χωνιάτης* μητροπολίτης καὶ συγγραφέας βυζ. ἐποχῆς· *Χῶρες*, οἱ (Νικ.), *Χωριό(ν)*, τὸ (Μανδρ., Νικ.). *Χωρίδια*, τὰ (Νικ.) χῶροι, τόποι, *Μισοχώρι(ν)*, τὸ (Νικ.) <Μεσοχώριον, πρβ. τὸ *Μεσοχώρι*, *χωριὸ* *Καρπάθου*.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Σ Τ

ΟΝΟΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟ ΣΧΗΜΑ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Ὁ λαὸς συνηθίζει νὰ παρομοιάζῃ τὸ σχῆμα τοῦ ἐδάφους μὲ διάφορα ἀντικείμενα, ἔστω κι ἂν εἶναι μικρὴ ἢ ὁμοιότητα, μέλη τοῦ σώματος, μάτια, φρύδια, ράχη, κεφάλι, πόδια, μύτη, μὲ ἀνθρώπους, ζῶα, καράβια, τραπέζια, τάβλες κ.λπ. πού μένουν σὰν τοπωνύμια.

Ἄγκυλά, τὰ (Νικ.) <ἀγκύλα, πρόποδες λόφου, *Ἀλώνι(ν)*, τὸ *Μεγάλον Ἀλώνι(ν)* (Μανδρ.) κρατήρας τοῦ ἠφαιστείου. *Ἄνοιχτή*, ἢ (Ἐμπ.) πέτρα, θέση, *Ἄρμενος*, ὁ (Μανδρ.) μγθ. τοῦ ἄρμενο, πρβ. τὸ *Ἄρμενο(ν)*, τ' *Ἄρμενα*,

1. δ.π.σ. 54.

τ² *Αρμενάκι(ν)*, τὸ *Μαῦρον* **Αρμενο(ν)* (Ρόδος, Σκίαθος, Εὐβοία), ὁ **Αρμενιστής* (Ρόδος, Μύκονος, Ἰκαρία, δ.π.σ. 115). *Αὐχίνας*, ὁ (**Εμπ.*) <αὐχένας, με τροπή τοῦ ε σὲ ο καὶ διατήρηση τοῦ οὐρανικοῦ χ, ὅπως χαίτη> χιότη = λόφος (Ρόδος)· πρβ. καὶ γεφύρι> γιοφύρι. *Γαμάλι(ν)*, τὸ (**Εμπ.*) βράχος, προφέρουν *δαμάλι*> *γαμάλι* με τροπή τοῦ δ σὲ γ. *Γωνιά*, ἡ (**Εμπ.*, *Μανδρ.*)· *Γωνίος*, ὁ (*Νικ.*)· *Ζυασμένον*, τοῦ (*Μανδρ.*)· πρβ. τὰ *Ζυγιάσματα* (Ρόδος), οἱ *Ζυές* (Χάλκη), ὁ *Ζυγός* (Αἰτωλία, Χίος), ἔτσι λένε τοὺς λόφους ποὺ κλίνουν στὰ δυὸ μέρη σὰν ζυγαριά. **Ιχαλά*, τὰ (*Νικ.*) <διχαλά, πρβ. τὰ Ἰούνια <(Δ)ι(β)ούνια, νησάκι στὰ Β. τῆς Κάσου. *Κακόδιαβα*, τὰ (*Μανδρ.*), *κακοδιάβατα*, με ἀνομοίωση. *Καλλάρης*, ὁ (*Νικ.*) <Κα(β)αλλάρης, με ἀποβολὴ τοῦ β ἀνάμεσα στὰ φωνήεντα καὶ σύμπτυξη, ἡ *Καλλαριά* (*Νικ.*). *Καντούνι(ν)*, τὸ (*Μανδρ.*) = γωνιά (ἰτ. *cantone*), *Καππαρή*, ἡ (**Αργος*) ἔνν. πέτρα, *Καπυρός*, ὁ (*Μανδρ.*, **Εμπ.*, *Νικ.*), ἔνν. βράχος, <καπυρός = ξηρός, κόκκινος «ψωμὶν καπυρό(ν)», «καππαρὴ κατσίκα», ἀπὸ τὸ χρώμα. *Καράβα*, ἡ (*Μανδρ.*), παραλιακὸς βράχος με σπίτι. *Καράβι(ν)*, τὸ (**Αργος*), *Καρίνα*, ἡ (*Μανδρ.*), *Κατατός*, ὁ (*Νικ.*)<κατε(β)ατός, κατῆφορο.

Κάτερος, τὸ (*Μανδρ.*)· ὄρεινὴ περιφέρεια με καλλιεργημένα κτήματα ποὺ καταλήγει σὲ ἀκρωτήριο (στὸ **Αργος*)· ὁ Γ. Παπαδόπουλος στὴν «Γεωγραφία» του τὸ λέει *Κάτεργον* καὶ *Κάτεργος*, ἄλλοι τὸ γράφουν *Κάτεργος*, ὁ λαὸς ὁμως προφέρει τὸ *Κάτερος* με παρετ. *Κατεριώτης-Κατεριώτισσα* εἶναι αὐτοὶ ποὺ ἔχουν κτήματα καὶ βρίσκονται πάντα σχεδὸν ἐκεῖ.

*Κατσούνι(ν)*¹, τὸ (**Εμπ.*), ἀκρωτήριο· *κατσούνι*² = τὸ καμπυλωτὸ (ἐργαλεῖο-ξύλο)· «ἐγίνην κατσούνι» = καμπούριασε, λένε γιὰ τὶς γριές, *κατσουνάς* = τὸ καμπυλωτὸ ξύλο ποὺ χαμηλώνουν τοὺς κλάδους γιὰ τὴ συγκομιδὴ τῶν καρπῶν. *Κατσόφτα*, ἡ (*Μανδρ.*) ἔνν. πέτρα ἀκανθόφτα, ἄγρια, πρβλ. *κατσόβραχα*, *κατσολιές*, *κατσόπερος* (ἀκανθο-).

Καῦκα, ἡ (**Εμπ.*), ὄνομα συνοικίας, οἱ *Καῦκες* (*Μανδρ.*)· *καῦκη*, *καῦκα* καὶ *καῦκος* = εἶδος ποτηριοῦ, ὑπκρ. τὸ *καυκί(ο)ν*, *καυκάδι(ο)ν* καὶ *καυκάλι(ο)ν*· *καυκά(δ)ι(ν)* στὴ Ρόδο λένε τὸ κουρεμένο παιδί καὶ ἐπών. ὁ *Καυκάης*· *καυκαί* λένε τὴν κουρεμένη γίδα ποὺ εἶναι τὸ κεφάλι τῆς σὰν *καυκί*· *καυκαλλο(ν)* α') τὸ κρανίον σιωπτικὰ καὶ φράση: «χτύπα το στὸ καυκαλλό σου» γιὰ ἄχρηστα πράγματα, β') κορυφὴ λόφου καὶ βλασφ. «νὰ λωλλαθῆς καὶ νὰ πιάσης τὰ καυκαλλα» μγθ. ἡ *καυκάλλα* καὶ τοπων. ἡ *Καυκάλλα* (*Μανδρ.*).

Κοιλιά, ἡ (*Μανδρ.*), *Κοῖλος*, ὁ (*Νικ.*) ἔνν. βράχος, τόπος, τ² *Αποκοίλι(ν)*

1. Μπορεῖ νάσαι καὶ ἀπὸ ἐπών. ὁ Κατσούνης, γνωστὸ παρατσούκλι ἀπὸ τὴ Σύμη (τοῦ Κατσουνοῦ).

2. Ὁ Χ. Παντελίδης (Φων. Κύπρ., Δωδ., Ἰκαρ. σ. 46) θεωρεῖ, ὅτι ἐγινε *κάνθων*> *κατσούνι*, ὁ Κ.Σ. Μάνεσης (Τρ. σύμφ. σ. 121) ἀπὸ συμφ. *κασι*+*γαντζούνη* (ἐνετ. *ganzo*, γάντζος ἢ τὸ ἰτ. *canzo-one*).

(Νικ.)· πρβ. τὰ κοιλάς, κοιλάδα. Κόλονας, ὁ (Μανδρ.) λόφος ἢ βράχος σὰν μεγάλη κολόνα, *Κούκκουλλο(ν)* τὸ (Ἐμπ.) προφ. *Κούκκουλλο(ν)*, τὸ *Κόκκινον Κούκκουλλο(ν)* (Μανδρ.), τὰ *Κούκκουλλα* (Νικ.), ἢ *Κουκκούλλα*, ἢ *Χοντροκουκούλλα*, οἱ *Μακριές Κουκκούλλες* (Μανδρ.), τὸ *κούκκουλλο*, ἢ ἡ *κουκκούλλα* σημαίνει βράχο, πέτρα πού ἔχει σχῆμα κουκούλας.

Κουμούλλα, ἡ (Μανδρ.)· σωρός χῶμα, τὸ *Κουμούλλι(ν)* (Νικ.), ὁ *Κούμουλος*, τὸ *Κούμελλο(ν)* (Μανδρ.)· *κούμouλος*, λατ. *cumulus* = πολὺ γεμᾶτος, μὲ κορυφή, κυρίως στὴ μέτρηση τῶν σιτηρῶν· «νὰ μετράς κούμουλλον τὸ σιτάρι(ν)»· πρβ. *Du Cange* «:ουμουλὰ τὰ μόδια», ἢ *κουμούλλα* = τὸ γεῖσο τῆς στέγης, τὸ *κουμούλλι(ν)* = σωρός ἀπὸ φυτὰ φακῆς ἢ ροβοῦ πού τὰ βάζουν γιὰ νὰ ξεραθοῦν¹, *κουμουλλιά*, ἢ, ἀπὸ φυτὰ σησάμι, ὁ *Κουμούλλης* ἐπών. στὴ Ρόδο, τὸ *κούμελλο(ν)* = ἡ χτιστὴ ἐστία πού βάζουν πάνω τὸ τσουκάλι.

Κουτάλα, ἡ (Νικ.), *Κοφτάκα*, ἡ (Μανδρ.) κοφτὴ πέτρα, μγθ. *Κριός*, ὁ (Μανδρ.)· λόφος, κριός = τὸ ζῶο καὶ πολιορκητικὸ μηχανήμα, *Κριός* ἀρχ. καὶ νεώτερο τοπωνύμιο (Πάρος, Σύρα, Ἀθήνα), *Κριοῦ Μέτωπον* (Κρήτη), *Κάβο Κριός*, τὸ ἀρχ. *Τριόπιον* καὶ «Ἀπόλλων Τριόπιος», ἱερὸ κέντρο τῆς Δωρικῆς Ἑξάπολης· τὰ *Κρουκελλίδια* (Μανδρ.) <κρικέλλι <κρίκος, πρβ. τὸ *Κριμένο(ν)* (Ρόδος), τὸ *Κρικέλλον* (Αἰτωλία).

Λαζάρους, τοὺς (Μανδρ.) πέτρες ἀπὸ κίσηρη πού φαίνονται σὰν ἀνθρωπάκια ξαπλωμένα. *Λαιμούρια* τὰ (Ἐμπ.) ὑπκρ. τοῦ *λαιμὸς* = στενὴ λωρίδα ἐδάφους· *Λαμνιά*, τὰ (Μανδρ.), ἡ *λάμνα* = πλατὺ σίδηρο, πλάκα πάγου ἢ πέτρα, λατ. *lamina* καὶ *lamna*. *Λάρυγγας*, ὁ (Μανδρ.)· ἔτσι λένε στὰ στενά φαράγγια, χάσματα, ὅπου πετοῦν ἄχρηστα πράγματα καὶ φρ: «νὰ σὲ πετάξω στὸν *λάρυγγα(ν)*», σὰν ἄχρηστο. *Λευκός*, ὁ (Ἀργος)· ἀκρωτήριο μὲ λεπτὴ λάβα, *λευκή*. *Λιστήρι(ν)* (Ἐμπ.) κρημνὸς ὀλισθηρός, πρβ. οἱ *Γλιστρες*.

Μμάτια, τὰ (Μανδρ.)· λόφοι, τὸ ἴδιο καὶ στὴ Ρόδο. *Μουλάρι(ν)* τὸ (Μανδρ., Ἐμπ.), πέτρα, *Μούρη*, ἡ (Ἀργος) = πρόσωπο, *Μπουκκα*, τὰ (Μανδρ.)· στόμα, ἀνοιγμα, φαράγγι, λατ. *bucca*. *Νορά*, ἡ (Νικ.) <νουρά, Ὁξός, ὁ (Μανδρ.) = κρημνός, ὄξος τ' Ἀἰ Γιωργιοῦ, τοῦ Βρετοῦ, τοῦ Λιμεναριοῦ, τοῦ Παμπακεροῦ, σὰν ἐξώστης.

Παπιόπετρα, ἡ (Μανδρ.)· παραλιακὴ πέτρα σὰν πάπια, *Παποράμι(ν)*, τὸ (Μανδρ.)· πρβ., ἡ *Καράβα*, *Παχειά*, ἡ, ὄνομα νησίδας στὴ Δ. παραλία πού φαίνεται σὰν ὄγκος στὴ θάλασσα. *Πεζούλα*, ἡ (Μανδρ.), οἱ *Πεζούλες* (Ἐμπ.), *Πελεκητός*, ὁ (Νικ.) ἐνν. βράχος, *Πέταλα*, τὰ (Ἐμπ.), *Πέτασος*, ὁ (Ἐμπ.) ἀπὸ τὴν ὁμοιότητα μὲ πέτασο. *Πλέτσα*, ἡ (Μανδρ.)· φλέτσα, πλάκα· *Πόδι(ν)*, τὸ (Μανδρ.), *Πόρτα*, ἡ, *Πορτέλλες*, οἱ (Ἀργος), εἴσοδος, *Πούντα*, ἡ (Νικ.), ἀκρωτήριο, ἰτ. *punta* = ἄκρο, ναυτικὸς ὄρος.

Ράχη, ἡ (Μανδρ.), τὰ *Ραχιά* (Ἐμπ., Νικ.), ἀρχ. «ράχισ, ἄκρα, ὀσφύς ἢ

1. Τὰ συγκεντρῶνουν μὲ τίς ρίζες πρὸς τὰ πάνω καὶ γίνεται κῶνος.

ἄκανθα νότου» (Ἡσύχ.), «ραχιά», τά, στή Νίσυρο λένε καί τὰ ἀκαλλιέργητα κτήματα, «ἐγένησαν ραχιά» = ἔμειναν ἀκαλλιέργητα, χέρσα. Ρούτσουνο(ν) τό, Κάτω Ρούτσουνο(ν), Κακά Ρούτσουνα, τοῦ Φράγκου τὰ Ρούτσουνα (Μανδρ.), τὸ Κοφτερούτσουνο(ν) (Ἐμπ.) μὲ ἀνομ. ἀντὶ κοφτερο- «ρούτσουνα» λένε τίς αἰχμές τῶν βράχων, καί ρουτσούνια τοῦ ξύλου.

Σέλλη, ἡ (Ἄργος, Νικ.) συν. παντοῦ, ἡ Σέλλη, ἡ Σελλά(δ)α, τὰ Σελλά-δια, λόφοι ὁμοιοί μὲ σέλλα, λ. βυζ. (λατ. sella), πρβ. Εὐστ. Ὀδύσο. ἀαστρά-βη ὃ σημαίνει σέλλαν καί σαγμαρίον» (Π. Τοπ. σ. 137). Σκάλα, ἡ, Σκαλλί(ν), τὸ (Μανδρ., Ἐμπ.), τὸ Κακοσκάλλι(ν) (Μανδρ.), πολὺ συν. στὰ ὄρεινά τοπωνύμια. Σκάφη, ἡ (Μανδρ.), τὸ Σκαφίδι(ν) (Νικ.), ἡ Σκαφιωτή (Ἐμπ.)· σκαφιδωτὴ θέση, πέτρα, κρημνός, Σκόπελλα, τὰ (Νικ.)· ὃ σκόπελος, τὰ σκόπελα, Σπαθί(ν), τὸ (Ἐμπ.)· κρημνός, Στελλωτές, οἱ (Μανδρ.), πέτρες στηλωτές, Στενό(ν), τό, τὰ Στενά, οἱ Στένωσες (Μανδρ.). Στρογγυλή, ἡ, νησίδα. Σφαή, ἡ (Μανδρ., Ἐμπ.)· σφαγή, «διασφάξ» = χάσμα, ρήγμα, χαράδρα. Σφῦρα, ἡ (Νικ.).

Τάβλα, ἡ, τάβλες λένε τὰ ἰσοπεδωμένα κτήματα ποῦ ἦταν πλαγιές: ἡ Μακριὰ Τάβλα (Ἐμπ.), ἡ Τάβλα τοῦ Γιαλλοῦ (Μανδρ.), Τραπεζί(ν), τό, ἡ Τραπεζία (Ἐμπ.) <Τραπεζίδα, ἡ Τραπεζίνα, (Μανδρ.), ἀρχ. Τραπεζοῦς. Τραχιά, τὰ (Νικ.)· πρβ. ἡ Τραχειὰ (ἀρχ. Τραχεῖα) χειρσόνησος τῆς Κνίδου, ἡ Τραχειά, χωριὸ Ἀργολίδας. Τράχωνας, ὃ (Μανδρ.) προφ. καί Τράφωνας ἀρχ. «τράχων» = τόπος τραχύς, τοπων: τὸ Τραχώνιον (Θράκη), ὃ Τράχωνας (Κύπρος, Χίος, Ἀττική), ὃ Τραχωνίτης (Ρόδος)¹. Τρεχαντήρα, ἡ (Νικ.). Τροῦλλος, ὃ, Τρουλλί(ν), τὸ (Μανδρ.), ἡ Τρουλλωτὴ (Νικ.), σὰν τροῦλλοι. Τρύπα, ἡ (Μανδρ.), Τρυπητή, ἡ (Μανδρ., Ἐμπ.) πέτρα, κρημνός. Τσίμη, ἡ (Νικ.), ἄκρο (ιτ. cima) τσίμα.

Φέλλα, ἡ (Μανδρ.), ἄκρο παραλίας σὰν φέλλα (φέτα). Χαλόπετρα, ἡ (Ἐμπ.) <(δ)ιχζλόπετρα, Χεῖλος, τὸ καί Ἀχεῖλος (Νικ.)· τὰ χεῖλη τοῦ κρημοῦ, τοῦ πηγαδιοῦ-τ' ἄχεϊλος. Χέλαντος, ὃ (Ἄργος), Χελάντι(ν), τὸ (Ἐμπ.), πλοῖο βυζαντινὸ, ὃ χέλανδος ἢ χέλανδρος καί τὸ χελάνδιον· πρβ. τὰ τοπωνύμια μὲ ὀνόματα πλοίων: τὸ Καράβι, ἡ Καράβα, τὸ Παποράκι, ἡ Τρεχαντήρα καί τὰ ροδίτικα: τὸ Κάτεργιο(ν), ὃ Χιόλαντος, ὃ Κάραβος, ἡ Τσαμπίκα (= σαμβύκη), τὸ Γαλούνι(ν), ἡ Φρεγάδα².

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ζ'

ΖΩΩΝΥΜΑ ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ

Βιτσιλλιά, ἡ (Ἐμπ.) περιεκτ. Τοῦ Βιτσιλλοῦ ἢ φωλιά (Μανδρ.), Βιτσιλλας = εἶδος γύπα, μέρη ὅπου συχνάζουν γύπες. Στὴ Ρόδο λένε ἡ Βιτσιλλα. Γαδαρόβουρα, ἡ (Μανδρ.) = γούρα ποῦ ποτίζουν τὰ γαιδούρια Γαδαρό-

1. δ.π.σ. 200

2. δ.π.σ. 49, 132, 133, 140, 152.

μαντρα, ἡ (Νικ.) = μάντρα πού κλείνουν τὰ γαιδούρια μετὰ τὴ βοσκή, τὸ βράδυ· τέτοιες μάνδρες εἶχαν γιὰ διάφορα ζῶα κι ἀπ' αὐτὲς προέρχεται τὸ τοπων. ἡ *Φαραόμαντρα* (Ρόδος) <φοραδόμαντρα, ὅπου ἔκλειναν τὶς φοράδες πού εἶχαν γιὰ ἀναπαραγωγή καὶ τὰ μικρὰ ἀλογάκια, ἐνῶ τὰ μεγάλα τὰ εἶχαν στὶς δουλειές. *Γαδαροπλαγιές*, οἱ (Μανδρ.), πλαγιές πού βόσκουν ἐλεύθερα τὰ γ. *Γαδαροπόθεμα(ν)*, τὸ (Μανδρ.), τὸ μέρος ὅπου ἀποθένουν»¹ τὰ φορτία, σταματοῦν τὰ φορτωμένα ζῶα καὶ τὰ ξεφορτώνουν γιὰ νὰ τὰ διορθώσουν, ἐπειδὴ ἀρχίζει κατῆφορος. *Γαμάλι(ν)*, τὸ (βλ. κεφ. ΣΤ').

Ἐξέφτερος, ὁ (Νικ.), τόπος ξεφτεριῶν· κίρκος ὁ ἐξύπτερος = εἶδος γερακιοῦ, ὕπκρ. τὸ ὀξυπτέριον > τὸ *ξεφτέρι*. Στὴ Μαλώνα (Ρόδου) ἄκουσα τὴ βλασφημία: «πού νὰ σὲ φάῃ ὁ ξύφτερος», γιὰ τὶς ἐνοχλητικὲς ὄρνιθες, τοπων.: τὰ *Ξεφτέρια* (δ.π.σ. 152).

Καττότρυνες, οἱ (Ἐμπ.) προφ. καθό-, κοιλότητες ὅπου μπαίνουν οἱ γάτες ἢ ζοῦν σὲ ἄγρια κατάσταση. *Κορακήσια*, τὰ (Μανδρ., Ἐμπ.). *Κορακιές*, οἱ (Μανδρ.), *Κουρουσιά*, ἡ (Νικ.), περιεκτικὰ μὲ τὶς καταλ.-ήσια-ιά, μέρη πού συχνάζουν κόρακες ἢ κουροῦνες. *Κουλιανιές*, οἱ (Ἐμπ.) <κουλιανός = κολοῖός, καλιακούδα. *Μελισσινή*, ἡ (Ἐμπ.) περιεκτ. *Τῆς Μέλισσας τὸ Λαγκάδι(ν)* (Νικ.), *Μελισσοθυρίες*, οἱ (Μανδρ.), θυρίδες, κυψέλες. *Μελισσόκηπος*, ὁ (Ἄργος), μελισσοτόπια. *Μουλάρι(ν)*, τὸ (βλ. κεφ. ΣΤ'). *Παπιόπετρα*, ἡ (κεφ. ΣΤ').

Περιστερώνας, ὁ (Μανδρ.) περιεκτ. *Σκυλλόβουρνα*, ἡ (κεφ. Γ'). *Φακιοκρεμμάρα*, ἡ (Ἐμπ.), οἱ *Φακιοκρεμμάρες* (Μανδρ.) = φακιοκρεμμάρες (βλ. κρεμμάρα, κεφ. Ε'). *Χοῖροι*, οἱ (Μανδρ.), παραλιακὰ σπήλαια, ὅπου κλείνουν χοίρους· τὸ λένε *στοὺς Χοίρους* καὶ στὴν ὄνομ. μερικοὶ λένε οἱ *Σχοῖροι* (τὸ ε τοῦ ἄρθρου), ὅπως, τῆς κόνης- ἢ *σκόνη*.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Η

ΦΥΤΩΝΥΜΑ ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ

Ἀγραμμίτας, ὁ, προφ.-τθας, *στοὺς Ἀγραμμίττους* (Μανδρ.)· τ' *Ἀγραμιττάκι(ν)* (Μανδρ., Ἐμπ.) τ' *Ἀβραμμίτια* (Νικ.) (μὲ τροπὴ τοῦ γ σὲ β)· τὸ δένδρο τερέβινθος, τερέμινθος ἢ τρέμινθος τῆς ἀρχαίας, στὴ ΝΕΓ εἶναι γνωστὸ μὲ τὰ ὀνόματα, *τραμιθιά*, *ἀνδραμιθιά*, *τετραμιθιά*², *γραμιθιά*, *γραμιτιιά* (πρβ. κολοκύθι-κολοκύττι), *ραμιτιιά*, ὁ καρπός, *γραμμίθθι*, *ραμίττι*. Εἶναι φυτὸ πού εὐδοκιμεῖ στὴ Νίσυρο καὶ τὰ ἄλλα Δωδεκάνησα. *Γραμίθθι-Γραμίττι* βουνοῦ τῆς Ρόδου, ὁ Ἀκραμίττης τοῦ χάρτη.

Ἀζοῦριά, ἡ (Νικ.) <ἄζογυριά, τὸ φυτὸ «ἀνάγυρις» τῶν ἀρχαίων, *ὀζόγυρας*

1. ἀποθέτουν.

2. Χατζηδ. ΜΝΕ, Β' 213.

τῆς ΝΕΓ, ἐπειδὴ «ῥζουν» τὰ φύλλα του, ἄζογυρας καὶ ἄζογυριά, ἀνάλογα μὲ τὰ ἄλλα δέντρα σέ -ιά: μηλιά, ἐλιά, καρυδιά· στὴ Ρόδο τὸ λένε ἀρόύνας (ἀνάγυρη-ἀνόγυρας) κι ἔτσι τὸ φρέσκο φασόλι, ἐπειδὴ μοιάζει μὲ τὸν καρπὸ τοῦ ἄζόγυρα, τὸ λένε: ὁ ἀρόυνας· φρ: «ἐμαεῖρεψεν ἀροῦνας».

²Αθάνι(ν), τὸ (Ἐμπ.), ἀφάνα(;). ³Αλυθθας, ὁ (Νικ.), ὁ ²Ελυθθας (Μανδρ.), (προφ. ἄλυθθας) = ἄλυθος, ἀγριοσυκιὰ πού βάζουν τοὺς καρπούς της στίς ἡμέρες συκιές γιὰ γονιμοποίηση.

²Ακουμμαριές, οἱ (Μανδρ., Ἐμπ.) καὶ Κουμμαριές, κόμαρος >κουμμαριά· ἡ Κυμμαριά (Ἐμπ.), καὶ ²Ακνυμαριά, ὁ ²Ακνυμαρώνας (Ἐμπ., Νικ.) περιεκτ. ἀπὸ τὸν τύπο κύμαρος¹ >κυμμαριά >ἀκνυμαριά, μὲ α προσθ. ὅπως, ἀκερατιά, ἀπλάτανας, ἀκισσός· ἀνάλογα τοπων.: ὁ Κουμμαρώνας, ὁ Κυμμαρώνας, ἡ ²Ακνυμαριά (Ρόδος) (δ.π.σ. 69).

²Ανεράζι(ν), τὸ (Μανδρ.), νεράτζι², νερατζιά, γιὰ τὸ α προσθ. βλ. ²Ακουμμαριές, ²Αριάνι(ν), τὸ (Μανδρ.) <ὁ ἀρίανος καὶ ἡ ἀριάνη = τὸ ὀρίγανον, ὑπκρ. τ' ἀριάνι, φρ: «ρίχνουν ἀριάνες στές συκιές». ²Αρο(δ)άφνες, οἱ (Ἄργος), ἡ ²Αουράφνα (Νικ.) <ροδοδάφνη >ἀρο(δ)άφνη μὲ ἀ.μ. καὶ α προσθ.> ἡ ἀρουάφνα > ἡ ἀουράφνα μὲ μετὰθ. ²Ασπαλαττάκια, τά, προφ. -θ (Νικ.) <ἀσπάλαθος (θάμνος, ἡ καλυκοτόμη)> ἀσπάλαθθας καὶ ἀσπάλαττας, ὑπκρ. τὸ ἀσπαλαττάκι. ²Αχλάδα, ἡ (Μανδρ., Νικ.)· ἀρχ. ἀχράς ἢ ἀχλάς = ἀγριαπιδιά πού μπολιάζεται ἀπιδιά.

Βαγιά, ἡ (Μανδρ., Ἐμπ.), ἡ φοινικιά, χουρμαδιά, πρβ. «τὰ βαῖα τῶν φοινίκων» τῆς Γραφῆς, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πῆρε τὸ ὄνομα τὸ δένδρο. Γλάστρα, τὰ (Μανδρ.), ὁ γλάστρος-τὰ γλάστρα, φυτὸ σὰν σπάρτο. Δάφνη, ἡ (Μανδρ.), Δενδρολίβανο(ν), τὸ (Ἐμπ.), τὸ φυτὸ τὸ λένε καὶ ἀντρολίβανος, ὁ ²Εβρυά, ἡ (Ἐμπ.)· παραλία, <τὰ βρυά-ἡ ²Εβρυά καὶ ὀβρυά (Ρόδος) μὲ παρετ. ἀπὸ τὰ ²Εβρυά - ²Ὀβρυά = ²Εβραῖα «ἦπια τῆς ὀβρυᾶς νερὸν κι ἐπιάστην ἡ φωνή μου», λέγει ἓνας στίχος ροδ. τραγουδιοῦ, δηλ. ἀπὸ πηγῆ μὲ βρυά.

²Ελιά, ἡ (Μανδρ.), οἱ ²Ελιές (Ἐμπ.) ἀπὸ τὰ ἐλαιόδενδρα· ἡ ²Αγρέλα, οἱ ²Αγρέλες, στὸν ²Αγρέλη (Ἐμπ., Νικ.) <ἀγριελιά, μγθ., οἱ ²Οξαγρελιές καὶ ²Οξαγριλιές (Μανδρ.) ἔξω ἀγρ., οἱ Κατσαγρελιές, οἱ Κατσαγρέλες (Μανδρ.), ἀκανθο-πρβ. κατσοπέρνη, κατσολιά (ἀκανθόπρινος, ἀκανθολιά)· ἡ Πλατειολιά (Μανδρ.), ἀπὸ τὸ εἶδος τοῦ καρποῦ, ὅπως, χοντρολιά, ψιλολιά, δαφνολιά· ἡ Καλολιά (Νικ.)³, ὁ Λιόγκρεμμος (Μανδρ.)· κρημνὸς μὲ ἀγριελιές, τὸ ²Ελιοσάκι(ν) (Νικ.) <ἐλιοσάκι ὑπκρ.

Ζιζυφιά, ἡ (Μανδρ.)· ἀρχ. ζιζυφος, τζιτζυφιά. Κάλαμος, ὁ (Ἐμπ.), Καμου-

1. Πρβ. «κύμαρος, κόμαρος» (Ἡσύχ.).

2. Μάνεση, Τροπή συμφ. σ. 145.

3. Πιθ. στὸν Καλολιάν(ν) (<ὁ Καλο(η)λιάς, ὅπως ὁ Καλογιάννης, ὁ Καλοδούκας)> πρβ. τὸν Σωτῆρα-τὴ Σωτήρα.

ριά, ή (Έμπ.), *Κανάφια*, τὰ (Μανδρ.), ἴσως κανάβι-κανάφι-κανάφια¹. *Καρδιά*, ή (Μανδρ.) <Καρ(υ)διά, με συγκοπή τοῦ υ. *Καστανιά*, ή (Έμπ.)· ὑπῆρχαν· ἄλλοτε τὰ δένδρα, *Κουμμαριά*, βλ. Ἐκουμμαριά. *Κραμποῦσα*, ή (Νικ.) <κράμβη, περιεκτ., κράμπες λένε τὶς λαχανίδες καὶ ἀγριολάχανα. *Κυμμαριά*· βλ. ἄκυμμαριά.

Λαπαθόντα, τὰ (Έμπ.) <λάπαθον, περιεκτ. Πρβ. τὰ ἀρχ. Ἐλαιοῦς, Κερασσοῦς, Φοινικοῦς, τὰ νεώτερα *Μαραθούντα* (Σύμη, Κύπρος), *Σαμακούντα* (Ρόδος), *Πεντρόντα* (Κύπρος), βλ. Π. Τοπ. σ. 68. *Λουμπουνιά*, ή (Μανδρ.) <λουπίνον> λουπινιά περιεκτ. >λουμπουνιά με ἀφομ. τοῦ ι καὶ ἀνάπτ. ἐρρίνου· ἐπίσης λουπινάρι(ο)ν> *λουμπουνάρι*, τὸ φυτὸ καὶ ὁ καρπός. *Λυές*, οἱ (Έμπ.), *Λύδια* τὰ (Μανδρ.), λυγιές = λυγαριές (λυ(γ)ές>λυές με ἀποβολή τοῦ γ ἀνάμεσα στὰ φων.)· *λύγια* καὶ *λύδια* εἶναι τὰ μικρὰ φυτὰ, ἢ τὰ βλαστάρια τῆς λυγαριάς.

Μαζάκια, τὰ (Μανδρ.)· ὑπκρ. τοῦ μᾶζα = μαζόχορτο· *Μαζωπός*, ὁ (Νικ.), με τὴν περιεκτ. κατάλ. -ωπός. *Μαστιχάρης*, ὁ (Έμπ., Μανδρ.), ὁ σχῖνος ποῦ παράγει μαστίχι. *Μηλιές*, οἱ (Μανδρ., Έμπ.), *Μονοδέντρης*, ὁ (Έμπ.)· τόπος ποῦ εἶχε ἓνα δέντρο, πρβ. τὸ *Μονοδέντρι* Ἡπείρου (Λαογρ. Ζ' 256) καὶ Ρόδου· *Μουρουνιά*, ή (Μανδρ., Έμπ.)· μουριά ποῦ κάμνει μαῦρα μοῦρα (βλ. *συκαμινιά*), πρβ. οἱ *Μουργιές* (Κρήτη). *Μυρτιές*, οἱ (Έμπ.)· *Πεῦκος*, ὁ (Έμπ., Νικ.)· *Περνάλλι(ν)*, τὸ (Νικ.)· *Πρίνος*, ὁ (Νικ.)· *πρίνος*> *περνός* > *περνάλλι*.

Ρεΐκια, τὰ (Έμπ.) <ἐρεΐκια, *Ρουδιά*, ή (Νικ.) <ροδιά, ροιά καὶ ὄνομα γυναικῶν ή *Ροδιά*. *Σαμάκια*, τὰ (Νικ.)· *σάμαξ*>*σαμάκι(ο)ν*, φυτὸ τοῦ ὁποίου τὰ φύλλα τὰ ξηραίνου καὶ τὰ μεταχειρίζονται στὴ βυρσοδεψία· πρβ. καὶ τὸ *Σαμακούντα* (Ρόδος). *Σικαλιές*, οἱ (Νικ.)· περιεκτ., τόπος ποῦ σπέρναν *σίκαλη*, πρβ. *κλιθαριές*, *ἀελαμιές*. *Σκέθρος*, ὁ (Έμπ.) <ὁ κέδρος, πρβ. στοὺς Ἀσκέντρος (Ρόδος), *Σκῖνος*, ὁ (Νικ.) <σχῖνος. *Σπαρτιές*, οἱ (Νικ.) <σπάρτον, περιεκτ. *Στροϊλιά*, ή (Μανδρ.) <στροβιλιά, ἡμερὴ πεύκη, πρβ. στοὺς *Στοιλοῦς* (Ρόδος), τὸ *Στροβίλι* (Ἀττική), ὁ *Στρόβολος* (Κύπρος) ὁ.π.σ. 67. *Συκαμινιά*, ή (Μανδρ.)· μουριά με ἄσπρα μοῦρα, *Συκιά*, ή (Νικ.)· οἱ *Συκιές* (Μανδρ.), τὸ *Μαῦρο Συκίδι(ν)* (Μανδρ.) ὑπκρ.

Φτερουδιάρης, καὶ Ἐφτερουδιάρης, ὁ (Νικ.)· περιεκτ. με τὴν κατάλ.-άρης, τόπος με «φτεροῦδες» (πτέριδες). *Φτερουαριά*, ή (Έμπ.) <φτερουδαριά, με τὴν ἴδια σημασία. *Χαρουπιά*, ή (Ἄργος) = *κερατιά*.

1. Γιὰ τὴν τροπή β-φ, πρβ. *καλύβη-καλύφη*, *κόλλυβα-κόλλυφα* (Παντ. Φων. σ. 36).

ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ - ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ

α') Ἀφιερωμένες στοῦ Χριστοῦ ἢ στήν Παναγιά: ὁ Χριστός (Μανδρ.), ἡ Σωτήρα (Ἐμπ., Νικ.) μεταμόρφωση, τὸν Σωτήρα-τὴ Σωτήρα.

Ἡ Παναγία παίρνει διάφορα ἐπώνυμα ἀπὸ τὶς ιδιότητες ποῦ τῆς ἀποδίδει ἡ Ἐκκλησία ἢ ἀπὸ τὸν τόπο τῆς λατρείας: Ἀμμαριά, ἡ (Νικ.) στήν Ἁγία Μαρία, λένε καὶ στήν Ἀἴν Μαρία - στήν Ἀμμαριά(ν)· πρβ. στήν Ἀἴν Σοφιά - στήν Ἀσοσοφιά(ν), στήν Ἀἴν Ἄννα καὶ στήν Ἀνάινα, στήν Ἀἴν Ἀ(γ)άθη - στήν Ἀἴν Ἀθη καὶ στήν Ἀνάιθη (βλ. Π. Τοπ. σ. 175). Ἀμπακού, ἡ (Μανδρ.) ἢ ἐπακούουσα > ἡ Ἀπακού > ἡ Ἀμπακού. Ἀποπαντή, ἡ (Μανδρ.) < Ὑπαπαντή, μὲ ἀντικατάσταση πρόθεσης. Βλαχέραινα, ἡ (Νικ.)· πιθ. ἀπὸ τὴ λατρεία τῆς Π. τῶν Βλαχερνῶν στήν Κων/πολη. Γιλιανή, ἡ (Νικ.).

Διαβατινή, ἡ (Μανδρ.) στοῦ Διαβάτι, Ἁγία Δύναμη (Ἐμπ.)· στήν Ἀἴ Δύναμη(ν) λένε τὴν ἐκκλησοῦλα τοῦ παλιοῦ νεκροταφείου, ποῦ θὰ εἶναι τὸ «Δύναμις τοῦ Ὑψίστου». Ἐλεοῦσα, ἡ (Νικ.), Ἐδαγγελίστρα-Βαγγελίστρα (Μανδρ.), Θεοσκέπαστη, ἡ (Μανδρ.), Θεοτόκος, ἡ, τὴ λένε Θε(ο)τόκου (Μανδρ.), Θετέκου (Νικ.) καὶ ἀπ' αὐτὸ τὸ κύριο ὄνομα Θετεκούλλα ἢ Φετεκούλλα (Κάρπαθος). Θερμανή, ἡ (Πάλοι)· σταῖ θερμά. Θρονὶν τῆς Παναγιᾶς (Μανδρ.) μονή, Καθολικὴ, ἡ (Μανδρ.)¹, Καμαριώτισσα, ἡ (Μανδρ.) < Καμάρα, Κρεμμαριώτισσα (Μανδρ.) < Κρεμμάρα, Κυρὰ (Ἐμπ.), Λιστριώτισσα (Ἐμπ.) < Λιστήρι, Νικιάτισσα (Μανδρ.) < Νικιά, Ποταμίτισσα (Μανδρ.) < Ποταμός, Σιών (Μανδρ.) καὶ πληθ. οἱ Σιῶνες, ἡ περιφέρεια. Σπηλιανή² (Μανδρ.) ἀπὸ τὸ σπήλαιο τοῦ μsn. φρουρίου· ἡ Ἁγία Τριάδα, ἡ Φανερωτὴ (Μανδρ.) ἢ Φανερωμένη, στοῦ Παλιόκαστρο.

β') Ἀπὸ ὀνόματα Ἁγίων: Ἀγιάννα, ἡ (Μανδρ.)· Ἁγία Ἄννα, στοὺς Ἀγιοῦς (Ἄργος), μὲ τὴν καταστροφή τῆς μονῆς ξεχάστηκαν οἱ ἅγιοι (ἴσως Ἀπόστολοι, Ἀνάργυροι), Ἀἴς Ἀθανάσης (Μανδρ.) ἢ Θανάσης, Ἀγιά (Αἴ) Κατερίνα (Μανδρ., Νικ.), Ἀγιοὶ Ἀνάργυροι (Μανδρ.), Ἁγία Ἀναστασία (Μανδρ., Ἐμπ.), Ἀἴς Ἀντώνης (Μανδρ., Ἐμπ.), Ἀγιοὶ Ἀπόστολοι (Μανδρ., Νικ.), Ἀγιά Βαρβάρα (Νικ.), Ἀἴς Βασίλης (Μανδρ., Ἐμπ.), Ἀἴς Βικέντιος (Ἐμπ.), Ἀἴς Γιάννης ὁ Χωστός (Μανδρ.) ὑπόγεια ἐκκλησοῦλα, Ἀἴς Γρηγόρης, προφ. Γληγόρης (Μανδρ.), Ἀἴς Δημήτρης (Νικ.), οἱ Καινούργιες Ἐγκλησιές³

1. Καθολικὴ λένε καὶ τὴν Παναγία Κρεμαστῆς Ρόδου ποῦ εορτάζει 15-23 Αὐγούστου, ἐπίσης στ' Ἀφάντου καὶ στὴ Λάρδο.

2. Γίνεται μεγάλη πανήγυρη στὶς 15 Αὐγούστου μὲ τὰ πατροπαράδοτα ἔθιμα καὶ συγκεντρώνονται οἱ Νισύριοι ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ Ἐσωτερικοῦ καὶ Ἐξωτερικοῦ καὶ πανηγυριστὲς ἀπὸ τὰ γύρω νησιά.

3. Λένε ἐκκλησιά > ἐγκλησιά, μὲ ἀνάπτυξη ν.

(Μανδρ.), "Αἷς Ἐλιᾶς (Μανδρ., Νικ.), *Προφήτης Ἡλίας*, ἡ Ἁγιά Ἐρήνη (Μανδρ.) Εἰρήνη, "Αἷς Ζαχαρίας (Μανδρ., Νικ.), "Αἷς Θεόδωρος (Μανδρ.), "Αἷς Γιάννης ὁ Θεολόγος, προφ., Θεολός καὶ Θιολός (Μανδρ., Ἐμπ., Νικ.), "Αἷς Θωμάς (Ἐμπ.), "Αἷς Κουτσοῦτος (Μανδρ.)· πρόκειται γιὰ οἰκογενειακὸ ἐπώνυμο Κουτσοῦτος καὶ ξεχάστηκε τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου, πρβ. "Αἷς Γιώργης ὁ Ἀνδριόγλου, "Αἷς Βουνῆς, δηλ. στὸ Βουνὶ (Ρόδος), Ἁγιά Κυριακή ἢ Κεριακή (Μανδρ., Ἐμπ.), "Αἷς Κωνσταντῖνος (Μανδρ.), "Αἷς Λουκάς (Νικ.), "Αἷς Μάμαντος (Μανδρ.) <Μάμας, ἀπὸ τῆ γεν. Μάμαντος. Ἁγία Μαρίνα (Μανδρ., Νικ., Ἐμπ.), "Αἷς Μεροῦρης (Μανδρ.), Μονή, ἢ (Ἐμπ.), Νεϊτριά, ἢ (Νικ.), θὰ ἦταν ἴσως τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα καὶ εἶπαν: στὸν Ἁἴν Ντριὰ (ἔτσι τὸν λένε καὶ στὴ Ρόδο) >στὴ Ναῖτριὰ>στὴ Νεῖτριά, πρβ. τὴν Ἀσσοφιά, τὴν Ἀνάινα, στίς Ἁἴντριές (Π. Τοπ. σ. 176). "Αἷς Νικήτας ὁ Νισύριος (Μανδρ.), τοπικὸς ἅγιος, "Αἷς Νούφρης (Μανδρ.) <Ἄνουφριος, ὁ Παναριώτης (Μανδρ.) <Παναρμιώτης <Πανορμίτης, ἀπὸ τῆ Μονὴ Σύμης, "Αἷς Παντελέμονας (Μανδρ., Νικ.) <Παντελεῆμονας¹. Ἁγιά Παρασκευή (Μανδρ., Ἐμπ.), "Αἷς Προκόπης (Ἐμπ.), Ἁγιοὶ Σαράντες (Ἐμπ.), προφ. στίς Ἁγιά Σεράντες, ὁ Στανρός (Μανδρ., Ἐμπ.), "Αἷς Τρούφνας, προφ. καὶ "Αἷς Στρούφνας (Μανδρ.), "Αἷς Φανούρης (Μανδρ.), "Αἷς Φουκάς (Ἐμπ.) <Φωκάς, "Αἷς Χαλάραμπος (Μανδρ.) <Χαράλαμπος².

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ

ΠΡΟΣΩΠΩΝΥΜΙΑ

Τὰ τοπωνύμια αὐτὰ ἔχουν πάρει τὸ ὄνομα ἀπὸ διάφορα πρόσωπα ποὺ ἤρθαν σὲ ἐπαφή μὲ τὸν τόπο ὡς ἰδιοκτῆτες, καλλιεργητές, ποιμένες, ψαράδες, ἐργάτες, μοναχοὶ καὶ εἶναι α) κύρια ὀνόματα (βαπτιστικά), β) ἐπώνυμα ἀπὸ ἐπάγγελμα, λ.χ. Μαχαιρᾶς, Παπουτσῆς, Φουρνάρης, τὸν κάτοικο ἐνὸς μέρους, Κώτης, Κυπριώτης, Καλύμνιος, Καβαλιώτης, Ζαγοριανός, ἢ εἶναι ἀπλῶς παρατσούκλια, Κοντός, Μακρῆς, ποὺ μὲ τὸν καιρὸ γίνονται ἐπώνυμα καὶ ἄλλα σημαίνουν ἀπλῶς τὴν ιδιότητα: τοῦ Καλόγηρου, τῆς Καλογριάς κ.λ.π. Ἁπαντοῦν συνήθως στὴ γενική, γιὰτὶ ἐννοεῖται τὸ κτῆμα: στοῦ Ἡρακλῆ, στοῦ Γιάννου, ἔπειτα στὴν αἰτιατική καὶ ὀνομαστική:

Ἁγιάρης, ὁ (Νικ.), ὁ Ἁθῆς προφ. Ἁτῆς (Μανδρ.) <Ἀνθῆς· εἶναι γνωστά τὰ ὀνόματα Ἀνθός, Ἀνθή³· ὁ γιὸς τῆς Ἀτῆς - ὁ Ἀτῆς· ἔτσι ἔγιναν ὁ

1. Παντελέ(η)μονας μὲ ἐκκρουση τοῦ η.

2. Δὲν ἔχουμε συμπεριλάβει τίς ἐκκλησιᾶς καὶ μονὰς ποὺ ἔχουν συνηθισμένα ὀνόματα.

3. τὸ νθ προφέρεται μὲ ἀφομ. θθ, ἔπειτα τθ, τι μὲ ἀνομ: Ἀνθή> Ἀθθῆ> Ἀτθῆ> Ἀττή, ἐμαράνθη <ἐμαράθθη <ἐμαράτθη <ἐμαράττη. Τὸ ὄνομα Ἀνθή - Ἀτθῆ εἶναι συν. στὴ Νίσυρο: Ἀτθῆ τοῦ Κλούτση, Ἀτθῆ τοῦ Ἀμαλλου.

Τσίνας, ὁ Ἐθανασούλας, ὁ Κυραμαριός, ὁ Κατίνας, ὁ Μαριάς, ὁ Ἐλενίτσας ἀπὸ ὄνομα τῆς μητέρας: ὁ (γίος) τῆς Τσίνας, τῆς Ἐθανασούλας, τοῦ Κυρα-Μαριοῦ, τῆς Κατίνας, τῆς Μαριάς, τῆς Ἐλενίτσας (βλ. Π. Ἐπών. σ. 332).

Ἄλαμάγκος (Μανδρ.) ἢ Μάντρα τ' Ἄλαμάγκου· τὰ ἐπώνυμα Ἄλαμάνος καὶ Ἄλαμάν(ι)κος προέρχονται ἀπὸ τοὺς Ἄλαμανοὺς, δηλ. τοὺς Γερμανοὺς μισθοφόρους ποὺ ὑπηρετοῦσαν στὸ βυζαντινὸ κράτος, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐγκαταστάθηκαν ἐκεῖ κι ἀπ' αὐτοὺς προῆλθαν τὰ τοπωνύμια: ὁ Ἄλαμάνος (Θεσσαλία), ἢ Ἄλαμάνα (Σπερχεῖδος) καὶ γέφυρα τῆς Ἄλαμάνας, ἢ Ἄλαμανιὰ (Ἄνδρος), τ' Ἄλαμάνου, ἢ Ἄλαμάνα, τ' Ἄλαμάγκου (Ρόδος), (βλ. Π. Τοπ. σ. 197).

Ἀλέξανδρος ὁ (Μανδρ.) ὄνομα ἐνὸς κρατήρα τοῦ ἠφαιστείου ποὺ τὸ ἔδωσαν οἱ ἐρευνητὲς ἢ ἐκμεταλλευτὲς τῶν προϊόντων τοῦ ἠφαιστείου, ὅπως τὰ Στέφανος, Πολυβώτης κ.ἄ.

Ἀποστολίδικα, τὰ (Μανδρ.) κτήματα τῆς οἰκογένειας Ἀποστολίδη· ἢ κατάληξη-ικα μὲ τὸ ἐπώνυμο ἐνὸς προσώπου σημαίνει οἰκογενειακὰ κτήματα, ὅπως εἶναι: τὰ Κοντεῖκα, τὰ Σεβαστεῖκα, τὰ Σταμουλεῖκα (Σάμος), τὰ Γιατρέικα, τὰ Δεληγιαννεῖκα (Πελοπόννησος), τὰ Δημήτρια, τὰ Καραβάικα, τὰ Μαυρομάτικα (Ρόδος)¹.

Τῆς Ἀραδιᾶς οἱ Τάβλες (Μανδρ.), τάβλα, ὅπως εἶδαμε = ἰσοπεδωμένο τμήμα μιᾶς πλαγιᾶς, λένε «ταβλίσιμα χωράφια», ἐκεῖνα ποὺ γίνονται τάβλες· ἢ Ἀραδιά πιθ. Ἀροδιά, Ροδιά, μὲ προσθ. α καὶ ἀφομ., ὄνομα συν. στὴ Νίσυρο.

Ἀρακλῆς, ὁ (Μανδρ.) < Ἡρακλῆς, ὁ τύπος Ἀρακλῆς καὶ Ἀράκλῆς εἶναι μὲν. (καὶ ἀρχ. δωρικὸς) καὶ ἀπαντᾷ στὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ τὶς παραδόσεις.

Ἀρκῆς, ὁ (Μανδρ.) < Ἀρχῆς (πρβ. ἄρχοντας-ἄρκοντας, ἀρχινῶ-ρκινῶ)· ἀπὸ τὶς ἐπιγραφὰς τῆς Νισύρου καὶ τῆς ἄλλης Δωδεκανήσου εἶναι γνωστὰ τὰ ὀνόματα: Ἀρχις, Ἀρχίπιος, Ἀρχίνικος, Ἀρχίπολις, Ἀρχίμηλος, Ἀρχίδαμος². Ἀπ' αὐτὰ μὲ σύντμηση ἐγίνε τὸ χαϊδευτικὸ Ἀρκῆς, ὅπως τὰ Μητρόδωρος-Μητρᾶς, Πολέμαρχος-Πολέμων, Ἰππόλυτος-Ἴππος, Ἰσόνομος-Ἴσος, Ἀρίστιππος-Ἀριστος, ποὺ ἦταν πολὺ συνηθισμένα στὴν ἀρχαιότητα³. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ σήμερα μὲ τὰ Δημοσθένης-Δῆμος, Ἀριστείδης-Ἀρίστος, Δημήτριος-Μῆτρος, Μῆτσος κ.ἄ.

Ἀρμάς, ὁ (Μανδρ.) ἐπώνυμο ἐπαγγελματικὸ, ἄρμας = ὁ κατασκευαστὴς ἢ ὁ πωλητὴς ἀρμάτων· ἄρμα = ὄπλο, (λατ. arma-armorum, γαλλ. arme, ἰτ. arma). Ἔτσι ἐγίναν τὰ ἐπώνυμα Μελισσᾶς, Καραβάς, Μαχαιράς, Μυλωνάς,

1. Π. Τοπ. σ. 201-202.

2. I. G. XII₁, XII₃.

3. Βλ. Χατζηδ. Ἄκ. Ἄν. Α' 588, Β' 142, Pape's Gr. Eig.

Κοσκινάς, Μαρμαράς, Τσουκαλάς κ.τ.ά. (βλ. Π. Ἐπών. σ. 335)· πρβ. ὁ Ἄρμας, τοπων. στό Γεννάδι τῆς Ρόδου¹.

Ἄρτεμᾶ, τοῦ (Νικ.), ὄνομα ἀρχ. γνωστό καί ἀπό τῆ Γραφή, χαϊδευτικό, ὅπως τὰ Ὀλυμπος - Ὀλυμπᾶς, Διόνυσος - Διονυσᾶς (Χατζηδ. Ἄκ. Ἄν. Β' 142)· ἀπό τίς ἐπιγραφές τῶν νησιῶν εἶναι γνωστά τὰ ὀνόματα Ἄρτεμίδωρος, Ἄρτέμων, Ἄρτέμης (I. G. XII₃), ὀνόματα συν. στήν ἀρχαιότητα, ἀπό τὰ ὁποῖα προῆλθε τὸ Ἄρτεμᾶς. Ἄρφανά, τὰ (Νικ.), κτήματα ὀρφανῶν ἢ κάποιου Ὀρφانوῦ.

Ἄττυπᾶς, ὁ (Ἐμπ.)· τὸ βυζ. Ἄττυπᾶς ἢ ἀττυπᾶς = φύλακας τῶν πυλῶν τοῦ φρουρίου· οἱ Ἄττυπάδες ἦταν μιὰ τάξη μισθοφόρων, μᾶλλον Σαρακηνοὶ καί ἀπό τὸ χρῶμα τους ἢ λ. πῆρε τὴ σημασία τοῦ μελαχροινός· πρβ. «ὁ μελάγχρους Θεόδωρος, ὃν ἐκάλουον Ἄττυποθεόδωρον» λέει ὁ Ἰ. Ζωναράς στό Νικ. Φωκᾶ². Τοπωνύμια μὲ τὸ ὄνομα Ἄττυπᾶς, Ἄττυπάδες ὑπάρχουν καί στήν Κρήτη, Κάρπαθο, Χίο, Σκύρο, Ρόδο, στήν Κύπρο ἀττυπᾶς = πανοῦργος κατεργάρης³.

Ἄφεισιῦ, τοῦ (Ἐμπ.) <τὰ Ἐφείσιου > τ' Ἄφεισιῦ, μὲ ἀφομ. ὅπως, τὰ Εὐφάντου-τ' Ἀφάντου (χωριὸ Ρόδου)· θά ἦταν κτήματα κάποιου Ἐφείσιου, ὅπως ἔγινε καί: τὰ Ἀσπενδίου > τ' Ἀσπενδιῦ (χωριὸ τῆς Κῶ), ἀπό κάποιον Ἀσπένδιον (Ἀσπενδος, πόλη Μικρασίας), πρβ. τοῦ Γαλλύσιου < τοῦ Ἰαλύσιου (Ἰαλυσός), τοπων. Ρόδου.

Βασουλᾶ, τοῦ (Μανδρ.), τοῦ Φασουλᾶ, βασούλι λένε τὸ φασούλι. Βλάχος, ὁ (Μανδρ.). Βουαλλᾶ, τοῦ (Ἐμπ.) <ὁ Βουβαλλᾶς, Βουάλλου, τοῦ (Μανδρ.) <ὁ Βούβαλλος, πρβ. ὁ Βουβάλης, ἐπώνυμο Καλύμνου, Βουτᾶς, ὁ (Ἐμπ.). Βρετοῦ, τοῦ (Μανδρ.) τὸ ὄνομα Βρετός (= εὐρετός) σημαίνει παιδί ποῦ βρέθηκε ἔχθετο καί τοῦ δῶσαν τὸ βαφτιστικὸ ὄνομα Βρετός, ποῦ ὕστερα ἔγινε κι ἐπώνυμο. Βώκκηδες οἱ (Μανδρ.)· προφ. Βώκκη(δ)ες (Βώτσηδες μοῦ εἶπε ἓνας) <ὁ Βῶκος γνωστό ἐπώνυμο τῶν νησιῶν (Βῶκος, ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης)· πληθ. οἱ Βώκηδες, ὅπως Πότσος-Πότση(δ)ες, Κοῦτρος-Κούτρη(δ)ες, Πέταβρος Πετᾶβρη(δ)ες. Γενάς, ὁ (Μανδρ.), Γιάννος, ὁ (Ἐμπ.)· μγθ. Γραμματικῆ, ἢ (Μανδρ.), Γραμματικῆ ἢ Γραμματικιά, βαφτιστικὸ. Δαμαλᾶς, ὁ (Μανδρ.), τὸ ἴδιο στήν Ἀργολίδα (ἀρχ. Τροιζήν), στή Ρόδο Δαμαλενός (βουνός), δηλ. τοῦ Δαμαλᾶ.

Διαφανίσκος⁴, ὁ (Μανδρ.) <ἀρχ. Διοφανίσκος μὲ παρετ. ἀπό τὴν προθ.

1. Ἡ λ. ἄρμα δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸ ἀρχ. ἄρμα.

2. Ἐκδ. Βόνν. 1897, σ. 518, 2.

3. Π. Τοπ. σ. 181.

4. Ὑπάρχει σχετικὸ δίστιχο:

«σὴν Καελιὰν ἐνέβαινεν ὁ γέρο Διαφανίσκος κι' ἐκεῖ
κοντὰ του ἐπλωνεν τοῦ Λουλλουδιῦ ὁ ἥσκιος».

διά, χαϊδ. τοῦ Διοφάνης, ὅπως *Παρμενίσκος*, *Θεοφιλίσκος* καὶ ἀπλῶς *Φιλίσκος*. Στὴν Κάρπαθο ὑπάρχει χωριὸ τὸ *Γιαφάνι(ν)* (<Διοφάνι <Διοφάνης) καὶ στὴ Ρόδο μσν. χωριὸ *Δεφανειά*¹ γνωστὸ ἀπὸ διάταγμα τῶν Ἰπποτῶν τοῦ 1474 ποῦ θὰ ἦταν *Διοφάνεια*, κατὰ τὰ Ἀλεξάνδρεια, Ἀντιόχεια.

Ζαουριανοῦ, τοῦ (Ἐμπ.) <*Ζαγοριανὸς* (<*Ζαγόρι*), *Ζαχαριά*, ἡ (Νικ.). *Ζαχαρίας* μ.θ., *Ζωτικοῦ*, τοῦ (Μανδρ.), *Ζωτικός*, ποιητής, βλ. Βασικὴ Βιβλιοθήκη (1,162). *Καβαλιώτης*, ὁ (Μανδρ.) <*Καβάλλα*, ἐπών. Νισύρου. *Καελιά*, ἡ, καὶ *Καϊλιά* (Μανδρ.), στὴ Ρόδο ὑπάρχει τουρκικὴ οἰκογένεια (στὴ Σάλακο) μὲ τὸ ἐπών. ὁ *Καγιαλῆς*, τοὺς λένε ὁμοῦς ὁ *Καϊλῆς* (πρβ. Νισ. Β, 265). *Καλάνα*, ἡ (Νικ.), βράχος μὲ μορφὴ παραλλαγμένης γυναίκας, ἡ καλὴ Ἄννα καὶ σκωπτ. *Καλακάννα*. *Καλαντάρης*, ὁ (Ἐμπ.) = *καλαντιστής*, ποῦ ψάλλει τὰ κάλαντα. *Καλί(ν)*, τὸ (Νικ.), χαϊδ. τοῦ *Καλλιόπη*, *Καλή*. *Καλούτσι(ν)* τὸ (στὴ νησιδα Γυαλλί) <ὁ *Καλούτσης*, ὑπάρχει καὶ πέτρα ἐκεῖ, ποῦ τὴ λένε *καλουτσόπετρα*, εἶδος μαρμάρου. *Καλογριά*, ἡ (Νικ.), τοῦ *Καλόηρου* ἢ *Πέτρα* (Μανδρ.).

Καλονικήτας, ὁ (Ἄργος), πρβ. τὰ μσν. *Δούκας-Καλοδοῦκας*, *Βάρδας-Καλοβάρδας* (χωριὸ *Καλαβάρδα* στὴ Ρόδο), *Καλοϊωάννης* κ.ἄ. *Καπριάνου*, τοῦ (Μανδρ.), *Καπριάνος*· τοῦ *Καραβάκη* (Μανδρ.), τοῦ *Καραβιώτη* (Μανδρ.). *Καραβιώτης*, σημαίνει τὸν κάτοικο κάποιου συνοικισμοῦ *Καράβι* ἢ *Καραβᾶ*· ὁ *Καρακατσάνης* (Ἐμπ.), τοῦ *Καρανᾶ* (Ἐμπ.), ὁ *Καράς* (Ἐμπ.)· τοῦ *Καρπάθιου* (Ἄργος), τοῦ *Κατσαροῦ* (Νικ.), ὁ *Κατσιμπέρδης* (Νικ.), τοῦ *Κάτθη* (Ἐμπ.), ὁ *Κέντρης* (Μανδρ.), ὁ *Κοκκινόχειλος* (Μανδρ.), τὸ *Κολοτιφάνι(ν)* (Μανδρ.), σκωπτ. τοῦ *Κονόμου* (Ἐμπ.)· *Οἰκονόμου*, ὁ *Κόπας* (Μανδρ.), τοῦ *Κούλελη* (Μανδρ.) ἐπών. γνωστὸ, τοῦ *Κουμελλᾶ* (Νικ.) σκωπτικὸ, γιὰ κεῖνον ποῦ κρατᾶ τὰ κούμελλα, κάθετοι στὴ ζεστασιὰ τῆς ἐστίας, ὀκνηρὸς· τοῦ *Κούντουρου* (Νικ.), *Κούντουρος* καὶ *Κούνδουρος*, γνωστὸ σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα, <*κοντόουρος* καὶ *κοντοούρης* >*Κουντούρης*· ὁ *Κουρῆς* (Ἐμπ.), ἐπών. γνωστὸ ἀπὸ τὰ τοπων. τοῦ *Κουρῆ*, τὸ *Κουρί(ν)* στὴ Ρόδο. *Κυριάκος Κουρῆς* λεγόταν ἕνας Ροδίτης ποῦ ἔστειλαν οἱ Ἰππότες στὸ Σουλτάνο τῆς Μικρασίας *Coreut* (1502) πρεσβευτὴ. Τὸ ὄνομα προέρχεται ἀπὸ τὰ βενετικὰ *Quirino*, *Quirini*, ποῦ πέρασαν στὰ ἑλλ. ἐπών. *Κουῖρινος*, *Κουῖρινης*, *Κυρίνης*, *Κουρῆς* (δ.π.σ. 185), τοῦ *Κουτσούκου* (Ἐμπ.), τοῦ *Κουτσοουρούμπου* (Ἐμπ.)· πρβ. τῆς *Κουτσοουρούμπαινας* (Ρόδος Π.Τοπ. 210), τὰ *Κρητικά* (Μανδρ.) τὰ Κρητικοῦ, τοῦ *Κρητικοῦ* (Νικ.), ὁ *Κυπριώτης* (Μανδρ.).

Λάζαρος, ὁ (Μανδρ.), τοῦ *Λαζάρου* τὸ *Λαγκάδι*, τοῦ *Λαμπεροῦ* (Νικ.) *λαμπερός*, *λαμπρός*· τοῦ *Λαοῦ* (Ἐμπ.), ὁ *Λα(γ)ός*, γνωστὸ καὶ ἀπὸ τὴ Ρόδο. ὁ *Λαπαρδάς* (Μανδρ.), *συνοικία*, ἐπών., ὁ *Λατίνος* (Ἐμπ.), τὰ *Λιπαρά* (Νικ.)

1. Σήμερα ὑπάρχει τὸ τοπων. τὰ *Γεφανειά*.

πιθ. τὰ Λιπαροῦ, γνωστὸ καὶ ἀπὸ τῆ Ρόδο, ὅπως τὰ Μεστοῦ-τὰ Μεστὰ στὴ Χίο (δ.π.σ. 207), τοῦ Λουλλοῦδῆ (Μανδρ.) καὶ βουνὸ τὸ Λουλλοῦδι¹, τοῦ Λωλλοπούλλη (Μανδρ.).

Μαμιά, τὰ (Ἐμπ.), ἀπὸ τῆ Ρόδο γνωστά: τοῦ *Μαμάκη*, τοῦ *Μάνα* καὶ ἐπών. *Μανάκης* (δ.π.σ. 207), τοῦ *Μανίη* (Μανδρ.): *μανίη* = θήκη, ὁ *Μανναρὰς* (Νικ.) ἐκεῖνος ποὺ κάμνει μαννάρια ἢ κόβει ξύλα, τοῦ *Μάνταλου* (Νικ.): ὁ *μάνδαλος*, τὸ *μάνδαλο*, τοῦ *Μανόλακα* (Μανδρ.) μγθ. τοῦ *Μανόλης*, τοῦ *Μαοῦλλη* (Μανδρ.), ὁ *Μαγούλης*, τὸ *Μάρι(ν)* καὶ *Πίσω Μάρι(ν)* (Νικ.), ὁ *Μαρμαρὰς* (Μανδρ.), ἐπών. γνωστὸ καὶ ἀπὸ τὸ μεσαίωνα, *Μαρμαρὰς* λόγιος παπὰς ποὺ ἔζησε στὴ Ρόδο καὶ Κωνσταντινούπολη, τὸ *Μαρούλλι(ν)* (Νικ.), χαῖδ. τοῦ *Μαρία*, οἱ *Μαροῦλλες* (Ἐμπ.) <ἢ *Μαρούλλα* <*Μαρία*, ὁ *Μασουρωτὸς* (Μανδρ.), *μασοῦρι* = τὸ *καλάμι* ποὺ μαζεύουν τὸ νῆμα, *μασουρώνω-μασουρωτὸς* ἐπιθ. τὸ *Μαχλί(ν)* (Ἐμπ.), ὁ *Μαχλῆς*, *μάχλα* = μεγάλο κομμάτι ψωμί, *μάχλας* = ψωμάς, ἄχρηστος.

Μηλοκράτης, ὁ (Μανδρ.): ἀπὸ τὶς ἐπιγραφές τῶν νησιῶν εἶναι γνωστὰ τὰ ὀνόματα, *Μήλων*, *Μηλοφόρος*, θηλ. *Μηλῆς*, *Μηλώ²*, ποὺ ἔχουν σχέση μετὰ τὰ μῆλα, τὸν καρπὸ ἢ τὰ πρόβατα, πρβ. *μηλοθήτης* «ὁ θύων τὰ πρόβατα» καὶ μετὰ τὸ β' συνθετικὸ -κράτης: *Μηλοκράτης*, ὅπως τὰ *Ἴπποκράτης*, *Καλλικράτης*.

Μισκοπιανοῦ, τοῦ (Νικ.), *Μισκοπιανὸς* <*Πισκοπιανὸς*(;), *Πισκοπή-Ἐπισκοπή*, μsn. ὄνομα τῆς Τήλου. *Μιτσοπούλλα*, ἢ (Ἐμπ.): *Μιτσόπουλος*, γνωστὸ ἐπών. ὅπως καὶ τὰ *Μιτσός*, *Μιτσοῦ*, *μιτσός* = μικρός, δωρ. *μικκός*, οἱ *μικκοί*, ἐν. ὁ *μικκίος-μιτσός*, εὔχρ. στὴν κοινὴ ὀμιλία στὴ Ρόδο. *Μιχαλάαινα*, ἢ (Νικ.) <*Μιχαλάς*, *Μολύβι(ν)*, τὸ (Μανδρ.) <*Μολύβης* καὶ Ὁξὸς τοῦ *Μολύβη*, τοῦ *Μουλοῦδῆ* (Μανδρ.), τοῦ *Μουλλοῦ* (Μανδρ.): *μουλλός* = ζαρωμένος, ἀμίλητος, ἀρχ. *μυλλός³*, *μουλλώνω* = ζαρώνω, *χαμηλώνω*, ἐπιθ. *μουλλωτός*. *Μοῦσα* ἢ (Μανδρ.), ἴσως σκωπτικὸ, τοῦ *Μπαγιάτη* (Ἄργος), στὰ κείμενα ἐγγράφων [Νισ. 1 (1963)35] ἄπαντὰ ὁ *Βαγιάτης*, κατὰ τὰ Βεκρῆς, *Βαξεβάνης*, ἀντὶ *Μπεκρῆς*, *Μπαξεβάνης*. *Μπαγιάτικα* ἢ *παγιάτικα* (τουρκ. *bagat*) λέμε τὰ παλιὰ τρόφιμα, ψωμί, κρέας, καὶ ἐπών. *Παγιατάκης* (Κέρκυρα).

Νάκκα, ἢ (Ἄργος), ὁ *Νάκας*, γνωστὸ καὶ τὸ *Νακόπουλος* ἀπὸ τὴν Παλιὰ Ἑλλάδα: *νάκη*, δωρ. *νάκα* = δέριμα, στὴ Ρόδο σημαίνει φορητὸ λίκνο ποὺ βάζουν τὰ μωρὰ οἱ ἀγρότισσες, ὅταν πάνε στὴ δουλειά. *Νικολέτταινας*, τῆς (Μανδρ.) <*Νικολέττος*.

Πάγκα, ἢ (Μανδρ., Ἐμπ.), τοῦ *Παλάμου* (Μανδρ.), ὁ *Πάλαμος*, τοῦ

1. Πρβ. τὸ δίστιχο στὸ ὄνομα *Διαφανίσκος*.

2. I. G. XII₁₋₃.

3. Ἑσχ. «μυλλόν» *καμπύλον*, *σκολιόν*, *κυλλόν*, *στρεβλόν*».

Παμπακεροῦ (Νικ.), παμπακερός, παμπακερή κλωστή, τὰ *Παραπούγκια* (Μανδρ.), *Πλατιά*, ἡ (Μανδρ.) <πράτρια¹. *Πολυβώτης*, ὁ, ὄνομα τοῦ ἔδωσαν σ' ἓνα κρατήρα, τοῦ *Πορνικοῦ* (Μανδρ.), τὸ *Πουλλάδι(ν)* ("Ἄργος), τοῦ *Πουπουροῦ* ("Ἐμπ.), ὁ *Πραματευτής* (Μανδρ.). *Πρινάρικα*, τὰ (Μανδρ.) τῆς οἰκογένειας *Πρινάρη*, πρβ. τ' *Ἀποστολίδικα*.

Ραμός, ὁ (Μανδρ.), τοῦ *Ραπανᾶ* (Μανδρ.), ρεπάνι >ραπάνι> ραπανάς· στοῦ *Ρούκη* (Μανδρ.)², ὁ *Ρουχάς* (Μανδρ.), τοῦ *Σαρη* (Μανδρ., Νικ.), ἡ *Σαρή-αίνα* ("Ἐμπ.) <σαρῆς = με γαλανὰ μάτια (τουρκ. sarı = ἀνοικτὸ φατό), τοῦ *Σήφη* ("Ἄργος) <"Ιωσήφης· τοῦ *Σκαντουδιάτη* (Μανδρ.). *Σκάρικα* (Μανδρ.), *Σκάρος*, βλ. *Πρινάρικα*· τοῦ *Σκουλουπιάτη* (Μανδρ.), ὁ *Σκούντουκας* (Μανδρ.), ὁ *Σουφράς* (Νικ.) ἐπών. γνωστὸ (σουφράς = τραπέζι γιὰ φαγητό, ἀραβοτουρκ. sofra), τοῦ *Σπανοῦ* ("Ἐμπ.).

Συελλᾶτα, τὰ (Μανδρ.)· πιθ. Συ(γ)ελλᾶτα, *Σύγκελλος* γνωστὸ ἐπώνυμο πρβ. Μάν. [Νισ. 2 (1965) 268]· ἡ κατάληξη -ᾶτα γιὰ νὰ δηλώσῃ οἰκογενειακὰ κτήματα εἶναι κεφαλλονίτικη, ἀπαντᾶ ὁμῶς καὶ σὲ μερικὰ τοπων. τῆς Ρόδου: τ' *Ἀγκουστᾶτα*, τ' *Ἀερακᾶτα*, τὰ *Μελισσᾶτα*, τὰ *Ψιχαλλᾶτα* ἀπὸ τὰ ἐπών.: *Ἀ(β)γκουστής*, *Γερακᾶς*, *Μελισσᾶς*, *Ψιχάλης*.

Ταχινάρι(ν) τὸ (Μανδρ.)· τοῦ *Ταχινάρη*, τοῦ *Τραλλᾶ* ("Ἐμπ.) πιθ. *Στρα(γ)-αλλᾶ*, τὸ *Τσαγγάρι(ν)* (Νικ.) <ὁ *Τσαγγάρης*, τὸ *Τσολάκι(ν)* (Νικ.) <ὁ *Τσολάκης*, τοῦ *Τσοῦρου* (Νικ.), τοῦ *Φᾶ* (Νικ.), *Φάς*, ἐπών. γνωστὸ στὴ Ρόδο, ἡ φά(β)α-ἡ φά καὶ ὁ φάς· τὰ *Φαλούδια* (Νικ.), ὁ *Φελλᾶς* ("Ἐμπ.), *φελλᾶς* = ποὺ τρώει πολλὰς φέλλες, *ψωμάς*· ἡ *Φλιάταινα* (Νικ.) <*Φλιάτης*, ἡ *Φράγκα* (Μανδρ.), τοῦ *Φράγκου* ("Ἄργος), τῆς *Φρατζέσκας* (Μανδρ.). *Φραγκίσκος Φράγκος-Φράγκα*, ὀνόματα καὶ ἐπώνυμα κι ἀπ' αὐτὰ τὸ τοπων. τῆς *Φράγκαινας* (Νικ.)· τοῦ *Φυλαχτοῦ* (Μανδρ.), στίς *Φυλλιές* (Μανδρ.)· ἡ *Φυλλιὰ*, πιθ. *Τριανταφυλλιὰ*, κτήματα τῆς *Φυλλιᾶς*-ἡ *Φυλλιὰ-οἱ Φυλλιές*, ὅλη ἡ περιφέρεια. *Φυλλῆς* στὰ *Μάσαρη* τῆς Ρόδου εἶναι τὸ χαῖδ. τοῦ *Τριαντάφυλλος*. *Ἄντροφυλλιὰ* ("Ἐμπ.).

Χαράνι(ν) τὸ (Μανδρ.) *χαρανί* = *χάλκιωμα*, πιθ. τόπος με *χῶμα χαλκό-χροο*, ἢ *ἄνθρωπος μελαχροινός*, ὅπως ὁ *Μπακίρης*. *Χριστοφόρικα*, τὰ (Μανδρ.)· πρβ. τ' *Ἀποστολίδικα*, τὰ *Πρινάρικα*, τὰ *Σκάρικα*· τοῦ *Χρυσοῦ* (Νικ.), τοῦ *Ψαροῦ* (Νικ.), *ψαρός* = *ψαρής*, τοῦ *Ψέφτη* (Νικ.), τοῦ *Ψύλλου* (Νικ.)· *Ψύλλος* ἐπών. *Σύμης*, Ρόδου.

1. *Πλάτρα* =μεγάλῃ πέτρα σὰν πάγκος τῶν πωλητῶν. Στὴν Κύπρο *Πλάτρες* εἶναι ὄνομα χωριοῦ, στὴ Ρόδο *πλάντρα* λένε τὴ μεγάλη ξύλινη πλάκα ἐλαιοτριβείου ποὺ πιέζει τὸν ἐλαιοπυρήνα γιὰ νὰ βγῆ τὸ λάδι.

2. Ἐπώνυμο οἰκογένειας ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο ποὺ μένει στὴ Ρόδο, θὰ ὑπῆρχε καὶ στὰ νησιά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

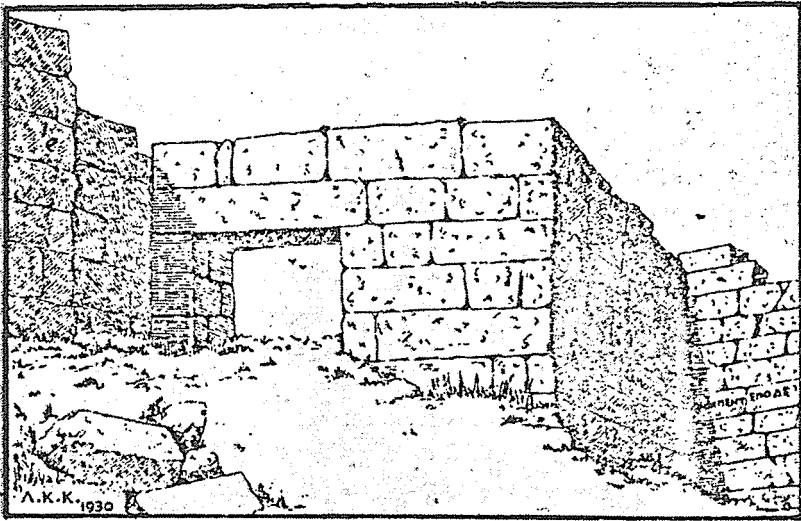
- Ἄνδρ. Λεξ.** = Ν. Ἀνδριώτη Λεξικὸ τῆς Κοινῆς Νεοελληνικῆς, Ἀθήνα 1951.
- ASAI** = Annuario della Scuola Archeologica Italiana di Atene 1914 κ.έ.
- Βεν. Ἰστ. Ροδ.** = Δ. Βενετοκλή, Ἱστορία τῆς νήσου Ρόδου, Ἀλεξάνδρεια 1930.
- Buond., Lib. Ins.** = Christophori Buondelmonti, Liber Insularum Archipelagi, Ἔκδ. De Sienner. Βερολίνο 1824.
- Bosio Ist.** = G. Bosio, Della Sacra Religione ed Illma Milizia di S. Giovanni Gerosolimitano, Roma 1630.
- Glotz Civ. Eg.** = G. Glotz, La civilisation Égéenne, Paris 1923.
- Γνωμ.** = «Γνωμογόρας», μηνιαῖον Δελτίον τοῦ ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ Νισυριακοῦ Συνδέσμου «ὁ Γνωμαγόρας» 1931 κ.έ.
- I. G.** = Hiller von Gaertringen, Inscriptiones Graecae Insularum vol. XII₃, Symes, Teli, Nisyri, Berolini 1898, XII, Rhodi.
- I. G.** = Συμπλήρωμα III τεύχος.
- Καζ. Ν.Α.** = Γ. Ν. Καζαβή, Νισύρου Λαογραφικά, Νέα Ὑόρκῃ 1940.
- Καζ. Νίσ.** = Γ. Ν. Καζαβή, ἡ Νίσυρος 1-5 (1954-1959).
- Cas. Nis.** = J. N. Casavis, Nissyros, New York 1957.
- Καραν. Νίσ.** = Ἀ. Καραναστάση, ἡ Κῶς, ἡ Νίσυρος, ἡ Κάλυμνος καὶ αἱ γειτονικαὶ νῆσοι κατὰ τὸν Κρητικὸν Πόλεμον (205-204 π.Χ.) (Νισυριακά 1, 1936, σ.21).
- Κατσ. Νίσ.** = Μ. Κατσιματίδη, Νίσυρος (Νισυριακά 2, 1965, 272-77).
- Κοντ. Ὀν.** = Λ. Κοντοβεροῦ, ὀνόματα τόπων καὶ περιφερειῶν Νισύρου (Νισυριακά 1, 1963, 136-160).
- Κουκ. Βυζ. ἐπ.** = Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινὰ ἐπώνυμα (Ἐπετηρὶς Βυζ. Σπουδῶν Ε' 12-14).
- Legr. Descr.** = E. Legrand, Description des Iles de l' Archipel. par Chr. Buondelmonti, Paris 1897, μετάφρ. Ἑλλ. σ. 31 περὶ τῆς Νησάρου.
- Λογ. Νίσ.** = Μ. Ἰ. Λογοθέτη, Τουρισμὸς καὶ οἰκονομικὰ τῆς νήσου Νισύρου, Ἔκδ. Ἑτ. Νισ. Μελ., Ἀθήναι 1963.
- Maiuri Ep.** = A. Maiuri, Nuova Silloge epigrafica di Rodi e Cos, Firenze 1925.
- Μαν. Τοπ. Νίσ.** = Σ. Μάνηση, Παρατηρήσεις στὸ Τοπωνυμικὸ τῆς Νισύρου (Νισ. 2, 260-271).
- Μαν. Τρ. συμφ.** = Τροπὴ τῶν συμφῶνων τσ καὶ τζ εἰς σ καὶ ζ, Ἀθήναι 1965.
- Μαυρ. Βιβλ.** = Ν. Γ. Μαυροῦ, Δωδεκανησιακὴ βιβλιογραφία, Ἀθήναι 1965.
- Μαυρ. Νίσ.** = Οἱ ξένοι περιηγηταὶ καὶ γεωγράφοι διὰ τὴν Νίσυρον, Ἔκδ. Ἑτ. Νισ. Μελ., Ἀθήναι 1963.
- Μπαλ. χωρ. Νίσ.** = Δ. Γ. Μπαλαλά, «Τὰ χωριανὰ μου» ποιήματα, Κάϊρον 1935.
- Νίσ.** = Νισυριακά, Ἔκδ. Ἑτ. Νισ. Μελ. 1 (1963), 2 (1965), Ἀθήναι.

- Νισ. χρον.** = Νισυριακά χρονικά, περιοδ. Έκδ. Συλλ. Νισυρίων Ἀθηνῶν-Πειραιῶς «ὁ Γνωμαγόρας», 1955 κ.έ.
- Παντ. Φων.** = Χ. Παντελίδου, Φωνητική Κύπρου, Δωδεκανήσου, Ἰκαρίας, Ἀθήναι 1929.
- Παπαδ. Γεωγρ.** = Γ. Παπαδοπούλου, Γενική γεωγραφική καὶ ἱστορική περιγραφή τῆς νήσου Νισύρου, Νίσυρος 1909.
- Π. Τοπ.** = Χ.Ι. Παπαχριστοπούλου, Τοπωνυμικὸ τῆς Ρόδου, Ρόδος 1951.
- Π. Τοπ. Χ.** = Τοπωνυμικὰ καὶ Ὄνοματικά Χάλκης Δωδεκανήσου. «Πλάτων» 1960.
- Π. Ἐπών.** = Οἰκογενειακὰ ἐπώνυμα Δωδεκανήσου (Ἀφιέρ. στὴ μνήμη Μανόλη Τριανταφυλλίδη), Ἀθήνα 1960.
- Pape's Gr. Eig.** = W. Pape's, Wortebuch der Griechischen Eigennamen Braunschweig 1875.
- Tsop. Phon.** = A. Tsopanakis, Phonétique des parlars de Rhodes (BNJ), Ἀθήνα 1940.
- Χατζηδ. Ἀκ. Ἀν.** = Γ. Χατζηδάκι, Ἀκαδημεικὰ Ἀναγνώσματα, Ἀθήναι Α', Β' (1902, 1904).
- Μ.Ν.Ε.** = Μεσαιωνικὰ καὶ Νέα Ἑλληνικά, Ἀθήναι Α', Β' (1905, 1907).
- Ἀρχαῖοι συγγραφεῖς :** Ὅμηρος, Ἡρόδοτος, Ἀπολλόδωρος, Διόδωρος Σικελιώτης, μιν.: Στέφανος Βυζάντιος, Ἡσύχιος.

ΣΤΟΧΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΑΣΜΕΝΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΝΙΣΥΡΟΥ

Ἰπὸ ΛΑΖΑΡΟΥ ΚΟΝΤΟΒΕΡΟΥ

*Χαῖρε, τειχέσσα καὶ εὐλοέτερη Νίσυρος,
κατέχουσα ῥάκα δι' ὃ καὶ πῦρ ὑποτύφει σε,
ποιοῦσάν σε τηλωπὸν καὶ κλεινὸν θέρμυδρον θεραπείας.*

*Τὸ μοναδικὸ στὸν κόσμῳ κλασσικὸ τείχος τῆς Νισύρου
μετ' ἐγχαράκτου ἐπιγραφῆς ἐπ' αὐτοῦ:*
ΔΑΜΟΣΙΟΝ ΤΟ ΧΩΡΙΟΝ ΠΕΝΤΕ ΠΟΔΕΣ ΑΠΟ ΤΟΥ ΤΕΙΧΕΟΣ

Σὲ ἐπεσκέφθην καὶ νήνεμος ἰστάμενος ἐπὶ τοῦ ὑψώματος τῶν τειχῶν σου διελογιζόμεν τὴν παρῳχημένην ἡρωϊκὴν ἱστορίαν σου. Τὰ βλέμματά μου στραφέντα περὶ τῆς τειχοδομίας σου καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν μεταλλογικῶν ἐρειπίων σου ἐβυθίσθην εἰς ἄλλοτρίους στοχασμούς, διαπλάτ-

των εἰς τὴν διάνοιάν μου ζωηρὰν εἰκόνα τῶν διαδραματισθέντων ἐπεισοδίων, τῶν ὁποίων ἡ πραγματικότης πιθανὸν νὰ σχετίζεται ἐκ συμφώνου μὲ τὰς περιέργους ἀντιλήψεις μου :

Εἶναι βέβαιον ὅτι ἐχρησίμευσες διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς καὶ τῆς προστασίας τῶν περιουσιῶν τῶν ὑπάρξεων τῆς νήσου, καὶ τοῦτο μαρτυρεῖ ὁ Θουκυδίδης (βιβλ. Α' κεφ. 3)¹. Παρὰ τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Ἐφόρου ἐκ Κύμης πληροφοροῦμεθα ὅτι ἡ χερσόνησος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κατακεῖτο ὑπὸ δεκαεξὶ διαφόρων ἔθνων (τρία ἑλληνικῆς καταγωγῆς καὶ δεκατρία βάρβαρα) καὶ ἡ προέλευσις των ἀρχεται ἐκ τῆς ἐπιμιξίας τῶν διαφόρων φυλῶν, αἵτινες πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων διεσπάρησαν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν (ὅπως ἡ τῶν Χετταίων φυλὴ) καὶ ἀπετέλεσαν τὴν προϊστορικὴν καὶ τὴν ἐθνολογικῶς ἄγνωστον τῶν Πελασγῶν φυλὴν, ἥτις ἐκ τῆς διασπορᾶς αὐτῆς εἰς φατρίας ἀνὰ τὰς νήσους καὶ τὰς ἀκτὰς τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Μεσογείου Θαλάσσης παρήχθησαν τὰ κατὰ προσδιορισμὸν ἔθνη τῆς Ἀσίας, Θράκης, Ἑλλάδος, Κρήτης καὶ τῆς Ἰταλίας.

Τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος θεωρεῖται τὸ λίκνον τοῦ πρώτου γνωστοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ, ἐκ τοῦ ὁποίου μέσῳ τῶν κατὰ πασσάλων νήσων αὐτοῦ ἐγεφυρώθη ὁ ἀπὸ τὴν Ἀσίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ μετέπειτα εἰς τὴν Εὐρώπην πολιτισμός, ὁ καὶ Δυτικὸς ἐπικαλούμενος.

Λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὰς μαρτυρίας τῶν διαφόρων ἀρχαίων συγγραφέων, δὲν δυνάμεθα νὰ βαδίσωμεν λανθασμένως ὅτι οἱ πρῶτοι οἰκισταὶ τῶν νήσων ἦσαν Πελασγοί, οἵτινες ἢ αὐτοὶ ὠμίλουν τὴν πρωτο-ἑλληνικὴν ἢ συγχωνευθέντων μετὰ τῶν ἑλληνοφώνων ἐκ τῆς μακροχρονίας ἀπωλέσθη ἢ ἐλησμονήθη πᾶσα παράδοσις ἀφορῶσα εἰς τὴν ἐπιμιξίαν των· ἀλλὰ τὸ ζήτημα τοῦτο ἄς ἀφεθῇ εἰς ἀπροκατάληπτον συζήτησιν.

Τὰ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Νισύρου ἀρχαῖα τεῖχη (νῦν «Ὁξὸς τῆς Παναγιάς» ἢ «Κάστρο»), τῶν ὁποίων τὰ θεμέλια παρατηροῦνται εἰσέτι, πρέπει νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς τοὺς πρώτους Πελασγοὺς, ὧν τὰ πρῶτα τεῖχη καλούμεν Κυκλώπεια, τὰ ὁποῖα ὤκοδομήθησαν παρ' αὐτῶν διὰ τὴν ἀσφάλειαν καὶ ἐπικράτησιν τῆς φυλῆς των. Τὸ τειχεισμένον τοῦτο ὑψίπεδον, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα συνενόητο μετὰ τοῦ ὑπολοίπου τείχους τοῦ νῦν καλουμένου «Π α λ α ι ὀ κ α σ τ ρ ο», ἐδέσποζεν ὅλης τῆς νήσου, διότι εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἱστορίας τῶν πολέμων, οὗτοι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον

1. «Τῶν δὲ πόλεων ὅσαι μὲν νεώτατα ὤκισθησαν, καὶ ἤδη πλωϊμώτερον ὄντων, περιουσίας μᾶλλον ἔχουσαι χρημάτων, ἐπ' αὐτοῖς αἰγιαλοῖς τεῖχεσιν ἐκτίζοντο, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀπελάμβανον, ἐμπορίας τε ἕνεκα καὶ τῆς πρὸς τοὺς προσοίκους ἕκαστοι ἰσχύος· αἱ δὲ παλαιαί, διὰ τὴν ληστείαν ἐπὶ πολὺ ἀντισχοῦσαν, ἀπὸ θαλάσσης μᾶλλον ὤκισθησαν, αἱ τε ἐν ταῖς νήσοις καὶ ἐν τοῖς ἡπείροις. ἔφερον γὰρ ἀλλήλους τε καὶ τῶν ἄλλων ὄσοι ὄντες οὐ θαλάσσιοι κάτω ὤκουν, μέχρι τοῦδε ἔτι ἀνοφισμένοι εἰσὶ».

ώφειλοντο εἰς τὰς ἀντιζηλίας τῶν φατριῶν (πολιτικαὶ διαιρέσεις τοῦ λαοῦ), αἵτινες ἀλληλεμάχοντο διὰ τὴν ὑπερίσχυσιν τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἐξοντώσεως τῆς ἄλλης, ἀποβλέπουσαι εἰς τὴν ἀπόκτησιν πλοῦτου καὶ κατάκτησιν περιουσιῶν, ὡς καὶ εἰς τὸν ἐξανδραποδισμόν τῶν ἡττημένων, δι' ἃ ἡ οἰκοδόμησις τῶν τειχῶν καὶ ἡ πολιορκία αὐτῶν ἔπαιζον τὸ σπουδαιότερον μέρος εἰς τὴν προϊστορικὴν ἐποχὴν¹.

Ἐπὶ τοῦ μεγαλοσχήμου τούτου τείχους τῆς Νισύρου, διορῶ ζωνηρῶς νὰ ἐφίπτανται αἱ διάφοροι φυλαὶ αἱ διαμαχόμεναι διὰ τὴν τοπικὴν κατάληψιν, καθὼς καὶ εἰς τὸν ὀρίζοντα διορῶ τὰ ὑπὸ τὸν λιβοζέφυρον διαπλέοντα πολεμικὰ πλοῖα τοῦ ἀρχαίου ἐχθροῦ, ὅστις εἰς μίαν δύσμοιρον δυσμημόνευτον ἐποχὴν ἐβουλήθη νὰ καθυποτάξῃ τὸν λαὸν τῆς νήσου. Ἐὰν μὲν ἦτο νύξ, ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου εἰδοποιεῖτο ὑπὸ τῶν φρυκτωρῶν² τοῦ πρὸς τὴν δύσιν καταντικρὸ νησιδίου Πυργούσης φυλάκων, τοποθετημένων εἰς τοὺς δύο πύργους³ τοῦ ὁμώνυμου νησιδίου, ἵνα παρατηρῶσι τὰ ἐκ τοῦ Ἰκαρίου, Μυρτώου καὶ Καρπαθίου πελάγους προερχόμενα πλοῖα τῶν λυμαينوμένων τὰς θαλάσσας πειρατῶν καὶ πολεμοχαρῶν ἐπιδρομέων, ἐκ τῶν ὁποίων ἤναπτον πυρσοὺς καὶ εἰδοποιοῦν τὰ ἐν Νισύρῳ φυλακεῖα, ὅπως τὸ τοῦ «Δρακοσπήλιου» καὶ τὸ ὑπεράνω τοῦ «Κατέργου», «Πύργων», δηλ. τοὺς σταθμοὺς φυλάκων, οἵτινες, λαμβάνοντες γνῶσιν περὶ τοῦ προσδιοριζομένου κακοῦ, ἤρχισαν καὶ αὐτοὶ κατ' ἴδιον τρόπον νὰ ἀνάπτωσι τοὺς πυρσοὺς ἐπὶ τοῦ ὑψηλόφου⁴, εἰδοποιοῦντες τοὺς κατὰ περιφέρειαν καὶ μακρὰν εὐρισκομένους φύλακας, ἵνα μέσῳ αὐτῶν εἰδοποιηθῶσιν οἱ κάτοικοι τῆς νήσου. Ἐὰν δὲ ἦτο ἡμέρα καὶ τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα ἐγένοντο ἀντιληπτά ὑπὸ τῶν φυλάκων τῶν πύργων τῆς κατοπτέυσεως, οὗτοι διὰ καθωρισμένου συνθήματος, μᾶλλον τοῦ καπνοῦ τῶν πυρσῶν, ἀπέδιδον εἰς τοὺς ἐπιχωρίου τὸν ἐπαπειλούμενον κίνδυνον, ὅπως σπεύσωσι δρομαίως καὶ ἐγκλεισθῶσιν εἰς τὴν τετειχισμένην πόλιν.

* * *

Τῶν ἐχθρικῶν πλοίων προσεγγιζόντων καὶ τῶν στρατευμάτων ἀποβιβαζομένων ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, δράμουσιν ὀλοταχῶς πρὸς τὸν λοφίσκον «Καμπή» καὶ εἰς τόπον «Παραπυριές», ἔνθα εὐρίσκεται ἡ πύλη τοῦ τείχους, διὰ τῶν πολεμικῶν θουρίων, τῆς κρούσεως τυμπάνων καὶ τῶν ὀρει-

1. Ἴδε Δελτ. Γνωμ. Ἀριθ. 5, σελ. 10-11 ἢ καὶ Νισ. Χρον. Τεῦχος 15, σελ. 25-26-27.

2. Φρυκτωρός, φύλαξ τοποθετημένος εἰς μέρος ὑψηλὸν ἵνα παρατηρῇ καὶ δίδῃ εἶδησιν ἀνάπτων πυρσοῦς (φρυκτούς). Τὸ δὲ φρυκτῶριον εἶναι τὸ μέρος ὅπου ἴστανται οἱ φρυκταροί, πύργος ἐφ' οὗ ἀνάπτονται. φρυκτοί, δηλ. πυρσοὶ πρὸς εἰδοποίησιν, φάρος.

3. Ἴδε εἰς ἀρχαιολογικὰς σημειώσεις, Νισ. Χρον. Τεῦχος 30-31, σελ. 22.

4. «Πομποῦ πυρὸς» = τοῦ ἀναπτομένου ἀπὸ βουνὸν εἰς βουνὸν πρὸς ὄδηγιαν.

χαλκίνων δίσκων αποδίδουσι τὸ μήνυμα τοῦ πολέμου. Κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν ὄφειλον νὰ ἔλθουν εἰς διαπραγματεύσεις μέσῳ τῆς ἀντιπροσωπείας τῶν γερόντων φυλάρχων ἢ ὀπλαρχηγῶν, ἢ διὰ συνθημάτων, εἴτε καὶ διὰ ζώσης φωνῆς ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω τοῦ τείχους ἀνταλλάσσοντες τοὺς ὅρους των, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτιστος καὶ κυριώτερος ὅρος τῶν πολιορκητῶν ἦτο φυσικὰ ἢ παράδοσις τοῦ τείχους μὲ διαβεβαιώσεις ὅτι οἱ πολῖται θὰ τύχῃσι τῆς ἀπολύτου πρόστασιος. Τὸ ἐντὸς τοῦ τείχους πολιτικὸν ὑπόβλημα τῆς φυλετικῆς ἐξουσίας, ἀποτελούμενον ἐκ τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν πλέον πεπειραμένων ἀρχηγῶν, οἱ ὁποιοὶ ἀπετέλουν τὴν γερουσίαν καὶ ἦσαν συνάμα ἐπόπται τῆς στρατιωτικῆς ὀργανώσεως, συνήρχοντο εἰς σύσκεψιν διὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀρχιστρατήγου τῆς ὑπερασπίσεως, καθότι δὲν ὑπῆρχε μόνιμος τοιοῦτος παρὰ ἐξελέγετο κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ κινδύνου. Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ἐκλέγεται ὁ ἱκανότερος ἐξ αὐτῶν καὶ παρευθὺς ἀναλαμβάνει τὰ καθήκοντά του, ὑποβάλλων τὰς διατάξεις του. Ἐπὶ τοῦ τείχους, τοῦ ὁποίου τὸ εὖρος εἶναι δέκα ἢ ἕνδεκα πόδες καὶ καλεῖται περιδρομὸς διὰ τὴν εὐκίνησίαν τῶν στρατιωτῶν, εἰς τὰς ἐπάλλξεις παρατάσσονται ἀραιῶς οἱ φρουροί, ἀλλ' ἰδίως περὶ τὴν πύλην τοποθετεῖται πυκνὸν στρατιωτικὸν σῶμα, καθόσον ἐκεῖθεν ἐνελόχευεν ὁ κίνδυνος τῆς καταστροφῆς. Ἡ στρατιωτικὴ πειθαρχία ἀμφοτέρων τῶν πολεμίων εἶναι ὑπέροχος, ἡ δὲ τέχνη τοῦ πολεμεῖν εἶναι ἀπαράμιλλος, τόσον τῶν ὑπερασπιζομένων, ὅσον καὶ τῶν ἐπιτεθεμένων.

Ἀποτυχουσῶν τῶν διαπραγματεύσεων ἀρχεται ἡ κήρυξις τοῦ πολέμου, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐπέρχεται μὲν μεγάλη ἀνησυχία εἰς τοὺς ὠχυρωμένους, ἀλλὰ τοὺς παρηγορεῖ ἡ ἐλπίς ὅτι δὲν θὰ διαρκέσῃ ἐπὶ μακρὸν καὶ αἱ καρδίαι αὐτῶν δὲν ἀμφιβάλλουν περὶ τῆς νίκης των, ἐφ' ὅσον γνωρίζουσι καλῶς ὅτι αἱ προμήθειαι τῶν τροφίμων των, καθὼς καὶ αἱ περὶ τὰς 45 μεγάλαι δεξαμεναὶ (στέρναι) πλήρεις ὕδατος θὰ δύνανται νὰ ἐπαρκέσουν εἰς πολιορκίαν ἑνὸς καὶ πλέον ἔτους, ἐνῶ διὰ τὸ ἐχθρικὸν στράτευμα ἦτο ζήτημα ἂν θὰ ἠδύνατο νὰ παρατείνῃ τὴν πολιορκίαν ἐπὶ πολὺ, ἕνεκεν τῆς ὑστερήσεως τῶν ἀναγκαιουσῶν βοηθειῶν.

Ἐκ τῶν συνεννοήσεων καὶ ἀποφάσεων καὶ τῶν προετοιμασιῶν ἀμφοτέρων τῶν πολεμίων ἐπέρχεται τὸ σκότος καὶ ἡ παρὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐπίθεσις μελετᾶται διὰ τὴν αὖριον. Παντοῦ ἐπικρατεῖ ἡ σιγὴ καὶ ἅπαντες ἀδημονοῦν διὰ τὴν χαραυγὴν. Τὰ ἐχθρικά στρατεύματα, μὲ λυσσαλέας ἐπιθέσεις, προσπαθοῦσι νὰ ἀναρριχηθῶσιν ἐπὶ τοῦ τείχους, ἀποπειρῶνται νὰ θραύσωσι τὴν θύραν τῆς πύλης διὰ νὰ ἐκπορθήσουν καὶ γίνουν κατακτηταὶ τοῦ τείχους, ἀλλ' οἱ ὠχυρωμένοι μὲ ἀπελπιστικὰς ἀντιστάσεις ἀποκρούουσι διηνεκῶς τὸν ἐχθρὸν. Παραλλήλως τῶν ἀνδρῶν συναγωνίζονται αἱ γυναῖκες καὶ οἱ μεσήλικες, ἀμυνόμενοι τὸν ὑπὲρ πάντων ἀγῶνα. Ἐκ τοῦ ὑψώματος τοῦ τείχους ἐκσφενδονίζουσιν ὄγκους λίθων καὶ ἐκκενώνουσι κάδους ζέοντος

ἐλαίου καὶ τηκτοῦ μολύβδου ἐπὶ τῶν τολμηρῶν ἐκείνων, οἵτινες ἀποπειρῶνται νὰ ἀναρριχηθῶσιν ἢ νὰ προσβάλλωσι τὰ θεμέλια τοῦ τείχους. Αἱ σπαραξικάρδια κραυγαὶ τῶν ἐπιθανατίων τῶν πιπτομένων ἐν σωρῶ καὶ ἐν μέσῳ τῶν ὀπισθοχωρούντων συντρόφων των καὶ αἱ ἐπικλήσεις τῶν πληγωμένων πρὸς περίθαλψίν των προκαλοῦν τὸν τρόμον καὶ τὴν ἀποθάρρυνσιν τοῦ πολεμεῖν. Ὁ ἐχθρὸς, συνεχίζων τὸν πόλεμον ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, ὑπέστη τρομερὰς ἀπωλείας. Πανταχόθεν ἀκούονται ἀλλαλαγμοί, τῆς βυκάνης ἠχούσης ὡς σάλπιγγος καὶ αἱ προσταγαὶ τῶν στρατηγῶν, ὡς βρικυθμοὶ λεόντων, προκαλοῦσι πανδαιμόνιον. Παντοῦ διασκορπίζεται ὁ τρόμος, ἡ καταστροφή, ὁ θάνατος καὶ εἰς τὰς ψυχὰς τοῦ ἐχθροῦ ἐμφολεύεται τὸ ἄσπονδον μῖσος τῆς ἐκδικήσεως. Εἰς τὸ τέλος, οἱ ἐπιτιθέμενοι ἀναγκάζονται νὰ ὀπισθοχωρήσωσι καὶ παρὰ τοῦ στρατηγείου ἀποφασίζεται νὰ ἀπέλθουν τῆς νήσου. Ἐπὶ τοῦ παραθαλασσίου ὁμοῦ ὑψώνουσι τὰς χεῖράς των, ὀρκιζόμενοι πῶς θὰ ἐπιστρέψουν πρὸς ἐκδίκησιν τῆς συμφορᾶς ἣν ὑπέστησαν.

* *

Οἱ ἐγκάτοικοι τοῦ τείχους, βλέποντες τὰ πλοῖα τοῦ ἐχθροῦ νὰ διαπλέωσι τὴν πορείαν ἐξ ἧς προῆλθον καὶ ὄντες βέβαιοι ὅτι οὐδεὶς κίνδυνος διέτρεχε πλέον τὴν νῆσον, ἀποφασίζεται ἡ ἀπόλυσις αὐτῶν παρὰ τοῦ πολεμικοῦ ὑπουργείου. Ἡ πρώτη μέριμνα αὐτῶν ἦτο νὰ ἐνταφιάσουν πομπῶς τοὺς νεκροὺς των, νὰ ἀποδοθῶσιν αἱ προσήκουσαι τιμαὶ εἰς τοὺς ἐπιδείξαντας ἀνδρείαν καὶ νὰ προσφέρωσι θυσίαν εἰς τὸν πολιοῦχον, τὸν παρ' ἡμῖν ἄγνωστον θεόν των, πανηγυρίζοντες δὲ μετ' εὐφοροσύνης καὶ χαρᾶς τὸ τρόπον των καὶ ἀλληλοσπασαζόμενοι ἀπέρχονται ἵνα ἐπιδοθῶσιν εἰς τὰ εἰρηνικὰ ἔργα των.

Θεωρεῖται ἐν τούτοις πιθανώτατον, ὅτι εἰς τὰς πέριξ τοῦ τείχους περιφερείας ἦσαν οἱ ἰδιωτικοὶ ἀγροὶ των, τὰ οἰκήματά των καὶ οἱ ναοὶ των, μὴ τολμώντες νὰ ἐπεκταθῶσι μακρύτερον διὰ τὰς ἐνδεχομένας ἐπιδρομάς, δι' ὃ ὤφειλον νὰ εἶναι πλησίον τοῦ τείχους, ὥστε εἰς πᾶν αἰφνίδιον κίνδυνον νὰ δύνανται νὰ ἀπαχθῶσι δρομαίως εἰς τὰ τεῖχη, διότι πᾶς πολίτης ἦτο καὶ στρατιώτης, ἐφ' ὅσον μάλιστα ἐπρόκειτο περὶ τῆς ὑπερασπίσεως τῆς πατρίδος του, τῆς σωτηρίας τῆς οἰκογενείας του καὶ τῶν συμπολιτῶν του. Ἐτι δὲ εἶναι πιστευτὸν ὅτι ἐντὸς τοῦ τείχους ὑπῆρχεν ἱερόν, τὸ ὁποῖον ἦτο τὸ ἱεροφυλάκιον, ἐν τῷ ὁποίῳ πᾶς πολίτης ἐφύλαττε τὴν ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου περιουσίαν του, τὴν ὁποίαν ἐνεπίστευετο εἰς τὸν ἄρχοντα ἱερέα (ἱεροφάντην) τῇ ἐπιβλέψει καὶ προστασίᾳ τῆς ἱερατικῆς ἐπιτροπῆς, τοῦ προεστῶτος καὶ τοῦ ὄπλαρχηγοῦ τῆς φυλῆς.

Εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν εὐρίσκετο στρατιὰ φρουρῶν, ὧν τὰ καθήκοντα ἦσαν ὅπως ἐν εἰρήνῃ ἐπιτηροῦν τὴν ἀσφάλειαν τοῦ τείχους ἀπὸ ἐνδεχομένας ληστρικὰς ἐπιθέσεις τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος πλεόντων πειρατῶν,

οἷτινες, ἀποβιβαζόμενοι τῶν νήσων, ἐλεηλάτουν τὰ χωρία. Ἐκ παλαιότη-
των χρόνων, προτοῦ ἤδη οἱ Ἕλληνες μιμηθοῦν τοὺς Κᾶρας καὶ τοὺς Φοί-
νικας, ἡ πειρατεία ἐθεωρεῖτο ἀξιέπαινον ἔργον, οὐδέποτε γενομένης ἐπι-
θέσεως τὴν νύκτα καὶ οὔτε διεπράττετο οὐδεὶς φόνος, εἰμὴ μόνον ἐν καιρῷ
ὑπερασπίσεως. Περὶ τούτου ὁ Θουκυδίδης μαρτυρεῖ (βιβλ. Α' κεφ. Ζ')¹ καὶ
περὶ τοῦ ἐπαγγέλματος τῆς πειρατείας θεωρουμένου ἔργου ἀξιοπρεπειάς,
τοῦτο ἐπίσης διαπιστοῦται παρὰ τοῦ ἰδίου ἱστορικοῦ (βιβλ. Α' κεφ. Ζ')². Ὁ-
θεν, οἱ ἐπὶ αἰῶνας ὑποφέροντες νησιῶται ἐξοικειώθησαν πρὸς τὴν πειρα-
τείαν, ἡ ὁποία ἐδέησε νὰ ἐξαφανισθῇ κατόπιν τῆς διαπλάσεως τοῦ διεθνoῦς
ναυτικοῦ δικαίου.

Εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν εὐρίσκοντο καὶ οἱ μισθωτοὶ γεωργοί, οἷτι-
νες ἐφρόντιζον διὰ τὴν περιποίησιν καὶ καλλιέργειαν τῶν ἐντὸς τοῦ τείχους
καρποφόρων δένδρων καὶ δημητριακῶν καρπῶν, ὥστε ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐν ὄρῳ
πολέμου νὰ τροφοδοτῆται τὸ πλῆθος ἐκ τῆς ἐσοδείας τῆς ἐποχῆς, ἐν εἰρήνῃ
δὲ νὰ ἀποθηκεύωσι τὴν παραγωγὴν διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς μελλοντικῆς πο-
λιορκίας. Εἰς ἡμερησίαν διάταξιν εὐρίσκοντο ὡσαύτως οἱ λιθοξόοι καὶ οἱ
τέκτονες, οἷτινες ἐπεξεργάζοντο ὅλον ἐν τὴν τελειοποίησιν καὶ στερεοποι-
ῆσιν τῆς οἰκοδομήσεως τοῦ τείχους ἢ καὶ τῆς παλινρθώσεως τμημάτων
τινῶν ὑποστάντων βλάβην ἐκ τῆς διὰ τῶν μοχλῶν ἀποπείρας τοῦ ἐχθροῦ
πρὸς κατάρριψιν μέρους τοῦ τείχους, ἵνα μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν εἰσβάλη
εὐκόλως εἰς τὴν ἐγκλειστον πόλιν. Τοῦτο ὅμως ἦτο ἀκατόρθωτον, διότι κατὰ
τὰς στιγμὰς τῆς πολιορκίας, οἱ ἐξ ἄνωθεν φύλακες εἶχον βλέμματα ἰέρακος
εἰς τοῦτο, διότι ἐὰν ἐξ ἀδιαφορίας παρημέλουν τὸ καθῆκον των θὰ ἐτιμω-
ροῦντο διὰ ποινῆς θανάτου: *ἐὰν τις φρουρίον τι προὔδωκεν ἢ ναῦν ἢ
στρατόπεδον, θανάτῳ ζημιούσθαι.*

* * *

Ὁ πρὸ πολλοῦ ἀπελθὼν ἡττημένος ἐχθρὸς δὲν ἔπαυσεν ἀπὸ τότε νὰ
ἀναδιοργανοῦται καὶ νὰ προετοιμάζεται μὲ πολυπληθεῖς δυνάμεις, μὲ νέα
καταστρεπτικὰ πολεμοφόδια καὶ μὲ νέα μηχανήματα, ἅτινα ἐπενοήθη ὅτι
θὰ ἦσαν τὰ καταλληλότερα διὰ τὴν ταχείαν ἐκπόρθησιν τοῦ τείχους τῆς
Νισύρου. Ἐπιστρέφει καὶ ἀποστέλλει ἀπειλητικὰς καὶ ἀπατηλὰς ὑποσχέ-

1. «Καὶ οὐχ ἦσσαν ληστὰι ἦσαν οἱ νησιῶται, Κᾶρές τε ὄντες καὶ Φοίνικες· οὗτοι
γὰρ δὴ τὰς πλείστας τῶν νήσων ἔκρησαν».

2. «Οἱ γὰρ Ἕλληνες τὸ πάλαι, καὶ τῶν βαρβάρων οἱ τε ἐν τῇ ἡπείρῳ παραθα-
λάσσιοι καὶ ὅσοι νήσους εἶχον, ἐπειδὴ ἤρξαντο μᾶλλον περαιοῦσθαι ναυσίν, εἴτ' ἄλ-
λήλους ἐτράποντο πρὸς ληστείαν, ἠγούμενων ἀνδρῶν οὐ τῶν ἀδυνατωτάτων, κέρδους
καὶ σφετέρου αὐτῶν ἐνεκα καὶ τοῖς ἀσθενέσι τροφῆς· καὶ προσπίπτοντες πόλεσιν ἀτει-
χιστοῖς καὶ κατὰ κόμας οἰκουμέναις ἤρπαζον, καὶ τὸν πλείστον τοῦ βίου ἐντεῦθεν ἐποιού-
ντο, οὐκ ἔχοντός πω αἰσχύνῃν τούτου τοῦ ἔργου, φέροντος δὲ τε καὶ δόξης μᾶλλον».

σεις, πὼς ἂν τὸ τεῖχος παραδοθῆ ἔθειλουσίως, ὁ λαὸς θὰ παραμείνῃ ἀνενόχλητος μὲ προνόμια καὶ ἐλευθερίας, ἂν δὲ ἀρνηθῆ, ἢ καταστροφή θὰ εἶναι τελειωτικὴ. Ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά καὶ γέροντες δράμουν ἐν σπουδῇ εἰς τὸ τεῖχος καὶ αἱ πύλαι αὐτοῦ κλείονται. Ὁ ἐχθρὸς παρουσιάζεται πρὸ τῶν τευχῶν, ἀλλὰ τὴν φορὰν ταύτην εἶναι ἐπίμονος καὶ ἀποφασισμένος νὰ καταλάβῃ διὰ παντὸς μέσου τὸ τεῖχος. Ἄρχονται αἱ ἐχθροπραξίαι καὶ οἱ ἐπιτιθέμενοι ἐφορμοῦν καὶ ἀπωθοῦνται, μεταχειρίζονται τὰ νέα πολεμικὰ μέσα καὶ ἀποτυγχάνουσι, κατασκευάζονται κλίμακες ἐκ δοκῶν καὶ ἀναρριχώμενοι πίπτουν, κατεσκευάσαν πύργους ἐκ σανίδων καὶ κορμῶν δένδρων, φθάνοντες μέχρι τοῦ ἀνωγείου τοῦ τείχους, καὶ ἐν ἀποστάσει μὲ τὰς ἀσπίδας τῶν ὑπερασπίζονται ἐκ τῶν βροχηδῶν ριπτομένων βελῶν τῶν ὠχυρωμένων. Τὰ βέλη τοῦ ἐχθροῦ διέφευγον τὸν ἐπὶ τοῦ θωρακείου τῶν τευχῶν στόχον καὶ ἄλλα μὲν ἐξησφενδονίζοντο εἰς τὸ κενὸν καὶ ἄλλα ριπτόμενα ἐπὶ τῶν λίθων τοῦ θωρακείου ἐκυρτοῦντο καὶ κατέπιπτον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Αἱ γυναῖκες καὶ πάλιν συναγωνίζονται, ὡς ἄλλαι Τελεσίλλαι, παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἀνδρῶν, φροντίζουσαι διὰ τὴν θέρμανσιν τοῦ ἐλαίου, τοῦ μολύβδου, τῆς ὀρροπίσεως καὶ τοῦ ζέοντος ὕδατος, ἀποκομίζουσι σωροὺς λίθων ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων διὰ τὴν λιθοβολίαν, τροφοδοτοῦσι καὶ ἐνθαρρύνουσι τοὺς ἄνδρας μὲ τὰ πατροπαράδοτα τῆς ἀνδρείας ποιήματα, ἐξυμνοῦσαι τοὺς ἥρωας τῶν παρελθόντων χρόνων. Ὁ ἀγὼν διεξάγεται πεισματωδῶς καὶ καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν. Πάντα τὰ εἰς ἐφαρμογὴν τεθέντα τεχνάσματα ἀποσυντίθενται καὶ ματαιοῦνται αἱ ἐλπίδες τῶν ἐπιτιθεμένων, ἢ δὲ ἀπώλεια τῶν ἀνδρῶν εἶναι παμμεγίστη. Τὸ ἐχθρικὸν στρατιωτικὸν ἐπιτελεῖον, εὐρεθὲν ἐν ἀμηχανίᾳ, συνέρχεται εἰς σύσκεψιν καὶ ἀποφασίζει ὅπως τὰ εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ τείχους στρατεύματα ὑποχωρήσουν εἰς τὰ παρασκήνιά των. Μεταξὺ αὐτῶν ἐπικρατεῖ μεγάλη ἀνησυχία καὶ ἀπογοήτευσις. Διὰ τὴν ἀνέλιπτον καὶ ἀπελπιστικὴν διέκβασιν τοῦ πολέμου, συγκροτοῦνται συμβούλια μεταξὺ τοῦ στρατηγείου, ἂν πρέπει νὰ παραταθῆ ὁ πόλεμος ἢ νὰ παραιτηθῶν αὐτοῦ καὶ νὰ ἐπιστρέψουν οἴκαδε. Κατόπιν μακρᾶς καὶ θυελλώδους συνδιασκέψεως καὶ τῆς ζωηρᾶς ἀντιτάξεως τῶν ἄρτι προαγομένων θερμοαίμων ἀξιωματικῶν, ἀποφασίζεται ὅπως αἱ ἀψιμαχίαι ἐπαναλαμβάνονται ἀραιότερον καὶ νὰ παραμένωσιν εἰς κίνησιν μέχρι τοῦ χρονικοῦ διαστήματος, ὅποτε θὰ ἐξηντλοῦντο τελείως τὰ τρόφιμα τῶν ὑπερασπιζομένων. Ὡς μέσον τῆς ἥττης τῶν φρουρουμένων ἐξευρέθη ὁ τρόπος τῆς ἐκ λιμοκτονίας παραδόσεως τοῦ τείχους.

*
* *

Ἐπὶ ἐν ὀλόκληρον ἔτος ἐξηκολούθει ἡ πολιορκία χωρὶς σπουδαῖον ἀποτέλεσμα ἐξ ἀμφοτέρων τῶν πολεμίων καὶ ἐνῶ ὁ ἐχθρὸς ἐπρομηθεύετο τροφοδοσίας ἐξ ἄλλων μερῶν, τοὺς ἐν τῷ τείχει εὐρισκομένους ἐπεσκίαζεν

ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸ φάσμα τῆς πείνης καὶ δὲν ἤργησαν νὰ ὑποκύψουν εἰς τὴν μοιραίαν συμφορὰν τῆς ἀπηνουῶς καταδίκης των. Ἐν τῇ ὑπερτάτῃ ἀπελπισίᾳ τῆς ὀλονὲν χειροτερευούσης καταστάσεως, οἱ ἠγγέται τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς, ἣτις θὰ ἀπετελεῖτο ἀπὸ Ἄρχοντα Ἐπώνυμον, Βασιλέα, Πολέμαρχον, Θεσμοθέτας, Ἀστυνόμους, Ἀγορανόμους, Μετρονόμους, Σιτοφύλακας καὶ Εὐπατρίδας (μετὰ τῶν γεωμόρων, ἐπιγεωμόρων, γεωργῶν, ἀγροτῶν, δημιουργῶν, ναυκλήρων, ἢ πρυτάνεων τῶν ναυκλήρων) ἠναγκάσθησαν νὰ προσκαλέσωσι τὸν λαὸν καὶ ἐν τῇ δημοσίᾳ συναθροίσει νὰ ἐκθέσωσι τὰς σκέψεις των ἐν σχέσει μὲ τὸ ἂν ἔπρεπε νὰ παραδοθῶσιν! Ὁ Ἄρχων λαμβάνει τὸν λόγον καὶ διὰ καταλλήλων ἐπιχειρημάτων ἀναπτύσσει τὴν ἀνάγκην τῆς παραδόσεως, καταλήγων δὲ ἐπιπροσθέτει, ὅτι, ἐὰν μὲν ἐμμένωσιν εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ μὴ παραδοθῶσιν, ἀσφαλῶς θὰ λιμοκτονήσουν, ἐὰν δὲ παραδοθῶσιν ἐθελουσίως ὑπάρχει ἐλπίς ὁ ἐχθρὸς νὰ φανῇ ἐπιεικῆς καὶ φιλελεήμων. Εἰς τὴν παραίνεσιν τῶν λόγων τοῦ Ἄρχοντος ἐγείρονται δριμύταται διαμαρτυρίαι ἐκ μέρους τῶν ἀντιφρονούντων, οἵτινες, προμαντεύσαντες τὸ μοιραῖον ὃ ἤθελεν ἐπιπέσει εἰς πάντας ἐν γένει, ἀνέκραζον: «κρεῖττον εἶναι τεθνάναι ἢ ζῆν αἰσχυρῶς» ἢ καὶ «αἰρήσομαι τελευτᾶν μᾶλλον, ἢ ἀνελευθέρως ζῆν!» Ἄλλ' ἢ βοῆ αὐτῶν καταπνίγεται ἀπὸ τὰς ἀρὰς τῆς πλειονότητος ἐκείνης τῆς ἐνταχθείσης μὲ τὸ μέρος τῶν ὑποδείξεων τοῦ ἀρχοντος καὶ οὕτω ἠναγκάσθησαν καὶ αὐτοὶ νὰ ὑποκύψωσι πρὸ τῆς ἐπιθυμίας τῶν ἀριθμητικῶς ὑπερτερούντων. Περὶ αὐτοῦ ὅμως οἱ ἀντιφρονούντες δὲν ἔσφαλλον ὅτι ἦτο προτιμότερον νὰ παραδοθῶσιν εἰς ὅσα παρὰ ζῶντες, διότι ὁ πόλεμος καθ' ὅλην τὴν διὰ μέσου τῶν αἰῶνων διέκβασιν αὐτοῦ οὐδέποτε ἀνεγνώρισε καὶ οὔτε θὰ ἐφαρμόσῃ μέχρι συντελείας τοῦ κόσμου τὰς τρεῖς τοῦ Εὐαγγελίου λέξεις: οἰκτιρμόν, φιλευσπλαγχνίαν καὶ ἐλεημοσύνην. Αἱ ἀντίθεται τῶν λέξεων τούτων εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης ἢ τοῦ Ἄρεως θὰ εἶναι: ἐκδίκησις, ἐξόντωσις, καταστροφή! Καρδιοσπάρακτος ὑπῆρξε τῷ ὄντι ἡ στιγμή ἐκείνη, ὅταν ἤθελε νὰ ἀνοιχθῇ ἡ πύλη τοῦ τείχους. Ἀπὸ τότε πολλῶν ἀγαπημένων τὰ χεῖλη ἔπαυσαν τὸ μειδίημα καὶ πολλῶν οἱ ὀφθαλμοὶ καλύπτονται μὲ πικρὰ δάκρυα, λόγοι δὲ παρηγορητικοὶ καὶ ἐνθαρρυντικοὶ ἐξεφράζοντο ἐκ μέρους τῶν γερόντων καὶ γονέων πρὸς τὰ φοβισμένα παιδιὰ των, ἅτινα ἦσαν ἀσυνήθη εἰς τὴν ταραχὴν τῆς ἐκ πολιορκίας παραδόσεως. Πάντες ἀναμένουσι νὰ ἀντιμετωπίσωσι τὸ πεπρωμένον των.

* * *

Ὡς ὁ κόραξ ὀσφραίνεται τὴν σαπρὰν σάρκα, οὕτω καὶ ὁ ἐχθρὸς συγκεντρωμένος παρὰ τὴν κυρίως πύλην ἀνέμενε νὰ ἀνοιχθῇ καὶ νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν παραλυμένων ἐκ τῆς πείνης θυμάτων. Ἡ στερεόφρακτος πύλη ἠνεώχθη καὶ ὁ ἐχθρὸς ἀκάθεκτος ἐφορμᾷ ἐντὸς τοῦ τείχους, ἅπασαι δὲ αἱ

δυστλήμονες υπάρξεις αὐτοῦ εὐρίσκονται εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἀσπλάγχων χειρῶν τῶν αἰμοδιψούντων ἐπιδρομέων, οἵτινες ἀναμιμνησκόμενοι τῶν δεινῶν ἅτινα διήλθον κατὰ τὸ μακρὸν διάστημα τῆς προτέρας καὶ τῆς παρουσίας πολιορκίας, ἐπετέθησαν ἀμειλίκτως ἐνσπείροντες τὸν πανικὸν τοῦ τρόμου καὶ τῆς φρίκης. Κατατρομαγμένοι καὶ ἐν ἀπελπισίᾳ εὐρισκόμενοι ἐκ τοῦ αἰφνιδιασμοῦ τῆς κακοποιήσεως, οἱ ἐν αἰχμαλωσίᾳ ὑποκείμενοι ἀπεπειρώοντο νὰ διασωθῶσι ριπτόμενοι ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ τείχους, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐνεσκολοπίζοντο ὑπὸ τῶν αἰχμῶν τῶν δοράτων τῶν ὀλοῦθεν φρουρούντων στρατιωτῶν. Εἰς τὴν σύγχυσιν τῆς ὀλεθρίας παραδόσεως, ἡ ἔξαψις τῶν γυναικῶν πάσης ἡλικίας μὲ τοὺς ὀλολυγμοὺς καὶ ὀλοφυρμούς των, αἱ θορυβῶδεις κατακραυγαὶ τῶν ἀνδρῶν, οἱ κλαυθμηρισμοὶ τῶν βρεφῶν καὶ τῶν μήπω ἐφήβων, οἱ ἀναστεναγμοὶ τῶν γερόντων, αἱ οἰμωγαὶ τῶν πληγωμένων συνδεομένων μετὰ τῶν μυκτηρισμῶν καὶ φθεγμάτων τῶν νικητῶν ὁμοίων τῆς ὄρυγῆς (οὐρλιάσματος) τῆς λεοπαρδάλεως καὶ τοῦ εἰδεχθοῦς χλευασμοῦ τῆς υἰάνης, αἱ διάτοροι κραυγαὶ τῆς χασμαδίας αὐτῆς κατέφθανον μέχρι τοῦ οὐρανοῦ.

Ἐξ ὅλων τῶν σημείων ἠκούοντο οἱ σπαρακτικοὶ κλαυθοὶ καὶ ὄδυρμοὶ τῶν μητέρων, ἐκ τῆς ἀγκάλης τῶν ὁποίων ἀπεσπῶντο τὰ νήπιά των καὶ ἐλογχίζοντο, αἱ τῆς χθὲς ἡρωίδες μητέρες μετὰ τῶν θυγατέρων των ἐπροτίμων τὸν ἐκ κρημοῦ θάνατον παρὰ νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὰς κτηνώδεις ὀρέξεις τῶν βανδαλιστῶν, ἡ ἀπελπιστικὴ ἀπόγνωσις καὶ ἡ συστολὴ τῶν παρθένων παρωξύνετο ὑπὸ τῶν δολίων βλεμμάτων καὶ τῶν χειρονομιῶν τῶν συνοφρυομένων κακοβούλων στρατιωτῶν, πολλοὶ τῶν νέων ἐφόνευον ἰδίους χερσὶν τὰς ἀδελφάς των καὶ τὰς μνηστὰς των, διὰ νὰ μὴ πωληθῶσιν εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν ἀνδραποδοκαπήλων ὡς δοῦλοι καὶ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ ἀπόρητον (χαρέμιον) τῶν βαρβάρων καὶ κατόπιν αὐτεχειριάζοντο, οἱ ἄνδρες καὶ τὰ παιδιά, οἱ στρατιῶται τῆς αὔριον, οἵτινες ἤθελον ἐκδικηθῆ τὸν φόνον τῶν γονέων των καὶ τὴν ἀτίμασιν τῶν ἀδελφῶν των, καθὼς καὶ οἱ γέροντες ἀγωνισταὶ διήρχοντο τὸν διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου θάνατον. Ἐὰν ὅλοι αἱ ἀξιέραστοι γυναῖκες αἱ φερόμεναι ὡς λάφυρα τοῦ πολέμου, αἵτινες ἔζησαν ὀπισθεν τῶν τειχῶν ἢ καὶ ἀπήχθησαν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς φρίκης, ἠδύναντο νὰ ἐπιστρέψουν διὰ νὰ μᾶς διηγηθοῦν τὴν πραγματικὴν ἱστορίαν των, πολὺ ὀλίγαι, ἴσως καὶ οὐδεμία ἐξ αὐτῶν, θὰ ὠμίλουν γελαστικῶς καὶ μὲ λάμποντας ὀφθαλμοὺς ἀπὸ εὐτυχίαν.

Μετὰ τὴν ἀπαγωγὴν τῶν παίδων καὶ τῶν κορασιῶν ἐκ τῶν γονέων των, τῶν γυναικῶν ἐκ τῶν συζύγων καὶ τῶν παρθένων τῶν παραπεμφθεισῶν εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν ἀδραποδοκαπήλων νὰ ἀρπαχθῶσιν ὑπὸ τῶν μαυλιστριῶν καὶ μαστροπῶν, ἐπέρχεται ἡ γαλήνη καὶ οἱ ἀλαζόνες καὶ ἀλάστορες κατακτηταί, κύριοι πλέον τοῦ τείχους, ὄχυροῦνται ὁμαδὸν διὰ πᾶσαν ἐνδεχομένην ἐπίθεσιν ἄλλων ἐχθρῶν, οἵτινες καὶ αὐτοί, θᾶπτον ἢ βράδιον, θὰ ὑπο-

δουλωθῶσι καὶ κατ' ἴδιον τρόπον θὰ ὑποστῶσι τὰ μαρτύρια, ἅτινα ἀπέδωσαν εἰς ἄλλας ψυχάς.

Ποικιλοτρόπως κοσμήσας τὸ διανοητικὸν πλαίσιον τῆς φαντασιώδους σκηνῆς, ἠτένισα διὰ τελευταίαν φορὰν τὰ βλέμματά μου ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ἠρωϊκοῦ τείχους καὶ ἀναμνησθεὶς τῶν λέξεων τοῦ Ὅμηρου (Ἰλ. Δ' 46), ἐψιθύρισα βαρυστόνως :

*Τάων μοι περὶ κῆρι τίεσκετο Ἴλιος ἰρή
καὶ Πριάμος καὶ λαὸς εὐμμελίῳ Πριάμοιο.*

Εἰς τοὺς ματαίους αὐτοὺς διαλογισμούς μου, ὁ ἥλιος ἔδυσε καὶ παρευθὺς ὁ οὐρανὸς ἐκαλύφθη μὲ μελανὰ νέφη, τῶν ὁποίων τὸ ἀντιπαθητικὸν σκότος, καθὼς καὶ ὁ ἀποχρωματισμὸς τοῦ οὐρανοῦ ἐπεδόθησαν εἰς τὰ ἐκ τοῦ τραχίτου μέλανα τεῖχη καταστήσαντα αὐτὰ ἄγρια, ἢ δὲ ἀδιάκοπος σιγὴ ἢ ἐνοχλουμένη μόνον μὲ τὰς φωνὰς τῶν γλαυκῶν, αἵτινες ἐπὶ αἰῶνας συνεχῶς μοιρολογοῦσι τοὺς τεθνεῶτας ἡρώας τοῦ τείχους, καὶ τὸ ἐλαφροφύσημα τῶν φύλλων καὶ ὁ θόρυβος τῶν κλώνων τῶν δένδρων, σειομένων ὑπὸ τὴν ἐλαφρὰν πνοὴν τοῦ σκιρωνοβορρᾶ (μαῖστρο-τραμουντάνα), ἢ διὰ μιᾶς τῆς φύσεως τροπῆ ἐπέφερε τὸ ρῖγος καὶ τὴν μελαγχολίαν ἀποχωρισθεὶς τοῦ δραματισμοῦ τούτου ἔφθασα εἰς τὴν πόλιν καὶ ἀνεμίχθην πάλιν μετὰ τοῦ ὀμαίμου λαοῦ, περὶ τοῦ ὁποίου διὰ τοὺς προγόνους του ἐγένοντο τόσοι ἀνύποπτοι παραλογισμοὶ ἐκ μέρους ἐνὸς ἀναποσπάστου μέλους του, τὸ ὁποῖον ὑπερηφανεύεται νὰ συγκαταλέγεται εἰς τὴν γενεαλογίαν του.

ΚΩΣ, “ Η ΠΑΤΡΙΣ ΤΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ,,

ΙΠΠΟΚΡΑΤΗΣ Ο ΚΩΟΣ, «Ο ΠΑΤΗΡ ΤΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ»

Υπό Γ. Ε. ΠΑΡΘΕΝΙΑΔΗ

I

ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΗ ΙΑΤΡΙΚΗ

Εἰς τὸ περιοδικὸν *Symposium Ciba* τῆς Ἑλβετίας τὸν Αὐγουστον τοῦ 1956, ἐδημοσιεύθη ἄρθρον *Περὶ τῆς Ἱατρικῆς εἰς τὴν ἀρχαίαν Αἴγυπτον*.

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἄρθρου διερωτᾶται «διατί ἀποδίδουν – οἱ σύγχρονοι ἱατροὶ – ὀλιγωτέραν σπουδαιότητα εἰς τὴν ἱατρικὴν τῆς ἀρχαίας Αἴγυπτου, καὶ ἀντιθέτως μεγαλυτέραν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἱατρικὴν. Πόθεν προέρχεται τοῦτο»; Ἡ διερώτησις τοῦ συγγραφέως δὲν εἶναι νέα. Εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν ὁ Ebbel ἔγραψεν ὅτι «... ἡ ἱατρικὴ εἶναι καταγωγῆς τῶν ὀχθῶν τοῦ Νείλου... καὶ ἡ Ἱπποκρατικὴ ἱατρικὴ δὲν εἶναι ἱατρικὴ αὐτόχθων Ἑλληνικὴ ἀλλὰ συνέχεια τῆς Αἴγυπτιακῆς ἱατρικῆς... καὶ ὁ τίτλος τοῦ Ἀσκληπιοῦ θεοῦ τῆς ἱατρικῆς καὶ ὡς ἀρχηγοῦ τῶν ἱατρῶν εἶναι τίτλος ποῦ ἀνήκει περισσότερον εἰς τὸν Ἴμούθην (Imhotep 2900 - 2800 π.Χ.) θεὸν – ἱατρὸν τῶν Αἴγυπτίων – παρὰ τὸν Ἀσκληπιὸν τῶν Ἑλλήνων...».

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἄρθρου διατείνεται συμπερασματικῶς ὅτι «... ἡ Ἑλληνικὴ ἱατρικὴ ἐπεβλήθη λόγῳ ἐπικρατήσεως τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ γραφῆς, ἀντιθέτως πρὸς τὴν Αἴγυπτιακὴν, ποῦ παρέμεινε ἀγνωστος μέχρι τοῦ 1822, ὅτε διὰ πρώτην φορὰν ἀπεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Champollion ἡ ἱερογλυφικὴ γραφὴ τῶν Αἴγυπτίων».

Ἡ διατύπωσις τῶν ἀνωτέρω ἀντιλήψεων παρουσιάζει μορφήν δογματικὴν, ἄνευ τῆς ἀναγκαίας καὶ ἀκριβοῦς ἱστορικῆς αἰτιολογήσεως.

Ἡ προσφορὰ τοῦ αἴγυπτιακοῦ πολιτισμοῦ εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν τέχνην τοῦ θεραπεύειν ὑπῆρξε σοβαρὰ καὶ οὐδεὶς δύναται νὰ διαμφισβητήσῃ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἀξίαν τῶν ἱατρικῶν παπύρων, ποῦ ἀποτελοῦν ἀναμφισβητήτως σοβαρὰ ἱστορικὰ τεκμήρια μιᾶς λίαν ἀνεπτυγμένης ἱατρικῆς τέχνης.

Ἡ Αἰγυπτιακὴ ἰατρικὴ ἀρχίζει μὲ τὸν Ἴμουθην (Imhotep), θεὸν τῆς ἰατρικῆς καὶ ἀρχηγὸν τῶν ἰατρῶν. Ὁ Ἴμουθης ἐξήσεν εἰς τὴν ἀλλὴν τοῦ βασιλέως Zoser ἢ τοῦ Τόρσοθον τῆς 3ης Δυναστείας (2900 - 2800 π.Χ.) Ὁ Ἴμουθης ἀναπαρίσταται μὲ κεφαλὴν αἰλοῦρου ποῦ συμβολίζει τὴν θεὰν Βούβαστιν, θυγατέρα τῆς Ἴσιδος.

Οἱ Αἰγύπτιοι βασιλεῖς ἐθεωροῦντο υἱοὶ θεῶν καὶ ὡς ἀρχιερεῖς δι-εῖπον τὰ τῆς ἰατρικῆς. Ὁ Ὅσιρις καὶ ἡ Ἴσις ἦσαν ἰδίως θεοὶ τῆς ἰατρι-κῆς. Ὁ δὲ υἱὸς τῶν Ἵριος ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ Ἥλιος (= ὁ Ἀπόλλων τῶν Ἑλ-λήνων).

Βραδύτερον, ἕτερος θεὸς τῆς ἰατρικῆς ὑπῆρξεν ὁ Σέραπις, εἰς μνή-μην τοῦ ὁποῖου ἰδρῦθησαν *Ναοί*, τὰ *Σεράπεια*, ποῦ ὑπῆρξαν αἱ πρῶται ἰα-τρικαὶ σχολαὶ τῆς Αἰγύπτου. Οἱ δὲ ἱερεῖς τῶν *Σεραπειῶν* ἐχρησίμευσαν ὡς πρῶτοι διδάσκαλοι τῆς ἰατρικῆς καὶ οἱ θεραπευταὶ τῶν προσερχομένων πασχόντων εἰς τὰ *Σεράπεια*.

Οἱ Αἰγύπτιοι ἐτίμων τὸν Θῶτ (Thot) ὡς θεὸν τῆς σελήνης καὶ ὡς ἀρ-χηγὸν τῶν *Γραμματικῶν* (Patron des Scribes). Ὁ Θῶτ φέρεται ὁ πρῶτος ποῦ ἐπενόησε τὴν θεραπευτικὴν καὶ ἀναπαρίσταται μὲ κεφαλὴν κυνός! Εἰς τὸν θεὸν Θῶτ εἶχον ἀφιερωθῆ οἱ ἐξ ἰατρικοὶ πάπυροι, ποῦ ἀπετέλουν μέρος τῶν 32 *ἐρμηνευτικῶν βιβλίων* τῶν Αἰγυπτίων. Τὸ συνταγολογικὸν καὶ θεραπευτικὸν περιεχόμενον τῶν παπύρων ἀποδεικνύει τὸν προκεχωρη-μένον βαθμὸν τῆς ἰατρικῆς εἰς τὴν Αἴγυπτον.

1) Ὁ *Πάπυρος τοῦ Kahoun* (1900 π.Χ.), ὁ ἀρχαιότερος τῶν ἰατρικῶν παπύρων, ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Sir Flinders Petrie τὸ 1889 καὶ ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν φύλλων παπύρου, ποῦ περιλαμβάνουν τὴν θεραπείαν τῶν φλεγμο-νῶν τοῦ κόλπου τῆς μήτρας καὶ τὸν τρόπον διαγνώσεως τῆς ἐγκυμοσύνης, ὡς καὶ τὸν καθορισμὸν τοῦ γένους τοῦ ἐμβρύου!

2) Ὁ *Πάπυρος τοῦ Louqsor* (XVII αἰῶνος π.Χ.) ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Edwin Smith καὶ περιλαμβάνει τὴν θεραπείαν τῶν χειρουργικῶν ἀτυχη-μάτων, τραυμάτων, καταγμάτων, ἐγκαυμάτων κ.λ.π., κεφαλῆς, ρινός, ὄ-των, στέρνου, σπονδυλικῆς στήλης κ.τ.λ. Εἰς τὸν πάπυρον τοῦ Louqsor γίνεται μνεῖα περὶ τοῦ καρκίνου τοῦ μαστοῦ. Καὶ ὁ συγγραφεὺς διατυπώνει ὡς ἀκολούθως τὴν γνώμην του περὶ καρκίνου. . . «ἀν ὑπάρχη ὄγκος στή-θους, εἶναι μιὰ νόσος τὴν ὁποίαν θὰ ἐπεθύμουν νὰ θεραπεύσω, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει θεραπεία». Ἀναφέρονται 45 περιστατικά καρκίνου. Καὶ ὁ ὄγκος παρομοιάζεται μὲ τὸ φροῦτον *Hamset* (*Symposium Ciba* No 3, 1956).

3) Ὁ *Πάπυρος τοῦ George Ebers* (1500 π.Χ.) ἀνεκαλύφθη εἰς τὸ Louq- sor τὸ 1862 καὶ περιλαμβάνει διάφορα ἰατρικὰ θέματα. Πρόκειται περὶ τοῦ πλέον ἐκτεταμένου παπύρου καὶ περιλαμβάνει στοιχεῖα ὀφθαλμολο-γίας, δερματολογίας, ὀρθοπεδικῆς, φλεγμονῶν τῆς γλώσσης καὶ τῶν ὀ-δόντων, τῆς ρινός, τῶν ὠτων, χειρουργικῶν ἐπεμβάσεων κ.τ.λ. Εἰς τὸν πά-

πυρον Ebers ἀναγράφονται 811 συνταγαί καὶ μνημονεύονται 700 φαρμακευτικά οὐσίαι (= ὀρυκταί, φυτικά καὶ ζωϊκά). Εἰς τὸν πάπυρον τοῦ Ebers ἀναγράφονται συνταγαὶ διὰ γαργαρισμούς, εἰσπνοάς, ὑπόθετα, καταπότια, ἀλοιφαί, ἐκχύματα, δισκία, διάφορα κ.τ.λ.

4) Ὁ Πάπυρος Καλιφορνίας (XIV αἰὼν π.Χ.) ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Hearst τὸ 1899.

5) Ὁ Πάπυρος τοῦ Βερολίνου (1450 π.Χ.) περιλαμβάνει στοιχεῖα παιδιατρικῆς καὶ θεραπευτικῆς καὶ συνταγὰς μαγικὰς διὰ τὴν προστασίαν τῆς μητρὸς τοῦ νεογνοῦ.

6) Ὁ Πάπυρος τοῦ Λονδίνου (1350 π.Χ.) περιέχει κυρίως συνταγὰς μαγικὰς.

Κατὰ τὸν Urdang, εἰς τὴν Αἴγυπτον ἀνεκαλύφθησαν 8 ἱατρικοὶ πάπυροι πρὸ χρονολογούντων μεταξὺ τοῦ 1900 - 1100 π.Χ. Ὁ Ascheim περιγράφει περιέργον μέθοδον τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐγκυμοσύνην. Ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρει ὅτι εἰς τὸν πάπυρον τοῦ Bérol (1350 π.Χ.) περιγράφεται ἡ ἀκόλουθος μέθοδος: Οἱ Αἰγύπτιοι ἐλάμβανον εἰς σάκκον κόκκους σίτου καὶ εἰς ἕτερον κόκκους κριθῆς. Καθ' ἑκάστην ἐράντιζον τοὺς δύο σάκκους μὲ οὖρα γυναικός! Ἄν οἱ σπόροι καὶ τῶν δύο σάκκων ἐβλάστανον, τότε ἡ γυνὴ ἦτο ἐγκυος. Ἄν ἐβλάστανε μόνον ἡ κριθή, τότε ἐπρόκειτο περὶ ἐμβρύου ἄρρενος, ἂν ἐβλάστανε μόνον ὁ σίτος, τότε ἐπρόκειτο περὶ ἐμβρύου θήλεος! Ἄν οἱ κόκκοι σίτου καὶ κριθῆς οὐδεμίαν βλάστησιν εἶχον, τότε δὲν ἐπρόκειτο περὶ ἐγκυμοσύνης!

Ὡς γνωστόν, ὁ Ascheim μετὰ τοῦ Zondeck ἀνεκάλυψε τὴν ὁμώνυμον περίφημον ἀνάλυσιν περὶ ἐγκυμοσύνης, χρησιμοποιοῦν ἀκριβῶς τὰ οὖρα τῶν ὑποτιθεμένων ἐγκύων γυναικῶν εἰς ἐνδοφλεβίους ἐνέσεις εἰς κονίκλους ἢ εἰς λευκοὺς ποντικούς.

Ὁ Ὅμηρος μνημονεῖ τὴν Αἴγυπτον ὡς *χώραν τῶν Ἰατρῶν!* (Ὀδύσ. ζ, 227 - 232). Ὁ Ἡρόδοτος περιγράφει τὴν Αἴγυπτον ὡς *χώραν ἱατρικὴν πανάρχαιον* (Ἡρόδ. Βιβλ. II, κεφ. 36) καὶ ἀποκαλύπτει τὴν ὑπαρξίν ἱατρικῶν εἰδικότητων εἰς τὴν Αἴγυπτον.

Ὁ Ἡρόδοτος (Βιβλ. II, κεφ. 86) περιγράφει λεπτομερῶς τὸ θρησκευτικὸν ἔθιμον τῆς μομίας παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις. Ἡ θαυμασία περιγραφή του προκαλεῖ ὄχι μόνον τὴν ἱστορικὴν ἐκτίμησιν τοῦ ἔργου, ἀλλὰ καὶ τὸν θαυμασμόν τοῦ μελετητοῦ τοῦ ἔργου διὰ τὰς λεπτομερίας τοῦ ἔθιμου καὶ τῶν μεθόδων ταριχεύσεως τῶν νεκρῶν! Ἡ περιγραφή τοῦ Ἡροδοτου δικαιολογεῖ ἀπολύτως τὸν ἐνθουσιασμόν τοῦ Pargelly, πρὸ ὑποστηρίζει ὅτι «... οἱ Αἰγύπτιοι πρὸ 6.000 ἐτῶν εἶχον μέθοδον ταριχεύσεως πρὸς πλησιάζει πολὺ πρὸς τὴν θεωρίαν καὶ τὴν πράξιν τῆς σημερινῆς ἐπιστήμης».

Ὁ Junker τὸ 1927 ἀνεκάλυψεν εἰς τὴν Γκίζα τὸν τάφον τοῦ ἀρχιάτρου Jtj, τιτλοφορουμένου ὡς βασιλικὸς ὀφθαλμολόγος, ἱατρὸς τῆς κοιλίας, εἰδικὸς τῶν ἐσωτερικῶν χυμῶν καὶ φύλλα τοῦ πρωκτοῦ. Εἰς ἄλλα κείμενα ἀναφέρεται καὶ ὡς ὀδοντίατρος τῆς αὐτῆς.

Οἱ ἱατροὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον διεκρίνοντο: 1) εἰς ἱατροὺς — θεραπευτὰς (= παθολόγους), 2) εἰς ἱατροὺς — χειρουργοὺς, ποὺ ἀπεκαλοῦντο *ιερεῖς τῆς Σεκτμετ* (Sektmet), θεᾶς ποὺ ἐλατρεῦετο ὡς μήτηρ τοῦ Ἰμούθθ, θεοῦ τῆς ἱατρικῆς, καὶ 3) εἰς μάγους καὶ ἐξορκιστὰς!

Ὁ Ἡρόδοτος (B, 84) ἀναφέρει: *Ἡ δὲ ἰητρικὴ κατὰ τάδε σφι δέδασται μῆς νόσου ἕκαστος ἰητρὸς ἔστι καὶ οὐ πλέονων. Πάντα δ' ἰητρῶν ἔστι πλέα, οἱ μὲν γὰρ ὀφθαλμῶν κατεστέασι, οἱ δὲ κεφαλῆς, οἱ δὲ ὀδόντων, οἱ δὲ τῶν κατὰ νηδὶν, οἱ δὲ τῶν ἀφανέων νόσων.*

Ἡ ἱατρικὴ εἰς τὴν Αἴγυπτον οὐδεμίαν ἠδυνήθη νὰ λάβῃ ἐξελικτικὴν καὶ προοδευτικὴν ἀνάπτυξιν. Πάντοτε ὑπῆρξεν αἰχμάλωτος τῶν ἱερέων, τῶν μάγων καὶ οὐδέποτε ἡ ἱατρικὴ τῶν Αἰγυπτίων ἠδυνήθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν μυστικιστικὸν καὶ ἐμπειροθεουργικὸν χαρακτήρα. Ἡ ἱατρικὴ τῆς Αἰγύπτου, ὅπως καὶ τῆς Μεσοποταμίας, ὑπῆρξεν ἀπολύτως ἱερατικὴ.

Οἱ πολιτισμοὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν ἄλλων ἀσιατικῶν περιοχῶν εἶχον διαποτίσει τὴν ζωὴν τῶν λαῶν τῶν μὲ ἕνα βαθύτατον μυστικιστικὸν πνεῦμα, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν φροντίδα τῆς μεταθανατίου ὑπάρξεως! Ἡ λατρεία τοῦ τάφου καὶ ἡ νεκρολατρεία ὑπῆρξαν τὰ ἱερά σύμβολα τοῦ ἀμεταβλήτου ψυχολατρικοῦ «πιστεύω» τῶν παναρχαίων πολιτισμῶν! Τὸ μυστικιστικὸν πνεῦμα τῶν λαῶν ἐκείνων δὲν ἐπέτρεψεν οὔτε τὴν ἐλευθέραν παράδοσιν. οὔτε τὰ γραπτὰ κείμενα. Ὅλα ἔσβυσαν εἰς τὸ σκότος τοῦ φανατισμοῦ καὶ τῆς πλάνης!

Οἱ ἑλληνικοὶ πολιτισμοί, ἀντιθέτως, ἀκολουθοῦν τὸν δρόμον τῆς αἰωνίας πνευματικῆς δημιουργίας! Ὁ Ἑλληνισμὸς δημιουργεῖ τὴν ἀκμὴν καὶ πιστεύει εἰς τὴν ἀλλαγὴν! Ἡ ἐλευθερία τῆς σκέψεως καὶ τοῦ λόγου ὑπῆρξε τὸ πνεῦμα καὶ ἡ οὐσία τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ πνευματικότης τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἶναι αἰωνία καὶ παρουσιάζει ἐκάστοτε τὴν ἀκμὴν ὡς ὀρόσημον τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τὴν ἀλλαγὴν ὡς διαδοχικὴν ἀνάγκην.

Οἱ ἑλληνικοὶ πολιτισμοὶ (Αἰγαιϊκός, Ἑλληνικός, Ἑλληνιστικός, Βυζαντινός) ἐπίστευσαν εἰς τὸν *ἄνθρωπον*. Καὶ ὁ *ἄνθρωπος* εἶναι ἡ οὐσία τοῦ πνεύματος, ποὺ διατηρεῖται ἄφθαρτος καὶ ἀναλλοίωτος, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει *ἄνθρωπος*!

Ἡ ὑγιεινὴ-ιατρικὴ, ὡς μεγίστη ἀρετὴ, συνδέεται μὲ τὴν ἠθικὴν. Ἡ ἠθικὴ δὲ δικαίως διδάσκει τὰ καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα.

Καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἱατρικὴ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰπποκράτους καθίσταται *ἰητρικὴ τεχνέων μὲν πασέων ἔστιν ἐπιφανεστάτη . . . καὶ ἰητρὸς γὰρ φιλόσοφος ἰσόθεος, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν συνεχείᾳ.*

II

ΠΡΟ-ΙΠΠΟΚΡΑΤΙΚΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΑΤΡΙΚΗ

Καθ' ὄλην τὴν ἱστορικὴν διαδρομὴν τῶν παναρχαίων λαῶν, ἡ Ἑλλάς παρουσιάζει ἐξαίρεσιν τοῦ κανόνος!

«Ἡ Ἑλλάς ἐπίστευεν εἰς τοὺς Θεοὺς τοῦ Ὀλύμπου, ἀλλὰ δὲν καθηλώθη εἰς ἀπορρήτους παραδόσεις. Τοῦναντίον ἡ Ἑλλάς προὐχώρησε διὰ τῆς λογικῆς καὶ τῆς κριτικῆς καὶ ἐπίστευσεν εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀληθείας διὰ τῆς ἐρεύνης» (Λ. Φιλιππίδης). Διὰ τοὺς Ἑλληνας δὲν ὑφίστατο ὁ ζυγὸς τῶν θρησκευτικῶν παραδόσεων καὶ προλήψεων.

Οἱ Ἕλληνες, περισσότερον παντὸς ἄλλου θεοῦ, ἐτίμησαν τὸν Ἀπόλλωνα, τὸν *ὠραῖον θεὸν τοῦ φωτός*, τὸν *θεὸν τῶν χαρίτων καὶ τῶν μουσῶν*, τὸν *θεὸν τῆς ὑγείας* (Μητροπολίτου Ἀθηναγόρα: *Ὁ Ἀπόλλων, ὁ προφήτης καὶ μαντικὸς θεός*). Ὁ Ἀπόλλων, ἡ προσωποποίησης τοῦ ἡλιακοῦ φωτός, εἶναι γηγενὴς θεὸς τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς προελληνικῆς χώρας.

Οἱ *τριῶσι ἀλεξίμοροι* τοῦ ἑλληνικοῦ πανθέου, ὁ Ἀπόλλων, ἡ Ἄρτεμις καὶ ἡ Ἀθηνᾶ, ἀποτελοῦν τὴν τριάδα τῆς ἑλληνικῆς ἱατρικῆς θεότητος!

Ἡ λατρεία τοῦ Ἀπόλλωνος διετηρήθη καθ' ὅλας τὰς περιόδους τοῦ χαλκοῦ (2800 - 1100 π.Χ.). Ὁ Ἡσίοδος, ὁ Πίνδαρος καὶ ὁ Ἀπολλόδωρος ἀναφέρουν ὅτι ὁ Ἀπόλλων, συνδεθεὶς εἰδυλλιακῶς μετὰ τῆς Κορώνης ἢ Κορωνίδος, θυγατρὸς τοῦ Φλεγύου, ἀπέκτησεν υἱόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδωκε τὸ ὄνομα Ἀσκληπιός (τὸ ὄνομα τῆς μητρὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τῆς Κορωνίδος, πιθανώτατα συμβολίζει τὸ μακρόβιον πτηνὸν *κορώνη*, πανάρχαιον τοτεμικὸν σύμβολον). Τὸ ἔμβλημα τῆς σοφίας τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ὁ *Ὄφις*, συμβολίζει τὴν καταγωγὴν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀπὸ τὰς χθονίους ζωολογικὰς θεότητας τῶν προϊστορικῶν χρόνων. Τὸ ὄνομα τοῦ πάππου τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τοῦ Φλεγύου, δεικνύει τὸν δεσμὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ μὲ τὴν προϊστορικὴν πυρολατρείαν, δεσμὸν πού ἐνίσχυσε τὴν γνώμην περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀπὸ τὸν θεὸν τοῦ φωτός Ἀπόλλωνα).

Ὁ Ἀπόλλων ἐμπιστεύεται τὴν ἀνατροφὴν καὶ τὴν μόρφωσιν τοῦ Ἀσκληπιοῦ εἰς τὸν Χείρωνα Κένταυρον, πού κατεῖχε, κατὰ Πίνδαρον, *φαρμάκων μαλακόχειρα νόμον* (Πίνδαρος, *Νεμ.* 3.55). Ὁ Χείρων Κένταυρος ἔζη εἰς τὰ βουκολικὰ ἄλση τοῦ Πηλίου καὶ ὑπῆρξε *διδάσκαλος τῆς Ἰητρικῆς*, *ἄριστος βοτανολόγος καὶ φαρμακολόγος*.

Ὁ Ὀρφεὺς ὑμνεῖ τὸν Ἀσκληπιὸν ὡς κοινὸν θνητὸν καὶ ἄρχοντα ἱατρῶν: *Ἰητῆ πάντων Ἀσκληπιέ, Δέσποτα Παιάν, θέλων ἀνθρώπων πολυαλγέα πήματα νούσων* (Ὀρφεὺς, *Ὕμνος*, 67).

Ὁ Ἀσκληπιὸς ὑπῆρξε κοινὸς θνητός, προελληνικὴ προσωπικότης, πού ἐθεοποιήθη διὰ τὰς μεγάλας του ὑπηρεσίας πρὸς τοὺς πάσχοντας.

Πιθανώτατα, ὁ Ἄσκληπιὸς ἐθεοποιήθη μετὰ τοὺς Πυθαγορείους χρόνους καὶ δὴ ὀλίγον πρὸ τοῦ 600 π.Χ. ἴ... *ὅτι πρότερον θνητοὶ ἦσαν καὶ ἀπεθεώθησαν, Ἡρακλέα προσκυνοῦσιν οὐχ ὡς γεγενημένον Θεόν, ἀλλὰ εἰς ἀνθρώπον μεταβληθέντα. Ἄσκληπιὸν προσκυνοῦσιν ὡς ἐξ ἀνθρώπων δι' ἀρετὴν εἰς θεὸν μεταβληθέντα* (Ὠριγένης).

Ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς διατείνεται ὅτι ἡ λατρεία τοῦ Ἄσκληπιοῦ ἀρχίζει 50 περίπου ἔτη πρὸ τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου καὶ διετερήθη μέχρι τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων.

Ὁ Πίνδαρος θαυμάζει τὸν Ἄσκληπιὸν διὰ τὸ *πολυπήμονας ἀνθρώποισιν ἰᾶσθαι νόσους* (Πίνδαρος, *Πυθιον*, I, 46).

Ὁ Ἡσίοδος εἰς τὴν *Θεογονίαν* του δὲν ἀναφέρει τὸν Ἄσκληπιὸν ὡς θεόν. Ὁ Ὅμηρος ἐπίσης ἀναφέρει τὸν Ἄσκληπιὸν ὡς *ἀμύμων Ἰητήρ* (*Ἰλιάς* E, 899). *Ὅτι δὲ ἐπὶ τῶν Ὀμήρου χρόνων οὐδέπω οὗτος τῆς θεοποιίας ἐτετυχήκει, μάρτυς ὁ ποιητής...* κ.τ.λ. (Πρβλ. καὶ Ἀρτεμιδώρου *Ὀνειροκρατικά* 11, 34, Διον. Ἀλικαρνασσεῶς II 72, 13 κ.λπ.).

Ὁ Ἄσκληπιὸς καὶ πολλὰ παρὰ τοῦ πατρὸς Ἀπόλλωνος τὴν *Ἰητρικὴν μαθόντα, προσευρεῖν τὴν τε χειρουργίαν καὶ τῶν φαρμάκων σκευασίαν* (Διοδ. V, 74) ὑπῆρξε, πιθανώτατα, κοινὸς θνητὸς!

Ὁ Ὅμηρος (*Ἰλιάς* E, 899) ἀναφέρει τὸν Ἄσκληπιὸν ὡς *ἀμύμων πατὴρ* καὶ ὡς πατέρα τῶν ἡρώων ἱατρῶν Μαχάονος καὶ Ποδαλείριου!

Ὁ Ἄσκληπιὸς εἶχε σύζυγον τὴν Ἀπιόνην, υἱοὺς τὸν Μαχάονα καὶ Ποδαλείριον καὶ θυγατέρας τὴν Ὑγείαν, τὴν Ἰασώ, τὴν Πανάκειαν καὶ τὴν Αἰγλὴν. Ἐπίσης εἶχεν υἱὸν τὸν Τελεσφόρον, τὸν δαίμονα τῆς ἀναρρώσεως.

Οἱ υἱοὶ τοῦ Ἄσκληπιοῦ *ὑπ' αὐτοῦ* (Ἄσκληπιοῦ) *παιδευθέντες τὰ αὐτὰ ἐγένοντο καὶ τέχνας καὶ λόγους καὶ πολέμους ἀγαθοί. Ἄσκληπιὸς δὲ μειζόνων ἔτυχε, ἀνιστάται μὲν τεθνεῶτας, νοσοῦντας δὲ ἰᾶσθαι, διὰ δὲ ταῦτα θεὸς ὡς παρ' ἀνθρώποις ἀείμνηστον κλέος ἔχει* (Ξενοφῶν).

Ὁ Μαχάων εἶχε σύζυγον τὴν Ἀντίκλειαν καὶ υἱοὺς τὸν Γόργασον, τὸν Νικόμαχον, τὸν Πολεμοκράτην καὶ τὸν Ἀλεξάνορα. Ἀπὸ τὸν Νικόμαχον εἴλεε τὴν καταγωγὴν ὁ Ἀριστοτέλης (Σουΐδας καὶ Νικόμαχος).

Ὁ Μαχάων καὶ ὁ Ποδαλείριος ἔλαβον μέρος εἰς τὸν τρωϊκὸν πόλεμον, ὡς ἀρχηγοὶ τριάκοντα πλοίων τῶν πόλεων Τρίκκης, Ἰθώμης καὶ Οἰχαλίας (*Ἰλιάς* B, 729 - 733). Ὁ Μαχάων ἀναφέρεται εἰς τὸν Ὅμηρον ὡς διάσημος χειρουργός.

Ὁ γέρον Ἰδομενεὺς, παροτρύνων τὸν Ἀχιλλεῖα νὰ ἐπιδέσῃ τὴν πληγὴν τοῦ τραυματισθέντος Μαχάονος ὑπὸ τοῦ Εὐρυπύλου, προσθέτει καὶ τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικά, *Ἰατρός γὰρ ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιός ἄλλων* (*Ἰλιάς* B, 731).

ἽΟ Ποδαλείριος ὑπῆρξε περίφημος παθολόγος καὶ ψυχίατρος. Ἐναφέρεται δὲ ὅτι ἐθεράπευσε τὸν παραφρονήσαντα Αἴαντα τὸν Τελαμῶνα καὶ τὸν Φιλοκτήτην, ποὺ ἐδῆχθη ὑπὸ δηλητηριώδους ὄφραος (Ἀπολλ. Ἐπιτομ. Ε. 8 - 10).

ἽΟ Ποδαλείριος ἀναφέρεται εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἰατρικῆς ὡς ὁ ἀρχηγέτης τῆς Ἱπποκρατικῆς Σχολῆς τῆς Κῶ, τῆς μεγαλυτέρας ἰατρικῆς σχολῆς τοῦ κόσμου. ἽΟ Ποδαλείριος — διηγεῖται ὁ Πausanías — μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου, ἐπιστρέφων εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατελήφθη ὑπὸ σφοδρᾶς τρικυμίας καὶ ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς λιμένα τῆς Νισύρου. ... ἡ Νίσυρος ἔχει καὶ πόλιν ὁμώνυμον καὶ λιμένα καὶ θερμὰ καὶ Ποσειδῶνος ἱερόν (Στράβων Ι, 488).

Εἰς τὴν Νίσυρον πιθανώτατα ἦτο γνωστός ὁ Ποδαλείριος, διότι ἀνεγνωρίσθη ἀπὸ τὸν αἰγοβοσκὸν Βύβασσον, ὁ ὁποῖος καὶ ἀνήγγειλε τὴν ἄφιξιν τοῦ Ποδαλείριου εἰς τὸν βασιλέα τῆς Καρίας καὶ Νισύρου Δάμητον ἢ Δαμαιθόν, τοῦ ὁποίου ἡ θυγάτηρ Σύρνα ἦτο βαρύτερα ἀσθενής.

ἽΟ Στέφανος Βυζάντιος διηγεῖται ὡς ἀκολουθῶς τὴν ἱστορίαν: «Σύρνα, πόλις Καρίας, ἔκτισται δὲ ὑπὸ Ποδαλείριου· ἐκπεσόντα γὰρ αὐτὸν εἰς Καρίαν, σωθῆναι ὑπὸ τινος αἰγοβοσκοῦ καὶ ἀχθῆναι πρὸς Δαμαιθόν, Καρίας βασιλέα, οὗ τὴν θυγατέρα Σύρναν πεσοῦσαν ἀπὸ τοῦ τέγουσ ὑπ' αὐτοῦ θεραπευθῆναι. Φασὶ δὲ οὕτως, ἀθυμοῦντος τοῦ Δαμαιθοῦ, τὸν Ποδαλείριον ἀφ' ἐκατέρου τῶν βραχιόνων αἶμα ἀφελόντα, σῶσαι τὴν παῖδα. Τὸν δὲ θαυμάσαντα συνοικῆσαι αὐτῷ παῖδα καὶ δοῦναι τὴν χερσόνησον, ἐν ἣ δύο πόλεις κτίσαντα, τὴν μὲν ἀπὸ γυναικὸς Σύρνα, τὴν δὲ ἑτέραν ἀπὸ τοῦ σώσαντος νομέως».

ἽΟ Ποδαλείριος, ὡς ἱστορεῖ ὁ Στ. Βυζάντιος προέβη εἰς ἀφαίμαξιν καὶ ἔσωσε τὴν κόρην τοῦ βασιλέως τῆς Νισύρου. Ἡ ἀφαιμαξίς αὕτη θεωρεῖται ἡ πρώτη ποὺ ἐγίνεν εἰς τὸν κόσμον. ἽΟ Ποδαλείριος θεωρεῖται ὁ πρῶτος ποὺ ἐφήρμωσε τὴν ἀφαιμαξίν καὶ ἡ Νίσυρος θεωρεῖται ὁ πρῶτος χῶρος ποὺ ἐφήρμόσθη ἡ ἀφαιμαξίς (Ἐγκυκλ. Ἡλιος τ. Γ. σ. 989).

ἽΟ βασιλεὺς τῆς Νισύρου Δάμητος, ἀπὸ εὐγνωμοσύνην διὰ τὴν θεραπείαν τῆς κόρης του, προσέφερε ταύτην ὡς σύζυγον εἰς τὸν Ποδαλείριον. ἽΟ Ποδαλείριος νυμφεύεται τὴν Σύρναν καὶ ἐγκαθίσταται εἰς τὴν Κῶ, ὅπου καὶ ἱδρυσε δύο πόλεις, τὴν Σύρναν, πρὸς τιμὴν τῆς συζύγου του, καὶ τὴν Βύβασσον, πρὸς τιμὴν τοῦ Βυβάσσου, τοῦ Νισυρίου αἰγοβοσκοῦ!

ἽΟ Ποδαλείριος καὶ ἡ Σύρνα ὑπῆρξαν οἱ πρόγονοι, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, μιᾶς τῶν μεγαλυτέρων ἰατρικῶν οἰκογενειῶν ποὺ ἐγνώρισε ποτὲ ἡ ἀνθρωπότης. Ἡ οἰκογένεια αὕτη ὑπῆρξεν ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἱπποκράτους τοῦ Κῶου, τοῦ πατρὸς τῆς ἰατρικῆς.

III

Ἡ Κῶς ὑπῆρξε κέντρον ἐμπορικὸν ἀπὸ τῆς λιθίνης ἐποχῆς. Τὸ ἐμπόριον τοῦ ὀψιδιανοῦ λίθου (Obsidian= ὕαλος ὕφαιστειογενοῦς προελεύσεως, σκληρὰ καὶ αἰχμηρὰ) εἶχε προσδώσει εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Κῶ τὴν δυνατότητα δημιουργίας ἐξαιρετικοῦ πλοῦτου, διότι ὁ ὀψιδιανὸς λίθος ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς ἱατρικὸν χειρουργικὸν ἐργαλεῖον κατὰ τὴν λιθίνην ἐποχὴν. Τὰ ἱατρικὰ λίθινα ἐργαλεῖα τὰ ἀνευρεθέντα εἰς τὴν Δωδεκάνησον, καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὴν Κῶ, πιστοποιοῦν τὴν ὑπαρξιν τῆς ἱατρικῆς τέχνης ἀπὸ τὴν λιθίνην ἐποχὴν (Skevos Zervos : *Livre d'or Dr. Th. Παπαϊοαννου*, 1932).

Κοιτάσματα ὀψιδιανοῦ λίθου ἀφθονοῦν εἰς τὴν νῆσον Κῶ καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὴν μικρὰν ἀκατοίκητον νῆσον Γιαλί, κειμένην μεταξὺ Κῶ καὶ Νισύρου. Ἡ νῆσος Γιαλί ὠνομάζετο πιθανώτατα κατὰ τὴν ἀρχαιότητα Ἰστρος, κατὰ Πλίνιον δὲ *Κισσηροῦσα* (Πλίνιος Β. 5, κ. 36).

Ὁ ὀψιδιανὸς λίθος συνίσταται ἀπὸ ὑαλώδη μᾶζαν χρώματος τεφροῦ ἢ τεφρομαύρου ἕως μαύρου. Ὁ ὀψιδιανὸς λίθος, λόγῳ τῆς μεγάλης του σκληρότητος καὶ τῆς ιδιότητος τὴν ὁποίαν ἔχει νὰ θραύεται εἰς τεμάχια μὲ δξείας αἰχμᾶς, ἐχρησιμοποιήθη κατὰ τὴν λιθίνην ἐποχὴν πρὸς κατασκευὴν διαφόρων ἐργαλείων καὶ ὄπλων καὶ οὕτως ἐξυπηρέτησε σημαντικῶς τὰς βιοτικὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου τῆς λιθίνης ἐποχῆς.

Τὸ ἐμπόριον τοῦ ὀψιδιανοῦ λίθου, ὅπως καὶ τὰ κοιτάσματα πολυτίμων μετάλλων σιδήρου, χαλκοῦ, γαλανίτου, μαρμάρων, θείου κ.τ.λ. εἶχον προσδώσει εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Κῶ καὶ τῆς Κνίδου τὴν δυνατότητα τῆς διεθνοῦς ἐπικοινωνίας καὶ τὴν ἀνάπτυξιν ἐξαιρετικοῦ ἐμπορίου. Οἱ ἔμποροι Κῶοι εἶχον συναλλαγὰς μὲ τὴν Καρίαν, τὴν Ἰωνίαν, τὴν Κρήτην, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ γενικώτερον μὲ τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Εὐρώπην. Αἱ ἐμπορικαὶ σχέσεις τῶν Κῶων μετὰ τῶν Ἴωνικῶν πόλεων ἦσαν τόσον σπουδαῖαι, ὥστε, παρ' ὅλην τὴν δωρικὴν κυριαρχίαν, ἡ Κῶς εἶχε μετατραπῆ εἰς Ἴωνικὴν πόλιν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ μέγας πολιτισμὸς τῆς Κῶ ὑπῆρξεν Ἴωνικὸς καὶ ὄχι δωρικὸς.

IV

Πιθανώτατα εἰς τὴν νῆσον Κῶ ὑπῆρχον ἱατροὶ πρὸ τῆς Δωρικῆς εἰσβολῆς. Οἱ Δωριεῖς ἤλθον ἐκ Κρήτης εἰς Κῶ τὸν 9 π. Χ. αἰῶνα, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθησαν. Πιθανολογεῖται, ὅτι οἱ Δωριεῖς ἦσαν ἐκεῖνοι ποὺ εἰσήγον τὴν λατρείαν τοῦ Ἀσκληπιοῦ εἰς τὴν Κῶ καὶ εἶχον προσδώσει νέον γόητρον εἰς τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα.

Οἱ Κῶοι ἰσχυρίζοντο, ὅτι οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἦσαν ἐγκατεστημέ-

νοι εἰς τὴν Κῶ καὶ μάλιστα ὑπῆρχεν Ἱερὸν εἰς τὸ ἀκρωτήριον Γάργανον πρὸς τιμὴν τοῦ Ποδαλειρίου, υἱοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ.

Διὰ τὴν λατρείαν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ιδρύθησαν εἰς ὀλόκληρον τὴν Ἑλλάδα Ναοί, τὰ Ἱερὰ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τὰ Ἀσκληπιεῖα, πού ἐθεωροῦντο, παρ' ἀρχαίους, ὡς ἄσυλα περιθάλψεως τῶν πασχόντων, φιλοξενίας τῶν προσκυνητῶν καὶ κατοικία τοῦ θεοῦ Ἀσκληπιοῦ.

Εἰς τὴν νῆσον Κῶ ιδρύθη ἐπίσης τὸ πανένδοξον Ἀσκληπιεῖον: Ἐν δὲ τῷ προαστείῳ τὸ Ἀσκληπιεῖον ἐστὶ σφόδρα ἐνδοξον καὶ πολλῶν ἀναθημάτων μεστὸν ἱερὸν... φασι δ' Ἱπποκράτην μάλιστα ἐκ τῶν διακειμένων ἐνταῦθα θεραπειῶν γυμνάσασθαι τὰ περὶ τὰς διαίας...

Τὸ Ἀσκληπιεῖον τῆς Κῶ προεξεῖχεν ὄλων τῶν ἄλλων κατὰ τὴν ἰατρικὴν τέχνην. Ἡ φήμη του ἦτο πανελληνίως καὶ ἐθεωρεῖτο μέγα ἐξυγιαντήριον ἱερὸν. Οἱ ἱερεῖς τοῦ Ἀσκληπείου τῆς Κῶ ἐθεωροῦντο οἱ μεγαλύτεροι διδάσκαλοι καὶ ἐφημίζοντο διὰ τὴν σοφίαν των.

Εἰς τὸ Ἀσκληπιεῖον τῆς Κῶ ἐκαλλιεργήθη ἡ περίφημος ἰατρικὴ σχολή, πού παρουσίασεν ἀνὰ τοὺς αἰῶνας μεγαλειώδη ἐξέλιξιν, τῆς ὁποίας τὰ ἀγαθὰ καρποῦται μέχρι σήμερον ὀλόκληρος ἡ ἀνθρωπότης.

Ἡ Κῶς, νῆσος πλουσία *ὃν οὐ θρέψει Κῶς ἐκεῖνον οὐδ' Αἴγυπτος* (Διδώωρος) καὶ κέντρον πνευματικὸν καὶ λίκνον πολλῶν σοφῶν, ... ὕπατον γένος, *σωτήρων δὲ ὁ θεὸς τις ὀφειλόμενος ἐκ μοιραίων ἄλλος ὑπάρχει*. (Καλλιμάχος, *Περὶ Κῶων*), εἶχε προσδώσει εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Κῶ τὴν δυνατότητα δημιουργίας πλοῦτου ἐξαιρετικοῦ καὶ τῆς καλλιεργείας ἑνὸς μεγάλου πολιτισμοῦ.

Ἡ Κῶς πράγματι ὑπῆρξε κέντρον πνευματικὸν ὑπέρλαμπρον.

Ἡ Ἐπίμαχος (500 π.Χ.), ὁ Φιλητᾶς, ὁ Εὐήμερος, ὁ Σωρανός, ὁ Ἡρώνδας, ὁ Ἀρίστων, ὁ Θεόκριτος, ὁ Ἀπελλῆς καὶ πλῆθος ἄλλων μεγάλων φιλοσόφων, ποιητῶν, καλλιτεχνῶν κ.λ.π. συνιστοῦν τὸ πανένδοξον πνευματικὸν ἥρων τῆς Κῶ.

Μεταξὺ τῶν μεγάλων τῆς Κῶ προβάλλει ἡ μορφή τοῦ διδασκάλου καὶ πατρὸς τῆς ἰατρικῆς, τοῦ Ἱπποκράτους! *Οἷον Ἱπποκράτης οὐκ ἀνθρώπων ἀλλ' ἰατρῶν εἶναι μείζων φήσειέν ἂν τις τοῦ διαφέροντος κατὰ τὸ μέγεθος τοῦ σώματος* (Ἀριστ. Πολ. Ζ', κεφ. 4).

Ἡ Ἱπποκράτης ἐγεννήθη εἰς τὴν Κῶ (= πόλιν Ἀστυπάλαιαν, σήμερον χωρίον Κέφαλον). Ἡ Ἰστόμαχος ὁ Ἐφέσιος σημειοῖ ἐποχὴν γεννήσεως τοῦ Ἱπποκράτους τὸ α' ἔτος τῆς 80ης Ὀλυμπιάδος (460 - 459). Ἡ Σωρανός, ἀκριβέστερος, σημειοῖ: *Οἱ Κῶοι ἐναγίζουσι τῷ Ἱπποκράτει ἐτησίως κατὰ τὰ γενέθλιά του τὴν 27ην Ἀργιανοῦ* (τινὲς διατείνονται ὅτι ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν 26ην Μαΐου).

Ἡ Ἱπποκράτης ὁ Κῶος ἐζησε καὶ ἤκμασε περὶ τὸ 460 - 375 π.Χ.

Ἡ καταγωγὴ τοῦ Ἱπποκράτους δὲν ἔχει σαφῶς καθορισθῆ (Littre).

Ἐπάρχουν πολλοὶ ποὺ ἀνάγουν ταύτην εἰς χρόνους μυθικοὺς καὶ ἡρωϊκοὺς. Ὁ Σωρανὸς ὁ Κῶος ἀναφέρει ὅτι Ἰπποκράτης γένει μὲν ἦν Κῶος Ἡρακλείδου καὶ Φαινερέτης εἰς Ἡρακλέα καὶ Ἀσκληπιῶν τὸ γένος ἀναφέρων (Σωρανός, ἐν Βίῳ Ἰπποκράτους).

Κατὰ τὸν Σωρανὸν ὁ Ἰπποκράτης ὑπῆρξεν ὁ 19ος ἀπόγονος ἐκ τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ 20ὸς ἐκ τοῦ Ἡρακλέους.

Τὸ γενεαλογικὸν δένδρον τοῦ Ἰπποκράτους — κατὰ τὸν I. Τζέτζην — ἀρχίζει ἀπὸ τὸν Ποδαλείριον, τὸν υἱὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ ἀπὸ τὴν Σύρναν, τὴν θυγατέρα τοῦ Δαμήτου, βασιλέως τῆς Νισύρου, τὸ γένος Ἡρακλέους.

1) Ἀσκληπιὸς	11) Θεόδωρος Β'
2) Ποδαλείριος	12) Σώστρατος Γ'
3) Ἰππόλοχος	13) Νέβρος
4) Σώστρατος Α'	14) Χρῦσης
5) Δάρδανος	15) Γνωσίδικος
6) Κρήσαμις	16) Ἰπποκράτης Α'
7) Κλεομυτιάδης	17) Ἡρακλείδης
8) Θεόδωρος Α'	18) Ἰπποκράτης Β' ὁ μέγας
9) Σώστρατος Β'	
10) Κρήσαμις Β'	(Κατὰ τὸν I. Τζέτζην)

Ὁ Ἰπποκράτης ὑπῆρξε γόνος ἱερατικῆς οἰκογενείας, ἀφ' οὗ, ὡς γνωστόν, οἱ πρόγονοί του ὑπῆρξαν πρωθιερεῖς καὶ ἱερεῖς τοῦ Ἀσκληπιείου τῆς Κῶ: *Ἦν δὲ Ἰπποκράτης τῶν καλουμένων Νεβριδῶν — Νέβρος γὰρ ἐγένετο ὁ διασημότερος τῶν Ἀσκληπιαδῶν ᾧ καὶ ἡ Πυθία ἐμαρτύρησεν.* (Στέφανος Βυζάντιος, λεξ. Κῶς). (Ὁ Νέβρος ὑπῆρξεν Ἀσκληπιάδης πρωθιερεὺς τοῦ Ἀσκληπιείου τῆς Κῶ, πρόγονος τοῦ Ἰπποκράτους).

Ὁ Ἰπποκράτης ἐμαθήτευσεν εἰς τὸ Ἀσκληπιεῖον, ἀλλὰ δὲν καθηλώθη εἰς τὸν μυστικισμὸν τῆς ἱερατικῆς ἰατρικῆς. Τούναντίον μετέβαλε τὴν Θεουργικὴν Ἰατρικὴν εἰς Ἰατρικὴν... ἀναγομένην εἰς τὰς ὑψηλοτέρας σφαῖρας τῆς ἐπιστήμης... (Α. Κεραμόπουλος: *Εἰκόνες ἐκ τῆς Ἀρχαίας Ἰατρικῆς*, σ. 45).

Εἰς τὸ Ἀσκληπιεῖον τῆς Κῶ δημιουργεῖται διὰ πρώτην φοράν σοβαρωτάτη παρέκκλισις ἐκ τῶν θεσμῶν τῶν ἱερέων, πρὸς μίαν νέαν ἐξελικτικὴν καὶ προοδευτικὴν ἀντίληψιν, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἰατρικὴν.

Πρωταγωνιστὴς εἰς τὴν πραγμάτων τοῦ ὑψίστου τῶν ἰδανικῶν ὑπῆρξεν ὁ Ἰπποκράτης ὁ Κῶος, ὅστις... ἀντὶ τὰ ἐπηρεασθῆ ἀπὸ τὰς μαντικὰς δοξασίας καὶ ἀντὶ τὰ ὑποδουλωθῆ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, συνέβη τούναντίον, ὁ ναὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ ὑπετάγη εἰς τὸν θετικισμὸν τοῦ Ἰπποκράτους, ἀκριβῶς διὰ τὸν ἰδιὸν του θρησκευτικὸν

σκοπό») (G. Sarton, *History of science Ancient Throuog, the golden age of creese*, 1953).

Ἵπποκράτης ὁ Κῶος, ἀναγράφει ὁ Κέλσος, πρῶτος πάντων μνήμης ἀξίων ἀπὸ σπουδῆς σοφίας ἰατρικὴν παιδείαν ἐχώρισεν, ἀνὴρ καὶ τέχνη καὶ εὐπειρία ἐπίσημος.

Πρῶτος — ὁ Ἵπποκράτης — ἐξήνεγκε τὴν τελείαν παρ' Ἑλλήσι Ἰατρικὴν (Γαληνός).

Ἵπποκράτης ὑπῆρξεν ὁ μέγιστος τῶν ἰατρῶν τῆς ἀνθρωπότητος. «Τὸ πνευματικὸν μεγαλοῦργημα τοῦ Ἵπποκράτους τοῦ Κῶου διατηρήθη ἀμετάβλητον ἐπὶ 22 ὀλοκλήρους αἰῶνας, μέχρι τοῦ Laennec (1781 - 1825). Ἡ ἐπελθοῦσα μεταγενεστέρως μεταβολὴ ἐνδιαφέρει μέρος καὶ οὐχὶ τὸ σύνολον τοῦ ἰπποκρατικοῦ ἔργου. «Ὁ Ὅρκος δὲ καὶ ὁ Νόμος τοῦ Ἵπποκράτους παραμένουν καὶ θὰ παραμείνουν αἰωνίως ἀμετάβλητα. Ὁ Ἡθικὸς Κῶδιξ τοῦ Ἵπποκράτους ἀποτελεῖ τὸ κορυφωμα τοῦ ἰπποκρατικοῦ μεγαλείου καὶ τὸν δεοντολογικὸν δεσμὸν τῆς παγκοσμίου ἰατρικῆς» (M. Samy, *Medecine de France*, 1956 τ. 74).

Ἵπποκράτης ὁ Κῶος ὑπῆρξεν ὁ ἀδάμας τοῦ ἔθνους καὶ ὀλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος ἀνὰ τοὺς αἰῶνας ἀναλλοίωτος καὶ ἀμετάβλητος. Ἰητρικὴ τεχνῶν μὲν πασέων ἐστὶν ἐπιφανεστάτη... (Ἵπποκράτους Νόμος)..., ἀλλὰ καὶ δυσκολωτάτη, προσθέτει ὁ Ἵπποκράτης. Διότι ὁ βίος βραχύς, ἡ δὲ τέχνη μακρὴ, ὁ δὲ καιρὸς δξύς, ἡ δὲ πείρα σφαλερὴ, ἡ δὲ κρίσις χαλεπὴ. Δεῖ δὲ οὐ μόνον παρέχειν τὰ δέοντα ποιοῦντα, ἀλλὰ καὶ τὸν νοσέοντα καὶ τοὺς παρεόντας καὶ τὰ ἔξωθεν.

Ἵπποκράτης ὑπῆρξεν ὁ θεμελιωτὴς τοῦ «σκοποῦ» τῆς ἰατρικῆς.

Καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἰατρικῆς ὑπῆρξεν εἰς καὶ μοναδικός, ὁ «Ἀνθρώπος», δηλαδὴ ἡ ὑγεία τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ θεραπεία τοῦ ἀνθρωπίνου πόνου. Καὶ ἡ θεραπεία τοῦ ἀνθρωπίνου πόνου εἶναι τὸ μεγαλεῖον καὶ ἡ ὑπεροχὴ τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης, ἡ θητεία τῆς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ πάσχοντος ἀνθρώπου! Καὶ ὁ ἐκφραστὴς τοῦ μεγαλείου αὐτοῦ εἶναι ὁ ἰατρός, ποῦ λαμβάνει ὕφος θεότητος εἰς τὰ ὄμματα τῶν ἀνθρώπων.

Καὶ ὁ Ἵπποκράτης εἰς τὰς συγγραφάς του Ὅρκος, Νόμος, Τέχνη, Εὐσχημοσύνη κ.λ.π. νομοθετεῖ τὰ καθήκοντα καὶ τὰς ὑποχρεώσεις τῶν ἰατρῶν, μετὰ πάσης εὐθυκρισίας, ὥστε νὰ διατηρῶνται ταῦτα ἐπὶ 24 αἰῶνας ἀδιάβλητα καὶ ἀμετάβλητα.

Ἡ προσωπικότης τοῦ Ἵπποκράτους ἐκυριάρχησεν ἀπολύτως ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ἰατρικῆς.

Οἱ Ἵπποκρατικοὶ ἀφορισμοὶ καθορίζουν τὸ πνευματικόν, κοινωνικὸν καὶ ἀνθρωπιστικὸν ἐν γένει ἔργον τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης καὶ κατὰ συνέπειαν τοῦ ἰατροῦ, μέχρι σήμερον. Ἀγνώστῳ δὲ καὶ ὀσίως διατηρήσω βίον

ἐμὸν καὶ τέχνην ἐμήν! (= νὰ διατηρήσω δὲ λευκὸν καὶ ἄσπιλον τὸν βίον μου καὶ τὴν τέχνην μου).

Διότι ὁ ἰατρός, διὰ νὰ ὑπηρετῇ τὸν ἄνθρωπον καὶ κυρίως τὸν πάσχοντα ἄνθρωπον, ὅπου καὶ ἂν εὐρίσκεται καὶ οἴασθῆποτε συνθήκας διατελεῖ ἢ πρᾶξις αὐτῆ, αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἀποτελεῖ τὸ ὑπέρτατον ἀνθρώπινον χρέος!

Τίμα ἰατρὸν πρὸς τὰς χρείας αὐτοῦ τιμαῖς αὐτοῦ καὶ γὰρ αὐτὸν ἔκτισε Κύριος, (παρὰ γὰρ ὑψίστου ἐστὶν ἴσσις) καὶ παρὰ βασιλέως λήφεται δῶμα· ἐπιστήμη ἰατροῦ ἀνψώσει κεφαλὴν αὐτοῦ ἔναντι μεγιστάνων θαυμασθήσεται. (Σοφ. Σιράχ, κεφ. XXXVIII).

Ὁ γέρον τῆς Κῶ, *Οὔτε τῶν θεωρημάτων τὸ χαλεπὸν, οὔτε τοῦ χρόνου τὸ μῆκος, οὔτε τῆς ἀσκήσεως τὸν πόνον ἀποφεύγων...* (Γαληνός, IX, 831), ἐταξίδευσε καὶ ἐγνώρισε τὰς χώρας καὶ τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς.

Εὐγονος θεὸς καὶ ἡμιθέων ὁ Ἴπποκράτης *ἐνεῖχε ἐν ἑαυτῷ πάντα τὰ στοιχεῖα τοῦ δαιμονίου πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ δημιουργίαν τοῦ κολοσσιαίου καὶ μνημειώδους ἔργου, ὅπερ κατέλιπεν* (Γ.Κ. Πετροπούλου Ἴπποκρ. Βίος καὶ ἔργον, σελ. 9).

Ὁ Ἴπποκράτης δικαίως φέρει τὸν τίτλον τοῦ «Πατρὸς τῆς Ἱατρικῆς» καὶ οὐδεὶς δύναται νὰ ἀμφιβάλλῃ περὶ τῆς ἀθανάτου πνευματικῆς προσφορᾶς τοῦ Κῶου ἰατροῦ!

Ὁ Ἴπποκράτης ὑπῆρξεν ὁ μέγιστος τῶν εὐεργετῶν τῆς ἀνθρωπότητος, ὅστις σκοπὸν τοῦ βίου του ἔθετο τὴν πραγμάτωσιν τῆς ὠραιότερας καὶ εὐγενεστερας ἰδέας, τῆς θεραπείας τοῦ ἀνθρώπινου πόνου.

Ὁ Ἴπποκράτης, ἂν καὶ κληρονόμος πλουσίας καὶ εὐγενοῦς οἰκογενείας, κηρύσσει «... καὶ γὰρ ἐνὶ τὰ πρὸς σοφίην ἐν Ἱατρικῇ πάντα ἀφιλαργυρίη, ἐντροπή, ἐρυθρίησις, καταστολή, δόξα, κρίσις, ἡσυχίη, ἀπάντησις, καθαριότης, γνωμολογίη, εἶδησις τῶν πρὸς βίον χρηστῶν καὶ ἀναγκαίων, ἀκαθαρσίης ἀπεμπόλησις, ἀδαισιδαιμονίη, ὑπεροχὴ θεία. (Ἀφοῦ ὅσα ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν φιλοσοφίαν τὰ αὐτὰ χρειάζεται καὶ ἡ ἱατρικὴ, ἥτοι ἀφιλοχρηματίαν, αἰδῶ, ἐρυθρίασιν, μετριοφοροσύνην, γνῶσιν, κρίσιν, ἡρεμίαν, ἐτοιμολογίαν, καθαριότητα, κῦρος γνώμη, ἐπίσπασιν τῶν ἐπωφελῶν καὶ ἀπαραιτήτων διὰ τὴν ζωὴν, ἀποφυγὴν ρυπαρότητος, ἔλλειψιν δεισιδαιμονίας, θείαν ὑπεροχὴν). (Ἴπποκράτους *Περὶ Εὐσχημοσύνης* σελ. 180. Γ.Κ. Πουρναροπούλου, Ἴπποκράτους τὰ ἅπαντα).

Ὁ Ἴπποκράτης ἀπέθανεν ἐξῶθεν τῆς Λαρίσης εἰς ἡλικίαν 85 ἐτῶν πτωχότατος, ἐγκαταλείπων ὡς μοναδικὴν περιουσίαν τὴν βακτηρίαν του!

Ἐγκατέλειψεν ὁμῶς πνευματικὸν ἔργον μεγαλειώδες καὶ αἰώνιον!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Simposium Ciba, vol. 4, No 3. Août 1956.
- 2) H. I. Ebbell, Inden und griechen in römischen Alexandria. Leipzig 1926.
- 3) Ἡρόδοτος, Ἱστοριῶν Β', βιβλ. Β. LXXII, σελ. 96.
- 4) Ὀμήρου Ὀδύσσεια, IV 227 - 232.
- 4) Α. Κούζη, Ἱστορία τῆς ἰατρικῆς.
- 6) Ὀμήρου, Ἰλιάς Ε 899, Β 735, Δ 194 - 219.
- 7) Λουκιανός, Τραγοπ. σελ. 673.
- 8) G. Sarton, History of science Ancient Throuogh the golden age of creese 1953.
- 9) Α. Κεραμόπουλος, Εἰκόνες ἐκ τῆς Ἀρχαίας Ἱατρικῆς.
- 10) Skevos Zervos, Livre d'or Dr. Th. Papaioannou. 1932.
- 11) Ε. Λαμπρίδη. Οἱ Αἰγαῖοι.
- 12) R. Dussard. Les civilisations préhelléniques dans le bassin de la mère Égée. 2e édition 1914.
- 13) G. Glots. La civilisation égéenne 1923. (Rénaiissance Evolution de l'humanité).
- 14) Médecine de France 1954, τ. 74.
- 15) Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία «Ἥλιος».
- 16) Γερ. Πεντάκη. Αἰγυπτιακαὶ μελέται. 1898.
- 17) Ε. Παπανούτσου. Περὶ Ἐπιστήμης.
- 18) Notes Thérapeutiques, No 1, 1933.
- 19) Χρ. Ἀνδριωτάκη. Ἱστορία τῆς Κῶ.

Η ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΤΟΥ ΚΟΥΛΕΛΗ

(Ἠθογραφία)

Ἰπὸ ΝΙΚΗΤΑ Ι. ΚΟΥΜΕΝΤΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εὐχαριστῶ τὶς πρόθυμες καὶ εὐγενικὲς γυναῖκες¹ τοῦ νησιοῦ μου καὶ τοὺς λίγους ἄντρες ποὺ μὲ βοήθησαν νὰ βρῶ τοὺς ξεχασμένους στίχους τῆς Κατερίνας τοῦ Κούλελη. Οἱ πῖο πολλοί, φορτωμένοι μνημὲς τοῦ πρῶτου Παγκόσμιου Πόλεμου, ξεδιπλώνουν τὸ φόρεμα μιᾶς ἐποχῆς, ποὺ εἶναι τυλιγμένο τὸ Νισύρικο δηκτικὸ πνεῦμα.

Ἄρκετους τολμηροὺς στίχους κι αὐτοὺς ἀκόμη ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ δημιουργήσουν παρεξήγηση, μὲ τὸ σκῶμμα τους σὲ βαθμὸ χλευασμοῦ, δὲν τοὺς ἔγραψα. Τοὺς περισσότερους ὑποψιάζομαι πὼς δὲν βρῆκα. Ὅμως πιστεύω, πὼς μὲ τὴν ἐργασία μου αὕτη σώθηκε μεγάλο μέρος ἀπ' τὸ πολυτιμο λαογραφικὸ ὕλικό, ποὺ μᾶς ἄφησε ἡ ἀγράμματη ποιήτρια τοῦ λαοῦ. Δὲν κάμνω «λεξική» λαογραφία. Μὲ συντομία κι ἀπλότητα προσπαθῶ νὰ δώσω ἓνα κομμάτι ζωῆς ἀπὸ Νισύρικο χρῶμα καὶ νὰ πετύχω μιὰ μερικὴ ἐκδίπλωσι τοῦ κοινωνικοῦ καὶ ὕλικου βίου τῆς ἐποχῆς, ποὺ ἔζησε ἡ Κατερίνα. Ἔτσι καταλήγω στὸ Λαογραφικὸ Ψυχογράφημα, μὲ κεντρικὴ ἥρωίδα τὴ Κουλελίαινα, ὅπως ἀναδύεται μέσα ἀπὸ δίστιχα ποὺ κατάφερα νὰ μαζέψω στὴν ἄμεση ἐπαφή μου μὲ τὶς ἀπλοϊκὲς γυναῖκες. Θέλω νὰ ξυπνήσω τὶς ἀναμνήσεις τῶν παιδικῶν χρόνων ὄλων ἐκείνων τῶν ἀνθρώπων, ποὺ σήμερα βρίσκονται μακριὰ ἀπὸ τὴ γῆ ποὺ τοὺς γέννησε. Ἀκόμα θέλω νὰ δώσω ἐρεθίσματα στοὺς εἰδικούς γιὰ ν' ἀντιδράσουν, μὲ τὴν ἐλπίδα, πὼς θὰ βρεθῆ κάποιος τρόπος νὰ συλλεγοῦν καὶ νὰ συμπληρωθοῦν τῆς Κουλελίαινας τὰ «τραοῦδια», ποὺ κρύβουν μέσα τους μιὰ πτυχή τῆς ψυχικῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ τῆς Νισύρου.

ΝΙΚΗΤΑΣ Ι. ΚΟΥΜΕΝΤΟΣ
ΑΘΗΝΑ 1967

1. *Ἄννα Φασουλαρίδη — Κρούσκου
*Ἄννα Φασουλαρίδη — Τσουλάτου

Η ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΤΟΥ ΚΟΥΛΕΛΗ (1861-1939)

Χειμωνιάτικη παγερή μέρα τοῦ 1939. Τὸ Μαντράκι, ἡ πρωτεύουσα τοῦ νησιοῦ, εἶναι στὸ πόδι. Λίγες νοικοκυρὲς βρίσκονται στὰ σπίτια τους. Οἱ ἄντρες ἀπὸ τὸ πουρνὸ δουλεύουν στὰ μετόχια. Τὰ καφενεῖα ἀδειανά.

Μόνο στοῦ Παραμπούτθη τὸγ-καφενὲ πέντ' ἔξι γέροι πίνουγ-καφέ καὶ τὰ λίγα ψάθινα καθίσματα στὸ πέτρινο στενόμακρο πεζούλι ἀδεια.

Κοπέλλες μὲ τ' ἀλλάγια τους, χαμηλοβλεποῦσες ἀνεβοκατεβαίνουν τὰ σκαλιὰ τῆς Παναγιᾶς κρατώντας στὰ χέρια γλυκίσματα, σῦκα παστελλαριές, ἀμύγδαλα ἀφράτα καὶ σπιτίσιο χαλουβά. Σ' ὅλους πιά εἶναι γνωστὸ πὼς ὁ Ἡγούμενος τοῦ μοναστηριοῦ τῆς Σπηλιανῆς γιορτάζει.

— Ἀθανασίου καὶ Κυρίλλου, Παραμπούτθη, σήμερο, καὶ ἐν ἀνέβης νὰ χαιρετήσης τὸγ- Γούμενο, εἶπε ὁ Μανώλης τοῦ Παρτένη ὁ ἔμπορος, πού στεκόταν στὸ ψηλὸ πεζούλι τοῦ μαγαζιοῦ του καὶ κούρδιζε τὸ ρολοῖ του.

— Ἐοῦ, Μανώλη, ἐν ἔχεις ἄλλη δδουλειά... μόνο ντὸ ρολοῖ σου καί... εἶπε ὁ Παραμπούττης καὶ μπαينوβγαίνοντας ἀπ' τὸ καφενεῖο του συνέχιζε μουρμουρίζοντας τὴν ἀπάντηση. Κρατοῦσε ἕνα μακρὸ καὶ λεπτὸ ξύλο, ἴσα-ἴσα πού χωροῦσε μέσα στὸ στόμιο τοῦ ἀργελέ καὶ καθερίζοντάς τους ἔχυνε τὰ καπνοβρωμεσμένα νερὰ στὰ χοχλίδια τοῦ δρόμου.

— Κακόμοιτσε, Νικόλα, τὰ ἴφας πάλε τὰ λόγια σου, ἦνταμ πού λείεις πάλε καί... κούρωσες... Ἐο σοῦ καταλαβαίνω...

— Γεννηκάτος σου ἴνεῖ ννα μῆγ καταλαβαίννης τοὺς ἀθρώπους...

— Ἐλα πιὸ δῶθε νὰ σὲ καταλάβω...

— Νά... σοῦ ἴεα πὼς δέθ θὰ πάω στήμ Παναγιά. Ὅπου νάσαι θὰ κατεβῆ ὁ γούμενος, θὰ τὸγ κεράσω ἕναγ καφέ κι ἔθ θὰ πληρώση... Λέγοντας αὐτὰ ὁ Νικόλας ὁ Παραμπούττης ἔκαμε μιὰ βόρτα, σὰν κουρδισμένο

Ἰαθουλι Τσουπανάκη

Εὐδοκιά Κώτη

Εὐτυχία Ὁρφανοῦ — Σακελλάρη

Καλλιόπη Καζάντη — Κυπραίου

Καλή Καμπανῆ — Χριστοδούλου

Καλή Τσουπανάκη

Μαριγὼ Καμπανῆ — Κουμέντου

Μαριά τοῦ Παύλου — Καπίτη

Στυλιανῆ Κέντρη

Φωφὼ Κέντρη

Χαρέκια Διακοπαναγιώτη — Σταυριανοῦ

Βασίλης Βεζύρογλου

Γεώργιος Π. Γιαννάκης καὶ

Κωνσταντῖνος Ε. Μαντουδάκης, πού δημοσίευσε τρία δίστιχα στὰ Ν. Χρονικά (Ἀριθ. φύλ. 33, σελίδα 21, 1960).

ἐλατήριο, χτύπησε τὰ χέρια του στὸν ἀέρα, σὰν νὰ πιασε καμιὰ μύγα, τὸ κάτω μέρος τῆς βράκας του σὰν φούντα οὐρὰ ἀλεποῦς χάιδεψε τὶς κνήμες του κι ἔτρεξε στὸ μπουφέ.

Σὲ λίγο ἀκούστηκαν παιδικές φωνές, σὰν νὰ ἴρχονταν ἀπὸ τὸ δῶμα τοῦ καφενέ καὶ ὁ Παραμπούττης σήκωσε τὰ μάτια πρὸς τὸ φουγάρο, λές κι ἤθελε νὰ δῆ τὰ ἴδια τὰ παιδιά. Ἔτρεξε στὴν πόρτα, στάθηκε λίγο, πέταξε τὴ μεγάλη μαντήλα πού κρατοῦσε στὸν ὦμο, ἔσφυξε τὰ φρύδια του γιὰ νὰ δῆ καλλίτερα καὶ εἶπε: — Ἄ!... ἄ!... ἔσεῖς εἶστε;

Ἦταν τὰ δασκαλόπουλα πού πῆγαν μὲ τοὺς δασκάλους των στὴ «Σπηλιανή» γιὰ νὰ χαιρετήσουν καὶ νὰ ποῦν τὰ «Χρόνια πολλά» στὸν Ἠγούμενο — Κύριλλο Ρωμάνο — πού εἶχε τὴν ὀνομαστικὴ γιορτὴ του. Τὰ παιδιά, συνεχίζοντας τὴν κουβέντα τους γιὰ πόσους λουκχουμάδες ἔφαιε τὸ καθένα, ἄρχισαν νὰ διαλύονται. Ἄλλα τράβηξαν γιὰ τὸ «Τρίστρατο», μερικὰ πῆραν τὸν ἀνήφορο τοῦ «Λαγκάδιο», ἄλλα κατηφόρισαν γιὰ τὸ «Πισούλλι» καὶ τὰ περισσότερα ἄρχισαν ν' ἀνεβαίνουν τὰ σκαλιά, ἀπ' τοῦ Μουλλοῦ τὸ σπίτι, γιὰ νὰ φτάσουν στὸν «Τρούλλο» καὶ στὸν «Λαπαρδᾶ».

Δυὸ δασκάλοι κι ὁ ἡγούμενος μπῆκαν στὸν καφενέ τοῦ Παραμπούττη. Τὰ στενὰ δρομάκια ἔμειναν ἔρημα καὶ γύρω στὸν καφενέ ἀπλώθηκε ἡ μοναξιά κι ἡ σιωπὴ. Ψιλόβρεχε. Ἡ πόρτα τοῦ καφενέ ἔκλεισε καὶ μόνο ὁ χτύπος τοῦ σφυριοῦ τοῦ γέρο-Ἀντωνιάδη ἀκουγόταν μονότονα, πού κάρφωνε ξυλόμπροκχες στὸ ἀντικρινὸ παπουτσιδικο. Ὅμως δὲν κράτησε γιὰ πολὺ ἡ βουβαμάρα αὐτῆ, γιατί τὴν διέσχισαν οἱ παιδικές φωνές τῆς μεγάλης παρέας τῶν παιδιῶν τοῦ «Τρούλλου» καὶ τοῦ «Λαπαρδᾶ»...

— Πόθανε... Πόθανε... Ὁ Παραμπούττης ἔτρεξε στὴν πόρτα.

— Βρὲ σ-σεῖς, ποιός, ποιός πο,πόθανε...! Ἐμ-μιλᾶτε;!...

Κι ἐπειδὴ τὰ παιδιά δὲν ἀπαντοῦσαν στὴν ἐρώτησή του, πού τὴν ἐπανάλαβε πάνω ἀπὸ πέντ' ἔξι φορές, ἀναγκάστηκε νὰ τὰ κυνηγήσει, γιὰ νὰ μάθει ποιὸς πέθανε. Τὰ παιδιά μπῆκαν ἀπὸ τὶς δυὸ πόρτες τῆς «Ποταμήτισσας» κι ἔτσι ὁ Παραμπούττης βρέθηκε στὸ προαύλιο τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκεῖ βρῆκε τὸ Μανώλη τὸν «Δυπότατο», ἕνα ἀνθρωπάκι καλόκαρδο, κοντό, ἡλικιωμένο, μὲ φαλακρὸ κεφάλι, λεπτὴ φωνή, μ' ἄσπρα μεγάλα φρύδια νὰ κάθεται στὴν ἐξώπορτα πάνω στὴν πεζούλα.

— ὦ Μανώλη, πέ μου ποιός πο-πόθανε;!... ρωτᾶ ὁ Παραμπούττης. Τὴν ἴδια στιγμὴ τὰ παιδιά ἀνέβαιναν τὴν πέτρινη σκάλα πού ὀδηγοῦσε στὸν «Ἄντὰ» κι ἄλλα σκαρφάλλωναν τὴ ξύλινη κυκλωτερὴ σκάλα ποῦ βγαίνει στὸ καμπαναριό. Ντάμ,... ντάμ-ντάμ, ντάμ...ντάμ-ντάμ... ἀκούστηκε βαρὺς καὶ πένθιμος ἤχος τῆς μεγάλης καμπάνας...

— Ἐκουράστηκε ν ἡ κακομοίρα... εἶπε ὁ Μανώλης.

— Τθοῦ σ-σου, μωρὲ Μανώλη, κι ἐγὼ ἴλεα πὼς πόθανε κάνας ἄθρωπος

...Ὁ Μανώλης κοίταξε μὲ κάποια ἀπορία τὸν Παραμπούτθη καὶ μὲ μιὰ χαρακτηριστικὴ κίνηση τῶν χεριῶν λέει:

— Ἐ ν εἶ νᾶθρωπος ἡ Κουλελίαινα;!... Μὰ ἡ φωνή του πνίγηκε μέσα στὸν ἦχο τῆς καμπάνας κι ὁ Παραμπούττης ποῦταν λίγο βαρύκοος δὲν κατάλαβε καὶ ξαναρωτᾷ.

— Ἐμ μιᾶς; ἔμ μιᾶς τώρα ποῦπαψε νῆ καμπάνα;

— Ἐ σ-σοῦπα μαθές; ἡ Κατερίνα τοῦ Κούλελη.

— Ἐ,... ἐ θθά τὸ ξαναπάθη... καὶ τρέχοντας γιὰ νὰ γυρίση στὸν καφενὲ μουρμούρισε... Καλ' ἦτα νῆ κακομοίρα... Ὁ Θεὸς συχ-χωρέση τη.

Στὸ μεταξύ, ὥσπου νᾶρτη ὁ Παραμπούττης, πληροφορήθηκαν τὸ θάνατο τῆς Κατερίνας ὁ ἡγούμενος κι οἱ δυὸ δασκάλοι ἀπὸ τῆ Μοσχοῦ τοῦ Κώτη ποῦ κατέβαινε ἀπὸ τὸν «Λαπαρδᾶ».

Εἶναι μεσημέρι. Ὁ Μανώλης τοῦ Παρτένη φόρεσε τὸ χοντρό του παρτό, πῆρε τὸ μπαστούνι του κι ἔκλεισε τὸ μαγαζί του. Βλέποντας τὸ μεγάλο, στρογγυλὸ ρολοῖ του μὲ τῆ χρυσὴ καδένα καὶ φτάνοντας στὴν πόρτα τοῦ καφενὲ λέει στὸν Παραμπούτθη.

— Μεσημέρι Νικόλα... δώδεκα καὶ δύο... Καλὴ ὄρεξη... Ὁ Θεὸς συχ-χωρέση τη... Ἄ!... ἐδῶ ἔναι κι ὁ ἅγιος ἡγούμενος,; Χρόνια πολλά καὶ σκύβοντας τοῦ φίλησε τὸ χέρι.

— Καθῆστε, κύριε Παρθένη, εἶπε ὁ ἡγούμενος.

— Ὁχι, εὐχαριστῶ, ἡ ὥρα πέρασε. Κι ἀφοῦ χαιρέτησε, ἔφυγε... Ὁ Παρτένης ἦταν τὸ πιὸ σίγουρο ρολοῖ τοῦ νησιοῦ. Ἀκριβῆς στὴν ὥρα του, ἔδινε τὸ σύνθημα γιὰ νὰ κλείσουν ὅλα τὰ μαγαζιά¹.

Ἡ νεκρικὴ καμπάνα, οἱ φωνές τῶν παιδιῶν καὶ τὸ πέρασμα τοῦ Παρτένη μετέδωσαν τὴν εἶδηση τοῦ θάνατου τῆς Κατερίνας.

Ὅλες οἱ γειτόνισσες τοῦ «Λαπαρδᾶ» μαζεύτηκαν στὸ φτωχόσπιτο τῆς Κατερίνας. Ἄλλες σκούπιζαν, ξεσκόνιζαν κι ἄλλες τὴν ἔπλεναν καὶ τὴν καθάριζαν. Ἡ μιὰ ἔφερε σεντόνι, τὸ σάβανο, ἡ ἄλλη τὸ μαξιλάρι, ἄλλη παντόφλες κι ἄλλη τὸ φανάρι. Ἐτσι συγκεντρώθηκαν ὅλα τὰ χρειαζόμενα γιὰ τὴν ἔτοιμασία τῆς νεκρῆς. Γύρω καὶ πάνω στὴν «κουκχούλα» κουβέντιαζαν παιδιὰ κι ὅλα μαζί μιλοῦσαν γιὰ τ' ἀτομικά τους κατορθώματα ποῦχαν κάνει μὲ τὴν Κατερίνα.

Ὁ ἡγούμενος μὲ τοὺς δυὸ δασκάλους συνέχιζαν τὴ συζήτησή τους γύρω ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο τῆς Κατερίνας. Ἡ ὥρα περνοῦσε γρήγορα. Καὶ μόνον ὅταν ὁ ιδιόρρυθμος αὐτὸς καφετζῆς, ὁ ἀεικίνητος, ὁ σβέλτος, ὁ γρηγορομίλητος Παραμπούττης τοὺς πρόσφερε ἀπὸ ἕνα ποτηράκι «κουκ-

1. Γι' αὐτὴ του τὴν ἀκρίβεια στὸ μεσημεριανὸ κλείσιμο τοῦ μαγαζιοῦ του, οἱ Μαντρακιῶτες τὸν ἔλεγαν χαρακτηριστικὰ «ὁ Μεσημέρης».

χουζίνα» για να πιούν στη μνήμη τῆς «ποθαμμένης», πρόσεξαν τὰ ρολόγια τους πὼς ἦταν δυὸ μετὰ τὸ μεσημέρι.

— Σήμερα, κύριε Νικόλα, θὰ κεράσω ἐγώ, ὅστις ἐορτάζω, εἶπε ὁ ἡγούμενος, αὔριον ἐσύ.

— Ὅχι, ὄχ-ὄχι ἄγι' γούμενε... Τὸς καφέδες τοὺς κερνώ ἐγώ για τὴ γιορτὴ σου καὶ τὸ ρακὶ για τὴγ κακομοίρα τὴγ Κατερίνα ποὺ πόθανε σ-σήμερο...

Κοιτάχτηκαν σιωπηλοί. Ἦπιαν τὸ ρακὶ τους. Ὅμως ἡ λιγὸλεπτη ἡσυχία δὲν κράτησε πολὺ. Κεῖνη τὴ στιγμή κατέβαινε ἀπὸ τὸ «Λαγκάδι» ὁ γιατρός, Παρθένης Κόκκινος, καὶ περνώντας ἀπ' ἐξω ἀπ' τὸν καφενὲ τοῦ φώναξαν καὶ μπῆκε μέσα. Χαιρέτησε, εὐχήθηκε καὶ κάθισε.

— Πόσων ἐτῶν ἦτο ἡ Κατερίνα; ρώτησε ὁ ἡγούμενος.

— Νὰ σᾶς πῶ, σήμερα, νὰ τώρα πρὶν λίγο ποὺ πῆγα στὴ Δημαρχία για νὰ κάνω τὴ «δήλωση θανάτου», πρόσεξα τὴν οἰκογενειακὴ της μερίδα καὶ εἶδα πὼς γεννήθηκε τὸ 1861...

— Δηλαδή... 78 ἐτῶν, συμπλήρωσε ὁ ἕνας δάσκαλος.

— Καὶ ἀπὸ τί πέθανε;...

— Νά, ἔβαλα «*morte naturale*». Μποροῦσε νὰ ζήσει περισσότερο, ἀλλὰ βλέπετε... ἡ ἀνέχεια, ἡ στέρηση καὶ προπάντων ἡ μοναξιά της...

— Ἦταν καί... ποιήτρια ἡ Κατερίνα.

— Μά, καθὼς ἔχω πληροφορηθῆ ἦταν οἰκογενειακό τους. Ἡ μητέρα της ἔλεγε τραγούδια καὶ ὁ ἀδελφός της, ὁ Μιχάλης ὁ Δάσκαλος στὴν Κωνσταντινούπολη, ἔγραφε ποιήματα.

— Ἄν ἤξερε γράμματα θὰ ἦτο ἡ Ἐθνικὴ ποιήτρια τῆς Νισύρου, συμπλήρωσε ὁ ἡγούμενος μεταξὺ ἀστείου καὶ σοβαροῦ.

— Ἐχω ἀκούσει, λέει ὁ γιατρός, πὼς κάποτε στὸ Μοναστήρι τῶν Ταξιαρχῶν Σύμης, ὅπου ὑπηρετοῦσε ὁ ἀδελφός τῆς μητέρας τῆς Κατερίνας σὰν ἡγούμενος, ὁ Μακάριος, συνέβη τὸ ἐξῆς: Κάποιοι ἐπισκέπτες τοῦ Μοναστηριοῦ τοῦ Πανορμίτη πρόσεξαν, πὼς ὁ ἡγούμενος Μακάριος καὶ ἡ Μαριὰ ἐμοιάζαν στὸ πρόσωπο καὶ στὶς κινήσεις. Ἡ καταπληχτικὴ αὐτὴ ὁμοιότητα ἔκανε τοὺς ξένους νὰ ρωτήσουν τὴ Μαριὰ:

— Δὲν μᾶς λέτε, κυρά μου, ἔχετε καμιὰ συγγένεια μὲ τὸν ἅγιο ἡγούμενο; Καὶ ἡ Μαριὰ ἀμέσως δίνει τὴν ἀπάντηση, σὰν νὰ τὴν εἶχε ἔτοιμη.

*Μὰ τὴμ μεγάλημ Παναγιά,
μὰ τὸ Χριστὸν δὸν ἕνα,
μιὰ μάνα μᾶς ἐγέννησε
δὸ Γούμενον γαὶ μένα.*

Ὁ ἡγούμενος Κύριλλος Ρωμάνος πῆρε σοβαρὸ καὶ σκεπτικὸ ὕφος. Σηκώθηκε ἀπὸ τὸ κάθισμά του καὶ μὲ συντομία λέει στὴ συντροφιά τοῦ καφενέ.

— Έγώ θ' ανέβω έπάνω (έννοοῦσε τὸ Μοναστήρι τῆς Σπηλιανῆς).
Ἐσεῖς φροντίσετε γιὰ ὅλα ὅσα χρειάζονται. Πότε θὰ γίνῃ ἡ κηδεῖα, γιατρέ;

— Κατὰ τὸ βραδάκι...

Καὶ βγαίνοντας ἔξω στὰ σκαλιὰ τοῦ καφενέ λέει στους δυὸ δασκάλους.

— Τὰ ἔξοδα τῆς κηδεῖας εἶναι ἰδικά μου. Θὰ παραστῶ εἰς τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν. Σᾶς παρακαλῶ νὰ εἰπῆτε εἰς τὸν Μανῶλη (ἦταν ὁ νεωκόρος μαζί καὶ νεκροθάφτης) νὰ ἀνάψῃ καὶ τὸν μεσαῖον πολυέλαιον τῆς Ποταμητίσσης. Χαίρετε.

Αὐτὰ εἶπε ὁ ἡγούμενος καὶ πῆρε τὸ δρόμο ἀνεβαίνοντας σιγὰ-σιγὰ τὰ σκαλιὰ τῆς Παναγιᾶς.

Ψιλόβρεχε. Ὁ «Λαπαρδᾶς» ἔχει γεμίσει ἀπὸ κόσμο. Κατὰ τὸ ἡλιοβασίλεμα ἡ Κατερίνα μεταφέρεται στὸ Μητροπολιτικὸ Ναό, τὴν «Ποταμητίσσαν», καὶ γίνεται «μιὰ πρώτης τάξεως ἀκολουθία».

Γυναῖκες, ἄντρες καὶ πολλὰ παιδιά ἀκολουθοῦν τὴ νεκρώσιμη πομπὴ καὶ συνοδεύουν τὴ νεκρὴ Κατερίνα στὸν Ἁϊ-Νικόλα, τὸ Νεκροταφεῖο.

Κεῖνῃ τῇ μέρᾳ τῆς θανῆς της ἔγιναν κίολας τὰ πιὸ πολλὰ μνημόσυνά της. Ὅλοι συζητοῦσαν κι ἔλεγαν τὶς ἱστορίες της, τὰ κατορθώματά της, τὰ τραγούδια της. Καθένας κάτι εἶχε νὰ διηγηθῆ. Ὅλο συγχῶριο ἔπαιρνε. «Θεὸς συχ-χωρέση τη», ἄκουγες παντοῦ.

Ὅσοι ἔζησαν τὴν ἐποχὴ της εἶναι δεμένοι μὲ τὴ θύμηση τοῦ ἄλλοπρόσβαλλου τρόπου τῆς ζωῆς της. Ἡ Κατερίνα Κούλελη, ἡ Κουλελίαινα ὅπως τὴ φώναζαν, γεννήθηκε στὴ Νίσυρο τὸ 1861 καὶ πέθανε στὶς 18 τοῦ Γενάρη τὸ 1939. Ὅμως τὰ τραγούδια της ζοῦν ἀκόμη καὶ δὲν χάθηκε ἡ ἱστορικὴ μνήμη της. Πατέρα της εἶχε ἓνα φτωχὸ καὶ τίμιο βιοπαλαιστή, τὸν Νικόλα Κούλελη καὶ μητέρα της τὴ ἰνιαιριά Παπαγιάννη ἢ Παπαχαζῆ. Ὁ πατέρας της διατηροῦσε ἔξω στὴ «Φάμπρικα» ἓνα μικρὸ καφεενεδάκι, ποὺ σύχναζαν ἐκεῖ οἱ ψαράδες κι οἱ ναυτικοὶ τοῦ νησιοῦ καὶ ἡ μητέρα της δούλευε τὴ μικρὴ κτηματικὴ τους περιουσία. Πρὶν νὰ γεννηθῆ ἡ Κατερίνα ὑπῆρχαν δυὸ ἀγόρια μέσα στὴν οικογένεια τοῦ Νικόλα καὶ τῆς Μαριᾶς. Ὁ Μιχάλης, ποὺ γεννήθηκε τὸ 1850, καὶ ὁ Γιάννης, τὸ 1855. Ἐξὶ χρόνια πέρασαν ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Γιάννη κι ὁ Γέρο-Κούλελης δὲν ἤθελε νὰ κάμῃ κι ἄλλο ἀγόρι, γιατί δυσκολευόταν νὰ τὰ φέρῃ βόλτα. Ὅμως ἡ Μαριὰ ἐπέμενε νὰ μείνῃ ἔγκυος μήπως βγῆ καμιὰ κόρη. Ἔτσι γεννήθηκε ἡ Κατερίνα. Παρ' ὅλες τὶς φτώχειες τῆς οικογένειας, τὸ μικρὸ ὑστεροπαίδι μεγάλωσε μέσα στὸ πατρικὸ της σπιτί σὰν βασιλοπούλα, γιατί ὅλοι φρόντιζαν καὶ πρόσεχαν τὴ μικρὴ Κατερίνα. Λίγους χειμῶνες ἔνοιωσε τὸ πατρικὸ χᾶδι, γιατί ὁ Γέρο-Κούλελης πέθανε.

Μεγάλῃ φτώχεια καὶ πικρὴ ὀρφάνια πύργωναν τὶς λαχτάρες τῆς μικρῆς Κατερίνας. Ὁ μικρὸς ἀδερφὸς της Γιάννης, ἀφοῦ συνέχισε τὸ ἐπάγγελ-

μα τοῦ πατέρα του κι ἔπιασε μερικά λεφτουδάκια στὰ χέρια του, παντρεύτηκε. Προστάτης τώρα τῆς οικογένειας τῆς Μαρίας γίνεται ὁ ἀδερφός της Μιχάλης Παπαγιάννης ἢ Παπαχαζής, πού λίγο ἀργότερα τὸν βρίσκουμε ἠγούμενο στὸ Μοναστήρι τῆς Σπηλιανῆς καὶ τοῦ Πανορμίτη τῆς Σύμης, μὲ τὸ ἱερατικὸ ὄνομα Μακάριος.

Σχέσεις ἀγαθὲς διατηροῦσε μὲ τὸ Πατριαρχεῖο ὁ Μακάριος καὶ γνώριζε πολὺ καὶ καλὸ κόσμο στὴν Πόλη. Σκέφτηκε πὼς ὁ ἀνεπιός του Μιχάλης δὲν θάπρεπε νὰ πάρη τὸν ἴδιο δρόμο τοῦ Γιάννη. Ὁ Μιχάλης ἦταν παιδί σοβαρό, ἔξυπνο κι ἐργατικό. Ἔτσι, μὲ τὴ βοήθεια καὶ τὶς συστάσεις τοῦ θείου, ἔφυγε στὴν πόλη. Σπούδασε δάσκαλος κι ἔμεινε ἔκει γιὰ πάντα.

Ἡ Κατερίνα μεγάλωνε. Μέρα μὲ τὴ μέρα γινόταν πιὸ ζωηρὴ καὶ δυσκολοανάθρεφτη. Σχολεῖο δὲν ἤθελε νὰ πάη κι οὔτε πῆγε παρὰ τὶς προτροπὲς τῆς μάνας της καὶ τὶς συμβουλὲς τοῦ θείου της. Ἄλλωστε, γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν πολυτέλεια νὰ μάθουν οἱ κόρες γράμματα. Ὅλη μέρα ἔπαιζε καὶ «μαντιάνιζε» στοὺς «μαχαλάδες». Ζωὴ ξενιοαστη, χωρὶς καμιὰ σκέψη νὰ βασανίζη τὸ μυαλουδάκι της. Εὔρισκε φαγητό, ἔτρωγε. Δὲν εὔρισκε «ἔν δὴν ἔμελ-λε». Γελοῦσε πολὺ μὲ κάποια νευρικότητα. Σὰν μπῆκε στὰ δεκαπέντε της χρόνια, φαινόταν καθαρὰ πὼς κάποια ἀνησυχία τὴ βασάνιζε. Τὸ πειραχτήρι τῆς παρέας δὲν δεχόταν παρατήρηση καὶ συμβουλή ἀπὸ κανένα. Ἐνεργητικότητα χωρὶς σκοπὸ, μάταιη κίνηση καὶ μιὰ ἄρνηση σ' ὅλα τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα τοῦ καιροῦ της. Αὐτὴ τὴν ἐποχὴ βαφτίζεται ἀπὸ τὶς φιλενάδες της «Λολλοκατερίνα» καὶ «Λολλοκουλελίαινα».

Οἱ δουλειές της καὶ τὰ «κῶματά» της ὅλο παραξενάδες. Ἡ μάνα της, ἡ Μαριά, ξενοδουλεῖει στὰ «σκαψίμια» τοῦ χειμῶνα καὶ στὰ «Θέρη τοῦ Μᾶ». Φεύγει τὰ χαράματα καὶ γυρνᾷ τὸ βράδυ. Δὲν βρίσκει τὴν Κατερίνα στὸ σπίτι κι ἀρχινᾷ τὶς συμβουλές, μόλις τὴν δῆ νὰ μπαίνη τὴν πόρτα. «ὦ κόρη μου, γιάντα λείπεις ἀφ' τὸ σπίτι, ἐν ντα γιαντῶ νὰ σὲ θωρῶ σ' αὐτὸν δὸ χάλι. Ἐθ-θωρεῖς ποῦναι ξώρας νὰ μαεφτῆς στὸ σπίτιμ μας; Ἐν δὸ λοαριάζεις πού μεάλωσες κι ἔγινες ὀλάκxερη ἀτσουμάδα;! Μώρη μπᾶς κι ἔχεις ἀρμαστο καὶ πάεις καὶ τὸβ-βρίσκεις κι ἐν εἶσαι ἄξα νὰ σολαῖσης τὸ σπίτι;...» Κι ἄλλα πολλὰ τῆς ἀράδιαζε ἡ Μαριά, μὰ ἡ Κατερίνα πέρα βρέχει, ἀντὶ νὰ φρονιμεύη, γίνεται χειρότερη.

Ἡ Κατερίνα τώρα πιὰ δὲν πιάνεται.

Ἐχει σχηματιστῆ στὰ καλά, εἶναι μιὰ τέλεια γυναίκα, γιομάτη ζωντανία καὶ φρεσκάδα. Ὅμως ἡ εὐθιξία της εἶναι ἄλλο πρᾶμα. Χαρακτήρας στρυφνός, δὲν τὰ πάει καλά μὲ κανένα. Ἄν καὶ πλησιάζει στὰ εἰκοσὶ της χρόνια, ντύνεται ὅπως-ὅπως καὶ παίρνει βόρφα τὰ σπίτια, συζητᾷ καὶ κοροϊ-

δεύει, ἀμφιβάλλει γιά τούς καλούς τρόπους τῶν ἄλλων καί θέλει νά ζῆ καί νά συμπεριφέρεται ἐλεύθερα, χωρίς περιορισμούς.

Τῆς ἀρέσει νά παρακολουθῆ κηδεῖες, γάμους καί χορούς. Προσέχει τίς γριές πού λένε τραγούδια γιά τούς ξηνητεμένους, μοιρολόγια στά ξόδια τῶν νεκρῶν καί μ' εὐχαρίστηση προσπαθεῖ νά λύση τά διάφορα λαϊκά αἰνίγματα πού ἀκούει.

Ξαφνικά σταμάτησε ἡ ψυχική ἀστάθεια πού τήν χαρακτήριζε κι ἀπότομα ἄλλαξε συμπεριφορά. Ἔγινε ὀλιγομίλητη. Δυὸ γυναῖκες ἀπ' ἄλλη γειτονιά πληροφόρησαν τή Μαριά, πῶς ἡ κόρη τῆς ἔχει «ἄρμαστό», γιαυτό ἀργοῦσε νά γυρίση στό σπίτι ἡ Κατερίνα κι εἶχε χάσει τά μυαλά τῆς.

Ἔτσι, μιὰ βραδιά πού ἄργησε νάρτη στό σπίτι, τῆς λέει ἡ Μάνα τῆς μέ πόνο καί παράπονο. «Μοῦπαγ κόρη μου πού πᾶς καί συναντᾶς τὸν ἄρμαστόσ σου. Ἐμ ἔρεπει κόρη μου ν' ἀννεῖς μόνη σου τὸλ-λάκχο σ-σου...».

Ἡ Κατερίνα ἔκαμε τᾶχα πῶς δὲν καταλάβαινε.

Κι ἀλήθεια! Ἡ Κατερίνα ἀγαποῦσε παράφορα τὸν Κωνσταντὴ Καραβοκύρη—Διακοπαναγιώτη, τὸν ἀδερφὸ τῶν Παναγιώτη καί Γιώργη Διακοπαναγιώτη (Καλογήρου).

Ὅλο πιά τὸ νησί γνώριζε τίς σχέσεις τῆς μέ τὸν Κωνσταντὴ. Καθημερινές σκηνές, καυγάδες καί βρισίδι μέ τή μάνα τῆς. Πῆρεν εἶδηση ὁ θεῖος τῆς ὁ ἠγούμενος Μακάριος καί δὲν ἄργησε νά βάλῃ σέ ἐφαρμογὴ τὸ σχέδιό του. Ἀπὸ βραδύς παράγγειλε τῆς Κατερίνας νά ἐτοιμαστῆ, γιατί τ' ἄλλο πρωὶ θάφευγε στήν Πόλη. Ἄλλη λύση δὲν ὑπῆρχε. Δικαιολογία τοῦ ταξιδιοῦ βρῆκαν, πῶς τᾶχα ὁ ἀδερφός ὁ Μιχάλης ρώστησε βαρειά καί τὴν χρειαζόταν κοντά του. Σὰν τ' ἄμαθεν ἡ Κατερίνα «πῆεν νά φάῃ τή μάναν τῆς». Φωνές ἡ κόρη, βλαστημιές ἡ μάνα.

— Μωρὴ πού νά σκυλλογαβγίσης, ὁ πόνος νά σέ φάῃ ὀπούκαμες ρεζ-ζίλι τῆ γεννεά μας... Πάνω στὸν ἀπθὸν δῆς νιότη σ-σου ἀργημάρα ν'εἶ νά σέ βατέψη ὁ Κωνσταντῆς;!... Πιχύζ-ζεσαι κιόλα μωρὴ κουλαντόνα. Αὐριο πουρνὸ-πουρνὸ θά φύς γιά τὴν Πόλη νά 'συχάσ' ὁ κόσμος...

Πράγματι. Τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωὶ μπαρκάρισε σ' ἕνα μεγάλο καῖκι μαζί μ' ἄλλους πατριῶτες. Σὲ λίγες μέρες τὴν παράλαβε ὁ ἀδερφός τῆς ὁ Μιχάλης ὁ Δάσκαλος. Ἡ Κατερίνα ἔδωκε τὸ «γράμμα» τοῦ θεῖου τῆς Μακάριου καί ὁ Μιχάλης μάθαινε μέ «τὸ νι καί μέ τὸ σίγμα» τούς ἔρωτες τῆς ἀδερφῆς του καί τὰ ρεζιλίκια ποῦκαμεν μέ τὸν Κωνσταντὴ. Ἡ πληροφορία πῶς ἔδερνε τὴ μάνα τῆς ρέθισε τὸ Μιχάλη. Ἔτσι, «μέ τὸ καλωσῶρισε» τῆς πάτησε ἕνα γερὸ «ξύλο τῆς χρονιάς τῆς», γιά νά βγάλῃ τὰ σπασμένα. Ἡ Κατερίνα δὲ μίλησε. Σεβόταν κι ἀγαποῦσε τὸ μεγάλο τῆς ἀδερφὸ. Σὲ λίγους μῆνες τὴν πάντρεψε μ' ἕνα καλὸ παιδί τῆς Πόλης. «Τὸ μικρομάθεις ἐν τὸ γερωντοξεχάνεις». Γρίνιες καί καυγάδες μέ τὸν ἀντρα τῆς. Μένει ἔγκυος κι ἀναγκάζεται νά κάμῃ ὑπομονή. Γέννησε ἕνα χαριτωμένο κοριτσάκι.

Ἄλλαγή ἀπίστευτη. Ἡ Κατερίνα ἦρτε στὰ «λοϊκά της», νοικοκυρεύτηκε, φρονίμεψε, συμμαζέφτηκε κι ἔγινε ζηλευτὴ οἰκοδέσποινα. Ὁ ἄντρας της καὶ ὁ ἀδερφός της Μιχάλης ἦσαν ἐνθουσιασμένοι.

Ὅμως ἡ μοῖρα τῆς Κατερίνας ἔκλεισε σύντομα τὴν πιὸ καλλίτερη περίοδο τῆς ζωῆς της. Πέθανε τὸ κοριτσάκι της! Ἐσβησαν ὅλα γιὰ τὴ Κατερίνα. Ξυπνᾷ μέσα της ὁ πρωτεινὸς ἑαυτός της, ἀρχίζουν οἱ γκρίνιες μὲ τὸν ἄντρα της καὶ ξεσπᾷ ἀνάμεσά τους οἰκογενειακὴ θύελλα. Ἐγκαταλείπει τὴ συζυγικὴ στέγη κι ἕνα καλοκαιριάτικο ἀπομεσήμερο ξεμπαρκάρει ξαφνικὰ στὸ λιμάνι τῆς Νισύρου.

Κανένας στὸ νησί δὲν μποροῦσε νὰ ὑποψιαστῆ τὸ οἰκογενειακὸ της δράμα. Ἡ μάνα της εἶχε πεθάνει. Ὁ ἀδερφός της Γιάννης ὁ καφετζῆς κι ἡ γυναίκα του Καλλιόπη δὲν τὴν δέχτηκαν στὸ σπίτι τους. Ὁ θεῖος Μακάριος δὲν ὑπῆρχε πιά. Ἔτσι, μόνη κι ἔρημη, παίρνει τὸν ἀνήφορο κι ἀνεβαίνει τὰ σκαλιὰ τοῦ «Λαπαρδᾶ», φτάνοντας σὰν ἀποκαμωμένο, κουρασμένο πουλὶ στὴν παλιά της γειτονιά. Μερικὲς γειτόνισσες τὴν βοήθησαν ν' ἀνοίξη τ' ἀραχνιασμένο πατρικὸ της σπίτι κι ἀρχίζει νὰ φτιάχνη τὸ νοικοκυριὸ της. Ἀλλάξαν γύρω της ὅλα. Μέσα της συντελέστηκε ἡ μεγαλύτερη κι ἀποφασιστικὴ ἀλλαγή. Βλέπει ψύχραιμα καὶ σταθερὰ τὴ σκληρὴ πραγματικότητα. Πρέπει νὰ δουλέψη κι ἀποφασίζει μόνη της, μὲ τὸ δικὸ της τρόπο, ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴ ζωὴ της.

Δὲν ἔχει τὴν πρωτεινὴ της ὁμορφιά. Τὰ χρόνια πέρασαν. Δὲν ἔχει δικὸ της ἄνθρωπο. Δὲν ἔχει κτήματα. Τὸ σπιτάκι της καὶ δυὸ χωραφάκια, ἡ «Πλατριά» καὶ τὰ «Μάτια», αὐτὴ εἶναι ἡ περιουσία της. Ξενοδουλεύει, ὅταν θέλῃ, κι ὅπως θέλει. Ὅλοι στὸ νησί τῆς δέχονται στὰ μεροκάματα καὶ στὶς «ἀργατιῆς» τοῦ θέρους. Εὐχάριστη στὴν παρέα της, πονηρούτσικη, ἐτοιμόλογη καὶ δηκτικὴ.

Νευρικὴ κι εὐερέθιστη, χωρὶς σταθερότητα στὶς ἀποφάσεις της, ἀλλάζει εὐκολὰ διαθέσεις. Ἀπότομη κι ἀποφασιστικὴ, προικισμένη μὲ σπάνια διαισθητικὴτητα, καταφέρνει νὰ γνωρίσῃ τὶς οἰκογενειακὲς, πολιτικὲς, κοινωνικὲς κι ἀτομικὲς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων τοῦ νησιοῦ της. Ἀποκτᾷ πείρα ζωῆς τέτοια, πού κάμνει τὴ κρίση της νὰ τὰ βλέπῃ ὅλα μὲ χιουμοριστικὴ διάθεση. Ὅλ' αὐτὰ τ' ἀλλόκοτα στοιχεῖα τοῦ χαραχτήρα της συνθέτουν τὴν προσωπικότητά της. Στὰ λόγια της ὑπάρχει τονισμένο τὸ στοιχεῖο τῆς ἔκφρασης καὶ στὸν ἔμμετρο λόγο της βρίσκεται ἡ γνήσια Νισύρικη διάλεκτος τυλιγμένη μ' ἕνα πνεῦμα θυμόσοφο καὶ σατιρικὸ. Σὲ λίγα χρόνια γίνεταὶ ἡ μοναδική, ἡ πρώτη κι ἡ τελευταία ἀντιπροσωπευτικὴ μορφή τοῦ Νισύρικου λαϊκοῦ στίχου. Μιὰ μεγάλῃ λαϊκὴ ποιήτρια, πού αὐτοσχεδιάζει στὴ στιγμὴ πάνω σ' ὅλα τὰ θέματα μὲ καταπληχτικὴ εὐχέρεια κι εὐστοχία.

“Όλα τούτα τὰ ψυχικά της ἐφόδια βρίσκονται κλεισμένα μέσα σ’ ἓνα ξερακιανὸ καὶ κοντὸ σῶμα.

Λεπτόσωμη, χωρίς νᾶναι ἀσθενική, ἰσχυρή, μὲ γυρμένους ἐλαφρὰ τοὺς ὤμους, χέρια καὶ πόδια κοκκαλιάρικα μὲ λεπτούς μῦς. Θώρακας μακρουλὸς κι ἐπιδερμίδα ἀναιμική. Κεφάλι μικρό, μὲ μακριά, ἴσια, μαῦρα κι ἀχτένιστα μαλλιά, καστανὴ στὸ χρῶμα καὶ στὰ μάτια καὶ διαπεραστικὸ βλέμμα, μὲ γενικὸ περίγραμμα τοῦ προσώπου σὰν ἀσπίδα. Φοροῦσε πάντα μαῦρο ξεθωριασμένο μαντήλι στὸ κεφάλι, μαῦρο σάκκο ἀνοιχτὸ στὸ στῆθος ποῦ ᾿λειπαν σχεδὸν πάντα τὰ κουμπιὰ κι ἐφαίνονταν γυμνὸ καὶ πλαδαρὸ τὸ στῆθος. Μακριὰ φούστα μαύρη τσαλλακωμένη, μέχρι τὸν ἀστράγαλο κι «ἀτσουνάρες» χωρίς κάλτσες καὶ μὲ παλιὲς μπαλλωμένες παντόφλες. Μερικὲς φορές φόραγε παπούτσια «γεμενιά» καὶ παλιὸ «γελέκο» μὲ μακριὰ μανίκια.

Εὐθυμὸς ψυχικὸς τύπος, γρήγορα ἐγινε συμπαθητικὴ κι εὐχάριστη στὶς παρέες. Οἱ νεαροί, καὶ μάλιστα «οἱ κόρες», στὴν Κατερίνα τρέχουν νὰ πάρουν τὸ «τραουδί» τους γιὰ τὸν ἄρμαστό τους. Ἡ Λολλοκουλελίαινα δίνει τὴ λύση σ’ ὅλες τὶς στιγμὲς ποῦ ζητᾶ ἡ λαϊκὴ ψυχὴ νὰ σατιρίση ἀτομικὲς καὶ κοινωνικὲς καταστάσεις.

Πολλὰ τραγούδια της χάθηκαν, γιατί κανένας δὲν εἶχε τὴν πρόνοια ἢ τὴν περιέργεια νὰ τὰ γράψῃ. Αὐτὰ ποῦ σήμερα σώζονται, βρίσκονται στὸ στόμα παλιῶν γυναικῶν καὶ εἶναι δίστιχα. Γιὰ κάθε περίπτωσι δὲν ἔλεγε παραπάνω ἀπὸ δυὸ-τρία δίστιχα, γιατί ἡ ἐπιγραμματικότητά τους κάλυπτε ὅλο τὸ θέμα. Μονάχα δυὸ μεγάλα τραγούδια σὲ ἕκτασι εἶπε. Τὸ ἓνα γιὰ τὸν ἀδερφὸ της Μιχάλη τὸ δάσκαλο, σὰν ἔμαθε τὸ θάνατό του καὶ ποῦ δὲν τὸ θυμόταν κανένας ἀπ’ ἔξω γιὰ νὰ τὸ πῆ. “Ἐνα μικρὸ ἀπόσπασμα συγκράτησαν οἱ παλαιότερες.

1. «..... Ἐγύρισε νὸ ἥλιος
καὶ λέει στὸ φεγγάρι
—Γιὰ δὲς κακὸμ βοῦν γίνηκε
γιὰ δὲ πύργος ἐράη
.....
.....
‘Ο Δάσκαλος ὁ Κούλελης
ἐμβῆκεμ—μέ’ στὸν “Αδη.....»

Κι ἓνα ἄλλο μεγάλο σὲ ἕκτασι εἶπε, ποῦ διακρινόταν γιὰ τὴν ἀντικειμενικότητα καὶ μεγάλη ἀπήχησή του σ’ ὅλους τοὺς κατοίκους τοῦ νησιοῦ, ὅταν ἐγινε ὁ βαρὺς καὶ βροχερὸς χειμῶνας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ποῦ δὲν σταμάταγε ἡ βροχὴ ἐπὶ τρεῖς μῆνες καὶ πλημμύρισαν τὰ πάντα κι ἔσπασαν οἱ «βιστέρνες».

Τὸ τραγούδι αὐτό, πού ἡ Κατερίνα τὸ βάρπτισε «ὁ Κατακλυσμός», ἔπαθε πολλές παραλλαγές καὶ προσθήκες, πού πρέπει νάχασε τὴ γνησιότητά του.

Ἡ Κατερίνα ζητοῦσε πάντα νὰ κάμνη σχέσεις κοινωνικὲς καὶ τὸ ἔχε μεράκι πού κανένας δὲν δέχονταν νὰ τὴ κάμνη «συντέκνισσα», βαφτίζοντας ἕνα παιδί. Μιὰ μέρα ὁ Παπάποστόλης τὴ φώναξε νὰ «πάη νὰ τοὺς δώκη ἕνα χέρι στὰ «Μάτια» πού θέριζαν».

Στὸ δρόμο πού πήγαιναν, ἡ Κατερίνα πρόσεξε τὴ Μαριὰ τὴν παπαδιά πὼς ἦταν ἔγκυος.

«...Ἐθ θὰ μοῦ δώκης σὴμ-μερο μεροκάματο, παπαδιά, ἄμ μοῦ τάξης πὼς θὰ δαφτίσω τὸ παιδίμ πού θὰ κάμης...», εἶπε ἡ Κατερίνα. Ἔτσι, μὲ τὴ συγκατάθεση τοῦ Παπάποστόλη ἔδωκεν δὲ λὸν δὴς ἡ Παπαδιά καὶ ἡ καλή σου Κουλελιάινα γίνεται «συντέκνισσα» βαφτίζοντας τὸ κοριτσάκι, πού σὲ λίγους μῆνες γέννησε ἡ Παπαδιά καὶ τὸ ἴβγαλαν «Ἄννα».

Στὴν ἐργατιά τοῦ θέρους βρισκόταν καὶ ἡ Εὐφημία τοῦ Ἄντωνιντοῦ καὶ ἀκούοντας τὴ συζήτηση ζήλεψε. Συμφώνησαν λοιπὸν νὰ βαφτίσουν μαζί τὸ παιδί. Ὄταν ὅμως πλησίασε ἡ μέρα γιὰ τὴ βάφτιση, ἡ Εὐφημία εἶπε στὴ Κατερίνα, πὼς θὰ βάλῃ στὸ βαφτισμιὸ τοὺς ἔκτος ἀπὸ τοὺς «φώτηδες» κι ἕνα «φλουρί». Τότε ἡ Κατερίνα μάζεψε τὶς οἰκονομίες της, ἀγόρασε ἕνα «φλουρί» κι ἔβαλε κι αὐτὴ στὸ νεοβάφτιστο.

Τί τράβηξε ἡ Ἄννα μὲ τὴ «Λολλονουννά» τῆς εἶναι μιὰ ξεχωριστὴ ἱστορία. Ἡ παπαδιά ἔστειλε συχνὰ τὴν Ἄννα νὰ πάρῃ «φαί» στὴ νουνά της. Κάθε φορὰ πού ἔτρωγε τὸ φαγητό, ἔπιανε στὸ ξύλο τὴ βαφτιστική της.

Στὰ τελευταῖα τῆς χρόνια, πού δυὸ - τρεῖς μῆνες ἦταν κατάκοιτη στὸ κρεβάτι, πήγαινε ἡ Ἄννα καὶ τὴν καθάριζε, τῆς ἔψηνε τὸ ζεστό καὶ τὴν πρόσεχε. Ὡσπου μιὰ μέρα ἀποφάσισαν νὰ φωνάξουν τὸν «Μουχτάρη» καὶ τὸν γούμενο καὶ «ἔγραψε» ἡ Κατερίνα τὸ χωράφι τῆς «τὴμ Πλατριά» στὴν Ἄννα. «Τὰ Μάτια» τὸ πούλησε, καθὼς καὶ τὸ σπίτι της καὶ πήρε πεντακόσια φράγκα ἀπὸ τὸν Κλεάνθη Πλάκα, γιὰ νὰ ζήσει καὶ «γιὰ νὰ μὴ ντὰ φᾶ νοὶ ξένοι...», ὅπως ἔλεγε...

Τὴν ἐποχὴ πού Δήμαρχος τοῦ νησιοῦ ἦταν ὁ γιατρός ἀπὸ τὴν Τῆλο Καμμάς, ἔχουμε μιὰ ξεχωριστὴ περίοδο γεμάτη τραγούδια καὶ στίχους σατιρικοὺς ἐναντίον του. Καμιὰ πράξη κι ἐνέργεια τοῦ Δήμαρχου δὲν ἄρεσε στοὺς Νισύριους. Μόνο λίγα ἐκλεκτὰ καὶ προοδευτικὰ ἄτομα ἐπικροτοῦσαν τὸ σπουδαῖο κοινοτικὸ ἔργο του.

Ὁ Καμμάς πρόσφερε πολὺτιμες ὑπηρεσίες στὸ νησί καὶ κατάφερε νὰ πάρῃ μὲ τὴ διπλωματικότητά του πολλὰ προνόμια ἀπὸ τὶς Ἰταλικὲς

άρχες, για τήν καλλίτερη διοίκηση τοῦ τόπου. Δημιούργησε προνομιακή κατάσταση στήν τοπική αὐτοδιοίκηση, ἔθεσε τίς βάσεις γιά τή λειτουργία τοῦ Κοινοτικοῦ καταστήματος καί ὠργάνωσε γιά πρώτη φορά συστηματικό ἀρχεῖο τῆς Δημαρχίας. Αὐτά τά συμπεράσματα βγαίνουν ἀπό μιὰ προσεχτική μελέτη τῶν πρακτικῶν τῆς Δημογεροντίας τήν ἐποχή πού ἦταν Δήμαρχος.

Ἡ Κατερίνα, ζυμωμένη μέσα σ' αὐτήν τήν κοινωνικοπολιτική κατάσταση καί φυσικά ἐπηρεασμένη ἀπό τήν ἀδίκη παρεξήγηση, πετοῦσε κι ἔλεγε τά στιχάκια της, σάν νάταν πληρωμένη ἀπό τοὺς ἀντίπαλους τοῦ Καμμᾶ.

2. Ἐστέρεψε νῆ θάλασσα
καί πλέψα νοί καοῦροι
σιχ-χαίνομαι νά τήθ-θωρῶ
τοῦ Δήμαρχου τῆμ-μούρη.
3. Χαρίζομε ν εἰς στογ Καμμᾶ
τῆμ Μάντραμ πού τ' ἀρέσει
γιά νά τῆγ κάμη μαγαζι
ἔτα θ-θὲ νά ξεπρέση.
4. Χαρίζω στήμ παρέα δου
τοὺς δύο μου σπιτοτόπους
στον Ἄκωλο γιά νά μῆ ζοῦμ
μαζι μὲ τοὺς ἀθρώπους.

Τὸ τραγουδάκι αὐτὸ διαδόθηκε γρήγορα σ' ὅλο τὸ νησι καί θύμωσαν οἱ φίλοι τοῦ Καμμᾶ. Μιὰ μέρα συνάντησε στὸ δρόμο ἡ Κατερίνα τὸν Κωνσταντῆ τοῦ Λαδεροῦ μαζί μὲ τὸ Γιώργη τὸ Βαγιάτη, πού θέλησαν νά μαλλώσουν τῆ Κατερίνα γιά τίς τολμηρὲς ἐκφράσεις της σὲ βάρος τοῦ Δήμαρχου. Ἄλλὰ σὲ λίγο πῆραν κι αὐτοὶ τήν κατάλληλη ἀπάντηση. Ἄφοῦ ἡ Κατερίνα ἄκουσε τίς «φοέρες τους», δὲν μίλησε, τράβηξε τὸ δρόμο της καί σάν μάκρυνε λίγο, γυρίζει καί λέει στὸ Βαγιάτη.

— «Μωρὲ καὶ σὺ μαζίν του εἶσαι καλότυχη, ἐν ἔδιασλοντρέπεστε;»

Ἡ Ἱταλικὴ Διοίκηση τῆς Δωδεκανήσου μὲ διαταγή της ὑποχρέωνε τοὺς Δημάρχους καί Προέδρους τῶν νησιῶν νά καταμετρήσουν καί ν' ἀριθμήσουν ὅλα τὰ σπίτια καί τὰ καταστήματα.

Ἔτσι, ὁ Δήμαρχος τοῦ νησιοῦ, ἀφοῦ ἔκαμε ἓνα συνεργεῖο μὲ ἐπικεφαλῆς τὸ δημοτικὸ ὑπάλληλο Μιχάλη Σακλαρίδη, ἄρχισε τὴ δουλειά.

Ἡ Κατερίνα, πού δὲν μπορούσε νά καταλάβῃ ὅλες αὐτὲς τίς ἐργασίες, ἄρχισε νά φωνάζῃ καί νά κοροϊδεύῃ τοὺς ἐργάτες τοῦ συνεργεῖου.

5. Ἐβγῆκαν οἱ νεόνυχοι
καὶ κάμνουσιν δις βόρτες

καὶ βάλ-λουσιν δὰ νούμερα
'πὸ πὰν' ἀπὸ τὶς πόρτες.

6. Ἦβγασι νοὶ κέονυχλοι
νὰ μᾶς καταμετρήσουν
διαόλοι νᾶμθουμ μέσα τω
νὰ τοὺς ἐξενδερίσου.

Ἡ Κατερίνα ἐπανέρχεται στὴν πολιτικὴ τοῦ Δήμαρχου κι ἐκφράζει
στὸ ἴδιο μοτίβο τὴν ἀγανάκτησή της.

7. Ἀκούσετέ μου νὰ σᾶς πῶ
αὐτὸ τὸ νέο πῆμα
οὐλλ' οἱ ἀργοὶ μαέφτησα
στὴ δημογεροντία.

Ἡ σάτιρά της τώρα στρέφεται ἐναντία τῶν συμβούλων τοῦ Δημάρ-
χου, ποὺ εἰρωνικὰ τοὺς ἐπαινεῖ:

8. Συμβούλους τοῦ ἐβάλασι
τὸν Λαθεροῦ Κωστάκη
τὸν-Γιάκουμο δοῦ Καφεζῆ
καὶ τὸν Ἀνδριωτάκη.
9. Ποῦναι κεφάλια ἔξυπνα
κι' εἶναι γαὶ σπουδασμένοι
νὰ κάθουνδαι στὴ ν-Νίσουρο
εἶναι ἀδικημένοι.
10. Γραμματικὸν ἐβάλασι
νεοφανῆ ἐφέτη
ἀρέπομαι γὼ νὰ σᾶς τόμ βῶ
ὕγιὸ δοῦ Λογοθέτη.

Κάποιος ἀπὸ τὴν παράταξη τοῦ Καμῆ φαίνεται πὼς τὴν παρατήρησε
καὶ τὴ μάλλωσε. Θέλοντας νὰ δώσῃ κάποια ἀντικειμενικότητα στὸ στίχο
της, λέει τὰ παρακάτω δύο τραγουδάκια.

11. Θέ μου καὶ ρίξε κεραννό,
κάψε τὸδ Δήμαρκό σ-σου
νὰ σώσης ἀφ' τὰ βάσανα
τὸδ δυστυχῆ λ-λαό σ-σου.
12. Νίσουρος, μικρο-Νίσουρος
χωριό μου παινεμένο
πὼς ἀντεξες τὶς δυστυχιές
ποῦσουβ βαθουμπλισμένο..!

Ἡ συντροφιά πού ἄκουγε τὰ τραγούδια σιγά-σιγά ἄρχισε νά διαλύεται καί τότε μόνο ἡ Κατερίνα πήρε τόν ἀνήφορο γιά τόν «Λαπαρδᾶ». Στό δρόμο μιλοῦσε μόνη της καί φώναζε ὑβρίζοντας τὸ Δήμαρχο καί τοὺς συνεργάτες του. Ἡ Καλή τοῦ Κώτη βγῆκε στήν πόρτα της καί ρωτᾶ. «Ἦντά ἴχεις πάλε καί φωνάζ-ζεις μωρή λολ-λοκουλαντόνα; Μπᾶς καί σέ βάλασιγ κατσαδά οἱ ἄθρῶποι τοῦ Καμμά;» Κι ἡ Κατερίνα ἀμέσως ἀπαντᾶ.

13. ὦ Χριστιανές μου πῆτε μου
ἦντα ναυτὸν δὸ χάλι,
τῆθ Δημαρχίαν κυβερνοῦ
νειδῶν εἰδῶγ- γαδάροι.

Ἀρχίζει ἡ περίοδος τοῦ πρώτου παγκόσμιου πόλεμου, πού οἱ ἀναστατώσεις του ἔχουν τὸν σχετικὸ ἀντίκτυπό τους στὰ ἰταλοκρατούμενα Δωδεκάνησα καί φυσικὰ στή κοινωνία τῆς Νισύρου. Οἱ πιὸ πολλοὶ ναυτικοὶ ἐγκαταλείπουν τὴ θάλασσα καί γίνονται στεριανοί. Ἀρχίζουν πιὸ ἐντατικὰ τὴν καλλιέργεια τῆς γῆς, φροντίζουν τὰ δέντρα καί καταπιάνονται μὲ μικρὲς βιοτεχνίες. Σ' αὐτὸ τὸ διάστημα, 1912-1914, ἡ Κατερίνα βρῖσκει πολλὲς ἀφορμὲς νά χρωματίσει μὲ τὸ δικό της τρόπο τὴν ἀλλαγὴ τοῦ ἐπαγγέλματος τῶν συγχωριανῶν της.

14. Ἀκούσετέ μου νὰ σᾶς πῶ
αὐτὸ τὸ νέο θάμα
εἰς στὸ περιθαλάσσιο
ἐκάμασιμ παράγκα..

15. Κι ἐβάλαμ πάνω κερεστὲ
κάθε λοῆς σανίδια
κι ἀντὶς γιὰ ζάμια κουτσοδιές
ἔχουν δὰ παραθύρια.

Ὁ Καπετάν Νικήτας Χιώτης, ἀπὸ μικρὸς θαλασσινός, γίνεται τώρα ἔμπορος καί κάθε φορὰ πού ἡ Κατερίνα τὸν ἐβλεπε γελοῦσε μὲ τὴν καρδιά της, γιατί ὁ καπιτάνιος δὲν τὰ κατάφερνε στὸ ζύγισμα καί φερνόταν στοὺς πελάτες του σὰν νὰ βρισκόταν στὸ τιμόνι τοῦ καϊκιοῦ του καί διάταζε τοὺς ναῦτες του.

16. Γυρίσετε μ-ματάκια μου
δῆτε παραξενάδες
πάνω στὶς πέτρες τὶς ξερὲς
νὰ βγαίνουμ πρᾶσινάδες.

17. Γυρίσετε μ-ματάκια μου
καὶ δῆτε θῶρει-θῶρει

*οί κουρκουτάβλοι ηῦγασι
γαί γίνησαν ἐμπόροι.*

Ὁ Κωνσταντῆς τοῦ Φίλιππου, ὁ ἀγορανόμος τοῦ νησιοῦ, διέταξε τοὺς φαράδες νὰ μὴ πουλοῦν τὰ ψάρια τους στὸ καΐκι, ἀλλὰ νὰ τὰ μεταφέρουν μέσα σὲ μιὰ παράγκα τοῦ «Ἄι-Σάββα» καὶ νὰ κάμνουν τὴ διανομὴ.

Ἡ Κατερίνα πῆγε νὰ πάρη ψάρια. Τὰ κατάφερε καὶ μπῆκε στὴν οὐρά. Δὲν εἶχε ὅμως ὑπομονὴ νὰ περιμένῃ τὴ σειρά της καὶ φεύγοντας, χωρὶς νὰ πάρη ψάρια, μουρμούριζε. «Ἦνταν ναὐτὸ ντὸ χάλι, τῆς θάλασσας ἐν εἶν' δὲ ψάρια, γιάντα κλειώνουντα;»

*18. Καὶ μπαίν-νου γκαὶ κλειώνουνται
καὶ δίουν δις σμαρίδες,
αὐτὰ πρέπει νὰ περαστοῦν
εἰς στίς ἐφημερίδες...*

*19. Ἐκεῖνοι τρῶν δις ὄμορφες
καὶ μεῖς τὰ σμαριδάκια
ποὺ νὰ γενοῦσιμ μέσα των
ἀγιάτρεφτα φαρμάκια.*

Βρισκόμαστε στὴν ἐποχὴ ποὺ τὰ καταστήματα δὲν ἔχουν τρόφιμα, γιὰ-
τι σταμάτησαν οἱ εἰσαγωγές. Ὅσα φαγώσιμα φτάνουν μὲ μεγάλη δυσκολία
στὸ νησί, συγκεντρώνονται στὴ Δημαρχία. Ἐκεῖ γίνεται ἡ διανομὴ καὶ ὁ
καθένας μὲ τὸ δελτίο στὸ χέρι πηγαίνει καὶ παίρνει τὴ μερίδα του. Τὰ τρό-
φιμα εἶναι λιγοστά καὶ μετρημένα. Μόνο τὸ ρύζι δὲν ζητοῦν ν' ἀγοράσουν
οἱ νοικοκυρές, γιὰτὶ ὑπάρχει ἀρκετὸ καὶ εἶναι ἀκριβό.

Ὁ δήμαρχος Καμμάς μὲ τὸν Τζοβάννη πηγαίνουν νὰ ἐπιθεωρήσουν
καὶ νὰ δοῦν ἂν γίνεται κανονικὰ καὶ δίκαια ἡ διανομὴ. Ὁ δήμαρχος, βλέ-
ποντας τὴν Κατερίνα, χαμογέλασε καὶ τὴν χαιρέτησε. Ἐκείνη ὅμως θύμωσε,
γιὰτὶ μέσα σὲ τόσο κόσμο ποὺ βρισκόταν μαζεμένος ἐκεῖ στὴ σκάλα τῆς
Δημαρχίας, μόνο σ' αὐτὴ χαμογέλασε καὶ χαιρέτησε ἐπιδεικτικὰ. Κι ἡ
Κατερίνα, χωρὶς φόβο καὶ πάθος, μεταξύ ἀστείου καὶ σοβαροῦ, ἀρχίζει:

*20. Καμμά μου ξεφορτώθουμ
καὶ σὸ Παλιοτζοβάννη
τὸ ρύζι ἐν δὸ τρῶμεμ διὰ
διόλου ἐμ-μᾶς πιάννει.*

*21. Ἀκούσετέ μου νὰ σᾶς πῶ
αὐτὸ τὸ νέο θ-θάμα
ἕνα δὸν ἄλλο μᾶς πετοῦν
γάτω ἀπὸ τὴ σκάλα.*

22. Ἄλλοι μᾶς δίουν δὰ ψωμιὰ
καὶ ἄλλοι τὰ μπιλέθθα
ἐμεῖς τὰ τρῶμεν ἀκριβὰ
κι αὐτοὶ τὰ τρῶσι νέθθα.

Σὲ μιὰ διανομὴ τὰ τρόφιμα δὲν ἔφτασαν γιὰ ὅλες τὶς οἰκογένειες ἀπὸ κακὸ ὑπολογισμὸ τοῦ Κωνσταντῆ τοῦ Φίλιππου. Ἔτσι, γιὰ νὰ μὴ γίνουν παράπονα, ἔδιναν, ἀντὶ ἀλεύρι, περισσότερο ρύζι καὶ σὲ χαμηλὴ τιμῆ. Ἡ Κατερίνα βρέθηκε κι αὐτὴ ἀνάμεσα στὶς τελευταῖες γυναῖκες ποὺ δὲν πρόφτασαν νὰ πάρουν ἀλεύρι κι ἔτσι πῆρε λίγο ρύζι, μιὰ καὶ τὸ πρόσφερναν σὲ μικρὴ τιμῆ.

23. Γυρέβγομέ ντω ντὸ ψωμί
καὶ δίουσί μ-μας ρύζ-ζιν
ὁ διάλογος ἀφ' τὸρ- Ραμὸ
μέσα τω ν-νὰ καθίζη

24. Ἀλεύρι μᾶς ἐτάξασιν
γαὶ ρύζ-ζι μᾶς ταῖζου
γαὶ οἱ διάλοιο τοῦ Ραμοῦ
μέσα ντω νὰ καθίζου.

25. Ἀλεύρι ἐμ μοῦ δώκασιν
μόνομ μοῦ δῶσα ρ-ρύζ-ζι
ὁ διάλογος δλημερίς
ὄλους νὰ τοὺς θερίζη.

26. Κι ὄσοι μποροῦ γαὶ πέρουσιν
γι ὄσοι ἐν ἡμποροῦσι
τῶβ βάλ-λουμ- μνημονέματα
καὶ τὶς εὐκαριστοῦσι.

27. Τὸγ Κωνσταντῆ δοῦ Φίλιππου
γιὰ νὰ ζυῖζ'(η) ἀλεύρι
καὶ τὸ νυγιὸ δοῦ Σεβδαλῆ
αὐγὰ νὰ τῶμ- μαέβγη.

Στόχος τῆς Κατερίνας γίνεται τώρα ὁ Κωνσταντῆς τοῦ Φίλιππου. Ὑπάλ-
ληλος τῆς Δημαρχίας, ποὺ ἔπαιζε τὸν ἄχαρο ρόλο τοῦ ἀγορανόμου καὶ
φορατζῆ. Γυρνοῦσε τοὺς δρόμους, πότε γιὰ τὴν εἰσπραξὴ τῶν φόρων καὶ
πότε γιὰ νὰ ἐπιβλέψη τὴν καθαριότητα. Διανομὲς τροφίμων δὲν γίνονταν,
ἀν ἔλειπε ὁ Κωνσταντῆς. Ἡ Κατερίνα πῆγε νὰ πάρη τὰ τρόφιμα τῆς ἀπὸ
τὴ Δημαρχία, ποὺ βρισκόταν στοῦ Γιάνναρου τὸ σπίτι. Ἦταν μεσημέρι.
Ὁ Κωνσταντῆς κι ἡ παρέα του ἐτοιμάζονταν νὰ φύγουν, καθὼς ἡ Κα-

τερίνα ανέβαινε τὰ ἐσωτερικά σκαλιά τῆς Δημαρχίας. Βλέποντάς την ὁ Κωνσταντῆς καὶ νευριασμένος ἀπὸ τὴν πρωϊνὴ διανομὴ φούντωσε πρὸ πολὺ καὶ διώχνει τὴν Κατερίνα μ' ἄσχημο τρόπο. Τότε τοῦ ἀπάντησε μὲ τὰ παρακάτω δυὸ τετράστιχα.

28. Ὡ Κωνσταντῆ τοῦ Φίλιππου,
ὦ τράο μὲ τὰ γέννια,
ποὺ νὰ σοῦ δώκη ὁ Θεὸς
τῆμ πιδ κακιὰ ν' ἀστένεια.

29. Νὰ κάθεις στὸ στρώμα σου
μὲ πόνομ μ' ἀγωνία
καὶ νὰ σοῦ δώκη ὁ Θεὸς
μεγάλη ντυρανία.

Ὁ Κωνσταντῆς καμώθηκε πὼς δὲν κατάλαβε καὶ τράβηξε γιὰ τὸ σπῆτι του. Ἦταν τύπος παράξενος, νευρικός, ἀπότομος καὶ βιαστικός. Εἶχε μέτριο ἀνάστημα, μουστάκι ἴσιο σπαθωτό, γκρίζα τριγωνικὴ γενεάδα. Ὅταν διάβαζε ἢ ἔγραφε, φοροῦσε γιालιά κι ἔμοιαζε περισσότερο μὲ διπλωματικὸ ἀκόλουθο παρὰ ἀγορανόμο. Κάποτε βάσταζε μπαστούνι.

30. Τὸν Κωνσταντῆ δοῦ Φίλιππου
ἐβάλα ν-νὰ ζυάζη
καὶ μὲ τῆ νᾶσπηρ ντῆμ ποδιὰ
ὡσὰν ἐβραῖος μοιάζει.

Τὸ ἀπόγευμα συνεχιζόταν ἡ διανομὴ. Ἡ Κατερίνα στυλωμένη ἀπὸ τὸ μεσημέρι στὴν πόρτα τῆς Δημαρχίας δὲν ἔκαμε βῆμα ἀπ' τὴ θέση της, περιμένοντας τὸν Κωνσταντῆ. Σὲ λίγο φτάνει, καὶ ἀφοῦ φόρεσε τὴν ἄσπηρ του ποδιὰ, γυρίζει καὶ λέει στὴν Κατερίνα.

...«Ἐμ μοῦ λέεις τώρα ἓνα ντραουδάκι ν' ἀγαπήσουμε;...»

Κι' ἀμέσως ἀρχίζει.

— «Ὡ Κωνσταντῆ γυιέ μου, ἐμ μοῦ δεῖς τώρα τὴ ρατσιόναμ μου...», εἶπε μὲ παραπονετικὸ ὕφος ἡ Κατερίνα καὶ τὴν ἴδια στιγμή ὁ Κωνσταντῆς τῆς παίρνει τὸ «ἀνάεμα» καὶ μιλώντας της μὲ καλὸ τρόπο ἄρχισε νὰ τῆς βάζη τὰ τρόφιμα. Ταυτόχρονα τὴν παρακαλοῦσε νὰ τοῦ πῆ ἓνα ἄλλο τραγαῦδι καλλίτερο ἀπὸ τὸ πρῶτο. Τότε ἡ Κατερίνα εἶπε ἓνα δίστιχο ἀπὸ τὰ καλλίτερα της, ποῦ ἔμεινε γνωστὸ μέχρι σήμερα γιὰ τὴν ἐπιγραμματικότητά του.

31. Ὡρες μοῦ φαίνεσ' ἄγγελος
κι ὄρες μοῦ συννεφιάζεις
κι ὄρες μοῦ λέει ὁ λοῖσμός
τίνος διαόλου μοιάζεις.

Ὁ Κωνσταντῆς καμάρωσε, γιατί πραγματικά ἡ Κουλελίαινα κατάφερε νὰ συλλάβῃ μὲ τὸ στιχάκι τῆς τῆ ψυχοσύνθεσῆς του. Πῆρε τὰ πράγματά τῆς κι ἔφυγε. Στὸ δρόμο τὴν ρωτοῦσαν γιὰ τὸ πρῶνὸ ἐπίσῳδιο μὲ τὸν Κωνσταντῆ. Ἔτσι τῆς δίνεται ἡ εὐκαιρία νὰ ἀνακεφαλαιώσῃ τὸ ἱστορικὸ τῆς ἡμέρας μὲ τοὺς παρακάτω στίχους, καθισμένη στὰ σκαλιά τοῦ παπουτσίδικου τοῦ Χριστοφῆ, ἔχοντας τριγύρω τῆς καμιὰ δεκαριὰ ἄτομα καὶ στὰ πόδια τῆς μπροστὰ γεμάτο τρόφιμα «τ' ἀνάεμάν τῆς».

32. Τοῦ Κωνσταντῆ τοῦ Φίλιππου
ἐγύρευα ἀλεύρι

καὶ μ'οὔπε φύε ἀπὸ δῶ
κακὸς χρόνος νὰ σ' εὔρη.

33. Ἐστάθηκα καὶ θώρονδον

γαὶ γὼν σὺλ-λοῖσμένη
εἶνδα τραούδι νὰ τοῦ πῶ
νὰ μῆμ πεινώ ἢ καμένη.

34. Ὁ Κωνσταντῆ τοῦ Φίλιππου

γιάντα μὲ κακόπιάν-νεις
καὶ μὲ χολιᾶς εἰς τὴν γαρδιά
κι ἀλεύρι ἔμ-μοῦ βάν-νεις;

35. Πότε μοῦ φαίνεσ' ἄγγελος

πότε μοῦ σκοτεινιάζεις
πότε μοῦ λέει ὁ λοῖσμός
ποιανοῦ δαιμόνου μοιάζεις.

36. Κι ἐφτὺς τῆ γνώμη δ' ἄλλαξε

καὶ μοῦβαλε νὰλεύρι...
θέλουσι γαλοπιάσματα
οἱ σκύλλ' οἱ λυσσασμένοι...

Ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος συνεχίζεται. Τὸ ψωμί γίνεται πῶ ἀκριβό. Τὸ κριθαρένιο τὸ τρῶνε μόνο οἱ νοικοκυραῖοι καὶ τὸ «χάσικο», ἢ τὸ ἄσπρο δὲν μπορεῖ νὰ τ' ἀγοράσῃ ἢ Κατερίνα. Μιὰ μέρα πῆγε νὰ πάρῃ φρέσκο ψωμί ἀπ' τὸ φούρνο. Ὁ φούρναρης, ἀφοῦ τὴν παίδεψε πρῶτα μὲ τὰ χοντρά του πειράγματα, τῆς ἔδωσε δυὸ «παυλάκια» ἄσπρο ψωμί καὶ κείνη τρώγοντας μουρμούριζε ἀργὰ ἀναστενάζοντας.

37. Ἐτσὰ τό ἴφεραν οἱ καιροὶ

καὶ τοῦ πολέμου οἱ χρόνοι
νὰ χαίρεται ὁ κουνκχουᾶς
νὰ κλαίῃ τ' ἀηδόνη.

Σὲ λίγες μέρες πῆγε στὴ Δημαρχία νὰ ἐξοικονομήσῃ δελτίο καὶ νὰ πάρῃ ψωμί. Στὶς σκάλες ἦταν κόσμος πολὺς. Μὲ μιὰ σπρωξιὰ μέτρησε πέντε-πέντε τὰ σκαλιά χτυπώντας ἑλαφρὰ στὸ πόδι. Καὶ τρίβοντας τὸν ἀστράγαλό της, λέει.

38. Μὰ τὴ γλυκάδα δοῦ ψωμοῦ
καὶ μὰ τὴ φαρμακάδα
ἔναν δὸν ἄλλο μᾶς πετοῦν
γάτω ἀπὸ τὴ σκάλα.

Τελικὰ μπόρεσε νὰ πάρῃ λίγο ψωμί καὶ στὸ δρόμο μιλοῦσε μόνη της χωρὶς νὰ ἀκούγεται. Σὰν τὴν ρώτησαν οἱ περιέργοι γιὰ ποιὸν μιλάει, δυνάμωσε τὴ φωνή της κι ἔδωσε τὴν ἔμμετρη ἀπάντησή της.

39. Τσικητιμὴ κι Ἄντωνιντὸ
ἐβάλασι δαμία
ὁποῦ βουτίζει πάνω των
ἢ γαλανὴ ἢ μυῖα.

40. Τέσσερα φράγκα τὸ ψωμί
ποῦ νὰ τοὺς φάῃ ὁ πόνος
εὔχομαι εἰς τὴμ Παναγιὰ
νὰ μὴν δούς εὖρ' ὁ χρόνος.

41. Καὶ ὄχι μόνο τέσσερα
μ' ἀκόμη κι ἓνα γρόσι
τό 'ναν δους μάτι νὰ πρηστῇ
καὶ τ' ἄλλο ν-νὰ γρυλ-λώση.

42. Πότ' ἄρτουσι νοὶ Ἑλληνες
πάνω εἰς τὴμ Πατρίδα;
στὰ κούτελλά τως θ' ἄχουσι
Ἰταλικὴ σφραγίδα.

43. Καὶ κείνοι θὰ μᾶς ἐρωτοῦ
τ' εἶναι τὰ κούτελλά τως;
ἔμεῖς τοὺς ἐσφραγίσαμε
ἀφ' τὰ καμώματά τως.

44. Κρέας καὶ ψάρια μοναχὰ
σεῖς ἔπρεπε νὰ τρῶτε
γιατὶ σᾶς ἐφοοῦμαστο
τῆς Νίσυρος προδόται.

Ἡ Ἰταλικὴ Διοίκηση ὑποχρῶσε ὅλους τοὺς ἠλικιωμένους προύχοντες ν' ἀναλάβουν ὑπεύθυνη δημόσια θέση γιὰ καλλίτερη αὐτοδιοίκηση τοῦ

νησιού. Ἔτσι καὶ ἔγινε. Ὅμως αὐτὸ δὲν ἄρесе στὴν Κατερίνα καὶ μόλις πῆρε εἶδηση, ἄρχισε νὰ σκαρώνη τὴ σάτιρά της.

Μερικὰ πρόσωπα, ἀπ' αὐτὰ ποὺ ἀναφέρει στοὺς στίχους της, θὰ μπορούσαν νὰ τὴ βλάψουν. Ἀλλὰ κανένας δὲν σκέφτηκε νὰ κάνη κακὸ στὴ συμπαθέστατη αὐτὴ γυναίκα τῆς ἐλεύθερης σκέψης. Ἐπειτα, θὰ ξεσηκωνόταν ὅλο τὸ νησί. Εἶναι ἀλήθεια πὼς μερικές φορές θύμωναν πολλοὶ γιὰ τοὺς τολμηροὺς στίχους της. Ἡ Κατερίνα ὁμως γνώριζε νὰ σταματᾷ τὸ θυμὸ τοὺς λέγοντας γρήγορα κάποιον κωμικὸ στιχάκι της. Γιὰ τοὺς γέρους πρὸυχοντες καὶ τὶς οἰκογένειές τους εἶπε.

45. Ἀκούσετέ μου νὰ σᾶς πῶ
καὶ μὲ μεγάλη βία
ἐδιάλεξαν δὸ Μπαμπακὰ
γιατρὸ στὴν Ἰταλία.
46. Καὶ τῆμ Μαργιὰ δοῦ Μπαμπακὰ
ὅπου ἔναι ἀδερφή του
ἐπῆρεν δὸ πρωτεῖα της
καὶ κάθεται μαζί(ν) του.
47. Καὶ τὴν Ἀλέγκαν τ' Ἀντροουλ-λῆ
ἐβάλα νοσοκόμα
καὶ τῆμ Μαργιὰ δοῦ Κονταρῆ
νὰ περετᾷ ἀκόμα.
48. Καὶ τὴν Καλὴν δοῦ Κονταρῆ
γιὰ νὰ τὼς μαῖρεύγη,
τὴν Καλλιόπη δοῦ Τρινητῆ
πορὸ νὰ τὼς μαεύγη.
49. Ἐβάλαν δὸ ν' Ἀντωνιντὸ
στὸ Παρθεναγωγεῖο
γιὰ νὰ διαβάξ-ξη τῶμ μβαιδιῶ
μ' ἑλληρικὸ βιβλίον.
50. Τὸν Κορδιστὸ πρωτόγερο,
Τσικτητιμὴν (d)ταμία
ὅπου βουίξει πάνω τως
ἢ γαλανὴ ἢ μυῖα..
51. Ἐφέρασιν ἀφ' τὰ Νικιά
τὸ Γιάννην Καραβάκη
ὅπου πογράφει στὸ νωριὸ
καὶ μένει στὸ Μαντράκι.

Τὸ τραγούδι τοῦτο, ὅπως κι ὅλα τῆς Κουλελιανας, μεταδόθηκε γρήγορα-γρήγορα ἀπὸ στόμα σὲ στόμα σ' ὅλες τὶς γειτονιές. Οἱ γυναῖκες τοῦ «Λαγκαδιοῦ» σχολίαζαν τοὺς στίχους καὶ μερικές ἀπ' αὐτὲς καταφέρονταν ἐναντία τῆς γιατί λέει «τὸ παράκαμεμ πιὸ αὐτῆδᾶ ἡ Λολλοκουλελιανὰ νὰ βρίζη οὐλλοὺς τοὺς καλοὺς ἀθρώπους».

Ὅταν τὴν ἄλλη μέρα φάνηκε νὰ κατεβαίνει τὰ σκαλιὰ τοῦ «Ἁι-Θιολοῦ» πῆραν εἶδηση οἱ «Λαγκαδιώτισσες» κι ἄρχισαν νὰ τὴ «φοερίζου».

Ἡ Κατερίνα σὰν κατάλαβε τὸ ξεσηκωμὸ τῶν γυναικῶν ἐναντία τῆς, εἶπε «Μωρισσές ἐγὼ ἐφ-φοοῦμαι τοὺς Μουχτάρηδες καὶ τοὺς Καδῆδες καὶ σᾶς θὰ φοηθῶ;!... κουρουῖνες τοῦ Λαγκαδιοῦ...» Οἱ γυναῖκες ἀρχίζουν τὶς φωνές καὶ δυναμώνουν τὶς βρισιές. Ἡ ἀντίδραση αὐτὴ φαίνεται νὰ εὐχαριστῆ τὴν Κατερίνα καὶ ἡ πρόκληση τῆς ἀνοίγει τὴν ὄρεξη γιὰ στιχουργία. Σπάνια ἐπαναλαμβάνει τοὺς ἴδιους στίχους, ὅμως τώρα εἶναι ἀναγκασμένη νὰ τοὺς ξαναθυμηθῆ κι ἀρχίζει νὰ τοὺς λήη μὲ κάποια παραλλαγή, ἀφοῦ κάμη διαφοροτικὴ ἀρχὴ καὶ τέλος. Νὰ πῶς τοὺς εἶπε αὐτὴ τὴ φορὰ καὶ μάλιστα μὲ δυνατὴ φωνή, γιατί στεκόταν μόνη τῆς στὰ σκαλιὰ τοῦ Ἁι-Θιολοῦ καὶ οἱ «Λαγκαδιώτισσες» εὐρίσκονταν στὴ μέση τῆς μικρῆς πλατείας, ἀπὸ τὴν κάτω μεριά.

52. Ἀκούσετέ μου νὰ σᾶς πῶ
οὐλλες εἰς τὴ νᾶράδα
τὸ Μπαμπακᾶ ν' ἐκλέξασι
γιατρὸ νεῖς στὴν Ἑλλάδα.
53. Καὶ τὴμ Μαργιὰ δοῦ Μπαμπακᾶ
τὴλ λολλοαδερχήν δου
νὰ πάρη τὰ διπλώματα
νὰ περετᾶ μαζ-ζὶν δου.
54. Καὶ ἡ Ἀλέγκα τ' Ἀντρουλλῆ
νὰ πάη μισοκόμα
καὶ ἡ Μαργιὰ τοῦ Κονταρῆ
νὰ κάθεται σὲ στρωῶμα.
55. Τὸ Ντονιντὸ γραμματικὸ
τὸν Κορδιστὸν δαμῖα
ὀποὺ βοιῖζει πάνω τως
ἡ γαλανὴ ἡ μῦια.
56. Αὐτὰ οὐλλα τὰ πὸγραφε
Γιάννης τοῦ Καραβάκη
ὀπού ἔτομ πάνω στὰ Νικιὰ
καὶ ἤρτε στὸ Μαντράκι.

57. *Εἴντα μὲ φοερίζετε
τοῦ Λαγκαδιοῦ φιγοῦρες,
τοῦ ἐγκρεμμοῦ κωνχοναδιῆς
τοῦ Μολυβιοῦ κουροῦνες;...*

Λέγοντας τοὺς τελευταίους στίχους, πρόσεξε μὲ τὴ καταπληχτικὴ τῆς διαίστησης, πῶς ἡ ἀγανάκτηση κι ἡ ἀπειλὴ τῶν γυναικῶν θὰ μεταβαλλόταν σ' ἐπίθεση, ἔτρεξε ἀνεβαίνοντας τὰ «μπρὸς ἐπίσω καὶ σφιχτομανταλώθηκε στὸ σπῆτι ντῆς».

Κάποιος ναυτικὸς ἀπὸ τὴ Σύμη ἔφτασε στὴ Νίσυρο φέρνοντας μαζί του τὴν πραγμάτια του, ρέγγες, σαρδέλλες, χαβιάρι καὶ διάφορα ἄλλα παστὰ θαλασσινά. Ἐπειδὴ πῆγε καλὰ ἡ δουλειὰ καὶ οἱ Νισύριοι τὸν καλοδέχτηκαν, ἀποφάσισε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴ θάλασσα καὶ ν' ἀνοίξῃ μπακάλικο. Ἔτσι ἔμεινε στὸ νησί κι ἔκαμνε τὸν ἔμπορα. Ἀδέξιος στὸ ἔμπόριο, χρεωκόπησε. Ἦταν λαίμαργος κι ἔτρωγε πολὺ καὶ ἀπρόσεκτα τὰ θαλασσινά. Ἡ Κατερίνα μᾶς δίνει περιληπτικὰ τὴν περίπτωσιν αὐτὴ τοῦ Συμιακοῦ, ποὺ πέθανε σὲ λίγο μὲ φρικτοὺς πόνους, ἔτσι:

58. *Ὁ Συμιακὸς ἐπόθανε
κι ἔλυωσε σὰν ἀήμ- μνῖα
γιατ' ἤφαεμ βολλὸν β-βατὶ
κι ἐπῆεν don ἡ τσίλ-λα.*

59. *Καλ' ἐπολ-λήνα δὰ κακὰ
τὰ βάσανα κι οἱ πόνοι
κι οἱ κουρτουτάβλοι ηῆγασα
νὰ γίνουσι ν' ἔμποροι.*

60. *Τῆς μάνας σου τὸ σκάλεθρι,
τ' ἀφφέντη σου ὁ φοῦρνος
Κάτσε μουρὲ κουρκούταβλε
ἐν εἶσαι γιὰ τὸ ψοῦν-νος*

Τὰ καμῶματά τῆς, τὰ παράξενα θυμόσοφα λόγια τῆς κι οἱ πειραχτικοῖς σατιρικοῖς τῆς στίχοι ἦσαν γνωστὰ ὄχι μονάχα στὴ Νίσυρο, ἀλλὰ καὶ στὴν Ἀθήνα καὶ Ἀμερικὴ, ὅπου ὑπῆρχαν Νισύριοι. Μέχρι σήμερα οἱ Νισυριῆς τῆς Ἀμερικῆς λένε τοὺς στίχους τῆς Κατερίνας τοῦ Κούλελη. Σὲ συγκεντρώσεις ἀκοῦς νὰ μιλοῦν γι' αὐτὴ καὶ νὰ τὴ μνημονεύουν. Ὅσοι ἔζησαν τὴν ἐποχὴ τῆς κάτι πῆραν ἀπ' αὐτὴ. Σ' ὄλες τῆς κόρες ἔλεγε τὸ τραουδάκι τους. Ἔτσι, τὰ ξηνητεμένα παιδιὰ τῆς Νισύρου πάντα τὴν σκέπτονταν καὶ τὴν βοηθοῦσαν σὰν ἔφταναν οἱ χρονιάρεις μέρες. Ἦταν γιορτῆς τοῦ Πάσχα, ὅταν πῆρε τὴν εἰδοποίησιν νὰ πάῃ στὴν «Πόστα» στὸ Ταχυδρομεῖο νὰ πάρῃ

συστημένο γράμμα με λεπτά, πού τῆς τὰ ἴστελλε ὁ Σύλλογος τῆς Ἀμερικῆς *Γνωμαγόρας*. Ὁ Γιάννης Καμπαλλούρης εἶχε πολὺ δουλειὰ κι ἡ Κατερίνα βαρέθηκε νὰ περιμένῃ. Γιὰ μιὰ στιγμή τὴ φωνάζει νὰ πάῃ μέσα. Ὅμως δὲν τῆς ἔδινε τὸ γράμμα μὲ τὰ χρήματα, γιατί δὲν ἤξερε νὰ ὑπογράψῃ. Μάταια παρακαλοῦσε ἡ Κατερίνα. Κεῖνῃ τὴ στιγμή παρουσιάζεται συμπτωματικὰ ὁ γιατρὸς Νικόλαος Τηλιακὸς καὶ ὑπογράφει σὰν μάρτυρας. Μόλις πῆρε τὰ χρήματα, τὰ ἔδωσε σφιχτὰ στὴν ἄκρη τοῦ μαντηλιοῦ τῆς καὶ τρέχοντας στὴ θυρίδα σκύβει καὶ λέει στὸ Καμπαλλούρη,

61. ὦ Καμπαλλούρη...

*Στέλλω σου χαιρετίσματα
μὲ τὸ νερόμ πὸν τρέχει
ἐπήρα ἄγὼ τὸ γράμμα μου
στὸ διάλομ πὸν σ' ἔχει.*

Νεοφερμένοι Ἀμερικανοὶ Νισύριοι γλεντοῦσαν κι ἔπιναν στὸν «Ποταμό». Φάνηκε ἡ Κατερίνα καὶ μόλις τὴν εἶδαν φώναζαν ὅλοι μαζί νὰ τοὺς πῆ «κάνα ντραούδι». Ἦταν φορτωμένη ἄπλυτα ρουῖχα, πού θάχε πέντ' ἔξι μῆνες νὰ τὰ πλύνῃ καὶ παλιές σκισμένες κουρελλοῦδες μ' ἓνα «κόπανο» ἀπὸ ξύλο ἀγριελιάς στὴ μασχάλη. Περιτριγυρισμένη ἀπὸ τοὺς μεθυσμένους, σήκωσε ἀργὰ τὸ κεφάλι τῆς καὶ τοὺς λέει.

62. Ἐσ' εἶστε τὰ καλὰ παιδιά;

*Σ' εἶσι' οἱ Ἀμερικάνοι;
Οὐλ-λοι λολ-λοι μαέφτητε
ς' στοῦ «Ποταμοῦ» τὸ πλάι.*

Ἡ Κατερίνα τράβηξε γιὰ τὸ «Λεφκαντιό», κοπάνισε καλὰ-καλὰ τὰ ρουῖχα τῆς καὶ τὶς κουρελλοῦδες, τ' ἄπλωσε νὰ ξεραθοῦν κι ἔτρεξε στὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ τοῦ Γιάννη τοῦ Σταυρινοῦ Κέντρη. Κτύπησε τὴν πόρτα καὶ παρουσιάστηκε ἡ Στέλια μὲ τὶς κόρες τῆς. Χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸ πετᾷ τὸ στιχάκι τῆς.

63. Δύο καὶ δύο τέσσερα,

*πέντε καὶ πέντε δέκα,
Κεράσετέ με ἄγ καφέ
ποῦμαι φτωγὴ γεναίκα.*

Ἦπτε τὸ καφεδάκι τῆς, εὐχαρίστησε τὶς γυναῖκες κι ἀφοῦ ἔβγαλε τὸ «σάκχον δης» καὶ φάνηκε τὸ «πουκάμισό δης», τεντώθηκε ἀνάμεσα στὶς μαῦρες πέτρες νὰ στεγνώσῃ καὶ νὰ βράσῃ στὸν ἥλιο, ὥσπου νὰ «ξεραθοῦν» τὰ ρουῖχα. Σὲ λίγο μάζεψε τὰ στεγνὰ ρουῖχα κι ἄφησε γιὰ τ' ἀπόγευμα τὶς κουρελλοῦδες.

Ἦταν 24 τοῦ Νοέμβρη, παραμονὴ τῆς «Ἁγίας Αἰκατερίνης», καὶ καθὼς

ἀνέβαινε τὸ «Τρίστρατο» φορτωμένη τὰ φρεσκοπλυμένα της ρούχα, τὴν πείραζε μιὰ παρέα λέγοντάς της γιὰ τὶς προετοιμασίες τάχα ποῦκαμνε, μιὰ καὶ ξημέρωνε ἢ ὀνομαστικὴ τῆς γιορτῆς. Ἐποῦ ἡ παρέα τῆς εὐχίθηκε προκαταβολικά, ἀκούστηκε μιὰ δυνατὴ φωνή. «..Ἄρτω αὖριο Κατερίνα νὰ μὲ κερᾶσης λουκχουμάδες;...». Τράβηξε πρὸς τὰ πίσω τὸ μαντήλι τῆς, σκούπισε μὲ τ' ἄριστερό της χέρι τὰ χεῖλη τῆς μὲ μιὰ χαρακτηριστικὴ κίνηση, ποῦδειχνε πὼς εἶχε κιόλας ἔτοιμη τὴν ἀπάντηση, καὶ μὲ ὕφος στοχαστοκοροῖδευτικὸ ἀπάντησε:

64. Ἐγὼ τοὺς ἐξ-ζυμάρωσα
ἀνάμεσα στὴν γούφα
κι ὁ κῶλος μου βγάλ-λει ρακί
κι ἔλ' ἀοπίσω ρούφα.

Κατὰ τὸ ἡλιοβασίλεμα τῆς ἴδιας μέρας κατέβαινε ξανά στὴ θάλασσα νὰ πάρη τὶς κουρελλοῦδες. Καθὼς περνοῦσε ἀπ' τὸ σπῆτι τοῦ Μανώλη τοῦ Παύλου τὴν ἔξωσε μιὰ παρέα, ποῦ ἀνάμεσά της βρισκόταν σὰν ἀρχηγὸς ὁ Γεώργιος τοῦ Ἰωάννη καὶ ἡ Βαγγέλα τοῦ Κωνσταντινίδη.

Ἡ Βαγγέλα ζήτησε νὰ πάρη τὸ τραγουδάκι τῆς καὶ ἡ Κατερίνα, ποῦ ἦταν στὶς καλὲς τῆς ὥρες, φώναξε:

65. Σὰν δι τραοῦδι νὰ σοῦ πῶ
κόρη μου νὰ σ' ἀρέση;
Βασιλοποῦλ-λες νὰ μιλοῦν
γαὶ νᾶσαι σὺ στὴμ μέση.

Ὁ Γεώργιος Φασουλαρίδης ζήτησε καὶ δὲν τὴν ἄφηνε νὰ περάση, ἀν δὲν τοῦλεγε καὶ τὸ δικό του. Δὲν ἦταν εὐκολο νὰ γλυτώσῃ ἡ Κατερίνα ἀπὸ τὸ Γεώργιο, ποῦ πολλὲς φορές τὴ «σταύρωνε» μὲ τὰ πειράγματά του, ἀλλὰ καὶ πιὸ πολλὲς φορές τὴ βοηθοῦσε. Ἀναγκάστηκε, γιὰ νὰ ξεφύγῃ τὸ «βάσανο», νὰ τοῦ πῆ :

66. Ἦντα τραοῦδι νὰ σοῦ πῶ
Γεώργιο νὰ μὲ τθυμᾶσαι;
Ἐναμ μ... νᾶρτ' ἂ σὲ βρῆ
στὴν κλίνημ ποῦ κοιμᾶσαι.

Γιὰ πρώτη φορὰ ἔβλεπε τὸ νησί τῆς Νισύρου ἠλεκτρικὸ φῶς πίσω στὰ «Λουτρά». Ἡ Δημοτικὴ Ἀρχὴ θεώρησε σκόπιμο νὰ ἠλεκτροφωτίσῃ τὸν παραλιακὸ δρόμο ἀπὸ «Λουτρά» μέχρι τὸ λιμάνι. Ἀντίθετα ἡ πόλη ἔπλεε μέσα στὸ σκοτάδι καὶ μόνο σὲ λίγες γωνιὲς ὑπῆρχαν λάμπες πετρελαίου, ποῦ μὲ τὸ τσιγγουνεμένο φωτισμὸ τοὺς ζάλιζαν περισσότερο τοὺς περαστικούς μέσα στὰ στενὰ δρομάκια. Ἡ Κατερίνα παίρνει θέση καὶ λέει:

67. Ἐβάλα δὰ ἠλεχτροκὰ
κάτω στὸ περιγιάλι
νὰ βλέπου ν-νὰ σαλέβγουσιν
οἱ χοῖροι κι οἱ γαδάροι.

Ἡ Ἱταλικὴ ἀστυνομία ὑποχρέωσε τοὺς νησιῶτες νὰ ξεβάψουν καὶ νὰ ἐξαφανίσουν κάθε γαλανὸ χρῶμα ποὺ ὑπῆρχε στὶς πόρτες, στὰ παράθυρα καὶ τὰ μπαλκόνια. Ἀντὶ γιὰ γαλανὸ ἔπρεπε νὰ βαφοῦν ὅλα μὲ πράσινο χρῶμα. Οἱ γυναῖκες μπαϊνόβγαιναν ἀπὸ τὸ μαγαζὶ τοῦ Γιώργη τοῦ Σακελλαρίδη κι ἀγόραζαν πράσινη ὠχρα. Ὁ Γιώργης, θέλοντας νὰ δοκιμάσῃ τὴν ἀντίδραση τῆς Κατερίνας, ἐρωτᾷ: «ὦ Κατερίνα πέμου καὶ τοῦ λόου σου καῶματα ναῦταδὰ ποὺ κάμνουσι...» Καὶ ἀμέσως ἐκείνη...

68. Γυρίσετε μματάκια μου
δῆτε παραξενάδες
ἐβνάλασιν δὰ γαλανὰ
καὶ βάλλουμ πρασινάδες.

Ὁ Δημόκριτος τοῦ Λαμπάδη ἀρραβωνιάστηκε μὲ τὴ Σοφία τοῦ Παρθένου. Κυριακὴ πρωτὶ ξεκίνησαν, σύμφωνα μὲ τὸ ἔθιμο, οἱ δυὸ οἰκογένειες γιὰ τὴν Ἐκκλησία. Ὁ Δημόκριτος βλέπει τὴν Κατερίνα στὸν «Ποταμὸ» καὶ μὲ χαμόγελο τὴν παρακαλεῖ. «—Ἐ!, τώρα Κατερίνα ἐθὺ θὰ μοῦ ξεφύτῃς, πέ μας το...».

— Ἔτοιμο ντῶχει κιόλας, συμπληρώνει ἡ Σοφία. Κι ἡ Κατερίνα ἀρχίζει:

69. Ἀφ' ὅτου ἐγεν-νήθηκες
σοῦ τῶγραφεν ἡ μοῖρα
ποῦ ἔθε ν-νὰ γίνῃς πλούσιος
νὰ πάρῃς τῇ Σοφία.

Ἡ Κατερίνα δὲν ἦταν μονάχα ἓνα εὐχάριστο ἀκρόαμα μὲ τὰ τραγούδια τῆς ποῦδινε χαρὰ στοὺς συγχωριανούς τῆς, ἀλλὰ καὶ θέαμα ἐντυπωσιακὸ μὲ τοὺς μορφασμούς τοῦ προσώπου τῆς καὶ τὶς ἀπότομες κινήσεις τῆς. Γιὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὴν παρέα τῆς, ἔφτασε κάποτε στὸ σημεῖο νὰ σχίσῃ τὸ μοναδικὸ φουστάνι τῆς. Ἀπὸ τὰ παρακάτω δυὸ δίστιχὰ τῆς βγαίνουν οἱ παραπάνω διαπιστώσεις. Ἡ Κατερίνα εἶπε στὴν Καλὴ τοῦ Καμπανῆ νὰ γράψῃ γράμμα στὸν ἀδερφὸ τῆς Γιώργη νὰ τῇ «τθυμηθῇ», δηλαδὴ νὰ τῆς στείλῃ κανένα δέμα «πάκο» ἢ δολλάρια. Τότε ἡ Καλὴ λέει στὴν Κατερίνα.

— Πέ μου κάνα ντραούδι νὰ τοῦ τὸ γράψω μπάς καὶ σὲ τθυμηθῇ...

70. Ἐν ἐτθυμᾶσαι μιὰ φορὰ
στὸ σπῆτι δῆς Καλῆς σου

*πούχες παρέαν ὁμορφη
μ' ὄλους τούς συγγενεῖς σ-σου*

71. *Ἀπὸ τὰ γέλια τὰ πολλὰ
ἐβάστας τὴ ψυχὴ σ-σου
κι ἔσκισα τὸ φουστάνι μου
γιὰ χάριν ἐδική σ-σου.*

Ὅλες οἱ κόρες ἤθελαν ν' ἀκούν τραγούδια τῆς Κουλελιένας, ἂν καὶ γνώριζαν· πῶς ἡ ἀθυροστομία της μεγάλωνε, σὰν βρισκόταν ἀνάμεσα σὲ γυναίκες συντροφιάς. Νὰ τί εἶπε στὴ Σοφία τοῦ Γιάνναρου, ὅταν μαζί μὲ κάποια φιλενάδα της, πού τὴν ἔλεγαν Ἄννα, ζήτησαν νὰ πάρουν τὸ τραγουδάκι τους.

72. *Ὅπου ναι Ἄννα ἄνοιξη
κι ὅπου καλὴ πατρώνα
κι ὅπου Σοφιά τὴλ-λέουσι
εἶναι ἡ Κουλαντόνα.*

Ἡ Μαριγούλα τοῦ Ἀλκιβιάδη, θέλοντας νὰ πάρη κι αὐτὴ τὸ δικό της τραγούδι, ἔβαλε τὸ Μιχάλη Ρουσσέτο, Ἐψιμο, νὰ μεσολαβήσῃ. Ἡ Κατερίνα, ἀφοῦ πῆρε τὸ δωράκι της ἀπὸ τὸ Μιχάλη, ἔβαλε τὰ δυνατά της νὰ εὐχαριστήσῃ καὶ τοὺς δυὸ μ' ἓνα μονάχα δίστιχο. Προφέροντάς το ἔκαμνε καὶ τὶς σχετικὲς χειρονομίες γιὰ νὰ δώσῃ ἔκφραση καὶ παραστατικότητα στὴν ἀτμόσφαιρα κείνης τῆς στιγμῆς.

Πρὸς τὴ Μαριγούλα:

73. *Εἶντα τραούδι θεὸς νὰ πῶ
ἔσένα γιὰ ν' ἀρέσῃ;
Ἄν-νοιξε τὰ σκελάκια σου
νάμπ' ἢ ψ... στὴ μέση.*

Οἱ τελευταῖες τρεῖς λέξεις πρὸς τὸ Μιχάλη.

Κάποια ὁμορφη κόρη κι ἀπὸ καλὴ οἰκογένεια δὲν μπορούσε νὰ χαλιναγωγήσῃ τὰ πάθη της. Τῆς ἄρεσε νὰ κάμνῃ συντροφιά μὲ ἄντρες μεγάλους καὶ μικροὺς, ἀκόμη καὶ μὲ γέρους. Μετὰ ἀπὸ κάθε κολάσιμη πράξη της μετάνιωκε κι ὀρκιζόταν πῶς δὲν θὰ ξανάπεφτε στὸ ἴδιο σφάλμα. Ὅμως σὲ λίγες μέρες τὴν ἐπιαναν μεσόστρατα νὰ ξεφαντώνῃ. Γιὰ τὴν κόρη τούτῃ εἶπε τὸ παρακάτω δίστιχο ἡ Κατερίνα πού ἐκφράζει τὴν καυτερὴ ἀλήθεια τοῦ ἀκατανίκητου πάθους.

74. Ἀνάθεμα δὴ δόχη μ-μου
 καὶ τῇ ψυχῇ μ-μου θέση
 ὅπου μὲ κάμνει ν' ἀγαπῶ
 πρῶμα πὸν ἐμ μ' ἀρέσει.

Ἡ Κατερίνα γνώριζε καλά τί, πότε, ποῦ καὶ σέ ποιούς ἔλεγε τὰ στιχάκια τῆς. Ἔτσι μοναχὰ μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῆ ἢ παρακάτω συνομιλία ἀνάμεσα στὴν Κατερίνα καὶ τὴν παπαδιά τοῦ Παπακωνσταντῆ καὶ τὸ περιεχόμενο τοῦ δίστιχου πὸν εἶπε ἡ Κατερίνα στὴ Παπαδιά.

— Παπαδιά: Πέ μου καὶ μὲ γκάνα ντραούδι, τώρα πούμαστε μόνιες μοναχὲς κι ἐμ μᾶς ἀκούει κάνας...

— Κατερίνα: Ὅχι, παπαδιά μου, σὺ' σαι Ἁγιογ κ' ἱερόμ πρόσωπο...

— Παπαδιά: Μῶρη ἓνα μεάλο ἀντίερο ἄ σουῦ δώκω θέλει ἀμ μοῦ πῆς καὶ μέ...

— Κατερίνα: Τὰ δικά μου τὰ τραούδια νεῖ ν' ἄχρια...

— Παπαδιά: Καμὸ ντὸ νέχω μέσα μου πὸν ἐν ἔγρικῶ ἀπὸ τὸ στόμα σ-σου ἓνα ντραούδι...

Τὰ παρακάλια τῆς παπαδιάς συνεχίζονταν, ὥσπου ἡ Κατερίνα ἀναγκάστηκε νὰ τῆς πῆ τὸ πολὺ ἔξυπνο καὶ τολμηρὸ τραγουδάκι τῆς. Τὸ νόημα τοῦ ἀπτηεῖ τὴν πραγματικότητα, ἀν λάβη κανένας ὑπ' ὄψη του τὴν ἡλικία τοῦ παπᾶ καὶ τῆς παπαδιάς, ἀλλὰ καὶ τὴ σοβαρότητα κι εὐλάβεια πὸν πρέπει νὰ ἔχουν τὰ ἱερωμένα πρόσωπα στὶς συζυγικὲς τους σχέσεις.

75. Τῆς Παπαδιάς ὁ μόν-ν-....
 κοιμᾶται δίχως ἔννοια
 καὶ μεγαλώσαν δὰ μαλλιὰ
 σὰν δοῦ παπᾶ τὰ γένια.

Ἄδερφή θέλει νὰ στείλῃ μιὰ φωτογραφία τῆς στὸν ἀδερφό τῆς πὸν λείπει στὴν Ἀμερική. Ὅμως δὲ ξέρει τί νὰ γράψῃ στὸ πίσω μέρος τῆς φωτογραφίας. Στὴν κατάλληλη στιγμή παρουσιάζεται ἡ Κατερίνα καὶ δίνει τὴ λύση. «Γράψε κόρη μου αὐταδὰ καὶ μὴ χλοσοκᾶς».

76. Λάβε κορμὶ δίχως ψυχὴ
 καὶ σῶμα δίχως γαῖμα
 καὶ τῇ φωτογραφία μ-μου
 νὰ τθυμηθῆς ἐμένα.

Ἡ Κατερίνα προσπαθοῦσε ν' ἀρραβωνιάσῃ τὸν ἀνεψιὸ τῆς Μανῶλη, τοῦ Γιάννη τοῦ ἀδερφοῦ τῆς παιδί, μὲ τὴν Παναγιώτα τοῦ Κόκκινου. Τελικὰ τὰ κατάφερε νὰ γίνουν οἱ ἀρραβῶνες. Ὅμως, σὲ λίγο διάστημα γεννήθηκαν πολλὲς παρεξηγήσεις ἀνάμεσα στὶς δυὸ οἰκογένειες. Τὸ πιὸ παράδοξο

ήταν πού ή Κατερίνα παρ' όλον «πούφαε τὰ λυσσακά της» γιά νά γίνη αὐτὸ τὸ συνοικέσιο, τώρα μετάνιωσε καί «έν ήθελε ντήν ύφφη».

Οί γυναίκες τήν πείραξαν γιά τήν ἀλλαγὴ της αὐτὴ καί κείνη ἔλεγε:

— 'Ε!... κχέφι μου ἔ νεϊ;! μετάνιωσα.

— Μωρή, σὺ πρῶτα τήν ήθελες τήγ κόρη, τώρα γιάντα ἔ ντήθ θέλεις;
Νά ή ἀπάντηση:

*77. Πρῶτ' ἄκοβγα τὸ σίδερο
μὰ τώρα κόβγω τθέλλι
Πρῶτα καρδιά μου σ' ἔθελε
μὰ τώρα ἔσ σέ θέλει.*

Βέβαια οί γυναίκες, πού δέν ήξεραν τὰ αἷτια τῆς ἀλλαγῆς αὐτῆς, ἔξακολουθοῦσαν νά πειράζουν τήν Κατερίνα καί νόμιζαν, πῶς ὁ χωρισμὸς αὐτὸς τοῦ ἀνεπιοῦ της τῆ στενοχωροῦσε καί γι' αὐτὸ συνέχιζαν νά τήν «πικέρου». Ἡ ἀπάντηση δίνεται φυσικά σ' ὄλες αὐτὲς τὶς προκλήσεις μὲ τὸ παρακάτω δίστιχο. Σ' αὐτὸ ὑπαινίσσεται ἀριστοτεχνικά τῆ δικὴ της ζωή, πού ἐνῶ ή ἴδια ἔχασε τὸ μονάκριβο κοριτσάκι της καί χῶρισε τὸν ἄνδρα της, δέν τῆ πείραξε τάχα· καί τώρα θά στεναχωρεθῆ γιά τέτοια μικροπράματα.

*78. 'Εγὼ 'χα μάτια κι ἔχασα
καί φρόδια σὰν γαμάρες
καί τώρα θά μερακλιαστῶ
γι' αὐτὲς τὶς κουκλουμάρες;!...*

Μικροπαρεξηγήσεις καί καυγαδάκια δέν ἔλειπαν ἀπὸ τῆ ζωὴ της. Μάλλωσε κάποτε μὲ τῆ γειτόνισσά της Καλλιόπη Καραβάκη καί φαίνεται πῶς ή τελευταία τῆ στρίμωξε καί τῆ «φοέρισε».

Ἡ Κατερίνα, βρίσκοντας σὰν «κουσούρι» τὸ ψηλὸ ἀνάστημα τῆς Καλλιόπης, λέει:

*79. *Ομορφὴ μου Καλλιόπη
μὲ τήν'ομορφὴ σου νίστη
ὄντας θ' ἀλέθη ή μάνα σου
σέ θέλει μυλοκόπη.*

Τὸ καυγαδάκι συνεχίστηκε. *Ἄκουσε τὰ «βρεμμένα» της ή Κατερίνα. Δέν ήταν λίγες οί φορὲς πού πολλές γειτόνισσές της τήν ἔβριζαν καί τῆ φώναζαν «παλιογυναίκα, κουρελιάρα, λολλοπατσαούρα» κ.ἄ. *Ἐτσι, καί τούτῃ τῆ φορὰ ξαναλέει τὸ θυμόσοφο καί δηκτικὸ δίστιχο, πού εἶναι ἀπ' τὰ περισσότερο γνωστά της, γιὰτὶ τό 'λεγε συχνὰ κάθε πού τήν κατηγοροῦσαν γιά τήν ἐξωτερικὴ της ἐμφάνιση κι ἀμφίεση.

80. *Μωρή, ἐπῆα κι' ἔμαθα
καὶ ρώτηξα καὶ μοῦπα(ν)
ἐφ' φέρονουσιν ὑπόληψη
τὰ ὄμορφα τὰ ροῦχα.*

Μεγάλη Παρασκευὴ φώναξαν τὴν Κατερίνα νὰ πάη πίσω στὴν «Πόστα» νὰ πάρη γράμμα «ἐπὶ συστάσει», συστημένο. Ρώτησε τὸ μάρτυρα ποῦ ὑπόγραφε στὸ σχετικὸ βιβλίο νὰ τῆς πῆ ἀπὸ ποιὸν ἦταν. Καθὼς ἔμαθε πὼς τὸ ἴσχυται ὁ ἀνεπιός της Μανώλης καὶ πρὶν τ' ἀνοίξη κρατώντας το σφιχτὰ στὰ δυὸ της χέρια εἶπε:

81. *᾿Ω κόκκινέ μου κατιφὲ
ἴπὸ μέσ' ἀφ' τὸ Τριέστι
τὸ γραμματάκι σοῦ' λαβα
μὲ τὸ Χριστὸς Ἄνέστη.*

Ἐπῆρχε συνήθεια στὴ Νίσυρο νὰ προσφωνοῦν οἱ ἀνεπιὸι τοὺς θεῖους μὲ τὸ «Μπάρβα» καὶ τὶς θεῖες μὲ τὸ «Κυράτσα». Τὸ σεβασμὸ τους ἔδειχναν οἱ νέοι καὶ οἱ κόρες στὰ γηρατιά, ὅταν μ' αὐτὰ τὰ ἐπίθετα φώναζαν τοὺς ἠλικιωμένους. Ἡ προσφώνηση τούτη φανέρωνε κάποιον ψυχικὸ πλησίασμα, ποῦδινε χαρὰ στὰ γηρατιά καὶ θάρρος στὰ νιάτα. Εὐχαρίστηση καὶ ἰκανοποίηση δοκίμαζε ἡ Κατερίνα σὰν τὴν ἔλεγε «Κυράτσα». Ἔτσι τὴ φώναζε πάντα τὸ Ἄθθουλλὶ τοῦ Τσοπανάκη, χωρὶς νὰ ἔχουν καμιὰ συγγένεια. Ἀπὸ τὴ χαρὰ της ἡ Κατερίνα ἔλεγε τραγούδια. Νὰ δυὸ ἀπ' αὐτά:

82. *Εὐγενικά πατεῖς σ' τὴ γῆ
καὶ δὲβ βουλλᾶ τὸ χῶμα
ἔχεις καὶ τὸ χαμόγελο
στὰ χεῖλη καὶ στὸ στόμα.*

Τὸ Ἄθθουλλί, μαυροφορεμένη σχεδὸν σ' ὅλη της τὴ ζωὴ, δὲν παντρεύτηκε, ἀν καὶ τὴ ζητοῦσαν σὲ γάμο. Ἡ Κατερίνα πῆρε εἶδηση γιὰ τοὺς προξενητάδες, ποῦ προσπαθοῦσαν νὰ τὰ φτιάξουν μὲ τ' Ἄθθουλλὶ καὶ τῆς λέει:

83. *Μέσα στὰ μαῦρα φαίνεσαι
σὰμ Παναγιά γραμμένη
κι ἔρχονται καὶ σὲ προσκυνοῦν
οἱ ἄλλ' οἱ ἔξενγενισμένοι.*

Βαρὺς χειμῶνας πλάκωσε. Βροχὲς πολλὲς, ἀδιάκοπες. Οἱ «βιστέρνες» ξεχείλισαν καὶ ἔσπασαν τὰ «χάντρα». Ποταμοὶ τὰ νερὰ κυλοῦν καὶ λασπῶνουν τὰ στενὰ δρομάκια. Τὰ δώματα στάζουν. «Κατακλυσμὸς» βαπτίστη-

κε ὁ χειμώνας αὐτός. Ἡ Κατερίνα περιγράφει τὶς καταστροφὲς ποῦγιναν σ' ἓνα μεγάλο της τραγούδι, ὅμως δὲν βρέθηκαν τὰ στιχάκια τοῦτα. Μονάχα τὴν ἀρχὴ θυμοῦνται οἱ παλιὲς γυναῖκες.

84. Ἀκούσετέ μου νὰ σᾶς πῶ
στὶς δύο τοῦ Νοέμβρη
ποῦτον ἐκείνον ἀδ κοκὸ
ποῦρχετο νὰ μᾶς εὔρη!!...

Πολλὰ σπίτια παλιὰ κι ἀκατοίκητα ἔπεσαν ἀπὸ τὶς ραγδαῖες βροχές. Τὰ δώματα, οἱ στέγες τῶν Ἐκκλησιῶν ἤθελαν ἐπισκευή. Παιδιά μικρὰ μεγάλα, παρέες-παρέες καὶ «κατὰ μαχαλάδες», εἶχαν στὴν προστασία τους ἀπὸ μιὰ ἢ δυὸ Ἐκκλησιῆς ποὺ τὶς φρόντιζαν. Ἄρκετὰ τέτοια Ἐκκλησιάκια ὑπάρχουν στὸ νησί καὶ περισσότερα στὰ κοντινὰ χωράφια. Ὁ χῶρος τῶν μικρῶν αὐτῶν Ἐκκλησιῶν ἦταν ἡ βάση καὶ τὸ ὄρμητήριο κάθε εὐγενικοῦ σκοποῦ τῆς παρέας, ἀλλὰ καὶ τόπος ποὺ ἔπαιζαν τὰ πιὸ παράξενα καὶ τολμηρὰ παιχνίδια τους. Οἱ παιδικὲς ὀμάδες στὴν πιὸ τέλεια ὀργάνωσή τους. Ἀνταγωνισμὸς ἀνάμεσα στὰ παιδιά τῆς ἴδιας ὀμάδας, ἀλλὰ καὶ φοβερὸς πετροπόλεμος μεταξὺ τῶν ὀμάδων ἀπὸ διάφορες γειτονιές. Ὑπῆρχαν οἱ ἀρχηγοί. Αὐτοὶ ἔμπαιναν ἐπίτροποι σὲ κάθε μικρὴ Ἐκκλησοῦλα καὶ φρόντιζαν μὲ πείσμα γιὰ τὰ ἔσοδα, γιὰ τὸν εὐπρεπισμὸ τοῦ ναοῦ, νὰ κάμνουν παγκάρι, στασιδία, εἰκόνες, προαύλιο κ.ο.κ.

Οἱ Αἰ-Σαββιῶτες εἶχαν τὸν «Ἄϊ-Σάββα» κάτω ἀπὸ τὸν ἀγραμύθθα τοῦ Στρίκη. Οἱ Ἐλιθιῶτες τὸν «Πανορμίτη» καὶ τὸν «Ἄϊ-Γιώργη» πάνω ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ Ἱπποκράτη. Οἱ Πηαουλιῶτες τὸν «Ἄϊ-Νικόλα» στὴ Ταύλα τοῦ Γιαλοῦ. Οἱ Ἄϊ-Γιαννιῶτες τὸν «Ἄϊ-Γιάννη» τοῦ Καπριάνου, τὴν «Ὑπαπαντὴ» καὶ τοὺς «Ἀναργύρους». Οἱ Λαγκαδιῶτες τὸν «Ἄϊ-Θιολὸ» καὶ τὴν «Καθολικὴ». Οἱ Τρουλιῶτες μαζὶ μὲ τοὺς Λαπαρδιῶτες εἶχαν στὴν προστασία τους τὴν «Ἁγία Παρασκευὴ» καὶ τὸν «Ἄϊ-Ἀθανάση» μέσα στὸ χωράφι τοῦ Δυσσέα Σακελλαρίδη.

Ὁ «Κατακλισμὸς» ἔκαμε ζημιές στὶς Ἐκκλησιῆς καὶ οἱ παρέες τῶν παιδιῶν ἔβγαιναν νὰ ποῦν τὰ κάλαντα γιὰ νὰ μαζέψουν χρήματα καὶ νὰ ἐπισκευάσουν τὶς στέγες καὶ τοὺς τοίχους. Ἡ κάθε ὀμάδα ἔπρεπε νὰ πῆ τὰ δικά της κάλαντα τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων καὶ τοῦ νέου ἔτους, ἀλλὰ μὲ στιχάκια διάφορα ἀπὸ ὀμάδα σὲ ὀμάδα καὶ ἀνάλογα μὲ τὶς ζημιές τῆς κάθε Ἐκκλησιᾶς.

Ἔτσι οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ὀμάδων ἔτρεχαν στὴν Κατερίνα γιὰ νὰ τοὺς πῆ τὰ ταιριασμένα τραγούδια ποὺ χρειάζόταν κάθε παρέα. Ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος ἔπαθε τὶς μεγαλύτερες ζημιές κείνη τὴ χρονιά. Οἱ Τρουλιῶτες ἔτρεξαν πρῶτοι-πρῶτοι στὴν Κατερίνα κι αὐτὴ σὰν Τρουλιώτισσα ποὺ ἦταν τοὺς εἶπε τὰ καλύτερά της γιὰ νὰ συγκινηθῆ ὁ κόσμος καὶ νὰ ρίξη πολλὰ

στο δίσκο. *Αν ήταν βολετό να βρεθούν τὰ τραγούδια αὐτὰ τῶν καλάντων θὰ γινόταν μιὰ σπουδαία συλλογή. *Ἔτσι ἄρχιζε τὸ τραγούδι γιὰ τὸν *Ἄγιο *Ἀθανάσιο.

85. **Ἀρκοντες βοηθήσετε
τὸν *Αἶ ν' Ἀθανάση
γιὰ νὰ τοῦ σοβατίσωμε
τὸ δῶμα δου πὸν στάσσει...*

Ἡ Κατερίνα ἀγαποῦσε πολὺ τὰ παιδιά. Δὲν ἔχει σημασία πὺ τὴν πείραζαν καὶ τὴ στεναχωροῦσαν. Περισσότερο ἀγαποῦσε τὰ μωρὰ, σὲ βαθμὸ παθολογικὸ καὶ ἰδιαίτερα τὰ κοριτσάκια. *Ὅπου συναντοῦσε μωρὰ, σταματοῦσε γιὰ λίγο, τὸ πλησίαζε, τὸ χάιδευε, χαμογελοῦσε πικρὰ καὶ τοῦλεγε τὸ τραγουδάκι του. Λίγοι γνώριζαν τὸ μυστικὸ τῆς καὶ λιγώτεροι τὴν καταλάβαιναν. Τὸν ἑαυτὸ τῆς εὔρισκε σὰν πλησίαζε μωρὰ παιδιά. *Ἴσως νᾶταν οἱ μοναδικές στιγμές τῆς ζωῆς τῆς. Τότε ἔπεφτε σὲ περισυλλογή, ἔπαιρνε ὕφος σιωπηλὸ, σοβαρὸ, σὰν νὰ ξυπνοῦσαν μέσα τῆς μνήμες στοργῆς καὶ μητρικῆς τρυφερότητας, ποῦσβηναν μ' ἓνα δάκρυ κρυστάλλινο, καθὼς κυλοῦσε ἀπὸ τὰ ζαρωμένα μάτια τῆς πάνω στὸ ξανθὸ κεφαλάκι τοῦ μωροῦ πὺ χάιδευε.

Πρέπει, δὲ μπορεῖ, νὰ θυμότανε τὸ δικὸ τῆς κοριτσάκι, πὺ πέθανε στὴν Κωνσταντινούπολη.

Κατεβαίνοντας τὰ σκαλιὰ τοῦ *Αἶ-Θιολοῦ συνάντησε κάποια γριά, πὺ τὴν ἔλεγε Μαριά. Στὰ γόνατά τῆς κράταγε ἓνα μικρὸ κοριτσάκι ὀρφανό, τὴν Καλλιόπη-Ἄριστείδη Μίχαλου. Κάθισε δίπλα στὸ μωρὸ ἢ Κατερίνα καὶ χαιδεύοντάς το μουρμούρισε μὲ πόνου:

86. **Ἀστρουλλάκι τοῦ ποννέντι
ξένομ-μου δίχως ἀφέντη
*Ἀστρουλλάκι τὴν ἡμέρα
ὀρφανὸ χωρὶς πατέρα.*

Κατηφορίζοντας ἡ Κατερίνα τὸ «Λαγκάδι» ἔφτασε στὸ σπίτι τοῦ Μανώλη τοῦ Κρούσκου. Πῆγε νὰ τοῦ πῆ τραγούδι γιὰ νὰ γράψῃ σὰν ἀπάντηση σὲ γράμμα πὺ ἔλαβε ἀπὸ τὸ *Γνωμαγόρα* τῆς Ἀμερικῆς. *Ὁ Κρούσκος ἦταν βιαστικὸς καὶ γιὰ νὰ μὴ τῆς ξεφύγῃ τοῦ λείει γρήγορα-γρήγορα τὸ παρακάτω δίστιχο, τὴ στιγμὴ πὺ ἀποτελεῖε τὸ γράψιμο κάποιας ἄλλης ἀγράμματης γυναίκας.

87. **Νᾶμονν ἀλιὰ μυστοκαρφιά
τριγύρω στὰ μαλλιὰ σου,*

*νάμουν κι άργυροκόντυλο
στά πέντε δάχτυλά σου...*

Στις δημοτικές έκλογές Κατσιμματίδη-Μαντουδάκη ή Κατερίνα ήταν με τó κόμμα του πρώτου. Όμως δέν ήθελε νά φανερώνεται στις κομματικές συγκεντρώσεις για νά τά 'χη καλά και με τις δυó παρατάξεις. Όταν έβλεπε με τή σατανική της διαίστηση πώς βρισκόταν ανάμεσα στους όπαδους του Κατσιμματίδη άρχιζε νά σατιρίζη τó Μαντουδάκη και τούς άνθρώπους του. Τά στιχάκια της αυτά γρήγορα έφταναν στ' αυτιά τών αντιπάλων, γιατί ήσαν έπίκαιρα και πειραχτικά. Ό Μαντουδάκης δέν άργησε νά μάθη αυτά που του 'ψαλλε ή Κατερίνα και τήν είχε άχτι. Του Μαντουδάκη τó καφενείο είναι και τó έκλογικό του κέντρο. Πίσω περάσης, μπρός περάσης, θά σταθής εκεί για λίγο. Ό μπουφές είναι γεμάτος ποτήρια και φλιτζάνια άπλυτα. Κανένας βοηθός, κανένας σερβιτόρος. Μήπως ύπάρχη άφεντικό;! Ό Μαντουδάκης μπαινοβγαίνει με τόν άργελέ στα χέρια. Περισσότερες είναι οι κινήσεις άπό τά λόγια του.

Ψηλός, έλαφρά κυρτός, άξύριστος, φαλακρός με δυó μεγάλες τούφες γκριζά μαλλιά στους κροτάφους. Φορεί τά παραλυμένα γιαλιά του χαμηλά στη μύτη κι όλο τά σπρώχνει πρós τά πάνω με τή σαλιασμένη μπρούτζινη άκρη του άργιλέ. Η προεκλογική κίνηση τόν έχει ζαλίσει. Δέν προφτάνει νά κερνά. Μεγάλη πελατεία τρέχει νά πιή τó καφεδάκι της και νά πάρη τó δροσερό ούζάκι της, μιá κι είναι όλα δωρεάν. Οι περισσότεροι σερβίρονται μόνοι τους. Όλους θέλει νά τούς εύχαριστήσει, γιατί άγαπά τούς πατριώτες του ó καλόκαρδος Μαντουδάκης.

Τώρα όμως θέλει νά δείξη φανερά τήν άγάπη του, γιατί έχει ανάγκη άπό τούς ψήφους τους. Σ' όλους δίνει άπαντήσεις και όλους έρωτά. Άλλά ποιός μπορεί νά καταλάβη όσα λέγει. Είναι ζήτημα αν στις δέκα λέξεις μπορείς νά ξεκαθαρίσης τις τέσσερις. Βραδύγλωσσος δέν είναι, αλλά τρώει τις τελευταίες συλλαβές, επαναλαμβάνει αυτές που προφέρει και τόσο γρήγορα, που πρέπει νά τόν έχης συνηθίσει για νά συνεννοηθής μαζί του. Η χαρακτηριστική κίνηση έρχεται σαν συμπλήρωμα στο νόημα. Οι πεποιθήσεις και τά σχέδιά του για τήν προκοπή του νησιού δέν άμφισβητούνται άπό κανένα. Ίδιαίτερα τó μεράκι του για τήν έπισκευή και επέκταση του μικρού λιμανιού συγκινεί τούς ναυτικούς.

Μέσα σ' αυτό τόν πυρετό του προεκλογικού άγώνα έχει νά άντιμετωπίση και τά αντιπολιτευτικά στιχάκια τής Κατερίνας.

Φορτωμένη ένα δεμάτι κλαδιά στο κεφάλι φάνηκε νά 'ρχεται άπό τó λιμάνι ή Κατερίνα. Σαν τήν πήρε είδηση ó Μαντουδάκης, κτύπησε τó χέρι στο τραπέζι και φώναξε. «.. καφέ, κα-καφέ, έναγ-καφ στη Κατερίνα, σ' αυτή νά, νά σ' αυτή...».

Οί συγκεντρωμένοι κείνη τή στιγμή γύρω από τόν «Ἀρχηγό» ἔκαμαν στήν πάντα νά περάσῃ ἡ Κατερίνα. Ὁ Μαντουδάκης μέ τίς μεγάλες χοντρές χεροῦκλες του ἔκαμε νόημα νά πλησιάσῃ. Ἡ Κατερίνα βρέθηκε σ' ἐχθρικό στρατόπεδο. Πέταξε τὸ δεμάτι κάτω καί μέ θάρρος πολὺ στορογγυλοκάθισε στό κάθισμα. Γύρω τῆς σχηματίστηκε ἕνας κύκλος ἀπὸ περιέργα μάτια ποὺ τὴν κοίταζαν περιέργα. Τί θὰ πῆ τώρα ἡ Κατερίνα; Πῶς θὰ κατευνάσῃ τὸ θυμωμένο Μαντουδάκη; Σὰν ἔφτασε ὁ καφές, σήκωσε ἡ Κατερίνα τὸ φλιτζάνι νά πῆ «εἰ σ-ύγεια» μὰ δὲν πρόφτασε, γιατί ὁ Μαντουδάκης κοιτάζοντάς τη κάτω ἀπὸ τὰ μεγάλα σγουρὰ φρύδια του τῆς εἶπε μέ κάποια νευρικότητα. —«..Γιὰ μέ ἐ λές, ἐ λές τραούδια... μό-μόνο ντοῦ Κατσομμάτη... Ἐγὼ θὰ κάμω τῆ Νίσυρο Παρίσι-Παρίσι...». Ἡ Κατερίνα ρούφηξε λίγο, ξαναρούφηξε γιὰ δεύτερη φορὰ καί ἀφήνοντας τὸ φλιτζάνι λέει...

88. Ὡ γυιέ μου ἐμ βρέπει νὰ χολιῶς,
 ἄφης τὸν Κατσομμάτη.
 Ἐσένα θὰ ψηφίσουσιν
 οἱλλοι μέσ'ς τὸ Μανδράκι.

Μπράβο-μπράβο, μπράβο Κατερίνα... Ἐγὼ... Ἐγὼ θάμπω... ἐγὼ... Δήμαρκος... εἶπε γρήγορα-γρήγορα καί σοβαρὰ ὁ Μαντουδάκης. Μόλις κατάλαβε ἡ Κατερίνα πῶς τὸ τραγουδάκι τῆς «ἔπιασε» ἀποτελείωσε τὸ καφεδάκι τῆς. Ὅλοι βέβαια γέλασαν καί μερικοὶ πίστεψαν πῶς πῆραν μέ τὸ μέρος τους τὴν Κατερίνα. Σηκώθηκε ἀργὰ ἀπ' τὸ κάθισμά της κι ἀφοῦ «ἔγνεψε» νά σωπάσουν, ἄρχισε νά λέῃ τὸ δεῦτερο δίστιχο φεύγοντας.

89. Εὔγε μου κι ἀφεροῦ μου σου
 καλέ μου Μαντουδάκη
 Ἐσὸν ἂν ἔμπης Δήμαρκος
 θὰ σώσης τὸ Μανδράκι....

Στὸ διάστημα αὐτὸ ποὺ βρισκόταν ἡ Κατερίνα κάτω ἀπὸ τὴ «Τσαρδάκα» τοῦ Μαντουδάκη, φαίνεται πῶς κάποιος ἔτρεξε στὸν «Ἄι-Σάββα ποὺ ἦταν ὁ Κατσιμματίδης μέ τὴ συντροφιά του καί εἶπε πῶς ἡ Κατερίνα «ἐπῆε μέ τὸ Μαντουδάκη». Ὁ Κατσιμματίδης, περιτριγυρισμένος ἀπὸ τοὺς πολιτικούς του φίλους, δὲ μίλησε. Ἐστριψε τὸ γυαλιστερό του Μαδαγασκάρικο μπαστούνι, χάιδεψε τὴ τριγωνικὴ καλοπεριποιημένη γενεάδα του καί κοιτάζοντας μέσα ἀπὸ τὰ ὄλοστρόγγυλα, μέ μαῦρο λεπτὸ σκελετό, γιαλιά του, εἶδε τὴν Κατερίνα νά πλησιάζῃ.

Μὲ χαμόγελο ἀρχοντανθρώπου ρωτᾷ.

— Τί ἔπαθες, Κατερίνα ;! Νευριασμένη φαίνεσαι...

Κι ἡ Κατερίνα δίνει τὴν ἀπάντησιν μέ δυνατὴ φωνὴ γιὰ νά δείξῃ πῶς μένει πιστὴ στὸν Κατσιμματίδη.

90. ὦ Χριστιανοί μου πῆτε μου
εἶνταν αὐτὸ δὲ χάλι
ὄπου κι ἂν ἔχη ποντικὸ
θὰ βάλωμεμ Μουχτάρη;!

Ἔτσι ἔπαιζε τὴν πολιτικὴ τῆς καὶ μ' ὄλους τὰ πῆγαινε καλά. Τὰ χρόνια ὁμως κύλισαν γοργὰ κι ἡ Κατερίνα γέρασε. Ἔπεσε στὸ κρεββάτι ἀπὸ γρίππη καὶ δὲ σηκώθηκε ποτὲ πιά.

Τὸ 1938 ἦταν ἡ κρίσιμη χρονιὰ τῆς Κατερίνας. Τὸ καλοκαίρι πέρασε χωρὶς νὰ πάη στὶς ἀργατιές. Δὲν εἶχε πιά κουράγιο. Ὁ χειμῶνας μπῆκε βαρῦς. Ἐνα κρεββάτι μικρὸ ἀπὸ κατράνια παλιά, πού μόλις στέκεται στὰ πόδια του, βρίσκεται μέσα στὴν κουζίνα, δίπλα στὴ ξυλένια σκάλα π' ἀνέβάζει στὸ πάνω μέρος τοῦ σπιτιοῦ. Ἀχυρένιο στρῶμα, μὲ παλιά, λερωμένα σκεπάσματα. Μέσα σ' αὐτὰ τυλιγμένο ἓνα σῶμα κοκκαλιάρικο πού ἔπασχε ἀπὸ κρῦο, πείνα κι ἀρρώστια. Τὰ γηρατιὰ φοβόταν ἡ Κατερίνα. Οἱ γειτόνισσες πηγαίνουν στὰ πεταχτὰ καὶ τὴ βλέπουν. Ὅμως ὄλες εἶναι βιαστικές. Ὅλο τὸ σπίτι ἀποπνέει βαρειά μυρωδιά. Ἡ πόρτα σκεύρωσε καὶ δὲν σφαλᾷ. Τὸ περιθῶριο στὸ κάτω μέρος λείπει. Ἀπ' αὐτὴ τὴ τρύπα σουρώνει ὁ ἀέρας καὶ φτάνει καταπάνω στὸ κρεββάτι καὶ παγώνει τὰ πόδια τῆς Κατερίνας. Στὰ παράθυρα, στὸ πίσω μέρος τοῦ σπιτιοῦ, φυσᾷ ὁ βοριάς καὶ μὲ τὸ ρέμα πού σχηματίζεται φεύγουν οἱ παλιοσακκοῦλες καὶ τὰ χαρτόνια πού χρησιμεύουν γιὰ τζάμια. Ὅλο καὶ κουλλουριάζεται ἡ Κατερίνα. Δὲ μιᾶ, μουγκρῦζει σὰν λαβωμένο ἀγρίμι. Τὴ νύχτα βγάζει κραυγὲς καὶ ξυπνᾷ τὴ γειτονιά. Τὸ σκελετωμένο κορμί τῆς τρέμει ὀλάκερο, πού οἱ σάρκες του κρέμονται πλαδαρές, νερουλιάρικες στὰ κόκκαλά του. Τ' ἄσπρα μαλλιά τῆς γέρνουν στὸ λαιμό, ἀχτένιστα, ἄταχτα, βρωμοῦν ἀνηπλυσιά καὶ κολλοῦν οἱ τρίχες στὸ ζαρωμένο κούτελλο καὶ στὸ πίσω μέρος τῶν αὐτιῶν τῆς. Ἡ χλωμάδα τοῦ προσώπου βυθίζει τὰ μάτια στὶς κόγχες καὶ θολώνει τὸ βλέμμα τῆς.

Οἱ Χριστουγεννιάτικες γιορτὲς τοῦ 1938 ἦταν οἱ τελευταῖες τῆς ζωῆς τῆς. Τὶς μέρες αὐτὲς γνώρισε ἡ Κατερίνα τὶς περισσότερες ἐπισκέψεις. Πάνω στὰ «σκαμνιά» καὶ στὸ πεζούλι τοῦ παράθυρου καὶ στὸ πλατύσκαλο βρισκονταν πολλὰ φαγητὰ, φρουῖτα, γλυκίσματα, πακετάκια ἀπὸ ζάχαρη καὶ καφέ. Τί νὰ τὰ κάνη ἡ Κατερίνα; Ἀργὰ τὰ ἔχουν φέρει. Οἱ πιὸ προνοητικές ἔφερναν ζεστὴ σούπα καὶ γάλα. Ποῦ ὁμως ὄρεξη; Δίπλα στὸ προσκέφαλό τῆς ὑπάρχουν φέτες-φέτες πορτοκαλιοῦ καὶ μερικοὶ φλῶμοι μανταρινιοῦ πιπιλισμένοι σὰν ἀπὸ μωρὸ παιδί. Ὅλοι πιά κατάλαβαν πὼς «λίγες εἶν' οἱ μέρες τῆς». Εἶνα στιγμὲς πού πνίγεται ἀπὸ τοὺς πόνους καὶ τὴ μοναξιά. Συγκεντρώνει τὶς δυνάμεις τῆς μήπως κατάφέρη νὰ καθαριστῆ, μὰ

δὲ βολεύεται. Μὲ κόπο προφέρει τὸ παρακάτω τραγουδάκι, καὶ τὸ ἔπανα-
λαμβάνει κάθε φορά πού χρειάζεται βοήθεια. Ἐλπίζει πὼς θὰ τ' ἀκούση
κανένα μικρὸ παιδί ἀπ' αὐτὰ πού παίζουν στὴν αὐλή της καὶ θὰ τρέξη
νὰ φωνάξη κάποια γειτόνισσα.

91. *Σύρε φωνή μου πέλαος
καὶ διάγυρε κανάλ-λι
στὴν Ἄννα δοῦ Φασουλαρῆ
ὅπου ἐν ἔχω ἄλλη...*

Μέσα στὴν ἀπελπισία της μουρμουρίζει συχνὰ τὸ ἴδιο δίστιχο μὲ
μικροπαραλλαγές καὶ κάθε φορά βάζει τὸ ἀνάλογο ὄνομα ἐκείνης πού
θέλει νὰ φωνάξη.

92. *Σύρε φωνή μου πέλαος
καὶ σπάσε τὸ κατάρτι
σὲ μιὰ ἀφ' τῆ γειτόνισσα
γρήγορα πέ της νάρτη..*

Οἱ πρῶτες δέκα μέρες τοῦ Γενάρη τοῦ 1939 ἦταν πραγματικὰ «ἀλκυο-
νίδες». Τὰ κρύα μαλάκωσαν κι ὁ ἥλιος ἔκαιγε τὰ πέτρινα σκαλιὰ τοῦ σπι-
τιοῦ τῆς Κατερίνας. Ἄρκετὰ παιδάκια μαζεύτηκαν στὴν ἐξώπορτα κι
ἀραδιάστηκαν πάνω στὰ σκαλιὰ ζεσταίνοντας τὰ ξυλιασμένα χεράκια τους
στὸν ἥλιο. Ἦταν ἀπομεσήμερο. Οἱ τελευταῖες μελλοθάνατες δυνάμεις τῆς
Κατερίνας φουντώνουν μέσα της κι ἀφοῦ σύρτηκε σὰν νεογέννητο ἀρκούδι,
φτάνει στὴν ἐξώπορτα. Τυλιγμένη μὲ μιὰ κουβέρτα κατάφερε ν' ἀκουμπή-
ση τὴ ράχη της στὰ διάστελα τῆς πόρτας καὶ κρέμασε τὰ προισμένα πόδια
της στὸ πρῶτο σκαλοπάτι νὰ ζεσταθοῦν στὸν ἥλιο. Τὰ παιδιὰ πρόσεχαν
ἀμίλητα τὴν κουλλουριασμένη γριούλα καὶ τὰ ματάκια τους, ὅλο περιέρ-
γεια, στυλώθηκαν στὰ δυὸ μελανιασμένα γυμνὰ πόδια της.

Αὐτὴ ἦταν ἡ στερνὴ συνάντηση τῆς Κατερίνας μὲ τὰ παιδιὰ πού ζέ-
σταιναιν τὴ μοναξιά της κι ἡ τελευταία συνομιλία της μὲ τὸν ἥλιο πού ζέ-
σταιναιν τὸ παγωμένο σῶμα της.

Κεῖνη τὴ στιγμή περνοῦσε μιὰ γειτόνισσα καὶ βλέποντας τὴν Κατε-
ρίνα σηκωμένη ἀπὸ τὸ κρεβάτι τῆς λέει.

— Θωρῶ πού ἔγινες καλά. Ἄφοῦ σηκώθης ἀφ' τὸ γιαιθάκισσου ἐμ
πονεῖς πιό.

— Πονῶ , κόρη μου, πονῶ... Ἐ νέχῳ κουράγιο... Ἐγ γανταίρω πιό.

— Μήφ φοῶσαι Κατερίνα. Γίνου καλά νὰ μᾶς λές πάλε τὰ γεβεζελί-
κια σου...

Ἡ Κατερίνα δάκρυσε καὶ λέει σιγὰ-σιγὰ μὲ παράπονο.

93. *Μόνη μου γὰ τὰ πλήρωσα
τῆς νιότης μου τὰ λάθη
γαὶ γέμισε δὸ σῶμα μ-μου
ἀπὸ λοῶρια πάθη;!*

Σὲ λίγο πέρασε μιὰ ἄλλη γυναίκα καὶ καθὼς εἶδε τὰ παιδιά στὰ πόδια τῆς Κατερίνας νὰ βράζουν ἤσυχα κι ἀμίλητα μέσα στὴν ἀσυνήθιστη λιακάδα τοῦ γενναριάτικου ἀπομεσήμερου εἶπε:

— Θωρεῖς πὼς σ' ἀγαποῦ ντὰ παιδιά, Κατερίνα; Σὰν νὰδ δικά σου... Ἔσ σὲ πειράζουσι πιὸ καὶ σοῦ κάμνουσι γκαὶ συντροφιά.

Τότε ἡ Κατερίνα εἶπε τὸ τελευταῖο τραγουδάκι τῆς, ποὺ πρέπει νὰναι ἀπ' τὰ καλύτερά τῆς, γιατί κλείνει μέσα του τὴ φιλοσοφία τῆς πικρῆς μοναξιάς τῆς καὶ τὴ διαπίστωση τῆς σκληρῆς κι ἀδυσώπητης πραγματικότητας ποὺ βρέθηκε στὶς στερνές τῆς ζωῆς τῆς ὥρες.

94. *Πολλὰ παιδιά στὴν βόρτα μου
ἄμ-μὲ ἐν ἔχω κάνα
ἐν εἶν' ἀπὸ τὰ μέλη μου
νὰ με φωνάζου μ μάνα.*

Σὲ λίγες μέρες ἔλυσε μέσα στὰ κουρελιάρικα ροῦχα τῆς. Κι ὅταν τὸ πρωῖνὸ τῆς 18 τοῦ Γενάρη 1939 μπῆκε στὸ σπίτι τῆς ὁ γιατρὸς Παρθένης Κόκκινος διαπίστωσε τὸ θάνατό τῆς.

Ἡ Κατερίνα πέθανε. Ὅμως δὲ ξεχάστηκε. Ἄς χάθηκαν τὰ περισσότερα τραγούδια τῆς. Ἡ θύμησή τῆς ξαναζωντανεῖει σ' ὅλες ἐκεῖνες τὶς μῆνες ποῦζησαν τὴ συμπεριφορά τῆς καὶ τὴ ζεστὴ παρουσία τῆς ἀνάμεσα στοὺς ἀπλοῖκοὺς ἄνθρωπους. Ἦταν μιὰ «ἐποχή» ἡ Κατερίνα, ποὺ σφράγιζε μὲ τὰ τραγούδια τῆς κάθε κοινωνικὴ ἐκδήλωση. Μὲ τὰ ἐπιγραμματικά στὴν ἀπλότητά τους δίστιχα σατίριζε πρόσωπα, καυτηρίαζε ἐλαττώματα καὶ διακωμωδοῦσε κάθε κατάσταση, ποὺ δὲν ἦταν σύμφωνη μὲ τὴ δική τῆς ἀνθρωπιστικὴ ἀντίληψη. Τὰ εὐκαιριακὰ τραγουδάκια τῆς παίρνουν χαραχτήρα πειστικό, ποὺ λούζονται ἀπὸ πηγαῖο αἶσθημα καὶ δίνουν χάρη στὴν περιγραφή μὲ τὴν ἠθογραφικὴ τους δύναμη. Ἔτσι μονάχα μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῇ ἡ ἀπήχησή τους, γιατί πολλὰ ἀπ' αὐτὰ ἔχουν τὸ γνῶρισμα τῆς ἀληθινῆς τέχνης.

Τὸ γέλιο καὶ τὴν εὐθυμία σκόρπιζε ἡ Κατερίνα μέσα σὲ μιὰ περίοδο συγγενῆς συμβατικότητας, ποὺ τὴ βάραινε ἡ ξενικὴ τουρκικὴ καὶ ἰταλικὴ σκλαβιά.

Ἔτσι, ἡ Κατερίνα δημιουργοῦσε τὴ ξεχωριστὴ θέση τῆς ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους τοῦ νησιοῦ τῆς. Ἀπ' ὅλους ἦταν ἀγαπητῆ, ἄς τὴν πείραζαν τὰ παιδιά, ἄς τὴν κοροΐδευαν οἱ μεγάλοι. Τὴ χαρὰ πουλοῦσε σ' ὅλους, μόνον ἡ ἴδια δὲ γέλασε πολὺ καὶ λιγώτερο ἀπ' ὅλους τὴ ζωὴ τῆς χάρηκε. « Ὁ Θεὸς συχ-χωρέση τη...».

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ ΙΔΙΩΜΑΤΙΣΜΩΝ

*Ακωλος	= αγροτική περιοχή του Ἡφαιστείου.
ἀλλάγια	= ἐπίσημες γιορτινὲς φορεσιές.
ἀνάεμα	= τό, εἶδος ἀνοικτοῦ σακκιδίου διὰ τὴν μεταφορὰν τροφίμων ἢ καὶ τοποθέτηση τοῦ βρέφους δίκην κούνας.
ἀννεῖς	= ἀνοίγεις
ἀντὰς ἢ ὄντὰς	= γυναικονίτης.
ἄξα	= ἦ, ἄξια, ἱκανή.
ἄρμαστὸς	= ἀγαπητικός, μνηστήρ.
ἀτσουμάδα	= νεαρά δάμαλις.
ἀτσουνάρες	= τὸ πίσω μέρος τοῦ πέλματος.
βατεύω	= καθιστῶ κάποια ἔγκλο = γκαστρώνω.
βιστέρνα	= στέρνα, δεξαμενὴ κτιστὴ ὕδατος.
γεβεζελίκια	= τά, ἄστεια.
γεμενιά	= τά, παπούτσια ἐγχώρια.
γιατθάκι	= τό, κρεββάτι.
γρόσι	= τό, ὑποδιαίρεση τούρκικου νομίσματος.
δυπότατος	= νεωκόρος.
ἐν ντὰ γιαντῶ	= δὲν ἀντέχω.
ἐράη	= ἐράγισε.
θωρῶ	= βλέπω.
κακόμοιτσε	= κακόμοιρε μὲ καλὴ σημασία.
κουλαντόνα	= ὑβριστικὴ λέξις σημαίνουσα ἀκατάστατη.
κερεστὲς	= ὄ, ἢ ξυλεια.
κουκλουμάρες	= οἱ, μεταφορικῶς, γυναῖκες ἀνόητες.
κουκχουαδιές	= οἱ, κουκουβάγιες.
κουκχουζίνα	= τὸ πρῶτο ἀπόσταγμα τῶν σταφυλιῶν καὶ τῶν σύκων, πιοτὸ δυνατό.
κουκχούλα	= μεγάλη πέτρα ριζωμένη βαθειὰ στὴ γῆ.
κούρωσε	= ἀναψες, ἐθύμωσες.
κουτσουδιές	= οἱ, ἢ κόπρος τῶν πτηνῶν.
κούφα	= ἦ, μεγάλο καλάθι.
λοάρια	= τά, ἀλογάριαστα, πολλά.
λοϊκά	= λογικά.
μετόχια	= ἐξοχές.
μουχτάρης	= ὄ, ξ. λέξις, Δήμαρχος.
μπιλλέτθο	= τό, ξ. λ. δελτίον.
μυλοκόπη	= ἦ, μακρὴ, λεπτὴ, ἰσχυρὸ ξύλο ποῦ χρησιμεύει εἰς τὸ ἄλεσμα.
πιχύζομαι	= θυμώνω.
πλάϊ	= τό, πλατεῖα.
Ποταμήτισσα	= ἐπωνυμία τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ.
ρακί	= τό, πρῶτο ἀπόσταγμα σταφυλιῶν λέγεται καὶ «κουκχουζίνα».
ρατσιόνα	= ἦ, ξ. λέξις, μερίδα.
σαλεύγω	= περπατῶ.
σολαίζω	= τακτοποιῶ.
σφιχτομανταλώθηκε	= κλειδώθηκε σφιχτά.

τσίλλα	= ή, εύκοιλιότης.
Φώτηδες	= τὰ δῶρα τοῦ ἀναδόχου τὴν ἡμέρα τῆς βαπτίσεως.
χολιῶ	= λυπούμαι.
χοχλίδια	= τὰ, στρογγυλές μικρές πέτρες ἐνσφηνωμένες στὸ δρόμο.

ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΤΗΣ ΚΩΜΟΠΟΛΕΩΣ ΜΑΝΔΡΑΚΙΟΥ

*Αἰ-Θιολός	= *Άγιος Θεολόγος
*Αἰ-Σάββας	
Καθολική	= ὀνομασία ἐκκλησίας.
Λαπαρδὰς	
Μάτια	= ἀγροτική περιοχή.
Πιαούλι	= πηγαδούλι, μικρὸ πηγάδι.
Πλατριά	= ἀγροτική περιοχή
Ποταμός	
Ραμός	= ἀγροτική περιοχή
Ταύλα τοῦ Γιαλοῦ.	
Τρίστρατο	= τρεῖς δρόμοι, διασταύρωση.
Τροῦλλος	
Φάμπρικα	= Ἰταλική λέξις, σημαίνει ἐργοστάσιο.

ΕΝΑΣ ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ ΕΙΣ ΤΟ ΝΗΣΙ ΜΑΣ

Υπό ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΝΙΚΟΛΗ

Ἐλάτε ὄλοι μαζί νά κάνωμεν ἓνα περίπατο στό νησί μας, τή Νίσυρο. Τό σχεδόν στρογγυλό νησάκι, πού ἀναπαύεται στό κέντρο τῶν Δώδεκα Νησιῶν. Τό μικρό, ἀλλά ὠραῖο αὐτό νησάκι, μέ τις ἰδιόρρυθμες φυσικές του ὁμορφιές καί τις θαυματουργές ἰαματικές του πηγές, ἔχει διάμετρο μόνο 4 μίλια, περίμετρο σχεδόν 20 καί ἐπιφάνεια 42 μέ 50 τετραγωνικά χιλιόμετρα. «Τόσο μικρό, ὅσο πού μπορεῖ τήν εὐτυχία νά χωρῆ», ὅπως τραγούδησε ὁ παλιός καλός ποιητής.

Ἐπειδή ἡ Νίσυρος δέν ἔχει μεγάλα ἀκρωτήρια, ἐκτός ἀπό ὀλίγες μικροεξοχές στεριᾶς, πού σημειώνονται εἰς τόν χάρτην, γι' αὐτό δέν ἔχει καί φυσικό λιμάνι. Οἱ κακοκαιρίες τὸ χτυπάνε ἀλύπητα καί οἱ ἄνεμοι πού ἔρχονται ἀπό τήν Ἀφρική καί τὸ Κρητικό πέλαγος, καί πού οἱ ναυτικοὶ τοὺς ὀνομάζουν «Προβέζα» καί «Ραγάνι», ὅταν ξεσπάσουν, σαρώνουν τὰ πάντα. Τὸ λιμένισμα λοιπὸν τῶν καϊκιῶν ἦτο ἓνα ἀπὸ τὰ προβλήματα πού ἀντεμετώπισεν ὁ σύλλογός μας «Παναγιὰ Θερμιανή» καί ἐβοήθησε μέ τήν ἀποστολήν 15.000 δολλαρίων κατὰ τὸ 1935 γιὰ τήν προέκτασι τοῦ ἐνὸς λιμενοβραχίονος εἰς τὸ λιμάνι τῶν Πάλων.

Ὅσο τὸ καῖκι μέ τήν παρέα μας πλησιάζει πρὸς τοὺς Πάλους, τόσο ἡ καρδιά μας χτυπᾷ πιὸ δυνατὰ. Διακρίνομεν τώρα καθαρά μερικά παιδιὰ νά τρέχουν πρὸς τὸ λιμάνι γιὰ νά μᾶς καλωσορίσουν αὐτὰ πρῶτα.

Οἱ Πάλοι εἶναι τὸ ἐπίνειον τοῦ Ἐμπορευοῦ. Ὁ κόλπος τῶν Πάλων εἶναι ἀνοικτὸς καί στὰ παλιὰ χρόνια μποροῦσαν ν' ἀράξουν μεγάλα καϊκια καί βαπόρια, ἀλλὰ μέ τὴ συσσώρευσι ἄμμου στὸ βάθος τοῦ κόλπου, τὰ νερὰ ἔχουν ρηχεύσει. Τὸ νέο ὁμως λιμανάκι τῶν Πάλων, πού ἐπεξετάθη, ὅπως εἶπαμε, χάρις εἰς τήν ἐνίσχυσίν μας, ἔχει ἐξυπηρετήσῃ καί ἐξυπηρετεῖ τις ναυτικές ἀνάγκες τοῦ νησιοῦ μας.

Ἀφοῦ ρίξαμε τήν σύντομη αὐτὴ ματιὰ, ἄς ἀφήσωμε τώρα τὸ γραφικὸ λιμανάκι τῶν Πάλων, πού τὸ στολίζει ἀκόμη καί ἡ ὁμορφὴ Ἐκκλησία τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, γιατί, μέ τὸν λίγο καιρὸ πού ἔχουμε γιὰ τὸν περίπατό μας, πρέπει νά δοῦμε ὅσα μποροῦμε περισσότερα ἀπὸ τὰ ἀξιοσημεῖα καί ἱστορικά μέρη τοῦ τόπου μας.

Ἄς προχωρήσωμε λοιπόν, πάλι μαζί, πάνω στὴν παχειὰ ἀμμουδιά ποὺ τὴν στολίζουν τὰ κάτασπρα ἄγρια κρινάκια κι ἄς ἐπισκεφθοῦμε τὸ ἀρχαῖο ἐκκλησιάκι τῆς Παναγίας Θερμανῆς, ποὺ βρίσκεται εἰς τὰ ἐρείπια τῶν λουτρῶν τοῦ Ἰπποκράτους. Καὶ προχωροῦμε πρὸς τὰ «Βαθειὰ Νερά», τὸ «Κατσούνι» καὶ τὸ «Ἑλληνικό», τὶς «Λυές» καὶ τὸ «Ἐξω Μετόχι», καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἄθελα τὰ βήματά μας μᾶς ὀδηγοῦν πρὸς τὸν ἀνήφορο γιὰ τὸ Μοναστήρι τῆς Κυρᾶς, μὲ τὰ πέτρινα σκαλοπάτια καὶ τὴν πέτρινη ὑπαιθρο τραπεζαρία, μὲ τὶς κλιματαριές πάνω στὶς καμάρες καὶ τὴν ἱστορικὴ νεραντζιά μὲ τὰ ὀλόχρυσα νεράντζια. «Ὅποιος δὲν πάει νὰ προσκυνήσῃ τὴν Κυρὰ εἶναι σὰν νὰ μὴ πῆγε στὴ Νίσυρο», λένε οἱ νησιῶτες.

Ὅπως συμβαίνει σὲ πολλὰ ἑλληνικὰ μοναστήρια, ἔτσι καὶ γύρω ἀπὸ τὴν Παναγιὰ τὴν Κυρὰ ἔχει πλεχθῆ ἓνας ὁμορφος θρύλος: Ἐνα δειλινό, τὰ παλιὰ χρόνια, κάτι βοσκοὶ ἀπὸ τὸν «Ἀφιώνα» εἶδαν ἓνα φῶς στὴ θάλασσα νὰ ἔρχεται πρὸς τὴν Νίσυρο καὶ νὰ φθάνῃ στὰ «Κορακίσια». Ἀπ' ἐκεῖ εἶδαν τὸ φῶς ν' ἀνεβαίνει καὶ νὰ σταματᾷ σὲ μιὰ σπηλιά, στὴν τοποθεσία «Κουρέμπια». Ἐπὶ τρεῖς βραδιές στὴ σειρά οἱ βοσκοὶ αὐτοὶ εἶδαν τὸ ἴδιο φῶς. Τὴν τετάρτη ὁμοῦς ἡμέρα, ἡ περιέργεια τοὺς ἔκανε νὰ πάρουν τὴν ἀπόφασιν καὶ νὰ ἐξετάσουν τί συνέβαινε καὶ ἔτσι μέσα στὴν σπηλιά βρῆκαν ἓνα εἰκονισματάκι τῆς Παναγίας, ποὺ ἔγραφε πάνω του «Παναγιὰ ἡ Καρπαθιά». Δίπλα στὸ εἰκονισματάκι ἔλαμπεν ἓνα καντήλι. Στὴν θέσιν αὐτὴ ἀργότερα κτίσθηκε τὸ μοναστήρι τῆς Κυρᾶς, ποὺ ἐτελειώσε στὶς 23 Μαρτίου τοῦ 1842, καθὼς εἶναι γραμμένο σὲ μιὰ ἐντειχισμένη πλάκα.

Τώρα, ἀφοῦ θὰ πιοῦμε ἀπὸ τὸ κρυστάλλινο νερὸ τῆς «Πηγῆς», «ποὺ δίδει βάλαμο καὶ ζωὴ στοὺς νεκρούς», ὅπως λέει ὁ παλιὸς θρύλος, ἄς πάρωμε τὸν δρόμο γιὰ τὸν Ἐμπορειό.

Ὁ Ἐμπορειὸς κεῖται σὲ ὕψος 370 μέτρων ἀπὸ τὴν θάλασσα καὶ ἀπὸ τὸ ὕψος αὐτὸ βλέπομε καθαρὰ τὸ δίβουνο νησάκι, τὸ Γυαλί, τὸ Στρογγυλί καὶ τὴν Κῶ σὲ ὅλο της τὸ μᾶκρος. Μέσα ἀπ' τὰ στενὰ σοκάκια ἄς τραβήξωμε γιὰ τὴν ἀρχαία ἐκκλησιά, τὸν «Ταξιάρχην», ποὺ βρίσκεται μέσα στὸ χαλασμένο πιά βενετσιάνικο κάστρο. Μετὰ κατεβαίνομε στὴν Παναγιὰ, στὸ μέρος ὅπου ὅταν εἴμεθα παιδιὰ βλέπαμε ἀπ' τὶς γωνίες τοὺς χορευτάδες νὰ σέρνουν τὸ χορὸ, τὴ «Σούστα» καὶ τὸ «Μέσα - κι' ὄξω», τὸν γέρο Σεβδαλῆ νὰ παίζῃ τὴ λύρα του καὶ τὸν γέρο Μικὲ τὸ λαοῦτο στὰ πανηγύρια τοῦ χωριοῦ καὶ τοὺς γάμους νὰ τραγουδοῦν τὴ νύφη καὶ τὸ γαμπρό:

*Κατέβα, Παναγιὰ μου μὲ τὸν Μονογενῆ σου
στ' ἀντρόγυνο ποὺ γένηκε
νὰ δώσης τὴν εὐχή σου.*

Στὸ μέρος αὐτὸ ἔγινε καὶ ἡ «Μάχη τοῦ Ἐμπορειοῦ», ὅπου ἔπεσε ὁ Ἱερολοχίτης Χατζηευαγγέλου καὶ ὅπου τώρα στέκει τὸ Ἡρώδον του γιὰ νὰ θυμίσῃ σὲ μᾶς ὅτι ἡ λεφτεριά μόνον μὲ θυσίες κερδίζεται.

Τὸ ἄλλο πρωῖνὸ ξεκινοῦμε γιὰ τὰ Νικειά. Στὸ δρόμο μας, πρὶν ἀκόμη βγοῦμε ἔξω ἀπ' τὸν Ἐμπορειό, βλέπομε τὴν παλιὰ ἐκκλησιά, τὴν «Παναγία τῆ Ληστηριώτισσα». Ἐκεῖ, σὲ μιὰν ἀπρόσιτη κουφάλα σ' ἓνα βράχο, ἦταν κατὰ τὰ πρῶτα χριστιανικά· χρόνια ἢ ἐκκλησία τῆς Παναγιάς, ἢ ὁποία ἦταν καὶ ἡ μόνη ἐκκλησία τοῦ Ἐμπορειοῦ. Ἔχει καὶ αὐτὴ τὸν θρυλό της:

Μία Κυριακὴ, τὴν ὥρα ποὺ λειτουργοῦσεν ἡ ἐκκλησιά, ἔφθασαν στὸν Ἐμπορειὸ κουρσάροι καὶ ὠδηγημένοι ἀπὸ τὴν μυρωδιὰ τοῦ λιβανιοῦ ἔφθασαν στὸ βράχο τῆς ἐκκλησίας. Οἱ χριστιανοί, μόλις τοὺς εἶδαν ἀπὸ ψηλά, ἔκλεισαν τὴν πόρτα καὶ γονατιστοὶ παρεκάλεσαν τὴν Παναγιά νὰ τοὺς σώσῃ. Καὶ τὸ θαῦμα ἔγινε. Μέσα στὸ Ἅγιον Βῆμα ἀνοιξε ξαφνικὰ μία μεγάλη στρογγυλὴ τρύπα, ἀπ' ὅπου ἔφυγαν χωρὶς νὰ τοὺς δοῦν οἱ λησταί. Ἔτσι πήρε καὶ τὸ ὄνομα «Παναγία ἢ Ληστηριώτισσα».

Καὶ τώρα ἄς συνεχίσωμε τὸ δρόμο μας γιὰ τὰ Νικειά, τὸ πιὸ μακρυνὸ κι ἀπόκρημνο χωριὸ τῆς Νισύρου, ποὺ εἶναι κτισμένο ἀπάνω σὲ τεράστιους κι ἀποτόμους βράχους κι ἀπ' ὅπου κανεὶς μπορεῖ νὰ θαυμάσῃ τὸ θέαμα τῆς Τήλου, Σύμης καὶ Ρόδου ἀπὸ τὴν μιὰ πλευρὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸ μαγευτικὸ θέαμα τοῦ Λακιοῦ, ποὺ ἔχει μαντρωμένο τὸ πολύστομο ἠφαίστειο τῆς Νισύρου. Μόνο ὁ φωτογραφικὸς φακὸς θὰ μπορούσε νὰ μᾶς περιγράψῃ τὸ μεγαλεῖο τῶν κρατήρων, ποὺ ἀπλώνονται μπροστὰ μας ἀπὸ τὸ ὕψος τῶν 526 μέτρων, ποὺ εἶναι κτισμένα τὰ Νικειά. Ποιὸς ἐπῆγε στὰ Νικειά καὶ δὲν ἐγνώρισε τὴν «Καλακάνα»; Αὐτὸ εἶναι τὸ ὄνομα τῆς πετρωμένης γριᾶς, ποῦ, ὅπως λένε, τὴν ἀπολίθωσε ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, γιατί ἔρριχνε τὰ σκουπίδια της στὸν Ἅγιο. Ἀπ' τὰ Νικειά φαίνεται καὶ ἡ Ἁγία Εἰρήνη μὲ τὰ ἐρείπια τῶν σπιτιῶν τοῦ Ράλλη. Στὴν θέσι αὐτὴ τὸ 1879 ὁ Στέφανος Ράλλης ἔκτισε ἐργοστάσια πρὸς ἐκμετάλλευσιν τῶν θειοχωμάτων τοῦ ἠφαιστείου. Κάτω ἀπὸ τὰ Νικειά, κοντὰ στὴν Ἁγιά Εἰρήνη, εἶναι ἡ «Πυργιά», ἓνας φυσικὸς θάλαμος, ποὺ ἀπὸ τὰ τεῖχη του βγαίνουν ζεστοὶ ἀτμοί, ποὺ χρησιμοποιοῦνται ὡς ἀτμόλουτρα. Ἐδῶ θέλουν νὰ μᾶς κρατήσουν περισσότερο οἱ Νικειάτες. Εἶναι, ξέρετε, θρυλικὸ τὸ φιλόξενο πνεῦμα τους, ποὺ τὸν καθένα, ὅποιος κι ἂν εἶναι ὁ ξένος, τὸν συγκινεῖ ὡς τὰ κατὰβαθα.

Ἔτσι λοιπὸν θὰ πάρωμε μαζὶ πάλι τὸν συντομώτερο δρόμο, ποὺ εἶναι ἄλλωστε καὶ ὁ καλύτερος, γιὰ τὸ Μανδράκι, τὴν πρωτεύουσα τῆς Νισύρου. Θὰ πᾶμε στὸ Αὐλάκι κι ἀπ' ἐκεῖ θὰ συνεχίσωμε τὸν περίπατό μας μὲ καῖκι γιὰ νὰ θαυμάσωμε καὶ τίς ἀπρόσιτες ἀκρογιαλιές, ποὺ κορνιζᾶρονται ἀπὸ τὸ γοητευτικὸ γαλάζιο τοῦ Αἰγαίου. Καὶ κυλᾷ τὸ καῖκι ἀπαλὰ στὰ Νισύρικα νερὰ καὶ μᾶς φέρνει στοὺς «Χοχλάκους», ἀπ' ὅπου θαυμάζωμε τὸ ὑπέροχο θέαμα τῆς Παναγιάς τῆς Σπηλιανῆς νὰ στέκῃ μὲ τὸ κάτασπρο καμπαναριὸ της σὰν ἀετὸς καμαρωτὸς στὴν κορφὴ τοῦ γκρεμοῦ.

Ὅπως εἶπαμε γιὰ τὴν Κυρά, ἔτσι καὶ γιὰ τὴν Σπηλιανή, δὲν μπορεῖ νὰ πάῃ κανεὶς στὴ Νίσυρο καὶ νὰ μὴ προσκυνήσῃ τὸ μοναστήρι τῆς Σπηλια-

νής. Καί ανεβαίνομε τὰ 121 πέτρινα σκαλιὰ καὶ ἀπὸ κεῖ ψηλὰ ἀγναντεύομε τὸ γαλάζιο πέλαγος, πὺ προσκυνᾷ κι αὐτὸ μὲ τοὺς ἄσπρους τοῦ ἀφροῦς τὰ πόδια τῆς Σηηλιανῆς. Ἡ παράδοσι μᾶς λέγει ὅτι εἰς τὴν τοποθεσίᾳ Βρεττοῦ εὐρέθη ἀπὸ κάποιον χωρικὸ ἕνα εἰκονισματάκι τῆς Παναγίας, τὸ ὁποῖον ἀπέθεσαν εἰς τὴν μητρόπολιν τοῦ Μανδρακίου, τὴν Παναγιὰ τὴν Ποταμίτισσα. Τὴν ἄλλην ἡμέρα ὁμως ἀνεκάλυψαν ὅτι τὸ εἰκονισματάκι δὲν ἦταν στὴν θέσι του. Ὑστερα ἀπὸ λίγες ἡμέρες ὁμως τὸ εἰκονισματάκι βρέθηκε μέσα σὲ μιὰ σπηλιά, στὴν τοποθεσίᾳ πὺ κτίστηκε ἀργότερα τὸ μοναστήρι, καὶ γι' αὐτὸ ὠνομάσθηκε «Σηηλιανή». Ἀπ' τὸ πεζοῦλι τῆς Σηηλιανῆς βλέπομε ὁλόκληρο σχεδὸν τὸ Μανδράκι ν' ἀπλώνεται μπροστά μας μὲ τὰ ὁλόασπρα σπιτάκια του καὶ μὲ συγκίνησι ἀντικρύσαμε τὸ ἡμιγυμνάσιο, ὅπου στὰ μικρὰ θρανία του πολλοὶ ἀπὸ μᾶς ἐνωτιστήκαμε ἀπὸ τὰ πρῶτα γυμνασιακὰ γράμματα καὶ ἀπὸ τίς παραδόσεις τῆς μεγάλης καὶ ἐνδόξου μας φυλῆς. Καὶ ὁ νοῦς μας πέταξε γιὰ μιὰ στιγμή στὰ παλιὰ μας μαθητικὰ χρόνια, πὺ καθισμένοι στὰ θρανία μας ἀκούαμε τὸν Γυμνασιάρχην Νεόφυτον νὰ βροντοφωνῆ, βλέπομε τὸ χαμόγελο τοῦ Ν. Πιζάνια, τὸ ἀγέλαστο πρόσωπο τοῦ Κουτουζῆ καὶ τὸ τριχωτὸ χέρι τοῦ Γιαλάφου νὰ γράφῃ τίς ἀλγεβρικές του ἐξισώσεις εἰς τὸν μαῦρον πίνακα.

Ὁ δρόμος μας μᾶς φέρνει στὴν Ποταμίτισσα, στὸν Ἀἰ Σάββα καὶ στὴν νεόκτιστη ἐκκλησιὰ τοῦ Ἁγίου Νικήτα, τὰ Κοινοτικὰ Λουτρὰ τοῦ Μανδρακιοῦ, στὴν Ἀκρωτήρα, μὲ τὰ λείψανα τοῦ Μύλου, πὺ δὲν ὑπάρχει πιά, κι ἔτσι παίρνοντας τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ φθάνομε πάλι στὸ λιμανάκι τῶν Πάλων, ἀπ' ὅπου ξεκινήσαμε.

Ἔτσι, ἀγαπητοί μου ἀναγνώσται, σᾶς φέραμε νοερά στὸ νησί μας. Στὸ νησάκι μας, ὅπου εἶδαμε πρῶτα τὸ φῶς τῆς ζωῆς, ὅπου παίξαμε τὰ πρῶτα μας παιγνίδια, ὅπου ἴσως νοιώσαμε τίς πρῶτές μας χαρές, τίς πρῶτές μας λύπες. Σὲ πόσους ἀπὸ μᾶς δὲν θὰ θυμίσῃ κάποια κοπελλίτσα, πὺ ἦταν ἡ πρώτη ἀγάπη μας, ἡ δειλή, ἡ ἀγνή πρώτη ἀγάπη μας. Σὲ πόσους ἀπὸ μᾶς σ' ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη, πὺ ἐπισκεφθήκαμε μαζί, «τ' ἅγια μυροβόλα χώματα», ὅπως γράφει ὁ Σολωμός, δὲν θὰ ὑπενθυμίσῃ κάποια ἱερὴ γωνιά, ὅπου ἀναπαύεται γιὰ πάντα κάποιο ἀγαπημένο πρόσωπο. Κάποια μητέρα πονεμένη, πὺ περίμενε τὸν γυρισμὸ μας κι ἐκλείσε τὰ μάτια της χωρὶς τὰ χέρια της νὰ θωπεύσουν γλυκὰ γιὰ τελευταία φορά τὸ παιδί της. Κάποιον γέρο πατέρα, πὺ περήφανα περίμενε κι αὐτὸς τὸν κανακάρη του. Πόση νοσταλγία, πόσοι πόνοι, ἀλλὰ καὶ πόση ἀνείπωτη χαρά, γιὰ τὴν μὲ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μας ξαναβλέπομε τὸ Νησί μας, τὸ Νησάκι μας, τὴν Νίσυρό μας τὴν ἀγαπημένη.

Η ΑΠΛΩΤΡΙΑ

᾽Ωχον γιμένα Κωνσταντῆ κάωμα(μ) ποῦ μοῦ γίνη
ποῦ τὴν ἀπλώτρια φάσι, τοῦ γείτονα οἱ χοῖροι.
Μέρες καὶ μέρες μάεβγα τὰ σῶκα τὰ κνιασμένα
καὶ πάνω στοὺς ἀούριστρος τ' ἀπόθενα, ἕνα, ἕνα
καὶ κάθουμον ἢ ἄμοιρη ξώμονη, μόνια, μόνη
κι ἠφόλιά τα Κωνσταντῆ, ἄχου καμένη κόρη.
᾽Εχτὲς τὸ βράδυ βλάτθηκα, μαύρη νᾶταν ἢ ὦρα
ποῦ πῆα κάτω στὸ χωριό, νὰ δῶ καὶ τὸν Νικόλα.
Καὶ σήμερα πουρνό (μ) πουρνό, φτασμένη στὸ χωράφι,
᾽Εν ἠῶρα στὴν ἀπλώτρια μου οὔτ' ἕνα συκαλάκι.
Κι ὁ Κωνσταντῆς τῆς ἀπαντᾷ καὶ συμβουλή τῆς δίνει
ποθὲ της τὴν ἀπλώτριαν της μονάχη νὰ μὴ φίνη.
Κι ἄμα τῆς ἔρθη ἢ πεθυμᾷ νὰ δῆ καὶ τὸν Νικόλα
εἰς τὸ χωράφι ν' ἄρκεται ἐκεῖνος κάποιαν ὦρα.
᾽Ετσι τὰ συκαλάκια σας θὰ τρῶτε τὸ χειμῶνα
σὰν κάθεσαι εἰς τὸ χωριὸ μαζὺ μὲ τὸν Νικόλα.

Παλαῖος Νισύριος

ΤΟ ΠΡΟΞΕΝΙΟ

Ἦθελα γιὰ νὰ παντρεφτῶ μὰ πάλι διαλοῦμαι
γιατὶ ντὰ ἔξοδα βαριά κι αὐτό ἔναι ποὺ φοῦμαι.
Καὶ μιὰ γρηὰ παληογρηὰ ἀπὸ τὴ γειτονειά μου
μὲ τίς πολλές τίς προξενιές ἔτρωε ντὴ καρδιά μου.
«Γιέ μου νὰ σὲ παντρέψωμε νὰ πάρης ἓνα νταῖρι
καὶ νὰ περνᾷς καλὴ ζωὴ χειμῶνα γκαλοκαῖρι·
νὰ πάρης λυερὴ ξανθὴ ὠρόπλανο γκορίτσι
νὰ γέρνη νὰ βεργολυγᾷ σὰν τὸ κυπαρίσσι.
Ἐποῦχει τούμπλες καὶ φλουριά κι ἀμπέλια ὅσα θέλεις
κι ἀπὸ τοῦ γάμου τίς ξοδιές τίποτα μὴ γυρεύεις».
Καὶ βάλλει με ἡ παληογρηὰ, καὶ βάλλω τὰ καλά μου,
καὶ γίνηκα σὰν ἄγγελος ἀπὸ τὴν ὁμορφιά μου.
Καὶ πέρνει με ἡ παληογρηὰ καὶ πᾶμεν εἰς τὸ σπίτι
ὁποῦτο τόσο δὰ ζαβό, σὰν τῶν πουλιῶν τὴ κοίτη.
Θωρῶ τὸν πετθερὸ λουβό, τὴ πετθερὰ γκουάρι
κι ἡ νύφη μας ἐκάθετο σ' ἓνα παλιοσπυθάρι.
Οἱ μῦξες ἐσουρώνασι πάνω στὰ μαλλιὰ της
κι οἱ ψεῖρες κι οἱ κονίδες της ἦτον τὰ μετροτά της,
κι οἱ κάγιες ὁποὺ κρέμμουντο τ' ἀμπελοχώραφά της.
Καὶ λέω στὴν παληογρηὰ, αὐτό ἔναι ντὸ κορίτσι
ὁποῦ ἔλεες πὼς ἦτανε σὰν τὸ κυπαρίσσι;
Κι αὐτὴ ἀπολογήθηκε: «ἀλήμενε ν' ἀλλάξη».
Κι ἐγὼ ἔλα ἀπὸ μέσα μου «φωτιά νὰ σοῦ τὴ κάψη».

Γ. Ι. ΚΟΥΜΕΝΤΟΣ

(Καθ' ὑπαγόρευσιν Χρήστου Ι. Πατρῆκη)

ΝΟΣΤΑΛΓΙΑ

Βαρέθηκα νὰ ζῶ ἐδῶ καὶ θὰ ἀποφασίσω
νὰ πάω εἰς τὴν Νίσυρο, οὔλη νὰ τὴ γυρίσω.
Θὰ πάω εἰς τὴν Ἑμπαση, στὸ Σκόπι, στοὺς Χοχλάκους,
εἰς τὴν Πυριά, στὸν Καταβρὸ καὶ εἰς τοὺς Κάτω-Λάκκους.
Θὰ πάω εἰς τὸν Ἀρακλῆ, καὶ εἰς τὸν Μυλοκοράτη,
θὰ πάω μέσα στὸ Στενὸ ν' ἀνέβω στὸ Διαβάτη.
Θὰ πάω εἰς τοῦ Δαμαλᾶ νὰ ἴδῶ τὸ σπασμαδάκι,
τὴν τάβλα μὲ τὸ διχαλὸ καὶ τὸ κατσαγρελλάκι.
Θὰ πάω εἰς τοῦ Ραπανᾶ, στὶς Βάσσες, στὴν Λαγκάδα
στὴ Στροελιά, στὴν Καππαρῆ καὶ στὴν Κατασοράδα.
Θὰ πάω στὸ Παλιόκαστρο, θὰ πάω στὴ Σωτήρα,
νᾶβρω βάλανια ἔμορφα νὰ κάμω καλαντήρα.
Θὰ πάω εἰς τοῦ Ζωτικοῦ, στὴ Δάφνη, στὴν Κοφτάκα,
στὸ Παραδείσι, στὸ Σταυρὸ καὶ εἰς τὰ Σιελλάτα.
Θὰ πάω καὶ εἰς τὸν Ἀρμᾶ νὰ μῶ νὰ προσκηρῶσω,
Μποῦκα, Σιῶνες καὶ Σφαή, οὔλα θὰ τὰ γυρίσω.
Θὰ πάω πᾶνω στὸ Στενὸ, θὰ πάω στὰ Καράλια,
θὰ πάω στὸ Μασουρωτό, γιὰ νᾶβρω κονσουμπάλια.
Θὰ πάω καὶ εἰς τὸν Ραμό, στὸν Ἄκωλο, στ' Ἄλῶν
στὰ Κλήματα, εἰς τὴν Πλατριὰ καὶ εἰς τὸ Ἀχερῶνι,
εἰς τὰ Κανάφια, στὸ Καμπί, στὸν Ἀη-Κουτσουνάτη,
καὶ δὲν θ' ἀφήσω ἀπέραστο σοκάκι γιὰ σοκάκι.
Θὰ πάω στὴν Παπιόπετρα, στὸ Λευκαντό, στοὺς Χοίρους,
στὸ Πιαούλι, στοῦ Κλευτῆ καὶ εἰς τοὺς Ἀναργύρους.
Θὰ πάω εἰς τὸ Κάτερος, θὰ πάω στὸ Λιμνᾶρι,
στὸ Εὐλό, εἰς τοῦ Πορμικοῦ, στῆς Γάττας τὸ Λαγγάδι.
Θὰ πάω εἰς τὴ Στένωσι, Ἐξω-Ἀγρελιές, Λαγγάδα,
εἰς τὴ Λακκίδα, εἰς τὸν Κριὸ καὶ τὴν Ἁγιά-Τριάδα,
Θὰ πάω εἰς τὸν Κούμουλο, στοῦ Κόπα, στοῦ Παλάμου,
εἰς τὰ Τσίγκούρια, στὶς Σφιλιές, στὴ Ράχη, στοῦ Καπριάνου.
Θὰ πάω εἰς τὸν Ποταμό, θ' ἀνέβω τὸ Λαγγάδι,

πάνω στὸν Ἄη-Θειολό, νὰ πάω εἰς τὸ πλάϊ.
Θὰ πάω εἰς τὸν Λαπαρδᾶ, θὰ πάω εἰς τὸν Τροῦλο,
τὸν κόσμον ἀπεφάσισα νὰ τὸν γυρίσω οὐλο.
Θὰ πάω στὰ Καζαναριά ὁποῦνε ῥειπωμένα
ν' ἀναπολήσω τὰ παλιὰ κι οὐλα τὰ περασμένα.
Ποῦ πῆγαν τὰ καζάνια σας, ποῦ πῆγαν οἱ βρακάδες,
ποῦ πῆγαν μὲ τὸν Χαραπᾶ καὶ λέγαν μαντινάδες!
Ἐχάθηκαν πιά οἱ Κρεφτές, χαθῆκαν τὰ πειθάρια
κι ἔγιναν ἕνας ἄμορφος σωρὸς ἀπὸ λιθάρια.
Θὰ πάω καὶ εἰς τὸ Λακκί, θὰ πάω καὶ στὰ Λίδια
ποῦ βγαίνουν ἀρωματικὰ ὠραῖα κανκαλίδια.
Δὲν μὲ βαστοῦν τὰ πόδια μου τόσο νὰ περπατήσω,
γι' αὐτὸ μονάχα νοερώς οὐλα θὰ τὰ γυρίσω.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΤΡΙΚΗΣ
Ρόδος

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗ ΗΛΙΑ

Εἰς τὸ Διαβάτη ἐκεῖ ψηλὰ
στὸν τελευταῖο βράχο
εἶναι ξωκλήσι τ' "Αι-Λιά
στὸ ὕψωμα μονάχο.

Τὸ θαμπερὸ καντήλι του
π' ἀέρας τρεμοσβύνει
φῶς ταπεινὸ παρηγοριᾶς
κι ἐλπίδας πάντα χύνει,

Πρίνοι, σπάρτοι καὶ ρήγανη
θυμάρια τὸ στολίζουν,
κι οἱ μανιασμένοι ἄνεμοι
τριγύρω του σφυρίζουν.

Ὁ βίτσιλας μὲ τοὺς κρογμοὺς
τριγύρω ἐκεῖ πετάει
κανένα ρίφι ἀδέσποτο
ζητάει γιὰ νὰ φάη.

Εἶσαι εἰς τὴ βουνοκορφή
στὴν πάνω-πάνω πέτρα
ποὺ φθάνεις εἰς ὑψόμετρο
τὰ ὀκτακόσια μέτρα.

Κάθε καρᾶβι ἀπὸ μακριὰ
ἐκεῖ ποὺ ταξιδεύει
μόλις σιμῶσει στὸ νησί
ἔσὲ πρωταγναντεύει.

Προφήτη Ἑλλία Ἄγιε
μεγάλῃ σου ἡ χάρη,
προσκνητᾶρι τῶν πιστῶν
καὶ τοῦ νησιοῦ καμάρι.

Προφήτη Ἑλλία Ἄγιε
βοήθα στὸ νησί σου
καὶ σ' ὄσους συνεισφέρανε
στὴν ἀνακαίνισή σου.

Προφήτη Ἑλλία Ἄγιε,
τῶν προφητῶν προφήτη,
στεῖλε τὴ θεία χάρι σου
στὸ κάθε ἓνα σπῆτι.

Καὶ ὄλους ἀπ' τὴ ξενιτιὰ
βοήθα νὰ γυρίσουν
καὶ ν' ἀνεβοῦν ἐκεῖ ψηλὰ
γιὰ νὰ σὲ προσκυνήσουν.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΤΡΙΚΗΣ
Ρόδος

ΝΙΣΥΡΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Π. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ
Ε' Γυμνασίου

Κάπου στὸ Αἰγαῖο, χαμένο μέσα στὰ τόσα νησιά, εἶναι αὐτὸ τὸ κομμάτι γῆς, ξεχασμένο, λές, ἀπὸ τὸν χρόνο καὶ τοὺς ἀνθρώπους.

Σὰν ἓνα πελώριο νούφαρο, γεννημένο ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν θάλασσα, ἡ Νίσυρος, αἰῶνες τώρα, ἀκούει τὸν μελωδικὸ φλοῖσβο τῶν κυμάτων καὶ χαϊδεύεται ἀπ' τὸν ἀφρό.

Κάποτε, βαθιὰ στὸ παρελθόν, στὰ παλιὰ ἐκεῖνα χρόνια τοῦ μύθου, ὁ Ποσειδῶνας, θεὸς τῆς θάλασσας, μάλωσε μὲ τὸν γίγαντα Πολυβῶτη. Χτύπησε τὴν τριαινά του ὁ πανίσχυρος ἀφέντης τῶν κυμάτων καὶ πελώρια βουναὶ ἀπὸ νερὸ ξεκόλλησαν μὲ τὴν ὀρμὴ τους ἓνα κομμάτι ἀπὸ κάποιο γειτονικὸ νησί, τὴν Κῶ. Ὁ πελώριος αὐτὸς βράχος ἔπεσε πάνω στὸν Τιτάνα, τὸν πλάκωσε καὶ τὸν ἔκρουσε στὰ σπλάγχνα του.

Ἡ Νίσυρος ἔγινε φυλακὴ τοῦ τρομεροῦ γίγαντα. Προσπάθησε ὁ Πολυβῶτης νὰ βγάλῃ ἀπὸ πάνω του τὸ τρομερὸ βάρος, πού τὸν πλάκωνε. Τὸ νησί τραντάχτηκε πολλὲς φορὲς ἀπὸ τὸ ἀπαίσιο τέρας. Ὁ νικημένος κολοσσὸς ἔβγαζε κοχλαστὴ λάβα καὶ θειάφι ἀπὸ τὸ στόμα του. Ὁ ἰδρώτας του εἶναι τὰ καντὰ νερά, πού ὑπάρχουν ἄφθονα στὸ νησί. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἱστορία τῆς Νίσυρου, ἴσως ἀληθινὴ, ἴσως ψεύτικη. Τὸ μυστικὸ της χάνεται μέσα στὰ χρόνια.

Ἡ πρώτη ἐντύπωση, μόλις πατήσης τὸ πόδι σου στὸ νησί, εἶναι ἡ βλάστησι. Πάνω στὴν παγωμένη λάβα τοῦ ἠφαιστείου, πού τρώει σιγὰ-σιγὰ τὰ σωθικά της, φυτρώνουν καὶ γιγαντώνονται λογιῶν-λογιῶν δέντρα. Ἡ ἄγρια βαλανιδιά, ἡ ἀφράτη ἀμυγδαλιά, ἡ ἀγραμυθιά, ἀδελφωμένες, ὁμορφαίνουν τὸ νησί, δίνοντάς του ὄλους τοὺς τόνους καὶ τὶς ἀποχρώσεις τοῦ πράσινου. Ἀκόμα καὶ πάνω στοὺς βράχους εἶναι φυτρωμένοι θάμνοι ἀπὸ πρινάρια. Στὸ λιμάνι τὰ ψαροκάϊκα λικνίζονται πάνω στὰ κύματα.

Οἱ ντόπιοι, φαράδες οἱ περισσότεροι, σὲ κοιτᾶνε γιὰ λίγο μὲ περιέργεια. Περιεργάζονται τὰ καινούργια πρόσωπα, βλέπουν μὲ κάποιο θαυμασμὸ τὰ παρδαλὰ ρούχα τῶν περιηγητῶν καὶ ὕστερα ἀμέριμνοι γυρίζουν στὴ δουλειά τους. Φαίνεται, πὼς ὁ πολιτισμὸς δὲν τοὺς ἔχει ἀκόμα ἀφομοιώσει στὴ μηχανή του.

Τὸ «Μανδράκι», πρωτεύουσα τοῦ νησιοῦ, εἶναι χαμένο στὸ πράσινο καὶ στὸ γαλάζιο. Τὰ σπίτια του, ὅλα διώροφα κι ἀρχοντικά, ἀλλὰ παμπάλαια,

δείχνουν ότι κάποτε διαφέντευαν τὸ νησί καπεταναῖοι, πὸν τὰ καρᾶβια τους ἁλώνιζαν πολλές θάλασσες, φέροντας πλοῦτη περισσὰ στὸ νησί.

Τώρα τὸ Μανδράκι ἀπολαμβάνει τὴ γαλήνη καὶ ἀπὸ τὸν λόφο, ὅπου εἶναι κτισμένο, βλέπεις τὸ γαλάζιο τῆς θάλασσας, ἐνῶ πέρα μακριὰ ἀγροφαίνονται τὰ δαντελλένια ἀρογιάλια τῆς Ρόδου.

Εἶδα ἓνα ἡλιοβασίλεμα πάνω ἀπ' τὸ βουνὸ τοῦ Νύφιου. Ὁ ἥλιος ἔπεφτε κόκκινος στὸ νερό. Ἀριστερὰ φαίνονταν σκοτεινές, στοιχειωμένες, οἱ σκιές τῶν σπιτιῶν τοῦ Μανδρακιοῦ. Ἀπέναντι, στὴν κοιλάδα μὲ τὸ ἠφαιστειο, ἄχνιζε τὸ πλῆθος τῶν πηγῶν μὲ τὰ καντὰ νερά, διαθλώντας τὶς ἀκτίνες καὶ δίνοντας μιὰ σπάνια ὄψι στὸ τοπίο.

Ὅταν ὁ ἥλιος χάνεται στὴ θάλασσα, τότε μονάχα βουβαίνονται καὶ οἱ πέρδικες, πὸν κρύβονται στὶς ἀμυγδαλιές καὶ τὰ πρινάρια. Βουνίσια, ἡ πέρδικα τῆς Νισύρου, εἶναι καμαρωτὴ καὶ περήφανη, λές κι ἔχει πάρει κάτι ἀπὸ τὴ μεγαλοπρέπεια, πὸν ἔχει τὸ ἠφαιστειογενές τοπίο.

Στὸ μικρὸ αὐτὸ νησί ὁ Δημιουργὸς δὲν στάθηκε καθόλου φειδωλὸς σὲ φαντασία. Ἐκατσε κι ἔφτιαξε ἄγρια βουνά, γεμάτα βλάστησι, κοιλάδες, ἀκόμη καὶ ὄροπέδια, ὅλα αὐτὰ σὲ μικρογραφία. Σ' αὐτὸ τὸ περιβάλλον οἱ κάτοικοι πλησιάζουν πῶς πολὺ τὸν Θεό.

Ὅπου κι ἂν πᾶς, βλέπεις ἐκκλησιές παλιές, μισοφαγωμένες ἀπ' τὰ χρόνια, τοιχογραφίες καὶ εἰκονοστάσια σκεβρωμένα ἀπὸ τὸ πέρασμα τοῦ καιροῦ.

Ἐπάρχουν καὶ κελλιὰ μοναχῶν, πὸν εἶχαν ἔρθει κάποτε σ' αὐτὸ τὸ νησάκι, γιὰ νὰ ξεχάσουν τὰ ἐγκόσμια καὶ νὰ βροῦν τὴ μοναξιά καὶ τὴ μακαριότητα. Ἀνέβηκα τὰ διακόσια σκαλοπάτια τῆς «Παναγιᾶς τῆς Σπηλιανῆς». Εἶδα τὴ θαυματουργὴ εἰκόνα, πὸν μέσα στὸ μισοσκόταδο θαρρεῖς καὶ ἦταν ἔτοιμη νὰ μιλήσῃ.

Ἄκουσα κάτι γριουῦλες τοῦ νησιοῦ νὰ μιλᾶνε γιὰ θαύματα τῆς Παναγιᾶς, μὲ φωνὴ τρεμάμενη ἀπὸ τὴν πίστι καὶ τὸ σεβασμό.

Ἐμεινα λίγο σ' αὐτὸ τὸ ξεχασμένο νησί, ἀλλὰ σὰ νὰ μοῦ φάνηκε ὅτι εἶδα κάτι τὸ διαφορετικὸ, σὰ νὰ γνώρισα κάτι καινούργιο.

Ὁ πελώριος βράχος, πὸν σκεπάζει τὸν Πολυβῶτη, μπορεῖ νὰ μαγνητίσῃ, νὰ γοητεύσῃ καὶ νὰ χαραχτῆ ἀνέπαφος στὴν μνήμη τοῦ ταξιδιώτη. Μαντεύει κανεὶς τὴν ὁμορφιὰ τοῦ νησιοῦ, ἔστω καὶ ἂν τὸ δῆ ἀπὸ μακριὰ, τυλιγμένο στὶς πράσινες καὶ γαλάζιες ἀνταύγειες.

Ἀφήσαμε τὴ Νίσυρο ἓνα σούρουπο καλοκαιριάτικο, σχεδὸν τέλη Αὐγούστου. Καθὼς ὁ ἥλιος ἔπεφτε, βλέπαμε σὰν μιὰν ἀκαθόριστη σκιά τὸν ὄγκο τοῦ νησιοῦ.

Κάτι «γρι-γρι» φωτισμένα ἦταν ἡ τιμητικὴ συνοδεία μας.

Τὸ πλοῖο ἄφηνε τὰ νερά τοῦ λιμανιοῦ καὶ σιγά-σιγά ἀνοιγόταν στὸ πέλαγος. Ἡ Νίσυρος θὰ μείνῃ πῶς εἰκόνα χαραγμένη στὸ νοῦ, πὸν ὁ χρόνος μὲ δυσκολία θὰ θαμπώσει τὴ γυαλάδα τῆς.

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΧΡΟΝΙΚΩΝ «ΠΟΡΦΥΡΙΔΟΣ» ΡΟΔΟΥ

Υπό ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΟΥΜΕΝΤΟΥ

Σκοπὸς τῆς παρούσης ἐργασίας εἶναι ἡ σύνδεσις τῆς δημοσιευθείσης εἰς τὸν πρῶτον τόμον τῶν *Νισυριακῶν* συγγραφῆς, τῆς ἀφορώσης τὰ *Χρονικά τῆς Πορφυρίδος* Ρόδου ἀπὸ 15ετίας μέχρι τοῦ Μαρτίου 1962.

Ἐγράφαμεν τότε, ὅτι θεωρεῖται χρήσιμος καὶ ὠφέλιμος συνάμα ἡ συγκέντρωσις πάσης φύσεως στοιχείων διὰ τὴν ἱστορικὴν τοποθέτησιν τῆς δράσεως ἢ ἀδρανείας ἐκάστης ὀργανώσεως ἢ συλλόγου καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ χρονικοῦ διεκηρύτταμεν, ὅτι τὰ ἔργα καὶ αἱ ἡμέραι τῆς πρώτης δεκαπενταετίας τοῦ Σωματείου ἀποδεικνύουν τὸ μέγεθος τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα Νίσυρον, προσέτι δὲ διελαλούσαμεν τὸ τί δύνανται νὰ ἐπιτελέσουν οἱ Νισύριοι, ὡσάκις εὐρίσκονται ἠνωμένοι καὶ ἀγαπημένοι μεταξύ των.

Παρήλθε δὲ τριετία καὶ ἡ *Πορφυρίς* Ρόδου, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ δικηγόρου κ. Μάνου Κόκκινου, ἐβάδισε μὲ σύνεσιν καὶ ἀγάπην ἐπὶ τὰ ἴχνη τῶν προηγουμένων διοικήσεων τοῦ Σωματείου. Δυστυχῶς, ὁ ἐπισυμβὰς θάνατος τοῦ συμπατριώτου καὶ γραμματέως τῆς *Πορφυρίδος* Κρίτωνος Παντελλίδου, δὲν μᾶς ἐπέτρεψε νὰ ἐρευνήσωμεν τὰ ἐπὶ μέρους ἐπιτεύγματα τῆς δράσεως τῆς ὑπὸ κρίσιν τριετίας, ἀφοῦ δὲν εὐρέθησαν παντάπασι οὔτε πρακτικά, οὔτε ἄλλο τι σχετικόν.

Καὶ ἐφθάσαμεν εἰς τὰς 15 Ἰανουαρίου 1965, ὅτε οἱ Νισύριοι τῆς Ρόδου ἐν γενικῇ συνελεύσει ἐκλέγουν νέαν διοίκησιν τῆς *Πορφυρίδος* ἀποτελουμένην ἐκ τῶν κάτωθι :

Πρόεδρος, Κουμέντος Γεώργιος. Ἀντιπρόεδρος, Βρούλλης Ἰωάννης. Γραμματεὺς, Νῆκος Ι. Χαρτοφύλης. Ταμίας, Γεώργιος Βερδελλῆς, μέλη τοῦ συμβουλίου δὲ οἱ Ρουσέττος Δημήτριος, Σουλούνια Καλλιόπη, Τσατσαρώνης Βασίλειος, Φραντζῆς Ἄρης καὶ Παρασκευᾶς Παράσχος.

Τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Σωματείου καὶ πάλιν ἔχει τὸν πρῶτον λόγον. Μὲ πρόθεσιν νὰ γνωσθοῦν ξηρὰ τὰ πεπραγμένα, δὲν θὰ λογοπαίξωμεν. Τὴν ἱστορίαν τοῦ Συλλόγου προσπαθοῦμεν νὰ διασώσωμεν.

«Μεγάλῃ Ἀποκριάτικῃ Χοροεσπερὶς τοῦ Φιλανθρωπικοῦ Σωματείου τῶν Νισυριῶν τῆς Ρόδου, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Νομάρχου Δωδ/σου κ.

Βασιλείου Παπακώστα εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον *Θέρμαι*, τὴν Κυριακὴν 28 Φεβρουαρίου 1965».

Αὐτὰ ἔγραφαν αἱ ἔφημερίδες τῆς Ρόδου καὶ ἐντὸς πλαισίου, ὅτι ὄλοι περιμένουν τὸν χορὸν τῶν Νισυρίων γιὰ νὰ γλεντήσουν.

Πραγματικῶς, ἡ χοροσπερὶς ἐκείνη ἄφησεν ἀναμνήσεις μὲ τὰς πολλὰς ἐκπλήξεις, τὰ πλοῦσια δῶρα καὶ πρὸ πάντων, τὸ κέφι ὄλων τῶν συνδαιτυμόνων. Καθαρὸν κέρδος 12.000 δρχ.

Ἰούnius 1965 καὶ ἡ Παροιμία πυρετωδῶς προετοιμάζεται διὰ τὴν διοργάνωσιν τῶν ἐκδηλώσεων εἰς τὴν μνήμην τοῦ νεομάρτυρος Ἁγίου Νικήτας τοῦ Νισυρίου.

Ἀφοῦ ἐτελέσθη πανηγυρικὴ θεία λειτουργία εἰς τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν Ρόδου, προεξάρχοντος τοῦ πρωτοσυγγέλου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ρόδου κ. Ἀλεξάνδρου, καθ' ἣν διενεμήθησαν τὰ καθιερωθέντα πλέον ἀρτίδια τοῦ ἁγίου καὶ εἰς τὴν ὁποίαν παρέστησαν ἅπαντες οἱ Νισυριοὶ τῆς Ρόδου, ἐπραγματοποιήθη συνεστίασις ἀπάντων τῶν μελῶν τῆς παροικίας εἰς τὸ κέντρον τοῦ συμπατριώτου καὶ μέλους τοῦ Δ.Σ. κ. Ἄρη Φραντζῆ.

Μετὰ τὴν σχετικὴν ὁμιλίαν τοῦ Προέδρου τῆς *Πορφυρίδος* ὁμίλησαν κατὰ σειρὰν καὶ ἐν ἐκτάσει οἱ Βασίλειος Παπακώστας, Νικήτας Σακελλαρίδης, Μιχαὴλ Τσατσαρώνης καὶ ὁ παρευρεθείς εἰς τὴν συνεστίασιν Πρόεδρος τοῦ *Γνωμαγόρα* Ἀθηνῶν κ. Πανάγος Σακελλαρίδης.

Ἀπὸ πάσης πλευρᾶς θεωρεῖται ἐπιτυχοῦσα ἡ ἐκδήλωσις αὕτη καὶ ἀπὸ τότε καθιερώθη ἡ πραγματοποίησις τῶν ἐτησίων συνεστιάσεων.

Ἀρχὰς Ἰουλίου 1965 καὶ ἡ *Πορφυρίς* συνεδριάζει, προσπαθοῦσα νὰ ἐκφέρῃ λυσιτελεῖ γνῶμην καὶ νὰ παράσχη συμβουλήν πρὸς τὸν Δῆμον Μανδρακίου, ἐπὶ ὑποβληθέντος ἐρωτήματος ἀφορῶντος εἰς τὸ ζωτικώτερον πρόβλημα καὶ θέμα τῆς Νισύρου, τῆς παρατάσεως ἢ μὴ τῆς ὑπαρχούσης συμβάσεως διὰ τὴν ἐξόρυξιν καὶ ἐμπορίαν τῆς κισσήρεως ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας ΛΑΒΑ.

Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, τοῦ τόσο σπουδαίου, νομίζομεν ὅτι ἐποικοδομητικῶς συνέβαλε καὶ ἡ *Πορφυρίς*, ἀνεξαρτήτως τῆς φάσεως τὴν ὁποίαν ἤδη ἔχει λάβει ἢ ὄλη ὑπόθεσις καὶ ἡ ὁποία ἐλπίζομεν ὅτι θὰ ἀπολήξῃ ὑπὲρ τῶν καλῶς νοουμένων συμφερόντων τοῦ λαοῦ τῆς Νισύρου.

Εὐρισκόμεθα εἰς τὰ μέσα Αὐγούστου καὶ ἡ *Πορφυρίς* προγραμματίζει μεγαλειώδη ἐκδρομὴν Παννισυριακοῦ προσκυνημάτος εἰς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα Νισύρον, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς 15 Αὐγούστου. Ὅσοι κατὰ καιροὺς διεφέρθησαν διὰ σωματειακὰς ὑποθέσεις καὶ μάλιστα εἰς διοργανώσεις τοιοῦτου εἶδους ἐκδρομῶν, αὐτοὶ καὶ μόνον θὰ φανταστοῦν τὰς ταλαιπωρίας καὶ κάποτε τὰς ἀπογοητεύσεις ποὺ συναντᾷ κανεὶς.

Πάντως, ἡ πλήρης ἐπιτυχία ἔσπεψε καὶ τὴν φορὰν αὐτὴν τὴν προσπάθει-

αν τοῦ Σωματείου. Ἐδῶ σημειώνομεν, ὅτι κάθε ἐπίσκεψις εἰς τὸ νησί ἀποτελεῖ τονωτικὴν ἔνεσιν ἠθικῆς καὶ ὕλικῆς βοήθειας.

Προσέτι ἐδόθηκε ἡ εὐχάριστος εὐκαιρία νὰ ἀπονεμηθοῦν πρὸς τοὺς πρωτεύσαντας μαθητὰς τοῦ Γυμνασίου Νισύρου, εἰς πανηγυρικὴν συγκέντρωσιν καὶ εἰς τὴν αἴθουσαν τελετῶν τοῦ Δήμου Μανδρακίου, οἱ ἔπαινοι ἐπιμελείας καὶ χρηστότητος, συνοδευόμενοι ὑπὸ ἀναλόγου χρηματικοῦ ποσοῦ.

Εὐτυχῆς συγκυρία ὑπῆρξεν ἡ παρουσία ἐν τῇ νήσῳ τοῦ σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ρόδου καὶ λίαν ἀγαπητοῦ παρὰ τοῖς Νισυρίοις κ.κ. Σπυρίδωνος, ὅστις καὶ ἀπηύθυνε πατρικὰς συμβουλὰς καὶ νοουθεσίας, ἐξάρας δὲ τὸ ἐπιτελούμενον ἔργον τῶν Νισυρίων τῆς Ρόδου, εἰς τὰ πλαίσια τοῦ ὁποίου περιλαμβάνεται καὶ ἡ καθιέρωσις ἀπονομῆς κατ' ἔτος τῶν ἠθικῶν καὶ ὕλικῶν τούτων ἀμοιβῶν πρὸς τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν τῆς Νισύρου, μὲ σκοπὸν τὴν δημιουργίαν ἀμίλλης εὐγενικῆς μεταξὺ τῶν μαθητῶν εἰς τὰ σπουδαῖα ζητήματα τῆς ἐπιμελείας, ἀλλὰ καὶ τῆς χρηστότητος.

Ἀκριβῶς τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ κατὰ τὴν γενομένην ἐκδρομὴν εἰς Νίσυρον τὴν 14 Αὐγούστου 1966, καθ' ἣν ἔλαβον μέρος περίπου 160 συμπατριῶται καὶ φίλοι τῆς Νισύρου. Εἰδικῶς μνημονεύομεν τοὺς φίλους τῆς Νισύρου κ.κ. Ἐμμ. Παπαμανώλην, Γυμνασιάρχην, καὶ τὴν κ. Παπαμανώλην, καθηγήτριαν φιλολογίας, τὸν κ. Γ. Ματσούκαν, Δ/ντὴν τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς Ρόδου, οἵτινες ἐπεσκέφθησαν ὅλα τὰ ἄξια λόγου μέρη τῆς Νισύρου καὶ τὰ χωρία καὶ οἱ ὁποῖοι κατενθουσιασμένοι, τόσον ἐκ τῆς γραφικότητος τῆς νήσου, ὅσον καὶ ἐκ τῶν τοπικῶν ἐθίμων, ἔγιναν ἐν συνεχείᾳ κήρυκες τῶν ὄσων εἶδον καὶ εἰς τὴν τοπικὴν ἐφημερίδα Ἡ Ροδιακὴ ἐδημοσιεύθησαν αἱ ἐντυπώσεις τῆς κ. Παπαμανώλη.

Ἀπενεμήθησαν καὶ τότε τὰ βραβεῖα ἐπιμελείας καὶ χρηστότητος εἰς τοὺς πρωτεύσαντας μαθητὰς τοῦ Γυμνασίου καὶ ἡ ὅλη ἐκδρομὴ ἀφῆσε καλὰς ἀναμνήσεις.

Κατὰ τὸν Αὐγούστον 1966 ἐγενόμεθα μάρτυρες ἐνὸς ἐξαισιῶτου ἔργου δωρουμένου πρὸς τὴν Πορφύριδα Ρόδου ὑπὸ τοῦ συμπατριώτου καὶ ἐξαιρέτου καλλιτέχου κ. Γεωργίου Σακλαρίδου.

Ἐπρόκειτο περὶ μιᾶς ὑπερμεγέθους εἰκόνας τοῦ Ἁγίου Νικήτα τοῦ Νισυρίου, ἱσταμένου ἔμπροσθεν τοῦ ἐν Νισύρῳ ναοῦ του καὶ ἀγναντεύοντος τὸ πέλαγος, ὡσὰν νὰ προσμένῃ τὰ ὅπου γῆς τέκνα τῆς Νισύρου, διὰ νὰ προσκυνήσουν τὸ σεπτὸν λείψανόν του.

Ἀξίζει νὰ εἰπωθῆ, ὅτι πρόξενος τῆς δωρεᾶς αὐτῆς ὑπῆρξεν ὁ παλαιμάχος ἀγωνιστῆς τῆς νισυριακῆς ιδεολογίας κ. Νικήτας Σακελλαρίδης, ὁ ὁποῖος, γράφων τὰς ἐντυπώσεις του ἐκ τῆς γενομένης ἐορτῆς τῆς 21/6/1966 πρὸς τὸν ζωγράφον κ. Γ. Σακλαρίδην, τοῦ ἐπήνεσε μὲν τὰς καλὰς προσπάθειας τῆς παροικίας Ρόδου, ἐξέφρασε δὲ τὴν λύπην του, διότι δὲν εὔρε μίαν εἰκόνα

τοῦ Ἁγίου Νικήτα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ρόδου, ἐκτὸς βεβαίως τῶν γνωστῶν μικρῶν κάρτ-ποστάλ.

Δὲν ἐχρειάσθη ἄλλο τι καὶ εἰς ἀπίστευτον μικρὸν χρονικὸν διάστημα καταφθάνει παμμεγέθης ἡ εἰκὼν τοῦ Ἁγίου, ἡ ὁποία, περιβληθεῖσα ὑπὸ ὠραίου πλαισίου, ἐτοποθετήθη ἔκτοτε εἰς τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν Ρόδου, ἔνθα τελεῖται κατ' ἔτος ἢ ἐπὶ τούτῳ θεία λειτουργία τοῦ Ἁγίου μὲ παννισυριακὴν συμμετοχὴν.

Ἄρχας Σεπτεμβρίου καὶ τὸ Δ. Σ. τῆς Πορφυρίδος ἐπισκέπτεται τὸν Νομάρχη Δωδ/σου, ἵνα προβῇ εἰς ἐνημερωτικὴν μετ' αὐτοῦ συνεργασίαν ἐπὶ διαφόρων θεμάτων ἀπασχολούντων τὴν Νίσυρον.

Τότε παρευρέθη εἰς Ρόδον οἰκογενειακῶς διὰ τουριστικοὺς λόγους καὶ ὁ ἐξαιρετὸς συμπατριώτης καθηγητῆς ἱατρὸς κ. Περ. Καλογήρου, διακαῆς πόθος τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν ἡ ἐνημέρωσις ἐπὶ τῶν ἀπασχολούντων τὴν Νίσυρον θεμάτων.

Ἀνταποκρινόμενος εἰς τὴν τοιαύτην ἐπιθυμίαν τοῦ κ. καθηγητοῦ, ὁ Νομάρχης κ. Β. Παπακόστας συγκαλεῖ εἰδικὰς συσκέψεις ὄλων τῶν προϊσταμένων τῆς Διοικήσεως ὑπὸ τὴν τιμητικὴν προεδρίαν τοῦ κ. Καλογήρου, καθ' ἃς ἐξητάσθησαν τὰ πλεον σπουδαῖα θέματα τῆς νήσου καὶ ἐδόθησαν αἱ ἐπιβαλλόμεναι λύσεις ἢ ἐπρογραμματίσθησαν ἄλλα ἔργα πρὸς ἐκτέλεσιν.

Βεβαίως καὶ ἐκ μέρους τῆς Πορφυρίδος παρεδόθη τότε ἐν διαφωτιστικὸν ὑπόμνημα πρὸς τὴν Νομαρχίαν, περιλαμβάνον κάθε πρόβλημα τοῦ ὁποίου ἡ λύσις ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς δράσεως τῆς Διοικήσεως.

Τοῦτο φέρει ἀριθμὸν πρωτ. 33/12-8-66 καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων συμπεριλαμβάνει τὰ ἑξῆς αἰτήματα :

1) Προαγωγή τοῦ Τελωνείου ἀπὸ Γ εἰς Β κατηγορίαν, διὰ τὸν ἄνετον ἐκτελωνισμὸν τῶν πολλῶν ἀποσκευῶν τῶν ἐπισκεπτομένων τῆς νήσον ὁμογενῶν τῆς Ἀμερικῆς ἢ ἄλλων χωρῶν.

2) Ὁ διορισμὸς ἱατροῦ εἰς τὸ ἀγροτικὸν ἱατρεῖον Μανδρακίου, ἐν ὧσφι ἀποχωρήσεως τοῦ κ. Ἐμμ. Σακλαρίδου, λόγῳ ὀρίου ἡλικίας καὶ ἵνα λυσιτελῶς ἐξυπηρετῶνται, τόσον οἱ κάτοικοι τοῦ Δήμου, ὅσον καὶ οἱ λουόμενοι τῶν ἱαματικῶν λουτρῶν ἀπὸ ἀπόψεως ἱατρικῆς περιθάλψεως.

3) Ἡ τοποθέτησις εἰς τὸ Γυμνάσιον Νισύρου ἐνὸς φιλόλογου καὶ ἐνὸς γυμναστοῦ ἢ καθηγητοῦ ξένων γλωσσῶν.

4) Ἡ μεταφορὰ τοῦ τηλεφωνικοῦ θαλάμου Ο.Τ.Ε εἰς παρακείμενον δωμάτιον, διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ἀπορρήτου τῶν τηλεφωνικῶν συνδιαλέξεων καὶ ὁ διορισμὸς ἐπὶ τούτῳ εἰδικοῦ ὑπαλλήλου.

5) Ἡ περιφραξίς τοῦ ὑπάρχοντος δημοτικοῦ γηπέδου εἰς Μανδράκι καὶ ὁ εὐπρεπισμὸς τούτου, πρὸς δημιουργίαν κινήτρου ἀθλήσεως τῆς νεολαίας.

6) Καθαρισμός πλήρης τῶν τειχῶν τοῦ Παλαιοκάστρου, ἵνα καταστοῦν ἀπὸ παντοῦ ὁρατὰ τὰ σπουδαίας ἀρχαιολογικῆς σημασίας τείχη.

7) Ἡ ἴδρυσις γραφείου I.K.A εἰς τὴν νῆσον, μονομελοῦς ἔστω προσωπικοῦ, διὰ τὴν ἐξυπτιρέτησιν τῶν ἐργαζομένων καὶ ἡσφαλισμένων εἰς τὸ Ἴδρυμα τοῦτο προσώπων, οἵτινες ταλαιπωροῦνται μεταβαίνοντες εἰς τὴν Κῶ διὰ κάθε των σχετικῶν ζήτημα.

Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγου χρόνου, διεπιστώσαμεν μετ' εὐχαριστήσεως, ὅτι τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν ἀνωτέρω θεμάτων εὔρον αἰσίαν ἐπίλυσιν.

Εἰς ἀποσταλὲν ἔγγραφον πρὸς τὴν Πορφυρίδα, ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς ἀνεγέρσεως γυμνασιακοῦ κτιρίου ἐν Νισύρῳ ἐγνωρίζετο ὅτι ὁ ἐγκατεστημένος εἰς Ἡνωμένας Πολιτείας Ἀμερικῆς συμπατριώτης κ. Γιαννιδὸς Νικόλαος προσεφέρετο διὰ τὴν ἐξ ὀλοκλήρου ἀνέγερσιν ἰδίοις αὐτοῦ ἐξόδοις τοῦ κτιρίου καὶ ὅτι μοναδικὸν ἐναπομένον πρόβλημα ἦτο ἡ ἐξεύρεσις καταλλήλου οἰκοπέδου.

Ἡ Πορφυρίς, διὰ τοῦ προεδρείου αὐτῆς ἐπεσεκέθη τὸν σεβ. Μητροπολίτην Κῶ κ. Ἐμμανουήλ, διὰ τὴν παραχώρησιν τοῦ εἰς θέσιν Τροῦλλος κτήματός του, ὅπερ κατὰ τὴν ἐπιτόπιον ἐξέτασιν τῶν εἰδημόνων συνεκέντρωνε τοῦτο τὰς προϋποθέσεις διὰ τὴν ἐπ' αὐτοῦ ἀνέγερσιν τοῦ γυμνασιακοῦ κτιρίου.

Συνηγήσαμεν τότε εὐχάριστον κατανόησιν, πλὴν ὅμως τὸ κτῆμα τοῦτο εἶχε δωρηθῆ εἰς τὴν μικρανησιᾶν τοῦ σεβασμιωτάτου, Μαρίαν Ἰωάννου Καρπαθίου, ἥδη εὐρισκομένην εἰς Ἀμερικὴν.

Τί ἐνεργείας ἔκαμεν ἕκτοτε ἢ ἐν λόγῳ Ἐπιτροπῇ δὲν γνωρίζομεν. Πάντως, εἶναι διάχυτος ἡ λύπη μεταξὺ τῶν Νισυρίων τοῦ ἐξωτερικοῦ, διότι δὲν κατωρθώθη ν' ἀξιοποιηθῆ ἢ προσφερθεῖσα ὑπὸ τοῦ καλοῦ συμπατριώτου κ. Γιαννιοῦ Νικολάου εὐεργεσία, μέχρι σήμερον. Ἡ ἀδέκαστος ἱστορία ἄς ἀποδώσῃ εἰς ἕνα ἕκαστον τὰς εὐθύνας του, διὰ τὴν ἀδράνειαν ἢ κακὴν ἐνέργειαν, ἐνῶ θὰ ἔπρεπε νὰ συγκροτηθῆ διαδήλωσις εὐχαριστιῶν πρὸς τοὺς καλοὺς πατριώτας τοῦ ἐξωτερικοῦ, οἱ ὅποιοι καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν των ἔχουν ἐστραμμένα πρὸς τὴν προσφιλεῖ γενέτειραν.

Ἡ Πορφυρίς Ρόδου, ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ της, ὅπως συμβάλλῃ εἰς τὴν πρόοδον καὶ τὴν τουριστικὴν ἰδίαν προβολὴν τῆς Νισύρου, ποικιλοτρόπως ἐργάζεται πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτήν, ἐπειδὴ ἀκραδάντως πιστεύει ὅτι ὁ τουρισμὸς εἶναι ἡ πλέον πλουτοπαραγωγικὴ πηγὴ διὰ τὴν ὠραίαν νῆσον Νίσυρον καὶ ὅτι διὰ τῆς συνεχοῦς προβολῆς τῶν φυσικῶν καλλονῶν της, τῶν ἱαματικῶν λουτρῶν της, τῶν ἀρχαίων αὐτῆς εὐρημάτων καὶ λοιπῶν συναφῶν στοιχείων, τοῦ μοναδικοῦ εἰς καλωσύνην καὶ εὐγένειαν ἡφαιστείου της, πρὸ πάντων δὲ ἡ εὐπροσηγορία καὶ ἀπλότης τῶν κατοίκων της, θὰ ἐξασφαλίσουν μίαν συνεχῆ ἄνοδον τουριστικῆς πελατείας, μετ' ἐπακόλουθον τὴν ἀνετον ζωὴν τῶν κατοίκων.

Τοιουτοτρόπως απηύθηνεν από 29/10/1966 υπόμνημα πρὸς τὸν Ἐπαρχον Κῶ, μεταξύ δὲ τῶν ἄλλων εἰσηγεῖτο τὴν συγκρότησιν Τοπικῆς Τουρισμοῦ Ἐπιτροπῆς. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη δὲν θὰ ὁμοιάζῃ μὲ τὰς τόσας ἄλλας ἐπιτροπὰς ποὺ ὑφίστανται εἰς τὴν Νίσυρον μόνον κατ' ὄνομα, ἀλλὰ θὰ εἶχεν ὡς σκοπὸν τὴν ἐφαρμογὴν προγράμματος τουριστικῆς ἀναπτύξεως τῆς Νισύρου, ἐφ' ὅσον, ὡς προβλέπει σχετικὸς νόμος, αἱ τοπικαὶ ἐπιτροπαὶ τουρισμοῦ ἐνισχύονται ἀκόμη καὶ χρηματικῶς.

Μεταξὺ δὲ τῶν πολλῶν θεμάτων, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ἀντιμετωπίσῃ, εἶναι ἡ διαφήμισις τῆς νήσου, ἡ ὀργάνωσις ἐκδηλώσεων μὲ τοπικὰ ἔθιμα, πανηγύρεις καὶ ἀγῶνας κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς θερινῆς περιόδου, ὅπως καὶ ἡ συστηματικὴ παρακολούθησις, τόσον τῆς καθαριότητος εἰς τοὺς ἀρχαιολογικοὺς καὶ λοιποὺς χώρους, ὅσον καὶ ἡ παρακολούθησις τῆς τοπικῆς ἀγορᾶς, ἐν σχέσει μὲ τὴν ὑπαρξίν τροφίμων καὶ ἄλλων εἰδῶν, ἡ δημιουργία ἐκθέσεως λαϊκῆς τεχντροπίας κ.τ.λ.

Ὁ Ἐπαρχος Κῶ κ. Ν. Μπούρας, ἐνεργῆσας πάραυτα, κατόρθωσε νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸ αἶτημα τοῦτο τῆς Πορφυρίδος καὶ ὑπὸ τοῦ Ε.Ο.Τ συνεστήθῃ ἡ τοιαύτη ἐπιτροπὴ. Ἄς μὴ ἀναφέρωμεν σήμερον τὰ ὀνόματα τῶν καθ' ὅλα καλῶν καὶ ἐγκρίτων πολιτῶν, οἵτινες συγκροτοῦν τὴν ἐπιτροπὴν, ἀφοῦ δὲν ἔχομεν ὑπ' ὄψιν οὔτε μίαν ἐνέργειαν ἢ προσπάθειαν αὐτῆς τείνουσαν εἰς ἐκπλήρωσιν τουριστικῆς φύσεως σκοπῶν.

Κρῖμα ὅτι βασιλεύει ἡ ἀδράνεια μιᾶς τοιαύτης ἐπιτροπῆς, ποὺ θὰ ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ πάμπολλα.

Εἰς τὰς 4 Δεκεμβρίου 1966, ἡ Νισυριακὴ Παροικία διοργανώνει ἐκδηλώσεις εἰς τὸ ξενοδοχεῖον Πάρκ. Προσπαθεῖ νὰ τονώσῃ ἀπὸ ἀπόψεως πνευματικῆς τὰ μέλη τῆς Πορφυρίδος ἀφ' ἑνός, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν κοινίαν τῆς Ρόδου νὰ παρουσιάσῃ ἐπιτεύγματα νισυριακῆς δραστηριότητος.

Ὁ ἐκλεκτὸς συμπατριώτης κ. Νικήτας Σακελλαρίδης δέχεται εὐχαρίστως καὶ ἀναλαμβάνει τὴν παρουσίαν τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Νισυρίου πνευματικοῦ ἀνθρώπου καὶ πατρὸς τῆς δημοσιογραφίας ἐν Ἀμερικῇ Κ. Φασουλαρίδῃ. Ἡ διάλεξις αὕτη, ποὺ ἦτο ἀπὸ πάσης πλευρᾶς ἐπιτυχεστάτη, ἐγένετο εἰς τὰ πλαίσια τῆς προβολῆς τῆς Νισύρου.

Παρουσιάσθη ἐν συνεχείᾳ ντοκιμαντέρ νισυριακῶν θεμάτων ἐγχρώμου φιλμ, μὲ ἐπιλεγείσαν μουσικὴν ὑπόκρουσιν, ξένην καὶ νισυριακὴν.

Προσέτι ἐγένετο ἔκθεσις φωτογραφικῆ τῶν σπουδαιότερων τοπίων τῆς Νισύρου, τὰ ὁποῖα διεκόςμισαν τὰς αἰθούσας τοῦ ξενοδοχείου καὶ τὰ ὁποῖα ἐπωλήθησαν σχεδὸν ἅπαντα. Εἰς τὴν ἐκδήλωσιν αὐτὴν παρευρέθησαν οἱ Μητροπολίται Ρόδου κ. Σπυρίδων, Καρπάθου - Κάσου κ. Ἀπόστολος, ὁ Νομάρχης Δωδ/σου, ὁ Δήμαρχος Ρόδου καὶ ἄλλαι παράγοντες τῆς ροδιακῆς κοινίας καὶ σχεδὸν ἅπαντα τὰ μέλη τῆς παροικίας.

Σημειωτέον, ὅτι ὄλα τὰ γλυκίσματα καὶ λοιπὰ εἶδη προσεφέρθησαν δωρεὰν ἀπὸ τὰς Νισυρίας οἰκοκυρὰς τῆς Παροικίας.

15/1/1967. Κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ καταστατικοῦ τοῦ σωματείου, ἡ Πορφυρίς καὶ πάλιν εὐρίσκεται συγκεντρωμένη εἰς Γεν. Συνέλευσιν πρὸς ἐκλογὴν νέας διοικήσεως. Οὕτω ἐξελέγησαν οἱ κάτωθι :

Πρόεδρος, Κουμέντος Γεώργιος, Ἀντιπρόεδρος, Μιχ. Κόκκινος, Γραμματεὺς, Νικήτας Σακελλαρίδης, Ταμίας, Παράσχος Παρασκευᾶς, μέλη δὲ οἱ Ρουσσέτος Δημήτριος, Φραντζῆς Ἄρης, Σουλούνια Καλλιόπη, Πετρίδης Τριαντάφυλλος, Βερδελλῆς Γεώργιος καὶ Γιαννακὸς Ἰωάννης.

Ἀγάπη, σύμπνοια καὶ κατανόησις. Αὐτὰ εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς νέας διοικήσεως τῆς Πορφυρίδος.

Ὅποιαδήποτε ἀπόφασις ἐλήφθη ἦτο διὰ παμψηφίας. Τὸ ἓνα μέλος ἀντηγωνίζετο τὸ ἄλλο εἰς προσφορὰν ὑπηρεσίας πρὸς τὸν σύλλογον. Ἐκτὸς τῶν τυπικῶν ἐπισκέψεων τοῦ Συμβουλίου ἐν σώματι πρὸς τὰς Ἀρχὰς τοῦ νομοῦ, ὑποβάλλονται ὑπομνήματα καὶ ἀναφοραὶ πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν, μὲ σκοπὸν τὴν προώθησιν ἢ ἐπίλυσιν τῶν ἀπασχολούντων τὴν Νίσυρον θεμάτων.

Ὁ δῆμος Μανδρακίου πληροφορεῖ τὴν Πορφυρίδα, κατόπιν ἐγγράφου τῆς, ὅτι τὸ δημοτικὸν γυμναστήριον, μήκους 90 μ. καὶ πλάτος 80 μ., ἐφ' ὅσον τοῦτο ἤθελε διαμορφωθῆ καταλλήλως, θὰ ἀπετέλει μοναδικὸν ἔργον ἀθλητισμοῦ καὶ ἐκγυμνάσεως τῆς σχολικῆς καὶ ἐξωσχολικῆς νεολαίας τῆς νήσου.

Δοθέντος δ' ὅτι ὁ δῆμος ἀνέγραψεν εἰς τὸν προϋπολογισμόν του διὰ τὸ ἔτος 1967 μόνον τὸ ποσὸν τῶν 10.000 δρχ. διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον, καθίστατο ἀνάγκη ἐξευρέσεως καὶ ἄλλου ποσοῦ, ἵνα διαμορφωθῆ καὶ περιφραχθῆ τὸ γυμναστήριον.

Κατόπιν συντόνου ἐνεργείας τοῦ προεδρείου τῆς Πορφυρίδος καὶ τῆ εἰσηγήσει τοῦ Νομάρχου κ. Β. Παπακώστα, ὁ Ὄργανισμὸς Ἀκινήτου Περιουσίας τοῦ Δημοσίου ἐν Δωδεκανήσῳ ἐγκρίνει τὴν δωρεὰν ἐπιχορήγησιν τοῦ ἔργου διὰ ποσοῦ 50.000, ὅπερ καὶ ἀπεστάλη μὲσω τοῦ Δημοσίου Ταμείου Κῶ πρὸς τὸν δῆμον.

Πληροφορηθεῖσα ἡ Πορφυρίς, ὅτι ὁ Γνωμαγόρας Νισύρου ἀπέκτησε λέσχην, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπῆρχεν ὑποτυπώδης βιβλιοθήκη, ἐνεργεῖ διὰ τοῦ προεδρείου αὐτῆς καὶ ἀποστέλλονται τῇ εὐγενεῖ φροντίδι τοῦ Νομάρχου κ. Β. Παπακώστα 30 τόμοι Ἐγκυκλοπαιδείας Ἡλίου μὲ πολυτελεῖ βιβλιοδέτησιν καὶ ἐμπλουτίζεται ἡ βιβλιοθήκη τοῦ ἀδελφοῦ τούτου συλλόγου.

Τὴν 5 Μαρτίου 1967 διοργανώνεται ἀποκρηάτικη χοροεσπερίς εἰς τὸ Πάρκ. Πανθομολογεῖται καὶ πάλιν ἡ πλήρης ἐπιτυχία τῆς ἐκδηλώσεως αὐτῆς, ἥτις ἀπέφερε καθαρὸν κέρδος ἄνω τῶν 10.000 δρχ.

Τὴν 11 Μαρτίου 1967 λαμβάνεται ἀπόφασις τοῦ Δ.Σ. τῆς Πορφυρί-

δος, περί έκδόσεως διμηνιαίου περιοδικού του Σωματείου. Μολοντί είναι γνωστή ή τύχη κάθε έκδοτικής προσπάθειας από σωματεία, εν τούτοις ή Νισυριακή Ἠχώ, ἔτσι εἶχεν ἀποφασισθῆ νά ὀνομασθῆ τὸ ὑπό έκδοσιν περιοδικόν, θά ἀποτελοῦσε ἐξάίρεσιν.

Τοῦτο ὑποστηρίζεται, διότι ὀλόκληρος ή παροιμία θά «ἐργαζόταν» διά τήν συνεχῆ έκδοσιν καί καλήν ἐμφάνισιν του δημοσιογραφικοῦ αὐτοῦ βήματος τῆς Πορφυρίδος, σκοπὸς του ὁποίου ἦτο ή προβολή τῆς Νισύρου γενικώτερον καί ή παρούσας τῶν νισυριακῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα καί θά παρηκολουθοῦντο ἐκ του πλησίον, καθόσον ή διοίκησις του νομοῦ καθημερινῶς θά ὠχλεῖτο πρὸς τοῦτο.

Καί ἀφοῦ ἐγένοντο ἅπασαι αἱ ἐνέργειαι καί ή ἐπιβαλλομένη προεργασία, λόγοι ἀνεξάρτητοι τῆς θελήσεως τῆς Πορφυρίδος ἐματαίωσαν τήν προσπάθειαν.

Ἴσως εἰς τὸ ἄμεσον μέλλον ἐπιτευχθῆ ή ἐπιθυμία αὐτῆ τῆς Πορφυρίδος. Βεβαίως, μεταξύ τῶν τόσων προσφορῶν τῆς Πορφυρίδος, συγκαταλέγεται καί ή καταβολή ἀξιολόγων ποσῶν, πρὸς οἰκονομικήν ἐνίσχυσιν πτωχῶν ἀπόρων συμπατριωτῶν ἐν Ρόδῳ καί ἐν Νισύρῳ. Ὁμως, τὸ ἔργον τῆς Πορφυρίδος δὲν εἶναι μόνον φιλονισυριακόν, ἀλλ' ἐπεκτείνεται καί πρὸς εὐρυτέρας κατευθύνσεις ἐθνικοῦ πλέον περιεχομένου. Ὅτε ὁ ἐγκέλαδος συνετάραξε τὰς ἑλληνικὰς περιφερείας Ἠπείρου καί Θεσσαλίας, ἀπεστάλησαν 2000 δρχ. πρὸς τὴν Ἐθνικὴν Κυβέρνησιν, ὡς δεῖγμα ἀγάπης καί συμπαθείας πρὸς τοὺς δοκιμασθέντας συνανθρώπους ἡμῶν καί ἐνισχύσεως γενικώτερον τῆς κυβερνητικῆς προσπάθειας περιθάψεως τῶν πληγέντων.

Ὅτε τὸν Ἰούνιον 1967 ἐγκατεστάθη εἰς Ρόδον ὁ νέος Νομάρχης κ. Χρῆστος Καμπαδέλλης, ή Πορφυρίς ἐθεώρησεν ὑποχρέωσιν της ὅπως ἐπισκεφθῆ τοῦτον ἐν σώματι καί ἀφοῦ συνειργάσθη τὸ Δ.Σ. μετὰ του κ. Νομάρχου ἐπὶ θεμάτων νισυριακοῦ ἐνδιαφέροντος, ὑπέβαλεν αὐτῷ ἐνημερωτικὸν ὑπόμνημα περὶ τῶν ὕφισταμένων προβλημάτων τῆς Νισύρου καί μετὰξὺ τούτων συμπεριελαμβάνοντο τὰ κάτωθι :

- 1) Ἐναρξίς ἐργασιῶν λιμενοβραχίονος Μανδραχίου Νισύρου.
- 2) Ἀποπεράτωσις ἀνεγειρομένου δημοτικοῦ ξενῶνος.
- 3) Ἀνέγερσις προγραμματισθέντος ἀρχαιολογικοῦ μουσείου.
- 4) Συνέχισις ἀσφαλτοστρώσεως ὁδῶν συνδεουσῶν τὴν πρωτεύουσαν τῆς νήσου μετὰ τὰς κοινότητας αὐτῆς.
- 5) Χάραξις καί διάνοξις ὁδοῦ προσπελάσεως εἰς τὰ πελασγικά τείχη του Παλαιοκάστρου, μοναδικὰ εἰς τὴν Μεσόγειον.
- 6) Διερεύνησις θέματος ἐγκαταστάσεως εἰς Νίσυρον συστήματος ἀφαιλάσεως θαλασσίου ὕδατος.
- 7) Κατασκευὴ καί ἐτέρας ὕδατοδεξαμενῆς διὰ τὴν ἐξασφάλισιν ἐπαρκείας ὕδατος.

8) Διορισμός Ιατροῦ εἰς ἀγροτικὸν ἰατρεῖον Μανδρακίου.

9) Τουριστικὴ ἀνάπτυξις τῆς νήσου διὰ τῆς ἐπισκευῆς τῶν Λουτρῶν, τῆς προβολῆς τοῦ ἠφαιστείου, τῶν πελασγικῶν τειχῶν, τῶν βυζαντινῶν μοναστηρίων καὶ πρὸ παντὸς τοῦ ξηροτάτου κλίματος τῆς νήσου.

Τὰ προβλήματα ταῦτα, τὰ ὁποῖα ἀπετέλεσαν τὴν συνισταμένην τῶν ἀναγκῶν τῆς Νισύρου, καθὼς ἤδη γνωρίζομεν, βαίνουν πρὸς ἐπίλυσιν, μερικὰ δὲ ἐξ αὐτῶν ἔχουν πλήρως ἐπιλυθῆ, κατόπιν τῆς ἐπιδειχθείσης κατανοήσεως ἐκ μέρους τῆς Διοικήσεως τοῦ νομοῦ Δωδεκανήσου.

Ἡ Πορφυρὶς Ρόδου, ἀναπτυχθεῖσα εἰς ἀξιολογωτάτην παροικίαν, ἔχει νὰ παρουσιάσῃ ἔργον τοιοῦτον, ὅπερ συμβάλλει εἰς τὴν πολιτιστικὴν ἀνάπτυξιν τῆς κοινωνίας τῆς Ρόδου, δοθέντος προσέτι ὅτι διαθέτει ἐπιστήμονας κύρους, κρατικούς λειτουργοὺς ἀρίστους καὶ τιμίους καὶ προοδευτικούς ἐμπόρους καὶ ἐπαγγελματίας.

Ἡ ὄντοτης αὐτῆ τῆς παροικίας ἐπέβαλε τὴν ἠθικὴν ὑποχρέωσιν ὅπως καὶ πρὸς τὸν προκαθήμενον τῆς Ὀρθοδοξίας Πατριάρχην κ.κ. Ἀθναγόραν ἀπευθύνῃ εὐχετήριοι ἐπιστολὴν ἐπὶ τῇ συμπληρώσει εἰκοσαετίας ἀπὸ τῆς ἀναρρήσεως εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον, ὃ δὲ Πατριάρχης Ἀθναγόρας, τὸ κόσμημα τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ ἡ ἱστορικὴ αὐτῆ φυσιογνωμία, ἠδύοκῃσε νὰ ἀποστείλῃ πρὸς τὸν πρόεδρον τῆς Πορφυρίδος κ. Γεωργίου Κουμέντον πατριάρχικόν ἔγγραφον περὶ τῆς ἐκτιμήσεως πρὸς τὸ νισυριακὸν στοιχεῖον καὶ εὐχαριστηρίους εὐχὰς εἰς ἀπάντησιν.

Εὐρισκόμεθα ἤδη εἰς τὰς παραμονὰς τῆς 21 Ἰουνίου 1968 καὶ ἡ Πορφυρὶς προετοιμάζεται διὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Νικήτα, ἥτις καθιερώθη πλέον καὶ ἐν Ρόδῳ. Ἀλλ' ἡ ἑορτὴ αὕτη συμπίπτει ἤδη μὲ τὴν συμπλήρωσιν εἰκοσαετίας ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Πορφυρίδος Ρόδου.

Μὲ πραγματικὴν μεγαλοπρέπειαν ἐγένοντο αἱ προγραμματισθεῖσαι ἐκδηλώσεις. Τόσον κατὰ τὴν πανηγυρικὴν λειτουργίαν, εἰς ἣν ἐχοροστάτησεν ὁ σεβασμιώτατος Ρόδου κ. Σπυρίδων, ὅσον καὶ κατὰ τὴν συνεστίασιν τῆς παροικίας εἰς τὸ ξενοδοχεῖον Ποσειδῶν τοῦ φίλου τῶν Νισυρίων καὶ ἐγκρίτου συμπολίτου κ. Γεωργίου Καφετζιδάκη, ὅλα προσέδιδον τόνον μεγαλοπρεπείας.

Εἰς τὴν συνεστίασιν παρέστησαν ἅπασαι αἱ Ἀρχαὶ τῆς πόλεως Ρόδου, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Νομάρχην, τὸν πρόεδρον ἐφετῶν, τὸν διευθυντὴν τῆς Νομαρχίας καὶ τοὺς μητροπολίτας Ρόδου καὶ Καρπάθου - Κάσου.

Κατὰ τὰ ἐπιδόρπια ἐξεφωνήθη λόγος ὑπὸ τοῦ προέδρου τῆς Πορφυρίδος, ἀναφερθεὶς εἰς τὰ πεπραγμένα τοῦ σωματείου καθ' ὅλην τὴν περιόδον τῆς εἰκοσαετοῦς ζωῆς, ἥτοι ἀπὸ τοῦ 1948 μέχρι τοῦ 1968 καὶ ἐξήρθησαν τὰ ἐπιτεύγματα τῆς νισυριακῆς δραστηριότητος. Ἐν συνεχείᾳ ὠμίλησε διὰ τὸν βίον τοῦ Νεομάρτυρος ὃ κ. Νικήτας Σακελλαρίδης καὶ ἡ ὅλη ἑορτὴ ἔληξε μὲ τὰς καλυτέρας τῶν ἐντυπώσεων.

Εἰς τὰς 14 Αὐγούστου 1968 διωργανώθη ἡ καθιερωθεῖσα ἐκδρομὴ εἰς Νίσυρον, εἰς τὴν ὁποίαν μετέσχον περίπου 150 ἄτομα. Ἀναμνηστικὸν τῆς ἐκδρομῆς θὰ παραμείνῃ ἡ ἐπὶ ἡμῶν ὥραν ταλαιπωρία ἐν τῷ πελάγει, εὐτυχῶς ἐβοήθησεν ἡ Σπηλιανὴ καὶ δὲν ὑπῆρχον θύματα.

Εἰς τὴν Νίσυρον καὶ πάλιν ἀπενεμήθησαν τὰ βραβεῖα ἐπιμελείας καὶ χρηστότητος πρὸς τοὺς πρωτεύσαντας μαθητάς, τὴν φορὰν ὅμως αὐτὴν πρὸς τοὺς μαθητάς τῶν δημοτικῶν σχολείων ὅλων τῶν κοινοτήτων.

Ἡ *Πορφυρὶς Ρόδου*, πρώτη μεταξὺ τῶν πρώτων εἰς ἐκδηλώσεις καὶ συμπαραστάσεις ἠθικοθρησκευτικοῦ περιεχομένου, ἔσπευσε καὶ πάλιν εἰς ἀποστολὴν 1000 δρχ. πρὸς τὸν Πρωθυπουργὸν τῆς χώρας, ἐμπνεύσει τοῦ ὁποίου προγραμματίζεται ἡ ἀνέγερσις Ναοῦ τοῦ Σωτῆρος εἰς Ἀθήνας. Τοῦτο δὲ ὡς συμβολικὴ ἀρωγὴ εἰς τὴν θεάρεστον προσπάθειαν ταύτην.

Κατὰ τὰς διεξαχθείσας ἀρχαιρεσίας τῆς 2 Μαρτίου 1969 εἰς τὸ Δημοτικὸν Θέατρον Ρόδου, ἀνεδείχθη νέα Διοίκησις τῆς *Πορφυρίδος*, ἀποτελουμένη ἐκ τῶν κάτωθι :

Πρόεδρος, Σταῦρος Σκοῦρτος, ἀντιπρόεδρος, Γεώργιος Ε. Λαμπάδης, γραμματεὺς, Παράσχος Παρασκευᾶς, ταμίας Τριαντάφυλλος Πετρίδης καὶ μέλη οἱ Ἰωάννης Ρουσσέτος, Τάκης Καρπαθάκης, Ἄρης Φραντζῆς, Μιχαὴλ Δοξόπουλος καὶ Γεώργιος Κουμέντος.

Προβλέπεται ὅτι καὶ τὸ νέον τοῦτο διοικητικὸν συμβούλιον θὰ προχωρήσῃ εἰς τὸν προγραμματισμὸν δράσεως καὶ ἐνεργειῶν ἀποσκοπουσῶν εἰς τὴν συνέχισιν τῆς κληρονομηθείσης ἤδη δραστηριότητος τῆς παροικίας Ρόδου.

*Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι ἐπετύχομεν εἰς τὸ νὰ συνδέσωμεν τὰ *Χρονικά τῆς «Πορφυρίδος»* Ρόδου καὶ ὅτι μὲ ὅσα ἐξετέθησαν δὲν εὐρέθημεν μακρὰν τῆς ἀντικειμενικότητος.

Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΤΟΜΟΣ ΤΩΝ «ΝΙΣΥΡΙΑΚΩΝ» ΚΑΙ Η ΑΠΗΧΗΣΙΣ ΤΟΥ

Ὁ πρόλογος τοῦ πρώτου τόμου τῶν «Νισυριακῶν» κατέληγε: «Ἡ Ἐταιρεία Νισυριακῶν Μελετῶν, προβαίνουσα εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ πρώτου τόμου τοῦ Ἀρχείου, παρέχει τὴν βεβαίωσιν ὅτι θέλει καταβάλει πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν, ὅπως παρουσιάσῃ αὐτὸν κατ' ἔτος ἀρτιώτερον».

Καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὸν δεύτερον τόμον, κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν τὸ ἐπέτυχε. Παρουσιάσθη πράγματι ἀρτιώτερος, δι' ὃ καὶ ἔτυχεν εὐμενεστάτης ὑποδοχῆς ἐκ μέρους πνευματικῶν ἰδρυμάτων καὶ ἀνθρώπων, καθὼς καὶ φιλολογικῶν ὀργανώσεων, ἐσχολιάσθη δὲ παρὰ τοῦ ἡμερησίου καὶ περιοδικοῦ τύπου λίαν ἐπαινετικῶς. Εἰς τὸν δεύτερον τόμον ἐδόθη εὐρυτέρα δημοσιότης, ἢ ἀποστολὴ δὲ αὐτοῦ ἐπεξετάθη καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, καθὼς καὶ τὰ ἄλλα ὀρθόδοξα Πατριαρχεῖα, αἱ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν Ἀρχιεπισκοπαί, αἱ βιβλιοθήκαι τῶν πρωτευουσῶν τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κρατῶν, καθὼς καὶ τῶν πολιτειῶν τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, ἀπέκτησαν τὰς ἐκδόσεις μας, ἔσπευσαν δὲ νὰ συγχαροῦν καὶ νὰ ἐνθαρρύνουν τὰς προσπάθειάς μας. Ὁ χῶρος δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ παραθέσωμεν τὰς ἀπαντήσεις αὐτάς. Κατ' ἐξαιρέσιν ὅμως δημοσιεύομεν τὸ ἀπαντητικὸν γράμμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τὸ ὁποῖον φρονοῦμεν ὅτι ἀποτελεῖ τίτλον τιμῆς διὰ τὸ ἔργον μας. Ὅλους ὅσους ἠσχολήθησαν μὲ τὰς ἐκδόσεις μας εὐχαριστοῦμεν. Εὐχαριστοῦμεν ἐπίσης τὸν τύπον, ἡμερησίον καὶ περιοδικόν, διὰ τὰς εὐμενεῖς κρίσεις του.

Μὲ τὴν ἔκδοσιν τῶν «Νισυριακῶν» ἠσχολήθησαν: ἡ «Ἀθηναϊκὴ» τῆς 8/9/65, ἡ «Ἀδύγη» τῆς 8/10/65, ἡ «Ἀπογευματινὴ» τῆς 1/11/65, ἡ «Βραδυνὴ» τῆς 27/8/65, τὸ «Ἔθνος» τῆς 30/10/65, ἡ «Καθημερινὴ» τῆς 2/9/65 καὶ 5/9/65, ἡ «Μεσημβρινὴ» τῆς 4/9/65 καὶ 10/9/65, ἡ «Ἐλευθερία» τῆς 2/9/65 καὶ 5/9/65. Εἰς τὸ τελευταῖον αὐτὸ φύλλον δημοσιεύεται ἄρθρον τοῦ κ. Πέτρου Χάρη, ἀπὸ τὸ ὁποῖον θὰ παραθέσωμεν περικοπὰς: «Ἐνας καλοτυπωμένος τόμος μὲ 350 μεγάλας σελίδας, τὰ «Νισυριακὰ» τοῦ 1965, μᾶς καλεῖ νὰ ἐκτιμήσωμεν τὰ ἔργα τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας. Ἐτήσια ἔκδοσις τῆς «Ἐταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν» εἶναι αὐτὰ τὰ «Νισυριακὰ» καὶ ἡ ὄλη ἐμφάνισή τους ἀποκλείει τὶς παρατηρήσεις ἢ τὶς ὑποδείξεις. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ξέρης πόσο μό-

χθο και πόσες ύλικές θυσίες απαιτοϋν έργασίες αϋτοϋ τοϋ είδους, για να άποτιμήσης σωστά τούτη τήν προσφορά και για να έχης τὸ δικαίωμα να επαινέσης. Άλλοϋ έργασίες με τόσο σημαντικό προορισμό — προβολή και συντήρηση τής παραδόσεως με όλα τὰ γνήσια γνωρίσματα τοϋ λαϊκοϋ βίου— άπασχολοϋν δλόκληρους όργανισμούς και ενισχύονται με κάθε τρόπο. Στην Έλλάδα, τις κάμουν άποστολές τους οί «έταιρείες» ή οί «σύλλογοι» ποϋ ιδρύει ή άγάπη για τή γενέτειρα, για τὸ μεγάλο ή τὸ μικρὸ έλληνικό κέντρο, και ή νοσταλγία τῶν ξενητεμένων». Και άφοϋ εις τήν συνέχεια αναλύη τὸ περιεχόμενον τοϋ τόμου, καταλήγει: «Ή έργασία τοϋ κ. Κώστα Σακελλαρίδη είναι ή σημαντικότερη στο β' τόμο τῶν «Νισυριακῶν». Άξιόλογα όμως είναι και άλλα μελετήματα τοϋ τόμου: «Διονύσιος Μηνάς, Μητροπολίτης Μηθύμνης ὁ ἀπὸ Νισύρου» τοϋ κ. Έμμ. Πρωτοψάλτη, «Ύβρεις» (τοϋ Νισυριακοϋ λεξιλογίου) τοϋ κ. Λαζάρου Κοντοβεροϋ, «Νισυριακή βιβλιογραφία» τοϋ κ. Ν.Γ.Μαυρή, «Παρατηρήσεις στο τοπωνυμικό Νισύρου», τοϋ κ. Σταϋροϋ Μάνεση, «Ή Νίσυρος», τοϋ κ. Μιχ. Κατσιματίδη. Άς έλπίσουμε οτι κι άλλες άνάλογες έργασίες θα συγκεντρωθοϋν στον γ' τόμο τῶν «Νισυριακῶν» και θα εϋρύνουν τις προσπάθειες τής «Έταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν». Εις τὸ «Βήμα» τής 10/9/1965 ή κ. Έλένη Καραπαναγιώτη γράφει: «Μία ὡραία πρωτοβουλία, ή ὁποία θα έπρεπε να βρῆ μιμητές και σε άλλες περιοχές τής Έλλάδας, συνεχίζεται. Πρόκειται για τὸν δεϋτερο τόμο τῶν «Νισυριακῶν» (έκδοσις «Έταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν», Άθήναι 1965), τὸν ὁποῖον εκδίδουν οί Νισύριοι τής Άθήνας και τοϋ Πειραιᾶ, με σκοπὸ να διασώσουν τήν ιστορική και λαογραφική κληρονομία τής ιδιαίτερής τους πατρίδας». Ή κ. Καραπαναγιώτη σχολιάζει εϋμενῶς τὸ περιεχόμενον τοϋ τόμου και καταλήγει. «Ή φροντισμένη έκδοσις τῶν «Νισυριακῶν» είναι πολύτιμη και θα έπρεπε να προτρέψη και άλλους Έλληνες πατριῶτες να κάμουν μιᾶ συντονισμένη προσπάθεια, για να διασώσουν τὸ λαογραφικό ύλικὸ τής ιδιαίτερής τους πατρίδας, τὸ ὁποῖο κινδυνεύει να χαθῆ για πάντα με τήν πάροδο τοϋ χρόνου και τήν τριβή με τὸν έξω κόσμον.

Ό κ. Βάσος Βαρίκας εις τὸ «Βήμα» τής 26/9/65, άσχολούμενος με τήν έκδοσιν τοϋ β' τόμου, γράφει μεταξύ άλλων. «Άμφιβάλλω αν ὑπάρχει ελληνική περιοχή με τόσο έντονη προσωπικότητα ἀπὸ άπόψεως λαογραφίας, ὄσο ή Δωδεκάνησος. Ήθη, έθιμα, παραδόσεις, μϋθοι και τραγούδια, άκόμη και τὸ γλωσσικό ιδίωμα, δέν παραλλάζουν μονάχα ἀπὸ νησί σε νησί, τὸ καθένα διαθέτει τὸ δικό του θησαυρό, αλλά συχνά και ἀπὸ χωριδ σε χωριδ τοϋ ίδιου νησιοϋ. Ένας ἀπὸ τοϋς νεώτερους αλλά και τοϋς πλέον άφοσιωμένους μελετητές είναι και ὁ κ. Κώστας Σακελλαρίδης. Έχει έντοπίσει τήν έρευνά του στα λαογραφικά καθέκαστα τής ιδιαίτερής του πατρίδας, τής Νισύρου. Πολλά μέχρι τής στιγμής, τὰ δημοσιεύματά του αναφέρονται στα πλέον διαφορετικά θέματα. Ή σημερινή του έργασία, όμως, μοϋ φαίνεται

ή πιό ολοκληρωμένη. Πρόκειται για τὸ «Νισύριο δημοτικὸ τραγούδι», ἓνα τόμο ἀπὸ διακόσιες περίπου σελίδες. Δημοσιευμένη ἀρχικὰ στὸ λαμπρὸ περιοδικὸ «Νισυριακὰ», ποὺ ἐκδίδει ἡ «Ἐταιρεία Νισυριακῶν Μελετῶν», κυκλοφορεῖ τώρα σὲ ξεχωριστὸ τόμο. Μιὰ σύντομη ἀλλὰ σεμνὴ καὶ κατατοπιστικὴ εἰσαγωγή μᾶς πληροφορεῖ γιὰ τὶς ἐργασίες, ποὺ προηγήθηκαν ἀπὸ ἄλλους μελετητὲς πάνω στὸ ἴδιο θέμα καὶ μᾶς ἐνημερώνει γιὰ τὴ μέθοδο, ποὺ ὁ συγγραφέας ἀκολούθησε στὴ συγκέντρωση καὶ τὴν ἐμφάνιση τοῦ ὕλικου του. Ὁ,τι κυρίως τὴν διακρίνει εἶναι ἡ προσπάθεια νὰ ἀποδοθῆ ὅσο πιστότερα μπορεῖ τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα καὶ νὰ ἐλεγχθῆ ἡ γνησιότητα τοῦ τραγουδιοῦ.

Ἡ «Ἡμέρα» ἠσχολήθη τὴν 5/9/65, τὴν 29/9/65 καὶ τὴν 31/10/65. Εἰς τὸ τελευταῖον φύλλον δημοσιεύεται ἄρθρον τοῦ κ. Ἀνδρέα Καραντώνη, περικοπὲς τοῦ ὁποῦ παραθέτομεν. «Καθὼς ξεφυλλίζουμε τοὺς δυὸ μεγάλους καὶ θαυμάσια τυπωμένους τόμους τῶν «Νισυριακῶν»—ἓνα εἶδος χρονικῶν ἢ ἀρχείων μὲ λαογραφικὸ καὶ ἱστορικὸ περιεχόμενον ἀντλημένον ἀπὸ τὸ νησάκι Νίσυρος, ποὺ ἀνήκει στὰ Δωδεκάνησα—συλλογίζομαστε πὼς δὲν ἔχει καθόλου ἄδικο νὰ ὑποστηρίξη ὁ συγγραφέας κ. Ἄμπος πὼς ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς διασποράς, ὄχι μόνον στὰ περασμένα ἀλλὰ καὶ τώρα ἐξακολουθεῖ νὰ ἀποτελῆ μιὰ ἀπὸ τὶς πιό ζωτικὰς δυνάμεις καὶ πηγὰς τοῦ ἔθνους μας, ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὴ ραχοκοκκαλιά του». Καὶ ἀφοῦ ὀμιλῆ περι τοῦ εἰς τὴν διασπορὰν Ἑλληνισμοῦ προσθέτει. «Ἔτσι, ἓνα νησάκι σὰν τὴ Νίσυρο, χάρι στοὺς ξενιτεμένους του, μπόρεσε σήμερον νὰ ἀντιπροσωπευθῆ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς δυὸ μεγάλους τόμους, ποὺ εἶναι καύχημα τῆς ἐλληνικῆς ἐκδοτικῆς ἐπιδόσεως. Τὴν ἐργασία αὐτὴ ἔκαμε ἡ «Ἐταιρεία Νισυριακῶν Μελετῶν» ποὺ προεδρεύεται ἀπὸ τὸν κ. Νικήταν Σακελλαρίδη. Τώρα τί περιλαμβάνουν οἱ τόμοι, δὲν εἶναι δύσκολον νὰ τὸ φαντασθῆ κανεὶς. Τὸ καθορίζει ἄλλωστε μὲ ἀκρίβεια ὁ πρόλογος τοῦ κ. Σακελλαρίδη. «Περιλαμβάνουν μελέτας λαογραφικοῦ καὶ ἱστορικοῦ περιεχομένου, ἀνακοινώσεις, ἰσολογισμοὺς καὶ προϋπολογισμοὺς τῶν Δήμων Νισύρου καὶ τῶν Νισυριακῶν Ὁργανώσεων, ὡς ἐπίσης καὶ τὴν ὅλην κοινωνικὴν κίνησιν τῆς Νισύρου καὶ τῶν Νισυριακῶν παροικιῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ». Ἐξυπηρετοῦν δηλαδὴ πνευματικούς, πρακτικούς καὶ κοινωφελεῖς σκοποὺς. Ὡστόσο γιὰ τὸν ἀναγνώστη, οἱ δυὸ αὐτοὶ τόμοι ἔχουν μιὰ διπλὴ ἀξία: πρῶτα εἶναι μιὰ ἀκόμη ἐκδήλωσις τῆς αἰώνιας ἀγάπης, τῆς ὀδυσσειακῆς ἀγάπης τοῦ ξενιτεμένου Ἑλληνα, γιὰ τὴν ἰδιαίτην πατρίδα του, γιὰ τὴν Ἰθάκη του. Κι αὐτὴ ἡ ἀγάπη εἶναι μιὰ ὑψιστὴ ἀρετὴ γιὰ ἓνα ἔθνος ποὺ θέλει νὰ ζήσῃ ἐνωμένο καὶ ἀνόθευτο, καθαρὸ καὶ δυνατὸ μέσα ἀπὸ τοὺς αἰῶνες. Ἡ ἄλλη ἀρετὴ τῶν δυὸ αὐτῶν τῶμων εἶναι ὅτι ἀνασύρουν ἀπὸ τὴν ἀφάνεια ἓνα νησάκι καὶ μᾶς τὸ παρουσιάζουν μὲ ὅλα του τὰ καθέκαστα, γεωγραφικά, ἱστορικά, λαογραφικά. Ὅμως, ἐξαιρετικὴ σημασία παίρνει ὁ δεῦτερος τόμος. Οἱ διακόσιες σελίδες του εἶναι ἀφιερωμέναι στὴ μελέτη καὶ τὴ περισυλλογὴ τοῦ Νισυριακοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Τὴν πολὺ-

τιμη αὐτῆ ἐργασία, πὺ εἶναι μιὰ προσφορὰ στὴ γενικὴ ἑλληνικὴ λαογραφία, τὴν ἔκαμε ὁ κ. Κώστας Σακελλαρίδης». Καὶ ἀφοῦ ὁμιλῆ διὰ τὶς παραλλαγὰς τῶν λαϊκῶν τραγουδιῶν, καταλήγει. «Γιατὶ οἱ παραλλαγές, βοηθοῦν τὸ λαϊκὸ τραγούδι νὰ ζῆ καὶ νὰ ξαναζῆ ἀπὸ τόπο-σὲ τόπο, σὰν ἀνανεωμένο, σὰν ξανατονισμένο, ἀφήνοντας ὅ,τι δὲν τοῦ ταιριάζει ἀπὸ τὸν καινούργιο τόπο καὶ παίρνοντας ὅ,τι τοῦ ταιριάζει, γιὰ νὰ τὸ ἀφομοιώσῃ καὶ νὰ τὸ παρουσιάσῃ σὰν καινούργιο».

Τὸ ἄρθρον αὐτὸ ὁλόκληρον μετεδόθη ἀπὸ τὸν ραδιοφωνικὸν σταθμὸν, ἔθνικὸν πρόγραμμα τῆς 27-9-65. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὸ πρόγραμμά του τῆς 15-10-65 ἠσχολήθη ὁ ραδιοφωνικὸς σταθμὸς μὲ κείμενον τοῦ κ. Κυρ. Σιμοπούλου. Οὗτος ἐξαίρει τὴν προσπάθειαν τῆς Ἑταιρείας «Νισυριακῶν Μελετῶν» διὰ τὴν ἐργασίαν τὴν ὁποίαν παρουσιάζει, ἐπαινεῖ τὴν καλαισθητὸν ἔκδοσιν μὲ ἐξώφυλλον, μιὰ σύνθεσιν μὲ φιγούρες τοῦ ζωγράφου Δημήτρη Σακελλαρίδη, πὺ χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἐκφραστικὴ ἀπλότητα καὶ συνειρμὸ μὲ τὸ λαογραφικὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου, καὶ συνεχίζει. «Ἡ Δωδεκάνησος, ἡ ἀκριτικὴ αὐτὴ περιοχὴ τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου, ἔχει ἴσως τὴν πλουσιώτερη λαογραφικὴ παράδοσιν. Μιὰ παράδοσιν πὺ παραλλάζει ἀπὸ νησι σὲ νησί, ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ, ἀπὸ κόρφο σὲ κόρφο. Κλειστές καὶ ἀπομονωμένες μικρὲς κοινωνίες στὶς ἐσχατιές τοῦ Αἰγαίου, κράτησαν ἀνέπαφα τὰ τραγούδια καὶ τὰ ἔθιμα καὶ τὰ παραμύθια. Καὶ κυρίως κράτησαν τὸ γλωσσικὸ τους ἰδίωμα, πὺ ἐπιτρέπει τὴν ἀναγωγὴν στὴν πηγὴ τῆς νησιώτικης λαογραφίας καὶ τὴ συντήρησιν τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ στὶς πιὸ αὐθεντικὰ παραλλαγές». Καὶ ἀφοῦ ἀναφέρῃ μερικὰ ὀνόματα ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν λαογράφων πὺ ἠσχολήθησαν στὴ μελέτη τοῦ Δωδεκανησιακοῦ λαογραφικοῦ ὕλικου, ὅπως τοῦ Ἰω. Λογοθέτη, Μιχαηλίδη-Νουάρου, Γερ. Δρακίδη, Παναγ. Γνευτοῦ, Βρόντη, Γεωρ. Καζαβῆ, Νικ. Μαυρῆ, Ἐμμ. Πρωτοψάλτη, Βασ. Χανιώτη, Βόκα, προσθέτει. «Ὁ Κώστας Σακελλαρίδης, ἓνας ἀκούραστος ἐρευνητὴς τῶν λαογραφικῶν μας θησαυρῶν, ἔχει ἐντοπίσει τὶς μελέτες του στὴ Νίσυρο, τὸ νησόπουλον τοῦ Δωδεκανησιακοῦ συμπλέγματος, τὴν ἰδιαίτην πατρίδα του, καὶ παρουσιάζει μιὰ ὁλοκληρωμένη συλλογὴ τῶν Νισυριακῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν σ' ὅλες τὶς γλωσσικὰ παραλλαγὰς τους, προσέχοντας ἰδιαίτερα τοὺς ἰδιωματισμοὺς καὶ τὴν ἀληθινὴν φωνητικὴν ἀπόδοσιν. Πλούσια σὲ λυρισμὸ καὶ μουσικότητα, τὰ τραγούδια τῆς Νισύρου συνθέτουν μιὰ λαμπρὴν παράδοσιν ἑλληνικοῦ λαϊκοῦ ποιητικοῦ λόγου, πὺ ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ, ἀπὸ χεῖλη σὲ χεῖλη, κρατήθηκε σὰν ἱερὴ κληρονομιά ὡς τὴν ἐποχὴ μας». Καὶ ὁ κ. Σιμόπουλος καταλήγει: «Γιὰ νὰ ἀποκτήσουν οἱ ἀκροατές μας μιὰ ὀλόπλευρη ἀντίληψιν τῆς ποικιλίας καὶ τῆς ποιοτικῆς ὁμορφίας τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ τῆς Νισύρου, ξεχωρίσαμε τὶς πιὸ διαλεχτές καὶ τὶς πιὸ ἀντιπροσωπευτικὰς κατὰ τὴ γνώμη μας παραλλαγὰς ἀπὸ τὴ συλλογὴ τοῦ Κώστα Σακελλαρίδη».

Ἄλλὰ καὶ ὁ περιοδικὸς τύπος δὲν ὑστέρησε. Ἦσυχολήθησαν μὲ τὰ «Νισυριακὰ» τὸ περιοδικὸν «Εἰκόνες» τῆς 3/9/65 καὶ ὁ «Λαϊκὸς Λόγος» τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου 1965. Ἡ κ. Εὐρη Βαρίκα -Μοσκόβη, ἡ ἀκούραστη Δωδεκανησία λογία, γράφει εἰς τὸ φύλλον τοῦ Ὀκτωβρίου 1965 τῆς «Φωνῆς τῆς Καρπάθου»: «Καὺχημα ἐκδοτικῆς τέχνης, ποῦ ὀφείλεται στὴν ἐπιμέλεια τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πολυτεχνείου κ. Παύλου Σακελλαρίδη, εἶναι ὁ νεοεκδοθεὶς δεῦτερος τόμος «Νισυριακῶν» τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν καὶ μιὰ πνευματικὴ χαρὰ γιὰ τὸ φιλόμαθο κοινό. Καὶ περίσου ἡ Ἑταιρεία εἶχε ἐκδώσει τὸν πρῶτο τόμο, μὲ ἀξιόλογες μελέτες, ἱστορικὲς καὶ λαογραφικές». Καὶ ἀφοῦ ἀναφέρῃ καὶ ἐπαινέσῃ ὀρισμένους μελέτες ἀπὸ τὸ περιεχόμενον τοῦ δευτέρου τόμου, ὅπως τὸ «Νισύριο Δημοτικὸ Τραγούδι» τοῦ κ. Κώστα Σακελλαρίδη, τὴν «Νισυριακὴ Βιβλιογραφία» τοῦ κ. Νικ. Μαυρῆ, τοῦ κ. Ἐμμ. Πρωτοψάλτη «Διονύσιος Μηνᾶς, Μητροπολίτης Μηθύμνης ὁ ἀπὸ Νισύρου» καὶ τὴν «Νίσυρος» τοῦ καθηγητοῦ κ. Μιχ. Κατσιματίδη, καταλήγει: «Γενικὰ ἡ προσφορὰ αὐτῆ τῶν «Νισυριακῶν» εἶναι ὅ,τι καλύτερο καὶ χρησιμώτερο μποροῦσαν νὰ δώσουν οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι τῆς Νισύρου γιὰ τὴν πατρίδα τους, τὸ θρυλικὸ νησί τοῦ Πολυβώτη».

Εἰς τὴν «Νέαν Ἑστία» τῆς 15 Ὀκτωβρίου 1965 ὁ κ. Π. Γλέζος γράφει: «Προκαλεῖ ὄχι πιά τὴν ἀπλὴ συμπάθεια, ἀλλὰ τὸ θαυμασμὸ ἢ προσπάθεια πολλῶν μικρῶν τοπικῶν σωματείων νὰ διασώσουν καὶ νὰ ἐμφανίσουν τὴν ἱστορία, τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμα, τὰ τραγούδια καὶ τοὺς θρύλους τῶν πατρίδων των. Τὰ σωματεῖα αὐτά, ποῦ συχνὰ ἰδρύνονται ἀπὸ ξενητεμένους μακρυνῶν ἐπαρχιῶν ἢ μικρῶν νησιῶν, παρὰ τὴ δυσκολία τῶν οικονομικῶν μέσων, κατορθώνουν νὰ ἐμφανίσουν πολυσέλιδα βιβλία, ἄρτια τυπωμένα καὶ κυρίως πολὺ ἐνδιαφέροντα ἀπὸ ἀπόψεως ὕλης. Σ' αὐτὴ τὴν κατηγορία ἀνήκουν τὰ «Νισυριακὰ», ποῦ τὸν δεῦτερο τόμο τους ἐκυκλοφόρησε πρό τινος ἡ «Ἑταιρεία Νισυριακῶν Μελετῶν». Τὰ «Νισυριακὰ» τοῦ 1965 εἶναι ἕνας καλαίσθητος τόμος 350 σελίδων, ποῦ περιλαμβάνει σειρὰ ἐργασιῶν Νισυρίων καὶ ἄλλων μελετητῶν. Ἰδιαιτέρα ἀξιοσημεῖωτη εἶναι ἡ πλούσια συλλογὴ τῶν Νισυριακῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν τοῦ κ. Κώστα Σακελλαρίδη. Μιὰ ἀκόμα ἐκδοσὴ τῆς «Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν» ποῦ πρέπει νὰ σημειωθῆ, εἶναι ἡ μελέτη τοῦ κ. Μιλτιάδη Λογοθέτη «Τουρισμὸς καὶ Οἰκονομία τῆς νήσου Νισύρου». Ὁ κ. Φ. Γιοφύλλης εἰς τὸν «Ἐλεύθερον» τῆς 24/10/65 γράφει: «Μεταξὺ τῶν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν καὶ μελετῶν τοπικοῦ ἐνδιαφέροντος μὲ γενικωτέραν χρησιμότητα, μιὰ ἐξαιρετὴ θέσι κατέχουν καὶ τὰ ἐκδοθέντα τελευταῖα «Νισυριακὰ», δηλαδὴ λεπτομερειακὲς κι ἐπιστημονικὲς ἐργασίες σχετικὲς μὲ τὴν ἱστορία, τὴ λαογραφία καὶ τὰ ἄλλα ἐνδιαφέροντα τῆς νήσου Νισύρου, ποῦ ἀνήκει στὰ Δωδεκάνησα. Τὸ νησί αὐτὸ εἶναι μικρὸ στὴν ἔκτασι μὲ σχῆμα κυκλικό, μὰ ἔχει μεγάλο ἐνδιαφέρον ἀπὸ πολλὰς ἀποψεις». Ἀσχολεῖται εἰς τὴν συνέχειαν μὲ τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν ἐμφάνισιν

τῶν «Νισυριακῶν» καὶ καταλήγει: «Ἡ ἔκδοσις τῶν δύο τόμων τῶν «Νισυριακῶν» εἶναι μιὰ ἐργασία ἐξαιρετικῆς σημασίας καὶ πρέπει νὰ τονισθῆ καὶ νὰ ἐπαινεθῆ ζωηρότατα».

Παρεθέσαμεν κρίσεις τοῦ ἡμερησίου καὶ περιοδικοῦ τύπου. Κατέχομεν ἐπίσης πλῆθος ἐπιστολῶν Ὁργανώσεων, Ἰδρυμάτων καὶ πνευματικῶν ἀνθρώπων, τὸ περιεχόμενον τῶν ὁποίων μᾶς ἐνθαρρύνει εἰς τὸ νὰ συνεχίσωμεν τὴν προσπάθειάν μας. Τοὺς εὐχαριστοῦμεν διὰ τὴν συμβολήν των εἰς τὸ ἔργον μας.

Ἄθηνάγωρας ἐλέω Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καὶ
Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Τῷ Ἐλλογιμωτάτῳ κυρίῳ Νικήτῃ Σακελλαρίδῃ, τέκνῳ ἡμῶν ἐν Κυρίῳ
ἀγαπητῷ, χάριν καὶ εἰρήνην παρὰ Θεοῦ.

Εἰς Ἀθήνας

Πολλὴν ἐδοκιμάσαμεν χαρὰν λαβόντες τὴν ὑπ' ἡμερομ. 5 Δεκεμβρίου π.ἔ. ἐπιστολὴν, ὡς καὶ παρὰ τῆς ὑμετέρας λίαν ἀγαπητῆς Ἐλλογιμότητος ἀποσταλέντα ἡμῖν ἀξιόλογα αὐτῆς ἔργα «Νισυριακά», τομ. Α', Β', «Τουρισμὸς καὶ Οἰκονομία τῆς Νήσου Νισύρου», διὰ τε τὴν νέαν καὶ συνεχῆ ἐκδήλωσιν τῶν πλουσιῶν αὐτῆς αἰσθημάτων, τὴν εὐλαβῆ ἀφιέρωσιν, τὴν πρόφρονα προσφορὰν καὶ τὴν καλὴν τῆς ἐπικοινωνίας ταύτης εὐκαιρίαν.

Ἄλλ' ἡ ἐπικοινωνία αὕτη καὶ τὰ βιβλία, ἐκτὸς τῆς ἐπιτυχίας, προσεκόμισαν ἡμῖν καὶ πολλὴν ἐνίσχυσιν ἐν τῇ προσπαθείᾳ τῇ σημερινῇ πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν προβλημάτων τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ κύκλου ἡμῶν, τῶν θρησκευτικῶν δηλαδὴ, ἐκκλησιαστικῶν καὶ κοινωνικῶν, τὰ ὅποια ἐγκλείονται εἰς τὴν κοινὴν εὐθύνην ἀπασῶν τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ εἰς τὴν κοινὴν προσπάθειαν μεθ' ὄλων πρὸς ἐνότητα αὐτῶν.

Εἰς τὴν πορείαν ταύτην τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας τὴν ὑπεύθυνον, τὴν ἐπιτακτικὴν ἀπὸ τῆς ἱστορίας αὐτῆς, αἰσθανόμεθα τὴν ὑμετέραν Ἐλλογιμότητα ὡς πολύτιμον συνεργάτην ἡμῶν καὶ τὰ συγγράμματα ὑμῶν ὡς θερμὰ πνευματικὰ κύματα, μεταλαμπαδεύοντα σκέψεις ὑψηλᾶς, φρονήματα γενναῖα, αἰσθήματα σταθερά, πίστιν εἰς τὴν ἐποχὴν ἡμῶν καὶ προτροπὴν εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν αὐτῆς.

Διὸ καὶ δεξάμενοι αὐτὰ γηθοσύνως, εὐχαριστοῦμεν ἀπὸ καρδίας, συγχαίρομεν θερμῶς καὶ εὐχόμεθα τὴν ἄνωθεν ἐνίσχυσιν εἰς συνέχισιν τῆς γονίμου πνευματικῆς ὑμῶν ἐργασίας.

Καὶ ἐπὶ τούτοις ἀπονέμοντες ὑμῖν ὀλόθερμον τὴν πατρικὴν καὶ Πατριαρχικὴν ἡμῶν εὐλογίαν, εὐχόμεθα διαρκῆ τὴν ἀπὸ τῆς Γεννήσεως τοῦ Κυρίου χαρὰν, αἴσιον δὲ καὶ εὐτυχὲς τὸ Νέον Ἔτος, μετὰ τῶν ἀγαπητῶν οἰκείων ἡμῶν.

Ἀλξιστ' (1966) Ἰανουαρίου γ'

Μετ' ἀγάπης πολλῆς διάπυρος πρὸς Θεὸν εὐχέτης
Ὁ Κωνσταντινουπόλεως

“ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ,,

- ΚΡΙΣΕΙΣ-ΣΧΟΛΙΑ
- ΣΥΛΛΟΓΙΚΑ
- ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ

ΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ

Χρόνο με τὸ χρόνο, ἔστω καὶ με βραδύ ρυθμό, βελτιώνεται ἡ ζωὴ στὴ Νίσυρο. Αὐτὴ εἶναι ἡ διαπίστωσις ἕλων τῶν ἐπισκεπτῶν τῆς Νισύρου κατὰ τὸ καλοκαίρι ποὺ μᾶς πέρασε. Δὲν λείπουν βέβαια τὰ δίκαια παράπονα τῶν παραθεριστῶν διὰ τὴν ἔλλειψιν στοιχειωδῶν ἀνέσεων. Ὑπάρχουν ὅμως πάντοτε αἱ προϋποθέσεις διὰ τὴν τακτοποίησιν πολλῶν μικρολεπτομερειῶν, ποὺ θὰ συμπληρώσουν μίαν καλὴν παραμονὴν τοὺς θερινούς μῆνας εἰς τὸ νησί μας. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἐκδόσεως τοῦ νέου τόμου τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν μελετῶν παρουσιάζομεν μερικὰ ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα ζητήματα τοῦ νησιοῦ μας.

Ὁ ἠλεκτροφωτισμὸς

Ἡ ἐγκατάστασις τῆς Δ.Ε.Η εἰς τὴν Νίσυρον εἶχεν ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν συνθηκῶν διαβιώσεως. Ἐγενικεύθη ἡ ἠλεκτροδότησις τῶν σπιτιῶν σχεδόν. Τὰ ἠλεκτρικὰ ψυγεῖα καὶ αἱ ἠλεκτρικαὶ κουζίνας κατὰ δεκάδας ὑπάρχουν ἐγκατεστημένα. Πλὴν ὅμως, τὸ δίκτυον εἶναι ἀπὸ ἐτῶν ἀνεπαρκές. Ἦρχισαν αἱ ἐργασίαι ἀντικαταστάσεώς τοῦ με βραδύτατον ρυθμόν. Ἐκφορᾶζονται φόβοι ὅτι οὔτε ἐντὸς τοῦ 1969 πρόκειται νὰ ἀποπερατωθῶν. Αἱ συνέπειαι αὐτῆς τῆς καταστάσεως εἶναι δυσμενεῖς διὰ τὰς ἐγκατεστημένας ἠλεκτρικὰς συσκευάς, αἱ ὁποῖαι ὑφίστανται ἐκ τοῦ λόγου τούτου σημαντικὰς ζημίας. Συνοφασμένα μετὰ τὸ θέμα εἶναι ἡ συντήρησις τῶν τροφίμων καὶ ἡ διάθεσις ψύξεως, δεδομένου ὅτι ἡ ὑπαρξίς τῶν ψυγείων καὶ ἡ φόρτωσις τοῦ δικτύου ἀποτελοῦν τοὺς λόγους διὰ τοὺς ὁποίους δὲν λειτουργεῖ τὸ Δημοτικὸν παγοποιεῖον, ἡ ἔλλειψις δὲ τοῦ πάγου εἶναι λίαν αἰσθητή.

Τὸ λιμάνι

Τὸ σπουδαιότερον ἔργον τῆς Νισύρου, τὸ ἔργον τῆς κατασκευῆς τοῦ λιμανιοῦ, ἐσημείωσε κάποιαν πρόοδον. Θὰ ἐλέγαμεν ὅτι ἐσημείωσε σημαντικὴν πρόοδον, ἐὰν αἱ ἐργασίαι ἐξετελοῦντο μετὰ κανονικὸν ρυθμόν, ἀλλὰ δυστυχῶς καρκινοβατοῦν. Οὕτω, μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἐκβαθύνσεως τῆς περιοχῆς τοῦ λιμένος, κατεσκευάσθησαν οἱ ἀπαιτούμενοι κυβόλιθοι διὰ τὴν προγραμματισθεῖσαν κρηπίδωσιν. Ἐν συνεχείᾳ ἤρχισεν ἡ τοποθέτησις τῶν κυβολίθων, ἡ ὁποία

και εκτελεῖται με βραδύτατον ρυθμόν. Τὸ προγραμματισθὲν ἔργον, ἐκτὸς τῆς ἐκβαθύνσεως, προβλέπει τὴν κατασκευὴν παραλίας κρηπιδωμένης 70 μ. μήκους και μῶλου 85 μ. μήκους ὑπὸ μορφὴν ὀρθῆς γωνίας. Διὰ τοῦ ἔργου τούτου θὰ εἶναι δυνατὸν τὸ «πλεύρισμα» τῶν πλοίων και μόνον. Διὰ τὴν κατασκευὴν λιμένος ἀπαιτεῖται ἡ δευτέρα φάσις. Προέκτασις τοῦ λιμενοβραχίονος, κατασκευὴ ἀκρομωλίου και ὑπνέμου μῶλου. Συμπέρασμα: Ἀπαιτοῦνται ἐντατικαὶ προσπάθειαι ὄλων μας διὰ τὴν συνέχισιν με κανονικὸν ρυθμὸν τῶν ἔργων και διὰ τὴν χρηματοδότησιν τῆς ὀλοκληρώσεως τοῦ λιμένος.

Τὸ νερὸ

Τὸ ζήτημα τῆς ὑδρεύσεως τοῦ Μανδρακίου ἐσημείωσε σημαντικὴν πρόοδον με τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ἔργου τῆς «ΑΦΑΛΑΤΩΣΕΩΣ», ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν κατασκευὴν δικτύου με παροχὰς (βρύσες) εἰς τὰ κεντρικώτερα σημεῖα. Τὸ ἔργον ἤρχισε νὰ λειτουργῇ και ἡ ἀπόδοσις του κυμαίνεται εἰς τὰ 10 κυβικὰ ἡμερησίως. Κατὰ τὴν λειτουργίαν του θὰ ἐξαχθοῦν τὰ συμπεράσματα ἐπὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς καλύψεως τῶν ἀναγκῶν τοῦ Δήμου Μανδρακίου εἰς ποσότητα ποσίμου ὕδατος. Σήμερον ἐκφράζομεν τὴν χαρὰν μας διὰ τὴν ὀλοκλήρωσιν ἑνὸς τόσοῦ χρησίμου διὰ τὸ νησί μας ἔργου και εὐχαριστοῦμεν πάντας τοὺς ἐργασθέντας διὰ τὴν πραγμάτωσίν του. Ἡ ὑπαρξίς τῶν ἀπαραιτήτων δεξαμενῶν ἀποθηκεύσεως ποσίμου ὕδατος, ἡ ἐπέκτασις τοῦ ἔργου ἐν καιρῷ θὰ ἀποτελέσουν, πιστεύομεν, τὴν ριζικὴν λύσιν τοῦ θέματος τῆς ὑδρεύσεως.

Τὸ ξενοδοχεῖον

Καμμία, δυστυχῶς, πρόοδος δὲν ἐσημειώθη εἰς τὴν ἀνέγερσιν τοῦ «ΞΕΝΩΝΟΣ». Φοβούμεθα πῶς εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν δὲν ἠκολούθηθη ὁ ἐνδεδειγμένος δρόμος. Χρηματοδότησις τοῦ ἔργου με ποσὰ ἀντιπροσωπεύοντα τὸ 1/3 τῆς ἀπαιτουμένης δαπάνης και μάλιστα ὄχι κάθε χρόνο θὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς τὸ φαινόμενον νὰ περάσῃ δεκαετία διὰ νὰ ἀποκτήσῃ ἡ Νίσυρος ξενοδοχεῖον 16 κλινῶν. Θὰ πρέπει νὰ ἐπεκταθῇ τὸ ἔργον, ὥστε νὰ ἀποτελέσῃ ξενοδοχεῖον 25 ἢ 30 κλινῶν. Ἐν συνεχείᾳ νὰ συναφθῇ δάνειον διὰ τὴν ἄμεσον ἀποπεράτωσιν ἐντὸς ἑνὸς και ἡμίσεος ἔτους. Ἀρμοδία διὰ τὴν πρωτοβουλίαν αὐτὴν εἶναι ἡ Δημαρχία Μανδρακίου, ἡ ὁποία και καλεῖται νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸ θέμα. Ἄλλη λύσις εἶναι ἡ διὰ διαγωνισμοῦ παραχώρησις τοῦ ἀκινήτου εἰς ἰδιώτην, με τὴν ὑποχρέωσιν ὅπως οὗτος ἰδρύσῃ τὸ ξενοδοχεῖον τῶν 30 κλινῶν, ὅποτε καθίσταται ἐφικτὸν τὸ ταχύτερον τὸ ἐπιδιωκόμενον ἀποτέλεσμα.

Ἱαματικά λουτρά

Και ἄλλοτε ἀπὸ τὰς στήλας τῶν «Ν.Χ.» ἐτονίσθη ὅτι εἰς τὴν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται τὰ Δημοτικὰ Λουτρά πᾶσα δαπάνη συντήρησεως

δὲν ἔχει νόημα καὶ ἀποτελεῖ ἀντιοικονομικὴν ἐνέργειαν. Αἱ συνθήκαι λειτουργίας εἶναι εἰς τὴν ἐποχὴν μας ἀπαράδεκται καὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ παθητικὸν τῆς ἐκμεταλλεύσεως, δυσφημεῖται καὶ ἡ Νίσυρος ὡς λουτρόπολις. Ἐπροτάθη κατὰ καιροῦς ἡ ριζικὴ ἀντιμετώπισις τοῦ θέματος διὰ τῆς ἐκπονήσεως ἀναλόγων τεχνικοοικονομικῶν μελετῶν.

Σήμερον, μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἐκδόσεως τοῦ τόμου τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν μελετῶν, παρουσιάζομεν μίαν κλιμακωτὴν ἀξιοποίησιν καὶ ἀνακαινίσιν τῶν Λουτρῶν.

Α) Ἔργασίαι εἰς τὴν πτέρυγα 1ης θέσεως

α) Κατασκευὴ πλακῶς μπετὸν - ἀρμὲ εἰς τὸ δάπεδον τοῦ ὀρόφου.

β) Καθαίρεσις τῶν χωρισμάτων καὶ μετατροπὴ τῶν δωματίων κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις ξενοδοχείου 3ης κατηγορίας.

γ) Δημιουργία χώρων βοηθητικῶν (σαλονιοῦ - ἐστιατορίου - μαγειρείου ἱματιοθηκῶν κ.τ.λ.).

δ) Δημιουργία βεραντῶν εἰς ὅλα τὰ δωμάτια.

ε) Πλήρες δίκτυον ἀποχετεύσεως καὶ ὑδρεύσεως.

στ) Ἀνακαινίσις τῶν λουτήρων καὶ ἐπενδύσεις αὐτῶν διὰ πλακιδίων.

Ἦτοι, ἐκ τοῦ ὑπάρχοντος κτιρίου θὰ κρατηθοῦν οἱ τοῖχοι οἱ φέροντες τὰ φορτία καὶ ἡ πλάξ ἐπικαλύψεως τοῦ δώματος. Τόσον τὸ ἰσόγειον, ὅσον καὶ ὁ ὄροφος, θὰ ἔχουν μωσαϊκὰ ἢ πλαστικὰ δάπεδα.

Β) Κτίριον φυσικῶν λουτήρων.

α) Νὰ κατεδαφισθῇ. β) Νὰ κατασκευασθῇ πισσίνα. γ) Νὰ προσχωθῇ ἡ θάλασσα πρὸ τοῦ κτιρίου καὶ νὰ κατασκευασθῇ μικρὸς τσιμεντοβραχίων (μῶλος), εἰς τὰ πλαίσια τῆς κατασκευῆς τοῦ λιμένος.

Γ) Κτίριον πρὸς Μανδράκι («Ἀρμένικα»).

α) Ἀντικατάστασις τῆς στέγης καὶ τοῦ δαπέδου τοῦ ὀρόφου διὰ πλακῶς μπετὸν ἀρμὲ.

β) Διαμόρφωσις ὑπνοδωματίων μετὰ βεραντῶν εἰς τὸν ὄροφον κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις ξενοδοχείου 3ης κατηγορίας.

γ) Μετατροπὴ ἰσογείου εἰς αἶθουσαν διημερεύσεως.

δ) Ἀνακαινίσις λουτήρων ὡς περιεγράφη διὰ τὴν πτέρυγα 1ης θέσεως.

Ἦτοι, διὰ τὸ ὑπάρχον κτίριον θὰ κρατηθῇ μόνον οἱ ἐξωτερικοὶ καὶ οἱ λοιποὶ δυνάμενοι νὰ χρησιμοποιηθοῦν ὡς φέροντες φορτία τοῖχοι.

Τὸ πρόγραμμα τοῦτο, ἔχομεν τὴν γνώμην, ἐφ' ὅσον ἤθελε υἰοθετηθῇ, θὰ ἀντιθετο εἰς ἀρμόδιον τεχνικὸν γραφεῖον ἢ εἰς τὴν Ἱπηρεσίαν τῆς ΤΥΔΚΑ διὰ μελέτην. Μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Τουρισμοῦ ἔγκρισιν τῆς μελέτης, θὰ ἐπεδιώκετο ἡ σύναψις δανείου καὶ γενικῶς θὰ ἀντεμετωπιζέτο τὸ ζήτημα τῆς χρηματοδοτήσεως τοῦ ἔργου κατὰ στάδια.

Ὁ Ἄης Σάββας

Μία ἀπὸ τὶς γράφικώτερες γωνιὲς τοῦ Μανδρακιοῦ εἶναι ἡ περιοχὴ τοῦ «ΑΗ ΣΑΒΒΑ». Μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν καϊκιῶν, πού χρόνια εἶχαν ἐγκαταλειφθῆ ἐκεῖ καὶ τὴν κατασκευὴ τοῦ μικροῦ μώλου, εἶναι ἀνάγκη νὰ βελτιωθῆ ἡ ἀκτὴ καὶ νὰ ἀξιοποιηθῆ. Πρῶτα-πρῶτα νὰ ἐπεκταθῆ καὶ νὰ προστατευθῆ ὁ μῶλος. Νὰ πλακοστρωθῆ τὸ πλάτεμα πρὸς τὸν λιμενοβραχίονα. Νὰ καθαρίζεται κάθε Μάιον ἡ περιοχὴ ἀπὸ τὰ βράχια καὶ νὰ διαστρώνεται μὲ βότσαλο ἢ ἀκτὴ. Νὰ ἀπαγορευθῆ μὲ αὐστηρότητα ἡ μεταβολὴ σὲ σκουπιδοτοπο τῆς ἀκτῆς. Νὰ τοποθετηθοῦν τρία ἢ τέσσερα παγκάκια πρὸς τὸ τμήμα τὸ ὁποῖον θὰ πλακοστρωθῆ. Μὲ τὰ ἔργα αὐτὰ δὲν θὰ ἀποκτήσωμε μόνον μιὰ ὁμορφὴ πλατειούλα ἀλλὰ καὶ μιὰ περιοχὴ πού θὰ προσφέρεται γιὰ κολύμπι τὸ καλοκαίρι.

Ἡ κατασκευὴ πλάζ

Ἡ ἔννοια τοῦ νησιοῦ εἶναι ταυτόσημη μὲ τὴν ἔννοια τῆς θάλασσας. Ὅταν λέμε «πᾶμε στὸ νησί» καταλαβαίνομε πὼς πᾶμε νὰ χαροῦμε τὴ θάλασσα, τὸ κολύμπι! Στὴν περιοχὴ τοῦ Μανδρακίου, ὕστερα ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ λιμανιοῦ, ἀχρηστεύθηκε ἡ μοναδικὴ ἀκτὴ διὰ κολύμπι. Δὲν εἶναι εὐκολο σήμερα νὰ πηγαίνη κανεὶς στοὺς «Χογλάκους» διὰ νὰ κολυμπήσῃ. Στοιχειώδεις ἀνέσεις δὲν ὑπάρχουν (σικιά, ἓνα κεντράκι νὰ πιῆς μιὰ πορτοκαλλάδα, μιὰ παράγκα-καμπίνα γιὰ νὰ γδυθῆς καὶ νὰ ντυθῆς κ.λπ). Φανταζόμεθα τὶς δυσκολίες πού συναντοῦν καὶ στὸ θέμα αὐτὸ οἱ παραθεριστές μας ἀλλὰ καὶ τὰ παιδιὰ καὶ οἱ ἡλικιωμένοι τοῦ νησιοῦ. Κατάντησε ἡ περιοχὴ τοῦ Μανδρακίου νὰ μὴν ἐπιτρέπη τὰ θαλάσσια λουτρά καὶ αὐτὸ βέβαια εἶναι ἓνα σημαντικό μειονέκτημα. Ἀκόμη καὶ συμπολίτες πού ἀναμφισβήτητα ἀγαποῦν τὸ νησί μας προτιμοῦν νὰ μείνουν στὴν ζεστὴ Καράμενα, γιὰτὶ ἐκεῖ μποροῦν ἀνετα καὶ χαίρονται τὴ θάλασσα. Τὸ μειονέκτημα αὐτὸ μποροῦμε νὰ θεραπεύσωμε κατασκευάζοντες μιὰ μικρὴ «Πλάζ» εἰς ἀμμόδῃ περιοχὴ. Τέτοια εἶναι ἡ περιοχὴ ἀπὸ «Mira-Mare» μέχρι Λουτρῶν καὶ καλύτερα ἢ γειτονικὴ πρὸς τὸ «Mira-Mare». Ἀξίζει τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Συλλόγων μας νὰ στραφῆ πρὸς τὴν πραγματοποίησιν αὐτοῦ τοῦ τόσο χρησίου διὰ τὸ Νησί μας ἔργου.

Ἡ ἱερὰ μονὴ καὶ ἡ πανηγύρις τῆς Παναγίας

Χρόνο μὲ τὸ χρόνο περισσότεροι προσκυνητὲς φθάνουν στὸ νησί γιὰ νὰ προσκυνήσουν εὐλαβικὰ τὴ «Σπηλιανή». Χαίρονται τὸ πανηγύρι τῆς μὲ ἰδιαίτερη συγκίνηση, γιὰτὶ σ' αὐτὸ ζοῦν οἱ παραδόσεις καὶ τὰ γραφικὰ ἔθιμα τοῦ τόπου.

Παράλληλα γίνεται ἀντιληπτό, ὅτι ἄριστα συντηρεῖται ἡ Μονὴ καὶ μὲ τὶς οικονομικὰς δυνατότητες δημιουργοῦνται συμπληρώσεις καὶ ἀνανεώσεις.

Τὸ θέμα τῆς ἐξασφαλίσεως τῆς Ἱερᾶς Μονῆς ἀπὸ τυχόν κατακρημνίσεις τμημάτων τοῦ βράχου, εἶναι ἓνα σπουδαῖον θέμα ποῦ θὰ πρέπει νὰ ἀπασχολήσῃ τὴν ἀρμόδια Ὑπηρεσία Ἀρχαιοτήτων, γιατί, ὅπως ξεύρομεν, ἡ Μονὴ Σπηλιανῆς ἔχει χαρακτηρισθῆ «διατηρητέον μνημεῖον» καὶ σὰν τέτοιο ἀπολαμβάνει τῆς προστασίας τῆς Ἐφορίας Ἀρχαιοτήτων Δωδεκανήσου καὶ γενικώτερα τοῦ Κράτους.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ θὰ μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ θέσωμεν ὑπ' ὄψιν τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ἱερᾶς Μονῆς ὅτι καλὸν θὰ εἶναι νὰ βοηθήσῃ διὰ τὴν ἀνετον παραμονὴν εἰς τὸ νησί τῶν προσκυνητῶν καὶ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἀνεπαρκῆ ἰδιωτικὴν δραστηριότητα. Ἡ κατασκευὴ «παγκακιῶν» εἰς διάφορα μέρη καὶ κατὰ προτίμησιν εἰς τὰς πλατείας θὰ παρέχουν τὴν δυνατότητα νὰ μὴ παραμένουν οἱ ἄνθρωποι ὄρθιοι. Ἡ ὀργάνωσις καὶ ἡ λειτουργία «μπουφέ» ὑπὸ μορφὴν «μπάρ» εἰς δύο σημεῖα ὅπου θὰ σερβίρωνται ποτὰ καὶ κρύα φαγητὰ θὰ ἔλκε μιὰ σημαντικὴν ἔλλειψιν. Εἶναι γνωστὸ ὅτι τὰ ὀλίγα μαγαζιά δὲν μποροῦν νὰ καλύψουν οὔτε μέρος τῶν ἀναγκῶν. Μὲ τὰ μέτρα αὐτὰ καὶ ἄλλα ποῦ εἶναι εὐκόλον νὰ ἀντιμετωπισθοῦν καὶ ἀπὸ τὸν Δῆμο, εἴμεθα βέβαιοι πὼς ἡ πανήγυρις χρόνον μετὰ τὸν χρόνον θὰ γίνεταί λαμπρότερη καὶ θὰ ἀποτελέσῃ καὶ ὄθησιν διὰ τὴν θεραπείαν ἐλλείψεων ποῦ ἔχουν μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν προσέλκυσιν τῶν προσκυνητῶν καὶ τῶν τουριστῶν.

ΤΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙ ΤΗΣ ΣΠΗΛΙΑΝΗΣ

Όπως κάθε χρόνο, έτσι και έφετος έωρτάστηκε τὸ πανηγύρι τῆς Σπηλιῆς στὴ Νίσυρο στὶς 15 Αὐγούστου.

Έχει γίνεи πλέον συνήθεια γιὰ τοὺς έξω ἀπὸ τὴ Νίσυρο συμπατριῶτες μας, ὅπως μὴ λείπουν ἀπὸ τὸ πανηγύρι αὐτό. Ἰδιαίτερα ἡ παροικία μας τῆς Ρόδου διοργανώνει κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια ἐκδρομὴ - προσκύνημα. Ἡ ἀτμοπλοῖα «Καβουνίδη», τὴν ὁποία και πάλιν εὐχαριστοῦμε, ἐδρομολόγησεν ἐκτάκτως τὸ βαπόρι τῆς «Έσπερος», ἀπὸ τὴ Ρόδο στὴ Νίσυρο. Τοῦτο συνετέλεσε νὰ πάρουν μέρος στὴν ἐκδρομὴ ἀρκετοὶ Νισύριοι καὶ φίλοι των, καθὼς καὶ ὁ Μητροπολίτης Ρόδου, ποὺ προσέδωσε μὲ τὴ παρουσία του λαμπρότητα καὶ μεγαλοπρέπεια στὸν πανηγυρισμὸ.

Τὸ «Έσπερος», εἰς τὸ ὁποῖον ὑπῆρχαν καὶ ἀρκετοὶ Νισύριοι τῶν Ἄθηνῶν - Πειραιῶς, ἔφθασε στὴ Ρόδο τὸ πρωὶ τῆς 13 Αὐγούστου, καὶ τὸ μεσημέρι, ἀφοῦ παρέλαβε τοὺς 150 ἐκδρομεῖς, ἀνεχώρησε γιὰ τὴν Νίσυρο, ὅπου ἔφθασε κατὰ τὶς 4 τὸ ἀπόγευμα. Ἡ παλλαϊκὴ ὑποδοχὴ συνετέλεσε νὰ ξεχάσωμε τὴν ταλαιπωρία γιὰ τὴν ἀποβίβασι, ἡ ὁποία θὰ μπορούσε νὰ ἦτο μικρότερη, ἐὰν οἱ ἀρμόδιοι ἐφρόντιζαν νὰ ἀνταποκριθοῦν στὴ περίπτωσι. Δὲν αἰσθάνεται κανένας κουρασμένος, ὅταν φθάνη στὸ χωριὸ του. Γι' αὐτὸ οἱ ἐκδρομεῖς ξεχύθησαν ἀμέσως στοὺς δρόμους καὶ τὰ κέντρα, γιὰ νὰ δώσουν καὶ νὰ πάρουν χαρά.

Ὁ Σεβασμιώτατος Ρόδου, ὕστερα ἀπὸ ἓνα προσκύνημα στὴ Σπηλιανή, ἔφυγε γιὰ τὰ Νικεῖα, ὅπου τὴν ἐπομένη 14 Αὐγούστου θὰ ἔκαμε τὰ ἐγκαίρια στὸ γραφικὸ ἐκκλησάκι τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου, ποὺ ἔκτισε ἡ εὐσέβεια τῶν Νικεῖατῶν. Ἀρκετοὶ ἀπὸ τὸ Μανδράκι καὶ τὸν Ἐμπορεῖδ παρακολούθησαμε τὴν τελετὴ αὐτὴ, ποὺ εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς ὠραιότερες τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας. Ὁ Μητροπολίτης πάντοτε στὰ κέφια του, ἰδιαίτερα ὅταν βρίσκεται ἀνάμεσα στοὺς Νισύριους, συνήρπασε τὸ ἐκκλησίασμα μὲ τὴ κατανυκτικὸτητα τῆς λειτουργίας καὶ τὴν ἐξαιρετικὴν ὁμιλίαν του. Κατὰ τὴν ἀπόλυσιν προσεφώνησε τὸν Σεβασμιώτατον ὁ πρόεδρος τῆς Ἐταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν Νικήτας Σακελλαρίδης, ὁ ὁποῖος τὸν εὐχαρίστησε, γιὰ τὴν ἀγάπην καὶ τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ δεικνύει γιὰ τοὺς Νισύριους καὶ τοῦ εὐχήθηκε τὸ καλῶς ὄρισεν στὸ νησί μας. Στὴ προσφώνησιν αὐτὴ ἀπήντη-

σεν ὁ Ἅγιος Ρόδου γιὰ νὰ ἐκφράσῃ τὴ χαρὰ τοῦ ποῦ βρίσκεται ἀνάμεσα στοὺς ἀγαπημένους τοῦ Νισυρίου, καὶ νὰ αἰτιολογήσῃ τὴν ἀγάπῃ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ γι' αὐτοὺς.

Τὸ βράδυ ἀνεβήκαμε τὰ 130 καὶ κατεβήκαμε τὰ 41 σκαλοπάτια γιὰ νὰ φθάσωμε ἀπὸ τὸ Λαγκάδι στὸ ἐκκλησιάκι τῆς Σπηλιανῆς καὶ νὰ παρακολουθήσωμε τὸν ἑσπερινό. Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ τὴν ἐπομένη 15 Αὐγούστου, γιὰ τὴν παρακολούθησι τῆς λειτουργίας. Ἐσπερινὸς καὶ λειτουργία ἔγιναν μὲ κατάνυξι καὶ βυζαντινὴ μεγαλοπρέπεια.

Ὑστερα ἀπὸ τὸν ἑσπερινὸ μᾶς ἐδεξιώθη ὁ νέος Ἡγούμενος τῆς Μονῆς ἀρχιμανδρίτης Ἰγνάτιος, εὐρέθημεν δὲ ὅλοι πρὸ ἐκπλήξεως. Ὁ Ἡγούμενος ἐπέτυχε σὲ μικρὸ χρονικὸ διάστημα, νὰ ταξινομήσῃ τὰ βιβλία τῆς Μονῆς καὶ νὰ δημιουργήσῃ αἴθουσα βιβλιοθήκης τόσον ἄνετη, ὥστε νὰ ἱκανοποιῆ ἐκεῖνον ποῦ θὰ ἤθελε νὰ κάμῃ χρῆσιν αὐτῆς. Ἐξεσυχρόνισε τὰ δύο δωμάτια, ὥστε νὰ εὐρίσκῃ ὁ ἐπισκέπτης ὅλες τὶς σύγχρονες ἀνάσεις. Ἐκαθάρισε τὴν περιοχὴ πρὸς τοὺς Χοχλάκους, ἀπὸ ὅπου ἀπολαμβάνει κατένας τὴν πρὸς Δυσμᾶς θέα.

Μετὰ τὴ λειτουργία ἔγινεν ἡ λιτάνευσι τῆς Εἰκόνας. Ἡ κάθοδος ἀπὸ τὸ Μοναστήρι πρὸς τὴ Τράπεζα μὲ τὴ συμμετοχὴ τοῦ ἐκκλησιάσματος, ποῦ εἶχε ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Μητροπολίτη καὶ τὸν ἱερό Κληρὸ ἐνδεδυμένους τὰ ἱερά ἄμφια, ἦτο ἓνα θέαμα συναρπαστικό. Μετὰ ἀπὸ τὴν περιφορὰ τῆς Εἰκόνας ἔγινε στὸ Δημαρχεῖο ἡ ἀπονομὴ τῶν βραβείων εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Δημοτικοῦ καὶ Ἡμιγυμνασίου ποῦ ἐπρώτευσαν. Τὰ βραβεῖα αὐτὰ δίδει κάθε χρόνον τὸ λαμπρὸ σωματεῖο τῶν Νισυρίων Ρόδου «Πορφυρίς».

Ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος τῆς διασκεδάσεως διαφέρει ἀπὸ τὰ παρόμοια πανηγύρια στὰ ἄλλα μέρη. Τὸ ὁμαδικὸ τραπέζι τὸ βράδυ τῆς παραμονῆς καὶ τὸ μεσημέρι τῆς ἡμέρας τῆς ἑορτῆς δὲν παρατηρεῖται πουθενά, οὔτε ἡ Κούπα εἶναι συνηθισμένος τρόπος γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ἐνίσχυσιν τῆς ἑορτῆς. Ὁ Μητροπολίτης ἐξεδήλωσε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ παρακολουθήσῃ τὸν χορὸ τῆς Κούπας. Ἡ περιέργεια ποῦ τὸν ὤθησε, μετεβλήθη σὲ ἐνθουσιασμό, μέχρι τοῦ σημείου νὰ παραμείνῃ μέχρι τὸ τέλος καὶ νὰ ὀμιλήσῃ, γιὰ νὰ ἐξάρῃ τὶς παραδόσεις καὶ νὰ συγχαρῇ τοὺς Νισυρίους γιὰ τὴ διατήρησίν των.

Τὸ πανηγύρι τῆς Σπηλιανῆς ἐτελείωσε μὲ ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία. Κοινὴ εἶναι ἡ ὁμολογία, ὅτι ἀπὸ χρόνον σὲ χρόνον συγκεντρώνει περισσότερους προσκυνητὰς ἀπὸ τὴ Κῶ, Καρδάμενα καὶ Κέφαλο. Μήπως θὰ ἔπρεπεν οἱ ἀρμόδιοι νὰ μελετήσουν τὸ θέμα, ὥστε τὸ πανηγύρι τῆς Σπηλιανῆς νὰ προσλάβῃ καὶ τουριστικὴ ὄψιν; Ἡ Ἐταιρεία Νισυριακῶν Μελετῶν θὰ εἶναι πάντοτε στὴ διάθεσίν των.

Τὸ δρομολόγιον τῆς ἐκδρομῆς θὰ μᾶς ἐπέτρεπε νὰ μείνωμε καὶ τὴν ἐπομένη 16 Αὐγούστου στὴ Νίσυρο. Κατὰ τύχην ἀγαθὴ ἐώρταζεν ὁ Ἅγιος Γεράσιμος, προστάτης τῶν Κεφαλλήνων καὶ τοῦ Μητροπολίτη Ρόδου, καθ' ὃ

Κεφαλλήν. Ἐπιθυμία του ἦτο νὰ γίνη λειτουργία στή Ποταμίτισσα, ἀλλά καὶ εὐκαιρία νὰ ἐκδηλώσωμε τὴν ἀγάπη μας πρὸς τὸν Δεσπότη μας. Ἐσπερινὸς καὶ λειτουργία ἔγιναν μὲ μεγαλοπρέπεια, ἡ δὲ ὁμιλία τοῦ Σεβασμιωτάτου μὲ τὴν ἐξιστόρησι τοῦ βίου τοῦ Ἁγίου καὶ θέμα τὴν ἀγάπη, συνήρπασε ὄσους εἶχαν τὴν εὐτυχία νὰ παρευρεθοῦν στή λειτουργία αὐτή.

Τέσσαρες ἡμέρες ἐκράτησεν ἡ παραμονή μας στή Νίσυρο. Ἡμέρες γεμάτες ἀπὸ χαρὰ καὶ εὐχαρίστησι. Ἡμέρες ἀξέχαστες.

ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΝΙΣΥΡΙΑΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Τὰ μέλη τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν συνήλθον τὴν 12 Φεβρουαρίου 1969 εἰς τὴν τακτικὴν συνέλευσιν διὰ τὴν ἐκλογὴν νέου Δ. Συμβουλίου.

Μετὰ τὴν διαπίστωσιν τῆς ἀπαρτίας καὶ πρὸ τῆς ἡμερησίας διατάξεως ὁ πρόεδρος τοῦ Δ. Σ. κ. Νικήτας Σακελλαρίδης γνωρίζει εἰς τὰ μέλη τῆς συνέλευσεως ὅτι εἶναι κομιστὴς τοῦ χαιρετισμοῦ τῶν μελῶν τοῦ ἐν Ρόδῳ Νισυριακοῦ Σωματείου Πορφύρις καὶ γενικὰ τῶν μελῶν τῆς ἐκεῖ Νισυριακῆς παροικίας, τὴν δραστηριότητα τῶν ὁποίων ἐγκωμιάζει. Χαιρετίζει τὴν παρουσίαν εἰς τὴν συνέλευσιν τοῦ ἐπὶ δεκαπενταετίαν προέδρου τῆς Πορφύριδος κ. Γεωργίου Κουμέντου, τὸν ὁποῖον καὶ παρακαλεῖ ὅπως διαβιβάσῃ πρὸς τὴν παροικίαν τῆς Ρόδου τὸν χαιρετισμὸν τῶν μελῶν τῆς ἐδῶ παροικίας.

Μετὰ ταῦτα ἡ συνέλευσις εἰσερχομένη εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν ἐξέλεξε τὸν κ. Κων. Σακελλαρίδην πρόεδρον, καὶ τὸν κ. Νικήταν Κουμέντον γεν. γραμματέα αὐτῆς, ἐν συνεχείᾳ δὲ ὁ μὲν γεν. γραμματεὺς κ. Γεώργ. Δ. Λαμπάδης ἀνέγνωσε τὸν διοικητικὸν ἀπολογισμὸν, ὁ δὲ ταμίας κ. Ἄλ. Οἰκονομίδης τὸν ταμειακὸν τοιοῦτον.

Ἀνεγνώσθη ἐπίσης ἡ ἔκθεσις τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπῆς, τὸ κείμενον τῆς ὁποίας, καθὼς καὶ τῶν δύο προηγουμένων, δημοσιεύονται κατωτέρω. Ἐπηκολούθησε συζήτησις ἐπὶ τῆς λογοδοσίας καὶ τὰ μέλη τῆς συνέλευσεως συνεχάρησαν τὸ ἀποχωροῦν Δ.Σ.

Προκειμένου νὰ προχωρήσῃ ἡ συνέλευσις εἰς τὰς ἀρχαιρεσίας, ἐξέλεξεν ὡς ἐφορευτικὴν ἐπιτροπὴν τοὺς κ.κ. Χρ. Καρανίκην καὶ Σ-ταῦρον Γιαννίδην.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ψηφοφορίας ἔχουν ὡς ἑξῆς :

Α' Διὰ τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον:

Νικήτας Σακελλαρίδης, Ἰω. Παρθενιάδης, Ἀλέξ. Οἰκονομίδης, Γεώργ. Δ. Λαμπάδης, Ἀρμόδιος Γιαννίδης, Ἰω. Οἰκονομίδης καὶ Νικήτας Κουμέντος.

Ἐπιλαχόντες Ἰω. Σακελλαρίδης καὶ Παῦλος Σακελλαρίδης.

Β' Διὰ τὴν Ἐξελεγκτικὴν Ἐπιτροπὴν :

Κων. Σακελλαρίδης, Νικήτας Βαγιάτης καὶ Κων. Παρθενιάδης.

Τὸ νεοεκλεγέν Δ.Σ. κατὰ τὴν συνεδρίασίν τῆς 15 Φεβρουαρίου 1969 κατηρτίσθη εἰς σῶμα ὡς ἑξῆς :

Πρόεδρος Νικήτας Σακελλαρίδης, ἀντιπρόεδρος Ἴω. Παρθενιάδης, γεν. γραμματεὺς Γεώργ. Δ. Λαμπάδης, ταμίας Ἀλεξ. Οἰκονομίδης, Σύμβουλοι Ἀρμόδιος Γιαννίδης, Ἴω. Οἰκονομίδης καὶ Νικήτας Κουμέντος.

Λ ο γ ο δ ο σ ί α

τοῦ Δ.Σ. τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν
κατὰ τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν τῆς 12 Φεβρουαρίου 1969

Πρὸ ἐνὸς ἔτους εἶχομεν ὑποχρέωσιν ἐκ τοῦ καταστατικοῦ νὰ παρουσιασθῶμεν ἐνώπιον τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως πρὸς ἀνάδειξιν νέου Δ.Σ. Ἡ ἐξ Ἀθηνῶν ἡμῶς ἀπομάκρυνσις τοῦ Προέδρου δὲν μᾶς ἐπέτρεψε τοῦτο. Ἡδη μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς Ἀθήνας καὶ ἐπικειμένης τῆς κυκλοφορίας τοῦ Γ' τόμου ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ, τὸ Δ. Σ. κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 20 Ἰανουαρίου, προσδιώρισε τὴν σημερινὴν Γενικὴν Συνέλευσιν, τὰ μέλη τῆς ὁποίας, ἀφοῦ ἀκούσουν τὰ πεπραγμένα τοῦ ἀποχωροῦντος Δ.Σ. προχωρήσουν εἰς τὴν ἀνάδειξιν τῶν μελῶν, τὰ ὅποια θὰ καταρτίσουν τὸ νέον Δ.Σ.

Κύριον μέλημά μας ὑπῆρξεν ἡ ἐκτύπωσις καὶ κυκλοφορία τοῦ Β' τόμου ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ, τὸ ὁποῖον καὶ ἐπετεύχθη ἐντὸς τοῦ 1965.

Ὅπως εἰς τὸν πρῶτον τόμον, οὕτω καὶ εἰς τὸν δεύτερον, ἐδώσαμεν εὐρεῖαν κυκλοφορίαν. Ἀπεστείλαμεν αὐτόν, εἰς ὅσους εἶχομεν ἀποστείλει τὸν πρῶτον τόμον, ἤτοι ἡμερησίας ἐφημερίδας καὶ περιοδικά, ἑταιρείας, συλλόγους φιλολογικούς, ἑλληνικὰς καὶ ξένας βιβλιοθήκας, ἀνώτερα πνευματικὰ ἰδρύματα καὶ ἐν γένει πνευματικούς ἀνθρώπους, ἐπεξετείναμεν δὲ τὴν ἀποστολὴν εἰς νέους, συναποστείλαντες καὶ τὸν πρῶτον. Μεταξὺ τῶν πρὸς οὓς ἀπεστείλαμεν, συμπεριελάβαμεν τὰ Ὁρθόδοξα Πατριαρχεῖα καὶ τὰς Ὁρθόδοξους Ἀρχιεπισκοπὰς τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἐνθαρρυντικαὶ ὑπῆρξαν αἱ κρίσεις καὶ τὰ σχόλια διὰ τὸν δεύτερον τόμον, καὶ ἐν γένει διὰ τὸ Ἐθνικὸν ἔργον τὸ ὁποῖον ἐπιτελεῖ ἡ Ἑταιρεία Νισυριακῶν Μελετῶν, περιλήψεις τῶν ὁποίων θὰ συμπεριληφθοῦν εἰς τὸν τρίτον τόμον.

Ὡς ὕμνος δύνатаι νὰ χαρακτηρισθῇ τὸ γράμμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, συγκινητικὴ δὲ ἡ ἀπάντησις τοῦ Ἐθνάρχου καὶ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κ. Μακαρίου. Ὁ ὁποῖος, ἐκτὸς τῶν ὅσων ἐπαινετικῶν ἔγραψεν, ἀπέστειλε καὶ τὸ ποσοστὸν λιρῶν Ἀγγλίας 20, ὡς συμβολικὴν ἐνίσχυσιν.

Ἐπιτακτικόν, ἐπομένως, προβάλλει τὸ καθῆκον, ὅπως εὐχαριστήσωμεν τοὺς συνεργάτας κ.κ. Κων. Σακελλαρίδην, Ἐμμ. Πρωτοψάλτην, Λαζ. Κοντοβερὸν, Νικ. Μαυρῆν, Σταῦρον Μάνεσην, Μιχ. Κατσιματίδην καὶ Ἀναστάσιον Καρανασάσην, καθὼς καὶ πάντας οἱ ὁποῖοι συνέβαλον εἰς τὴν ἐπιτυχίαν. Εὐχαριστοῦμεν ἐπίσης τὸν κ. Σταμάτιον Μανούσην, πρῶην Ὑπουργόν, εἰς

τάς ἐνεργείας τοῦ ὁποίου ὀφείλομεν τὴν ἐκ τῶν Κρατικῶν Λαχείων ἐνίσχυσιν τῆς Ἑταιρείας ἐκ δραχμῶν 25.000, τὸν κ. Γεώργιον Κουρνοῦτον, διευθυντὴν Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν τοῦ Ἑπουργείου Ἐθνικῆς Παιδείας, διὰ τὴν ἐκ μέρους τοῦ Ἑπουργείου Οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν δραχμῶν 5.000, καὶ τὸν κ. Γεώργιον Μαῦρον, πρώην διοικητὴν τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, διὰ τὴν ὑπὸ τῆς Τραπεζῆς ἀγορὰν τόμων ἀξίας 10.000 δραχμῶν.

Ἄλλὰ καὶ αἱ Νισυριακαὶ Ὄργανώσεις τῆς Ἀμερικῆς ἐξεδήλωσαν ζωηρὸν τὸ ἐνδιαφέρον των, καθὼς καὶ συμπατριῶται μας τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Ἑλλάδος, τοὺς ὁποίους καὶ εὐχαριστοῦμεν.

Τὸ ἀπερχόμενον Δ.Σ ἐμερίμνησεν ἐπίσης διὰ τὴν συγκέντρωσιν τῆς ἀπαιτουμένης ὕλης διὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ Γ' τόμου, εὐχαρίστως δὲ σᾶς ἀναγγέλλομεν, ὅτι εἶναι ἤδη ἔτοιμη.

Ἴδού, ἐν ὀλίγοις, ὁ διοικητικὸς ἀπολογισμὸς κατὰ τὸ διάστημα τὸ ὁποῖον εἶχομεν τὴν τιμὴν νὰ προοιστάμεθα τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν. Μὲ τὸν ταμειακὸν ἀπολογισμὸν θὰ σᾶς ἀπασχολήσῃ ἀμέσῳς ὁ ταμίας κ. Ἀλέξανδρος Οἰκονομίδης.

Ἐὰν ἀπὸ τὴν συζήτησιν, ἡ ὁποία θὰ ἐπακολουθήσῃ, ἀποδειχθῇ ὅτι ἐφάνημεν ἀξιοὶ τῆς ἐκδηλωθείσης ἐμπιστοσύνης τῶν μελῶν τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῆς 13 Φεβρουαρίου 1965, τὰ ὁποῖα καὶ εὐχαριστοῦμεν, θὰ εἶναι δι' ἡμᾶς ἡ καλυτέρα ἀνταμοιβὴ καὶ ἰκανοποίησις.

Οἰκονομικὴ κατάστασις καὶ διαχείρισις τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν κατὰ τὴν 12—2—1969

Τὸ πιστωτικὸν ὑπόλοιπον τῆς Ἑταιρείας τὴν 31-12-1964, ὅτε ἔληξεν ἡ προηγουμένη διαχειριστικὴ περίοδος, ἀνῆρχετο εἰς δρχ. 36.848.50.

Ἐκτοτε καὶ μέχρι σήμερον εἰσεπράχθησαν δρχ. 94.968.50.

Τὸ ποσὸν τοῦτο ὑπολείπεται ἐν μέρει τῶν εἰσπράξεων τῆς προηγουμένης περιόδου, ἡ ὁποία ἦτο καὶ βραχυτέρα.

Ἐν τῇ οὐσίᾳ ὅμως πρόκειται περὶ εἰσπράξεων πραγματοποιηθεισῶν μέχρι τοῦ Αὐγούστου 1966, διότι μόνον 3.900 δρχ. εἰσεπράχθησαν ἐκτοτε, ἐκ διαθέσεως τευχῶν, διὰ τοῦ κ. Προέδρου τῆς Ἑταιρείας καὶ ἐκ μιᾶς συνδρομῆς ἐκ δρχ. 598.

Τὸ σύνολον τῶν ἐσόδων ἀπ' ἀρχῆς ἀνέρχονται εἰς δρχ. 167.842.40.

Αἱ δαπάναι τῆς δευτέρας περιόδου ἀνῆλθον εἰς τὸ ποσὸν τῶν δρχ. 67.904.50 καὶ εἶναι περίπου διπλάσιαι τῶν ἀντιστοίχων τῆς πρώτης περιόδου, ἀνεληθουσῶν εἰς δρχ. 36.025.40.

Οὕτω, ἐκ τῶν ἄνω δεδομένων, συνόλου εἰσπράξεων καὶ δαπανῶν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἑταιρείας, ἀντιστοίχως 167.842.40 καὶ 103.929.90, προκύπτει ὅτι τὸ σημερινὸν ὑπόλοιπον ἀνέρχεται εἰς δρχ. 63.912.50.

Ἐκ τοῦ ποσοῦ τούτου δραχ. 56.235.10 εὑρίσκονται κατατεθειμένοι παρὰ τῆ τραπέζῃ, τὸ δὲ ὑπόλοιπον εἰς χεῖρας τοῦ Ταμίου.

Ἄναλυτικώτερον αἱ εἰσπράξεις καὶ πληρωμαὶ ἔχουν ὡς ἑξῆς.

Εἰσπράξεις	Δρχ.	Πληρωμαὶ	Δρχ.
1. Ἐθνικὴ Τρ)ζα Ἑλλάδος	10.000	Τυπογραφικὰ	35.300
2. Γνωμαγόρας Ν. Ὑόρκης	13.754	Ἄξια χάρτου	16.054,50
3. Κρατικὰ Λαχεῖα	35.000	Διορθωτικὰ	4.400
4. Πώλησις τευχῶν	8.650	Ἐξώφυλλα κλπ.	3.118
5. Ὑπουργεῖον Παιδείας	5.000	Στοιχειοθέτησις κλπ.	2.600
6. Κωνστ. Ὁδ. Σακελλαρί- δης	3.600	Βιβλιοδέτησις	1.800
7. Ἰω. Θεολόγ. Ν. Ὑόρκης	3.289	Τσιγκογραφίαι	186
8. Ἰωάν. Ζούνης	3.000	Γενικὰ ἔξοδα	4.446
9. Ἀρχιεπισκοπὴ Κύπρου	1.671,50		
10. «Παναγία Θερμιανή» Ἀ- θηνῶν	1.000		
11. «Παναγία Θερμιανή» Ν. Ὑόρκης	747,50		
12. Ἰάκωβος Καζαβῆς	747,50		
13. Γενικῶς συνδρ. κάτω τῶν 600 δραχ.	6.970		
14. Τόκοι	1.539		
Σύνολον	<u>94.968,50</u>		<u>67.904,50</u>

Ἐκθεσις Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπῆς διαχειριστικῆς περιόδου 1)1)1965—
31)1)1969 τῆς Ἐταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν

Ἐχομεν τὴν τιμὴν νὰ ἀνακοινώσωμεν ὑμῖν τὰ κάτωθι, κατόπιν ἐλέγχου τῶν διαχειριστικῶν στοιχείων τῆς Ἐταιρείας.

Τὸ σύνολον τῶν εἰσπράξεων κατὰ τὴν ἐλεγχθεῖσαν περίοδον ἀνῆλθεν εἰς τὸ ποσὸν τῶν Δρχ. 94.968,50.

Αἱ δαπάναι κατὰ τὴν ἰδίαν περίοδον ἀνῆλθον εἰς δραχ. 67.904,50.

Συνεπῶς ἡ τελευταία χρῆσις κατέλιπεν ὑπόλοιπον δραχ. 27.064, ὅπερ προστιθέμενον εἰς τὸ τῆς προηγουμένης περιόδου ἐμφανίζει πιστωτικὸν ὑπόλοιπον ἐν συνόλῳ ἐκ δραχ. 63.912,50.

Ἐκ τοῦ ποσοῦ τούτου δραχ. 56.235,10 ἀποτελοῦν κατάθεσιν παρὰ τῆ Τραπεζῇ, εἰς χεῖρας δὲ τοῦ Ταμίου ἐμετρήθη τὸ ὑπόλοιπον ἐκ δραχ. 7.677,40.

Δι' ἀπάσας τὰς καταχωρήσεις εἰς τὸ βιβλίον Ταμείου, εἰσπράξεις καὶ πληρωμαί, ὑπάρχουν τὰ σχετικὰ παραστατικά, ἧτοι διπλότυποι ἀποδείξεις

καὶ δὴ αἱ ὑπ' ἀριθμούς 253-297 διὰ τὰς εἰσπράξεις, ἐνῶ διὰ τὰς πληρωμὰς ὑπεβλήθησαν τιμολόγια διὰ τὰς δαπάνας τῆς ἐκτυπώσεως, τὴν δαπάνην δὲ τῶν γενικῶν ἐξόδων συνοδεύουν ἀναλυτικαὶ καταστάσεις.

Οὕτω ἡ διαχείρισις ὑπῆρξε κανονικὴ, δι' ἃ εἰσηγούμεθα τὴν ἔγκρισιν τοῦ ἀπολογισμοῦ τοῦ Δ.Σ.

Ἀθῆναι τῇ 12 Φεβρουαρίου 1969

Ἡ Ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπὴ

Κων. Σακελλαρίδης

Νικήτας Βαγιάτης

Κων. Παρθενιάδης

Ἡ Ἐταιρεία Νισυριακῶν Μελετῶν διὰ τῶν ἀπὸ 22 Φεβρουαρίου 1969 καὶ 6 Μαΐου 1969 ἐπιστολῶν τῆς ἐζήτησεν ἀπὸ τὰς Νισυριακὰς Ἀρχὰς καὶ Ὁργανώσεις, ὅπως τῆς ἀποσταλοῦν στοιχεῖα τῆς δραστηριότητός των, ἵνα συμπεριληφθοῦν εἰς τὸν ὑπὸ ἐκδοσιν Γ' τόμον «Νισυριακά».

Εἰς τὰς ἐπιστολάς αὐτάς ἀπήντησαν:

Πορφυρὶς Ρόδου. Διὰ τῆς ἀπὸ 10 Μαρτίου 1969 ἐπιστολῆς τῆς μᾶς γνωρίζει ὅτι κατὰ τὴν ἀρχαιεσίει τῆς 8 Μαρτίου 1969 τὸ Δ.Σ. κατηρτίσθη ὡς ἐξῆς. Πρόεδρος Σταῦρος Σκοῦρτος, Ἀντιπρόεδρος Γεώργιος Ἐμμ. Λαμπάδης, Γεν. Γραμματεὺς Παράσχος Παρασκευᾶς, Ταμίας Τριαντάφυλλος Πετρίδης, Σύμβουλοι Γεώργιος Κουμέντος, Ἄρης Φραντζῆς, Ἰωάννης Ρουσέτος, Τάκης Καρπαθάκης, Μιχαὴλ Δοξόπουλος.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ πεπραγμένα τοῦ Σωματείου, ἀνετέθη εἰς τὸν ἐπὶ δεκαπενταετίαν πρόεδρον *Πορφυρίδος* κ. Γεώρ. Κουμέντον, ὅπως συνεχίσῃ τὰ εἰς τὸν πρῶτον τόμον ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ δημοσιευθέντα «Χρονικὰ τῆς Πορφυρίδος Ρόδου» ἀπὸ δεκαπενταετίας μέχρι τοῦ Μαρτίου 1962. Τὴν συνέχειαν τῶν Χρονικῶν εὐρίσκει ὁ ἀναγνώστης εἰς ἄλλες σελίδες.

Σύλλογος Γνωμαγόρας Νισύρου. Παραθέτομεν ἐπιστολὴν τοῦ προέδρου αὐτοῦ κ. Ἐμμ. Φραντζῆ

Ἐν Μανδρακίῳ Νισύρου τῇ 30 - 3 - 1969

Πρὸς τὴν Ἐταιρείαν Νισυριακῶν Μελετῶν

Ἄρ. πρωτ. 26

Εἰς Ἀθῆνας

Ἀγαπητὲ κ. Πρόεδρε

Εἰς τὴν ἐπιθυμίαν μας, ὅπως καὶ ἡμεῖς συμβάλωμεν εἰς τὴν καταβαλλομένην ὑφ' ὑμῶν προσπάθειαν προβολῆς τῶν ἐπιτευγμάτων τῶν Ἀρχῶν, Σωματείων καὶ Συλλόγων τῆς νήσου μας, σᾶς παραθέτω ἐν ὀλίγοις τὴν ἐπιδειχθεῖσαν δραστηριότητα τοῦ ἐν Νισύρῳ τμήματος τοῦ Συλλόγου «Ο ΓΝΩ-

ΜΑΓΟΡΑΣ» από τῆς 1 Μαρτίου 1966, ὅτε τὸ πρῶτον ἤρχισεν ἡ ἀναδημιουργία του, μέχρι σήμερα.

1. Πρώτη μας φροντίς ἦτο ἡ ἐπανεγγραφή ὄλων τῶν παλαιῶν μελῶν εἰς τὸν ὑπὸ διάλυσιν Σύλλογον, καὶ ἡ ἐγγραφή νέων. Οὕτω ἐκ τῶν 27 τακτοποιημένων μελῶν, ἅτινα παρελάβομεν, σήμεραν τὰ τακτοποιημένα μέλη ὑπερβαίνουν τὰ 100.
2. Προέβημεν εἰς τὴν ἐνοικίασιν τοῦ ἐνὸς ἐκ τῶν ἰσογείων καταστημάτων τοῦ Δημαρχιακοῦ κτηρίου καὶ ἐστεγάσαμεν ἐντὸς αὐτοῦ τὴν Λέσχην καὶ τὴν δανειστικὴν βιβλιοθήκην τοῦ Συλλόγου. Τὴν 25 Ἰανουαρίου 1969 ἐζήτησαμεν ἀπὸ τὸν Δῆμον καὶ μᾶς παρεχώρησε καὶ τὸ ἕτερον τῶν ἰσογείων καταστημάτων του, καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν Ἀπριλίου θὰ λειτουργήσῃ ἐντὸς αὐτοῦ Βιβλιοθήκη καὶ Ἀναγνωστήριον τοῦ Συλλόγου, διὰ πρώτην φοράν εἰς τὴν νῆσον μας. Ἡ Βιβλιοθήκη ἐπιπλώθη δαπάναις τοῦ Συλλόγου μας καὶ ἐντὸς αὐτῆς ἀνηρτήθησαν αἱ φωτογραφίαι ὄλων τῶν διατελεσάντων προέδρων τοῦ τμήματος ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς του. Τὸ σύνολον τῶν ὑπαρχόντων εἰς τὴν βιβλιοθήκην τόμων βιβλίων ἀνέρχεται εἰς 500 περίπου.
3. Ἐνεγράψαμεν τὸν σύλλογον συνδρομητὴν εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ διὰ τὴν πληρεστέραν ἐνημέρωσιν τῶν μελῶν.
4. Ἐπλουτίσαμεν τὴν ἐπίπλωσιν τῆς Λέσχης διὰ τῆς ἀγορᾶς ἡλεκτρικοῦ ψυγείου, μπουφέ, σόμπας, πετρελαίου, βιβλιοθήκης, καρεκλῶν, τραπεζιῶν κ.λ.π.
5. Ἐχορηγήσαμεν ἐκ μέρους τοῦ συλλόγου βοήθειαν εἰς τρόφιμα ἢ χρήματα εἰς 75 ἀπόρους συμπατριώτας μας.
6. Ἀπεστείλαμεν ἐκ μέρους τοῦ συλλόγου μας χρηματικὴν ἐνίσχυσιν πρὸς τοὺς σεισμοπλήκτους Θεσσαλίας καὶ Ἡπείρου, καὶ διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ Ναοῦ τοῦ Σωτῆρος.
7. Ἐξεδώσαμεν διὰ πρώτην φοράν Νισύριακὸν ἡμερολόγιον διὰ τὸ ἔτος 1969.
8. Διωργανώσαμεν 8 χοροεσπερίδας διὰ τὴν ψυχαγωγίαν τόσον τῶν μελῶν, ὅσον καὶ τῶν ἄλλων συμπατριωτῶν μας.
9. Ἐπράγματοποιήσαμεν τὴν ἀγορὰν οἰκοπέδου διὰ τὴν ἀνέγερσιν ἰδιοκτητοῦ Λέσχης καὶ Βιβλιοθήκης.
10. Τὰ σημειωθέντα ἔσοδα καὶ ἔξοδα ἀπὸ 1.3.1966 μέχρι σήμεραν ἔχουν ὡς ἀκολούθως:

ΕΣΟΔΑ

1. Ἀπὸ ὑπόλοιπον παρελθόντων ἐτῶν	Δρχ.	3.864,40
2. » συνδρομὰς μελῶν	»	14.200
3. » χοροεσπερίδας	»	15.099
4. » πώλησιν ἡμερολογίων	»	8.717
5. » μισθώματα καφενεῖου	»	600
6. » τόκους καταθέσεων	»	248
	Σύνολον Δρχ.	42.728,40

ΕΞΟΔΑ

1. Διὰ ἐνοίκια Λέσχης	Δρχ.	5.438,60
2. » καθαριότητα καὶ ἠλεκτροφωτισμὸν	»	750,90
3. » ἐνίσχυσιν ἀπόρων	»	2.102,60
4. » ἀγορὰν ἐπίπλων καὶ σκευῶν	»	10.835
5. » γραφικὴν ὕλην	»	446,50
6. » ταχυδρομικὰ καὶ τηλεγραφικὰ τέλη	»	1.278,40
7. » ἐνίσχυσιν σεισμοπλήκτων	»	500
8. » ἀνέγερσιν Ναοῦ Σωτῆρος	»	600
9. » ἔκδοσιν Νισ. ἡμερολογίου	»	6.863
10. » ἀγορὰν βιβλίων καὶ περιοδικῶν	»	1.820
11. » γενικὰ ἔξοδα	»	6.658,40
	Σύνολον Δρχ.	<u>37.313,40</u>
	Ἐπίθ. ταμείου	» 5.415
	Δρχ.	<u>42.728,40</u>

Αὕτη ἐν ὀλίγοις εἶναι ἡ ἐπιδειχθεῖσα δραστηριότης ὑπὸ τοῦ συλλόγου μας ἀπὸ τῆς ἀναδιοργανώσεώς του μέχρι σήμερον. Ἐλπίζομεν ὅτι καὶ τὸ μέλλον θὰ εἶναι δημιουργικόν, διὰ τὸ καλὸν τῆς νήσου μας.

Μετὰ πατριωτικῶν χαιρετισμῶν

Ὁ Πρόεδρος

ΕΜΜ. ΦΡΑΝΤΖΗΣ

Ἄγαθοεργὸς Σύλλογος Νισυρίων
«Ἅγιος Ἰωάννης Θεολόγος»
Νέα Ὑόρκη

Δι' ἐπιστολῆς του ἀπὸ 25-4-1969, ἀφοῦ συγκαίρη τὸ Δ.Σ. τῆς Ε.Ν.Μ. διὰ τὴν ἐκλογὴν του καὶ τὴν προσπάθειάν του διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ λαογραφικοῦ καὶ ἱστορικοῦ ὕλικου τῆς Νισύρου, παραθέτει κατὰστασιν τῶν κυριωτέρων ἐκ τῶν διατεθέντων ποσῶν ἀπὸ τῆς ιδρύσεώς του (9-8-1909) μέχρι 31-12-1968.

1. Ἐπιδόματα καὶ βοηθήματα εἰς τὰ ἐν Ἀμερικῇ μέλη	δολλ.	6.034,70
2. Ἄνθη εἰς διαφόρους περιπτώσεις	»	1.211,90
3. Ἐπιθανάτια ἐπιδόματα	»	3.065,63
4. Δῶρα στρατιωτῶν μελῶν	»	68,94
5. Εἰσφοραὶ εἰς φιλανθρωπικὰς ὁργανώσεις	»	2.749,22
6. Ἐξοδα τελῶν κ.λπ.	»	648
7. Εἰς Δωδεκανησιακὴν Νεολαίαν Ἀμερικῆς	»	160

8. Εἰς Ὀργαν. Ἠνωμένων Πολιτειῶν	δολλ.	415
9. Διὰ Μονὴν Ἁγίου Θεολόγου εἰς Νικεῖα	»	1.837,38
10. Διὰ Τέμπλον Ἐκκλησίας Εἰσοδείων Νικειῶν (κατα- σχεθὲν ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς τὸν λιμένα Κων/λεως)	»	1.000
11. Μισθοὶ εἰς διδασκάλους Δημοτ. Σχολείου Νικειῶν ἐπὶ Ἱταλικῆς κατοχῆς	»	9.401,51
12. Ἀνέγερσις Διδακτηρίου εἰς Νικεῖα (Θεολόγειον Δη- μοτικὸν Σχολεῖον)	»	5.722,65
13. Λοιπὰ ἔξοδα σχολείου	»	866,46
14. Διάφορα βοηθήματα εἰς κατοίκους Νικειῶν	»	9.849,33
15. Μισθοὶ Ἱατρῶν εἰς Νικεῖα	»	4.412
16. Δι' ἀνέγερσιν Κοινοτικῶν Λουτήρων εἰς Αὐλάκι	»	1.430
17. Δῶρα εἰς μαθητὰς Γυμνασίου ἐκ Νικειῶν	»	490
18. Ἐνίσχυσις μαθητικῶν συσσιτίων Νικειῶν	»	200
19. Ἐπισκευὴ προαυλίου ἐκκλησίας Εἰσοδείων Νικειῶν	»	344,15
20. Δῶρον εἰς Ἱερεῖς Νικειῶν	»	185
21. Ἐνίσχυσις Γυμνασίου Νισύρου	»	100
22. Ὑπὲρ τοῦ Κυπριακοῦ Ἀγῶνος	»	700
23. Ὑπὲρ τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων	»	200
24. Ὑπὲρ σεισμοπαθῶν Ἑλλάδος	»	554,32
25. Ὑπὲρ Ἑλληνικῆς Πολεμικῆς Περιθάλψεως	»	1.509,40
26. Ὑπὲρ Κατηχητικῶν Σχολείων Δωδεκανήσου	»	54,50
27. Δωρεὰ εἰκόνας εἰς Ἑλλ. Προξενεῖον Νέας Ὑόρκης	»	330
28. Συμμετοχὴ εἰς ἀγορὰν κτιρίου εἰς Νέαν Ὑόρκην μετὰ τῆς Ὀργανώσεως «Παναγία Θερμανή»	»	10.000
Σύνολον δολλάρια		<u>63.540,09</u>

Ἁγαθοεργὸς Σύλλογος Νισυρίων
«Παναγία Θερμανή» Ἀθηνῶν

Ἀφοῦ διὰ τῆς ἀπὸ 13 Ἰουνίου 1969 ἐπιστολῆς του συγχαίρη καὶ εὐχε-
ται κάθε ἐπιτυχίαν εἰς τὴν προσπάθειαν τὴν ὁποίαν ἀνέλαβε τὸ Δ.Σ. τῆς Ε.Ν.Μ.,
γνωρίζει, ὅτι τὸ Δ.Σ. τοῦ σωματείου των κατὰ τὴν τελευταίαν γεν. συνέλευσιν
κατηρτίσθη ὡς ἑξῆς:

Πρόεδρος Νικ. Πρωτόπαππας, Ἀντιπρόεδρος Γεωρ. Χαλκιᾶς, Γραμ-
ματεὺς Νικ. Τριανταφύλλου, Ταμίας Ἰάκωβος Καρβατῆνης, Σύμβουλοι Κων.
Καράλης, Ἰω. Χαλκιᾶς, Βασ. Παπαδόπουλος.

Πρώτη ἐκδήλωσις τοῦ νέου Δ.Σ. ἦτο τὸ κόσμιο τῆς βασιλόπιττας εἰς
τὸ κέντρον «Φυστικιές» τοῦ κ. Ἀλ. Καράλη εἰς Ν. Σμύρνην τὴν 26 Ἰανουα-
ρίου 1969, ἡ ὁποία καὶ ἀπέφερε δραχμὰς 2.500 ὑπὲρ τοῦ Ταμείου τοῦ Συλ-
λόγου.

Δῆμος Μανδρακίου Νισύρου

Καὶ ὁ Δῆμος Μανδρακίου ἀνταπεκρίθη μὲ τὴν κατωτέρω ἐπιστολὴν του.
Ἄρ. πρωτ. 574

Ἐν Μανδρακίῳ τῇ 12 Μαΐου 1969

Πρὸς τὴν Ἑταιρείαν Νισυριακῶν Μελετῶν

Εἰς Ἀθήνας

Κύριοι,

Μετ' εὐχαριστήσεως ἐπληροφορήθημεν τὴν ἐκλογὴν τοῦ νέου Δ.Σ. τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν διὰ τῆς ἀπὸ 22.2.69 ἐπιστολῆς σας, καὶ συγχαίρομεν ὅλους ὑμᾶς διὰ τὴν ἐκλογὴν ταύτην.

Περὶ τῆς δραστηριότητος τοῦ καθ' ἡμᾶς Δήμου εἰς τὸν τομέα ἐκτελέσεως ἔργων, παραθέτομεν κατωτέρω στοιχεῖα τῶν πλέον ἀξιολόγων ἔργων, τὰ ὁποῖα ἐπερατώθησαν κατὰ τὸ πρόσφατον παρελθὸν ἢ εὐρίσκονται εἰς τὸ στάδιον τῆς ἀποπερατώσεως.

- 1.— Κατασκευὴ ἐγκαταστάσεων ἀφαλατώσεως. Τὸ ἔργον τοῦτο, χρηματοδοτηθὲν ὑπὸ τῆς ΕΤΒΑ, ἐπερατώθη καὶ πρόκειται ἐντὸς τοῦ τρέχοντος, μηνὸς νὰ γίνουσι τὰ ἐγκαίνια ἐνάρξεως τῆς λειτουργίας του. Ἡ δαπάνη τοῦ ἔργου ἀνέρχεται εἰς δρχ. 1.500.000 καὶ πλέον.
- 2.— Κατασκευὴ ὀμβροδεξαμενῆς 260 κ.μ. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐχρηματοδοτήθη ἐκ τοῦ προγράμματος Κ.Σ.Ε. διὰ ποσοῦ δρχ. 360.000, ἧτοι δάνειον 200.000 ἐπιδότησις δρχ. 160.000, συμβολὴ Δήμου δρχ. 15.000. Ἡ δεξαμενὴ ἀνηγέρθη ἐπὶ τοῦ κτήματος «Ἁγίος Ἰωάννης» τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Σπηλιανῆς.
- 3.— Κατασκευὴ καταθλιπτικοῦ ἀγωγοῦ ἀπὸ ἀφαλατώσεως πρὸς δεξαμενὴν Ἁγίου Ἰωάννου. Ἡ μελέτη τοῦ ἔργου ἀνέρχεται εἰς 110.000 δραχμάς. Διετέθησαν ἐκ τοῦ προγράμματος ΜΕΕ δρχ. 50.000 ὑπὸ τύπον ἐπιδοτήσεως καὶ δρχ. 60.000 ἐκ τῶν ἐσόδων τοῦ Δήμου.

Σκοπὸς τοῦ ἔργου τούτου εἶναι ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἐκ τῆς ἀφαλατώσεως παραγομένου ὕδατος εἰς τὴν δεξαμενὴν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν δεξαμενὴν τῆς πλατείας «Ἡλικιωμένης». Πρὸς ἀξιοποίησιν τοῦ ὕδατος τῆς ἀφαλατώσεως ἡ ΕΤΒΑ διέθεσε μόνον τὰ ἐργατικά ἡμερομίσθια διὰ τὴν τοποθέτησιν τριῶν κρουρῶν ἐντὸς τῆς κωμοπόλεώς μας. Τὴν δαπάνην τῶν σωλῆνων κλπ. ἀνέλαβεν ὁ Δῆμος. Ἐντὸς τοῦ μηνὸς περατοῦνται αἱ ἐργασίαι τῆς τοποθετήσεως τῶν κρηρῶν. Σημεῖα τοποθετήσεως εἶναι: «πλατεῖα Ἀριστείδου Φωτιάδου», «Πλατεῖα Ἡρώου», «Ποταμός».

- 4.— Λιμενοβραχίων Μανδρακίου — Ἐδημοπρατήθησαν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος αἱ ἐργασίαι διαμορφώσεως καὶ προεκτάσεως τοῦ λιμενοβραχίου μας. Ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ ἔργου ἀνέρχεται εἰς δρχ. 4.500.000. Κατὰ

τὸ παρελθὸν ἐπερατώθη ἡ ἐκβάθυνσις τούτου. Κατεσκευάσθησαν τὰ μπλόκα. Ἡ τοποθέτησις τούτων ἀρχίζει ἐντὸς τῶν ἡμερῶν ἀπὸ εἰδικῶν γερανῶν, ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται ἤδη εἰς τὸν λιμένα μας.

- 5.— Τουριστικὸς Ξενῶν. Διὰ τὸ ἔργον τοῦτο ὁ κ. Ἀντιπρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως διέθεσε δρχ. 300.000. Ἀπὸ τὸ πρόγραμμα ΚΕ ἔτους 1969 ἡ Νομαρχία Δωδεκανήσου διέθεσε δρχ. 185.000, ἦτοι δάνειον 50.000 καὶ ἐπιδότησις 135.000. Συμβολὴ Δήμου 20.000. Ἡ μελέτη τοῦ ἔργου συντάχθη καὶ ἐντὸς τοῦ τρέχοντος μηνὸς προβλέπεται ἡ δημοπράτησις τοῦ ἔργου.
- 6.— Κατεδάφισις ἐτοιμορρόπων οἰκοδομῶν — Ὡς γνωρίζετε, πολλὰ σπίτια, ἰδίως τῆς περιφερείας εἰς «Λαγκάδι», λόγῳ παλαιότητος ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν συνεχῶν σεισμικῶν δονήσεων ἀφ' ἑτέρου κατέστησαν ἐπικινδύνως ἐτοιμόρροπα. Διὰ τὴν κατεδάφισιν τούτων ὁ κ. Ἀντιπρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ἀπέστειλεν εἰς τὸν Δήμον δρχ. 150.000. Τὸ ἔργον τῆς κατεδάφισεως ἀρχίζει ἐντὸς τοῦ μηνὸς Ἰουνίου δι' αὐτεπιστασίας. Ἐπίσης ὁ ἀνωτέρω ἀπέστειλεν εἰσέτι δρχ. 30.000, διὰ τὸν τεμαχισμόν τοῦ ἀνωθεν τῆς ἐκκλησίας *Καθολικῆ* εὐρισκομένου ὀγκολίθου. Τὸ ἔργον ἐδημοπρατήθη καὶ ἤρχισαν αἱ ἐργασίαι τοῦ τεμαχισμού.
- 7.— Ἰαματικαὶ Πηγαί. Διὰ μερικὴν ἀνακαίνισιν τούτων, ἐνεγράψαμεν εἰς τὸν προϋπολογισμόν τοῦ τρέχοντος ἔτους δρχ. 200.000 διὰ τὴν ἐπισκευὴν τοῦ κτιρίου τῆς Α' θέσεως, καὶ δρχ. 70.000 διὰ τὴν προμήθειαν εἰδῶν ἱματισμοῦ. Διὰ τὴν προμήθειαν τοῦ ἱματισμοῦ ἀπεστείλαμεν ἤδη σχετικὴν ἀνακοίνωσιν-πρόσκλησιν εἰς τὴν ἐφημερίδα *Δημοπρασιακὰ Νέα* τῶν Ἀθηνῶν πρὸς δημοσίευσιν. Διὰ τὴν ἐπισκευὴν τοῦ κτιρίου ἀναμένομεν τὴν μελέτην τοῦ μηχανικοῦ, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου 1968 εἰδοποιήθη ἐπανειλημμένως νὰ συντάξῃ ταύτην.
Πάντως, ἀπὸ τῆς παρελθούσης ἐβδομάδος συνεστήσαμεν εἰδικὸν συνεργεῖον, τὸ ὁποῖον ἐργάζεται ἐντατικῶς διὰ τὴν ἐπισκευὴν τοῦ κτιρίου.
- 8.— Κινηματογραφικὴ μηχανή. Ὁ Δήμος ἀνέγραψεν εἰς τὸν προϋπολογισμόν τοῦ 1969 πίστωσιν δρχ. 50.000 διὰ τὴν ἀγορὰν κινηματογραφικῆς μηχανῆς. Ἡ παραγγελία ἐδόθη ἤδη καὶ ἐντὸς τοῦ μηνὸς Ἰουνίου θὰ ἔλθῃ ἐξ Ἀμερικῆς εἰς παραλαβὴν τοῦ ἀντιπροσώπου κ. Εὐαγγέλου Δ. Μούλα, ὁδὸς Βασ. Ἡρακλείου 12, Ἀθῆναι.
- 9.— Τσιμεντόστρωσις ἐσωτερικῶν ὁδῶν. Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ὁ Δήμός μας διέθεσεν ἐκ τῶν ἐσόδων του πλεόν τῶν 110.000 δρχ. διὰ τὴν τσιμεντόστρωσιν ὅλων σχεδὸν τῶν ἐσωτερικῶν ὁδῶν τῆς πόλεως.
Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, ἐξετελέσθησαν ἐκ τῶν γενικῶν ἐσόδων τοῦ Δήμου πῶλλα ἄλλα ἔργα μικρᾶς ἀξίας.

Πάντοτε εἰς τὴν διάθεσίν σας εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν πρόοδον τῆς ἀγαπητῆς
μας Νισύρου.

Διατελοῦμεν μὲ πατριωτικοὺς χαιρετισμοὺς

Ὁ Δήμαρχος

Βασ. Χαρίτος

Ἡ Ἐταιρεία Νισυριακῶν Μελετῶν συγχαίρει τοὺς ἀνωτέρω διὰ τὴν δρα-
στηριότητά των καὶ εὐχεται ὅπως μὲ ἀύξανόμενον ρυθμὸν μᾶς παρουσιάζουν
πάντοτε καλύτερα ἀποτελέσματα. Ἐκφράζει ὅμως συγχρόνως τὴν λύπην της,
διότι οἱ ὑπόλοιπες Ἀρχὲς καὶ Ὁργανώσεις δὲν ἀνταπεκρίθησαν εἰς τὴν πρόσ-
κλησίν της, καὶ οὕτω δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ πληροφορηθοῦμε τὰ ἐπίσης
ἄριστα ἀποτελέσματα τῆς δραστηριότητος αὐτῶν.

ΑΥΤΟΙ ΠΟΥ ΦΕΥΓΟΥΝ

“Ένας ακόμη τῆς παλαιᾶς γενιᾶς, ὁ Ἰάκωβος Καζαβῆς, δὲν ὑπάρχει ἀπὸ τὶς 3 Μαΐου 1967. Τὸν ἔχασε ἡ Νίσυρος, τὸν ἔχασαν οἱ Νισύριοι τῆς Ἀμερικῆς, τὸν ἔχασε ἡ Δωδεκάνησος, ἀν ὄχι τὸ Πανελλήνιο. Γιατὶ ὁ ἀγαπητὸς μας συμπολίτης κατώρθωσε νὰ ξεπεράσῃ τὰ ὄρια τῆς Νισύρου καὶ τῆς Δωδεκανήσου μὲ τὴν ἀνάμιξή του στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Δωδεκανήσου.

Τὸ 1910, εἰς ἡλικία 17 ἐτῶν —ἐγεννήθη εἰς τὴ Νίσυρο τῆς Δωδεκανήσου τὴν 7ῃ Ὀκτωβρίου 1893 — μετηνάστευσεν εἰς Νέαν Ὑόρκη, Μετὰ τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἀγγλικῆς γλώσσης ἐνεγράφη εἰς τὴ Φαρμακευτικὴ Σχολὴ τοῦ Κολομβιανοῦ Πανεπιστημίου, ἀπὸ τὴν ὁποία καὶ ἀπεφοίτησε τὸ 1917. Ὑπῆρξε πνεῦμα προοδευτικὸ καὶ ἀνήσυχο. Τὸ 1915 ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὴν ἔνωση τῶν δύο Νισυριακῶν Σωματείων *Ὀμηρος καὶ Πορφυρίς*, καὶ ἐχρημάτισε γεν. γραμματεὺς τοῦ ἀπὸ τὴν ἔνωση τῶν δύο σωματείων ἰδρυθέντος συλλόγου τῶν Νισυρίων *Γνωμαγόρας*. Τὸ 1916 ἐξέδωσε τὸ πρῶτο τοῦ ἔργο *Καλλιετές*, τὸ ὁποῖο περιλαμβάνει τὴν ἱστορίαν τῶν δύο σωματείων μας, τοῦ *Ὀμήρου* καὶ τῆς *Πορφυρίδος*. Τὸ 1918 ἐξέδιδε τὴ μηνιαία Νισυριακὴ ἐπιθεώρηση *Νέα Ζωή*. Ἀλλὰ καὶ ὡς ἐπιστήμων διέπρεψε. Ἀπὸ τῆς ἀποφοιτήσεώς του μέχρι τοῦ θανάτου του ὑπηρέτησε τὴν κοινωνίαν, εἰς τὸ μέσον τῆς ὁποίας ἔζησε, ἀπέσπασε δὲ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἐκτίμησιν ὅσων τὸν ἐγνώρισαν. Ἐκεῖ ὅμως ποῦ ἔδωσε πραγματικὰ τὸν ἑαυτὸ του ἦτο ὁ ἀγῶνας διὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Δωδεκανήσου. Συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν ἰδρυτῶν τῆς *Δωδεκανησιακῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ἀμερικῆς* μὲ μέλη τοὺς γερουσιαστὰς Οὐίλιαμ Μπόρα καὶ Οὐίλιαμ Κίνγκ καὶ τὸν Πρύτανιν τοῦ Πανεπιστημίου Κολούμπια, ποῦ ἰδρύθη τὸ 1925 διὰ νὰ βοηθήσῃ τὸν ἀγῶνα τῶν Δωδεκανησίων. Καὶ ὁ ἀκούρατος συμπολίτης μας ἀνέπτυξεν ὅλον τὸν δυναμισμὸν του. Γράφει διαρκῶς εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ. Εἰς δύο χιλιάδες περίπου ὑπολογίζονται τὰ ἄρθρα τὰ ὁποῖα ἐδημοσίευσεν εἰς ξένα, Ἑλληνικὰ καὶ Δωδεκανησιακὰ ἔντυπα. Συνέγραφε καὶ ἀπέστειλε δωρεὰν τὶς ἐκδόσεις του. Καὶ δὲν ἦσαν ὀλίγες. Συνολικὰ εἴκοσι ἕξ. Εἰς τὴν ἀγγλικὴν δεκατέσσαρες καὶ δώδεκα εἰς τὴν ἑλληνικὴν. Μεταξὺ αὐτῶν ἀναφέρομεν : «*Ὁ Σοσιαλισμὸς ἔρχεται*» 1924, «*Ἑλληνικαὶ δόξαι τοῦ 1940*», *Τὰ Ἑλληνικὰ Δωδεκάησα* 1941, *Οἱ Δωδεκανήσιοι* 1950, *Δωδεκανησιακαὶ Ἐνέργειαι* 1951, *Τὰ Ἱταλοκρατηθέντα Δωδε-*

κάνησα 1952. Παγκόσμια Πατριωτικά Φυσιογνωμία 1962, 'Ιστορία τῆς νήσου Νισύρου 1966.

Ὁ αἰμίμητος Ἰάκωβος δὲν ἐλησμόνησε καὶ τὴν ἰδιαιτέρα του. Πάντοτε μεταξὺ τῶν πρώτων εἰς ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῶν Νισυρίων τῆς Ἀμερικῆς. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση ἀπέστελλε κάθε χρόνο 25 δολλάρια διὰ τοὺς ἀρίστους μαθητὰς τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου Μανδρακίου Νισύρου. Ὁ ἀδελφός του χειροπράκτωρ Γεώργιος Καζαβῆς, εἰς ἐπιστολὴν του ἀπὸ 16 Ἰουνίου 1967 πρὸς τὸν γράφοντα, ἀναφέρει ὅτι ἐνεργεῖ νὰ ἀνεύρη τὴ διαθήκη τοῦ ἀδελφοῦ του, διότι ἐπανειλημμένως τοῦ ἐδήλωσεν ὅτι ἀφήνει 10.000 δολλάρια εἰς τὸν Δῆμον Μανδρακίου καὶ τὴν ἀπὸ 2.050 δολλάρια ἀσφάλεια ζωῆς του, διὰ τὴ δαπάνη τῆς μεταφορᾶς τῶν ὀστέων του εἰς Νίσυρο.

Μεγάλην ἱκανοποίηση ἐδοκίμασε ὅταν 10 χρόνια μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση ἔκαμε ἐπίσκεψιν — προσκύνημα εἰς τὴ Δωδεκάνησον, διότι παντοῦ συνήνητησε ἐκδηλώσεις ἀγάπης καὶ ἐκτιμῆσεως. Ὑπελόγιζε νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ ταξίδι αὐτὸ τελείως ἀπερίσπαστος ἀπὸ τὶς ἀσχολίες του, ἀλλὰ ἄλλως ἤθελησεν ὁ Δημιουργός. Μὲ συγκίνηση ἀνέφερε πάντοτε τὴ μεγάλη τιμὴ ἣ ὅποια τοῦ ἐγινε, διὰ τῆς ἀπονομῆς εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων τοῦ Σταυροῦ τοῦ Φοίνικος. Ὁ χῶρος δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἐπεκταθοῦμε. Ἀλλὰ καὶ ὅσα ἐγράψαμε εἶναι ἀρκετὰ νὰ παρουσιάσουν τὸν αἰμίμηστο συμπολίτη μας. Αἰσθανόμεθα ὅμως τὴν ὑποχρέωση νὰ ἀναφέρωμε ὡς «Ἐταιρεία Νισυριακῶν Μελετῶν» καὶ ὡς ἄτομο, ὅτι χωρὶς τὰ παρασθέντα ἀπὸ αὐτὸν στοιχεῖα, δὲν θὰ ἐδημοσιεύοντο οἱ τέσσαρες συνέχειες διὰ τὴ Σωματειακὴν Δρασίον τῶν Νισυρίων εἰς τὰ Νισυριακὰ Χρονικά. Ἡ Μοῖρα ἤθελησε νὰ μὴ μᾶς δώσῃ τὰ σχετικὰ μὲ τὴ δράση τοῦ Γνωμαγόρου, ὥστε νὰ ὀλοκληρωθῇ ἡ μελέτη. Ἄς ἐλπίσωμε πὼς κάποιος ἄλλος θὰ ἀναλάβῃ τὴ φροντίδα αὐτή. Θὰ εἶναι τὸ καλύτερο μνημόσυνο γιὰ τὸν ἀξέχαστον Ἰάκωβο.

ΝΙΚΗΤΑΣ ΟΔΥΣ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΔΗΣ

ΜΗΤΡΩΟΝ ΜΕΛΩΝ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΟΥ
ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ ΝΗΣΥΡΙΩΝ ΡΟΔΟΥ
«Η ΠΟΡΦΥΡΙΣ»

Εἰς σχόλιόν μας « Παροικία καὶ Σύλλογοι » δημοσιευθὲν εἰς τὸν Α' τόμον ΝΗΣΥΡΙΑΚΑ, μεταξύ ἄλλων ἀνεφέραμεν: « Μία συστηματικὴ ἀπογραφὴ τῶν Νισυρίων τῶν παροικιῶν, μὲ τὰς διευθύνσεις τῆς κατοικίας καὶ τῆς ἐργασίας, μὲ τὰ ἐπαγγέλματα καὶ τὰ ἄτομα τῶν οἰκογενειῶν, εἶναι ἀνάγκη νὰ κάμουν οἱ Σύλλογοι καὶ νὰ θέσουν τίς πληροφορίες αὐτὲς στὴ διάθεσι τῆς Ἐταιρείας. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν θὰ ἐνημερωθῆ καὶ τὸ ἀρχεῖο τῶν Συλλόγων μας, μὲ σκοπὸ τὴν ἐπιτυχία τῆς συμμετοχῆς ὅσον τὸ δυνατὸ περισσοτέρων μελῶν στὴ συλλογικὴ ζωὴ καὶ προσπάθεια ».

Εἰς τοῦτο ἀνταποκρινόμενος ὁ πρόεδρος τοῦ Συλλόγου τῶν Νισυρίων Ρόδου Πορφυρὶς κ. Γεωργ. Κουμέντος μᾶς ἀπέστειλε κατὰστασιν τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου μέχρι τῆς 31 Δεκεμβρίου 1968, τὴν ὁποίαν δημοσιεύομεν κατωτέρω. Τὸ σχόλιόν μας ἀφεῶρα τὰ μέλη τῶν παροικιῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐνέργεια αὐτὴ ὄχι μόνον δὲν μειώνει τὴν προσπάθειαν αὐτὴν, ἀλλὰ ἡμπορεῖ νὰ ἀποτελέσῃ τὴν ἀπαρχὴν διὰ τὴν ὀλοκλήρωσίν της.

Ὄνομα Ἐπώνυμον	Ὄνομα πατρός	Ἐπάγγελμα	Δ/νσις κατοικίας
1 ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Γεώργ.	Παναγιώτ.	Ἵπάλ. Νοσοκ.	Ὁρφανίδου 62
2 ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Χρῆστος	Παναγιώτ.	Ἐργολάβος	Ὁρφανίδου 62
3 ΑΜΑΛΟΣ Κων/νος	Γεώργιος	Ζαχαροπλάστ.	Π.Π. Γερμανοῦ
4 ΒΕΡΓΟΥΛΗΣ Ἰωάννης	Ἀντώνιος	Σερβιτόρος	Ἀγ. Νικ. Ἐργ. Κατοικία
5 ΒΕΡΔΕΛΛΗΣ Ἀθανάσιος	Δημήτριος	Ἐργ. Δ. Ἐργ.	Πίνδου 47
6 ΒΕΡΔΕΛΛΗΣ Γεώργ.	Δημήτριος	Κτηματίας	Ἀλ. Παπάγου 10
7 ΒΕΡΔΕΛΛΗ Εἰρήνη	Νικόλαος	Οἰκοκυρὰ	Ἀλ. Παπάγου 10
8 ΒΕΡΔΕΛΛΗΣ Δημήτ.	Ἀθανάσιος	Κτηματίας	Τριάντα
9 ΒΕΡΔΕΛΛΗΣ Κων/νος	Ἀθανάσιος	Ἰδ. Ἵπάλληλ.	Μίξι
10 ΒΕΡΔΕΛΛΗΣ Προκόπ.	Ἀθανάσιος	Ἐργολάβος	Ἀγ. Ἀναργύρων 41
11 ΒΟΓΙΑΤΖΗΣ Ἀντώνιος	Μενέλαος	Ἐμπορος	Χ. Σελασιέ
12 ΒΡΟΥΛΛΗΣ Ἰωάννης	Δημήτριος	Δημ. Ἵπάλ.	Ἀμαράντου 20
13 ΒΡΟΥΛΛΗΣ Χρῆστος	Δημήτριος	Ἵτάλ. ΟΤΕ	Ροδίνι
14 ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Γεράσιμ.	Γεώργιος	Ἐστιάτωρ	Κ. Παλαιολόγου
15 ΓΕΩΡΓΑΛΛΗΣ Χρῆστ.	Κων/νος	Μάγειρος	Τληπολέμου 36

Όνομα Έπωνυμιο	Όνομα πατρός	Έπάγγελμα	Δ/νσις κατοικίας
16 ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ Γεώργ.	Νικόλαος	Έγάλ. ΟΤΕ	Πάροδος Συλλόγου
17 ΓΙΑΝΝΑΣ Νικήτας	Σταύρος	Έγάλ. Δ. Ρόδ.	Πίνδου 41
18 ΓΙΑΝΝΑΚΟΣ Ίωάν.	Χρήστος	Συνταξιούχ.	Ίωάννου Καζούλη 18
19 ΓΚΡΙΑΛΑΣ Νικόλαος	Δημήτριος	Έδραυλικός	Δηλμπεράκη 31
20 ΔΙΑΚΟΒΑΣΙΛΗΣ Άντ.	Πασχάλης	Σερβιτόρος	Κοραή 12
21 ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ Α.	Ίωάννης	Μάγειρος	Χειμάρας 8
22 ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ Γ.	Ίωάννης	Σερβιτόρος	Θ. Σοφούλη 258
23 ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ Ι.	Άντώνιος	Σερβιτόρος	Χειμάρας 8
24 ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ Γρ.	Γεώργ.	Μάγειρος	Τληπτολέμου 52
25 ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ Σ.	Ίωάννης	Μάγειρος	Έστιάτωρ. Νίσυρος
26 ΔΟΞΟΠΟΥΛΟΣ Δόξης	Άλκιβιάδ.	Έμπορος	Άθαν. Διάκου (Νέα Άγορά)
27 ΔΟΞΟΠΟΥΛΟΣ Κωνστ.	Άλκιβιάδ.	Έμπορος	Σωκράτους 106
28 ΔΟΞΟΠΟΥΛΟΣ Μιχ.	Άλκιβιάδ.	Έπιπλοποιός	Άγ. Αναστασίας 40 Α
29 ΔΟΞΟΠΟΥΛΟΣ Νικόλ.	Μιχαήλ	Έπ. Άρχ. Έπ.	Άγ. Αναστασίας 37
30 ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ Εύστρ.	Νικόλαος	Μηχανικός	Άγ. Γεωργ. (άνω) 3
31 ΖΑΦΕΡΙΟΥ Άριστ.	Νικόλαος	Ίδ. Έγάλ.	Άμερικης 24
32 ΖΕΡΒΟΣ Φραντζής	Άντώνιος	Μάγειρος	Εσνοδοχείον «Belvedere»
33 ΖΩΓΙΔΗΣ Γεώργιος	Ματθαίος	Έγφασματεμπ.	Άριστοτέλους 18
34 ΚΑΖΑΝΤΗΣ Άνδρέας	Γεώργιος	Έπιπλοπ.	Μητροπόλεως 58
35 ΚΑΖΑΝΤΗΣ Γεώργιος	Δημήτριος	Ευλουργός	Άγ. Φανουρίου
36 ΚΑΛΛΙΓΑΣ Εύάγγελος	Μιχαήλ	Περιπτερ.	Θεμ. Σοφούλη
37 ΚΑΛΥΜΝΙΟΥ Ζαφείρ.	Ίωάννης	Ίδ. Έγάλ.	Άλευρόμυλοι
38 ΚΑΜΑΡΙΝΟΣ Πασχάλ.	Νικόλαος	Δημ. Έγάλ.	Θεοτοκοπούλου 4
39 ΚΑΝΤΑΡΖΟΓΛΟΥ Έμ.	Άντώνιος	Έμπορος	Άλεξ. Παπάγου 15
40 ΚΑΡΒΑΪΝΗΣ Δημήτρ.	Νικόλαος	Συνταξιούχος	Χειμάρας 6
41 ΚΑΡΠΑΘΑΚΗΣ Τάκης	Προκόπιος	Ξενοδόχος	Ίωάννου Καζούλη 12
42 ΚΑΡΠΑΘΑΚΗΣ Νικόλ.	Άντώνιος	Έμπορος	Κρητικά
43 ΚΑΣΔΑΓΑΗΣ Άντ.	Γεώργιος	Έπιπλοποιός	Άγ. Φανουρίου 18
44 ΚΕΧΑΓΙΑ Άννα	Δημήτριος	Οικιακά	Θεμ. Σοφούλη 2
45 ΚΙΝΟΥΣ Τάσος	Βασίλειος	Έποδηματ.	Πλ. Εβρ. Μαρτύρων
46 ΚΟΚΚΙΝΟΣ Έμμαν.	Δημήτριος	Δικηγόρος	Ν. Άγορά
47 ΚΟΚΚΙΝΟΣ Μιχαήλ	Δημήτριος	Ίδ. Έγάλ.	Άλευρόμυλοι
48 ΚΟΝΤΑΡΗΣ Μιχαήλ	Νικόλαος	Άξ. Πυροσβ.	Π Υ Ρόδου
49 ΚΟΝΤΟΝΙΚΟΛΑΟΥ Νικ.	Εύστράτιος	Έργάτης	Δήμος Ρόδου
50 ΚΟΝΤΟΝΙΚΟΛΑΟΥ Ν.	Εύστράτιος	Έπιπλοπ.	Άρακλείου 23
51 ΚΟΝΤΟΝΙΚΟΛΑΟΥ Ί.	Εύστράτιος	Έργάτης	Χειμάρας 12
52 ΚΟΝΤΟΡΙΝΗΣ Μιχ.	Παλαιολόγ.	Μάγειρος	Σωκράτους 156
53 ΚΟΥΜΕΝΤΟΣ Γεώργ.	Ίωάννης	Δημ. Έγάλ.	Κουρβουαζιέρ 41
54 ΚΟΥΜΕΝΤΟΥ Κατίνα	Κων/νος	Οικιακά	Κουρβουαζιέρ 41
55 ΚΟΥΜΕΝΤΟΣ Ίωσήφ	Ίωάννης	Διδάσκαλος	Άγ. Ίωάννου
56 ΚΥΠΡΑΙΟΣ Μιχαήλ	Περικλής	Σερβιτόρος	Άγ. Ίωάννου 68
57 ΚΥΡΙΤΣΗΣ Έρρίκος	Χρήστος	Χειρ. Κιν/φου	Έθνικόν Θέατρον
58 ΚΥΡΙΤΣΗΣ Μιχαήλ	Δημήτριος	Ξενοδόχος	Άμερικης 14
59 ΚΥΡΙΤΣΗΣ Κων/νος	Χρήστος	Ήλεκτρολόγ.	Βενετοκλέων 10
60 ΚΩΣΤΑΡΑΣ Ζαφείριος	Γεώργιος	Μάγειρος	Λάρδος
61 ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ Μιλτιάδ.	Ίάκωβος	Ίδ. Έγάλ.	Έμπορικόν Έπιμελητήριον

Όνομα Επώνυμον	Όνομα πατρός	Επάγγελμα	Δ/νσις κατοικίας
62 ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ Ίωάν.	Ίάκωβος	Δημ. Ύπάλ.	Μεγ. Κωνσταντίνου 18
63 ΛΥΚΟΠΑΝΤΗΣ Σταυρ.	Μιχαήλ	Έργατης	Άγ. Γεωργίου 18
64 ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ Γ.	Άνδρέας	Καπνεργάτης	Περικλέους 25
65 ΜΑΡΓΑΡΙΤΟΥ Ειρήνη	Φαίδρος	Συνταξιούχος	Πίνδου 41 Β
66 ΜΑΡΙΝΟΣ Νικόλαος	Δημήτριος	Συνταξιούχος	Ήρακλείου 44
67 ΜΑΡΙΝΟΣ Ίωάννης	Δημήτριος	Συνταξιούχος	Άγ. Ίωάννου
68 ΜΑΡΚΑΚΗΣ Ίωάννης	Γεώργιος	Δημ. Ύπάλ.	Άλ. Διακού 53
69 ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΗΣ Δ.	Ίωάννης	Ίερεύς	Δαμασκηνού 25
70 ΜΑΥΡΟΥΔΗΣ Νικόλαος	Γεώργιος	Χρυσοχόος	Ν. Άγορά 2
71 ΜΕΛΛΙΝΗΣ Στέφανος	Μιχαήλ	Λογιστής	Ξενοδ. ΜΠΕΛΒΕΝΤΕΡΕ
72 ΜΕΛΛΙΝΗΣ Μιχαήλ	Στέφανος	Έμπορος	Άγ. Ίωάννου
73 ΜΕΛΛΙΝΗΣ Κων/νος		Μηχαν/της	Καποδιστρίου
74 ΜΕΛΛΙΝΗΣ Κλεόβουλ.		Μηχανικός	Καποδιστρίου
75 ΜΗΛΑΣ Κων/νος	Νικόλαος	Κουρεύς	Πλ. Ώρολογίου 11
76 ΜΗΧΑΝΙΔΟΥ Ευτέρπη	Δημήτριος	Ράπτρια	25 Μαρτίου 17
77 ΜΙΧΑΛΟΣ Ίωάννης	Νικόλαος	Ξενοδόχος	Γρίβα - Ξενοδ. ΠΕΡΑ
78 ΜΠΑΡΟΥΤΗΣ Ίωάν.	Μιχαήλ	Ήλεκ/της	Καναδά 5
79 ΜΠΟΥΣΙΟΣ Χρήστος		Έμπορος	Δ. Θεοδωράκη
80 ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ Μ.	Ίωάννης	Νοσοκόμος	Ροδίσι
81 ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ Νικ.	Νικόλαος	Όδον/της	Ροδίσι
82 ΟΚΤΩΝΙΑΔΗΣ Γεώργ.	Ίωάννης	Τραπεζικός	Χειμάρας 12
83 ΟΡΦΑΝΟΣ Γεώργ.	Ίάκωβος	Συνταξιούχος	Άγ. Ίωάννου
84 ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΑΚΗΣ Ζ.	Ίωάννης	Λογιστής	Ήρακλείου 47 Α
82 ΠΑΠΑΠΑΝΤΕΛΗΣ Π.	Νικήτας	Διδάσκαλος	Πίνδου
86 ΠΑΠΑΤΣΟΣ Νικόλαος	Μιχαήλ	Σπουδαστής	Ν. Άγορά
87 ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ Παράσ.	Χρήστος	Λογιστής	Πριγκ. Άλεξίας 8
88 ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ Άργυρώ	Χρήστος	Οικιακά	» » 8
89 Π. ΧΑΡΤΟΦΥΛΗΣ Εύσ.	Ήλίας	Διδάσκαλος	Άγ. Παντελεήμονος 1
90 ΠΑΡΙΑΝΟΣ Νικόλαος	Εμμανουήλ	Έργοστασιάρχ.	Καναδά - Μπέβιν 10
91 ΠΑΡΙΑΝΟΥ Πολυξ.	Μιχαήλ	Οικιακά	Άγ. Φανουρίου 10
91 ΠΑΣΧΑΛΙΔΗΣ Μιχ.	Πασχάλης	Ώρολογοποιός	Ίωάννου Καζούλη 12
92 ΠΑΤΟΥΡΗΣ Άνδρέας	Άριστοτέλ.	Έμπορος	Δημ. Θεοδωράκη
93 ΠΑΤΡΙΚΗΣ Χρήστος	Ίωάννης	Ύπ. Λιμ. Σ.	Μητροπόλεως (πάροδος)
94 ΠΕΡΔΙΚΗΣ Μιχαήλ	Δημήτριος	Συνταξιούχος	Άγ. Ίωάννου
95 ΠΕΤΡΙΔΗΣ Τριάντ.	Μιχαήλ	Ράπτης	Άγ. Άναστασίας 48
96 ΠΕΤΡΟΥΤΣΟΥ Μαρ.	Μιχαήλ	Παιδαγωγός	Παιδ. Άκαδημία
97 ΠΛΑΚΑΣ Νικόλ.	Κων/νος	Σπουδ. Άκαδ.	Άλεξ. Διακού
98 ΠΟΡΤΣΟΣ Βασίλειος	Γεώργιος	Ύπάλ. ΟΤΕ	Κισθινού 1
99 ΡΟΔΙΤΗΣ Κωνσταντ.	Νικόλαος	Έλαιοχρωμ.	Ροδίσι
100 ΡΟΥΣΣΕΤΟΣ Ίωάννης	Ρουσσέτος	Τραπεζικός	Έθνική Τράπεζα
101 ΡΟΥΣΣΕΤΟΣ Δημήτρ.	Ίωάννης	Συνταξιούχος	Ήρακλείου 51
102 ΡΟΥΣΣΕΤΟΥ Μαρία	Γεώργιος	Οικιακά	»
103 ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΔΗΣ Νικ.	Όδυσσεύς	Ίδ. Ύπάλ.	Μεγ. Κωνσταντίνου 30
104 ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΔΗΣ Γ.	Ίωάννης	Συνταξιούχος	» » 30
105 ΣΑΛΑΧΑΣ Ίωσήφ	Μιχαήλ	Έργατης	Πλάτωνος 16
106 ΣΕΪΤΗΣ Μιχαήλ		Νοσοκόμος	Άπολλωνίων 33

Όνομα Ἐπώνυμον	Όνομα πατρὸς	Ἐπάγγελμα	Δ/νσις κατοικίας
107 ΣΙΜΠΙΑΗΣ Ζαφείριος	Νικόλαος	Ἰδ. Ὑπάλ.	Παπαλουκά 39
108 ΣΚΑΛΙΑΡΙΝΗΣ Πολύκ.	Πέτρος	Ὑποδηματ.	Ἀγ. Ἰωάννου
109 ΣΚΑΝΔΑΛΙΔΗΣ Μιχ.	Εὐστάθιος	Διδάσκαλος	Χρ. Τσιγάντε 5
110 ΣΚΑΝΔΑΛΙΔΗΣ Κωνστ.	Εὐστάθιος	Δημοσιογράφος	Κ. Παλαιολόγου
111 ΣΚΑΝΔΑΛΙΔΗΣ Εὐστ.	Μιχαήλ	Ράπτης	Ἀγ. Ἰωάννου
112 ΣΚΑΝΔΑΛΙΔΗΣ Νικὸλ.	Εὐστάθιος	Ράπτης	Ποσειδονίου 16
113 ΣΚΟΥΛΛΗΣ Μιχαήλ	Μόσχος	Ἱερεὺς	Κοσκινού
114 ΣΚΟΥΡΤΟΣ Σταῦρος	Νικόλαος	Δικηγόρος	Π. Μελά 18
115 ΣΟΥΛΟΥΝΙΑΣ Ἀντ.	Ἀριστοτ.	Ἰδ. Ὑπάλ.	—
116 ΣΟΥΛΟΥΝΙΑ Καλλιόπ.	Ἀντώνιος	Οἰκιακὰ	—
117 ΣΤΑΥΡΙΑΝΟΣ Ἰωάν.	Ἐμμανουήλ	Ἐργάτης	Ἀγ. Νικολάου 82
118 ΣΤΑΥΡΙΑΝΟΣ Γεώργ.	Νικόλαος	Ἐπιπλοποῖδς	Αἰσχύλου 12
119 ΣΤΑΥΡΙΑΝΟΣ Νικὸλ.	Γεώργιος	Διδάσκαλος	Αἰσχύλου 12
120 ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ Μιχαήλ	Δημήτριος	Χρυσοχόος	Γρηγορίου Ε' 17 Ε
121 ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ Μ.	Τριαντάφ.	Μάγειρος	Ἀνδρονίκου 17
122 ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ Γ.	Τριαντάφ.	Σερβιτόρος	»
123 ΤΣΑΤΣΑΡΩΝΗΣ Μιχ.	Βασίλειος	Ἱατρὸς	Ι. Καζούλη 23
124 ΤΣΑΤΣΑΡΩΝΗΣ Βασ.	Μιχαήλ	Μηχανολόγος	»
125 ΤΣΟΥΒΑΛΑΣ Ἰωάννης	Ἐμμανουήλ	Σερβιτόρος	Ἀγ. Νικολάου
126 ΦΟΥΓΙΑΞΗΣ Ἡλίας	Ἀλκιβιάδ.	Ἰδ. Ὑπάλ.	Καναδά 7
127 ΦΡΑΝΤΖΗΣ Ἀρης	Εὐστράτιος	Ἐστιάτωρ	Πριγκ. Ἀλεξίας
128 ΦΡΑΝΤΖΗ Χαρίκλ.	Γεώργιος	Οἰκιακὰ	»
129 ΦΡΑΝΤΖΗΣ Ἰωάννης	Εὐστράτιος	Σερβιτόρος	Στοὰ Σπάρταλη
130 ΧΑΛΚΙΑΣ Ἰωάννης	Γεώργιος	Συνταξιούχος	Τιμοκρέοντος 32
132 ΧΑΡΙΤΟΣ Νικὸλ.	Μιχαήλ	Δημ. Ὑπάλ.	Δαμασκηνού 16
133 ΧΑΡΙΤΟΣ Ἰωάννης	Μιχαήλ	Ξενοδ/ληλός	Ξενοδ. ΤΩΝ ΡΟΔΩΝ
134 ΧΑΡΙΤΟΣ Ἀρης	Σταῦρος	Ἐργάτης	Πλάτωνος 1
135 ΧΑΡΙΤΟΣ Τάκης	Ἀντώνιος	Ἐμπορος	Χαϊλὲ Σελασιέ 32
136 ΧΑΡΙΤΟΣ Μιχαήλ	Ἰωάννης	Ἐμπορος	Καθοπούλη 20
137 ΧΑΡΙΤΟΣ Ἰωάννης	Ἀντώνιος	Ἐμπ. ἀντ/πος	Θουκιδίδου 6
138 ΧΑΡΙΤΟΣ Ἀντώνιος	Ἰωάννης	Ἐμπορος	»
139 ΧΑΡΙΤΟΣ Κ. Ἰωάννης	Κων/νος	Ἐλεγκτῆς	Θεμ. Σοφούλη προέκτασις
140 ΧΑΡΤΟΦΥΛΛΗΣ Μιλτ.	Μιχαήλ	Σερβιτόρος	Δενδρινού 1
141 ΧΑΡΤΟΦΥΛΛΗΣ Ἰω.	Μιχαήλ	Ἐστιάτωρ	Ἀπελλού 20
142 ΧΑΡΤΟΦΥΛΛΗΣ Νικ.	Ἰωάννης	Αἰτησιογράφος	Θ. Σοφούλη 55
143 ΧΑΡΤΟΦΥΛΛΗΣ Γεώρ.	Κων/νος	Ἰδ. Ὑπάλ.	»
145 ΧΑΡΤΟΦΥΛΛΗΣ Νικ.	Ἰωάννης	Ὑφασματ/ρος	Πλ. Ἰπποκράτους
146 ΧΑΡΤΟΦΥΛΛΗΣ Γ.	Μιχαήλ	Διδάσκαλος	Παπαλουκά 4
147 ΧΑΡΤΟΦΥΛΛΗΣ Κωνσ.	Μιχαήλ	Μάγειρος	Χειμάρας 5
148 ΧΑΡΤΟΦΥΛΛΗΣ Κ.	Κων/νος	Ἰδ. Ὑπάλ.	Στ. Καζούλη 41
149 ΧΑΤΖΗΑΛΕΞΙΟΥ Ἀλ.	Χρῆστος	Κουρεὺς	Γ. Λέων 8
150 ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ Χρ.	Λάμπρος	Ἰδ. Ὑπάλ.	Κλ. Πέπερ 7
151 ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ Νικ.	Ἰωάννης	Ράπτης	Μητροπόλεως 112
152 ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ Σερ.	Γεώργιος	Τεχν. ΔΕΗ	Δ.Ε.Η.
153 ΧΑΡΤΟΦΥΛΛΗΣ Κ.	Γεώργιος	Καλλιτέχνης	Θ. Σοφούλη 55
154 ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ Στ.	Ἰωάννης	Δ. Ὑπάλληλ.	Παλ. Ἀγορά

Όνομα Έπώνυμον	Όνομα πατρός	Έπάγγελμα	Δ/νσις κατοικίας
155 ΗΛΙΑΔΗΣ Γεώργιος	Νικόλαος	Έμπορος	Μητροπόλεως 57
156 ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ Νικ.	Θεόδωρος	Τεχνικός	Σωκράτους 106
157 ΚΑΚΑΣ Άντώνιος	Δημήτριος	Έπιχειρηματίας	Θεοτοκοπούλου 4
158 ΛΑΠΠΑΣ Γαβριήλ	Νικόλαος	Έργολήπτης	Τζέλιο
159 ΤΣΑΤΣΑΡΩΝΗΣ Τιμ.	Βασίλειος	Συνταξιούχος	Ι. Καζούλη 23
160 ΧΑΡΙΤΟΣ Σταῦρος	Άριστοτέλ.	Έπιπλοποιός	Πλατεία Λουτρών
161 ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ Άντ.	Δημήτριος	Σερβιτόρος	Λέσχη Ο.Τ.Ε.
162 ΛΑΜΠΑΔΗΣ Γεώργιος	Έμμανουήλ	Ίατρος	Άγ. Άναστασίας 3
163 ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΔΗΣ Ίωάννης	Γεώργιος	Έμπορος δίσκ.	Πλατ. Μουσείου 12
164 ΚΑΡΠΑΘΑΚΗΣ Έμ.	Άντώνιος	Περιπτεριούχ.	Άφάντου
165 ΣΑΚΚΑΡΙΔΟΥ-ΚΑΜΦΩΝΑ Μ.	Προκόπιος	Μαΐα	Κομνηνών - Πάροδος
166 ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ Σταῦρ.	Χαράλαμπος	Ναυτικός	Χειμάρας
167 ΝΤΕ ΓΙΩΡΓΗΣ Γεώργ.		Κτηματίας	Άγ. Νικολάου
168 ΣΤΑΥΡΙΑΝΟΣ Παναγ.	Γεώργιος	Σπουδαστής	Αισχύλου 12
169 ΧΑΡΤΟΦΥΛΛΗΣ Κωνστ.	Διαμαντής	Ύπολιμενάρχ.	Δαμασκηνού 25